5

บทละครรามเกียรติ์

พระราชนิพนธ์ใน
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระบรมรูป
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒

คำนำ

ด้วยสำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร ได้มาขออนุญาตพิมพ์บทละคอนเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ และบ่อเกิดรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่รวมในเล่มเดียวกัน เพื่อจำหน่ายแก่บรรดาผู้ที่สนใจในวรรณคดี กรมศิลปากรพิจารณาแล้วไม่ขัดข้อง อนุญาตให้จัดพิมพ์จำหน่ายได้

หนังสือทั้งสองเรื่องนี้ มีพระราชนิพนธ์คำนำของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวพิมพ์พระราชทานแจกเป็นอนุสรณ์ในงานบำเพ็ญพระราชกุศล ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ อธิบายเรื่องไว้ชัดเจนแล้ว กรมศิลปากรจึงได้คัดมาลงพิมพ์ไว้ตอนต้นของพระราชนิพนธ์แต่ละเรื่องด้วย

และในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ เฉพาะบทละคอนเรื่องรามเกียรติ์นั้นได้แก้ไขตัวสะกดการันต์ตามอักขรวิธีในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน และนามตัวละคอนบางตัวที่มีฟุตโน้ตไว้ได้แก้ไขตา

ภิธา

พิมพ์

เครื่อ

ผู้ที่ส

สารบาญ

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ในรัชกาลที่ ๒
พระราชนิพนธ์คำนำในรัชกาลที่ ๖

	หน้า
พระรามให้หนุมานไปถวายแหวนแก่นางสีดา	๑
หนุมาน องคต ชมพูพาน ยกจากพลับพลา	๓
พบยักษ์ปักหลั่น	๔
เข้าเมืองมายัน	๕
หนุมานเข้าห้องนางบุษมาลี	๖
พบพระสมุทร	๑๓
ถึงเขาเหมติรัน	
พบนกสัมพาที	
หนุมานรบผีเสื้อสมุทร	
หนุมานพบพระนารทฤๅษี	
หนุมานรบนางอังกาศตไล	
หนุมานค้นปราสาททศกัณฐ์	
หนุมานเข้าสวน	

	หน้า
ทศกัณฐ์ลงสวน	๓๕
นางสีดาจะผูกคอตาย	๔๑
หนุมานถวายแหวนแก่นางสีดา	๔๓
หนุมานหักสวน	๔๖
หนุมานรบสหัสกุมาร	๔๘
อินทรชิตจับหนุมาน	๕๑
หนุมานเผาลงกา	๕๙
ทศกัณฐ์สร้างเมืองใหม่	๖๔
ทศกัณฐ์ฉลองเมืองใหม่	๖๗
หนุมานกลับถึงพลับพลา ได้ผ้าชุบสรง	๗๔
พระรามยกไปตั้งที่เขาเหมติรัน	๗๕
ทศกัณฐ์ฝัน	๗๗
...ภก	๘๐
...ะราม	๘๔
...องยุทธ	๙๐
...ข่าวพระราม	๙๒
	๙๘
	๑๐๗

หน้า

จองถนน ๑๑๕
หนุมานรบกับนิลพัท ๑๑๗
นางสุพรรณมัจฉาทำลายถนน ๑๒๕
หนุมานจับนางสุพรรณมัจฉา ๑๒๗
กำเนิดมัจฉานุ ๑๓๓
มัยราพณ์ได้มัจฉานุ ๑๓๗
พระอินทร์ถวายรถแก่พระราม ๑๔๒
พระรามยกทัพข้ามไปลงกา ๑๔๔
หนุมานฆ่าภาณุราช ๑๔๕
พระรามตั้งทัพที่เขาแก้วมรกต ๑๔๗
องคตสื่อสาร ๑๕๑
สุครีพหักฉัตร ๑๖๓
มัยราพณ์สะกดทัพ ลักพระรามไปเมืองบาดาล ๑๖๗
หนุมานหักด่านเมืองบาดาล ๑๗๐
หนุมานรบมัจฉานุ ๑๗๒
หนุมานรู้ว่ามัจฉานุเป็นลูก ๑๗๓
หนุมานรบมัยราพณ์ ๒๐๒
หนุมานนำพระรามกลับพลับพลา ๒๐๕

หน้า

ทศกัณฐ์กริ้วกุมภกรรณ ๒๐๙
ศึกกุมภกรรณครั้งแรก ๒๑๓
พิเภกห้ามทัพกุมภกรรณ ๒๑๕
สุครีพถอนต้นรัง ๒๑๙
กุมภกรรณจับสุครีพหนีบรักแร้ ๒๒๐
หนุมาน องคต ตามแก้สุครีพกลับมา ๒๒๑
กุมภกรรณถือหอกโมกขศักดิ์ ๒๒๔
ศึกกุมภกรรณครั้งที่ ๒ พุ่งหอกโมกขศักดิ์ ๒๓๗
กุมภกรรณทดน้ำ ๒๔๔
ศึกกุมภกรรณครั้งที่ ๓ ๒๕๓
กุมภกรรณล้ม ๒๕๔
ศึกอินทรชิตครั้งแรก แผลงศรนาคบาศถูกพระลักษณ์สลบ ๒๖๖
พระรามแผลงศรครุฑราชแก้พระลักษณ์และไพร่พล ๒๗๑
อินทรชิตชุบศรพรหมาสตร์ ๒๗๔
ศึกมังกรกรรฐ์ครั้งชัดตาทัพ ๒๗๗
รูปนิมิตมังกรกรรฐ์ ๒๘๘
มังกรกรรฐ์ล้ม ๒๘๘
ศึกแต่งอาทิตย์ ๒๙๑

หน้า

องคตไปถวายขอแว่นแก้วจากมหาพรหม ๒๙๔
แสงอาทิตย์ล้ม ๓๐๒
ศึกอินทรชิตครั้งที่ ๒ อินทรชิตแปลงกายเป็นพระอินทร์
แผลงศรพรหมาสตร์ถูกพระลักษณ์สลบ ๓๐๕
นางสีดามาสนามรบ เห็นทัพพระรามพ่ายแพ้ ๓๑๒
หนุมานชิงเขายาวุธมาสนามรบ แก้พระลักษณ์
และไพร่พล ๓๒๐
ศุกขาจารแปลงกายไปเฝ้านางสีดา ๓๒๖
ศุกขาจารแปลงเป็นนางสีดามาสนามรบ ๓๓๓
ศึกอินทรชิตครั้งที่ ๓ ฆ่าศุกขาจาร ๓๓๔
อินทรชิตตั้งพิธีกุมภนิยา ๓๓๗
พระลักษณ์ตามไปทำลายพิธีอินทรชิต ๓๔๓
อินทรชิตฆ่าพ่อฆ่าแม่ ๓๔๖
อินทรชิตฆ่าเมียฆ่าลูก ๓๕๑
อินทรชิตล้มเมือง ๓๕๕
อินทรชิตล้ม ๓๖๐
ศึกทศกัณฐ์ครั้งแรก ทัพสิบขุนสิบรถ ๓๖๓
ทศกัณฐ์ส่งข่าวถึงมูลพลำ อุปราชนครปางตาล ๓๗๑

หน้า

สหัสสเดชะและมูลพลำแห่งนครปางตาลมาลงกา ๓๗๕
เลี้ยงรับรองสหัสสเดชะ และมูลพลำ ๓๘๐
ศึกสหัสเดชะ ๓๘๕
พลวานรแตกหนีสหัสเดชะ ๓๘๖
มูลพลำพุ่งหอก ๓๙๑
มูลพลำล้ม ๓๙๒
หนุมานลวงสหัสเดชะ ๓๙๔
หนุมานจับมัดสหัสเดชะ ๔๐๑
สหัสเดชะล้ม ๔๐๓
ศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ ๒ ๔๐๗
ทศกัณฐ์นิมนต์พระโคบุตรฤๅษีเข้ามาในวัง ๔๑๔
ทศกัณฐ์ตั้งพิธีอุโมงค์ ๔๑๗
สามพระยาวานรทำลายพิธีอุโมงค์ ๔๒๑
ทศกัณฐ์ส่งข่าวศึกไปยังกรุงหัษฎงค์และจาฤก ๔๒๙
สัทธาสูรยกทัพจากกรุงหัษฎงค์ ๔๓๐
วิรุณจำบังยกทัพจากนครจาฤก ๔๓๒
ทศกัณฐ์เลี้ยงต้อนรับสัทธาสูร และวิรุณจำบัง ๔๓๘
ศึกสัทธาสูร ๔๔๑

	หน้า
ศัทธาสูรถ้ม	๔๔๙
ศึกวิรุณจำบัง	๔๕๐
วิรุณจำบังเสี่ยที่	๔๕๕
วิรุณจำบังพบนางวานรินทร์	๔๕๖
หนุมานเข้าห้องนางวานรินทร์	๔๖๐
วิรุณจำบังถ้ม	๔๖๙
ท้าวมาลีวราชมาส่งทัพ	๔๗๕
ทศกัณฐ์มาเฝ้าท้าวมาลีวราช	๔๗๖
พระรามมาเฝ้าท้าวมาลีวราช	๔๘๓
ท้าวมาลีวราชว่าความ	๔๘๕
ท้าวมาลีวราชให้เชิญนางสีดามาส่งทัพ	๔๗๖
ท้าวมาลีวราชพิโรธทศกัณฐ์	๔๙๔
ทศกัณฐ์ตั้งพิธีเผารูปเทวดา	๔๙๗
เทพบุตรพาลีกับเทวดาล้างพิธีทศกัณฐ์	๔๙๙
ศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ ๓ พุ่งหอกกระบิดพัท	๕๐๔
พระลักษณ์ต้องหอกกระบิดพัท	๕๑๑
หนุมานไปเก็บยามาแก้	๕๑๕
หนุมานผูกผมทศกัณฐ์กับนางมณโฑ	๕๑๙

หน้า

พระโคบุตรฤาษีแก้ผูกผม ๕๒๒
นางมณโฑต่อยหัวทศกัณฐ์ ๕๒๓
นางมณโฑตั้งพิธีน้ำทิพย์ ๕๒๖
ทศคิริวรรณ ทศคิริธร มาเผ้าทศกัณฐ์ ๕๒๘
ทศกัณฐ์พรมน้ำทิพย์ ๕๓๙
หนุมานทำลายพิธีน้ำทิพย์ ๕๔๒
ศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ ๕ ชาดเศียรชาดกร ๕๕๒
หนุมานอาสารับไปเอากล่องดวงใจทศกัณฐ์ ๕๖๓
หนุมานแตะองคตไปหาพระโคบุตรฤาษี ๕๖๕
พระโคบุตรพาหนุมานเข้าเผ้าทศกัณฐ์ ๕๗๓
ทศกัณฐ์ประทานเครื่องยศแก่หนุมาน ๕๘๐
หนุมานอาสาทศกัณฐ์ไปตีทัพพระราม ๕๘๕
หนุมานตีทัพพระลักษณ์ ๕๙๒
หนุมานเข้าห้องนางสุวรรณกันยุมา ๕๙๗
หนุมานถวงทศกัณฐ์ออกมาส่งนามรบ ๖๐๕
หนุมานถวายกล่องดวงใจทศกัณฐ์แก่พระราม ๖๐๙
หนุมานชูกล่องดวงใจเยี้ยทศกัณฐ์ ๖๓๓
ทศกัณฐ์กลับเข้าเมือง ๖๓๕

หน้า

ทศกัณฐ์ดานางมณโฑ และนางกาลอัคคี ๒๑๗
ทศกัณฐ์ตั้งเมือง ๒๒๕
ทศกัณฐ์แปลงกายเหมือนพระอินทร์ ๒๒๗
ศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ ๒ ๒๒๙
ทศกัณฐ์ดับ ๒๓๑
เชิญศพทศกัณฐ์เข้ากรุงลงกา ๒๓๒
พิเภกเชิญนางสีดามาเฝ้าพระราม ๒๓๖
นางสีดาลุยไฟ ๒๓๙
พระรามยกกลับจากกรุงลงกา ๒๔๕
ประลัยกัลป์มากรุงลงกา ๒๔๖
ประลัยกัลป์ตามทัพพระราม ๒๕๐
พระรามใช้หนุมานไปปราบประลัยกัลป์ ๒๕๑
หนุมานแปลงเป็นควายดักทางประลัยกัลป์ ๒๕๑
ประลัยกัลป์รบกับควายแปลง ๒๕๕
หนุมานฆ่าประลัยกัลป์ตาย ๒๕๙
พระรามถึงเมืองขีดขิน นิลพัทเฝ้า ๒๖๐
พระรามถึงสำนักพระฤาษีวสิษฐ์และสวามิตร ๒๖๓
พรานขุขันไปเฝ้าพระราม ๒๖๘
พระรามใช้หนุมานกับขุขันไปบอกข่าวกรุงศรีอยุธยา ๒๗๓

หน้า

พระพรต พระสัตรุด จะเข้ากองเพลิง ๖๗๕
หนุมานกับชุขันมาทันบอกข่าว ๖๗๖
พระพรต พระสัตรุด และสามพระชนนีออกไปรับพระราม ๖๗๙
พระรามกลับเข้าเมือง ๖๘๓
ราชาภิเษกพระราม ๖๘๕

บทละคอนเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ (ตอนนี้เป็นตอนหนึ่งต่างหาก ความไม่ต่อกับตอนต้น)

หน้า

พระรามประพาสป่า ๖๙๗
นางอดูลบีศาจดวงนางสีดา ๗๐๐
นางสีดาวาดรูปทศกัณฐ์ ๗๐๑
พระรามคลั่ง ๗๐๕
สั่งให้ฆ่านางสีดา ๗๐๙
พระลักษณ์พาตัวนางสีดาไปฆ่าที่ป่าทมาลวาส ๗๑๑
ฆ่านางสีดาไม่ตาย ๗๑๕
พระลักษณ์เอาหัวใจมฤคไปถวายพระรามแทน ๗๑๙
นางสีดาไปอยู่กับพระวัชมฤคฤาษี ๗๒๓
นางสีดาประชวรครรภ์ ๗๒๖

หน้า

นางสีดาประสูติพระโอรส ๗๒๗
พระวัชมฤคฤาษีชุบพระกุมาร ๗๓๑
ขนานนามพระโอรสแฝดพระกุมารว่า พระมงกุฎ
และพระลบ ๗๓๓
พระวัชมฤคฤาษีสอนหนังสือพระมงกุฎ และพระลบ ๗๓๗
พระฤาษีชุบศรให้พระมงกุฎและพระลบ ๗๓๙
นางสีดาเล่าความหลังให้โอรสทั้ง ๒ ฟัง ๗๔๓
พระมงกุฎและพระลบออกเที่ยวป่า ๗๔๓
พระมงกุฎและพระลบประลองศร ๗๔๔
พระรามคิดว่ามีผู้ศึกษาแผลงศร ๗๔๕
พระรามให้ปล่อยม้าอุปการปราบผู้แผลงศร ๗๔๖
พระมงกุฎและพระลบจับม้าอุปการ ๗๕๑
พระมงกุฎและพระลบจับมัดหนุมาน ๗๕๖
หนุมานหนีกลับมาเฝ้าพระรามได้ ๗๕๗
พระพรตออกจับพระมงกุฎมาถวายพระราม ๗๖๖
พระรามให้ทำโทษพระมงกุฎ พระลบหนีได้ไปส่งข่าวแก่
นางสีดาและพระฤาษี ๗๗๐
พระอินทร์ส่งนางรำภามาช่วยแก้พระมงกุฎ ๗๗๙
พระลบมาตามพระมงกุฎ ๗๘๐

หน้า

พระมงกุฎหนีไปได้ ๗๘๕
พระรามกับสามอนุชายกไปรบกับพระมงกุฎและพระลบ ๗๘๒
พระรามแผลงศรเบื้นของกินคาวหวาน ๗๘๒
พระมงกุฎแผลงศรเบื้นข้าวตอกดอกไม้ ๗๘๒
พระรามรู้จักพระมงกุฎและพระลบ ๗๘๖
พระรามตามไปหานางสีดาที่กุฎิพระวัชมฤคฤาษี ๗๘๘
พระวัชมฤคฤาษีแนะนำหกกษัตริย์ให้รู้จักกัน ๗๘๙
พระรามพบนางสีดา ๘๐๗
นางสีดาไม่ยอมไปด้วยพระราม ๘๑๑
พระรามพาพระมงกุฎและพระลบเข้าเมือง ๘๑๔
สมโภชพระมงกุฎและพระลบ ๘๑๙
พระรามเข้าโกศ ๘๒๑
พระรามใช้หนุมานไปส่งข่าวถวายนางสีดา ๘๒๓
หนุมานเชิญนางสีดาเข้าเมือง ๘๒๖
พระรามเกี้ยวนางสีดา ๘๒๙
นางสีดาหนีพระรามลงไปอยู่เมืองบาดาล ๘๓๒
พระอิศวรให้พระรามกับนางสีดาคืนดีกัน ๘๓๕
อภิเษกพระรามกับนางสีดาที่เขาไกรลาส ๘๔๖
พระรามกับนางสีดากลับเมือง ๘๕๒

บ่อเกิดรามเกียรติ์

คำนำของกรมศิลปากร

พระราชนิพนธ์คำนำในรัชกาลที่ ๖

	หน้า
ประวัติพระราม	๘๖๓
รามายณฉบับสันสกฤต	๘๖๔
พาลกัณฑ์	๘๖๕
ตำนานรัตนธนูและกำเหนิดนางสีดา	๘๙๔
อโยธยากัณฑ์	๙๐๕
อรัณยะกัณฑ์	๙๐๗
กิษกินธากัณฑ์	๙๑๑
สุนทรกัณฑ์	๙๑๖
ยุทธกัณฑ์	๙๑๙
อุตตรกัณฑ์ (อธิบายทั้ง ๑๕ ภาค)	๙๑๙
รามายณฉบับฮินดี	๙๘๗
พาลกัณฑ์	๙๙๐
อโยธยากัณฑ์	๙๙๑
อารัณยกัณฑ์ และกิษกินธากัณฑ์	๙๙๒
สุนทรกัณฑ์	๙๙๒
ยุทธกัณฑ์	๙๙๓
อุตตรกัณฑ์	๙๙๕

หน้า

ปุราณะ ๙๙๖
หนังสือเบ็ดเตล็ดเรื่องพระราม ๑๐๑๒
เรื่องราวของหนุมาน ๑๐๑๕
เรื่องไมยราพณ์ ๑๐๑๗
สรุปความเห็นในเรื่องบ่อเกิด ๑๐๑๘
รามเกียรติ์ฉบับไทย ๑๐๒๐
ตะกอนดึกดำบรรพ์ ๑๐๒๑

พระราชนิพนธ์คำนำ

ใน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๕๖

ในงานทำบุญพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ซึ่งข้าพเจ้าได้ให้สร้างขึ้นใหม่แล้วเสร็จได้ขึ้นอยู่แต่วันที่ ๑๔ สิงหาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๒ เป็นต้นไปนั้น ข้าพเจ้ามีความปรารถนาจะใคร่มีของแจกผู้ที่มาช่วยงานบ้างพอสมควร มาคิดดูว่าของแจกจะหาสิ่งใดให้มีราคามาก และเป็นประโยชน์แก่ผู้รับยิ่งไปกว่าหนังสือนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าหาไม่ได้

ปัญหาจึงคงมีอยู่เพียงว่า จะเลือกเอาหนังสืออะไร ที่จะเป็นหนังสือดีพร้อมด้วยองค์ ๓ กล่าวคือ

(๑) เป็นภาษาไทยดี

(๒) เป็นหนังสือสำคัญควรสร้างขึ้นไว้ เพื่อให้เป็นเกียรติยศแก่ชาติไทย มิให้นานาประเทศดูเบาได้ ว่าไทยเราไม่มีหนังสืออันเป็นแบบแผนในวิชาหนังสือ

(๓) เป็นหนังสือที่ผู้รับไปแล้วจะอ่านได้โดยไม่เบื่อ จนโยนเข้าตู้หรือก้นหีบ ไม่จับอ่านอีกต่อไป

ข้าพเจ้ามารำลึกได้ถึง *รามเกียรติ์ ฉบับพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒* ซึ่งนักเลงหนังสือก็ดี นักเลงดูละครก็ดี ต้องยอมทั้งนั้นว่าเป็นหนังสืออันดี เป็นบทกลอนไพเราะ และถ้อยคำสำนวนดี เป็นตัวอย่างดียิ่งอัน ๑ แห่งจินตกวีนิพนธ์ในภาษาไทยเรา สมควรแล้วที่จะเป็นหนังสือซึ่งจะรักษาไว้เป็นแบบแผน

หนังสือพระราชนิพนธ์นี้ บางกอกบ่ระสิทธิการบริษัทสืมาได้พิมพ์ขึ้นไว้แล้วได้ตอน ๑ รวมเป็น ๑ เล่มสมุดพิมพ์ ตั้งแต่เมื่อพระพุทธศักราช ๒๔๔๒ (ร.ศ. ๑๑๘) ใช้ต้นฉบับของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ แต่หนังสือครั้งนั้นพิมพ์หาจบไม่ พิมพ์ไปแล้วได้เล่ม ๑ และบอกกล่าวไว้ว่าจะมีอีก ๒ เล่ม แต่ก็หาได้พิมพ์เล่ม ๒ เล่ม ๓ ต่อไปไม่ ทั้งเล่ม ๑ ที่พิมพ์ขึ้นไว้แล้วนั้นก็ผิดมากเต็มที่ ไม่เป็นที่เชิดชูพระเกียรติยศแห่งพระองค์ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ หรือเป็นเกียรติยศแก่หนังสือไทยเลย ทั้งไม่ปรากฏว่าได้จำหน่ายแพร่หลายปานใด ข้าพเจ้าจึงจัดการให้พิมพ์ *พระราชนิพนธ์รามเกียรติ์* นี้ขึ้นใหม่ ให้สอบสวนกันหลายฉบับ เพื่อบ้องกันความคลาดเคลื่อนต่าง ๆ ในเวลาพิมพ์ หวังใจว่าท่านผู้ที่จะได้รับ หนังสือ นี้ไปใน งาน ทำบุญ พระ คำหนัก จิตรต ดารโห ฐาน ก็ดี

หรือซึ่งจะได้ไปโดยอาการใด ๆ ในเบื้องหน้าก็ดี จะได้รับความพอใจในหนังสือนี้มากเท่าตัวข้าพเจ้าเอง ถ้าเป็นเช่นนี้ข้าพเจ้าก็จะรู้สึกอิ่มใจอย่างยิ่ง

ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอบพระทัยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ[๑] ซึ่งได้ทรงเป็นพระธุระเอาพระทัยใส่อำนวยการพิมพ์หนังสือนี้ตามความประสงค์ของข้าพเจ้า และขอบใจพระราชวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากัลยาณประวัติ[๒] ซึ่งได้เป็นผู้ตรวจหนังสือที่พิมพ์ขึ้นนั้น โดยความอุตสาหะดียิ่ง.

---

๑. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

๒. พระราชวงศ์เธอ กรมหมื่นกวีพจน์สุปรีชา

บทละครเรื่องรามเกียรติ์
พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒

ร้า ◎ เมื่อนั้น — องค์พระหริรักษ์เรืองศรี
ครั้นสิ้นแสงสุริยาราศรี — สถิตที่แท่นทองห้องใน
นิ่งนึกคะนึงถึงสีดา — ไม่รู้ว่าจะยากเย็นเป็นไฉน
จำจะใช้ให้ทหารชาญชัย — ไปสืบข่าวอรไทถึงลงกา
ทั้งจะได้ดูตำบลหนทาง — จะไปล้างอสุรศักดิ์ยักษา
พระนิ่งนึกตริกไตรไปมา — จนสุริยาเยี่ยมยอดยุคันธร

๑๖ คำ ๑

ร่าย ◎ จึงชำระสระสรงทรงเครื่อง — รุ่งเรืองจำรัสประภัสสร
จับพระแสงพรหมมาสตร์นาคกร — บทจรออกหน้าพลับพลาชัย

๑๒ คำ ๑ เสมอ

◎ พรั่งพร้อมเสนาพานรินทร์ — พวกกระบินทร์บังคมประนมไหว้
จึงตรัสเรียกวายุบุตรวุฒิไกร — เข้ามาใกล้แท่นสุวรรณแล้วบัญชา
ท่านกับองคตชมพูพาน — จงตั้งจิตคิดอ่านอาสา
คุมโยธาห้าร้อยรี่บโคลงดา — ไปยังกรุงลงกาธานี
สืบข่าวราวเรื่องในเมืองมาร — ให้พบพานสีดามารศรี
บอกว่าเราเศร้าโศกโศกี — ยกโยธีตามนางมากลางไพร

ว่าพลางทางหยิบสไบทรง กับทั้งเทพธำมรงค์ส่งให้
แล้วบอกว่าผ้านี้ของทรามวัย ฝากวานรไว้ในหิมวา
ธำมรงค์วงนั้นก็ของนาง ทศกัณฐ์มันขว้างเอาปักษา
ท่านจงเอาไปให้สิ้นดา แจ้งกิจจาให้สิ้นกินใจ
แล้วดูทางกลางป่าพนาเวศ ดูประเทศน้ำท่าอาศัย
จะสำนักพักพลตำบลใด กว่าจะไปถึงลงกาธานี

๑๒ คำ

◎ บัดนั้น วายุบุตรประณตบทศร์ี
ทูลสนองบัญชาว่าข้านี้ นางเทวีไม่รู้จักพักตรา
จะเอาของสองสิ่งไปถวาย เห็นโฉมฉายจะทรงซักหนักหนา
ด้วยสไบธำมรงค์องค์ทศการ์ ตกอยู่กลางป่าพนาลัย
ถึงจะทูลข้อความตามรับสั่ง ก็เห็นยังจะพะวงสงสัย
ขอพระองค์จงดำริตริไตร อย่าให้โฉมยงสงกา

๖ คำ

◎ เมื่อนั้น พระศรีภพลบโลกนาถา
ฟังคำขุนกระบี่มีปัญญา พระศรีกตราแล้วดำรัสตรัสไป
ซึ่งท่านว่ามานี้ก็ควรนัก ไม่รู้จักแล้วก็คงจะสงสัย
แต่ความหลังครั้งหนึ่งอยู่ในใจ ใครใครไม่ประจักษ์แจ้งการ
เมื่อคราวท้าวชนกให้ยกศิลป์ ในบุรินทร์มิถิลาราชฐาน
เราแลพบสบเนตรนงคราญ นางเยี่ยมอยู่ที่บานบัญชรชัย
มาตรแม้นมิเชื่อเผื่อจะซัก จึ่งประจักษ์เล่าแจ้งแถลงไข

ถ้าเสร็จสรรพกลับมาเพลาไร เราทรงเครื่องสิ่งใดจะให้ปัน

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ บัดนั้น สามกระบี่ฤทธิแรงแข็งขัน
ถวายบังคมลาพากัน มาจัดสรรพหลพลโยธา

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ เลือกเหล่าบ่าวไพร่เคยใช้สอย ได้ห้าร้อยเรี่ยวแรงแข็งกล้า
ออกจากที่ประทับพลับพลา บ่ายหน้าไปทิศหรดี

ฯ ๒ คำ ฯ กราวนอก เชิด

๏ ประมาณมาห้าโยชน์ไม่หยุดหย่อน พอรอน ๆ อ่อนแสงสุริย์ศรี
บรรลุถึงสระโบกขรณี ประกอบมีโกมุทบุษบัน
สารพัดสัตบงบัวหลวง ดอกดวงเขียวแดงดังแกล้งสรรค์
ทั้งน้ำท่าอาศัยได้ครบครัน ปรึกษากันยั้งหยุดโยธา
แล้วสามนายผ่อนพักสำนักนั่ง ที่ร่มรังบนแท่นแผ่นผา
เหล่ากระบี่ที่เหน็ดเหนื่อยมา บ้างอาบน้ำอาบท่าหาฟืนไฟ

ฯ ๖ คำ ฯ เจรจา

๏ ครั้นสิ้นแสงสุริยันจันทร์กระจ่าง ส่องสว่างเวหาป่าใหญ่
ต่างนอนเล่นลมชายสบายใจ ก็หลับไปทั้งพหลพลโยธี

ฯ ๒ คำ ฯ ตระ พิราพรอน (ยักษ์ออก)

๏ บัดนั้น อสุรศักดิ์ปักหลั่นในสระศรี
ดึกสงัดมัชฌิมาราตรี ขึ้นจากชลธีเที่ยวมา
เลียบรอบขอบสระปะพวกลิง นอนกลิ้งเกลื่อนกลาดดาษป่า

เห็นกระบี่มีเครื่องประดับประดา กายาเขียวขำอำไพ
นั่งพินิจคิดสำคัญมั่นหมาย อ้ายตัวนี้ร้ายเป็นนายใหญ่
จะสังหารผลาญมันให้บรรลัย แล้วจะได้จับพหลพลกระบินทร์
คิดพลางย่างย่องมองเมียง พังเลียงเจียบระงับหลับสนิท
จึงสำแดงแผลงฤทธิ์อสุรินทร์ โถมถีบหลานอินทร์ด้วยศักดา

๗ คำ ๗ เชิดฉิ่ง

◎ เมื่อนั้น องคตตื่นเข้ามั่นเห็นยักษา
จึงเรียกพวกพหลพลโยธา ต่างพันตื่นตาชื่นพร้อมกัน
ชมพูพานถูกพระพายนายใหญ่ ช่วยกันไล่เลียวลัดสกัดกั้น
เหล่าลิงเด็กน้อยพลอยพัลวัน จับยักษ์ปักหลั่นสนั่นไป

๗ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นจับได้ไต่ถามอสุรา มิ้งนี้มาแต่ตำบลหนไหน
นามวงศ์พงศ์ประยูรอย่างไร เหตุใดดอบมาในราตรี
ไม่เกรงกูหมู่กระบินทร์สิ้นทั้งหลาย ด้วนทหารพระนารายณ์เรืองศรี
หรือผู้ใดใช้ลอยอสุรี จงแจ้งความตามที่จริงไป

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น ปักหลั่นฟังแจ้งแถลงไข
จึงก้มกราบขุนกระบี่ด้วยดีใจ จะเล่าให้ท่านฟังแต่หลังมา
เมื่อแรกเริ่มเดิมข้าเป็นเทวราช รองบาทศรีสันนัยน์ไตรตรึงษา
ไปเป็นชู้สู่สมภิรมยา กับสุรางค์นางฟ้าชื่อมาลี
พระเป็นเจ้าดาวดึงษ์จึงสาปสั่น ให้เป็นยักษ์ปักหลั่นเฝ้าสระศรี

ต่อพบปะทหารพระจักรี ผลาญชีวาข้านี้ให้บรรลัย
จึ่งจะได้ไปเกิดเป็นเทวัญ อยู่ฉัอชั้นวิมานทองผ่องใส
ได้พบท่านวันนี้ก็ดีใจ จงโปรดให้ข้าพ้นทนทรมาน

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น สามกระบี่มีจิตคิดสงสาร
จึ่งตอบว่าถ้าจะใคร่บรรลัยตาญ จะช่วยท่านให้พ้นเวทนา
ว่าแล้วถูกพาดี่มีศักดิ์ ฉวยชักพระขรรค์เงื้อง่า
กระหยับย่างสามขุมเข้ามา พิฆาตฆ่ากุมภัณฑ์ให้บรรลัย

๔ คำ ๗ เชิดฉิ่ง โอด

◎ เดรัจฉังหารผลาญยักษ์บักหลั่น สุริยันแย้มเยี่ยมเหลี่ยมไศล
จึ่งตรวจตราพาพหลพลไกร คลาไคลไปตามมรคา

๒ คำ ๗ รุกรัน

◎ ด่วงตำบลหนทางมาโยชน์หนึ่ง บรรลุถึงเมืองร้างที่กลางป่า
ทั้งสามกระบี่มีศักดา เพ่งพิจารณาดูไป
เห็นเขตขัณฑ์เสมาปราการ ภูมิฐานที่ทางกว้างใหญ่
จึ่งเร่งรีบรี่พลสกลไกร เข้าไปหยุดอยู่นอกบุรี

๔ คำ ๗ เสมอ

◎ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานชาญชัยศรี
ปรึกษาว่ากับสองกระบี่ เมืองนี้น่าฉงนเป็นพ้นรู้
ช่างเย็นเยียบเงียบสงัดชอบกล เหมือนไม่มีประชาชนคนผู้
เราจะเข้าไปผู้เดียวเที่ยวดู ร้ายดีก็จะรู้เป็นแน่นอน

องคตชมพูพานชาญชัย จงพักพลไกรอยู่นี่ก่อน
ว่าพลางขุนกระบี่มีฤทธิรอน บทจรเข้าไปในประตู

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ ลดเลี้ยวเที่ยวทั่วทั้งจังหวัด เงียบสงัดประชาชนคนผู้
ยิ่งพะวงสงสัยจะใคร่รู้ จึ่งขึ้นสู่ปราสาทแก้วแววฟ้า

ฯ ๒ คำ ฯ รัว

ชมโฉม ๏ เห็นนางหนึ่งงามแซล่มแช่มช้อย นั่งร้อยดอกดวงพวงบุปผา
ทรงโฉมประโลมเลิศลักขณา พักตราจิ้มลิ้มยิ้มแย้ม
ผิวเนื้อนวลละอองเป็นสองสี โอษฐ์นางอย่างลิ้นจี่จีนแต้ม
ขอบขนงก่งเหมือนดังเดือนแรม ทั้งสองแก้มเพียงพระจันทร์วันเพ็ง
เอวบางร่างรัดกำดัดสวาท ดูผุดผาดสารพัดครัดเคร่ง
เข้าแอบฉากแพรแสแลเล็ง ยิ่งเพ่งยิ่งพิศยิ่งติดใจ

ฯ ๖ คำ ฯ

ร่าย ๏ แล้วคิดว่านางอยู่แต่ผู้เดียว ถึงมิรักจักเกี้ยวให้จงได้
จึ่งออกจากฉากกั้นทันใด เข้าใกล้กัลยาแล้วพาที

ฯ ๒ คำ ฯ

ชาตรี ๏ โฉมเอยโฉมเฉลา จะถามเจ้าหน่อยนะน้องอย่าหมองศรี
อันกรุงไกรใหญ่กว้างถึงอย่างนี้ มีทั้งที่ปรางค์มาศปราสาทชัย
อย่างไรอยู่ผู้คนจึ่งไม่เห็น สงัดเป็นป่าดงน่าสงสัย
อนึ่งนางโฉมงามนี้นามใด ร้อยดอกไม้สันทัดได้หัดปรือ
น่าเอ็นดูอยู่แต่ลำพังตัว เจ้าหากลัวผีหลอกไม่ดอกหรือ

ว่าพลางทางทำเป็นแบมือ ขอมาลีที่ถือเถิดเป็นไร

ฯ ๖ คำ ฯ

ร่าย ◎ เมื่อนั้น นางบุษมาลีศรีใส
กระถดกระถอยหนีลิงทิ้งดอกไม้ ทรามวัยประหวั่นครั่นคร้าม
แม้นมิบอกออกอรรถบัดนี้ จะเซ้าซี้ซักไซ้ไต่ถาม
รำคาญจิตจึ่งแถลงแจ้งความ เรานี้นามนางบุษมาลี
เป็นข้าองค์อมรินทร์ปิ่นเมรุมาศ รับราชการเป็นงานที่
เหตุด้วยท้าวเจ้าเมืองมายันนี้ ผู้มีชื่อว่าตาวัน
ขึ้นเฝ้าองค์อินทราสามิภักดิ์ แล้วริรักสุรางค์นางสวรรค์
ให้ข้าช่วยสื่อชักให้รักกัน เนื้อความนั้นทราบถึงเจ้าตรึงษ์ไตร
จึ่งสาปท้าวเจ้าเมืองด้วยเคืองขัด ให้วิบัติยศศักดิ์ตักษัย
แต่ข้าผู้รู้เห็นเป็นใจ ต้องอยู่ในธานีไม่มีคน
เราแจ้งความตามจริงเจ้าลิงป่า จงกลับไปเที่ยวหาผลาผล
อย่าเฝ้าเซ้าซี้ทั้งวี้ทั้งวล มิใช่กลใช่การรำคาญใจ

ฯ ๑๒ คำ ฯ

โอ้โลม ◎ ทรามเอยทรามสงวน เจ้าสำนวนหนักหนาจะหาไหน
สมเป็นนางฟ้าสุราลัย ไม่มีใครทัดเทียบเปรียบนาง
ถึงตัวพี่เป็นลิงก็จริงอยู่ แต่ว่ารู้สารพัดไม่ขัดขวาง
ถ้าโทษทัณฑ์ของเจ้าพอเบาบาง ช่วยแก้ไขได้บ้างอยู่นะน้อง
ถึงมาตรแม้นยังมิได้ไปสวรรค์ พอพูดกันเช้าเย็นอยู่เป็นสอง
จะขอถามทรามสงวนนวลละออง เจ้าสิต้องโทษาอยู่ช้านาน

ไฉนนางนฤมลจะพ้นทุกข์ ไปเมืองพ้าผาสุกเกษมสานต์
ขอเชิญเจ้าเล่าแถลงให้แจ้งการ เยาวมาลย์อย่าอายชม้ายเมิน

๗ คำ ๗

ร่าย เมื่อนั้น นางบุษมาลีให้ชวยเชิน
เห็นดิงพูดสัพยอกหยอกเอิน สะทกสะเทินเมินหน้าแล้วว่าไป
มาชักไช้ไต่สวนเอาถ้วนถี่ เออนี่จะประสงค์สิ่งใดไหน
เม้าพูดจาน่าเบื่อเหลือใจ ถ้าบอกให้แล้วเจ้าอย่าเซ้าซี้
อันตัวข้าถ้านารายณ์วายุภูต ลงมาปราบประยูรยักษ์
ให้ทหารอาสามาทางนี้ ชื่อกระบี่หนุมานชาญชิต
ช่วยอุ้มข้าขว้างไปในอากาศ จะล้นชาติล้นกรรมที่ทำผิด
อันผู้อื่นจะช่วยป่วยการคิด จงแจ้งจิตเถิดเจ้าอย่าเฝ้าถ้อ

๗ คำ ๗

โอ้โลม น้องเอยน้องรัก ไม่รู้จักพี่ยาน่าหัวร่อ
มิใคร่จะบอกออกอรรถคัพ้อ จะต้องง้อเรามั่งแล้วครั้งนี้
พี่หรือคือคำแหงหนุมาน ยอดทหารพระนารายณ์เรืองศรี
รับสั่งใช้ไปลงกาชานี่ ถวายแหวนเทวีสีดา
จริงนะนงลักษณ์อย่าควักค้อน มาวิงวอนวานพี่ดีกว่า
จะช่วยส่งสาวสวรรค์ไปชั้นฟ้า ตามคำอินทราเธอว่าไว้
แต่ฝ่ายเจ้าจะให้อะไรพี่ ต้องมีค่าจ้างบ้างจึงได้
ว่าพลางทางฉวยชายสไบ ถอยหนีพี่ไยกัลยา

๗ คำ ๗

ร่าย

◎ เมื่อนั้น นางบุษมาลีเล่นหา
ฟังคำรำพันจำนรรจา คิ่งแกล้งว่าแนมเหน็บให้เจ็บใจ
นี่หรือหนุมานชาญฉกรรจ์ วานอย่าว่าข้ากล้ายมไม่ได้
เชิญกลับไปป่าหาลูกไม้ ข้าไม่เคยพบประจบประแจง
จะบอกเจ้าเอาบุญชุนกระบี่ เมื่อโกสัยย์สาปไว้เราได้แจ้ง
หนุมานชาญชิตฤทธิแรง แล้วก็แผลงฤทธิ์หาวเบื่นดาวเดือน
ไม่ว่าเล่นเช่นเจ้าเรารู้จัก อยู่สำนักยุงยางกลางเกือน
ถ้าแม้นดีมีฤทธิ์อย่าบิดเบือน ทำดาวเดือนดูเล่นก็เบื่นไร

๑๔ คำ ๗

◎ น้องเอยน้องแก้ว ไม่พ้นมือพี่แล้วอย่าสงสัย
มาตบมือพนันกันไว้ จะหาวให้เจ้าเห็นเบื่นสำคัญ
ว่าพลางทางแผลงสำแดงเดช หิมเวศเวียงชัยไหวหวั่น
เหาะหาวเห็นเหมือนเดือนตะวัน อยู่ตรงบัญชรแก้วแววไว

๑๔ คำ ๗ คุกพาทย์

◎ เมื่อนั้น นางบุษมาลีศรีใส
เห็นประจักษ์ทักแท้แน่แก่ใจ อรไทยวยเขินเมินเมียง

๑๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น หนุมานกระแอมไอให้เคี่ยง
มาจูงนางนฤมลขึ้นบนเตียง แล้วกล่าวเกลี้ยงสัพยอกหยอกเย้า

๑๖ คำ ๗

ไอ้โลม ◎ เจ้าเอยเจ้าพี่ ที่จะส่งสัยหรือไม่เล่า
ที่สัญญาว่าไว้อย่างไรเรา อย่ามาเผ้าอายเอี่ยงเมี่ยงมัน
ท้าวโกสีย์สาปจำเพาะเจาะจง ให้พี่ส่งทรามวัยไปสวรรค์
ไหนไหนก็รู้อยู่ด้วยกัน จงผินผันพักตรามาพาที
ว่าพลางทางประโลมลูบต้อง อุยหน่านองอย่าหยิกพลิกผลักพี่
สาวสวรรค์ขวัญตาจงปรานี ผินหน้ามาข้างนี้เถิดนงลักษณ์

๑๖ คำ ๗

ร่าย ◎ เมื่อนั้น นางบุษมาลีมีศักดิ์
ได้ฟังถึงวิงวอนทำค้อนควัก ขวยเขินเมินพักตร์แล้วตอบไป
ถึงเจ้าหาวให้เห็นเป็นสำคัญ แต่เท่านั้นเชื่อฟังยังไม่ได้
แม้นส่งน้องไปถึงศรีษ์ไคร เหมือนอินทราว่าไว้จะเห็นจริง
เจ้าใช้สอยสิ่งใดก็ไม่ขัด สารพัดจะประนอมยอมทุกสิ่ง
เออออไรนี่เล่าเผ้าแอบอิง นางสิ้งสบัดบัดบ่องกัน

๑๖ คำ ๗

ไอ้โลม ◎ สุดเอยสุดสวาท แสนฉลาดล้นคมคมสัน
ดวงดอกเดือกว่าสารพัน ถ้าเช่นนั้นโฉมฉายสบายใจ
ขนอยู่ถึงสวรรค์ชั้นอินทร์พรหม ใครจะตามไปชมเชยได้
จะดวงกันให้เก้อเออออไร พอรู้เท่าเข้าใจอยู่ดอกน้อง
ว่าพลางทางทำทอดสนิท แนบชิดเชยชมสมสอง
ระทวยทอดกอดเกี่ยวกรคระกอง ตามทำนองเสน่หาประสาคิง
บังเกิดเป็นคลื่นคลั่งฝั่งสมุทร กุมภาผุดผ่าระดอกกดอกดิง

ฟ้าลั่นครั่นครื้นดังปืนยิง พยุยิ่งฮือฮือกระพือพัด
ประเดี๋ยวดลฝนตกลงซู่ซู่ ท่วมคูขอบวังทั้งจังหวัด
ถ้อยทีภิรมย์โสมนัส ตามกำหนัดเสน่หาอาวรณ์

ฯ ๑๐ คำ ฯ นางนก

ช้า ๏ เมื่อนั้น นางบุษมาลีศรีสมร
ร่วมภิรมย์สมสวาทวานร บังอรประดิพัทธผูกพัน
ลืมถวิลสิ้นทั้งวลที่ทนทุกข์ เป็นสุขกว่าได้ไปสวรรค์
อิงแอบแนบนั่งนวดฟั้น เกษมสันต์สมถวิลยินดี
เห็นวานรหลอนหลอกหยอกเอิน นางอายเอียงเมียงเมินพักตร์หนี
สัพยอกหยอกหยิกซิกซี้ แย้มสรวลยวนยีปรีดา

ฯ ๖ คำ ฯ

ราย ๏ เมื่อนั้น วายุบุตรสุดแสนเสน่หา
เชยชมสมสวาทไม่คลาดคลา ด้วยนางเทพธิดายาใจ
แล้วคิดถึงราชการพระผ่านเกล้า ให้สร้อยเศร้าสะท้อนถอนใจใหญ่
จำเป็นจำพรากจากไป จึ่งลูบไล้โลมนางพลางพูดจา
เจ้าพี่เอ๋ยเคยแอบแนบข้าง ถ้าอยู่ได้ไม่ร้างเสน่หา
นี่จนจิตจำใจไปลงกา ส่วนสุดาก็จะไปไตรตรึงษ์
จะแลลับนับปีมิได้เห็น ทุกเช้าเย็นพี่จะนึกรำลึกถึง
แต่โฉมตรูอยู่แดนดาวดึงษ์ จะคะนึงนึกบ้างหรืออย่างไร

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น นางบุษมาลีศรีใส
ได้ฟังคำร่ำว่ายิ่งอาลัย กราบไหว้วิงวอนขออ้อนตา
ซึ่งตัวน้องต้องสาปท้าวโกลีย์ จะพึ่งบุญชุนกระบี่เบื้นสุขา
แต่ทุกข์ถึงท่านจะไปในหิมวา มรคาก็นดารสงสารนัก
ถึงตัวน้องจะได้ไปสวรรค์ ไม่วายวันวิตกเพี่ยงอกหัก
ว่าพลางนางกรรแสงซบพักตร์ ร่ำรักพระยาวานร

๗ คำ ๗ โอด

๏ เมื่อนั้น วายุบุตรสุดเสียดายสายสมร
จึ่งโลมเล้าลูบหลังบังอร สะท้อนถอนใจใหญ่อาลัยลา
เป็นบุญพี่กับเจ้าเท่านั้น ค่อยประสับสบกันต่อชาติหน้า
จะช่วยส่งสาวสวรรค์ไปชั้นฟ้า แล้วจะลาทรามวัยไปราชการ
ว่าพลางอิงแอบแนบสนิท จุมพิตเชยพักตร์สมัครสมาน
พิไรร่ำร่ำลาอยู่ช้านาน แล้วจูงองค์นงคราญลีลามา

๗ คำ ๗ เสมอ

๏ ถึงพระลานฟ้นต่างข้างปราสาท ใจจะขาดด้วยความเสน่หา
ต่างสะอื้นยื้นเช็ดชลนา ขอษมาพาที่พิริ้พิไร
แล้วกลับนึกมานะสละรัก จะพิศพักตร์กลัยาก็หาไม่
ประคองกรช้อนองค์อรไท ขว้างไปยังสวรรค์ชั้นวิมาน

๔ คำ ๗ เชิดฉิ่ง

๏ ครั้นเสร็จสั่งนางบุษมาลี ขุนกระบี่เปล่าจิตคิดสงสาร
บทจรจากชลาหน้าพระลาน ริบออกนอกทวารเวียงชัย

๒ คำ ๒ เสมอ

๏ ครั้นพบสองกระบี่กับรี้พล ต่างคนยินดีจะมีไหน
วายุบุตรบอกยุบลแต่ต้นไป โดยได้ประสบพบนารี

๒ คำ ๒ เจรจา

๏ แล้วให้ตรวจตราวานร พรั่งพร้อมนิกรกระบี่ศรี
คลี่คลายขยายยกโยธี จรลีไปตามพนาวา

๒ คำ ๒ รุกรัน

๏ ครั้นถึงสมุทรไทยใหญ่กว้าง แลเห็นนางแน่งน้อยเล่นหา
เหมือนคำบุษมาลีที่บอกมา ก็รู้ว่าพระสมุทรหยุดถามไป
ดูก่อนกัลยาในวารี เมื่องลงกาธานีไปทางไหน
เรานี้ชื่อหนุมานชาญชัย ทหารใหญ่องค์พระหริรักษ์
รับสั่งใช้ให้เอาอำมรงค์ ไปเฝ้าองค์มเหสีมีศักดิ์
แล้วจะยกทวยหาญไปผลาญยักษ์ จงประจักษ์แจ้งให้เราไคลคลา

๒ คำ ๒

๏ เมื่อนั้น พระสมุทรฟังคำที่ร่ำว่า
นิ่งระลึกนึกได้ในวิญญา เหมือนคำเจ้าโลกาว่าไว้
ปางนี้นารายณ์อวตาร จะมาผลาญพวกยักษ์ให้ศักษัย
จึงร้องบอกหนุมานชาญชัย หนทางไปข้างทิศหรดี

ที่ดูเหมือนเมฆาเมื่อสายัณห์ คือเขาเหมคิรันคิริศร์
ครั้นเสร็จคำร่ำบอกชุนกระบี่ ก็หายไปในที่ชโลธร

๑๖ คำ ๑ รัว

◎ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานชาญสมร
จึงปรึกษาสองกระบี่มีฤทธิรอน อันมหาสาครนี้กว้างครัน
เราจะนิมิตหางต่างตะพาน ทั้งทวยหาญทั้งหลายผายผัน
ว่าแล้วหนุมานชาญฉกรรจ์ ยืนยันร่ายเวทวิทยา

๑๔ คำ ๑ ตระ

◎ บันดาลกายใหญ่เยี่ยมเทียมเวหน หางกระหวัดรัดต้นพฤกษา
ตัวไปอยู่ฟากชะโน้นตะโกนมา ให้โยธาเร่งข้ามตามไป

๑๒ คำ ๑

◎ บัดนั้น บรรดาพวกพหลพลไพร่
ได่ตามหางนายสบายใจ ถือกิ่งไม้รำต่างหางนกยูง
บ้างทำที่ได่ลวดลอดกันเล่น นี่แน่ดูกูจะเป็นพวกไม้สูง
บ้างกลัวตกต้องคลานวานเพื่อนจูง ข้ามไปได้ทั้งฝูงจานร

๑๔ คำ ๑ ปี่กลอง

◎ เมื่อนั้น วายุบุตรห้าวหาญชาญสมร
ครั้นเสร็จข้ามโยธาพ้นสาคร ก็รีบร้อนพาพลต้นเดินไพร

๑๒ คำ ๑ เชิด

◎ ด่วงทางกลางป่าพนาวัน มาถึงเหมคิรันเขาใหญ่
ไม่มีมรคาจะคลาไคล ล้วนหนามไหน่รกรอบขอบคิริน

จะไปโดยป่าชัฏก็ขัดขวาง ต้องเดินทางข่องอนก้อนหิน
ทั้งสามนายพาพหลพลกระบินทร์ เลียบตามเนินคีรินริบไป

๗ คำ ๗ *พระยาเดิน*

◎ ถึงยอดเหมคิรันบรรพต พร้อมหมดพลนิกายนายไพร่
ดูสูงเยี่ยมเทียมเมฆวิเวกใจ อยู่ใกล้ฝั่งมหาวารี
เห็นศิลาลายเลื่อมเงื่อมง้ำ เป็นปากถ้ำที่อยู่หมู่ปักษี
วายุบุตรหยุดพักพวกกระบี่ ให้คลายคลีเหนื่อยเลื่อยล้า

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น พวกวานรเห็นเหนื่อยเมื่อยขา
บ้างนั่งยืนเหยียดหยัดตัดกายา ต่างโหยหิวนิ่วหน้าเข้าหากัน
บ้างก็ว่ามาถึงทะเลกว้าง สิ้นตำบลหนทางจะผายผัน
เห็นแต่น้ำกับฟ้าน่าอัศจรรย์ จะพากันมาค้างอยู่อย่างนี้
ที่ใจคอท้อแท้ก็ทุกข์ร้อน มาตรแม้นม้วยมรณ์อยู่ทน
ดูกเมียจะเห็นใจก็ไม่มี พวกกระบี่บ่นบ้าต่อหน้านาย

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น หนุมานเห็นพลระส่ำระสาย
จึงแกล้งพูดชักทำเนียบเปรียบปราย เราอาสาพระนารายณ์มาครั้งนั้น
จงดูเยี่ยงสดายุที่วายปราณ จึงจะควรเป็นทหารผลาญยักษ์
ถึงม้วยมุดสุดสิ้นชีวี ความดีก็จะอยู่คู่ดินฟ้า

๗ คำ ๗ *เจรจา*

๏ เมื่อนั้น สัมพาที่ที่อยู่ในคูหา
ได้ยินว่าสดายุมรณา ก็ออกมาจากถ้ำอำไพ

๗ ๒ คำ ๗ *คุกพาทย์*

๏ หยุดยืนยังชะวากปากเหว เห็นลิงเดวิ่งตะเพิ่นเนินไศล
แต่สามนายยืนขวางทางไว้ จึ่งปราศรัยไต่ถามเนื้อความพลัน
ดูราวานรสามนาย ท่านผันผายมาไยในไพรสัณฑ์
ซึ่งสดายุตายวายชีวัน ใครฆ่าพันช่วยแถลงแจ้งกิจจา

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานหาญกล้า
จึ่งเล่าเรื่องทศพักตร์รักษ์ดา จนปักษาสิ้นชีวันบรรลัย
บัดนี้องค์พระอวตาร จะตามผลาญโคตรยักษ์ให้ศักษัย
จึ่งใช้เราผู้ทหารชาญชัย ไปสืบข่าวอรไทในเมืองมาร
เออไฉนไยขนจึ่งหล่นร่วง ไม่เหมือนนกทั้งปวงน่าสงสาร
นี่เป็นเพศพิชพันธุ์สันดาน หรือเหตุการณ์เครื่องเข็ญเป็นอย่างไร

๗ ๖ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น สัมพาที่ฟังกระบิลทร์สิ้นสงสัย
รู้ว่าน้องร่วมครรภ์บรรลัย สลดใจเป็นพ้นคณนา
แล้วเล่าความตามตัวต้องสาปสัน มาอยู่เหมติรันภูผา
ต่อนารายณ์วายุภูตลงมา ใช้ทหารไปลงกาชานี

ให้พร้อมพรั่งตั้งโห่ขึ้นสามหน จึ่งขนจะงอกงามตามที่
บัดนี้ท่านก็มาจงปรานี เราจะชี้ทางให้ไปลงกา

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น สามกระบินทร์ยินดีเบิ่นหนักหนา
จึ่งเรียกพวกพหลพลโยธา มาพร้อมหน้าแล้วโห่ขึ้นสามที่

๗ ๒ คำ ๗ รัว เจรจา

๏ เมื่อนั้น สัมพาทีราชบักษ์
ขนงอกออกสั้นก็ยินดี จึ่งพาทีกับสามวานร
ท่านส่งเดชราะห์เพราะเมตตาการุญ เบิ่นบุญคุณใหญ่ยิ่งกว่าสิ่งอร
ซึ่งส่งสัยไม่แจ้งทางจร เราจะบอกวานรอย่าร้อนใจ
อันลงกาขานี้ไม่มีทาง เบิ่นเกาะตั้งอยู่กลางทะเลใหญ่
พอรุ่งแสงสุริยาจะพาไป ช่วยบอกให้เห็นทวีปเบิ่นเมืองมาร

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น วายุบุตรวุฒิไกรใจหาญ
จึ่งว่ากับองคตชมพูพาน เราท่านอาสามาครั้งนี้
เบิ่นความลับรับสั่งให้สืบสาว พอรู้ข่าวองค์พระมเหสี
ไปมากนักยักษ์มารมันรู้ที่ เสียแรงที่เราท่านป่วยการมา
พี่จะใคร่ให้น้องทั้งสองคน คุมพลคอยอยู่ที่ภูผา
แต่ตัวพี่นี้จะลอบไปลงกา สืบข่าวนางสิ้นอายาใจ

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ ครั้นปฤกษาพร้อมเสร็จสำเร็จการ หนุมานยินดีจะมีไหน
จึงว่ากับปักษาช่วยพาไป บอกให้เห็นเกาะดงกา

๒ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น สัมพาที่เกษมสันต์หรรษา
จึงให้ขุนกระบี่มีศักดา ขึ้นบนหลังสกุณาทันใด
ทะยานขึ้นเหยียบชง่อนก้อนหิน เผ่นกระพือปีกบินแผ่นดินไหว
ผันผยองด่องพ้านภาลัย ดอยไปคว้างคว้างกลางอัมพร

๔ คำ ๆ แผละ

◎ มาถึงกึ่งกลางเวหา สกุณาราปีกเรื่อยร่อน
แล้วบอกว่าดูราวานร โน่นนครดงกาชานี่
เหมือนจอกน้อยลอยอยู่กลางสมุทร แลสุดสายเนตรในวิถี
นั่นนิมิตกาลาศรี อยู่ที่ท่ามกลางเมืองมาร

๔ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น วายุบุตรวุฒิไกรใจหาญ
แลเขม้นเห็นยอดนิมิตกาล หนุมานยินดีปรีดา
จึงว่ากับพระยาสัมพาที ครั้งนี้คุณข้าหนักหนา
เรารู้แห่งเมืองยักษ์ประจักษ์ตา จะขอลาท่านเร่งรีบไป
ว่าแล้วเลื่อนลงจากหลังนก ให้วิหคกลับมาที่อาศัย
ดูกพระพายหมายมุ่งกรุงไกร เหาะไปดงกาชานี่

๖ คำ ๆ เชิด พิราพรอน (ยักษ์ออก)

๏ เมื่อนั้น นางผีเสื้อสมุทรยักษ์
กายาใหญ่หลวงพ่วงพี เที่ยวอยู่ที่กลางสมุทรผุดขึ้นมา
ผันแปรแดเหลือบเห็นวานร จะเหาะข้ามไปนครยักษา
กระเดาะปากกระดากลิ้นเหลือกตา ขึ้นขวางหน้าหนุมานชาญชิด
ดุเดือดเงื้อดเงื้อกระบองเหล็ก แล้วว่าเหวยลิงเด็กกระจิริด
ไม่เกรงหมู่อสุรีมีฤทธิ์ บังอาจคิดจะตรงไปลงกา
กูอยู่ในวังวนชลธาร เป็นแดนด่านทศพักตร์ยักษา
จะสังหารผลาญมิ่งให้มรณา ว่าพลางแกว่งคทาเข้าโถมตี

๗ คำ ๗ เชิด

๏ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานชาญชัยศรี
แข็งข้อต่อสู้อสุรี ถ้อยทีสัประยุทธยุทธแย้ง

๒ คำ ๗ เชิด

๏ บัดนั้น ผีเสื้ออสุรากล้าแข็ง
ยิ่งพิโรธโกรธเกรี้ยวเรี่ยวแรง ทำอำนาจผาดแผลงศักดา
นิ่วหน้าอ้าโอษฐ์ใหญ่กว้าง มืดมิดบิดทางขวางหน้า
ทะลึ่งโดดโดดไล่ไขว่คว้า จะคาบเคี้ยวกายาวานร

๔ คำ ๗ เชิด

๏ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานชาญสมร
รบรับจับประจัญพันพอน หมายสังหารราญรอนอสุรา
แล้วเข้าไปในปากกุมภัณฑ์ ออกทางข้างกรรณเบื้องขวา
กลับเข้ากรรณซ้ายด้วยศักดา ทะลุออกกระบอกตาอสุรี

แล้วลงตามลำไส้ด้วยไวว่อง เอาศรีแคระแหวะท้องยักษ์
ดากไส้ออกมาจากนาภี อสุรีด้นดั้นชีวา

ไ ๖ คำ ไ โอด

◎ เสร็จดังหารผลาญผีเสื้อสมุทร วายุบุตรเกษมสันต์หรรษา
ผาดแผลงลำแคงเดชา เหาะข้ามคงคาสาคร

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ มาถึงโสพลสี่ชรินทร์ คิดว่านินทกาดาดิงขร
ก็เคลื่อนคล้อยลอยลงจากอัมพร หยุดยืนยังชะง่อนก้อนศิลา
พอเหลือบเห็นหลังคาอาศรม ที่เชิงไศลใต้ร่มพฤกษา
จุนกระบินทร์ยินดีปรีดา ก็อ่านเวทวิทยาอาคม

ไ ๔ คำ ไ ตรง

◎ จำแลงกายกลายกลับเป็นดิงน้อย กระจ้อยร่อยหงอยเหงาเกาผม
ลงจากเขาเชิงเนินพนม ตรงเข้ามาอาศรมพระสิทธา

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

◎ เมื่อนั้น พระมุนินารทพรตกล้า
อยู่ปลายแดนแผ่นดินเมืองลงกา วิทยาสารพัดจัดเจน
พวกชาวป่ามานบีนศิษย์คิดล่อย ทั้งลูกเด็กเด็กน้อยเณรเถร
ครั้นรอนรอนอ่อนแสงสุริเยนทร์ เล่าสวดมนต์กนเกนก้องไป

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

๏ บัดนั้น คำแหงหนุมานทหารใหญ่
แลเห็นพระมุนีก็ดีใจ จึงเข้าไปกราบลงตรงพักตรา

๑๒ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น องค์พระอาจารย์ฌานกล้า
ไม่รู้จักว่าใครใส่แว่นตา มองเขม้นเห็นหน้าวานรน้อย
จึงทักถามไปพลันทันใด มาแต่ไหนไยดึงกระจ้อยร่อย
ไม่มีเพื่อนพวกพ้องเที่ยวกรองกรอย หรือเป็นง่อยเป็นเปลี้ยเสียหูตา

๑๔ คำ ๆ

๏ บัดนั้น วายุบุตรแต่แรงแกล้งว่า
ได้ยินเขาเล่าเรื่องเมืองลงกา อุประมาเหมือนสวรรค์ชั้นวิมาน
จะใคร่ไปดูเล่นให้เห็นแจ้ง ไม่รู้แห่งนัครเรศเขตสถาน
จึงหลงมาอาศรมพระทรงญาณ จงโปรดปรานชี้แจงให้แจ้งใจ

๑๔ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น พระมุนีมิทันสงสัย
จึงว่าเคอะจริงจริงไยดึงไพร ช่างผิดเพื่อนเหมือนไม่มีดูกตา
โน่นแน่แลดูตรงกุฏี คือบุรีทศพักตร์รักษา
เองจำเอาเขานินทกาดา อยู่ท่ามกลางลงกาชานี

๑๔ คำ ๆ

๏ บัดนั้น หนุมานหมายจำคำฤาษี
แล้วแต่แรงสนทนาพาที วันนี้สุริยนต์นขยา
ถึงจะไปในค่ำจำมิได้ ขออาศัยพระองค์ทรงศีลขา

หลับนอนให้สบายหายเดือยดำ พอรุ่งแสงสุริยาจะดาไป

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น องค์พระศิทธาอัชฌาสัย
จึงว่ากับวานรอย่าร้อนใจ ศาลามีกว้างใหญ่ไอ้กะโต
กูทำไม้ทองหลางไว้ต่างหมอน เองหลับนอนให้บรมสุโข
แล้วเลือกหยิบส้มสูกดูกตะโก เอาใส่โอให้กระบินทร์กินตามจน

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

◎ ครั้นคำจึงว่ากับวานร กูจะจำเริญพรแผ่ผล
เองไปนอนให้สบายหายร้อนรน ที่บนศาลาหน้ากุฏี

ไ ๒ คำ ไ

◎ บัดนั้น คำแหงหนุมานชาญชัยศรี
คำนับรับคำพระมุนี จรดีตรงมาศาลาลัย

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

◎ นั่งเอกเขนกนิ่งอิงเสา กอดเข่าคิดพะวงสงสัย
ไฉนหนอพระมุนีชีไพร มาอยู่ในแว่นแคว้นแดนยักษ์มาร
จะเป็นแต่แก่แล้วออกสร้างพรต หรือปรากฏวิทยาจึงกล้าหาญ
จำจะต้องดองฤทธิ์พระอาจารย์ ให้แจ้งการเจ้ากูรู้อย่างไร
ดำริพลางทางนิ่งสำรวมกาย ดูกพระพายนบน้อมประนมไหว้
อ่านอาคมขลังตั้งใจ ให้กายใหญ่คับบรรณศาลา

ไ ๖ คำ ไ ตระ

๏ แล้วร้องว่าเจ้าคุณพระมุนี ศาลาหลังนี้เล็กหนักหนา
มิรู้ที่จะขยับกลับกายา ต้องงอขาคุดคู้อยู่อย่างไร

๗ คำ ๗ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระดาบศหลากจิตคิดสงสัย
เมื่อศาลาห้าห้องเขาสร้างไว้ ไฉนไอ้ลิงบ้าว่าอย่างนี้
มันจะแกล้งกวนกูอยู่ไม่สุข ฉวยเทียนจุดผลุดลุกขึ้นจากที่
จับไม้ท้าวก้าวลงจากกุฎี จรลีมาศาลาหน้าวัด

๑๔ คำ ๗ เสมอ

๏ เขม้นมองบ้องหน้าเห็นวานร ทั้งกายกรโตใหญ่ไอ้สนัด
น้อยหรือแกล้งข้าสารพัด ทุดไอ้สัตว์เดรัจฉานเจ้ามารยา
แม้นมิแผลงฤทธิ์ให้มันดู จะลบหลู่ฤาษีชีป่า
ดำริพลางทางสำรวมวิญญา โอมอ่านคาถาทันใด

๑๔ คำ ๗ ตระ

๏ เดชะวิทยาพระอาจารย์ ศาลานั้นบันดาลกว้างใหญ่
จึงว่าเหวยไอ้ลิงนิ่งอยู่ไย มิมุดหัวนอนให้เต็มศาลา
เมื่อตะกี้น้อยหรือร้องออฉาว จะใคร่แผ่นด้วยไม้ท้าวให้หัวผ่า
จองหองดองฤทธิ์กับสิทธา บ่นพลางทางมายังกุฎี

๑๔ คำ ๗ เสมอ

๏ บัดนั้น หนุมานหัวร่อต่อฤาษี
จำจะลองเจ้ากูดูอีกที แล้วกระบี่สำรวมกายร่ายมนตรา

๗ คำ ๗ ตระ

◎ ตัวโตเต็มศาลาทั้งห้าห้อง แล้วแกล้งร้องช่วยด้วยเจ้าข้า
ที่เล็กกระจิดริดให้นิทรา มิเชื่อมาดูเอาเถิดเจ้าคุณ

๒ คำ ๒ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระนักสิทธิคิดโมโหหันหุน
จะสวดมนต์ภาวนาหาส่วนบุญ ไอ้เจ้ากรรมทำวุ่นทั้งวัดวา
จำจะไปดูแลแก้เผ็ด เอาให้เข็ดให้ได้ไอ้ลิงป่า
ฉวยไม้ท้าวก้าวลงจากศาลา บ่นด่าพึมพำพร่ำไป

๔ คำ ๒ เสมอ

◎ มองเขม้นเห็นลิงเผือกผู้ คุดคู้คับศาลาอาศัย
จึงคิดว่าวานรนี้อาจใจ จำจะให้ตากฝนทนเวทนา
ดำริแล้วพระอาจารย์อ่านอาคม บังเกิดลมดิ่งดังไปทั้งป่า
พระพิรุณร่วงโรยโปรยลงมา ต้องวายุบุตรวุฒิไกร

๔ คำ ๒ ตระ รัว

◎ บัดนั้น หนุมานถูกฝนทนไม่ได้
รูปจำแลงแปลงกายก็หายไป เหมือนจับไข้สั่นท้าวหนาวสะท้าน
ให้เยือกเย็นเป็นเหน็บทุกขุมขน สุดทนทรมาจึงว่าขาน
เท่านั้นเถิดเจ้าข้าพระอาจารย์ ทนฉานหลาบเข็ดจงเมตตา

๔ คำ ๒

◎ เมื่อนั้น พระนารทหัวเราะพลางทางว่า
เป็นไรไม่โตเต็มศาลา สมน้ำหน้าจองหองร้องทำไม

๒ คำ ๒ เจรจา

๏ ครั้นเห็นตัวสั่นท้าวหนาวเต็มที เวทนาปรานีเสียไม่ได้
จึ่งว่าเหวยไอ้ลิงมาผิงไฟ แล้วพาไปกุฎีที่เพลิงกอง

ฯ ๒ คำ ฯ *เสมอ*

๏ บัดนั้น วายุบุตรสุดทนขนสยอง
เข้าผิงหน้าผิงหลังนั่งยองยอง อุตส่าห์มองโก่งคอก่ออัคคี

ฯ ๒ คำ ฯ *เจรจา*

๏ ครั้นค่อยเคลื่อยคลายหายหนาว จึ่งแกล้งกล่าวสรรเสริญพระฤๅษี
คุณของผู้เป็นเจ้าคราวนี้ ให้อัคคีผิงกายสบายใจ
ว่าพลางทางลาพระนักธรรม์ จรจรัลมาศาลาที่อาศัย
เอนเอกเขนกนอนกับหมอนไม้ ก็หลับไปในเพลาราตรี

ฯ ๔ คำ ฯ *ตระ*

๏ เมื่อนั้น พระมหานารทฤๅษี
จึ่งคิดว่าวานรตัวนี้ ท่วงทีทะนงนึกฮึกฮัก
มันลองกูกูจะต้องลองมันมั่ง ดูกำลังฤทธิไกรให้ประจักษ์
แล้วออกจากกุฎีที่สำนัก ฉวยชักไม้ท้าวก้าวเดินมา

ฯ ๔ คำ ฯ *เสมอ*

๏ ครั้นถึงสระโบกขรณี จึ่งหยุดยืนอยู่ที่แผ่นผา
บริกรรมสำรวมวิญญา เสกไม้ท้าวพระสิทธาด้วยฤทธี

ฯ ๒ คำ ฯ *ตระ*

๏ แล้วทิ้งน้ำซ้ำสาปให้เป็นปลิง จงคอยลิงลงมาท่าสระศรี
คะเนเมื่อหมอบก้มอมวารี เกาะเอาที่ลูกคางอย่าวางมัน

ถึงมาตรแม้นมีฤทธิ์จะปลิดปลด อย่าหลุดหมดเหมือนคำพร่ำสาปสัน
แล้วงกเงิ่นเดินกลับมาฉับพลัน คืนเข้าอรัญกุฎี

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

๏ บัดนั้น วายุบุตรวุฒิไกรชัยศรี
ครั้นรุ่งรางส่างแสงพระรวี ขุนกระบี่ฟื้นกายสบายใจ
ลุกขึ้นบิดขี้เกียจเหยียดแขนขา ตามประสาเพศลิงนิ่งไม่ได้
แล้วลงจากศาลาคลาไคล ตรงไปสระโบกขรณี

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

๏ แต่พอก้มอมน้ำที่ในสระ ชัลลุกะเกาะคางกระบี่ศรี
สะดุ้งโดดโลดลอยขึ้นทันที ขุนกระบี่เห็นปลิงวิ่งวุ่นวาย
สองมือจับหลับตากระชากฉุด ปลิงไม่หลุดล้มคว่ำคะมำหงาย
กลัวจะคืบเข้าปากขากน้ำลาย ลูกพระพายปลิดปลิงเป็นสิงคลี

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ ยิ่งดึงยิ่งลื่นยิ่งคลื่นไส้ เป็นจนใจวิ่งมาหาฤๅษี
นั่งลงตรงหน้าแล้วพาที พระมุนีโปรดด้วยช่วยปลิดปลิง

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระดาบสบริกรรมทำนั่งนิ่ง
จะฉุดชักผลักไสไม่ไหวติง แกล้งให้ลิงวอนว่าอยู่ช้านาน

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ แล้วทำเป็นเขม้นมองป้องหน้า ถามว่าอะไรไอ้เดรฉาน
ไยมิแผลงฤทธิไกรไชยชาญ แต่ปลิงเท่าสายพานต้องวานกู

นี่ทำไว้ให้รู้จักสำนึก เองอย่าฮึกต่อไปนะไอ้หนู
แล้วปลิดปลิงจากคางวางให้ดู คือไม้ท้าวของกูไปเกาะมึง

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น ขุนกระบี่มิรู้ที่จะโกรธชิง
หัวเราะพลางทางนิ่งนึกรำพึง เราคิดไปไม่ถึงพระสิทธา
จึงกลัวเกล้ากราบไหว้อภัยโทษ ขอพระองค์จงโปรดเกษา
ซึ่งได้คิดผิดพลั้งแต่หลังมา อย่าเบื่อเวราแก่ข้าน้อย
สายอยู่แล้วจะลาพระอาจารย์ ไปเที่ยวชมเมืองมารเล่นสักหน่อย
แล้วออกจากอาวาสคลาดคลอย เหาะลอยลิ่วตรงไปลงกา

๑๖ คำ ๗ เชิด กราว (ยักษ์ออก)

◎ เมื่อนั้น นางอังกาศตุไลมารหาญกล้า
เป็นปีศาจเสือเมืองเรืองฤทธา ลี่หน้าแปดมือถืออาวุธ
เห็นลิงเหาะลอยลงมาตรงวัง ให้แค้นคั่งขัดใจดังไฟจุด
ร้องเรียกพลพวกผีมีฤทธิรุทร ขึ้นขวางหน้าวายุบุตรแล้วถามไป
เหวยเหวยสวาวานร จะเหาะข้ามนครไปไหน
กูคือเสือเมืองเรืองฤทธิไกร จะสังหาญมึงให้วายปราณ

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น วายุบุตรวุฒิไกรใจหาญ
โกรธาว่าเหวยปีศาจมาร กูเป็นหลานพาลีมีศักดา
มึงเป็นแต่ปีศาจชาติยักษ์ มาฮึกฮักกีดทางขวางหน้า

เร่งหดบหลีกไปอย่าได้ช้า แม้นชีนอยู่กูจะฆ่าเสียบัดนี้

๗ คำ ๗

๑ เมื่อนั้น เสือเมืองเคืองคำกระบี่ศรี
จึงว่าเหม่ไอ้ลิงหยิ่งเต็มที่ มึงจะมีฤทธิไกรกระไรมา
พลางทำอำนาจประกาศก้อง สั่งพวกพ้องผีพรายร้ายกล้า
จงจับไอ้ลิงไพรอย่าไว้ช้า พิฆาฏฆ่าให้มันบรรลัย

๗ คำ ๗

๒ บัดนั้น อสุรีบีศาจน้อยใหญ่
พรั่งพร้อมล้อมลิงเข้าชิงชัย หมายใจจะฆ่าวานร

๗ ๒ คำ ๗

๑ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานชาญสมร
โจนจับประจัญบานราญรอน หลอกหลอนไล่กระชิดติดพัน
ทะยานชนันเหยียบพวกผี แกว่งตรีป้องปัดผัดผัน
แข็งข้อต่อแย้งแทงฟัน พลกุมภัณฑ์ผีพรายตายเต็มไป

๗ คำ ๗ เชิด ตีกลอง

๑ เมื่อนั้น เสือเมืองเคืองขัดอัชฌาสัย
ถือคทาธรแกว่งดังแสงไฟ เข้าชิงชัยรบรุกคลุกคลี
หวดซ้ายป่ายขวาสามารถ ลิงฉลาดหลอกโลดโดดหนี
ยิ่งโกรธาตาแดงดังอัคคี ตามตีติดพันกระชั้นมา

๗ คำ ๗ เชิด

๏ เมื่อนั้น วายุบุตรวุฒิไกรใจกล้า
รบรับสัประยุทธยุทธนา แกล้วกล้ากลอกกลับจับประจัญ
ขึ้นเหยียบบ่าคว้าฉวยชิงกระบอง ปัดป้องเปลี่ยนผลัดผัดผัน
ว่องไวไล่กระชิดติดพัน หักโหมโรมรันราวี

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ ปีศาจเสื้อเมืองมารซานทรุด วายุบุตรยุดเหยียบยักษี
แกว่งพระขรรค์ฟันเศียรอสุรี สุดสิ้นชีวีวายปราณ

ฯ ๒ คำ ฯ โอด

๏ เสร็จสังหารอสุราเพลาเย็น จึ่งแลเห็นลงการาชฐาน
มีพวกยักษ์รักษาป้อมปราการ หนุมานนิ่งพินิจแล้วคิดพลาง
จำจะแปลงปลอมปนพลกุมภัณฑ์ มันจะพูดจากันอย่างไรบ้าง
เผื่อจะรู้เรื่องราวข่าวนาง ดำริพลางลูกพระพายร่ายมนต์

ฯ ๔ คำ ฯ ตระ

๏ เป็นยักษ์หนุ่มนุ่งลายตะพายย่าม ลงเดินตามแถวทางกลางถนน
เข้าพวกอสูรเหล่าชาวพล ปลอมปนเที่ยวดูในบูรี

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พวกยักษ์รักษาหน้าที่
ครั้นสิ้นแสงสุริยาราตรี เสียงอึงมี่ตีฆ้องกองไฟ
พวกชาวป้อมล้อมวังทั้งหลาย มีหมื่นขุนมูลนายกำกับไพร่
สารวัดเที่ยวตรวจทุกหมวดไป เห็นใครนอนหลับจับตัวตี

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

ช้า เมื่อนั้น ท้าวราพนาสูรยักษ์
สถิตแท่นไสยาในราตรี กับเทวีมณโฑโสภา
ครั้นเสื้อเมืองม้วยชีวันบรรลัย พุเอิญให้เยือกเย็นทุกเส้นหญ้า
พระยายักษ์ตื่นเศร้าเวียนนัยนา นิทราเคลมระงับหลับไป

๔ คำ ๑ กลอม

ร่าย เมื่อนั้น หนุมานมิ่งศักดาอัชฌาสัย
เที่ยวฟังข่าวคำพหลพลไกร ไม่มีใครออกนามนางสีดา
เห็นแต่พวกนั่งยามตามตะเกียง รายเรียงพิทักษ์รักษา
จึงอ่านอาคมขลังบังนิทรา สกดหมู่อสุราทั้งเวียงชัย

๔ คำ ๑ ตระ

๏ เดชะพระเวทอันเชี่ยวชาญ์ ทั้งเมืองมารเงียบระงับหลับไหล
จึงกลับรูปเป็นกระบี่ฤทธิไกร ตรงขึ้นปราสาทชัยที่ใกล้ทาง

๒ คำ ๑ ตระ รัว เชิดฉิ่ง

๏ เห็นยักษ์หนึ่งนอนเคียงเคียงผู้หญิง มีกระดานชนวนพิงอยู่ข้าง ๆ
จึงพิศดูนรลักษณ์พักตร์นาง เห็นรูปร่างแก่ไปใช่สีดา
ริมแท่นที่มีดินสอสมุดอยู่ พลิกขึ้นดูเห็นล้วนแต่เลขยา
อสุรินชะรอยเป็นโหรา จึงตรงมาปราสาทสองเข้าห้องใน

๔ คำ ๑

๏ เห็นยักษ์หนึ่งนอนกรนอยู่บนแท่น แขนแมนรูปร่างช่างโตใหญ่
กับนางหนึ่งนอนชิดพิศดูไป เป็นสาวใหญ่ใช่สีดานารี
มีคทาธรวางไว้ข้างอาสน์ กลางปราสาทล้วนเหล่าสาวศรี

จึ่งลงจากอัฒจันทร์ทันที ขึ้นสู่ที่ปราสาทสามไม่ขามใจ

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เห็นอสุรีสีเขียวเคี้ยวขบฟัน เป็นหนุ่มน้อยผิวพรรณผ่องใส
ริมข้างที่มีธนูศิลปชัย ฤทธิไกรจะทายาดดูดาดเลา
แล้วดูนางที่เคียงบนเตียงนอน ถึงหน้าอ่อนก็เห็นทีมีลูกเต้า
จึ่งเดินลัดแลงแฝงเงา ตรงไปเข้าปราสาทที่สี่พลัน

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เห็นอสูรหนึ่งสนิทนิทรา ยี่สิบกรสิบหน้าขบขัน
รู้ประจักษ์ทักแท้ว่าทศกัณฐ์ แล้วเห็นนางหนึ่งนั้นแนบอินทรีย์
พินิจดูรูปโฉมประโลมจิต สำคัญคิดว่าสีดามารศรี
เอะไฉนไยมาเป็นเช่นนี้ ขุนกระบี่ลูบอกตกใจ
จึ่งเข้าชิดพิศดูเป็นครู่พัก ก็รู้จักมั่นคงไม่สงสัย
มณโฑเมียพาลีที่บรรลัย ทศกัณฐ์มันไปขอมา
แต่องค์พระมเหสีมีศักดิ์ หรือมันให้อยู่ตำหนักรักษา
จึ่งลงจากปราสาทชัยไคลคลา เที่ยวค้นคว้าทั่วทั้งวังใน

ฯ ๘ คำ ฯ เชิดฉิ่ง

๏ ไม่ประสบพบองค์นงคราญ หนุมานหลากจิตคิดสงสัย
เห็นแสงทองส่องฟ้านภาลัย จะนิ่งอยู่มิได้ในลงกา
จำจะกลับไปป่าพนาลี ลวงถามพระมุนีดูดีกว่า
คิดพลางทางแผลงฤทธา เหาะมายังอรัญบรรพต

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

◎ ถึงอาศรมพระสิทธาเวดาสาย จึงลงท้ายจงกรมอาศรมบท

ตรงเข้าไปหาพระนารท | ก้มเกล้าประณตบทมาลย์
แล้วทำเสแสร้งแกล้งว่า | ข้าไปถึงดงกามหาสถาน
แสนสนุกสุโขมโหพาร | นิเวศน์วังดังวิมานเมืองฟ้า
แต่ข้าได้ยินข่าวคราวหนึ่ง | เขาเลื่องลือออองหนักหนา
ว่าทศกัณฐ์นั้นไปเที่ยวหิมวา | ได้นางสีดามาไว้
งามล้ำสตรีไม่มีคู่ | จะใคร่ดูรูปเล่นหาเห็นไม่
พระมุนีอยู่ริมกรุงไกร | รู้มั่งหรือไม่พระอาจารย์

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น | พระนารทหัวเราะร่าแล้วว่าขาน
ถึงตัวกูอยู่ทวีปเมืองมาร | ไม่คบไอ้ใจพาลพวกยักษ์
แต่ได้ยินคำเขาชาวเมือง | มาเล่าเรื่องให้กูรู้ประจักษ์
อันไอ้ใจคอทศพักตร์ | มันไปลักเมียเขาเหล่าโคขา
ชื่อว่าสีดานารี | รูปร่างนางนั้นดีหนักหนา
มันลดเลี้ยวเกี้ยวพานพูดจา | เขาด่าว่าไม่ยอมพร้อมใจ
เดี๋ยวนี้ให้ไปอยู่เสี่ยสวนขวัญ | หาได้อยู่ด้วยมันในเมืองไม่
จะสูงต่ำดำขาวคราวใคร | กูก็ไม่เห็นแก่ตาว่าตามจริง
เออก็เองนี้หนักหนาน่าหัวร่อ | ทำใจคอเพื่องฟุ้งสุงสิง
ไม่เจียมตัวว่าเบื้นแต่เช่นดิง | จะอยากดูผู้หญิงไปทำไม

๑๐ คำ เจรจา

◎ บัดนั้น
ก้มกราบพระสิทธาแล้วว่าไป
ซึ่งข้ามาถวายกาด้วยปรารภ
ด้วยสามีดีดาโฉมยง
คือสมเด็จพระนารายณ์วายุภูต
บัดนี้พระองค์ทรงศักดา
ทั้งขีดขินชมพูพานหมู่กระบี่
ได้พร้อมพรั่งตั้งแรมประทับร้อน
จึงใช้ข้าวานรถูกพระพาย
สืบข่าวราวเรื่องว่าร้ายดี
คนนี้ข้าเที่ยวดูไม่รู้ความ
บัดนี้แจ้งกิจจาจะลาไป

หนุมานได้ยินสิ้นสงสัย
จะเล่าให้แจ้งความตามตรง
ตั้งใจจะให้พบนวลหง
พระองค์ทรงนามพระรามา
มาล้างเหล่าประยูรยักษา
ยังประชุมโยธาพลากร
ล้วนฤทธิ์ห้าวหาญชาญสมร
อยู่สิงขรคันธมาทน์คีรี
มาถวายแหวนพระมเหสี
แล้วจะยกโยธีมาชิงชัย
จึงมาถามพระองค์ด้วยสงสัย
ให้พบองค์อรไทเทวี

ไ ๑๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น
ได้ฟังคำคิดดูรู้ดี
นารายณ์อวตารมาผลาญยักษ์
ตบมือหัวร่อร่าว่าพ้นทุกข์
จึงอวยพรถูกพระพายนายทหาร
แม้นขัดขวางข้างหน้ามาหากู

พระมหานารทฤๅษี
ปางนี้ต้องในไตรดายุค
ไตรจักรจะอยู่เย็นเป็นสุข
จะสวดมนต์ให้สนุกน้ำใจกู
ยักษ์มารอย่ารอต่อสู้
จะช่วยบอกให้รู้ทุกประการ

ไ ๖ คำ ไ เจรจา

๏ บัดนั้น วายุบุตรคำนับรับบรรหาร
กัมเกล้ากราบลาพระอาจารย์ เหาะระเห็จเตร็จทะยานไปดงกา

๒ คำ ๒ เชิด

๏ ครั้นถึงสวนจวนเวลาสายัณห์ เห็นกุมภัณฑ์เฝ้าแหนแน่นหนา
มีตำหนักสามหลังทั้งพลับพลา ต้นโศกคอมข้ามหลังคาพาได
จึงนึกว่าองค์พระมเหสี อยู่ที่นี่มั่นคงไม่สงสัย
จำจะบังกายเราเข้าไป อย่าให้ใครพะวงสงกา
คิดพลางทางสำรวมอารมณ์ นบน้อมประนมเหนือเกษา
โอมอ่านพระเวทวิทยา กำบังตาพหลพลไกร

๒ ๖ คำ ๒ ตระ

๏ แล้วลงต้นโศกใหญ่ใกล้ตำหนัก พวกยักษ์หาเห็นกายไม่
ค่อยย่องเหยียบเลียบตามกิ่งไม้ ลอบแลเข้าไปในพลับพลา
เห็นเหล่าสาวสุรางค์นางกำนัล นั่งพูดจากันอยู่พร้อมหน้า
กับนางหนึ่งนั่งแท่นแสนโสภา ประไพพักตร์ลักขณาดาวัณย์
จะพิศไหนไม่เลี่ยแต่สักอย่าง งามสรรพสรรพางค์ดังนางสวรรค์
จึงตรึกไตรในจิตคิดสำคัญ เห็นแม่นมั่นองค์นี้นางสีดา
ดูดาดเดาเศร้าซบโศกนัก นึกสงสารนงลักษณ์หนักหนา
จะตรงเข้าเฝ้าแหนกลัยา เห็นกิจจาจะแจ้งแพร่งพราย
อย่าเลยค่อยย่ำย่ำค่ำดง จึงจะเอาชำมรงค์ไปถวาย
ตริพลางทางนิ่งอิงกาย มุ่งหมายคอยเวลาราตรี

๒ ๑๐ คำ ๒ รัว

ช้า ◎ เมื่อนั้น ท้าวราพนาสูรยักษ์
ตั้งแต่ได้ดีดานารี มาไว้ในที่อุทยาน
สุดแสนเสนหาอาลัย หมายจะใคร่ร่วมรักสมัครสมาน
ดูเหล่าสาวสุรางค์นางยักษ์มาร ไม่เบื่นการรูปร่างช่างพิโส
ทั้งนางอยู่งานพัดตัดจริต เกลียดกระบิดกระบวนกวนโทโส
ยิ่งเคืองขุ่นงุ่นง่านพาดพาโล จนสิ้นแสงสุริโยอโณไทย

๑ คำ ๑

ร่าย ◎ จึ่งตรัสเรียกท้าวนางมาข้างที่ จงไปบอกเสนีนายใหญ่
ให้ตำรวจตรวจตราเตรียมไว้ จะคลาไคลไปยังอุทยาน

๒ คำ ๑

◎ บัดนั้น ท้าวนางคำนับรับบรรหาร
ลงจากไพชยนต์ดนดาน ออกไปที่ตั้งการทวารวัง

๒ คำ ๑ ชุบ

◎ จึ่งร้องเรียกเสนีที่ข้างหน้า เข้ามาบอกความตามรับสั่ง
กระซิบกันเบ็นในมิให้ดัง จะเสด็จไปยังอุทยาน

๒ คำ ๑ เจรจา

◎ บัดนั้น เสนีแจ้งความตามว่าขาน
ออกมาที่กรมวังสั่งหมู่มาร พนักงานของใครไปให้ครบ

๒ คำ ๑

ยานี ◎ จัดตำรวจหน้าหลังคั่งคับ กำชับเกณฑ์กันเข้าบรรจบ
รักษาองค์ถือพลองล่องไต้คบ สมทบทุกหมวดตรวจตรา

พวกปืนแดงนั่งหลามตามฉนวน เขนงเขาเต้าชนวนลูกสะบ้า
เหล่ามารมหาดเล็กเด็กชา ตรวจตราจัดแจงพระแสงง้าว
พวกถือทวนล้วนด้ามเงินงาม ปลายผูกพู่จามรีขาว
แล้วต่างนุ่งสองปักชักพกยาว เตรียมคอยท่าท้าวจ้าวลงกา

ฯ ๖ คำ ฯ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น ทศเศียรเกษมสันต์หรรษา
เสด็จจากแท่นที่ลีลา มาสระสรงคงคาวาริน

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

ชมตลาด ◎ สถิตแท่นแผ่นผาศิลาทอง อาบละอองสุหร่ายสายสินธุ์
ขัดสีวารีรดหมดมลทิน ทรงสุคนธารประทิ่นกลิ่นเกลา
น้ำดอกไม้เทศทาอ่าองค์ บรรจงทรงพระสางเศียรเกล้า
พระฉายตั้งคันฉ่องส่องเงา เวียนแต่เฝ้ากรีดพระหัตถ์ผัดพักตรา
ทรงภูษาผ้าต้นพื้นตอง เขียนทองเรืองอร่ามงามนักหนา
คาดเข็มขัดรัดองค์อลงการ์ ประดับพลอยถมยาราชาวดี
คล้องพระสอสีดอกคำร่ำอบ หอมตระหลบอบองค์ยักษี
ใส่แหวนเพชรเม็ดแตงแต่งเต็มที่ จะไปอวดมั่งมีนางสีดา

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย ◎ ถือพัดด้ามจิ้วจันทน์บรรจง พวงมาลัยใส่ทรงพระกรขวา
แล้วลงจากปราสาทยาตรา ขึ้นทรงรัถาคลาไคล

ฯ ๒ คำ ฯ กลองโยน

๏ ครั้นถึงซึ่งสวนอุทยาน ให้หยุดพลมารน้อยใหญ่
ลงจากรถแก้วแววไว ลงไปตำหนักห้างนางสีดา

ไ ๒ คำ ไ ฉุยฉาย

๏ แอบลับแลกันชั้นเฉลียง มองเมียงยิ้มละไมอยู่ในหน้า
กระซิบเรียกสาวสรรค์กัลยา ออกมาซักถามเป็นความใน
ค่อยตระโบมโลมเล้าเยาวมาลย์ เป็นการเหมือนว่าหรือหาไม่
หรือยังคุมแค้นขัดตัดอาลัย เป็นกระไรท่วงทีนางสีดา

ไ ๔ คำ ไ

๏ บัดนั้น กำนัลนางต่างทูลจะเอาหน้า
ได้พูดพาดดูดองสองเวลา ก็เห็นว่าจะไม่กระไรนัก
ตะกอดออกออกพระนามถามไถ่ ที่จะใคร่พบองค์พระทรงศักดิ์
ดูขันเชิงโฉมยงนงลักษณ์ แววจะรักมั่นคงไม่ส่งกา

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรเกษมสันต์หรรษา
พลางดำเนินเดินนาดยาตรา ขึ้นนั่งเคียงเคียงสีดาแล้วพาที

ไ ๒ คำ ไ

๏ ชาตรี โฉมเอยโฉมเฉลา ยุพเยาว์ยอดพ้ามารศรี
พี่คิดถึงทุกทิวาราตรี จนวันนี้นอนกลางวันผันไป
จึงอุตส่าห์มางอขอโทษ หมายว่าเจ้าเล่าจะโกรธไปถึงไหน
คำบุราณท่านย่อมว่าไว้ มิตรจิตรมิตรใจกระไรน้อง
จะรังเกียจเดียดฉันกันไยเล่า บุญเราเคยภิรมย์สมสอง

พี่จะรับทรามสงวนนวลละออง ไปครอบครองวังในเหมือนใจคิด
จะจัดแจงแต่งการอภิเษก เป็นองค์เอกมเหสีที่สนิท
ว่าพลางทางขยับจะเข้าชิด ให้ร้อนดังเพลิงพิษติดกายา
ถอยหลังเหลียวมาคว้าพัด โบกปัดพระกายทั้งซ้ายขวา
แล้วปดอบโยนโอนอ่อนด้วยวาจา แก้วตาอย่าสลัดตัดอาลัย

ไ ๑๐ คำ ไ

ร่าย เมื่อนั้น นางสีดานาริศรีใส
ได้ฟังคำแค้นนักจึงชักไม้ มาปักไว้ตรงหน้าด่าเปรียบปราย
เหวยเหวยไอ้ไม้ใจฉกรรจ์ มึงอย่าคิดสำคัญมั่นหมาย
อันใจกูนี้ชื่อว่าวาย ไม่ขอเห็นเช่นชายชาตินี้
หากว่าอยู่ผู้เดียวที่ศาลา มึงจึงหาญอหังกาพาหนี
แม้นพบพระหริรักษ์จักรี ชีวีมึงจะม้วยมรณา
อย่าพักพูดเกี้ยวพานบ่วยการปาก กูไม่อยากเชื่อฟังชังน้ำหน้า
ว่าพลางนางเมินพักตรา ฟุ้มฟายชลนาไม่พาที

ไ ๔ คำ ไ โอด

ไอ้โลม สุดเอยสุดสวาท ช่างฉลาดละเมียดเสียดสี
เสนาะคำน้ำเสียงเพียงดนตรี เออเช่นนี้หรือว่าจะน่าฟัง
เห็นรักแล้วหรือไม่ถือโทษ จงเหือดหายคลายโกรธดงเดียมมั่ง
มิใช่พี่จะทำด้วยชิงชัง จะปลูกฝังโฉมยงนงลักษณ์
อย่าครวญคร่ำรำพึงถึงพระราม ถึงรูปงามก็จนคนต่ำศักดิ์
ไม่ควรอยู่คู่เคียงเรียงพักตร์ เจ้าหลงรักเปล่าเปล่าไม่เข้ายา

จงไปชมสมบัติพัสถาน ในเมืองมารมั่งมีดีหนักหนา
อย่าสดดัดรักชักช้า สาวสวรรค์ชวัญตาจงปรานี

๑๔ คำ ๑

ร่าย
◎ เมื่อนั้น นวลนางดีดามารศรี
ยิ่งเดือดดำว่าเหวยไอ้ไม้ขี้ มิ่งไม่มีอายเจ็บเท่าเล็บมือ
ยังแค่นขืนฝืนหน้ามาหัวเราะ พูดออกไปให้เพราะเสี้ยเถิดหรือ
ตายไหนตายไปให้เขาถือ สมทดอดด้านดีไม่มีอาย
เพียงเอ่ยให้พระรามตามมาโปรด พิฆาฏโคตรไอ้ไม้ให้ฉิบหาย
นางบ่นแช่งแกดังประเทียบเปรียบปราย หยาบคายด่าว่าไม่ปรานี

๑๖ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพนาสูรยักษ์
เหลือที่อ้อนวอนว่าพาที เทวีดำรำพัน
ให้คิดอับอายขายหน้า อสุราเคืองขุ่นหุนหัน
พลางเสด็จจากที่แท่นสุวรรณ ออกมาจากฉากกั้นนอกฉับแล
กริ้วเหล่าสาวสวรรค์กำนัลนาง ดูดู่ช่างสอพลอคอแหล
ซักซ้อมพร้อมหน้าสาระเน ถ้วนแต่โฉมยงคงเอ็นดู
นางกลับเคืองขัดขัดเยื่อใย ทำให้อัปรยศอดสู
มิ่งไม่เข้าโฉมโฉมตรู ให้มาอยู่นอนกินสิ้นทั้งนั้น
แม้นกูมาหลังยังเช่นนี้ จะสังหารชีวิตให้อาสัญ
ตรัสพลางทางเสด็จจรจรัล ลงจากตำหนักพลันทันใด

ขึ้นทรงรถสุวรรณบัลลังก์ พร้อมพรั่งเสนาน้อยใหญ่
เร่งรีบรัถาคลาไคล เข้าในลงกาธานี

ฯ ๑๒ คำ ฯ เชิด

๏ บัดนั้น เหล่านางกำนัลสาวศรี
ร้อนตัวกลัวภัยอสุรี เห็นทีจะถูกเฆี่ยนเจียนตาย
แล้วพากันเข้าไปในตำหนัก ตั้งกระทู้ขู่ซักนางโฉมฉาย
เออจะมาพาเราให้หลังลาย ปากร้ายเกินตัวไม่กลัวใคร
จนเสด็จออกมาว่าวอน ยังเคืองขัดตัดรอนไม่รักใคร่
ทั้งสมบัติวัตถาไม่อาลัย จะพอใจอยู่ป่าน่าทุบตี
บ้างว่าบุญหนักหนาหาไม่ปะ ข้าก็อยากเป็นพระมเหสี
เสียแต่รูปร่างไม่อย่างนี้ เออนี่น้อยหรือยังดื้อดึง
อุตส่าห์สู้อยู่พิทักษ์รักษา ก็หมายว่าถ้ากระไรจะได้พึ่ง
แค้นใจหนักหนาน่าหยิกทิ้ง ต่างพิโรธโกรธขึ้งอึงไป

ฯ ๑๐ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น องค์ภัควดีศรีใส
สุดแสนเจ็บช้ำระกำใจ ชลนัยน์คลอเนตรนางโฉมยง
ให้กลุ้มกลัดอัดอั้นตันจิต พ่างเพียงชีวิตจะผุยผง
แล้วแกล้งคลี่คลุมประทมห่มองค์ ซบลงครวญคร่ำร่ำโศกา

ฯ ๔ คำ ฯ โอด

โอ้ปี่ ๏ โอ้ว่าพระองค์ทรงเดช พระคุณเคยปกเกษเกษา
เหตุไฉนไม่ตามเมียมา ให้มันหยาบช้าสารพัน

แต่ครองใจไว้ท่าพระสามี ก็เหลือทนพ้นที่จะอดกลั้น
ชะรอยเวรเวรามาทัน จะสุดสิ้นอาลัยบรรลัย
เป็นกรรมของน้องแล้วจึงแคล้วคลาด ขอรองละอองบาทต่อชาติใหม่
ยิ่งคิดยิ่งแค้นแน่นฤทัย ทรามวัยซบลงทรงโศกี

ไ ๖ คำ ไ โอด

ร่าย ◎ ครั้นเวลาล่วงสามยามเศษ ชำเลืองเนตรดูเหล่าสาวศรี
เห็นหลับไหลไม่รู้สมประดี ลงจากที่แท่นทองย่องย่างมา

ไ ๒ คำ ไ ทยอย

◎ ถึงต้นโศกยิ่งสลดกำสรดเศร้า เข้าหยุดนั่งบังเงาพฤกษา
จะผูกสอดเสี่ยให้ตายวายชีวา แล้วคิดถึงภัศดาโศกาลัย

ไ ๒ คำ ไ โอด

โอ้ปี ◎ โอ้พระทูลกระหม่อมของเมียแก้ว วันนี้แล้วน้องรักจะตักษัย
เสียแรงเป็นเพื่อนคำบากยากไร้ ไม่เห็นใจเมียแล้วพระจักรี
สิ่งใดแต่หลังได้พลั้งพลาด ให้ขัดเคืองเบื่องบาทบทศรี
จะทูลลาอาลัยเสียวันนี้ ขออย่ามีเวราแก่ข้าไป
ร่ำพลางนางทรงแสนเทวษ ชลเนตรแถวถั้งหลั่งไหล
โศกศัลย์รันทดสลดใจ สะอึกสะอื้นไห้ไปมา

ไ ๖ คำ ไ โอด

ร่าย ● บัดนั้น วายุบุตรอยู่บนต้นพฤกษา
ได้ยินคำรำพันโศกา ก็รู้ว่านางสิ้นอายใจ

สงสารพระมเหสีมีศักดิ์ เพราะเคืองแค้นทศพักตร์จะศักษัย
จะผูกสอวายวางหรืออย่างไร คิดแล้วแกล้งแฝงไม้เมียงมอง

๔ คำ

◎ เมื่อนั้น นางสีดาเปลี่ยวเปล่าเศร้าหมอง
เห็นเวลาจวนแจ้งแสงทอง กลัวกำนัดมันจะย่องตามมา
จึงสะพักสไบที่นางทรง จับจัดรัดพระองค์โจงภูษา
แข็งพระทัยไม่เสียดายชีวา อุตส่าห์ปีนขึ้นบนต้นไม้

๔ คำ เชิดฉิ่ง

◎ จึงเอาผ้าผูกพันกระสันรัด เกี่ยวกระหวัดไว้กับกิ่งโศกใหญ่
ชายหนึ่งผูกสอออรไท แล้วทอดองค์ลงไปจะให้ตาย

๒ คำ โอด

◎ บัดนั้น วายุบุตรแก้ได้ดังใจหมาย
จึงเข้ามานบนอบยอบกาย กราบถวายบังคมกัมพักตร์

๒ คำ

◎ เมื่อนั้น นางสีดานารีมีศักดิ์
แลเห็นดังไพรสงสัยนัก ไม่รู้จักจึงถามเนื้อความไป
เหวยไอ้สวาวานร เที่ยวค้นค้นสัญจรมาแต่ไหน
กูจะม้วยชีวันบรรลัย การอะไรของมึงจึงจัณฑาล

๔ คำ

◎ บัดนั้น วายุบุตรฟังบัญชาว่าขาน
จึงทูลว่าข้าชื่อหนุมาน เป็นทหารพระรามสุริยวงศ์

เสด็จยกโยธาพลากร มาแรมรอนอยู่ในไพรระหง
พระทรงฤทธิ์คิดคะนึงถึงโฉมยง กรรแสงทรงโศกาทุกราตรี
จึงตรัสใช้ให้ข้าวายุบุตร ข้ามสมุทรมานครของยักษ์
แสวงหาฟังข่าวพระเทวี ทุกวันนี้เคืองเข็ญเป็นอย่างไร

๑๖ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น องค์ภัควดีศรีใส
ได้ฟังถ้อยคำนึกตรึกไตร เห็นไม่สมความจึงถามซัก
ซึ่งท่านว่าเป็นข้าพระสามี เหตุไฉนเรานี้มิรู้จัก
ดีร้ายเองออเจ้านี่เหล่ายักษ์ ทศพักตร์มันใช้ให้ปดอมมา
จึงแกล้งบอกออกนามพระผ่านเกล้า มิให้เราสิ้นชีวังสังขาร์
ชะช่างคิดอ่านเจ้ามารยา อย่าพักมาต่อพดอไม่ขอฟัง

๑๖ คำ ๆ

บัดนั้น หนุมานทูลไปดังใจหวัง
เมื่อแรกสามกษัตริย์พลัดเวียงวัง ครานั้นยังมิได้มาเป็นข้าไท
ต่อเมื่อยักษ์ฉกพระองค์มาลงกา ข้าจึงได้เป็นข้าเข้าอยู่ใหม่
แล้วหยิบชำมรงค์รัตน์ตรัจไตร กับสไบกรองทองของสำคัญ
จึงทูลว่าผ้านี้กระบี่ป่า ถวายพระจักรารังสรรค์
กับพระยาสดายุนกนั้น ให้สำคัญชำมรงค์วงนี้
จึงใช้ข้าวานรนายทหาร มาประทานองค์พระมเหสี
แล้วจะยกโยธามาราวี ผลาญหมู่อสุรีให้บรรลัย

๑๔ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น นางสีดานารีศรีใส
เห็นแหวนก้อยกับภูษาผ้าสไบ ที่ทรามวัยทรงมาจากชานิ
แต่ของไม่ได้อยู่กับทรงฤทธิ์ ให้นึกแหนงแคลงจิตนางโฉมศรี
จึงตรัสตอบวาจาพาที ของนี้ตกค้างอยู่กลางไพร
ท่านเป็นพวกพ้องของทศกัณฐ์ เที่ยวไปในอรัญเก็บมาได้
จะกล่าวแกล้งแต่งอุบายให้ตายใจ เรามิได้ฉุนหลงอย่าสงกา

ไ ๖ คำ ไ

◎ บัดนั้น วายุบุตรเห็นยังกังขา
จึงว่าพระหริรักษ์จักรา ก็สั่งมาสารพัดเมื่อตรัสใช้
ถึงแม้นพระมเหสีมิเชื่อฟัง ให้ยกข้อความหลังแถลงไข
เมื่อครั้งไปยกศิลป์ชัย ที่ในชานินทร์มิถิลา
เสด็จเดินเข้าไปในนิเวศน์ ทอดพระเนตรชำเลืองแลหา
พระองค์แอบบานแกลแลดูมา นัยนาพอพบประสบกัน
จึงตรัสบอกกับข้ามาทั้งนั้น ให้เทวีเห็นจริงทุกสิ่งสรรพ์
ด้วยเป็นความข้อสำคัญ รู้กันแต่กับองค์นงคราญ

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น นางสีดาเยาวยอดสงสาร
ได้ฟังคำกำแหงหนุมาน ก็แจ้งการว่าพระหริรักษ์
จึงรับของสองสิ่งมาเพ่งพิศ ยิ่งคิดถึงองค์พระทรงศักดิ์
ชลเนตรคลอคลองนองพักตร์ นงลักษณ์ทรุดองค์ทรงโศกี

ไ ๔ คำ ไ โอด

ไอ้บ ◎ โอ้แสนสงสารพระผ่านเกล้า จะโศกเศร้าถึงน้องจะหมองศรี
เคยเบ็นสุขทุกทิวาราตรี ไม่พอที่จะนิราศคลาดคลา
เพราะห้ามเมียไม่ฟังรับสั่งห้าม จึงได้ความเคืองแค้นแสนสา
โทษน้องผิดพ้นคณนา จะสู้สิ้นชีวาไม่อาลัย
หากทหารผ่านฟ้ามาทัน ชีวันน้องรักไม่ตักษัย
ถ้าแม้นล่วงเวลาช้าไป ไม่เห็นใจเมียแล้วพระภูมี
ร่ำพลางนางหยิบชำมรงค์ สอดทรงหัตถามารศรี
รำลึกถึงพระลักษณ์พระจักรี โศกสะอื้นให้ไปมา

๑๔ คำ ๑ โอด

ร่าย ◎ บัดนั้น คำแหงหนุมานหาญกล้า
เห็นโฉมยงทรงโศกโศกา รำพันถึงภัสดาสามี
จึงก้มเกล้ากราบลงตรงพักตร์ แล้วทูลองค์นงลักษณ์มเหสี
แม้นจะใคร่ไปเฝ้าพระจักรี ข้อนี้อย่าประหวั่นพรั่นพระทัย
เชิญเสด็จขึ้นบนผ่ามือข้า จะพาเหาะไปพลับพลาที่อาศัย
ถ้ากุมภัณฑ์มันคิดตามไป จะสังหารผลาญให้สิ้นชีวี

๑๖ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น นวลนางสีดามารศรี
จึงตรัสตอบวาจาพาที ท่านว่านี้ไม่ต้องทำนองใน
อันตัวเรายากเย็นเพราะเบ็นหญิง ไม่สิ้นสิ่งพะวงสงสัย
ประเดี๋ยวยักษ์ลักมาถึงพาไป เทพไทจะตินินทา
จงทูลพระอวตารผ่านเกล้า ว่าตัวเราบังคมกั้มเกษา

ไม่ลืมคิดถึงพระคุณกรุณา แต่ครองใจไว้ท่าก็กว่าบี
เชิญเสด็จผ่านพ้ามาโปรด พิฆาตโคตรทศพักตร์ยักษ์
ให้สิ้นทั้งดงกาชานี่ จึ่งสมที่มันอาจอหังกา
มาตรแม้นทศกัณฐ์มันไม่ตาย เราจะวายชีวังสังขาร์
แล้วตรัสขับขุนกระบี่ให้ลีลา เสด็จมาตำหนักจันทน์ทันใด

ไ ๑๐ คำ ไ เสมอ

◎ บัดนั้น คำแหงหนุมานทหารใหญ่
ครั้นนางเสด็จกลับลับไป อโณไทยแจ่มแจ้งจักรวาฬ
จึ่งคิดว่าถ้าจะกลับไปพลับพลา อุประมาเหมือนไม่ใช่ทหาร
เสียแรงเราเข้ามาถึงกรุงมาร จำจะผลาญพลเมืองให้เปลืองตา
คิดพลางแผลงศักดาถาโถม เข้าน้าวโน้มหักโค่นต้นพฤกษา
ถอนรากกระชากฉุดละมุดสีดา ทั้งพวาสำลีลนจัน
เหนี่ยวหน่วงม่วงปรางดางสาด บ้างหักขาดกระเด็นเบื้องล่าง
คว้าฉวยกลวยตีบกีบด้วยตีน เทียวบ่ายบินหักมะพร้าวน้าวสาด

ไ ๔ คำ ไ เชิด

◎ บัดนั้น อสูรเหล่าเผ้าสวนล้วนกล้าหาญ
แลเห็นลิงทโมนโจนทะยาน เที่ยวหักรานต้นหมากรากไม้
ตะโกนก้องร้องบอกกันเอะอะ โน่นแน่ะวะลิงบ้าเข้ามาได้
บ้างว่าจับเอาตัวกลัวมันไย ออกล้อมรอบต้นไม้ทั้งไพร่นาย
บ้างวิ่งไปวิ่งมาเที่ยวหาเชือก กูจะคล้องลิงเผือกไปถวาย
บ้างยืนยัดปืนไฟใส่ดูกปราย เขม้นหมายมุ่งมองจ้องจะยิง

บ้างฉวยได้ไม้แหลมแหลนหลาว โห่ฉาวชัดพุ่งยุ่งยิ่ง
บ้างถืออิฐแอบข้างขว้างทิ้ง บ้างก็ยิงด้วยกระสุนวุ่นไป

๑๔ คำ ๑ เจรจา

◎ เมื่อนั้น หนุมานไม่พรั่นหวั่นไหว
เผ่นโผนโจนจากค่าคบไม้ ถอนได้พิฉกษาเบื้นอาวุธ
กวัดแกว่งแผลงศักดาถาโถม เข้าหักโหมโจมจับสัประยุทธ
ค็อสูรหมู่มารซานทรุด บ้างม้วยมุดชีวันบรรลัย

๑๔ คำ ๑ เชิด

◎ บัดนั้น อสูรพลพวกเหล่าบ่าวไพร่
ที่เหลือตายกลัวลิงไม่ชิงชัย วิ่งไปเฝ้าสหัสกุมาร

๑๒ คำ ๑ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงตรงเข้าในวัง พอเห็นจออกนั่งอยู่หน้าฉาน
บ้างล้มลุกคลุกออกอุตส่าห์คลาน มากราบกรานโอรสทศกัณฐ์
แล้วทูลว่าบัดนี้ยังมีลิง มาหักกิ่งมิ่งไม้ในสวนขวัญ
ท่านหัวเสียบทิพผลพฤกุมภัณฑ์ เข้าจับมันฆ่าตายวายชีวา

๑๔ คำ ๑ เจรจา

◎ เมื่อนั้น สหัสกุมารหาญกล้า
ได้ฟังพวกอสูรทูลมา สำคัญว่าลิงดงพงพี
จึงชักหน้าว่าเหม่ไอ้กุมภัณฑ์ จนชั้นแต่ลิงก็วงหนี
ให้เจ้านายขายหน้าทั้งตาบี เช่นนี้เมียนซ้ำจึงหนำใจ
ว่าพลางทางดั้งเสนามาร จงเรียกเหล่าทหารที่บ้านใกล้

ทั้งพวกปีนเกณฑ์หัดจัดเอาไป จะล้อมยิงฉิงไพรให้มรณา
ตั้งแต่แต่งองค์ทรงศร บทจรจากตำหนักยักษา
มาร้องเร่งพหลพลโยธา พร้อมหมู่อสุราแต่งริ้วไป

๗ คำ ๗ กราว

◎ ครั้นถึงซึ่งสวนอุทยาน ทวยหาญโห่สนั่นหวั่นไหว
พอเห็นลิงวิ่งมาขวางหน้าไว้ โตใหญ่เผือกผู้ดูพ่วงพี
จึ่งคิดว่าถ้าเราจะเข้าจับ ไล่ติงอับรถักษณ์เสียศักดิ์ศรี
ดำริพลางทางตั้งโยธี จับกระบี่ให้ได้อย่าไว้มัน

๗ คำ ๗ เชิด

◎ บัดนั้น มารหมู่พหลพลขันธ์
ยังไม่รู้ฤทธิ์ลิงชิงกัน เข้าโรมรันรบรุมตะลุมบอน

๗ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานชาญสมร
สัประยุทธฉุดชิงคทาธร ตีต้อนหมู่มารไม่ทานทน
พวกอสูรหนุนเพื่อนเข้าเกลื่อนกลุ้ม จับกุมกดอกกดับดับสูญ
ถูกพระพายเผ่นโผนโจนประจญ สังหารพลยักษ์ตายดงก่ายกัน

๗ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น พวกโอรสทศเศียรรังสรรค์
เห็นรากษสตายยับดงนับพัน กรูกันเข้าพร้อมล้อมวานร
ต่างต่างต่อแย้งแทงฟัน บ้างฟาดด้วยพระขรรค์รันด้วยศร

บ้างเขม้นหมายมุ่งพุ่งโตมร เงื้อง่าคทาธรเข้าโจมตี

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น วายุบุตรวุฒิไกรชัยศรี
แข็งข้อต่อสู้อสุรี ได้ทีถาโถมโจมประจัญ
เผ่นโผนโจนทะยานขึ้นเหยียบบ่า ย้ายท่าผลัดเปลี่ยนเหียนหัน
กลอกกลับรับรองป้องกัน พัลวันหนีไล่กันไปมา

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ ขุนกระบี่มีกำลังโลดโผน กระโจมโจนจับยักษ์หักแขนขา
ชิงหอกดาบประหารผลาญชีวา อสุราทั้งพันบรรลัย

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ บัดนั้น พวกพลเหลือตายทั้งนายไพร่
กลัวลิงวิ่งหอบหายใจ ตรงไปที่เฝ้าเจ้าลงกา

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ถึงวันพอเวลาห้าโมง เสด็จออกท้องพระโรงข้างหน้า
พากันก้มกรานคลานเข้ามา วันทาทูลแถลงแจ้งความ
บัดนี้มีลิงทโมนใหญ่ มาหักไม้สวนหลวงที่หวงห้าม
พระโอรสพันองค์ออกสงคราม ก็ถึงความมรณาพิราลัย

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรเคืองขัดอัชฌาสัย
ลุกขึ้นกระทืบบาทตวาดไป เหม่ไอ้เดรฉานชาญฉกรรจ์
มาหักไม้ในสวนแล้วมิสา ซ้ำประหารลูกยาจนอาสัญ

ดบหลู่ดูหมิ่นถิ่นแคลนครัน แค้นมันกูไม่ไว้ชีวา
จะให้องค์อินทรชิตไปคิดอ่าน ล้างผลาญชีวังให้สังขาร์
ตรัสพลางทางสั่งเสนา ไปบอกพระลูกยามาบัดนี้

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น มโหทรรับสั่งใส่เกศี
ก้มเกล้ากราบงามสามที ออกจากที่พระโรงชัยไคลคลา

๒ คำ ๗ เสมอ

◎ ครั้นถึงจึงประณตบทบงสุ์ ทูลองค์อินทรชิตยักษา
รับสั่งพระบิตุรงค์ทรงศักดา ให้ข้ามาเชิญเสด็จไป

๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตฟังแจ้งแถลงไข
จึงแต่งองค์อสุราแล้วคลาไคล สาวสรรค์กำนัลในก็ตามมา

๒ คำ ๗ เพลงช้า

◎ ครั้นถึงจึงถวายอภิวาท พระบิตุรงค์อธิราชนาถา
เมียงหมอบยอบองค์อสุรา คอยฟังบัญชาพระยายักษ์

๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรสุริย์วงศ์ทรงศักดิ์
จึงตำรัสตรัสบอกพระลูกรัก ไอ้ลิงป่ามาหักสวนเรา
ครั้นสหัสกุมารเข้าล้อมจับ มันก็กลับฆ่าม้วยเสียด้วยเล่า
แม้นละไว้ไอ้ลิงจะดูเบา จะให้เจ้าไปสังหารผลาญชีวา

๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น อินทรชิตสิทธิศักดิ์ยักษา
จึ่งบังคมก้มกราบทูลบิดา ทำไมกับลิงป่าพนาวัน
ถึงมาตรแม้นจะดีมีฤทธิ์ มิได้คิดขยาดหวาดหวั่น
จะขอไปไล่สะพัดมัดมัน มาถวายทรงธรรม์วันนี้

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวยศพักตร์ยักษี
สรวลสันต์หรรษาแล้วพาที มิเสียแรงเจ้ามีฤทธิรอน
จงรีบเร่งออกไปให้ทันที หาไม่มันจะหนีไปเสียก่อน
ว่าพลางทางสั่งมโหทร เร่งเกณฑ์พลนิกรบัดนี้

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น มโหทรรับสั่งใส่เกศี
ก้มเกล้ากราบงามสามที อสุรีรีบรัดไปจัดแจง

ฯ ๒ คำ ฯ *ประถม*

ยานี ๏ ตรวจเตรียมทวยหาญชำนาญศึก ล้วนพิลึกล่ำสันขันแข็ง
เกณฑ์หัดจัดพื้นปืนแดง สะพายแล่งเขนงเขาเต้าชนวน
บ้างไปชักเลขผามาจากด่าน สับสนอลหม่านเป็นการด่วน
บ้างถือโล่แหลนหลาวง้าวทวน สารวัดจัดกระบวนโยธา
นายไพร่แต่งตนอลหม่าน ปลุกเสกเครื่องอานอ่านคาถา
แล้วเตรียมราชรถแก้วแววฟ้า ประทับกับเกยลาหน้าพระลาน

ฯ ๖ คำ ฯ *เจรจา*

ร่าย ◎ เมื่อนั้น อินทรชิตฤทธิไกรใจหาญ
ถวายบังคมลาพระยามาร มาชำระสระสนานนที่

๗ ๒ คำ ๗ *เสมอ*

โทน ◎ ไขส่หัสธาราดังห่าฝน ซาบสกดกายายักษ์
ทรงสุคนธ์ตระหลบอบมาลี่ นางอยู่งานพัชนีรำเพยพัด
สอดใส่สนับเพลาเพราผจง ภูษาทรงพื้นแดงแย่งรูปสัตว์
ฉลององค์เกราะเก็จเพชรรัตน ชายแครงแกว่งกวัดสยัดปตาย
ห้อยหน้าผ้าทิพย์ชลิบสุวรรณ เข็มขัดคาดมั่นกระสันสาย
ทับทรวงสังวาลวรรณพรรณราย ตาบประดับสลับตายดงยา
ทองกรพาหุรัดกระหวัดวง ธำมรงค์เพชรพรายทั้งซ้ายขวา
ทรงมงกุฎกรรเจียกแก้วแวงพ้า ห้อยห่วงพวงบุปผามาลี่

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย ◎ ครั้นเสร็จสรรพจับศรนาคบาศ ลงจากปรางค์มาศปราสาทศรี
เคลื่อนคลายขยายยกโยธี ออกประตูรีบมา

๗ ๒ คำ ๗ *กราวใน*

◎ ครั้นถึงซึ่งสวนอุทยาน แลเห็นถิงวิ่งผ่านมาขวางหน้า
จึงนึกตรึกไตรในวิญญาณ์ ไอ้กระบี่นกถ้าไม่กลัวยักษ์
จำจะพูดไล่ถามตามทำนอง มันพวกพ้องผู้ใดให้ประจักษ์
ดำริแล้วโอรสทศพักตร์ ประกาศก้องร้องทักถามไป
ดูราวานรเผือกผู้ เองอยู่แห่งหนตำบลไหน
มาเที่ยวถึงเมืองยักษ์หักต้นไม้ มิได้เกรงพระราชอาชญา

แล้วมิหน่ำซ้ำฆ่าโยธาหาญ ทั้งสหัสกุมารโอรสา
บัดนี้มิรับสั่งพระบิดา ให้กูมาสังหารผลาญชีวี

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานชาญชัยศรี
ได้ฟังอสุราพาที ขุนกระบี่แสร้งแกล้งตอบไป
ตัวเราเป็นสวาวานร ถิ่นฐานนานดอนหามิ่งไม้
ผู้เดียวเที่ยวเล่นเห็นลูกไม้ ไม่รู้ว่าของใครก็เก็บกิน
เมื่อพวกพ้องของท่านทำหยาบช้า พูดจาองอาจประมาทหมิ่น
เข้าจับเราเราจึงสู้อสุรินทร์ ตายสิ้นสมน้ำหน้าสำแก่ใจ
ท่านนี้มีนามไฉนเล่า จะมาม้วยด้วยเขาหรือไฉน
จงเลิกทัพกลับคืนเข้าเวียงชัย แล้วตัวเราก็จะไปไพรวัน

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น อินทรชิตเคืองขุ่นหุนหัน
จึงว่าเหม่เดรัจฉานชาญฉกรรจ์ มุทะลุดุดันดื้อดึง
ไม่รู้จักกูหรือชื่ออินทรชิต ทศทิศไม่มีที่เปรียบถึง
แสนมหาสหัสนัยน์เจ้าไตรตรึงษ์ รบกับกูครู่หนึ่งก็แพ้ฤทธิ์
มึงเป็นแต่วานรสัญจรป่า พูดจาอาจองทะนงจิต
จะให้พวกพลมารผลาญชีวิต อย่าพึงคิดที่จะรอดตลอดไป
ว่าพลางทางสั่งเสนี จงจับไอ้กระบี่ให้ได้
มันหลบหลีกหนีออกข้างด้านใคร จะฆ่าเสียไม่ไว้ทั้งไพร่นาย

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น เหล่าพวกอสุรินทร์สิ้นทั้งหลาย
รับสั่งอินทรชิตไม่คิดตาย ทั้งไพร่นายสมทบเข้ารบรุม
บ้างตีรันฟันฟาดด้วยสาตรา บ้างง้างหินศิลาขึ้นทิ้งทุ่ม
บ้างแกว่งหอกกดดอกกดดับเข้าจับกุม เป็นกลุ่มกลุ่มกลุ้มตีกระบี่ไพร

๔ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานทหารใหญ่
ประจญจับรับรองว่องไว โดดไล่ตระหลบรบรับ
ขึ้นเหยียบยักษ์หักคอพิฆาตฆ่า ชิงสาตราฟันฟาดดังฉาดฉับ
สังหารพวกพลนิกายดงตายยับ ทรากศพทบทับธรณี

๔ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตสิทธิศักดิ์ยักษ์
เห็นหมู่มารล้มตายวายชีวี อสุรีแกว่งศรเข้ารอนราญ
เผ่นขึ้นเหยียบบ่าวายุบุตร ยงยุทธย้ายท่ากล้าหาญ
รุกรบขบฟันประจัญบาน ตีต้องหนุมานซานไป

๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น หนุมานไม่พรั่นหวั่นไหว
สัประยุทธชิงฉุดศรชัย รบไล่กระชิดติดพัน
ทะยานขึ้นยื้นเหยียบบ่ายักษ์ หาญหักผลัดเปลี่ยนเหียนหัน
หลอกหลอกกดดอกกดดับจับประจัญ พัลวันหันได้กันไปมา

๔ คำ ๗ เชิด

๏ เมื่อนั้น โอรสทศพักตร์ยักษา
ประจัญบานราญรอนอ่อนระอา จึ่งถอยมานิ่งนึกตรึกไตร
ไอ้ลิงนี้มีฤทธิ์ทายาดอยู่ จะต่อสู้เคี่ยวเข็ญเห็นไม่ได้
คิดพลางทางเสี่ยงศิลป์ชัย ขึ้นสายแผลงไปมิได้ช้า

ฯ ๔ คำ ฯ เชิดฉิ่ง

๏ ศรเป็นนาคบาศกลาดเกลื่อน ลอยเลื่อนมากลางเวหา
เข้ารวบรัดมัดกระบี่มีศักดา ล้มกับพสุธาทันใด

ฯ ๒ คำ ฯ โอด

๏ จึ่งสั่งไพร่ให้มัดลิงเผือก กระชากเชือกฉุดคร่าไม่ปราศรัย
แล้วเลิกพวกพหลพลไกร เข้าในลงกาธานี

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งคลานเข้าไปเฝ้า ก้มเกล้าประณตบทศรี
ทูลแถลงแจ้งเรื่องซึ่งราวี บัดนี้จับได้ไอ้ลิงมา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรสรวลสันต์หรรษา
เข้ากอดจูบลูบหลังพระลูกยา ใครจะมาสู้ได้นั้นไม่มี
เจ้าเหน็ดเหนื่อยมาหนักหนาอยู่ จงไปสู่ปรางค์มาศปราสาทศรี
ไอ้ลิงไพรไว้บิดาจะฆ่าตี ให้สมที่หยาบช้าสามานย์

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ ว่าพลางทางสั่งตั้งสิงหนาท เหวยพวกเพชฌฆาตอาจหาญ
จงเอาไอ้ลิงไพรใจพาล ไปล้างผลาญชีวันให้บรรลัย

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น เพชฌฆาตรับสั่งบังคมไหว้
ออกมาพรั่งพร้อมล้อมลิงไพร ฉุดคร่าพาไปตะแลงแกง

ฯ ๒ คำ ฯ *เดียว*

๏ จึ่งปักเสาเอาลิงเข้าผูกมัด ช่วยกันรัดเชือกปอข้อแข็ง
บ้างถือดาบหอกจ้องลองแรง รุมกันฟันแทงวานร

ฯ ๒ คำ ฯ *เชิด*

๏ จนหอกพับดาบบิ่นสิ้นหลายเล่ม เหนื่อยเต็มกำลังนั่งหยุดหย่อน
บ้างฉวยได้ขวานพร้าคทาธร พะเนินขอนเหล็กตีกระบี่ไพร

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น วายุบุตรสะบัดพลัดออกได้
ชิงอาวุธยุดยักษ์เหยียบไว้ ฟาดฟันบรรลัยด้วยฤทธา

ฯ ๒ คำ ฯ *โอด*

๏ บัดนั้น นครบาลตัวนายซ้ายขวา
เร่งให้กลิ้งครกยกสากมา แล้วจับวานรใส่ลงในนั้น
อสูรสำหรับตำล่ำไม่เล็ก ถือสากเหล็กคนละเล่มเข้มขัน
ลองแรงแกว่งกวัดกัดฟัน เขย่งยันเยื้องโยกโขลกลงไป

ฯ ๔ คำ ฯ *ใช้เรือ*

๏ เมื่อนั้น ขุนกระบินทร์ดิ้นโดดโลดขึ้นไล่
ชิงกระชากสากเหล็กว่องไว ตีกุมภัณฑ์บรรลัยทั้งสองรา

ฯ ๒ คำ ฯ โอด

๏ บัดนั้น อสูรเสนามารหาญกล้า
จึ่งเร่งให้ไปผูกช้างมา เข้าแทงไอ้ลิงป่าอย่าช้าการ

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น กรมช้างต่างตนอลหม่าน
วิ่งหืดขึ้นคอทั้งหมอควาญ ผูกสังหารคชสีห์มีน้ำมัน
สอดชนักชักสายพานหน้า ข้อรารัตคนเครื่องมั่น
มารสำหรับขับขี่ขึ้นพร้อมกัน เอาเหล้ากลั่นใส่กระบอกกรอกเข้าไป

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ แล้วขับเดินตามทางกลางถนน เห็นผู้คนแปร๋แปร้นแล่นไล่
ที่ขี่พังนำหน้ามาไกลไกล ถือหลอดเขาเป่าไปเป็นสำคัญ

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ ถึงที่ฆ่าวานรเผือกผู้ หยุดอยู่ยืนป่วนหวนหัน
ควาญเปิดขอขับฉับพลัน ช้างน้ำมันมุ่งตรงเข้าลงงา

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น วายุบุตรหลุดออกหลอกยักษา
เข้าจับช้างหักคอมรณา ทั้งหมอหน้าควาญท้ายวายชีวัน

ฯ ๒ คำ ฯ โอด

๏ บัดนั้น พวกผู้คุมเจ็ดฤทธิ์คิดพรั่น
ไปทูลเจ้าลงกาสารพัน ไอ้ลิงป่าฆ่ามันไม่มรณา

๗ ๒ คำ ๗ เจรจา

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษา
ได้ฟังนิ่งนึกตรึกตรา แล้วตรัสว่าไอ้นี่ฤทธิไกร
ให้ฆ่าฟันมันไม่มอดม้วย ถ้าลวกด้วยน้ำเย็นเห็นจะได้
ว่าพลางทางสั่งเสนาใน จงออกไปเอาตัวมันเข้ามา

๗ ๔ คำ ๗

๏ บัดนั้น เสนารับสั่งใส่เกศา
มาลากลิงเข้าไปมิได้ช้า เฝ้าเจ้าลงกาพระยามาร

๗ ๒ คำ ๗ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรศักดาปรีชาหาญ
เห็นลิงไม่นบนอบหมอบกราน กิริยาอาการไม่กลัวใคร
จึงเล่าแถร้องแกล้งประภาษพูดจา เป็นที่ทางเมตตาปราศรัย
ดูก่อนกระบี่ฤทธิไกร รู้หรือไม่โทษมึงนี้ถึงตาย
แต่หากเห็นเป็นลิงละเลิงอยู่ ยังไม่รู้พระกำหนดกฎหมาย
อันโทษที่ทำผิดคิดร้าย กูก็หายโกรธาไม่ฆ่าตี
จะเลี้ยงไว้ใช้สอยเป็นข้าเฝ้า จะยอมหรือไม่เล่ากระบี่ศรี
แม้นซื่อตรงจงรักภักดี ทั้งเบี้ยหวัดผ้าปีจะให้มัน

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น
จึ่งเสแสร้งแกล้งทูลทศกัณฐ์
แต่หากว่าข้าน้อยนี้บอบช้ำ
ถึงมาตรแม้นจะเลี้ยงไว้เวียงชัย
แม้นพระองค์ทรงฤทธิ์คิดส่งสาร
จะได้พ้นทนทุกข์เวทนา

ดูกลมฉลาดคิดบิดผัน
พระคุณนั้นเลิศลบภพไตร
ด้วยเขาทำโทษาไม่ปราศรัย
ก็เห็นไม่ตลอดรอดชีวา
โปรดประหารชีวังให้สังขาร์
ดีกว่าเลี้ยงไว้ในบุรี

๑๖ คำ ๑ เจรจา

◎ เมื่อนั้น
ได้ฟังถึงบ่าพาที
กูจะช่วยอนุเคราะห์เพราะเอ็นดู
จะชำวานผลาญชีวันให้บรรลัย
เองก็เรืองฤทธิรงค์คงกระพัน
ซึ่งจะใคร่ให้พ้นทรมาน

องค์ท้าวทศพักตร์ยักษ์
จึงมีพจนารถประภาษไป
เองก็ว่าหาอยู่ด้วยได้ไม่
เป็นจนใจที่จะขัดทัดทาน
แต่สาตราฆ่าฟันไม่สังหาร
เองจะให้ประหารด้วยสิ่งใด

๑๖ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น
สมหวังดังจิตที่คิดไว้
ตรีแล้วทูลปดทศกัณฐ์
จะวายวางอย่างเดียวด้วยอัคคี
จงเอาผ้าชุบน้ำมันพันพัว
ทั้งนุ่นเคล้าเข้ากับน้ำมันยาง

ชุนกระบินทร์ยินดีจะมีไหน
จะเอาไฟเผาวังเสี่ยครั้งนี้
อันชีวันข้าบาทบทศรี
ข้อนี้จริงใจมิได้พราง
หุ้มให้ทั่วทั้งกายจนปลายหาง
ประสมฟางค่างเชือมาผูกพัน

แล้วจึ่งเอาเพลิงแรงแสงกล้า มาจุดเข้าเผาข้าให้อาสัญ
ซึ่งทูลความตามจริงทุกสิ่งอัน ทรงธรรม์จงทราบบาทบงสุ์

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรเสี่ยงเชิงละเลิงหลง
จึ่งว่ากับลิงไพรดังใจจง กูก็คงจะช่วยเผาเองเอาบุญ
ครั้นพลางทางสั่งพวกกุมภัณฑ์ จงไปเอาน้ำมันมากับนุ่น
เสี่ยแรงเราได้เมตตาการุญ ช่วยลงทุนปลงศพให้ครบครัน

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น เสนารับสั่งแล้วผายผัน
จึ่งเรียกเหล่าบ่าวไพร่พร้อมกัน ไปเบิกนุ่นน้ำมันดังบัญชา

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ ฉีกกระชุกคลุกเคล้าเข้ากับฟาง น้ำมันยางชุ่มชื่นทุกผืนผ้า
เอาพันพัวตัวลิงเหลือแต่ตา แล้วจูงไปไว้ชิดหน้าพระลาน

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ทศพักตร์ศักดากล้าหาญ
ครั้นเสร็จสรรพจับหอกสุริยกานต์ เสด็จมาหน้าพระลานทันใด

๗ คำ ๗ เสมอ

◎ กวัดแกว่งแสงหอกกดอกกดับ สว่างวับจับแสงสุริย์ใส
เอาจุดจี้ที่ฟางเชื้อไฟ เปิ่นเพลิงไหม้รุ่งโรจน์โชติชัชวาล

๗ คำ ๗ เชิดฉิ่ง

๏ เมื่อนั้น วายุบุตรวุฒิไกรใจหาญ
พอเพลิงลุกโดดโผนโจนทะยาน วิ่งผ่านเข้าไปในพระโรง
แกล้งดดเลี้ยวเที่ยวทั่วทุกจังหวัด เผาปรัศว์เรือนจันทน์ควันโขมง
ขึ้นจุดปรางค์ปราสาทชัยไฟโพลง ไปจุดโรงม้ารถคชา
ทั้งตึกกว้านบ้านเรือนอาณาราษฎร์ เอาไฟฟาดเข้าไปไหม้เผื่องฟ้า
แล้วดดัดเพลิงพิษที่คิดมา เหาะออกนอกดงกากรุงไกร

๑๖ คำ ๑ เชิด

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรเวียนวงวิ่งหลงใหล
จูงสองมเหสีหนีไฟ กำนัลในวิ่งตามหลามมา
กุมภกรรณกับจันทวดี วิ่งหนีเปลวไฟไปข้างหน้า
อินทรชิตฉุดสุวรรณกันยุมา พิเภกลากศรีชฎาออกมาตาม
เจ้าขรัวนายท้าวนางต่างเก็บของ เงินทองหิ้บผ้าให้ข้าหาม
พวกโขดนจ่าคว้าฉวยได้ถ้วยชาม วิ่งตามหลวงแม่เจ้าฉาวออกมา
นางสาวสาวข้าวของไม่วิตก ฉวยกระจกเครื่องแต่งแป้งผัดหน้า
แหนบตะไกรไม้ล้อยสนงา อุตล่าห์วิ่งประคองร้องอึงไป
พวกหญิงชายชาวบ้านร้านช่อง บ้างขนข้าวของวิ่งร้องไห้
ต่างเก็บคว้าผ้าผ่อนท่อนสไบ โอ่งไหใส่สาแหรกแบกหามมา
บ้างหิ้วหิ้บหอบมุ้งจูงแม่ยาย เมียหายเที่ยวมองร้องเรียกหา
พวกผู้หญิงสาวแก่แม่ค้า แบกตะกร้ากระบุงพะรุงพะรัง
พวกขุนนางต่างจูงท่านผู้หญิง นางเมียน้อยพลอยวิ่งตามหลัง

บ้างไปบ้างมาละล้าละลัง เสียงอึกกระทึกทั้งเมืองลงกา

ไ ๑๔ คำ ไ เจรจา

◎ ทศกัณฐ์ครั้นออกมานอกวัง พร้อมพรั่งพระวงศ์พงศา
อันทรงบุษบกแก้วแววฟ้า ไปยังเขาสัตนาเนินคีรี

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานชาญชัยศรี
เหาะออกนอกลงกาธานี เปลวอัคคีคิดหางสว่างมา
จะบั่ดเบ่าเท่าไรก็ไม่ดับ เที่ยวร่อนรับร่อนเร่บนเวหา
พิษเพลิงร้อนรุ่มกลุ้มอุรา ก็โถมลงคงคาทันใด

ไ ๔ คำ ไ เชิด

◎ ทะลึ่งโดดเด่นน้ำดำดั้น เพลิงนิดเท่านั้นหาดับไม่
วายุบุตรสุดแสนแค้นใจ ก็เหาะไปศาลาพระอาจารย์

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงลงริมกุฎี เห็นฤาษีผินหลังนั่งขัดบ้าน
กำลังร้อนร้องนิมนต์ลนลาน พระอาจารย์โปรดด้วยช่วยดับไฟ

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระนักสิทธ์คิดพะวงสงสัย
จึงว่าไอ้เจ้ากรรมทำอย่างไร ให้เปลวไฟคิดหางมาอย่างนี้

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ บัดนั้น หนุมานกรานกรายกราบพระฤาษี
จึงแจ้งความตามเรื่องราวดี จนลวงเผาบุรีลงกา

แต่เพลิงนิดติดหางหาดับไม่ ขัดสนจนใจจึงมาหา
ขอพระมุนีมีปัญญา ช่วยโปรดข้าให้พ้นทรมาน

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระนารทหัวเราะร่าแล้วว่าขาน
เพราะฤทธิ์หอกออกเบื่นอัคคีกาล จึงบันดาลติดไหม้เหมือนไฟฟ้า
จะแก้ไขให้หายก็ง่ายดอก กูจะบอกให้คิดปริศนา
อันน้ำบ่อน้อยที่มีมา เบื่นคงคาสำหรับดับไฟ

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ บัดนั้น หนุมานชาญชิตคิดได้
จึงจับหางขึ้นอมอัดลมไว้ ประเดี๋ยวไฟดับสิ้นดังจินดา
จึงสรรเสริญคุณพระมุนี บอกฤทธิ์ครั้งนี้หนักหนา
ว่าพลางทางก้มกราบลา เหาะข้ามฝั่งมหาสาคร

๗ คำ ๗ เชิด

● ถึงเขาเหมคีรันบรรพต พบองคตชมพูพานชาญสมร
จึงแจ้งเรื่องราชการราญรอน เผานครย่อยยับแล้วกลับมา

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ บัดนั้น สองนายเกษมสันต์หรรษา
ทั้งถึงพวกพหลพลโยธา ชมปัญญาชุนกระบินทร์ด้วยยินดี

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานชาญชัยศรี
จึงปราศรัยปักษาสัมพาที ท่านก็มีความชอบเราชอบใจ

ช่วยชี้บอกตำบลหนทาง ได้ไปด้างผลาญยักษ์ตักษัย
บัดนี้เราจะลาคลาไคล จงอยู่ให้หรรษาสถาวร
ว่าพลางทางพาพลนิกาย ผันผายลงจากสิงขร
สังเกตจำน้ำท่าป่าดอน แล้วรีบร้อนเร่งพลดั้นเดินมา

๗ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษา
อยู่ยังยอดเขาสัตนา ทอดพระเนตรลงกาชานี
ครั้นเห็นไฟไหม้เมืองหมดสิ้น อสุรินทร์ตริกตรองหมองศรี
กูเสียรู้ดังป่าพนาลี เสียบุรีราษฎรก็ร้อนใจ
จำจะวานเทวาลงมาสร้าง ให้กว้างขวางรุ่งเรืองเป็นเมืองใหม่
คำริพลางทางสั่งเสนาใน จงขึ้นไปยังสวรรค์ชั้นฟ้า
บอกกับท้าวโกสีย์ตรีเนตร ทั้งเทเวศร์ทั่วทศทิศา
เราจะสร้างราชฐานวานลงมา ช่วยนิมิตเมืองลงกาเวลานี้

๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น มโหทรรับสั่งใส่เกศี
ก้มเกล้ากราบงามสามที อสุรีรีบเหาะระเห็จไป

๒ คำ ๗ เชิด

◎ เที่ยวบอกเทวัญชั้นวิมาน สุรารักษ์มัฆวานเป็นใหญ่
บัดนี้พระยามารชาญชัย ให้ท่านไปช่วยนิมิตเมืองลงกา

๒ คำ ๗ เจรจา

ขานี ◎ เมื่อนั้น อมรินทร์บิ่นดาวดึงษา
ทั้งเทเวศร์ทุกสถานพิมานฟ้า รู้ว่าเจ้าดงกาให้หาไป
ต่างต่างแต่งองค์ทรงเครื่อง อร่ามเรืองรัศมีศรีใส
องค์พระอินทร์ออกหน้าสุราลัย เหาะตรงลงไปเมืองมาร

๑๔ คำ ๑ *โคมเวียน*

ร่าย ◎ ครั้นถึงจังท้าวโกสีย์ ให้บันเบ็นหน้าที่ทั้งสี่ด้าน
กะเกณฑ์กันเสร็จสำเร็จการ ต่างอ่านมนต์นิมิตด้วยฤทธา

๑๒ คำ ๑ *เจรจา*

◎ บังเกิดเบ็นปราสาทราชวัง พร้อมทั้งที่ตำหนักรักษา
แล้วสำเร็จเสร็จสิ้นดังจินดา เทวาไปสวรรค์ชั้นวิมาน

๑๒ คำ ๑ *เชิด*

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพนาสูรศักดาหาญ
เห็นเทวาอารักษ์มั่งมวาน นิมิตบ้านเมืองให้ดังใจจง
ดูพาราน่าสนุกสนานนัก พระยายักษ์ขึ้นชมสมประสงค์
จึ่งชวนสองอัครราชญาติวงศ์ กับเอกองค์โอรสบทจร
ขึ้นทรงบุษบกแก้วแววฟ้า ออกจากเขาสัตนาเนินสิงขร
พวกหญิงชายไพร่ฟ้าประชากร บ้างแบกคอนหาบหามตามกันไป

๑๖ คำ ๑ *พระยาเดิน*

◎ ครั้นถึงนัคเรศน์วัง จึ่งลงยังเกยมณีศรีใส
ชวนพระวงศ์พงศาเสนาใน คลาไคลไปตามรัถยา

๑๒ คำ ๑ ๕

ชมตลาด

◎ ทอดพระเนตรบ้อมปราการบ้านเมือง รุ่งเรืองด้วนแก้วแววเวหา
ปรางค์ปราสาทสูงเยี่ยมเทียมฟ้า พระปรัศว์ซ้ายขวาหน้าพระชัย
ท้องพระโรงที่สำราญชานพัก ทั้งตึกแถวแนวตำหนักน้อยใหญ่
ฉนวนดงตู่ท่าชลาลัย ช้างชั้นในมิ่งมิ่งกำแพง
สิบสองพระคลังตั้งตามชนัดเนื่อง ทั้งห้องเครื่องทิมตำรวจโรงแสง
ช้างทิศเบื้องบุรพาพลับพลาแดง ทุกตำแหน่งโรงรถคชา
แถวถนนหนทางก็ราบรื่น ฟ่างฟืนบัถพ์ไม่มีหญ้า
ดดเดียวเที่ยวทอดทัศนา วงมาจนรอบขอบเวียงชัย

ไ ๔ คำ ไ เพลงฉิ่ง

ร่าย ◎ จึงตำรัสตรัสสั่งมโหทร จงป่าวร้องราษฎรน้อยใหญ่
ที่ภูมิฐานบ้านช่องของใคร ให้ไปอยู่ตามความสบาย
แล้วชวนพระมเหสีสองนงค์ กับพวกยักษ์ญาติวงศ์ทั้งหลาย
ต่างองค์ยุรยาตรนาดกราย ผันผายเข้ายังวังใน

ไ ๕ คำ ไ เสมอ วรเชฐ

◎ บัดนั้น ประชาชนจำที่มิใคร่ได้
ทุ่มเถียงชิงกันสนั่นไป สิ้นทั้งเชิญใจไพร่ผู้ดี

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพนาสูรยักษ์
เสด็จออกพระโรงรัตน์รูจี สถิตที่แท่นแก้วแววฟ้า
พร้อมพระวงศ์พงศ์ข้าราชการ หมอบกรานเฝ้าฝ่ายซ้ายขวา
จึงตำรัสตรัสสั่งเสนา จะสมโภชพาราสักเจ็ดวัน

ให้มีงานการเล่นเต้นรำ หกคะเมนมวยปล้ำทุกสิ่งสรรพ์
จะเลี้ยงทั้งพวกพหลพลกุมภัณฑ์ จงบอกกันให้รู้ทั้งบูรี

ไ ๖ คำ ไ

◎ บัดนั้น มโหทรรับสั่งใส่เกษี
ถวายบังคมคัลอัญชลี ออกมานั่งยังที่ศาลา

ไ ๒ คำ ไ *เสมอ*

◎ ให้เชิญหมายรายบอกข้าราชการ พลเรือนทหารถ้วนหน้า
พวกเต้นรำสำหรับนัครา จงเร่งมาตามกำหนดจดหมายไป

ไ ๒ คำ ไ *เจรจา*

◎ บัดนั้น จึ่งเจ้าพนักงานน้อยใหญ่
พวกตำรวจขนจากลากไม้ ริบไปปลูกพลับพลาที่หน้าวัง
สนามมวยแผ้วถางเอาคราดชัก ข้างขอบนอกคอกหลักขึงเชือกหนัง
บ้างปลูกโรงเต้นรำทำใบบัง แล้วจัดทั่วทุกคนดูปูกระดาน
พวกขุนนางต่างตั้งราชวัติ ปักฉัตรรายรอบราชฐาน
บ้างตั้งโรงน้ำทำฉ้อทาน แต่งการพร้อมพรั่งดังบัญชา

ไ ๖ คำ ไ *เจรจา*

◎ บัดนั้น พวกกังหุ่นตะครพร้อมหน้า
รำเต้นเล่นสมโภชพารา เสียงเฮฮาโห่ร้องก้องไป

ไ ๒ คำ ไ *เจรจา*

◎ บัดนั้น ฝูงประชามาดูเดินไขว่
ทั้งผู้ดีข้าเชื้อใจ หลั่งหลบกระทบไหล่กันไปมา

พวกผู้หญิงสาวสาวชาวบ้านนอก ห่มขาวมุ้งนุ่งบัวปอกพอกผัดหน้า
เดินสะดุดชุดเซเซาเย่อย่า หน้าตาดื่นเก้อกะเบ้อกะบัง
พวกหม่อมเมียขุนนางเดินกางร่ม หวีผมจับเขม่าบ่าวตามหลัง
นางข้าหลวงสาวสาวชาววัง มาเที่ยวนั่งดูละครทำอ่อนคอ
พวกชีเมาโมเยเซซวน เห็นใครชวนชกกันชันข้อ
ปะขุนนางขวางหน้าก็ด่าทอ เขาผูกคอดันสะบัดวัดแวง
เหล่าเจ้าชู้ผู้ชายหลายพวกพ้อง เที่ยวเมียงมองทุกละเมาะเสาะแสวง
บ้างตัดผมย่อยสั้นชันเป็นแปรง ทำกล้องแกล้งเกี้ยวผู้หญิงทิ้งดอกไม้
บ้างนุ่งผ้าพกยาวพวกชาวสวน ถอยชายข้ามฉนวนเขาจับได้
นายประตูชู่ลำทับจับหวายไว้ ขอให้ลดลงจงวางมือ
ไอ้เจ๊กเจ้าดังเมเร่ร้องขาย ปะผู้ร้ายฉวยชิงออกวิ่งหือ
ไล่จับตัวตามถนนคนแตกฮือ องอออดหม่านพล่านไป

ไ ๑๔ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพนาสูรเป็นใหญ่
ครั้นบ่ายแสงสุริโยอโณไทย เสด็จไปโสรจสรงคงคา
แต่งองค์ทรงเครื่องเรืองระยับ กระจ่างจับผิวพักตร์ยักษา
พร้อมสนมกำนัลกัลยา เสด็จไปพลับพลาที่หน้าวัง

ไ ๔ คำ ไ เสมอ

◎ นั่งเหนือพระยี่ภู่ปูลาด หมู่อำมาตย์นอมน้อมพร้อมพรั่ง
พอร่มแสงสุริย์ฉายบ่ายบัง จึงดำรัสตรัสสั่งให้ทิ้งทาน

ไ ๒ คำ ไ

◎ บัดนั้น เสนีคำนับรับบรรหาร
ลุกขึ้นวิ่งแหวกคนคนดาน มาบอกให้ทั้งทานทันใด

ฯ ๒ คำ ฯ

◎ บัดนั้น พวกประจำกำมพฤกษ์บังคมไหว้
ลุกขึ้นหมดปลดผ้ามาวางไว้ ปลิดได้มะนาวโปรยโดยกำลัง

ฯ ๒ คำ ฯ

◎ บัดนั้น ชายหญิงชิงรับคับคั่ง
ไล่ตะครุบทุบถองกันดิ้งดัง หน้าที่นั่งที่ลุกรุกเข้าไป
ที่เรียวแรงแข็งข้อย่อขยับ โจนประจบคบปับรับเอาได้
บ้างพลัดมือรีอขยี้เหยียบไว้ เสียงอึกอักผลักไสกันไปมา

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษา
จึงตำรัสตรัสสั่งเสนา จงเรียกมวยเข้ามาอย่าช้าการ

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

◎ บัดนั้น คู่มวยวิ่งมาตรงหน้าฉาน
กราบถวายบังคมก้มกราน ต่างคนคนดานลุกขึ้นชก
ทำเสียหลักดวงให้ไล่ถลา หมัดคว้าเข่าดักอักเข้าอก
ปะเตะตีนค่อยปับขมับฟก ได้สองยกหยุดอยู่มวยหมู่มา

ฯ ๔ คำ ฯ แทงวิไสย

๏ ดาบสองมือคู่สู้กับดั้ง ขยับยั้งเยื้องหลอกกลอกหน้า
โถมถลันฟันรับจับสาตรา จนสิ้นท่าถึงปล้ำซ้ำต่อยกัน

ฯ ๒ คำ ฯ กลองแขก

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
ครั้นดาบดั้งหยุดยกตกรางวัล แล้วตรัสสั่งกุมภัณฑ์พวกขุนนาง
เปรียบมวยผู้หญิงลองสักสองคู่ พอได้ดูตามสบายให้หลายอย่าง
เอาที่ดีมีครูรู้ท่าทาง ใครจะรักชกบ้างให้เข้ามา

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พวกตำรวจรับสั่งใส่เกษา
ออกไปที่กว้างข้างศาลา เรียกหามวยผู้หญิงวิ่งวุ่นไป

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ ได้คู่โรงสีวิเศษนอก ตำรวจบอกให้ผัวแต่งตัวให้
ใส่เสื้อกางเกงกันกระสันไว้ แล้วแหวกวงตรงเข้าไปหน้าพลับพลา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรสรวลพลางทางว่า
ผัวมันมีหรือไม่ให้เข้ามา ให้น้ำให้ท่ากันตามใจ

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น มวยผู้หญิงกราบก้มบังคมไหว้
ลุกขึ้นตั้งชั่งหมัดเหมือนแกว่งไน เข้าหลับตาคว้าไขว่ไล่ต่อยตำ
ต่างทุบถองพล่องแพล่งแว้งวัด กอดกัดปัดป่ายตะกายปล้ำ

ปะเตะตื่นติดพกหกคะมำ ถองซ้ำถูกขาฮากอ้องไป

ไ ๔ คำ ไ *แทงวิไสย*

◎ บัดนั้น พวกยื่นดูยัดเยียดเบียดไม่ไหว

บ้างเอะอะอื้ดอัดขัดใจ ผลักไสสรวดเสเสี่ยงเฮฮา

ไ ๒ คำ ไ *เจรจา*

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษา

ครั้นพลบค่ำย่ำแสงสุริยา จึ่งให้จุดระทาดอกไม้

ไ ๒ คำ ไ

◎ บัดนั้น พวกยักษ์พนักงานน้อยใหญ่

เอาโคมกลิ้งลิงโคเต้นเข้าไป เลี้ยวไล่เล่นหางอยู่กลางเตียน

ไ ๒ คำ ไ

◎ พวกถือโคมกระถางต่างตั้งท่า ซ้ายขวาไขว่กันหันเหียน

บ้างลงต่างขึ้นบนวนเวียน แทรกเปลี่ยนพลัดไพล่กันไปมา

ไ ๒ คำ ไ

◎ พวกมังกรต่อแก้วเป็นแถวท่อง ด้วนไวว่องวิ่งวนตามคนหน้า

ศรีษะเลื่อกเกลือกกลิ้งกลอกนัยน์ตา เล่นกายพระยาอสุรี

ไ ๒ คำ ไ *เจรจา*

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษ์

ครั้นย่ำฆ้องสองทุ่มก็จรดี ไปสู่ที่ปราสาทแก้วแพรวพรรณ

ไ ๒ คำ ไ *เสมอ*

ช้า ◎ เมื่อนั้น องค์พระหริรักษ์รังสรรค์
ครั้นยามค่ำย่ำแสงสุริยัน ทรงธรรม์สถิตในที่ไสยา
คิดคนึงถึงคำแหงหนุมาน กับองคตชมพูพานไปอาสา
จะพบภัควดีดีดา หรือว่าจะขัดขวางเบื่นอย่างไร
ยิ่งปรารภรัญจวนป่วนจิต พระทรงฤทธิ์ไม่ระงับหลับไหล
จนแสงทองส่องฟ้านภาลัย ไก่ขันสนั่นในวนาดร
หอมตระหลบกลบกลิ่นบุปผชาติ ที่เชิงเขาคันธมาทน์สิงขร
ดาวเดือนเลื่อนลับยุคันธร ทินกรรุ่งรางส่องฟ้า

๑๔ คำ ๆ

ร่าย ◎ เสด็จจากแท่นทองห้องตำหนัก กับพระลักษณ์ร่วมจิตชนิษฐา
พร้อมบรรดาวานรเสนา ดีดาศมาท่าน้ำลำธาร

๑๒ คำ ๆ เพลงช้า

◎ ต่างผลัดภูษาผ้าชุบสรง เสด็จลงชำระสระสนาน
ทั้งพวกพลกระบี่บริวาร เล่นน้ำลำราญรินคีรี

๑๒ คำ ๆ ลงสรง

◎ บัดนั้น วายุบุตรวุฒิไกรชัยศรี
ล่วงทางกลางป่าพนาดี มาถึงที่ประทับพลับพลา
รู้ว่าเสด็จลงสรงสนาน จึงตามไปท้องธารที่เชิงผา
กับองคตชมพูพานคลานเข้ามา หมอบอยู่ริมท่าชลาลัย

๑๔ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น พระราเมศวรัศมีศรีใส
เห็นคำแหงหนุมานชาญชัย ดั่งพระทัยขึ้นมาจากอวาร์
มิทันผลัดภูษาบัญชาถาม อย่างไรบ้างทั้งสามกระบี่ศร์
ท่านไปเกาะลงกาธานี พบดั่ดานาร์หรือฉันใด

๑๔ คำ ๆ

๏ บัดนั้น วายุบุตรบังคมประนมไหว้
จึ่งทูลความตามยุบลแต่ต้นไป จนได้เผาเมืองเป็นเรืองมา

๑๒ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น พระศรีภพบโลกนาถา
ได้ฟังคำเดื่องขัดอัชยา ตวาดว่าน้อยหรือช่างซ่อรู้
เราใช้ให้ไปลื่บแต่ข่าวนาง กับดูทางกลางไพรอย่างไรอยู่
ไม่ตามคำทำการให้เกินกู ไปรบสู้กับเขาเผานคร
ถ้าแม้นทศกัณฐ์มันโกรธา ว่าเกิดเหตุเพราะดั่ดาดวงสมร
จะตัดศึกสังหารผลาญบังอร ม้วยมรณ์แล้วจะทำประการใด

๑๖ คำ ๆ

๏ บัดนั้น ถูกพระพายสารภาพกราบไหว้
ข้าผิดพลั้งครั้งนี้เพราะเบาใจ มิได้คิดเห็นเช่นบัญชา
แต่เมื่อรบกับยักษ์มันซักถาม ข้าดวงหลอกบอกความว่าดิงป่า
ตัวคนเดียวเที่ยวเล่นก็หลงมา มิได้ว่าเป็นข้าฝ่าธุลี
ถ้าแม้นเจ้าดงกาพระยามาร ให้ประหารองค์พระมเหสี

จงลงโทษโทษาข้านี้ ให้สุดสิ้นชีวิวายปราณ

๑๖ คำ ๑ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิ์ล้ำสุริย์ฉาน
ได้ฟังทูตทานบนหนุมาน จึ่งโองการประกาศคาดโทษไว้
พลางตำรัสตรัสเรียกภูษาทรง มาผลัดผ้าชุบสรงแล้วส่งให้
ซึ่งเราสั่งว่ามาเมื่อใด ถ้าทรงเครื่องสิ่งไรจะให้บั่น
บัดนี้แต่ผ้าชุบอาบ พอเป็นดาภลูกพระพายที่ผายผัน
แล้วดูบได้พระสุคนธ์ปนอำพัน กระแจะจันท์หอมฟุ้งจรุงใจ
ประดับองค์ทรงเครื่องเรืองระยับ กระจ่างจับรับแสงสุริย์ใส
เสด็จจากชาร์ท่าชลาลัย กลับไปสุวรรณพลับพลา

๑๔ คำ ๑ เพลง

◎ ลดองค์ลงนั่งเหนืออาสน์ พร้อมอำมาตย์เฝ้าฝ่ายซ้ายขวา
จึ่งมีพระราชบัญชา สั่งสุครีพมหาเสนาใน
จงจัดสรรบรรดาวานร สองนครเข้าสลับทัพใหญ่
เราจะยกโยธาลงลงกา ไปตั้งให้ใกล้ฝั่งคงคา

๑๔ คำ ๑

◎ บัดนั้น สุครีพรับสั่งใส่เกษา
ก้มเกล้ากราบงามสามลา ออกมาจัดพหลพลนิกาย

๑๒ คำ ๑ ประณม

◎ ขานี เกณฑ์กำแหงหนุมานเป็นกองหน้า ดำเนินนำโยธาผันผาย
ปีกขวาวาหุโรมเป็นตัวนาย ปีกซ้ายชุนกระบินทร์นิลนนท์

พวกกองหลวงกองหลังทั้งนั้น พลขันธ์คั่งคับสับสน
บ้างรับรัดจัดแจงแต่งตน ใส่เสื้อขนคาดพุงพะรุงพะรัง
บ้างถือทวนง้าวหลาวแหลนโล่ พร้าโต้เต่มสนับขัดหลัง
บ้างแบกคอนหาบหามตามกำลัง เสบียงกรังจะได้เอาไปกิน
แล้วเทียมราชรถแก้วแพรวพราย สุครีพจัดมาถวายแต่ชิดชิน
สารวัดนายหมวดตรวจกระบินทร์ พลพฤนท์พร้อมพรั่งดังบัญชา

๑๔ คำ ๑

ร่าย ◎ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
ครั้นเสร็จจัดพหลพลโยธา จึงตรัสชวนอนุชายาใจ
ต่างองค์ทรงจับพระแสงศร บทจรจากพลับพลาที่อาศัย
ขยายยกโยธาคลาไคล ตรงไปตามทางกลางดงดอน

๑๔ คำ ๑ กราวนอก

◎ ประทับรอนแรมมาสิบห้าวัน ถึงเขาเหมคีรันสิงขร
จึงตรัสสั่งเสนาวานร ให้รีบร้อนตั้งประทับพลับพลา

๑๒ คำ ๑

◎ บัดนั้น สุครีพรับสั่งใส่เกษา
เกณฑ์กระบี่กึกก้องวานพร้า เที่ยวตัดไม้ในป่าพนาลี

๑๒ คำ ๑ เจรจา

ชานี ◎ ปลูกพลับพลาห้าหลังตั้งค่าย เรียงรายริมเชิงคีรีศรี
มีคูขอบเชื่อนขันธ์กันไพรี สนามที่ซ้อมหัดจัตุรงค์
ข้างฝั่งน้ำทำฉนวนแน่นหนา เบื้องที่สองกษัตราดงโสรจสรง

ทั้งหอรบนางจรัดมั่นคง　　ปักธงเป็นทิวปลิวระยับ
ริมกระท่อมล้อมรอบขอบค่าย　　ให้ไพร่นายไว้ของเป็นห้องหับ
เกยคชาพาชีที่ประทับ　　พอเสร็จสรรพสุริยนสนธยา

ไ ๖ คำ ไ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น　　พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
ชวนพระลักษณ์ลีลาศยาตรา　　ขึ้นพลับพลาสุวรรณทันใด

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

◎ บัดนั้น　　โยธาวานรน้อยใหญ่
ครั้นราตรีดึกฆ้องกลองไฟ　　ตระเวนไปรอบทัพพลับพลา

ไ ๒ คำ ไ กราวนอก เจรจา

◎ บัดนั้น　　คงคาสมุทรมารหาญกล้า
คุมทหารเหาะระเห็จเตร็จมา　　ตระเวนริมฝั่งมหาสาคร
แลเห็นค่ายรายรอบขอบคัน　　ที่ริมเหมติรันดิ่งชร
ดังเกตดูโยธาพลากร　　ด้วนวานรนับโกฏิโขษจร
ใครหนอนายใหญ่จะใครรู้　　ตั้งค่ายคูตามตำรับทัพขันธ์
จึงแอบเงาเขาเหมติรัน　　พวกกุมภัณฑ์ตลอบแลมาแต่ไกล
เห็นมนุษย์สองคนบนพลับพลา　　พิเคราะห์ดูรู้ว่านายใหญ่
ชะรอยลักษณ์รามที่เป็นชีไพร　　จะข้ามไปรบพุ่งกรุงลงกา
คิดจะใคร่โจมทัพให้ยับย่อย　　แต่พวกพลเรานอ้ยกว่าหนักหนา
จำจะไปทูลแถลงแจ้งกิจจา　　แล้วเหาะข้ามคงคามากรุงไกร

ไ ๑๐ คำ ไ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงเข้าไปกราบทูล ท้าวราพนาสูรเมื่นใหญ่
บัดนี้มีมนุษย์กับดิงไพร มาตั้งทัพอยู่ใกล้ฝั่งคงคา

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพนาสูรยักษา
ได้ฟังนั้นก็กริ้วตรา ชะรอยว่าลักษณ์รามมาตามนาง
จึงตรัสด้วยอสุราคงคาสมุทร ทำไมกับมนุษย์ดิงค่าง
ไม่รู้จักเหาะเหินเดินตามทาง จึงมาค้างอยู่ยังฝั่งชลธี
เมืองลงกาสำครเบื้นคูคั่น น้ำหน้ามันมาไม่ได้ถึงนี่
ตรัสประภาษพูดจาจนราตรี เข้าสู่ที่แท่นแก้วเพรวพรรน

๗ คำ ๗ เสมอ

◎ บัดนั้น ฝ่ายฝูงสุรางค์นางสวรรค์
พวกเจ้าจอมหม่อมอยู่งานโปรดปรานครัน เข้านวดฟั้นบั้นพระองค์อสุรี
บ้างยกพานพวงบุปผามาลัย ขึ้นไปตั้งวางข้างที่
บ้างหมอบกรานอยู่งานพัชนี ทำท่วงทีแยบคายชม้ายเมี่ยง
นางบำเรอสำหรับขับคื่นม่าน ก็สีซอขับขานประสานเสียง
โอดพันไพเราะห์เพราะพร้อมเพรียง นางจำเรียงบำเรออสุรา

๗ คำ ๗ กล่อม

ซ้ำ
◎ เมื่อนั้น ท้าวราพนาสูรยักษา
ดิกสังดับจันทิมเวลา นิทราระงับหลับไป
บังเกิดลางวิปริตนิมิตฝัน เมื่อไก่ขันจวนแจ้งบัจจุสมัย

สะดุ้งตื่นตระหนกตกใจ แต่นิ่งนึกตรึกไตรไปมา

ฯ ๔ คำ ฯ

ร่าย ๏ ครั้นเวลาสุรีย์ฉายสายแสง ก็จัดแจงแต่งองค์ทรงภูษา
จับพระแสงศรสิทธิฤทธา ลีลาออกท้องพระโรงชัย

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ นั่งเหนือแท่นแก้วแพรวพรัน พร้อมพระวงศ์พงศ์พันธุ์น้อยใหญ่
เรียกพิเภกอนุชามาทันใด แล้วเล่าความตามในนิมิต
มีแร้งเผือกบินมาในอากาศ ทำอำนาจอาจองทะนงจิต
พบแร้งดำห้าวหาญชาญชิต ต่างกล้าแข็งแรงฤทธิ์เข้าจิกตี
ฝ่ายพระยาแร้งดำนั้นแพ้พ่าย ตกลงดินดิ้นตายอยู่กับที่
ร่างกายกลายกลับไปทันที เป็นรูปอสุรีประหลาดตา
ว่าเราเอากะลาน้ำมันยาง ใส่ไส้แล้ววางกลางหัตถา
มีหญิงวิ่งถืออัคคีมา จุดไส้ในกะลาขึ้นทันที
เพลิงลุกลามลนจนสิ้นไส้ ติดกะลาลามไปไหม้มือพี่
พิษไฟร้อนรุ่มกลุ้มอินทรีย์ ฝันนี้ดีร้ายประการใด

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พิเภกรับสั่งบังคมไหว้
พิเคราะห์ดูรู้ว่าจะเกิดภัย ตกใจทูลความตามสัจจา
ซึ่งแร้งเผือกชนะคือพระราม จะหยาบหยามย่ำยียักษา
แร้งดำคือพระองค์ทรงศักดา จะอัปราพ่ายแพ้แก่ไพรี
อันกะลาที่ไฟไหม้หมด จะเสียองค์ทรงยศแลกรุงศรี

น้ำมันนั้นองค์อสุรี จะสุดสิ้นชีวีมรณา
ซึ่งสัตรีที่นำเพลิงเผา คือนงเยาว์เจ้าสำมนักขา
อันข้อที่ไฟไหม้กะลา คือสีดาที่เลี้ยงไว้เวียงชัย
พิเคราะห์ดูลักษณะพระสุบิน ร้ายสิ้นหามีดีไม่
ขอพระองค์จงดำริตริไตร อย่าให้เกิดเหตุเภทพาล

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์แจ้งใจดังไฟผลาญ
ให้โศกเศร้าเร่าร้อนรำคาญ จึ่งพจนาว่าขานแก่อนุชา
เจ้าจะช่วยคิดอ่านประการใด ให้พ้นภัยอันตรายภายหน้า
จะสะเดาะเคราะห์นามตามตำรา หรือว่าจะแก้ไขอย่างไรดี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พิเภกประณตบทศรี
จึ่งทูลว่าข้าดูในคัมภีร์ อันพระเคราะห์ครั้งนี้หนักครัน
ไม่ต้องตามตำรับดับโพยภัย ด้วยเหตุใหญ่ยิ่งยวดกวดขัน
แม้นจะให้ยืนยงคงชีวัน จงฟังน้องครองธรรม์ประเพณี
นางสีดาเมียเขาเอาไว้ไย จงส่งไปให้ผัวนางโฉมศรี
ก็จะสิ้นสงครามความราคี พระภูมีจะเป็นสุขทุกเวลา

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษา
ได้ยินว่าจะให้ส่งองค์สีดา อสุรากริ้วกราดตวาดอึง
ชิชะช่างกระไรไอ้พิเภก เจ้าหมอเอกดังกูไม่รู้ถึง

มนุษย์นั้นร้ายเป็นพวกมิ่ง กลศึกฉกชิงข้าเข้าใจ
ซึ่งฝั่นร้ายให้ส่งองค์อัคดา ในคำราเจ้ามีอยู่ที่ไหน
เพราะมิ่งรักลักษณ์รามถึงไพร่ จึ่งแช่งให้กูตายวายชนม์
ธรรมดาแก้ฝั่นกันแต่ก่อน เขาก็ช่วยอวยพรสถาผล
นี่ว่าเล่นเป็นอัปมงคล จะทำให้ไพร่พลกูเสียใจ
ว่าพลางทางสั่งอำมาตย์มาร ไอ้พิเภกพวกพาลไม่เลี้ยงได้
เอาลงเภตราพาข้ามไป ส่งให้ขืนยังฝั่งคงคา
มันจะได้ไปเป็นพวกพระราม สมความมุ่งมาดปรารถนา
ริบทั้งเงินทองของนานา จนไม้ขว้างกาอย่าให้มี
แต่เมียมันนั้นส่งไปไว้ด้วน เป็นข้านวลนางอัคดามารศรี
ตรัสพลางย่างเยื้องจรลี เข้าสู่ที่ปรางค์มาศปราสาทชัย

๑๔ คำ ๑ เสมอ

◎ บัดนั้น มโหทรยักษาเสนาใหญ่
จึ่งเตือนพิเภกว่าข้าอยู่ไย รับสั่งได้ยินอยู่ด้วยกัน
ข้าวของข้าไทอั่งใดมี บอกบาญชีตามจริงทุกสิ่งสรรพ์
แล้วเรียกไพร่ให้คุมกุมภัณฑ์ พากันไปปราสาทอสุรา

๙ คำ ๑ เชิด

◎ ครั้นถึงจึ่งให้ทำบาญชี เครื่องอานพานพระศรีแดเสื้อผ้า
เงินทองข้าวของนานา ทั้งตำรับตำราบรรดามี
ข้าผู้ชายจ่ายเดือนให้เหมือนไพร่ พวกสาวใช้นั้นส่งไปโรงสี

แล้วสั่งไพร่ให้ขนของดิ่ดิ่ ไปส่งที่พระคลังดังบัญชา

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พิเภกเพี่ยงชี่วังจะสังขาร์
มาหาลูกสาวศรีกับศรีชฎา แล้วเล่าแจ้งกิจจาสารพัน
วันนั้นพี่ไปเฝ้าทศพักตร์ พระยายักษ์ให้ทายทำนายฝัน
พี่ทูลความตามจริงทุกสิ่งอัน พระทรงธรรม์นิ่กระแวงแคลงใจ
ว่าตัวพี่นี้เป็นพวกพระราม จะทูลความผ่อนผันหาทันไม่
ให้ริบเอาข้าวของข้าไท แล้วขับพี่มิให้อยู่ชานิ่
ทั้งตัวเจ้าเขาให้ไปเป็นข้า อยู่ด้วยสีดามารศรี่
จะพลัดพรากจากกันวันนี้ อสุริ่บอกพลางทางร่ำไร

๗ คำ ๗ โอด

◎ บัดนั้น สองนางพ่างเพี่ยงจะดักษัย
สร้อมสอดกอดบาทพิเภกไว้ ต่างสะอื่กสะอื้นให้ไปมา

๗ คำ ๗ โอด

โอ้ โอ้ว่าพระองค์ทรงเดช พระคุณเคยปกเกศเกศา
◎ ได้อยู่เย็นเป็นสุขทุกเวลา เวราสิ่งไรจะไกลกัน
มิเสี่ยแรงพระเชษฐานิจจาเอ่ย กระไรเลยมี่บุญแล้วหุนหัน
ถึงกระไรได่เลี่ยงให้เที่ยงธรรม์ ถ้าแม้นเป็นเช่นนั้นไม่น้อยใจ
เมื่อไม่มีความผิดสักนิดหนึ่ง มาโกรธชิ่งสำทับขับไล่
โอ้แสนสงสารพระทรงชัย จะต้องไปเหนื่อยยากลำบากองค์
เมื่อยู่หลังตั้งแต่จะตรอมจิต น่าที่ชีวิตจะผุยผง

ร่ำพลางทางซบพักตร์ดง กันแสงทรงโศกาจาบัลย์

๗ คำ ๗ โอด

ร่าย ◎ เมื่อนั้น พิเภกแสนวิโยคโศกศัลย์
พังเมียรักร่ำรำพัน อุตส่าห์กลั้นชลนาแล้วพาที
เป็นกรรมแล้วแก้วตาอย่าร้องไห้ จงหักใจเลี้ยเถิดน้องอย่าหมองศรี
อยู่ถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงบุตรี จะด่วนดิ้นตนตายไม่ต้องการ
แต่ตัวพี่นี้คราวเคราะห์ร้าย จำกำจัดพลัดพรายจากสถาน
ถ้าแม้นไม่ดับดิ้นตายวายปราณ ถึงเนิ่นนานก็จะมาเห็นหน้ากัน
เจ้าจะได้ไปอยู่ด้วยดีดา จงอุตส่าห์โอนอ่อนผ่อนผัน
แล้วสั่งสอนชิดาวิลาวัณย์ อย่าโศกศัลย์นักเลยนะดูกรัก
สิ้นบุญพ่อแล้วแก้วแม่เอ๋ย ทรามเชยเจ้าอุตส่าห์รักษาศักดิ์
ว่าพลางทางกันแสงซบพักตร์ พระยายักษ์สะอื้นไห้ไปมา

๗ ๑๐ คำ ๗ โอด

◎ บัดนั้น มโหทรสิทธิศักดิ์ยักษา
จึงสั่งไพร่ให้เคลื่อนดำเภตรา เข้ามาจอดทอดท่าเตรียมไว้
แล้วทูลเชื้อนพิเภกกุมภัณฑ์ จะโศกศัลย์ช้าที่อยู่มิได้
ว่าพลางทางพาคลาไคล ตรงไปหน้าวังผึ้งคงคา

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงนำลงสำเภา พร้อมเหล่าต้นหนด้าค้า
ออกจากปากอ่าวเมืองลงกา แล่นมากลางท้องสมุทรไทย

๗ ๒ คำ ๗ โล้

◎ พอเห็นฝั่งหยั่งดิ่งดูร่องน้ำ ทอดสมอรอลำลำเภาใหญ่
พาพิเภกลงลำบั้นทันใด โล้เข้าไปฝั่งมหาวารี

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ ครั้นเสร็จส่งองค์พระอนุชา กลับมาลำเภาจอดทอดที่
ถอนสมอชื่นพลันทันที พอดมดีใช้ใบไปดังกา

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พิเภกเศร้าสร้อยละห้อยหา
เปลี่ยวเปล่าเศร้าใจในวิญญา จึงรำพึงถึงคำราที่เรียนรู้
เห็นลักษณ์จันทร์ชันษาพยากรณ์ ไม่ม้วยมรณ์ยังมีที่พึ่งอยู่
จำเพาะให้ไปหาพวกศัตรู จะมีผู้เลี้ยงไว้ให้ได้ดี
อันพระรามคือนารายณ์วายุภูต จะมาปราบประยูรยักษ์
จำจะไปเป็นข้าฝ่าธุลี อสุรีศึกตราแล้วคลาไคล

๗ คำ ๗

โอ้ร่าย ◎ เดินตามหาดทรายชายสมุทร คิดถึงบุตรภรรยาน้ำตาไหล
เคยอยู่พร้อมพรั่งที่วังใน วิบากกรรมจำให้ไกลกัน
โอ้สังสารปานนี้ศรีชฎา กับลูกยาจะวิโยคโศกศัลย์
ยิ่งคิดยิ่งให้ใจผูกพัน ทุกข์ทนอันอั้นตันอุรา
พลางตะนึงถึงตัวต้องตกยาก น้ำตาพรากพรั่งพรายทั้งซ้ายขวา
สะอึกสะอื้นออกนามพระรามา โศกาครวญคร่ำร่ำไรไป

๗ คำ ๗ โอด วรเชฐ (กองตระเวนออก)

ร่าย ◎ บัดนั้น กองตระเวนวานรน้อยใหญ่
ดดเดี่ยวเที่ยวมาในป่าไม้ พอได้ยินสำเนียงเสียงโศก็
ต่างสงสัยใคร่ถามกันอึงอื้อ จะเป็นนกหิดหือหรือว่าผี
จึงหยุดฟังมองเมียงมาทันที เห็นยักษ์ครวญคร่ำร่ำไร
เดินสะอื้นออกนามพระราเมศ ผิดสังเกตคิดพะวงสงสัย
ตะโกนร้องเรียกกันสนั่นไป พรั่งพร้อมล้อมไล่จับกุมภัณฑ์

๑๖ คำ ๗

◎ บ้างฉุดแขนขวาคร่ำแขนซ้าย ตัวนายร้องกำชับจับให้มั่น
แล้วมัดด้วยเชือกเขาเถาวัลย์ ช่วยกันลากมาพลับพลาชัย

๑๒ คำ ๗ เจรจา เดียว

◎ ครั้นถึงจึงจูงเข้าไปหา ท่านสุครีพเสนาผู้ใหญ่
แล้วเล่าเรื่องยักษาโศกาลัย ข้าจับได้มัดมาไม่ฆ่าตี

๑๒ คำ ๗

◎ บัดนั้น สุครีพนั่งตรวจพลบนเก้าอี้
ได้ฟังคำทำสง่าไม่พาที ให้กระบี่จุดกล้องดองสูบยา
แล้วสั่งให้เสมียนเขียนคำถาม จึงคุกคามขู่ซักยักษา
ไยเองออกพระนามหยามหยาบช้า ตัวผู้เดียวเที่ยวมาริมกองทัพ
อันถิ่นฐานบ้านเมืองมึงอยู่ไหน ชื่อไรเร่งบอกอย่ากลอกกลับ
หรือคิดการกลศึกกลับ อย่าให้ต้องเฆี่ยนขับรับตี

๑๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พิเภกตอบคำกระบี่ศร์
ข้าเป็นน้องเจ้าดงกาธานี ชื่อพิเภกเรียนคัมภีร์โหรา
ทศกัณฐ์ฝันเห็นให้ทำนาย ว่าฝันร้ายก็พิโรธโกรธนักหนา
ให้ริบจนสิ้นสุดบุตรภรรยา แล้วขับข้ามิให้อยู่ในบุรี
จึงเที่ยวท่องร้องหาพระราเมศ หวังพระเดชปกเกล้าเกศ์
จะขออยู่เป็นข้าฝ่าธุลี จนชีวาสัญบรรลัย

๖ คำ ๑ เจรจา

◎ บัดนั้น สุครีพยังพะวงสงสัย
หยิบสมุดที่เสมียนเขียนคำไว้ แล้วพาไปเฝ้าพระหริรักษ์

๒ คำ ๑ เสมอ

◎ เดารพอภิวาทบาทมูล กราบทูลแถลงแจ้งประจักษ์
ตระเวนไพรไปจับได้พวกยักษ์ แล้วอ่านความตามซักอสุรา

๒ คำ ๑ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระศรีภพลบโลกนาถา
จึงทรงซักยักษ์ด้วยปรีชา ดูราพิเภกกุมภัณฑ์
เมื่อพี่น้องท้องเดียวกันเจียวนี ผิดแต่ที่ทักทายทำนายฝัน
ว่าเคืองขัดตัดญาติขาดกัน หรือพิเภกเสกสรรจำนรรจา
หรือจะคิดแยบยลกลอุบาย เขาจับตัวกลัวตายจึงแกล้งว่า
จงเร่งบอกออกความตามจริงมา จึงจะไว้ชีวาไม่ฆ่าตี

๖ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น พิเภกประณตบทศรี
แล้วว่าข้าเซซังมาครั้งนี้ ด้วยภักดีต่อพระองค์ทรงศักดา
มิได้คิดกลับกลอกยอกย้อน จะหนีร้อนพึ่งเย็นอยู่เป็นข้า
มาตรแม้นทรงธรรม์ไม่กรุณา น่าที่ชีวาจะบรรลัย
ทศกัณฐ์นั้นถึงเป็นพี่น้อง ก็หยาบคายร้ายรองไม่พึ่งได้
มาแก้ฝันข้าทายทำนายไป ให้ท้าวไทคืนส่งองค์สีดา
ก็เคืองขุ่นงุ่นง่านพาลเอาผิด ว่าเป็นพวกปัจจามิตรริษยา
ขับไล่ไม่มีเมตตา ให้เสนาริบราชกวาดลูกเมีย
ถึงแต่ก่อนผิดกันก็ฉันญาติ ไม่ตัดขาดกระทำส่ำเสีย
ครั้งนี้ร้อนใจดั่งไฟเลีย แล้วโศกาน้ำตาเรี่ยร่ำไร

ฯ ๑๐ คำ ฯ โอด

๏ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
ฟังพิเภกพูดจาโศกาลัย ภูวนัยนึกสมเพชเวทนา
แล้วพินิจพิศดูกุมภัณฑ์ เห็นโศกศัลย์สมคำที่ร่ำว่า
จะเลี้ยงไว้ใช้สอยเป็นโหรา ดูฤกษ์พาสำหรับทัพชัย
ดำริแล้วปรึกษาพวกวานร อันยักษีหนีร้อนมาอาศัย
ซึ่งเท็จจริงสิ่งนี้ไม่เห็นใจ จะเลี้ยงไว้ดูทีกิริยา
ไม่ซื่อตรงคงสัตย์สุจริต จึ่งสังหารผลาญชีวิตยักษา
แต่ให้ถือน้ำพระพัฒน์สัจจา ต่อหน้าท้าวพระยาเสนาใน
ว่าพลางทางยื่นพระแสงศร ให้สุครีพวานรนายใหญ่

จงรีบนำอสุราคลาไคล ออกไปถือน้ำตามธรรมดา

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ บัดนั้น สุครีพรับสั่งใส่เกศา
ทั้งวานรช้าเผ้าเหล่าเสนา พาพิเภกออกมาหน้าพระตาน

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ ให้ยกเตียงมาตั้งทั้งหม้อน้ำ จุดธูปเทียนเขียนคำอธิษฐาน
แล้วโสรจสรงศรพระอวตาร ให้ชุนมารอ่านคำสัตยา

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พิเภกพระยายักษา
จงรักภักดิ์ปรีดา อสุรากราบกั้มบังคมคัด

ไ ๒ คำ ไ

ช้า ◎ จึงตั้งความสัตย์อธิษฐาน ขอเทวัญชั้นวิมานเมืองสวรรค์
ทั้งปู่เจ้าเขาเขินเนินอรัญ พร้อมกันช่วยเห็นเบื้นพยาน
ถ้าข้ามิสุจริตคิดกลับกลาย ให้ศรศักดิ์จักรนารายณ์สังหาร
ทั้งเทวัญบรรดาเชี่ยวชาญ จงรอนราญผลาญชีพชีวี
แม้ข้าตรงจงรักพระจักรา ไม่ชั่วช้าเบื้นอุบายหน่ายหนี
ให้ผาสุกทุกทิวาราตรี แล้วยักษ์เคารพอภิวันท์

ไ ๖ คำ ไ สาธุการ

ร่าย ◎ จึงรับน้ำชำระศรศักดิ์ พระยายักษ์ดื่มกินจนสิ้นขัน
จึงกล่าวคำให้ได้ยินสิ้นด้วยกัน จะอาสาทรงธรรม์คุ้มวันตาย

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ บัดนั้น สุครีพชื่นชมสมหมาย
เห็นพิเภกสามิภักดิ์รักนารายณ์ จึ่งภิปรายปราศรัยเบื้นไมตรี
นี่แน่ดูราพระยายักษ์ ท่านเบื้นน้องทศพักตร์ยักษ์
ตัวเราก็เบื้นน้องของพาลี ถ้อยที่ถิ่นฐานก็ปานกัน
บัดนี้เราเข้ามาเบื้นข้าบาท พระจักรีธีราชรังสรรค์
จะอาสาฆ่าพวกอาธรรม์ ควรผูกพันเบื้นสหายหมายพึ่งพา
จงมาตั้งสัตย์ปฏิญาณ ให้ทหารเขาฟังพร้อมหน้า
หรือจะคิดอย่างไรในวิญญาณ์ จงว่ามาให้แจ้งแห่งคดี

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น พิเภกปรีดาเปรมเกษมศรี
จึ่งอ่อนน้อมยอมใจเบื้นไมตรี ถ้อยที่ให้สัตย์ปฏิญาณ

๗ ๒ คำ ๗

◎ บัดนั้น สุครีพฤทธิไกรใจหาญ
ครั้นสมัครรักกันกับชุนมาร จึ่งพูดจาว่าขานการชานี่
อันเจ้ากรุงลงกาเชษฐ์ท่าน ทั้งพงศ์เผ่าเหล่ามารยักษ์
ความคิดฤทธิไกรใครจะดี ทั้งโยธีเมืองยักษ์สักเท่าไร

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น พิเภกจึ่งแจ้งแถลงไข
อันองค์ทศกัณฐ์นั้นไซร้ ปราบได้ดินฟ้าบาดาล
สุริย์วงศ์พงศ์พันธุ์มิตรสหาย มากมายหลายบุรินทร์ถิ่นฐาน
อันโยธีนั้นพลพันประมาณ ด้วนห้าวหาญชาญชิดฤทธิรงค์

ถือเทพอาวุธสุดศักดา ใครรบรายับยุ่ยเป็นผุยผง
อันกระบี่เป็นข้าบาทบงสุ์ จะอาจองอย่างไรมิได้รู้
ถ้าฤทธิ์ผีมือเหมือนหนุมาน เมื่อเผาผลาญดงกาหนักหนาอยู่
แต่นอกนั้นเป็นอย่างไรจะใคร่รู้ แม้นได้ดูพอจะเทียบเปรียบมือมาร

๑๘ คำ ๑

◎ บัดนั้น สุครีพฟังวาจาจึงว่าขาน
อันพระจอมโยธีปรีชาชาญ ถือนารายณ์อวตารมาผลาญยักษ์
แต่บรรดาเสนาวานร ฤทธิรอนปราบได้ทั้งไตรจักร
ทั้งกระบี่พลพักมากนัก ด้วนเรื่องฤทธิศักดิ์นั้นทั้งนั้น
ถึงทำการรบราต้องอาวุธ ไม่รู้สูญสิ้นชีวาอาสัญ
พอต้องลมเย็นเย็นเป็นชีพพลัน ทั้งฤทธินั้นกลับมีทวีมา
ซึ่งท่านว่าสุครีมีฤทธิรอน เปรียบวานรไม่ได้ไกลหนักหนา
บอกพลางทางชวนไคลคลา เข้ามาเฝ้าองค์พระทรงธรรม์

๑๘ คำ ๑ เสมอ

◎ กราบถวายบังคมก้มเกล้า นบนอบหมอบเฝ้าอยู่ที่นั่น
แล้วทูลแจ้งกิจจาสารพัน ข้าพากันถือน้ำสำเร็จการ
แต่พิเภกบอกว่าในชาติ ยักษ์มีศักดากล้าหาญ
ปราบได้ทั้งสวรรค์ชั้นบาดาล หมู่มารเหลือล้นคณนา
แต่ว่าชมฤทธิรณหนุมาน เมื่อเผาผลาญเมืองยักษ์หนักหนา
อันกระบี่อยู่ในพลับพลา จะขอดูศักดาว่าอย่างไร

ถ้าแม้นเหมือนหนุมานชาญสนาม จะปราบปรามพวกยักษ์ศักษัย
ข้อนี้มิควรประการใด ภูวนัยงดโทษโปรดปราน

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิ์ล้ำสุริย์ฉาน
จึงว่าท่านอย่าช้าพาชุนมาร ไปดูฤทธิ์ทหารชำนาญยุทธ
จงร้องเร็ยกกันไปทั้งไพร่นาย ที่เชิงผาหน้าค่ายชายสมุทร
ให้ทหารเข้มแข็งแผลงฤทธิรุทร กว่าจะสุดสิ้นศักดาวานร

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น สุครีพห้าวหาญชาญสมร
พาพิเภกกับกระบี่มีฤทธิรอน บทจรจากหน้าพลับพลาพลัน

๗ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงหาดทรายชายฝั่ง พาพิเภกหยุดยั้งนั่งทันใด
ให้โยชาพานรินทร์สิ้นทั้งนั้น ชวนกันลำแดงแผลงฤทธา

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น วานรฤทธิไกรใจกล้า
ต่างตนประกวดอวดศักดา ก็แผลงฤทธิ์วิทยาวุ่นวาย

๗ คำ ๗

◎ บ้างไปช้อนเขาสุทัศน์อัศกรรณ ใส่ฝ่ามือเหาะหันผันผาย
บ้างโถมถีบภูผาศิลาทลาย เอาหินปรายโปรยขว้างไปกลางแปลง
บ้างเตะตีวปลิวไปในอัมพร กำบังสุริวงศ์สิ้นแสง
บ้างลงน้ำลำอวดประกวดแรง วิดสมุทรจนแห้งแล้งไป

บ้างจับปลาอานนต์นั้นมาชี้ ถือพระยานาคีตัวใหญ่
บ้างแหวกน้ำดำดั้นสมุทรไทย บัดเดี๋ยวใจไปอยู่ยุคันธร

๒ คำ ๒ เชิด

◎ บัดนั้น ถึงเถาวเหล่าทหารชาญสมร
ครั้นเห็นนายลำแดงฤทธิรอน พวกนิกรกู่กันสนั่นอึง
ถางเหล่าเอาต้นยางใหญ่ มาแล่นไล่ตีขว้างต่างไม้หึ่ง
บ้างจับช้างสารขี่คะบึง ครั้นถึงเสยได้ให้ชนกัน
บ้างไปได้พระยาราชสีห์ มาขับควบคีคลีท้ายขัน
บ้างได้เสือโคร่งใหญ่ในไพรวัน มาปักเปี้ยวพนันกันวิ่งวาง
บ้างได้เรือคว้ายวัวตัวกล้า มาขี่เล่นเช่นม้าสะบัดอย่าง
บ้างอุ้มเอาก้อนศิลามาโยนกลาง ปะเตะต่างตะกร้อเล่นกันเป็นวง

๔ คำ ๒ เจรจา เชิด

ช้า ◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรสูงส่ง
สถิตที่แท่นสุวรรณบรรจง พร้อมพระวงศ์พงศาเสนามาร
ได้ยินเสียงสะเทือนเลื่อนดัน เปรี้ยง ๆ เพี้ยงพระกรรณจะแตกฉาน
แผ่นดินไหวไตรภพจะแหลกลาญ พระยามารหวั่นหวาดประหลาดใจ

๔ คำ ๒

ร่าย ◎ จึงเผยแกลแลดูสุริยน เห็นมืดมนมัวหมองไม่ผ่องใส
แต่ทางทิศบูรพานภาลัย เสียงสนั่นหวั่นไหวทั้งโลกา
จึงตำรัสตรัสสั่งสุกระสาร อัศจรรย์บันดาลหลากนักหนา

เดียงโผงผางข้างเบื้องบุรพา อสุราไปดูให้รู้ความ

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น อสูรสุกระสารชาญสนาม
รับสั่งทศกัณฐ์ไม่ครั่นคร้าม กราบสามลาแล้วก็ลุกมา

๗ ๒ คำ ๗ *เสมอ*

◎ หยุดยืนยังพระลานอ่านเวท จำแลงแปลงเพศยักษา
เดชะพระมนต์อสุรา กายาเบื้นเหยี่ยวบินเที่ยวไป

๗ ๒ คำ ๗ *ตระ รัว แผละ*

◎ ครั้นถึงฝั่งสมุทรหยุดราร่อน เห็นวานรมากมายทั้งนายไพร่
ต่างคนตำแดงแผลงฤทธิไกร ง้างเอาเขาใหญ่ได้ทั้งกัน
ศิลาแตกกระจายลูกปลายบี่ก ก็หลบหลีกลงในไพรสัณฑ์
จึ่งแปลงกายกลายเบื้นวานรพลัน เข้าปนกันกับลิงวิ่งไปมา

๗ ๔ คำ ๗ *ตระ รัว*

◎ เมื่อนั้น พิเภกอสุรศักดิ์ยักษา
เขม้นดูรู้แน่ในวิญญาณ์ ว่ายักษาปลอมปนพลไกร
จึ่งพยักกวักเรียกหนุมาน มาแถลงแจ้งการให้ใกล้ใกล้
ไอ้ยักษ์นี่รมิดเหมือนลิงไพร เข้าปลอมไพร่พลอยู่ดูจับมัน

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น วายุบุตรฤทธิแรงแข็งขัน
จึ่งชักไช้ไต่ถามกุมภัณฑ์ จำสำคัญรูปร่างมันอย่างไร

๗ ๒ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พิเภกจึงแจ้งแถลงไข
อันกระบี่รี้พลดลกไกร ทั้งนายไพร่ย่อมกระหยิบพริบตา
แต่ยักษ์มิได้พริบเนตร จงสังเกตจำคำเราร่ำว่า
ท่านคิดอ่านผ่อนผันด้วยปัญญา จับไอ้อสุราอย่าช้าการ

๗ คำ ๗

๏ บัดนั้น วายุบุตรวุฒิไกรใจหาญ
สังเกตจำคำพิเภกชุนมาร แล้วโอมอ่านมนตราพานรินทร์

๗ คำ ๗ ตระ

๏ กายใหญ่เท่าบรมพรหมา เอามือครอบโยชาไว้ทั้งสิ้น
ให้นายหมวดตรวจพหลพลพฤนท์ ปล่อยกระบินทร์จากที่ที่ละคน

๗ คำ ๗ เจรจา

๏ บัดนั้น สุกระสารถวัฒฑ์คิดขัดสน
อยู่ในหว่างหัตถาเข้าตาจน จะแปลงตนหนีไปก็ไม่ทัน
แต่เขี้ยอนขยับดับด่อ รั้งรอระวังตัวสั่น
พวกวานรออกไปได้ทั้งนั้น แต่กุมภัณฑ์เวียนวนจนใจ

๗ คำ ๗

๏ บัดนั้น คำแหงหนุมานทหารใหญ่
นับวานรได้ถ้วนจำนวนไป เหลือแต่ไอ้ดิงแปลงก็แจ้งการ
จึงจับตัวพินิจพิศดูหน้า ไม่กระหยิบพริบตาเหมือนว่าชาน
ก็รู้ว่าศัตรูหมู่มาร ให้ทหารมัดยักษ์แล้วชักไช้

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น อสุรินทร์ฤทธิแรงแกล้วไว
ข้าชื่ออสุกระสารชาญชัย ทศกัณฐ์นั้นใช้ให้มาดู
เห็นวานิรแผลงฤทธิ์ศักดิ์ จะดูเล่นเป็นยักษ์ก็กลัวอยู่
จึงแปลงปลอมพลไกรจะใครรู้ ท่านผู้เป็นใหญ่ได้เมตตา

๑๔ คำ ๑ เจรจา

◎ บัดนั้น หนุมานฤทธิไกรใจกล้า
แจ้งความนามกรอสุรา ก็พากันเข้ามาพลับพลาชัย

๑๒ คำ ๑ เดี่ยว

◎ ครั้นถึงจึงคลานเข้าไปเฝ้า กั้มเกล้าประนมบังคมไหว้
ทูลแถลงแจ้งความทั้งปวงไป ตามคดีที่ได้ขุนมารมา

๑๒ คำ ๑ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงศรีกแล้วปรึกษา
จะฆ่าฟันมันให้มรณา ก็เห็นว่ากิติศัพท์จะลับไป
จงเฆี่ยนเสี่ยสองร้อยให้ย่อยยับ พอเป็นสง่าทัพที่จับได้
แล้วเอาหมึกสักหน้าเป็นตราไว้ จงปล่อยตัวส่งไปให้นายมัน

๑๔ คำ ๑

◎ บัดนั้น สุครีพฤทธิแรงแข็งขัน
รับสั่งพระองค์ทรงธรรม์ ร้องเรียกพวกราชมัลมาทันที
ให้ตอกหลักหน้าพาดคายาว บ้างผูกเท้าผูกเอวอึงมี่
เชือกกระหวัดรัดรึงตึงเต็มที่ จับศีรษะอสุรีเข้าใส่คา

๑๔ คำ ๑

๏ บัดนั้น ราชมัลเหน็บรั้งตั้งท่า
แลชำเลืองเยื้องกรายหวายตะค้า ตีขวาตีซ้ายรายเรียง

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น สุกระสารร้องดิ้นสิ้นเสียง
หัวสบัดขัดคาคอเอียง พ่างเพียงจะพินาศขาดใจ

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ บัดนั้น สุครีพมหาเสนาใหญ่
เฆี่ยนถามสามยกแล้วหยุดไว้ ให้ปลดเปลื้องเครื่องไม้เอาตัวมา
จึ่งสั่งลิงสัสดีมีฝีมือ เขียนหนังสือลงหน้ายักษา
เป็นใจความตามโทษปลอมโยธา เอาหมึกตราเช็ดซ้ำให้ดำดี

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ แล้วสุครีพขู่ซ้ำกำชับ มึงจงเร่งกลับไปกรุงศรี
ถ้าทีหลังยังทำเช่นนี้ จะตัดหัวไว้ที่กองทัพ

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น สุกระสารเสียอารมณ์แทบลมจับ
อุตส่าห์แข็งใจไปให้ลับ แล้วเหาะกลับข้ามฝั่งสมุทรมา

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงนัคเรศนิเวศน์วัง ทั้งเจ็บหลังที่ลายทั้งอายหน้า
เข้าในที่เฝ้าเจ้าลงกา กราบบังคมก้มหน้าโศกาลัย

ฯ ๒ คำ ฯ โอด

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรหลากจิตคิดสงสัย
เห็นเสนาหน้าคล้ำดำไป หลังไหล่ลายยับเป็นลับปลา
ตกพระทัยใส่ถามสุกระสาร เราใช้ท่านเที่ยวดูในเวหา
ใครเฉียนขับจับลักหน้าตา จึงกลับมาครวญคร่ำร่ำไร

๑๔ คำ ๆ

◎ บัดนั้น สุกระสารทูลแจ้งแถลงไข
ข้าแปลงกายเป็นเหยี่ยวเที่ยวไป จนถึงฝั่งสมุทรไทยทิศอุดร
เห็นพลรามลักษณ์อักนิษฐ์ ตำแดงฤทธิ์ขว้างหินขึ้นบินว่อน
ข้าจึงแปลงกายายาเหมือนวานร เข้าปลอมปนพลนิกรเที่ยวดูไป
เห็นพิเภกองค์พระอนุชา ไปเป็นข้ารามลักษณ์รักใคร่
ยังมิหนำซ้ำบอกความใน ให้จับตัวข้าได้แล้วโบยตี
อนึ่งทราบว่าพระรามจะข้ามมา ทำศึกชิงนางสีดามารศรี
ทั้งไอ้ลิงที่มาเผาธานี ก็เป็นข้าอยู่ที่พระรามา
อันวานรในทัพนับสมุทร แต่กระบี่มีมงกุฎก็หนักหนา
บัดนี้ตั้งที่ประทับพลับพลา อยู่ริมฝั่งมหาวารี

๑๐ คำ ๆ เจรจา

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์รักษ์
ประจักษ์แจ้งพระทัยว่าไพรี จะข้ามมาราวีถึงเวียงชัย
ยิ่งร้อนรำคาญจิตคิดวิตก ให้คับอกไม่ออกปากได้
จึงเสด็จลีลาศคลาไคล เข้าในแท่นที่ศรีไสยา

ช้า ◎ เอนองค์ลงเหนือบรรจถรณ์ ยอกรก่ายพักตร์ยักษา
ทุกข์ร้อนถอนฤทัยไปมา ตริกตราถึงสงครามรามลักษณ์
ครั้นนิทรึกเห็นใหญ่หลวง จะฉุดล่วงลงกาอาณาจักร
เหตุด้วยสีดายุพาพักตร์ จึ่งเกิดการหาญหักชิงชัย
จำจะคิดถ่ายเทด้วยเล่ห์กล ตัดรอนผ่อนปรนแก้ไข
ให้ข้าศึกเลิกทัพกลับไป จึ่งจะไม่เหนื่อยยากลำบากกาย

๑๖ คำ ๑

ร่าย ◎ ดำริตริไตรเห็นได้การ พระยามารชื่นชมสมหมาย
จึ่งดำรัสตรัสสั่งเจ้าขรัวนาย ให้หานางเบญกายมาบัดนั้น

๑๒ คำ ๑

◎ บัดนั้น ท้าวนางประณตบทศรี
รับสั่งเจ้าลงกาธานี ถวายอัญชลีแล้วรีบมา

๑๒ คำ ๑ ชุบ

◎ ครั้นถึงห้องแก้วแพรวพราย จึ่งทูลนางเบญกายยักษา
บัดนั้นทรงฤทธิบดุลา ให้หาโฉมยงจงขึ้นไป

๑๒ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น เบญกายฟังแจ้งแถลงไข
คิดประหลาดหวาดหวั่นพรั่นใจ จะร้ายดีอย่างไรก็ไม่รู้
ด้วยตกอยู่กลางระหว่างโทษ ท่านกรีวโกรธบิดาหนักหนาอยู่
แล้วแข็งขืนฝืนจิตโฉมตรู จึ่งขึ้นไปสู่ที่เฝ้าเจ้าลงกา

๑๔ คำ ๑ เพลงช้า

◎ ครั้นถึงปราสาทชัยไพชยนต์ นฤมลบังคมก้มหน้า
คอยฟังท่วงทีกิริยา จะบัญชาว่าขานประการใด

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น ทศพักตร์พงศ์พรหมเป็นใหญ่
ทอดพระเนตรเห็นนัดดายาใจ จึงปราศรัยโฉมยงนงเยาว์
อนิจจาสงสารหลานรัก ดูผิวพักตร์ผิดรูปซูบเศร้า
เป็นเคราะห์กรรมจำให้ลุงใจเบา ขับบิดาเจ้าไปจากไกล
เดียวนี้ค่อยเคลื่อนคลายหายโกรธ จะถือโทษโทษานั้นหาไม่
ครั้นจะรับกลับคืนมาเวียงชัย ก็คิดอดสู่ใจแก่ไพรี
จึงให้ไปหาเจ้าขึ้นมา จะให้แปลงเป็นสีดามารศรี
ทำตายดอยไปในวารี อยู่ที่ฉนวนท่าพลับพลาชัย
แม้นพระรามลงสรงคงคา จะคิดว่าเมียรักตักษัย
เห็นจะล่าเลิกทัพกลับไป ลุงจะได้รับพ่อเจ้าคืนมา
อันอุบายครั้งนี้เห็นดีนัก หลานรักจงรับอาสา
เหมือนไว้ศัทดแทนคุณบิดา ให้กลับคืนดังกาชานี้

ไ ๑๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น เบญกายประณตบทศรี
จึงทูลทศกัณฐ์ไปทันที ซึ่งบัญชามานี้เป็นจนใจ
อันแยบยลกลศึกลึกลับ ข้าจะรับอาสานั้นไม่ได้
ตัวเป็นผู้หญิงจะวิ่งไป ถึงกองทัพพลับพลาชัยไพรี
ถ้าลักษณ์รามรู้ระแบบแยบคาย เครื่องจะอายขายบาทบทศรี

แต่สุกระสารเสนาที่กล้าดี ยังต้องตีนับร้อยปล่อยมา
จะซ้ำใช้ให้ข้าไปอีกเล่า คงเขาจะห้ำหั่นฟันฆ่า
ไหนเลยจะรอดตายวายชีวา ทรงฤทธิ์บิตุลาจงปรานี

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษี
จึ่งแกล้งกล่าวมารยาพาที ข้อนี้ลุงเห็นไม่เป็นไร
สุกระสารวานนี้ไปปลอมทัพ พิเภกบอกดอกจึ่งจับตัวได้
ครั้งนี้นัดดาอาสาไป เห็นพ่อเจ้าเขาจะไม่บอกมนุษย์
อย่าได้คิดบิดพริ้วเกียจคร้าน ราชการครั้งนี้เป็นที่สุด
เหมือนตัดศึกสิ้นณรงค์ยงยุทธ ให้มนุษย์เลิกทัพกลับไป

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น เบญกายกัลยาอัชฌาสัย
จะขัดขืนขอตัวกลัวภัย จำใจคำนับรับบัญชา
แต่จะจำแลงแปลงอินทรีย์ ข้านี้นึกพะวังกังขา
ด้วยองค์ภัควดีสีดา ไม่เห็นว่ารูปร่างเป็นอย่างไร

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรโสมนัสตรัสปราศรัย
แม้นเสร็จศึกสมหวังดังใจ จะแบ่งสมบัติให้แก่นัดดา
ว่าพลางทางสั่งเถ้าแก่ จงไปบอกหุ้มแพรที่ข้างหน้า
ให้เร่งรัดจัดวอช่อฟ้า นัดดากูจะไปอุทยาน

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ บัดนั้น เถ้าแก่คำนับรับบรรหาร
ออกมาที่ประตูวังสั่งงาน เตรียมการพร้อมกันดังบัญชา

๒ คำ ๒ ชุบ เจรจา

๏ เมื่อนั้น นางเบญกายยักษา
นบน้อมประนมบังคมลา ออกมาจากที่มนเทียรทอง
จึงชวนทรงวอสุวรรณพรรณราย วิสูตรสายม่านมิดบิดบ้อง
โฉดนจำเถ้าแก่แซ่ซ้อง ออกจากท้องฉนวนในไคลคลา

๔ คำ ๒ เชิด

๏ ครั้นถึงสวนศรีที่หยุดยั้ง จึงไปยังชนนีเล่นหา
บังคมก้มกราบกับบาทา ฟูมฟายชลนาโศกาลัย

๒ คำ ๒ โอด

๏ เมื่อนั้น ตรีชฎาหลากจิตคิดสงสัย
ปลอบถามลูกน้อยยอกลอยใจ ทุกข์ร้อนสิ่งไรจึงโศกี

๒ คำ ๒

๏ เมื่อนั้น นวลนางเบญกายโฉมศรี
แถลงเล่าเหตุผลชนนี ตามที่บิดุลาบัญชาใช้
จะให้ลูกนฤมิตเหมือนสีดา ไปลวงพระรามาว่าศักษัย
จะบิดพริ้วหลบลี้มิไป เกรงจะให้ลงอาญาฆ่าฟัน
ถึงลูกจะบรรลัยก็ไม่ว่า กลัวจะพามารดาอาสัญ
จึงมาเฝ้านางสีดาวิลาวัณย์ จำสำคัญไปจำแลงแปลงกาย

๒ ๖ คำ ๒

๏ เมื่อนั้น ศรีชฎาหวาดหวั่นขวัญหาย
ได้ฟังดังชีวิตจะวางวาย จึ่งว่ากับเบญกายลูกรัก
อันองค์สมเด็จพระราเมศ ทรงเดชเรืองฤทธิ์สิทธิศักดิ์
พ่อเจ้าก็ได้ไปสำนัก เป็นที่พึ่งพักของบิดา
ฉวยกระไรไม่พ้นโทษทัณฑ์ จะพากันสิ้นชีวังสังขาร์
ยากเย็นเป็นมิรู้ที่พูดจา กัดยาร่ำพลางทางโศกี

๗ คำ ๗ โอด

๏ เมื่อนั้น เบญกายศรีศรองหมองศรี
นบน้อมทูลสนองชนนี ทั้งนี้ตามแต่เวรา
สารพัดขัดข้องทั้งสองข้าง ไปสู้ตายวายวางเอาข้างหน้า
ว่าพลางทางถวายบังคมลา ไปเฝ้านางลีลานารี

๙ คำ ๗ ทยอย

๏ ครั้นถึงจึงประณตบทบงสุ์ เข้าไปเฝ้าองค์นางโฉมศรี
แสร้งทำมารยาไม่พาที อสุรีก้มหน้าโศกาลัย

๗ คำ ๗ โอด

๏ เมื่อนั้น องค์ภัควดีศรีใส
ชำเลืองเห็นเบญกายมาร่ำไร นางมิได้รู้จักพักตรา
จึงเอื้อนโอษฐ์ตำรัสตรัสถาม ถ้อยความเป็นไฉนเจ้าไม่ว่า
มาครวญคร่ำกำสรดโศกา เป็นน่าฉงนสนเท่ห์ใจ

๙ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น เบญกายนารีศรีใส
ได้ฟังบังคมอรไท แล้วกราบทูลไปด้วยใจภักดิ์
ตัวข้าชื่อว่าเบญกาย มาถวายตัวไว้ให้รู้จัก
เป็นบุตรีพิเภกพระยายักษ์ ที่ไปอยู่ด้วยพระลักษณ์พระรามา
อันนางศรีชฎานารี นั้นเป็นชนนีของข้า
ทูลพลางทางชม้ายชายตา ดูรูปร่างนางสีดานารี

ไ ๖ คำ ไ เจรจา

◎ ครั้นจำสำคัญได้มั่นคง จึ่งถวายบังคมโฉมศรี
ออกจากสวนขวัญทันที ทรงวอจรลีเข้าดงกา

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ ครั้นถึงจึ่งประทับฉับพลัน ลงจากวอสุวรรณเลขา
จึ่งจำแลงแปลงกายกายา เหมือนรูปทรงองค์สีดาบังอร

ไ ๒ คำ ไ ตระ

◎ โฉมงามทรามวัยวิไลลักษณ์ ไม่เพี้ยนภควดีศรีสมร
แต่งอย่างเยื่องยุรยาตรนาฏกร ขึ้นเฝ้าเจ้านครลงกา

ไ ๒ คำ ไ ฉุยฉาย

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษา
แลเห็นเบญกายจำแลงมา สำคัญคิดว่าสีดานารี
แย้มยิ้มพยักหน้าว่าพระหัตถ์ พลางดำรัสตรัสเชิญนางโฉมศรี
เห็นหยุดยั้งรั้งรอไม่จรลี อสุรีรับมารับฉับไว

ไ ๔ คำ ไ เพลง

◎ เข้าชิดพิศดูไม่วางตา น้อยหรืองามหนักหนาน่ารักใคร่
ยิ่งแสนพิศวาสจะขาดใจ จึ่งปราศรัยทอดสนิทติดพัน

๗ ๒ คำ ๗

ชาตรี ◎ ยอดเอยยอดมิ่ง เบื้นความในใจจริงทุกสิ่งสรรพ์
หวังสวาทมาทหมายไม่วายวัน จะรับขวัญนั้นมาชานี่
พี่ผูกใจจึ่งไปดลจิตเจ้า ให้โฉมยงนงเยาว์มาถึงนี่
ขอเชิญดวงดอกพ้าสุมาลี อยู่เบื้นศรีนัคเรศนิเวศน์วัง
เจ้าจงดูปราสาทราชฐาน ทั้งคลากว้านมากมายหลายหลั่ง
คลังเงินคลังทองสิบสองพระคลัง ทรัพย์สิ้นมั่งคั่งเรามั่งมี
ขอเชิญโฉมเฉลาเบื้นเจ้าของ ครอบครองสารพัดสมบัติพี่
จงผินผันพักตรามาข้างนี้ พูดจาพาทีกับพี่ยา
ควรหรือทำสะเทินเมินเฉย ไม่เห็นเลยว่ารักเจ้าหนักหนา
มาหยุดอยู่นี่ไยจงไคลคลา ไปนั่งแท่นแว่นฟ้าเถิดเทวี

๗ ๑๐ คำ ๗

ร่าย ◎ เมื่อนั้น นวลนางเบญกายโฉมศรี
ทูลสนองบัญชาว่าข้านี้ มิใช่ภควดีดาดา
ยังขืนดดเดียวเกี้ยวพาน วิบากกรรมรำคาญหนักหนา
ดูเอาเถิดทรงฤทธิ์บิดุดา อะไรมาหลงใหลได้เช่นนี้

๗ ๔ คำ ๗

โอ้โลม ◎ โฉมเอยโฉมเฉลา ยุพเยาว์ยอดพ้ามารศรี
เจ้าอายเหนียมเรียมไยณเทวี เสียแรงพี่จงรักไปลักมา

หวังจะเษกสาวสวรรค์ขวัญเนตร เป็นเอกองค์อัคเรศเสนหา
ครองสมบัติพัสถานทั้งดงกา พี่มิให้แก้วตาอนาทร
อันพระรามฤาษีสามีน้อง ไม่ควรครองคู่เคียงเรียงหมอน
พี่จะยกไปสังหารราญรอน ให้ม้วยมรณ์สิ้นเสี้ยนศัตรูเรา
ว่าพลางทางขยับจับต้อง เดียมดองเต้าโฉมโฉมเฉลา
ฉวยชายสไบทรงนงเยาว์ นิจจาเจ้าอย่าสะดัดดัดเยื่อใย

๗ คำ ๗

ร่าย ◎ เมื่อนั้น เบญกายกัลยาอัชฌาสัย
อัประยศอดสูหมู่นางใน ก็ร่ายเวทกลายไปเป็นเบญกาย

๗ ๒ คำ ๗ ตระ เจรจา

◉ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์ครั้นเห็นก็ใจหาย
จึงเมินพักตร์ตรัสว่าตาถุงถาย ให้คลับคล้ายเคลิ้มจิตไม่คิดทัน
ผิดจริงเจียวนัดดาเจ้าน่าโกรธ อย่าถือโทษถุงเถยณหลานขวัญ
ตรัสพลางทางดูหมู่กำนัล เห็นสรวลสันต์ก็สะเทินเขินอาย
สู้แข็งขืนยืนเก้อเพ้อตรัส แม้นหลานตัดศึกสมอารมณ์หมาย
เมืองมารจะเป็นสุขสนุกสบาย เร่งผันผายรีบไปให้ทันการ

๗ ๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น เบญกายรับราชบรรหาร
ออกจากปราสาทรัตน์ชัชวาล เหาะข้ามชลธารผ่านมา

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงเหมคีรันบรรพต เลื่อนลดลงจากเวหา
หยุดยืนอยู่ยังฝั่งคงคา กัลยาจำแลงแปลงอินทรีย์

๗ คำ ๗ ตระ

◎ เหมือนรูปทรงองค์สุดาวิลาวัณย์ ผิวพรรณนวลละอองผ่องศรี
ทำตายลอยมาในวารี จนใกล้ที่พระรามสรงคงคา

๗ คำ ๗ โล้

ช้า ◎ เมื่อนั้น พระศรีภพบโลกนาถา
บรรทมตื่นจากที่ศรีไสยา พอเวลาล่วงสามยามปลาย
เสนาะเสียงสำเนียงนกการเวก ออกจากเมฆแซ่ซ้องร้องถวาย
ไก่ขันแจ้วเจื้อยเฉื่อยชาย มยุเรศร้องร่ายบนปลายไม้
เผยพระแกลแลดูดาวเดือน เห็นคล้อยเคลื่อนเลื่อนลับเหลี่ยมไศล
แสงทองส่องฟ้านภาลัย จวนจะใกล้ไขศรีวิวรรณ

๗ ๖ คำ ๗

ร่าย ◎ จึงดำรัสตรัสชวนอนุชา ลงจากพลับพลาผายผัน
พร้อมพวกกระบี่นั้นนั้น จรจรัดมายังฝั่งนที

๗ ๒ คำ ๗ เพลงช้า

◎ ครั้นถึงจึงเห็นรูปจำแลง ที่กลายแกล้งเบื่นศีดามารศรี
ตกพระทัยไม่เป็นสมประดี เข้าอุ้มองค์เทวีใส่ศักไว้
แล้วเรียกพระอนุชามาเพ่งพิศ จะเพี้ยนผิดสุดาก็หาไม่
สองกษัตริย์สลดระทดใจ ต่างครวญคร่ำร่ำไรโศกา

๗ ๔ คำ ๗ โอด

โอ้ ◎ โอ้อนิจจาดีดาเอ่ย ไฉนเลยมาม้วยสังขาร์
เสียแรงพี่พยายามตามมา จนถึงฝั่งมหาสาคร
หมายจะฆ่าโคตรวงศ์พงศ์ยักษ์ เพราะความรักความเสียดายสายสมร
ยังมิทันทำการราญรอน มาม้วยมรณ์มรณาน่าอาสัย
เจ้าพี่เอ่ยอุตส่าห์พาซากศพ มาให้พบผัวรักเมื่อตักษัย
พี่ตกยากจากเมืองมาอยู่ไพร จะได้โกศที่ไหนมาใส่น้อง
ถ้าแม้นอยู่บุรีราชฐาน จะทำการให้พิลึกกึกก้อง
ชักศพเจ้าเข้าสู่พระเมรุทอง มิงานการฉลองให้หลายวัน
นี่อยู่ป่าสารพัดจะขัดสน เมื่อยามจนเจ้ามาอาสัญ
เห็นแต่โขดเขาเชิงเนินธรัญ ต่างสุวรรณเมรุรัตน์รจนา
พฤกษาสูงยูงยางกตางดง ต่างฉัตรธงเรียงรายซ้ายขวา
จักจันเรไรในหิมวา จะต่างสังข์เสภาดนตรี
เสียงคลื่นครื้นครั่นสนั่นก้อง จะต่างฆ้องกลองประโคมนางโฉมศรี
ร่ำพลางทางทรงโศกี ดังชีวิพระนารายณ์จะวายปราณ

๗ ๑๔ คำ ๗ โอด

ร่าย ◎ แล้วคิดครั้งดูกพระพายถวายแหวน ไปทำแค้นทศพักตร์หักหาญ
จึงบัญชาว่าเหวยหนุมาน ตัวไปผลาญดูกเขาเผานคร
บัดนี้เจ้าดงกาก็ฆ่านาง เหมือนอย่างเราว่ามาแต่ก่อน
อันคำมั่นสัญญาของวานร ให้ทำโทษโรธกรประการใด

๗ ๔ คำ ๗

๏ บัดนั้น วายุบุตรอกสั่นหวั่นไหว
พินิจพลางทางทูลสนองไป ข้าสงสัยเบื้นพ้นคณนา
แม้นนางม้วยด้วยอาญาฆ่าตี ก็จะมีบาดแผลแน่หนักหนา
อันรูปนี้ดีร้ายจะแปลงมา มิใช่องค์สีดานารี

๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิรงค์เรืองศรี
ยิ่งกริ้วโกรธโกรธาพาที ว่าไยอย่างนี้หนุมาน
เมื่อเมียเรารู้จักตระหนักแน่ ยังเชื่อนแชแก้หน้าว่าขาน
ซึ่งมิใช่โฉมฉายวายปราณ จงคิดอ่านให้แจ้งที่แคลงใจ

๔ คำ ๗ เจรจา

๏ บัดนั้น หนุมานชาญฉลาดเฉลยไข
ข้าเห็นว่าลงกากรุงไกร อยู่ใต้กองทัพพลับพลา
น้ำลงถ่ายเดียวเชี่ยวควักว้าง ศพนางหรือจะทวนขึ้นมาหา
ขอพระองค์จงได้เมตตา ตัวข้าจะขอชันสูตรดู
เอาซากศพขึ้นใส่ไฟเผา ถ้านงเยาว์ตายจริงจะนิ่งอยู่
แม้นไพรีนี้ฤทธิเหมือนโฉมตรู ก็จะจู่หนีไปมิได้ช้า
ถ้ามั่นคงองค์พระมเหสี เทวีนี้วังสังขาร์
ขอพระองค์ดังราชอาชญา ประหารข้าให้ม้วยไปด้วยกัน

๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น องค์พระหริรักษ์รังสรรค์
ฟังคำแหงหนุมานชาญฉกรรจ์ เห็นเหมาะมั่นถูกต้องทำนองใน

จึงตรัสว่าถ้าท่านยังแคลงความ จะขันสูตรก็ตามอัชฌาสัย
ว่าพลางทางสั่งเสนาใน ช่วยทำเชิงตะกอนไฟชั้นบัดนั้น

ไ ๔ คำ ไ

◎ บัดนั้น สุศรีพรับสั่งใส่เกศี
ออกมาร้องเรียกบ่าวเหล่ากระบี่ ให้โยธีเร่งรัดตัดไม้

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ ครั้นผูกทำสำเร็จเชิงตะกอน เอาพี่นคองกองซ้อนสุมใส่
จงยกซากศพนางขึ้นวางไว้ จุดไฟแล้วล้อมอยู่พร้อมกัน

ไ ๒ คำ ไ ปี่กลอง

◎ บัดนั้น เบญกายปลอมว่าจะอาสัญ
ร้อนแรงด้วยแสงเพลิงนั้น ก็เหาะตามเกลี้ยวคควันทันที

ไ ๒ คำ ไ เชิดฉิ่ง

◎ บัดนั้น ดูกลมแดเขม้นเห็นยักษ์
กรีวโกรธโดดตามข้ามอัคคี ชุนกระบี่เหาะไล่ไขว่คว้า

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ สกัดกั้นทันนางกลางโพยม จู่โจมจับเบื้นไม่เข่นฆ่า
แล้วเหาะตรงดงยังพสุธา จูงมาเฝ้าพระหริรักษ์

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระนารายณ์สุริย์วงศ์ทรงศักดิ์
แลเห็นรูปร่างนางยักษ์ มิใช่ภควดีดีดา

พระเคืองขัดตรัสสั่งเสนาใน จงคุมไปถามซักให้หนักหนา
คือใครใช้สอยมันมา จึ่งคิดการมารยาอย่างนี้

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น สุครีพรับสั่งใส่เกศี
บังคมลาพานางอสุรี ออกไปที่หาดทรายชายไพร

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ จึ่งสั่งบ่าวเหล่าลิงกรมเมือง ให้เตรียมเครื่องเฆี่ยนปักหลักใหญ่
ผูกอียักษ์นักโทษเข้าทันใด ติดไม้แล้วล้อมอยู่พร้อมกัน

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ สุครีพคุกคามถามซัก เหวยอียักษ์อย่าได้เสกสรร
อันชื่อเสียงสุริย์วงศ์พงศ์พันธุ์ ของตัวนั้นอยู่ตำบลหนใด
ทำไมมึงจึ่งแสร้งแปลงรูปทรง มาลวงพระหริวงศ์ให้หลงใหล
มึงตั้งจิตคิดเองหรือใครใช้ ที่จริงใจจงรับอย่าอับอาย

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น เบญกายอกสั่นขวัญหาย
จึ่งให้การอิงแอบเป็นแยบคาย ข้าชื่อว่าเบญกายนารี
เป็นบุตรีพิเภกอสุรา แม่ชื่อตรีชฎายักษี
อยู่ยังลงกาธานี อุตส่าห์มาทั้งนี้เพราะทุกข์ร้อน
ได้ยินข่าวเล่าว่าบิดาตาย ด้วยอาญาพระนารายณ์ทรงศร
ครั้นจะเป็นยักษ์มาหาบิดร ก็กลัวว่าวานรจะฆ่าตี

ข้าจึ่งแต่รั้งแปลงเป็นนางโฉมตรู หวังมิให้ใครรู้ว่ายักษ์
พอได้ข่าวราวเรื่องร้ายดี จะกลับไปบุรีลงกา

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น สุครีพซ้ำซักยักษา
ซึ่งเองว่ามาเยี่ยมดูบิดา แต่วแกล้งแปลงกายามาไย
เหตุใดไม่มาประสาซื่อ ใครไล่จับขับรี้อหรือไฉน
แก้เกี้ยวเปล่าเปล่าดูเข้าใจ ที่ความในนั้นไม่แจ้งแพร่งพราย
อันเองนี้มีผู้จะใช้สอย แต่เจ็บน้อยจึ่งไม่บอกออกง่ายง่าย
จะทนได้แล้วทนไปจนตาย ตำรวจเร่งลงหวายอย่าไว้ช้า

๖ คำ ๗

◎ บัดนั้น ราชมัลล์สองนายซ้ายขวา
ยืนเขย่งเยื้องกรายหวายตะค้า เฆี่ยนห้าทีถามเอาความจริง

๒ คำ ๗ เจรจา

◎ บัดนั้น เบญกายเจ็บปวดยวดยิ่ง
ทั้งถูกตีฝีมือตำรวจจริง จึ่งแจ้งความจริงทุกสิ่งไป
ทศกัณฐ์นั้นแกล้งให้แปลงกาย มาดวงองค์พระนารายณ์ให้หลงใหล
หวังจะให้เดิกทัพกลับไป มิได้รู้ณรงค์ในลงกา

๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น สุครีพได้ฟังไม่กังขา
เห็นจริงจังทั้งหมดจดหมายมา เข้าเฝ้าพระจักราฤทธิ์

๒ คำ ๗ เสมอ

๏ กุ้มเกล้าประณตบทมาตย์ แล้วอ่านคำให้การของยักษ์
เบญกายแสนกลคนนั้น เป็นบุตรีพิเภกกุมภัณฑ์
ทศกัณฐ์มันแกล้งให้แปลงมา เหมือนเทวีดีดาอาสัญ
หวังจะให้พระองค์ทรงธรรม์ เดือกพหลพลขันธ์คืนไป

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
นิ่งนึกดำริตริไตร แล้วถามไถ่พิเภกผู้ภักดี
อันอสุรีเบญกาย ก็เป็นเนื้อเชื้อสายของยักษ์
มันคิดอ่านมารยามาอย่างนั้น เห็นจะมีโทษทัณฑ์ฉันใด

๗ คำ ๗

๏ บัดนั้น พิเภกรับสั่งบังคมไหว้
จึงทูลพระหริวงศ์ทรงชัย ตามในกำหนดบทอัยการ
เบญกายผิดพลั้งครั้งนี้ ถึงที่ชั่วสังขาร
ตัดเกศาผ่าทรวงเสียบประจาน หมู่มารจึงจะเกรงพระเดชา

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระหริรักษ์จักรแก้วแววเวหา
จึงว่ากับพิเภกอสุรา ท่านได้มาจงรักภักดี
ซึ่งความผิดเบญกายถึงวายปราณ เรายกโทษโปรดประทานยักษี
ให้กลับไปนัครายานี แจ้งคดีกับองค์เจ้าลงกา
ตรัสพลางทางมีบัญชาการ สั่งศรีหนุมานหาญกล้า

จงไปส่งเบญกายกัลยา ให้ถึงแดนดงกากรุงไกร

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น วายุบุตรรับสั่งบังคมไหว้
มาอุ้มนางพลางแผลงฤทธิไกร เหาะข้ามฟากไปดังใจปอง

๗ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงฝั่งพระสมุทรก็หยุดยั้ง วางนางลงนั่งสองต่อสอง
แล้วกล่าวเกลี้ยงเกลี้ยงเลี้ยวเลี้ยมลอง ตามทำนองสนทนาประสารัก

๗ คำ ๗

ชาตรี ◎ เจ้าเอยเจ้าพี่ แต่แรกเริ่มเดิมที่ไม่รู้จัก
ต่อเห็นหน้าโฉมยงนงลักษณ์ ส่งสารนักด้วยน้องต้องโทษกรณ์
จะทูลขอก็เห็นยังกริ่วกราด ใจจะขาดเพราะเสี่ยดายสายสมร
แม้นสั่งให้ไปสังหารราญรอน จะผันผ่อนขอไว้มิให้ตาย
พอครั้นมีรับสั่งให้มาส่ง สมจำนงในจิตที่คิดหมาย
จะฝากรักไปกว่าชื่อวาวาย โฉมฉายอย่าสลัดตัดอาลัย
พี่จะถนอมนวลส่งวนน้อง เป็นคู่ครองเชยชิดพิศมัย
ไม่ทิ้งขว้างร้างรักแรมไกล ดวงใจจงเมตตาปรานี

๗ คำ ๗

ร่าย ◎ เมื่อนั้น เบญกายชวยเชิญเมินหน้าหนี
พลางตอบวาจาพาที มาส่งสารปานนี้น่าชอบใจ
หรือเห็นว่าไม่ม้วยจะช่วยชุบ พูดแต่พอให้พะวงหลงใหล
ถึงเป็นคนโทษโหดไร้ พอรู้เท่าเข้าใจอย่าเจรจา

ต้องมาผิดพลั้งครั้งนี้ ก็เป็นที่ชายพักตร์หนักหนา
ยังมิหน่ำซ้ำตัวจะชั่วช้า จะเอาหน้าไปแฝงไว้แห่งไร
ซึ่งท่านพาข้าข้ามมาถึงฝั่ง เพราะบังคับรับสั่งไม่ขัดได้
ถึงตื่นแล้วจะถามตามไคล ท่านจงไปกองทัพพลับพลา

๗ ๔ คำ ๗

ไอ้โลม ◎ สุดเอยสุดสวาท เฉลียวฉลาดแหลมหลักหนักหนา
พี่อุตส่าห์มาส่งถึงลงกา หมายจะฝากเส่นหาอาลัย
ควรหรือถือแต่ว่ารับสั่ง จะเห็นดีพี่มั่งก็หาไม่
นิจจาเอ๋ยอาภัพดับไป เสียน้ำใจจริงเจ้าเยาวมาลย์
เมื่อสุดแสนเส่นหาไม่ว่าเส่น หวังจะเป็นคู่รักสมัครสมาน
มิใช่จะแกล้งแต่งกลเกี้ยวพาน เยาวมาลย์อย่าแหนงแคลงใจ
จงผินมาพาทีกับพี่บ้าง จะหมองหมางมึนตึงไปถึงไหน
พลางหยอกยุดฉุดฉวยชายสไบ ถูกต้องดองใจกัลยา

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย ◎ เมื่อนั้น เบญกายค้อนพลางทางว่า
เจ้าลดเลี้ยวเกี้ยวพานพูดจา สมเพชเวทนาน่ารำคาญ
ก่นแต่ฉวยฉุดยุดยอ กระนี้หรือว่ารักทำหักหาญ
แม้นจะช่วยปลูกฝังจริงกาล ค่อยค่อยคิดอ่านก็เป็นไร
ถ้าเศร้าศึกสงครามก็ตามที มิใช่น้องจะหนีไปข้างไหน
บอกจริงจริงแล้วเมื่อมิเชื่อใจ ข้าจะให้คำมั่นสัญญา

๗ ๖ คำ ๗

โอ้โลม ๏ แสนเอยแสนเฉลียว ช่างเลี่ยงเลี้ยวลวงล่อกันต่อหน้า
พี่รักเจ้าเท่าเทียมดวงชีวา จะชักช้าไม่ให้ชมนั้นสุดใจ
ว่าพลางอิงแอบแนบน้อง เคียงประคองเชยชิดพิศมัย
เมฆตั้งบังแสงอโณทัย ลมประลัยโลกลั่นครั่นครื้น
ฝนฝอยพรอยพร่ำซ้ำสาด เย็นทุกรุกขชาติชุ่มชื่น
ชลาล้นท้นท่วมพ่างพื้น สองสมภิรมย์รื่นฤๅดี

ฯ ๖ คำ ฯ โลม

ช้า ๏ เมื่อนั้น เบญกายกัลยามารศรี
แสนสนิทพิศวาสเปรมปรีดิ์ ด้วยกระบี่วายุบุตรวุฒิไกร
หัวเหิ่มเริ่มแรกแปลกปลื้มจิต เอนแอบแนบชิดพิศมัย
เสน่หาปลดปลงจงใจ มิใคร่ไปไกลพ้นหนุมาน
นางซบทับกับตักแล้ววอนว่า น้องได้มาร่วมรักสมัครสมาน
ที่ถ้อยคำก้ำเกินไม่ควรการ จงประทานโทษน้องจะขอลา
แม้นนานไปสำเร็จเสร็จราวี แล้วลืมพาทีที่ท่านว่า
ขอฝากแต่พิเภกผู้บิดา เหมือนได้กรุณาแก่น้องนี้

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย ๏ เมื่อนั้น หนุมานเล้าโลมนางโฉมศรี
อย่านึกแหนงแคลงคำพาที ร้อยปีพี่ไม่ลืมเจ้าปลื้มใจ
แต่จะจำพลัดพรากจากกันก่อน บังอรอย่าทุกข์ทนหม่นไหม้
แม้นเว้นว่างณรงค์ลงวันใด พี่จะไปสมสู่เป็นคู่เคล้า
อันพิเภกโหราพระยามาร ไว้เป็นภารธุระพี่เถิดเจ้า

เชิญนางโฉมยงนงเยาว์ คืนเข้าไปกรุงลงกา

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น นวลนางเบญกายเล่นหา
นบน้อมคำนับรับวาจา กราบกับบาทาสามี
ดาแด้วดาเต่าเศร้าเสียใจ ขณะนั้นคลอคลองหมองศรี
นางแข็งขืนฝืนใจจรดี ชุนกระบี่ก็กลับไปพลับพลา

๑๔ คำ ๗ เชิด

ซ้า ◎ เมื่อนั้น พระหริรักษ์จักรแก้วแววเวหา
เสด็จออกวานรเสนา เผ้าผ่ายซ้ายขวาพร้อมกัน
จึงตรัสปริกษาว่าเมืองมาร ภูมิฐานเบื้นเกาะเหมาะมั่น
มีทะเลล้อมรอบขอบคัน ดังชุนเขาสัตภัณฑ์สี่ทันดร
แต่บรรดาเสนาพานรินทร์ ทั้งชมพูชิดชินชาญสมร
จะคิดข้ามโยชาพลากร ไปนครลงกาประการใด

๗ คำ ๗

ร่าย ◎ บัดนั้น เสนาวานรน้อยใหญ่
รับสั่งบังคมภูวนัย แล้วทูลไปตามคิดด้วยฤทธิ์ตน
บ้างว่าจะโน้มเอาเขาพระเมรุ ให้เอียงเอนทอดขวางต่างถนน
บ้างว่าจะแผลงฤทธิรณ นิมิตตนเบื้นตะพานโยชา
บ้างจะวิดสมุทรไทยให้แห้งหาย ข้ามพลง่ายดายหนักหนา
แต่บรรดาวานรเสนา ต่างทูลอาสาทุกหน้าไป

๗ คำ ๗

๏ บัดนั้น ชามพูวราชบังคมประนมให้ว
แล้วกราบทูลทานทัดขัดไว้ ขอพระองค์จงได้เงื่อดงด
แม้จะข้ามตามฤทธิ์พานรินทร์ ก็ได้สิ้นสมเสร็จดำเร็จหมด
แต่ว่าอานุภาพเกียรติยศ ไม่ปรากฏโลกาสากล
ขอให้ขนศิลามาระดม ทั้งถมท้องน้ำทำถนน
ให้ถึงเกาะลงกากลางชล เป็นทางข้ามพหลพลนิกาย
ข้าเห็นว่าภูผาศิลานั้น จะอยู่ชั่วกัปกัลป์ไม่รู้หาย
เป็นถนนหนทางปางนารายณ์ ข้ามไปปราบราพณ์ร้ายในลงกา

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระหริรักษ์จักรีนาถา
ได้ฟังชามพูวราชทูลมา ต้องตามจินดาพระภูวนัย
จึ่งตรัสสั่งสุครีพฤทธิรอน ให้เกณฑ์พลพานรน้อยใหญ่
เร่งระดมถมท้องสมุทรไทย ทำให้เป็นถนนจนเมื่องมาร

๗ คำ ๗

๏ บัดนั้น สุครีพฤทธิแรงคำแหงหาญ
รับสั่งสมเด็จพระอวตาร ชักแล้วแคล้วคลานออกมา
จึ่งจัดแจงถ้วนทั่วตัวนาย เกณฑ์กระบี่นิกายซ้ายขวา
พร้อมพรั่งทั้งสองพารา แล้วออกจากพลับพลาคลาไคล

๗ คำ ๗ เสมอ

๏ ครั้นถึงที่ท่าน้ำตำบล ซึ่งจะข้ามพวกพลทัพใหญ่
สุครีพเสนาจึ่งว่าไป รับสั่งใช้ให้เรามาคุมพล

อันการครั้งนี้เป็นที่สุด จะถมท้องพระสมุทรทำถนน
ฝ่ายข้างนิลพัทฤทธิรณ จงคุมพลชมพูหมู่กระบินทร์
ให้คำแหงหนุมานชาญสมร เป็นนายวานรข้างขีดขิน
ผลัดกันอยู่ถมท่าวาริน เปลี่ยนกันไปขนหินศิลามา

๗ คำ ๗

๏ บัดนั้น นิลพัทหนุมานหาญกล้า
สองนายคำนับรับวาจา ต่างคุมโยธาพลากร
เที่ยวแรกขีดขินลอยรับ อยู่กับหนุมานนายกองก่อน
นิลพัทชวนชมพูพานร ไปเที่ยวขนสิงขรในหิมพานต์

๔ คำ ๗ เชิด

๏ ครั้นถึงเนินแนวแถวคีรี จึงหยุดยั้งโยธีทวยหาญ
นิลพัทตริตรึกนึกเดือดดาล คิดแค้นหนุมานแต่เดิมมา
วันนี้กูจะดูฤทธิไกร มันจะเป็นกระไรไปหนักหนา
คิดพลางทางช้อนบรรพตา ใส่บ่าแบกข้างละคีรี
แล้วเรียกเร่งโยธาวานร ง้างชะง่อนก้อนผาอึงมี่
ได้ครบถ้วนทั่วตัวกระบี่ ก็เหาะกลับไปที่ชลาลัย

๗ คำ ๗ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงร้องว่าขาน ดูก่อนหนุมานทหารใหญ่
เราจะโยนคีรีนี้ลงไป เร่งรับฉับไวเถิดนายกอง

๒ คำ ๗

๏ บัดนั้น วายุบุตรวุฒิไกรไวว่อง
โดดโผนโจนจับรับรอง ทั้งส่งลงในท้องธารา

ไ ๒ คำ ไ

๏ แล้วตริตริกนึกคิดเคืองขัด ไอ้กระบินทร์นิดพักนี้หนักหนา
มันแกล้งอวดกำลังวังชา อหังการ์ว่าเรื่องฤทธิไกร
เป็นไรมีดีแล้วได้เห็นกัน กูจะแก้มือมันให้จงได้
คิดพลางทางพาวานรไพร ตรงไปภูผาพนาวัน

ไ ๔ คำ ไ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงแผดงศักดาเดช หิมเวศสะเทือนเลื่อนลั่น
จู่โจมโถมง้างศิลาพลัน หักสะบั้นเกลื่อนกลาดดาษดา
แล้วผูกถูกเขาเข้ากับเส้นขน เต็มตัวทั่วตนแน่นหนา
พร้อมพร้อมรี้พลวนศิลา ก็เหาะกลับมาท่าวารี

ไ ๔ คำ ไ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงเรียกนิดพักไป ท่านผู้เรืองฤทธิไกรชัยศรี
เร่งมารับกันให้ทันที เราจะโยนคืนศิลา

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

๏ บัดนั้น นิดพักโจนจับรับภูผา
ไม่ทันทีงยิงโยนประดังมา เกลื่อนกล่นคณนากว่าหมื่นพัน
ขุนกระบี่ไขว่คว้าละล้าละดัง แต่กลับหน้ากลับหลังผินผัน
จะรับรองต้องมือก็ไม่ทัน เอาเท้าช่วยฉวยพัดวันไป

ไ ๔ คำ ไ เชิด

๏ บัดนั้น หนุมานดาลเดือดดังเพลิงไหม้
จึ่งชี้หน้านิลพัทด้วยขัดใจ เหวยเหวยเฮ้ยไอ้อหังการ์
เมื่อทีเองเร่งเรียกโยนคีรี เราก็รับโดยดีด้วยหัตถา
ถึงทีกูโยนมั่งดังสัญญา มึงแกล้งเอาบาทาขึ้นรับรอง
เองจะอวดฤทธิไกรใครนี้เหวย ไอ้ลิงลูกเชลยจองหอง
เฝ้าแต่คอยคิดร้ายหมายปอง มึงจะลองฝีมือกูหรือไร

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ บัดนั้น นิลพัทหุนหันหมั่นไส้
จึ่งว่าเหวยหนุมานชาญชัย ทะนงใจว่าดีมีฤทธิ์
เองแกล้งโยนศิลามาเกินการ ทำแยบคายคิดอ่านพาลเอาผิด
ใครจะไม่รู้เท่าอ่อเจ้าคิด จะอวดฤทธิ์ลิงเลวให้มันลือ
ถ้าแม้นกูทำบ้างเหมือนอย่างนี้ ถึงใครดีก็จะรับจับทันหรือ
กูจึงเอาเท้าฉวยช่วยมือ อย่าพักถือดีเลยเฮ้ยหนุมาน
เองก็เป็นว่านเครือเชื้อพระพาย ชาติชายเดชาศักดาหาญ
กูก็เป็นเผ่าพงศ์องค์พระกาล พอต่อต้านกับเองไม่เกรงกัน

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ บัดนั้น หนุมานโกรธมุ่นหุนหัน
โถมถีบนิลพัทฉับพลัน เสียงสนั่นครั่นครื้นสุธาดล

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ บัดนั้น นิลพัทไม่ระคายปลายขน
รับรอต่อต้านทานทน โจนประจญหนุมานรานรบ

ถ้อยทีฤทธิ์กากิ่ง โถมถึงต่างปะเตะต่อยตบ
เสี่ยงสะเทือนเลื่อนลั่นอรรณพ กัดขบรบรับจับประจญ

ไ ๔ คำ ไ เชิด

◎ บัดนั้น สุครีพวิ่งเข้าขวางกลางกั้น
ห้ามทั้งสองข้างให้วางกัน จงฟังเราเท่านี้เถิดนัดดา

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระรามเรืองฤทธิ์ทุกทิศา
ได้ยินเสียงครั่นครั่นสั่นมา พระจินดาประหลาดหลากนัก
จึงว่าแก่อนุชายาใจ เสียงอะไรออึงคะนึงหนัก
หรือพวกเราพานพบรบกับยักษ์ น้องรักเร่งไปอย่าได้ช้า

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์เรืองฤทธิ์ขนิษฐา
รับสั่งบังคมชดิดา ไปยังท่าวารินสินชู

ไ ๒ คำ ไ พราหมณ์เข้า

◎ ครั้นถึงจึงเห็นหนุมาน กับนิลพัทต่อต้านกันอยู่
พระตรัสห้ามแล้วถามสุครีพตู ทั้งสองสู้รบกันด้วยอันใด

ไ ๒ คำ ไ

◎ บัดนั้น สุครีพเสนาอัชฌาสัย
ถวายบังคมคัดทันใด แล้วทูลไปแต่ต้นจนปลาย

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์ฟังแถลงแจ้งเงื่อนสาย
จึ่งพาวานรทั้งสามนาย ไปเฝ้าพระนารายณ์ยังพลับพลา

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

◎ ครั้นถึงจึงถวายอภิวาท แทบบาทพระราเมศเชษฐา
แล้วกราบทูลมูลความที่ถามมา ให้ทรงทราบบาทาฝ่าธุลี

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิ์ล้ำพระสุริย์ศรี
ได้ฟังเรื่องเครื่องข้องสองกระบี่ จึ่งมีสิ่งหนาทบัญชา
ดูดู๋นิลพัทหนุมาน ทำประมาทอาจหาญหนักหนา
เหตุใดไปวิวาทวาทา ไม่เกรงกลัวอาญาอย่างนี้
แม้นว่าถ้าศึกไม่ติดพัน กูจะให้ห้ำหั่นบั่นเกศี
เสียบประจานไว้ยังฝั่งนที ให้สาสมสองกระบี่เชดยใจ
ว่าพลางทางตรัสปรึกษา แก่สุครีพเสนาผู้ใหญ่
อันกระบินทร์นิลพัทนี้ไซร้ จะเอาไว้ใช้สอยกับหนุมาน
เห็นจะไม่ออมอดอดกัน จะดุดันดิ่งไปด้วยใจหาญ
อัปยศยักษาน่ารำคาญ จะคิดอ่านผ่อนผันฉันใดดี

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ บัดนั้น สุครีพประณตบทศรี
จึ่งกราบทูลไปพลันทันที อันสองเสนีนี้เกรี่ยงไกร
ประมาณเหมือนช้างงาบ้ามัน จะผูกโรงเดียวกันนั้นไม่ได้
แม้นโปรดเกล้าเอาสองกระบี่ไว้ ก็จะเคืองพระทัยไปอัตรา

อันเมืองชมพูกับขีดขิน ท้าวชมพูพานรินทร์นั้นรักษา
ผู้เดียวปกป้องสองพารา ข้าเห็นจะพะว้าพะวังใจ
ขอให้นิลพัทชุนกระบินทร์ ไปอยู่ยังขีดขินกรุงใหญ่
แต่ตัวหนุมานชาญชัย เอาไว้ใช้ใต้เบื้องพระบาทา

๑๔ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงฟังก็หรรษา
จึงมีพระราชบัญชา สุครีพว่านี้ชอบเราชอบใจ
แล้วตรัสสั่งนิลพัทพานรินทร์ ให้ไปรั้งขีดขินกรุงใหญ่
จงไปอยู่ดูแลระวังระไว อย่าให้มีเหตุเภทพาล
ถึงเดือนเร่งหาผลาผล มาส่งพวกพหลทวยหาญ
ถ้าขาดไปไม่ทันบัญชาการ ตัวท่านจะม้วยด้วยอาญา

๑๖ คำ ๑

๏ บัดนั้น นิลพัทบังคมก้มหน้า
อัปยศอดสูหมู่เสนา ก็ฟูมฟายน้ำตาโศกาลัย
ครั้นจะทูลอยู่ทำแก้ตัว ก็เกรงกลัวอาญาไม่ว่าได้
ชลีลาจรดดด้วยจนใจ ก็เดินร่ำร้องไห้ออกมา

๑๔ คำ ๑

๏ จึ่งสั่งพวกพหลพลชมพู ทั่วทุกหมวดหมู่พร้อมหน้า
ต่างคนไพร่นายฟายน้ำตา โศการ่ำรักชุนกระบินทร์

๑๒ คำ ๑ โอด

๏ ครั้นระงับดับโศกเศร้าหมอง สั่งเสียพวกพ้องกันเสร็จสิ้น
ก็แผลงอิทธิฤทธาพานรินทร์ เหาะไปขีดขินธานี

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น พระสุริวงศ์องค์นารายณ์เรืองศรี
จึ่งมีบัญชาพาที ดูก่อนกระบี่หนุมาน
เราใช้ให้ไประดมถมคงคา จะข้ามพลโยธาทวยหาญ
วิวาทกันมีฉาวจนร้าวราน ก็เพราะท่านนิลพัทจึ่งพลัดไป
สิพอใจจะแบกสองบ่า ก็ได้ดังจินดาอัชฌาสัย
จงเร่งไปถมท้องสมุทรไทย แม้นมิได้จะประหารผลาญชีวี

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ บัดนั้น หนุมานประณตบทศรี
บังคมลาพาสุครีพเสนี สองกระบี่เร่งรีบไคลคลา

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ ครั้นถึงที่ทำถนนชลธาร จึ่งจัดแจงทวยหาญซ้ายขวา
ให้สุครีพอยู่ยังฝั่งคงคา แล้วพาพลไปป่าพนาดร

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ วายุบุตรสำแดงแผลงฤทธี เอาบ่าแบกคีรีสิงขร
พร้อมพรั่งทั้งพลพานร เข้าง้างขึ้นคนละก้อนแล้วกลับมา

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงซึ่งฝั่งสมุทรไทย ทุกหมู่หมวดตรวจไตรถ้วนหน้า
จึงให้ทั้งระดมถมศิลา ลงในท้องคงคาวารี

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

๏ บัดนั้น ฝ่ายกองคอยเหตุยักษ์
แฝงกายแลดูหมู่กระบี่ เห็นหามชนครั่นมาพ้อง
แล้วชวนกันทั้งลงคงคาลัย เบื้นแถวถนนไปจะใกล้ถึง
สองอสุรตระหนกตกตะลึง กลัวลิงวิ่งตะบึงไปลงกา

ไ ๔ คำ ไ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงเข้าไปกราบทูล ท้าวราพณาสูรยักษา
แล้วเล่าความตามที่เห็นมา ให้ทราบบาทาพระภูมี

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษ์
ได้ฟังสองอสูรทูลคดี อสุรินทร์ตริตรา
ชิชะไพรินทร์สามารถ องอาจจองถนนด้วยภูผา
คิดพลางทางสั่งเสนา ไปหานางมัจฉามาฉับไว

ไ ๒ คำ ไ

๏ บัดนั้น มโหทรรับสั่งบังคมไหว้
ชลีดาแล้วแผลงฤทธิไกร ประดาดำลงไปในวารี

ไ ๒ คำ ไ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งแถลงแจ้งกิจจา แก่สุพรรณมัจฉาโฉมศรี
ว่าองค์พระบิดาธิบดี ให้ห้านางนารีขึ้นไป

๒ คำ ๒

๏ เมื่อนั้น นางสุพรรณมัจฉาศรีใส
ได้แจ้งแห่งคำเสนาใน ก็คลาไคลไปเฝ้าพระบิดา

๒ คำ ๒ เพลงช้า

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรสุรศักดิ์ยักษา
จึ่งมีพระราชบัญชา ว่าแก่นางมัจฉายาใจ
ซึ่งบิดาหาเจ้าขึ้นมานี้ ด้วยไพรีจ้วงจาบหยาบใหญ่
ยกพลโยธีกระบี่ไพร ถมท้องสมุทรไทยจะข้ามมา
เจ้าจงใช้ให้ปลาบริวาร คิดอ่านคาบชนเอาภูผา
ไปทิ้งไว้ในอ่าวคงคา อย่าให้ศึกข้ามมาถึงชานี่

๒ ๖ คำ ๒

๏ เมื่อนั้น นางสุพรรณมัจฉามารศรี
กราบกับบาทมูลทูลคดี แต่เพียงนมให้เคืองเบืองบาทา
ซึ่งจะทำลายถนนชลธาร ไว้นักงานดูกรักจักอาสา
ว่าพลางทางถวายบังคมลา กลับมายังท้องสมุทรไทย

๒ ๔ คำ ๒ เพลงเร็ว

๏ จึ่งสั่งให้ไปเที่ยวป่าวร้อง พวกพ้องมัจฉาปลาใหญ่
อยู่ที่แห่งหนตำบลใด เร่งให้รีบรัดมาบัดนี้

๒ คำ ๒ โล้

๏ ครั้นฝูงปลามาประชุมพร้อมกัน นางสุพรรณมัจฉาเกษมศรี
จึ่งพาไปให้คาบขนคีรี มาทุ่มทิ้งเสียที่ทะเลลึก

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น สุครีพเห็นผิดคิดตริตรึก
เสียงอะไรใต้น้ำคึกคึก แล้วนิ่งนึกพะวงสงกา
ครั้นแลดูภูผาศิลาเล่า ก็หายห่างบางเบาไปหนักหนา
จึ่งว่าแก่หนุมานนัดดา วันนี้น้าประหลาดหลากใจ
แถวถนนพ้นพูนหลังสมุทร แล้วกลับเคลื่อนเลื่อนทรุดไปเสียไหน
ดีร้ายในใต้ท้องสมุทรไทย จะเป็นเหตุอะไรสักสิ่งอัน
เจ้าจงลงไปค้นดู ถ้ากระไรจะได้รู้แม่นมั่น
แม้นพบพวกศัตรูหมู่กุมภัณฑ์ จงสังหารผลาญมันให้มรณา

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น หนุมานชาญชัยใจกล้า
คำนับรับคำทำศักดา ร่ายคาถาประดาน้ำดำลงไป

ฯ ๒ คำ ฯ ตระ

๏ พบพวกฝูงปลาน่ากลัว แต่ละตัวโตเท่าภูเขาใหญ่
นับแสนแน่นท้องสมุทรไทย คาบศิลาพาไปเป็นหมู่กัน
ขุนกระบี่พิโรธโกรธหนัก ฉวยชักตรีเพชรระเห็จหัน
ถาโถมโจมจับฉับพลัน ไล่พิฆาตฟาดฟันฝูงปลา

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ แล้วแลไปในน้ำที่ท่ามกลาง เห็นโฉมยงองค์นางมัจฉา
รูปร่างเป็นมนุษย์สุดโสภา มีหางอย่างปลาน่าอัศจรรย์
เอวองค์อรชรอ้อนแอ้น เหมือนแม้นสุรางค์นางสวรรค์
ประหลาดกับมัจฉาปลาทั้งนั้น สำคัญคิดเห็นว่าเป็นนาย
หนุมานนิ่งนึกตริตรึก จะจับตัวให้ได้ดั่งใจหมาย
ดำริตริแล้วดูกพระพาย แหวกว่ายชลาลัยไล่นาง

๖ คำ ๗ เชิด

๏ เมื่อนั้น นางมัจฉาหนีไปเสีย ให้ห่าง
ความกลัวตัวสั่นทั้งสรรพางค์ โบกหางวางว่ายร่ายเริง
เห็นว่าเงื้อพระขรรค์จะฟันฟาด ร้องกรีดหวีดหวาดไม่ขาดเสียง
ครั้นวานรเดียวได่เข้าใกล้เคียง สะบัดสะบัดวัดเหวี่ยงวุ่นไป

๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น หนุมานสกัดหน้าคว้าไขว่
ฉวยฉุดหดุดมือก็ขัดใจ รีบไล่กระชั้นชิดติดตาม

๒ คำ ๗ เชิด

๏ จับได้นางมัจฉานารี ขุนกระบี่ตั้งกระทู้ถาม
ดูก่อนมัจฉาปลารูปงาม เจ้านี้มีนามกรใด
น้อยหรือนางช่างชวนเอาฝูงปลา มาคาบขนศีลาไปข้างไหน
จะธุระประสงค์สิ่งไร อย่าย้อนยอกบอกไปแต่โดยดี

๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น นางมัจฉาอกสั่นขวัญหนี
จึงเสแสร้งแกล้งว่าข้านี้ เคยอยู่ที่ท่าท้องทะเลวน
เห็นคีรินหินผาก็ดขวาง จะไปมาท่าทางก็ขัดสน
คิดจะใคร่ให้ก้าวข้างที่กลางชล จึงพาปลามาขนคาบไป
อนึ่งเล่าเหล่าพวกพ่อค้า ลำเภาเลากาเขาเดินได้
มิใช่จะประสงค์สิ่งใด ท่านจงได้เมตตาปรานี

๑๖ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น วายุบุตรใคร่ครวญดูถ้วนถี่
เห็นไม่จริงจึงว่าแก่นารี เจ้านี้อำพรางทุกอย่างไป
เมื่อภูเขาเราขนมาถมน้ำ หมายจะทำถนนหนทางใหญ่
พระหริวงศ์องค์นารายณ์เรืองชัย จะข้ามไปรบพุ่งกรุงลงกา
นางนี้ร้ายเป็นพวกยักษ์ จึงพาปลามาลักหินผา
ดูรูปร่างท่วงทีกิริยา ก็ผิดกับมัจฉาปลาทั้งนั้น
ไม่บอกความตามจริงแล้วหรือเจ้า อะไรเล่าสะดุ้งดิ้นผินผัน
ทำกริ้วโกรธโกรธาจะฆ่าฟัน ประเดี๋ยวนี้ชั่วนี้จะบรรลัย

๑๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น นางมัจฉาอกสั่นหวั่นไหว
จึงวอนว่าข้าขอชีวิตไว้ จะบอกให้แจ้งความตามสัจจา
ข้าหรือชื่อมัจฉานารี เป็นบุตรีทศพักตร์รักษา
รับสั่งใช้ให้ป่าวฝูงปลา มาลักหินศิลาของท่านไป

หวังมิให้ถมน้ำทำถนน ข้ามพลไปเกาะดงกาได้
ข้าผิดพลั้งทั้งนี้เพราะท่านใช้ จงโปรดไว้ชีวาอย่าฆ่าฟัน

๑๖ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น หนุมานแจ้งจริงทุกสิ่งสรรพ์
จึงคิดว่าถ้าจะผลาญชีวัน ก็เสียคมพระขรรค์ไม่เข้ายา
แม้นปลอบให้ไปพาพวกพล คืนขนครีมาดีกว่า
คิดพลางทางชม้ายชายตา พูดจาโดมเต้าเอาใจ

๑๔ คำ ๆ

◎ ชาตรี โฉมเอยโฉมเฉลา ถ้าผิดเจ้าเทวีแล้วที่ไหน
นี่ชะรอยฤกษ์ดลฤทัย เพื่อญให้เมตตาปรานี
เมื่อตะกี้ถามเจ้าไม่บอก จึงชูหยอกดอกน้องอย่าหมองศรี
เจ้างามสรรพสำรางค์อย่างนี้ จะฆ่าตีเยาวมาลย์ประการใด
ซึ่งโทษทัณฑ์ทำผิดพลั้งโกรธ เจ้างอนง้อขอโทษก็ยกให้
แต่จะขออกปากฝากอาลัย ด้วยหวังไว้ชีวันกับกัลยา
จะปรานีบ้างหรือไม่เล่า อะไรเล่าขวยเขินเมินหน้า
ทำฉุดฉวยชายสไบไขว่คว้า แก้วตาอย่าสลัดตัดไมตรี

๑๔ คำ ๆ

◎ ร่าย เมื่อนั้น นางสุพรรณมัจฉาโฉมศรี
ได้ฟังคำรำพันพาที เทวีขวยเขินสะเทินใจ
ทั้งกลัวทั้งอายชม้ายชม้อย พลางค่อยค่อยพูดจาอัชฌาสัย
อันไมตรีที่จะฝากน้องไว้ เป็นจนใจไม่รู้ที่เจรจา

เมื่อข้าเป็นมัจฉาอยู่สาคร ท่านก็เป็นวานรสัญจรป่า
ไม่ควรคู่สู่สมภิรมยา จงเมตตาอย่าให้ได้อาย
ซึ่งเจ็ดดงดอดโทษไม่โกรธน้อง คุณของขุนกระบี่มีมากหลาย
จะขอบใจไปกว่าชีวาวาย ไม่กลับกลายแกล้งว่าจงปรานี

๗ ๔ คำ ๗

โอ้โลม ◎ สุดเอยสุดสวาท แสนฉลาดเหลือแล้วแก้วพี่
จะต้องขอบใจอยู่ไยมี เชิญช่วยรับไมตรีของพี่ไว้
ถึงมัจฉาวานรเป็นคู่ครอง ก็เห็นว่าหาต้องห้ามไม่
จะบิดเบือนเอือนอำไปทำไม สุดแท้แต่ใจจะเมตตา
ว่าพลางดึงเคล้าเต้าโฉม ร่วมภิรมย์ชมโฉมนางมัจฉา
อัศจรรย์บันดาลในคงคา เกิดพายุพัดกล้าสลาตัน
คลื่นฉะลอกกลอกกลิ้งกลางสมุทร ปลาวาฬผุดพ่นน้ำดำขึ้น
สองสมภิรมย์แรกรักกัน เกษมสันต์สำราญบานใจ

๗ ๔ คำ ๗ โลม

ช้า ◎ เมื่อนั้น นางมัจฉานารีศรีใส
ได้ร่วมรักวายุบุตรวุฒิไกร กราบไหว้อภิวันท์จำนรรจา
จะขอลับสนองรองบาท จนสิ้นชาติชีวังสังขาร์
ซึ่งผิดพลั้งทั้งนี้ได้กรุณา ไปเบื้องหน้าอย่าให้น้องได้อาย

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย ◎ เมื่อนั้น หนุมานเถาโฉมนางโฉมฉาย
ปลอบพลางทางประคองต้องกาย เจ้าสายสุดสวาทอย่าอาวรณ์

แม้นรักพี่จงใช้ให้ฝูงปตา ไปคาบขนภูผามาเสี่ยก่อน
พี่จะได้พ้นโทษโรจกร พุ่มพวงดวงสมรจงเมตตา

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น นวลนางสุพรรณมัจฉา
จึงสั่งเหล่าเผ่าพวกฝูงปตา ให้คาบขนศิลามาคืนคง

๗ ๒ คำ ๗

◎ บัดนั้น ฝูงปตาน้อยใหญ่ไม่หลอหลง
ต่างคาบภูผามาวางลง เป็นทางตรงพูนพ้นชลธี

๗ ๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น วายุบุตรปรีดิ์เปรมเกษมศรี
พลางตระโบมโลมลูบนารี แล้วมิ่มชุรสพจนา

๗ ๒ คำ ๗

◎ น้องเอยน้องแก้ว เห็นแล้วว่าเจ้ารักพี่หนักหนา
แม้นไม่มีราชกิจติดตัวมา พี่ยาหรือจะห่างร้างรัก
นี่สุดที่จะคิดผันผ่อน พี่อาวรณ์วิตกเพี่ยงอกหัก
จะอยู่ชมโฉมเฉลาเยาวลักษณ์ ข้านักก็กลัวราชอาญา
จำเป็นจำนิราศคลาดแคล้ว พี่จะลาก่อนแล้วนางมัจฉา
แม้นสำเร็จเสร็จณรงค์ในดงกา จะกลับมาหาน้องในนที

๗ ๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น นางมัจฉาเศร้าสร้อยหมองศรี
ทอดองค์ลงกับดักจุนกระบี่ แล้วโศกีครวญคร่ำร่ำไร

ครั้นมิชั่วก็เหมือนชั่ว กรรมของตัวจะโกรธโทษใครได้
จะมีผัวก็ไม่ทันข้ามวันไป ไปแล้วที่ไหนจะได้มา

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น วายุบุตรสุดแสนเสน่หา
ปลอบนางพลางเช็ดชลนา เจ้าแก้วตาอย่าทรงโศกี
ค่อยอยู่เถิดนวลละอองน้องแก้ว ว่าแล้วโฉมยามารศรี
จึงลำแดงแผลงอิทธิฤทธิ์ ขุนกระบี่ขึ้นจากสมุทรไทย

๗ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงท่าวารีที่ทำการ จึงกราบกรานสุครีพผู้ใหญ่
แล้วเล่าเหตุผลแต่ต้นไป โดยได้พบพานฝูงปดา

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น สุครีพเกษมสันต์หรรษา
จึงสั่งให้จัดแจงแต่งมรรคา ทุกหมู่หมวดตรวจตราถุ่มดอน
ที่สูงนั้นให้เจาะเราะลงเสีย แล้วกลบเกลี่ยเรียรายด้วยทรายอ่อน
ก็ลำเร็จเสร็จทางบทจร จนนครลงกาธานี

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ ช้า เมื่อนั้น นางสุพรรณมัจฉาโฉมศรี
ได้ร่วมรักหนุมานชาญฤทธิ์ เทวีมีครรภ์แต่นั้นมา
นางคิดหวาดหวั่นพรั่นใจ ทุกข์ถึงตัวกลัวภัยเบื่อหนักหนา
แม้นความรู้ถึงหูพระบิดา น่าที่ว่าจะวอดวาย

๗ คำ ๗

ร่าย ◎ จำจะเข้าไปยังฝั่งสมุทร สำรอกบุตร ให้ครรภ์นั้นแห้งหาย
ร้อรำพึงถึงถูกก็เสียดาย คิดพลางนางว่ายแหวกมา

๗ คำ ๗ โล้

◎ ครั้นถึงเนินทรายชายสาคร จึ่งยอกรกึ่งเกศเกศา
ไหว้ฝูงเทวัญทุกชั้นฟ้า ขอให้ข้าสำรอกออกโดยดี

๗ คำ ๗

ยานี ◎ มาจะกล่าวบทไป ถึงท้าวสหัสนัยน์เรืองศรี
เสด็จออกเทวัญจันทรี บนแท่นที่พิมานชัยไพชยนต์
จึ่งสอดส่องทิพเนตรสังเกตการ ทุกถิ่นฐานสมุทรไทรโพรสณฑ์
ก็รู้ว่ามัจฉานฤมล จะสำรอกถูกตนให้พันครรภ์

๗ คำ ๗

ร่าย ◎ จึ่งมีเทวบัญชาชวน เทพบุตรกับนวลนางสวรรค์
พรั่งพร้อมด้อมเสด็จจรจรัด ผายผันดงจากฟากฟ้า

๗ คำ ๗ โคมเวียน

◎ ครั้นถึงหาดทรายชายฝั่ง จึ่งตรัสสั่งนางอัปสรซ้ายขวา
จงช่วยกันอุปถัมภ์นำพา นวลนางมัจฉานารี

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น ฝูงเทพธิดามารศรี
รับคำอำมรินทร์ด้วยยินดี ก็เข้าช่วยเทวีอยู่วุ่นวาย
ดวงนางบ้างเข้าหนุนหลัง บ้างก็นั่งเคียงข้างนางโฉมฉาย

บ้างดงมือถือท้องต้องกาย แปรผันหันย้ายไปมา

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น นวลนางสุพรรณมัจฉา
ครั้นฤกษ์พานาทีถึงเวลา ก็สำรอกออกมาเป็นวานร

๗ ๒ คำ ๗ มโหรี

◎ เมื่อนั้น เทเวศร์สุรางค์นางอัปสร
ครั้นเห็นดูกนฤมลพ้นอุทร เป็นพานรเผือกผู้โสภา
ดูดะม้ายคล้ายพ่อทั้งรูปร่าง เหมือนแม่แต่หางเป็นมัจฉา
จึงเอานามตามนางข้างเพศปลา กับบิดาวานรประสมกัน
ให้ชื่อมัจฉานุกุมาร จึงห้าวหาญกำแหงแข็งขัน
เสร็จแล้วฝูงเทพเทวัญ ก็กลับไปสู่สวรรค์ชั้นฟ้า

๗ ๖ คำ ๗ เชิด

โอ้ เมื่อนั้น โฉมนางสุพรรณมัจฉา
◎
จึงอุ้มใส่ตักพิศพักตรา กัดยาสะท้อนถอนใจ
โอ้พ่อทูนเกล้าเจ้าแม่เอ๋ย จะชมเชยช้านักก็ไม่ได้
จะพาไปกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงไว้ ก็เกรงกลัวโพยภัยอันตรา
เสียแรงเจ้ากำเนิดเกิดเป็นชาย แม่เสียดายลูกรักนักหนา
จะจำพรากจากอกมารดา ชะรอยกรรมเวรามาตามทัน
เจ้าดูหน้าตาแม่เสียยังแล้ว แม่จะลาลูกแก้วผายผัน
ตั้งแต่นี้ตายเป็นไม่เห็นกัน ร่ำพลางโศกศัลย์โศกาลัย

๗ ๔ คำ ๗ โอด

ร่าย ๏ ครั้นค่อยส่างห่างเหือดที่กันแสง จึ่งรำพันบอกแจ้งแถลงไข
เจ้าจงจำคำแม่จะสั่งไว้ สืบไปเบื้องหน้าอย่าลืมความ
บิดาเจ้าเผ่าพงศ์พานรินทร์ ในแว่นแคว้นแดนดินย่อมเข็ดขาม
เป็นยอดทหารของพระราม ทรงนามชื่อศรีหนุมาน
มีกุณฑลขนแก้วแล้วเหาะหาว เป็นเดือนดาวและดวงสุริย์ฉาน
แม้นเจ้าเห็นเช่นแม่แจ้งการ นั้นแหละแน่แท้ท่านเป็นบิดา
ร่ำพลางนางยกมือไหว้ ฝากฝูงเทพไททุกทิศา
จงช่วยอุปถัมภ์ลูกกำพร้า กัลยาว่าแล้วก็จรลี

ฯ ๘ คำ ฯ *ทยอย*

ช้า ๏ มาจะกล่าวบทไป ถึงพระยาไวยราพยักษี
ได้ครอบครองไพร่ฟ้าประชาชี ในธานีบาดาลนานมา
วันนั้นพลบค่ำย่ำฆ้อง บรรทมที่แท่นทองเลขา
ดึกสงัดปัจฉิมเวลา พอหลับสนิทนิทราก็ฝันไป
ว่าเทวัญนั้นขึ้นบนแท่นที่ เอามณีมาวางกลางหัตถ์ให้
พระยามารกำมือถือไว้ ดีใจจนตื่นฟื้นกาย
นั่งกระหยิ่มยิ้มย่องประคองถือ แบมือเปล่าไปก็ใจหาย
เกิดมาพึ่งพบปะชะเสียดาย ดีร้ายกูฝันไปมั่นคง

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย ๏ พอรุ่งแจ้งแสงศรีสุริยัน กุมภัณฑ์บ้วนพระโอษฐ์โสรจสรง
สอดใส่เครื่องประดับสำหรับองค์ เสด็จตรงออกท้องพระโรงชัย

ฯ ๒ คำ ฯ *เสมอ*

๏ ลดองค์ลงนั่งบัลลังก์รัตน์ จึ่งดำรัสตรัสเรียกโหรผู้ใหญ่
แล้วเล่าความตามฝันทั้งนั้นไป โดยในนิมิตทุกประการ

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ขุนโหรคำนับรับบรรหาร
พิเคราะห์ใคร่ในนิมิตพระยามาร ต้องตามโบราณท่านกล่าวมา
จึ่งบังคมทูลพลันทันที พระสุบินดังนี้ดีหนักหนา
ว่าจะได้ทหารชาญเดชา ไว้เป็นหลักนัคราธานี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ไวยราพสิทธิศักดิ์ยักษี
ได้ฟังโหรทำนายทายว่าดี อสุรีชื่นชมภิรมยา
ด้วยเทวัญบันดาลดลใจ คิดจะใคร่ไปเที่ยวประพาสป่า
จึ่งตรัสสั่งบังคับเสนา จงตรวจตราพลไกรให้พร้อมกัน

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น เสนีชำนาญการขยัน
ก้มเกล้ารับสั่งบังคมคัล แล้วออกมาเกณฑ์กันดังบัญชา

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ไวยราพสิทธิศักดิ์ยักษา
จึ่งเสด็จลีลาศยาตรา ไปสระสรงคงคาสาคร

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

โทน
๏ สำอางองค์ทรงเครื่องพระสุคนธ์ ปรุงปนอำพันกลั่นเกสร
สอดใส่สนับเพลาเชิงงอน ภูษายกแย่งกินนรรำราย

ผ้าทิพย์ชฎิบทองชายแครง เกราะเกล็ดเพชรแดงแสงฉาย
เกี้ยวกระหวัดรัดอกกระหนกกราย เพ็ญห้อยสร้อยสายทับทรวง
ศาบทิศคิดทับสังวาลวรรณ ลอดกระสันบั้นเหน่งแน่นหน่วง
ทองกรประดับทับทิมรวง ข้ามรงค์เรือนควงดวงมณี
ทรงมงกุฎเกล็ดเพชรรัตน์ กรรเจียกจรจำรัสรัศมี
ขัดคทาอาวุธอสุรี จรลีออกมาหน้าพระลาน

๗ คำ ๗

ร่าย ◎ พรั่งพร้อมเกณฑ์แห่แออัด โบกพระหัตถ์ให้เดินโยธาหาญ
ออกจากพาราบาดาล พลมารแห่มาหน้ารถ

๗ ๒ คำ ๗ *กราวใน*

โทน ◎ รถเอยรถทรง ดุมวงกงแก้วมรกต
อ่อนแอกแปรกบังบัลลังก์รถ งอนชดชูระหงธงชาย
เทียมสิงห์คิ่วงวางข้างละพัน โดนันเดือนค้อนผันผาย
เครื่องสูงคู่เคียงเรียงราย ชุมสายสามชั้นกันภิรุม
แซ่เสียงสังข์แตรแห่โหม กลองชนะประโคมโครมครุ่ม
สะเทือนท้องธรณีผงคลีคลุ้ม อากาศกลบกลุ้มฉุยฉุยไป

๗ ๖ คำ ๗ *เชิด*

ชมตลาด ◎ เสด็จโดยเนินทรายชายสมุทร ชาวสิบริสุทธิ์แสงใส
มีทั้งกรวดแก้วแววไว แลไปปนสลับอยู่กับทราย
บ้างเลื่อมเหลืองประหลาดกลาดเกลื่อน ดูเหมือนเพชรไพฑูรย์

ประสานสาย

บ้างเป็นเช่นทับทิมเทพาย ที่เหล่าตายคล้ายราชาวดี
บ้างเขียวเขียวขำน้ำใสสด ดังมรกตนิลเนียรกัณฐี
บ้างโชติช่วงดังดวงแก้วมณี แสงลี่จับแสงสุริยัน
ดมจัดพัดพาคงคาคลื่น โครมครื้นดำเนียงเสียงสนั่น
ดูพลางทางเดือนรถสุวรรณ เลียบคันเนินทรายสบายใจ

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย ◎ จึงเหลือบเห็นกุมาราวานร อัศจรรย์สัญจรมาแต่ไหน
กระจ้อยร่อยน่ารักเป็นพ้นไป เผือกผู้ผ่องใสดังสำลี
ประหลาดจริงดิ้งหางเป็นหางปลา แต่หน้าตาตัวเป็นกระบี่ศรี
ดีร้ายจะสำคัญเหมือนฝันดี คิดพลางทางมีบัญชาไป
ดูก่อนกุมารวานร นี่ถิ่นฐานนานดรอยู่หาไหน
กระบี่มีนามกรใด เป็นถูกเต้าเหล่าใครกุมารา
เออทำไมมาอยู่ผู้เดียวดาย ที่กลางเนินหาดทรายชายบ่า
เรามีจิตคิดพะวงสงกา จงบอกมาแต่ตามความจริงไป

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น มัจฉานุกุมาราอัฌาสัย
อภิวันท์อัญชลีด้วยดีใจ บังคมไหว้สนองพระบัญชา
อันนามกรมารดรนั้น ชื่อนางสุพรรณมัจฉา
ข้าชื่อมัจฉานุกุมารา จงทรงทราบบาทาพระภูมินทร์

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น ไวยราพย์มแย้มแจ่มใส
จึงว่าตัวเจ้ากับเราไซร้ เคยได้เป็นบุตรบิดากัน
พ่อก็ไร้โอรสสุริย์วงศ์ จะสืบพงศ์ไปในไอสวรรย์
จะเลี้ยงเจ้าเป็นบุตรบุญธรรม์ มาไปด้วยกันเถิดวันนี้
ว่าแล้วลงจากบัลลังก์รัตน์ อุ้มมัจฉานุกระบี่ศรี
ให้ขึ้นนั่งยังท้ายรถมณี แล้วเลิกพลมนตรีไปบาดาล

๗ คำ ๗ เชิด

๏ ครั้นถึงแดนด่านชั้นใน จึงหยุดยั้งสั่งให้โยธาหาญ
เร่งขุดสระสร้างสวนอุทยาน ให้กุมารลูกกูอยู่ทน

๗ ๒ คำ ๗

๏ บัดนั้น เสนารับสั่งใส่เกศี
เอาเชือกชักบ่กบั่นไปทันที แล้วหน้าที่ของใครให้ขุดลง
บ้างทำท่อก่ออิฐเสริมสอบ ปักเชือนคิดกรอบรอบสระสรง
บ้างขุดขนต้นไม้กับบุษบง ปลูกลงสรรพสรรพ์ดังบัญชา

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น ไวยราพเกษมสันต์หรรษา
จึงสั่งมัจฉานุกุมารา ให้รักษาแดนด่านชั้นใน
แม้นศัตรูจู่จ้วงล่วงด่าน จงสังหารผลาญเสียให้ศักษัย
สั่งแล้วแก้วเคลื่อนรถชัย เข้าในนัคราชานี

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

๏ เมื่อนั้น ฝ่ายสุครีพหนุมานชาญชัยศรี
สองนายจึ่งปรึกษาพาที ว่าการที่มรดาในสาคร
เราก็ทำสำเร็จเสร็จสรรพ จำจะกลับคลาไคลไปทูลก่อน
ว่าพลางทางพาพวกวานร บทจรมาเฝ้าพระอวตาร

๔ คำ ๑ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงประณตบทบงสุ์ ทูลองค์พระหริรักษ์ศักดาหาญ
ว่าที่ทางจองถนนชลธาร แล้วดังโองการพระผ่านฟ้า

๔ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น พระหริรักษ์จักรแก้วแววเวหา
ได้ฟังสุครีพทูลมา แสนโสมนัสาเบิ่นพ้นไป
จึ่งปรึกษาเสนาวานร ทั้งสองพระนครกรุงใหญ่
เราจะยกโยธาคลาไคล ข้ามไปประชิดติดลงกา
จงจัดสรรกระบี่ที่ซื่อตรง ทั้งสามารถอาจองแกล้วกล้า
ให้ถือของนำทัพยาตรา จะเห็นหน้าใครมั่งในครั้งนี้

๑๖ คำ ๑

๏ บัดนั้น ไชยามพวานกระบี่ศรี
ได้ฟังรับสั่งก็ยินดี อัญชลีสนองพระบัญชา
ว่าองค์พระสยมบรมนาถ ทรงประสาทพรไว้ให้ข้า
สำหรับถือของชัยไคลคลา นำเสด็จผ่านฟ้าไปปราบยักษ์

๔ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงฟังแจ้งประจักษ์
ชื่นชมสมถวิลแล้วผินพักตร์ สั่งพิเภกพระยายักษ์ไปทันใด
ท่านผู้มีปรีชาจงหาฤกษ์ เราจะเดิกโยธาทัพใหญ่
ข้ามไปตั้งยังเกาะกรุงไกร จะยาตราคตาไคลวันใดดี

๗ คำ ๗

๏ บัดนั้น พิเภกรับสั่งใส่เกศ์
คำนวณดูรู้เพลานาที บังคมคัลอัญชลีแล้วทูลไป
พรุ่งนี้เสาร์ห้าอุษาโยค เบื้นมหาสิทธิโชคฤกษ์ใหญ่
จะมีลาภประเสริฐเดิศไกร ในตำราว่าจะได้ทางอัมพร

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระนารายณ์สุริยวงศ์ทรงศร
ได้ฟังอสุราพยากรณ์ ภูธรสุขเกษมเปรมปรีดิ์
จึ่งตรัสสั่งสุครีพให้ตรวจตรา โยธาวานรสองกรุงศรี
เข้ากระบวนถ้วนตามบาญชีมี ทั้งเสนีนายไพร่ให้พร้อมกัน

๗ คำ ๗

๏ บัดนั้น สุครีพเชี่ยวชาญการขยัน
ก้มเกล้ารับสั่งบังคมคัล มาเร่งรัดจัดสรรโยธา

๒ คำ ๗ เสมอ

๏ ให้คำแหงหนุมานชำนาญยุทธ คุมพลสิบสมุทรเบื้นทัพหน้า
ชมพูพานพลสิบสมุทรตรา เบื้นปีกขวาอาจองยงยุทธ
เกณิฑ์กระบินทร์นิลราชเบื้นปีกซ้าย คุมกระบี่นิกายสิบสมุทร

ทัพหลังรั้งท้ายพระทรงครุฑ นิลขันฤทธิรุทรเป็นตัวนาย
ยุกระบัตรนั้นสัตพลี เคยชำนาญบาญชีได้จัดหมาย
สุรการสุรเสนเป็นเกียกกาย ไพร่นายครบถ้วนกระบวนทัพ
ให้ตั้งกองท่องแถวบทจร เป็นพยุหมังกรเสร็จสรรพ
กองหลวงกองหลังดังคับ คอยรับเสด็จยาตรา

๗ คำ ๗ เจรจา

ขานี ◎ มาจะกล่าวบทไป ถึงท้าวสหัสนัยน์ไตรตริงษา
รู้ว่าพระหริรักษ์จักรา จะยกทัพข้ามมหาสมุทรไทย
จึงสั่งเทพเทวาสารถี พระจักรีจะไปทำสงครามใหญ่
จงเร่งเอารถทรงนั้นลงไป ถวายให้พระรามข้ามคงคา
แล้วตัวท่านจงอยู่ด้วยภูมิ เป็นสารถีสำหรับขับรัถา
ต่อการศึกเสร็จสรรพจึงกลับมา อย่าช้ารีบไปให้ทันการ

๖ คำ ๗

ร่าย ◎ บัดนั้น สารถีรับเทวบรรหาร
บังคมลามาขึ้นรถพิมาน แล้วขับอาชาชาญเหาะไป

๒ คำ ๗ พระยาเดิน

◎ ครั้นถึงที่หน้าพลับพลาพลัน อภิวันท์แล้วทูลแถลงไข
ว่าองค์อำมรินทร์แจ้งใจ จึงใช้ให้รีบเอารถมา
ให้พระองค์ทรงข้ามมหาสมุทร ไปณรงค์ยุทธกับยักษา
ให้ข้าอยู่โดยเด็จพระผ่านฟ้า ไปกว่าจะเสร็จสงครามนั้น

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระราเมศปรีดิ์เปรมเกษมศรี
จึงบัญชาปราศรัยด้วยยินดี เราชอบใจโกสัยครั้งนี้นัก
เอารถทิพย์มาให้ไปณรงค์ ทั้งองค์พระมาตุลีมัศกัด
ว่าแล้วสมเด็จพระหริรักษ์ ชวนพระลักษณ์ลีลามาสรงชล

๗ คำ ๗ *เสมอ*

โทน ๏ ไชสุหร่ายซ่านเซ็นกระเด็นต้อง อาบละอองโปรยปรายดังสายฝน
เย็นฉ่ำน้ำกุหลาบซาบสกนธ์ ทรงสุคนธ์ปนทองทั้งสององค์
สอดใส่สนับเพลาเพราพราย ภูษาลายเชิญทองก่องกั่ง
ชายไหวไกวกวัดสัมบัดทรง ฉลององค์งามงอนอ่อนละมุน
ทับทรวงสร้อยสังวาลบานพับ ศาลิบั้นเหน่งพลอยประดับขับหนุน
ธำมรงค์เรืองรองทองนพคุณ ทองกรกุดั่นดุนชมพูนุท
พระอนุชาชาญชัยใส่ชฎา พระหริวงศ์ทรงมหามงกุฎ
พระลักษณ์จับพระขรรค์เทพอาวุธ พระทรงครุฑถือศิลป์สำหรับองค์

๔ คำ ๗

ร่าย ๏ ครั้นเสร็จสรงทรงเครื่องอำไพ พอได้ศุภฤกษ์สูงส่ง
ให้ยกโยธาเดินดำเนินธง ยาตราตรงไปถนนชลธี

๒ คำ ๗ *กราวนอก*

โทน ๏ รถเอยรถอินทร์ เทียมสินธพเทพทั้งสี่
พระลักษณ์นั่งบัลลังก์ลดรถมณี สารถีขับยาตรา
เครื่องสูงเรียงรวเบ็ญทิวท่อง แตรสังข์ฆ้องกลองก้องป่า
วานรฮึกโห่เบ็นโกลา บันเทิงทำกิริยาเบ็นท่าทาง

บ้างโดดเต้นเผ่นผกหกคลับ กระโดดจับแมลงวันคันตีช้าง
บ้างนั่งดงหาเหาเกาแข้งคาง เริงร่ามากลางทางสาคร
เดี๋ยงรถเดี๋ยงพลรนคะนอง สะเทือนท้องสมุทรไทยไหวกระฉ่อน
ฝูงปลาว่ายแหวกแตกขจร เร่งกระบี่นิกรจรดี

ไ ๘ คำ ไ เชิด

ร่าย ◎ ครั้นถึงฝั่งฟากเกาะลงกา พระจักราปรีดิ์เปรมเกษมศรี
จึงตั้งให้พักพลมนตรี อยู่ที่ริมราวอรัญวา

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ บัดนั้น ผ่ายกองคอยเหตุยักษา
ครั้นเห็นทัพพระรามข้ามมา ก็รีบเข้าถวายนิ

ไ ๒ คำ ไ กราว

◎ ครั้นถึงจึงถวายบังคมทูล ท้าวราพณาสูรยักษี
ว่าพระรามข้ามพลโยธี มาถึงที่ฟากฝั่งสาคร
ประมาณดูกองทัพนับสมุทร เดินไม่สิ้นสุดหยุดหย่อน
แต่ด้วนเหล่าโยธาวานร ภูธรจงทราบบทมาลย์

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรอสุราศักดาหาญ
ได้ฟังว่าบัจจามิตรคิดรำคาญ พระยามารตริกไตรไปมา
ถูจะตัดศึกใหญ่ไว้ยศ ให้ดื้อชาปรากฏไปภายหน้า
คิดพลางทางมีพระบัญชา ดังภาณุราชเสนาใน
จงไปคิดนิมิตพนาดี ให้ถูกที่ชัยภูมิทัพใหญ่

ทั้งพฤกษาท่าธารบันดาลไว้ แต้วท่านจงลงไปอยู่ใต้ดิน
ถ้าแม้นกองทัพมนุษย์นั้น มายับยั้งตั้งมั่นลงเร็จสิ้น
จงลำแดงแผลงพลิกธรณินทร์ ให้ไพรินมรณาในสาคร

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น ภาณุราชอาจหาญชาญสมร
รับสั่งบังคมประนมกร แต้วออกจากนครลงกา

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงที่กลางหว่างบรรพต นอกเขามรกตภูผา
จึ่งร่ายเวทมนิมิตด้วยฤทธา เป็นถิ่นฐานธาราพนาลัย

๗ ๒ คำ ๗ ตระ

◎ แต้วลำแดงแผลงฤทธิ์อสุรินทร์ ชำแรกแทรกแผ่นดินลงไปได้
สองกรกุมภัณฑ์ดันขึ้นไว้ คอยเขม้นอยู่ในใต้ดิน

๗ ๒ คำ ๗ รัว

◎ เมื่อนั้น พระนารายณ์สุริย์วงศ์ทรงศิลป์
ครั้นข้ามพลโยธาพานรินทร์ ถึงสิ้นพร้อมกันทันใด
จึงมีพระวาจาบัญชาการ สั่งศรีหนุมานทหารใหญ่
ให้หาที่ตั้งชานพลับพลาชัย ตามในแนวป่าพนาดร

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น คำแหงหนุมานชาญสมร
รับราชวาที่ชิดกร ก็บทจรดูไปในหิมวา

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

๏ มาประสบพบที่นฤมิต สำคัญจิตคิดว่าเป็นกลางป่า
เห็นภูมิฐานสะอ้านสะอาดตา ทั้งพฤกษาท่าชารสำราญใจ
เดินเที่ยวพินิจพิเคราะห์ดู ชมเล่นเบิ่นครู่แล้วสงสัย
ไฉนหนึ่งนกกาคณาใน ไม่จับจิกผลไม้บินไปมา
ดีร้ายใต้พื้นปัถพี จะมีหมู่อสุริอยู่รักษา
จึ่งฉวยชักตรีเพชรฤทธา แทงประดาลงไปในธรณี

๖ คำ ๆ คุกพาทย์

๏ บัดนั้น อสุราภาณุราชยักษ์
แลเห็นสาตราวุธ ก็หลบหนีอาวุธผุดขึ้นมา

๒ คำ ๆ เชิด

๏ เมื่อนั้น หนุมานคอยเชม้นเห็นยักษา
กระทืบบาทกราดกรีวโกรธา จู่โจมโถมถาเข้าฟาดฟัน

๒ คำ ๆ

๏ บัดนั้น ภาณุราชบ้องบัดผัดผัน
แล่นโลดโดดรับขึ้นจับกัน ถ้อยที่โรมรันไม่ครั่นคร้าม

๒ คำ ๆ เชิด

๏ เมื่อนั้น หนุมานว่องไวในสนาม
ชิงชัยได้ที่ในสงคราม ไล่กระชิดติดตามจะรวบรัด
ตีต้องกุมภัณฑ์หันเห ถูกถมสมคะเนก้าวสกัด
มือขวาคว้าขวางหางตะพัด เกี่ยวกระหวัดมัดฉุดกระชากมา

๔ คำ ๆ เชิด

◎ เหยี่ยบอกลงไว้แล้วไต่ถาม มิ่งมิ่นามชื่อไรไอ้ยักษา
นี่ใครใช้ให้ทำมารยา จงบอกมาอย่าพรางจะวางวาย

ไ ๒ คำ ไ

◎ บัดนั้น ภาณุราชอกสั่นขวัญหาย
จึงร้องว่าข้านี้ถึงตาย จะบรรยายแต่ตามความจริงไป
ข้าชื่อภาณุราชอสุรา ทหารเจ้าลงกากรุงใหญ่
มีรับสั่งตำรัสตรัสใช้ ให้นิมิตมิ่งไม้ไว้ทั้งนั้น
ถ้าพระรามข้ามพลโยธา มาตั้งทัพพลับพลาลงที่นี่
จะพลิกคว่ำแผ่นพื้นปัถพี ให้ไพร่พลลงในคงคา

ไ ๖ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น วายุบุตรกริ้วโกรธเบื้นหนักหนา
ฉุดกระชากลากเอาตัวมา ก็ฆ่าภาณุราชเสียทันที

ไ ๒ คำ ไ โอด

◎ แล้วเอาศรีเพชรฤทธิรอน พื้นกายพื้นกรยักษ์
ตัดเกล้าเอาเศียรอสุรี ขุนกระบี่หิ้วเดินดำเนินมา

ไ ๒ คำ ไ

◎ ถึงที่เหล่าเขาแก้วมรกต เห็นกว้างขวางหว่างบรรพตภูผา
ทั้งถิ่นฐานสะอ้านสะอาดตา น้ำท่าอาศัยได้ครบครัน

ไ ๒ คำ ไ

๏ เดินพินิจพิศดูถ้วนถี่ พอเป็นที่หยุดยั้งตั้งมั่น
จึ่งปักไม้หมายกรุยเป็นสำคัญ แล้วหิ้วเศียรกุมภัณฑ์พามา

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งเคารพอภิวาท ถวายเศียรภาณุราชยักษา
แล้วทูลความตามพบอสุรา จนเข่นฆ่ากุมภัณฑ์บรรลัย
แล้วข้าดูภูผาแห่งหนึ่งนั้น เห็นเหมาะมั่นที่ทางกว้างใหญ่
อุดมทั้งผลหมากรากไม้ ทั้งน้ำท่าอาศัยพร้อมมูล

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น องค์พระหริรักษ์นเรนทร์สูร
ฟังกระบี่ชี้แจงกราบทูล ยิ่งเพิ่มพูนยินดีปรีดา
จึ่งชำระสระสรงทรงเครื่อง อร่ามเรืองระยับจับเวหา
ถือพระแสงศรศรีลีลา ให้ยาตราพหลมนตรี

ฯ ๒ คำ ฯ รุกรั้น

๏ ครั้นถึงเขาแก้วมรกต พระทรงยศปรีดิ์เปรมเกษมศรี
จึ่งตรัสสั่งสุครีพเสนี ให้โยธีตั้งทัพพลับพลาพลัน

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น สุครีพเชี่ยวชาญการขยัน
รับสั่งบังคมแล้วจรจรัล ออกมาเกณฑ์กันทันใด

ฯ ๒ คำ ฯ ประกม

ยานี ๏ ให้กระบินทร์นิลเอกฤทธิรอน คุมพลพานรเป็นนายใหญ่
เที่ยวตระเวนแว่นแคว้นแดนไพร ระวังระไวไพรีจะมีมา

กุมิตันนั้นตั้งเป็นกองนอก　　สามหอกเจ็ดหอกออกเดินป่า
ให้ล้อมแนมนั่งทางข้างดงกา　　ตระเวนมาสมทบบรรจบกัน
แล้วเอาเชือกชักปีกหน้าที่　　ริมคิรีราวป่าพนาสัณฑ์
ให้ก่อทำกำแพงสามชั้น　　ด้านสกัดจดกันกับบรรพต
บ้างไปปลูกตำหนักรักษา　　ที่ประทับพลับพลาอลงกต
ทำทั้งที่นั่งเย็นเป็นหลั่นลด　　แล้วหมดครบครันดังบัญชา

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

ร่าย　เมื่อนั้น　　พระหริวงศ์องค์นารายณ์นาถา
ครั้นเย็นย่ำค่ำควรเวลา　　ก็ขึ้นสู่พลับพลาพนาวัน

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

เมื่อนั้น　　ฝ่ายอสูรคอยเหตุเข้มขัน
เห็นกองทัพยับยั้งอยู่ที่นั่น　　ก็ผายผันรีบมายังธานี

ไ ๒ คำ ไ เชิด

ครั้นถึงจึงถวายอภิวาท　　แล้วทูลว่าภาณุราชยักษ์
มีวานรหนึ่งมาราวี　　ไล่ต้อนอสุรีมรณา
บัดนี้เดินทัพมายับยั้ง　　อยู่ยังมรกตภูผา
ตั้งมั่นกองทัพพลับพลา　　จงทราบบาทาพระยายักษ์

ไ ๔ คำ ไ

เมื่อนั้น　　ทศเศียรสุริย์วงศ์ทรงศักดิ์
ได้แจ้งการร่านร้อนฤทัยนัก　　จึงสั่งเสนายักษ์ไปทันที
ให้เร่งรัดจัดแจงโยธา　　ขึ้นพิทักษ์รักษาทุกหน้าที่

ประจำของป้องกันไพรี ทั้งทิวาราตรีอย่านอนใจ

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น มโหทรรับสั่งบังคมให้ว้
ชฎิลามาเกณฑ์พลไกร จัดไว้เสร็จสรรพ์ดังบัญชา

๗ ๒ คำ ๗ *เสมอ เจรจา*

ช้า ◎ เมื่อนั้น พระทรงภพบโลกนาถา
บรรทมตื่นพื้นพังสกุณา แซ่ซ้องก้องป่าพนาดร
พระนิ่งนึกตริตรองทำนองยุทธ จะสัประยุทธชิงชัยในสมร
แต่ครวญใคร่รำพึงคะนึงนอน จนทินกรพวยพุ่งรุ่งเรือง

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย ◎ เสด็จจากแท่นสุวรรณบรรจง มาเข้าที่โสรจสรงทรงเครื่อง
จับพระแสงศรชูคู่เมือง ย่างเยื้องออกนั่งหน้าพลับพลา

๗ ๒ คำ ๗ *เสมอ*

◎ จึงมีมธุรสพจนารถ ตรัสประภาษการศึกปริกษา
ดูก่อนข้าเฝ้าเหล่าเสนา แต่บรรดามานั่งพร้อมกัน
ซึ่งเรายกโยธามาครั้งนี้ ก็ได้ตั้งทัพขับขัน
ยังแต่จะสังหารผลาญกุมภัณฑ์ จะผ่อนผันคิดอ่านประการใด

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น ท้าวพระยาวานรน้อยใหญ่
ต่างทูลว่าข้าขอชิงชัย สังหารให้ปลดปลงทั้งดงกา
บ้างว่าอย่าให้ถึงรบรับ จะไปจับทศพักตร์ยักษา

ทั้งเผ่าพงศ์วงศ์วานอสุรา มัดมาถวายภูวนัย
บ้างว่าข้าขอสำแดงฤทธิ์ เนรมิตกายาให้โตใหญ่
จะช้อนเกาะลงกาพาไป ทุ่มทิ้งเสียในทะเลลึก
ต่างตนต่างจะใคร่ได้หน้า ชิงกันขันอาสาออกรบศึก
ทั้งลิงเลวเล็กน้อยพลอยพูดฮึก มิได้นึกย่อท้อต่อไพรี

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงสวัสดิ์รัศมี
ฟังบรรดาวานรเสนี ภูมีแย้มยิ้มอิ่มพระทัย
จึ่งตรัสว่าถ้าทำเหมือนคำท่าน เข้าหักหาญรณรงค์ก็คงได้
ถึงพวกพลทศพักตร์สักเท่าไร จะบรรลัยไม่ทันพริบตา
แต่เราคิดจะใคร่ไว้ยศ ให้ปรากฏลือเลื่องไปเบื้องหน้า
ตรัสพลางทางผินพักตร์มา สั่งพระยาสุครีพเสนี
จงแต่งราชสาส์นส่งให้องคต ไปถึงทศพักตร์ยักษี
แม้นไม่ส่งองค์สีดานารี จะสุดสิ้นชีวีวายปราณ

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ บัดนั้น สุครีพคำนับรับบรรหาร
มาสั่งลิงอาลักษณ์พนักงาน แต่งสารแล้วส่งให้องคต

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ บัดนั้น ลูกพาลีมีศักดาปรากฏ
รับสาราลาองค์พระทรงยศ ออกมาหน้าบรรพตแล้วเหาะไป

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงลงกาอาณาเขต จึ่งลงนอกนิเวศน์วังใหญ่
เดินโดยรัถยาคลาไคล เข้าไปยังที่ทวารา

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ บัดนั้น นายประตูผู้พิทักษ์รักษา
บ้างนอนนั่งตีกรับขับเสภา สานตะกร้ากระเช้าเหลาไม้คาน

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ พอเห็นกระบี่สีเขียว ตนเดียวเดินมาดูกล้าหาญ
ปิดประตูบูรีตะลีตะลาน แล้วช่วยกันลั่นดาลดันไว้
บ้างฮึกฮักทักถามว่าวานร ถิ่นฐานนานดรท่านอยู่ไหน
จะเข้าไปในนิเวศน์ด้วยเหตุใด ชื่อเรียงเสียงไรเร่งบอกความ

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องคตห้าวหาญชาญสนาม
จึ่งว่ากูผู้เป็นทูตพระราม มีนามองคตขุนกระบี่
รับสั่งใช้ให้ถือสารมา ถึงเจ้าลงกากรุงศรี
จะว่าขานการเมืองแต่โดยดี เปิดประตูบูรีจะเข้าไป

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ขุนหมื่นนายประตูผู้ใหญ่
จึ่งห้ามปรามตามทำนองเสนาใน ถึงเป็นทูตก็ยังไม่ให้เข้ามา
จงรอรั้งยั้งหยุดอยู่นั่นก่อน ตามประเวณีนครยักษา
เราจะไปทูลแถลงแจ้งกิจจา ถ้าแม้นโปรดให้หาจะพาไป

พลางกำชับพวกพหลพลมาร อย่าให้ดิงหักหาญเข้ามาได้
สั่งแล้วดีดาดดาไคล ตรงไปยังพระโรงรจนา

๗ คำ ๗

◎ ครั้นถึงจึงกราบบังคมทูล ท้าวราพณาสูรยักษา
บัดนี้มีทูตพระรามมา ชื่อว่าองคตยศไกร
จะเข้ามาว่าขานการชานี้ ทำท่วงทีจ้วงจาบหยาบใหญ่
ข้าฉลวัดผิดบีดทวารวังไว้ จงทราบใต้บทมาลย์พระผ่านฟ้า

๑๔ คำ ๗ เจรจา

ข้า ◎ เมื่อนั้น ทศเศียรทรงฟังไม่กังขา
รู้ประจักษ์ตระหนักแน่ในวิญญาณ์ ไอ้องคตบุตราพาลี
ซึ่งจะมาว่าขานการเมือง ก็ด้วยเรื่องสีดามารศรี
แม้นจะให้เข้ามาเวลานี้ หน้าที่มันจะทำให้ข้าใจ
ถึงจะห้ามมิให้มาหาเรา มันก็คงขึ้นเข้ามาจงได้
จำจะเอาดีต่อต้องอ้อนไว้ อย่าให้เคืองขัดอัชฌา

๗ คำ ๗

ร่าย ◎ ตริพลางทางสั่งสาวสุรางค์ ไปบอกนางมณโฑเสน่หา
องคตถูกผัวเก่าของเขามา อยู่ที่ทวาราเวียงชัย
ให้แต่งเครื่องโภชนากระยาหาร บรรจงจัดเครื่องอานออกไปให้
ปลอบโยนโอนอ่อนเอาใจ เกลี้ยกล่อมไว้ในนัครา

๑๔ คำ ๗

๏ บัดนั้น นางกำนัลนบน้อมเหนื่อเกศา
กราบกรานคลานคลาดย้อยถอยออกมา ไปปราสาทรัตนานางเทวี

ไ ๒ คำ ไ ชุบ

๏ ครั้นถึงจึงคลานเข้าไปเฝ้า ก้มเกล้าประณตบทศรี
ทูลแถลงแจ้งความตามคดี โดยมีพระราชบัญชา

ไ ๒ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น นวลนางมณโฑเสน่หา
แจ้งว่าองคตโอรสมา กัลยาตระหนกตกใจ
ครั้นฉงนกาอาณาเขต จะเกิดเหตุเสี้ยนหนามสงครามใหญ่
ดำริพลางนางสั่งวิเสทใน จงแต่งเครื่องไปให้อย่าได้ช้า

ไ ๔ คำ ไ

๏ บัดนั้น นางวิเสทรับสั่งพรั่งพร้อมหน้า
ไปแต่งเครื่องเอมโอชโภชนา แล้วยกมาถวายนางเทวี

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

๏ เมื่อนั้น นางมณโฑโสภามารศรี
จึงเลือกสรรบรรดานารี แต่ล้วนดูกผู้ดีมียศ
งามจริตรูปร่างเหมือนอย่างหุ่น พึงแรกรุ่นสาว ๆ คราวกันหมด
ให้เชิญเครื่องโภชนาสุธารส ไปประทานองคตยศไกร

ไ ๔ คำ ไ

๏ บัดนั้น นางกำนัลรับสั่งบังคมไหว้
เชิญเครื่องครบกันทันใด คลาไคลไปที่ทวารา

๒ คำ ๒ เพลง

๏ ครั้นถึงเบื้องประตูบุรี นางสาวศรีออกไปได้พร้อมหน้า
เห็นองคตขุนกระบี่มีศักดา ดูท่วงทีกิริยาเหมือนขัดเคือง
ให้ขวยเขินขามจิตคิดพรั่นพรั่น นางกำนัลทรุดนั่งทั้งเครื่อง
ทำหลบเลี่ยงเอี้ยงอายชายชำเลือง ยักเยื้องแยบคายให้ตายใจ
แล้วว่าของคาวหวานพระมารดา จัดแจงแต่งมาประทานให้
ทั้งดางสาดส้มสูกลูกลำไย ผลไม้ต่าง ๆ ด้วนอย่างดี

๒ ๖ คำ ๒

๏ เมื่อนั้น องคตตอบเหล่าสาวศรี
เองกลับไปทูลพระชนนี ว่าของนี้ให้มาเหมือนยาพิษ
กูเป็นข้าฝ่าละอองธุลีบาท นารายณ์ราชหริรักษ์จักรกฤษณ์
จะอาสากว่าจะสิ้นชีวิต พระมารดาอย่าคิดเป็นห่วงไย

๒ ๔ คำ ๒

๏ บัดนั้น นางกำนัลกัลยาอัชฌาสัย
จึงวอนว่าพาทีพิริยไร ขอพระองค์จงได้โปรดปราน
ถึงข้าวปลาว่าไม่เสวยหมด จงชิมรสสักหน่อยแต่ของหวาน
พอสางประณตน้อมนั่งตั้งเครื่องอาน บ้างอยู่งานโบกบัดพัดวี

๒ ๔ คำ ๒ เจรจา

๏ เมื่อนั้น องคตคิดเคืองเหล่าสาวศรี
จึงชักหน้าว่าเหม่อีเหล่านี้ เฝ้าเซ้าซี้เกาะเกี่ยวเออออะไร
น้อยหรือดัดจริตกระบิดกระบวน อย่ามากวนใจกูดูไม่ได้
ว่าพลางทางแกว่งพระขรรค์ชัย ทำขัดใจจะประหารผลาญชีวี

๗ คำ ๗

๏ บัดนั้น นางสาวใช้ตัวสั่นขวัญหนี
ฉวยคว้าเครื่องวิ่งทิ้งฝาชี จิตใจไม่มีอยู่กับกาย
เหลียวหลังยังเห็นเงื้อพระขรรค์ พลันวิ่งตามผ้าห่มหาย
หมุ่มารหมื่นชุนมุดนาย วุ่นวายวิ่งพลันไป

๗ คำ ๗ เชิด

๏ เมื่อนั้น องคตเคืองขัดอัชฌาสัย
จึงว่าเหวยอสุราเสนาใน เจ้ามิ่งว่ากระไรจะใคร่รู้
เบิ่นไฉนไม่ออกมาบอกเลย ไปนิ่งเฉยเสียหมดไม่อดสู
หรือสุดสิ้นความคิดบิดประตู ทำให้กูคอยท่าอยู่ช้านาน
ว่าพลางทางแผลงกำแดงเดช สะเทือนทั่วนัครเรศราชฐาน
กระทืบเท้าเผ่นโผนโจนทะยาน ถึงปราการด้วยกำลังวังชา

๗ คำ ๗ เชิด

๏ กำแพงพังทั้งประตูแตกหัก เห็นพวกยักษ์ย่อท้อไม่รอหน้า
จึงเข้าไปในพระโรงรัตนา เห็นอำมาตย์มาตยาอยู่พร้อมเพรียง
แกล้งเดินข้ามข้าเฝ้าเหล่ากุมภัณฑ์ มาตรแม้นทศกัณฐ์ไม่หลีกเลี่ยง

เอาหางขดเข้ามั่งนั่งต่างเตียง ให้สูงเพียงอาสน์องค์เจ้าดงกา

๗ ๔ คำ ๗

๏ แล้วจึ่งร้องพูดจาว่ากล่าว ดูก่อนท้าวสิบพักตร์ยักษา
เราเป็นทูตถือสารพระรามา มิ่งมงกุฎอยุธยาธานี
เสด็จยกโยธามาพร้อมหมด อยู่เขาแก้วมรกตคิรีศรี
ให้เราถือรับสั่งมาครั้งนี้ ตามประเวณีกระษัตรา
แม้นท่านทำความชั่วกลัวตาย ไปถวายบังคมก้มเกศา
จะรับแต่โฉมยงองค์สีดา กลับไปอยุธยาไม่ราวี

๗ ๖ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษ์
ได้ฟังดังแค้นดังอัคคี อสุรีจึ่งตำรัสตรัสไป
เหม่ไอ้ลิงวานร กูคิดว่าสัญจรมาแต่ไหน
มิรู้ว่าองค์ยศไกร เหตุใดอหังการ์พาที
ไม่เกรงกูผู้เป็นปิ่นกษัตริย์ พงศ์จตุรพักตร์ยักษ์
ถึงเทพเทวัญจันทรี อัญชลีกูจบภพไตร
เองเป็นแต่ทูตถือหนังสือสาร อีกหาญเกินกูผู้เป็นใหญ่
อนึ่งเล่าเข้ามาถึงวังใน เหตุใดไม่ถวายบังคมคัล

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น องคตฤทธิแรงแข็งขัน
หัวร่อร่าว่าเหวยทศกัณฐ์ จะเคารพอภิวันท์ด้วยอันใด
เป็นกษัตริย์ชั่วยากจริงอยู่ แต่จะเป็นเจ้ากูก็หาไม่

อย่าทำถือยศศักดิ์ให้หนักไป จะพากันบรรลัยทั้งเมืองมาร
จงก้มเกล้าเคารพอภิวาท รับรสพจนารถราชสาส์น
ดึงดื้อถือตัวไม่ต้องการ ว่าพลางทางอ่านอักษรไป

ฯ ๖ คำ ฯ

ช้า ๏ ในสารพระหรีวงศ์ทรงสังข์ สถิตยังฝั่งกเษียรสมุทรใหญ่
ฤๅษีเทวาสุราลัย เชิญให้อวตารมาผลาญยักษ์
ทรงพระนามราเมศมิ่งโมฬี ผ่านศรีอยุธยาอาณาจักร
เสด็จออกสร้างพรตทศพักตร์ ไปลักอัครชายามาธานี
พระจึงยกพลตามข้ามสมุทร มายั้งหยุดเหยียบนครของยักษี
แม้นจะลุยลงกาสักนาที ก็จะเป็นภัศม์ธุลีแหลกลาญ
แต่องค์พระทรงฤทธิ์คิดอนุกูล จึงให้ทูตจำทูลราชสาส์น
แม้นไม่ส่งองค์สีดาเยาวมาลย์ จะสังหารชีวันให้บรรลัย

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย ๏ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์เคืองขัดอัฌาสัย
ชี้นิ้วกริ้วโกรธตรัสไป มึงเห็นใครลักสีดาจึงพาที
เมื่อนางอยู่ผู้เดียวในดงดอน เห็นกูวอนให้พามากรุงศรี
ถ้าเจ้าเองงอนง้อขอโดยดี ก็จะมีอนุกูลไม่สูญใจ
นี่กลับอวดอ้างฝีมือซื้อรู้ ไปบอกเถิดว่ากูหาให้ไม่
ถึงพาพวกพลลิงมาชิงชัย จะบรรลัยไม่ทันพริบตา
อันเจ้ามึงนั้นก็รู้หมด หลบลี้หนีพระพรตมาอยู่ป่า

ให้ไปรบน้องครองพารา แต้วจึ่งมาต่อสู้กับหมู่มาร

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น องคตตอบไปด้วยใจหาญ
เหวยท้าวทศกัณฐ์อันธพาล ช่างมุสาว่าขานทุกสิ่งอัน
เมื่อครั้งพระหริรักษ์ออกแรมป่า พระพรตติดตามมากันแสงศัลย์
จึ่งเทวาดาบสประชุมกัน ห้ามสองพระน้องนั้นให้กลับไป
แต่พระหริวงศ์องค์พระลักษณ์ จะมาฆ่าโคตรยักษ์ให้ศักษัย
อย่าองอาจอวดกล้าชะล่าใจ จะพากันบรรลัยทั้งดงกา
เหมือนยักษ์ตรีเศียรทูตขร ก็ต้องศรจันธีวังสังขาร์
ถ้าท่านทำชื่อรู้สู้ศักดา หน้าที่ชีวาจะวายปราณ

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรศักดากล้าหาญ
ยิ่งดั่งแค้นเคืองใจดังไฟกาล จึ่งว่าไอ้ใจพาลเบ็นพวกกัน
ช่างยกย่องสองมนุษย์ว่านารายณ์ ไม่มีอายไอ้โง่โมหันธ์
เขาฆ่าพ่อตัวตายวายชีวัน กลับเห็นเบ็นธรรม์มาให้ใช้
มึงเบ็นถูกนางมณโฑโสภา โดยจะว่าก็กูเบ็นผู้ใหญ่
ยังกลับหลู่ดูถูกทุกอย่างไป อวดอิทธิฤทธิไกรแต่รามา
ทำไมกับสังหารผลาญทูตขร ฤทธิรอนอ่อนแอไม่แก่กล้า
เบ็นยักษ์อยู่บ้านนอกขอกนา ไม่เหมือนชาวดงกาชานี่
แต่ด้วนรู้เหาะเหินเดินอากาศ ฤทธิรงค์องอาจดังราชสีห์

ซึ่งเจ้ามิ่งหมายมาจะราว่ เพราะจะถึงที่ตายวายชีวัน

๗ ๑๐ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น องคตแสร้งหัวเราะเยาะหยัน
แล้วร้องเย้ยเหวยท้าวทศกัณฐ์ อย่าดิ้งดันอวดดีมีฝีมือ
อันทูตชรตรีเศียรกากนา มิใช่น้าพี่น้องของท่านหรือ
เขารู้ทุกบ้านเมืองเรืองฤๅ ยังพูดดื้อถือตัวไม่กลัวใคร
ยังมิหนำซ้ำว่าพระราเมศ ผลาญชีวิตบิตุเรศศักษัย
เนื้อความนี้แจ้งจบภพไตร ว่าพระทัยทรงธรรม์กรุณา
แต่หากบิดากูจะสู้ตาย มิให้แผลพานกายเท่าเกศา
จึงสั่งไว้ให้เรากับพระอาว อยู่เบื้องซ้ายบาทบงสุ์พระทรงธรรม์
นึกดูการอะไรที่ไหนเล่า จึงเอามาว่าไม่น่าขัน
เมื่อครั้งบิดากูยังอยู่นั้น จับได้ไอ้กุมภัณฑ์คนหนึ่งไป
รูปร่างช่างเหมือนพระยายักษ์ สิบเศียรสิบพักตร์เราจำได้
พระบิตุเรศผูกรัดมัดไว้ กูพาไปดากเล่นเหมือนเช่นปู
เอาข้าวเย็นเดนนางพระกำนัล ให้กินวันละบั้นจึงรอดอยู่
ยังกลับอ้างอวดดีมีฝีมือรู้ ลบหลู่บิดากูว่าไร

๗ ๑๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์แค้นคั่งฟังไม่ได้
ลุกขึ้นกระทืบบาทตวาดไป เหม่ไอ้ลิงไพรใจพาล
ไม่เกรงกูผู้เป็นปิ่นกษัตริย์ สารพัดหยาบช้าว่าขาน

ตรัสพลางทางสั่งอำมาตย์มาร จับประหารชีวันให้บรรลัย

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น สื่อสูรรับสั่งบังคมไหว้
เข้าพรั่งพร้อมล้อมลิงชิงชัย หน้าที่นั่งตั้งใจประจัญบาน
ได้ทีถาโถมเข้าโจมจับ กลอกกลับแกล้วกล้าศักดาหาญ
เงื้อง่าคทาธรรอนราญ ต่อต้านตีผิดไล่ติดพัน

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น องคตฤทธิแรงแข็งขัน
ผู้เดียวเคี่ยวขับจับประจัญ รับรองป้องกันกายา
สองเท้าเหยียบสองอสุรินทร์ กรกระบินทร์กุมกระบองสองยักษา
เปลี่ยนผลัดปัดป้องไปมา ย้ายท่าทำนองว่องไว

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ ลูกพาลีมีกำลังห้าวหาญ ประจัญบานบั่นบุกรุกไล่
ขึ้นเหยียบยันฟันสี่เสนาใน ล้มดิ้นสิ้นใจบรรลัยลาญ

ฯ ๒ คำ ฯ โอด

๏ แล้วตบมือหัวเราะเยาะเย้ย ว่าเหวยเจ้าลงกากล้าหาญ
กูจะใคร่ได้เศียรของขุนมาร ไปถวายพระอวตารผ่านฟ้า
แต่ครั้งนี้มิได้อาญาสิทธิ์ จึ่งจำใจไว้ชีวิตยักษา
ว่าพลางทางแผลงฤทธา เหาะมากองทัพพลับพลาชัย

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งคลานเข้าไปเฝ้า ก้มเกล้าประนมบังคมไหว้
ทูลความตามยุบลแต่ต้นไป ดังได้พูดจาราวี

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงสวัสดิรัศมี
ได้ฟังคำขุนกระบินทร์ก็ยินดี จึ่งมีมธุรสพจมาน
อันความคิดฤทธิรงค์องคต ก็ปรากฏแกล้วกล้าปรีชาหาญ
เราใช้ไปได้เรื่องราชการ แล้วซ้ำผลาญกุมภัณฑ์บรรลัย
ทั้งมิได้เพลี่ยงพล้ำคำโต้ตอบ เป็นความชอบนักหนาจะหาไหน
ตรัสแล้วลีลาคลาไคล เข้าในแท่นที่ศรีไสยา

ฯ ๖ คำ ฯ เสมอ

ช้า
๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษา
นิ่งนั่งคั่งแค้นแน่นอุรา มันหยาบช้านี่กระไรไอ้องคต
สังหารสี่เสนีแล้วมิหนำ ทั้งถ้อยคำสำทับให้อัปรยศ
จำจะคิดแก้แค้นแทนทด ฆ่าเสียให้หมดทั้งทัพชัย

ฯ ๔ คำ ฯ

ร่าย
๏ ตริพลางทางตรัสกับเสนี สงครามครั้งนี้เป็นการใหญ่
จำจะทำแยบคายภายใน ให้มีชัยลักษณ์รามด้วยความคิด
อันฉัตรแก้วมณีที่คำนับ อยู่สำหรับเมืองยักษ์ศักดิ์สิทธิ์
ยกขึ้นตั้งบังแสงพระอาทิตย์ ให้มืดมิดเหมือนเวลาราตรี
พวกศัตรูดูมาไม่เห็นเรา ดังบังเงาเขาพระเมรุคีรีศรี

ข้างพวกเราแดไปเห็นไพรี ด้วยแสงแก้วมณีมีฤทธิไกร
แต่ขอบฉัตรชั้นล่างกว้างกว่าโยชน์ คนลักสองสามโกฏิจึ่งยกไหว
เร่งระดมสมนอกสมใน หามไปเขานินทกาดา
ให้โหรดูฤกษ์งามยามปลอด ยกขึ้นตั้งยังยอดภูผา
จงเร่งรีบออกไปอย่าได้ช้า ตรวจตราเกณฑ์กันให้ทันการ

ไ ๑๐ คำ ไ

๏ บัดนั้น มโหทรคำนับรับบรรหาร
มาสั่งเวรเกณฑ์ไพร่พลมาร สับสนอดหม่านมี่ไป

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

๏ ครั้นนายมุดขุนหมื่นมาพร้อมพรั่ง ทั้งไพร่หลวงสมกำลังล้ำใหญ่
จึ่งให้หามฉัตรแก้วแววไว ตรงไปยังนินทกาดา

ไ ๒ คำ ไ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งขึ้นบนยอดเขา ให้ปักเสาเคียงคู่ทุกภูผา
พอฤกษ์ดีดีฆ้องกลองสัญญา อสุรายกฉัตรขึ้นบัดใจ

ไ ๒ คำ ไ เจรจา รัว

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรสุริวงศ์เบื้องใหญ่
เห็นฉัตรตั้งบังแสงอโณทัย สมหวังดังใจจินดา
จึ่งตรัสชวนมณโฑเทวี ทั้งนวลนางอัคคีเสน่หา
จะพาเจ้าไปที่ฉัตรรัตนา ดูกองทัพพลับพลาพวกไพรี
ว่าพลางต่างองค์ทรงเครื่อง รุ่งเรืองจำรัสรัศมี

แล้วนำนางย่างเยื้องจรลี ฝูงกำนัลขันทีก็ตามมา

ฯ ๖ คำ ฯ *เสมอ กลองโยน*

ทองย่อน ๏ ครั้นถึงจึงขึ้นบนบรรพต เลี้ยวลดเลียบเดินตามเนินผา
สำราญรื่นร่มฉัตรรัตนา อสุราผันแปรแลไป
เห็นที่พลับพลาทองกองทัพ คั่งคับนับแสนอสงไขย
บอกมณโฑโสภายาใจ เจ้าดูเล่นเป็นไรนางเทวี

ฯ ๔ คำ ฯ

ร่าย ๏ เมื่อนั้น นวลนางมณโฑมเหสี
ผันแปรแลไปเห็นไพรี ตั้งที่ประทับพลับพลาชัย
ทั้งพลลิงแลกลาดดาษดื่น ดูดังคลื่นกลิ้งกลางทะเลใหญ่
พวกชมพูพาลีมีฤทธิไกร นางตกใจจึ่งทูลภัศดา
การณรงค์สงครามครั้งนี้ เห็นไพรีคึกคักหนักหนา
จะเป็นเสี้ยนศึกใหญ่ในลงกา ผ่านฟ้าอย่าไว้วางพระทัย

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรยิ้มย่องสนองไข
สาวสวรรค์ขวัญตายาใจ เจ้าจะกลัวมันไยกับไพริน
พี่รุ่งเรืองฤทธาศักดาเดช ปราบประเทศทิศใดก็ได้สิ้น
มนุษย์กับลิงค่างอย่างยุงริ้น จะมาบินเข้าไฟบรรลัยลาญ
แล้วพานางเลียบเดินเนินสิงขร ดูโยธาวานรนายทหาร
กับทั้งเหล่าสาวสนมนงคราญ ต่างสำราญรื่นเริงบันเทิงใจ

ฯ ๖ คำ ฯ *เจรจา*

ช้า ◎ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
สถิตนั่งยังหน้าพลับพลาชัย แลไปมิดสิ้นทั้งดินฟ้า

๗ ๒ คำ ๗

ลำหรุ่ม ◎ ไม่ประจักษ์แจ้งความถามพิเภก เหตุใดเมฆหมอกมัวทั่วทิศา
หรือราหูจู่จับสุริยา ประหลาดกว่าแต่ก่อนร่อนชะไร

๗ ๒ คำ ๗

ร่าย ◎ บัดนั้น พิเภกราบก้มบังคมไหว้
จึงทูลความตามจริงทุกสิ่งไป มิใช่สุริยุปราคา
บัดนี้ทศกัณฐ์มันทำกล ยกฉัตรบังบนพระเวหา
อันฉัตรนี้เดชเดชา แต่ครั้งพระบิดาข้าให้ไว้
แม้นข้าศึกคิดเมืองเคืองขัด ให้ยกฉัตรขึ้นตั้งบังสุริย์ใส
จึงแต่งทหารชาญชัย ออกฉุยไล่หักโหมโจมประจญ
บัดนี้มืดมิดด้วยฤทธิฉัตร ถ้ามิศึกสารพัดจะขัดสน
ไม่ถึงเย็นเห็นยักษ์จักยกพล มาประจญเข่นฆ่าราวี

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิรงค์เรืองศรี
ได้ฟังทูลแถลงแจ้งคดี จึงมีมธุรสพจนา
ดูก่อนท้าวพระยาพานรินทร์ ทั้งขีดขินชมพูอยู่พร้อมหน้า
ใครจะอาสาได้ไปดงกา หักฉัตรอสุราเสียบัดนี้

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น สุครีพประณตบทศร์
จึงทูลพระหริรักษ์จักร์ ข้านี้จะขออาสาไป
ต้างพิธีทศพักตร์หักฉัตร ให้เป็นภัศม์ชุดีดงจงได้
ขอพระองคารชาญชัย จงโปรดให้สมจิตเจตนา

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระตริภพลบโลกนาถา
ฟังคำขุนกระบี่มีศักดา ผ่านพ้าชื่นชมโสมนัส
จึงบัญชาว่าชอบใจสุครีพ อย่าช้าการท่านรีบไปหักฉัตร
จงแคลวคลาดสาตราสารพัด ให้อาสัตย์มอดม้วยด้วยฤทธา

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น สุครีพรับพรอ่อนเกศา
ก้มกรานคลานคลอยถอยออกมา หมายตรงดงกาแล้วเหาะไป

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงเห็นทศกัณฐ์ ยืนอยู่ใต้ฉัตรใหญ่
กับมณโฑเทวีพี่สะใภ้ สาวสรรค์กำนัลในพร้อมพรัก
ขุนกระบินทร์ยินดีปรีดา จึงเหาะตรงดงมาที่ฉัตรบัก
แต่รังตบมือหัวเราะเยาะยักษ์ แล้วว่าเหวยทศพักตร์พาดา
มาชุมยกฉัตรชัยอยู่ในกรุง ไม่อาจออกรบพุ่งเหมือนปากว่า
บัดนั้นพระหริวงศ์ทรงศักดา ให้กูมาตัดศีรษะอสุรี

๗ ๖ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษ์
เห็นสุครีพน้องพระยาพาลี อสุรีคิดพรั่นหวั่นวิญญาณ์
แต่มานะกษัตริย์ตรัสตวาด เหวยไอ้ชาติลิงไพร่ใจกล้า
ซึ่งกูไม่ไปสงครามกับรามา เพราะมิให้ไพร่ฟ้าลำบากใจ
จะนิ่งอยู่ดูเล่นตามสบาย เจ้านายมิ่งจะทำอะไรได้
ซึ่งตัวเองอาสามาชิงชัย จะต้องตัดหัวไว้เลี่ยบประจาน

๑๖ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น สุครีพพังคั่งแค้นดังเพลิงผลาญ
จึงว่าเหวยทศกัณฐ์กุมภัณฑ์พาล ทนงนิ่กฮึกหาญอหังการ์
ซึ่งกูรับอาสามาวันนี้ จะตัดเกล้าเกศีของยักษา
ว่าพลางทางแผลงอิทธิฤทธา เข้าหักฉัตรอสุรายำไป

๑๔ คำ ๑ เชิด

๏ แล้วแกว่งยอดฉัตรเยาะหัวเราะเล่น ทำเป็นกรีวโกรธโถดไล่
ขู่ตะคอกหลอกนางกำนัลใน คว้าไขว่ไล่ประชิดติดพัน

๑๒ คำ ๑ เชิด

๏ บัดนั้น สาวสนมหนีลิงวิ่งตัวสั่น
ต้มตุกหลีกหลบกระทบกัน พัดวันแอบองค์เจ้าลงกา

๑๒ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษา
เป็นห่วงด้วยสาวสรรค์กัลยา แค่เหลียวหลังเหลียวหน้าราวิ่

แข็งใจรบรับจับประจัญ ต่อแย้งแทงฟันกระบี่ศร์
แกล้วกล้าถาโถมโจมตี ถ้อยที่หนึ่งไล่กันไปมา

ไ ๔ คำ ไ เชิด

๏ เมื่อนั้น สุครีพฤทธิแรงแข็งกล้า
โจมจับลับประยุทธยุทธนา ย้ายท่าทำนองว่องไว
ได้ที่โถมแทงแพลงพลาด ซ้ำพิฆาตฟาดฟันกระชั้นไล่
ถีบถูกทศกัณฐ์กำนัลใน ตกไสลล้มถลาดดาดดิน

ไ ๔ คำ ไ

๏ เห็นยักษ์เสือกกลิ้งนิ่งนอน กรรเจียกจรมงกุฎก็หลุดสิ้น
จึงคืบด้วยเท้าขวาพานรินทร์ ชุนกระบินทร์เย้ยเยาะเจ้าลงกา

ไ ๒ คำ ไ กราวรำ

๏ แล้วว่านี่แน่ดูรูหรือไม่ หัวของใครทศพักตร์ยักษา
นี่หากไม่ได้อาญาสิทธิ์มา กูจึงไว้ชีวาอสุร์
จะเอาแต่มงกุฎไปถวาย องค์พระนารายณ์เรืองศร์
ว่าพลางลำแดงแผลงฤทธิ์ ชุนกระบี่เหาะกลับไปพลับพลา

ไ ๔ คำ ไ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงเข้าไปกราบกราน องค์พระอวตารนาถา
ทูลเรื่องรณรงค์ในลงกา จนได้มงกุฎมาจากยานี

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระราเมศทรงสวัสดิ์รัศมี
จึ่งตรัสชมน้องพระยาพาลี ท่านมีความชอบเราชอบใจ
ไปหักฉัตรย่อยยับดับประยุทธ เอามงกุฎเจ้าลงกามาได้
ประกอบด้วยความคิดฤทธิไกร ควรเป็นทหารใหญ่ในพลับพลา
ถ้าแม้นการณรงค์สงครามเสร็จ จึ่งจะปูนบำเหน็จให้หนักหนา
ตรัสพลางชวนพระอนุชา เข้าพลับพลาสุวรรณทันที

๗ คำ ๗ เสมอ

ซ้ำ ◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษ์
สถิตแท่นไสยาในราตรี อสุรินงนิกตรีกตรา
ครั้งก่อนหนุมานผลาญเผาเมือง ได้แค้นเคืองขายพักตร์หนักหนา
ภายหลังยังไอ้องคตมา พิฆาตฆ่าทั้งสี่เสนีตาย
ครั้งนี้สุครีพมันรีบรัด หักฉัตรเสียได้ไม่เหมือนหมาย
ถึงสามครั้งตั้งแต่จะอับอาย ยิ่งคิดไปไม่สบายวิญญา

๗ คำ ๗

ร่าย ◎ พอรุ่งรางพลางนึกรำลึกได้ ถึงไวยราพยักษา
ประกอบทั้งความคิดวิทยา จะหามาสังหารผลาญไพรี
ครื้นแล้วแต่งองค์ทรงเครื่อง รุ่งเรืองระยับสลับศรี
จับพระแสงศรสิทธิ์ฤทธี ออกมาที่ท้องพระโรงรจนา

๗ คำ ๗ เสมอ

◎ นั่งเหนือแท่นรัตน์ชัชวาล อำมาตย์มารเฝ้าแหนแน่นหนา
มิได้ตรัสว่าขานการพารา แต่ตรึกตราโกรธถึงจะชิงชัย

จึ่งเรียกสองกุมารหลานเอก นนยะวิกวายุเวกเข้ามาใกล้
แล้วว่าเจ้าจงพากันคลาไคล ลงไปพาราบาดาล
บอกให้ไวยราพรู้เหตุ ว่าศึกติดนัคเรศราชฐาน
ไพร่บ้านพลเมืองเคืองรำคาญ ขอเชิญหลานรักมาช่วยราวี

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น นนยะวิกวายุเวกยักษ์
รับสั่งออกมาขึ้นพาชี อสุรีรีบขับไปฉับพลัน

๗ ๒ คำ ๗ กราว เชิด

◎ ครั้นถึงนัคราบาดาล ลงจากอาชาชาญผายผัน
เข้าไปในท้องพระโรงคัด อภิวันท์หมอบเฝ้าเจ้าพารา

๗ ๒ คำ ๗

ช้า ◎ เมื่อนั้น ไวยราพลิทธิศักดิยักษา
สถิตเหนือแท่นแก้วแววฟ้า พรั่งพร้อมท้าวพระยาเสนาใน
ตรัสด้วยการนัคเรศนิเวศน์วัง ที่ปรักหักพังให้ทำใหม่
ทั้งการพ้องร้องฎีกาว่าไป อย่าให้ราษฎรร้อนรำคาญ

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย ◎ พอเห็นสองอสุรศักดิรู้จักหน้า บุตรพระยาม้าริศกำแหงหาญ
จึงปราศรัยไต่ถามถึงเหตุการณ์ นี่กุมารสองราออกมาไย
พระเจ้ากรุงลงกาอาณาจักร พระยายักษ์ยังสำราญหรือไฉน
หรือมีเหตุเภทพาลประการใด จงบอกไปให้แจ้งประจักษ์ความ

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น ฯ ฯ ฯ

พวกกองหลังแบกบื้นดื้นดาษ เขนงคาดใส่กระสุนดินประสิว
บ้างถือทวนซองชายปลายปลิว แน่นนั่งตั้งตาริ้วรายไป
สารวัดเที่ยวตรวจทุกหมวดหมาย พรั่งพร้อมพลนิกายนายไพร่
แล้วเที่ยมราชรถแก้วแววไว มาเทียบไว้คอยท่าเจ้าชานี่

๗ คำ ๗ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น ไวยราพฤทธิไกรชัยศรี
ครั้นพรั่งพร้อมไพร่พลมนตรี มาโสรจสรงชลธีวารีรส

๒ คำ ๗ เสมอ

ไทน ◎ ทรงสุคนธารประดิ่นกลิ่นฟุ้ง ปนปรุงน้ำดอกไม้ใสสด
สนับเพลาเชิงงอนอ่อนชด ภูษาลายก้านขดเขียนสุวรรณ
ห้อยหน้าผ้าทิพย์ทองแดง ชายแครงเครือกระหนกผกผัน
ฉลององค์เลื่อมลายพรายพรรณ สวมเกาะแก้วกันดาดราวุธ
บั้นเหน่งเพชรไพโรจโชติช่วง ทับทรวงสอดซับประดับบุษย์
ทองกรเก้าคู่ชมพูนุท แล้วสวมทรงมงกุฎกรรเจียกเพชร
สวมใส่ธำมรงค์ประจงจัด ถ้วนค่าเมืองเรืองจำรัสตรัสเตร็จ
จับกล้องแก้วกุดั่นกัดเม็ด ครั้นเสร็จเสด็จมาหน้าพระลาน

๔ คำ ๗ เสมอ

ร่าย ◎ พรั่งพร้อมทุกหมู่จตุรงค์ ทวนธงม้ารถคชสาร
ขยายยกโยธาจากบาดาล พลมารแห่แหนแน่นนัน

๒ คำ ๗ กราว

โทน
๏ รถเอยรถทรง เสียงกงก้องกึกพิลึกลั่น
เทียมไกรสรสีห์สี่พัน โลทันขับคว้างมากลางทัพ
เครื่องสูงสองแถวแพรวพราย อภิรุมชุมสายแทรกสลับ
ทวนทองธงทิวปลิวระยับ แตรสังข์คั่งคับฆ้องกลอง
ม้าแซงแข่งขับเผ่นโผน กระทืบโกลนแผงพนังดังก้อง
เสียงรถเสียงคชสารร้อง เสียงฆ้องกระแตตีแซ่ไป
เสียงโห่โยธาห้าแสน พิภพแผ่นดินดาลสะท้านไหว
เร่งทัพขับพลสกลไกร ขึ้นไปลงกาธานี

ฯ ๘ คำ ฯ เชิด

ร่าย
๏ ครั้นถึงจึ่งหยุดจัตุรงค์ เสด็จลงจากรถมณีศรี
ยุรยาตรนาดกรจรลี เข้ามาที่ท้องพระโรงรจนา

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษา
แลเห็นไวยราพนัดดา เสด็จมาต้อนรับฉับพลัน

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ จูงกรขึ้นนั่งบัลลังก์รัตน์ ประคองหัตถ์โลมลูบหลานขวัญ
แล้วปราศรัยไต่ถามถึงพงศ์พันธุ์ ยังอยู่พร้อมมูลกันหรือฉันใด
ทั้งโฉมยงองค์ชนนีหลาน ค่อยเป็นสุขสำราญหรือไฉน
รำลึกถึงนัดดาว่าจะไป ก็จนใจปัจจามิตรมาติดเมือง

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ไวยราพทูลความไปตามเรื่อง
พระมารดาข้าบาทไม่ขัดเคือง ทั้งบ้านเมืองมั่งสุขทุกเวลา
ได้ทราบว่าข้าศึกมารบพุ่ง พระเจ้าลุงตรัสใช้ให้ไปหา
จึงรีบรัดจัดทัพแล้วยกมา จะอาสาณรงค์ยุทธ

๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรยินดีเบิ่นที่สุด
จึงบอกว่าบัดนี้มนุษย์ ชาวอยุธยาชาน
ได้พวกพลสองวาพานรินทร์ ทั้งชมพูชิดชินกระบี่ศร์
จองถนนข้ามมาจะราวี อยู่คิรีมรกตตรจนา
ลุงจึงให้เชิญเจ้ามาด้วย จะได้ช่วยตัดศึกปริกษา
สะกดทัพจับองค์พระรามา ไปสังหารชีวาเสียบาดาล
ภายหลังเหล่ากระบี่รีพล ต่างตนจะแยกแตกฉาน
ไม่พักออกหักโหมโรมราญ หรือหลานจะเห็นเบื่นอย่างไร

๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น ไวยราพกราบก้มบังคมไหว้
แล้วว่าอย่าปรารมภ์ร้อนฤทัย จะให้ได้ดังจิตบิตุลา
แต่หลานรักจักกลับไปบาดาล ทำการประกอบโอสถา
แม้นสำเร็จเสร็จสรรพสัพยา จะกลับมาคิดการราญรอน
ลอบสะกดหมดสิ้นทั้งกองทัพ ให้ล้มหลับกลาดเกลื่อนเหมือนไม้ซอน
จับมนุษย์นายใหญ่ไปนคร จะได้ต้มต่างสุกรแกล้มสุรา

๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรสรวลสั่นศัหรรษา
จึงว่าหลานนานไปนานมา อยู่พูดจากันสักหน่อยจึงค่อยไป
อันสงครามรามลักษณ์ที่เข้ารับ เหมือนเสร็จสรรพหมายชนะกะได้
ว่าพลางทางสั่งเสนาใน ไปบอกให้วิเสททำสำรับ
กูจะเสวยกับพระหลาน ทั้งเมรัยชัยบานให้เสร็จสรรพ
แล้วเลี้ยงเหล่าอสุราโยธาทัพ ตามอันดับน้อยใหญ่ไพร่ผู้ดี

๑๖ คำ ๆ

◎ บัดนั้น มโหทรรับสั่งใส่เกศี
ออกจากพระโรงคัดทันที มาหมายบอกตามมีบัญชาการ

๑๒ คำ ๑ เจรจา

◎ บัดนั้น พวกวิเสทสับสนอลหม่าน
ช่วยกันจัดแจงแต่งเครื่องอาน พะแนงห่านหมูหันขยันดี
เปิดต้มทั้งตัวตั้งกระถาย พล่ากวายแกงกวางช้างฉู่ฉี่
แล้วเลือกเหล้ากลั่นเข้มเต็มที่ ใส่ขวดแก้วมณีศรี

๑๔ คำ ๆ

◎ บัดนั้น สาวสรรคพนักงานซ้ายขวา
ต่างแต่งประกวดอวดกายา แล้วเชิญเครื่องเนื่องมาพระโรงชัย

๑๒ คำ ๑ ชุบ

◎ ครั้นถึงจึงค่อยคุกคลาน ก้มกรานกิริยาอัชฌาสัย
ตั้งเครื่องถวายรายเรียงไป แล้วนางในนบนอบหมอบคลาน

ดางนางบ้างเข้ารินสุรา ถวายเจ้าลงกาศักดาหาญ
แล้วรินให้ไวยราพขุนมาร บ้างอยู่งานโบกบัดพัดวี

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรเรืองศรี
ชวนนัดดาดื่มซ้ำทำที เสวยข้างฉุ่ยชอบพระทัย
ต่างถือตะเกียบทองจ้องจับ แกล้มกับแกงเผ็ดเบ็ดไก่
เสวยพลางทางพูดถึงชิงชัย ชักยักยักไหล่ไปมา

๗ ๔ คำ ๗ *เสี่ยนเหล้า*

◎ บัดนั้น สาวสุรางค์นางบำเรอซ้ายขวา
ครั้นเสวยเอมโอชโภชนา ก็คลานมานอบนบอภิวันท์

๗ ๒ คำ ๗

พระทอง ◎ จึ่งจับระบำรำถวาย เยื้องกรายใส่จริตบิดผัน
เคล้าคลอรอเรี่ยงเคียงกัน เชิงชั้นชายตาทำท่าทาง
ซ้อนจังหวะประเท้าเคล่าคล่อง เลียวลอดสอดคล้องไปตามหว่าง
เวียนระวันหันวงอยู่ตรงกลาง กำนัลนางนารีปรีดา

๗ ๔ คำ ๗ *เพลง*

ร่าย ◎ เมื่อนั้น ไวยราพลิทธิศักดิยักษา
เสวยพลางทางทอดทัศนา ดูบรรดาสาวสุรางค์นางบำเรอ
ทั้งเอนองค์อ้อนแอ้นแขนอ่อน รำพ้อนเต็มตื่นไม่มืดเมอ
ดูพลางทางตรัสพูดเพ้อ สำรวลเร่อร่าเริงบันเทิงใจ

๗ ๔ คำ ๗ *เจรจา*

๏ บัดนั้น วิเสทนอกแต่งสำรับไม่นับได้
บ้างใส่คานสาแหรกแบกหามไป เลี้ยงพหลพลไกรทั้งไพร่นาย
พวกเจ๊กเจ้ากระทรวงตวงสุรา หามมาท้องสนามตามหมาย
กรมวังตั้งตุ่มสุราราย คอยแจกจ่ายโยธาบาดาล

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ บัดนั้น พวกกองทัพสับสนอลหม่าน
ชุมนุมนั่งตั้งกระพอกจอกจาน รับประทานเหล้าเข้มเต็มตึง
บ้างเห็นช้างเท่าหมูกูแล้วหรือ การฝีมือมวยดีไม่มีถึง
บ้างอวดกล้าว่ากูจะสู้มึง ลุกทะลึ่งล้มปะทะปะกัน
ลางพวกรำเต้นเป็นนักเลง ร้องเพลงไก่ป่าฮาสนั่น
บ้างชักท่าชาตรีตีประชัน เพื่อนกันตีกรับรับรักแร้
บ้างเดินเที่ยวเกี้ยววิเสทเรดย่า พูดจากลอกคออ้อแอ้
เข้าฉวยคว้าผ้าห่มขอชมแพร เขาด่าทอกอแกเกะกะไป

ฯ ๘ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ไวยราพนัดดาอัชฌาสัย
เสร็จเสวยชัยบานสำราญใจ จึ่งกราบทูลท้าวไททศกัณฐ์
หลานรักจักลาไปทำการ คิดสังหารรามาให้อาสัญ
ว่าพลางทางถวายบังคมคัล จรจรัลจากพระโรงรจนา

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

๏ ครั้นถึงที่ประทับจตุรงค์ เสด็จทรงรถแก้วแววเวหา
ขับพลขำแรกแทรกสุชา เร่งทัพกลับมายังธานี

ไ ๒ คำ ไ เชิด

๏ ครั้นถึงท้ายพาราบาดาล ที่เขาแก้วสุรกานต์คีรีศรี
จึ่งยับยั้งตั้งพักราวี จงปลูกโรงพิธีที่ริมไทร
เอาหัวผีมาวางต่างก้อนเส้า ตั้งเตาโลหะกะทะใหญ่
หาเห็ดเผาเพลาโตงกโขลกไว้ เราจะได้ปันปรุงหุงยา

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

๏ บัดนั้น เสนารับสั่งใส่เกศา
จึ่งเกณฑ์ไพร่ให้ตัดไม้มา ปลูกมหาโรงราชพิธี
บ้างเที่ยวเก็บโหรายาเผา บ้างได้เพลาโตงกกระโหลกผี
ทำก้อนเส้าเตาไฟไว้ดีดี ดังมีพระราชบัญชา

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ไวยราพฤทธิไกรใจกล้า
ครั้นแล้วโรงพิธีก็ปรีดา เสด็จมาโสรจสรงคงคาลัย

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

ยานี ๏ ชำระสระสนานน้ำกลั่น ขัดสีฉวีวรรณผ่องใส
ทรงสุคนธ์ปนปรุงจรุงใจ ดูบได้พักตราพระยามาร
จับประจงทรงผ้าพื้นดำ บงเฉียงสไบคร่ำน้ำว่าน
ดอดสายธุรำรัตน์ชัชวาล ชฎาชาห่อเกล้าเมาลี

ถือประคำสำหรับร่ายเวท เอาเพศเป็นพรหมฤาษี
ครั้นเสร็จสรรพจับกล้องแก้วมณี เข้าสู่โรงพิธีทันใด

๑ จ คำ ๑ *พราหมณ์เข้า*

ชมตลาด ◎ จึงหยิบสรรพยามาระคน ปรุงปนลงกลางกะทะใหญ่
ย่างขึ้นบนบัลลังก์ที่ตั้งไว้ ให้โหมไฟเรืองโรจน์โชตนา
ยกพระหัตถ์นมัสการเหนือเกศ สำรวมกายร่ายพระเวทคาถา
ครั้นถ้วนร้อยแปดจบครบตำรา ก็เบ่าลงตรงยาทันใด

๑ ๔ คำ ๑ *ตระเชิญ*

ร่าย ◎ บังเกิดเป็นรูปทรงอนงค์นาง ขึ้นกลางโถหะกะทะใหญ่
ไม่ต้องตามตำรับบังคับไว้ ขัดใจฟ่าดพั้นเสี่ยทันที

๑ ๒ คำ ๑ *รัว*

◎ แล้วรีบนั่งระงับหลับเนตร โอมอ่านพระเวทของยักษี
ให้เปลวเพลิงโพลงกล้าอาหุดี ก็เบ่าลงตรงที่กะทะยา

๑ ๒ คำ ๑ *ตระสันนิบาต*

◎ เป็นสองเผ่าผู้พิฆาตกันกัน ยืนยันอยู่ตรงพักตร์ยักษา
ขัดใจไม่ต้องตามตำรา พิฆาตฆ่าเผ่าร้ายวายชนม์

๑ ๒ คำ ๑ *รัว*

◎ แล้วกลับหยุดยั้งตั้งสติ ตามลัทธิครูสั่งไว้สามหน
ประนมหัตถ์นมัสการอ่านมนต์ นิ่งบ่นบริกรรมซ้ำเบ่าลง

๑ ๒ คำ ๑ *ตระประทมไพร*

◎ เดชะพระเวทอสุรี บังเกิดเป็นราชสีห์สมประสงค์
ทั้งสองสัตว์สามารถอาจอง ทะยานยงยุทธรบขบกัน
ไวยราพดบหัตถ์ฉัดฉาน แสนสำราญสำรวลสรวลสันต์
จึ่งจับสองสิงหราชฬ่าดพั้น กุมภัณฑ์ผ่าล้วงเอาดวงใจ

๗ คำ ๗

◎ แล้วประกอบกับศรรพยา วางลงตรงหน้าศิลาใหญ่
อ่านอาคมพรหมมานประทานไว้ เสกโอสถบดไปมิได้ช้า

๗ ๒ คำ ๗ ตระ

◎ ครั้นทำสำเร็จเสร็จสรรพ ตามตำรับรู้หลักของยักษา
กำเริบจิตคิดคะนองดองยา ชโลมทาเนื้อตัวทั่วไป
เดชะพระเวทวิเศษขลัง ก็กำบังรูปกายหายได้
แกล้งนั่งดูหมู่พหลพลไกร ใครจะว่าอย่างไรทั้งไพร่นาย

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น อสุรศักดิ์ยักษ์มารทั้งหลาย
ที่ล้อมวงระวังนั่งราย ไม่เห็นนายตกใจกระไรเลย
เที่ยวถามกันสับสนอลหม่าน พระยามารหนีไปข้างไหนเหวย
จะเล่นข้าท่าไรยังไม่เคย ต่างกัมเงยแหงนชะแง้แลไป

๗ ๔ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น ไวยราพินดีจะมีไหน
ทรงพระแสงกล้องแก้วแววไว เที่ยวไล่เคาะพหลพลกุมภัณฑ์
พลางร้องมาว่ากูอยู่นี่ ไม่พอที่เที่ยวหาจ้าละหวั่น

แล้วสรงน้ำสำหรับพิธีกรรม ให้กุมภัณฑ์เห็นกายหายสงกา

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

◎ แล้วจึ่งดำรัสตรัสสั่ง กูเจ็บหลังนั่งนานนักหนา
จะเลิกทัพกลับคืนเข้าพารา นิทราผ่อนพักเสียสักวัน
พรุ่งนี้ค่ำจึ่งจะได้ไปสงคราม จับพระรามมาฆ่าให้อาสัญ
ว่าพลางทางขึ้นรถพลัน ขับพหลพลขันธ์เข้าเวียงชัย

ไ ๔ คำ ไ เชิด

◎ ครั้นถึงเกยดาหน้าปราสาท ลงจากราชรถทองผ่องใส
พอสิ้นแสงสุริโยอโณทัย ก็ตรงไปเข้าที่ศรีไสยา

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

พัดชา ◎ เอนองค์ลงเหนือแท่นบรรทม พร้อมสนมกรมในซ้ายขวา
สำราญรื่นชื่นจิตนิทรา อสุราก็ระงับหลับไป

ไ ๒ คำ ไ กล่อม

ร่าย ◎ ครั้นเวลาล่วงสามยามเศษ บังเกิดเหตุอัศจรรย์ฝันใฝ่
ผวาตื่นพิศตระหนกตกใจ แต่นิ่งนึกตริตรึกไตรไปมา
พอรุ่งรางสว่างแสงสุริยง จึ่งชำระสระสรงทรงภูษา
ประดับเครื่องเรืององค์อลงการ์ เสด็จมาพระโรงคัดทันใด

ไ ๔ คำ ไ เสมอ

สารถี ◎ นั่งเหนือแท่นรัตน์ชัชวาล จึ่งเรียกโหราจารย์เข้ามาใกล้
แล้วบอกว่าราตรีนี้ไซร้ เราฝันว่าแลไปในท้องฟ้า
เห็นดาวดวงหนึ่งน้อยลอยเลื่อน ขึ้นอยู่ตรงวงเดือนบนเวหา

แล้วเปล่งแสงแจ้งแจ่มกระจ่างตา พระจันทรานั้นดับดับดวงไป
เท่านั้นก็คืนฟื้นตะคุ้ง พอย่ำรุ่งรู้สึกนึกสงสัย
จะร้ายดีมีเหตุประการใด อย่าเกรงใจแจ้งความตามตำรา

๗ คำ ๗ เจรจา

ร่าย ◎ บัดนั้น ขุนโหรรับสั่งใส่เกศา
ดงเดชไก่ขับนับนาฬิกา แล้วเทียบกับชะตาชาน
พิเคราะห์ดูรู้ว่านิมิตร้าย จึ่งทูลทายพระยายักษ์
ซึ่งเดือนดับดับเมฆเมฆี พระภูมีจะสวรรคาลัย
อันดาวดวงช่วงโชติชัชวาล พระวงศ์ยักษ์จักได้ผ่านกรุงใหญ่
ข้าทูลความตามตำราว่าไว้ จงทราบใต้บาทาฝ่าธุลี

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ไวยราพร้อนใจดังไฟจี้
จึ่งว่าวงศ์พงศาบรรดามี อยู่ทนพร้อมพรั่งทั้งนั้น
พระโหราเร่งดูว่าผู้ใด จะได้ผ่านกรุงไกรไอศวรรย์
ถ้าสงสัยไล่เลียงเอาคืนวัน ดูกันเสี่ยงให้สิ้นกินใจ

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น โหรารับสั่งบังคมไหว้
จึ่งถามปีเดือนวันเป็นหลั่นไป เอาขับไล่ฤกษ์ยามตามตำรา

๗ ๒ คำ ๗

◎ ก็รู้ว่าไวยวิกขุนมาร จะได้ผ่านบ้านเมืองไปเบื้องหน้า
เห็นพร้อมกันมั่นคงไม่สงกา จึ่งกราบทูลพระยาอสุรี

อันไอยวิกกวงศ์ของทรงเดช พระราหูอยู่เมษราศี
ทั้งได้ราชาโชคโยคเกณฑ์ดี ถึงที่บำรุงกรุงบาดาล

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ไอยราพฤทธิไกรใจหาญ
ได้ฟังโหรเห็นจริงยิ่งรำคาญ จึงแกล้งพาดพาโลโกรธา
เหม่ไอ้ไอยวิกทรลักษณ์ เลี้ยแรงกูพิทักษ์รักษา
ยังคิดร้ายหมายชิงเอาพารา ไม่เจียมตัวชั่วช้าสารพัน
ตรัสพลางทางดั่งเสนาใน อันโทษไอ้ไอยวิกถึงอาสัญ
ทั้งอีพิรากวนแม่มัน เอาแยกกันตรากตรำจำไว้
ต่อกูได้พระรามลงมา จึ่งจะฆ่าเสี้ยด้วยให้ม้วยไหม้
ดั่งแล้วดีดาดาลไกล เข้าในแท่นสุวรรณบัลลังก์

๗ คำ ๗ *เสมอ*

◎ บัดนั้น อสุรีศรีพักผู้รับสั่ง
จึ่งออกมาที่ทิมริมวัง แล้วทำดังบัญชาพระยามาร

๗ คำ ๗

ช้า ◎ เมื่อนั้น พระตรีภพลบโลกทุกสถาน
เสด็จออกพลับพลาว่าราชการ เหล่าทหารนอบน้อมอยู่พร้อมพรัก

๗ คำ ๗

แขกมอญ ◎ เมื่อเวลาราตรีจะมีเหตุ จึ่งอาเพศต่างใหญ่ให้ประจักษ์
ถมกระพือพาผงมาตรงพักตร์ เวียนเบื้นทักขิณวัฏพัดขึ้นไป

๗ คำ ๗ *รัว*

ร่าย ๏ เห็นประหลาดหลากอยู่ไม่รู้ความ จึ่งตรัสถามโหราอัชฌาสัย
อันลมลางอย่างนี้จะมีภัย หรือจะให้ศรีสวัสดิ์วัฒนา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พิเภกรับสั่งใส่เกศา
พิเคราะห์ดูรู้ความตามตำรา จึ่งทูลว่าวันนี้จะมีภัย
ไวยราพเรืองฤทธิมันคิดอ่าน จะทำการสะกดทัพให้หลับไหล
แล้วลอบลักพระองค์ลงไป ถึงในนัคราบาดาล
แต่ไม่ถึงย่อยยับอับจน คงจะพ้นพระเคราะห์เพราะทหาร
จะปรากฏยศถากฤษฎาการ ด้วยได้ผลาญกุมภัณฑ์บรรลัย
แต่ราตรีนี้เคราะห์ยังกวดขัน จะป้องกันพระองค์ให้จงได้
ต่อล่วงสามยามเศษแล้วเมื่อใด จะพ้นภัยผาสุกทุกเวลา

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
ได้ฟังทูลแถลงแจ้งกิจจา จึ่งตรัสสั่งพระยาสุครีพพลัน
เร่งตรวจตราว่ากล่าวบ่าวไพร่ ให้นั่งยามตามไฟให้กวดขัน
กองตระเวนเกณฑ์เดินประจบกัน รอบสุวรรณพลับพลาพนาลี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น สุครีพรับสั่งใส่เกศี
บังคมสมเด็จพระจักรี มาตรวจตราหน้าที่ทุกแห่งไป
สั่งกำชับกำชาพลากร อย่าเห็นแก่หลับนอนทั้งนายไพร่
ผลัดกันนั่งยามตามไฟ ทั้งชั้นนอกชั้นในจงตรวจตรา

แล้วมานั่งเก้าอี้ที่ประตู คอยดูมิให้ใครแปดกหน้า
แต่คำแหงหนุมานชาญศักดา อยู่ที่ทวาราพลับพลาชัย
พวกกระบี่มังกุฎทั้งนั้น เป็นนายรายกันกำกับไพร่
พอเพลาสายัณห์ดงไรไร ให้ตีเกราะเคาะไม้เป็นโกลา

๗ คำ ๗ เจรจา

สมิงทองมอญ ◎ เมื่อนั้น พระยาไวยราพยักษา
ครั้นพลบค่ำย่ำแสงสุริยา เสี่ยงฟ้าร้องค้องคำราฤกษ์ดี
จึงแต่งองค์ทรงเครื่องครำ่าว่าน แก้วประพาพเพชรรัตน์จำรัสศรี
ครั้นเสร็จสรรพจับกล้องแก้วมณี แทรกพันบั้งพ่นมาพลัน

๔ คำ ๗ กราว

ร่าย ◎ ครั้นถึงกองทัพพลับพลา เห็นโยธาเที่ยวตรวจกวดขัน
ทั้งแสงเพลิงโพลงส่างเหมือนกลางวัน กุมภัณฑ์ค่อยย่องมองเข้าไป

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น ดิงเหล่าพหลพลไพร่
ทุกหน้าที่ล้อมกองไฟ ตระเวนไปรอบทัพพลับพลา
บ้างเรียกเพื่อนเตือนว่าใครอย่าหลับ อยู่คอยจับไวยราพยักษา
สารวัดนายหมวดตรวจตรา ใครหลับตาโบยตีมีไป

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น ไวยราพฤทธาอัชฌาสัย
ยืนแฝงฟังดิงกริ่งใจ เอะไฉนมันรู้ว่ากูมา

อย่าเลยจะแสร้งจำแลงตน เข้าปลอมพลพวกกระบี่ดีกว่า
จะได้ยินกับหูรู้กับตา อสุราคิดพลางทางแปลงกาย

๗ ๔ คำ ๗ *ตระ*

◎ เป็นกระบี่พี่พ่วงทะลวงวิ่ง เข้าปลอมปนพลดิงทั้งหลาย
แกล้งทำเที่ยมหมื่นชุนมุดนาย ถือหวายเที่ยวหวดตรวจตรา
เห็นกระบี่ที่เป็นนายประตู คอยชูคบส่องมองดูหน้า
ตกใจไม่เคยก็เคยมา ละล้าละลังระวังระไว

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น โยธาวานรน้อยใหญ่
เดินตระเวนวงเวียวเที่ยวไป มิได้หยุดพักตักเตือนกัน
บ้างว่าขอพอสามยามปลาย จะสิ้นเคราะห์พระนารายณ์รังสรรค์
แต่ยามสองยามค่ำนี่สำคัญ เราป้องกันไปจนพ้นเวลา

๗ ๔ คำ ๗ *เจรจา*

◎ เมื่อนั้น ไวยราพฤทธิแรงแข็งกล้า
ได้ยินดังเหล่านั้นจำนรรจา อสุรารู้แท้แน่นอน
จำจะต้องถ่ายเทด้วยเล่ห์กล ให้ดิงพดพวกมนุษย์หยุดหย่อน
คิดแล้วเลี้ยวองเข้าดงดอน เป็นยักษ์แผลงฤทธิรอนระเห็ดมา

๗ ๔ คำ ๗ *รัว เชิด*

◎ ครั้นถึงจึงลงเขาโสฬาศ องอาจยืนอยู่ยอดภูผา
กวัดแกว่งกล้องแก้วแววฟ้า สว่างดังดาราประกายพฤกษ์

๗ ๒ คำ ๗ *กระบองกัน*

๏ บัดนั้น พวกวานรสับสนอยู่จนดึก
เห็นแสงกล้องร้องบอกกันอึกทึก ดาวประกายพฤกษ์ขึ้นโน่นแล้ว
บ้างเงยแหงนชะแง้แลดูฟ้า บ้างพลอยว่าแสงทองก็ผ่องแผ้ว
สิ้นพระเคราะห์ภูวนาถคลาดแคล้ว ร้องไชโยพ่อแก้วเกรียวไป
แล้วต่างคนหยุดหย่อนผ่อนกำลัง ลงนั่งเล่นเอนหลังเอนไหล่
บางพวกก็ยังนั่งผิงไฟ มิได้ตรวจตราว่ากล่าวกัน

ฯ ๖ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ไวยราพฤทธิแรงแข็งขัน
ครั้นเสร็จแกว่งกล้องแก้วแพรวพรัน กุมภัณฑ์เหาะกลับมาฉับไว

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งลงริมพลับพลา จะเห็นเดินตรวจตราก็หาไม่
ทั้งห่างเสียงตีเกราะเคาะไม้ ดีใจสมถวิลจินดา
จึ่งเดินด้อมอ้อมขึ้นข้างเหนือลม นบนิ้วประนมเหนือเกศา
อ่านอาคมขลังบังนิทรา แล้วเทยาใส่กล้องส่องเป่าไป

ฯ ๔ คำ ฯ ตระ เชิดฉิ่ง

๏ ต้องพวกพหลพลลิง หลับกลิ้งกลางทรายทั้งนายไพร่
ค่อยย่องยาวก้าวข้ามพลไกร ล่วงเข้าไปได้ในประตู

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เห็นพลับพลาฝากระดานทวารบัง หนุมานยังนั่งระวังอยู่
จึ่งเทยาใส่กล้องมองเมียงดู แล้วเป่าลิงเผือกผู้ผอยหลับไป

ฯ ๔ คำ ฯ เชิดฉิ่ง

◎ ค่อยจดจ้องย่องข้ามหนุมาน เด็ดตะตานทวาราเข้ามาได้
เห็นองค์พระอวตารชาญชัย บรรทมหลับอยู่ในที่ไสยา
พินิจดูรู้แน่ว่าพระราม ตามความมุ่งมาดปรารถนา
เข้าอุ้มองค์ดังจากชานพลับพลา แทรกสุชาหมายมุ่งมากรุงไกร

ไ ๔ คำ ไ เชิด

◎ ถึงพิภพพาราบาดาล จึ่งตั้งมารมหาเสนาใหญ่
จงเร่งพามนุษย์นั้นไป ใส่กรงเหล็กไว้ในดงคาด
เกณฑ์ไพร่ให้พิทักษ์รักษา ดูกำชับกำชาว่าขาน
แล้วเอากะทะมาหน้าพระลาน ตั้งต้มชลธารเตรียมไว้
ให้อิ่มพิราวนอสุรี ตักน้ำเติมที่กะทะใหญ่
ต่อรุ่งรางล่างแล่งอโณทัย จะต้มไอ้ไวยวิกกับรามา

ไ ๖ คำ ไ เจรจา

◎ ดังกำชับสรรพเสร็จสำเร็จการ ชุนมารเกษมสันต์หรรษา
จึ่งเด็ดจัดดาศยาตรา เข้าแท่นที่ไสยาผาสุกใจ

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

◎ บัดนั้น เสนาข้าเฝ้าน้อยใหญ่
เด็ดจรลีแล้วหามพระรามไป ใส่ในกรงขังดังบัญชา

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ บัดนั้น วายุบุตรวุฒิไกรใจกล้า
ครั้นฉมพัดต้องกายคลายฤทธา ก็ดื่นตาตื่นตระหนกตกใจ
แลดูประตูเปิดเบิ่นช่อง เห็นแต่ที่แท่นทองผ่องใส

ไม่เห็นพระหริวงศ์ทรงชัย จึ่งเข้าไปปลุกพระอนุชา
ทั้งพิเภกพวกกระบี่มีมงกุฎ ต่างจุดคบวิ่งมาพร้อมหน้า
แล้วแยกกันค้นค้นค้นคว้า ไม่พบพานผ่านฟ้าก็ตกใจ

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์แสนโศกศัลย์ไม่กลั้นได้
รำลึกถึงเชษฐาโศกาลัย สอื้นไห้ครวญคร่ำร่ำพัน

๗ คำ ๗ โอด

โอ้ ◎ โอ้สังสารผ่านฟ้านิจจาเอ๋ย พระไม่เคยวิโยคโศกศัลย์
ต้องตกถึงมือมารชาญฉกรรจ์ น่าที่ชั่วันจะบรรลัย
เสียแรงน้องระวังนั่งอยู่ด้วย ควรหรือไม่ช่วยพระองค์ได้
เสียแรงเรียงเหล่าทหารชาญชัย ให้มีภัยถึงองค์พระทรงธรรม์
น้องไม่ขออยู่จะสู้ม้วย ตายด้วยภูวนัยไปสวรรค์
ร่ำพลางโศกาอาลัย พลขันธ์ไพร่นายฟายน้ำตา

๗ คำ ๗ โอด

ร่าย ◎ บัดนั้น พิเภกพระยายักษา
จึ่งบังคมสมเด็จพระอนุชา แล้วทูลว่าอย่าทรงโศกาลัย
อันองค์พระจักรีศึกร จะม้วยมรณ์มรณานั้นหาไม่
ขอให้แต่งทหารชาญชัย ตามไปพาราบาดาล
สังหารไวยราพที่หยาบคาย ให้วอดวายชีวังสังขาร
เชิญเสด็จองค์พระอวตาร มาสถานที่ประทับพลับพลา

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์ทรงฟังไม่กังขา
ค่อยเคลื่อนคลายวายโศกโศกา จึ่งสั่งวายุบุตรวุฒิไกร
ท่านริบตามอสุราไปบาดาล สังหารผลาญยักษ์ให้ดักษัย
เชิญเสด็จพระองค์ทรงชัย ขึ้นมาในเวลาราตรี

๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น หนุมานรับสั่งไล่เกศี
แต่ยังไม่รู้แห่งแจ้งคดี จึ่งพาที่ถามพิเภกโหรา
ชักไช้ได้ความแจ้งประจักษ์ บังคมลาพระลักษณ์ชนิษฐา
แผลงฤทธิ์ชำแรกแทรกสุธา ตรงไปพาราบาดาล

๔ คำ ๗ เชิด

◎ ถึงคำบลต้นทางกลางไพร เห็นยุงเท่าแม่ไก่กองด่าน
เป็นกลุ่ม ๆ กลุ้มพงดงดาน ออกบินด้านต่อสู้เป็นหมู่มุง
ขุนกระบี่ตีตบรบรับ กระโจมจับพิฆาตฟาดผลุง
ว่องไวไล่ขยับยุง รบพุ่งหักด่านราญรอน

๔ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นเห็นยุงวอดวายกระจายหนี ขุนกระบี่มิได้หยุดหย่อน
หมายทิศบุรพาพนาดร ริบร้อนไปตามมรคา

๒ คำ ๗ เชิด

◎ ถึงที่ด่านกันชันกลาง แลเห็นช้างยินเยี่ยมเทียมเวหา
โก่งหางกางหูชูดมา แทงถลาไล่เลียวเรี่ยวแรง

๒ คำ ๗ เชิด

๏ ดูกพระพายโผนจับลับประยุทธ ทะยานยุดหักคอช้อแข็ง
เปลี่ยนท่าง่าพระขรรค์พันแทง เลือดแดงเบ็นสาดชาดใจตาย

๗ ๒ คำ ๗ โอด

๏ ครั้นเสร็จสังหารผลาญช้าง จึ่งดูทางสำคัญมั่นหมาย
กำหนดจำคำพิเภกบรรยาย ดูกพระพายรีบมาในราตรี

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

๏ ถึงสระหนึ่งน้ำใสใหญ่กว้าง มีบัวใหญ่ในกลางสระศรี
ประกอบกอโกมลจงกลนี ชูนกระบี่ยืนพินิจพิศดู

๗ ๒ คำ ๗

๏ บัดนั้น มัจฉานุซึ่งรักษาสระอยู่
เห็นดิงใหญ่ใจหมายว่าศัตรู ก็โบกหางวางวู่แหวกมา
ทะยานขึ้นยืนขวางทางไว้ แล้วว่าเหวยดิงใหญ่ใจกล้า
ไวยราพให้เราเฝ้าคงคา รักษาด่านกันอยู่ขั้นใน
ตัวท่านอาจอุกรุกราน จะข้ามด่านไปตำบลหนไหน
ไม่รู้ว่าชีวันจะบรรลัย จงเร่งกลับคืนไปอย่าได้ช้า

๗ ๖ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น ดูกพระพายเพ่งพิศคิดกังขา
วานรนี้มีหางเหมือนอย่างปลา พูดจาองอาจประหลาดใจ
จึ่งร้องว่าเหวยไอ้ดิงเด็ก จะเจียมตัวว่าเด็กก็หาไม่
มึงอย่ามาขวางทางไว้ กูจะไปพาราบาดาล

๗ ๔ คำ ๗

๏ บัดนั้น มัจฉานุโกรธใจดังไฟผลาญ
จึ่งว่าเหวยดิงใหญ่ใจพาล ไม่รู้จักพระกาลทำหาญฮึก
ถึงตัวเราเบ็นเด็กดังเหล็กเพชร ไม่ขามเข็ดศักดาข้าศึก
จะชิงชัยให้รู้จักสำนึก พลางสะอึกเข้าประหารราญรอน

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานชาญสมร
รบรับจับกุมดุมบอน เห็นข้ออ่อนอุ่นใจได่สำทับ

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

๏ บัดนั้น มัจฉานุโดดโผนโจนจับ
ตัวเด็กเดี่ยงหลบรบรับ เคี่ยวชับชบกัดพัดยี่

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

๏ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานชาญชัยศรี
ได่ตระหลบรบรุกคลุกคลี เหยียบชยุดฉนัดพัดฟาดไป

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

๏ เห็นดิงเด็กไม่ดื้นยืนหัวร่อ กลับผัดเจ้าต่อจะให้ได่
วายุบุตรหยุดหย่อนอ่อนใจ พลางดำริตริไตรในวิญญาณ์
ไอ้วานรตัวนักกระจิริด แต่มีฤทธิ์กว่ายักษ์หนักหนา
ดูรูปกายคล้ายเราทั้งกายา หรือว่าพงศ์เผ่าไม่เข้าใจ
คิดพลางทางว่าเหวยวานร บิดรมารดาอยู่หาไหน
นามวงศ์พงศ์ประยูรอย่างไร เหตุใดมีหางเหมือนอย่างปลา

๗ ๖ คำ ๗ เจรจา

๏ บัดนั้น มัจฉานุนิ่งฟังไม่กังขา
คิดถึงคำมารดรซึ่งสอนมา ว่าบิดาเป็นกระบี่มีฤทธิ์
ทรงกุณฑลขนเพชรมาลัย ดูลิงใหญ่ตนนี้ไม่มีผิด
หรือแล้วจะเป็นเหมือนเช่นคิด สงสัยจิตจึงแถลงแจ้งกิจจา
เราชื่อมัจฉานุอายุอ่อน มารดรชื่อสุพรรณมัจฉา
ไวยราพรักใคร่ไปเอามา ให้เราเฝ้ารักษาสระนี้
บิตุเรศนั้นหรือชื่อหนุมาน เป็นทหารพระรามเรืองศรี
จะขอถามลิงใหญ่ไพรี ท่านนี้มีนามกรใด

ฯ ๘ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น หนุมานฟังแจ้งแถลงไข
รู้ว่าบุตรสุดสวาทเพียงขาดใจ จึ่งเข้าใกล้กล่าวคำรำพัน
เราหรือคือคำแหงหนุมาน ยอดทหารพระนารายณ์รังสรรค์
เมื่อมัจฉาชนนีเจ้ามีครรภ์ ก็จากกันกับบิดาได้ห้าปี
บัดนี้ไอ้ไวยราพทำหยาบคาย ไปลอบลักพระนารายณ์มากรุงศรี
พ่อจะตามไปประหารผลาญชีวี เจ้าช่วยชี้ทางให้ไคลคลา

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ บัดนั้น มัจฉานุกุมารหาญกล้า
ได้ฟังยังระแวงแคลงวิญญา จึ่งร้องว่าเหม่ไม่เกรงใจกัน
โอหังตั้งตัวว่าเป็นพ่อ น่าหัวร่อนี่กระไรช่างไม่ขัน
ถ้าท่านหาวให้เป็นดาวเดือนตะวัน เห็นสำคัญจึงจะว่าบิดาเรา

นี่ถามไถ่ได้ความกระจ่างแจ้ง มาเสกแสร้งมุสาว่าเปล่าเปล่า
หากเห็นเบื่อผู้ใหญ่ไม่ใจเบา หาไม่เราจะว่าบ้างอย่างนั้น

๑๖ คำ ๑ เจรจา

◎ เมื่อนั้น วายุบุตรฤทธิแรงแข็งขัน
เห็นมัจฉานุยังดุดัน จึ่งรับขวัญลูกยาแล้วว่าไป
เจ้าอย่าเพ่อเคืองขุ่นวุ่นวาย พ่อจะทำให้หายสงสัย
ว่าพลางแผลงอิทธิฤทธิไกร หาวให้เห็นเหมือนเดือนตะวัน

๑๖ คำ ๑ คุกพาทย์

◎ บัดนั้น มัจฉานุเห็นจริงทุกสิ่งสรรพ์
สารภาพกราบบาทบิดาพลัน พลางรำพันขอษมาพาที
ลูกนี้มิได้แจ้งเหตุ ว่าเป็นองค์บิตุเรศเรืองศรี
ได้จ้วงจาบหยาบช้าราวี ขออย่ามีเวราแก่ข้าไป
นิจาเอยอาภัพอัปลักษณ์ จะรู้จักกับบิดาก็หาไม่
ว่าพลางครวญคร่ำร่ำไร สะอึกสะอื้นให้ไปมา

๑๖ คำ ๑ โอด

● เมื่อนั้น วายุบุตรสุดแสนเสนหา
เข้ากอดจูบดูบหลังลูกยา แก้วตาอย่าละห้อยน้อยใจ
ด้วยสองข้างต่างคนต่างอยู่ พ่อลูกจึ่งหารู้จักกันไม่
ซึ่งหยาบช้าว่าขานประการใด ก็มิได้ถือโทษโกรธลูกรัก
แต่ครั้งนี้มีธุระร้อนออก คิดวิตกถึงองค์พระทรงศักดิ์
เจ้าเป็นบุตรบิดาสามิภักดิ์ ช่วยบอกทางเมืองยักษ์อย่าอำพราง

๑๖ คำ ๑

๏ บัดนั้น มัจฉานุถือสัตย์ขัดขวาง
จะบอกออกมิได้แต่ไม่พราง ดำริพลางทางตอบคำบิดา
แม้นดูถนัดชี้บอกหนทางให้ ก็เหมือนไม่รู้จักคุณยักษา
หนทางใดบิตุรงค์ดงมา อย่าหยุดยั้งตั้งหน้าไปทางนั้น

๔ คำ ๆ เจรจา

๏ เมื่อนั้น หนุมานหาญกล้าบัญญาขยัน
คะเนนึกตรึกดูกู้รูพลัน จึงรับขวัญลูกน้อยกลอยใจ
ค่อยอยู่เถิดบิดาจะลาก่อน การร้อนหนักหนาช้าไม่ได้
แล้วหักก้านบุษบงดงทันใด แทรกไปด้วยกำลังวังชา

๔ คำ ๆ เชิด

๏ ถึงด่านกันชั้นที่มีกำแพง ประตูศิลาแดงบีดแน่นหนา
จึงเผ่นโผนโจนถีบด้วยบาทา ทวาราหักโค่นไม่ทนทาน

๒ คำ ๆ เชิด

๏ บัดนั้น พวกยักษ์รักษาประตูด่าน
เห็นลิงเข้ามาได้ในปราการ ต่างตนอดหม่านเข้าจับกุม
บ้างฉวยได้ดาบหอกกลอกแกว่ง เข้าทิ่มแทงพันฟาดกลาดกลุ้ม
ทั้งหน้าหลังล้อมกระทบรบรุม เป็นกลุ่มกลุ่มกลุ้มกลัดสะกัดสะแกง

๔ คำ ๆ เชิด

๏ เมื่อนั้น ลูกพระพายห้าวหาญชาญกำแหง
ต่อสู้ผู้เดียวเรี่ยวแรง ไม่พลาดแพลงรบรับจับประจัญ

เผ่นขึ้นยื่นทะยานเหยียบบ่า ชิงสาตราบ้องบั๊ดผัดผัน
ชักศรีเพชรแกว่งแทงฟัน ต้องกุมภัณฑ์ล้มตายกระจายไป

๗ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นเสร็จสังหารมารม้วยมรณ์ จะหยุดหย่อนอยู่ช้าก็หาไม่
ตำแดงแผลงอิทธิฤทธิไกร ริบไปเมืองยักษ์ด้วยศักดา

๗ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงนัครเรศเขตสถาน เห็นประตูหมู่มารอยู่รักษา
จึงคิดว่าถ้าจะตรงเข้าค้นคว้า มันเห็นหน้าก็จะตื่นครื้นครึก
ด้วยพระหริวงศ์ทรงชัย ยังอยู่ในอาญาข้าศึก
ค่อยย้อมเดินดูไปดังใจนึก พอพบสระน้ำลึกกริมกำแพง
เห็นยักษามาคักอยู่ขวักไขว่ จึงแอบไม้มองฟังนั่งฟุบแฝง
ได้ยินเสียงเอ็ยงหูคอยตะแคง จะใคร่แจ้งเรื่องราวข่าวคำ

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น นวลนางพิราวรวนครวญคร่ำ
ด้วยถูกเท้าเข้าติดในเวรจำ ตัวก็ต้องตักน้ำดำเนินมา

๗ คำ ๗ เพลง

โอ้ ◎ ครั้นถึงสระล้นกำดังดงนั่งหยุด คิดถึงบุตรบ่นพลางเหมือนอย่างบ้า
โอ้ว่าไวยวิกของแม่อา เมื่อโทษาไม่ผิดสักนิดเดย
มันจะให้ไปต้มกับพระราม ต้องตายตามเขาแล้วดูกแก้วเอ๋ย
ทั้งถูกขื่อคาตรวนด้วนไม่เคย กระไรเดยทำได้ไม่ปรานี
แม้นดูกยาข้าตายจะตายด้วย ไม่ขออยู่สู้ม้วยไปเมืองผี

ยิ่งคิดยิ่งแค้นแสนทวี นางนั่งคิดทรวงช้ำร่ำไร

๑๖ คำ ๑ โอด

รำ เมื่อนั้น วายุบุตรได้ยินสั่นสงสัย
จึงออกจากสุมทุมพุ่มไม้ เข้าไปใกล้กัดยาแล้วพาที
ดูกชายายหรือเราขอถาม จะต้องตัมด้วยพระรามเรืองศรี
จงบอกแจ้งกิจจาอย่าโศกี อันเรานี้มาตามพระรามา
มันจำไว้ที่ไหนจะใคร่พบ แล้วจะรบสังหารผลาญยักษา
ทั้งดูกชายายจะพ้นมรณา อย่าอยู่ช้าพาเราเข้าไป

๑๖ คำ ๑

◉ เมื่อนั้น พิรากวนจึงแจ้งแถลงไข
อันพระรามนายท่านนั้นไซร้ เขาใส่กรงเหล็กไว้ในดงดาด
ไวยวิกดูกยาของข้านี้ คิดอยู่ที่ในทิมริมราชฐาน
แต่ที่จะพาเจ้าเข้าเมืองมาร เราเห็นการเกินตัวกลัวนัก
ด้วยนายทวารามีตราชู ชั่งดูมิได้ให้เบาหนัก
ถึงจะคิดเหาะข้ามกำแพงยักษ์ ก็ต้องจักรกรดนั้นบรรลัย
สาระพัดขัดขวางอยู่อย่างนี้ ขุนกระบี่จงคิดแก้ไข
ถ้าเห็นดีแล้วข้าจะพาไป แต่ว่าอย่าให้เสียการ

๑๘ คำ ๑

◉ เมื่อนั้น หนุมานแจ้งจิตจึงคิดอ่าน
แล้วตอบคำโฉมยงนงคราญ พอแก้ได้ดอกการแต่เพียงนี้
เราจะแสร้งแปลงกายเป็นใยบัว มิให้ยักษ์เห็นตัวทั้งกรุงศรี

ติดส่ไปไปกับนางเทวี จะไม่มีใครระแวงแคลงใจ
เมื่อถึงประตูตราชูชัง เขาว่าเอ็ยงเถ็ยงมั่งก็จะได้
ไม่เห็นเนื้อเห็นตัวกลัวมันไย จะทำได้หรือไม่ได้ให้ว่ามา

ไ ๖ คำ ไ เจรจา

◎ ครั้นนางยักษ์ยอมจิตเหมือนคิดอ่าน หนุมานแปลงกายร่ายคาถา
เบื้นยองใยไม่เห็นกายา ติดส่ไปไปบนบ่านารี

ไ ๒ คำ ไ ตระ

◎ เมื่อนั้น นางพิราภวนยักษ์
เห็นฤทธิ์ขุนกระบินทร์ก็ยินดี ลงตักน้ำแล้วลีลามา

ไ ๒ คำ ไ เพลง

◎ บัดนั้น นายประตูผู้พิทักษ์รักษา
จึงให้นางพิราภวนกัลยา ชันตราชูชังดังทุกคราว

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ ครันชั่งนางหนักก็หักผาง นายประตูรู้ต่างตาขาว
เข้าจับตัวนางยักษ์ชักหวายยาว ว่ากล่าวคุกคามถามซัก
ตัวเอาสิ่งใดใส่ซ่อนมา จึงหนักตราชูยนต์จนหัก
จงบอกความตามจริงอย่าเย้องยัก ต่างคึกคักชูดูทั่

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พิราภวนชันเล็งเถ็งอึงมี่
เมื่อตราชูอยู่มากว่าร้อยปี ไม่ดีเดาะหักจักโทษใคร

มารุมขู่กูเล่นเห็นตกยาก เหมือนหนึ่งน้ำท่วมปากไม่เถียงได้
มันจะฆ่าจะฟันฉันใด กูก็ไม่ขอตัวกลัวตาย

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น นายประตูตันจิตคิดหมาย
ถึงชั่วดีพี่น้องของเจ้านาย ไม่ถือคำหยาบคายนางนงลักษณ์
ทั้งคิดว่าตราชูก็เก่าแก่ มันเป็นแต่สบเคราะห์เดาะหัก
แล้วนางเถียงถูกระบอบชอบนัก พวกยักษ์นายประตูดูตากัน

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พิรากวนลิ้นลมคมสัน
เถียงพลางนางรีบจรจรัล เข้าในปราการกั้นทันใด

ฯ ๒ คำ ฯ ชุบ

๏ ถึงเกยช้างข้างชลาหน้าพระลาน หนุมานก็กลับเป็นลิงใหญ่
นางยินดีชี้แจงให้แจ้งใจ ไวยราพอยู่ในปราสาทนี้
โอรสเราเขาไว้ริมนิเวศน์ หว่างประตูวิเศษชัยศรี
โน่นดงต้นตาลรายท้ายบุรี คือที่เขาจำพระรามา
จงแก้ไขให้เสร็จสำเร็จคิด แล้วโปรดด้วยช่วยชีวิตลูกข้า
อย่าให้ม้วยมอดรอดชีวา เหมือนคำมั่นสัญญาเจ้าว่าไว้

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานทหารใหญ่
รับคำอสุรีด้วยดีใจ แล้วหมายไม้มุ่งตรงมาดงตาล

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

◎ ครั้นถึงเห็นหมู่อสุรา ตรวจตราดับสนอดหม่าน
จึ่งแฝงกายร่ายเวทวิชาการ ส่ะกดมารหมู่พหลพลไกร

ไ ๒ คำ ไ *ตระ*

◎ บัดนั้น พวกอสูรนับร้อยน้อยใหญ่
ผลัดกันนอนนั่งระวังระไว ตื่นต้องกองไฟเที่ยวไตรตรา

ไ ๒ คำ ไ *เจรจา*

◎ ครั้นต้องเวทมนต์หนุมาน ให้ซาบซ่านสยองพองเกศา
ต่างตนล้มหลับกับสุชา บ้างพูดจาละเมอเพ้อพึม

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น ถูกพระพายได้ยินกรนกระหึ่ม
จึ่งแฝงเงาเข้าไปตามไม้ครึ้ม เสี่ยงงึ่มงึ่มชะโงกมองแล้วย่องมา

ไ ๒ คำ ไ *คุกพาทย์*

◎ จึ่งเห็นสมเด็จพระหริวงศ์ บรรทมหลับอยู่ในกรงยักษา
วายุบุตรทรุดลงตรงบาทา โศการ่ำรักพระจักรี

ไ ๒ คำ ไ

◎ โอ้ว่าพระองค์ทรงเดช มีพระคุณอุ่นเกศกระบี่ศรี
มาเสื่อมฤทธิ์เสี่ยรู้อสุรี เสี่ยทีเสียงทหารชาญชัย
เมื่อรู้ว่าข้าศึกจะลอบลัก แต่เท่านี้มิรักษาได้
จนกุมภัณฑ์มันพาภูวนัย มาลำบากยากไร้ทรมาน
นิจจาเอ๋ยเคยบรรทมทิพยอาสน์ มาไสยาสน์กลางกรงน่าสงสาร

ร่ำพลางทางก้มดงกราบกราน หนุมานตะอึ้นให้ไปมา

๗ คำ ๗ โอด

ร่าย ◎ ครั้นสร่างโศกสำแดงแผลงฤทธิรงค์ เข้าแหกกรงเหล็กใหญ่ยักษา
สอดกรช้อนองค์พระจักรา ขึ้นใส่บ่าแบกออกนอกนคร

๗ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงศรีวันบรรพต จึงเลื่อนลดลอยลงตรงดิ่งขร
เห็นที่แท่นแผ่นผาน่านอน ดังบรรจถรณ์ทิพรัตน์ชัชวาล
จึงวางองค์ทรงธรรม์ให้บรรทม ระรื่นร่มรังใหญ่ไพรสาณฑ์
ประกาศฝากเทพไทในดงดาน แล้วกราบกรานลากลับมาฉับไว

๗ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงปราสาทชัยไวยราพ แผลงศักดาอานุภาพแผ่นดินไหว
ถึบบานบัญชรบังพังเข้าไป แล้วร้องว่าเหวยไอ้ใจพาล
ไปลักพระหริวงศ์ลงมา ไม่รู้ว่าชีวังจะสังขาร
อันตัวกูผู้ชื่อหนุมาน เป็นทหารตามมาจะฆ่ายักษ์
ชีวิตมึงวันนี้ไม่มีรอด ยังนอนกอดเมียหลับอยู่ปลักษณ์
ว่าพลางทางทำคึกคัก หยาบช้าท้ายักษ์ให้โกรธา

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ไวยราพรู้สึกนึกกังขา
จับพระขรรค์เดชทรงตรงออกมา ถึงชาลาพอดิ่งวิ่งเข้ารบ
อสุรีรันฟันฟอน วานรปั่นป่วนออกหลบหลบ

กระทืบบาทหวาดไหวไตรภพ ประจัญจับรับรบกันกลางแปลง

๑๔ คำ ๑ เชิด

◎ เมื่อนั้น หนุมานต้านต่อข้อแข็ง
ได่กระชิดติดพันพันแทง เรี่ยวแรงรอนรันประจัญดี

๑๒ คำ ๑ เชิด

◎ เมื่อนั้น ไวยราพยับย่อยไม่ถอยหนี
แกว่งพระขรรค์พันดิงหลายที เห็นกระบี่ยืนยงคงอายุ
ให้เหนื่อยเหน็ดเข็ดฤทธิ์คิดมายา หวังจะล่อลวงฆ่าวายุบุตร
จึงว่าเหวยดิงขาวบ่าวมนุษย์ เรายงยุทธไม่แพ้ชนะกัน
จะรบทางธรรมยุทธสุจริต ให้ล่อยศทศทิศสรวงสวรรค์
เอาดาดสามต้นตะบิดติดพัน แล้วผลัดกันดีคนละสามที
ท่านก็เป็นชาติทหารชาญชัย จงศิโรตรดูเถิดกระบี่ศรี
ซึ่งคำมั่นสัญญาว่าทั้งนั้น จะเห็นดีหรือไรให้ว่ามา

๑๘ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานหาญกล้า
ทำดีกดักดันคำซ้ำสัญญา นี่แกล้งว่าดวงดิงหรือจริงใจ
กระนั้นตัวเรานี้จะตีก่อน สามดิงจึงจะนอนลงให้
เอาหรืออสุราว่าอย่างไร จะได้ไปตะบิดติดต้นตาล

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น ไวยราพฤทธากล้าหาญ
จึงตอบคำกำแหงหนุมาน อันตัวท่านอวดกล้ามาแต่ไกล

ต้องให้เราเข้าของพระนคร ดีก่อนสามคิงจึงจะได้
ซึ่งกลัวว่าไม่จริงกริ่งใจ เราจะให้ความสัตย์ปัฏิญาณ
ถ้ากลับถ้อยคืนคำทำอุบาย ให้ต้องสายสุนี่บาดฟาดสังหาร
เพี่ยงสามที่ถ้าไม่บรรลัยดาญ จะทอดองค์ลงให้ท่านทำเรา

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ชุนกระบี่ดีใจใครจะเท่า
จึ่งแกล้งร้องตอบความตามลำเนา ท่านเลือกเอาเปรี่ยบกันสัญญา
แต่หากได้ปฏิญาณสาบานตัว ครั้นมิรับจะว่ากลัวยักษา
จะดีก่อนก็ถอนต้นตาลมา จะนอนให้อสุราดังว่าไว้

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ไวยราพิษดีจะมีไหน
จึ่งลำแดงแผลงอิทธิฤทธิไกร เข้าถอนต้นตาลใหญ่มิได้ช้า

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

◎ ได้สามต้นดีเกลี่ยวเรี่ยวแรง กวัดแกว่งต่างตะบองแล้วร้องว่า
เหวยคำแหงหนุมานชาญศักดา จงเข้ามาสู่กรรมคว่ำลง

๗ ๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น หนุมานอ่านเวทเสกฝุ่นผง
เอาทาตัวทั่วตนทนคง แล้วนอนลงกวักเรี่ยกอสุรา

๗ ๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ไวยราพลองกำดังตั้งท่า
เงื้อดเงื้อตะบองตาดทะยานมา ตีวานรซ้ำร่ำลงไป

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น หนุมานไม่ฉันยันขันได้
จึงว่านอนลงมั่งไย้จังไร ยื่นตะบองมาให้กูดี๋ดี๋
แม้นรักตัวกลัวตายวายปราณ จงกราบกรานประณตบทศรี
จึงจะได้ให้ทานชีวี ถ้าแม้นดีสามดังมังก็ตาย

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ไวยราพประหวั่นขวัญหาย
แล้วกลั้นจิตคิดมานะนึกอาย ถูกผู้ชายตายไหนก็ตายไป
ตำริพลางทางว่าเหวยไอ้ลิง ทำเย่อหยิ่งอย่างกูสู้ไม่ได้
ถึงมาตรแม้นม้วยชีวันบรรลัย กูก็ไม่อยากของอ่องอน
ซึ่งสัญญาว่าไว้จะให้ดี ไม่พาที่กลับกลอกหลอกหลอน
ว่าพลางทางยืนคทาธร แล้วลงนอนให้มั่งดังสัญญา

๗ ๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ถูกพระพายร่ายตะบองเจ้องง่า
ยืนเขย่งเยื้องโผนโจนมา สังเกตตาดีรันลงทันที

๗ ๒ คำ ๗ โอด

◎ สามติ่งตาดหักยักษ์ตาย ถูกพระพายแค้นขัดตัดเกศี
เสร็จแล้วหิ้วศีรษะอสุรี เข้าสู่ที่ท้องพระโรงรจนา

๗ ๒ คำ ๗ เสมอ

๏ นั่งเหนือแท่นรัตน์ชัชวาล พวกยักษ์มารข้าเฝ้าก็เข้าหา
จึ่งสั่งให้ถอดไวยวิกมา มอบแสนศวรรยาธานี
แล้วตั้งให้ลูกยามัจฉานุ ช่วยบำรุบำรุงกรุงศรี
เป็นฝ่ายหน้าว่าขานการบุรี แทนที่กษัตริย์ขัติยา

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ ครั้นจัดแจงสำเร็จเสร็จการ หนุมานหิ้วเศียรยักษา
พาเหาะละลิ่วปลิวฟ้า ตรงมาคีรีวันทันใด

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งลงเหลี่ยมสิงขร เห็นภูธรไสยาสน์ไม่หวาดไหว
ค่อยสอดกรช้อนองค์พระทรงชัย เหาะละลิ่วปลิวไปในราตรี

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงกองทัพพลับพลา พอเพลารุ่งแจ้งแสงสี
ค่อยวางพระหริรักษ์จักรี ลงเหนือที่แท่นแก้วแพรวพรัน
แล้วผินหน้ามาเคารพอภิวาท พระอนุชาธิราชรังสรรค์
ถวายเศียรอสุราอาธรรม์ รำพันทูลแถลงแจ้งกิจจา

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

ช้า
๏ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
ครั้นรุ่งรางส่างเวทวิทยา ผ่านฟ้าพื้นองค์ดำรงกาย
เห็นเสนาวานรกับน้องรัก มาอยู่พรักพร้อมกันไม่ทันสาย
มิได้รู้เหตุผลต้นปลาย จึ่งภิปรายถามพระอนุชา

เมื่อนั้นพิเภกว่าพวกยักษ์ จะลอบลักเราไปไกลหนักหนา
บัดนี้สุริยนพ้นเวลา เห็นผิดคำโหราที่ว่าไว้

ไ ๖ คำ ไ

ร่าย ◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์กราบก้มบังคมไหว้
จึงทูลพระหริวงศ์ทรงชัย เมื่อนี้นั้นมีไวยราพมา
ลักพระองค์ลงไปถึงบาดาล หากคำแหงหนุมานออกอาสา
ตามไปผลาญมารม้วยมรณา เชิญเสด็จกลับมาผลับพลาชัย

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
ได้ฟังน้องนิกรระหนกหนกพระทัย จึงถามไถ่คำแหงหนุมาน
ท่านตามเรามาได้ไม่ทันรุ่ง ช่างรบพุ่งเร็วนักหักหาญ
หรือพิภพพาราบาดาล ไม่มีด่านรับรองป้องกัน

ไ ๔ คำ ไ

◎ บัดนั้น วายุบุตรบรรยายเมื่อผายผัน
เมื่อรบยักษ์หักด่านถึงสี่ชั้น จนได้องค์ทรงธรรม์มาผลับพลา

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ ครั้นแล้วบังคมก้มกราบ ถวายเศียรไวยราพยักษา
พลางทูลแถลงแจ้งกิจจา ศีรษะเจ้าพาราบาดาล

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิล้ำสุริย์ฉาน
จึงตำรัสตรัสกับหนุมาน อันความชอบของท่านเป็นพ้นไป

อุตส่าห์ตู้สงครามตามติด เหมือนช่วยชุบชีวิตเราไว้ได้
แม้นเสร็จศึกสมหวังดังใจ จะเชิญให้ผ่านศรีอยุธยา
แล้วถอดทิพย์ธำมรงค์ทรงประทาน ให้คำแหงหนุมานต่อหัตถา
ชวนพระลักษณ์ลัดสายาตรา เสด็จมาแท่นรัตน์ชัชวาล

๑๖ คำ ๑ เสมอ

◎ บัดนั้น ตรีพักเมฆนาทนายทหาร
ครั้นไวยราพตายวายปราณ ก็หนีจากบาดาลแดนไตร

๑๒ คำ ๑ เชิด

◎ ครั้นถึงพิภพลงกา พอเพลาสายแสงสุริย์ใส
ทั้งสองเสนาก็คลาไคล เข้าในที่เฝ้าเจ้าชานิ

๑๒ คำ ๑ เสมอ

◎ เสารพอภิวาทบาทมูล แล้วกราบทูลทศพักตร์รักษ์
ไวยราพนัดดาฝ่าธุลี เมื่อคืนนี้ยามเศษเสด็จมา
จับพระรามไปได้ใส่กรงขัง จะต้มทั้งไวยวิกวงศา
หนุมานตามไปในพารา สังหารพระนัดดาชื่อวายวาย
แล้วตั้งให้ไวยวิกว่าชาน ราชการแผ่นดินสิ้นทั้งหลาย
แต่ตัวมันนั้นพามนุษย์นาย ผันผายกลับมาในราตรี
ข้าไม่ยอมน้อมนบคบค้า จึงหนีมาพึ่งบาทบทศรี
ขอพระองค์ทรงธรรม์พันปี ภูมีจงทราบบาทมูล

๑๔ คำ ๑ เจรจา

ช้า ๏ เมื่อนั้น พระปิ่นเกศลงกาพณาสูร
ได้ฟังทั้งสองเสนาทูล ให้อาดูรเดือดดิ้นในวิญญาณ์
แสนสงสารหลานรักเรืองเดช ชลเนตรนองพักตร์ยักษา
กอดกรถอนฤทัยไปมา อสุรารำพึงคะนึงใน
ชิชะมนุษย์เป็นสุดแค้น จักแหล่นมรณาแล้วมาได้
เห็นจะนึกฮึกฮักหนักขึ้นไป ทำไฉนหนอจะชนะมัน
แม้นนิ่งอยู่ดูเหมือนไม่มีฤทธิ์ จำจะคิดเข่นฆ่าให้อาสัญ
ดำริพลางทางสั่งนางกำนัล จงไปหากุมภกรรณมาบัดนี้

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย ๏ บัดนั้น นางกำนัลรับสั่งใส่เกศี
บังคมลาพากันจรลี มาที่ปราสาทพระอนุชา

ฯ ๒ คำ ฯ ชุบ

๏ ครั้นถึงจึ่งค่อยคุกคลาน มากราบกรานตรงพักตร์ยักษา
พลางทูลแถลงแจ้งกิจจา รับสั่งพระเชษฐาให้หาไป

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ บัดนั้น กุมภกรรณครั้นแจ้งแถลงไข
จึ่งจัดแจงแต่งองค์อำไพ แล้วคลาไคลขึ้นเฝ้าเจ้าลงกา

ฯ ๒ คำ ฯ เพลง

๏ ครั้นถึงจึ่งนั่งเหนืออาสน์ ที่องค์อุปราชฝ่ายหน้า
ถวายบังคลคัลวันทา คอยฟังพระเชษฐาบัญชาการ

ฯ ๒ คำ ฯ

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรศักดากล้าหาญ
จึ่งตรัสบอกอนุชาว่าหนุมาน ฆ่าไวยราพหลานเราม้วยมุด
อันสงครามรามลักษณ์เห็นหนักแน่น พี่แสนแค้นครั้งนี้เป็นที่สุด
เจ้าเร่งยกจัตุรงค์ไปยงยุทธ สังหารผลาญมนุษย์ให้ม้รณา

๔ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น พระยากุมภกรรณยักษา
เห็นผิดอย่างทางธรรม์ที่บัญชา จึ่งทูลทัดเชษฐาธิบดี
อันลักษณ์รามข้ามสมุทรมารบพุ่ง ใช่จะคิดหมายมุ่งเอากรุงศรี
เป็นเหตุด้วยสีดานารี ที่ภูมีไปพาเอามาไว้
แม้นส่งนางคืนไปให้มนุษย์ เห็นสิ้นสุดศึกเสื่อเหนื่อใจ
ทั้งสองข้างต่างบำรุงกรุงไกร ก็จะได้อยู่เย็นเป็นไมตรี

๖ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรสิบพักตร์ยักษี
จึงว่าเจ้าพูดผิดคิดเช่นนี้ ไม่ปรานีพี่น้องของเรา
เมื่อเขาทำสำนักข้าก่อน แล้วซ้ำฆ่าทูตขรศรีเศียรเล่า
ทำจาบจ้วงจู่ดูเบา ที่หลังเราจึงไปลักสีดามา
มันซ้ำใช้ให้คำแหงหนุมาน มารานรอญรบยักษ์หักพฤกษา
ฆ่ากุมารหลานเจ้าเผาลงกา อนุชาไปไหนจึงไม่รู้
แล้วองคตถือสารมาผลาญยักษ์ สุครีพหักฉัตรชัยให้อัดสู
เจ้าถือสัตย์สัญญาว่าตราชู ใครชอบผิดคิดดูก็เป็นไร

๔ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น กุมภกรรณตริกตรองสนองไข
ซึ่งพระองค์ทรงตรัสเช่นนี้ไซร้ ข้าเห็นไม่ต้องตามประเพณี
อันอีสำมนักขามันหน้าด้าน ไปเกี้ยวพานผู้ชายขายพักตร์พี่
ข้างเขาเห็นเป็นยักษ์ไม่ไยดี จึ่งทุบตีตัดตีนสีนมือ
ซึ่งทูตขรตรีเศียรสิ้นชีวา เพราะฟังสำมนักขาหาไม่หรือ
พระทรงยศทศทิศย่อมเลื่องลือ อย่าเชื่อถือหญิงพาลมารยา
ถึงองคตสุครีพหนุมาน มันทำการของเจ้าจะเอาหน้า
อันรบรับสัประยุทธยุทธนา ผู้ใดดีมีศักดาได้กัน
ไม่ควรยกโทษเขาเอาเป็นผิด พระจงคิดดูก่อนผ่อนผัน
ข้าทูลความตามจริงทุกสิ่งอัน ทรงธรรม์อย่าแหนงแคลงฤทัย

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์เคืองขัดอัชฌาสัย
ลุกขึ้นกระทืบบาทตวาดไป เหม่ไอ้เจ้าเล่ห์เพทุบาย
คิดว่าดีขี้ขลาดดังชาติเนื้อ ได้สาบเสือตัวสั่นขวัญหาย
เสียแรงกำเนิดเกิดเป็นชาย ไม่มีอายมีเจ็บเท่าเล็บมือ
เมื่อข้าศึกมาประชิดไม่คิดรบ จะให้นบนอบมันกระนั้นหรือ
หมายว่าน้องต้องปรึกษาหารือ ชะเจ้าคนซื่อถือสัตย์ธรรม์
จงไปหาลักษณ์รามตามพิเภก จะได้เษกให้ผ่านไอศวรรย์
อันตัวกูสู้ตายวายชีวัน มิขอพันผูกรักกับลักษณ์ราม

ฯ ๘ คำ ฯ

◎ เมื่อนั้น กุมภกรรณพรั่นจิตคิดขาม
จึงก้มกราบบาทมูลทูลความ ข้าห้ามปรามตามตรงอย่าส่งกา
แม้นพระพี่มิฟังคำน้อง ไม่ขัดข้องข้าคงจะอาสา
ถึงมาตรแม้นม้วยมุดสุดชีวา มิให้เคืองบาทาสารพัน

๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรสำรวลสรวลสันต์
เข้าสวมสอดกอดจูบกุมภกรรณ เออกระนั้นหรือพี่จะดื้อใจ
อันรามลักษณ์ดิงบ่าบุจจามิตร ไม่ต่อฤทธิ์รับรองกับน้องได้
พ่อเร่งยกโยธาคลาไคล ออกไปสังหารผลาญชีวา
ตรัสพลางทางสั่งมโหทร จงเกณฑ์พวกพลนิกรแกล้วกล้า
ตั้งกระบวนพยุหบาตรยาตรา ให้พระอนุชาไปราวี

๖ คำ ๗

◎ บัดนั้น มโหทรรับสั่งใส่เกศี
ถวายบังคมคัลอัญชลี ออกมาที่จักรวรรดิจัดพล

๒ คำ ๗ *ประถม*

ยานี
◎ เกณฑ์ถ้วนกระบวนทัพคับคั่ง ทั้งซ้ายขวาหน้าหลังหลามถนน
ขุนช้างชี้ช้างกางตับทน เคยบำรุงสู้ชนชนะงา
ขุนพลพาชี้ชี้ดินชพ ไม่หลีกหลบเลื่อมคืนปืนผา
ขุนรถเที่ยมโตโคคลา โยธาเดินเท้าถือเกาทัณฑ์
ต่างใส่เสื้อแสงแต่งตัว โพกหัวจำม่าลำลัน
บ้างก็กินว่านทายาน้ำมัน คงกระพันชาตราชาญพัด

พวกขุนหมื่นนายหมวดตรวจทหาร อดหม่านเซ็งแซ่แออัด
แล้วเทียมรถพระที่นั่งบัลลังก์รัตน์ คอยท่าองค์พงศ์กษัตริย์อสุรา

๗ คำ ๗ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น กุมภกรรณสิทธิศักดิ์ยักษา
กราบถวายอัญชลีพระพี่ยา เสด็จมาอ่าองค์สรงน้ำ

๗ ๒ คำ ๗ เจรจา

โทน ◎ ขัดสีฉวีวรรณผุดผ่อง ทรงสุคนธ์ปนทองสุกก่ำ
สนับเพลาเนาหน่วงเหน็บประจำ ภูษาทองทองซ้ำชายแครง
ห้อยหน้าตาชุนเชิงชฎิบ ผ้าทิพย์ปักกรองทองแล่ง
ฉลององค์ทรงเกราะกุดั่นแดง บั้นเหน่งสายลายแทงทับทิมพราย
ตาบทิศทับทรวงห่วงห้อย สอดสร้อยสังวาลประสานสาย
พาหุรัดเรียบร้อยพลอยพราย ทองกรจำหลักลายดงยา
สวมใส่ธำมรงค์ประจงจัด เพชรรัตน์พร่างพรายทั้งซ้ายขวา
ทรงกรรเจียกจรแก้วแววฟ้า ถือคทาธรเทพอาวุธ

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย ◎ ครั้นเสร็จเสด็จมาหน้าพระลาน ตรวจทหารพร้อมสามสิบสมุทร
ให้ยกทัพขับพหลพลยุทธ ริ้วรุดตัดทางไปหว่างเนิน

๗ ๒ คำ ๗ กราวใน

โทน ◎ รถเอยรถที่นั่ง ดูดังจะลอยฟ้าเวหาเหิน
ด้วนเหล็กหล่อห่อหุ้มดุมเดิน กระหนกเกรินแก้วกิ่งพริ้งเพริ้ว

เทียมโตตัวคะนองลำพองเผ่น สารถีขี่เขม้นเข่นเขี้ยว
นายทหารขานโห่ขึ้นลาเดียว รับเกรียวกราวดังไปทั้งทัพ
ม้ารถคชสารแซ่เสียง สำเนียงเพียงลมบรรลัยกัป
ดังไกรลาศสิงขรจะอ่อนพับ ราหูจับจันทร์ขยายคายคืน
สะเทือนทุกด้าวแดนแผ่นพิภพ มหรรณพนทีตีคลื่น
พลเพียบสุธาทางพ่างพื้น ดาษดื่นเดินทัพขับกันมา

ฯ ๘ คำ ฯ เชิด

ร่าย ◎ ถึงทุ่งหนึ่งกึ่งกับทัพพระราม จึ่งตั้งที่สีหนามเนินผา
สั่งไพร่ให้โห่ขึ้นสามลา ทุกหมู่หมวดตรวจตรากันพร้อมพรัก

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

ช้า ◎ เมื่อนั้น พระรามราชสุริย์วงศ์ทรงศักดิ์
สถิตเหนือแท่นที่นั่งทั้งพระลักษณ์ พร้อมพรักท้าวพระยาวานร
ทั้งสุครีพนิลนนท์หนุมาน องคตชมพูพานชาญสมร
คับคั่งทั้งสองพระนคร ชลีกรกราบก้มบังคมคัล
พระทรงฤทธิ์คิดดำริตริการ จะสังหารยักษาให้อาสัญ
พอได้ยินสำเนียงเสียงกุมภัณฑ์ โห่สะเทือนเลื่อนลั่นโกลา
คิดสงสัยไม่แจ้งประจักษ์ความ จึ่งตรัสถามพิเภกยักษา
เสียงสนั่นครั่นครื้นพื้นสุธา ผู้ใดมารณรงค์สงคราม

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย ◎ บัดนั้น พิเภกได้ฟังรับสั่งถาม
จึ่งลงเลขไล่ขับจับยาม แล้วทูลความตามเคยสังเกตมา

อันทัพนพยาข้าพระบาท อุปราชทศพักตร์ยักษา
อยู่ในยุติธรรม์ไม่ฉันทา ชื่อว่ากุมภกรรณชาญชัย
ชะรอยเจ้าดงกาจะว่าขาน หักหาญให้ออกมาจงได้
ขอพระจักรกฤษณ์ฤทธิไกร จงโปรดไว้ชีวาพระยามาร

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระทรงสังข์ฟังว่าน่าสงสาร
จึงตรัสตอบวาจาโหราจารย์ แม้นพี่ท่านเที่ยงธรรม์ไม่ฉันทา
ผู้ใดทำชอบผิดจะคิดเห็น ไม่ชั่วเช่นทศพักตร์ยักษา
ท่านจงไปห้ามปรามตามกิจจา ให้เชษฐาเลิกทัพกลับไป
เราทำศึกลำเร็จเสร็จการ สมบัติทั้งเมืองมารจะมอบให้
แม้นขืนอยู่สู้รบฤทธิไกร จะบรรลัยไม่ทันพริบตา

๗ คำ ๗

๏ บัดนั้น พิเภกรับสั่งใส่เกศา
ก้มเกล้ากราบงามสามลา แล้วออกจากพลับพลาคลาไคล

๗ คำ ๗ เชิด

๏ ถึงกองทัพลับล่อแลมอง ดูแซ่ซ้องพลนิกายนายไพร่
เห็นเชษฐาฤทธิรงค์ทรงรถชัย อกใจหายหายนึกภาวนา
แต่เบื้องการรับสั่งไม่ยั้งหยุด ริบรุดเข้าไปใกล้รถา
นั่งลงตรงพักตร์พระพี่ยา อสุราบังคมก้มกราน

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น กุมภกรรณฤทธิแรงกำแหงหาญ
เห็นพิเภกมาประณตบทมาลย์ ให้เดือดดาลกริ้วกราดตวาดไป
เหม่ไอ้สอพลอทรลักษณ์ จะรู้จักวงศ์ก็หาไม่
ไปเป็นข้ามนุษย์สนุกใจ เดียวนี้มาว่าไรไอ้อัปรีย์

๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พิเภกประณตบทศรี
จึงว่าข้ามาเผ้าผ่าธุลี จะทูลความตามที่สัจจา
พระรามองค์นี้หรือคือนารายณ์ จะมาปราบราพณ์ร้ายริษยา
พระพี่ทรงสัตย์ธรรม์ไม่ฉันทา จะพลอยมาเกี่ยวข้องไม่ต้องการ
บัดนี้พระนารายณ์วายุภูต ใช้ข้ามาทูลว่าขาน
ให้พระองค์ทรงถือศีลทาน อย่ารอนราญเดือกทักกลับไป
แม้นตำเร็จเสร็จศึกสงคราม ปราบปรามปรปักษ์ศักษัย
สมบัติทั้งกรุงลงการาชัย จะมอบให้พระองค์ทรงธรรม์

๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น กุมภกรรณฤทธิแรงแข็งขัน
ได้ฟังอนุชามารำพัน ตบหัตถ์สรวลสันต์แล้วว่าไป
ช่างยกย่องสองมนุษย์ว่านารายณ์ เพราะเป็นนายของมิ่งจิ่งรักใคร่
พระรามเป็นเจ้าลงกาหรือว่าไร จะยกเมืองมาให้แก่กู
ช่างเจรจาพาที่ไม่มีอาย หยาบคายคนพาลรำคาญหู
จะเปรียบเป็นปริศนาว่าให้รู้ พระพี่กูต้องอย่างช้างงาร์
เมื่อเมียตัวอักนิษฐไม่คิดรัก ไปลอบลักภรรยาเขาพาหนี

อันลักษณ์รามพี่น้องสองคนนี้ คือชื่เฉาโฉดโหดไร้
เป็นชายถึงสองมาท่องเที่ยว แต่หญิงเดียวไม่รักษาได้
ครั้นหาเมียไม่พบตระหลบไป ชิงชัยสังหารผลาญพาลี
หญิงโหดโทษร้ายชายหน้า คือยอดำมนักขาบัดสี
อนึ่งชายทรชนคนอัปรีย์ คือตัวมีนี้ไอ้ทรยศ
พระพี่ขับกลับเข้าด้วยข้าศึก ที่ข้อขำล้ำลึกก็บอกหมด
อันตัวกูสุจริตไม่คิดคด จะแทนทดคุณองค์เจ้าดงกา
เองไอ้คนอักตัญญู ตัวกูไม่ควรคบหา
จงไปให้นารายณ์นายมิ่งมา กูจะคอยเช่นฆ่าให้วอดวาย

๑๖ คำ

◎ เมื่อนั้น พิเภกหวาดหวั่นขวัญหาย
ความกลัวพี่ยาจะฆ่าตาย ก็ผันผายรีบกลับมาฉับพลัน

๒ คำ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงประณตบทบงสุ์ ทูลพระหริวงศ์รังสรรค์
ซึ่งโปรดให้ไปว่ากุมภกรรณ ก็โกรธขึงดึงดันพาที
เธอจาจ้วงจาบหยาบใหญ่ มิควรกราบทูลใต้บทศรี
ขับข้ามาเผ้าฝ่าธุลี ให้กริ้วาพลไปรณรงค์

๔ คำ

ช้า
◎ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสูงส่ง
จึงตรัสว่ากุมภกรรณนั้นทะนง จะณรงค์สงครามก็ตามใจ

ศรัสพตางทางสั่งสุครีพ จงเร่งรีบจัดพหลพลไพร่
ออกไปผดาญกุมภกรรณให้บรรลัย อย่าให้ถึงทัพใหญ่ไปราวี

๗ คำ ๗

ร่าย เมื่อนั้น พระยาสุครีพกระบี่ศรี
รับสั่งบังคมพระจักรี ออกมาจัดโยธีรพล

๒ คำ ๗ เสมอ

๏ เกณฑ์ไพร่ได้สามสิบหมื่น แต่พ้นเคยศึกฝึกฝน
ถือศาตราอาวุธสำหรับตน ครั้นเสร็จสรรพรับพลรีบมา

๒ คำ ๗ กราวนอก

๏ ครั้นถึงทิวทุ่งกว้างกลางแปลง เห็นธงเทียวเขียวแดงดาดป่า
พอเกือบใกล้ให้หยุดโยธา คอยดูท่ากิริยาอสุรี

๒ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น กุมภกรรณสิทธิศักดิ์ยักษ์
เห็นสุครีพน้องพระยาพาลี รู้ว่ามีกำลังวังชา
เมื่อครั้งหักฉัตรชัยในกรุง ได้รบพุ่งทศพักตร์หนักหนา
จำจะลวงล้างผลาญด้วยมารยา จึ่งร้องว่าเหวยสุครีพขุนกระบี่
เองคิดฆ่าพี่ชายวายปราณ หมายใจจะได้ผ่านกรุงศรี
มาให้เขาใช้เล่นอยู่เช่นนี้ ไม่พอที่จะเป็นข้ามนุษย์
เมื่อเองเป็นลิงค่างต่างชาติ องอาจยกทัพมาสัประยุทธ
กูอายแก่เทวานาคาสุร ฯ จะณรงค์ยุงยุทธกันอย่างไร
จงเลิกทัพกลับคืนไปแจ้งความ ให้ลักษณ์รามออกมาอย่าช้าได้

กูจะผลาญชีวันให้บรรลัย มิให้ช้าได้ถึงกึ่งวัน

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น สุครีพฤทธิแรงแข็งขัน
โกรธาว่าเหวยกุมภกรรณ หยาบช้าสารพันพูดจา
ท่านอย่าอวดฤทธิไกรไปนัก ทะนงศักดิ์หยาบใหญ่ให้เกินหน้า
อันพาลีพี่เรามรณา เพราะว่าสาบานตัวไว้
อันองค์พระอวตารผ่านภพ หาควรคู่สู้รบกับมึงไม่
จึงใช้กูผู้เรืองฤทธิไกร คุมไพร่มาสังหารผลาญยักษ์
ท่านเป็นน้องเจ้าลงกาธานี เราก็น้องพาลีศักดิ์
อย่าเพ่งพูดทะนงนักฮึกฮัก ไม่ช้านักชีวันจะบรรลัย

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น กุมภกรรณตอบคำแก้ไข
แม้นท่านดีมีฤทธิจงเร่งไป ถอนต้นรังใหญ่ในหิมพานต์
แม้นได้ฉับเฉียวประเดี๋ยวนั้น จะเห็นมึกฤทธาเหมือนว่าขาน
นี่อวดกันเปล่าเปล่าไม่เข้าการ จะรอนราญเสียสง่าอาวุธ

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น สุครีพโกรธใจดังไฟจุด
จึงว่าเขาพระสุเมรุเอนทรุด เราช่วยฉุดให้ตรงคงไว้
ซึ่งจะดูพฤกษาพระยารัง มิทำดังวาจาจะว่าได้
ว่าพลางทางแผลงฤทธิไกร เหาะไปหิมพานต์พนาวัน

ไ ๔ คำ ไ เชิด

๏ เห็นรังใหญ่ไม่น้อยศักร้อยอ้อม จึ่งลงจอมเขาใหญ่ไพรสัณฑ์
สองหัตถ์รัดรวบต้นรังพลัน เท้ายันโยกชักด้วยศักดา

๒ คำ ๒ เชิด

๏ ฉุดกระชากรากขาดขึ้นมาได้ สมหวังดังใจปรารถนา
มิได้หยุดยั้งรั้งรา ใส่บ่าแบกกลับมาฉับพลัน

๒ คำ ๒ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงลงหยุดยั้ง ชูต้นรังหัวเราะเยาะหยัน
ประกาศก้องร้องเหวยกุมภกรรณ มิใช่รังต้นนั้นหรือฉันใด

๒ คำ ๒

๏ เมื่อนั้น กุมภกรรณหมายชนะกะได้
จึ่งว่าเองโง่เง่าไม่เข้าใจ กูจะจับเป็นไปประเดี๋ยวนี้
แล้วเผ่นโผนโจนจากรถทรง โถมตรงเข้าจับกระบี่ศร์ี
ต่อต้องถูกกายหลายที น้องพาลี่หันเหเซไป

๔ คำ ๒ เชิด

๏ เมื่อนั้น สุครีพชุนกระบี่หาหนีไม่
แรงน้อยถอยรบรับไว้ ชิงชัยบ้องบัดสาตรา
ยักษาถาโถมเข้าโจมจับ กลอกกลับหันเหียนเปลี่ยนท่า
ต่อแย้งแทงฟันกันไปมา หมายเชม้นเช่นฆ่าราวี

๔ คำ ๒ เชิด

๏ เมื่อนั้น กุมภกรรณรุกไล่มิให้หนี
ชนเหยียบเข่นน้าวเศียรชุนกระบี่ ได้ทีซ้ำไป

บุกบั่นประจัญบานหาญหัก จับสุครีพหนีบนักแร้ได้
ให้เดิกทัพขับพลสกลไกร ทั้งนายไพร่โห่ร้องก้องมา

๗ คำ ๗ เชิด

◎ บัดนั้น พลกระบี่นิกายซ้ายขวา
เห็นเขาจับนายไปไม่อยู่ช้า ก็วิ่งไปพลับพลาพนาวัน

๗ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงฉนฉานคฉานเข้าเฝ้า ทูลเล่าตามจริงทุกสิ่งสรรพ์
สุครีพพ่ายแพ้แก่กุมภกรรณ เดียวนี้มันหนีบพาไปชาน์

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระองคารผ่านฟ้าราศี
แจ้งว่าสุครีพขุนกระบี่ เสียทีกุมภกรรณพรั่นพระทัย
จึงสั่งองคตหนุมาน สองทหารเร่งตามไปแก้ไข
เห็นจะทันมั่นคงจงรีบไป ชิงได้แล้วกลับมาพลับพลา

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น สองนายรับสั่งใส่เกศา
ถอยหลังฉนฉานคฉานออกมา แต่พอลับแล้วพากันเหาะไป

๗ คำ ๗ เชิด

◎ ทันทัพแทบทวารชานกำแพง ไม่รอแรงรีบโถมโจมไล่
ถีบถูกกุมภกรรณหันเซไป สุครีพพลัดออกได้ไล่ตามตี
หนุมานรวบรัดกัดหูขวา องคตขบนาสายักษ์

สุครีพถือซ้ำอีกสองที่ สามกระบี่เข้ากลุ้มรุมรัน

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระยามารซานเซเหหัน
ไม่ทันชักกระบองออกป้องกัน วิ่งถลันหลบองค์เข้าสงกา

ไ ๒ คำ ไ *เชิด*

◎ บัดนั้น สามกระบี่มีชัยแก่ยักษา
สุครีพรีบชวนสองนัดดา เหาะมากองทัพพลับพลาชัย

ไ ๒ คำ ไ *เชิด*

◎ ครั้นถึงจึงคลานเข้าไปเฝ้า ก้มเกล้าประนมบังคมไหว้
สุครีพครั่นคร้ามขามใจ เมียงหมอบมิได้เงยพักตร์

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระนารายณ์สุริย์วงศ์ทรงจักร
คิดแค้นเคืองในพระทัยนัก เพ่งพักตร์แล้วดำรัสตรัสไป
ดูดูสุครีพขุนกระบี่ เลี้ยงเป็นบุตรพระสุริย์ใส
ช่างโง่เง่าเฉาเชิงชิงชัย เลี้ยงแรงเป็นผู้ใหญ่ในพลับพลา
กลศึกเพียงนี้ยังมิรู้ ยอดขุนพวกยักษ์หนักหนา
หากคิดถึงความดีที่มีมา หาไม่ชีวาจะวอดวาย
แม้นถ้าที่หลังยังไม่เข็ด เห็นศีรษะจะเด็ดกระเด็นหาย
พระกริ้วกราดคาดโทษมากมาย แล้วผันผายเข้าสุวรรณพลับพลาชัย

ไ ๔ คำ ไ *เสมอ*

◎ เมื่อนั้น กุมภกรรณร้อนอกหมกไหม้
หูวิ่นจมูกแหว่งแข็งใจ เลือดไหลโซมซาบอาบองค์มา

๒ คำ ๗ เสมอ

◎ เข้าในพระโรงรัตน์ชัชวาล กราบกรานบทเรศพระเชษฐา
คั่งแค้นแน่นอกอสุรา สะอึกสะอื้นโศกาจาบัลย์

๒ คำ ๗ โอด

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรวังสรรค์
ดดองค์ลงกอดกุมภกรรณ เจ้าโศกศัลย์สิ้งไรอย่าได้พราง
แล้วแลดูหูจมูกก็หวะแหว่ง เลือดแดงโซมหน้าดังทาฝาง
ช่วยคัดเลือดแล้วถามเนื้อความพลาง เจ้าเป็นอย่างไรนี่อนุชา

๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น กุมภกรรณแจ้งเหตุพระเชษฐา
ข้าจับได้สุครีบหนีบแขนมา จนจะถึงทวาราเวียงชัย
ไอ้องคตหนุมานตามมาชิง ทั้งสามดิ่งรุกรบหลบไม่ไหว
มันกัดหูจมูกข้าน่าน้อยใจ คิดจะใคร่สังหารผลาญชีวัน
น้องขอลาพระองค์ทรงเดช ขึ้นไปเฝ้าพรหเมศเมืองสวรรค์
เอาโมกขศักดิ์มาฆ่าพวกมัน ให้ทันที่แค้นแน่นใจ
ทูลพลางทางลาบังคมลา ออกมาหน้าพระโรงทองผ่องใส
สำแดงแผลงอิทธิฤทธิไกร เหาะไปเมืองสวรรค์ชั้นวิมาน

๔ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงเข้าไปนั่งถวาย บังคมองค์ชาดาแล้วว่าขาน
ข้ามาเฝ้าเจ้าพ้าจงโปรดปราน ขอประทานโมกขศักดิ์ซึ่งฝากไว้

๗ ๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวชาดาอัชฌาสัย
หยิบหอกเห็นเบื่อนถนิมไป จึ่งยื่นให้อสุราแล้วพาที
ไฉนอาวุธนี้วิปลาส เองประมาทสิ่งไรหรือยักษ์
จงเร่งรักษาองค์ให้จงดี เห็นเภทภัยจะมีมาบีฑา

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น กุมภกรรณทูลไปไม่มุสา
เดิมทีนั้นองค์เจ้าถวกา ไปลักนางสีดามาไว้
ผัวเขาตามประจญรณรงค์ ฆ่าพงศ์เผ่ายักษ์ตักษัย
พระเชษฐาใช้ข้าออกชิงชัย ข้าได้ทูลขัดทัดทาน
กลับยกโทษโกรธเกลียวเคี่ยวเข็ญ จำเป็นจึ่งต้องออกหักหาญ
มิใช่จะประพฤติด้วยพวกพาล เป็นความสัตย์ปฏิญาณอย่างนั้น
ข้าหมายว่าถ้าแม้นม้วยมิด เอาชีวิตทดแทนคุณพี่
ทูลพลางทางดาจรลี อสุรีเหาะตรงไปถวกา

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงสั่งฤทธิการ เราจะไปจักรวาลภูผา
ลับหอกให้ดีมีศักดา จงเร่งจัดโยธาเวดาน

๗ ๒ คำ ๗

◎ บัดนั้น ฤทธิการรับสั่งใส่เกศ์
มาเทียมรถรีบรัดจัดโยธี พร้อมพรั่งดังมีบัญชาการ

๒ คำ ๒ *ประถม เจรจา*

◎ เมื่อนั้น กุมภกรรณฤทธิแรงกำแหงหาญ
ครั้นเสร็จจัดพหลพลมาร มาอ่าองค์สรงสนานนที
แล้วสอดใส่เครื่องประดับสำหรับองค์ พระหัตถ์ทรงโมกขศักดิ์ของยักษ์
ให้คลี่คลายขยายยกโยธี ออกจากบุรีลงกา

๔ คำ ๒ *กราวใน*

◎ ครั้นถึงฝั่งนทีสีทันดร ด้วนสิงขรเขียวชอุ่มพุ่มพฤกษา
เห็นศิลาทับทิมริมคงคา จึงหยุดยั้งสั่งมหาเสนาใน
จงเร่งรัดจัดปลูกโรงพิธี ให้ร่มที่แผ่นผาศิลาใหญ่
ทั้งธูปเทียนข้าวตอกดอกไม้ ด้วนเครื่องแดงแต่งไว้ตามตำรา

๔ คำ ๒ *เจรจา*

◎ บัดนั้น ฤทธิการรับสั่งใส่เกศา
มาเกณฑ์ไพร่ให้เที่ยวเกี่ยวคา บ้างตัดไม้ในป่าพนาวัน

๒ คำ ๒ *เจรจา*

ชมตลาด ◎ ปลูกโรงพิธีสี่มุข สี่สุกด้วนแดงแสงฉัน
ข้างนอกคิดช่อพ้าหน้าบัน ข้างในนั้นตั้งอาสน์ดาดเพดาน
รายรอบราชวัตรฉัตรเบญจรงค์ ปักธงสี่แดงแสงฉาน
พร้อมพรั่งตั้งเครื่องมัสการ เตรียมท่าพระยามารดังบัญชา

๔ คำ ๒

◎ เมื่อนั้น น้องท้าวทศพักตร์ยักษา
ครั้นแล้วโรงพิธีก็ปริดา จึ่งสั่งมหาเสนาใน
จงเกณฑ์กันตรวจตราในสำคร เน่าหนอนอย่าให้มีมาได้
สั่งแล้วพระยามารชาญชัย เข้าในโรงพิธีมิได้ช้า

ไ ๔ คำ ไ เสมอ

ชมตลาด◎ จุดธูปเทียนสุวรรณพรรณรายโปรยปรายข้าวตอกดอกบุบผา
จับพระแสงโมกขศักดิ์เพี้ยงพักตรา ไหว้มหาพรหมานชาญชัย
แล้วร่ายเวทวิธีบริกรรม เรียกน้ำท่วมหน้าศิลาใหญ่
จึ่งดับโมกขศักดิ์นั้นทันใด ไม่หยุดยั้งตั้งใจภาวนา

ไ ๔ คำ ไ ตระ

ช้า◎ เมื่อนั้น พระตรีภพลบโลกนาถา
เสด็จออกอำมาตย์มาตยา เฝ้าฝ่ายซ้ายขวาเยี่ยดยัด
สำราญองค์ทรงนั่งฟังข่าว แต่เช้าจนเที่ยงเสี่ยงสังวัด
เห็นศึกว่างเว้นวันสันทัด จึ่งตำรัสตรัสถามโหรา
เหตุไฉนกุมภกรรณวันนี้ จึ่งไม่ยกโยธีมาเช่นฆ่า
จะหยุดหย่อนผ่อนกำลังวังชา หรือว่าจะคิดอ่านประการใด

ไ ๖ คำ ไ เชิด

ร่าย◎ บัดนั้น พิเภกรับสั่งบังคมไหว้
จึ่งจับยามตามสังเกตเภทภัย เห็นแน่ใจแล้วทูลขึ้นทันที
กุมภกรรณนั้นไปจักรวาล ดับอานุโมกขศักดิ์ยักษี
เจ็ดวันหอกกรดหมดราคี ก็จะมีอานุภาพปราบแดนไตร

ขอพระองค์ทรงฤทธิ์จงคิดอ่าน อย่าให้การสำเร็จเร็จได้
อันพระยากุมภกรรณนั้นไซร้ พอใจแต่สำอางอย่างดี
ถ้าเห็นเหมือนเห็นแต้วก็รากหัน อ่านมนต์ไม่เป็นสุขจะลุกหนี
คงจะเสียการกิจพิธี พระจักรีจงดำริตริการ

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงฟังว่าขาน
จึงตรัสสั่งองคตหนุมาน สองทหารจงจำคำโหรา
ไปค้างกิจพิธีกุมภกรรณ อย่าให้มันทำสมปรารถนา
ซึ่งหนทางทิศใดจะไคลคลา ถามพระยาพิเภกให้แจ้งใจ

๗ คำ ๗

๏ บัดนั้น องคตหนุมานทหารใหญ่
ถวายบังคมลาคลาไคล เหาะไปในทิศทันใด

๒ คำ ๗ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงเห็นโรงพิธี ตั้งทหารทรายชายสิงขร
เห็นยักษ์เที่ยวตรวจตราริมสาคร สองวานรลอบลงให้ลับตา
หนุมานนิมิตด้วยฤทธิรงค์ เป็นสุนัขเน่าส่งกลิ่นกลิ้งมา
องคตน้องชายกลายเป็นกา จับจิกตอยมาตรงหน้ายักษ์

๗ คำ ๗ ตระ โล้

๏ เมื่อนั้น กุมภกรรณนั่งฉับโมกขศักดิ์
ได้กลิ่นเหม็นเห็นกากินสุนัข พระยายักษ์รากหันไม่ทนทาน
จับหอกออกจากโรงพิธี อสุรีเดือดดาโยธาหาญ

แล้วเลิกทัพกลับพหลพลมาร ไปสถานลงกาธานี

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ บัดนั้น สองนายกลายเป็นกระบี่ศรี
ต่างตนสำแดงแผลงฤทธี เหาะข้ามวารีรีบมา

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งเข้าไปกราบทูล พระนารายณ์วายุกูลนาถา
ตามได้คิดอ่านมารยา อสุราเสียกิจพิธี

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงสวัสดิรัศมี
ตรัสชมสองกระบินทร์ด้วยยินดี ไม่เสียทีทำได้ดังใจคิด
แล้วสั่งสัตพลีให้จดหมาย เป็นความชอบสองนายสุจริต
พอรอนรอนอ่อนแสงพระอาทิตย์ ทรงฤทธิ์เข้าในที่ไสยา

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระยากุมภกรรณยักษา
พอสิ้นแสงสุริยงถึงลงกา เข้ามาพระโรงรัตน์ชัชวาล

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ น้อมประนมก้มเกล้าเคารพ พระปิ่นภพลงกามหาสถาน
ทูลแถลงแจ้งเหตุเภทพาล จนเสียการตระบะกิจพิธี

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรฟังน้องให้หมองศรี
จึ่งว่าเหตุซึ่งเป็นถึงเช่นนี้ ใช่จะมีมาในชลธาร

บัจจามิตรคิดการแก้ไข หมายมิให้เหมือนจิตคิดอ่าน
เพราะพิเภกญัญไรใจพาล มันจะผดาญสุริย์วงศ์พงศ์พันธุ์
พรุ่งนี้เช้าเจ้าจงไปยงยุทธ ฆ่ามนุษย์ลิงป่าให้อาสัญ
ไอ้พิเภกพี่แสนแค้นมัน ให้กุมภัณฑ์มัดมายังธานี

ไ ๖ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น กุมภกรรณประณตบทศรี
ทูลลาพระเชษฐาธิบดี ไปปราสาทมณีที่สำนัก

ไ ๒ คำ ไ *เสมอ*

๏ เอนองค์ลงบนบรรจถรณ์ ให้อาวรณ์วิตกเพี้ยงอกหัก
ยอกรก่ายนลาดพาดพักตร์ คิดสงครามรามลักษณ์จนหลับไป

ไ ๒ คำ ไ *ตระ*

๏ ครั้นดาวเดือนเดือนดับเมฆา สุริยาแย้มเยี่ยมเหลี่ยมไศล
ประดับองค์ทรงเครื่องอำไพ ออกท้องพระโรงชัยฉับพลัน

ไ ๒ คำ ไ *เสมอ*

๏ จึ่งสั่งมารกาลสูรเสนา จงตระเตรียมโยธาทัพขันธ์
เราจะยกพหลพลกุมภัณฑ์ ไปโรมรันรามลักษณ์อีกที

ไ ๒ คำ ไ

๏ บัดนั้น กาลสูรรับสั่งใส่เกศ์
ถวายบังคมคัลอัญชลี ออกมาที่ศาลาหน้าวัง

ไ ๒ คำ ไ *ประถม*

ยานี ◎ ริ้บรัดจัดทัพสำหรับรบ ตามขนบซ้ายขวาหน้าหลัง
เกี่ยกกายเกณฑ์ระดมสมกำลัง แมงเซาเผ้าฟังยุบลความ
ชุนช้างผูกช้างระวางใหญ่ เคยดับไฟหักค่ายล่ายขวากหนาม
ทหารม้าขี่ม้ากล้าสงคราม ถือทวนผูกพู่จามรีกรอง
ชุนรถเทียมโคโคถึก เคยออกศึกผีเท้าเคล่าคล่อง
พลเท้าสันทัดทำนอง เคยรับรองรบรุกบุกบัน
จัดทัพนับถ้วนสิบสมุทร ถืออาวุธใส่เกราะเหมาะมั่น
แล้วเทียมราชรถแก้วแพรวพรรณ โลดทันมาประทับกับเกยดา

๗ ๔ คำ ๗ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น กุมภกรรณสิทธิศักดิ์ยักษา
เด็ดจากแท่นแก้วแววฟ้า มาโสรจสรงคงคาอ่าองค์

๗ ๒ คำ ๗ เสมอ

โทน ◎ ชำระสระสนานนที มุรธาวาริ์ภิเษกสรง
ทรงสุคนธ์ปนสุวรรณบรรจง อบองค์อสุรินทร์กลิ่นจรจร
สนับเพลาพลอยพรายลายกระหนก ภูษายกแย่งทองครองอ่อน
ฉลององค์ทรงเกราะเกล็ดมังกร กรองศอซ้อนสังเวียนวิเชียรรัตน์
ปั้นเหน่งเพชรเพทายลายประสาน สอดสังวาลโอบองค์วงกระหวัด
ทับทรวงแซมดอกไม้ไหวทัด พาหุรัดมรกตรจนา
ทับทิมทองกรซ้อนทรง ข้ามรงค์พรรณรายทั้งซ้ายขวา
ทดกรรเจียกจรแก้วแววฟ้า ขัดคทาสำหรับกรรอนราญ

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย ครั้นเสร็จสรรพจับหอกโมกขศักดิ์ พระยายักษ์เสด็จมาหน้าฉาน
ให้เดินทัพขับพหลพลมาร เหล่าทหารโห่ร้องก้องไป

๗ ๒ คำ ๗ *กราวใน*

โทน รถเอยราชรถทรง เสียงกงก้องสนั่นหวั่นไหว
โตกตั้งบัลลังก์แก้วแววไว งอนระหงธงชัยโบกบน
เทียมไกรสรราชผาดผยอง ดังจะล่องพ้าเวหาหน
เครื่องสูงบังแดงสุริยน เบื้องบนบดคลุ้มชอุ่มควัน
เสียงสังข์เสียงแตรแซ่ซ้อง ฆ้องกลองโครมครึกพิลึกลั่น
พวกพหลพลมารชาญกรรจ์ แห่แหนแน่นนันพนาลัย
ต่างลำแดงแผลงเดชเดชา สะเทือนท้องหิมวาบ่าใหญ่
สัตว์สิงห์ห่วงหนีเข้าพงไพร เร่งรันพลไกรเกรียวมา

๗ ๔ คำ ๗ *เชิด*

ร่าย ครั้นถึงสนามยุทธให้หยุดทัพ ตั้งค่ายพลนิกายซ้ายขวา
ตั้งกองป้องกันเป็นปีกกา คอยจะยุทธนาราวี

๗ ๒ คำ ๗ *เจรจา*

ช้า เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงสวัสดิรัศมี
เสด็จออกพลับพลาหน้าคีรี เสนีก้มเกล้าเคารพ
ตรัสประภาษราชกิจคิดอ่าน กระทำการสงครามตามขนบ
พอได้ยินโห่ร้องก้องพิภพ ผงคลีคลุ้มกลุ้มกลบกลางไพร
จึงตรัสถามพิเภกโหรา วันนี้เสียงโยธาทัพใหญ่

กุมภกรรณยกมาหรือว่าใคร จงดูให้รู้จักตระหนักนาม

ฯ ๖ คำ ฯ

ร่าย ๏ บัดนั้น พิเภกได้ฟังรับสั่งถาม
ลงเลขไล่ขับแล้วจับยาม ก็แจ้งความตามเคยสังเกตมา
จึ่งทูลพระหริวงศ์ทรงธรรม์ ทัพนี้กุมภกรรณยักษา
ออกมาด้วยโทโสโกรธา สงครามคราวนี้กล้ากว่าทุกครั้ง

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิรงค์ทรงสังข์
ทราบว่าไพรีมีกำลัง จึ่งตรัสสั่งอนุชายาใจ
เจ้าจงรีบยกทัพไปรับรอง สังหารน้องทศพักตร์ให้ตักษัย
อย่าประมาทพลาดพลั้งระวังระไว ชิงชัยให้ชนะอสุรา
ว่าพลางทางสั่งสุรเสน จงรีบเกณฑ์พลนิกายซ้ายขวา
เลือกล้วนกระบี่มีศักดา ให้พระอนุชาไปราวี

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ บัดนั้น สุรเสนรับสั่งใส่เกศี
บังคมพระหริรักษ์จักรี ออกไปที่สนามหัดจัดแจง

ฯ ๒ คำ ฯ *ประถม*

ยานี ๏ กองหน้ามายูรตัวนาย ปีกซ้ายทวิกันขันแข็ง
ปีกขวาวาหุโรมฤทธิแรง กองแซงสุรกานต์ชำนาญยุทธ
กองหลังตั้งนิลปาสัน กองหลวงนั้นล้วนกระบี่มีมงกุฎ
พวกลิงถุงถือสาตราอาวุธ ใส่เสื้อเสนากุฎขี่โค

บ้างโพกผ้าสีชมพูหูกระต่าย ขึ้นขี่ควายแบกปืนยืนโห่
บ้างใส่หมวกตุ้มปี่ขี่สิงโต ถือพร้าโต้ตั้งท่าจะราวี
บ้างนุ่งผ้าตาโถงโจงกระเบน แกว่งหอกกลอกเขนขึ้นขี่หมี
แล้วเทียมราชรถาด้วยพาชี มาเทียบที่เกยหน้าพลับพลาชัย

ฯ ๘ คำ ฯ เจรจา

ร่าย ๏ เมื่อนั้น พระลักษณ์รัศมีศรีใส
ครั้นจัดทัพสรรพเสร็จเสด็จไป สรงน้ำในขันทองรองเรือง

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

โทน ๏ ลูบไล้สุคนธ์ปนสุวรรณ ผิวพรรณนวลเนื้อเรือเหลือง
สนับเพลาภูษาค่าเมือง ชายแครงแสงประเทืองทองระยับ
ห้อยหน้าตาชุนเชิงขลิบ ผ้าทิพย์ตาดติดเลื่อมสลับ
ฉลององค์เกราะแก้วแวววับ คาดปั้นเหน่งบานพับประดับเพชร
สร้อยสนสังวาลวรรณกุดั่นดวง ทับทรวงแสงจำรัสตรัจเตร็จ
พาหุรัดรายพลอยลอยเม็ด ทองกรซ้อนเจ็ดเส้นทรง
ใส่ชฎามหากระถิน ห้อยอุบะประทิ่นกลิ่นส่ง
ระหัตถ์จัดเรียบธำมรงค์ ครั้นเสร็จทรงศรศรีลีลา

ฯ ๘ คำ ฯ เสมอ

ร่าย ๏ พรั่งพร้อมพหลพลพฤนท์ พวกกระบินทร์บังคมก้มเกศา
ขยายยกพยุหบาตรยาตรา ดังสุธาจะพลิกคว่ำทำลาย

ฯ ๒ คำ ฯ กราวนอก

ไทน ◎ รถเอยรถทรง กำกงวงเวียนวิเชียรฉาย
บุษบกบัลลังก์แก้วแพรวพราย งอนระหงธงชายปลายปลิว
เทียมเทพอาชาพลาหก เพียงจะผกผันผยองล่องลิ่ว
เกณฑ์แห่แตรสังข์ดังดาวิว ธงทิวทานตะวันกันภิรุม
พลพันปืนแดงแซงซ้ายขวา เสือป่าแมวมองกองซุ่ม
กึกก้องกลองชนะปะเบิ่งครุม เสียงสะเทือนสุมทุมพุ่มพง
วานรนับแสนแน่นเนินผา เหยียบศิลาถุยแหลกแตกเป็นผง
ไม้ใดดูดังระทมดง เร่งรัดจัตุรงค์ตรงไป

๔ คำ ๑ เชิด

ร่าย ◎ ครั้นถึงที่รบพบกองทัพ โกฏิแสนแน่นนับอสงไขย
จึงหยุดพวกพลรบสงบไว้ จะดูเชิงชิงชัยไพรี

๒ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น กุมภกรรณสิทธิศักดิ์ยักษ์
ยืนเชมันเห็นมนุษย์นายกระบี่ ท่วงทีงามพร้อมละม่อมละไม
จึงให้เคลื่อนเลื่อนราชรถทรง มายืนตรงพักตราแล้วปราศรัย
ท่านชื่อลักษณ์หรือรามนามใด บังอาจใจจะมาราวี

๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์ทรงสวัสดิ์รัศมี
จึงตอบกุมภกรรณทันที เรานี้นามพระลักษณ์ศักดา
เป็นน้องพระหริวงศ์องค์นารายณ์ จะมาปราบราพณ์ร้ายริษยา

ท่านหรือคือองค์เจ้าลงกา ที่ไปลักนางสีดามาไว้

๑๔ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น กุมภกรรณยักษาอัชฌาสัย
ฟังพระลักษณ์ทักถามความใน ให้อายใจจำเบี่นเจรจา
เราหรือคือพระยากุมภกรรณ ทรงธรรม์ทศพิธไม่อิจฉา
ซึ่งท่านว่าทศพักตร์ลักสีดา ใยมิฆ่าฟันกันเมื่อวันลัก
แกล้งยกทัพมาประชิดติดนคร ให้เดือดร้อนไพร่พ้าอาณาจักร
เราจึงต้องยกพหลพลยักษ์ มาปราบปรามรามลักษณ์กับลิงไพร
ได้เห็นท่านรูปร่างอย่างสัตรี แม้นสู้ผีมือยักษ์จะลักษัย
จงคืนเข้าพลับพลาพนาลัย บอกให้เชษฐ์ามาราวี
เราจะคอยสังหารผลาญชีวิต ด้วยฤทธิโมกขศักดิ์ยักษ์
ช่วยห้ามปรามตามเมตตาปรานี อย่าช้าที่คอยทัพกลับไป

๑๐ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์รัศมีศรีใส
จึงตอบคำขุนมารชาญชัย ท่านว่าไม่เบี่นกลางทางธรรม์
ถ้าทศพักตร์ลักนางไปต่อหน้า จะได้ผลาญชีวาให้อาสัญ
นี่ตอบเล่นลับหลังทั้งนั้น จึงคิดพันรบพุ่งถึงกรุงไกร
ซึ่งตัวท่านหาญฮึกนึกประมาท เสี่ยงจะขาดดิ้นอยู่หารู้ไม่
จะให้พระเชษฐาออกมาไย แต่เราไซร้กับท่านจะราญรอน
ถึงองค์เจ้าลงกาออกมาด้วย ก็จะม้วยชีวิตด้วยฤทธิ์ศร

อันยักษ์ตรีเศียรหกกร กับทูตขรน้องชายตายเพราะใคร

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น กุมภกรรณเคืองขัดอัชฌาสัย
กระทืบบาทกราดเกรี้ยวตรัสไป เหม่มนุษย์นี้ใจทะนงนัก
จะฆ่าเสียให้ตายวายชีวิต เอาโลหิตเส้นหอกโมกขศักดิ์
แล้วร้องสั่งพหลพลยักษ์ เร่งตีทัพจับพระลักษณ์มาบัดนี้

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น พวกพลอสุรศักดิ์ยักษ์
รับสั่งสำแดงแผลงฤทธิ์ เข้าโจมตีทัพหน้าวานร

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

◎ บ้างเงื้อหอกทวนแทงแกว่งดาบ ยิงธนูกำซาบศิลป์ศร
ทั้งซ้ายขวาดาษดื่นฟื้นฟอน ตะลุมบอนบั่นบุกรุกรบ

๗ ๒ คำ ๗

◎ บัดนั้น พลกระบินทร์ปืนปลอกหลอกหลบ
ชิงชาวุธฉุดชักหักทบ บ้างกัดขบกุมภัณฑ์คั้นคอ
บ้างเผ่นโผนโจนทะยานขึ้นเหยียบบ่า เงื้อศาตราฟันแทงแข็งข้อ
ได้ตีประดังไม่รั้งรอ อสุรพลย่นย่อท้อถอยไป

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

◎ บัดนั้น ฝ่ายนามารทหารใหญ่
เห็นโยธาอาสัญบรรลัย ดิ่งไล่ติดพันกระชั้นมา

ต่างถวัดแถว่งตะบองร้องตวาด　　องอาจออกสักดักนั้นหน้า
ตีดังกลองเกลื่อนกลางสุรา　　อสุราไล่รุกบุกบัน

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น　　ฝ่ายกระบินทร์นิลเอกนิลขัน
สุรเสนสุรกานต์ชาญฉกรรจ์　　เข้าประจัญจับสี่เสนียักษ์
ถ้อยที่ดีรันฟันแทง　　เรี่ยวแรงรอนราญหาญหัก
ฉวยชิงอาวุธฉุดชัก　　กดออกกดับจับยักษ์ด้วยศักดา

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

◎ สี่กระบี่มีกำลังไม่ยั้งหยุด　　ทะยานยุดยันเหยียบยักษา
แถว่งพระขรรค์พันสี่เสนา　　ล้มดันดิ้นชีวาวายปราณ

๗ ๒ คำ ๗ โอด

◎ เมื่อนั้น　　กุมภกรรณฤทธิไกรใจหาญ
เห็นเสนานายไพร่บรรดัยดาญ　　ยิ่งกริ้วโกรธโดดทะยานลงจากรถ
แถว่งหอกหวดประหารราญรอน　　วานรใหญ่น้อยถอยไปหมด
พระยามารดาดเดือดไม่เงื่อดงด　　ตุกเข้ามาหน้ารถพระอนุชา

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น　　น้องนารายณ์ฤทธิแรงแข็งกล้า
แลเห็นกุมภกรรณกระชั้นมา　　จึ่งลงจากรถาเข้าราวี
ชนเหยียบเข่าชุนมารทะยานยุด　　กดออกกดับสัประยุทธยักษ์
รับรองป้องกันประจัญตี　　ถ้อยที่หนีไล่กันไปมา

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

๏ เมื่อนั้น กุมภกรรณสิทธิศักดิ์ยักษา
ประจัญบานหาญหักด้วยศักดา เห็นว่าไม่ชนะมนุษย์
จึ่งแกล้งทำลวงล่อรอรั้ง ถอยหลังรบรับสัประยุทธ
แกว่งกลอกหอกเทพอาวุธ เยื้องกรายหมายมนุษย์แล้วพุ่งไป

ฯ ๔ คำ ฯ เชิดฉิ่ง

๏ โมกขศักดิ์ปักอกพระอนุชา จะดำรงกายามิใคร่ได้
สุครีพเข้ารับรองประคองไว้ สลบซบไปไม่สมประดี

ฯ ๒ คำ ฯ โอด

๏ บัดนั้น โยธาวานรไม่ถอยหนี
ออกรับรองป้องกันประจัญตี มิให้ไพรีรุกมา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น กุมภกรรณสิทธิศักดิ์ยักษา
ครั้นมีชัยชนะพระอนุชา พอโพล้เพล้เวลาสายัณห์
จึ่งประชุมพลนิกายนายไพร่ แล้วสั่งให้โห่ร้องก้องสนั่น
เสด็จทรงรถแก้วแพรวพรรณ เลิกพหลพลขันธ์เข้าเมืองยักษ์

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ บัดนั้น พวกพลกระบี่มีศักดิ์
เคียงประคองน้องพระหริรักษ์ ฉุดชักหอกชัยไม่เคลื่อนคลา
เป็นสุดรู้สุดฤทธิ์จะคิดอ่าน แสนสงสารพระลักษณ์หนักหนา
บ้างกลิ้งเกลือกเสือกกายฟายน้ำตา โศกาอื้ออึงคะนึงไป

ฯ ๔ คำ ฯ โอด

๏ แล้วสุครีพปริกษาว่านิลนนท์ เราสุดจนพ้นที่จะแก้ไข
ท่านเร่งริบกลับไปฉับไว ทูดให้ทราบบาทบทมาลย์

ไ ๒ คำ ไ

๏ บัดนั้น ขุนกระบินทร์นิลนนท์นายทหาร
รับคำสุครีพริบถนดาน เหาะทะยานตรงกลับมาพลับพลา

ไ ๒ คำ ไ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงประณตบทบงสุ์ ทูลองค์พระนารายณ์นาถา
บัดนี้องค์พระอนุชา ต้องหอกพระยากุมภกรรณ
พวกข้าเฝ้าเข้าช่วยกันแก้ไข ไม่หวาดไหวเห็นว่าจะอาสัญ
ข้าจึงมาเฝ้าองค์พระทรงธรรม์ รำพันทูลพลางทางโศก

ไ ๔ คำ ไ โอด

๏ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงสัจสัตย์รัศมี
ได้ฟังดังจะสิ้นสมประดี ไฉนเป็นเช่นนี้พระอนุชา
ว่าพลางทางจับพระแสงศร พร้อมวานรไพร่นายซ้ายขวา
ออกจากที่ประทับพลับพลา นิลนนท์นำหน้าคลาไคล

ไ ๔ คำ ไ

๏ ครั้นถึงที่รบเห็นศพน้อง เข้าประคองชักหอกหาออกไม่
ค่อยช้อนเกศพระลักษณ์ใส่ตักไว้ ภูวนัยครวญคร่ำรำพัน

ไ ๒ คำ ไ โอด

๏ โอ้ว่าเจ้าลักษณ์น้องรักพี่ พ่อมาหนีเชษฐาอาสัญ
เสียแรงได้เดินป่ามาด้วยกัน จะเช่นฆ่าอาธรรม์ให้ม้วยมรณ์

มิทันเสร็จการศึกซึ่งนึกไว้ พ่อมากดับบรรลัยไปเสียก่อน
ให้พี่อยู่ผู้เดียวในดงดอน จะราญรอนอสุราไปว่าไร
ถึงมีชัยได้เมียก็เสียน้อง จะเกี่ยวข้องครหานินทาได้
มิขออยู่สู้สิ้นชีวาลัย ตายไปตามพระอนุชา
ว่าพลางทางประคองพระน้องรัก ซบพักตร์แนบชิดชนิษฐา
พิไรร่ำกำสรดโศกา ประหนึ่งว่าชีวันจะบรรลัย

๑๔ คำ ๗ โอด

ร่าย
◎ บัดนั้น พิเภกโหราอัชฌาสัย
จึงทูลพระอวตารชาญชัย ภูวนัยจงระงับดับโศกา
ซึ่งพระน้องต้องหอกอสุรินทร์ ยังไม่สิ้นชีวังสังขาร์
แม้นได้สังกรณีศรีชวา กับบัญจมหานที
ประสมเบื้นโอสถบดพอก ให้แก้หอกโมกขศักดิ์ยักษ์
พระลักษณ์ก็จะคืนสมประดี ภูมีจงดำริตริการ

๑๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระทรงสังข์ฟังพิเภกว่าขาน
จึงดำรัสตรัสสั่งหนุมาน ตัวท่านรีบรัดไปบัดนี้
เก็บเอาสังกรณีศรีชวา ที่เขาสรรพยาศิริศรี
แล้วรีบไปอยุธยาธานี บอกพระพรตตามมีชุระร้อน
ให้หยิบบัญจคงคาออกมาให้ ที่เก็บไว้ข้างสุวรรณบรรจฐรณ์
เกลือกไม่เชื่อวาจาวานร จงเอาศรนี้ไปเป็นสำคัญ

๑๖ คำ ๗

๏ บัดนั้น วายุบุตรฤทธิแรงแข็งขัน
รับสั่งพระองค์ทรงสุบรรณ ระเห็ดหันเหาะลิ่วปลิวมา

๒ คำ ๒ เชิด

๏ ครั้นถึงสรรพยาสิงขร วานรลงเดินริมเนินผา
ร้องเรียกสังกรณีตรีชวา อยู่ไหนออกมาอย่าช้าที่
ได้ยินขานข้างล่างลงไปค้น กลับขึ้นกู่อยู่บนคิรีศรี
จึงเอาหางกระหวัดรัดคีรี มือกระบี่คอยจับสรรพยา

๔ คำ ๒ คุกพาทย์

๏ ครั้นเด็ดได้ใบรากมากมาย ถูกพระพายเกษมสันต์หรรษา
แผลงฤทธิ์เหาะทะยานผ่านฟ้า ตรงไปอยุธยาในราตรี

๒ คำ ๒ เชิด

๏ ครั้นถึงนครเรศน์เวศน์วัง ลงยังพระโรงทองผ่องศรี
พอเห็นสองกษัตริย์สวัสดิ์ ออกอยู่ที่พระที่นั่งสนามจันทร์
จึงชูศรทรงพระอวตาร ค่อยคุกคลานเข้าไปมิได้พรั่น
ก้มเกล้าเคารพอภิวันท์ พรางรำพันทูลแถลงแจ้งกิจจา
ข้าชื่อกระบี่หนุมาน เป็นทหารพระราเมศเชษฐา
บัดนี้ทศพักตร์ตักสิลา ไปไว้เกาะลงกาธานี
พระต้องยกพลตามข้ามสมุทร ไปยังยุทธรบพุ่งถึงกรุงศรี
วันนี้พระอนุชาออกราวี ต้องหอกอสุรีสลบไป
จะขอบัญจมหาสุธารส ไปประสมโอสถแก้ไข

กถัวพระองค์จะแหนงแคลงฤทัย จึ่งโปรดให้ศรทรงองค์นั้นมา

๗ ๑๐ คำ ๗ เจรจา

ช้า ◎ เมื่อนั้น สองกษัตริย์ทรงฟังไม่กังขา
คิดส่งสารสามกษัตริย์ชัคีย์ อนิจจายากเย็นเข็ญใจ
แล้วมิหนำซ้ำต้องไปผลาญยักษ์ จนเจ้าลักษณ์ออกรบลดบไสล
ร่ำพลางทางทรงโศกาลัย สะอื้นไห้ไม่เบื่นสมประดี

๗ ๔ คำ ๗ โอด

ร่าย ◎ ครั้นค่อยคลายวิโยคโศกศัลย์ จึ่งผายผันเข้าไปในที่
หยิบขวดบัญจมหาวารี มายื่นให้ชุนกระบี่แล้วบัญชา
ช่วยทูลองค์อวตารผ่านเกล้า ว่าตัวเรายังคมกล้มเกศา
อยู่หลังยังกินแต่น้ำตา ไม่มีสุขทุกทิวาราตรี
แม้นพระองค์ปราบปรามสงครามเสร็จ เชิญเสด็จมาบำรุงกรุงศรี
แม้นตรัสถามถึงสามพระชนนี จงทูลว่าอยู่ดีไม่มีภัย

๗ ๖ คำ ๗

◎ บัดนั้น วายุบุตรรับสั่งบังคมไหว้
ค่อยประคองขวดแก้วแววไว แผลงอิทธิฤทธิไกรกลับมา

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงที่ประจญรณรงค์ เข้าเฝ้าพระหริวงศ์นาถา
ถวายสังกรณีศรีชวา กับทั้งบัญจมหาคงคาลัย

๗ ๒ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระราเมศยินดีจะมีไหน
สั่งพิเภกกุมภัณฑ์ทันใด จงแก้ไขบดยาอย่าช้าที

ไ ๒ คำ ไ

๏ บัดนั้น พิเภกรับสั่งใส่เกศี
จึงประสมสรรพยากับวารี ร่ายเวทวิธีบดไป

ไ ๒ คำ ไ ตระ

๏ แล้วหยิบยามาพอกที่หอกยักษ์ โมกขศักดิ์ก็หลุดออกมาได้
แล้วเป่าตรงองค์พระลักษณ์ฤทธิไกร บัดใจก็ฟื้นคืนมา

ไ ๒ คำ ไ รัว

๏ เมื่อนั้น พระลักษณ์ดมเนตรเห็นเชษฐา
จึงบังคมกัมกราบกับบาทา แล้วทูลว่าข้าน้อยนี้ผิดนัก
มาเสียทีพ่ออัปราครา้ ชายชุดบาทบงสุ์พระทรงศักดิ์
ยังโปรดช่วยด้วยพระคุณการุญรัก จะได้แก้แค้นยักษ์อีกสักที

ไ ๔ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงสวัสดิ์รัศมี
จึงตรัสปลอบพระอนุชาด้วยปรานี แก้วพี่อย่าโศกเศร้าใจ
อันค่อติมิแพ้ก็ชนะ ซึ่งพี่จะโกรธานั้นหาไม่
ว่าพลางทางชวนกันคลาไคล เฉิกไพร่พลกลับเข้าพลับพลา

ไ ๔ คำ ไ เชิด

๏ บัดนั้น อสูรกองคอยเหตุยักษา
เห็นมนุษย์ไปได้ไม่มรณา ก็รีบเข้าลงกาในราตรี

๑๒ คำ ๑ เชิด

๏ ครั้นมาถึงกรุงพอรุ่งเช้า เข้าเฝ้าท้าวทศพักตร์ยักษ์
กราบทูลแถลงแจ้งคดี เมื่อคืนนี้พระรามมาตามน้อง
ใช้หหารหายามาแก้ไข ก็กลับฟื้นขึ้นได้เมื่อยามสอง
พลถึงยิ่งกำเริบโห่ร้อง เฉกกองทัพกลับไปพลับพลา

๑๔ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรเสียใจเป็นหนักหนา
จึงตำรัสตรัสแก่อนุชา ไหนเจ้าว่าไพรินถึงชีวิต
เดียวนี้มันกลับเป็นเห็นหรือไม่ แม้นละไว้จะช้ากำเริบจิต
เจ้าผู้เรืองฤทธิรงค์จงเร่งคิด เช่นฆ่าบัจจามิตรให้บรรลัย

๑๔ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น กุมภกรรณรันทดถอนใจใหญ่
แล้วว่าเหตุทั้งนี้ไม่มีใคร คือไอ้พิเภกอัปรีย์
ให้หายามาแก้พระลักษณ์พัน เพราะมันรักเชาอื่นยิ่งกว่าพี่
ข้าจะบังคมลาฝ่าธุลี ออกไปที่ท่ามกลางสมุทรไทย
จะทดน้ำมิให้ไหลมา ทางกองทัพพลับพลาพระรามได้
ต้องอดสักสามวันก็บรรลัย ไม่พักไปเช่นฆ่าราวี

๑๖ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษ์
ได้ฟังอนุชาพาที ยินดีสรวลสันต์สนั่นไป
แล้วว่าการกลศึกเจ้าตึกต้า เหมือนตัดต๋าเดียงน้ำมันเสียได้
กระนั้นพระอนุชาเร่งคลาไคล ไปทำให้สำเร็จเสร็จการ

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น กุมภกรรณคำนับรับบรรหาร
ทูลลาแล้วลุกมาหน้าพระลาน พระยามารีบเหาะระเห็ดไป

๗ ๒ คำ ๗ *เชิด*

๏ ครั้นถึงท้องทะเลสมยมนา จึ่งนิมิตกายาให้โตใหญ่
แล้วทอดองค์ลงกลางสมุทรไทย เหยียดเท้ายาวไปถึงจักรวาฬ
จึ่งร่ายเวทวิธีบริกรรม ทดน้ำในท้องกระแสสาร
เดชะพระเวทอันเชี่ยวชาญ ชลธารแห้งขอดลงลอดไป

๗ ๔ คำ ๗ *ตระ*

๏ บัดนั้น พวกโยธาวานรน้อยใหญ่
ครั้นรุ่งรางค่างพากันคลาไคล ลงไปลุ่ท่าวาริน

๗ ๒ คำ ๗ *พระยาเดิน*

๏ ครั้นถึงริมฝั่งก็ยั้งหยุด เห็นน้ำในสายสมุทรแห้งไปสิ้น
เอะอยู่แล้วทั้นไม่มีกิน พวกกระบินทร์วิ่งกลับมาบอกนาย

๗ ๒ คำ ๗ *เจรจา*

๏ บัดนั้น สุคริ่พจำกำหนดจดหมาย
รีบรัดจัดแจงแต่งกาย เข้าเฝ้าพระนารายณ์ฤทธิไกร

๗ คำ ๗ เสมอ

๏ จึ่งทูลว่าวันนี้วิปลาส น้ำขาดขอดฝั่งไม่หลั่งไหล
เหล่าสิงอดอยากลำบากใจ จงทราบใต้บทมาลย์พระผ่านฟ้า

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงฟังไม่กังขา
จึ่งตำรัสตรัสถามโหรา ไยคงคาจึ่งแห้งแล้งไป

๗ คำ ๗

๏ บัดนั้น พิเภกโหราอัชฌาสัย
รับสั่งสังเกตดูเหตุภัย แล้วขับไล่ฤกษ์ยามตามคัมภีร์
ครั้นเห็นเที่ยงแท้แน่ตระหนัก จึ่งทูลพระหริรักษ์เรืองศรี
กุมภกรรณนั้นไปตั้งพิธี อยู่ที่ทะเลสมุทมนา
ทดน้ำทำให้แห้งขาด ด้วยอำนาจอาคมคาถา
หวังจะให้ไพร่พลที่พลับพลา อดคงคาล้มตายวายปราณ

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิล้ำสุริย์ฉาน
ได้ฟังแจ้งแห่งคำโหราจารย์ จึ่งตรัสสั่งหนุมานชาญชัย
จงไปด้างพิธีกุมภกรรณ ให้น้ำนั้นไหลลงมาจงได้
ถึงแถวทางกลางแคลงแห่งใด จงถามไถ่พิเภกโหรา

๗ คำ ๗

๏ บัดนั้น วายุบุตรคำนับรับอาสา
ถอยหลังออกไปฉับพลับพลา แผลงอิทธิฤทธาเหาะทะยาน

๗ คำ ๗ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงเห็นกุมภกรรณ กายนั้นโตใหญ่ไพศาล
ดงนอนขวางกลางท้องนทีธาร ชุนมารหลับเนตรภาวนา
จึงนิมิตกายาวานร กลับเป็นแปดกรสี่หน้า
ผาดแผลงลำแดงเดชา เข้าโถมถีบอสุราในวารี

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น กุมภกรรณผุดลุกขึ้นจากที่
เสียการตระบะกิจพิธี อสุรีโกรธดิ่งยิ่งกว่าไฟ
กวัดแกว่งคทาถาโถม รุกโรมตีรันกระชั้นไล่
หวดซ้ายป่ายขวาว่องไว ชิงชัยกระชิดติดพัน

๗ คำ ๗ เชิด

๏ เมื่อนั้น วายุบุตรฤทธิแรงแข็งขัน
เผ่นโผนโจนจับกุมภกรรณ พัดวันกลอกกลับรับรอง
ทะยานชิงเหยียบเข่าน้าวเศียร ผลัดเปลี่ยนหนีไล่ไวว่อง
ตีประยุทธฉุดชิงได้ตะบอง ตีต้องพระยามารซานทรุด

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น กุมภกรรณออกระอาวายุบุตร
เสียดันตาตราอาวุธ ยงยุทธย่อท้อค่อยรอรับ
แค่ปล้ำปลุกปลกเปลี้ยเสียที ชุนกระบี่เผ่นโผนชิงโจนจับ

อสุรีแรงน้อยย่อยยับ ไม่ต่อตีหนีกลับไปลงกา

ไ ๔ คำ ไ เชิด

๏ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานหาญกล้า
ครั้นยักษ์หนีไปไกลตา ก็แผลงฤทธิ์เหาะมาพลับพลาชัย

ไ ๒ คำ ไ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงคลานเข้าไปเฝ้า ก้มเกล้าบังคมประนมไหว้
ทูลแถลงแจ้งความทั้งปวงไป ดังได้ต้างกิจพิธี

ไ ๒ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น พระราเมศทรงสุวัตรัศมี
จึงตรัสชมชุนกระบินทร์ด้วยยินดี ไม่เสียทีสามารถอาจอง
อันคำแหงหนุมานปานนี้วเพชร จะชี้ไหนได้เสร็จสมประสงค์
ตรัสพลางทางจับพระแสงทรง เสด็จตรงเข้าในที่ไสยา

ไ ๔ คำ ไ เสมอ

๏ เมื่อนั้น พระยากุมภกรรณยักษา
ครั้นมาถึงพิชัยลงกา เสด็จมาพระโรงคัลทันใด

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

๏ ก้มเกล้าเคารพอภิวาท พระเชษฐาธิราชเป็นใหญ่
แล้วทูลว่าหนุมานชาญชัย มันตามไปฝั่งน้ำทำจัณฑาล
จนเสียกิจวิทยาอาคม ไม่เสร็จสมเหมือนจิตที่คิดอ่าน
ข้ากลับมาว่าจะเกณฑ์พลมาร ไปรอนราญรามลักษณ์อีกลักที

ไ ๔ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรสุริย์วงศ์ยักษี
จึ่งว่าชะช่างกระไรไพรี มันมีแต่ล่วงรู้ดูแคลน
ว่าพลางทางสั่งเสนา จงเกณฑ์พลสักห้าสิบแสน
น้องกูจะออกไปแก้แค้น ทดแทนข้าศึกที่ฮึกฮัก

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น มโหทรเสนีมีศักดิ์
ก้มเกล้าประณตทศพักตร์ แล้วขุนยักษ์รีบรัดไปจัดแจง

ฯ ๒ คำ ฯ *ประถม*

ยานี
๏ เกณฑ์หมู่อสุรศักดิ์ยักษา ทั้งทัพหนุนทัพหน้ากล้าแข็ง
จัดเป็นปีกป้องกองแซง ตามตำแหน่งพร้อมพรั่งคั่งคับ
ขุนช้างต่างผูกคชสาร หมอควาญตัวดีขึ้นขี่ขับ
ทหารม้ามาเข้ากระบวนทัพ ถือหอกซัดสำหรับราวี
ขุนรถรีบรัดจัดรถศึก เทียมโตโคถึกเสือหมี
พลเท้าห้าวหาญผลาญไพรี ถือกระบี่ดั้งโล่โตมร
ฝ่ายโลทันก็จัดรถา เทียมด้วยพระยาไกรสร
มาเทียบกับเกยสุวรรณอันบวร พลนิกรพร้อมพรั่งดังบัญชา

ฯ ๘ คำ ฯ *เจรจา*

ร่าย
๏ เมื่อนั้น กุมภกรรณสิทธิศักดิ์ยักษา
ถวายอัญชลีพระพี่ยา ลีลาไปสรงชลธาร

ฯ ๒ คำ ฯ *เสมอ*

โทน ◎ นางในไขสุหร่ายสายสินธุ์ วารินละอองอาบซาบซ่าน
ทรงสุคนธ์ปนทองรองพาน พนักงานรำเพยพัชนี
สนับเพลาเชิงงอนซ้อนกระหนก ภูษายกแย่งรูปราชสีห์
ฉลององค์ทรงสอดใส่อินทร์ย์ สวมเกราะแก้วมณีศรีประเทือง
บั้นเหน่งเพชรพรรณรายสายกระสัน สังวาลวรรณสายสร้อยห้อยเพื่อง
พาหุรัดรจนาค่าเมือง ทองกรประดับเนื่องเนาวรัตน์
ชำมรงค์รังแตนแหวนเพชร น้ำหนักแต่ละเม็ดเจ็ดกะหรัต
กรรเจียกจรเจียระไนดอกไม้ทัด กรีดพระหัตถ์ห้อยห่วงพวงผกา

๗ คำ ๗

ร่าย ◎ ครั้นเสร็จสรรพจับพระแสงศรทรง อาจองเยื้องย่างออกข้างหน้า
เคลื่อนพหลพลไกรไคลคลา ออกจากฉนวนกาพระนคร

๗ ๒ คำ ๗ *กราวใน*

โทน ◎ รถเอยราชรถทรง ดุมวงกงแปรกแอกอ่อน
บุษบกบัลลังก์กระจังซ้อน สามงอนงามระหงธงชัย
เทียมพระยาสิงหราชผาดผยอง เริงร้องก้องสนั่นหวั่นไหว
เครื่องสูงแส่งแก้วแววไว แห่แหนแน่นในเนินบรรพต
สัตว์สิงวิ่งตื่นตัดหน้าฉาน ดาษดาดหดากศาปรากฏ
กาเหยี่ยวเฉี่ยวโฉบเอางอนรถ กุมภกรรณรันทดท้อฤทัย
เสียงโห่โยธาอยู่หน้าทัพ พังลำเนียงเสียงกลับเหมือนร้องไห้
ก็รู้ว่าชีวันจะบรรลัย แต่มานะหักใจไคลคลา

๗ คำ ๗ *เชิด*

ร่าย ◎ ครั้นถึงที่ประจญรณรงค์ ให้ปักธงเรี่ยรายริมชายป่า
สารวัตรนายหมวดตรวจตรา ตั้งเป็นปีกกาคอยราวี

๗ คำ ๗ เจรจา

ชำ ◎ เมื่อนั้น พระหริวงศ์องค์นารายณ์เรืองศรี
เสด็จออกพลับพลาหน้าคีรี เสด็กราบก้มบังคมคัล
ตรัสประภาษราชกิจการสงคราม จะปราบปรามยักษาให้อาสัญ
พอได้ยินสำเนียงเสียงนี่นั่น ก้องกึกพิลึกลั่นโลกา
ก็รู้ว่าข้าศึกอึกหาญ จึงโองการถามพิเภกยักษา
วันนี้ทัพชัยใครยกมา เจ้าดงกาหรือวงศ์พงศ์พันธุ์

๗ ๖ คำ ๗

ร่าย ◎ บัดนั้น พิเภกพิเคราะห์ดูรู้แน่นั่น
จึงทูลพระหริวงศ์ทรงธรรม์ กุมภกรรณกุมาเพลานี้

๗ ๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิรงค์เรืองศรี
จึงปรึกษาวานรเสนี กุมภกรรณมันมีฤทธิไกร
เมื่อครั้งก่อนก็พุ่งโมกขศักดิ์ ต้องพระลักษณ์ซบสลบไสล
วันนี้เราจะออกชิงชัย สุครีพไปเร่งรัดจัดโยธา

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น สุครีพรับสั่งใส่เกศา
ก้มกรานคลานคลอยถอยออกมา ตรวจตราเตรียมพหลพลนิกร

๗ ๒ คำ ๗ เสมอ

ยานี ◎ ตั้งกระบี่ศร์ชมพูพาน เบ็นกองหน้ากล้าหาญชาญสมร
ปีกขวาวาหุโรมฤทธิรอน ปีกซ้ายเกสรทมาลา
สุรกานต์สุรเสนเจนประจญ คุมพลเบ็นเกี่ยกกายซ้ายขวา
นิลราชกองหลังรั้งโยธา ทุกหมู่หมวดตรวจตราเตรียมกาย
พวกลิงไพร่ใส่หมวกกางเกงเสื้อ บ้างขี่หมูหมีเสือเหลือหลาย
แล้วเทียมราชรถแก้วแพรวพราย คอยท่าพระนารายณ์ฤทธิไกร

ไ ๖ คำ ไ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพลบสมัย
ชวนพระลักษณ์อนุชาคลาไคล เสด็จไปสรงสหัสนัที

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

โทน ◎ ชำระสระสนานลำราญกาย กริ่ดกรายพระหัตถ์ขัดสี
ลูบไล้สุคนธาวาริ์ กลิ่นผกามาลีตระหลบองค์
ศอดใส่สนับเพลาเชิงกระหนก ภูษายกไว้วางหางหงส์
ผ้าทิพย์ขลิบสุวรรณบรรจง ฉลององค์เกราะแก้วแววับ
ปั้นเหน่งเพชรไพโรจน์โชติช่วง ทับทรวงเพ็ญห้อยพลอยประดับ
พาหุรัดทองกรช้อนซับ ข้ามรงค์เรืองระยับจับตา
ต่างทรงมงกุฎแก้วเก็จ กรรเจียกเพชรพรรณรายทั้งซ้ายขวา
ห้อยอุบะดอกดวงพวงผกา แล้วทรงศรสาตราเคยราวี

ไ ๔ คำ ไ

ร่าย ◎ ครั้นเสร็จเสด็จจรจรัด จากสุวรรณพลับพลาหลังคาสี่
พิเภกถวายชัยได้ฤกษ์ดี ให้คลายคลี่เคลื่อนพหลพลรบ

๗ ๔ คำ ๗ กราวนอก

โทน ◎ รถเอยรถวิมาน แก้วก้านกระหนกกระหนาบคาบชบ
กงก้องดินดังกระทั่งกระทบ ดุมหมุนฝุ่นตระหลบบนนภางค์
งอนระหงธงชายปลายสบัด เทียมเทพกัณฐ์รัศม์ระบัดย่าง
สารถีเทวาทำท่าทาง ถือหางนกยูงทองทั้งสองมือ
อภิรุมชุมสายพรายพริ้ง ทานตะวันกรรชิงด้วนดิงถือ
ประโคมฆ้องกลองสนั่นบันลือ อึงออุโฆษโจษจัน
วานรนายทหารขานโห่ ก้องโกลาหลถึงบนสวรรค์
กองทัพนับแสนแน่นนัน เร่งรันพลชันร์ไหลคลา

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

ร่าย ◎ ครั้นถึงที่รบพบทัพยักษ์ เห็นธงปักเรียงรายชายป่า
จึงให้หยุดรถแก้วแววฟ้า พร้อมพรั่งตั้งดาเป็นหน้ากระดาน

๗ ๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระยากุมภกรรณกำแหงหาญ
แลเขม้นเห็นพระอวตาร พระยามารไม่รู้จักพักตรา
จึงตรัสถามสารถีที่รถทรง รู้ว่าองค์ราเมศเชษฐา
กระทืบรถพระที่นั่งดั่งโยธา จงเร่งเข้าเข่นฆ่าวานร

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น พวกพหลพลมารชาญสมร
แกว่งดาบดั้งโล่โตมร เข้าราญรอนรุกโรมโจมตี

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

◎ บัดนั้น ดิงเหล่าทหารชาญชัยศรี
กวัดแกว่งศาตราเข้าราวี ถ้อยทีหนีไล่กันไปมา
บ้างถาโถมโจมจับสัประยุทธ อุตลุดหลอนหลอกกลอกหน้า
ไล่กระชั้นพันยักษ์โยธา อสุราแตกยับทั้งทัพชัย

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น พระยากุมภกรรณเบิ่นใหญ่
เห็นโยธีหนีตายกระจายไป ยิ่งพิโรธโกรธใจดังไฟฟ้า
โจนจากรถทรงองอาจ เข้าตีดิงกลางกลาดกลางป่า
ไล่รุกบุกบันกระชั้นมา จนถึงหน้ารถทรงองค์พระราม

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระศรีภพลบโลกทั้งสาม
ดงจากรถสุวรรณไม่ครั่นคร้าม พระลักษณ์ตามเชษฐาเข้าราวี
ป้องปัดศาตราอาวุธ ประจัญจับสัประยุทธยักษี
ทั้งสองข้างต่างเรืองฤทธิ์ ต่อตีหนีไล่กันไปมา

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น พระยากุมภกรรณยักษา
ประจัญบานราญรอนอ่อนระยา จึงชักศรศักดาแล้วแผลงไป

๗ ๔ คำ ๗ เชิดฉิ่ง

◎ เปรียงเปรี้ยงเสี่ยงสนั่นครั่นครึก ก้องกึกกัมปนาทหวาดไหว
ต้องกระบี่รัพลสกลไกร พุ่งไล่เรี่ยรายวายปราณ

ไ ๒ คำ ไ โอด

◎ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิ์ล้ำสุริย์ฉาน
จึ่งชนศรวิรุณจักรวาต ยิงแย้งแผลงผลาญไปฉับพลัน

ไ ๒ คำ ไ เชิดฉิ่ง

◎ เบื้นพระพายชายพัดรวยริน วานรพ่นกายาไม่อาจัญ
แล้วศรชัยไปต้องกุมภกรรณ ต้มดินยันยันบรรลัย

ไ ๒ คำ ไ โอด

◎ เสร็จสังหารมารม้วยมรณา พอเพลาบ่ายแสงสุริย์ใส
จึ่งเฉลิกทัพขับพลสกลไกร กลับไปพลับพลาพนาวัน

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ บัดนั้น อสุรกองคอยเหตุในไพรสัณฑ์
เห็นเจ้านายมรณาก็พากัน ต้นตั้นเดินป่าไปชาน

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงคลานเข้าไปเฝ้า ก้มเกล้าประณตบทศรี
ทูลความตามเรื่องราวี บัดนี้กุมภกรรณบรรลัย

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรเบื้นใหญ่
ได้ฟังดังจะดับสิ้นใจ ให้อาลัยในองค์พระน้องรัก
นิจจาเอ๋ยเคยทรงศัตย์ธรรม์ วิทยาสารพันเจ้ารู้หลัก

มามัวยมอดวอดวายเสียดายนัก พระยายักษ์โศกาอาลัย
แต่วคิดแค้นมนุษย์สุดแค้น กูจะทำทดแทนมันให้ได้
พลางดำรัสตรัสสั่งเสนาใน จงเร่งไปหาอินทรชิตมา

๑๖ คำ ๑

◎ บัดนั้น เสนารับสั่งใส่เกศา
ก้มเกล้ากราบงามสามตา รีบมาเฝ้าองค์อินทรชิต

๑๒ คำ ๑ เชิด

◎ ครั้นถึงจึ่งบังคมก้มเกล้า แถลงเล่าชี้แจงให้แจ้งจิต
รับสั่งใช้ให้เชิญพระทรงฤทธิ์ ไปช่วยคิดหักหาญการณรงค์

๑๒ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น โอรสทศเศียรสูงส่ง
รีบรัดจัดแจงแต่งองค์ ขึ้นเฝ้าบิตุรงค์ทรงศักดา

๑๒ คำ ๑ เพลงช้า

◎ ครั้นถึงจึ่งบังคมก้มเกล้า หมอบเฝ้าตามตำแหน่งโอรสา
นิ่งสดับรับรสพจนา จะบัญชาโปรดปรานประการใด

๑๒ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์ตรมอกหมกไหม้
เหลือบเห็นโอรสยศไกร ดีใจจึ่งแถลงแจ้งกิจจา
กุมภกรรณวันนี้ออกราญรอน ก็ต้องศรสิ้นชีวังสังขาร์
เจ้าผู้เรืองฤทธิรงค์ทรงศักดา เคยปราบสิ้นดินฟ้าสุราลัย
จงอาสาบิดรออกรอนราญ ไปสังหารรามลักษณ์ให้ดักษัย

แม้นเสร็จศึกสมหวังดังใจ จะมอบให้เจ้าบำรุงกรุงดงกา

๑๖ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตสิทธิศักดิ์ยักษา
ได้ฟังคั่งแค้นแทนอาว์ ดังไฟฟ้าเผาสุมกลุ้มใจ
จึ่งทูลว่าพระองค์ทรงพิภพ อย่าปรารภร้อนรนหม่นไหม้
ดูกรจักอาสาไป ดุยไล่ละพัดมัดมันมา

๑๕ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรสรวลสันต์หรรษา
เข้ากอดจูบลูบหลังลูกยา เจ้าดวงใจนัยนาของบิดร
อะไรกับสงครามรามลักษณ์ ไม่ทานฤทธิ์สิทธิศักดิ์แสงศร
ว่าพลางทางสั่งมโหทร จงเกณฑ์พลนิกรให้บัดน

๑๔ คำ ๑

◎ บัดนั้น มโหทรรับสั่งไล่เกศ
บังคมลาแล้วคลานจรล ออกจากที่พระโรงคัดทันใด

๑๒ คำ ๑ ประกม

◎ ยามี กะเกณฑ์พหลพลกุมภัณฑ์ เลือกเอาเหล่าฉกรรจ์ชนใหม่
เร่งรัดจัดมาไป ไม่ได้ตัวผัวให้เอาเมียมา
บ้างบาดหมายนายมุดขุนหมื่น ให้จ่ายปืนดูกดินหินผา
ที่เกี่ยวข้องต้องคดีเนิ่นช้า บอกเลิกเบิกมาเข้ากองทัพ
อสุราสารวัดจัดกระบวน ครบถ้วนสิบสมุทรอาวุธสรรพ
บ้างถือดาบโล่ดั้งดังดับ เคยหักโหมโจมทัพนับร้อย

ทหารหอกปลอกคร่ำด้ามข้อถี่ ใส่เสื้อดำกำมะหยี่สีควันอ้อย
แล้วเทียมรถที่นั่งบัลลังก์ลอย มาคอยเคียงประทับกับเกยลา

ฯ ๘ คำ ฯ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น อินทรชิตสิทธิศักดิ์ยักษา
ครั้นพรั่งพร้อมพหลพลโยธา เสด็จมาอ่าองค์สรงชล

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

โทน ◎ ชำระสระสนานสำราญกาย สุหร่ายโรยโปรยปรายดังสายฝน
ลูบไล้น้ำกุหลาบซาบสกนธ์ ทรงสุคนธ์ตระหลบอบควันเทียน
สอดสนับเพลาริ้วพลิ้วแพลง ภูษาแย่งอย่างย้ายลายทองเขียน
ฉลององค์ทรงเกราะแก้ววิเชียร เจียรบาดคาดเนียนกระเสียนกาย
ปั้นเหน่งเครื่องเนาวรัตน์ขัดขอ กรองสอสังเวียนวิเชียรฉาย
ทองกรพุกามแก้วแพรวพราย ธำมรงค์เพชรรายรูจี
สวมทรงมงกุฎบุษย์ระยับ กรรเจียกจรซ้อนซับสลับสี
จับพระแสงศรสิทธิ์ฤทธี แล้วลีลามาที่ประชุมพล

ฯ ๘ คำ ฯ เสมอ

ร่าย ◎ ขึ้นทรงรถแก้วสุรกานต์ ทวยหาญกราบงามสามหน
เสียงฟ้าร้องต้องตำราฤกษ์บน ให้เดินพลพยุหบาตรดาษเดียร

ฯ ๒ คำ ฯ กราวใน

โทน ◎ รถเอยราชรถทรง สำหรับองค์โอรสทศเศียร
เพลาดุมหุ้มสุวรรณหันเวียน แก้ววิเชียรประดับวับวาว
เทียมไกรสรราชผาดผยอง ดังจะล่องลอยคว้างมากลางหาว

บุษบกบัลลังก์แก้วแพรวพราว กว้างยาวราวรถพระอาทิตย์
เลื่องกงก้องกึกพิลึกดั่น สะเทือนถึงสวรรค์ชั้นคุลิต
เทพบุตรหับบานทวารมิต ระวังตัวกลัวฤทธิ์รอสุรี
พระยาครุฑยุดนาคในนภางค์ ผวาวางนาคินทร์บินหนี
ไม้ไผ่แหลกลงเป็นผงคลี่ ยักษ์เหยียบยุ่ยลุยแหลกไป

๑๔ คำ ๑ เชิด

ร่าย ครั้นถึงที่ประจญรณยุทธ จึงให้หยุดพลนิกายนายไพร่
พวกทหารชาญโห่เอาชัย เสียงสนั่นหวั่นไหวทั้งแดนดิน

๑๒ คำ ๑ เจรจา

ช้า เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิรงค์ทรงศิลป์
เสด็จออกพลับพลาหน้าค่ายริน หมู่กระบินทร์บังคมก้มกราน
ทอดพระเนตรเสนาข้าเฝ้า ทั้งสองเหล่าล้วนศักดากล้าหาญ
สุครีพนิลนนท์หนุมาน ชมพูพานพวกพระยาพาลี
ขุนกระบินทร์นิลเอกนิลขัน ทวีกันกองชมพูบุรีศรี
ล้วนชำนาญการณรงค์ราวี พระจักรีตรัสประภาษราชการ
พอเสียงโห่โกลาดังฟ้าดั่น เคยลำคัญข้าศึกฮึกหาญ
จึงตรัสถามโหราปริชาชาญ เสียงสะท้านทัพใหญ่ใครยกมา

๑๔ คำ ๑

ร่าย บัดนั้น พิเภกบังคมก้มเกศา
นิ่งนับจับยามสามตา แล้วว่านทาทูลพระหริรักษ์
ซึ่งเป็นจอมจัตุรงค์มาสงคราม ทรงนามอินทรชิตฤทธิศักดิ์

เป็นเอกองค์โอรสทศพักตร์ อาสาพระยายักษ์ยกมา

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระศรีภพลบโลกนาถา
ฟังพิเภกทูลแถลงแจ้งกิจจา จึ่งรับสั่งพระอนุชายาใจ
เจ้าจงยกพหลพลนิกร ไปราญรอนผลาญยักษ์ให้ศักษัย
แล้วตรัสสั่งสุครีพจงรีบไป เกณฑ์พหลพลไกรให้บดัน

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น สุครีพรับสั่งใส่เกศ์
ก้มเกล้ากราบงามสามที่ ออกมาที่เกยตาหน้าพระลาน

๑๒ คำ ๗ ประถม

ขานี ◎ ตรวจตรากระบวนทัพสำหรับรบ เกณฑ์ระดมสมทบทวยหาญ
บ้างใส่หมวกเสื้อมงคลถนาน เครื่องอาวุธสวมตัวออกพัวพัน
พวกเสือป่าปีกป้องกองหลัง ถือดาบดั้งสำหรับรบขบขัน
ดังดำดองกองหน้าห้าพัน ไม้พลองตะบองสั้นทั้งสองมือ
ที่ไม่มีอาวุธยุทธนา ก็หักกิ่งพฤกษานั้นมาถือ
ต่างดำพองคะนองศึกได้ผึกปรือ องอาจอัดแอแซ่ไป
พวกกระบี่ยกกระบัตรปลัดทัพ ทนายกางกั้นสัปทนให้
แล้วเตรียมรถมาประทับกับเกยชัย ทุกหมู่หมวดตรวจไพร่พร้อมพรัก

๗ คำ ๗ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น พระรามราชสุริย์วงศ์ทรงศักดิ์
จึ่งอำนวยอวยชัยให้พระลักษณ์ ให้น้องรักรบชนะอสุรินทร์

สารพัดสาตราบัจจามิตร อย่าต้านติดต่อสู้ชนูศิลป์
จะทำศึกตริกตราเบื้นอาจิณ อย่าดูหมิ่นประมาทอาจอง

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์ชื่นชมสมประสงค์
น้อมคำนับรับพรพระหริวงศ์ แล้วลีลามาศรงคงคาลัย

๗ ๒ คำ ๗ *เสมอ*

โทน ◎ ไชยหัสธาราดังห่าฝน ต้องสกนธ์ซ่านเซ็นเย็นใส
ทรงกระแจะจันทน์ปรุงจรุงใจ ดูบไล้เครื่องต้นสุคนธา
สอดสนับเพลาพรั่งยงยง บรรจงทรงทิพยภูษา
ศาตทองฉลององค์อลงการ์ ห้อยหน้าผ้าทิพย์ชลิบสุวรรณ
บั้นเหน่งเพชรไพโรจน์โชติช่วง ตาบประดับทับทรวงดวงกุดั่น
กองกรพุกามแก้วแพรวพรัน ธำมรงค์เรือนสุวรรณกำภู
ทรงมงกุฎแก้วระยับประดับพลอย อุบะบุบผาร้อยห้อยจอนหู
ขัดพระขรรค์เพชรสังหารผลาญศัตรู จับธนูศรชัยไคลคลา

๗ ๔ คำ ๗ *เสมอ*

ร่าย ◎ ขึ้นทรงรถแก้วสุรกานต์ ทวยหาญกราบงามสามท่า
ทหารดังยิงปืนสัญญา ให้ไคลคลาเคลื่อนพหลพลนิกาย

๗ ๒ คำ ๗ *กราวนอก*

โทน ◎ รถเอยรถทรง งอนระหงระเหิดเฉิดฉาย
พระที่นั่งบัลลังก์แก้วแพรวพราย แท่นท้ายบุษบกกระหนกเกริน
เทียมอัศวราชผาดผยอง ดังจะล่องลอยฟ้าเวหาเหิน

ยงหน้านำพหลพลเดิน ข้ามดำเนาเขาเชินเนินพนม
พฤกษาสูงสองข้างหว่างวิถี บัดพี่พ่างพันธุ์นร่ม
เทพบุตรเมืองสวรรค์ชั้นอินทร์พรหม ชื่นชมเอาใจช่วยอวยพร
พระพิรุณร่วงโรยโปรยปราย ลมเรื่อยเฉื่อยชายมาอ่อนอ่อน
เร่งรีบพหลพลนิกร วานรโห่ร้องก้องแดนดง

๑๔ คำ ๑ เชิด

ร่าย ◎ ครันถึงเห็นทัพนับหมื่น ตั้งค่ายดาษไปในไพรระหง
จึงหยุดพลนิกายอยู่ชายดง แล้วบังคมสำคัญทันที

๑๒ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตสิทธิศักดิ์ยักษ์
เห็นมนุษย์ยกมาจะราวี ท่องท้าวหาญชาญสงคราม
จึงให้เคลื่อนเคลื่อนรถเข้าไปใกล้ ตั้งสง่าปราศรัยไต่ถาม
ดูรามนุษย์รูปงาม ท่านนามกรใด
เที่ยวคุมพลบ่นเมืองเหมือนโจรป่า ไม่อับอายขายหน้าหรือไฉน
จะประสงค์เงินทองของสิ่งใด จงบอกให้แจ้งอรรถบัดนี้

๑๖ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์ทรงศรวัดดีรัศมี
จึงตอบอินทรชิตฤทธี เรานามชื่อพระลักษณ์
องค์นารายณ์ราเมศเชษฐา ผ่านศรีอยุธยาอาณาจักร
อันของดีมีมากกว่าเมืองยักษ์ ไม่ประสงค์จงรักสิ่งไร
เหตุด้วยทศกัณฐ์อันธพาล กระทำการทุจริตผิดวิสัย

ลักพระพี่สีดามาไว้ เราจึงได้ตามมาราวี
ถ้าท้าวทศพักตร์รักเผ่าพงศ์ เร่งคืนส่งสีดามารศรี
เราจะได้เลิกทัพกลับโยธี คืนไปบุรีอยุธยา
แม้นไม่ส่งคงชิงชัดไว้ จะผลาญให้สิ้นชีวังสังขาร์
ท่านชื่อใดไม่กลัวมรณา บังอาจมารณรงค์สงคราม

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตชำนาญชาญสนาม
โกรธาว่าเหม่น้องพระราม หยาบหยามยกพี่ว่ามิยศ
ไม่รู้จักเราหรือชื่ออินทรชิต เรืองฤทธิ์ศักดาปรากฏ
ปราบได้ถึงสวรรค์ชั้นโสฬศ เป็นโอรสเจ้าลงกาธานี
ซึ่งว่าพระยายักษ์ไปลักนาง ไม่มีอย่างอย่ามาว่าที่
พระได้นางกลางป่าพนาลี ผู้ใดไม่มีป้องกัน
ข้างพระรามตามมาว่าเมียมิ่ง เพราะจะชิงกรุงไกรไอศวรรย์
เป็นโจรไพรใจทมิฬสิ้นทั้งนั้น มาผูกพันพูดจาพาที
ว่าเกิดเหตุทั้งนี้ด้วยสีดา จึงตามมารบพุ่งถึงกรุงศรี
ก็เมื่อไปผลาญพระยาพาลี นั้นเขามิผิดบ้างอย่างไร
เรารู้เท่าเข้าใจอยู่ทุกสิ่ง จะลวงได้ก็แต่ดิงให้หลงใหล
แม้นรักตัวกลัวชีวันจะบรรลัย จงเลิกทัพกลับไปอยุธยา

ไ ๑๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์ยิ้มพลางทางว่า
ช่างเคลื่อบแฝงแต่งคารมชมบิดา พูดจากลอกลับไม่อับอาย

ย่อมรู้อยู่กับใจไพร่พลยักษ์ ว่าผู้ใดไปลักนางโฉมฉาย
ให้ม้าร็ศเบื่นกวางจนวางวาย เพราะผู้ร้ายแต่งกลเข้าปล้นนาง
อย่าพักพูดผันแปรแก้หน้า เอาพาลชนมาว่าขัดขวาง
เขาถือสัตย์สู้ตายวายวาง ให้สิ้นทางโทษผิดติดพัน
ไม่เหมือนชาวดงกาอาณาเขต ไม่มีสัตย์ปัฏิเสธทุกสิ่งสรรพ์
ทั้งอวดอิทธิฤทธิไกรใครจะทัน ไม่คิดถึงพงศ์พันธุ์ทิพรรณัย
อย่าว่าแต่อินทรชิตฤทธิศักดิ์ ถึงตัวท้าวทศพักตร์จะตักษัย
แม้นดีจริงนิ่งช้าอยู่ว่าไร มาชิงชัยให้เห็นฤทธิรุทร

๗ ๑๐ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตโกรธใจดังไฟจุด
ชี้หน้าว่าน้อยหรือมนุษย์ ช่างอวดอิทธิฤทธิรุทธสุดใจ
เป็นไรมีดีแต่วาจาได้เห็นกัน ไม่ทันถึงพักจะตักษัย
แล้วตรัสสั่งมหาเสนาใน เร่งขับไพร่เข้าประหาญราญรอน

๗ ๕ คำ ๗ เชิด

◎ บัดนั้น อสูรเสนามารชาญสมร
ต่างแกว่งสาตราคทาธร ขับนิกรกองหน้าเข้าราวี

๗ ๒ คำ ๗

◎ บัดนั้น พวกพลอสูรยักษ์
เข้าหักโหมโจมทัพจับกระบี่ รบรุกคฤกคลีดีประจญ
บ้างยกปืนยืนประทับขยับไหล่ เหนี่ยวไกวางเปรี้ยงเสี่ยงสนั่น

ทั้งกองหนุนกองหน้าดากัน เข้าโรมรันรบประดังพรั่งพรู

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พวกกระบี่บุกบันประจัญสู้
บ้างโห่ร้องเสียงฉาวกราวกรู หลอนหลอกตะคอกขู่อสุรี
บ้างฉวยชิงสาตราจับขาฟาด แขนขาดคอพับลงกับที่
พลกุมภัณฑ์แตกตายวายชีวี พวกกระบี่บุกบันกระชั้นไป

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ บัดนั้น อสูรเสนามารทหารใหญ่
เห็นพลแตกตื่นยับทั้งทัพชัย ยิ่งพิโรธโกรธใจดังไฟฟอน
เข้ารุกไล่เหล่าพหลพลกระบี่ อสุรีตีรุดไม่หยุดหย่อน
ฟาดด้วยสาตราคทาธร วานรย่นย่อไม่ต่อตี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น สุรเสนสุรกานต์กระบี่ศรี
ต่างสำแดงแผลงอิทธิฤทธิ์ เข้าราวีรับสองกุมภัณฑ์
ถ้อยทีมีศักดาสามารถ ไม่พลั้งพลาดผลัดเปลี่ยนเหียนหัน
ว่องไวไล่กระชิดติดพัน หักโหมโรมรันประจัญบาน

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ สองกระบี่มีกำลังโลดโผน กระโจมโจนจับยักษ์หักหาญ
ขึ้นเหยียบยันฟันฟอนรอนราญ ทั้งสองมารม้วยมิดด้วยฤทธิ์

ฯ ๒ คำ ฯ โอด

◎ เมื่อนั้น โอรสทศพักตร์ยักษ์
เห็นอสุรสองนายวายชีวี อสุรีพิโรธโกรธโกรธา
กวัดแกว่งศรสิทธิ์ฤทธิรงค์ โจนลงจากราชรถา
ไล่ตีวานรสะท้อนมา จนถึงหน้ารถทรงองค์พระลักษณ์

๗ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น น้องพระหริวงศ์ทรงศักดิ์
แลเห็นโอรสทศพักตร์ เข้าหาญหักโยธาวานร
จึ่งลงจากรถแก้วแววฟ้า พระหัตถ์ขวากวัดแกว่งพระแสงศร
รบรับจับกุมตะลุมบอน หักหาญราญรอนอสุรี

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น โอรสทศพักตร์ยักษ์
ไม่ขยั้นย่อท้อต่อตี ถ้อยทีหนีไล่กันไปมา
หลบหลีกแคล่วคล่องทำนองยุทธ กลอกกลับสับปรับยุทธย้ายท่า
ตีกระทบรบรับสาตรา อสุราหักโหมโรมราญ

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์ศักดากล้าหาญ
รับรองป้องกันประจัญบาน ได้ทีทะยานต้านต่อยุทธ
ขันเหี้ยมเข่าขุนมารราญรอน พระกรขยับจับมงกุฎ
ตีต้องอินทรชิตฤทธิรุทร หันเหเซซุดซวนไป

๗ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตค่อยดำรงทรงตัวได้
ยิ่งโกรธาตาแดงดังแสงไฟ หมายใจจะล้างให้วางวาย
จึงหยุดยืนชนศรนาคบาศ เผ่นผงาดเงื้อง่าตามุ่งหมาย
คะเนแน่แล้วชำเลืองเยื้องกราย น้าวสายศรฉับไปทันใด

ไ ๔ คำ ไ เชิดฉิ่ง

◎ เบื้องนาครัดมัดพระลักษณ์กับพลลิง ล้มกลิ้งเกลือนกลาดไม่หวาดไหว
เหล่ายักษ์โยธีดีใจ ร้อยเย้ยเผยไยไพทั้งไพร่นาย

ไ ๒ คำ ไ กราวรำ

◎ พอแลเห็นพิเภกโหราจารย์ ชุนมารดาลเดือดไม่เหือดหาย
จึงร้องเย้ยเหวยอาวหน้าไม่อาย ทำให้ชายบาทาบิดาเรา
ไปเบื้องข้ามนุษย์ทุจริต แล้วบอกกิจการลับให้กับเขา
ไม่รำพึงถึงตัวมัวเมา หมายจะเอาดงกาชาวน์
เดียวนี้นายวายวอดมอดม้วย ใยมิช่วยพระลักษณ์เล่ายักษ์
ตัวสิรู้ฤกษ์พาโหราด์ ให้นาคีมัดนายไม่อายใจ

ไ ๖ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พิเภกแค้นขัดอัชฌาสัย
จึงว่าเหวยอินทรชิตฤทธิไกร กูมิได้ต้องประสงค์ดงกา
เพราะพ่อมึงชิงโกรธให้ขับหนี ไม่ปรานีนับวงศ์พงศา
กูจนใจไม่มีที่พึงพา ตัวคนเดียวเที่ยวมาในป่าชัฏ
พวกวานรกองทัพเขาจับได้ พระรามให้ถือน้ำกระทำสัตย์
รู้ดังไรให้ว่าสารพัด ครั้นทรงตรัสถามไถ่จึงได้ทูล

แม้นไม่ถามถึงรู้กูไม่ว่า เวทนาเผ่าพงศ์วงศ์อสูร
ซึ่งศรต้องน้องนารายณ์วายุกูล เพราะกูไม่ได้ทูลให้แจ้งใจ
แม้นเมื่อกินบอกออกเสียก่อน ที่ไหนศรมิ่งจะทันดั่นมาได้
ปานนี้วันจะบรรลัย มิได้ไปลงกาชาน์

๗ ๑๐ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตฤทธิศักดิ์ยักษ์
หุนโมโหโกรธาพาที่ ยังถือดีพูดจาสารพัน
นี่หากคิดนิดหนึ่งว่าเป็นอาว์ หาไม่กูจะฆ่าให้อาสัญ
กระทืบบาทกราดเกรี้ยวเคียวพัน แกว่งคันศรชัยเข้าไล่ตี

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระยาพิเภกยักษ์
หลบตัวกลัวหลานผลาญชีวี วิ่งหนีเข้าในไพรวัน

๗ ๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตฤทธิแรงแข็งขัน
จะตามตีพิเภกก็ไม่ทัน พอเวลาสายัณห์เย็นรอน
จึงตรัสกับพหลพลโยธี พระลักษณ์กับพลกระบี่ที่ต้องศร
ไม่ทนพิษภุชงค์คงม้วยมรณ์ จะคืนเป็นเช่นก่อนอย่าสงกา
ทิ้งไว้ให้พ้นออกมาพบ จะกอดศพร่ำรักกันหนักหนา
แม้นสลบซบลงทั้งสองรา จงจับฆ่าให้ม้วยเสียด้วยกัน
วันนี้ย่ำแสงอโณทัย จะกลับไปนครเขตขัณฑ์

แล้วขึ้นทรงรถแก้วแพรวพรัน ให้เคลื่อนพลกุมภัณฑ์เข้าพารา

๗ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงเกยดาหน้าปราสาท เสด็จลงจากราชรถา
พร้อมหมู่อสูรเสนา เข้าเฝ้าเจ้าลงกาพระยามาร

๗ ๒ คำ ๗ เสมอ

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรศักดาหาญ
เหลือบเห็นอินทรชิตชัยชาญ แสนสำราญร้องถามความไป
เจ้าเคลื่อนทัพกลับมาเพลาเย็น ทำสงครามเคี่ยวเข็ญเป็นไฉน
ได้ยินเสียงโห่ร้องก้องพงไพร เสียทีหรือมีชัยแก่ไพรี

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตประณตบทศรี
ทูลว่าถูกยาออกราวี ได้ต่อตีต้านทัพรับพระลักษณ์
มนุษย์ชำนาญการรบพุ่ง เรืองรุ่งฤทธิรอนด้วยศรศักดิ์
ออกเคี่ยวขับสู้ประยุทธกับถูกรัก หลายพักไม่แพ้ชนะกัน
ข้าจึงแผลงแสงศรนาคบาศ เป็นนาคราชไปรัดมัดไว้มั่น
ทูลแถลงแจ้งจริงทุกสิ่งอัน ทรงธรรม์จงทราบพระบาทา

๗ ๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์รักษา
ได้ฟังชื่นชมภิรมยา อสุราล้วมลอดกอดโอรส
ถูกกูออกไปแล้วได้การ สังหารไพรินเสี้ยนหมด
สามโลกจะกระเดื่องเดื่องดังยศ ปรากฏฤทธิรอนขจรไป

ไอ้พิเภกพูดจาว่าพ้อดัด ไม่ช่วยกันจับมัดมาให้ได้
จะใคร่เฆี่ยนขับทำให้หนำใจ มันมีแต่สาวไส้ให้ไพรี
เจ้าเหนื่อยพักหนักหนาอย่าช้าอยู่ กลับไปสู่ปรางค์มาศปราสาทศรี
ตรัสพลางทางเสด็จจรลี เข้าสู่ที่แท่นทองห้องไสยา·

๗ คำ ๗ เสมอ

◎ เมื่อนั้น น้องท้าวทศพักตร์ยักษา
เสียวสยดยัดยั้นอรัญวา ตรงไปพลับพลาพนาวัน

๒ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงถวายอภิวาท พระนารายณ์ราชรังสรรค์
ซอนซบพักตราบาทบัลย์ สะอื้นอั้นโศกาไม่พาที

๒ คำ ๗ โอด

◎ เมื่อนั้น องค์พระหริรักษ์เรืองศรี
เห็นพิเภกอสุรามาโศกี ภูมินิกพะวงสงกา
จึงว่าเราไว้เนื้อเชื่อใจ ให้ออกไปเบื้องเพื่อนชนิษฐา
เหตุใดนิ่งกระเซิงมา โศกาไม่แถลงแจ้งคดี

๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น พิเภกประณตบทศรี
ทูลว่าพระอนุชาออกราวี เสียทีอินทรชิตฤทธิไกร
แล้วเล่าความตามซึ่งได้รบกัน รำพันทูลพลางทางร้องไห้
เชิญเสด็จจัดคลาคลาไคล ไปแก้ไของค์พระอนุชา

๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระรามฟังดังจะสิ้นสังขาร
กัมปนาทหวาดหวั่นวิญญาณ์ ผ่านฟ้าอาวรณ์ร้อนรน
จึ่งว่าเอออะไรเป็นได้เช่นนี้ ให้น้องรักเสียทีถึงสองหน
แล้วจับพระแสงศรจรดล นิลนนท์นำหน้าคลาไคล

ฯ ๔ คำ ฯ พระยาเดิน

๏ เดินวกเวียนวงหลงที่รบ เลี้ยวตลบมาข้างทางทิศใต้
ด้วยมืดมิดมัวมนท์เป็นพ้นไป จะสำคัญอันใดนั้นไม่มี
ทรงพิโรธโกรธเกรี้ยวกระทืบบาท กึกก้องร้องตวาดกระบี่ศรี
ว่าเหวยนิลนนท์มนตรี ยังว่าป่านี้ไม่เคยมา
พระดาลเดือดแล้วงดอดกลั้น จับจันทราทิตย์ฤทธิ์กล้า
ขึ้นศรกรก่งด้วยศักดา ผ่านฟ้าเสี่ยงพลางทางแผลงไป

ฯ ๖ คำ ฯ เชิดฉิ่ง

๏ บันดาลดวงเดือนหงายฉายแสง แจ่มแจ้งแนวทางสว่างไสว
เห็นนาครัดรี้พลสกลไกร ทั้งนายไพร่กลิ้งกลาดดาษดา
อุตส่าห์ขืนกลืนกลั้นกรรแสง เที่ยวแสวงดูองค์ขนิษฐา
พอเหลือบเห็นองค์พระอนุชา นาคารวบกระหวัดรัดไว้
เสด็จเดินเข้าชิดพิศพักตร์ สำคัญว่าพระลักษณ์ตักษัย
ยิ่งโศกศัลย์รันทดสลดใจ ภูวนัยทรุดลงทรงโศกี

ฯ ๖ คำ ฯ โอด

๏ ครั้นค่อยส่างโศกศัลย์จึงบัญชา ถามพระยาพิเภกยักษี
อันพระน้องต้องศรอสุรี กับบรรดากระบี่บริวาร

จะเป็นแต่สลบซบซอน หรือม้วยมรณ์สิ้นชีวังสังขาร
ท่านจงดำริตริการ จะคิดอ่านแก้กันฉันใด

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น พิเภกทูลแจ้งแถลงไข
พระอนุชาวานรพลไกร สลบไปด้วยฤทธิ์พิษนาคี
จงทรงแผลงแสงศรเบื้องครุฑราช ให้สังหารนาคบาศยักษ์
พระอนุชาจะพ้นคืนชีวี ทั้งกระบี่พลสกลไกร

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
พิงทูตถูกต้องทำนองใน เสี่ยงพระแสงแผลงไปด้วยฤทธิ์

๗ คำ ๗ เชิดฉิ่ง

◎ เบื้องสุบรรณบินมาบนอากาศ เข้าโฉบฉวยนาคบาศคลาดจากที่
ฉุดกระชากลากจิกขยิกขยี้ จนนาคีสูญสิ้นแล้วบินไป

๗ คำ ๗ เชิดรัว

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์รัศมีศรีใส
ทั้งกระบี่พลสกลไกร ก็กลับคืนฟื้นได้สมประดี
ฤกษ์ชนบังคมคัลวันทา พระหริรักษ์จักราเรืองศรี
พระลักษณ์ทูลเชษฐาว่าคราวนี้ น้องเสี่ยงทิ่อสุรินทร์อินทรชิต
ไม่มอดม้วยชนมาพระการุญ พระคุณนั้นหนักอนันต์ฐี
ของอยู่เบื้องบาทบงสุ์ พระทรงฤทธิ์ กว่าชีวิตจะม้วยไปด้วยกัน

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระจักรีปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
จึ่งชวนพระอนุชาจรจรัล มาขึ้นทรงรถสุวรรณทันใด
สั่งให้เลิกโยธาพลากร วานรโห่สนั่นหวั่นไหว
คลายคลี่รี้พลสกลไกร กลับไปพลับพลาพนาลี

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ บัดนี้ อสูรสารัณทูตยักษี
เห็นข้าศึกกลับฟื้นคืนชีวี พลกระบี่โห่ฉาวกราวกรู
ก็เหยียบโกลนโผนเผ่นขึ้นหลังม้า ควบถลาตีกลมลมออกหู
อารามกลัวตัวเป็นเกลียวไม่เหลียวดู พอเช้าตรู่ถึงนิเวศน์เขตคัน

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ จึ่งเข้าไปบังคมก้มกราบทูล ท้าวราพณาสูรรังสรรค์
พระลักษณ์กับพลกระบินทร์สิ้นทั้งนั้น ที่นาครัดมัดมั่นไว้กลางแปลง
พี่มาร้องไห้รักสักประเดี๋ยว แล้วหน่วงเหนี่ยวศรสาตรผาดแผลง
เป็นครุฑโฉบฉาบเฉี่ยวเรี่ยวแรง เข้ายุดแย่งขยิจิกกนาคา
นาคราชหนีครุฑไปสุดสิ้น พวกไพรินรอดชีวังสังขาร
พึ่งจะเลิกกองทัพไปพลับพลา จงทราบเบื้องบาทาฝ่าธุลี

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตรยักษี
ฟังสารัณแถลงแจ้งคดี อสุรีเร่งรำคาญร่านร้อน
จึ่งดำรัสตรัสสั่งเสนา จงไปหาอินทรชิตชาญสมร

ให้องค์โอรส์รีบบทจร　　กูทุกข์ทนรนร้อนเหลือกำลัง

ไ ๔ คำ ไ

๏ บัดนั้น　　เสนีคำนับรับสั่ง
ก้มกรานคลานเลี่ยวลับแลบัง　　ออกมาพ้นหน้าที่นั่งแล้วรีบไป

ไ ๒ คำ ไ เชิด

๏ ครันถึงจึงทูลอินทรชิต　　ตามกิจจาแจ้งแถลงไข
มีรับสั่งพระองค์ทรงภพไตร　　ให้ภูวนัยรีบรัดไปบัดนี้

ไ ๒ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น　　อินทรชิตฤทธิไกรชัยศรี
ไม่ทันจะแต่งองค์รงนที　　อสุรีรีบครรไลไคลคลา

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

๏ ครันถึงจึงถวายอภิวาท　　พระบิตุรงค์อธิราชนาถา
หมอบอยู่หน้าที่นั่งฟังบัญชา　　จะปรึกษาด้วยสงครามรามลักษณ์

ไ ๒ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น　　ทศเศียรสุริย์วงศ์ทรงศักดิ์
จึงดำรัสตรัสบอกถูกรัก　　แจ้งประจักษ์ใจความตามเหตุมี
พวกมนุษย์รอดตายไม่วายชนม์　　ทั้งดิงไพรไพร่พลกระบี่ศรี
เจ้าจงตรึกตรองการผลาญไพรี　　ออกต่อตีห้ำหั่นให้บรรลัย

ไ ๔ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น　　อินทรชิตทูลแจ้งแถลงไข
นาคบาศศรสิทธิฤทธิไกร　　พระพรหมให้ดูกครั้งแต่ยังเยาว์

เช่นน้ำหน้ามนุษย์กับวานร จะรอดดอนไปได้ที่ไหนเล่า
เพราะพิเภกพี่น้องของเรา บอกให้เขาแก้กันไม่บรรลัย
พระองค์อย่าปรารภรำคาญ จะสังหารรามลักษณ์ให้ศักษัย
พระอิศวรประสาทพรหมาสตร์ไว้ ศิลป์ชัยศักดิ์สิทธฤทธิรอน
จะขอไปสามทิวาราตรี กระทำกิจพิธีชุบศร
จงให้ไปขัดทัพรับวานร ผันผ่อนพอประทังกำลังไว้

๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรค่อยสบายคลายหม่นไหม้
จึงว่าเจ้ามีความคิดฤทธิไกร ประเสริฐในสุริย์วงศ์พรหมาน
มนุษย์กับลิงไพรไพร่พล ไหนจะทนฤทธาศักดาหาญ
จงเร่งไปตั้งกิจพิธีการ ให้เชี่ยวชาญประสิทธิวิทยา
อันสิ่งของสำรพัดบัตรพลี ให้เสนีรีบรัดช่วยจัดหา
ตรัสพลางทางเสด็จไคลคลา เข้าสู่ปราสาทสุวรรณทันที

๑๖ คำ ๗ เสมอ

◎ เมื่อนั้น โอรสทศพักตร์ยักษ์
จึงตำรัสตรัสสั่งเสนี ให้เกณฑ์สี่ตำรวจมารชาญชัย
ไปปลูกโรงพิธีมีมุขลด ที่หาดแก้วมรกตสดใส
ทั้งแพะดำโคดำสำรองไว้ จะได้พลีกรรมดังตำรา
พลกุมภัณฑ์นั้นให้นุ่งเชี่ยว สี่เดียวทั้งฝ่ายซ้ายขวา
แต่สองโมงสี่บาทจะยาตรา เร่งรัดจัดหาให้พร้อมกัน

๑๖ คำ ๗

◎ บัดนั้น ยสูรเสนามารการขยัน
ถวายบังคมลาออกมาพลัน เร่งรัดจัดกันดังบัญชา

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ บัดนั้น สี่ตำรวจรู้หมายทั้งซ้ายขวา
จึงเกณฑ์ไพร่ให้ถือขวานพร้า พร้อมแล้วก็พากันคลาไคล

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ ครั้นถึงเชิงสัตภัณฑ์บรรพต ที่หาดแก้วมรกตสดใส
ต่างค้อนพหลพลไกร ให้รื้อรัดตัดไม้เกี่ยวคา

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ บัดนั้น ฝ่ายหมู่อสุรศักดิ์ยักษา
บ้างโห่ร้องดองกำลังวังชา เข้าตัดไม้ในป่าพนาวัน

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ ครั้นได้มากลากขนอดหม่าน พวกนายงานกะที่ขมีขมัน
บ้างกล่อมเสาเกลาฟากลากพัน รื้อรัดจัดกันให้ทันการ

ไ ๒ คำ ไ

◎ ชมดลาด ปลูกโรงพิธีพลันทันใด กว้างขวางโตใหญ่ไพศาล
จัดแจงแต่งตามพนักงาน บ้างปูลาดลาดเพดานดาวราย
เครื่องบูชาหน้าพระบัลลังก์ กระจกซุ้มติดเสาเบื้องเงาฉาย
ห้อยระย้าแก้วกิ่งพรั่งพราย ม่านสุวรรณพรรณรายรูจี
พระยี่ภู่ปูอาสน์ลาดผ้าขาว พระแส้งง้าวราวทอดไว้ตามที่
ทั้งแพะดำโคดำทำบัตรพลี จัดครบเครื่องพิธีพลีกรรม์

ไ ๖ คำ ไ เจรจา

ร่าย ๏ เมื่อนั้น อินทรชิตฤทธิแรงแข็งขน
มาอ่าองค์สรงชลฉับพลัน สอดกระสันเครื่องทรงอลงการ์
ครั้นเสร็จสรรพจับศรพรหมาสตร์ ยุรยาตรเยื้องย่างออกข้างหน้า
ขึ้นทรงรถแก้วแววฟ้า ให้ยกพลยาตราคลาไคล

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงที่เนินทรายชายสมุทร จึ่งให้หยุดพลนิกายนายไพร่
ลงจากรถสุวรรณทันใด เสด็จไปโสรจสรงคงคา

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

ชมตลาด ๏ ชำระสระสนานน้ำกลั่น กระแจะจันทน์เจิมพักตร์ยักษา
สอดสนับเพลาทรงอลงการ์ ภูษาพื้นเขียวเขียนทอง
จีบจัดรัดโกปีนำ สายธุรำยอดสวมกรวมขนอง
โพกส่านหน้าดอกไม้สีใบตอง สอดซ้ำประคำทองถมยา
ล้วนสีเดียวเขียวสิ้นทั้งอินทรีย์ ละม้ายเหมือนโยคีชีป่า
ครั้นเสร็จยุรยาตรคลาดคลา ลีลามาสู่โรงพิธี

ฯ ๖ คำ ฯ เสมอ

ร่าย ๏ จึ่งให้ใส่เพลิงโดยศาสตร์ เอาพรหมาสตร์พาดตักยักษี
ชักประคำสำรวมอินทรีย์ อสุรีร่ายมนต์บ่นภาวนา

ฯ ๒ คำ ฯ ตระ

๏ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษา
เสด็จออกท้องพระโรงรจนา พร้อมอำมาตย์มาตยามนตรี
ปรึกษาซึ่งจะให้ไปขัดทัพ ตั้งรับรบมนุษย์กระบี่ศรี
กว่าองค์อินทรชิตฤทธิ์ จะชุบศรพระศุลีได้สมคิด

ครั้นจะงดอยู่ท่าข้านัก　　รามลักษณ์จักชะล่าชเลยจิต
เห็นแต่มังกรกัณฐ์นั้นมิฤทธิ์　　พอจะคิดต่อสู้หมู่ไพรี
คนธรรพ์จงไปบอกนัดดา　　ว่าศึกคิดดงกากรุงศรี
ให้ยกพหลพลโยธี　　มาช่วยรบราวีอย่านอนใจ

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น　　คนธรรพ์รับสั่งบังคมไหว้
คลานคลอยถอยจากพระโรงชัย　　รีบไปโรมคัลบุรี

๗ ๒ คำ ๗ กราว

◎ ครั้นถึงพอเวลาห้าโมง　　เสด็จออกท้องพระโรงเรืองศรี
จึงเข้าไปเฝ้าพลันทันที　　อัญชลีแล้วหมอบนอบนบ

๗ ๒ คำ ๗

ซ้ำ ◎ เมื่อนั้น　　มังกรกัณฐ์ห้าวหาญชำนาญจบ
เสด็จออกข้างหน้าปรารภ　　บริกษาความตามขนบประเพณี
ลักช้างชโมยควายผู้ร้ายซัด　　รับเป็นสัตย์แล้วส่งไปตามที่
จำนวนเลขเก่าใหม่ให้สัดดี　　เอาบาญชีจำหน่ายจ่ายจับการ
พอเหลือบเห็นข้าเฝ้าเจ้าดงกา　　อสุรามีราชบรรหาร
องค์พระบิตุลาพระยามาร　　ใช้เองมาว่าขานประการใด
อันพระจอมอสุรินทร์บิ่นกษัตริย์　　ยังไพบูลย์พูนสวัสดิ์ผ่องใส
หรือมีความทุกข์โศกโรคภัย　　จงบอกไปให้แจ้งกิจจา

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย ◎ บัดนั้น คนธรรพ์บังคมก้มเกศา
อันทุกข์โศกโรคภัยไม่บีฑา แต่ดงกาเกิดการจลาจล
ด้วยรามลักษณ์พี่น้องสองศรี ที่เป็นชีชาวป่าพนาสณฑ์
ควบคุมกระบี่พล จองถนนข้ามผั่งดงดิบพัน
ไพร่มีฤทธิ์ด้วยแสงศร ทั้งโยธาวานรก็แข็งขัน
พวกเราล้มตายวายชีวัน โรมรันรับมนุษย์เห็นสุดใจ
บัดนี้พระผู้ดำรงดงกา ให้ข้ามาทูลแจ้งแถลงไข
เชิญเสด็จไปด้วยช่วยชิงชัย จงทราบใต้บาทบงสุ์ พระทรงฤทธิ์

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น มังกรกัณฐ์ฟังแถลงแจ้งจิต
รู้ว่ารามาบัจจามิตร ยิ่งคิดแค้นคั่งแต่หลังมา
มนุษย์นี้ฆ่าพระบิตุเรศ ทรงเดชฉันชีวังสังขาร์
จะไปเผ้าทรงฤทธิ์บิตุดา ออกอาสาฆ่าเสียให้บรรลัย
คิดพลางทางสั่งเสนี จงตระเตรียมโยธีทัพใหญ่
กูจะยกพหลพลไกร ไปชิงชัยช่วยณรงค์ในดงกา

๗ ๖ คำ ๗

◎ บัดนั้น เสนีรับสั่งใส่เกศา
ก้มเกล้าดุษฎีลีลา ออกมาจัดโยธาพลากร

๗ ๒ คำ ๗ *ประถม*

ขานี ◎ เกณฑ์ไพร่พลรบครบจำนวน เลือกล้วนห้าวหาญชาญสมร
กองหน้าอสุรีมีฤทธิรอน ขี่มังกรถือบีนพื้นใบโพ

กองหลวงชี้กิเดนเกณฑ์ตามตำแหน่ง ขัดดาบตะพายแล่งถือโล่
ทัพหลังโยธีขี่สิงโต บ้างขี่โคถึกเถลิงเริงแรง
สารวัดเที่ยวตรวจทุกหมวดหมาย พรั่งพร้อมไพร่นายตามตำแหน่ง
บ้างเทียมรถรี่บรัดจัดแจง มาอยู่หน้าพลับพลาแดงดาษดา

ไ ๖ คำ ไ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น มังกรกัณฐ์ฤทธิศักดิ์ยักษา
เสด็จจากแท่นแก้วแววฟ้า ดั่งมาสู่รงคงคาลัย

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

โทน ◎ พนักงานไขสุหร่ายดังสายฝน ต้องสุกนธ์ชำนะซ้นเย็นใส
ทรงสุคนธรสเร้าเอาใจ ลอดใส่สนับเพลาเพราพราย
ภูษายกทองห้องพัน กรวยเชิงสามชั้นเฉิดฉาย
ฉลององค์ทรงเกราะกระสันกาย บั้นเหน่งสายสงยาราชาวดี
ทับทรวงดวงดอกสลยพลอยระยับ ตาบประดับมรกตสดสี
สังวาลค่าเมืองเรืองรูจี ทองกรแก้วมณีเนาวรัตน์
ลอดทรงธำมรงค์เรือนครุฑ มงกุฎเพชรประดับสำหรับกษัตริย์
กรรเจียกจรเจียระไนดอกไม้ทัด จับธนูคู่หัตถ์ลบทจร

ไ ๔ คำ ไ เสมอ

ร่าย ◎ สั่งให้เสกพยุห์หมู่จตุรงค์ ขนัดธงทวนทิวปลิวสลอน
ออกนอกโรมรัตพระนคร พลนิกรโห่ฉาวกราวเกรียว

ไ ๒ คำ ไ กราวใน

โทน ◎ รถเอยรถทรง แอกอ่อนงอนระหงองเอี้ยว
บุษบกบรรจงทรงพรั่งเพรียว กระหนกกระหนาบกาบเกี้ยวแกมทอง
อสุราสารถีโดดทัน ขับมังกรสองพันเผ่นผยอง
เร็งแซ่แตรสังข์ฆ้องกลอง ดั่นดิ่กกึกก้องท้องสุธา
แห่แหนแน่นขนัดจัตุรงค์ ทิวธงทวนสล้างมากลางป่า
โพยมพยับอับแสงสุริยา เมฆามืดมนอนธการ
เนื่องเบียโคกระทิงสิงห์คนัด วิ่งพลัดตกห้วยเหวละหาน
เร่งรีบพหลพลมาร ล่วงด่านแดนนิเวศน์เขตดงกา

๑๔ คำ ๑ เชิด

ร่าย ◎ ครั้นถึงจึงหยุดจัตุรงค์ เสด็จลงจากราชรถา
พอเสด็จออกพระโรงรจนา ก็เข้ามานอบนบอภิวันท์

๑๒ คำ ๑ เสมอ

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรสุริย์วงศ์รังสรรค์
สถิตเหนือแท่นแก้วแพรวพรรณ เห็นมังกรกัณฐ์ก็ดีใจ
จึงตรัสเรียกขนนั่งร่วมอาสน์ พลางประภาษโอภาปราศรัย
แถลงเล่าเหตุผลแต่ต้นไป ซึ่งเกิดไพรีประชิดติดพารา
ถึงลักษณ์รามที่ฆ่าบิดาเจ้า คุมเหล่าลิงค่างต่างภาษา
มารบรุกบุกบันบึฑา เคี่ยวฆ่ากุมภกรรณบรรลัย
อินทรชิตชัยชาญออกหาญหัก คราวนั้นพระลักษณ์ก็ศักษัย
ให้เดิกทัพกลับเข้าเวียงชัย มันรอเบี้นขึ้นมาได้ไม่ม้วยมรณ์

เดี๋ยวนี้อินทรชิตเชษฐา ไปตั้งกิจวิทยาชุบศร
เจ้าจงคุมพหลพลนิกร ออกราญรอนรับรองป้องกันไว้

ฯ ๑๐ คำ ฯ

◎ บัดนั้น มังกรกัณฐ์บังคมก้มกราบไหว้
แล้วทูลว่าซึ่งดำรัสตรัสใช้ จะให้ไปตั้งทัพรับมนุษย์
พอสมจิตคิดหวังครั้งนี้ ความหฤทานยินดีเบิกบานสุด
องค์พระบิดาข้าม้วยมุด เพราะมนุษย์รบรุกบุกบัน
ยังไม่วายหายแค้นขัดใจ จะออกไปเข่นฆ่าให้อาสัญ
เกิดในสุริย์วงศ์พงศ์กุมภัณฑ์ ไม่ขยั้นย่อท้อต่อไพริน
อันไอ้พวกวานรสัญจรป่า พลอยมาลบหลู่ดูหมิ่น
จะให้แต่พลยักษ์หักคอกิน จนสุดสิ้นพวกพ้องของมัน

ฯ ๘ คำ ฯ

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรปรีดาเปรมเกษมสันต์
ดูบหน้าดูบหลังมังกรกัณฐ์ เออนั่นเบื้องไรไม่เคียดขึ้น
น้อยหรือห้าวหาญการณรงค์ สมศักดิ์สุริย์วงศ์ยักษ์
แต่จะออกชิงชัยกับไพรี ไม่ได้ที่อย่ากระโจมเข้าโรมรัน
จงคอยท่าอินทรชิตฤทธิรอน ตรวจตราพลากรไว้ให้มั่น
เห็นได้ที่มีชัยชนะมัน จึ่งโรมรุกบุกบันชิงชัย

ฯ ๖ คำ ฯ

◎ เมื่อนั้น มังกรกัณฐ์ยินดีจะมีไหน
ถวายอัญชลีลาคลาไคล ลั่งให้เดินทัพนับพลัน

๗ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงสมรภูมิชัยศรี จึ่งให้หยุดโยธีทัพขัน
ตั้งตามที่เทินเนินอรัญ กำชับกันทุกหมวดตรวจตรา

๗ คำ ๗ เจรจา

ซ้ำ ◎ เมื่อนั้น พระตรีภพลบโลกนาถา
เสด็จนั่งหน้าสุวรรณพลับพลา เสนาน้อมประณตบทมาลย์
ทั้งฉัตรชินชมพูหมู่วานร ฤทธิรอนร้ายกาจอาจหาญ
พระทรงฤทธิ์คิดดำริตริการ จะรอนราญอาธรรม์ให้บรรลัย
พอได้ยินสำเนียงเสียงโห่ ก้องโกลาดั่นหวั่นไหว
จึ่งถามพิเภกพลันทันใด วันนี้ใครยกมาราวี

๗ คำ ๗

ร่าย ◎ บัดนั้น พิเภกประณตบทศรี
พิเคราะห์ดูรู้ความตามคัมภีร์ จึ่งทูลพระจักรีดี่กร
อันตัวนายโยธานั้นกล้าหาญ ชื่อมังกรกัณฐ์มารชาญสมร
อยู่บุรีโรมคัดพระนคร บุตราพระยาชรซึ่งบรรลัย

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระองค์ตรผ่านภพสบดมัย
ได้ฟังทูลแถลงแจ้งพระทัย ภูวนัยนิ่งนึกตรึกตรา
จำจะไปป้องกันประจัญบาน จะได้ผลาญอสุรศักดิ์ยักษา

จึ่งสั่งน้องพาลีมีศักดา จงตระเตรียมโยธาอย่าช้าที

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น สุครีพรับสั่งใส่เกศี
ถวายบังคมคัลอัญชลี ออกมาจัดโยธีทันใด

ฯ ๒ คำ ฯ *ประถม*

ยานี ๏ เกณฑ์กระบวนหน้าหลังคั่งคับ พร้อมพรั่งตามตำรับทัพใหญ่
ครบจำนวนถ้วนสิบสมุทรไทย เคยต่อตีมีชัยมาทุกคราว
ลางลิงตัวดีขี่เลียงผา ตะพายย่ามละว้าถือหลาว
บ้างใส่เสื้อกำมะหยี่ขี่เสือดาว ถือง้าวเงื้อง่าท่าทีฟัน
บ้างนุ่งผ้าตาโถงโจงกระเบน ขี่กระบือถือเขนขบขัน
บ้างขี่กระทิงถือปืนยืนยัน คาดเครื่องคงกระพันกันสาตรา
บ้างขี่หมีมีกำลังไวว่อง ถือกระบองสี่ศอกออกหน้า
แล้วเทียมราชรถแก้วแววฟ้า ประทับท่าคอยเสด็จจรลี

ฯ ๘ คำ ฯ *เจรจา*

ร่าย ๏ เมื่อนั้น พระหริวงศ์องค์นารายณ์เรืองศรี
จึ่งชวนพระอนุชาธิบดี จรลีไปสรงคงคา

ฯ ๒ คำ ฯ *เสมอ*

โทน ๏ สองกษัตริย์ชำระสระสนาน สุคนธารประทิ่นกลิ่นบุบผา
สอดสนับเพลาทรงอลงการ์ ภูษายกอย่างต่างกัน
ห้อยหน้าผ้าทิพย์ทองระยับ ชายแคลงแสงสลับสีสัน
ฉลององค์ทรงประพาศตาดสุวรรณ คาดปั้นเหน่งกุดั่นดุนลอย

กรองศอสังเวียนวิเชียรช่วง ทับทรวงประดับเนื่องเฟื่องห้อย
ทองกรจำหลักเป็นรักร้อย ธำมรงค์เพชรพลอยพรายตา
ต่างทรงมงกุฎกรรเจียกแก้ว วาวแวววาบวับจับเวหา
ครั้นเสร็จสรรพจับพระแสงสาตรา เสด็จมาเกยสุวรรณทันใด

ฯ ๘ คำ ฯ เสมอ

ร่าย ๏ พรั่งพร้อมพหลพลนิกร วานรกราบก้มบังคมไหว้
ขยายยกโยธาคลาไคล แห่แหนแน่นในเนินบรรพต

ฯ ๒ คำ ฯ กราวนอก

โทน ๏ รถเอยรถทรง กำกงล้วนแล้วแก้วมรกต
บุษบกกระหนกเกรินท้ายรถ งอนชดเฉิดฉายปลายปักธง
ชั้นลดช่อตั้งกระจังทอง บันบัวตัวลำยองหางหงส์
เทียมอัศวราชอาจอง เคยณรงค์เริงร่านทะยานมา
เครื่องสูงอภิรุมชุมสาย เรียบริ้วเรียงรายทั้งซ้ายขวา
สังข์แตรแซ่สนั่นอรัญวา โยธาฮึกโห่เป็นโกลี
สำเนียงเสียงพวกพลากร สัตว์สิงวิ่งซอนซอกหนี
ต่างต่างสำแดงแผลงฤทธี เร่งร้นพลกระบี่บทจร

ฯ ๘ คำ ฯ เชิด

ร่าย ๏ ครั้นถึงเห็นทัพคับคั่ง รายตั้งตามเทินเนินสิงขร
จึ่งให้หยุดโยธาพลากร วานรนายทัพกำชับกำชา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น มังกรกัณฐ์ฤทธิศักดิ์ยักษา
เห็นมนุษย์ยกทัพขับโยธา จะออกมารณรงค์สงคราม
จึ่งให้เคลื่อนรถแก้วแววไว เข้าไปใกล้มนุษย์แล้วร้องถาม
ตัวท่านนี้หรือชื่อพระราม บังอาจข้ามคงคามายงยุทธ
สาเหตุเภทพาดเบื่นไฉน จึ่งตั้งใจเคี่ยวขับสัประยุทธ
ไม่รักตัวกลัวว่าจะม้วยมุด ท่านรุ่งเรืองฤทธิรุทรเบื่นอย่างไร

๑๖ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ตรัสแจ้งแถลงไข
เราหรือคือพระรามฤทธิไกร หน้ารถชัยนั้นพระอนุชา
เหตุด้วยทศกัณฐ์อันธพาล ทำการทุจริตอิจฉา
ไปลักเมียเรามาไว้ในลงกา จึ่งตามมารณรงค์สงคราม
ท่านนี้มานามไฉนเล่า จะมาม้วยด้วยเขาไม่เข็ดขาม
จงหยุดยั้งฟังเราห้ามปราม อย่าสวนสามเดือกทัพกลับไป

๑๖ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น มังกรกัณฐ์ฟังแจ้งแถลงไข
ยิ่งโกรธาตาแดงดังแสงไฟ จึ่งร้องไปว่าเหวยพระรามา
เราหรือชื่อมังกรกัณฐ์ เทวัญเกรงฤทธิ์ทุกทิศา
บัดนี้พระเจ้าลุงกรุงลงกา ให้เรามากำหราบปราบโจรไพร
อย่าเพ่อพูดประมาทอาจจิต ประเดี๋ยวนี้ชีวิตจะดักษัย
ว่าพลางขับพลสกดไกร เข้าได้หักโหมโจมตี

๑๖ คำ ๑ เชิด

๏ บัดนั้น พวกพลอสุรศักดิ์ยักษ์
ต่างต่างตำแดงแผลงฤทธิ์ เข้าโจมตีทัพหน้าวานร
บ้างขับม้าหมายมุ่งพุ่งหอกซัด บ้างยัดปืนใหญ่ใส่หมอน
ถ้อยที่หักหาญราญรอน ตะลุมบอนบันบุกเข้าคลุกคลี

๔ คำ ๗ เชิด

๏ บัดนั้น โยธาวานรไม่ถอยหนี
ไม่หลีกหลบรบสู้อสุรี ต่อตีไล่กระชิดติดพัน
เข้ารบพุ่งช่วยเพื่อนกันเกื้อหนุนกลุ้ม จับกุมผลัดเปลี่ยนเหียนหัน
พวกกระบี่ไล่รุกบุกบัน กุมภัณฑ์แตกตายกระจายไป

๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น มังกรกัณฐ์เห็นยักษ์ตักษัย
จึงจับศรสิทธิฤทธิไกร โจนไปจากรถด้วยฤทธา
เข้ารุกไล่เหล่ากระบี่ตาย ชุนมารหวดซ้ายป่ายขวา
วานรแตกพ่ายกระจายมา จนถึงหน้ารถพระรามไม่ขามฤทธิ์

๔ คำ ๗ เชิด

๏ เมื่อนั้น องค์พระหริรักษ์จักรกฤษณ์
เห็นมังกรกัณฐ์กระชั้นชิด ตามติดไล่ตีกระบี่มา
จึงจับศรสิทธิฤทธิรงค์ กับพระลักษณ์ลงจากรถา
เข้ารบรับกับยงค์อสุรา หันเหียนเปลี่ยนท่าราวี
พระเชษฐาเหยียบบ่ากุมภัณฑ์ พระลักษณ์ยันเหยียบเอวยักษ์

ตะลุมบอนบันบุกคลุกคลี่ ถ้อยที่หักโหมโรมรัน

๗ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น มังกรกัณฐ์ฤทธิแรงแข็งขัน
ไม่หลีกหลบรบรับจับประจัญ ขบพ้นไล่กระชิดติดตาม
หนีไล่ไวว่องทำนองยุทธ รอรั้งยั้งหยุดกลางสนาม
ขุนศรกรก่งไม่ครั่นคร้าม พาดสายหมายพระรามแล้วแผลงไป

๔ คำ ๗ เชิดฉิ่ง

◎ ดำเนียงเลี่ยงสนั่นครั่นครึก ก้องกึกกัมปนาทหวาดไหว
ต้องกระบี่พลศึกไกร บรรดัยเกลื่อนกลาดดาษดา
แล้วต้องพระจักรีภูวนาถ เกราะขาดดิ่งกระทั่งมังสา
กลับสะท้อนย้อนถอยออกมา ลอยอยู่ตรงหน้าพระอวตาร

๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิล้ำสุริย์ฉาน
เห็นอสุริแผลงศรมารอนราญ ภูบาลดิ่งนิ่กในพระทัย
ศรศักดิ์ยักษานุทายาท ยิ่งเกราะกูขาดเข้าไปได้
คิดพลางทางขุนศิลป์ชัย ยิงแย้งแผลงไปด้วยฤทธิ์

๔ คำ ๗ เชิดฉิ่ง

◎ เสี่ยงพิลึกกึกกึกก้องกัมปนาท ไหวหวาดทั่วทิศทั้งสี่
กระทบถูกถูกศรอสุริ ไม่ทานทนบ่นบี้เบื้นจุณไป
แล้วไล่ตั้งหารราญรอน พลนิกรพวกยักษ์ตักษัย

โยชาวานรที่บรรลัย กลับเป็นชีวันมาได้ไม่ม้วยมิด

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น มังกรกัณฐ์นึกขยั้นพรั่นจิต
ชิชะมนุษย์มีฤทธิ์ ศรสิทธิ์สามารถประหลาดใจ
ดังหารผลาญศรกูย่อยยับ จะรบรับเคี่ยวเข็ญเห็นไม่ได้
คิดพลางทางเหาะหนีไป เข้าซ่อนในกลีบเมฆเมฆา
จึงนบน้อมประนมก้มเกศ สำรวมกายร่ายเวทคาถา
นิมิตเป็นรูปทรงองค์อสุรา เกลื่อนกลาดดาษดานภาลัย

๗ ๖ คำ ๗ ตระ

◎ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
เห็นยักษ์หนีเหาะระเห็จไป ประเดี๋ยวใจดอยเดือนเกลื่อน อัมพร
แค่ด้วนอสุรากว่าหมื่นพัน เหมือนมังกรกัณฐ์ชาญสมร
มิรู้ที่จะแผลงผลาญราญรอน จึงเสี่ยงศรพรหมาสตร์มหิมา
ถ้าแม้นมังกรกัณฐ์มันอยู่ไหน จงตรงไปประหารผลาญยักษา
เสี่ยงแล้วชักศรอันศักดา ผ่านฟ้าก็ดั่นไปทันที

๗ ๒ คำ ๗ เชิดฉิ่ง

◎ เปรี้ยงเปรี้ยงเสี่ยงศรดังสนั่น ไปต้องมังกรกัณฐ์ยักษ์
เศียรกระเด็นตกดินดิ้นชีวี ทั้งรูปที่เหมือนกายก็หายไป

๗ ๒ คำ ๗ โอด

◎ บัดนั้น อสุรชิงเหลือตายทั้งนายไพร่
ครั้นเห็นมังกรกัณฐ์บรรลัย ตกใจต่างวิ่งทั้งสาตรา

บ้างบุกเข้ารกเรี้ยวเดียวหลีกหลบ ถึงต้นทางต่างพบกันพร้อมหน้า
ทั้งนายไพร่ไม่เข้ากรุงลงกา รีบมาโรมคัดบุรี

๑๔ คำ ๑ เชิด

๏ เมื่อนั้น องค์พระหริรักษ์เรืองศรี
เสร็จสังหารมารร้ายวายชีวี เสด็กระบี่กระบวนทัพเข้าพลับพลา

๑๒ คำ ๑ เชิด

๏ บัดนั้น พลมังกรกัณฐ์ดั้นเดินป่า
พอพลบค่ำย่ำฆ้องถึงพารา ไปเฝ้าพระอนุชาฉับพลัน

๑๒ คำ ๑

๏ ต่างบังคมก้มกรายแสงอาทิตย์ ทูลแถลงแจ้งจิตทุกสิ่งสรรพ์
พระเชษฐาของพระองค์ทรงธรรม์ อาสาท้าวทศกัณฐ์ออกสงคราม
ได้รบรับกับมนุษย์วานร ตะลุมบอนชิงชัยในสนาม
สิ้นกำลังพลังพลาดเพลี่ยงพระราม ถึงความมรณาพิราลัย
เสียดั้นม้ารถคชสาร พลมารย่อยยับไม่นับได้
ทั้งตัวข้าวานรมันล้อมไว้ แต่พ้นฝ่ามาได้ไม่วายปราณ

๑๖ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น แสงอาทิตย์ฤทธิไกรใจหาญ
แจ้งว่ามังกรกัณฐ์บรรลัยตาญ เดือดดาลดังไฟไหม้ฟ้า
ชิชะมนุษย์รามลักษณ์ ทะนงนึกฮึกฮักหนักหนา
ครั้งก่อนผลาญชีวิตพระบิดา คราวนี้ฆ่าพี่ชายเราวายชนม์
กูจะไปตีทัพจับตัว ตัดหัวเสียบไว้ในไพรสณฑ์

ทั้งไอ้ลิงเหล่ากระบี่รี้พล จะห้ำหั่นให้ป่นเป็นเหยื่อกา
ว่าพลางสั่งพิจิตรไพรี อันเป็นที่พี่เลี้ยงยักษา
จงรีบเร่งรัดจัดโยธา เราจะไปลงกาธานี

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พี่เลี้ยงรับสั่งใส่เกศี
มาเกณฑ์พวกพลขันธ์ทันที พร้อมพรั่งดังมีบัญชาการ

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น แสงอาทิตย์ฤทธิไกรใจหาญ
เสด็จจากแท่นรัตน์ชัชวาล มาเข้าที่สรงสนานสำราญองค์

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

โทน
๏ ลูบไล้สุคนธ์ปนปรุง เฟื่องฟุ้งหอมประทิ่นกลิ่นส่ง
ใส่สนับเพลาสุวรรณบรรจง ภูษาทรงแย่งยกกระหนกกลาย
ชายแครงแสงใสไหวสบัด เกราะเกล็ดเพชรรัตน์จำรัสฉาย
รัดอกกระหนกพันกุดั่นลาย ปั้นเหน่งเพชรเพทายสายสุวรรณ
สร้อยสังวาลตาบทิศติดสลับ พลอยประดับทับทรวงดวงกุดั่น
ทองกรแกมแก้วแพรวพรรณ ธำมรงค์ควงขันกัลเม็ด
ใส่ทรงมงกุฎบุษยรัตน์ กรรเจียกจรจำรัสตรัจเตร็จ
สะพักศรกรกุมคทาเพชร แล้วเสด็จลีลาศยาตรา

ฯ ๘ คำ ฯ บาทสกุณี

ร่าย ◎ ยืนยังเกยแก้วสุรกานต์ ทวยหาญกราบงามสามท่า
คลี่คลายขยายยกโยธา ออกจากพาราเข้าป่าไป

ฯ ๒ คำ ฯ *กราวใน*

โทน ◎ รถเอยรถแก้ว ล้วนแล้วเพชรแดงแสงใส
ดุมวงกงกำอำไพ งอนระหงธงชัยสามชาย
บัลลังก์ลอยช้อยชดลดหลั่น พื้นภาพสามชั้นคั่นบัวหงาย
อ่อนแอกแปรกบังกระจังราย ทูบท้ายบุษบกกระหนกเกริน
เทียมด้วยคชสีห์มีศักดิ์ ดังจะชักรถเพชรระเห็ดเหิน
สารถีขี่ขับให้ด่วนเดิน ข้ามเนินพนมแนวแถวคีรี
เครื่องสูงเรียงริ้วเป็นทิวท่อง ฆ้องกลองก้องป่าพนาสี
เร่งทัพขับรถจรลี ผงคลีกลุ้มตระหลบนภาลัย

ฯ ๔ คำ ฯ *เชิด*

ร่าย ◎ ครั้นถึงลงกามหาสถาน ให้หยุดนอกปราการกรุงใหญ่
เสด็จจากรถแก้วแววไว คลาไคลไปเฝ้าเจ้าลงกา

ฯ ๒ คำ ฯ *เสมอ*

ช้า ◎ เมื่อนั้น ทศพักตร์พงศ์พรหมนาถา
เสด็จออกอำมาตย์มาตยา พอสองสารัณทูตทูลคดี
แจ้งว่ามังกรกัณฐ์บรรลัย ให้เร่าร้อนฤทัยดังไฟจี้
อินทรชิตก็ยังตั้งพิธี พึ่งได้สามราตรีสี่ทิวา
จึ่งตรองตรึกปรึกษาข้าเฝ้า ครั้งนี้เราจะได้ใครอาสา

พอแลเห็นแสงอาทิตย์ฤทธา เด็ดจมาต้อนรับฉับพลัน

๗ คำ ๗

ร่าย ◎ จูงกรชื่นนั่งบัลลังก์รัตน์ แล้วตรัสแจ้งการหลานขวัญ
เมื่อวานนพเจ้าออกโรมรัน ก็สูญสิ้นชีวันบรรลัย
ประเดี๋ยวนี้ดุงยังนั่งเป็นทุกข์ จะมีสุขสักเวลาก็หาไม่
คิดถึงเชษฐาเจ้าให้เศร้าใจ ตรัสพลางสะอื้นไห้ไปมา

๗๔ คำ ๗ โอด

◎ เมื่อนั้น แสงอาทิตย์คิดแค้นแสนสา
จึงว่าหลานแจ้งความว่ารามา ผลาญชีวีพี่ข้าให้บรรลัย
จึงรีบยกพลขันธ์มาวันนี้ จะต่อตรามลักษณ์ให้ดักษัย
ขอกราบบังคมลาคลาไคล รีบไปเข่นฆ่าบัจจามิตร

๗๕ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรชื่นชมสมจิต
เข้าล้วมสอดกอดจูบแสงอาทิตย์ เจ้าดังดวงชีวิตบิตุลา
มิเสียแรงร่วมวงศ์พงศ์พรหม ทั้งฤทธาอาคมก็แกล้วกล้า
จงเร่งรัดจัตุรงคโยธา ยกไปเข่นฆ่าไพรี

๗๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น แสงอาทิตย์ฤทธิศักดิ์ยักษ์
ถวายบังคมคัลอัญชลี ออกมาที่พักพลสกลไกร

๗๒ คำ ๗ เสมอ

◎ จึ่งตรัสสั่งกาลสุรเสนา ให้รีบยกโยธาทัพใหญ่
ออกประตูบูรพาคลาไคล ไปสมรภูมิชัยฉับพลัน

๗ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงจึ่งหยุดรถทรง จัตุรงค์ยับยั้งตั้งมั่น
แล้วให้หมู่อสูรกุมภัณฑ์ โห่สนั่นในสนามสามตา

๗ คำ ๗ รัว เจรจา

ช้า ◎ เมื่อนั้น พระหริวงศ์องค์นารายณ์นาถา
เสด็จนั่งยังหน้าพลับพลา ปรึกษาการณรงค์สงคราม
พอได้ยินสำเนียงเสียงโห่ร้อง อึกกระทึกกึกก้องท้องสนาม
อัศจรรย์พระทัยไม่แจ้งความ จึ่งตรัสถามพิเภกพระยายักษ์
อันทัพนี้คือใครเป็นใหญ่มา เสียงโห่โยธาเห็นหนาหนัก
ท่านจงเร่งทำนายทายทัก ให้ประจักษ์จะแจ้งแห่งคดี

๗ คำ ๗

ร่าย ◎ บัดนั้น พิเภกประณตบทศรี
จึ่งจับยามตามเพลานาที่ ต้องที่แล้วทูลพระภูธร
อันนายทัพอสุรีที่ยกมา คือองค์โอรสาพระยาชร
วงศ์วานหลานท้าวยี่สิบกร เป็นน้องร่วมอุทรมังกรกัณฐ์
ตัวเพื่อนชื่อว่าแสงอาทิตย์ เรืองฤทธิ์เรี่ยวแรงแข็งขัน
มหาพรหมสุริย์วงศ์พงศ์พันธุ์ ประสิทธิ์สรรแว่นไว้ให้อสุรี
ถ้าแม้นแว่นนั้นต่องต้องผู้ใด ก็อาถัญบรรลัยดังไฟจี้
แต่มิได้เอามายังชานี้ อสุรีฝากไว้ในชาดา

ต่อมีการศึกเลื่อเหนือใต้ จึงใช้ให้พี่เลี้ยงของยักษา
ชื่อพิจิตรไพรีอสุรา ไปเอาแว่นถงมาฆ่าไพรี

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระทรงสังข์ฟังทูตถ้วนถี่
จึ่งดำริตริการผดาญไพรี แล้วมีพจนาบัญชาการ
ดูรายงคยศไกร ท่านเข้าใจเจรจาว่าขาน
จงนิมิตคิดดวงพรหมาน เอาแว่นแก้วสุรกานต์นั้นถงมา
แต่ซึ่งจะนิมิตบิดเบือน ให้แม้นเหมือนพี่เลี้ยงยักษา
ท่านยังไม่รู้จักพักตรา ถามพระยาพิเภกให้แจ้งใจ

ไ ๖ คำ ไ

◎ บัดนั้น องคตรับสั่งบังคมไหว้
จึ่งถามพิเภกพลันทันใด ชักไช้ตามพะวงดังกา

ไ ๒ คำ ไ

◎ ครั้นรู้ที่กิริยาอาการ รูปทรงสัณฐานของยักษา
จึ่งร่ายมนต์นิมิตด้วยฤทธา จำแลงแปลงกายาดังพลัน

ไ ๒ คำ ไ ตระ

◎ เป็นยักษาหน้าเขียวสมคิด เหมือนพี่เลี้ยงแสงอาทิตย์ทั้งล่ำดัน
ให้พิเภกคิดเห็นไม่เพี้ยนกัน บังคมคัดแล้วระเห็จเหาะไป

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ ครั้นถึงที่สถานพิมานพรหม จึ่งบังคมก้มกรานกราบไหว้
ทำสนิทชิดชอบเหมือนเคยใช้ แล้วใส่ไคล้ทูตแถลงแต่งเจรจา

บัดนั้นมีมนุษย์สองนาย　　คุมกระบี่นิกายมาหนักหนา
เข้าประชิดคิดกรุงลงกา　　รบราฆ่าหมู่อสุรี
องค์แสงอาทิตย์ฤทธิไกร　　จึงใช้ให้มาประณตบทศรี
จะขอเอาอาวุธแว่นมณี　　ไปล่องเลี้ยนไพรีให้มรณา

๑๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น　　มหาพรหมได้ฟังไม่กังขา
สำคัญจิตคิดว่าอสุรา　　พี่เลี้ยงยักษาที่เคยใช้
พรหเมศชื่นชมโสมนัส　　กวักพระหัตถ์ตรัสเรียกเข้ามาใกล้
แล้วหยิบแว่นศักดิ์สิทธิ์ฤทธิไกร　　ยื่นให้ด้วยปรีดา

๑๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น　　องคต์ยมตะไมอยู่ในหน้า
ได้แว่นพรหมสมอุบายที่หมายมา　　แล้วอำลาเหาะตรงลงแดนดิน

๑๒ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงประณตบทบงสุ์　　พระนารายณ์สุริย์วงศ์ทรงศิลป์
แล้วทูลความตามดวงพรหมินทร์　　ถวายแว่นอสุรินทร์เรืองฤทธิ์

๑๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น　　พระหริวงศ์ทรงศักดิ์จักรกฤษณ์
ได้แว่นแก้วอสุราบ่จำมิตร　　ชื่นชมสมจิตที่คิดไว้
จึงสั่งให้สุครีพตรวจตรา　　โยธาวานรนายไพร่
ให้คำแหงหนุมานชาญชัย　　เป็นทัพหน้าคลาไคลไปครั้งนั้น

๑๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น สุครีพรับสั่งใส่เกศี
ถวายบังคมคัลอัญชลี ออกมาจัดโยธีเข้าตาทัพ

๒ คำ ๒ ประถม

ขานี่ ◎ เกณฑ์ทกระบี่พลทวยหาญ ล้วนชำนาญโรมรันประจัญจับ
สารวัดนายหมวดตรวจนับ พร้อมสรรพทัพหลวงโดยกระบวน
ให้กระบี่มีมงกุฎตัวนาย เบื้นบีกซ้ายบีกขวาโยธาถ้วน
กองหนุนกองหลังทั้งมวล เลือกถ้วนเคยศึกษึกษัก
เกณฑ์ให้หนุมานชาญเดชา เบื้นกองหน้าจู่โจมโหมหัก
ทุกหมู่หมวดตรวจเตรียมพร้อมพรัก ครอยเสด็จทรงศักดิ์จักรี

๖ คำ ๒ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น พระสุริย์วงศ์องค์นารายณ์เรืองศรี
จึงตรัสชวนอนุชาจรดี ไปเข้าที่สระสรงคงคาลัย

๒ คำ ๒ เสมอ

โทน ◎ ไขสุหร่ายวารินกลิ่นกุหลาบ กระเซ็นซาบอาบองค์เย็นใส
พระสุคนธ์ปนปรุงทองอุไร ต่างสอดใส่สนับเพลาพลาง
ทรงภูษายกทองท้องแย่ง ชายแครงเครือบักหักทองขวาง
ห้อยหน้าผ้าดาดริ้วมะปราง ฉลององค์งามละอย่างต่างพับ
ดาดบั้นเหน่งเบญจมาศแน่นหน่วง ทับทรวงสังวาลสร้อยพลอยสลับ
ทองกรเก็จเพชรฯทูรย์หนุนซับ จำมรงค์ทรงสำหรับการณรงค์
มงกุฎแก้วรจนาชฎาจร จับพระขรรค์ศิลป์ศรสูงส่ง

แล้วสั่งให้ไชยามโบกธง ยกตรงไปสมรภูมิพลัน

๗ คำ ๗ *กราวนอก*

โทน รถเอยรถทรง ดุมวงวิเชียรเหียนหัน
พระที่นั่งบัลลังก์เวชยันต์ กางกั้นเศวตฉัตรจำรัสเรือง
พระลักษณ์นั่งบังคมประนมกร ธงอนริวริวปลิวเปลื้อง
เทพอาชาชาติบาทเยื้อง ขนัดเนื่องเครื่องสูงสังข์แตร
เสียงประโคมฆ้องกลองก้องกึก คึกคึกเดินด่วนกระบวนแห่
วานรเยี่ยดยัดอัดแอ ฆ้องกระแคคี่เพรียกเรียกพล
พระมาตุลีขับรถทรง เสียงกงก้องป่าพนาสณฑ์
ไม้ไล่ใกล้ทางจรดล หักโค่นค้นเอนระเนนไป

๗ คำ ๗ *เชิด*

ร่าย ครั้นถึงที่ตำบลรณรงค์ เห็นทัพยักษ์ปักธงอยู่ทิศใต้
จึงให้หยุดพลรบสงบไว้ จะดูเชิงชิงชัยพวกไพรี

๗ คำ ๗

เมื่อนั้น แสงอาทิตย์ลับทิศศักดิ์ยักษ์
แลไปบนรถรูจี เห็นมนุษย์กับกระบี่ยกมา
ให้คิดแค้นโกรธาพยาบาท มุ่งมาดหมายเข่นฆ่าจะเข่นฆ่า
จึงตรัสสั่งกาลสูรเสนา ให้เร่งขับทัพหน้าเข้าโจมตี

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น กาดสูรรับสั่งใส่เกศี
ถอดดาบแกว่งไกวไล่โยธี เข้าต่อตีรบกับทัพมนุษย์

ไ ๒ คำ ไ

◎ บัดนั้น หมู่มารหาญเหี้ยมสัประยุทธ
ต่างประกวดอวดชำนาญการยุทธ รำอาวุธสองมือถือดิ้ง
ทนายปีนขึ้นนกยกประทับ ปล่อยดับผับเดียวทะลวงถึง
ถอดดาบไล่หันฟันตะบึง ไม่พรั่นพรึงโยธาวานร

ไ ๔ คำ ไ เชิด

◎ บัดนั้น หมู่กระบี่ทวยหาญชาญสมร
หลบหลีกกุมภัณฑ์พันผอน ไม่ย่อหย่อนสาตราอาวุธ
บ้างถอนต้นยูงยางง้างภูเขา วิ่งเข้าโจมจับสัประยุทธ
ที่ต้องหมู่มารชานทรุด บ้างม้วยมุดแตกพ่ายกระจายไป

ไ ๔ คำ ไ เชิด

◎ บัดนั้น กาดสูรเชี่ยวชาญทหารใหญ่
เห็นพวกพลกุมภัณฑ์บรรลัย ก็โกรธเกรี้ยมเหี้ยมใจขึ้นมา
กระทืบเท้าโครมคลักกักก้อง สองมือถือตะบองเงื้องำ
โถมทะยานหาญหักทำศักดา เข้าไล่ตีโยธาวานร

ไ ๔ คำ ไ เชิด

◎ บัดนั้น คำแหงหนุมานชาญสมร
เห็นนายกองทัพหน้ามาราญรอน วานรย่อย่นร้นมา
ชุนกระบี่กรีวโกรธโดดรับ โจนจับกุมภัณฑ์ประจันหน้า

ต่างยุดฉุดกระชากสาตรา หันเหี้ยนเปลี่ยนท่าเหี้ยบยัน

ไ ๔ คำ ไ เชิด

◎ บัดนั้น กาลสูรเรี่ยวแรงแข็งขัน
ถาโถมโรมรุกบุกบัน โจมประจัญหันกลับรับรอง

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ บัดนั้น หนุมานชาญชัยไวว่อง
โจมจับกลับกลอกดูท่านอง เห็นยักษาง่าตะบองเงื้อมา
ถูกถมด่วงได่เข้าไปชิด อสุรีตีผิดล้มถลา
วานรโจนฟาดด้วยสาตรา ถูกยักษาอาสัญลงทันที

ไ ๔ คำ ไ โอด

◎ เมื่อนั้น แสงอาทิตย์ฤทธิไกรชัยศรี
เห็นเสนากาลสูรสิ้นชีวี อสุรีเดือดใจดังไฟฟ้า
โจนจากรถทรงองค์เดียว เข่นเขี้ยวเข้าตีกระบี่ป่า
เหล่าลิงหลบพลันมา จนถึงหน้ารถพระอวตาร

ไ ๔ คำ ไ เชิด

◎ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิล้ำสุริย์ฉาน
ขยับองค์ลงจากรถวิมาน เข้ารอนราญรบยักษ์ด้วยศักดา
ถ้อยทีตีรันประจัญแรง ไม่พลาดแพลงคล่องแคล่วแกล้วกล้า
ชื่นเหี้ยบยักษ์ชักฉวยชิงสาตรา เปลี่ยนท่าทำนองว่องไว

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น แสงอาทิตย์ไม่พรั่นหวั่นไหว
เคี่ยวขับสู้ประยุทธชิงชัย หมายใจเข่นฆ่าราวี

ถาโถมโจมจับสัประยุทธ ยงยุทธด้วยกำลังยักษ์
รบชิดติดพันประจัญตี ถ้อยทีหนีไล่กันไปมา

๗ คำ ๗ เชิด

๏ เมื่อนั้น พระหริวงศ์องค์นารายณ์นาถา
ได้ทีตีต้องอสุรา ยักษาหนีเหเซทรุด

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น แสงอาทิตย์คิดพรั่นขยั้นหยุด
แล้วนึกนึกตรึกตราว่ามนุษย์ พี่น้องสองบุรุษนี้เกรียงไกร
อันสาตราอาวุธสำหรับกร หาควรคู่สู้ศรมนุษย์ไม่
เว้นแต่แม่นสุรกานต์ชาญชัย จึงจะผลาญมันได้ให้มรณา
คิดพลางสั่งพิจิตรไพรี อันเป็นทีพิเสยงของยักษา
จงเร่งรีบไปเผ้าท้าวชาดา ทูลขอแม่นพ้าลงมาพลัน

๗ คำ ๗

๏ บัดนั้น พิจิตรไพรีแข็งขัน
ก้มเกล้ารับสั่งบังคมคัล ลาแล้วกุมภัณฑ์ก็เหาะไป

๗ คำ ๗ เชิด

๏ ครั้นถึงท้าวชาดามหาพรหม จึ่งนบน้อมประนมแถลงไข
ว่าครั้งนี้มีพวกพาลภัย มาชิงชัยลงกาขานี้
แสงอาทิตย์ฤทธิรงค์ทรงยศ ให้ข้ามาประณตบทศรี
จะขอแม่นศักดาไปราวี เผาพวกไพรีให้มรณา

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พรหเมศฟังแถลงแคลงหนักหนา
จึงบัญชาว่าเมื่อกอสุรา เองขึ้นมาว่าแน่นายจะเอา
กูก็หยิบยื่นให้ไปกับมือ กลับมารอช้อมค้างอย่างนี้เล่า
มิใช่กูหลงใหลใจเบา ยังจำเค้าได้อยู่อสุรา

๗ คำ ๗

๏ บัดนั้น อสุรีพเลียงเถียงต่อหน้า
เออเมื่อกกไหนข้าได้มา พระเจรจาพลั้งพลาดประหลาดใจ
เอะแต่วไพร่อันมีฤทธ์ แกล้งนิมิตปลอมข้าขึ้นมาได้
พระองค์หลงประทานแน่นไป ช่างกระไรไม่พิจารณา
เมื่อเบื้องอินทร์พรหมยังงมเงา ไม่รู้เท่าดิ้งค่างอยู่กลางป่า
คิดแค้นใจไม่อัญชลี อสุราเหาะกลับมาฉับไว

๗ ๖ คำ ๗ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงถวายบังคมคัล กุมภัณฑ์ทูลแจ้งแถลงไข
ข้าไปเฝ้าเจ้าฟ้าสุราลัย ไม่ได้แน่แก้วแล้วครั้งนี้
บัจจามิตรคิดขึ้นไปลวงพรหม ท้าวนิยมงมทักว่ายักษ์
เอาแน่หลงส่งให้ไพร่ จงทรงทราบชุลีบาทา

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น แสงอาทิตย์คิดโทมนัสา
นิ่งตะลึงดิ้งไปทั้งกายา ดังชีวาจะม้วยระทวยระทด
แล้วว่าเหตุทั้งนี้เพราะพิเภก เจ้าตัวเอกบอกให้ไพร่หมด

ไปหลอกลวงทวงแว่นถิ่นโสพศ จะคิดคดฆ่าวงศ์พงศ์พันธุ์
ว่าพลางกริ้วโกรธพิโรธใจ ไม่อาลัยแก่ชีวาจะอาสัญ
จึงขนศรกรกุมก่งคัน แล้วพาดสายหมายมั่นจะลั่นไป

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
จึงขนศรพาตจันทร์ทันใด ยิงแย้งแผลงไปมิได้ช้า

๒ คำ ๗ เชิดฉิ่ง

๏ ศรนารายณ์ตัดสายศรกุมภัณฑ์ ขาดสะบั้นหฤทัยพลัดหัตถา
แล้วบ่ทรวงแสงอาทิตย์ฤทธา อสุราด้นดิ้นใจ

๒ คำ ๗ โอด

๏ ครั้นเสร็จสังหารมารม้วยมรณ์ จึงปรึกษาวานรน้อยใหญ่
แสงอาทิตย์สิ้นชีวันบรรลัย ประเดี๋ยวใจก็จะอิ่งถึงลงกา
เห็นที่อินทรชิตจะคิดอ่าน มารอนราญแก้แค้นแทนวงศา
เจ้าลักษณ์อย่าเพ่อกลับไปพลับพลา จงควบคุมโยธาอยู่ชัดทัพ
แล้วแบ่งไพร่ไว้สามสิบสมุทร ให้สิบแปดมงกุฎอยู่กำกับ
ครั้นเสร็จทรงรถแก้วแววงับ เสด็จกลับพลับพลาพนาลี

๗ คำ ๗ เชิด

๏ บัดนั้น ทั้งสองสารัณทูตยักษ์
เห็นกุมภัณฑ์พ่ายแพ้แก่ไพรี ก็นำข่าวคดีไปลงกา

๒ คำ ๗ กราว

◎ ครั้นถึงจึงเข้าไปกราบทูล ท้าวราพณาสูรยักษา
แสงอาทิตย์เสี่ยทัพอัปรา ส้นชีวาอาสัญบรรลัย

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรสะท้อนถอนใจใหญ่
ชิชะมนุษย์นิดุ๊ดใจ ทำไฉนจึงจะล้างมันวางวาย
จะใช้ใครไปรบก็แพ้ฤทธิ์ เห็นจะคิดองอาจประมาทหมาย
ยิ่งกลุ้มกลัดขัดใจไม่สบาย แสนเสียดายนัดดายาใจ
จำจะให้อินทรชิตฤทธิรุทร ไปสังหารผลาญมนุษย์เสี่ยให้ได้
ดำริพลางทางสั่งเสนาใน จงรีบตามออกไปโรงพิธี
บอกองค์อินทรชิตฤทธิรอน ให้เร่งชุบแสงศรเรืองศรี
แล้วยกไปสังหารผลาญไพรี อย่าช้าที่ช้าศึกจะอึกอัก

ไ ๔ คำ ไ

◎ บัดนั้น กาลสูรเดินมัศกัด
รับสั่งบังคมทศพักตร์ แล้วชุนยักษ์รีบเหาะระเห็จมา

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ ครั้นถึงโรงพิธีมีเฉลียง ค่อยมองเมียงดูพระโอรสา
เห็นนั่งนิ่งระงับหลับนัยนา จึงเข้ามากราบก้มบังคมคัล
แล้วว่าพระบิดาให้ข้าบาท มาแจ้งราชการทัพขับขัน
แสงอาทิตย์ฤทธิรอนมังกรกัณฐ์ ไปโรมรันอัปราบัจจามิตร

เสี่ยต้นม้ารถคชสาร ทั้งขุนมารแม่ทัพก็ดับจิต
ขอให้พระองค์ทรงฤทธิ์ ไปเข่นฆ่าบัจจามิตรให้มรณา

๑๖ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น อินทรชิตสิทธิศักดิ์ยักษา
ได้ยินบอกออกความอัปรา โกรธาถึงเนตรเห็นเส้นดำ
ลุกขึ้นกระทืบบาทหวาดไหว เหม่ไอ้กาลสุริยักษ์
มาพูดให้เป็นลางกลางพิธี ชีวิตมึงถึงที่จะบรรลัย
นี่หากคิดนิดเดียวด้วยรับสั่ง จะหยุดยั้งยกโทษโปรดให้
ว่าพลางทางขับเสี่ยทันใด แล้วกลับนั่งตั้งใจภาวนา

๑๖ คำ ๑ ตระ

๏ เดชะพระเวทอสุรินทร์ พื้นแผ่นดินดังดั่นสั่นบ่า
ทั้งฟ้าแลบแวบวับจับตา อสุราชื่นชมสมคิด
จึงจับลัดวัดศีรษะใส่ถาด ให้พรหมาสตร์สูบกินสิ้นโลหิต
ครั้นเสร็จสรรพจับศรอันเรืองฤทธิ์ ลำราญจิตออกจากโรงพิธี

๑๔ คำ ๑ เสมอ

๏ จึ่งตรัสสั่งรุทการชาญกำแหง จะเปลี่ยนแปลงกายกูเบื้องโกสีย์
จงให้การุณราชอสุรี แปลงอินทรีย์เป็นคชาเอราวัณ
อันโยธาทั้งหลายจงกลายเพศ เป็นเทเวศร์สุรางค์นางสวรรค์
ให้สำหรับขับรำระบำบรรพ์ เร่งเตรียมไว้ให้ทันฤกษ์ดี

๑๔ คำ ๑ เจรจา

◎ บัดนั้น รุทการประณตบทศรี
มาเร่งรัดจัดหมู่อสุรี ให้นิมิตอินทรีย์ด้วยฤทธา

ไ ๒ คำ ไ

ยานี ◎ การุณราชมารชาญฉกรรจ์ เป็นช้างเอราวัณแกล้วกล้า
สามสิบสามเศียรโสภา เศียรหนึ่งเจ็ดงาตระหง่านงอน
พวกแตรสังข์กังสดาลดุริยางค์ เป็นเทเวศร์สุรางค์นางอัปสร
บ้างแปลงเป็นนักสิทธิฤทธิรอน วิชาธรแห่หน้าคชาชาร
อันโลหิตนั้นนิฤมิตกาย เป็นความท้ายสำหรับขับคชสาร
จัดทัพสรรพเสร็จสำเร็จการ คอยท่าพระยามารชาญณรงค์

ไ ๖ คำ ไ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น อนทรชิตชื่นชมสมประสงค์
จึงขนบนแท่นสุวรรณบรรจง จำแลงแปลงองค์อสุรา

ไ ๒ คำ ไ ตระ รัว

◎ เป็นโกสีย์ทรงเครื่องเรืองอร่าม ด้วนแก้วเก้าเงางามงามเวหา
จับพระแสงพรหมาสตร์ยาตรา เสด็จมาเกยสุวรรณทันใด

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

◎ ขึ้นทรงคอคชาเอราวัณ ทหารแห่โห่สนั่นหวั่นไหว
ขยายยกโยชาคลาไคล ดอยพ้ามาในโพยมมาน

ไ ๒ คำ ไ กลองโยน

โทน ◎ ช้างเอยช้างนิมิต เรืองฤทธิ์เรียวแรงกำแหงหาญ
ประดับเครื่องเรืองรัตน์ชัชวาล ด้วนแด้วแก้วประพาฬพรรณราย

ห้อยหูพู่จามรีรอง　　ปกตระพองรัดงาตาข่าย
เครื่องสูงสามแถวแพรวพราย　　อภิรุมชุมสายเบื้นคู่เคียง
กลองชนะประโคมโครมครึก　　มโหรึกสังข์แตรแซ่เสียง
พิณพาทย์ดุริยางค์นางจำเรียง　　ประคองเคียงสองข้างช้างทรง
สาวสุรางค์นางระบำรำพ้อน　　ดังกินนรแน่งน้อยนวลหง
สุรารักษ์นักสิทธิฤทธิรงค์　　ถือทวนธงเบื้นทิวลิ่วลอยมา

๑๔ คำ ๑ เชิด

ร่าย ◎ ครั้นถึงที่ประจัญบานราญรอน　　เห็นวานรนับแสนแน่นหนา
กับทั้งองค์พระลักษณ์ศักดา　　ยืนรถรัตน์อยู่กลางพล
จึงยั้งหยุดช้างทรงองอาจ　　ลอยเลื่อนเกลื่อนกลาดเวหน
ให้กุมภัณฑ์บรรดาจำแลงตน　　ใส่กลขับรำระบำบรรพ์

๑๔ คำ ๑

◎ บัดนั้น　　รูปนิมิตฤทธิแรงแข็งขัน
สาวสุรางค์นางฟ้าเทวัญ　　บังคมคัลคำนับรับบัญชา

๑๒ คำ ๑

พระทอง ◎ ต่างจับระบำรำพ้อน　　ทอดกรกรีดกรายซ้ายขวา
ร่ายเรียงเคียงคมประสมตา　　เลี้ยวไล่ไขว่คว้าเบื้นแยบคาย
แล้วทวนทบตระหลบหลีกเลี่ยง　　เคล้าคลอรอเรียงเมียงม่าย
หันเหียนเปลี่ยนแทรกมาข้างซ้าย　　แล้วย้ายมาขวาทำท่าทาง
ซ้อนจังหวะประเท้าเคล่าคล่อง　　เลี้ยวลอดส่อดคล้องไปตามหว่าง

วงเวียนเหียนหันกันกาง เป็นคู่คู่อยู่กลางอัมพร

๗ คำ ๗ เพลง

ร่าย ◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์สุริย์วงศ์ทรงศร
ทั้งพวกพลโยธาวานร ดูระบำร่ำพ้อนบนเมฆา
สำคัญว่าโกสีย์ศรีเนตร กับเทเวศร์นางสวรรค์หรรษา
พระพินิจพิศเพลินจำเริญตา ทั้งพวกพลสวาวานรไพร

๕ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตยินดีจะมีไหน
เห็นข้าศึกเสียเชิงละเลิงใจ จึงจับศรชัยชิงบูชา
แล้วพาดสายหมายเข้มั่นเข่นเขี้ยว น้าวเหนี่ยวด้วยกำลังดังอังสา
ดังเกตตรงองค์พระลักษณ์อนุชา อสุราก็ดันไปทันใด

๔ คำ ๗ เชิดฉิ่ง

◎ ศรเบื้นประกายไปหลายลูก ตกถูกดังพลไม่ทนได้
แล้วต้องพระอนุชาเสนาใน สลบไปไม่เบื้นสมประดี

๒ คำ ๗ โอด

◎ แลเขม้นเห็นแต่หนุมาน ยืนทะยานอยู่ตรงพักตร์ยักษ์
สรวลพลางตบหัตถ์อสุรี ทั้งโยธีสมคเนเฮฮา

๒ คำ ๗ กราวรำ

◎ บัดนั้น คำแหงหนุมานทหารกล้า
กระทืบบาทกราดเกรี้ยวโกรธา แล้วชี้หน้าว่าเหวยสหัสนัยน์
เหตุใดไปเข้าข้างพวกยักษ์ มาแผลงผลาญพระลักษณ์ศักษัย

กูจะด้างชีวันให้บรรลัย จงสำใจอินทราที่อาธรรม์
ว่าพลางเผ่นโผนโจนทะยาน ขึ้นคีคว้าญท้ายคชาอาสัญ
ง้างหักคอพระยาเอราวัณ ชิงคันศรศักดิ์มัฆวาน

ไ ๖ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตฤทธิ์ไกรใจหาญ
ไม่หลีกหลบขบพันประจัญบาน รอนราญรับรองว่องไว
หันเหียนเปลี่ยนท่าง่าเจ้าศร ไส่กุญชรติดพันกระชั้นไล่
ตีต้องหนุมานชาญชัย กระเด็นไปกับเศียรไอยรา

ไ ๔ คำ ไ โอด

◎ เห็นวานรแน่นิ่งไม่ติงกาย คิดว่าวายชีวังสังขาร์
พอจวนแสงสุริย่นสนธยา จึ่งสั่งสารัณทูตทันใด
แม้นพระรามตามน้องมาที่รบ จะกอดศพร่ำรักจนตักษัย
เองรีบไปแถลงให้แจ้งใจ กูจะได้มาประหารผลาญชีวา
แล้วสั่งให้เลิกทัพกลับพล ต่างคนบันเทิงเริงร่า
รูปกายกลายเป็นอสุรา คืนเข้าดงกาชานี

ไ ๖ คำ ไ เชิด

◎ ครั้นถึงนัคเรศนิเวศน์วัง เข้ายังพระโรงทองผ่องศรี
บังคมบาทบิตุรงค์ทรงฤทธิ์ แล้วทูลความตามที่มีชัย

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์ยินดีจะมีไหน
ประคององค์โอรสยศไกร กอดจูบลูบได้แล้วชมเชย

ฤทธิรณกลศึกก็ลึกซึ้ง เป็นที่พึ่งพ่อแล้วลูกแก้วเอ๋ย
เจ้าเหนื่อยมาอย่านั่งนานนักเลย ไปเสวยสว่ำให้สำราญ

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น อินทรชิตคำนับรับบรรหาร
ออกจากพระโรงรัตน์ชัชวาล ไปสถานที่อยู่อสุรา

ฯ ๒ คำ ฯ *พราหมณ์เข้า*

ช้า
๏ เมื่อนั้น พระตรีภพลบโลกนาถา
เนาในที่ประทับพลับพลา คอยพระอนุชาลาวัณย์
จนโพล้เพล้เวลาอัสดงค์ สุริยงลับไม้ไพรสัณฑ์
พระเนตรขวาเขม่นเป็นอัศจรรย์ ผิดประหลาดหวาดหวั่นพรั่น
พระทัย
วันนี้ฟังสำเนียงเสียงศิลป์ ฟ้าดินเลื่อนลั่นหวั่นไหว
หรือพวกพาลไพรีมันมีชัย จำจะไปตามพระอนุชา

ฯ ๖ คำ ฯ

ร่าย
๏ คิดแล้วแต่งองค์ทรงศร ชวนวานรไพร่นายทั้งซ้ายขวา
เสด็จจากที่ประทับพลับพลา นิลนนท์นำหน้าคลาไคล

ฯ ๒ คำ ฯ *พระยาเดิน*

๏ เดินทางกลางดงหลงเวียนวน จะเห็นหนมรคาก็หาไม่
จึงจับจันทราทิตย์ฤทธิไกร แผลงไปในเมฆเมฆา

ฯ ๒ คำ ฯ *เชิดฉิ่ง*

◎ เบื้นดาวดาษกดาดเกลื่อนเดือนหงาย แสงฉายส่างกลางเวหา
ริบสาวพระบาทยาตรา ไปตามมรคาพนาวัน

๒ คำ ๒ ทอย

โอ้ร่าย ◎ ครั้นถึงทรับเห็นศพดิง เกลื่อนกลังกลางสุธาอาสัญ
ทั้งคำแหงหนุมานชาญฉกรรจ์ ทับเสียรเอราวัณบรรลัย
ยิ่งระทวยระทดสลดจิต ทรงฤทธิ์หยุดยืนสะอื้นไห้
โอ้ว่าวายุบุตรวุฒิไกร เคยชิงชัยชนะอสุรา
ครั้นชีวิตมาปลิดปลด เสียยศเสียศักดิ์เบื้นหนักหนา
กรรแสงพลางทางเสด็จดำเนินมา เห็นพระยาสุครีพชมพูพาน
นิดราชฤทธิรงค์ยงคต ขุนอัษฎาทศทวยหาร
ด้วนต้องศรนอนกลังกลางดินดาด พระสงสารทรุดลงทรงโศกา

๔ คำ ๒ โอด

ร่าย ◎ แล้วอุดส่าห์แข็งขืนยืนคำรง เที่ยวหาองค์พระลักษณ์ชนิษฐา
เห็นศรศักดิ์ปักอกอนุชา พระวิ่งมากอดน้องประคองไว้
ค่อยสอดกรช้อนเกศขึ้นใส่ตัก แล้วฉุดชักพรหมาสตร์ไม่หวาดไหว
ยิ่งโศกศัลย์รันทดสลดใจ ชลนัยน์ไหลลงทรงโศกา

๔ คำ ๒ โอด

โอ้ ◎ โอ้เจ้าเพื่อนชีวีของพี่เอ่ย ไฉนเลยพ่ายแพ้แก่ยักษา
มาทอดกายวายวางกลางสุธา พี่ตามมาก็ไม่เห็นใจกัน
จะหาไหนได้เหมือนพ่อเพื่อนยาก แต่พรากจากกรุงไกรมาไพรสัณฑ์
กับโฉมยงองค์ดาวิดาวัณย์ ได้เห็นกันเบื้นตามยามกันดาร

แต่จากเมียมิหนำซ้ำเสียน้อง　　หัวอกพี่เพียงกองเพลิงผลาญ
เสียที่ที่เราอวตาร　　จะสังหารกุมภัณฑ์ให้บรรลัย
บัดนี้พระอนุชาก็มาม้วย　　ไม่มีผู้ชูช่วยแก้ไข
มิขออยู่สู้ตายตามไป　　ไม่อาลัยนัครเรศนิเวศน์เวียง
พระโศกศัลย์กันแสงสะอื้นร่ำ　　แต่พลบค่ำจนดึกเดือนเที่ยง
ระทวยองค์แนบน้องประคองเคียง　　สิ้นเสียงซบสลบไป

ไ ๑๐ คำ ไ โอด

ร่าย
◎ บัดนั้น　　โยธาวานรนายไพร่
เห็นพระองค์ทรงโศกโศกาลัย　　จนนิ่งไปไม่เบิ่นสมประดี
ต่างคนตระหนกตกประหม่า　　ฟายน้ำตาน้ำหูยู่ยี่
บ้างด้วมสอดกอดบาทพระจักรี　　ฝูงกระบี่ครวญคร่ำร่ำพัน
โอ้แสนสงสารพระผ่านเกล้า　　มาโศกเศร้าโศกาจนอาสัญ
ทิ้งข้าน้อยไว้ในไพรวัน　　จะผินผันไปพึ่งผู้ใด
ทิ้งเจ้าชุนมุดนายก็ตายม้วย　　ใครจะช่วยปกครองให้ผ่องใส
ร่ำพลางทางตีอกใจ　　เกลือกกลิ้งนิ่งไปทิ้งไพร่นาย

ไ ๔ คำ ไ โอด

◎ บัดนั้น　　อสูรสารัณทูตทั้งหลาย
เห็นพระลักษณ์พระรามถึงความตาย ก็พากันผันผายเข้าพารา

ไ ๒ คำ ไ กราว

◎ ครั้นถึงจึงตั้งบังคมทูล　　ท้าวราพณาสูรยักษา
บัดนี้พระรามตามออกมา　　โศการักกันจนบรรลัย

พวกพลโยธาวานร ที่มาด้วยม้วยมรณ์หาเหลือไม่
ข้าได้อยู่ดูแลแน่กับใจ จงทราบใต้บาทาฝ่าธุลี

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ท่านท้าวทศพักตร์ยักษ์
ทรงสำรวลสรวลร่าพาที ครานั้นสนธุระปะบัง
อันนวลนางสีดายุพาพาล จะสนการเกี้ยจกดเหมือนหนหลัง
จะให้ไปแจ้งความตามลำพัง เห็นยังจะแหนงแคลงใจ
จำจะให้เทวีไปที่รบ เห็นซากศพรามลักษณ์ที่ตักษัย
ดำริพลางทางสั่งเสนาใน จงนำบุษบกไปอุทยาน
บอกนางสีดานารี ว่าสามีม้วยชีวังสังขาร
ให้อสุรีฐาพานงคราญ ไปพบพานผัวนางที่วางวาย

ไ ๔ คำ ไ

๏ บัดนั้น มโหทรอภิวันท์แล้วผันผาย
นำบุษบกแก้วแพรวพราย ออกข้างท้ายเมืองมาในราตรี

ไ ๒ คำ ไ เชิด

๏ ครั้นถึงสวนด่วนเดินเข้าไปหา พอพบนางตรีชฎามารศรี
จึงแจ้งความตามรับสั่งอสุรี เสร็จกำชับแล้วกลับมา

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

๏ บัดนั้น ตรีชฎาตระหนกตกประหม่า
จึงคุกคลานเข้าไปในพลับพลา กราบทูลนางสีดายาใจ
วันนี้อินทรชิตฤทธิรอน แผลงศรต้องพระลักษณ์ตักษัย

ฝ่ายพระรามตามออกมาร่ำไร ก็บรรลัยทั้งพหลพลโยธี
ทศกัณฐ์มันใช้ให้เสนา นำบุษบกมาถึงสวนศรี
ให้โฉมยงทรงไปในราตรี เยี่ยมพระศพสามีที่ม้วยมรณ์

๑๖ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น นวลนางดีดาดวงสมร
ได้ฟังดังใจจะขาดรอน ต่องกรข้อนอุราโศกาลัย

๑๒ คำ ๑ โอด

◎ แก้วแข็งขืนกลืนกลั้นกันแสง หรือมันแกล้งถวงเล่นเป็นไฉน
จึงตรัสชวนตรีชฎายาใจ มาจะไปให้รู้ดูร้ายดี
ว่าพลางนางสะพักสไบทรง ดีดาศดงจากพลับพลาหลังคาสี
ทั้งนวลนางตรีชฎานารี ตามเสด็จเทวดา

๑๔ คำ ๑ เพลง

◎ ขันทรงบุษบกแก้วเพรวพรรณ นางตรีชฎานั้นนั่งหน้า
ลอยละลิ่วปลิวลมล่องฟ้า ตรงมายังสมรภูมิชัย

๑๒ คำ ๑ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงลงแผ่นดินดอน เห็นวานรตายยับไม่นับได้
ยิ่งคิดคร้ามครั่นพรั่นใจ อรไทแลหาพระสามี
ไม่เห็นองค์ทรงฤทธิ์คิดวิตก จึงลงจากบุษบกมณีศรี
แสงพระจันทร์แจ่มฟ้าในราตรี ดุยเดือดโยธีเที่ยวมา

๑๔ คำ ๑ เพลง

โอ้ร่าย ๏ แลเห็นคำแหงหนุมาน ทับเศียรคชสารสังขาร์
นางรู้จักจำได้ให้เมตตา ชลนาไหลลงทรงโศกี
โอ้เอ็นดูทหารพระผ่านเกล้า ได้ไปเผาลงกาฆ่ายักษี
ควรหรือตายพ่ายแพ้แก่ไพรี จนสิ้นชีวาวายเสียดายนัก
ร่ำพลางนางฟายชลเนตร แสนเทวษวิตกเพียงอกหัก
พอเหลือบเห็นองค์พระหริรักษ์ กอดพระลักษณ์วายวางกลางสุธา
นางวิ่งเข้าเคารพอภิวาท กราบกับพระบาททั้งซ้ายขวา
สองกรข้อนทรวงเข้าโศกา กัลยาครวญคร่ำร่ำไร

ฯ ๘ คำ ฯ โอด

โอ้ ๏ โอ้สงสารพระองค์ทรงศักดิ์ มาพ่ายแพ้แก่ยักษ์จนตักษัย
ควรหรือไม่ดำริตริไตร ช่างละให้อนุชามาสงคราม
จนเสียทีเสียทัพยับย่อย พระก็พลอยวายวางกลางสนาม
เสียแรงเรืองฤทธิรงค์ทรงนาม มาได้ความอัปยศทศกัณฐ์
ทั้งนี้ก็ชั่วอยู่ตัวน้อง ให้พระต้องตามมาจนอาสัญ
จะสู้ม้วยด้วยองค์พระทรงธรรม์ ตามไปเมืองสวรรค์ชั้นฟ้า
ร่ำพลางนางสะอึกสะอื้นไห้ ชลนัยน์พรั่งพรายทั้งซ้ายขวา
ซบลงตรงบาทภัสดา กัลยาแน่นิ่งไม่ติงกาย

ฯ ๘ คำ ฯ โอด

ร่าย ๏ บัดนั้น ตรีชฎาอกสั่นขวัญหาย
สำคัญคิดว่านางวางวาย ฟูมฟายชลนาจาบัลย์
แล้วแลหาสามีก็ไม่เห็น จะซ่อนเร้นรอดชีวาหรืออาสัญ

นิจจาเอ๋ยตายเป็นไม่เห็นกัน นางครวญคร่ำร่ำพันโศกา
โอ้พระมเหสีมีศักดิ์ เสียแรงได้พิทักษ์รักษา
ฝากกายหมายพึ่งบุญญา ทั้งพิเภกก็เป็นข้าพระสามี
ควรหรือสามกษัตริย์ขัตติยวงศ์ มาปลดปลงวอดวายหน่ายหนี
จะผินพักตร์พึ่งใครนั้นไม่มี พลางคิดทรวงซ้ำร่ำไร

๑๔ คำ ๑ โอด

◎ แล้วอุดส่าห์แข็งขืนกลืนน้ำตา ในอุรารัอนรนหม่นไหม้
จึงต้องดูองค์สีดายาใจ ยังละไมละมุนอุ่นอ่อนกาย
เข้านั่งแนบนวดพื้นบั้นพระองค์ พลางประจงจับสไบโบกถวาย
เย็นฉ่ำน้ำค้างพร่างพราย โฉมฉายค่อยฟื้นสมประดี

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น โฉมยงองค์พระมเหสี
ดิมเนตรสังเกตดูภูมี ยิ่งโศกีกำสรดสลดใจ

๑๒ คำ ๑ โอด

◎ บัดนั้น นวลนางศรีชฎายอชฌาลัย
จึงปลอบโยนโอนอ่อนอรไท จะตีตัวก่อนไข้ไม่ต้องการ
อันองค์พระภัสดาสามี ข้าเห็นที่จะยังไม่สังขาร
ด้วยพิเภกผัวข้าโหราจารย์ สังเกตการรู้จบภพไตร
ถ้าแม้นยังไม่ตายวายชีวา คงจะหาหยูกยามาแก้ไข
หนึ่งบุษบกแก้วแววไว เป็นที่เสี่ยงทายให้เห็นสำคัญ
แม้นหญิงม่ายภัสดาสามี ขืนขับขี่ได้ผายผัน

จงดับความโศกาจาบัลย์ กลับไปสวนขวัญเกิดกัลยา

๑๔ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น นางสุดาเยาวยอดเสน่หา
ฟังคำอสุรีศรีชฎา กัลยาค่อยสร่างสร่างใจ
แล้วดูพระหริวงศ์องค์พระลักษณ์ ความรักมิไคร่จะจากได้
กราบบาทภัสดาโศกาลัย สะอึกสะอื้นไห้ไปมา

๑๔ คำ ๆ โอด

๏ ครั้นค่อยเคลื่อนคลายวายเทวษ ประนมน้อมเหนือเกศเกศา
นางฝากผั้งสั่งเทพเทวา แล้วลาศพภัสดาคลาไคล

๑๒ คำ ๆ เพลง

๏ ครั้นถึงบุษบกรัตน์ชัชวาล นางตั้งจิตพิษฐานกราบไหว้
ขอพรหมินทร์อินทราสุราลัย จงโปรดให้เห็นแจ้งประจักษ์ตา
ถ้าแม้นพระหริวงศ์องค์นารายณ์ จอดวายชีวังสังขาร์
จงบุษบกแก้วแววฟ้า อย่าลอยเลื่อนเคลื่อนคลาพาไป
แม้นพระจอมศาราชาญณรงค์ กับองค์พระลักษณ์ไม่ศักษัย
บุษบกจงพาคลาไคล ไปยังพิชัยดงกา
เลี่ยงพลางย่างขึ้นบนบัลลังก์ นางตรีชฎานั่งข้างหน้า
บุษบกเคลื่อนคล้อยลอยฟ้า กลับมาสวนขวัญทันใด

๑๔ คำ ๆ เชิด

๏ บัดนั้น พิเภกโหราอยู่บ้าใหญ่
คุมบรรดาวานรพลไกร เที่ยวเก็บผลไม้ในไพรวัน

ให้โยธาวานรคอนหาบ ม่วงปรางดางตาบขนุนขนัน
พอโพล้เพล้เพลาสายัณห์ ก็พากันเลี้ยวหลงวงไป

๗ คำ ๗ *พระยาเดิน*

◎ ครั้นถึงที่รบเห็นศพดิง เกลื่อนกลิ้งกลางสุธาป่าใหญ่
พิเภกตระหนกตกใจ พลไพร่พวกดิ้งทั้งหาบคอน
แล้วเที่ยวดูซากศพก็พบหมด ทั้งองคตหนุมานชาญสมร
สุครีพนิลนนท์พลนิกร ถูกศรเสียบกายวายชีวา
แล้วเห็นพระหริวงศ์ทรงศักดิ์ กอดพระลักษณ์สิ้นชีวังสังขาร์
จึงพาพลพวกดิ้งวิ่งเข้ามา กราบบาทบาทาโศกาลัย

๖ คำ ๗ *โอด*

โอ้ ◎ พิเภกพร่ำร่ำว่านิจจาเอ๋ย ไฉนเลยทรงศักดิ์มาดักษัย
จะรู้ที่ผินหน้าไปหาใคร เหมือนอยู่ใต้บาทบงสุ์พระทรงฤทธิ์
ข้าหนึ่งร้อนผ่อนพักมาพึ่งบุญ พระเมตตาการุญสุจริต
เคยโปรดเกล้าเข้าเย็นอยู่เป็นนิจ จะชอบผิดไม่ถือโทษทัณฑ์
ถึงพลัดพรากจากเมียเสียวงศ์ ไม่ทุกข์เท่าพระองค์อาลัญ
ใครจะช่วยปกครองป้องกัน น่าที่ชีวังจะบรรลัย
ร่ำพลางทางฟายชลนา ทั้งโยธาแซ่ซ้องร้องไห้
ต่างสะอึกสะอื้นอั้นตันใจ สลบไปไม่เป็นสมประดี

๘ คำ ๗ *โอด*

ยานี ◎ มาจะกล่าวบทไป ถึงท้าวสหัสนัยน์เรืองศรี
สถิตแท่นไสยาในราตรี ดังอัคคีตามดนกระวนกระวาย

จึ่งแถะดึงเพ่งทิพย์เนตรดู ในชมพูแผ่นดินสิ้นทั้งหลาย
จึ่งเห็นพระหริวงศ์องค์นารายณ์ กับพหลพลนิกายสลบไป
พระน้องต้องศรพรหมาสตร์ยักษ์ ล่วงเวลาช้านักจะตักษัย
จำจะช่วยพระองค์ทรงชัย กับโยชาอย่าให้ม้วยมรณ์
จึ่งโอมอ่านอาคมประนมหัตถ์ เป็นฝนพรมดมพัดมาอ่อนอ่อน
ต้องพระจักรากับวานร ที่ไม่ม้วยด้วยศรก็เป็นมา

๗ ๔ คำ ๗ สาธุการ

ร่าย ◎ บัดนั้น คำแหงหนุมานหาญกล้า
เห็นพระหริรักษ์จักรา จึ่งเข้ามาดุษฎีชุลีกร
แล้วทูลว่าวันนี้ตรีเนตร กับเทเวศร์บริวารชาญสมร
มาดอยเดือนจับระบำรำพ้อน แล้วแผลงศรต้องพระอนุชา
ข้าติดตามประจญบานต้านต่อ หักคอช้างที่นั่งสังหาร
จึ่งตัวต้องคันศิลป์อินทรา ปิ๋มว่าชีวันจะบรรลัย

๗ ๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงฤทธิ์คิดสงสัย
ถามพิเภกกุมภัณฑ์ทันใด เหตุไฉนอินทราจึ่งอาธรรม์
ประการหนึ่งซึ่งพระน้องต้องศร จะม้วยมรณ์ชีวาอาสัญ
หรือจะมีหยูกยารักษากัน จงผ่อนผันช่วยพระอนุชา

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น พิเภกบังคมก้มเกศา
จึ่งทูลว่าอินทรชิตฤทธา มันแปลงเป็นอินทรามาชิงชัย

อันศรนี้นามชื่อพรหมาสตร์ พระอิศวรประสาทประสิทธิ์ให้
ชื่งยาแก้ศรนี้อยู่ไกล ถึงในภูผาอาวุธ
แม้นมีใครไปยกเอาสิ่งของ มาแก้ศรจะเชยชมเดือนหงุด
ถ้ารุ่งแจ้งแสงทองพระน้องนุช จะม้วยมุดไม่พ้นดินคง

๑๖ คำ ๑ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสูงส่ง
จึงตรัสสั่งหนุมานชาญณรงค์ ท่านจงอาสาเราคราน
ไปยกเอาภูผามาให้ได้ แก้ไขศรศักดิ์ยักษ์
ให้ทันในเวลาราตรี รีบรัดบัดนี้อย่าได้ช้า

๑๔ คำ ๑

◎ บัดนั้น วายุบุตรรับสั่งใส่เกศา
ที่แคลงใจใส่ถามโหรา แล้วแผลงอิทธิฤทธาเหาะไป

๑๒ คำ ๑ เชิด

๑ ครั้นถึงภูผาอาวุธ วายุบุตรลงเดินเนินไศล
กู่เรียกเทวาสุราลัย อยู่ไหนจงมาหาเรา

๑๒ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น ฝูงเทพเทวารักษาเขา
สถิตที่เถื่อนถ้ำดำเนา ได้ยินเสียงเรียกเร้าริมศิรี
จึงชวนกันผันผายออกมาดู ก็เห็นดังเผือกผู้ผ่องศรี
กายาใหญ่หลวงพ่วงพี ผิดกับกระบี่ทั่วกลางไพร

จึ่งร้องทักถามว่าเหวยวานร ถิ่นฐานนานครอยู่ถิ่งไหน
มาร้องเรียกเทวัญด้วยอันใด จงบอกไปให้แจ้งกิจจา

๑๖ คำ ๗

◎ บัดนั้น คำแหงหนุมานหาญกล้า
ได้ฟังยินดีปรีดา จึ่งบอกกับเทวาสุรารักษ์
เราชื่อหนุมานชาญณรงค์ ทหารพระหริวงศ์ทรงศักดิ์
บัดนี้พระน้องต้องศรยักษ์ ถ้าช้านักจักม้วยมรณา
จึ่งตรัสใช้ให้เราเอาสิงขร ไปแก้พิษฤทธิ์ศรยักษา
ท่านผู้อยู่เฝ้าสรรพยา จงเมตตาให้เขากับเราไป

๑๖ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น เทวาอารักษ์น้อยใหญ่
ฟังคำรำลึกตรึกไตร ครั้นแจ้งใจจึงว่ากับวานร
ซึ่งพระนารายณ์สุริย์วงศ์ จะต้องพระประสงค์สิงขร
เราจะตามไปช่วยอวยพร ท่านจงช้อนภูผาคลาไคล

๑๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น ขุนกระบินทร์ยินดีจะมีไหน
จึงลำแดงแผลงอิทธิฤทธิไกร เข้าช้อนเอาเขาใหญ่ขึ้นจากดิน
ครั้นได้ใส่บ่าพานเรศ เทเวศร์เข้าช่วยด้วยทั้งสิ้น
เหาะทะยานผ่านเมฆเมฆิน ข้ามสินธุท้องทะเลมา

๑๔ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงที่ประจญรณรงค์ เขาใหญ่ไม่ลงจากเวหา
คิดสงสัยใคร่ถามเทวา เหตุใดภูผาไม่ลงดิน

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น เทพไทใหญ่น้อยทั้งสิ้น
จึงบอกแจ้งกิจจาพานรินทร์ ภูเขานั้นถล่มระหลบไป
อันศพยักษ์ซึ่งตายอยู่ก่ายกอง ต้องละอองจะฟื้นขึ้นมาได้
ท่านผู้ปรีชาปัญญาไว จงแก้ไขแต่พระอนุชา

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

◎ บัดนั้น วายุบุตรได้ฟังไม่กังขา
จึงคิดผ่อนผันด้วยปัญญา นฤมิตหัตถาทันใด

ไ ๒ คำ ไ ตระ

◎ แล้วครอบคีรีกับรีพล เคาะยาให้หล่นจากเขาใหญ่
ต้องพระอนุชาเสนาใน บัดใจก็ฟื้นคืนมา

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์ถึมเนตรเห็นเชษฐา
บังคมก้มกราบกับบาทา แล้วทูลแจ้งกิจจาสารพัน

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น องค์พระหริรักษ์รังสรรค์
จึงบอกพระอนุชาดาวัณย์ อย่าสำคัญเครื่องขัดสนัยน์
อินทรชิตมันแกล้งแปลงเพศ เหมือนครั้นเนตรให้งงหลงใหล

ถ้าที่หลังดังนี้อย่าวางใจ จงศรีไตรดูแลให้แน่นอน

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ฝูงเทวามาด้วยในสิงขร
ครั้นเห็นพระอนุชากับวานร พลนิกรพันธุ์นั้นก็ยินดี
ต่างอำนวยอวยพรพูนสวัสดิ์ ให้กษัตริย์ทั้งสองจำเริญศรี
เสร็จแล้วอำลาพาคืนไป ไปยังที่หิมพานต์สำราญใจ

๗ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
จึงชวนพระอนุชาเสนาใน กลับไปพลับพลาในราศรี

๗ คำ ๗ เชิด

◎ บัดนั้น อสุรสารัณทูตยักษ์
เห็นมนุษย์กลับพ้นคนชั่ว กรีบวิ่งตะลีตะลานมา

๗ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงเข้าไปกราบทูล ท้าวราพณาสูรยักษา
เมื่อกี้นี้โฉมยงองค์ดา ไปเยี่ยมศพแล้วมาในราศรี
ภายหลังพิเภกกับวานร ซอกซอนมาในไพรศรี
แก้ไขให้รอดชีวี บัดนี้เดินทัพไปพลับพลา

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษา
พังทูตแถลงแจ้งกิจจา อสุราคั่งแค้นแน่นใจ
ชะกระไรไอ้พิเภกทรลักษณ์ จะรู้จักวงศ์ก็หาไม่

มันซื่อสัตย์ต่อมนุษย์สุดใจ แก้ไขรอดตายไปหลายครั้ง
ครั้นพลางทางว่ากับอินทรชิต เจ้าเรื่องฤทธิ์รู้เวทวิเศษยิ่งยัง
อันสงครามครั้งนี้กำลัง ถูกยายังจะคิดอ่านประการใด

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตพิศดูสนองไข
ยังเห็นแต่กลศึกที่ตรึกไว้ จะทำให้สิ้นสงครามกับรามา
อันไอ้อสุราสุขาจาร ขอประทานให้พ้นโทษา
แล้วจะใช้ให้แปลงเป็นสีดา ใส่ท้ายรถาไปฆ่าพัน
อันพระลักษณ์พระรามความคิดน้อย จะเศร้าสร้อยโศกาเพี้ยงอาสัญ
เห็นไม่ได้สีดาดาวัณย์ จะพากันเลิกทัพกลับไป
กลศึกสิ้นดีนัก ด้วยหาพักเหนื่อยยากลำบากไม่
หนึ่งนางสีดายาใจ คงอยู่ในลงกาชานี้

๘ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษ์
ได้ฟังโอรสาพาที ยินดีจึงคำรัสตรัสไป
อย่าว่าแต่คนผิดติดคุกตราง ถึงต้องการขุนนางก็จะให้
ว่าพลางทางสั่งเสนาใน ไปถอดไอ้สุขาจารมาบัดนี้

๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น กรมเมืองรับสั่งใส่เกศี
ออกจากพระโรงคัลทันที ขึ่นขี่แคร่ไม้ไผ่โคลงคลา

๒ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงหยุดที่หับเผย จึงว่าเหวยพัดีซ้ายขวา
สุขาจารอยู่ไหนไปถอดมา มีรับสั่งให้หาอย่าช้านาน

๒ คำ ๆ

◎ บัดนั้น พัดีสับสนอดหม่าน
จึงถอดเครื่องพันธนาสุขาจาร แล้วพามากราบกรานท่านเสนา

๒ คำ ๆ

◎ บัดนั้น กรมเมืองมนตรีมียศถา
พูดจาปราศรัยแล้วไคลคลา พาสุขาจารเข้าไปเฝ้าพลัน

๒ คำ ๆ เชิด

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรสุริย์วงศ์รังสรรค์
แลเห็นสุขาจารชาญฉกรรจ์ เข้ามาบังคมคัลวันทา
จึงแกล้งตรัสปราศรัยเหมือนไม่โกรธ มิงทำโทษใส่ตัวชั่วหนักหนา
บัดนี้กูให้ไปถอดมา จะให้แปลงเป็นสีดานารี
ออกไปด้วยอินทรชิตฤทธิรุทร ให้มนุษย์นี่กว่ามารศรี
เองจงพูดกับพระรามดูตามที ให้กลับไปบุรีอยุธยา
แม้นมนุษย์มิฟังยังดื้อดึง จะเอามิ่งตัดคอเสียต่อหน้า
แม้นรับได้ไม่เสียดายชีวา ญาติกากูจะเลี้ยงไว้เวียงชัย
ถ้าแม้นคิดบิดเบือนเชือนแช หาเห็นแก่ราชการบ้านเมืองไม่
พวกพี่น้องของมิ่งมีเท่าไร จะผลาญให้มอดม้วยไปด้วยกัน

๑๐ คำ ๆ

๑ บัดนั้น สุชาจารพังครัสให้อัดอั้น
แม้นมิรับอาสาให้ม่าพ้น สงสารวงศ์พงศ์พันธุ์จะพลอยตาย
จึงทูลว่าชีวาข้าพเจ้า จะทูลเกล้าทูลกระหม่อมยอมถวาย
ขออาสาจำแลงแปลงกาย ให้เฉิดฉายโฉมงามเหมือนทรามวัย
แต่องค์ภัควดีดี ตัวข้ายังไม่เห็นเป็นใจน
ครั้นจะจำแลงแปลงออกไป กลัวจะไม่เหมือนองค์นงลักษณ์

๖ คำ ๗

๑ เมื่อนั้น ทศเศียรสุริวงศ์ทรงศักดิ์
จึงตรัสว่านางสีดายุพาพักตร์ อยู่ตำหนักน้อยในอุทยาน
ว่าพลางทางฝืนพักตร์มา สั่งเสนาผู้ใหญ่ใจหาญ
จงเร่งนำอสุราสุชาจาร ไปดูองค์นงคราญนางสีดา
ต่อเมื่อถึงจึงนิมิตบิดเบือน ทำให้เหมือนสาวใช้เข้าไปหา
สั่งแล้วสีดาศยาตรา ตรงมาแท่นรัตน์ชัชวาล

๖ คำ ๗ เสมอ

๑ บัดนั้น มโหทรเสนาศักดาหาญ
เสด็จขึ้นแล้วพาสุชาจาร ไปยังอุทยานทันที

๒ คำ ๗ เชิด

๑ ครั้นถึงจึงหยุดอยู่ข้างนอก ชี้บอกตำหนักนางโฉมศรี
ท่านจงแปลงกายาเป็นนารี เอามาลี่ไปถวายนางทรามวัย

๒ คำ ๗

๏ บัดนั้น สุขาจารพังแจ้งแถลงไข
จึ่งแปลงกายกลายเป็นนางสาวใช้ ถือพานดอกไม้ดีดามา

๑๒ คำ ๗ ตระเพลง

๏ ครั้นถึงตำหนักห้างกลางสวน แกล้งยืนเด็ดดอกลำดวนซ้ายขวา
แลเห็นโฉมยงองค์สีดา โสภาพริ้งพร้อมละม่อมละไม
จึ่งแกล้งทำยำเกรงก้มกราน ประคองพานบุบผาเข้ามาใกล้
ทำทำนองเหมือนอย่างนางใน ทูลถวายดอกไม้นางเทวี

๑๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น นวลนางสีดามารศรี
แลเห็นพานบุบผากับนารี เทวีนึกแหนงแคลงใจ
นางนี้ร้ายทศกัณฐ์ให้ มาให้เอาพรรณบุบผามาให้
คิดแล้วนงลักษณ์จึ่งซักไซ้ นี่ของใครใช้เจ้าให้เอามา

๑๔ คำ ๗

๏ บัดนั้น สุขาจารบังคมก้มเกศา
จึ่งทูลองค์นงคราญด้วยมารยา ตัวข้านี้อยู่ในบุรี
ทราบว่าโฉมยงนงคราญ พระยามารเอาไว้ในสวนศรี
องค์พระรามตามมาราวี อสุรีจะวอดวายพ่ายแพ้
ข้าจะถวายตัวไว้แต่เริ่ม พอได้เป็นข้าหลวงเดิมเก่าแก่
เห็นโฉมยงคงจะเสียงเทียงแท้ พลางประจ่อประแจ่พูดจา

๑๖ คำ ๗ เจรจา

◎ แล้วถอยดูองค์นงลักษณ์ ทั้งทรวดทรงวงพักตร์ผิวมังสา
ยังเกตใจได้แน่ถนัดตา จึ่งทูลลาผายผันมาทันที

ไ ๒ คำ ไ เพลง

◎ ครั้นออกนอกสวนอุทยาน ก็กลับเบื้นสุชาจารย์ษี
บอกอุบายถ่ายเทกับเสนี ดังพูดจาพาทีกับทรามวัย

ไ ๒ คำ ไ

◎ บัดนั้น มโหทรเสนาอัชฌาสัย
ได้ฟังจะแจ้งไม่แคลงใจ ก็พากันเข้าในนัครา

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงประณตบทบงสุ์ ทูลองค์อินทรชิตยักษา
ข้าพาสุชาจารอสุรา ไปดูองค์ลักษมาเดียวนั้น

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตสิทธิศักดิ์ยักษ์
จงบัญชาว่าเหวยอสุรี เร่งนิมิตอินทรีย์เบื้นลักษา

ไ ๒ คำ ไ

◎ บัดนั้น สุชาจารบังคมก้มเกศา
รับสั่งคลานคลอยถอยออกมา จึ่งจำแลงกายาทันที

ไ ๒ คำ ไ ตระ

◎ รูปร่างช่างนิมิตบิดเบือน งามเหมือนนางลักษมารศรี
จึ่งเข้าไปบังคมคัลอัญชลี ทำท่วงทีชะม้ายชายตา

ไ ๒ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น โอรสทศพักตร์ยักษา
ดูพลางทางนึกในวิญญาณ์ นางสีดางามพร้อมละม่อมละไม
กระนี้หรือบิตุรงค์ทรงธรรม์ มิผูกพันพะวงหลงใหล
คิดพลางทางสั่งเสนาใน จงออกไปรีบรัดจัดโยธี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น มโหทรรับสั่งใส่เกศี
ถวายบังคมคัลอัญชลี ออกจากที่พระโรงคัลทันใด

ฯ ๒ คำ ฯ *เสมอ*

๏ เกณฑ์หมู่จัตุรงค์องอาจ ที่ไปคราวพรหมาสตร์ไม่หวาดไหว
แล้วเทียมทั้งรถแก้วแววไว มาเทียบไว้ตามเคยที่เกยลา

ฯ ๒ คำ ฯ *เจรจา*

๏ เมื่อนั้น อินทรชิตสิทธิศักดิ์ยักษา
ครั้นพรั่งพร้อมพหลพลโยธา เสด็จมาสรงสหัสนัที

ฯ ๒ คำ ฯ *เสมอ*

โทน
๏ เย็นฉ่ำน้ำสุหร่ายดังสายฝน ซาบสกนธ์กายายักษี
ลูบได้สุคนธามาลี นางอยู่งานพัชนีวีลม
สนับเพลาเชิงงอนซ้อนกระหนก ภูษายกพื้นตองทองถม
ฉลององค์ก้านแย่งดอกกลม สร้อยมะยมสังวาลวรรณประดับองค์
ทับอุราพาหุรัดตรัจเตร็จ ปั้นเหน่งเพชรเรือนฉลุปรุโปร่ง
กองกรแก้วกุดั่นบรรจง ธำมรงค์เพชรรัตน์จำรัสตา
สวมทรงมงกุฎบุษยรัตน์ กรรเจียกจรจำรัสทั้งซ้ายขวา

ขัดพระขรรค์กันเรืองฤทธา เสด็จจากมหาปราสาทชัย

๗ คำ ๗ *เสมอ*

ร่าย ◎ พรั่งพร้อมรถรัตน์จตุรงค์ ทวนธงเบี้นทิวปลิวไสว

ชยายยกโยธาคลาไคล พลไกรแห่แหนแน่นนันต์

๒ คำ ๗ *กราวใน*

โทน ◎ รถเอยรถทรง กำกงก้องสะเทือนเลื่อนลั่น

ที่นั่งองค์โอรสทศกัณฐ์ กระหนกเกรินสามชั้นเป็นหลั่นลด

บัวหงายลายลำยองทองอร่าม ฉลับแก้วพุกามแกมมรกต

สุชาจารแปลงกายอยู่ท้ายรถ รากษสสารถีถือแพน

เทียมสิงห์สามารถผาดผยอง ดองเชิงเริงร้องลำพองแล่น

เสียงแตรสังข์ฆ้องกลองก้องดงแดน ทหารโห่แห่แหนแน่นไป

อภิรุมชุมสายรายรัว ธงทิวปลิวยาบวาบไสว

เร่งหมู่อสุราคลาไคล ไปสมรภูมิชัยฉับพลัน

๗ คำ ๗ *เชิด*

ร่าย ◎ ครั้นถึงจึงหยุดโยธา ตั้งอยู่ริมชายป่าพนาสัณฑ์

สั่งให้พวกพหลพลกุมภัณฑ์ โห่ร้องก้องลั่นโกลา

๒ คำ ๗ *รัว*

ช้า ◎ เมื่อนั้น พระศรีภพลบโลกนาถา

เสด็จออกที่ประทับพลับพลา พรั่งพร้อมเสนาสองชานินทร์

เบื้องซ้ายฝ่ายชมพูพระนคร เบื้องขวาวานรชิดชิน

ตรัสประภาษราชการผลาญไพริน พอได้ยินเสียงโห่เป็นโกลา

ก็แจ้งว่าข้าศึกมาสงคราม　　จึ่งตรัสถามพิเภกยักษา
วันนี้ทัพชัยใครยกมา　　อินทรชิตหรือว่าทศพักตร์

๗ คำ ๗

ร่าย ◎ บัดนั้น　　พิเภกรับสั่งพระทรงศักดิ์
จึ่งจับยามสามตาตำรายักษ์　　แล้วทูลพระหริรักษ์จักรี
อันซึ่งเสียงโห่โยชา　　มิใช่เจ้าลงกากรุงศรี
คือทัพอินทรชิตฤทธี　　ภูมีจงทราบพระบาทา

๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น　　องค์นารายณ์เรืองฤทธิ์ทุกทิศา
ฟังพิเภกทูลแถลงแจ้งกิจจา　　จึ่งสั่งพระอนุชายาใจ
เจ้าจงไปรอนราญหาญหัก　　ผลาญโอรสทศพักตร์เสียให้ได้
แล้วตรัสสั่งสุรกานต์ชาญชัย　　เร่งเกณฑ์พลให้พระอนุชา

๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น　　สุรกานต์รับสั่งไล่เกศา
กัมเกล้ากราบงามตามตา　　ออกมาจัดทัพสำหรับรบ

๒ คำ ๗ *ประถม*

ยานี ◎ เกณฑ์พหลพลถึงเขตยศักดิ์　　ทั้งองครักษ์ราชมัตเข้าบรรจบ
หน้าหลังตั้งกระบวนถ้วนครบ　　ตามขนบธรรมเนียมเครื่องโยธี
พวกใส่เสื้อแขนด้วนถ้วนทโมน　　คาดตะกรุดโทนถือกระบี่
วานรสารวัดสัดดี　　เที่ยวตรวจเกริ่นเดินดีฆ้องกระแต
บ้างนุ่งผ้าตาโกงถือเสน่า　　ทนายปืนพันเหล่าถึงแสม

พวกค่างเกณฑ์เข้าให้เป่าแตร ใส่หมวกฝักแคขันสิ้นที
ลิงแขกแบกปืนยักตรา ล้วนใส่หมวกกะลาสลับสี
ให้ประทับรถาเทียมพาชี คอยท่าน้องพระจักรีลีลา

ฯ ๘ คำ ฯ *เจรจา*

ร่าย ๏ เมื่อนั้น องค์พระลักษณ์เรืองฤทธิ์ขนิษฐา
ทูลลาสมเด็จพระพี่ยา มาโสรจสรงคงคาวาริน

ฯ ๒ คำ ฯ *เสมอ*

โทน ๏ ขัดสีสารพางค์สำอางอาบ ทรงสุคนธ์ปนกุหลาบส่งกลิ่น
สนับเพลาพลอยประดับสลับนิล ภูษายกแย่งกินนรินรำ
ฉลององค์เลื่อมลายพรายแพรว สังวาลแววเพื่องห้อยสร้อยสุกก่ำ
ผ้าทิพย์เจียรบาดคาดประจำ ปั้นเหน่งสายทองคำประจำยาม
ทับอุราพาหุรัดตรัจเตร็จ ประดับเพชรค่าเมืองเรืองอร่าม
ทองกรมรกตงดงาม มงกุฎแก้วแวววามอร่ามตา
ธำมรงค์เรือนเกล็ดเพชรพรายพรรณ ห้อยอุบะมะลิวันพระกรรณขวา
สะพักแล่งแสงศรศักดา เสด็จมาตรวจพหลพลกระบี่

ฯ ๘ คำ ฯ *เสมอ*

ร่าย ๏ พอได้พิชัยฤกษ์บน สุริยนทรงกรดสดแสงสี
ให้ทวยหาญขานโห่ขึ้นสามที คลายคลี่พยุหบาตรยาตรา

ฯ ๒ คำ ฯ *กราวนอก*

โทน ๏ รถเอยรถทรง กำกงแก้วพุกามวามเวหา
แอกอ่อนงอนชดรจนา เทียมอาชาเผ่นโผนโจนลำพอง

อภิรุมชุมสายรายรัด กรรชิงฉัตรพรายแพรวเบื้นแถวท่อง
สนั่นเสียงพิณพาทย์ระนาดฆ้อง ตะโพนกลองก้องดังสังข์แตร
พวกพหลทวยหาญชานโห่ บ้างถือโล่ดาบคร่ำร่ำแต้
ทหารปืนเป็นชนัดอัดแอ แหนแห่โห่พิลึกครึกโครม
แซกดิงยิงปืนยักตรา สัตว์ดิ้งดิ้งถลาถาโถม
ผงคลีคลุ้มกลุ้มเกลื่อนกลางโพยม เซ็งแซ่แห่โหมครึกโครมไป

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

ร่าย ◎ ครั้นถึงที่โรมรันประจัญบานเห็นหมู่มารดั้งดับไม่นับได้
จึงหยุดยั้งตั้งมั่นพลไกร ส่งบโอ้จะฟังกำลังยักษ์

๗ ๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตฤทธิรงค์ทรงศักดิ์
เห็นโยธาดั้งดับทัพพระลักษณ์ พร้อมพรักไพร่พลสกลไกร
จึงดำรัสตรัสสั่งสารถี ให้เคลื่อนรถมณีเข้าไปใกล้
แล้วร้องยิ้มย่องร้องเย้ยไยไพ เหวยพระลักษณ์ฤทธิไกรใจพาล
แต่ต้องศรนอนกลิ้งถึงสองครั้ง ยังโอหังฮึกฮักมาหักหาญ
คิดสมเพชเวทนาน่ารำคาญ มาเกิดการทั้งนี้เพราะสีดา
ฝ่ายพระองค์ทรงฤทธิ์บิดุรงค์ ก็จำนงนางเดียวเล่นหา
ต้องหักโหมโรมรันกันมา จนโยธาสองข้างก็บางเบา
คิดเห็นเป็นไม่ต้องการ ไพร่บ้านพลเมืองเปลืองเปล่าเปล่า
บัดนี้สีดานงเยาว์ ตัวเราจะส่งคืนไป
นี่แน่แลดูเถิดพระลักษณ์ องค์ภัคดีหรือมิใช่

ท่านจงมารับพี่สะใภ้ เอาไปให้พระรามสมความคิด

ไ ๑๒ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น น้องพระหริรักษ์จักรกฤษณ์
แลเห็นรูปร่างนางนิมิต สำคัญคิดว่าพระพี่ลี้ดา
จึงตรัสตอบโอรสทศกัณฐ์ ท่านผ่อนผันครั้งนี้หนักหนา
จงเร่งเชิญอรไทไปพลับพลา ถวายพระเชษฐาริบดี
ท่านจะได้คำนับรับผิด เห็นทรงฤทธิ์จะโปรดโทษยักษ์
จะคืนนางกลางณรงค์ตรงนี้ ไม่ต้องที่จะรับกลับไป

ไ ๖ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น อินทรชิตเคืองขัดอัชฌาสัย
จึงว่าเหวยนายลิงหยิ่งสุดใจ เรามิได้พ่ายแพ้ฤทธา
จะต้องให้ไปส่งนงคราญ ว่าชานเกินศักดิ์หนักหนา
แม้นท่านไม่ประสงค์องค์ลี้ดา เราก็ไม่ปรารถนาพากลับไป
จะห้ำหั่นฟันนางเสี้ยนหนาม เอาเกศีให้พระลักษณ์เมื่อศักษัย
ว่าพลางทางชักพระขรรค์ชัย ทำขัดใจจะฟันกัดยา

ไ ๖ คำ ไ

โอ้ บัดนั้น สุชาจารจำแลงแกล้งเยื่อมหน้า
๏ ทำเสี่ยงอ่อนหวานด้วยมารยา ว่าวันนี้พระลาแล้วเจ้าลักษณ์
ผลกรรมทำไว้แต่ปางหลัง มาเจาะจงจำเป็นเห็นประจักษ์
จะมอดม้วยด้วยมือของขุนยักษ์ พระน้องรักค่อยอยู่ให้จงดี
ช่วยทูลพระอวตารผ่านเกล้า ว่าตัวเราประณตบทศรี

ถวายบังคมลาฝ่าธุลี ไปคอยท่าภูมีอยู่เมืองพ้า
เชิญพระองค์คงคืนเข้านิเวศน์ เป็นปีนเกศไอศวรรย์ให้หรรษา
อย่าชิงชัยให้ยากพระกายา อันตัดตาชีวันจะบรรลัย
ว่าพลางทางทำกำสรด ระทวยทดทุกข์ทนหม่นไหม้
คิดถึงตัวกลัวตายดันใจ ยิ่งสะอึกสะอื้นให้ไปมา

๗๐ คำ ๗ โอด

ร่าย ◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์ตระหนกตกประหม่า
ทั้งบรรดาข้าเฝ้าเหล่าเสนา ล้ำคัญคิดว่าตีตานารี
ต่างจับสาตราอาวุธ จะยงยุทธช่วงชิงนางโฉมศรี
แต่เกรงยักษ์จักประหาร ผลาญชีวี มิรู้ที่จะคิดอ่านประการใด

๗๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตเห็นพระลักษณ์หลงใหล
จึ่งจิกเศียรสุขาจารชาญชัย ฟาดฟันบรรลัยด้วยฤทธา

๗๒ คำ ๗ เชิดฉิ่ง

◎ แล้วโยนศีรษะลงไปตรงพักตร์ จึ่งว่าเหวยพระลักษณ์ชนิษฐา
จงเอาศพพี่ละไว้ไปพลับพลา ให้พระรามาสามี
จะได้เชยชมชิดพิสมัย ให้สำใจที่ร้างนางโฉมศรี
เราจะยกโยธาไปราวี รบเอาบุรีอยุธยา
สังหารพระพรตพระสัตรุด ให้สิ้นสุดสุริย์วงศ์พงศา
ว่าแล้วเลิกทัพขับโยธา ตรงไปยังป่าหิมพานต์

๗๖ คำ ๗ เชิด

๏ เมื่อนั้น พระลักษณ์สดดจิตคิดสงสาร
สำคัญว่าสีดายุพาพาล ชุนมารมันฟั่นให้บรรลัย
ยิ่งแค้นคั่งดังจะสิ้นสมประดี จะดูศพเทวีมิใคร่ได้
จึ่งให้เดือกพหลพลไกร กลับไปที่ประทับพลับพลา

๔ คำ ๆ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งเสด็จจากรถทรง เข้าเฝ้าองค์ทรงเดชพระเชษฐา
มิทันทูลแถลงแจ้งกิจจา กราบกับบาทาโศกาลัย

๒ คำ ๆ โอด

๏ เมื่อนั้น พระอวตารตันจิตคิดสงสัย
ประโลมปลอบอนุชาแล้วว่าไป พ่อเป็นไรแก้วตาจึ่งจาบัลย์
อย่ากันแสงนักเลยจงเงยพักตร์ แจ้งประจักษ์ความวิโยคโศกศัลย์
ออกไปรบโอรสทศกัณฐ์ ไฉนนั่นยกทัพกลับมา

๔ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น พระลักษณ์ทูลเหตุพระเชษฐา
อินทรชิตพาพระพี่ลี่ตา ออกมาที่รบไปพบกัน
เมื่อเดิมที่ว่าจะส่งนงคราญ แล้วว่าชานเกินเลยเย้ยหยัน
จะช่วงชิงไว้ก็ไม่ทัน มันฟาดฟันเศียรนางแล้วชิงมา
เป็นสุดแค้นแสนสุดจะเจ็บอาย แม้นน้องวายชีวีเสียดีกว่า
บัดนี้มันนั้นยกโยธา ไปกรุงศรีอยุธยาชานี้
จะสังหารพระพรตพระสัตรุด ทั้งเผ่าพงศ์วงศ์มนุษย์ในกรุงศรี

ข้าจึงมาทูลแถลงแจ้งคดี ด้วยครั้งนี้สุดแค้นแสนอาย

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงฟังก็ใจหาย

ตำหนิคิดว่านางวางวาย พระฟูมฟายชลนาโศกาลัย

ไ ๒ คำ ไ โอด

◎ ครั้นค่อยสร่างโศกศัลย์จึงบัญชา ถามพิเภกโหราอัชฌาสัย

ทศกัณฐ์มันแค้นด้วยข้อใด จึ่งให้พาสีดามาฆ่าดี

ไ ๒ คำ ไ

◎ บัดนั้น พิเภกรับสั่งใส่เกศี

พิเคราะห์ดูรู้ความตามคัมภีร์ อัญชลีทูลแถลงแจ้งกิจจา

ในยามจันทร์นั้นร้ายว่าตายจริง แต่ไม่ใช่หญิงมีศีลา

เป็นชายนักโทษแกล้งแปลงมา จงทราบใต้บาทาฝ่าธุลี

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงสวัสดิ์รัศมี

ฟังพิเภกทูลแถลงแจ้งคดี ภูมียังระแวงแคลงพระทัย

จึ่งตรัสสั่งสุครีพหนุมาน องคตหลานอินทราอัชฌาลัย

ทั้งสามนายเร่งพากันคลาไคล ไปดูศพนั้นให้แน่นอน

ไ ๔ คำ ไ

◎ บัดนั้น สามกระบี่ห้าวหาญชาญสมร

บังคมลาพากันดั้นดงดอน รี่รี่บร้อนมาสมรภูมิชัย

ไ ๒ คำ ไ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงเห็นเปนศพยักษ์ มิใช่ภัคดีศรีใส
ทั้งสามนายนึกด่าสาแก่ใจ ถ่มน้ำลายรดให้แล้วกลับมา

๗ คำ ๗ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงเข้าไปกราบกราน ทูลพระอวตารนาถา
ข้าไปพบศพชายวายชีวา มิใช่องค์ลดีดานารี

๗ คำ ๗ เจรจา

๏ เมื่อนั้น องค์พระหริรักษ์เรืองศรี
ได้ฟังความสามกระบินทร์ก็ยินดี จึงพาทีถามพิเภกโหราจารย์
อินทรชิตคิดกำจัดตัดศึก ก็ล้ำลึกเหลือฉลาดอาจหาญ
จะให้เราเศร้าโศกถึงนงคราญ ไม่รอนราญเดิกทัพกลับไป
แต่ตัวมันนั้นจะไปอยุธยา ยังจริงจังดังว่าหรือไฉน
หรือกล่าวแกล้งแต่งอุบายให้ตายใจ จงบอกให้แจ้งอรรถบัดนี้

๑๖ คำ ๗

๏ บัดนั้น พิเภกใคร่ครวญถ้วนถี่
จึงทูลว่าอินทรชิตฤทธิ์ ทำทึกทักต่อดวงห่วงการ
หวังจะให้พระองค์พะวงหลัง เดิกทัพกลับยังราชฐาน
แต่ตัวมันนั้นไปจักรวาต กระทำการปลุกเวทวิเศษครัน
อันพิธีชื่อกุมภนิยา แม้นทำได้ใครฆ่าไม่อาสัญ
ทั้งพวกพลรณรงค์คงกระพัน ต่อเจ็ดวันจึงจะเสร็จสำเร็จการ

๑๖ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิ์ล้ำสุริย์ฉาน
จึ่งสั่งพระอนุชาชัยชาญ อินทรชิตคิดการกำเริบนัก
เจ้าจงยกโยธาคลาไคล ตามไปรอนราญหาญหัก
ด้างพิธีโอรสทศพักตร์ ที่เนินจักรวาฬดานดง

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระลักษณ์ชื่นชมสมประสงค์
จึ่งทูลว่าข้าน้อยนั้งวยงง ทำให้ขายบาทบงสุ์พระทรงฤทธิ์
ซึ่งยกโทษโปรดเกล้าไว้คราวนี้ ให้ต่อตีทำสงครามตามคิด
จะสังหาญผลาญไอ้อินทรชิต ให้ม้วยมิดชีวันบรรลัย
ทูลพลางทางถวายบังคมลา มาตรวจตราพหลพลไพร่
พร้อมพรั่งทั้งตำรับเมื่อแรกไป พระสั่งให้เดินตรงเข้าดงดาน

๑๖ คำ ๗ กราวนอก

๏ เมื่อนั้น อินทรชิตฤทธิไกรใจหาญ
ครั้นมาถึงซึ่งเนินจักรวาฬ จึงสั่งการกับมหาเสนาใน
จงปลูกโรงพิธีศรีมุข ที่ร่มรุกชากร่างหว่างไศล
ทั้งรูปเทียนข้าวตอกดอกไม้ จัดไว้ให้ต้องตามตำรา
อันโยธีพลทั้งหลาย ให้รอบรายพิทักษ์รักษา
ตั้งเป็นหมู่หมวดตรวจตรา ไปกว่าจะสำเร็จเจ็ดวัน

๑๖ คำ ๗

◎ บัดนั้น ศรีเสนามารการชยันต์
รับสั่งรีบรัดมาจัดกัน เกณฑ์กุมภัณฑ์กองทัพให้จับการ

๒ คำ ๒

◎ บัดนั้น พวกอสูรดับสนอดหม่าน
บ้างตัดไม้เกี่ยวแฝกแบกกระดาน บ้างจักสานกล่อมเสาเกลาตง

๒ คำ ๒ เจรจา

ยานี ◎ ปลูกโรงพิธีสิบสี่ห้อง ติดจั่วตัวตายองหางหงส์
รายรอบราชวัตฉัตรเบญจรงค์ ปักธงสี่สลับจับตา
ข้างชั้นในใส่ม่านเพดานดัด โขมพัตรห้อยพู่พวงบุบผา
แต่งตั้งทั้งพระแท่นแว่นฟ้า เครื่องบูชาข้าวตอกดอกไม้
มีหม้อน้ำสัมฤทธิ์ข้างละร้อย มะกรูดซีกส้มป่อยประสมใส่
ทั้งพันตองกองก่ายรายเรียงไป เตรียมไว้พร้อมเสร็จสำเร็จการ

๒ ๖ คำ ๒ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น อินทรชิตฤทธิแรงกำแหงหาญ
ครั้นจวนใกล้ได้ฤกษ์ศุภวาร พระยามารมาสรงคงคา

๒ คำ ๒ เสมอ

โทน ◎ สรงสุคนธ์ปนปรุงฟุ้งตระหลบ น้ำกุหลาบอาบอบมังสา
จุณเจิมเฉลิมพักตรอสุรา แล้วนุ่งผ้าพื้นดำอำไพ
ส่ไบทรงบงเฉียงก็ดำสนิท ดังวาดนิลมณีศรีใส
กระหมวดเกล้าเมาลีเช่นชีไพร โพกล่านหน้าดอกไม้ดำดี

ถือประคำสำหรับร่ายพระเวท เอาเพศเป็นพรหมฤาษี
ครั้นเสร็จสรรพจับศรอสุรี เข้าสู่โรงพิธีทันใด

๑๖ คำ ๑ เสมอ

ชมตลาด ◎ ขึ้นนั่งเหนือพระแท่นแว่นฟ้า บูชาพระเวทตามเพศไสย
แล้วตรัสดั่งมหาเสนาใน ให้โหมไฟอาหุติพิธีกรรม์
จึ่งจับศรกรประนมเหนือเกศ ไหว้บรมพรหเมศรังสรรค์
มัทยัสถ์ขัดสมาธิสองชั้น ชักประคำรำพันภาวนา

๑๔ คำ ๑ ตระ

ร่าย ◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์ถือฤทธิ์ทุกทิศา
ตามโอรสทศกัณฐ์กระชั้นมา จนถึงป่าหิมพานต์พนาลี
พอบ่ายแสงสุริยันตะวันเย็น แลเห็นช่อฟ้าหลังคาลี
ทั้งเสียงฆ้องกลองตระเวนอสุรี รู้ว่าโรงพิธีกระทำการ
จึ่งตรัสดั่งพวกพหลพลไกร ให้นายไพร่พร้อมพรักเข้าหักหาญ
รบรุมตะลุมบอนรอนราญ ใครต้านทานแทงฟันให้บรรลัย

๑๖ คำ ๑

◎ บัดนั้น โยธาวานรน้อยใหญ่
รับสั่งสำแดงแผลงฤทธิไกร เข้าล้อมไล่อสุรีตีรัน
บ้างโจนจับลับประยุทธเหยียบบ่า หักขาแขนฟาดขาดสะบั้น
บ้างชิงดาบหอกแกว่งแทงกุมภัณฑ์ หักโหมโรมรันราวี

๑๔ คำ ๑

◎ บัดนั้น พวกพลอสุรศักดิ์ยักษ์
บ้างรบรับจับดิ่งเบื้นดิ่งคด บ้างวิ่งหนีกระจัดพลัดพราย

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ บัดนั้น โยธาพานิรทร์ดิ่นทั้งหลาย
เห็นยักษ์หนีแยกแตกกระจาย เข้าทลายโรงพิธีมีไป

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตผิดประหลาดหวาดไหว
ดิ่มเนตรเห็นดิ่งมาชิงชัย ตกใจฤกษ์ดิ่งดังดัง
เผ่นโผนโจนจากบัลลังก์อาสน์ คิดขยาดย่อท้อถอยหลัง
ไม่อาจหาญต้านต่อรอรั้ง พังกำดังองค์พระอนุชา

ไ ๔ คำ ไ

◎ บัดนั้น พวกวานรหลอนหลอกกลอกหน้า
แส่ร้องหัวเราะเยาะเย้ยอสุรา จ้วงจาบหยาบช้าพาที่

ไ ๒ คำ ไ

เย้ย ◎ เหวยไอ้ใจทมิฬอินทรชิต มาสิ้นคิดคุดคู้อยู่ที่นี่
ไยมิยกโยธาไปราวี่ รบพุ่งกรุงศรีอยุธยา
มิแต่ทำปิ้นปล้อนหลอนหลอก ไม่อาจออกประจัญกันซึ่งหน้า
มิ่งได้ยักษ์นักโทษที่ไหนมา นิมิตเหมือนสัตว์ดาแล้วฆ่าดี
กุ่ยกุ่ยหน้าอายตายเสียเปล่า เขารู้เท่าถึงใจแล้วไพล่หนี
ทำศึกซ่อนเงื่อนเหมือนสัตรี ครั้งนี้สุดมือแล้วหรือไร
แม้นรักตัวกลัวตายวายชีวา จงเร่งสารภาพกราบไหว้

จะงดโทษโปรดยกชีวิตไว้ ถ้าหาไม่จะยับดงกับมือ
บ้างว่าเองใช้โง่โว้เว้ จะทำเด่หัดวงล่อต่อไปหรือ
อย่าเฉยเชือนเบือนหน้ามาหารือ พลางตบมือหัวเราะเยาะไยไพ

ไ ๑๐ คำ ไ กราวรำ

ร่าย เมื่อนั้น อินทรชิตแค้นคั่งฟังไม่ได้
จึงชี้หน้าว่าเหม่ไอ้ลิงไพร มาแคะไค้ค่อนว่าสามานย์
อันแยบยลกลศึกลึกลับ เกิดสำหรับชายฉลาดชาติทหาร
เมื่อพวกมึงกับนายวายปราณ เพราะโง่งมซมซานการสงคราม
หากพิเภกอยู่ด้วยช่วยชีวิต จึงได้ติดตามมาว่าหยาบหยาม
แม้นหาไม่ไอ้ลิงกับลักษณ์ราม จะถึงความมรณาเสียช้านาน
อย่าลบหลู่ดูถูกปัญญายักษ์ มึงรู้จักอะไรไอ้เดรัจฉาน
พลางกวัดแกว่งแส่งศรเข้ารอนราญ ตีลิงวิ่งพล่านพัลวัน

ไ ๔ คำ ไ เชิด

เมื่อนั้น พระลักษณ์ฤทธิแรงแข็งขัน
เด็ดจากรถแก้วแพรวพรรณ เข้าโรมรันรบยักษ์ด้วยศักดา
ถ้อยที่รันประจัญจับ กลอกกลับเปลี่ยนซ้ายย้ายขวา
ชิงเหลี่ยมเช่าน้าวเสียรอสุรา หันเหียนเปลี่ยนท่าราวี

ไ ๔ คำ ไ เชิด

เมื่อนั้น อินทรชิตสิทธิศักดิ์ยักษ์
เคล่าคล่องป้องกันประจัญตี ถ้อยที่หนีไล่ในทำนอง

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์ฤทธิไกรไวว่อง
จึงขึ้นจับตอยคอยขยับรับรอง ตีต้องขุนมารซานทรุด

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น โอรสทศกัณฐ์ขยั้นหยุด
จึงขึ้นสายศรสิทธิ์ฤทธิรุทร หมายมนุษย์นายดิงแด้วยิงไป

ไ ๒ คำ ไ เชิดฉิ่ง

◎ เสียงสะเทือนเลื่อนดั่นโลกธาตุ พสุธาอากาศหวาดไหว
ไปต้องดิงเหล่าพหลพลไกร พุ่งไล่เรี่ยรายก่ายกัน

ไ ๒ คำ ไ โอด

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์เห็นโยธาอาสัญ
จึงขึ้นศรพลายวาตพาดสายพลัน หมายตรงทรงดั่นไปทันใด

ไ ๒ คำ ไ เชิดฉิ่ง

◎ เบื้นพระพายพัดมาต้องวานร ที่ม้วยมรณ์กลับฟื้นยืนขึ้นได้
แล้วต้องอินทรชิตฤทธิไกร ศิลป์ชัยติดเต็มทั้งกายา

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตชื่อวังแทบสังขาร์
พิษศรร้อนรุ่มกลุ้มอุรา ขึ้นอุตล่าห์ทรงกายร่ายมนต์

ไ ๒ คำ ไ ตระ

◎ เดชะพระเวทฤทธิรอน ดูกศรมนุษย์หลุดหล่น
ครั้นจะอยู่สู้รบฤทธิรณ ก็สิ้นพลผู้เดียวเปลี่ยวใจ

ทั้งสิ้นสาตราวุธสุดคิด น่าที่ชีวิตจะดักษัย
จำจะลอบหลบลี้หนีไป แต่พอได้ดาชนกชนนี
คิดพลางทางย่านอาคมขลัง เป็นเมฆบังบดในไพรศรี
จึ่งถัดแถลงแฝงองค์อสุรี เหาะหนีมุ่งตรงเข้าถงกา

๑๖ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น น้องพระหริรักษ์นาถา
เห็นบดคดุ้มกดุ้มมืดเมฆา อสุราคลับคล้ายหายไป
จึ่งตรัสถามพิเภกโหราจารย์ อินทรชิตคิดการเบื้นใฉน
จึ่งไม่อยู่สู้รบฤทธิไกร หรือจะใช้กลอุบายย้ายยัก

๑๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น พิเภกคิดดูรู้ประจักษ์
ทูลฉลองน้องพระหริรักษ์ อันชุนยักษ์นี้คิดฤทธิไกร
จึ่งหลบลี้หนีเข้าถงกา จะคิดอ่านมารยานั้นหาไม่
ด้วยรู้ว่าชีวันจะบรรลัย หมายจะไปดาชนกชนนี

๑๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์ทรงสวัสดิรัศมี
ได้ฟังทูลแถลงแจ้งคดี มิรู้ที่จะคิดติดตามไป
ทั้งเพลาสายัณห์เย็นถง สุริยงจวนจะลับเหลี่ยมไศล
จึ่งเลิกทัพกลับพลสกลไกร คืนไปที่ประทับพลับพลา

๑๔ คำ ๗ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงเสด็จลงจากรถ ไปประณตบทเรศพระเชษฐา
ทูลเล่าแถลงแจ้งกิจจา ดังได้ยุทธนาราวี

๗ คำ ๗ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระหริวงศ์องค์นารายณ์เรืองศรี
แจ้งว่าอินทรชิตเสียชีวี ยินดีจึงดำรัสตรัสไป
อันโอรสทศเศียรสุริย์วงศ์ รณรงค์แกล้วกล้าจะหาไหน
จำจะคิดฆ่ามันให้บรรลัย จึ่งจะเร็จศึกใหญ่ในดงกา
ว่าพลางทางชวนพระน้องรัก ไปหยุดพักผ่อนผันให้หรรษา
แล้วลุกจากแท่นที่ตั่งตา เข้าที่ไสยาในราตรี

๗ ๖ คำ ๗ เสมอ

๏ เมื่อนั้น อินทรชิตสิทธิศักดิ์ยักษ์
พอสิ้นแสงสุริยาถึงธานี ไปสู่ที่ราชฐานพระมารดา

๗ ๒ คำ ๗ เสมอ

๏ ก้มเกล้าเคารพอภิวาท แทบบาทชนนีเศร้าหา
มิทันทูลแถลงแจ้งกิจจา โศกาก่ำสลดสลดใจ

๗ ๒ คำ ๗ โอด

๏ เมื่อนั้น นางมณโฑเทวีศรีใส
เห็นองค์โอรสาโศกาลัย ตกใจไม่เบิ่นสมประดี
ดูบหลังลูกรักแล้วซักถาม เจ้ารบกับพระรามเรืองศรี
เหตุไฉนจึ่งกลับมาต่อราตรี อย่าโศกีเลยเล่าให้เข้าใจ

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น อินทรชิตกลืนกลั้นกันแสงไห้
จึ่งทูลความตามเรื่องแต่แรกไป จนชิงชัยเสียทัพอัปรา
เป็นสุดสิ้นความคิดฤทธิรุทร เห็นจะสุดสิ้นชีวังสังขาร์
ลูกจึ่งลอบหลบลี้หนีมา จะทูลลาบิตุราชมาตุรงค์
ทั้งจะฝากสองกุมารหลานขวัญ กับสุวรรณกันยุมานวลหง
อันลูกนี้มิได้รองบาทบงสุ์ พรุ่งนี้คงชีวันจะบรรลัย

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น นางมณโฑฟังแจ้งแถลงไข
แสงสงสารโอรสระทดใจ เข้าส้วมสอดกอดไว้แล้วโศกา

ฯ ๒ คำ ฯ โอด

โอ้ ๏ โอ้ว่าอินทรชิตสิทธิศักดิ์ เสียแรงแม่พิทักษ์รักษา
กล่อมเกลี้ยงเลี้ยงไว้จนใหญ่มา ทุกเวลาเช้าเย็นได้เห็นกัน
หมายจะสืบสุริย์วงศ์พงศ์เผ่า ควรหรือเจ้าจะมาอาสัญ
แม่จะกินน้ำตาไม่ราวัน จะมอดม้วยด้วยกันเป็นมั่นคง
ทั้งนี้สีดาเป็นต้นเหตุ ให้บิตุเรศรักใคร่ไหลหลง
จนสู้เสียลูกเต้าเผ่าพงศ์ จะคิดสงสารใครก็ไม่มี
โอ้เสียดายลงกาอาณาจักร จะเสื่อมศักดิ์สูญสิ้นทั้งกรุงศรี
นางกอดโอรสร่ำพร่ำโศกี ดังเทวีจะวินาศขาดใจ

ฯ ๘ คำ ฯ โอด

ร่าย ๏ แล้วกลืนกลั้นชลนาว่าลูกรัก อย่าเพ่อด่วนหวนหักตักษัย
แม่จะพาขึ้นไปเฝ้าท้าวไท ทูลให้ผ่อนผันด้วยปัญญา

ว่าพลางย่างเยื้องยุรยาตร กับองค์โอรสราชเสน่หา
พร้อมเหล่าสาวสรรค์กัลยา ล่องโคมนำหน้าคลาไคล

๔ คำ ๗ เพลง

◎ ถึงปรางค์รัตน์ทัศนาเห็นสาม สถิตที่แท่นทองผ่องใส
จึ่งพาองค์อินทรชิตฤทธิไกร เข้าไปกราบกัมบังคมคัล

๒ คำ ๗

ข้า ◎ เมื่อนั้น ทศเศียรสุริย์วงศ์รังสรรค์
เห็นลูกรักอัคเรศร่วมชีวัน จึงบัญชาถามเนื้อความไป
อินทรชิตคิดฆ่าสุชาจาร ยังสำเร็จราชการหรือไฉน
พิธีกุมภนิยาที่ว่าไว้ ไปทำได้เสร็จแล้วหรือแก้วตา

๔ คำ ๗

ร่าย ◎ เมื่อนั้น อินทรชิตสิทธิศักดิ์ยักษา
จึงทูลความตามตอบพระอนุชา ทั้งเข่นฆ่ารูปนิมิตเหมือนคิดไว้
แล้วไปตั้งพิธีที่จักรวาล ยังทำการหาเสร็จสำเร็จไม่
พระลักษณ์ยกพลดิ่งไปชิงชัย ทะลวงไล่หักหาญผลาญกุมภัณฑ์
ทั้งตัวถูกถูกศรศักแสนเล่ห์ ติดเต็มกายาแทบอาสัญ
นี่หากตอบหลบลี้หนีทัน จึ่งไม่ม้วยชีวันบรรลัย
เหตุทั้งนี้พิเภกบอกพระราม จึ่งได้คิดคิดตามแก้ไข
เมื่อทำศึกขัดขวางทุกอย่างไป จะชิงชัยกับมนุษย์นั้นสุดคิด

๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์รันทดสลดจิต
ชังตายตอบปดอบองค์อินทรชิต เจ้าทรงฤทธิ์รุ่งเรืองย่อมเลื่องลือ
อันค่อตีมิชนะก็ย่อมแพ้ จะหมายแต่เอาชัยนั้นได้หรือ
อย่าท้อจิตคิดการไปแก้มือ ให้เลื่องลือลูกรักว่าศักดา

๔ คำ

◎ เมื่อนั้น นวลนางมณโฑเสนหา
ได้ฟังท้าวทศกัณฐ์จำนรรจา จะขืนให้ลูกยาออกราวี
จึงทูลว่าพระองค์ผู้ทรงเดช จงโปรดเกศข้าบาทบทศรี
อินทรชิตชิงชัยกับไพรี ก็เสี่ยงที่แทบตายวายปราณ
ขืนจะใช้ไปประจญรณรงค์ ให้โอรสปดปดงไม่สงสาร
ขอพระองค์ทรงดำริตริการ ให้เมืองมารมีสุขสถาวร
ซึ่งข้าศึกมาประชิดติดลงกา เพราะเทวดาดวงสมร
สุริย์วงศ์พงศ์มารก็ม้วยมรณ์ ได้เดือดร้อนไพร่พ้าประชาชี
แม้นส่งนางคืนไปให้พระราม จะสุดสิ้นเสี้ยนหนามในกรุงศรี
ทั้งลูกรักจักได้รอดชีวี รองบุญบทมาลย์พระผ่านฟ้า

๑๐ คำ

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษา
ได้ฟังนางมณโฑโสภา จะให้ส่งดีดาดาวัณย์
ยิ่งเคืองขัดตรัสตอบมเหสี มิเสี่ยงที่แยบยลกลชัยน
มาหวงหึงชังเคียดเกี้ยจกัน เชิงชั้นเช่นเจ้าพอเข้าใจ
ตั้งแต่เรารับดีดามาเมือง ดูแค้นเคืองคับอกหมกไหม้

อำมะหิตริษยาตาเบิ่นไฟ มิให้ใครทัดเทียบเปรียบปาน
ยังแต่รังซ่อนเงื่อนเกลื่อนกลบ เอาความรบพุ่งมาว่าขาน
เจ้ากลัวลูกจะตายวายปราณ จงให้ผ่านดงกาชานี้
แต่ตัวกูผู้เดียวจะเคี่ยวขับ รบรับข้าศึกไม่นึกหนี้
ซึ่งจะให้ส่งสัตตานารี ใครอย่ามาพาทีแต่นี้ไป

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น นางมณโฑเทวีศรีใส
ฟังท้าวเธอตรัสตัดเยื่อใย เบิ่นจนใจไม่รู้ที่จะคิด
จึงว่าข้าทูลความตามตรง พระองค์กลับเห็นว่าเบิ่นผิด
วิบากกรรมสำหรับจะม้วยมิด จะขืนครองชีวิตไว้ว่าไร
ร่ำพลางนางฟายชลเนตร คิดสังเวชลูกรักจะตักษัย
ทั้งแค้นคำภัสดาโศกาลัย สะอึกสะอื้นไห้ไปมา

ไ ๖ คำ ไ โอด

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตสิทธิศักดิ์ยักษา
เห็นทรงฤทธิ์บิตุเรศกับมารดา เคืองขัดอัชยาเบิ่นราคี
จึงก้มเกล้ากราบกรานประทานโทษ พระบิตุรงค์จงโปรดเกศี
ลูกเสียทีพักลับมาเพลานี้ ใช่จะหนีณรงค์สงคราม
คงจะขออาสาฝ่าพระบาท จนชีวาตม์วายวางกลางสนาม
ถึงบรรลัยไว้ชื่อให้ลือนาม ไม่ครั่นคร้ามฤทธิไกรไพรี

ไ ๖ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษ์
ได้ฟังโอรสาพาที ยินดีด้วยสมอารมณ์คิด
จึงว่าเจ้าเผ่าพงศ์พรหเมศ แต่ตรึเนตรยังไม่รอต่อคิด
ถึงเหล่าถึงลักษณ์รามก็ขามฤทธิ์ จงช่วยคิดฆ่ามันให้บรรลัย

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตกราบก้มบังคมไหว้
แล้วลาสองกษัตราคลาไคล ตรงไปที่อยู่สุริ์

๗ ๒ คำ ๗ เสมอ

◎ นั่งเหนื่อแท่นสุวรรณบรรจถรณ์ ให้รุ่มร้อนฤทัยดังไฟจิ
เห็นลูกรักอัคเรศร่วมชีว์ ยิ่งมีเสนหาอาลัย
ชลนัยน์ไหลลงพรากพราก จะออกปากพาทีมิใคร่ได้
กอดประคองสองพระองค์โอรสไว้ สะอึกสะอื้นให้ไปมา

๗ ๔ คำ ๗ โอด

◎ เมื่อนั้น นางสุวรรณกันยุมาเสนหา
เห็นสามีมิได้จำนรรจา แต่กอดโอรสาโศกาลัย
คิดประหลาดหวาดหวั่นขวัญหาย โฉมฉายกราบก้มบังคมไหว้
แล้วทูลถามความซึ่งสงสัยใจ เบื้นใฉนพระองค์ทรงโศกา

๗ ๔ คำ ๗

โอ้ ◎ เมื่อนั้น องค์อินทรชิตยักษา
คิดสงสารสุวรรณกันยุมา อุตส่าห์กลั้นชลนาพาที
เป็นกรรมแล้วแก้วตาของผัวเอ๋ย จะบอกความทรามเชยอย่าหมองศรี

ด้วยศึกเสือเหลือกำลังครั้งนั้น มิรู้ที่จะผ่อนผันฉันใด
ทั้งศรสาตราวุธก็สุดฤทธิ์ น่าที่ชีวิตจะตักษัย
ค่อยอยู่เถิดแก้วตาอย่าอาลัย จงตั้งใจกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงลูกรัก
อนึ่งเล่าเจ้าอุตส่าห์ฝากองค์ พระบิดุราชมาตุรงค์ทรงศักดิ์
จะได้เห็นเป็นที่พึ่งพำนัก อันผัวรักมิได้มาเห็นหน้าน้อง
ขอฝากเหล่าสาวสนมทั้งนั้นด้วย โฉมยงจงช่วยปกป้อง
อันแก้วแหวนแสนทรัพย์เงินทอง ให้แก่สองโอรสยศไกร

๑๐ คำ

ร่าย เมื่อนั้น นางสุวรรณกันยุมาเพี่ยงศักษัย
เข้ากอดบาทภัสดาด้วยอาลัย สะอื้นไห้ครวญคร่ำรำพัน

๒ คำ ๑ โอด

โอ้ โอ้พระร่มโพธิ์ทองของน้องเอ่ย มิควรเลยจะมาอาสัญ
เคยปกเกล้าเช้าเย็นไม่เว้นวัน สารพันผาสุกทุกเวลา
แม้นสิ้นบุญพูนกระหม่อมของเมียแล้ว ดังดวงแก้วมืดมิดทุกทิศา
ทั้งโอรสพี่น้องสองรา เป็นกำพร้าบิตุเรศดังเวชนัก
โอ้แม้นมีทุกข์ทุกเข็ญไม่เห็นใคร จะพึ่งได้ดังองค์พระทรงศักดิ์
สำหรับแต่จะอัปภาคย์พักตร์ เมียรักจักอยู่ไปใยมี
ร่ำพลางทางทรงกันแสงไห้ ชลนัยน์นองเนตรนางโฉมศรี
ทั้งเหล่าสาวสุรางค์นารี โศกีออองค์ลงไป

๔ คำ ๑ โอด

ร่าย ◎ เมื่อนั้น

อินทรชิตเศร้าสร้อยละห้อยไห้
เห็นเมียรักนักสนมกรมใน
จึงแกล้งตรัสตระโบมโถมเข้า
อันกำเนิดเกิดมาในชาตรี
ที่เป็นชายชำนาญการสงคราม
จะสู้ตายตามกรรมที่ทำไว้
จงต่างโศกเสียบ้างพี่ผัว
แค่สั่งเสียเมียขวัญจำนรรจา
อุตส่าห์ขึ้นกลั้นกลั้นชลเนตร
เช็ดจากแก้มแก้วแววไว

จะพิศพักตร์อัคเรศมิใคร่ได้
คลาไคลไปสรงคงคา

๑๐ คำ ๑ เสมอ

โทน ◎ ดูบไล้สุคนธ์ปนปรุง

ห้อยหน้าผ้าทิพย์โกสัย
ฉลององค์เกราะแก้วแววับ
ตาบทิศทับทรวงห่วงห้อย
พาหุรัดเรียบร้อยพลอยราย
ธำมรงค์ทรงสวมนิ้วพระหัตถ์
มงกุฎกรรเจียกแก้วแววฟ้า

เพื่องฟุ้งประทินกลิ่นบุบผา
ภูษาพื้นทองทองระยับ
ชายไหวชายแครงแส่งสลับ
ปั้นเหน่งเพชรบานพับทับทิมพราย
สอดสร้อยสังวาลประสานสาย
ทองกรจำหลักลายลงยา
เพชรรัตน์พรรณรายทั้งซ้ายขวา
จับพระแสงสาตราคลาไคล

๘ คำ ๑ เสมอ

ร่าย เมื่อนั้น นางสุวรรณกันยุมาหม่นไหม้
เข้าล้วมสอดกอดบาทผัวไว้ สะอื้นไห้ไม่เบื่นสมประดี

๗ คำ ๗ โอด

ไอ้ เจ้าประคุณทูลกระหม่อมของเมียเอ๋ย จะละเลยข้าบาทบทศรี
ทิ้งไว้ให้อยู่ในบุรี จะรู้ที่ผินหน้าไปหาใคร
น้องเคยพึ่งบาทบงสุ์ทรงเดช เสมอเหมือนบิตุเรศรักใคร่
แม้นพระองค์อาสัญบรรลัย เมียไม่ขออยู่จะสู้ม้วย
พระเด็ดจไปไหนจะไปตาม แม้นสงครามวอดวายจะตายด้วย
นางครวญคร่ำกำสรดระทดระทวย บมจะม้วยชีวันบรรลัย

๗ ๖ คำ ๗ โอด

ร่าย เมื่อนั้น อินทรชิตหยุดยืนสะอื้นไห้
สุดที่จะรั้งรักหักใจ ยิ่งเบื่นห่วงบ่วงใยอาลัยลาน
ดดองค์ลงแอบอัคเรศ ชลเนตรไหลลงด้วยสงสาร
ปลอบประโลมโฉมยงนงคราญ เยาวมาลย์อย่าวิโยคโศกนัก
อันสงครามครั้งนเบื่นที่สุด จะยงยุทธต้านต่อปรปักษ์
ไม่ปลดปลงคงคืนมาเห็นพักตร์ น้องรักอย่าเศร้าเสียใจ
ปลอบนางพลางกลั้นกันแสง อุดส่าห์แข็งขืนหักรักใคร่
ลงจากปราสาทแก้วแววไว คลาไคลไปเฝ้าเจ้าลงกา

๗ ๔ คำ ๗ ทยอย

◎ ครั้นถึงจึงเคารพอภิวาท พระบิดุรงค์ชิราชนาถา
แถ้วว่าข้าขอบังคมลา ออกไปยุทธนาราวี

๗ ๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษ์
ชื่นชมสมถวิลยินดี จึ่งพาทีโฉมเฉาเอาใจ
มิเสียแรงลูกยากล้าหาญ ควรจะผ่านพาราลงกาได้
จงไปตีมาดีให้มีชัย อรินทร์ภัยพ่ายแพ้แก่ลูกยา
ว่าพลางทางสั่งอำมาตย์มาร จัดทหารให้องค์โอรสา
กำชับสั่งครั้นใครหนึ่งมา กูจะฆ่าอกซ้ำให้หนำใจ

๗ ๖ คำ ๗

◎ บัดนั้น มโหทรรับสั่งบังคมไห้ว
ออกจากพระโรงคัลทันใด รีบไปเกณฑ์พหลพลรบ

๗ ๒ คำ ๗ เสมอ

ยานี ◎ จัดทัพสับสนอลหม่าน พลมารหลั่กลั้นหนึ่หลบ
ทั้งเดือนออกเอาระดมสมทบ ไม่ได้ครบตามบาญชีดีเร่งรัด
ที่ไปค้างทางไกลไม่อยู่ ให้เจ้าหมู่จ้างใส่มิให้ผัด
พวกนายหมวดตรวจตราสารวัด ผูกมัดโยยึดกันมี่ไป

๗ ๔ คำ ๗ เจรจา

ร่าย ◎ ครั้นพร้อมพรั่งตั้งกระบวนพยุหบาตร โดยราชตำรับทัพใหญ่
แถ้วเทียมราชรถแก้วแวววไว มาเทียบไว้ตามเคยที่เกยดา

๗ ๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตสิทธิศักดิ์ยักษา
จึ่งบังคมสมเด็จพระบิดา ออกมาตรวจโยธาหน้าพระลาน

ไ ๒ คำ ไ *เสมอ*

◎ พร้อมพรั่งรถรัตจัตุรงค์ ให้เดินธงทัพหน้ากล้าหาญ
ขยายยกพหลพลมาร เลี่ยงสะท้านสะเทือนทางกลางนคร

ไ ๒ คำ ไ *กราวใน*

โอ้ร่าย ◎ ครั้นออกนอกกำแพงพารา เป็นดังร้ายแรงกาจว่าว่อน
บ้างโฉบฉาบคาบจิกกรรเจี่ยกจร บ้างเฉี่ยวงอนรถทรงของชัย
สารพัดอัศจรรย์หวั่นจิต น่าที่ชีวิตจะดักษัย
เหลี่ยวดูปราสาทเพี้ยงขาดใจ ตั้งแต่นมิได้มาไสยา
ส่งสารพระชนกชนนี จะโศกีเศร้าสร้อยละห้อยหา
นิจจาเอ่ยสุวรรณกันยุมา จะกินแต่น้ำตาไม่ราวัน
แล้วคิดถึงโอรสสุดจิต จะม้วยมิดมิได้กลับมารับขวัญ
ส่งสารสาวสุรางค์นางกำนัล จะโศกศัลย์สร้อยเศร้าถึงเรานัก
ยิ่งคิดคิดไปก็ใจหาย ไม่เว้นวายวิตกเพี้ยงอกหัก
แล้วชื่นคิดมานะสละรัก เร่งพหลพลยักษ์ยาตรา

ไ ๑๐ คำ ไ *เชิด*

ร่าย ◎ ครั้นถึงที่ผจญรณรงค์ พอสุริยงร้อนแรงแสงกล้า
ให้ยับยั้งตั้งมั่นโยธา อยู่ริมชายป่าพนาลัย

ไ ๒ คำ ไ *เจรจา*

ร้า ◎ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
เสด็จออกนั่งหน้าพลับพลาชัย เสนาในนอบน้อมพร้อมพรัก
พระปรารภดำริดริการ จะสังหารอินทรชิตฤทธิศักดิ์
พอได้ยินลำเนียงเสียงยักษ์ คิกคักชานโห่เบ็นโกลา

๗ คำ ๗

ร่าย ◎ จึงตำรัสตรัสถามโหราเอก ดูก่อนพิเภกยักษา
ทัพนี้คือใครเบ็นใหญ่มา เจ้าลงกาหรือวงศ์พงศ์ยักษ์

๗ ๒ คำ ๗

◎ บัดนั้น พิเภกพิเคราะห์ดูรูประจักษ์
จึงกราบทูลองค์พระหริรักษ์ มิใช่ทัพทศพักตร์ศักดา
คือเบ็นองค์อินทรชิตฤทธิรุทร จะสิ้นสุดชิวังสังขาร์
แต่จะใครไว้ชื่อให้ดื่อชา จงทราบใต้บาทาฝ่าธุลี

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงสวัสดิ์รัศมี
ได้ฟังทูลแถลงแจ้งคดี สั่งพระศรีอนุชายาใจ
เจ้าจงไปรอนราญหาญหัก ผลาญโอรสทศพักตร์ให้ศักษัย
สุครีพรีบจัดพลไกร เบ็นทัพชัยให้พระอนุชา

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น สุครีพรับสั่งใส่เกศา
ก้มกรานคลานคล้อยถอยออกมา ตรวจตราเตรียมกระบี่รี้พล

๗ ๒ คำ ๗ ประถม

ยานี ◎ กองหน้าวานรนิลราช เคยองอาจออกศึกผีกฝน
กองหนุนชุนกระบินทร์นิลนนท์ ให้เกยูรชุนพลเบ็นปีกซ้าย
ปีกขวาวาหุโรมเคยโจมทัพ เคี่ยวขับต่อตีไม่หนีหาย
ทวีกันกองหลังรั้งท้าย ทั้งไพร่นายครบถ้วนจำนวนเกณฑ์
เหล่าดิงด้อมวงองครักษ์ ใส่เสื้อกั๊กชีกระบือถือเขน
บ้างนุ่งผ้าตาโถงโจงกระเบน ขี่กิเดนดองกำดังวังชา
ดิงเดวดางกระบี่ชนชีแพะ บ้างขี่แกะกุมตะบองบ้องหน้า
แต้วเทียมราชรถแก้วแววฟ้า เข้ามาประทับฉับไว

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์รัศมีศรีใส
ถวายบังคมตาคตาไคล เสด็จไปชำระสระสรงชล

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

โทน ◎ ดิงไพรไขท่อประทุมทอง ตกต้องพระกายดังสายฝน
ลำอางองค์ทรงเครื่องพระสุคนธ์ ปรุงปนจวงจันท์คันธรส
สอดส่นับเพลาทรงอลงการ์ ภูษาเชิงชายลายก้านชด
ฉลององค์อินทร์ชนูดูช้อยชด เกราะแก้วมรกตกันทรวง
ศาตบั้นเหน่งเนาวรัตน์ตรัจเตร็จ ประดับเพชรไพโรจน์โชติช่วง
สร้อยสนสังวาลวรรณกุดั่นดวง ทับทรวงเพ็ญห้อยพลอยระยับ
พาหุรัดทองกรซ้อนทรง จำมรงค์เรือนเก็จเพชรประดับ
มงกุฎกรรเจียกจรซ้อนซับ แต้วทรงศรลำหรับราวี

ไ ๔ คำ ไ

ร่าย ◎ ครั้นเสร็จยุรยาตรคลาดคลา ลงจากพลับพลาหลังคาสี
เหล่าทหารขานโห่สามที ได้ฤกษ์ดีคลี่คลายขยายพล

ฯ ๒ คำ ฯ กราวนอก

โทน ◎ รถเอยรถแก้ว พลอยประดับวับแววเวหน
บุษบกหน้าบันชั้นบน ดังไพชยนต์ชัชวาลวิมานทิพย์
เทียมเทพกัณฐัศว์สะบัดย่าง ไปตามทางราบเลี่ยนเตียนตลิบ
รถที่นั่งดังจะเคลื่อนเลื่อนลอยลิบ พลสิบสมุทรเดินดำเนินธง
เทวาสุราลัยเอาใจช่วย ให้สังหารมารม้วยเป็นผุยผง
บ้างโปรยปาริกชาติกลาดกลางดง รองกงราชรถไม่จดดิน
พระพายชายพัดมาอ่อนอ่อน หอมเกสรอวลอบตลบกลิ่น
เร่งทัพขับพหลพลพฤนท์ พานรินทร์โห่ร้องก้องไป

ฯ ๘ คำ ฯ เชิด

ร่าย ◎ ครั้นถึงจึ่งเห็นทัพยักษ์ ธงปักเป็นทิวปลิวไสว
ให้หยุดยั้งตั้งมั่นพลไกร จะดูเชิงชิงชัยไพรี

ฯ ๒ คำ ฯ

◎ เมื่อนั้น อินทรชิตสิทธิศักดิ์ยักษี
เห็นพระลักษณ์ยกมาจะราวี ได้ท่วงทีมิให้หยุดพัก
กระทืบรถที่นั่งตั้งสิงหนาท ร้องประกาศสั่งหมู่อสุรศักดิ์
จงเร่งเข้าตีทัพจับพระลักษณ์ หาญหักห้ำหั่นให้บรรลัย

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พวกพหลพลนิกายนายไพร่
กลัวลิงยิงปืนไปแต่ไกล ทั้งธนูหางไก่เกาทัณฑ์
พวกกองหนุนรุนหลังพวกกองหน้า เข้าไล่วานรรับกลับขยั้น
นายทัพขับพลทะลวงฟัน เข้าโรมรันรบลิงเป็นสิงคลี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น โยธาวานรไม่ถอยหนี
บ้างแกว่งขวานเงื้อพร้างาตรี แข็งข้อต่อตีติดพัน
บ้างเผ่นโผนโจนจับสัประยุทธ อุตลุดผลัดเปลี่ยนเหียนหัน
ว่องไวไล่พิฆาตฟาดฟัน พลกุมภัณฑ์แพ้ลิงวิ่งเกรียว

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น อินทรชิตคิดพิโรธโกรธเกรี้ยว
โจนจากรถทรงองค์เดียว เข่นเขี้ยวเข้าตีกระบี่ไพร

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระลักษณ์ไม่พรั่นหวั่นไหว
ลงจากรถสุวรรณทันใด เข้าชิงชัยอินทรชิตฤทธา
แคล่วคล่องป้องปัดผลัดเปลี่ยน ขึ้นเหยียบเข่าน้าวเศียรยักษา
ได้ทีตีรันกระชั้นมา อสุราหันเหเซทรุด

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น อินทรชิตเคี่ยวขับสัประยุทธ
ถ้าเลื่อยเหนื่อยเหน็ดเข็ดมนุษย์ ยืนหยุดเอี้ยวองค์กงศิลป์ชัย

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระลักษณ์ไม่พรั่นหวั่นไหว
ขนพระแสงศรสิทธิ์ฤทธิไกร ยิงแย้งแผลงไปมิได้ช้า

ไ ๒ คำ ไ เชิดฉิ่ง

๏ ศรพระลักษณ์บั่นอกอินทรชิต เข้าสู่บเลือดเชื้อดชีวิตยักษา
สุดสิ้นกำลังวังชา อสุราล้มดิ้นสิ้นชีวัน

ไ ๒ คำ ไ โอด

๏ ครั้นเสร็จสังหารผลาญยักษ์ พระลักษณ์ปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
พออ่อนแสงสุริยาสายัณห์ ก็เลิกพวกพลขันธ์เข้าพลับพลา

ไ ๒ คำ ไ เชิด

๏ บัดนั้น อสูรกองคอยเหตุยักษา
เห็นโอรสเจ้านายวายชีวา ก็รีบเข้าลงกาชาลี

ไ ๒ คำ ไ กราวเชิด

๏ ครั้นถึงอภิวาทบาทมูล กราบทูลทศพักตร์ยักษ์
พระโอรสพ่ายแพ้แก่ไพรี บัดนี้ม้วยมอดวอดวาย

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรเจียนใจจะขาดหาย
คิดคะนึงถึงบุตรสุดเสียดาย จนตื่นมอายเสนาโศกาลัย

ไ ๒ คำ ไ โอด

๏ แล้วฉุกขึ้นกระทืบแท่นแค้นนัก จะเข่นฆ่ารามลักษณ์เสียให้ได้
พรุ่งนี้เช้าตรู่กูจะไป ชิงชัยให้เห็นฤทธา
มโหทรรีบรัดไปจัดทัพ เอาสิบขุนกำกับเป็นกองหน้า

ทัพหนุนสิบรถลูกยา ให้โยธาเบิ่นขนัดจัตุรงค์
กูจะไปรบหักเอาพักเดียว ขับเคี่ยวข้าศึกให้ผุยผง
แล้วดงจากแท่นสุวรรณบรรจง เสด็จตรงเข้ายังวังใน

ไ ๖ คำ ไ *เสมอ*

◎ บัดนั้น มโหทรเสนาอัชฌาสัย
เสด็จขึ้นพอค่ำย่ำฆ้องชัย ก็ออกไปรี้บรัดจัดแจง

ไ ๒ คำ ไ *เสมอ*

ยานี ◎ ทัพหน้ากล้าศึกทั้งสิบขุน ทัพหนุนสิบรถเข้มแข็ง
ทัพหลวงปีกป้องกองแซง ใส่เสื้อแดงสักหลาดดาษดา
ขุนช้างผูกช้างระวางค้น เคยประจญประจามิครคิดมันหน้า
เหล่าทหารพาชีขี่อาชา ถือทวนโพกผ้าลิ่มพู
ขุนรถเทียมสัตว์จัตุบาท มฤคราชแรดควายหลายคู่
พลเท้าห้าวหาญผลาญศัตรู ถือขนูเสน่าเกาทัณฑ์
จัดถ้วนกระบวนทัพสรรพเสร็จ พอนาฬิกาสิบเอ็ดไก่ขัน
แล้วเทียมราชรถแก้วแพรวพรรณ มาเทียบกับเกยสุวรรณทันใด

ไ ๔ คำ ไ *เจรจา*

ข้าครวญ ◎ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์บรรทมไม่หลับไหล
จนยามดึกดื่นตรองตรมฤทัย คิดอาลัยพันผูกถึงลูกรัก
นิจจาเอ๋ยอินทรชิตของบิดา เคยปราบดินดินฟ้าอาณาจักร
ควรหรือมาพ่ายแพ้แก่พระลักษณ์ ให้เสื่อมศักดิ์สิ้นชื่อฤทธิไกร

โอ้เสียน้องแล้วมิหนำซ้ำเสียบุตร ยิ่งโศกแสนแค้นมนุษย์นักหนา
เมื่อไรจะรุ่งแจ้งแสงสุริยา กูจะไปเข่นฆ่าราวี

ฯ ๖ คำ ฯ

ร่าย ๏ แล้วเผยแกลแลดูดาวเดือน เห็นลอยเลื่อนลับฟ้าราศี
สุริยนแย้มเยี่ยมเหลี่ยมคีรี มาเข้าที่สรงน้ำลำอาง

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

โทน ๏ ลูบไล้ชำระสระสนาน พนักงานสีขนองทั้งสองข้าง
ทรงสุคนธารทาสารพางค์ สาวสุรางค์หมอบกรานอยู่งานพัด
สอดใส่สนับเพลาเพราผจง ภูษาทรงจีบจับโจงกระหวัด
ฉลององค์เกราะเกร็ดเพชรรัตน์ ปั้นเหน่งปัทมราชรูจี
สอดสร้อยสังวาลประสานสาย ทับทรวงรายมรกตสดสี
พาหุรัดรจนาจินดาดี ทองกรแก้วมณีศรีประเทือง
สิบเศียรสวมทรงมงกุฎ ประดับบุษราคำน้ำเหลือง
ธำมรงค์รจนาค่าเมือง อร่ามเรืองเพชรรัตน์ตรัจไตร

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย ๏ ครั้นเสร็จทรงศรศรีลีลาศ จากปราสาทแก้วมณีศรีใส
ให้กองนำดำเนินธงชัย คลาไคลเคลื่อนพหลพลมาร

ฯ ๒ คำ ฯ กราวใน

โทน ๏ รถเอยรถที่นั่ง บุษบกบัลลังก์ตั้งตระหง่าน
กว้างยาวใหญ่เท่าเขาจักรวาล ยอดเยี่ยมเทียมวิมานเมืองแมน
ดุมวงกงหันเป็นควันคว้าง เทียมสิงห์วิ่งวางข้างละแสน

สารถีขี่ขับเข้าดงแดน พื้นแผ่นดินกระเด็นไปเป็นจุณ
นทีตีฟองนองละลอก คลื่นกระฉอกกระฉ่อนชลค่นขุ่น
เขาพระเมรุเอนเอียงอ่อนละมุน อนนต์หนุนดินดาลสะท้านสะเทือน
ทวยหาญโห่ร้องก้องกัมปนาท สุธาวาสไหวหวั่นลั่นเลื่อน
บดแสงสุริยันตะวันเดือน คลาดเคลื่อนจัตุรงค์ตรงมา

ฯ ๘ คำ ฯ เชิด

ร่าย ◎ ครั้นถึงที่ผจญรณรงค์ ให้ปักธงริมรายชายป่า
ตั้งที่สีหนามตามตำรา ตรวจตราพหลพลมาร

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

ช้า ◎ เมื่อนั้น พระตรีภพลบโลกทุกสถาน
สถิตเหนือแท่นรัตน์ชัชวาล พร้อมทหารก้มเกล้าเคารพ
เห็นพยับอับแสงสุริยน เบื้องบนบดคลุ้มกลุ้มกลบ
เสียงโห่ฮึกครึกครื้นพื้นพิภพ ก็แจ้งว่าจะมารบเหมือนทุกที

ฯ ๔ คำ ฯ

ร่าย ◎ จึ่งดำรัสตรัสถามโหรเอก ดูก่อนพิเภกยักษี
ใครเป็นจอมโยธามาวันนี้ เห็นใหญ่หลวงท่วงทีมีศักดา

ฯ ๒ คำ ฯ

◎ บัดนั้น พิเภกดูรู้ลมในนาสา
จึ่งทูลว่าทัพองค์เจ้าลงกา จะออกมาแก้แค้นแทนทด

ฯ ๒ คำ ฯ

◎ เมื่อนั้น พระรามเรืองฤทธาปรากฏ
ชื่นชมสมในมโนรถ จะได้ไปเห็นทศกัณฐ์มาร
จึงดำรัสตรัสสั่งสุครีพ จงเร็วรีบเร่งรัดจัดทหาร
เราจะยกพลนิกรไปรอนราญ แผลงผลาญทศกัณฐ์ให้บรรลัย

๑๔ คำ ๑

◎ บัดนั้น สุครีพเสนาอัชฌาสัย
ถวายบังคมลาคลาไคล มาเร่งให้นายหมวดตรวจเกณฑ์

๑๒ คำ ๑ *ประถม*

ขานี ◎ ตั้งกระบวนโยธาพลากร กองหน้าวานรสุรเสน
กองหนุนทวิพิทจัดเจน เกียกกายเกณฑ์เกยูรเบื้นชุนพล
กองหลังตั้งนิลปาลัน พลขันธ์คั่งคับดับดล
บ้างโพกผ้าประเจียดลงมงคล คงทนถือศรอันชำแพะ
บ้างโพกผ้าสีชมพูหูกระต่าย ขันธ์ควายควบถูกผูกสองแกละ
ดางกระบองขับเกวียนระแทะ คอยแทงแกะกุมกะตักหยักรั้ง
ดางคนตัวดีขี่เสือดาว ถือหลาวไม้รวกใส่หมวกหนัง
เทวราชมาคุมกำลัง ก็เลื่อนรถพระที่นั่งมาเตรียมไว้

๑๔ คำ ๑ *เจรจา*

ร่าย ◎ เมื่อนั้น พระราเมศรัศมีศรีใส
จึงชวนพระอนุชาคลาไคล เสด็จไปสรงชลบนเคียงรอง

๑๒ คำ ๑ *เสมอ*

โทน ◎ สองกษัตริย์ชำระสระสนาน พระลักษณ์เข้าเอางานสีขนอง
แล้วต่างองค์ทรงสุคนธ์ปนทอง ผิวผ่องผุดสีฉวีวรรณ
สอดใส่สนับเพลาเพรากนก ภูษายกแย่งอย่างต่างสีสัน
ฉลององค์เลื่อมลายพรายพรัน คาดปั้นเหน่งกุดั่นประดับเพชร
กรองศอสังเวียนวิเชียรช่วง ทับทรวงสังวาลแววแก้วเก็จ
พาหุรัดรายพลอยลอยเม็ด ทองกรข้างละเจ็ดเส้นทรง
มงกุฎกรรเจียกแก้วแพรวพร้อย อุบะห้อยหอมประทิ่นกลิ่นส่ง
กรีดพระหัตถ์จัดเรียบธำมรงค์ แล้วต่างทรงศรสิทธิ์ฤทธิรุทร

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย ◎ ครั้นเสร็จเสด็จมาหน้าพระลาน ตรวจทหารคั่งคับนับสมุทร
ให้ยกพวกพหลพลยุทธ พิภพเพียงจะทรุดโทรมทลาย

ฯ ๒ คำ ฯ กราวนอก

โทน ◎ รถเอยรถทรง ขององค์อินทราเอามาถวาย
เวชยันต์บัลลังก์ที่นั่งราย เคยขี่ปราบราพณ์ร้ายพ่ายแพ้
เทียมสินธพทะยานร่านเริงร่า สารถีเทวาง่าเงื้อแส้
ประโคมฆ้องกลองดังสังข์แตร ทหารแห่ตามกระบวนแต่ล้วนลิง
พลพื้นปืนแดงแซงสองข้าง บ้างขี่เนื้อเสือสางวางวิ่ง
อภิรุมชุมสายพรายพริ้ง กรรชิงกลิ้งกลดบดบัง
โห่ร้องก้องกึกครึกครื้น พ่างเพียงเสียงคลื่นกระทบฝั่ง
เหยียบไม้ไล่ลู่ภูผาพัง คับคั่งมรคาคลาไคล

ฯ ๘ คำ ฯ เชิด

ร่าย ◎ ถึงที่รบพบทัพทศกัณฐ์ แน่นนันนับหมื่นดังคลื่นใหญ่
จึงหยุดยั้งตั้งมั่นพลไกร ส่งบไว้คอยฟังกำลังยักษ์

๒ คำ

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรสุริย์วงศ์ทรงศักดิ์
เห็นโยธาวานรคึกคัก ทั้งพระลักษณ์พระรามรูปงามจริง
ดูเธอองค์อ่อนระทวยนวยนาด กิริยามารยาทเหมือนอย่างหญิง
จึงร้องเย้ยเหวยมนุษย์นายดิง ทำเย่อหยิ่งยกพลมาปล้นยักษ์
ไม่รู้จักเราหรือชื่อทศเศียร จะปราบเสียนึกในไตรจักร
ถึงพรหมินทร์อินทราสุรารักษ์ ก็เกรงฤทธิ์ลิทธิศักดิ์ทุกแดนไตร
ท่านพี่น้องสองราก็บวานร ไม่ทานแรงแสงศรของเราได้
แม้นรักตัวกลัวชีวันจะบรรลัย จงเลิกทัพกลับไปจากลงกา
ถ้าขืนอยู่สู้รบไม่หลบหลีก จะจับฉีกขาแขนให้แสนสา
เราห้ามปรามตามจิตคิดเมตตา จงเร่งล่าเลิกทัพกลับไป

๑๐ คำ

◎ เมื่อนั้น พระราเมศย้มย่องสนองไข
ว่าเหวยพระยามารชาญชัย ช่างกระไรด้านหน้าพาที
เมื่อตัวทำทุจริตริษยา ไปลอบลักนางลีลาพาหนี
เราจึงติดตามมาราวี กลับว่าดีชิงเมืองเยืองยัก
อันเราหรือชื่อว่าราเมศ มงกุฎเกศอยุธยาอาณาจักร
ไม่นิยมสมบัติของทศพักตร์ จะผลาญยักษ์สัตว์บาปให้หยาบคาย

จงเร่งเชิญโฉมยงองค์ตัดา ทูลศรีษะอสุรามาถวาย
น้อมคำนับรับผิดอย่าคิดอาย จะรอดตายอยู่บำรุงกรุงลงกา

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรสุดแค้นแสนสา
จึงว่าอันโฉมยงองค์ตัดา เราไปป่าได้น้างมากลางไพร
ซึ่งอวดว่าสามีของนงนุช เมื่อเขาพามามุดอยู่ที่ไหน
ประจบประแจงแต่รังเต่าใต้ไคล้ พวกโจรไพรใจพาลชาญฉกรรจ์
อย่าพักคิดคำนึงถึงตัดา ประเดี๋ยวนี้ชีวาจะอาสัญ
ว่าพลางทางสั่งเสนาพลัน ให้ทัพหน้าดากันเข้าโจมตี

๑๖ คำ ๑

◎ บัดนั้น สิบขุนทหารชาญชัยศรี
ต่างคนต้อนหมู่อสุรี เข้าราวีเช่นฆ่าวานร

๑๒ คำ ๑

◎ บัดนั้น พวกพหลพลมารชาญสมร
บ้างพุ่งชัดเสโลโตมร กำซาบศรน้าวยิงถึงไพร

๑๒ คำ ๑

◎ บัดนั้น พวกลิงเหล่าพหลพลไพร่
เช่นเชี่ยวเรี่ยวแรงแกว่งกิ่งไม้ เข้าโถมไล่อสุรีตีรัน
บ้างเผ่นโผนโจนจับกลับกลอก ปลันปลอกเปลี่ยนผลัดผลัดผัน
ร่องไวไล่พิฆาตฟาดฟัน พลกุมภัณฑ์แตกตายกระจายไป

๑๔ คำ ๑ เชิด

๏ บัดนั้น สิบขุนหุนหันมันไล่
เข้ารบรับกลับตีกระบี่ไพร โลดไล่เหล่าลิงวิ่งพลันวัน

๒ คำ ๒

๏ บัดนั้น นิลราชนิลเอกนิลขัน
สุรเสนสุรกานต์ทวิกัน กับนิลปานันโกมุท
ทั้งมาลุนขุนกระบี่ทวิพัท ออกสกัดรบรับสัประยุทธ
ยักษ์ตีลิงชิงอาวุธ อุตลุดไล่กระชิดติดพัน

๔ คำ ๒ เชิด

๏ อสุรินทร์ลั่นกำลังพลั้งท่า ลิงทะยานเหยียบบ่าง่าพระขรรค์
แรงเรี่ยวเกี่ยวขับจับประจัญ พลกุมภัณฑ์สิบนายวายปราณ

๒ คำ ๒ โอด

๏ เมื่อนั้น สิบโอรสทศเศียรศักดาหาญ
เห็นทัพหน้านายไพร่บรรลัยดาญ กรีวโกรธโดดทะยานลงจากรถ
กระทืบโถมโรมรันด้วยกันศร วานรแรงน้อยถอยไปหมด
ยิ่งรุกราญตาดเดือดไม่เงื้อดงด ไล่เข้ามาหน้ารถพระอวตาร

๔ คำ ๒

๏ บัดนั้น สุครีพฤทธิไกรใจหาญ
ทั้งองคนิลนนท์หนุมาน ชมพูพานสมทบเข้ารบรับ
ถ้อยทีหนีไล่ไวว่อง อสูรต่องลิงเกี่ยวเกี่ยวขับ
แกว่งพระขรรค์พันยักษ์ย่อยยับ โจนจับประจัญบานราญรอน

๔ คำ ๒ เชิด

๏ สิบรถปลดเปลี้ยเสี้ยที่ ห้ากระบี่รบรุดฉุดชิงศร
ขนเหยียบยักษ์เงื้อพระขรรค์ฟันฟอน ราญรอนสิบรถปลดปลง

๗ ๒ คำ ๗ โอด

๏ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรสูงส่ง
เสียสิบชุนสิบรถหมดจตุรงค์ จึ่งโจนจากรถทรงเข้ายงยุทธ
แกว่งศรหวดซ้ายป่ายขวา จนถึงหน้ารถที่นั่งไม่ยั้งหยุด
ทะยานขึ้นรถรับจับมนุษย์ ต้องคันศรทรุดซวนไป

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
ทั้งพระลักษณ์ต่างองค์ลงรถชัย เข้ารุมไล่พระยามารราญรอน
บ้องบัดผลัดเปลี่ยนเหียนหัน ถ้อยที่รันด้วยคันศร
รบรับจับกุมตะลุมบอน ราญรอนรุกไล่กันไปมา

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษา
ตีสิบกรรอนรันกันกายา แกล้วกล้าการณรงค์ยงยุทธ
ได้ที่ถาโถมเข้าโจมจับ พระรามรับรอนรันชัยนั้นหยุด
จึงขนลายศรสิทธิฤทธิรุทร หมายมนุษย์นายดิ่งแล้วยิงไป

๗ ๔ คำ ๗ เชิดฉิ่ง

๏ เสียงศิลป์สนั่นดั่นก้อง จะต้องสองกษัตราก็หาไม่
ไล่สังหารผลาญพลสกลไกร ดังไพรกึงกึกดาดดาษตา

๗ ๒ คำ ๗ โอด

ร่าย
๏ เมื่อนั้น พระรามเห็นพลนิกายตายหนักหนา
จึ่งเอี้ยวองค์ก่งศรศักดา แล้วแผลงมาแก้แค้นแทนทด

ฯ ๒ คำ ฯ เชิดฉิ่ง

๏ เป็นพายุบุบันครั่นครื้น วานรกลับฟื้นคืนขึ้นหมด
แล้วลูกศรส่ายเที่ยวเลี้ยวลด ไปถูกทศพักตร์ปักอุรา

ฯ ๒ คำ ฯ โอด

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรเจียรจะม้วยสังขาร์
ดำรงกายร่ายเวทวิทยา พอพริบตาศรมนุษย์หลุดไป

ฯ ๒ คำ ฯ ตระ

๏ แล้วคิดเข็ดขยั้นครั่นคร้าม อันลักษณ์รามฤทธิ์ล้ำในต่ำใต้
จำจะหยุดหย่าทัพกลับไป ค่อยแก้ไขคิดการราญรอน
ดำริพลางทางว่าเหวยพระราม เราสงครามตามอย่างแต่ปางก่อน
วันนี้ค่ำย่ำแสงทินกร จงหยุดหย่อนผ่อนกำลังวังชา
จะรบพุ่งพรุ่งนี้จึ่งมาอีก ไม่เลี่ยงหลีกถอยหลังอย่ากังขา
ว่าแล้วเลิกทัพกลับโยธา ตัดป่าข้ามทุ่งไปกรุงไกร

ฯ ๖ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
เห็นเจ้ากรุงลงกาล่าทัพไป จึ่งเลิกไพร่พลกลับเข้าพลับพลา

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษา
ครั้นถึงวังยั้งหยุดโยธา พอเพลาพลบค่ำย่ำฆ้อง
เสด็จจากรถทรงอลงการ พนักงานถือโคมคอยส่อง

ดีดามาทางพระโรงทอง เข้าสู่ห้องสุวรรณบรรจง

๗ ๔ คำ ๗ *เสมอ*

◎ ขึ้นบนพระแท่นแว่นฟ้า มิได้ผลัดภูษาโสรจสรง
อ่อนกำลังตั้งกายก็ไม่ตรง ระทวยองค์อยู่ในที่ไสยา

๗ ๒ คำ ๗

◎ บัดนั้น สาวสนมกรมในซ้ายขวา
เห็นเสด็จไปทันพักลับมา กิริยาไม่สบายภายใน
นางกำนัลบรรดาที่โปรดปราน เข้าอยู่งานนวดฟั้นคั้นให้
สาวสุรางค์นางบำเรอบำรุงใจ ก็ร้องรับขับไม้มโหรี

๗ ๔ คำ ๗ *กล่อมมโหรี*

ช้า
◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษ์
สถิตแท่นไสยาในราตรี อสุรีรันทดสลดใจ
นิ่งนอนกรกายพระนฤมล ไสยาสน์ไม่ระงับหลับไหล
รำลึกถึงพงศ์พันธุ์ที่บรรลัย สะท้อนถอนฤทัยไปมา
แสนเสียดายอินทรชิตสิทธิศักดิ์ กุมภกรรณน้องรักยักษา
ทั้งอาลัยไวยราพนัดดา คิดสงสารลูกยาทั้งสิบรถ
แต่ด้วนเรื่องฤทธากล้าหาญ ก็วายปราณย่อยยับอับปัยศ
ยิ่งสุดแสนโศกศัลย์รันทด กำสรดสร้อยเศร้าเปล่าอุรา

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย
◎ พลางรำลึกนึกได้ถึงสหาย เพื่อนตายร่วมรักกันหนักหนา
ชื่อท้าวมูลพลัมอันศักดา เป็นฝ่ายหน้านครปางตาด
จำจะให้ไปเชิญมาช่วยคิด ต้างข่วดข้าศึกที่อึกหาญ

คะนึงนึกตริกไตรเห็นได้การ พระยามารไม่สนิทนิทรา
ครั้นรุ่งรางสว่างแสงสุริยง จึงชำระสระสรงทรงภูษา
ประดับเครื่องเรืององค์ดังดงการ์ เสด็จมาพระโรงรัตน์ชัชวาล

๖ คำ ๑ เสมอ

◎ ถึงองค์ดังนั่งเหนืออาสน์ พร้อมอำมาตย์มาตยาปริชาหาญ
จึงสั่งเปาวนาสูรชุนมาร จงรีบไปปางตาณนัครา
บอกมูลพลัมสหายรัก ว่าข้าศึกฮึกฮักหนักหนา
เราจงใจให้เชิญเสด็จมา ช่วยเข่นฆ่าพี่น้องสองมนุษย์

๔ คำ ๑

◎ บัดนั้น เสนายักษ์รับสั่งไม่ยั้งหยุด
มาขึ้นควบพาชีคีรุด ออกประตูช่องกุดเผ่นไป

๒ คำ ๑ เชิด

◎ ครั้นถึงปางตาณนัคเรศ ลงจากม้าหน้านิเวศน์วังใหญ่
พอได้เวลาก็คลาไคล เข้าไปประณตบทมาตย์

๒ คำ ๑ เสมอ

ซ้ำ เมื่อนั้น
◎ ท้าวมูลพลัมกำแหงหาญ
สถิตที่แท่นรัตน์ชัชวาล อำมาตย์มารหมอบกลาดดาษดา
ตรัสประภาษราชการบ้านเมือง มิให้เคืองบทเรศพระเชษฐา
พอเห็นข้าเฝ้าเจ้าดงกา อสุรายิ่มพรายภิปรายทัก
นี่เสนามาไยถึงเมืองเรา จงเล่าแถลงแจ้งประจักษ์
อันพระองค์ทรงยศทศพักตร์ พระยายักษ์อยู่ดีหรือมีภัย

๖ คำ ๑ เจรจา

ร่าย

◎ บัดนั้น เปาวนาสูรก้มบังคมให้ว
ทูลว่าพระองค์ทรงภพไตร ใช้ให้มาประณตบทมาตย์
ด้วยบัดนี้มมนุษย์กับวานร มาราญรอนรุกราษฎร์อาจหาญ
พวกข้าเฝ้าเผ่าพงศ์วงศ์วาน ออกต้านทานเสี้ยทัพอัปรา
อินทรชิตกุมภกรรณก็บรรลัย ทั้งเสี้ยไพร่พลยักษ์เป็นหนักหนา
จึ่งให้เชิญพระองค์ทรงศักดา ขึ้นไปช่วยเข่นฆ่าราวี

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ท้าวมูลพลัมยักษ์
โกรธาตาแดงดังอัคคี กระทืบที่แท่นรัตน์แล้วตรัสไป
ดูดู่พระสหายทำชายหน้า เมื่อแรกหาบอกเล่ากับเราไม่
แต่มนุษย์กับดิงมาชิงชัย ยังควรให้เสียวงศ์พงศ์พันธุ์
กูจะยกจตุรงค์ไปยงยุทธ ผลาญมนุษย์ดิงป่าให้อาสัญ
แล้วดุกจากแท่นแก้วแพรวพรรณ จรจรัสขึ้นเฝ้าเจ้าพารา

๗ คำ ๗ *เสมอ*

◎ ครั้นถึงจึงประณตบทมาตย์ พระผู้ผ่านนัคเรศเชษฐา
กราบทูลแถลงแจ้งกิจจา โดยดังเสนามาบอกความ

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ท้าวสหัสเดชะชาญสนาม
ได้ฟังน้องตรองตริกการสงคราม อันลักษณ์รามเห็นจะดื้อมือศักดา
ทศเศียรสุดรู้สู้ไม่ได้ จึงใช้เสนาในให้มาหา
จำจะไปด้วยช่วยอนุชา พระตริกตราแล้วดำรัสตรัสไป
ทศกัณฐ์นั้นเบื่อหายเจ้า ก็เหมือนน้องของเรารักใคร่

พี่จะไปด้วยช่วยชิงชัย สังหารให้ไพรินสิ้นชีวา
ตรัสพลางทางสั่งอำมาตย์มาร จัดทหารให้พระน้องเป็นกองหน้า
ทั้งทัพหลวงเราจะยกยาตรา ไปช่วยเจ้าลงการาวี

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ บัดนั้น กาลสูรรับสั่งใส่เกศี
ถวายบังคมคัลอัญชลี อสุรีรีบออกไปกะเกณฑ์

ฯ ๒ คำ ฯ *เสมอ*

ยานี
๏ จัดทหารกองหน้าห้าสมุทร ถืออาวุธหอกดาบดั้งเขน
กองหลวงล้วนสันทัดจัดเจน บาญชีเกณฑ์เก้าสมุทรอาวุธครบ
ให้ขุนช้างผูกช้างระวางต้น เคยออกศึกฝึกฝนจนจบ
ทหารม้าชำนาญในการรบ ขี่สินธพถือล้วนทวนแทง
ขุนรถเทียมรถด้วยราชสีห์ เสือหมีมหิงษากล้าแข็ง
พลเท้าถือแต่พื้นปืนแดง เหี้ยมกำแหงห้าวหาญการณรงค์
แล้วเทียมสองรถมณีที่นั่ง บุษบกบัลลังก์ลอยระหง
มาเทียบกับเกยสุวรรณบรรจง คอยองค์อสุรีจะลีลา

ฯ ๘ คำ ฯ *เจรจา*

ร่าย
๏ เมื่อนั้น ท้าวสหัสสเดชะพระเชษฐา
จึงดำรัสตรัสชวนอนุชา เสด็จมาสรงชลฉับพลัน

ฯ ๒ คำ ฯ *เสมอ*

โทน
๏ ลูบไล้สุคนธ์ปนปรุง เฟื่องฟุ้งประทิ่นกลิ่นกลั่น
สนับเพลาพลอยรายพรายพรรณ นุ่งยกแย่งสุวรรณกระสันทรง

ห้อยหน้าผ้าทิพย์ทองแล่ง ชายแครงเครือกระหนกวิหคหงส์
โหมดเทศตาดทองฉลององค์ สรวมทรงเกราะกระดันกันอาวุธ
คาดปั้นเหน่งเนาวรัตน์ตรัจเตร็จ สังวาดเพชรบานพับประดับบุษย์
ทองกรเก้าคู่ชมพูนุท ทรงมงกุฎกรรเจียกจรจินดา
สอดใส่ธำมรงค์ประจงจัด เพชรรัตน์พร่างพรายทั้งซ้ายขวา
ท้าวสหัสเดชะทรงคทา ยนุชาจับหอกฤทธิรอน

๗ คำ ๗

ร่าย ครั้นเสร็จเสด็จมาหน้าพระลาน พร้อมพหลพลมารชาญสมร
พอฤกษ์ดีกรีชาพลากร เข้าดงดอนเดินหลามไปตามทาง

๗ คำ ๗ กราว

โทน รถเอยรถทรง ฝากระจกบรรจงกว้างขวาง
บุษบกบัลลังก์ตั้งกลาง มีห้องหับสำหรับนางบำเรอเริง
กิเลนลากข้างละหมื่นครื้นครึก ก้องกึกกงดั่นดั่นเลื่อน
มิ่งไม้ริมทางข้างเคียง อ่อนเอียงเอนทาบลงราบดิน
คชสารสีหราชผาดผก ดื่นตกใจวิ่งหนีถิ่น
พระยาครุฑยุดเหยียบนาคินทร์ ก็วางนาคบากบินไปสิ้นพลี
อันองค์ท้าวเจ้ากรุงปางตาล แสนสำราญพระทัยในวิถี
สาวสุรางค์นางบำเรอดนตรี ขับร้องมโหรีเรื่อยมา

๗ คำ ๗ เชิด

ร่าย เมื่อนั้น พระยามูลพลัมยักษา
ครั้นมาถึงพิชัยดงกา ให้โบกธงสัญญาหยุดยั้ง

แล้วสั่งเปาวนาสูรเสนี่ อันโยธ่ลองทัพคับคั่ง
แม้นเข้าในนัคเรศนิเวศน์วัง จะอึงอึกกระทึกทั้งธานี
ท่านรีบไปทูลองค์เจ้าลงกา ว่าเรากับเชษฐามาถึงนี่
ให้พระสหายร่วมชีวี ออกมาเชิญภูมิเข้าพารา

๑๖ คำ ๑

๏ บัดนั้น จึ่งเปาวนาสูรยักษา
คำนับรับสั่งบังคมลา เข้าในทวาราธานี

๑๒ คำ ๑ เชิด

๏ ครั้นถึงพระโรงรัตน์ชัชวาล จึ่งก้มกรานกราบประณตบทศรี
ทูลท้าวทศกัณฐ์ทันที บัดนี้พระสหายเสด็จมา
ยับยั้งอยู่นอกนัคเรศ กับพระองค์ทรงเดชเชษฐา
ให้ข้ามาทูลแถลงแจ้งกิจจา จงทราบบาทาฝ่าธุลี

๑๔ คำ ๑ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษ์
ทรงตำรวดเริงร่าพาที ครั้นรอดตัวไม่กลัวใคร
พระเชษฐามาด้วยช่วยสงคราม ลักษณ์รามปรปักษ์จะศักษัย
ตรัสพลางทางสั่งเสนาใน กูจะไปรับสองกษัตรา
จงเทียมราชรถแก้วแพรวพรรณ เกณฑ์กุมภัณฑ์แห่แหนให้แน่นหนา
สั่งพลางทางเสด็จมาเกยดา คอยท่าพหลพลไกร
ครั้นโยธาหน้าหลังพรั่งพร้อมหมด ขึ้นทรงรถมณีศรีใส

ทหารหอกแห่หน้าคลาไคล ตรงไปทวาราชานี้

ไ ๔ คำ ไ เชิด

๏ ถึงกองทัพยับยั้งพลนิกาย พอเห็นพระสหายเรืองศรี
ทั้งทรงเดชเชษฐาธิบดี สถิตที่รถเรียงเคียงกันมา
จึงให้เคลื่อนเคลื่อนรถเข้าไปใกล้ ถวายบังคมไหว้พระเชษฐา
แล้วปราศรัยไต่ถามถึงพารา ไพร่พ้าผาสุกหรือทุกข์ภัย

ไ ๔ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น ท้าวสหัสเดชะเบิ่นใหญ่
มุฑพลัมมารชาญชัย จึงว่าไม่ขัดเคืองที่เมืองเรา
อุดมทั้งข้าวปลากระยาหาร ไม่มีการวิโยคโศกเศร้า
ไพร่พ้าผาสุกทุกค่ำเช้า สุริย์วงศ์พงศ์เผ่าก็พร้อมพรัก
บัดนี้แจ้งว่าบัจจามิตร มาประชิดดงกาอาณาจักร
จึงรีบยกพหลพลยักษ์ มาช่วยการหาญหักไพรี

ไ ๖ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรตอบสนองสองยักษ์
เสด็จยกโยธามาครั้งนี้ พระคุณล้นพ้นที่จะเปรียบปาน
ขอเชิญสองพระองค์ทรงเดช เข้าในนัครเรศราชฐาน
จะได้พักพหลพลมาร ให้สำราญรื่นเริงบันเทิงใจ
ว่าพลางทางดั่งสารถี ให้กลับรถมณีศรีไสล
นำทัพขับพหลพลไกร เข้าในประตูพระบูรี

ไ ๖ คำ ไ เชิด

◎ ครั้นถึงวังยั้งหยุดโยธา จึ่งเชิญสองอสุราเรืองศรี
ต่างองค์ลงจากรถมณี เข้าสู่ที่ท้องพระโรงรจนา

๒ คำ ๒ เสมอ เจรจา

◎ สามกษัตริย์ทรงนั่งบัลลังก์อาสน์ พร้อมอำมาตย์เฝ้าฝ่ายซ้ายขวา
พนักงานเชิญเครื่องเนืองมา ตั้งถวายพระยาอสุรี

๒ คำ ๒

◎ เมื่อนั้น ท้าวสหัสเดชะยักษ์
จึ่งตรัสถามทศกัณฐ์ทันที พันนึกแหนงแคลงใจ
อันมนุษย์สองราก็บวานร ความคิดฤทธิรอนเบื่อนไฉน
ซึ่งพวกเราเผ้าอัปราชัย ขัดขวางอย่างไรอนุชา

๔ คำ ๒

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรทูลแก้หน้า
อันมนุษย์นี่น้องสองรา ดูปัญญาความคิดติดยังเยาว์
แต่พวกยักษ์ฆ่าตายลงหลายครั้ง ครั้นตื่นหลังแล้วฟื้นขึ้นมาเล่า
เหตุทั้งนี้พวกเรา มันไปเข้าเบื่อนใจด้วยไพริน
ถึงจะคิดกลศึกลึกลับ มันบอกกับมนุษย์เสียสุดสิ้น
จึ่งเสียวงศาข้าแผ่นดิน ก็เพราะไว้ใจทมิฬมันคิดคด
สองกษัตริย์เสด็จมาครานี้ เห็นไพรีจะมอดม้วยหมด
ข้าจะได้แก้แค้นแทนทศ ให้ปรากฏเกียรติไว้ในโลกา

๔ คำ ๒

◎ เมื่อนั้น ท้าวสหัสเดชะเชษฐา
โกรธเกรียวเคียวฟันสนั่นฟ้า แล้วตรัสว่าดูดู่เบื่นถึงเช่นนี้
ชะช่างกระไรไอ้พิเภก โหยกเหยกหยาบช้าจะฆ่าพี่
ทั้งมนุษย์ดิงไพรไพร่ วันนี้เล่นกันไม่พรั่นพริ่ง
จะเลี่ยงลับลู่บเลี่ยดเชือดเนื้อ แต่กระบี่มิให้เหลือสักตัวหนึ่ง
ดุกขนกระทบเตียงเสียงอึง มันอยู่ถึงไหนไปจะไคลคลา

ไ ๖ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษา
จึงทูลว่าพระองค์ทรงศักดา เสด็จมาบ่ากว้างทางไกล
เห็นพวกพลนิกรอ่อนกำลัง จงยับยั้งหยุดอยู่สักครู่ใหญ่
ว่าพลางทางตั้งเสนาใน จะเล่นให้เบื่นสุขสนุกสบาย
จงจัดเครื่องหวานคาวเหล้ายา ถวายพระเชษฐากับสหาย
เลี้ยงทั้งพวกพหลพลนิกาย ให้ไพร่นายอิ่มหนำสำราญ

ไ ๖ คำ ไ เจรจา

◎ บัดนั้น มโหทรคำนับรับบรรหาร
ออกมาทิมกรมวังสั่งการ พนักงานของใครให้จัดแจง

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ บัดนั้น นางวิเสทเครื่องใหญ่ครั้นได้แจ้ง
ช่วยกันระดมต้มแกง ไก่พะแนงเนื้อพล่าปลาทอดมัน
ทั้งห่อหมกหมูแนมแกล้มเหล้า ยำเต่าเบื่ดผัดมัสมั่น

แล้วเทียบทานหวานคาวครบครัน เอาเหล้ากลั่นใส่ขวดตรวจตรา

๗ ๔ คำ ๗ เจรจา

◎ บัดนั้น สาวสรรคพนักงานซ้ายขวา
ต่างคนจัดแจงแต่งกายา ผัดหน้าเบื้นนวลยวนใจ
นุ่งยกอย่างดีสีม่วงคอง ห่มสไบกรองทองผ่องใส
ครั้นเสร็จก็พากันคลาไคล เชิญเครื่องเนื่องไปแต่ในวัง

๗ ๔ คำ ๗ เพลง

◎ ครั้นถึงพระโรงรัตน์ชัชวาล ค่อยแหวกม่านคลานมาหน้าที่นั่ง
ตั้งเครื่องสุวรรณบนบัลลังก์ แล้วกราบบังคมคัลอัญชลี
ถวายสามพระยายักษ์ ถวายสามพระยายักษ์
บ้างอยู่งานโบกบัดพัดวี ทำท่วงทีชะม้ายชายตา

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น สามพระองค์ทรงศักดิ์ยักษา
เสวยเหล้ากลั่นเข้มเต็มประดา จนสิ้นคาไม่ขืนนิ่นเมา
ต่างองค์ทรงถือตะเกียบจ้อง คีบของกินแกล้มแกมกับเหล้า
แล้วพูดถึงการรบตบพระเพลา กำลังเมาสรวลสันต์สนั่นดัง

๗ ๔ คำ ๗ เสียงเหล้า เจรจา

◎ บัดนั้น สาวสุรางค์นางบำเรอพร้อมพรั่ง
คลานมาหน้าสุวรรณบัลลังก์ ถวายบังคมคัลวันทา

๗ ๒ คำ ๗

เบ้าหลุด ◎ จึงจับระบำรำพ้อน ทอดกรกรีดกรายซ้ายขวา
ดั่งเวียนไขว่กันไปมา ทำท่วงที่กิริยาแยบคาย
แล้วทวนทบตระหลบหลีกเลี่ยง เคล้าคลอรอเร็งเมียงม่าย
หันเหียนเปลี่ยนแทรกมาข้างซ้าย แล้วย้ายมาขวาทำท่าทาง
ซ้อนจังหวะประเท้าเคล่าคล่อง เบ็นทำนองมยุเรศพ้อนหาง
เวียนระวันหันวงอยู่ตรงกลาง กำนัลนางนาริปริดา

ไ ๖ คำ ไ เพลง

ร่าย ◎ เมื่อนั้น ท้าวสหัสเดชะเชษฐา
กับทั้งมูลพลัมอนุชา ทัศนานางรำระบำบรรพ์
ให้เพลิดเพลินพระทัยให้หลงหลง ด้วยรูปทรงสำอางดังนางสวรรค์
ดูพลางทางประภาษพูดจากัน เกษมสันต์สรวลเส่เฮฮา

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น วิเสทนอกบอกกันมาพร้อมหน้า
จัดแจงแต่งสำรับกับข้าวปลา แล้วยกมาตั้งเรี่ยงเคียงไพร่พล
พวกเจ๊กเจ้ากระทรวงดวงเหล้าเข้ม ใส่เต็มตุ่มหามตามถนน
เที่ยวแจกจ่ายรายตั้งทั้งคะนน เลี้ยงพวกพหลพลโยธา

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

◎ บัดนั้น พลนิกายนายไพร่พร้อมหน้า
ล้อมสำรับกับข้าวกินเหล้ายา เต็มประดาดุดันเอากันเอง
บ้างอวดกล้าว่ากูความรู้มาก ตีผีปากโป้งโหยงโฉงเฉง
บ้างนั่งล้อมพร้อมพรักล้วนนักเลง ร้องเพลงไก่ป่าฮ่าเฮ

ที่เมามายมุทะลุงุงะ ทำเอะอะอึกกระทึกฮึกเหิร
เที่ยวพาดด่าพาโลโส่เก เดินสะดุดทรุดเซเก้กัง
บ้างลุกขึ้นยื้นหยัดชัดชาตรี เพื่อนดึกรับพร้อมล้อมหน้าหลัง
บ้างวิวาททุ่งเถียงเสียงดัง องึกกระทึกทึงเมืองดงกา

๗ คำ ๗ *เส้นเหล้า*

◎ เมื่อนั้น ท้าวสหัสเดชะยักษา
เสร็จเสวยเอมโอชโภชนา พอเพลาสายแสงอโณทัย
จึงว่ากับทศพักตร์ยักษ์ จะนั่งอยู่อย่างนักมิได้
พี่กับอนุชาจะลาไป ยุยไล่สังหารผลาญไพร่

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษ์
ชื่นชมสมถวิลยินดี อัญชลีแล้วช่วยอวยพร

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ท้าวสหัสเดชะชาญสมร
ทั้งมูลพลัมฤทธิรอน รับพรเจ้าลงกาธานี
แล้วจัดแจงแต่งองค์ทรงเครื่อง รุ่งเรืองจำรัสรัศมี
จับพระแสงสาตราเคยราว ออกมาที่พักพหลพลมาร

๗ คำ ๗ *เสมอ*

◎ ให้นายหมวดตรวจตราโยธาทัพ พร้อมสรรพม้ารถคชสาร
พอได้ฤกษ์เบิกทางโขลนทวาร โห่ร้องก้องสะท้านออกจากวัง

๗ คำ ๗ *กราว เชิด*

◎ ครั้นถึงทรณรงค์ยงยุทธ จึงยั้งหยุดโยธาหน้าหลัง
ให้โห่สามอาลันส์นั่นดัง พร้อมพรั่งตั้งรายริมชายไพร

๗ คำ ๗ เจรจา

ช้า
◎ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
เสด็จออกนั่งหน้าพลับพลาชัย สำราญราชหฤทัยทรงธรรม์
พรั่งพร้อมเสนาวานร หมู่กระบี่นิกรล้วนแข็งขัน
พระทรงคิดกิจการผดาญกุมภัณฑ์ ยังมิทันว่าขานประการใด
ได้ยินเสียงโห่สนั่นดันเลื่อน พลุ่ธาสะเทือนสะท้านไหว
ผงคลีกลุ้มคลุ้มกลบตระหลบไป ต่อจะเบิ่นทัพใหญ่ในดงกา

๗ คำ ๗

ร่าย
◎ ศรีพลางทางมิ่บรรหาร ถามโหราจารย์ยักษา
วันนี้ทัพใหญ่ใครยกมา เสี่ยงคลีกคักหนักหนากว่าทุกที

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น พิเภกประณตบทศรี
พิเคราะห์ดูรู้ความตามคัมภีร์ อัญชลีทูลแถลงแจ้งกิจจา
อันนายทัพครั้งนี้ตระบะ ชื่อสหัสเดชะเชษฐา
กับมูลพลมอนุชา สหายเจ้าดงกาพระยามาร
พี่ชายพันพักตร์สองกรพัน ฤทธิรอนร้ายกาจอาจหาญ
ทั้งสองครองกรุงปางกาล มาช่วยการรณรงค์สงคราม

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระศรีภพดบโลกทั้งสาม
ฟังพิเภกทูลแถลงแจ้งความ เห็นสงครามหนักหนากว่าทุกที
จึงดำรัสตรัสสั่งสุครีพ จงเร่งรีบจัดพลกระบี่ศรี
เราจะยกยาตราเวลานี้ ไปต่อตีชุนมารชาญชัย

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น สุครีพเสนาอัชฌาสัย
รับสั่งบังคมพระภูวนัย ออกไปที่กว้างข้างพลับพลา

๒ คำ ๗ *เสมอ*

ชานี ◎ เกณฑ์กระบวนโยธาหน้าหลัง อึกทึกเกรียกกายซ้ายขวา
สารวัดนายหมวดตรวจตรา โยธาพร้อมเพรียงเคียงครันเครง
บ้างแบกบันนกลับขับขี่เสือ ใส่เสื้อสักหลาดคาดเชนง
เหล่าพวกถือถุงนุ่งกางเกง ขี่เก้งถือพร้าร่าเริง
บ้างได้ผ้าลงยันต์พันโพกหัว แต่งตัวเหน็บกระบี่ขี่ขวัวเถลิง
บ้างแกว่งขวานขึ้นนั่งหลังแรดเพลิง โดดลำพองลองเชิงออกนำทาง
บ้างขึ่นขี่ช้างพังนั่งค่อค่อย ตั้งแต่คอหลามต้นไปจนหาง
แล้วเดือนราชรถาเข้ามาพลาง ประทับเกยแก้วช้างทวารา

๘ คำ ๗ *เจรจา*

ร่าย ◎ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
ชวนพระลักษณ์ถือศาสยาตรา มาสรงชลบนศิลาบัลลังก์รัตน์

๒ คำ ๗ *เสมอ*

โทน ๏ ทรงสุคนธ์ปนปรุงจรุงใจ ลูบไล้กรีดกรายปลายพระหัตถ์
เหล่าลิงหมอบกรานอยู่งานพัด สองกษัตริย์สอดซับสนับเพลา
นุ่งยกแย่งอย่างต่างกัน กรวยเชิงสามชั้นฉลุเฉลา
ฉลององค์เลื่อมลายพรายเพรา ปั้นเหน่งเนาวรัตน์จำรัสเรือง
กรองศอสังเวียนวิเชียรช่วง ทับทรวงสายสร้อยห้อยเฟื่อง
พาหุรัดรจนาค่าเมือง ทองกรประดับเนื่องเรืองระยับ
ธำมรงค์ลงยาราชาวดี มงกุฎแก้วมณีสีสลับ
ห้อยอุบะเพชรแพรวแวววับ ต่างจับศรสิทธิ์ฤทธิไกร

ฯ ๘ คำ ฯ เชิด

ร่าย ๏ ครั้นเสร็จลีลาศยาตรา ลงจากพลับพลาที่อาศัย
พอฤกษ์ดีตีฆ้องเอาชัย สั่งให้เคลื่อนพหลพลนิกาย

ฯ ๒ คำ ฯ กราวนอก

โทน ๏ รถเอยราชรถทรง ขององค์อินทรามาถวาย
แอกอ่อนงอนระหงธงปลาย แท่นท้ายที่นั่งบัลลังก์รัตน์
เทียมเทพพาชีมีกำลัง พระลักษณ์นั่งหน้ารถประณตหัตถ์
เครื่องสูงสองแถวแนวพนัส กรรชิงฉัตรชุมสายพรายโพยม
เสียงฆ้องกลองตีมี่ก้อง แซ่ซ้องสังข์แตรแห่โหม
เหล่าทหารโห่ฮึกครึกโครม พิภพเพียงจะโทรมทรุดลง
พวกพลแออัดยัดเยียด เหยียบไม้ไล่ละเอียดเป็นผุยผง
พระเร่งทัพขับราชรถทรง หมายตรงมาสมรภูมิชัย

ฯ ๘ คำ ฯ เชิด

ร่าย ๏ บัดนั้น โยธาวานรน้อยใหญ่
ครั้นถึงทิวไม้รายริมชายไพร ทัพชัยประทะปะกัน
เห็นจอมพลบนราชรถา กายากำยำล่ำสัน
พันเศียรซับซ้อนกรสองพัน เนตรนั้นโชติช่วงดังดวงดาว
ต่างตกใจวิ่งทิ้งอาวุธ อุตลุดแล่นหนีมี่ฉาว
บ้างบุกเข้ารกเรี้ยวเกรียวกราว นายบ่าวแตกกระจัดพลัดแพลง
ลางลิงล้มลุกจุกเจ็บป่วย เห็นเหวห้วยหินหุบเข้าฟุบแฝง
บ้างมุดเข้าใต้ขอนนอนตะแคง ที่มีแรงก็ยิ่งวิ่งวุ่นไป

ฯ ๘ คำ ฯ รัว

๏ เมื่อนั้น พระหริวงศ์หวาดจิตคิดสงสัย
เห็นโยธีหนียักษ์เข้าพงไพร จะห้ามไว้ไม่หยุดสุดปัญญา
ยังยืนสู้อยู่แต่ทหารเอก กับพระยาพิเภกยักษา
จึ่งไต่ถามตามจิตคิดสงกา เหตุไฉนไยมาเป็นดังนี้

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พิเภกพิดทูลถ้วนถี่
อันสหัสสเดชะอสุรี มันใหญ่หลวงพ่วงพีพ้นนัก
ทั้งได้พรพรหมานหาญฮึก ให้ข้าศึกเกรงฤทธิ์สิทธิศักดิ์
เหล่ากระบี่มิอาจอยู่รอพักตร์ จึ่งหนียักษ์แยกย้ายกระจายไป

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระราเมศรัศมีศรีใส
ฟังทูลแถลงแจ้งพระทัย จึ่งดำรัสตรัสใช้อนุชา

กับสุครีพนิลนนท์หนุมาน องคตชมพูพานหาญกล้า
จงรีบไปไล่ต้อนโยธา ให้กลับคืนเข้ามาอย่าช้าที

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระลักษณ์รับสั่งใส่เกศี
ชวนบรรดาวานรเสนี เที่ยวกู่เรียกโยธีมีอึงมา

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวพันพักตร์ยักษา
เห็นมนุษย์ยืนรถรัตนา กับกระบี่สี่ห้าหกเจ็ดตัว
ชี้พระหัตถ์ตรัสบอกแก่อำมาตย์ ทศเศียรแสนขี้ขลาดชาติชั่ว
สงครามเท่านี้เองยังเกรงกลัว มันน่าหัวร่อเล่นพึ่งเห็นใจ
เราจะฆ่าวานรกับมนุษย์ เสียสง่าอาวุธหาควรไม่
บ่นพลางทางคิดเคืองพระทัย สั่งให้เลิกทัพกลับมา

ฯ ๖ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น พระยามูลพลัมยักษา
เห็นองค์อสุรีพี่ยา เลิกล่ากองทัพกลับไป
มิได้รู้เหตุผลต้นปลาย กลัวพระสหายจะติได้
จึ่งให้กลับรถแก้วแววไว ขับพลสกลไกรตามมา

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งเข้าเคียงรถ น้อมประณตบทเรศพระเชษฐา
แล้วทูลว่าพระองค์ทรงศักดา เสด็จมาช่วยการผลาญไพรี

จนทัพชัยได้ประทะถึงกัน ยังมิทันรบถึงก็วิ่งหนี
เหตุไฉนให้กลับโยธี ภูมีจะไปหนตำบลใด

๑๔ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น ท้าวสหัสเดชะแถลงไข
เดิมสหายของเจ้าเล่าความไว้ ว่าศึกใหญ่แกล้วกล้าเป็นน่ากลัว
เมื่อตะกูพเห็นพวกไพริน จะจับปั่นกันกินก็ไม่ทั่ว
มนุษย์กับดิงบ่าห้าหกตัว ทศกัณฐ์แค่นกลัวชั่วเหลือใจ
จะให้เราเผ่าพงศ์กษัตรา มาเข่นฆ่าดิงค่างเหมือนอย่างไพร่
พี่อับอายเทวาสุราลัย จะเลิกทัพกลับไปยังพารา

๑๖ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น พระยามูลพลัมจึงซ้ำว่า
อันถ้อยคำขององค์เจ้าดงกา เห็นน่าจะจริงทุกสิ่งไป
แรกมนุษย์ยกมาดูหนาแน่น โยธาทัพนับแสนอสงไขย
หากพระองค์ทรงเดชเดโชชัย ด้วยได้พรบรมพรหมาน
บัจจามิตรคิดขยาดย่อท้อ ไม่อาจรอเข้ามาตรงหน้าฉาน
ขอพระองค์จงได้โปรดปราน กลับไปผลาญชีวาบัจจามิตร

๑๖ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวพันพักตร์ประจักษ์จิต
จึงตรัสตอบชอบแล้วพี่ลมคิด บัจจามิตรเกรงเราเพราะเท่านี้
กระนั้นเจ้าจงไปไล่ต้อน โยธาวานรที่หลบหนี

ให้มันออกนอกบ่ามาทางนี้ จะให้หมู่อสุรีรุมจับไว้

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระยามูลพลัมบังคมไหว้
จึงพาพวกพหลพลไกร ลดเลี้ยวเที่ยวไปทุกตำบล
ปะเหล่าดิงค่างกลางป่า โยชาไล่จับสับสน
เห็นเชิงชุ้มพุ่มไม้เข้าไปค้น พบพลกระบี่คี่ต้อนไป

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น เหล่าดิงวิ่งหอบเหงื่อไหล
ต่างมาร่วมทางกลางไพร แลไปเห็นพระอนุชา
ทั้งสุครีพนิลนนท์หนุมาน เหล่าทหารดีใจเข้าไปหา
พอเห็นพวกกุมภัณฑ์กระชั้นมา ก็กลับหน้าคอยสู้อสุรี

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระยามูลพลัมยักษ์
เห็นมนุษย์น้อยหนุ่มกุมกระบี่ ทำท่วงทีดังทัพจะรับรบ
จึงร้องเย้ยเหวยมนุษย์นามใด เที่ยวพาไพร่พลดิงวิ่งหลีกหลบ
เราเที่ยวหาช้านานพึ่งพานพบ จงเร่งมาน้อมนบอภิวันท์

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์ฤทธิแรงแข็งขัน
จึงว่าเหวยอสุราอาธรรม์ อย่าดุดันหยาบช้าพาที
นามกรเราหรือชื่อพระลักษณ์ เป็นน้องพระหริรักษ์เรืองศรี
มาสกัดดักเสี้ยรอสุรี ไม่หลบลี้หนีเร้นอย่าเจรจา

ท่านนี้มีนามกรใด บังอาจใจฮึกฮักหนักหนา
ช่างอวดว่าตัวดีมีศักดา ครั้งนี้ชีวาจะม้วยมิด

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระยามูลพลัมซ้ำเคืองจิต
จึ่งว่าเหวยพระลักษณ์อย่าพักคิด กระจิริดเท่านั้นไม่คัณนา
เราหรือชื่อมูลพลัม เลิศล้ำลือฤทธิ์ทุกทิศา
เป็นสหายกับองค์เจ้าลงกา อุปราชฝ่ายหน้าปางตาล
จะมาจับคนร้ายนายลิง ที่เที่ยวชิงสมบัติพัสถาน
ว่าพลางทางขับพลมาร ให้หักหาญเข่นฆ่าราวี

ฯ ๖ คำ ฯ เชิด

๏ บัดนั้น พวกอสุรศักดิ์ยักษี
ต่างคนสำแดงแผลงฤทธี เข้าโจมตีทัพหน้าวานร
พุ่งซัดสาตราอาวุธ อุตลุดไล่ลิงยิงด้วยศร
บ้างแกว่งง้าวหลาวโล่โตมร ไล่ต้อนตีทัพจับกุม

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พวกวานรหนุนเพื่อนเข้าเกลื่อนกลุ้ม
ได้ทีตีกระทบรบรุม เป็นกลุ่มกลุ่มกลอกกลับจับประจัญ
พวกลิงชิงอาวุธฉุดชัก สังหารยักษ์โยธาอาสัญ
ว่องไวไล่พิฆาตฟาดฟัน กุมภัณฑ์แพ้พ่ายวายปราณ

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น พระยามูลพลัมกำแหงหาญ
เห็นเหล่าลิงไล่บุกรุกราญ พลมารแตกตายกระจายไป
จึ่งโจนจากรถทรงองอาจ กระทืบทำสิงหนาทหวาดไหว
ขยับหอกกลอกแกว่งดังแสงไฟ โลดไล่แทงลิงกลิ้งเกลื่อนมา

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น น้องพระอวตารหาญกล้า
เห็นมูลพลัมทำศักดา พระกริ้วโกรธโกรธาเข้าราวี
ขึ้นเหยียบเข่าขุนมารทะยานยุด กลอกกลับสัประยุทธยักษี
รับรองป้องกันประจัญตี ถ้อยทีหนีไล่พัลวัน

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น พระยามูลพลัมแข็งขัน
ไม่ย่อท้อต่อแย้งแทงฟัน เข้าประจัญโจมจับกับพระลักษณ์
ครั้นเห็นว่าไพรีมีกำลัง ทำถอยหลังล่อลวงหน่วงหนัก
กลับกลอกหอกแก้วของขุนยักษ์ หมายมุ่งพุ่งพระลักษณ์ปักอุรา

ฯ ๔ คำ ฯ เชิดฉิ่ง โอด

๏ บัดนั้น สุครีพตระหนกตกประหม่า
เข้าประคองน้องนารายณ์ฟายน้ำตา ให้โยธาทั้งนั้นออกกันไว้

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น วายุบุตรฉุดหอกออกเสียได้
แล้วอ่านอาคมขลังตั้งใจ เป่าให้แผลติดสนิทดี

ฯ ๒ คำ ฯ รัว

๏ เมื่อนั้น พระลักษณ์พี่ยินเข้มันเห็นยักษ์
กรีฑโกรธโกรธาพาที ครั้นตัวมิ่งจะถึงตาย
ว่าพลางทางขยับจับศร ทอดกรเอียงองค์กึ่งสาย
เหนี่ยวน้าวก้าวชำเลืองเยืองกราย มุ่งหมายกุมภัณฑ์แล้วถั่นไป

๔ คำ ๑ เชิดฉิ่ง

๏ ดูกศรถอยเลื่อนเกลื่อนกล่น ไปถูกพลพวกยักษ์ลักษัย
แล้วต้ององค์พระยามารชาญชัย ล้มดิ้นดิ้นใจมรณา

๒ คำ ๑ โอด

๏ ครั้นเสร็จสังหารผลาญยักษ์ พระลักษณ์เกษมสันต์หรรษา
จึงพาพวกพลไกรไคลคลา กลับมาเฝ้าพระอวตาร

๒ คำ ๑ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงนั่งน้อมประณต พร้อมหมดมาตยาโยธาหาญ
พระลักษณ์ทูลแถลงแจ้งการ เหมือนรอนราญอสุรีมีชัย

๒ คำ ๑ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
ชื่นชมโสมนัสครัสไป ชอบใจคำแหงหนุมาน
ความชอบหนักหนาคราวนี้ ผู้ใดไม่มีเสมอสมาน
พลางปรึกษาว่าเรื่องราชการ อันขุนมารพี่น้องสองรา
บัดนี้น้องชายวายชนม์ แต่ไพร่พลหนีไปได้หนักหนา

เห็นท่วงทีพี่ชายจะกลับมา เราคอยท่าห้ำหั่นให้บรรลัย

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น พิเภกโหราอัชฌาสัย
จึงทูลพระอวตารชาญชัย ขอพระองค์จงได้ตรึกตรา
อันสหัสเดชะอสุรี ฤทธิ์เชี่ยวชาญหาญกล้า
ได้พรบรมพรหมา ทั้งศาสตราเพชรวิเศษนัก
ถ้าแม้นชีช้างต้นคนก็ตาย ชีช้างปลายกลับเป็นเห็นประจักษ์
จงดำริตริการผลาญยักษ์ หาญหักอย่าให้ใกล้เข้ามา

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระตรีภพลบโลกนาถา
ฟังทูลแถลงแจ้งกิจจา พระตรึกตราแล้วดำรัสตรัสไป
ดูก่อนหนุมานชาญชิต ท่านเรืองฤทธิ์แกล้วกล้าอัชฌาสัย
จงไปอยู่ต้นทางกลางไพร คิดอ่านผลาญไอ้อสุรา

๙ คำ ๗

◎ บัดนั้น วายุบุตรคำนับรับอาสา
กัมกรานคลานคล้อยถอยออกมา แผลงศักดาเหาะลิ่วปลิวไป

๒ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงหว่างเวิ้งเชิงคีรี จำเพาะมีทางเดินเนินไศล
จึงเหาะตรงลงยืนยังร่มไม้ ตรึกไตรตรองการจะราญรอน
พิเภกว่าอาวุธมันมีฤทธิ์ จำจะคิดปันปลอกหลอกหลอน
ดวงเอาศาตราคทาธร ให้ได้ไว้ก่อนจึงชิงชัย

ตริแล้วหนุมานชาญชิต ตำรวมจิตนบน้อมประนมไหว้
โอมอ่านพระเวทเกรียงไกร ตั้งใจจำแลงแปลงกายา

ไ ๖ คำ ไ ตระ

◎ กลายเป็นกระบี่กระจิริด ยืนบิดขี้เกียจเหยียดแขนขา
แล้วขึ้นบนต้นก่างข้างมรรคา คอยท่าพระยามารชาญชัย

ไ ๒ คำ ไ

◎ บัดนั้น พวกยักษ์เหลือตายทั้งนายไพร่
หนีดิ่งวิ่งตนต้นปั้นไพร เข้าในรกเรี้ยวเกรี้ยวมา

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ ถึงทัพท้าวสหัสเดชะ พบปะเพื่อนกันสั่นเกศา
จึงเข้าไปทูลแถลงแจ้งกิจจา เหนื่อยมาหอบฮักกระอักกระไอ
แล้วว่าพระอนุชาพาพวกพล ไปเที่ยวค้นคว้าหาในป่าใหญ่
พบพระลักษณ์นายดิ่งเข้าชิงชัย ภูวนัยปลดปลงในสงคราม

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น ท้าวสหัสเดชะชาญสนาม
ได้ฟังพวกอสูรทูลความ เช่นเชี่ยวเกี่ยวกรามโกรธา
เหม่เหม่มนุษย์ทุจริต ทะนงจิตฮึกฮักหนักหนา
ผลาญน้องกูตายวายชีวา กูจะฆ่าให้ม้วยไปด้วยกัน
ว่าพลางทางกระบี่บรถทรง กำกงก้องสะเทือนเลื่อนดั่น
ให้ยกทัพขับพวกพลกุมภัณฑ์ ยัดเยียดเบียดกันไปกลางทาง

ไ ๖ คำ ไ เชิด

๏ เมื่อนั้น วายุบุตรอยู่บนต้นกร่าง
เห็นกองทัพของทิวปดิวคว้าง มาตามหว่างคีร์กีปรีดา
มองเขม้นเห็นใกล้ดังใจจง กระโดดลงกลางทางหว่างรถา
ทำวิ่งวนดนตานด้วยมารยา เหลียวหน้าเหลียวหลังระวังระไว

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น ท้าวสหัสเดชะคิดสงสัย
จึ่งรอรถที่นั่งตั้งพลไกร จงจับไอ้ลิงป่ามาให้กู

๗ ๒ คำ ๗

๏ บัดนั้น พวกพลอดหม่านทุกหมวดหมู่
เข้าล้อมหน้าล้อมหลังพรั่งพรู จับได้ลิงเผือกผู้พามา

๗ ๒ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวพันพักตร์รักษา
มิได้แจ้งแหล่งกลมารยา สำคัญว่าลิงค่างกลางดงดาน
จึ่งแกล้งทำคึกคักชักไช้ มิงชื่อเรียงเสียงไรไอ้เดียรฉาน
ทำไมจึ่งเผ่นโผนโจนทะยาน มาวิ่งผ่านหน้ากูดูเบา

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น ลิงจำแลงแกล้งทำเป็นหงอยเหงา
จึ่งถวายบังคมตามลำเนา ข้าพเจ้าชื่อสังขวานร
เป็นลูกหมู่อยู่ด้วยองค์พระราม ทำสงครามมิใคร่ได้หยุดหย่อน
กลางวันนั้นใช้ให้หาบคอน กลางคืนนอนจุกช่องที่กองทัพ

จึงหลบลี้หนีมาในป่ากว้าง ขึ้นอยู่บนต้นก่างจนม่อยหลับ
เสียงโยธามาใกล้ตกใจวับ คิดว่าเขาตามจับก็โจนมา
ซึ่งจาบจ้วงด่วงล้ดัดหน้าฉาน จงประทานยกโทษโปรดเกศา
ข้าขอถามพระองค์ทรงศักดา เสด็จมาแต่ดำบลหนใด

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ท้าวสหัสเดชะเบิ่นใหญ่
ตำหนิคิดว่าจริงทุกสิ่งไป หลงโหดเด่หักลหนุมาน
จึงว่าเหวยไอ้ลิงขวานร มิงทุกข์ร้อนร่ำว่าน่าสงสาร
อันตัวกูผู้บำรุงกรุงปางตาล จะยกมาสังหารผลาญลักษณ์ราม
แม้นมิ่งยังคั่งแค้นมนุษย์อยู่ ไปกับกูเถิดเองอย่าเกรงขาม
จะได้ดูรณรงค์สงคราม กูจะฆ่าลักษณ์รามให้บรรลัย

๗ ๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ลิงเด็กถูกพระพายหมายใส้
แกล้งทำดีเนื้อใจ ข้าขอไปด้วยองค์พระทรงธรรม์
แม้นชนะพระรามเหมือนอย่างว่า จะเริงร่าหัวเราะเยาะหยัน
ผู้ใดด่าข้านั้น จะสับฟันแก้แค้นแทนทด

๗ ๔ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระยามารพังลิงเห็นจริงหมด
จึงให้ขึ้นนั่งสบายบนท้ายรถ แล้วขับทศโยชาคลาไคล

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น หนุมานหมายชนะกะได้
แกล้งตบมือหัวเราะเยาะไยไพ หลอกให้แล้วทำรำพ้อน

๗ ๒ คำ ๗ กราวรำ

◎ เมื่อนั้น ท้าวสหัสเดชะชาญสมร
เห็นท่วงทีกิริยาวานร หลอกหลอนโลดเต้นเล่นตัว
ให้กริ้วโกรธโกรธาด่าประจาน ไอ้โง่เง่าเดรัฉานชาติชั่ว
ไม่มีความยำเยงเกรงกลัว มึงมาหัวเราะรำทำอะไร

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น วายุบุตรกล่าวแกล้งแกล้งไข
ข้าได้พึ่งพระองค์ผู้ทรงชัย ความดีใจสุดที่จะชี้แจง
ถึงพระรามเห็นข้าจะด่าทอ ไม่ย่อท้อคงเถียงจนเดี๋ยงแหง
ไอ้เจ้าขุนมุลนายที่ร้ายแรง ข้าจะแกล้งหลอนหลอกกลอกหน้าตา
จึงตบมือหัวเราะเพราะเท่านั้น ไม่ลบหลู่ภูมิเหมือนอย่างว่า
ขอพระองค์จงได้เมตตา อดโทษโปรดข้าปัญญาเยาว์

๗ ๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ท้าวสหัสเดชะโฉดเฉา
สำรวลร่าว่ากูไม่รู้เค้า เองหัวเราะเยาะเขาก็แล้วไป
ว่าพลางทางเคลื่อนโยธา แสนสุรเสนาน้อยใหญ่
โห่ร้องก้องป่าพนาลัย เร่งให้ขับรถบทจร

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น ถูกพระพายหลายเล่ห์หลอกหลอน
จะลวงเอาสาครากทาธร ราญรอนกุมภัณฑ์ให้บรรลัย
จึงแกล้งทำกอดเข่าเจ่าจุก เป็นทุกข์เป็นร้อนถอนใจใหญ่
สะอึกสะอื้นอู อ พ ร พิไร ร้องไห้ร้องห่มไม่สมประดี

๗ คำ ๗ โอด

◎ เมื่อนั้น ท้าวสหัสเดชะยักษ์
จึงว่าน่าแค้นจริงดังตัวฉัน มันจะจกวนใจกระไรเลย
เมื่อตะกี้ร้องครันตอว่า เดี๋ยวนี้มาร้องไห้ได้เฉยเฉย
หรือคิดถึงนายมุดที่คุ้นเคย อย่ากลัวเลยเล่าความตามจริงไป

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ถึงจำแลงแต่งกลแก้ไข
ข้าคิดขัดสนจนใจ จึงร้องไห้รักตัวกลัวตาย
ด้วยพระรามพระลักษณ์ศักดา ชังข้าพยาบาทมาดหมาย
ถ้าชิงชัยชุดมุนวุ่นวาย อยู่ที่ท้ายรถชัยเห็นไม่พ้น
ครั้นจะคิดรบรับดั้ประยุทธ เครื่องสาตราอาวุธก็ขัดสน
ครั้นเห็นว่าเข้าตาจน จึงกระวนกระวายฟายน้ำตา
ยังเห็นแต่พระองค์ทรงธรรม์ ถือพระแสงสองพันหัตถา
อาวุธสิ่งใดดีมีศักดา ประทานข้าสักอันพอกันตัว

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น ท้าวสหัสเดชะยิ้มหัว
จึงว่าไอ้ดิงบ้ามึงอย่ากลัว กูจะให้กันตัวเต็มดี

อันเทพสาตราคทาธร ฤทธิรอนล้ำฟ้าราศี
ถ้าแม้นชี้ต้นตายวายชีวี เอาปลายชี้เป็นได้ดังใจนึก
ว่าพลางยื่นคทาให้วานร เองถือไว้ราญรอนรบศึก
แล้วเร่งพวกพลมารหาญหึก โห่ร้องก้องกึกไปกลางไพร

ฯ ๖ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานทหารใหญ่
เห็นยักษ์เสียเชิงละเลิงใจ หมายได้สมถวิลยินดี
จะรบรับจับเป็นไปถวาย องค์พระนารายณ์เรืองศรี
คิดพลางทางสำรวมอินทรีย์ ขุนกระบี่ร่ายเวทวิทยา

ฯ ๔ คำ ฯ ตระ

๏ กลับกลายกายเป็นหนุมาน ยืนทะยานเหยียบท้ายรัถา
ถีบสหัสสเดชะอสุรา ตกรถรัตนาถลาไป

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ แล้วตบมือหัวเราะเยาะเย้ย ว่าเหวยไอ้ยักษ์จะตักษัย
กูคือหนุมานชาญชัย ทหารใหญ่ของพระนารายณ์
บัดนี้ตรัสใช้ให้เรามา ตัดศีรษะอสุราไปถวาย
แม้นขุนยักษ์รักตัวกลัวตาย อย่าอับอายอ่อนง้อขอชีวิต

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ท้าวสหัสสเดชะสลดจิต
ให้ร้อนอกหมกไหม้ดังไฟพิษ แล้วกลับคิดมานะไม่ละลด
จึงชี้หน้าว่าเหวยไอ้ชาติลิง เย่อหยิ่งโยโสโป้ปด

ให้อาศัยได้สบายบนท้ายรถ ยังกลับคิดอกตัญญู
มาตรแม้นว่ามิ่งมาชิ่งหน้า จะจับผ่าอกทิ้งให้กลิ้งอยู่
นี่หมายใจได้ตะบองของกู มาขันสู้ศักดาหน้าไม่อาย

๑๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น หนุมานตอบไปดังใจหมาย
อันความคิดแยบยลกลอุบาย สำหรับชายชำนาญการณรงค์
เหมือนเช่นเองโอ้โง่โตเอ๋ยเปล่า ไม่รู้เท่าขั้นเชิงละเลิงหลง
กลับตีฉินนินทาว่าไม่ตรง หมายทะนงนึกหยิ่งจะชิงชัย
อันตะบองของเองอวดศักดา ไม่มุ่งมาตรปรารถนาอย่าสงสัย
ว่าแล้วหักกลางขว้างไป มิ่งเก็บไว้เถิดจะอสุรา

๑๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ท้าวสหัสเดชะยักษา
เช่นเชี่ยวเกรียวโกรธโกรธา น้อยหรือหยาบช้าไอ้วานร
มิ่งหมายสู้กูแค่ลำพังตัว จะตัดหัวให้เด็ดสักเจ็ดท่อน
ว่าพลางทางสั่งพลนิกร เร่งรุมฆ่าวานรให้ม้วยมุด

๑๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น โยธารับสั่งไม่ยั้งหยุด
ต่างแกว่งศาตราอาวุธ อุตลุดล้อมดิงชิงชัย

๑๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น หนุมานไม่พรั่นหวั่นไหว
ชักคฑาเพชรแกว่งดังแสงไฟ โดดไล่อสูรหมู่มาร

คันเหยียบมือยุดอาวุธยักษ์ จับหักคอฟัดประหัดประหาร
ต่อแย้งแทงฟันประจัญบาน พลมารตายล้มไม่สมประดี

๗ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวพันพักตร์ยักษ์
เห็นพวกพลไพร่นายวายชีวี อสุรีแข็งข้อเข้าต่อยุทธ
กุมพระแสงสองพันฟันฟอน วานรรบรับดับประยุทธ
เคล่าคล่องป้องปัดสาตราวุธ อุตลุดหนีไล่กันไปมา

๗ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานหาญกล้า
ต่อตีมีกำลังวังชา เปลี่ยนท่าจับกุมตะลุมบอน
ขันเหยียบยักษ์หักหอกดาบสั้นยาว แข็งขันชูตะคอกหลอกหลอน
ไล่กระชิดติดพันฟันฟอน ราญรอนรับรองว่องไว

๗ คำ ๗ เชิด

◎ วายุบุตรยุดไว้ได้ที เหยียบขยอสุรินทร์ดิ้นไม่ไหว
มือหนึ่งทึ้งเกาวัตย์ทันใด มัดไพล่หลังลากกระชากมา

๒ คำ ๗ เดียว

◎ ถึงชายไพรใกล้กับทัพพระราม จึ่งผูกด่ามเชือกไว้ได้พฤกษา
เสกให้ติดตึงตรึงตรา แล้วเข้ามาเฝ้าพระหริรักษ์

๒ คำ ๗ เสมอ

๏ ประณตนั่งบังคมก้มเกล้า ทูลเล่าแถลงแจ้งประจักษ์
ข้าอุบายหลายเล่ห์ลวงยักษ์ แล้วหาญหักมัดมาไม่ฆ่าฟัน

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิรงค์รังสรรค์
ชมคำแหงหนุมานชาญฉกรรจ์ เชิงชั้นชำนาญการชิงชัย
ตรัสพลางทางดูอสุรี เห็นท่วงทีถือตัวหากลัวไม่
จึ่งสั่งลิงเหล่าพหลพลไกร ให้เยาะเย้ยไยไพพระยามาร

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น เหล่าลิงคำนับรับบรรหาร
วิ่งเสลือกสลนลนลาน อลหม่านมาพร้อมล้อมกุมภัณฑ์

ฯ ๒ คำ ฯ

เย้ย
๏ ต่างตนขู่ตะคอกหลอกล้อ กลอกคอหัวเราะเยาะหยัน
นี่หรือเจ้าปางตาลชาญฉกรรจ์ ดูมั่นตั้นเติบโตแต่โง่งุน
บ้างว่าจมูกปากมากกว่าเพื่อน หัวหูดูเหมือนลูกขนุน
มึงยืนนิ่งอยู่ไยไม่ไหว้บุญ จะถูกเท้าเจ้าประคุณคะมำไป
บ้างว่าเองไอ้โง่โตสนัด ให้เขามัดอกแอ่นแค้นหรือไม่
บ้างทำท่าทีตำรวจหวดด้วยไม้ ยักษ์ไล่ถีบลิงวิ่งกระจุย
แล้วกลับเข้าพรั่งพร้อมล้อมรอบ ทำหลบลอบแลมองร้องกุ๋ยกุ๋ย
ลางตัวเตี้ยต่ำทำปุกปุย รำซุยเยาะยักษ์พรักพร้อมกัน

ฯ ๘ คำ ฯ กราวรำ

ร่าย
◎ เมื่อนั้น ท้าวสหัสสเดชะให้หุนหัน
กริ้วโกรธโลดทะลึ่งดึ่งดัน เถาวัลย์ไม่หลุดสุดปัญญา
คอยเขม้นเห็นลิงเข้ามาชิด ปะเตะหวิดเหวี่ยงซ้ายป่ายขวา
เข่นเขี้ยวเคี้ยวฟันสนั่นฟ้า อสุราดิ้นรนกระวนกระวาย

ฯ ๔ คำ ฯ

◎ เมื่อนั้น พระตรีภพลบโลกทั้งหลาย
จึ่งดำรัสตรัสสั่งลูกพระพาย จงสังหารยักษ์ร้ายให้วายปราณ

ฯ ๒ คำ ฯ

◎ บัดนั้น วายุบุตรคำนับรับบรรหาร
แกว่งตรีเพชรโผนโจนทะยาน จับขุนมารตัดคอมรณา

ฯ ๒ คำ ฯ โอด

◎ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
เสร็จสังหารมารร้ายวายชีวา ก็เลิกทัพกลับมาพลับพลาพลัน

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

◎ บัดนั้น อสูรกองคอยเหตุแข็งขัน
เห็นสหัสสเดชะสิ้นชีวัน ก็ดัดดั้นดงมายังธานี

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

◎ ครั้นถึงเข้าเฝ้าเจ้าลงกา จึ่งกราบทูลพระยายักษี
ท้าวมูลพลัมนำโยธี ไปต่อตีต้องศิลป์สิ้นชีวา
ท้าวสหัสสเดชะชัยชาญ ก็เสียกลหนุมานม้วยสังขาร์

สั่นทั้งม้ารถคชา จงทราบเบื้องบาทาฝ่าธุลี

๗ ๔ คำ ๗

ช้า เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษี
ได้ฟังสองอสูรทูลคดี อสุรีรันทดสลดใจ
ส่งสารพระสดหายกับเชษฐา พักตราเศร้าสร้อยละห้อยไห้
พระเนตรคลอชลนาอาลัย ทุกข์ร้อนถอนฤทัยไปมา
จะได้ใครดีหนอออกต่อยุทธ เมื่อสิ้นสุดสุริย์วงศ์พงศา
แล้วแลดูข้าเฝ้าเหล่าเสนา ไม่เห็นหน้าผู้ใดจะใช้การ
มิออกรบราวีบัดนี้เล่า จะว่าเรายอท้อไม่ต่อต้าน
จำจะยกพหลพลมาร ไปรอนราญรามลักษณ์ดูสักที

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย คิดพลางทางมีพระบัญชา ตรัสสั่งเสนายักษ์
วันนี้จวนเวลาจะราตรี พรุ่งนี้จะออกไปชิงชัย
จงตระเตรียมโยธาหน้าหลัง แต่งตั้งตามตำรับทัพใหญ่
สั่งแล้วลีลาศคลาไคล เข้าในแท่นที่ศรีไสยา

๗ ๔ คำ ๗ *เสมอ*

บัดนั้น มโหทรสิทธิศักดิ์ยักษา
เสด็จขึ้นข้างในแล้วไคลคลา มาตรวจเตรียมโยธาในราตรี

๗ ๒ คำ ๗ *ประถม*

ขานี้ ให้หมื่นขุนมุลนายน้อยใหญ่ คุมไพร่เข้ากระบวนถ้วนถี่
ทั้งซ้ายขวาหน้าหลังดังบัญชี สัสดีสารวัดจัดแจง

ขุนช้างต่างผูกช้างน้ำมัน ถ้วนหนึ่งได้ใส่ทันขันแข็ง
ทหารม้าถือทวนถ้วนพู่แดง สะพายแล่งกระบี่ขอศัตร
ขุนรถรับจัดรถา เทียมโคโคถากาสร
พลเท้าถือโล่โตมร เคยราญรอนรอดตายมาหลายครั้ง
ฝ่ายโคทันสรรเลือกราชสีห์ มาเทียมรถมณีหนึ่ง
เข้าเทียบกับเกยชัยในวัง พอระฆังตีสิบเอ็ดเสร็จการ

๑๔ คำ ๑

ร่าย เมื่อนั้น องค์ท้าวเจ้าดงกาศักดาหาญ
ครั้นอุทัยไตรตรัจฉัชวาล พระยามารมาสรงคงคา

๑๒ คำ ๑ เสมอ

โทน ชำระสระสนานนที ยี่สิบหัตถ์ขัดสีมังสา
ทรงสุคนธ์ปนทองละลายทา พนักงานพานผ้าเคียงประคอง
สวมสอดสนับเพลาเพรากระหนก ภูษายกแย่งครุฑผุดผ่อง
ห้อยหน้าผ้าทิพย์ชลิบทอง ใส่ฉลองพระองค์ทรงเกราะทับ
ปั้นเหน่งเพชรพรรณรายสายกระสัน ดังวาดวรรณเพ็ญห้อยพดอย
ประดับ
พาหุรัดทองกรซ้อนซับ ธำมรงค์เรืองระยับจับตา
สังเค็ดรสวมทรงมงกุฎ ประดับบุษย์น้ำขาววาวเวหา
ห้อยอุบะเพชรพวงดวงจินดา จับสาครารัศมีฤทธิไกร

๑๔ คำ ๑

ร่าย ◎ ครั้นเสร็จเสด็จมาหน้าพระลาน ทอดหางญี่ราบก้มบังคมไหว้
ขยายยกโยชาคดาไคล พลไกรหน้าหลังดั้งคับ

ไ ๒ คำ ไ *กราว*

โทน ◎ รถเอยรถที่นั่ง บัลลังก์ตั้งดอยพลอยประดับ
ดุมวงกงแก้วแววงับ สารถีขับขยับยืน
เทียมไกรสีหราชผาดแผดร้อง ม้าช้างดาดกองก็เต้นตื้น
เสียงทหารโห่สนั่นครั่นครืน พ่างพื้นพิภพเพียงจะเอียงทรุด
ทั่วท้องสมุทรไทยไหวหวาด เหรามัจฉาชาติไม่อาจผุด
สะเทือนถึงเมืองแมนแดนมนุษย์ นาคครุฑครั่นคร้ามขามเขตฤทธิ์
เทวาในสวรรค์ชั้นช่อง หับบานวิมานทองป้องบีด
เมฆหมอกมืดมัวไปทั่วทิศ ตำแดงฤทธิ์เร่งรถปรดปริงมา

ไ ๔ คำ ไ *เชิด*

ร่าย ◎ ครั้นถึงจึงหยุดรถทรง จัตุรงค์ปีกซ้ายฝ่ายขวา
ตั้งทัพหนามตามตำรา อยู่ริมชายบ่าพนาดร

ไ ๒ คำ ไ *เจรจา*

ช้า ◎ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิรงค์ทรงศร
เสด็จเหนือแท่นสุวรรณอันบวร พวกพานรนอบน้อมอยู่พร้อมเพรียง
พระคิดอ่านการศึกปรึกษา จนเวลาสุริยันตะวันเที่ยง
พอได้ยินโห่ร้องก้องดำเนียง พิภพเพียงพลิกคว่ำทำดาย
จึงตรัสถามโหราว่าวันนี้ พึ่งเลี่ยงโยธีเห็นเหลือหลาย

อสูรทรงนามใดได้เป็นนาย มิตรสหายหรือองค์เจ้าดงกา

๗ คำ ๗

ร่าย
◎ บัดนั้น พิเภกบังคมก้มเกศา
นิ่งนับจับยามสามตา ทั้งสุริย์จันทกาลมปราณ
จึงทูลว่าข้าศึกมาวันนี้ มิใช่ต่างบุรีราชฐาน
คือเจ้ากรุงดงกาพระยามาร ยกทหารออกมาจะราวี

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงสัจสัตย์รัศมี
ได้ฟังทูลแถลงแจ้งคดี จึงสั่งศรีสุครีพเสนาใน
จงเร่งรัดจัดพวกพลนิกร ล้อมนครเข้าตีรบเป็นทัพใหญ่
เราจะยกโยธาคลาไคล ไปชิงชัยกับองค์เจ้าดงกา

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น สุครีพรับสั่งใส่เกศา
ก้มเกล้ากราบงามสามตา ออกไปจัดโยธาหน้าพระลาน

๒ คำ ๗ *ประถม*

ยานี
◎ ตั้งให้ขุนกระบินทร์นิลนนท์ คุมพลกองหน้ากล้าหาญ
ปีกซ้ายฝ่ายศรีชมพูพาน ปีกขวาสุรกานต์ชำนาญยุทธ
กองหลังตั้งนิลปาลัน กองหลวงนั้นล้วนกระบี่มงกุฎ
ต่างถือเครื่องสาตราอาวุธ คาดตะกรุดลงยันต์พันพัว
เหล่าพวกลิงถุงนุ่งตาโถง ขี่เสือโคร่งถือพร้าผ้าโพกหัว
บ้างสอดใส่เสื้อแดงแต่งตัว ขนขวัเงอกระดักหยักรั้ง

บ้างใส่หมวกตุ้มปี่ขี่หมู ขวานปูดูเล่มสนัดขัดหลัง
แล้วเทียมเวชยันต์บัดดังก์ มาเตรียมทัพรถพระอนุชา

๗ คำ ๗ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
ชวนพระลักษณ์ลีลาศยาตรา ไปโสรจสรงคงคาวาริน

๗ ๒ คำ ๗ เสมอ

ไทน ◎ ขัดสีฉวีวรรณผันชนอง อาบละอองสุหร่ายสายสินธุ์
ทรงสุคนธ์ปนทองของพระอินทร์ หอมกลิ่นตระหลบอบองค์
ดอดใส่สนับเพลาเพราะกระหนก ภูษายกไว้วางหางหงส์
ผ้าทิพย์ชลิบสุวรรณบรรจง ฉลององค์อินทร์ธนูกระหนกงอน
ปั้นเหน่งเพชรพรรณรายสายกระสัน สังวาลวรรณเพ็ญห้อยสร้อยอ่อน
ทับทรวงพลอยประดับซับซ้อน ทองกรกุดั่นกัลเม็ด
ข้ามรงค์ดงยาค่าเมือง อร่ามเรืองนวพระหัตถ์ตรัจเตร็จ
ต่างทรงมงกุฎกรรเจียกเพชร แล้วจับศรเสด็จลีลามา

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย ◎ พรั่งพร้อมพหลพลนิกร ฉานรประณตน้อมพร้อมหน้า
ฝรั่งดิงยิงปืนยักษา กองหน้าดำเนินเดินธง

๗ ๒ คำ ๗ กราวนอก

ไทน ◎ รถเอยรถที่นั่ง เวชยันต์บัดดังก์ลอยระหง
งอนงามสามเศียรภุชงค์ ผ้าทิพย์ผูกธงดงเดชยันต์
เทียมเทพสินธพพจบทวีป กระทืบถีบธรณินทร์แผ่นดินดั่น

มาตุลีขับสำหรับกัน เคยบุกบันประจันบานราญรบ
เสียงทหารโห่ร้องก้องกึก ข้าศึกเศร้าพองผยองสยบ
สะท้านสะเทือนเลื่อนลั่นอรรณพ เพี้ยงพิภพจะพลิกคว่ำทำลาย
เขาพระเมรุเนมินทร์อสินธร ก็เอนอ่อนทบทอดดังยอดหวาย
ไม้ไผ่ล้มหักกระจัดกระจาย พลนิกายกองทัพเหยียบยับมา

๗ คำ ๗ เชิด

ร่าย ◎ ครั้นถึงจึงเห็นทัพยักษ์ ยืนปักเรียงรายริมชายป่า
จึงหยุดยั้งตั้งมั่นโยธา คอยฟังยักษ์จะว่าประการใด

๗ ๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรเบิ่นใหญ่
เห็นลักษณ์รามความแค้นแน่นฤทัย มิทันได้พูดจาพาที
กระทืบรถที่นั่งดังสะท้าน ตั้งเสนามารยักษ์
จงเร่งขับทัพหน้าเข้าโจมตี อย่าให้ไพร่หยุดยั้ง

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น พวกเสนานายทัพรับสั่ง
ต่างกวัดแกว่งกระบองดองกำดัง ไล่หลังพลมารเข้าราญรอน

๗ ๒ คำ ๗

◎ บัดนั้น โยธาทวยหาญชาญสมร
หมายเขม้นเข่นฆ่าวานร ตะลุมบอนรบรุกบุกบัน
ที่แกล้วกล้าถาโถมเข้าโจมจับ กลอกกลับบ้องบัดผัดผัน

แข็งข้อต่อแย้งแทงฟัน พัดวันหนีไล่กันไปมา

ไ ๔ คำ ไ

◎ บัดนั้น พวกวานรหลอนหลอกกลอกหน้า
รบรับจับยักษ์ด้วยศักดา ชิงสาตราตีต้อนรอนราญ
ฉุดแขนขาดากกระชากฉีก ทึ่หลบหลีกไล่ทันฟันด้วยขวาน
กระชั้นชิดติดพันประจันบาน พลมารแตกยับทั้งทัพชัย

ไ ๔ คำ ไ เชิด

◎ บัดนั้น ศึเสนามารทหารใหญ่
เห็นพวกพลแพ้พ่ายกระจายไป เข้าโลดไล่ตีดังเป็นสังคีต

ไ ๒ คำ ไ

◎ บัดนั้น สุรเสนสุรกานต์ชาญชัยศรี
นิลราชนิลนนท์มนตรี เข้ารุมรับกับศึเสนา
ถ้อยทีแทงฟันประจัญจับ กลอกกลับเปลี่ยนซ้ายย้ายขวา
ศึกระบือฟันต่อสุรา ต้มตันตันชีวาวายปราณ

ไ ๔ คำ ไ โอด

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรศักดากล้าหาญ
เห็นเสนีนายไพร่บรรลัยลาญ ยิ่งเดือดดาลดังไฟไหม้ฟ้า
โจนจากรถชัยไล่วานร แกว่งศรหวดซ้ายป่ายขวา
ถึงหลีกหลบพัดวันมา จนถึงหน้ารถพระหริรักษ์

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระรามสุริย์วงศ์ทรงศักดิ์
ดงจากรถที่นั่งทั้งพระลักษณ์ เข้ารุมรบทศพักตร์ด้วยศักดา
รับรองป้องปัดผลัดเปลี่ยน ชิงเหลี่ยมเข่าน้าวเสี่ยรยักษา
ประจัญจับล้ประยุทธยุทธนา หมายเขม้นเข่นฆ่าราวี

๑๔ คำ ๑ เชิด

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษ์
แข็งข้อขบฟันประจัญตี ถ้อยทีหนีไล่กันไปมา
แล้วหยุดยืนชิงศรศักดาเดช หลีกพระเนตรเหลี่ยวกระทั่งองค์รา
หมายตรงองค์พระรามฤทธา อสุรากลั่นไปทันที

๑๔ คำ ๑ เชิดฉิ่ง

◎ ศรเบื้นนาคบาศอาจหาญ เที่ยวเลือยพ่านพวกลิงก็วิ่งหนี
เข้าล้อมองค์พระลักษณ์จักรี นาคพ่นพิษทำฤทธา

๑๒ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิไกรใจกล้า
เห็นนาคเลื้อยไล่ทหารผ่านมา จึงแผลงศรศักดาไปราวี

๑๒ คำ ๑ เชิดฉิ่ง

◎ เบื้นครุฑบินถลาเลื่อนเกลื่อนกราด เข้าไล่ล้างนาคบาศของยักษี
ต้นเหลี่ยมมือหยิกจิกตี จนนาคหนีสิ้นแล้วบินไป

๑๒ คำ ๑ เชิด

๏ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์กริ้วโกรธดังเพลิงไหม้
จึงจับจักรศักดิ์สิทธิ์ฤทธิไกร ขว้างไปด้วยกำลังวังชา

ไ ๒ คำ ไ เชิดฉิ่ง

๏ จักรได้สังหารราญรอน วานรไพร่นายตายหนักหนา
แล้วซ้ำเบ็นประกายกระจายมา เวียนรอบกายาพระนารายณ์

ไ ๒ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น พระตรีภพลบโลกทั้งหลาย
เห็นพวกพลม้วยมอดวอดวาย ขึ้นพรหมาสตร์พาดสายแล้วแผลงไป

ไ ๒ คำ ไ เชิดฉิ่ง

๏ เบื้นพระพายชายพัดมาอ่อนอ่อน วานรกลับคืนฟื้นขึ้นได้
แล้วไปต้องทศกัณฐ์ทันใด ศิลป์ชัยบ่กอกหกล้มลง

ไ ๒ คำ ไ โอด

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรเจียนจะม้วยเบื้นผุยผง
อุตส่าห์แข็งขืนฝืนองค์ ยืนดำรงร่ายคาถาอาคม

ไ ๒ คำ ไ ตระ

๏ ศรเขียนเคลื่อนหลุดออกจากกาย แผลหายเบื้นปลิดสนิทสนม
แล้วนิ่งนึกตริไตรในอารมณ์ อันศรพรหมาสตร์มนุษย์สุดศักดา
แม้นจะอยู่สู้รบจนพลบค่ำ เห็นจะช้าเจ็บอายขายหน้า
ดำริพลางทางร้องประกาศมา ดูราพระรามฤทธิไกร
อันเราสองประจญรณรงค์ ตามวงศ์กษัตริย์อัชฌาสัย
วันนี้จวนค่ำย่ำฆ้องชัย ทั้งสองข้างค่างไม่ชนะกัน

เราจะเลิกจัตุรงค์เข้าดงกา ท่านจงกลับพลับพลาพนาลัณฑ์
ต่อรุ่งรางค่างแสงสุริยัน จึ่งค่อยมารบกันดังสัญญา
ว่าพลางทางดั่งเดินาใน ให้ตรวจไพร่เหลือตายซ้ายขวา
เสด็จขึ้นรถแก้วแววฟ้า กลับเข้าดงกากรุงไกร

ไ ๑๐ คำ ไ เชิด

◎ เมื่อนั้น พระราเมศวรัมย์ศรีใส
จึ่งชวนองค์อนุชาเดินาใน เลิกไพร่พลกลับเข้าพลับพลา

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์รักษา
ครั้นมาถึงพิชัยดงกา กิดตาเข้ายังวังใน

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

◎ นั่งเหนือแท่นสุวรรณบรรจง เอนองค์อิงหมอนถอนใจใหญ่
จนสิ้นแสงสุริโยอโณทัย มิได้จำนรรจาพาที

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น นวลนางมณโฑมเหสี
ทั้งโฉมยงองค์นางอัคคี เห็นสามีทุกข์ร้อนถอนฤทัย
ทั้งสองนางค่างเข้าเคียงองค์ ค่อยประจงนวดฟั้นคั้นให้
เหล่าฝูงสนมกรมใน ก็เข้าไปโบกบัดพัดวี
ฝ่ายนางกำนัลพนักงาน ก็ประสานดังคิดดีดี
ร้องรับขับไม้มโหรี อยู่ข้างที่แท่นแก้วแพรวพรรณ

ไ ๖ คำ ไ มโหรี

ช้า ◎ เมื่อนั้น ทศเศียรแสนวิโยคโศกศัลย์
ให้ดิ้นเหล่าสาวสุรางค์นางกำนัล แต่บ่วนปั่นฤทัยไม่ไสยา
จนดาวเดือนเลื่อนลับโพยมหน สุริยนส่องสว่างเวหา
มิได้ออกอำมาตย์มาตยา ในอุราร้อนรุ่มดังสุมไฟ
บรรทมนิ่งอิงแอบแนบเขนย จะสรงเสวยโภชนาก็หาไม่
แต่คิดการศึกครึกไกร จะเอาชัยมนุษย์เห็นสุดคิด
สุริย์วงศ์พงศ์ท้าวมาช่วย ก็ตายด้วยรามลักษณ์อักนิษฐ์
จนตัวกูสู้รบก็แพ้ฤทธิ์ เบื้นสุดคิดขัดสนพ้นปัญญา

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย ◎ พลางนึกได้ว่าองค์พระโคบุตร เบื้นที่สุดทรงญาณฉมานกล้า
จำจะให้ไปนิมนต์เข้ามา ถามกิจวิทยาวิชาการ
ดำริแล้วสระสรงทรงเครื่อง รุ่งเรืองพรรณรายฉายฉาน
เด็ดจจากปรางค์รัตน์ชัชวาล พระยามารออกพระโรงรจนา

๗ ๔ คำ ๗ เสมอ

◎ ดดองค์ลงนั่งเหนือเอาศน์ พร้อมอำมาตย์เผ้าฝ่ายซ้ายขวา
จึ่งคำรัสตรัสสั่งเสนา ไปนิมนต์พระสิทธามาบัดนี้

๗ ๒ คำ ๗

◎ บัดนั้น เสนารับสั่งใส่เกศี
บังคมลาพากันจรดี ออกประตูบุรีรีบไป

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

◎ ถึงที่จงกรมแทบลมจับ หยุดประทับที่บ่อริมกอไผ่
บ้างกินหมากมวนบุหรี่ดีเหล็กไฟ นั่งให้หายเหนื่อยเมื่อยล้า

๗ ๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระโคบุตรดาบสพรตกล้า
นั่งอยู่หน้าบรรณศาลา สอนหนังสือศิษย์หาให้เล่าเรียน
ถูกเด็กเด็กเล่ากอข้อนโม ที่เคยโคหัดจานอ่านเขียน
พระฤาษีดีต่อยคอยดีเดียน สอนให้พากเพียรเรียนวิชา

๗ ๔ คำ ๗ เจรจา

◎ บัดนั้น เล่นหายเหนื่อยเมื่อยแข้งขา
จึงเข้าไปในบรรณศาลา ก้มกราบพระมหามุนี
แล้วว่าเจ้าดงกาลากต ให้ข้ามานิมนต์พระฤาษี
เข้าไปในวังวันนี้ เห็นทีการร้อนอย่านอนใจ

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระดาบสฟังแจ้งแถลงไข
จึงว่าดีแต่จะมาหาเข้าไป ส่วนของฉันมันไม่ใคร่เอามา
ว่าพลางทางเข้าในกุฎี พระมุนีห่มดองครองผ้า
ถือไม้ท้าวก้าวลงจากศาลา เดินโดยมรคาคลาไคล

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงนัครเรศนิเวศน์วัง เข้ายังพระโรงทองผ่องใส
วันนั่งเหนือแท่นสุวรรณทันใด เหนื่อยหอบหายใจไปมา

๗ ๒ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรอภิวันท์หรรษา
พลางดำรัสตรัสเรียกเอาเครื่องชา มาถวายพระสิทธาอาจารย์

๑๒ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น พระฤาษีปรีดาเปรมเกษมสานต์
ฉันพลางพูดพร่ำดำราญ เรียกน้ำตาลเติมน้ำร่ำไป

๑๒ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์กราบก้มบังคมไหว้
จึ่งบอกพระอาจารย์ชาญชัย โยมนี้ไม่มีสุขทุกคืนวัน
ด้วยมนุษย์ดิงบ่าบัจจามิตร มาตั้งคิดนัดเรศเขตขัณฑ์
ฆ่าญาติวงศ์ตายเสียหลายพัน อินทรชิตกุมภกรรณก็บรรลัย
แต่โยมยกพลมารไปราญรอน ก็ต้องศรเจียนจักษัย
เป็นสุดคิดขัดสนจนใจ จึ่งให้ไปราธนามานคร
หวังจะถามอุปเทห์เด่หักด กับเวทมนต์มิให้ถูกถูกศร
แม้นได้สมปรารถนาอาวรณ์ ออกราญรอนไพรีจะมีชัย

๑๔ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น พระฤาษีฟังแจ้งแถลงไข
หัวร่อร่าว่าโยมอย่าตกใจ กลัวอะไรกับศรสองมนุษย์
รูปจะบอกความรู้อยู่คง ชื่ออุมงคมิจฉาสุด
อย่าเพ่อออกรณรงค์ยงยุทธ จงให้ขุดอุโมงค์ลงใต้ดิน
เอาศีลามาบีดปากถ้ำ ที่จะนั่งบริกรรมวงสายสิญจน์

แล้วอดโกรธอดนอนอดกิน กว่าจะสิ้นสำเร็จเจ็ดวัน
เนื้อหนังเหนื่อยกระด้างเหมือนอย่างเพชร อย่าขามเข็ดใครฆ่าไม่อาสัญ
แล้วหยิบพระกระดานชนวนพลัน พระนักธรรม์เขียนคาถามหามนต์
แล้วยื่นให้กับองค์เจ้าลงกา เธอยุคล่ำห์จำเอาเล่าบ่น
จึ่งทำตามอุปเท่ห์เล่ห์กล คงทนหนักหนาพระยามาร

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรปรีดิ์เปรมเกษมสานต์
จึ่งเล่าเวทวิทยาของอาจารย์ ที่เขียนไว้ในกระดานได้ดังใจ

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น ดาบสยินดีจะมีไหน
อวยพรภิญโญเดโชชัย แล้วลาไปสาดาพนาลี

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษ์
จึ่งดำรัสตรัสสั่งเสนี จงไปที่เขานิมกาลา
ขุดอุโมงค์ลงเบื้องบุรพทิศ หาหินบีดไปสักแผ่นให้แน่นหนา
ที่ข้างในใส่ประทีปบูชา ทั้งบุบผาสารพัดจงจัดไว้

ไ ๔ คำ ไ

◎ บัดนั้น มโหทรเสนาอัชฌาสัย
รับสั่งแล้วพากันคลาไคล ออกไปริบรัดจัดการ

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

๏ เกณฑ์พวกพลขันธ์ได้พันห้า ถือจอบเสี่ยมตระกร้าพร้าขวาน
นายไพร่พร้อมกันมิทันนาน อำมาตย์มารำหน้าคลาไคล

ไ ๒ คำ ไ เชิด

๏ ครั้นถึงท่ามกลางดงกา เนินนิ่นทกาลาเขาใหญ่
เห็นที่หนึ่งกว้างขวางห่างต้นไม้ จึ่งสั่งไพร่ให้เร่งจัดการ

ไ ๒ คำ ไ

๏ บัดนั้น พวกนายหมวดตรวจตราเบิ่นหน้าด้าน
แล้วเร่งพหลพลมาร ให้ขุดขนอดหม่านพ่านไป

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

๏ ครั้นเสร็จก็ตั้งบัลลังก์รัตน์ เพดานขาวโขมพัสตร์ผ่องใส
ทั้งเตียงตั้งพานข้าวตอกดอกไม้ จัดไว้ให้ต้องตามตำรา
จุดประทีปเทียนทองส่องสว่าง สองข้างฝนังทั้งซ้ายขวา
แต่งตำเร็จเสร็จสรรพกลับออกมา หามศีลาลี่เหลี่ยมมาเตรียมไว้

ไ ๔ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรเบิ่นใหญ่
เดินจากแท่นแก้วแววไว ออกไปชำระสระสรงชล

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

โทน ๏ ไขสุหร่ายปรายโปรยโรยละออง ตกต้องพระกายดังสายฝน
ลำยององค์ทรงเครื่องพระสุคนธ์ ซาบสกนธ์กลิ่นฟุ้งจรุงใจ
ภูษาพันขาวทรงประจงจัด บงเฉียงโขมพัสตร์ผ่องใส
สอดสายธุรำอำไพ ให้ต้องในตำราสารพัน

เจิมจุณมุ่นชฎาห่อเกศ ถือเพศตามพรหมรังสรรค์
ทรงประคำสำหรับพิธีกรรม์ แล้วลงจากอัฒจันทร์ทันใด

๑๖ คำ ๑ เสมอ

ร่าย ◎ ออกประตูหูช้างข้างหน้า พรั่งพร้อมเสนาน้อยใหญ่
เสด็จโดยมรคาคลาไคล ตรงไปเขานินทกาลา

๑๒ คำ ๑ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงมีบัญชาการ สั่งเสนามารยักษา
เราจะเข้าตั้งกิจวิทยา อยู่ในมหาอุโมงค์นี้
ท่านเร่งยกแผ่นผานั้นมาปิด จงมิดชิดอย่าให้ใครเห็นที่
เอาดินรายทรายเกลี่ยเสียให้ดี แล้วพาหมู่อสุรีทั้งปวงไป
ถ้วนสำเร็จเจ็ดวันดังสัญญา จงกลับมาเบิดปากอุโมงค์ให้
สั่งแล้วสี่สาคลาไคล ลงยืนหยุดอยู่ในทวารา

๑๖ คำ ๑

◎ บัดนั้น มโหทรสิทธิศักดิ์ยักษา
จึงเร่งไพร่ให้หามแผ่นศิลา ปิดมหาอุโมงค์ดังไว้
เอาดินทรายสมทบกลบซ้ำ เกลี่ยทำมิให้ใครสงสัย
แล้วพาพวกพลสกลไกร กลับไปที่อยู่อสุรา

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษา
จึงโอมอ่านพระเวทวิทยา ตริงศิลาทั้งแผ่นให้แน่นไว้

๑๒ คำ ๑

◎ แล้วเสด็จมานั่งบัลลังก์อาสน์ ขัดสมาธิบนบัวประนมไหว้
ระลึกคุณพระอาจารย์ชาญชัย สำรวมใจร่ายเวทวิทยา

๒ คำ ๗ ตระ

ช้า ◎ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
เสด็จออกหน้าสุวรรณพลับพลา ทั้งองค์พระอนุชายาใจ
เสนาวานรเผ้าแหน คั่งคับนับแสนอสงไขย
พระทรงคิดการศึกตริตรึกไตร จะชิงชัยให้ชนะอสุรา
จนจวนสุริย์ฉายบ่ายคล้อย พระนั่งคอยข่าวทัพยักษา
มิได้ยินเสียงโห่โยธา จึ่งบัญชาถามพิเภกผู้ใจภักดิ์
ไฉนเจ้าดงกาพระยามาร ไม่ออกมารอนราญหาญหัก
จะคิดกลอุบายย้ายยัก หรือหยุดพักพหลพลไกร

๔ คำ ๗

ร่าย ◎ บัดนั้น พิเภกโหรายชัฌาลัย
พิเคราะห์ดูรู้แจ้งไม่แคลงใจ จึ่งกราบทูลภูวนัยไปพลัน
ทศกัณฐ์วันวานออกรานรอน ก็ต้องศรบิ่นชีวาจะอาสัญ
ไม่อาจออกหักโหมโรมรัน บัดนี้มันหยุดยั้งตั้งพิธี
ชุดอุโมงค์ดงกลางกรุงลงกา เนินนิ่นทกาดาดีศรี
แม้นครบเจ็ดทิวาราตรี อินทร์ย์เป็นเพชรสำเร็จการ
ถึงต้องเทพสาตราอาวุธ ไม่สิ้นสุดชีวังสังขาร
จึ่งจะยกพลนิกรมารอนราญ จงทราบบทมาลย์พระผ่านฟ้า

๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงฟังไม่กังขา
จึงสั่งน้องพาดีมีศักดา กับเสนานิลนนท์หนุมาน
จงรีบไปลงกาชานี่ ถ้างพิธีทศพักตร์หักหาญ
อย่าให้ทำลำเร็จเสร็จการ จัณฑาลให้ยับแล้วกลับมา

๗ คำ ๗

๏ บัดนั้น สามนายรับสั่งใส่เกศา
ตามกันออกไปดับพลับพลา เหาะทะยานผ่านฟ้ามาโรโร

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

๏ ถึงท่ามกลางลงกาชานี่ จึ่งลอบลงตรงที่เชิงไศล
ลดเลี้ยวเที่ยวสั่งเกตดูไป เห็นแผ่นศิลาใหญ่มิได้ช้า
ดูที่ทางเหมือนหนึ่งจะพึ่งทำ สมคำพิเภกยักษา
ต่างว่าเห็นท้าวเจ้าลงกา ชุดสุธาทำอุโมงค์ตรงนี้
ว่าพลางทางช่วยกันยกหิน พร้อมสิ้นทั้งสามกระบี่ศรี
เดชะพระเวทอดุรี ไม่เชยชนเคลื่อนที่เท่าโดมา

๗ ๖ คำ ๗ เชิด

๏ ทั้งสามนายถ้าเถื่อยเหนื่อยจิต สุดคิดพิศตรองตริกปริกษา
เห็นที่ทศพักตร์ศักดา มันเล่ห์กลด้วยมนตราตรึงไว้
หนุมานรีบไปไต่ถาม ให้พิเภกบอกความตามสงสัย
ทศกัณฐ์มันทำทั้งนี้ไซร้ จะผันแปรแก้ไขอย่างไรดี

๗ ๔ คำ ๗ เจรจา

๏ บัดนั้น คำแหงหนุมานชาญชัยศรี
พังน้ำว่าชอบท่วงที ขุนกระบี่เหาะกลับมาฉับไว

๒ คำ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงลงริมพลับพลา เข้าหาพิเภกผู้ใหญ่
บอกความตามจริงทุกสิ่งไป ข้ายกศึกษาใหญ่ไม่เคลื่อนคลา

๒ คำ

๏ เมื่อนั้น พิเภกได้ฟังไม่กังขา
จึงว่าเขาเด็กหินศึกษา บีดปากมหาอุโมงค์ไว้
แม้นได้น้ำชำระเท้าสังข์ มารดที่แผ่นผาศึกษาใหญ่
พระเวทนั้นเสื่อมคลายหายไป ก็จะยกขึ้นได้ดังจินดา

๔ คำ เจรจา

๏ บัดนั้น ขุนกระบินทร์ยินดีเป็นหนักหนา
อัญชลีพิเภกแล้วเดินมา พลางตริกตราตรองความตามจำนง
จะไปหาเบญกายสายใจ จึ่งจะได้ดังจิตคิดประสงค์
นึกพลางทางแผลงฤทธิรงค์ หมายตรงกรุงมารทะยานมา

๔ คำ เชิด

๏ ครั้นถึงนัคเรศนิเวศน์วัง จึ่งหยุดยั้งอยู่บนเวหา
อ่านอากมชดังกำบังตา มิให้เห็นกายาทั้งธานี

๒ คำ รัว

๏ แล้วเหาะลดเลี้ยวเที่ยวค้น ทุกไพชยนต์ปรางค์มาศปราสาทศรี
พอแลเห็นเบญกายอสุรี อยู่ที่แท่นสุวรรณพรรณราย

ไม่มีเหล่าสาวสรรค์กัลยา ด้วยบิดาต้องริบนิบหาย
ดูพลางทางอ่านอาคมคลาย ให้เห็นกายกายาวานร

๒ คำ ๒ รัว

◎ แล้วขึ้นนั่งบนเตียงเคียงนาง ประโลมลูบปฤษฎางค์ดวงสมร
ทำปราศรัยไถ่ถามถึงทุกข์ร้อน หรือบังอรผาสุกทุกเวลา

๒ คำ ๒

◎ เมื่อนั้น นวลนางเบญกายเสน่หา
ทั้งรักทั้งแค้นแน่นอุรา ค้อนพลางทางว่ากับสามี
ไฉนเจ้าเข้ามาในนิเวศน์ ไม่เกรงเดชทศพักตร์ยักษี
แม้นทราบว่าข้าคบชุนกระบี่ น่าที่จะพากันบรรลัย

๔ คำ ๒

◎ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานทหารใหญ่
เชยปรางพลางประโลมลูบไล้ จะกลัวเกรงมันไยกับไพรี
ถ้าแม้นพี่มิคิดราชการ ไม่จากเจ้าเยาวมาลย์ให้หมองศรี
นี่รับสั่งใช้มาเวลานี้ ให้ล้างกิจพิธีทศกัณฐ์
แต่จนใจด้วยหินศิลา ยึดปากมหาอุโมงค์มั่น
จะขอน้ำล้างเท้าของเจ้านั้น ไปแก้เวทมนต์มันให้เสื่อมคลาย

๖ คำ ๒ เจรจา

◎ เมื่อนั้น นวลนางเบญกายโฉมฉาย
ฟังคำผัวขวัญบรรยาย บอกอุบายไว้เนื้อเชื่อใจ

จึงดีดามาหยิบเอาขันทอง ถ้างเท้าแถ้วรองส่งให้
พิศพักตร์ภัดดาก็อาลัย แต่จนใจจำช่วยอวยพร

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น วายุบุตรสุดเสียดายสายสมร
จึงแอบแนบนางพลางสุนทร ค่อยอยู่ก่อนเถิดพี่จะลาไป
แถ้วหยิบขันผันผายมาจากนาง ออกทางพระแกลทองผ่องใส
พอพลบค่ำย่ำระฆังที่วังใน แผลงอิทธิฤทธิไกรตรงมา

๗ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงสุครีพนิถนนท์ แจ้งยุบลที่สมปรารถนา
บอกพลางทางถือขันคงคา มารดแผ่นศิลาลงทันใด

๗ คำ ๗ รัว

◎ แถ้วเข้าคนละข้างง้างหิน สามกระบินทร์เบิดปากอุโมงค์ได้
เห็นปล่องห้องกว้างสว่างไฟ จึงพากันเข้าไปมิได้ช้า
เห็นเจ้าลงกาสมาธิ ตั้งสติหลับเนตรทั้งซ้ายขวา
ต่างควาดผาดแผลงฤทธา ปะเตะต่อยเครื่องบูชาแตกระยำ
แถ้วเข้ากลุ้มรุมรันทศพักตร์ กระชากชักล้มลุกปลุกปล้ำ
วายุบุตรฉุดชฎาหน้าคมำ สุครีพข้าถีบถองลงสองตึง

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์ไม่พิโรธโกรธขึง
นิ่งนั่งประนมมือถือตึง จิตรำพึงนึกภาวนาไป

เดชะพระเวทวิทยา จะเจ็บองค์อสุรากี็หาไม่
อุตส่าห์สู้สะกดอดใจ หวังจะให้สำเร็จเสร็จการ

ไ ๔ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น ตามกระบี่มีศักดากล้าหาญ
รุมกันพันแทงแกล้งจัณฑาต พระยามารมิได้ไหวติง
หนุมานจึงว่าหลากนัก ทศพักตร์มันช่างนั่งนิ่ง
ถือมั่นขันตีตีจริง จะทำสิ่งใดได้ให้โกรธา

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

๏ เมื่อนั้น สุครีพคิดรำพึงแล้วจึงว่า
ทศกัณฐ์มันทำสงครามมา เพราะเบื้นบ้ากำหนัดในสัตรี
เจ้าแก้ไขไปสะกดนางกำนัล พามณโฑเมียมันมาที่นี่
เราช่วยกันหยอกเย้าเซ้าซี้ ให้มันมึนโมโหโกรธา

ไ ๔ คำ ไ

๏ บัดนั้น หนุมานสรวลสันต์หรรษา
ชมน้ำว่าดีมีปัญญา แล้วอำลาเหาะลิ่วปลิวไป

ไ ๒ คำ ไ เชิด

๏ ข้ามบ้อมปราการทวารวัง ลงยังปราสาททองผ่องใส
จึงอ่านอาคมขลังตั้งใจ สกดให้นิทราทั้งธานี

ไ ๒ คำ ไ ตระ

๏ เมื่อนั้น นางมณโฑโสภามารศรี
สถิตแท่นไสยาในราตรี ฝูงนารีเฝ้าแหนแน่นนัน

ครั้นต้องเวทมนต์หนุมาน ก็บันดาลฤทัยไหวหวั่น
ทั้งแก่สาวชาววังทั้งนั้น พากันหลับสนิทนิทรา

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานหาญกล้า
เห็นเงียบเลี่ยงสาวสรรค์กัลยา จึ่งเข้าไปในมหาปราสาทชัย

ไ ๒ คำ ไ

◎ เห็นมณโฑบนสุวรรณบรรจถูรณ์ นิ่งนอนระงับหลับไหล
จึ่งสอดกรช้อนอุ้มอรไท เหาะไปที่อุโมงค์เจ้าดงกา

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ ครั้นถึงจึ่งวางนางลง เคียงองค์ทศพักตร์รักษา
แก้มนต์ให้ตื่นพันกายา แล้วร้องว่าเหวยท้าวทศพักตร์
นี่เมียของใครเราได้มา จงตื่นตาชมดูให้รู้จัก
พลางหยุดฉุดองค์นางนงลักษณ์ ชิงชักชายสไบไขว่คว้า

ไ ๔ คำ ไ เชิด

◎ เมื่อนั้น นางมณโฑร้องกรีดหวีดผวา
เข้าสวมสอดกอดรัดภัสดา ผ่านฟ้าโปรดช่วยน้องด้วยที

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์แว่วเสียงมเหสี
ตื่นเนตรเห็นเมียเสียขันตี ผุดลุกจากที่ตะลีตะลาน
ฉวยได้คันฉัตรกวัดแกว่ง ต่อแย้งป้องปัดประหัตประหาร

มุทะฤดุเดือดโดดทะยาน เข้ารอนราญรบดังเบ็นสิงคลี่

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น สามทหารค้นค่อต่อยักษ์
ทำเกะกะจะชิงนางเทวี ถ้อยที่หนีไล่กันไปมา

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นเห็นทศกัณฐ์ชะงักหยุด วายุบุตรหลอนหลอกกลอกหน้า
ต่างหัวเราะเยาะเย้าเจ้าดงกา เห็นเมียมาผุดดุกขนคลุกคลี่
เบ็นไรไม่อ่านอาคม เสียแรงเกล้าเผ้าผมเหมือนฤาษี
ทำนั่งนั่งตั่งมั่นถือขันตี ทันขันแตกแหลกลาญ
เมียคนสิรักลักเมียเขา โฉดเฉาชั่วช้าหน้าด้าน
นี่หากว่าองค์พระอวตาร ไม่ดังให้ประหารผลาญชีวา
ให้ล้างแต่การกิจพิธี จึงจำใจไว้ชีวิตยักษา
ว่าพลางทางแผลงฤทธา จากอุโมงค์ตรงมาพนาลัย

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรเจียนเดือดดาลหัด
ทั้งเสียมนต์เสียเมียเสียน้ำใจ ให้ร้อนอกหมกไหม้ดังไฟกาล
คิดคะเนเวดาก็จวนรุ่ง กลัวชาวกรุงเห็นหน้าจะว่าขาน
แข็งพระทัยอุ้มองค์นงคราญ เหาะทะยานเข้ายังวังใน

๗ ๕ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น สามทหารพระนารายณ์นายใหญ่
มาถึงกองทัพพลับพลาชัย พออุทัยไขแสงส่องฟ้า

จึ่งเข้าไปอภิวาทบาทมูล กราบทูลพระนารายณ์นาถา
ข้าไปถึงอุโมงค์เจ้าลงกา ต้างกิจวิทยาสำเร็จการ

๑๔ คำ ๑ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิต้าสุริย์ฉาน
ชมสุครีพนิลนนท์หนุมาน ใช้ไหนได้การมาทุกที่
ประกอบทั้งความคิดฤทธิรณ แต่ละตนองอาจดังราชสีห์
พระตรัสพลางย่างเยื้องจรลี เข้าสู่ที่แท่นแก้วสุรกานต์

๑๔ คำ ๑ เสมอ

ข้า ◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรศักดาหาญ
สถิตที่แท่นรัตน์ชัชวาล อำมาตย์มารเฝ้าแหนแน่นนัน
คะนึงในสงครามกับรามลักษณ์ พระยายักษ์ร้อนฤทัยไหวหวั่น
มิตรสหายสุริย์วงศ์พงศ์พันธุ์ ก็สุดสิ้นชีวันบรรลัย
จะแต่งทัพข้าเผ้าเหล่าใน ออกต่อตีเห็นไม่ต้านทานได้
แต่นึกคิดขัดสนจนใจ กอดกรถอนฤทัยไปมา

๑๖ คำ ๑

ร่าย ◎ เฉลียวคิดขึ้นได้ดังใจหวัง ถึงวิรุญจำบังยักษา
ทั้งท้าวลัทธาสูรศักดา จะให้เชิญมาช่วยราวี
ตริแล้วดำรัสตรัสประภาษ สั่งสองอำมาตย์ยักษี
นนทจิตรงรีบจรลี ไปธานีหัษฎงแดนไตร
ทูลท้าวลัทธาสูรยักษา ว่าลงกาเกิดการศึกใหญ่
เชิญสหายมาช่วยชิงชัย ผดาญมนุษย์ดิงไพรใจพาด

อันนนทไพรีปรีชา ไปพาราจารึกราชฐาน
บอกวิรุญจำบังขุนมาร ให้หลานรักมาช่วยราวี

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ บัดนั้น สองอสูรรับสั่งใส่เกศี
ต่างคนออกมาขึ้นพาชี ออกประตูบูรีรีบไป

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ นนทจิตรดั้นดัดตัดทางตรง ก็มาถึงหัษฎงกรุงใหญ่
ลงจากอาชาคลาไคล ตรงไปที่เฝ้าเจ้าธานี

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ จึ่งค่อยก้มกรานคลานเข้ามา อยู่ข้างหลังเสนาบดีศรี
ถวายบังคมคัลอัญชลี หมอบชะม้อยคอยที่จะพิดทูล

ฯ ๒ คำ ฯ

ช้า
๏ เมื่อนั้น องค์เจ้านัคราสัทธาสูร
สถิตเหนือแท่นรัตน์เรืองจำรูญ พร้อมมูลอำมาตย์มาตยา
ตรัสประภาษราชกิจเกี่ยวข้อง ใครฟ้องร้องกันไว้ให้ปรึกษา
พอแลเห็นข้าเฝ้าเจ้าลงกา รู้จักหน้าถนัดตรัสถามไป

ฯ ๔ คำ ฯ

ร่าย
๏ ดูก่อนเสนีมีศักดิ์ มาแต่ท้าวทศพักตร์หรือไฉน
สารทุกข์กังวลกลใด จงว่าไปให้รู้เหตุการณ์

ฯ ๒ คำ ฯ

◎ บัดนั้น นนทจิตรรับราชบรรหาร
จึ่งทูลว่าพระองค์พงศ์พรหมาน ร้อนรำคาญเคืองในพระทัยนัก
ด้วยลักษณ์รามพี่น้องสองมนุษย์ อยู่อยุธยาอาณาจักร
คบเหล่าลิงป่ามาฆ่ายักษ์ หาญหักตั้งประชิดติดเวียงชัย
บัดนี้พระยามารผ่านภพ ต้องแต่งทัพรับรบหาเว้นไม่
จึ่งใช้ข้ามาทูลท้าวไท เชิญเสด็จภูวนัยไปลงกา
ช่วยคิดอ่านการณรงค์สงคราม สังหารลักษณ์รามกับลิงป่า
โดยราชไมตรีซึ่งมีมา จงทราบบาทาฝ่าธุลี

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น ท้าวสัทธาสุรยักษ์
ได้ฟังดังแค้นเคืองทวี จึงมีหนาทบัญชา
อันมนุษย์วานรสัญจรไพร มันจะเป็นกระไรมาหนักหนา
กูจะไปไล่ตะพัดมัดมา สังหารชีวาให้ม้วยมรณ์
ตรัสพลางทางสั่งอำมาตย์มาร เร่งเกณฑ์ทัพทวยหาญชาญสมร
ให้พร้อมพรั่งรถรัถอัสดร เราจะรีบไปนครลงกา

๑๖ คำ ๑

◎ บัดนั้น เสนีรับสั่งใส่เกศา
ก้มเกล้ากราบงามสามถา ออกมาจัดทัพสำหรับรบ

๑๒ คำ ๑ เจรจา

ขานี ◎ เตรียมกระบวนโยธีมีกำลัง ซ้ายขวาหน้าหลังตามชนบ
ทั้งเกียกกายเกณฑ์ระดมสมทบ ถือครบเครื่องสาตราสารพัด

ขุนช้างผูกช้างระวางใหญ่ เคยลวงไล่ล่อแพนพานผัด
ขุนม้าชาญฉกรรจ์สันทัด กุมหอกซัดใส่เสื้อสีชมพู
ขุนรถรีบจัดรถา เทียมโตโคลาหลายคู่
พลเท้าถือเกาทัณฑ์ธนู มาเตรียมอยู่นับโกฏิโจษจัน
ชาวคลังนั่งจ่ายเสื้อหมวก ให้พวกพหลพลขันธ์
แล้วเทียมราชรถแก้วแพรวพรรณ มาเทียบกับเกยสุวรรณทันใด

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย ๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวสัทธาสูรเป็นใหญ่
ลงจากแท่นแก้วแววไว เสด็จไปโสรจสรงคงคา

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

โทน ๏ น้ำอบสำอางอาบสกนธ์ ลูบไล้สุคนธ์ปนกฤษณา
สอดสนับเพลาทรงอลงการ์ ภูษายกทองท้องพัน
ฉลององค์ตาดแล่งแย่งกระหนก เกราะกระหวัดรัดอกโอบกระสัน
ห้อยหน้าผ้าทิพย์ขลิบสุวรรณ คาดปั้นเหน่งกุดั่นประดับพลอย
ทับทรวงแสงจำรัสตรัจเตร็จ สังวาลเพชรพรรณรายสายสร้อย
ทองกรแกมแก้วแพรวพร้อย ธำมรงค์ล้วนพลอยค่าควรเมือง
ทรงมงกุฎจีบจรกรรเจียกเพชร แก้วเพทายรายเม็ดประดับเนื่อง
จับพระแสงศรสิทธิ์ฤทธิเรือง แล้วย่างเยื้องไปยังเกยสุวรรณ

ฯ ๘ คำ ฯ เสมอ

ร่าย ◎ ขนทรงรถมณีที่นั่ง พร้อมพรั่งพหลพลขันธ์
ออกจากพาราเข้าอารัญ เดินทัพขับกันไปคึกคึก

ไ ๒ คำ ไ *กราว*

โทน ◎ รถเอยรถทรง สำหรับรณรงค์รบศึก
เสียงกงก้องสนั่นครั่นครึก ล้วนแล้วแก้วผลึกแกมโกเมน
เทียมพระยาราชสีห์ตีพัน โลดทันสารถีถือเชน
กลองกลดบดบังสุริเยนทร์ ทหารเกณฑ์แห่ล้วนทวนธงแดง
เสียงฆ้องกลองประโคมโครมครัน เพี้ยงพินไดรภพสยบแสยง
ทหารม้าเกราะทองกองแซง ขับแข่งเคียงทางมาข้างรถ
พฤกษาสูงยูงยางขวางหน้า ช้างม้าเหียบถูแหลกหมด
เดินทางห่างอรัญบรรพต เร่งทัพขับรถบทจร

ไ ๔ คำ ไ *เชิด*

ร่าย ◎ บัดนั้น นนทไพรีมารชาญสมร
ถึงพาราจาริกพระนคร ลงจากอัศดรเข้าวัง

ไ ๒ คำ ไ *เสมอ*

◎ ขนท้องพระโรงรัตน์ชัชวาล จึงคุกคลานเข้ามาหน้าที่นั่ง
อัญชลีวรุญจำบัง ทูลความตามรับสั่งทุกประการ
บัดนั้นองกาอาณาจักร มีพวกปรปักษ์มาหักหาญ
พระโอรสนัดดาพระยามาร ออกต้านทานเสียทัพอัปรา
จึงให้ข้ามาเชิญละอองบาท ไปคิดราชการศึกปริกษา

ช่วยระงับดับเข็ญเย็นประชา จงทราบเบื้องบาทาฝ่าธุลี

๑๖ คำ ๆ

ช้า ◎ เมื่อนั้น วิรุญจำบังยักษ์
กริ้วโกรธโกรธาพาที ชะไอ้ไพรีทะนงนัก
ไม่ยำเยงเกรงฤทธิ์พระบิตุลา มาย่ำยีลงกาอาณาจักร
กูจะพาพวกพหลพลยักษ์ ไปจับหักคอเคี้ยวเอี้ยวเดี้ยวฉัน

๑๔ คำ ๆ

ร่าย ◎ ว่าพลางทางมีพระบัญชา ศรัสสั่งเสนายักษ์
เราจะไปลงกาชานี่ จงเตรียมพลพาชีให้พร้อมไว้

๑๒ คำ ๆ

◎ บัดนั้น นนทสูรเสนาอัชฌาสัย
ถวายบังคมลาคลาไคล ออกไปริบรัดจัดแจง

๑๒ คำ ๆ *ประถม*

ยานี ◎ เกณฑ์พลพาชีชาญสมร ด้วนฝึกสอนเพลงสาตราถ้าแข็ง
กองหน้าลำคัญธงแดง ถือกำซาบศรแผลงผลาญศัตรู
ทั้งซ้ายขวามาถ้วนกระบวนเกณฑ์ ถือโล่เขนเขี้ยนหน้าราหู
พวกไพร่ใส่เสื้อบัสดู ถือทวนด้วนพู่จามรี
กองหลวงพลม้าทั้งห้าหมื่น ถือแคพันหอกซัดขัดกระบี่
แล้วผูกนิลพาหุพาชี มาเตรียมที่พระลานชานชลา

๑๖ คำ ๆ *เจรจา*

ร่าย ◎ เมื่อนั้น วิรุญจำบังยักษา
ครั้นพร้อมพหลพลโยธา เด็ดจมาสรงสหัสดนที

๗ คำ ๗ เสมอ

โทน ◎ พนักงานไชสุหร่ายดังสายฝน ละอองอาบซาบสกนธ์ยักษี
ดูบได้สุคนธาวารี กลิ่นบุบผามาลีรวยรส
ต่อใส่สนับเพลาเพราผจง ภูษาทรงพื้นแดงแย่งชด
ฉลององค์อินทร์ธนูดูช้อยชด เกราะแก้วมรกตรจนา
ศาตบั้นเหน่งเนาวรัตน์ครัจเตร็จ สังวาลเพชรพลอยมณีมีค่า
ตาบทิศทับทรวงดวงจินดา พาหาพาหุรัดกระหวัดวง
ต่อใส่จำมรงค์เรือนกรุท ทรงมงกุฎกระหนกอย่างหางหงส์
ครั้นเสร็จสรรพจับหอกฤทธิรงค์ ลีลาศครงมาชาลาหน้าพระลาน

๙ คำ ๗ เสมอ

ร่าย ◎ ขันทรงม้านิลพาหุ อันร้ายดุศักดากล้าหาญ
ได้ฤกษ์เลิกพหลพลมาร โห่ร้องก้องสะท้านไปตามทาง

๗ คำ ๗ กราวใน

โทน ◎ ม้าเอยม้าที่นั่ง มีกำลังเร็วรัดสะบัดย่าง
ผูกสายย่องง้ำประจำคาง เบาะหมอนหักทองขวางแขวนโกลน
ขี้ขับขยับแล้ให้แดเห็น ย่ำน้อยซอยเต้นเผ่นโผน
ดองเชิงเริงร้องคะนองโจน ใครขวางก็ดีดโดนโดยกำลัง
ม้าทหารเกณฑ์แห่แออัด เบียดยัดมรคาหน้าหลัง
บ้างชักน้อยปล่อยห้อไม่รอรั้ง กระทืบแผงพะนังดังสะเทือน

เสียงสังข์เสียงเภรแซ่ซ้อง ฆ้องกลองก้องสนั่นดั่นเดือน
เร่งพลพาชีคีเคือน คลายเคลื่อนโยธาคลาไคล

ไ ๔ คำ ไ เชิด

ร่าย ◎ ครั้นถึงทุ่งกรุงลงกา มรคามาร่วมทางใหญ่
พบทัพหัษฎุงก็ดีใจ ตามกันเข้าไปในพารา

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ ถึงท้ายวังยั้งหยุดจัตุรงค์ ต่างองค์ลงกัณฐ์รัศว์รถา
องค์วิรุญจำบังนัดดา ก็เข้ามาประณตบทมาลย์

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น สัทธาสูรปรีดิ์เปรมเกษมสานต์
จึงปราศรัยไต่ถามเหตุการณ์ แล้วชวนหลานไปพระโรงรจนา

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

◎ เมื่อนั้น ท้าวทศพักตร์ยักษา
เห็นพระสหายกับนัดดา จึงลุกมาต้อนรับจับกร
ขนนั่งเหนือแท่นแก้วแพรวพรรณ ต่างคำนับรับกันเหมือนฉันท์ก่อน
แล้วปราศรัยไต่ถามถึงนคร ทุกข์ร้อนสิ่งใดหรือไพบูลย์

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น องค์พระยายักษาสัทธาสูร
จึงแจ้งว่าพาราไม่อาดูร พร้อมประยูรญาติวงศ์พงศ์ยักษ์
เยอไฉนลงกาธานี จึงละให้ไพรีมาหาญหัก

อันมนุษย์ทรงนามรามลักษณ์ จะเรืองฤทธิ์ลิทธิศักดิ์เป็นอย่างไร

๑๔ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์ตรัสแจ้งแถลงไข
อันพี่น้องสองมนุษย์นั้นไซร้ ฤทธิไกรเป็นประมาณปานกลาง
โดยจะทำกลศึกลึกซึ้ง ก็ไม่ถึงพวกยักษ์แต่สักอย่าง
ทั้งไม่รู้เหาะเหินเดินตามทาง ได้แต่ลิงค่างเป็นไพร่พล
เมื่อพวกเราเข้าณรงค์สงคราม ลักษณ์รามก็ตายดงหลายหน
เหตุทั้งนี้พิเภกทรชน มันบอกกลแก้ไขให้ไพริน
จึงมีแต่แพ้พวกบัจจามิตร กุมภกรรณอินทรชิตก็ตายสิ้น
เสียทั้งไพร่พ้าข้าแผ่นดิน ไม่รู้ที่จะผินไปพึ่งใคร
จึงต้องให้ไปเชิญสหายมา หวังว่าจะสู้ศัตรูได้
ช่วยคิดอ่านการศึกครั้งไตร ที่จะไปรณรงค์สงคราม

๑๐ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น สัทธาสูรชุนมาชาญสนาม
พี่งสหายแถลงแจ้งความ ยิ่งฮึดฮัดกัดกรามโกรธา
ชะกระไรไอ้พิเภกทรลักษณ์ ไม่รู้จักสุริย์วงศ์พงศา
แต่พี่น้องร่วมครรภ์กันมา ยังคิดร้ายหมายฆ่าให้บรรลัย
เช่นนี้จับตัวมาแล้วฆ่าอก อย่าให้เลือดมันตกดินได้
จึงจะสมน้ำหน้าสำแก่ใจ ที่มันไปเป็นข้าบัจจามิตร
แล้วว่าแก่ทศพักตร์ยักษ์ ครั้งนี้อย่าประหวั่นพรั่นจิต
ถึงแม้นพวกไพรีจะมีฤทธิ์ แต่ขอให้ได้ประชิดทัพกัน

จะเรียกฝูงเทวดาทั้งอาวุธ ผดาญมนุษย์ดิงป่าให้อาสัญ
ไอ้พิเภกชั่วช้าอาธรรม์ จะให้พลกุมภัณฑ์มันมัดมา

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรสรวลสันต์หรรษา
จึงผินพักตร์มาตรัสกับนัดดา ซึ่งพระสหายว่าเห็นได้การ
เจ้าก็เรื่องฤทธิรงค์ทรงกำลัง จะทำอย่างไรได้มั่งเล่าหลาน
เสียแรงร่วมสุริย์วงศ์พรหมาน จงช่วยกันคิดอ่านผดาญไพร่

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น วิรุญจำบังยักษ์
บังคมทูลบิตุลาว่าข้านี้ แค้นมนุษย์สุดที่พรรณนา
จึงริบรัดมาสนองละอองบาท หมายมาดว่าจะรับอาสา
กำบังกายหายตนด้วยมนตรา ไปเข่นฆ่ามนุษย์กับวานร
บัดนี้พระเจ้าลุงกรุงหัษฎง พระองค์ได้ว่าอาสาก่อน
จงให้ยกโยธาพลากร ไปราญรอนรบรับกับมนุษย์
หลานจะยกพลนิกายต่อภายหลัง ไปรอรั้งรบรับสัประยุทธ
แม้นได้เข้าณรงค์ยงยุทธ จะสังหารผดาญมนุษย์ให้บรรลัย

ไ ๘ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์ยินดีจะมีไหน
จึงว่าคราวนี้เห็นไม่เป็นไร หมายชนะกะได้ดังจินดา
แต่พระสหายกับหลานรัก ยังต้าเดือยเหนื่อยพักหนักหนา
จงหยุดพวกพหลพลโยธา ต่อเวลาสายห่อยจึงค่อยไป

ว่าพลางทางมิ่บรรหาร　　สั่งมโหทรมารอำมาตย์ใหญ่
จงบอกกล่าวเหล่าวิเสทนอกใน　　ให้แต่งเครื่องเมรัยชัยบาน
จะกินเล่นให้เบิ่นสุขสนุกสบาย　　ด้วยองค์พระสหายกับหลาน
แล้วเลี้ยงพวกพหลพลมาร　　ทั้งเหล้าข้าวคาวหวานบั้นไซร้

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น　　มโหทรรับสั่งบังคมไหว้
ออกจากพระโรงคัลทันใด　　ตรงไปศาลาลูกขุนพลัน

๗ ๒ คำ ๗ เสมอ

◎ บังคับให้เสมียนเขียนหมาย　　บอกรายราชการทุกสิ่งสรรพ์
อากรเหล้าเหล่าวิเสททั้งนั้น　　ให้มาเลี้ยงพลขันธ์ดังบัญชา

๗ ๒ คำ ๗ เจรจา

◎ บัดนั้น　　วิเสทในใหญ่น้อยถ้วนหน้า
แต่งเครื่องเอมโอชโภชนา　　เนื้อพล่าปลาไหลไก่พะแนง
เบ็ดผัดกับหมูหูฉลาม　　ใส่ชามตั้งโต๊ะตกแต่ง
เอาเหล้าวิลันดาราคาแพง　　จัดแจงใส่ขวดแล้วตรวจตรา

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น　　เหล่าสุรางค์นางกำนัลซ้ายขวา
ต่างอาบน้ำทาแป้งแต่งกายา　　ผัดหน้ากรีดไรใส่น้ำมัน
นุ่งยกอย่างดีสีม่วงคอง　　สไบกรองทองห่มคมสัน
แล้วยกเครื่องเยี่ยงอย่างจรจรัด　　ไปพระโรงสุวรรณทันที

๗ ๔ คำ ๗ เพลง

๏ ต่างค่อยคลานหมอบยอบกาย มาตั้งเครื่องถวายท้าวยักษี
ลางนางบ้างเชิญพัชนี พัดวีพระยามารชาญชัย
ลางนางบ้างเข้ารินสุรา ถวายเจ้าลงกาเป็นใหญ่
ทั้งนัดดาพระสหายรายไป หมอบชม้อยคอยใช้อยู่พร้อมกัน

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
ชวนสหายนัดดาลาวัณย์ ล้อมเสวยน้ำจัณฑ์สำราญใจ
ทรงตะเกียบหยิบแกล้มแกมกับเหล้า มัวเมามึนองค์หลงใหล
เสียงเอะอะอวดอิทธิ์ฤทธิไกร ชอบพระทัยสรวลเสเฮฮา

ฯ ๔ คำ ฯ *เส้นเหล้า*

๏ บัดนั้น วิเสทนอกนั่งทำยำพล่า
ทั้งของกินแกล้มเหล้าข้าวปลา ครั้นเสร็จแล้วยกมาหน้าพระลาน
พวกจีนเหล่าเตาสุราโรงใหญ่ ก็หามไหเหล้ามาอลหม่าน
ส่งให้พวกยักษ์พนักงาน เลี้ยงดูหมู่ทหารโยธา

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พลนิกายนายไพร่พร้อมหน้า
คับคั่งทั้งสองนัครา เข้ามากินเลี้ยงเสียงอึกกระทึก
ตั้งกระพอกจอกสุรารินส่ง ต่างก่งคอดื่มดังอึกอึก
จนลืมตัวมัวเมาพูดฮึก ทั้งโยธาจารึกหัษฎง
บ้างชวนกันพันผูกเป็นลูกเกลอ อึงอื้ออื้อเออจนเสียงหลง
บ้างอวดกล้าว่ากูอยู่คง จะนั่งลงให้เองเอาปืนยิง

บ้างกินเบื้ดไก่กุ้งมุ่งแกล้ม ทั้งห่อหมกหมูแนมหมดทุกสิ่ง
บ้างว่ากูไปทัพจะจับดิง เอามาปิ้งปนแกล้มแกมสุรา
บ้างคว้าไข่ไล่นางวิเสทนอก เย้าหยอกยุดผ้าห่มล้มลงกลา
บ้างชกตีวิวาทวาทา เฮฮาโห่ร้องก้องไป

ไ ๑๐ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวสัทธาสูรเป็นใหญ่
เสร็จเสวยชัยบานสำราญใจ อยากจะใคร่รณรงค์ยงยุทธ
จึงว่ากับทศพักตร์ยักษา เราจะลายกทัพไปสัประยุทธ
ดังหารเหล่าดิงป่ากับมนุษย์ ให้สิ้นสุดศัตรูที่ดูเบา
แล้วผินหน้ามาตรัสกับหลานชาย ถึงจะยกพลนิกายไปก่อนเจ้า
หลานจงอยู่ให้สบายหายเมา จึงค่อยยกตามเราออกไป
ว่าพลางต่างองค์อำลา เจ้าลงกาก็อวยพรให้
เสด็จจากแท่นแก้วแววไว ตรงไปที่ประทับโยธา

ไ ๔ คำ ไ เสมอ

◎ ให้ตรวจหมู่ม้ารถคชสาร ทั้งทวยหาญตามกระบวนถ้วนหน้า
เสด็จขึ้นรถแก้วแววฟ้า เคลื่อนคลาพลขันธ์ทันที

ไ ๒ คำ ไ กราวใน

◎ เมื่อนั้น วิรุญจำบังยักษ์
ครั้นทัพหน้ายกไปไกลบุรี จึงตรัสสั่งมนตรีให้ตรวจพล
พรั่งพร้อมไพร่นายซ้ายขวา เสด็จขึ้นทรงพระยาม้าต้น

ทวยหาญชานโห่อึงอล เดินพลออกจากดงกา

๗ คำ ๗ กราวใน เชิด

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวสัทธาสูรยักษา
เร่งทัพขับพลมารมา ถึงชายป่าที่สมรภูมิชัย
จึงให้หยุดรถรัดจตุรงค์ ปักธงเบื้นทิวปลิวไสว
สั่งพวกพหลพลไกร ทั้งนายไพร่ให้โห่ชื่นสามดา

๗ คำ ๗ รัว

ซ้ำ ◎ เมื่อนั้น พระตรีภพลบโลกนาถา
เนาในสุวรรณพลับพลา พรั่งพร้อมท้าวพระยาวานร
สุครีพนิลนนท์หนุมาน องคตชมพูพานชาญสมร
พระทรงคิดกิจการราญรอน จะฝึกสอนให้ทหารชำนาญรบ

๗ คำ ๗

ร่าย ◎ มิทันได้ดำรัสตรัสประภาษ เห็นอากาศมืดกลุ้มคลุ้มตระหลบ
ทั้งเสียงโห่เครงครื้นพื้นพิภพ ก็ปรารภจะใครรู้ว่าผู้ใด

๗ ๒ คำ ๗

◎ จึ่งตรัสถามพิเภกโหรา วันนี้เสียงโยธาทัพใหญ่
จะเป็นเจ้าเมืองมารชาญชัย หรือว่าใครมาณรงค์สงคราม

๗ ๒ คำ ๗

◎ บัดนั้น พิเภกกราบครบคำรบสาม
ดงเดชไต่ชับแล้วจับยาม ก็รู้ตามเคยสังเกตเหตุการณ์
จึงทูลว่าพระสหายเจ้าดงกา ชื่อสัทธาสูรทรงกำลังหาญ

เป็นทัพหน้ามาหมายจะรอนราญ อันขุนมารมีอิทธิ์ฤทธิรณ
ร้องเรียกให้เทวัญในชั้นฟ้า ทิ้งอาวุธลงมาดังห่าฝน
กับวิรุญจำบังขลังพระมนต์ รู้หายตนเข้าประหารผลาญไพรี
เป็นนายทัพขับพลมาภายหลัง ยังหยุดยั้งอยู่ในไพรศรี
จะต้องหักหนักกำลังครั้งนี้ พระจักรีจงดำริตริไตร
แต่งทหารชาญฉลาดล้ำลึก ไปตัดศึกสัทธาสูรให้ได้
แล้วจึงยกทัพหลวงล่วงไป ชิงชัยกับวิรุญจำบัง

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระนารายณ์สุริย์วงศ์ทรงสังข์
แจ้งว่าไพรีมีกำลัง จึงดำรัสตรัสสั่งหนุมาน
จงไปรับทัพสัทธาสูรไว้ สังหารให้สิ้นชีวังสังขาร
เอาองคตไปด้วยช่วยคิดการ กับทหารตัวดีมีศักดา

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น วายุบุตรคำนับรับอาสา
ชวนองคตยศไกรไคลคลา ออกมาจัดกระบี่รี้พล

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ เลือกล้วนสามารถอาจอง เคยณรงค์เหาะเหินเดินเวหน
ต่างผาดแผลงสำแดงฤทธิรณ ทั้งสองนายนำพลรีบมา

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงชายป่าพนาวัน เห็นกุมภัณฑ์นับแสนแน่นหนา
ลูกพระพายผู้มีปรีชา จึงสั่งว่าองคตยศไกร

จงเหาะลอยคอยอยู่บนอัมพร กับโยธาวานรน้อยใหญ่
ถ้าเทเวศร์ทิ้งสาตรามาเมื่อไร เร่งรับไว้ให้สิ้นดังจินดา
ต่อเมื่อไรได้ยินเสียงเรา ร้องเรียกเอาอาวุธในเวหา
จึ่งให้ลิงทิ้งเทพสาตรา สังหารหมู่อสุราให้ม้วยมรณ์

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ บัดนั้น องคตคำนับรับคำสอน
จึ่งชวนเหล่าโยธาวานร เหาะขึ้นอัมพรพ่านไป

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานทหารใหญ่
จะลวงล้างกุมภัณฑ์ให้บรรลัย สำรวมใจจำแลงกายร่ายมนต์

ฯ ๒ คำ ฯ ตระ

๏ กลับเป็นวานรสัญจรป่า ขึ้นบนค่าคบไม้ไพรสณฑ์
ค่อยแฝงกายต่ายกิ่งกำบังตน เข้าไปจนรถาพระยามาร
แล้วทำถามตามประสาวานร ดูก่อนยักษ์ใหญ่ใจหาญ
จะไปไหนนับแสนแน่นดงดาน ขุนมารจงเล่าให้เข้าใจ

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวสัทธาสูรเป็นใหญ่
สำคัญว่าลิงป่าพนาลัย มิได้นึกแหนงแคลงความ
จึ่งว่าไอ้โว้เว้เดรัจฉาน กลการอะไรจึ่งไต่ถาม
กูจะมารณรงค์สงคราม กับลักษณ์รามพี่น้องสองรา

ฯ ๔ คำ ฯ

◎ บัดนั้น ถึงจำแลงแกล้งถามยักษา
เราจะช่วยบอกความตามเมตตา ท่านอย่าโกรธขึ้งดิ้งดัน
อันพระพี่น้องสององค์ ฤทธิรงค์ดังนารายณ์รังสรรค์
แต่พวกพ้องของท้าวทศกัณฐ์ มาโรมรันราบีแต่ตาย
ท่านรุ่งเรืองฤทธิไกรอย่างไรบ้าง จึงอวดอ้างองอาจมาดหมาย
ไม่พอที่ข้าจะวอดวาย จงพากันผันผายไปพารา

๑๖ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวสัทธาสูรยักษา
เห็นเชียวเกรียวกราดตวาดมา เหวยไอ้ดิงบ้าสำมะหารณ์
อันกูเรืองฤทธิรงค์ทรงพระเวท ถ้าแม้นว่าราเมศมาต่อต้าน
จะเรียกให้เทวัญขึ้นวิมาน ทั้งอาวุธสังหารให้มรณา
อันลักษณ์รามความรู้เหมือนกูหรือ เองจึงชมผีมือมันนักหนา
กูไม่เหมือนยักษ์ทดงกา มึงอย่าหมิ่นประมาทอาจอง

๑๖ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น หนุมานชื่นชมสมประสงค์
จึงเสแสร้งชักไข้ดังใจจง จะมั่นคงกระนั้นหรือฉันใด
กลัวแต่จะพูดนอกหลอกดิง ครั้นจะเอาเข้าจริงจะไม่ได้
แม้นท่านเรืองฤทธาเหมือนว่าไว้ จงเรียกให้อาวุธลงมา
จึงจะเห็นสมคำของขุนมาร ถ้าว่าขานคักคักหนักหนา
ถ้าแม้นไม่ได้ดูกับนยันตา ก็ไม่เชื่อวาจาพระยามาร

๑๖ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น ท้าวสักราสูรศักดาหาญ
จึ่งว่าเหวยดิงไพรใจพาล ว่าขานประมาทกูผู้เกรียงไกร
แม้นมิทำให้เห็นเหมือนเช่นว่า ไอ้ลิงบ้าจะดิ้นหนีได้
มึงจงคอยรับรองให้ว่องไว กูจะให้อาวุธตกลงมา
ว่าพลางทางสำรวมอารมณ์ นบนิ้วประนมเหนือเกศา
ไหว้ท้าวจตุรพักตร์ศักดา โอมอ่านคาถาทันใด

๑๖ คำ ๑ ตระ

๏ ครั้นจบครบสามตามลำเหนียก จึ่งร้องเรียกเสียงสนั่นหวั่นไหว
เหวยเหวยเทวาสุราลัย โยนสาตรามาให้เราบัดนี้

๑๒ คำ ๑ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ฝ่งเทพเทวาทุกราศี
สถิตสถานวิมานรัตน์รูจี ได้ยินเสียงยศสุรีร้องเรียกมา
ก็แจ้งว่าจะเอาอาวุธ เทพบุตรถือยักษ์หนักหนา
ฉวยดาบหอกออกจากวิมานฟ้า โยนลงมากลาดเกลื่อนกลางอัมพร

๑๔ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น องคตท้าวหาญชาญสมร
กับพวกโยธาวานร เห็นอาวุธปลิวว่อนระวังตน
ต่างกระโดดโลดลอยคอยชยับ ปากคาบมือรับสับสน
เท้าคีบหนีบรักแร้อลวน ไม่ตกหล่นลงมาสุธาธาร

๑๔ คำ ๑ รัว ๓ ลา

๏ เมื่อนั้น วายุบุตรวุฒิไกรใจหาญ
แสร้งหัวเราะเยาะเย้ยพระยามาร จงผินมาว่าขานกันข้างนี้
อาวุธที่ไหนไม่เห็นเล่า มิสับปลับกับเราหรือยักษ์
ช่างอวดกล้าว่าเวทมนต์มี ครั้นถึงทีจะเอาก็เปล่าไป
เราเป็นวานรสัญจรป่า จะต้องการสาตรามั่งก็ได้
ร้องเรียกฝูงเทวาสุราลัย ก็จะโยนมาให้ดังจินดา

๑๖ คำ ๑ เจรจา

๏ เมื่อนั้น สัทธาสูรเสี่ยใจเป็นหนักหนา
ให้นึกแหนงแคลงเวทวิทยา ทั้งโกรธาดังไพรดังไฟกาล
จึงขึ้นหน้าว่าเหวยไอ้วานร หลอกหลอนหลายเล่ห์เดรัจฉาน
ถึงกูเรียกมิได้ก็ใช่การ ที่จะมาว่าขานให้ขัดใจ
อันข้อซึ่งมึงอ้างอวดศักดา จงเร่งเรียกสาตรามาให้ได้
แม้นมิเหมือนวาจาว่าไว้ กูจะให้พวกยักษ์หักคอกิน

๑๖ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น ลูกลมสมจิตคิดถวิล
หัวร่อร่าว่าเหวยอสุรินทร์ อย่าดูหมิ่นดิงเด็กเหมือนเหล็กเพชร
จะเรียกให้สาตราดังห่าฝน มาถูกพลพวกตัวหัวขาดเด็ด
เราไม่เหมือนอสุราเจรจาเท็จ กลัวจะเข็ดความคิดฤทธา
ว่าแล้วหนุมานชาญณรงค์ ห้อยโหนโจนลงจากพฤกษา
ยืนยังพ่างพื้นพสุธา ทำมารยาแยบคายร่ายมนต์

๑๖ คำ ๑ รัว

◎ แล้วแผดเสี่ยงสิงหนาทประกาศก้อง ตะโกนร้องขึ้นไปในเวหน
เหวยเหวยเทวัญชั้นบน ทั้งอาวุธให้กล่นเกลื่อนลงมา

๗ ๒ คำ ๗

◎ บัดนั้น องคตยศไกรใจกล้า
ได้ยินเสียงกระบี่พยา ร้องเรียกขึ้นมาเหมือนว่าไว้
แล้วจึ่งให้ลงทงสาตราดาดาษ หมายพิฆาตฆ่ายักษ์ให้ตักษัย
พุ่งสาตราข้างซ้ำร่ำลงไป พลกุมภัณฑ์บรรลัยลงมากมาย

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น หนุมานชื่นชมสมหมาย
แสร้งหัวเราะเยาะเย้ยยักษ์ร้าย จ้วงจาบหยาบคายพูดจา

๗ ๒ คำ ๗

◎ เหวยไอ้สุริ่ดแต่ปาก พูดมากฮึกฮักหนักหนา
ช่างโง่เง่าเฉาโฉดชั่วช้า ยิ่งกว่าชาวลงกาธานี
กูคือหนุมานชาญณรงค์ ทหารองค์พระนารายณ์เรืองศรี
รับสั่งใช้ให้มาราวี ผลาญหมู่อสุริให้ม้วยมิด
แม้นรักตัวกลัวตายวายปราณ จงกราบกรานรับสารภาพผิด
อย่ามาทะนงว่าทรงฤทธิ์ จึ่งจะรอดชีวิตไปเวียงชัย
ว่าพลางทางกลับรูปจำแลง เบื้นคำแหงหนุมานทหารใหญ่
กระทืบเท้าทำอิทธิฤทธิไกร เยาะเย้ยไยไพพระยามาร

๗ ๔ คำ ๗ กราวรำ

ร่าย

๏ เมื่อนั้น สัทธาสูรศักดากล้าหาญ
ฟังคำแค้นใจดังไฟกาล จึ่งว่าเหม่เดรัจฉานใจฉกรรจ์
มึงเบ็นพวกไพรี่ดีหนัก จะให้ยักษ์เช่นฆ่าให้อาสัญ
ว่าพลางทางสั่งพลกุมภัณฑ์ จงช่วยกันสังหารผลาญดิงไพร

๗ คำ ๗

๏ บัดนั้น เหล่าพวกพลนิกายนายไพร่
ต่างคนตำแดงแผลงฤทธิไกร เข้าล้อมไล่วานรรอนราญ

๒ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น วายุบุตรวุฒิไกรใจหาญ
ต่อสู้ผู้เดียวโดดทะยาน ประจัญบานบุกรุกคลุกคลี

๒ คำ ๗ เชิด

๏ บัดนั้น องคตยศไกรชัยศรี
คอยเชม้นเห็นหมู่อสุรี เข้าต่อตีหนุมานชาญชัย
จึ่งขับพลลงมาทั้งห้าพัน โห่ร้องก้องสนั่นหวั่นไหว
เข้ารบยักษ์หักหาญต้านไว้ ถ้อยทีหนีไล่เข้าคุม
ต่างต่างต่อแย้งแทงฟัน กลอกกลับรับกันเบ็นกลุ่มกลุ่ม
อสุรีตีกระทบรบรุม จับกุมพัลวันกันไป

๖ คำ ๗ เชิด

๏ พวกกระบี่มีศักดาฆ่ายักษ์ แขนขาดคอหักศักษัย
ตัดศรีษะอสุรพลไกร ขว้างไปหน้ารถอสุรี

๒ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น สัทธาสูรสิทธิศักดิ์ยักษ์
กรีวโกรธโดดจากกรถมณี เข้าไล่ตีวานรสะท้อนมา

๗ ๒ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานหาญกล้า
เงื้อศรีเพชรแกว่งแผลงฤทธา เข้าโจมจับกับพระยาอสุรี
แคล่วคล่องป้องปัดผลัดเปลี่ยน ชิงเหลี่ยมเชิงน้าวเคี่ยรยักษ์
องคตเข้าช่วยราวี ต่อตีติดพันประจัญบาน

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

๏ เมื่อนั้น สัทธาสูรศักดากล้าหาญ
กวัดแกว่งแสงศรรอนราญ เผ่นทะยานเหยียบบ่าวานร
หันเหียนเปลี่ยนผลัดผันผัน ได้ที่ตีรันด้วยศันศร
กลอกกลับจับกุมตะลุมบอน หักหาญราญรอนราวี

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น วายุบุตรวุฒิไกรชัยศรี
ไม่หลีกหลบรบรุกคลุกคลี ถ้อยที่ไวว่องป้องกัน
โดดโผนโจนจับสัประยุทธ ชิงฉุดศรยักษ์หักสะบั้น
เงื้อศรีเพชรแกว่งแทงกุมภัณฑ์ สิ้นชีพชีวันบรรลัย

๗ ๔ คำ ๗ โอด

๏ แล้วศัตรีรษะอสุรินทร์ ขุนกระบินทร์ยินดีจะมีไหน
จึงชวนองคตยศไกร กับวานรน้อยใหญ่ไปพลับพลา

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งเคารพอภิวาท พระนารายณ์ธิราชนาถา
พลางถวายศีรษะอสุรา แล้วทูลแจ้งกิจจาสารพัน

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์พระหริรักษ์รังสรรค์
เห็นเศียรขุนมารชาญฉกรรจ์ ทรงธรรม์โสมนัสแล้วตรัสไป
อันยักษีวิรุญจำบัง เป็นทัพหลังยังไม่ม้วยตักษัย
สุครีพรีบรัดจัดพลไกร เราจะไปประหารผลาญไพรี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น สุครีพรับสั่งใส่เกศี
ถวายบังคมคัลอัญชลี ขุนกระบี่รีบรัดมาจัดแจง

ฯ ๒ คำ ฯ *ประถม*

ยานี
๏ เกณฑ์พลเกียกกายซ้ายขวา ทัพหนุนทัพหน้ากล้าแข็ง
เสือป่าปีกป้องกองแซง ล้วนเรี่ยวแรงทรหดอดทน
เหล่าพวกลิงถุงนุ่งกางเกง คาดเขนงแบกปืนหลังถนน
บ้างถือดาบคมแกว่งแต่งตน สวมมงคลขี่เสือใส่เสื้อกั๊ก
บ้างคาดราตคดขัดกระบี่ ขึ้นขี่วัวป่าง่ากระตัก
เหล่าลิงล้อมวงองครักษ์ ทำคึกคักขี่กระบือถือตะพด
วานรนายหมวดตรวจทัพ คั่งคับเข้ากระบวนถ้วนหมด
เทวราชมาตุลีก็เลื่อนรถ มาเตรียมคอยทรงยศยาตรา

ฯ ๘ คำ ฯ *เจรจา*

ร่าย เมื่อนั้น พระตรีภพลบโลกนาถา
จึ่งดำรัสตรัสชวนอนุชา เสด็จมาสรงวารินกลิ่นฟุ้ง

ไ ๒ คำ ไ *เสมอ*

โทน ไขประทุมธาราการะยาส์นาน นทีธารดั้นดุพุพุ่ง
ทรงสุคนธ์ปนทองอุไรปรุง จันทน์จรุงหอมตระหลบอบองค์
สนับเพลาเชิงงอนอ่อนละไม ทรงภูษาโกไสยไว้ห้างหงส์
เจียระบาดตาดสุวรรณกระสันทรง สอดใส่ฉลององค์อินทร์ชนู
บั้นเหน่งเพชรแพรวพรรณกุดั่นดวง ทับทรวงสายส์ร้อยห้อยห่วงหู
สังวาลวรรณสุวรรณกัมพู ทองกรเก้าคู่รูจี
จำรงค์เครื่องต้นมงคลเพชร มงกุฎเก็จแก้วประดับสลับสี
ทรงพระแสงศรสิทธิ์ฤทธิ์ กรายกรจรลีมาเถลา

ไ ๔ คำ ไ *เสมอ*

ร่าย ชินทรงเวชยันต์บัลลังก์ พร้อมพรั่งพฉนีกายซ้ายขวา
ให้เคลื่อนพยุหบาตรยาตรา โยธาเบียดเสียดเยียดยัด

ไ ๒ คำ ไ *กราวนอก*

โทน รถเอยรถทรง กำกงแกว่งหันผันผัด
บุษบกโถกตั้งบัลลังก์รัตน์ งอนระหงธงสะบัดกวัดไกว
เทียมอัศวราชผาดผยอง เริงร้องก้องสนั่นหวั่นไหว
ทานตะวันกรรชิงฉัตรชัย แห่แหนแน่นในพนาวัน
สังข์แตรกลองประโคมโครมครึก ก้องกึกโกลาสุธาดั่น
ผงคลีขึ้นคลุ้มชอุ่มควัน สุริยันเข้าเมฆมัวพยับ

เหล่าลิงโลดลำพองลองแรง กวัดแกว่งดาบหอกกลอกกลับ
เหยียบไม้ไล่ล้มแหลกยับ รีบขับกันอึงคะนึงมา

ฯ ๘ คำ ฯ เชิด

ร่าย ๏ ครั้นถึงที่รณรงค์ยงยุทธ จึ่งยั้งหยุดพลนิกายซ้ายขวา
ตั้งที่สีหนามตามตำรา คอยท่ารบรับกับกุมภัณฑ์

ฯ ๒ คำ ฯ รัว

๏ บัดนั้น พลท้าวสัทธาสูรที่อาสัญ
ยังเหลือตายแตกไปในไพรวัน กลัวลิงวิ่งดั้นด้นมา

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ บ้างพบเพื่อนเตือนกันว่าเร็วพ่อ ปล่อยห้อหกล้มลุกถลา
บ้างบุกเข้าในละแวกแฝกคา บ้างลัดไปในป่าพนาลี

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ มาปะทะปะกับกองทัพหลัง เห็นวิรุญจำบังยักษี
จึ่งเข้าไปทูลแถลงแจ้งคดี ตามที่รบรับอัปรา

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น วิรุญจำบังยักษา
แจ้งว่าสัทธาสูรสิ้นชีวา อสุราโกรธเกรี้ยวเคี้ยวฟัน
เหม่เหม่มนุษย์กับลิงไพร กูจะไปเข่นฆ่าให้อาสัญ
แล้วเผ่นขึ้นอาชาชาญฉกรรจ์ ขับพหลพลขันธ์รีบมา

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งเห็นทัพมนุษย์ คับคั่งยั้งหยุดอยู่ชายป่า
ยิ่งพิโรธโกรธใจดังไฟฟ้า จึงสั่งให้ทัพหน้าเข้าโจมตี

๒ คำ ๒

๏ บัดนั้น เหล่าพวกอสุรศักดิ์ยักษ์
ต่างคนลำแดงแผลงฤทธิ์ เข้าโจมตีวานรรอนราญ
พลม้าขับม้าเข้าถาโถม หักโหมไม่ยั้งกำลังหาญ
เหล่าดิงย่อย่นไม่ทนทาน พลมารได้ที่ตีรุด

๔ คำ ๒ เชิด

๏ บัดนั้น พวกพหลกระบี่มี่มงกุฎ
ต่างแกว่งสาตราอาวุธ เข้ายุทธอสุรหมู่มาร
โดดไล่ตระหลบรบยักษ์ ชิงชักดาบหอกหวดประหาร
ต่อแย้งแทงฟันประจัญบาน พลมารแตกตายวายชีวัน

๔ คำ ๒

๏ เมื่อนั้น อิรุญจำบังแข็งขัน
เห็นดิงฆ่ายักษ์ยับดังนับพัน ยิ่งหุนหันฮึดฮัดขัดใจ
จึ่งนึกว่าไพรีมีศักดา จะสู้รบซึ่งหน้านั้นไม่ได้
จำจะลอบล้างมันให้บรรลัย แล้วตั้งใจขุนมารอ่านมนต์

๔ คำ ๒ ตระ

๏ เดชะพระเวทวิเศษขลัง หายทั้งกายาม้าต้น
จึ่งขับพาชีโผนโจนประจญ เข้าแทงพลพวกดิงกึงกดาดไป

๒ คำ ๒ เชิดฉิ่ง

๏ บัดนั้น โยธาวานรน้อยใหญ่
สับสนอลหม่านทั้งทัพชัย แลไปไม่เห็นไพรี
ได้ยินเสียงเท้าม้าก็คว้าจับ ยักษ์แทงล้มพับอยู่กับที่
แต่หันหลังหันหน้าราวี พลกระบี่หลีกหลบกระทบกัน

๗ คำ ๗ เชิด

๏ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิรงค์รังสรรค์
เห็นพวกลิงล้มตายวายชีวัน แตกกระชั้นเข้ามาหน้ารถชัย
ได้ยินแต่เสียงฝีเท้าม้า จะเห็นกายอสุราก็หาไม่
จึ่งถามพิเภกผลันทันใด เหตุไฉนจึ่งเป็นเช่นนั้น

๗ คำ ๗

๏ บัดนั้น พิเภกประณตบทศรี
จึ่งทูลพระหริรักษ์จักรี อสุรีร่ายเวทวิทยา
กำบังกายหายตัวทั้งม้าต้น เข้าแทงพลพานรินทร์สิ้นสังขาร์
ขอพระองค์จงแผลงศรศักดา พิฆาตฆ่ากุมภัณฑ์ให้บรรลัย

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิล้ำสุริย์ใส
ฟังพิเภกทูลแถลงแจ้งใจ ภูวนัยแผลงศรไปรอนราญ

๒ คำ ๗ เชิดฉิ่ง

๏ ศรชัยไล่ต้างอสุรพล สิ้นชนม์ชีวังสังขาร
ต้องพระยาม้าทรงของขุนมาร เซซานเสือกดิ้นสิ้นชีวี

๒ คำ ๗ โอด

◎ เมื่อนั้น วิรุญจำบังยักษ์
เสียพลโยธาพาชี อสุรีผู้เดียวเปลี่ยวใจ
จึงนึกว่าถ้ากูอยู่ต่อฤทธิ์ น่าที่ชีวิตจะตักษัย
จำจะหลีกหลบลี้หนีไป ผูกผ้าพยนต์ไว้แทนกายา
คิดพลางเปลื้องผ้าโพกเกศ ระตึกคุณพรหเมศนาถา
ดงยันต์พันผูกตามตำรา แล้วร่ายเวทวิทยาเบ่าไป

๖ คำ ๗ *ตระ*

◎ เป็นยักษ์ขี่ม้ากล้าหาญ พระยามารยินดีจะมีไหน
จึงส่งหอกให้พลันทันใด ขับไล่เข่นฆ่าวานร
แล้วกุมภัณฑ์พรั่นจิตคิดขยาด เกรงกลัวพรหมาสตร์พระแสงศร
แกว่งกวัดสาตราคทาธร แผลงอิทธิฤทธิรอนเหาะไป

๔ คำ ๗ *เชิด วรเชฐ (ลิงออก)*

◎ ครั้นถึงอังกาศภูผา เห็นพฤกษายางยูงสูงใส่ว
ถึงป่าแบกขนผลไม้ เข้าไปในถ้ำแล้วออกมา
อสุรีตรีตรึกนึกดู ต่อจะมีคนอยู่ในคูหา
หรือจะเป็นนักสิทธิ์วิทยา เราจะไปพึ่งพาพอพ้นภัย
คิดแล้วเหาะลงในดงดอน บทจรเลียบเลียงเหลี่ยมไศล
ตามรอยถึงป่าคตาไคล เข้าในถ้ำแก้วแพรวพรรณ

๖ คำ ๗ *พระยาเดิน*

◎ แลเห็นอนงค์ทรงลักษณ์ ผิวพักตร์เพียงสุรางค์นางสวรรค์
งามตะม่อมพร้อมพริ้งทุกสิ่งอัน กุมภัณฑ์นึกตรึกตรา

อันหญิงอยู่คูหาไม่เคยเห็น ชะรอยเป็นนางไม้ไพรพฤกษา
ดูเขตขอบชอบกลพ้นปัญญา พอจะอาศัยสำนักสักราตรี
ดำริพลางทางเดินเข้าไปใกล้ แล้วปราศรัยสุดามารศรี
สาวสวรรค์กัลยาได้ปรานี เรานี้หนีศรพระรามา
เอ็นดูด้วยจงช่วยชีวิตไว้ ขออาศัยซ่อนอยู่ในคูหา
พอรุ่งรางส่างแสงสุริยา จึ่งจะลาดวงใจไปบุรี

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น นวลนางวานรินทร์โฉมศรี
ได้ฟังคำอสุราพาที เทวีนิ่งนึกตรึกตรา
อันยักษีหนีศรพระจักรแก้ว จะพ้นทุกข์เราแล้วกระมังหนา
จำจะบอกทางให้ไคลคลา ไปยังฝั่งมหาสมุทรไทย
ดำริพลางทางว่ากับขุนยักษ์ จะสำนักอยู่ที่นี่เห็นมิได้
กลัวศรพระจักรกฤษณ์ฤทธิไกร จะพาเราบรรลัยแหลกลาญ
ท่านจงไปเชิงเขายุคันธร ที่ฝั่งสีทันดรกระแสสาร
จึ่งซ่อนองค์อสุราพระยามาร อยู่ในฟองชลธารธารา
ถึงแม้นพวกพระรามจะตามไป ก็เห็นไม่ประสบพบยักษา
อันเราช่วยบอกความตามเมตตา อสุรารีบไปเสียให้พ้น

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น วิรุญจำบังฟังเหตุผล
คิดเห็นถูกระบอบชอบกล พอจะพ้นภยันต์อันตราย

จึ่งว่าเจ้าบอกนี้ดีนัก คุณของนงลักษณ์เหลือหลาย
ถ้าแม้นพี่นี้ตลอดรอดตาย ไม่ลืมคุณโฉมฉายสายสุดใจ
ว่าพลางทางลาจรลี ออกจากที่คูหาอาศัย
สำแดงแผลงอิทธิ์ฤทธิไกร เหาะไปนทีสีทันดร

ฯ ๖ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงฝั่งมหาชลาลึก เสียงโครมครึกคลื่นละลอกกระฉอกฉ่อน
เห็นฟองเลื่อนลอยมาในสาคร พอจะเข้าซุ่มซ่อนกายา
จึ่งยกหัตถ์นมัสการขึ้นเหนือเกศ ระลึกคุณพรหเมศนาถา
สำรวมกายร่ายมนต์อสุรา เข้าในฟองคงคาวารี

ฯ ๔ คำ ฯ ตระโล้รัว

๏ เมื่อนั้น ฝ่ายรูปผ้าพยนต์ยักษี
แกว่งหอกกลอกกลับขับพาชี เข้าทิ่มแทงพวกกระบี่รี้พล

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ บัดนั้น โยธาวานรสับสน
ไม่หลีกหลบรบรูปผ้าพยนต์ ต่างตนโลดไล่ไขว่คว้า
เหล่าพวกกระบี่มีมงกุฎ เข้าโจมจับสัประยุทธยักษา
รุมกันฟันฟาดด้วยสาตรา อสุรารูปแปลงแทงล้มไป

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น พระหริรักษ์จักรกฤษณ์คิดสงสัย
ถามพิเภกกุมภัณฑ์ทันใด เหตุไฉนขุนมารมันทานทน

ทหารเราเข้าจับก็กลับหลุด　　ตำตราวุธต้องกายก็หลายหน
เหตุไฉนไม่ตายวายชนม์　　ศักดาเดชเวทมนต์มันอย่างไร

๗ ๔ คำ ๗

๏ บัดนั้น　　พิเภกทูลแจ้งแถลงไข
อันองค์อสุรินทร์นี้ไป　　ผูกผ้าพยนต์ไว้แทนกายา
อันรูปนี้ยืนยงคงอาวุธ　　ไม่รู้สุดสิ้นชั่วสังขาร์
ขอพระองค์ทรงแผลงศรศักดา　　เบื้นซ่ายเพชรล้อมผ้าพยนต์ไว้
แล้วให้กระบิลฤทธิ์　　ไปตามคิดผลาญยักษ์ให้ตักษัย
รูปนี้จะกลับกลายหายไป　　ไม่พักให้เช่นฆ่าราวี

๗ ๖ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น　　พระราเมศทรงศวัสดิ์รัศมี
ฟังพิเภกทูลแถลงแจ้งคดี　　ภูมิ่แผลงศรไปรอนราญ

๗ ๒ คำ ๗ เชิดฉิ่ง

๏ เบื้นซ่ายเพชรเจ็ดชั้นกันไว้　　มิให้รูปยักษ์ออกหักหาญ
แล้วผินผันพักตร์มาบังคมคาร　　สั่งคำแหงหนุมานมิ่งศักดา
ท่านจงจำคำพิเภกบอกความ　　รีบไปตามอสุรศักดิ์ยักษา
สังหารผลาญเสี้ยให้มรณา　　ตัดศีรษะอสุรามาบัดนี้

๗ ๔ คำ ๗

๏ บัดนั้น　　วายุบุตรรับสั่งใส่เกศี
ถวายบังคมคัลอัญชลี　　แผลงอิทธิฤทธิ์เหาะไป

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงเขายังกาศลิงขร วานรลงเดินเนินไศล
พอแลเห็นเหล่าลิงป่าพนาลัย แบกขนผลไม้มากมาย
จึงออกยืนสกัดทางขวางหน้า แล้วถามว่าเหวยกระบินทร์ลั่นทั้งหลาย
ตัวมึงพวกนี้มุดนาย หรือเที่ยวเล่นตามสบายจงบอกมา
นี่ใครใช้ให้เก็บผลาผล จะหาบขนเอาไปไหนหนักหนา
กูนึกสงสัยในวิญญาณ์ เองบอกมาตามจริงทุกสิ่งไป

๑๖ คำ ๑ เจรจา

◎ บัดนั้น พวกลิงเด็กเชมน้เห็นลิงใหญ่
ต่างตนตระหนกตกใจ ลงกราบไหว้แถลงแจ้งคดี
อันตัวข้าพานรทั้งสิ้น เป็นข้านางวานรินทร์โฉมศรี
ต้องเก็บผลพฤกษาทั้งตาปี เอาไปส่งเทวีในถ้ำทอง

๑๔ คำ ๑ เจรจา

◎ เมื่อนั้น หนุมานกระหยิ่มยิ้มย่อง
ตริตรึกนึกในใจปอง เห็นได้ช่องชอบกลพันปัญญา
จำจะเข้าไปดูให้รู้จัก เผื่อว่ายักษ์ซ่อนอยู่ในคูหา
แต่จะแรร้งแปลงรูปเหมือนเทวา ให้สาวสรรค์กัลยาปรานี
คิดพลางทางว่ากับลิงไพร จงพาเราเข้าไปถึงโฉมศรี
แต่พอได้สนทนาพาที ได้ถามตามมีธุระมา
ว่าแล้วยกหัตถ์นมัสการ พระสยมภูวญาณนาถา
บริกรรมสำรวมวิญญาณ์ อ่านมหามนต์จำแลงแปลงกาย

๑๔ คำ ๑ ตระ

ชมตลาด รูปร่างอย่างไทเทวบุตร ใส่มงกุฎทรงเครื่องเรืองฉาย
ทอดกรยุรยาตรนาดกราย ผันผายเข้าในถ้ำอำไพ

ไ ๒ คำ ไ เพลง

ชมโฉม เห็นอนงค์องค์หนึ่งสถิตนั่ง บนบัลลังก์ศิลาทองผ่องใส
ทรงโฉมประโลมละลานใจ จะพิศไหนงามนั่นเป็นขวัญตา
ไว้เล็บแลชะแล่มแช่มช้อย สาวน้อยน่ารักหนักหนา
ชนงเนตรเกศกรรณกัลยา เสมอลายเลขาที่เขียนไว้
โอษฐ์นางอย่างสลักจิ้มจิ้ม เหมือนจะยิ้มย่องิตพิศมัย
ยิ่งพิศยิ่งเพลินจำเริญใจ เข้าใกล้สาสวรรค์จำนรรจา

ไ ๖ คำ ไ

ชาตรี โฉมเอยโฉมเฉลา ใยเจ้าจึ่งมาอยู่ในคูหา
สันโดษเดี่ยวเปลี่ยวองค์เอกา พี่เกรงน่าสงสารสุดใจ
หรือบุตรีกษัตริย์พลัดบ้านเมือง รำคาญเครื่องยุคเข็ญเป็นไฉน
หรือหนึ่งนางโฉมงามทรามวัย กำเนิดในโกสุมประทุมทอง
เป็นบุญพี่พอจำเพาะเจาะจง มาพบองค์อรไทถึงในห้อง
ขอเชิญทรามสงวนนวลละออง นุชน้องผินหน้ามาข้างนี้

ไ ๖ คำ ไ

ร่าย เมื่อนั้น นวลนางวานรินทร์โฉมศรี
ได้ฟังวาจาพาที ถอยหนีแล้วเหลือบชำเลืองดู
เห็นชายหนึ่งหนุ่มน้อยมานั่งชิด รำคาญคิดอัปยศอดสู
ประหลาดหนอนี่ใครจะใครรู้ นางนิ่งนึกเป็นครู่ให้คร้ามใจ

แม้นมิตอบวาจาพาที ก็จะเฝ้าเข้าซักถามไถ่
ดำริพลางนางตอบแต่จริงไป น้องมิใช่เชื้อกษัตริย์ขัตติยา
เป็นข้าพระเป็นเจ้าเขาไกรลาส แต่ล่วงราชกิจผิดหนักหนา
จึงเคืองขัดตรัสสาปให้ลงมา อยู่ในห้องคูหาช้านาน
อันตัวข้าเป็นคนทนทุกข์ มิใช่ว่าผาสุกเกษมสำราญ
เจ้ารู้แล้วอย่าอยู่ให้ช้าการ ขอเชิญท่านรีบกลับไปฉับไว

๑๐ คำ ๒

โอ้โลม สุดเอยสุดสงวาท ช่างฉลาดเฉลยจาจะหาไหน
เจ้าอยู่ถึงเมืองฟ้าสุราลัย วิบากกรรมจำให้เป็นโทษกรณ์
ต้องจากทิพย์สถานพิมานเมศ มาอยู่เขตเขาเชิงเนินสิงขร
นิจจาเอ๋ยเอกอนาทร ไม่มีเพื่อนอัปสรสาวสุรางค์
พี่อยู่ด้วยจะได้เห็นกันเป็นสอง ควรหรือนิ่มน้องมาหมองหมาง
จะขอถามอีกสักคำอย่าอำพราง ซึ่งโทษนางทำผิดติดพัน
พระอิศวรสาปไว้อย่างไรเล่า นงเยาว์จึงจะได้ไปสวรรค์
จงแจ้งความตามจริงทุกสิ่งอัน จะได้ช่วยแก้กันให้พ้นภัย

๔ คำ ๒

ร่าย เมื่อนั้น ฉานรินทร์นารีศรีใส
จึงแกล้งว่าน่าเบื่อเหลือใจ นี่อะไรมาเฝ้าเข้าซี้
อันตัวข้าถ้าคำแหงหนุมาน เป็นทหารพระนารายณ์เรืองศรี
ติดตามยักษามาทางนี้ ข้าได้ชี้ทางให้ไคลคลา
จึงจะสิ้นทุกข์ทนพ้นสาปสั้น ได้คืนไปเมืองสวรรค์หรรษา

อย่าเผ้าซักนักเลยจงเมตตา ข้าพูดจาตามจริงทุกสิ่งไป
เจ้าจะมาแปดปนกับคนโทษ จะเอาผลประโยชน์ที่ตรงไหน
แม้นทราบถึงพระคุณบัดนี้ไซร้ จะพากันบรรลัยแหลกลง

๗ ๔ คำ ๗

ไอ้โลม ◎ น้องเอยน้องแก้ว เจ้าจะสิ้นสาปแล้วนวลหง
เมื่อมิใคร่บอกความตามตรง ทำให้พี่สิ้นสงสัยใจ
อันพี่หรือคือคำแหงหนุมาน ทหารพระอวตารเป็นใหญ่
บัดนี้รับสั่งตรัสใช้ ให้มาตัดเศียรไอ้อสุรา
ซึ่งทุกข์ของโฉมยงนงลักษณ์ ไว้นักงานพี่จะอาสา
แต่ไม่ตรีพี่จงจำนงมา แก้วตาอย่าสลัดตัดใจ
ว่าพลางทางกระถดเข้าให้ชิด จะอายเอียงเบี่ยงบิดไปข้างไหน
หยอกยุดฉุดฉวยชายสไบ ดูบ้องดองใจนางเทวี

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย ◎ เมื่อนั้น นางวานรินทร์ผินผันหันหนี
พลางตอบวาจาพาที อะไรนี่น่าชังทำจังทาด
มาถามเขาเขาบอกออกให้แจ้ง ประจบประแจงเอากระนั้นขันจ้าน
น้องก็รู้อยู่ว่าหนุมาน รูปพรรณสัณฐานเป็นวานร
มีกุณฑลชนเพชรผิดเพื่อน หาวเป็นเดือนดาวจำรัสประภัสสร
ทหารพระจักรีลักษ์กร ฤทธิรอนเดชดลภพไตร
อันรูปร่างอย่างนี้เป็นมนุษย์ จะยงยุทธยักษ์ที่ไหนได้

ชะเจ้ายอดทหารชาญชัย ข้ากลัวฤทธิไกรอย่าเจรจา

๗ ๔ คำ ๗

◎ แล้นเอยแล่นคม เจ้าคารมน่ารักหนักหนา
หากเห็นเป็นรูปมนุษย์มา จึ่งแกล้งว่าโป้ปดประชดประชัน
อย่าเพ่อหัวเราะเยาะเย้ยก่อน กลัวแต่จะวอนไปสวรรค์
พี่จะหาวเป็นดาวเดือนตะวัน มิสำคัญขนเพชรมาตัย
ถ้าแม้นรู้ประจักษ์ตระหนักแน่ จะบิดเบือนเชือนแชนนั้นไม่ได้
ว่าพลางหนุมานชาญชัย สำรวมใจกลายกลับกายา

๗ ๖ คำ ๗ ตระ

◎ เป็นกระบี่เชี่ยวแก้วกุณฑล ล่องขาวผ่องเพี้ยงเดชา
ผาดแผลงสำแดงเดชา หาวเป็นเดือนดารารู้จี่

๗ ๒ คำ ๗ คุกพาทย์

◎ เมื่อนั้น วานรินทร์อกสั่นขวัญหนี
รู้ว่าทหารพระจักรี สมคำพระศุลีเจ้าโดกา
ยิ่งระทวยชวยเชินเมินเมียง หลบเลี่ยงไม่แลดูหน้า
ผินหลังนั่งก้มพักตรา กัลยาครั้นคร้ามขามใจ

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานทหารใหญ่
เห็นนางชวยเชินสะเทินใจ เข้าใกล้กัลยาแล้วพาที

๗ ๒ คำ ๗

โอ้โลม ◎ น้องเอยน้องรัก จงผินผันหันพักตร์มาดูพี่
หนุมานทหารพระจักรี รูปร่างอย่างนี้นะนงเยาว์
เมื่อกี้พี่หาวเป็นดาวเดือน สมเหมือนว่าไว้หรือไม่เล่า
ว่าพลางแนบชิดสะกิดสะเกา อะไรเจ้าเฝ้าสะบัดปัดมือ
ไหนไหนก็รู้อยู่ด้วยกัน จะไม่ไปสวรรค์แล้วหรือ
จงผินผันพักตรามาหารือ ทำใจดื้อดูเอาเล่าเถิดซิ
เมื่อพี่เป็นมนุษย์มาว่าวอน เจ้าคารมคมค้อนค่อนติ
เดี๋ยวนี้เห็นเป็นลิงลงนิ่งมิ ช่างไม่ปริปากพูดกับพี่ยา

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย ◎ เมื่อนั้น นวลนางวานรินทร์เสนหา
หลบเลี่ยงเอียงอายชายหางตา ทำอิดเอื้อนเยื้อนว่ากับวานร
รู้แล้วว่าเจ้าเป็นทหาร องค์พระอวตารชาญสมร
น้องนี้คนโทษโรธกร ทุกข์ร้อนจะใคร่ได้พึ่งพา
แต่หากเห็นเป็นราชการใหญ่ จงรีบไปสังหารผลาญยักษา
ต่อสำเร็จเสร็จสรรพกลับมา แม้นเมตตาก็จงช่วยส่งน้อง
จะขืนอยู่ลดเลี้ยวเกี้ยวพาน ไม่คิดถึงราชการเกี่ยวข้อง
ช่วยตักเตือนตื้นลึกจงตรึกตรอง มิใช่น้องจะสลัดตัดอาลัย

ฯ ๘ คำ ฯ

โอ้โลม ◎ ทรามเอยทรามสงวน ถ้อยคำน้ำนวลจะหาไหน
ราชการก็ร้อนไม่นอนใจ จะรีบไปสังหารผลาญกุมภัณฑ์
แต่ความรักหนักหน่วงในดวงจิต เป็นสุดที่พี่จะคิดผ่อนผัน

เจ้ายิ่งทำเหินห่างไปอย่างนั้น เหมือนแกล้งกันจะให้ขาดราชการ
ว่าพลางทางประโคมดูบดค้อง ค่อยประคองเคียงพักตร์สมัครสมาน
สนิทแนบแอบองค์นงคราญ กรประสานสอดคล้องทำนองใน
เกิดวิบัติอัศจรรย์ดั่นเดือน สะท้านสะเทือนเขาอังกาศหวาดไหว
พยุพยับอับแสงอโณทัย ชลาลัยคลื่นละลอกกระฉอกชล
ปลาวาพว่ายสายสมุทรผุดขึ้นดู พ่นฟองฟุ้งฟ้าดังห่าฝน
สองสุขเกษมสานต์บานกระมล อยู่บนที่แท่นแผ่นศิลา

๗ ๑๐ คำ ๗ โลม

ช้า เมื่อนั้น วานรินทร์เยาวยอดเสนหา
ได้ร่วมรสสุนกระบี่บริดา กัลยาแย้มยิ้มพริ้มพราย
วายุบุตรยุดหยอกก็หยิกข่วน เย้ายวนยั่วอารมณ์สมหมาย
ทำกระชดกระช้อยชม้อยชม้าย เอียงอายเอนทับลงกับเพลา
ถ้อยที่ปรีดิ์เปรมเกษมสันต์ ถึงจะได้ไปสวรรค์ก็ไม่เท่า
เฉาะเตาะถึงอิงแอบแนบเคล้า ยั่วเย้าแย้มสรวลชวนชิด

๗ ๖ คำ ๗

ร่าย เมื่อนั้น วายุบุตรสุดสวาทเพี่ยงขาดจิต
ถนอมแนบแอบอุ้มจุมพิต แล้วชุกคิดกลัวจะขาดราชการ
จึ่งโลมดูบปฤษฎางค์พลางปราศรัย ถามไถ่ด้วยสุนทรอ่อนหวาน
อันวิรุญจำบังขุนมาร มันหนึ่งพระอวตารไปแห่งใด
พี่จะตามรอนราญดังหารมัน ให้มอดม้วยชีวันศักษัย

อนึ่งนางโฉมงามทรามวัย จะได้ไปสวรรค์ชั้นฟ้า

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น นวลนางวานรินทร์เสนหา
มิรู้ที่จะหน่วงหนักชักช้า กัลยานบนอบแล้วตอบไป
อันยักษ์หนึ่งมาเมื่อเช้า มันว่ากล่าวกับข้าขออาศัย
น้องบอกกับขุนมารชาญชัย ให้รีบไปนที่สิ้นทันดร
เข้าอยู่ในฟองน้ำท่ามกลางสมุทร ตรงที่สุดเชิงพระเมรุสิงขร
จงตามไปยังมหาสาคร ที่ต้นเขายุคันธรทิศพายัพ
เห็นฟองใดใหญ่โตก็ฟองนั้น คือกุมภัณฑ์ซ่อนอยู่จงจู่จับ
แต่น้องนวลนาฏอาภัพ ไม่มีสุขทุกข์ทับทั้งคาบี
ได้มีผู้ครู่หนึ่งก็พลัดพราก เวรวิบากสารพัดจะบัดสี
พลางซบลงตรงตักขุนกระบี่ เทวโศกาอาดัย

๑๐ คำ ๗ โอด

◎ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานทหารใหญ่
เห็นนางครวญคร่ำร่ำไร จึงโลมเล้าเอาใจพูดจา

๒ คำ ๗

◎ โอ้โลม สุดเอยสุดสวาท ใช่ว่าพี่จะขาดเสนหา
แม้นมิคิดราชการพระผ่านฟ้า ไม่นิราศคลาดคลาจากถ้ำทอง
จะรัดรึงตรึงเกล้าเผ้าเชยชื่น ไม่ปรารถนาหาอื่นให้เป็นสอง
นี่จำจิตจำใจจำใกลน้อง ด้วยจะต้องสงครามตามยักษ์มาร
จะช่วยส่งทรามวัยไปสวรรค์ ให้สิ้นคำสาปสันเกษมสานต์

แล้วตัวพี่จะได้ไปราชการ เยาวมาลย์อย่าละห้อยน้อยใจ
ว่าพลางอิงแอบแนบสนิท โอบอุ้มจุมพิตพิศมัย
แล้วกุมกรกัลยาคลาไคล ออกไปจากห้องทั้งสองรา

๗ ๔ คำ ๗ *เสมอ*

◎ ครั้นถึงปากถ้ำแก้วเพรวพราย แสนเสียดายนงลักษณ์หนักหนา
ดูทรวดทรงวงพักตร์ลักขณา ไม่น่าที่จะร้างห่างไกล
แต่รี้รอท้อจิตพิศดู เป็นครู่แล้วสะท้อนถอนใจใหญ่
จูงนางมานั่งยังร่มไม้ ลูบไล้ปฤษฎางค์พลางขอษมา
ซึ่งพี่ได้ต้องถือมือหนัก เชยพักตร์จุมพิตชนิษฐา
ให้คิดน้องข้องขัดอัธยา อย่าเบื่อเวราข้างหน้าไป
ว่าพลางทางเด็ดได้ดอกแก้ว มาตั้งจิตจบแล้วก็ยื่นให้
คล่าวคลอชลนาอาลัย กอดกรถอนฤทัยไปมา

๗ ๔ คำ ๗ *โอด*

◎ โอ้ปี่เมื่อนั้น วานรินทร์เยาวยอดเสนหา
ให้อาลัยในรสพจนา กราบกับบาทาแล้วว่าไป
ซึ่งน้องได้หยาบหยามตามดวน หยิกข่วนค้อนควักผลักไส
จะกำจัดพลัดพรากจากไกล ขออย่าให้น้องนี้เวรา
นิจจาเอ่ยสงสารด้วยท่านนัก จะต้องไปหาญหักยักษา
แม้นน้องตามไปได้จะไคลคลา เมื่องสวรรค์ชั้นฟ้าไม่อาวรณ์
นี่สุดคิดอยู่แล้วจะแคล้วคลาด ต้องกลับไปไกรลาส์สิงขร

นางครวญคร่ำร่ำคาวานร สะอื้นอ้อนโศกาอาลัย

ไ ๔ คำ ไ โอด

ร่าย เมื่อนั้น หนุมานยิ่งคิดพิศมัย
แล้วคิดถึงความหลังรับสั่งใช้ จะรีบไปสังหารผลาญกุมภัณฑ์
เช็ดชลนานางพลางว่า แก้วตาอย่าวิโยคโศกศัลย์
กุศลเราร่วมสร้างไว้อย่างนั้น จึ่งจำพรากจากกันไปทั้งรัก
พี่จะส่งทรามวัยไปไกรลาส เป็นข้าบาทพระศุลีมีศักดิ์
ว่าแล้วโฉมตูบจูบพักตร์ พางค์นงลักษณ์ลีลามา

ไ ๖ คำ ไ เสมอ

◎ ถึงชายเชิงคีรีแจ้ง สอนให้นางจัดแจงโจงภูษา
ประคองกรช้อนกายกัลยา ขึ้นบนหัตถ์ถ่างไว้
เหลี่ยวหน้ามาดูดวงสมร ให้มือออ่อนตื่นอ่อนถอนใจใหญ่
แล้วคิดสะอักหักใจ อุ้มนางข้างไปในเมฆา

ไ ๔ คำ ไ เชิดฉิ่ง

◎ ครั้นเสร็จชิงส่งนงคราญ จะรีบไปราชการผลาญยักษา
จึ่งผาดแผลงลำแดงเดชา เหาะมายังฝั่งสมุทรไทย

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ ครั้นถึงนทีสินธุ์ หว่างเขายุคันธรข้างทิศใต้
ลดเลี่ยวเที่ยวดูแลไป เห็นฟองน้ำหนึ่งใหญ่มหึมา
ไม่เคลื่อนคลอยลอยตามสายสมุทร กายบุตรเข้มั่นมองบ้องหน้า
เห็นทีร้ายอสุรา จะซุ่มซ่อนกายาอยู่ในนั้น

คิดพลางแผลงศักดาถาโถม โจนกระโจมจับฟองสองมือชัย
เห็นยักษ์ดอดหลบไปในนที ชุนกระบี่โดดไล่ไขว่คว้า

๑๖ คำ ๑ เชิด

◎ เมื่อนั้น วิรุญจำบังยักษา
เห็นถึงเผือกพวกพระรามตามมา อสุราแข็งข้อเข้าต่อยุทธ
เผ่นขึ้นเหยียบบ่าตะบอง ตีต้องถูกลมจมสมุทร
ไม่ระคายปลายขนทนอาวุธ โผนผุดขึ้นได้ไล่รอนราญ

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น ถูกพระพายร้ายแรงคำแหงหาญ
เข้าหักโหมโรมรันประจัญบาน รอนราญรับร่องว่องไว
ทะยานยุดฉุดชิงคทาธร วานรตีรันกระชั้นไล่
เหยียบยักษ์ชักศรเกรี้ยงไกร แทงกุมภัณฑ์บรรลัยด้วยฤทธา

๑๔ คำ ๑ โอด

◎ ครั้นเสร็จสังหารผลาญไพริน ชุนกระบินทร์คัดเค้นรยักษา
ห้วเหาะระเห็จเตร็จฟ้า ตรงมากองทัพฉับพลัน

๑๒ คำ ๑ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงถวายอภิวาท พระนารายณ์ธิราชรังสรรค์
ทูลแจ้งกิจจาสารพัน ที่รบรุกบุกบันอสุรี

๑๒ คำ ๑ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระทรงสังข์พังทูลถ้วนถี่
ชื่นชมสมถวิลยินดี แถ้วมีพระราชบัญชา

สรรเสริญหนุมานชาญชัย ใช้ไหนได้ดังปรารถนา
ทั้งในกองทัพพลับพลา จะหาวานรเปรียบไม่เทียบทัน
แล้วสั่งเสนานายใหญ่ ให้เลิกพลไกรแซ่งชัน
พวกกระบินทร์โห่ร้องก้องอรัญ คืนเข้าสุวรรณพลับพลา

๗ คำ ๗ เชิด

◎ บัดนั้น ฝ่ายอสุรคอยเหตุยักษา
เห็นทั้งสองกองทัพอัปรา พระนัดดาพระสี่หายวายปราณ
ตกใจตัวสั่นขวัญหนี หลบลี้เข้าในไพรสาณฑ์
ชวนกันฉัดดัดพงดงดาน มายังราชฐานดงกา

๔ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นมาถึงทิมรินประตู รู้ว่าเสด็จอยู่พระโรงหน้า
สองนายก้มกรานคลานเข้ามา วันทาทูลแถลงแจ้งความ
บัดนี้ท้าวเจ้ากรุงหัษฎง กับองค์พระนัดดาชาญสนาม
ออกไปได้ณรงค์สงคราม กับกระบี่นามหนุมาน
ทั้งสององค์หลงสู้ไม่รู้พยศ เดียวนปลดปลงวังสังขาร
รี้พลเหลือหลายวายปราณ ดูอาการข้าศึกยึกเต็มที่

๗ คำ ๗

◎ ช้า เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษ์
ได้ฟังสองอสุรทูลคดี อสุรินทร์กตรา
แต่ให้ออกไปผจญรณรงค์ ก็สิ้นสุดสุริยวงศ์พงศา
ยังคิดเห็นเป็นที่พึ่งพา แต่ท้าวมาดวราชเรืองฤทธิ์

แม้นเธอสาปสั่นใครไม่คลาดเคลื่อน ก็เป็นเหมือนวาจาประกาศิต
แต่พระองค์ทรงธรรม์ทศพิธ จำจะคิดผ่อนผันด้วยปัญญา

๗ คำ ๗

ร่าย ◎ จึงตรัสเรียกสองกุมารหลานเธอ นนยวิกวายุเวกยักษา
เข้ามาข้างแท่นแก้วแววฟ้า สั่งกำชับกำชาพาที
ดูงจะใช้ไปเฝ้าพระเจ้าปู่ เสด็จอยู่ยอดฟ้าศรีศรี
ทูลแถลงแจ้งเรื่องราวว่า ว่าไพรีมาประชิดติดพารา
แม้นพระองค์สงสัยไต่ถาม จงใส่ความรามลักษณ์ให้หนักหนา
แล้วว่าดูบังคมไปให้บาทา ขอเชิญมาช่วยกู้ปู่รี

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น สองอสูรรับสั่งใส่เกศี
รีบออกนอกกำแพงแผลงฤทธิ์ เหาะข้ามวารีเร็วมา

๒ คำ ๗ เชิด

ช้า ◎ เมื่อนั้น ท้าวมาลีวราชนาถา
ตั้งแต่ละสมบัติขัตติยา มาอยู่เขายอดฟ้าป่าหิมพานต์
อันเขตขอบคีรีทางกว้างขวางใหญ่ไตรโลกฐาน
ราบรื่นพื้นศิลาหน้าพระลาน มีวิมานเหมือนพรหมพรหมา
วันนั้นนั่งเหนือบัลลังก์บนเหลี่ยมเขา ใต้ร่มรังบังเงาเงื้อมผา
สุรารักษ์นักสิทธิวิทยา มาพร้อมหน้านอบนบอภิวันท์
ตรัสประภาษพูดจากับดาบส เอาเครื่องชาสุธารสรินให้ฉัน

แล้วชักไช้ไต่ถามถึงทางธรรม์ ต่างสำรวลสรวลสันต์จำนรรจา

๗ ๔ คำ ๗ เจรจา

ร่าย
◎ บัดนั้น นนยวิถวายุเวกยักษา
เหาะทะยานผ่านเมฆเมฆา มาถึงเขายอดพ้าสุราลัย
จึงเคลื่อนคล้อยลอยลงยังบรรพต เลี้ยวลดเลี่ยบเดินเนินไศล
ถึงพระถานคถานตามกันเข้าไป กราบกรานท่านไทอัยกา

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระพงศ์พรหมบรมนาถา
เห็นยักษ์พี่น้องทั้งสองรา จึงบัญชาทักถามเนื้อความไป
เหวยไอ้สูรประยูรยักษ์ ยังเด็กนักเด็กหนามาแต่ไหน
มีธุระกังวลถดโด หรือใครใช้สอยมึงจึงมา

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น ฝ่ายองสูรบังคมก้มเกศา
ทูลว่าท้าวเจ้ากรุงลงกา ใช้ข้ามาประณตบทมาลย์
ด้วยบัดนี้มีสงครามรามลักษณ์ มารบพุ่งกรุงยักษ์หักหาญ
พวกพระวงศ์พงศาข้าราชการ ออกต้านทานเสียทีอัปรา
กุมภกรรณอินทรชิตมิตรสหาย ก็ม้วยมอดวอดวายเสียหนักหนา
เป็นจนใจไม่มีที่พึ่งพา กรุงลงกาเกือบจะได้แก่ไพรี
จึงใช้ข้าพี่น้องสองสูร มากราบทูลเบื้องบาทบทศรี
เชิญเสด็จพระองค์ทรงฤทธิ์ ไปแก้กูบูรีให้รอดไว้

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ท้าวมาลีหลากจิตคิดสงสัย
จึ่งตรัสซักสองกุมภัณฑ์ทันใด เองว่าให้เห็นกระจ่างทางความ
อันองค์ทศเศียรอสุรินทร์ เมืองแมนแดนดินก็เกรงขาม
ใครหนอประหลาดนักชื่อลักษณ์ราม บังอาจข้ามพลถึงมาชิงชัย
เป็นโจรมีฝีมือหรือกษัตริย์ ผ่านสมบัติบุรีรานี้ไหน
สาเหตุเภทพาลประการใด เขาจึงได้มาประชิดติดลงกา

๑๖ คำ ๗

◎ บัดนั้น สองอสุรบังคมก้มเกศา
อันลักษณ์รามพี่น้องสองรา อยู่ศรีอยุธยาพระนคร
ได้ยินข่าวเล่าลือว่าเป็นหลาน จอมกษัตริย์อัชบาลชาญสมร
เขาขับหนีพี่น้องต้องซอกซอน อยู่ดงดอนแดนโคราวาริ์
วันหนึ่งจึ่งองค์เจ้าลงกา ไปได้นางกลางป่ามากรุงศรี
พระรามรู้ริษยาว่าสามี จะมาตีบ้านเมืองเพราะเรื่องนั้น
จึ่งไปฆ่าพาลีผู้สุครีพ สันชีพชีวาอาสัญ
ได้ลิงค่างต่างทหารชาญฉกรรจ์ มาโรมรันรบพุ่งถึงกรุงไกร

๑๔ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น ท้าวมาลีราชนกชนได้
จึ่งว่าเออเอยกาคิดว่าใคร มิรู้ในสุริย์วงศ์พงศ์นารายณ์
อันลักษณ์รามนั้นกูกับปู่เขา แต่ก่อนเก่าชอบชิดเป็นมิตรสหาย
ไม่พอที่จะมาฆ่ากันตาย แสนเสียดายพงศ์พันธุ์ทั้งบรรดัย

จำจะไปไกล่เกลี่ยเลี่ยสักหน่อย ให้เรียบร้อยรู้จักรักใคร่
จึ่งตรัสสั่งคนธรรพนับไว จงตระเตรียมพลไกรจะไคลคลา

ไ ๖ คำ ไ

◎ บัดนั้น คนธรรพรับสั่งใส่เกศา
ก้มเกล้ากราบงามสามตา ออกมาเกณฑ์กันทันใด

ไ ๒ คำ ไ *เสมอ*

ยานี ◎ พร้อมพรั่งดั้งกระบวนแห่แหน มากมายหลายแสนอลงไชย
กองหน้านักสิทธิฤทธิไกร ถือธงชัยแห่เสด็จเจ็ดพัน
พลนิกายซ้ายขวาวิชาธร ฤทธิรอนรู้เหาะเพราะพระขรรค์
โยธาหน้าหลังดั้งนั้น คนธรรพ์คนธรรพกับสิทธา
พวกลำเร็จปรอทแร่แก่เถ้า มาพลอยเข้ากระบวนถ้วนหน้า
เครื่องสูงสุวรรักษ์ศักดา กับเทวาห่วงพระเมรุวิเรนทร
พวกพระไพรปู่เจ้าเป่าแตรสังข์ พร้อมพรั่งคั่งคับสลับสลอน
แล้วเฉลิมราชรถทรงอลงกรณ์ มาเทียบไว้ใกล้ชะง่อนเงื้อมศิลา

ไ ๔ คำ ไ

ร่าย ◎ เมื่อนั้น ท้าวมาลีวราชเรืองศรี
เสด็จจากแท่นสุวรรณทันที มาเข้าที่โสรจสรงคงคาลัย

ไ ๒ คำ ไ *เสมอ*

โทน ◎ น้ำพุดุดั้นบนบรรพต ดังฝนฝอยย้อยหยดเย็นใส
ละอองอาบซาบซ่านสำราญใจ ดูบได้สุคนธาอ่าองค์
โขมพัสตร์พันขาวยาวกว้าง ประจงจับกลีบวางหางหงส์

ชายแครงเครื่องสุวรรณบรรจง ฉลององค์โอภาสดาดเงินงาม
ปั้นเหน่งเพชรไพโรจน์โชติช่วง ทับทรวงดวงมณีศรีสยาม
เฝือกห้อยพลอยประดับวับวาม ทองกรแก้วพุกามงามเงา
ชำมรงค์ปั้ทมราชผาดผุด มงกุฎหนุนนวมสวมเศียรเกล้า
กรรเจียกจำหลักลายพรายเพรา หน่วงเนาลายพระกรรณกระจับทรง

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย ◎ จับพระขรรค์ชัยศรีดาศ ยอกจากพิมานมาศดังราชหงส์
แห่แหนแน่นนันกรรกง ให้โบกธงทำพิณพาทย์ยาตรา

๗ ๒ คำ ๗ กราวนอก

โทน ◎ รถเยรถเพชร เคยเด็ดจเดินทางกลางเวหา
ที่นั่งทรงองค์ท้าวชาตา ดอยต่องท้องฟ้านภาลัย
เทียมหงส์เหมราชชาติบักษิน พอผยองเผยอบินแผ่นดินไหว
คนธรรพขับรถคลาไคล แห่แหนแน่นในโพยมมาน
ทานตะวันกรรชิงกลิ่งกลด อยู่ริมรถที่นั่งบังสุริย์ฉาน
มยุรฉัตรพัดโบกใบตาล อยู่งานไปพลางกลางอัมพร
พลนิกายซ้ายขวาตาร้อ ถือธงทิวปลิวระยับสลับสลอน
ดอยเลื่อนเคลื่อนคลาพลากร ไปนครลงกาธานี

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

ร่าย ◎ ครั้นถึงจึงลงหยุดยั้ง อยู่ยังสมรภูมิชัยศรี
เห็นซากศพอสุรินทร์ดินชี้ เหลือที่จะนับคณนา
น้อยหรือทศกัณฐ์กับพระราม ทำสงครามฆ่าฟันกันหนักหนา

ช่างกระไรไม่แจ้งกิจจา　　ว่าตงกาเกิดเข็ญถึงเช่นนี้
นี่กก็น่าสังเวชสมเพชนัก　　ทั้งเอ็นดูทศพักตร์ยักษ์
ครั้นจะตรงเข้าไปในบุรี　　จะเป็นที่กินแหนงแคลงใจ
จำจะหาทศกัณฐ์กับพระราม　　มาพิพากษาความถามไถ่
จึ่งตรัสสั่งสองกุมภัณฑ์ทันใด　　เธอเร่งไปบอกองค์เจ้าตงกา

๑๔ คำ ๑

◎ บัดนั้น　　นนยวิกวายุเวกยักษา
ก้มเกล้าเคารพรับบัญชา　　พากันคืนบ่ายไปธานี

๑๒ คำ ๑ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงเข้าไปกราบทูล　　ท้าวราพณาสูรยักษ์
บัดนี้องค์อัยกาธิบดี　　ภูมิไม่เข้ามาเมืองมาร
หยุดอยู่ที่ประจญรณรงค์　　ให้เชิญองค์บิตุลาไปว่าขาน
จะถามหาสาเหตุเภทพาล　　ให้การกับพระรามเป็นความกัน

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น　　ทศเศียรสุริย์วงศ์รังสรรค์
จึ่งตรัสกับข้าเฝ้าเหล่านั้น　　จะไถ่ถามความกันไม่พรั่นใจ
ลักษณ์รามว่าดีมีฤทธิ์มาก　　การผีปากไหนจะสู้กูได้
ถึงจะว่าพาเมียมาไว้　　จะเอาใครรู้เห็นเป็นพยาน
ดำริพลางทางสั่งมโหทร　　จงรีบร้อนเร่งรัดจัดทหาร
ทั้งธูปเทียนดอกไม้ใส่พาน　　จะได้นมัสการพระอัยกา

๑๖ คำ ๑

◎ บัดนั้น มโหทรรับสั่งไล่เกศา
มาริบรัดจัดพหลพลโยธา เสร็จตามบัญชาพระยามาร

๒ คำ ๒

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรศักดาหาญ
เสด็จจากแท่นรัตน์ชัชวาล มาอ่างค์สรงสนานนที
ประดับเครื่องเรืองรัตน์ศรัจเตร็จ แล้วเสด็จจากปรางค์ปราสาทศรี
ในเคลื่อนคลายขยายยกโยธี ตรงไปที่ลมรภูมิชัย

๔ คำ ๒ กราวเชิด

◎ ครั้นถึงที่ประทับรถา เบื้องซ้ายอัยกาอัชฌาสัย
กราบถวายบังคมคัลทันใด จุดธูปเทียนดอกไม้บูชา
แล้วทูลว่าพระองค์ทรงยศ มาหยุดรถอยู่ไยที่ในป่า
เชิญเสด็จเข้าไปในพารา ให้ศรีโลกล้อชาปรากฏไว้

๔ คำ ๒

◎ เมื่อนั้น ท้าวมาลีวราชเบื้นใหญ่
จึ่งตรัสตอบทศกัณฐ์ทันใด อันตัวปู่อยู่ในทศพิธ
ครั้นจะตามใจเจ้าเหมือนเบาความ ข้างพระรามจะระแวงแคลงจิต
จะประชุมเทวาสุราฤทธิ์ ถ้วนหน้ามาสถิตในที่นี้
จึ่งจะถามความเจ้าผู้เบื้นโลทก์ ซึ่งกล่าวโทษพระรามเรืองศรี
ให้ต้องอย่างทางธรรมประเพณี ตรัสพลางทางมีบัญชาไป
ดูก่อนเทวาสุรารักษ์ ซึ่งสำนักขารท่าป่าใหญ่

จงเที่ยวป่าวเหล่าฝูงเทพไท ทั้งแดนไตรมานั่งเบื้นพยาน

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น เทพเจ้าสิงไศลไพรสาณฑ์
ได้ฟังพจนาบัญชาการ ก็เหาะออกนอกวิมานทะยานมา
เที่ยวประกาศก้องร้องป่าว ตลอดจนแดนดาวดึงส์สา
ชวนกันผันผยองล่องลอยฟ้า ลงมายังสมรภูมิพลัน

๗ ๔ คำ ๗ เพาะ

◎ ครั้นถึงเคารพอภิวาท ท้าวมัฆวราชรังสรรค์
นั่งอยู่อัดแอแจจัน ลอยฟังพ้องทศกัณฐ์เจ้าลงกา

๗ ๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ท้าวมัฆวราชนาถา
เห็นฝูงเทวัญในชั้นฟ้า มาพร้อมหน้านอบนบอภิวันท์
จึงตรัสถามทศเศียรสุริย์วงศ์ เจ้าจงให้การเถิดหลานขวัญ
ซึ่งพวกยักษ์ลักษณ์รามสงครามกัน เมื่อแรกเริ่มเดิมนั้นเบื้นอย่างไร

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรเสกแสร้งแถลงไข
เดิมหลานไปต้อมกวางกลางไพร พบนางหนึ่งในพนาวา
เบื้นสาวพรหมจารีไม่มีผัว เที่ยวอยู่แต่ตัวอนาถา
ข้านมจิตคิดเมตตา จึงพามาเลี้ยงไว้ในอุทยาน
ฝ่ายพระรามตั้งตัวเบื้นผัวนาง จึงคุมเหล่าลิงค่างมาหักหาญ
ฆ่าพระวงศ์พงศาวายปราณ ทำประมาทหมิ่นหลานเบื้นพ้นรู้

พระองค์เป็นปู่ย่าตายาย ก็พลอยอายอัปยศอดสู
จงตัดสินพิพากษาเป็นตราชู ใครทำผิดคิดดูเถิดภูวนัย

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น ท้าวมาลีวราชเป็นใหญ่
ได้ฟังนิ่งนึกตริกไตร แล้วตรัสไปแก่องค์เจ้าสงกา
ซึ่งนัดดาว่ากล่าวในราวคราม ข้างพระรามพระลักษณ์ผิดหนักหนา
แต่ปู่หารู้ไม่ด้วยใกลตา ครั้นว่าจะเชื่อฟังยังไม่ควร
จำจะให้ไปหาองค์พระราม มาสอบถามชักไช้ให้สวน
จึ่งจะตัดสินความตามลำนวน ให้เกิดถ้วนทางธรรม์ไม่ฉันทา
ตรัสพลางทางสั่งเวศุกรรม จงจำคำทศพักตร์ยักษา
ไปแถลงแจ้งความพระรามา แล้วว่าเราให้หามาบัดนี้
แม้นสองค์ลังเลใจไต่ถาม จงออกนามอัชบาลชาญชัยศรี
กับเราร่วมรักใคร่เป็นไมตรี อย่าราคีคิดระแวงแคลงใจ

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น เวศุกรรมเทวาอัชฌาสัย
รับสั่งบังคมลาคลาไคล เหาะไปกองทัพพลับพลา

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงค่อยคลอยเคลื่อน ลอยเลื่อนลงเดินเนินผา
เข้าเฝ้าพระหริวงศ์ทรงศักดา ทูลแจ้งกิจจาสารพัน
สหายองค์อยู่กาฬาพระบาท ชื่อท้าวมาลีวราชรังสรรค์
อยู่สมรภูมิชัยไพรวัน เธอว่าไรเป็นนั่นดังบัญชา

ทศเศียรทูลพ้องสองพระองค์ จะให้ทรงแช่งชักให้หนักหนา
แต่ท้าวไทไม่เชื่ออสุรา จึงให้ข้ามาเชิญเสด็จไป

๑๖ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระหริรักษ์จักรกฤษณ์คิดสงสัย
จึ่งตรัสถามท้าวพระยาเสนาใน บรรดาพวกผู้ใหญ่ทั้งไพร่นาย
ใครรู้มั่งหรือไม่ว่าอัยกา กับท้าวมาดื้อราชเบ็นสหาย
จงแจ้งเหตุเภทผลต้นปลาย บรรยายให้เราเข้าใจ

๑๔ คำ ๑

◎ บัดนั้น ฝ่ายชามพูราชอำมาตย์ใหญ่
จึ่งทูลพระอวตารชาญชัย ข้าได้แจ้งจิตในกิจจา
แต่ปางหลังครั้งคราวอสุรพรหม ชิงเอาพระสยมนาถา
ทูลขอพรสำหรับกับคทา ให้ปราบสิ้นดินฟ้าธาตรี
องค์พระจอมไตรลาสประสาทให้ ตามใจจงรักของยักษี
วันนั้นท่านท้าวมาลี จึ่งกราบทูลเจ้าศรีโลกา
อันอสูรสัตว์บาปหยาบคาย เที่ยวทำร้ายไตรจักรหนักหนา
ท้าวอชิบาลผ่านศรีอยุธยา ได้พึ่งพาผาสุกไปทุกทิศ
ซึ่งพระองค์อวยชัยให้กับยักษ์ เหมือนแกล้งฆ่าสุรารักษ์นักสิทธิ์
ถึงองค์ท้าวอชิบาลชาญชิต เข้าต่อฤทธิ์ราพณ์ร้ายจะวายปราณ
พระอิศวรหวนนึกรำลึกได้ จึ่งอวยชัยกับพระขรรค์แล้วบรรหาร
ให้ท้าวมาลีบรมพรหมาน ไปประทานท่านไทไอยกา
สองพระองค์ทรงศักดิ์จึ่งรักใคร่ ปลงพระทัยทุ่มเทเสน่หา

เป็นสหายหมายมั่นแต่นั้นมา ไม่กังขาขึ้งเคียดรังเกียจกัน
อายุข้าถ้าจะนับได้กัปเศษ จึ่งแจ้งเหตุสุดสิ้นดินสวรรค์
เป็นความขำล้ำลึกดึกดำบรรพ์ ทรงธรรม์จงทราบบทมาลย์

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิล้ำสุริย์ฉาน
ได้ฟังทูลแถลงแจ้งการ จึ่งบรรหารสั่งมหาเสนาใน
สุครีพรีบจัดพลากร สองนครเข้าสลับทัพใหญ่
เราจะยกโยธาคลาไคล ไปบังคมท่านไทไอยกา

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น สุครีพรับสั่งใส่เกศา
ก้มเกล้ากราบงามสามลา แล้วออกมาจัดทัพฉับพลัน

ฯ ๒ คำ ฯ *ประถม*

ยานี
๏ เกณฑ์กระบี่สี่สิบสมุทรถ้วน ที่ต้นเชือกเลือกล้วนล่ำสัน
ซ้ายขวาหน้าหลังทั้งนั้น ลิงฉกรรจ์เกณฑ์หัดจัดแจง
ทหารเอกอาสาสิบห้าหมื่น แต่พื้นปืนทองปรายตะพายแล่ง
บ้างถือศรกำซาบดาบคมแวง ทั้งธงเทียวเขียวแดงดาษดา
พวกล้อมวงองครักษ์สมปักลาย อยู่ริมรถพระนารายณ์ซ้ายขวา
ใส่เสื้อแดงแต่งประกวดกายา เหน็บสาตราตรีสั้นกัลเม็ด
บ้างถือง้าวหลาวแหลนโล่เขน กะเกณฑ์กองทัพสรรพเสร็จ
จงให้เคลื่อนเลื่อนราชรถเพชร มาประทับรับเสด็จที่เกยลา

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
ชวนพระลักษณ์ลีลาศยาตรา ไปโสรจสรงคงคาวารี

ฯ ๒ คำ ฯ *เสมอ*

โทน
๏ ชำระสระสนานน้ำสุหร่าย กรีดกรายพระหัตถ์ขัดสี
ลูบไล้สุคนธามาลี ผัดพักตร์ผิวฉวีวาดคิ้ว
สอดใส่สนับเพลาเนากระหนก ภูษายกแย่งครุฑยุดนาคหิ้ว
ห้อยหน้าผ้าทิพย์ทองริ้ว ชายแครงแพลงพลิ้วพลอยระยับ
โหมดเทศตาดทองฉลององค์ ต่างทรงเกราะเก็จเพชรประดับ
คาดปั้นเหน่งสายประสานบานพับ สังวาลแก้วแววจับทับทรวง
พาหุรัดทองกรซ้อนทรง ธำมรงค์เพชรรัตน์รุ้งร่วง
มงกุฎแก้วแกมสุวรรณกุดั่นดวง ห้อยพวงบุษบามาลี

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย
๏ ครั้นเสร็จสรรพจับพระแสงศรทรง เสด็จลงจากพลับพลาหลังคาสี
เหล่าทหารกรานกราบลงสามที ให้คลายคลี่โยธาคลาไคล

ฯ ๒ คำ ฯ *กราว เชิด*

๏ ครั้นถึงที่รณรงค์ยงยุทธ จึ่งยั้งหยุดพลนิกายนายไพร่
ให้เลื่อนราชรถแก้วแววไว เข้าไปเบื้องขวาท้าวมาลี
สองกษัตริย์เคารพอภิวาท พระอัยกาธิราชเรืองศรี
หมอบชม้อยคอยดูภูมี จะพาทีถามไถ่สิ่งไรมา

ฯ ๔ คำ ฯ

◎ เมื่อนั้น ท้าวมาลีวราชนาถา
เห็นพี่น้องสองกษัตริย์นัดดา โสภาพริ้งพร้อมตะม่อมตะไม
ช่างเหมือนพระสหายอัชบาล ประกอบการกิริยาอัชฌาสัย
พินิจพลางทางถามเนื้อความไป อัยการีให้สงสัยนัก
ทั้งสองเจ้าเผ่าพงศ์องค์อัชบาล ไยไม่ผ่านอยุชยาอาณาจักร
ทศเศียรชุนมารกับหลานรัก ใต้หาญหักรบกันด้วยอันใด

๑๖ คำ

◎ เมื่อนั้น พระราเมศทูลแจ้งแถลงไข
เดิมหลานจะพรากจากกรุงไกร เพราะแม่ไกยเกษีโสภา
ขอสัตย์บิตุรงค์ทรงยศ ให้พระพรตผ่านนครก่อนข้า
หลานจึ่งต้องครองศีลเบ็ญสิทธา ออกอยู่ป่าถ้วนจะครบสิบสี่ปี
นางสีดากับเจ้าลักษณ์รักใคร่ ร้องไห้ตามมาพนาศรี
อยู่อาศัยในอรัญกุฎี ริมโคธาวารีราวไพร
แล้วทูลเล่าเรื่องความที่ตามถวาย ครั้นกลับมาหานางหาเห็นไม่
พบพระยาสดายุจึ่งแจ้งใจ ว่าทศพักตร์รักไปไว้ลงกา
จึ่งยกพลตามข้ามสมุทร มายั้งหยุดเหยียบนครของยักษา
ให้องคตเบ็ญทูตไปพูดจา กับราชสาส์นหลานว่าแต่โดยดี
ทศเศียรไม่ส่งนงคราญ จึ่งเกิดการรบพุ่งถึงกรุงศรี
เป็นความสัตย์ทุกสิ่งจริงดังนี้ ภูมีจงทราบบทมาตย์

๑๒ คำ

๏ เมื่อนั้น พระปิ่นเกศยอดฟ้ามหาสถาน
ฟังพระรามแก้ไขให้การ จึ่งบรรหารถามองค์เจ้าลงกา
เดิมเจ้าว่านารีไม่มีผัว เป็นสาวแท้แต่ตัวอนาถา
พระรามว่าสามีนางสีดา มาอยู่ที่โคธาวารี
เจ้าใช้ม้ารีศแสร้งแปลงเป็นกวาง แล้วลักนางมาไว้ในกรุงศรี
เขาก็ได้ให้มาว่าโดยดี จริงจังดังนี้หรือฉันใด

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์แก้ว่าหามิได้
ซึ่งม้ารีศเป็นกวางไปอย่างไร ไม่แจ้งใจจริงจริงสิ่งนี้
เมื่อได้นางสีดามาเมือง ก็ลือเลื่องเฟื่องฟุ้งทั้งกรุงศรี
ใครจะมาว่ากระไรก็ไม่มี จนถึงปีหนึ่งแล้วพระอัยกา
ต่อพระรามข้ามสมุทรมาเมืองมาร แกล้งคิดอ่านพาลผิดริษยา
ให้องคตพังประตูจู่เข้ามา พิฆาตฆ่าเสนีเสียสี่นาย
แล้วให้พาองค์นงเยาว์ ทูลเกล้าไปประนอมยอมถวาย
เห็นผิดทูตพูดจาหยาบคาย ข้าอับอายจึ่งไม่ส่งนงลักษณ์

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวมาลีมีศักดิ์
ได้ฟังคำขุนมารหลานรัก จึ่งผินพักตร์ไปถามพระรามา
ทศกัณฐ์ไม่รับกลับมีคำ ว่าเจ้าทำหาญหักหนักหนา
จริงจังดังนั้นหรือนัดดา หรือจะว่าอย่างไรเร่งให้การ

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระรามว่าข้ามิได้ให้หักหาญ
เมื่อองคตเข้าไปในเมืองมาร พวกยักษ์ปิดทวารวังไว้
ครั้นพูดจาว่ากล่าวโดยดี อสุรีไม่เปิดประตูให้
ข้างองคตไม่ฟังพังเข้าไป ถึงท้าวไทเจ้าลงกาธานี
ได้แจ้งความตามเรื่องราชสาส์น ให้ขุนมารส่งสีดามารศรี
ทศกัณฐ์โกรธาจะฆ่าตี ให้เสนีรบรับจับองคต
เห็นจวนตัวแล้วลิงจึ่งชิงชัย ยักษ์สู้ไม่ได้ก็ตายหมด
มาให้การแก้เกี้ยวเลี้ยวลด เป็นคำคดไม่จริงสักสิ่งอัน

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ท้าวมาลีวราชรังสรรค์
เห็นว่ากล่าวก้าวเฉียงเถียงกัน ทรงธรรม์จึ่งดำริตริไตร
อันคำทศพักตร์กับพระราม ข้อความหาไกลกันไม่
แต่เท็จจริงจะอยู่ข้างผู้ใด จะว่าให้เป็นกลางทางธรรม์
คิดพลางทางมีกระทู้ถาม ดูราพระรามรังสรรค์
นางสีดานี้ใครให้ปัน ได้แต่งงานการกันหรือฉันใด
หนึ่งบิดามารดาของนารี อยู่ธานีนัคเรศประเทศไหน
เมื่อแรกรับกัลยามาไว้ คือใครรู้เห็นเป็นพยาน

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระหริรักษ์จักราปรีชาหาญ
จึ่งว่านางสีดายุพาพาล เยาวมาลย์เกิดในประทุมา

พระชนกเลี้ยงไว้ในกุฎี เป็นบุตรีแสนสุดเสนหา
แล้วลาพรตพรหมจรรย์แต่นั้นมา ไปอยู่เมืองมิถิลาช้านาน
จึ่งตั้งกิจพิธีให้ยกศิลป์ กษัตรามาสิ้นทุกถิ่นฐาน
ทั้งเทวาสุรารักษ์มัฆวาน ก็ไปด้วยช่วยการสยุมพร
ท้าวชนกจักรวรรดิให้ผลัดกัน ทีละคนยกคันธนูศร
ข้ายกได้ดังจิตพระบิดร จึ่งตั้งการสยุมพรพิธี
อภิเษกสีดากับข้าบาท เป็นเอกองค์อัครราชมเหสี
ถึงเทวามานั่งอยู่ทั้งนี้ เมื่อเดิมทีก็รู้อยู่ด้วยกัน

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระพงศ์พรหมบรมรังสรรค์
ฟังพระรามเรียงคำรำพัน ทรงธรรม์เห็นจริงทุกสิ่งไป
ครั้นจะพิพากษาสองสถาน ให้ผเชิญพยานยังไม่ได้
ต้องไต่ถามตามบทจะงดไว้ จำจะให้หานางคนกลางมา
เอาถ้อยคำสอดใส่ให้กระจ่าง จึ่งสืบต่อข้ออ้างไปข้างหน้า
ดำริพลางทางมีวาจา ดูราพระวิศณุกรรม์
จงคุมพวกพิทยาวิชาธร เป็นการร้อนรีบด่วนไปสวนขวัญ
บอกสีดาว่าเราผู้ทรงธรรม์ ให้เชิญมาว่ากันอย่าฉันทา
พระรามกับทศพักตร์ยักษี ถ้อยทีจะระวังกังขา
ทั้งสองข้างต่างแต่งเสนา กำกับพวกเทวาพากันไป

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์กราบกั้มบังคมไห้ว้
จึ่งตรัสสั่งหนุมานชาญชัย จงคุมไพร่ไปด้วยเทวัญ

ไ ๒ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรเสี่ยวใจไหวหวั่น
แม้นตีตามาถึงเถียงกัน จะรำพันถ่าวโทษโรธกร
มิให้ไปอยักาจะว่าผิด เบิ่นจนจิตจำสู้ไปดูก่อน
จึ่งเหลียวหลังสั่งมารมโหทร จงคุมพลนิกรกำกับไป

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

๏ บัดนั้น พระวิศณุกรรม์นายใหญ่
กับยักษาพานรินทร์ฤทธิไกร เหาะไปสวนขวัญทันที

ไ ๒ คำ ไ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งลงริมพลับพลา เข้าเฝ้านางตีตามารศรี
ทูลแถลงแจ้งความตามคดี บัดนี้ภูวนัยอัยกา
พระองค์ทรงนามมาถึงราช พงศ์พรหมบรมนาถนาถา
เธอว่าไรเบิ่นนั่นดังบัญชา ถือศีลสัจจาสารพัน
ให้ประชุมเทวาจะว่าความ ทศเศียรกับพระรามรังสรรค์
หาเหตุเภทผลแต่ต้นนั้น ทศกัณฐ์กล่าวโทษพระรามา
ท้าวเธอให้ไปเชิญองค์พระราม มาไต่ถามสอบปากพิพากษา
ข้อความคิดพันถึงกัลยา จึ่งใช้ข้ามาเชิญเสด็จไป

ไ ๘ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น องค์ภควดีศรีใส
ประจักษ์แจ้งแห่งคำเทพไท ทรามวัยสมถวิลยนดี
จะใคร่ไปเคารพอภิวาท พระสามีราชเรืองศรี
ทั้งจะได้เห็นพระลักษณ์ผู้ภักดี แต่จากพี่ไปประมาณนานครัน
คิดพลางทางมีบัญชา ชวนเทวีศรีฐาสาวสรรค์
จะไปเฝ้าพังถามเนื้อความกัน ทรงธรรม์จะว่าขานประการใด
ตรัสพลางย่างเยื้องจรลี ลงจากที่พลับพลาอาศัย
นวลนางศรีชฎายาใจ สาวสรรค์กำนัลในก็ตามมา

๔ คำ ๑ เพลง

◎ ขนทรงบุษบกแก้วแพรวพรรณ ฝูงกำนัลนั่งรายซ้ายขวา
เทวราชผาดแผลงฤทธา นำหน้าเหาะกลับมาฉับไว

๒ คำ ๑ เชิด

◎ ครันถึงจึงค่อยคล้อยเคลื่อน ลอยเลื่อนลงทางห่างไศล
ให้ยั้งหยุดบุษบกอยู่แต่ไกล จะคอยฟังท่านไทอัยกา

๒ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น ท้าวมาลีวราชนาถา
เห็นบุษบกแก้วแววฟ้า จึงให้เลื่อนเข้ามาหน้ารถทรง

๒ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น นางลีลาแน่งน้อยนวลหง
แหวกวิสูตรสุวรรณบรรจง ถวายบังคมองค์อัยกา

เห็นรถทศเศียรอยู่เบื้องซ้าย รถพระนารายณ์อยู่ฝ่ายขวา
นางกราบลงตรงพักตร์ภัศดา ฟูมฟายชลนาจาบัลย์

๑๔ คำ ๑ โอด

◎ เมื่อนั้น ท้าวมาลีวราชรังสรรค์
พิศโฉมสีดาดาวัลย์ ดังดวงจันทร์แจ่มฟ้าไม่ราคี
คมขำคำอางเหมือนอย่างเขียน ไม่ผิดเพี้ยนพิมพ์พักตร์พระลักษมี
กูเกิดมาอายุถึงเพียงนี้ ไม่เห็นนางใดดีเหมือนสีดา
กระนี้หรือทศพักตร์มิรักใคร่ จนพงศ์พันธุ์บรรลัยเสียหนักหนา
พระนิ่งนึกตรึกความแล้วถามมา ดูก่อนนางสีดานารี
บิดุราชมาตุรงค์ของนงลักษณ์ เป็นปิ่นปักนัครเศรษฐีหรือเศรษฐี
ผู้ใดเป็นภัสดาสามี มาอยู่ที่ส่วนขวัญด้วยอันใด

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น นางสีดากราบกรมบังคมไหว้
จึงทูลว่าข้าน้อยนี้ใช้ กำเนิดในโกมุทบุษบัน
พระชนกนักสิทธิ์คิดเมตตา เลี้ยงเป็นธิดาไม่เดียดฉันท์
แล้วลึกหาลาพรตพรหมจรรย์ ทรงธรรม์กลับไปอยู่บุรี
ครั้นข้าค่อยจำเริญวัยใหญ่กล้า พระบิดาจึงเสี่ยงศรศรี
ชุมนุมหน่อกษัตราทุกธานี มายกศิลป์ชัยที่หน้าพระลาน
ฝ่ายพระหริวงศ์ทรงฤทธิ์ ยกได้ดังจิตพิษฐาน
จึงเชิญข้ากับพระรามตามบุราณ สุรารักษ์มั่งวานอยู่พร้อมพรัก
แล้วองค์พระภัสดากับข้านี้ มาอยู่ศรีอยุธยาอาณาจักร

เธอรับสัตย์พระบิดาสามิภักดิ์ หลานกับเจ้าลักษณ์ก็ตามมา
อยู่ที่กุฎีดงทรงพรต เป็นดาบสบำเพ็ญเคร่งหนักหนา
วันหนึ่งเห็นกวางทองผ่องโสภา ข้าวอนว่าพระรามให้ตามไป
บัดเดี๋ยวได้ยินเสียงลำเนียงร้อง เรียกพระน้องว่าจักศักษัย
ข้าขับองค์พระอนุชาให้คลาไคล ตามไปในป่าพนาลี
ศักครู่หนึ่งจึงท้าวเจ้าลงกา เข้าหาญหักลักข้าพาหนี
หลานได้บอกออกตัวว่าผัวมี อสุรีไม่ฟังว่าชังใคร
สดายุรู้จักกับพระราม ได้ห้ามปรามอีกครั้งหาฟังไม่
กลับสังหารนกนั้นบรรลัย จึงพาข้ามาไว้ในอุทยาน
แล้วรำพันพูดจาสาระพัด ให้ความสัตย์วิงวอนอ่อนหวาน
ข้าคิดแค้นขึ้นมาด่าประจาน ยังก้มกรานกราบไหว้ให้ปรานี
จะถากถางอย่างไรก็ไม่โกรธ ไปคาดโทษแต่เหล่าสาวศรี
ไม่เคยพบเคยเห็นเช่นนี้ ทานทนพ้นที่จะอุปมา

ไ ๒๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรแสนอายชายหน้า
เช่นเชยวชนเสียงเกรียงสีดา ช่างพูดจาเก้อเก้อเออะไร
เสียแรงรูปร่างงามหยามหยาบ ใครเกี้ยวพานกรานกรายเจ้าตรงไหน
เทวาข้าพเจ้าบอกกล่าวไว้ พาโลว่าข้าไหว้ใส่ถ้อยความ

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระผู้พงศ์พรหมานบรรหารห้าม
อย่าทะเลาะเกาะแกะไม่แง่งาม แล้วตรัสถามมัฆวานชาญชัย

กับเทวามานั่งอยู่ทั้งนี้ เมื่อเดิมที่รู้เห็นเป็นไฉน
อย่าเสกแสร้งสมอ้างข้างผู้ใด จงว่าไปตามจริงทุกสิ่งอัน

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวเจ้าไตรตรึงษ์สวรรค์
เทพไทใหญ่น้อยสิ้นทั้งนั้น ก็ทูลขึ้นพร้อมกันทันใด
ซึ่งสีดาว่าสมคำพระราม จะเป็นความมุสานั้นหาไม่
สารพัดสัตย์จริงทุกสิ่งไป ข้าก็ได้รู้เห็นเป็นพยาน

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์พระอัยกาปรีชาหาญ
ได้ฟังสุรารักษ์มัฆวาน จึ่งโองการถามทศกัณฐ์พลัน
คำพระรามความสมกับข้ออ้าง ทั้งคนกลางรับจริงทุกสิ่งสรรพ์
เจ้าว่าได้นางสีดาในอารัญ มีสำคัญอ้างอิงสิ่งใด

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรทูลแก้ไข
เมื่อพบนางกลางป่าค่าไม้ จะอ้างอิงสิ่งใดนั้นไม่มี
แต่ข้าได้ไต่ถามถึงลูกผัว บอกว่าตัวเป็นสาวชาวไพรศรี
ครั้นเห็นรูปร่างพระรามงามดี ประสมว่าสามีแต่เดิมมา
คำโบราณท่านเทียบอารมณ์หญิง เหมือนน้ำกลิ้งใบบัวชั่วหนักหนา
ขอพระองค์จงพินิจพิจารณา อย่าเชื่อคนแพศยาอาธรรม์
ถึงองค์อำมรินทราสุรารักษ์ ก็ชังยักษ์ทั้งสิบหกห้องสวรรค์
พยาบาทอินทรชิตจึ่งคิดกัน หมายมั่นคุมแค้นจะแทนทด

แล้วรังสมยอมพร้อมหน้าว่าขาน เบื้นพยานอาสาเข้ามาหมด
ไม่ทูลความตามตรงพระทรงยศ ถ้วนคำคดข้าคิดติดใจ

๗ ๑๐ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น องค์พระอัยกาอัฒาสัย
จึงว่าหลานค้านคิดให้ผิดไป มาคิดใจคนกลางนางสีดา
อนึ่งเทพเทวัญจันทร์ ไม่พาที่เหมือนมนุษย์มุสา
แม้แต่แรกเราถามพระรามา ก็ไม่รู้ถึงสีดานารี
แล้วก็ได้ให้กำกับไปรับนาง ทั้งสองข้างคู่ความตามที่
หรือผู้ใดใครบอกนางเทวี เจ้าจงชี้ตัวให้อัยกา

๗ ๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรแสนอายซังตายว่า
ใครจะล่วงรู้เล่ห์เทวดา อุปมาน้ำไหลใต้ทราย
แต่เห็นว่าชังยักษ์รักมนุษย์ ไม่สิ้นสุดพยาบาทมาดหมาย
เมื่อทำศึกสู้กันกุมภัณฑ์ตาย ก็โปรยปรายบุบผชาติดาษดา
แรกพระรามข้ามถนนชลธาร มัฆวานก็ได้ให้รถา
มาตุลีสำหรับขับรถมา ทุกเวลาณรงค์สงคราม
ถ้วนพวกพ้องของมนุษย์สุดสิ้น ย่อมได้ยินภูวนัยไล่ตาม
จึงคดใจให้สีดาทูลความ สมอ้างข้างพระรามทุกประการ
ครั้นข้าทูลท้วงติงก็กริ้งโกรธ ไม่ทรงโปรดปรักษาว่าขาน
ขืนเชื่อถือเทพไทใจพาล มิให้ค้านอย่างไรอัยกา

๗ ๑๐ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระพงศ์พรหมบรมนาถา
จึงว่ากูผู้พิจารณา พิพากษาอาชญาหรือฉันใด
ไม่ควรค้านพาดพาโลโกลาหล์ รถของเขามีเขาก็ให้
เมื่อลับสวนสมอ้างทุกอย่างไป ยังแก้ไขคดเคี้ยวเกี่ยวพัน
เป็นของเจ้าเล่าเถิดว่าตกหล่น นี่เก็บคนได้ดูก็ขันขัน
เองพูดไม่มีจริงสักสิ่งอัน แม่นมั่นมึงลักเมียพระราม
จงควรคิดถอยหลังฟังกูว่า อย่าฉันทาทำบาปหยาบหยาม
เร่งคืนส่งองค์ลักษ์ดาพงางาม ให้พระรามผัวเขาอย่าเอาไว้

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรเจียนเลือดตาไหล
ทูตเถียงเสียงแข็งขันทันใด อะไรไม่พินิจพิจารณา
เมื่อถูกเค้าเผ่าพงศ์พวกสหาย พระรามมาฆ่าตายเสียหนักหนา
แม้นหมู่มารม้วยมอดรอดขึ้นมา จึงจะส่งองค์ลักษ์ดานารี
แม้นพวกยักษ์ญาติวงศ์ยังวอดวาย ก็สู้ตายไม่ส่งนางโฉมศรี
จะขอคิดเคี่ยวฆ่าราวี ใครจะติกว่าใครจะได้ดู
อย่าว่าขานหาญหักมักง่าย กฎหมายเมืองนักมีอยู่
คิดว่าองค์อัยกาเหมือนศราชู มิรู้กีเบื่นไปเช่นนั้น

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น ท้าวมาลีวราชรังสรรค์
ได้ฟังคำแข็งขึงดึงดัน จึงว่าเหวยทศกัณฐ์อันธพาล
จะช่วยว่าให้ดีก็มิเอา โฉดเฉาชั่วช้าหน้าด้าน

เสียศักดิ์สุริย์วงศ์พรหมาน สาธารณ์ทรลักษณ์ไม่รักตัว
เจ็บอายอะไรก็ไม่มี ไหว้กราบสตรีท่วมหัว
หลงรักเมียเขาเมามัว ที่ชั่วกลับเห็นว่าเป็นดี
สั่งสอนเสียเปล่าไม่เอาคำ กูจะซ้ำแช่งชักยักษี
ขอให้ย่อยยับอัปรีย์ อย่ามีสิ่งซึ่งสถาวร
ให้ถอยถดยศถาศักดาเดช เสื่อมพระเวทวิทยากว่าแต่ก่อน
ถ้าแม้นออกประจัญบานราญรอน ให้มอดม้วยด้วยศรพระรามา
ว่าพลางทางมีประกาสิต สั่งพระวิศณุกรรม์แกล้วกล้า
จงพาภัควดีสีดา ไปส่งสวนอสุราอย่าช้าที

ฯ ๑๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น นวลนางสีดามารศรี
จะกลับไปไกลองค์พระสามี ดังเทวีจะวินาศขาดใจ
อุตส่าหฝืนอารมณ์บังคมลา องค์พระอัยกาอัชฌาสัย
ก้มกราบพระจักรกฤษณ์ฤทธิไกร รับไหว้อนุชาแล้วจาบัลย์

ฯ ๔ คำ ฯ โอด

๏ บัดนั้น พระวิศณุกรรม์รังสรรค์
จึ่งนำบุษบกแก้วแพรวพรรณ ผายผันไปยังอุทยาน

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรศักดากล้าหาญ
เจ็บใจอัยกาด่าประจาน อัประมาณเทวาสุราลัย

จึ่งคำรัสครัสดั่งสารถี ให้กลับรถมณีศรีใส
ไม่ร่ำลาว่าขานประการใด คืนเข้าพิชัยดงกา

๔ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น ท้าวมาลีวราชนาถา
จึ่งอวยพรสองกษัตริย์นัดดา ให้ฤทธาเทียมทัดอัชบาล
อันไอ้ทรยศทศกัณฐ์ ขอให้มันพ่ายแพ้แก่หลาน
อย่ารู้มีเภทภัยสิ่งใดพาน เบื้นประธานเทวาสุราลัย
ค่อยอยู่เถิดอย่ากาจะลาเจ้า ไปยังเขายอดฟ้าที่อาศัย
ว่าแล้วให้เคลื่อนเคลื่อนรถชัย เทพไทแห่แหนแน่นมา

๖ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
จึ่งเลิกทัพกลับพลโยธา คืนไปพลับพลาพนาลี

๒ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษ์
ครั้นมาถึงดงกาขาน์ จรลีเข้ายังวังใน

๒ คำ ๗ เสมอ

◎ นั่งเหนื่อแท่นสุวรรณบรรจง จะเปลี่ยนเปลื้องเครื่องทรงก็หาไม่
บอกยุบลมณโฑทันใด พี่แค้นใจอยู่กาหนักหนานัก
เสี่ยแรงให้ไปเชิญเสด็จมา หมายจะกู้ดงกาอาณาจักร
เขอกลับให้เบื้นความกับรามลักษณ์ ถามซักสอบจนถึงคนกลาง
ครั้นว่าพี่มิคำคิงทุเลา ช่างกระไรไม่เอาแต่สักอย่าง

พิพากษาทุจริตผิดทาง จะให้ข้างเราส่งองค์อัคดา
พี่ไม่ตามบังคับรับสั่ง เธอชิงชังแช่งชักหนักหนา
จึ่งเลิกทัพกลับคืนเข้าพารา มิอยากได้ไห้วดาให้เสียมือ
จนชั้นปู่ยังเบื่อเซ่นนี้ได้ เคราะห์ร้ายนี่กระไรเห็นแล้วหรือ
ทันสันทปรึกษาหารือ พลางกอดมือทุกข์ร้อนถอนฤทัย

๑๐ คำ

◎ เมื่อนั้น นางมณโฑเทวีศรีใส
ฟังภัสดาเล่าเศร้าเสียใจ อรไทมิรู้ที่จะคิด
ครั้นจะว่าให้ส่งองค์อัคดา เหมือนคำอัยกาประกาศิต
เห็นทีพระองค์ทรงฤทธิ์ จะว่าคิดเกี้ยจกันฉันทา
นึกพลางทางทูลสนองไป แม้นมิฟังคำอัยกาว่า
ก็ไม่เสร็จณรงค์ในดงกา ผ่านฟ้าศึกไตรตูให้ดี

๑๖ คำ

◎ เมื่อนั้น ท้าวทศพักตร์ยักษ์
ฟังอัครชายาพาที อสุรีเร่าร้อนอาวรณ์ใจ
นึกนึกคะนึงถึงสงคราม จะหาญหักลักษณ์รามให้จงได้
อันกบิดพักหอกชัย บิตุราชประสาทไว้แต่ยังเยาว์
ทั้งพระเวทวิทยากระสากิจ จะปั้นรูปสุราฤทธิ์ไล่ไฟเผา
ดีพระทัยสรวลพลางทางตบเพลา พลิกได้แล้วเจ้าเยาวมาลย์
หอกกบิดพักของพี่ ฤทธิ์ไกรไม่มีใครต่อต้าน

แต่มิได้บูชาเบ็นช้านาน จะต้องไปตั้งการพิธี
พวกพยานอาสาข้างมนุษย์ เทพบุตรเทวาทุกราศี
บั้นแต่รูปสุมไฟในอัคคี ก็จะเบ็นภัศม์ธุลีทั้งโดกา
แล้วจะไปรบราญหาญหัก เช่นฆ่ารามลักษณ์กับลิงป่า
ตรัสบอกมเหสีแล้วลีลา ออกมาพระโรงคัลทันใด

ไ ๑๒ คำ ๆ เสมอ

◎ นั่งเหนือแท่นสุวรรณบัลลังก์ ตรัสสั่งมโหทรผู้ใหญ่
จงพาพวกพลมารทหารใน ออกไปเชิงพระเมรุบรรพต
ปลูกโรงพิธีที่คำนับ เครื่องประดับด้วนแดงแต่งสด
ทั้งบูบผาสารพันคันธรส ตามกำหนดว่าไว้ในตำรา

ไ ๔ คำ ไ

◎ บัดนั้น มโหทรรับสั่งใส่เกศา
ก้มเกล้ากราบงามสามลา ออกมาริบรัดจัดกัน

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ เบิกผ้าแดงเพดานม่านมุ่ลี่ สำหรับแต่งโรงพิธีทุกสิ่งสรรพ์
กับพวกช่างทหารในได้สามพัน อสุราพากันริบไป

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ ครั้นถึงเชิงพระเมรุบรรพต ที่ทรายกรดริมแนวน้ำไหล
จงหยุดยั้งสั่งพวกพลไกร ให้เร่งรัดตัดไม้ในดงดอน

ไ ๒ คำ ไ

◎ บัดนั้น อสุรพลอุตลุดไม่หยุดหย่อน
บ้างผ่าฟากถากเสาเกลากลอน รื้อร้อนรุมกันให้ทันการ

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

ขานี ◎ ปลูกโรงพิธีมีชั้นลด ที่กลางเนินทรายกรดรโหฐาน
ประดับด้วยราชวัติฉัตรวาด ผูกเพดานหลังคาล้วนผ้าแดง
แล้วตั้งที่แท่นรัตน์บัทมราช บัลลังก์ลาดผ้าขาวราวพระแสง
ตั้งกองเพลิงเชิงตะกอนร้อนแรง ดอกไม้แดงดีบอย่างวางบูชา
แล้วจึงใช้ให้หมู่อสุรินทร์ แยกไปแกะดินมาเจ็ดท่า
จัดครบเครื่องสำหรับประดับประดา เตรียมกันคอยท่าพระยามาร

ไ ๖ คำ ไ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น ทศพักตร์ศักดากล้าหาญ
นั่งระดึกนึกเวทวิชาการ สังเกตจำชำนาญแน่ใจ
พอเพลาห้าโมงเก้าบาท ได้ฤกษ์ราชพิธีกัมภีร์ไสย
เสด็จจากแท่นแก้วแววไว คลาไคลไปสรงคงคา
แต่งองค์ทรงเครื่องเรืองจำรัส จับหอกกบิลพัทพระหัตถ์ขวา
ให้ยกพวกพหลพลโยธา ออกจากลงกากรุงไกร

ไ ๖ คำ ไ กราว

◎ ครั้นถึงโรงพิธีที่หาดทราย จึ่งหยุดพวกพลนิกายนายไพร่
เสด็จจากรถาคลาไคล มาทรงเครื่องอำไพพิธี

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

ขานี ◎ จึ่งประจงทรงผ้าพื้นแดง อำมาตย์ช่วยจัดแจงให้ยักษ์
อ่าองค์ทรงเพศเป็นโยคี อสุรีบงเฉียงชมพูพราย
แล้วคลี่คลี่ทับทิมริมขลิบ โพกสับเศียรเกล้าเฉิดฉาย
ถ้วนเครื่องแดงแต่งประดับสำหรับกาย สอดสายสังวาลประพาพรัตน์
จุณเจิมเฉลิมพักตร์ผุดผาด สวมประคำบัฑมราชเรืองจำรัส
ครั้นเสร็จสรรพจับหอกกบิลพัท เข้าสู่ที่แท่นรัตน์โรงพิธี

ไ ๖ คำ ไ *พราหมณ์เข้า*

ร่าย ◎ จึ่งหยิบดินเจ็ดท่านั้นมาปั้น เป็นรูปเทพเทวัญทุกราศี
อินทร์พรหมยมราชมาคุลี บรรดาที่ได้ไปเป็นพยาน

ไ ๒ คำ ไ *สาธุการ*

◎ ครั้นสำเร็จเสร็จสรรพไม่นับได้ จึ่งใส่ในเพลิงแรงแสงฉาน
เอาชูปเทียนมาจุดจัดนมัสการ แล้วโอมอ่านไสยเวทวิทยา

ไ ๒ คำ ไ *ตระ*

ขานี ◎ มาจะกล่าวบทไป ถึงตรีเนตรเจ้าไตรตรึงษา
กับฝูงเทพเทวัญชั้นฟ้า ต้องพระเวทอสุราให้ร้อนรน
จะนั่งอยู่กับที่ก็มิได้ ดังเปลวไฟติดรุมทุกชุมชน
เทวบุตรสุดที่จะทานทน เที่ยวสับสนถามไถ่กันไปมา

ไ ๔ คำ ไ *เจรจา*

ร่าย ◎ โกสีย์จึ่งเล็งทิพยเนตร ก็แจ้งเหตุทศพักตร์ยักษา
จึ่งบอกแก่ฝูงเทพเทวา เจ้าตงกาตั้งกิจพิธี
มันจะเผาเราท่านทั้งหลาย ให้ม้วยมอดวอดวายทุกราศี

จำจะรีบไปเฝ้าพระศุลี จะได้ช่วยชีวีให้รอดไว้
ว่าแล้วโกสีย์ก็ลีลาศ กับฝูงเทวราชน้อยใหญ่
ออกจากดาวดึงสาสุราลัย เหาะไปไกรลาสคีรี

ฯ ๖ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งเข้าไปกราบกราน พระสยมภูวญาณเรืองศรี
พลางทูลแถลงแจ้งคดี ตามที่เกิดเหตุเภทพาล
ทศกัณฐ์ปั้นรูปเทวา เข้าบูชาเพลิงแรงแสงฉาน
ครั้งนี้ชีวิตจะวายปราณ พระสยมภูวญาณจงปรานี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์พระอิศวรเรืองศรี
ได้ฟังอมรินทราพาที พระศุลีเล็งดูก็รู้ความ
จึ่งตรัสกับเทวาสุรารักษ์ ทศพักตร์ใจบาปหยาบหยาม
จะชุบหอกออกไปทำสงคราม แล้วลวนลามมาเผาเหล่าเทวา
เราจะให้ไปจัณฑาลหาญหัก ล้างพิธีทศพักตร์ยักษา
ว่าพลางทางมีพจนา ตรัสสั่งเทวาพาลี
จงจำแลงแปลงรูปเทวราช เป็นพระยากากาศกระบี่ศรี
บรรดาฝูงเทวัญจันทรี แปลงเป็นกระบี่มีศักดา
รีบไปล้างพิธีทศกัณฐ์ ช่วยชีวันเทเวศรทุกทิศา
เข้าชิงชัยให้ชนะอสุรา สาตราคลาดแคล้วอย่าแผ้วพาน

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ฝ่ายเทพเทวาศักดาหาญ
คำนับรับเทวโองการ ต่างอำนมน์นิมิตด้วยฤทธิรอน
อันองค์พาลีเทวราช เบื้นพระยากากาศชาญสมร
บริวารเทวาเบื้นพานร แผลงอิทธิฤทธิรอนริบไป

๔ คำ ๗ ตระ กราวนอก

๏ ครั้นถึงเนินทรายชายหาด เห็นโรงราชพิธีกว้างใหญ่
จึ่งพาพหลพลไกร ลงไปพ่างพันพสุธา
เหล่าดิงโยธีบริวาร ฮึกหาญโห่ร้องก้องป่า
บ้างถอนต้นไม้ไว้ศัลา ทั้งตรงลงหลังคาโรงพิธี

๔ คำ ๗ เชิด

๏ เมื่อนั้น ทศพักตร์ผุดลุกขึ้นจากที่
เขม้นมองบ้องหน้าเห็นพาลี กับกระบี่พลคณนา
พระยามารนิ่งนึกตริตรองตรี ไอ้นี่สิวายปราณนานหนักหนา
ไฉนนั่นมันจึ่งกลับเบื้นมา อสุราเช็ดขยั้นพรั่นพระทัย
จึ่งมีดีหนาทประกาศดั่ง ทั่วทั้งพลนิกายนายไพร่
จงตรวจตราเตรียมกันมั่นไว้ ใครอย่าได้หลบลี้หนีกู

๖ คำ ๗

๏ บัดนั้น อสุรพลโยธีทั้งสี่หมู่
ต่างตระหนกตกใจไม่ทันรู้ บ้างยืดปืนยืนอยู่คอยยิง
บ้างถอดดาบจากฝักชักหอก ตะโกกออกเงื้อพุ่งยุ่งยิ่ง

ลางมารพาลขี้ขลาดขยาดลิง วางวิ่งหนีหน้าเข้าป่าไป

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น โยธาวานรน้อยใหญ่
ต่างสำแดงแผลงฤทธิ์เกรียงไกร เข้าไล่โจมจับกับกุมภัณฑ์
บ้างฉวยชิงอาวุธยุดแย่ง ทิ่มแทงยักษาอาสัญ
พวกกระบี่ตีโบยบุกบัน พวกกุมภัณฑ์แตกพ่ายกระจายไป

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรเห็นยักษ์ตักษัย
ยี่สิบกรกุมพระแสงแกว่งไกว เข้าไล่กระบี่รี้พล
เร็วรวดหวดซ้ายป่ายขวา โยธาถอยกลับสับสน
เหล่าลิงวิ่งพ่านไม่ทานทน มาจนใกล้พระยาพาลี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์พระยากากาศกระบี่ศรี
สำแดงเดชเดชาเข้าราวี ต่อตีกับองค์เจ้าลงกา
เคล่าคล่องป้องปัดผลัดเปลี่ยน ขึ้นเหยียบเข่าน้าวเศียรยักษา
ได้ทีฟันฟาดด้วยสาตรา อสุราหันเหเซไป

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรเจียนจักตักษัย
ยี่สิบกรรอนรันกันไว้ แข็งใจรบรับกับพาลี
เงื้อหอกกบิลพัทกวัดแกว่ง ทิ่มแทงไม่ถูกกระบี่ศรี

แรงน้อยถอยกำลังลงทุกที่ สิ้นมานะผละหนีไปดงกา

ไ ๔ คำ ไ เชิด

๏ เมื่อนั้น พาลีมีชัยแก่ยักษา
จึงให้พวกพหลพลโยธา วิดวักศักดงคาดับไฟ
แล้วเชิญรูปสุรารักษ์มัฆวาน ทั้งลงชลธารนที่ใหญ่
บ้างรื้อโรงพิธีมีไป ไม้ไล่คานฝักแหลกกลาญ

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

๏ ศรีนแล้วองค์พระยาพาลี กับกระบี่พลพหวยหาญ
แผลงฤทธิ์เร่งรีบถีบทะยาน ไปวิมานเมืองฟ้าสุราลัย

ไ ๒ คำ ไ เชิด

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรสุริย์วงศ์เป็นใหญ่
ศรีนลงกรุงลงกาคลาไคล เข้าในปราสาทรัตน์รุจี

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

๏ นั่งเหนือแท่นสุวรรณบรรจถรณ์ ให้เร่าร้อนฤทัยยักษี
พลางเล่าแถลงแจ้งคดี กับมณโฑเทวีทันใด
บัดนี้ผัวเก่าเจ้าที่ตาย กลับกลายคืนเป็นขึ้นมาได้
พาพลพวกลิงไปชิงชัย ทำให้เสียกิจวิทยา
ครงนพเองเป็นจนจิต เต็มที่ที่จะคิดเข่นฆ่า
แต่สงครามรามลักษณ์หนักอุรา มิหนำซ้ำพระยาพาลี
กลับเป็นสองศึกกระหนาบคาบเกี่ยว เราสู้รบผู้เดียวนี่โฉมศรี

จะคิดอ่านแก้ไขอย่างไรดี อสุรีถอนฤทัยไปมา

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น นวลนางมณโฑเสนหา
ได้ฟังทรงธรรม์บัญชา กัลยาทูลสนองไปทันใด
อันพาลีที่จะเป็นเห็นผิด ไม่ควรคิดพะวงสงสัย
ข้าศึกหากแสร้งแปลงไป มิใช่ใครคือศรีหนุมาน
ทั้งนี้พิเภกกุมภัณฑ์ บอกให้มันตามไปหักหาญ
หลายครั้งตั้งแต่จัณฑาล จนเสียการกองกิจพิธี
ขอพระองค์จงตัดไส้ศึก ตรองตรึกใคร่ครวญให้ถ้วนถี่
ครั้นจะทูลภูวไนยก็ใช่ที่ เป็นที่ติฉินนินทา

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษา
เห็นจริงนิ่งนึกตรึกตรา อสุราจึงดำรัสตรัสไป
ไอ้พิเภกชั่วช้าอาธรรม์ จะไว้ชีวิตมันนั้นไม่ได้
พี่จะยกพหลพลไกร ออกไปห้ำหั่นเสียวันนี้
จึงจะมีชัยชนะลักษณ์ร่าม เสร็จสงครามรบพุ่งในกรุงศรี
ตรัสพลางทางเสด็จจรลี ออกมาที่พระโรงคัลทันใด

ฯ ๖ คำ ฯ เสมอ

๏ นั่งเหนือแท่นสุวรรณบัลลังก์ ตรัสสั่งเสนีน้อยใหญ่
จงกะเกณฑ์กองทัพฉับไว กูจะไปสังหารผลาญไพรี

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น มโหทรเสนายักษี
ถวายบังคมคัลอัญชลี ออกมาจัดโยธีที่หน้าวัง

ฯ ๒ คำ ฯ *ประถม*

ยานี
๏ เกณฑ์กระบวนทัพหลวงทัพหน้า ซ้ายขวาปีกป้องกองหลัง
เลือกล้วนอสุรีมีกำลัง นายไพร่พร้อมพรั่งตั้งกอง
ขุนช้างต่างผูกช้างน้ำมัน เครื่องมั่นส่ายชนักถักลายสอง
ทหารม้าถือล้วนทวนทอง แผงพนังบังซองหอกซัด
ขุนรถตระเตรียมเทียมรถา งอนหน้าธงชัยไหวสะบัด
พลเท้าถือสาตราสารพัด นับแสนแน่นอัดปัถพี
บ้างสอดใส่เสื้อแสงตะแบงมาน แต่งตนอลหม่านอึงมี่
โลทันนั้นเทียมรถมณี เทียบประทับกับที่เกยลา

ฯ ๘ คำ ฯ *เจรจา*

ร่าย
๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษา
ครั้นพร้อมพหลพลโยธา เสด็จมาสรงชลบนเตียงทอง

ฯ ๒ คำ ฯ *เสมอ*

โทน
๏ ชำระสระสนานนที กำนัลนางนารีสีขนอง
ทรงสุคนธาธารใส่พานรอง สนับเพลาปักกรองเป็นช่องชั้น
ภูษายกแย่งครุฑภุชงค์ ฉลององค์เกราะนวมสวมกระสัน
ชายแครงเครือวิหคกระหนกพัน ห่วงห้อยสร้อยสุวรรณกันถอบทับ
กรองศอสังเวียนวิเชียรช่วง ทับทรวงดวงมณีสีสลับ
สังวาลแววแก้วพุกามวามวับ เฟื่องห้อยพลอยประดับกุดั่นดุน

ปั้นเหน่งเพชรพรรณรายสายสร้อยอ่อน ทองกรซ้อนสวมนวมหนุน
ธำมรงค์เพชรมณฑปนพคุณ มงกุฎกุณฑลแก้วกรรเจียกจร

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย ๏ ครั้นเสร็จสรรพจับหอกกบิลพัท ลงจากปราสาทรัตน์ประภัสสร
ออกประตูหูช้างข้างอุดร ยกนิกรกองหน้าคลาไคล

ฯ ๒ คำ ฯ กราวใน

โทน ๏ รถเอยราชรถทรง เสียงกงก้องสนั่นหวั่นไหว
โตกตั้งบัลลังก์แก้วแววไว งอนระหงธงชัยโบกบน
เทียมไกรสรราชผาดผยอง ดังจะล่องลอยฟ้าเวหาหน
เครื่องสูงบังแสงสุริยน เบื้องบนบดคลุ้มชอุ่มควัน
เสียงสังข์เสียงแตรแซ่ซ้อง ฆ้องกลองโครมครึกพิลึกลั่น
พวกพหลพลมารชาญฉกรรจ์ แห่แหนแน่นนันพนาลัย
ต่างสำแดงแผลงเดชเดชา สะเทือนท้องหิมวาป่าใหญ่
สัตว์สิงวิ่งหนีเข้าพงไพร เร่งร้นพลไกรเกรียวมา

ฯ ๘ คำ ฯ เชิด

ร่าย ๏ ครั้นถึงที่รณรงค์ยงยุทธ จึ่งยั้งหยุดพลนิกายซ้ายขวา
ตั้งที่สีหนามตามตำรา โยธาโห่ร้องก้องไป

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

ช้า ๏ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
เสด็จออกนั่งหน้าพลับพลาชัย เสนาในอภิวาทดาษดา
เบื้องซ้ายฝ่ายชมพูพานรินทร์ พวกนครขีดขินอยู่เบื้องขวา

พระทรงคิดการศึกตริกตรา จะเข่นฆ่าทศกัณฐ์ให้บรรลัย
พอได้ยินดำเนียงเสียงโห่ร้อง ก็กก้องกัมปนาทหวาดไหว
จึงตรัสถามพิเภกทันใด ทัพใครยกมาเพลานี้

๑๖ คำ ๗

ร่าย ◎ บัดนั้น จึงพระยาพิเภกยักษ์
คำนับรับสั่งพระจักรี พลางจับยามตามคัมภีร์โหรา
แล้วดงเดชไล่ดูรู้ประจักษ์ จึงทูลพระหริรักษ์นาถา
ทัพนี้คือองค์เจ้าลงกา จะยกมาหักหาญราญรอน

๑๕ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระนารายณ์สุริย์วงศ์ทรงศร
ฟังคำโหราพยากรณ์ ภูธรสมถวิลยินดี
จึงตำรัสตรัสสั่งสุครีพ จงเร่งรีบเกณฑ์พลกระบี่ศรี
เราจะยกยาตราเพลานี้ ไปต่อตีกับยงค์เจ้าลงกา

๑๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น สุครีพรับสั่งใส่เกศา
กัมเกล้ากราบงามสามตา ออกมาเร่งรัดจัดทัพ

๑๒ คำ ๗ *ประถม*

ขานี ◎ เกณฑ์นิกรกองหน้ากล้าแข็ง ปีกบ้องกองแซงเร็จสรรพ
กองหลวงกองหลังดั่งคับ ตามตำรับรณรงค์ยงยุทธ
ดงคนตัวดีขันขี่เสือ ใส่เสื้อลักหลาดผาดผุด
บ้างขี่กระบือถือปืนคาบชุด คาดตะกรุดลงยันต์กันตัว

ลางลิงถือตรีขี่เลียงผา ตะพายย่ามละว้าผ้าโพกหัว
บ้างใส่หมวกตุ้มปี่ขี่วัว แกว่งหอกปลอกตะกั่วกึงกัง
บ้างขี่ช้างแม่แปรกแบกปืน นั่งยืนยั้วเยี้ยอยู่บนหลัง
แล้วเทียมเวชยันต์บัลลังก์ พร้อมพรั่งตั้งกระบวนทวนธง

ฯ ๘ คำ ฯ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น พระตรีภพลบโลกสูงส่ง
จึ่งชวนพระอนุชาโฉมยง มาสระสรงวารินกลิ่นเกลา

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

โทน ◎ ขัดสีฉวีวรรณผุดผ่อง ทรงสุคนธ์บนทองเนื้อเก้า
พระฉายตั้งคันฉ่องส่องเงา สอดใส่สนับเพลาเพราผจง
ภูษายกแย่งยุดครุฑอัด โจงกระหวัดไว้วางหางหงส์
โหมดเทศริ้วทองฉลององค์ กระสันทรงเจียระบาดคาดทับ
ตาบทิศทับทรวงดวงกุดั่น สังวาลวรรณเฟื่องห้อยพลอยประดับ
สวมใส่ทองกรซ้อนซับ ธำมรงค์เรืองระยับจับตา
ทรงมงกุฎแก้วแพรวพราย กรรเจียกจรจำหลักลายซ้ายขวา
จับพระแสงศรสิทธิ์ฤทธา เสด็จจากพลับพลาพนาวัน

ฯ ๘ คำ ฯ เสมอ

ร่าย ◎ ทหารลิงยิงปืนเอาฤกษ์ เอิกเกริกโห่ร้องก้องสนั่น
ให้ยกโยธาทัพฉับพลัน เดินทางหว่างอรัญบรรพต

ฯ ๒ คำ ฯ กราวนอก

ไทน ◎ รถเอยราชรถทรง คุมวงกงแก้วมรกต
บุษบกหน้าบันชั้นลด งอนรถบ่กรงลงยันต์
เทียมเทพอาชาพาชี สารถีขับแข็งขัน
เครื่องสูงจามรทอนตะวัน ฉัตรชั้นชุมสายรายเรียง
สังข์แตรกลองประโคมโครมครึก ก้องกึกกังวานประสานเสียง
ทวยหาญโห่ร้องซ้องสำเนียง พ่างเพี้ยงพระสุเมรุจะเอนลง
นกหกหงส์ห่านทะยานเหิน สัตว์สิงห์วิ่งตระเพิ่นไพรระหง
เร่งรถรีบรัดจตุรงค์ หมายตรงมาสมรภูมิชัย

๑๔ คำ ๑ เชิด

ร่าย ◎ ครั้นถึงที่ประจญรณรงค์ แลเห็นธงทัพยักษ์บ่กใส่ว
ให้หยุดยั้งตั้งมั่นลงไว้ คอยจะชิงชัยด้วยไพรี

๑๒ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษี
เห็นพระรามยกมาจะราวี โยธีเถื่อนกลาดดาษดา
โกรธกริ้วกระทืบบาทประกาศสั่ง เหวยนายทัพทั้งซ้ายขวา
เร่งขับพหลพลโยธา เข้าพิฆาตเข่นฆ่าวานร

๑๔ คำ ๑

◎ บัดนั้น เสนานายทหารชาญสมร
ต่างแกว่งศาตราคทาธร ไล่ต้อนโยธีเข้าตีทัพ

๑๒ คำ ๑

๏ บัดนั้น พลนิกายกองร้อยปล่อยปืนคับ
บ้างกวัดแกว่งหอกดาบวาบวับ เข้ารบรับกับกระบี่รีพล

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

๏ บัดนั้น โยธาวานรสับสน
หดอนหดอกกดอกกลับจับประจญ ต่างคนไล่ตระหลบรบยักษ์
บ้างง้างได้ก้อนหินศิลา ทิ้งถูกอสุราชาแขนหัก
บ้างฉวยชิงอาวุธฉุดชัก ประหารยักษ์แตกตายกระจายไป

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

๏ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์กริ้วโกรธดังเพลิงไหม้
เห็นอสูรเสี่ยทิ้กระบี่ไพร จึ่งโจนจากรถชัยเข้าช่วยพล
ยี่สิบกรกุมพระแสงแกว่งกวัด ไล่สกัดรบรับสับสน
ตีถึงวิ่งพ่านไม่ทานทน เข้าไปจนหน้ารถพระรามา

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระรามเรืองฤทธิ์ทุกทิศา
กับองค์พระลักษณ์อนุชา ลงจากรถาทันที
ออกกั้นกางขวางหน้าทศกัณฐ์ แกว่งศรรอนรันยักษ์
พระลักษณ์ช่วยเชษฐาราวี ถ้อยทิ้กลอกกลับจับประจญ

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรฤทธิแรงแข็งขัน
พิโรธโกรธเกรี้ยวเคียวพัน ผินผันพักตร์เห็นอนุชา

จึงชี้หน้าว่าเหวยไอ้พิเภก เจ้าโหรเอกรู้หลักหนักหนา
ครั้นชีวิตจะมรณา แล้วยักษาหมายมุ่งพุ่งหอกไป

๔ คำ ๑ เชิดฉิ่ง

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์รัศมีศรีใส
ออกรับรองป้องกันพิเภกไว้ กบิดพัทพลัดไปต้องพระชงฆ์
กระชากชักเท่าไรก็ไม่หลุด เซทรุดเสี่ยวจิตด้วยพิษสง
เหล่าลิงวิ่งเข้าประคององค์ พระสลบซบลงไม่สมประดี

๔ คำ ๑ โอด

◎ เมื่อนั้น องค์พระหริรักษ์เรืองศรี
เห็นหอกต้องน้องรักร่วมชีวี ภูมีตระหนกตกใจ
ยิ่งพิโรธโกรธกริ้วทศกัณฐ์ โน้มคันศรทรงกำชนได้
น้าวเหนี่ยวเรี่ยวแรงแผลงไป เสียงสนั่นหวั่นไหวในโลกา

๔ คำ ๑ เชิดฉิ่ง

◎ ศรฉวัดเฉวียนเวียนวง รอบองค์ทศพักตร์ยักษา
แล้วไปต้องม้ารถคชา ทั้งโยธาตายยับนับพัน

๒ คำ ๑ โอด

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรรังสรรค์
ครั้นจะเข้าหักโหมโรมรัน เห็นเวลาสายัณห์ลงไรไร
จึงสั่งให้นายหมวดตรวจตรา โยธาเหลือตายทั้งนายไพร่
เสด็จขึ้นรถแก้วแววไว กลับพลสกดไกรเข้าลงกา

๔ คำ ๑ เชิด

◎ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
ครั้นทัพยักษ์ยกกลับไปลับตา จึ่งวงมาประคองพระน้องรัก
เห็นแน่นิ่งระงับหลับเนตร ค่อยสอดกรซ้อนเกศขึ้นวางตัก
ชลนัยน์ไหลหลั่งลงโซมพักตร์ กอดพระลักษณ์ครวญคร่ำร่ำไร

๗ ๔ คำ ๗ โอด

ไอ้ ◎ โอ้พ่อเพื่อนชีวีของพี่เอ่ย ไม่ควรเลยน้องรักมาตักษัย
หรือเคราะห์มองค์หลงเมินประมาทไป มิทันได้รับรองป้องกัน
เหมือนครั้งก่อนก็ต้องนาคบาศ ทั้งพรหมาสตร์โมกขศักดิ์จักอาสัญ
พิเภกหายาประกอบแก้ทัน จึ่งไม่ม้วยชีวันบรรลัย
อันครั้งนี้พยาก็มาด้วย ควรหรือไม่ช่วยพระน้องได้
เหมือนหนึ่งไม่มีฤทธิไกร จะอยู่ไยให้หนักธรณี
ว่าพลางทางทรงโศกา จนเพลาสิ้นแสงสุริยี
ทั้งดึงเหล่าท้าวพระยาโยธี ก็โศกีรักพระอนุชา

๗ ๔ คำ ๗ โอด

ร่าย ◎ ครั้นค่อยเคลื่อนคลายวายเทวษ พระราเมศนึกพะวักวังชา
จึงแข็งขืนฝืนจิตจำนรรจา ถามพระยาพิเภกไปทันใด
ซึ่งหอกต้องน้องรักเราครั้งนี้ ยังจะมียาหยูกยารักษาได้
หรือมอดม้วยอาสัญบรรลัย จะแก้ไขไม่ฟื้นคืนชีวี

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น พิเภกประณตบทศรี
จึงทูลว่ายาแก้หอกนี้ พระศุลีสาปไว้ในโลกา

เป็นโอสถสามอย่างกลางไพรสณฑ์ ชื่อว่าต้นตุ๋ตัวพฤกษา
กับทั้งสังกรณีตรีชวา ที่ภูผาสญชีพสัญญี
ตามตำรับกับมูลโคดำ อยู่ในถ้ำอินทกาลคีรีศรี
แต่แม่หินจะบดโอสถนั้น ท้าวนาคีรักษาไว้บาดาล
ดูกหินบดทศกัณฐ์เก็บไว้ หนุนเศียรอยู่ในราชฐาน
ขอพระองค์ทรงดำริตริการ ใช้ทหารหายามาให้ทัน
จะได้แก้องค์พระอนุชา ให้รอดชีพชนมาไม่อาสัญ
แม้นรุ่งรางต่างแสงสุริยัน น่าที่ชีวันจะบรรลัย

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสุบสมัย
ฟังพิเภกพาที่ดีพระทัย ภูวนัยจึงมีพระบัญชา
ดูก่อนคำแหงหนุมาน ตัวท่านจงรับอาสา
ไปเอาสังกรณีตรีชวา กับหินบดยามาบัดนั้น

ไ ๔ คำ ไ

◎ บัดนั้น วายุบุตรรับสั่งใส่เกศี
ถวายบังคมคัลอัญชลี ขุนกระบี่ก้มกรานลานออกมา
จึงอ้าโอษฐ์โชติช่วงเป็นดวงเดือน ส่ว่างเหมือนกลางวันก็หรรษา
กำหนดจำคำพิเภกโหรา แผลงอิทธิฤทธาเหาะไป

ไ ๔ คำ ไ เชิด

◎ ถึงตำบลสญชีพคีรี จึงเหาะลงตรงที่เนินไศล
เห็นดาวานรที่พันไม้ ก็ชุกคิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

ชะรอยเถาหัวดิ้งดิ้งนี้ คือต้นตูตัวที่พิเภกว่า
แต่ดังกรณีศรีชวา เบื้นพฤกษาสิ่งไรยังไม่รู้

๗ ๔ คำ ๗

ยานี เมื่อนั้น เทวาอารักษ์ชิ่งสิ่งสู่
ได้ยินเสียงกึกก้องก็มองดู แลเห็นดิ้งเผือกผู้ประหลาดใจ
จึงร้องทักถามว่าวานร ถิ่นฐานนานครท่านอยู่ไหน
มีธุระกังวลกลใด จรทำไมจึ่งมาในราศรี

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย บัดนั้น คำแหงหนุมานชาญชัยศรี
เห็นอารักษ์ทักถามก็ยินดี ขุนกระบี่แจ้งจริงทุกสิ่งไป

๗ ๒ คำ ๗ เจรจา

เมื่อนั้น เทวดาได้ยินดิ้นสงสัย
จงตอบว่าวานรอย่าร้อนใจ เราจะให้ทุกสิ่งสรรพยา
แล้วบอกกับขุนกระบี่ให้ดู ต้นหัวดิ้งเลื้อยอยู่ริมภูผา
โน่นดังกรณีศรีชวา แล้วช่วยเก็บสรรพยากับวานร

๗ ๔ คำ ๗ ใช้เรื่อ

บัดนั้น คำแหงหนุมานชาญสมร
จึงมัดยาหาไม้ทำคานคอน แล้วถามถึงสิ่งชรอินทกาล
ครั้นเทเวศร์บอกให้ได้สำคัญ ก็หมายมั่นไม่ผิดทิศอีสาน
ออกจากเขาสัญชีพลับทะยาน ไปศิรินอินทกาลด้วยฤทธา

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

๏ เหาะตรงดงชะวากปากถ้ำ เห็นโคคำยืนอยู่ในคูหา
จึ่งเข้าไปแถลงแจ้งกิจจา ขอมูลพระยาคาวี

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

๏ ครั้นได้ดังจิตคิดหมาย ถูกพระพายดงจากศรีศรี
แผลงฤทธิ์ข้ำแรกแทรกปักษี ไปพาราวาสุกรีเกรียงไกร

ไ ๒ คำ ไ เชิด

๏ ถึงพิภพภุชงค์ท้าวอาจ ขึ้นปราสาทแก้วมณีศรีไสย
เห็นพระยานาคีก็ดีใจ จึ่งบอกให้รู้แจ้งกิจจา
บัดนั้นน้องพระหริรักษ์ ต้องหอกทศพักตร์ยักษา
จะขอยืมเอาหินศิลา ขึ้นไปบดยาในราตรี

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระยากาฬนาคเรืองศรี
ฟังคำคิดดูรู้คดี พระจักรีอวตารมาผลาญยักษ์
จึ่งส่งศิลาให้วานร กล่าวสุนทรแถลงแจ้งประจักษ์
อันถูกหินบดทศพักตร์ เอาไปรักษาไว้ในดงกา

ไ ๔ คำ ไ

๏ บัดนั้น คำเหงหนุมานหาญกล้า
ดีใจได้หินบดยา จึ่งอำลาลงจากปราสาทชัย
รีบออกนอกนิเวศน์วาสุกรี แทรกพนปักษีขึ้นมาได้
ข้ำแดงแผลงอิทธิฤทธิไกร เหาะไปดงกาชานี

ไ ๔ คำ ไ เชิด

๏ ครั้นถึงนครเวศเขตสถาน เห็นหมู่มารรักษาทุกหน้าที่
ข้างในวังนั่งยามตามอัคคี ขุนกระบี่จึงสะกดนิทรา

๗ คำ ๗ ตระ

๏ เดชะพระเวทให้วิบัติ เบื่นถมพัดต้องพวกยักษา
เงียบระงับหลับสิ้นทั้งพารา จึงเหาะลงตรงมหาปราสาทชัย
แล้วอ่านเวทวิทยาของวานร เบิกบานบัญชรเข้าไปได้
แต่งประทิปเทียนส่วางกระจ่างไป ก็เข้าในบรรจถรณ์ทศกัณฐ์

๗ คำ ๗ เชิดฉิ่ง

๏ เห็นองค์อสุรานิทราหลับ เคียงกับมณโฑสาวสวรรค์
ยิ่งอิดอัดขัดแค้นเคียวฟัน จะใคร่ผลาญชีวันให้บรรลัย
แล้วอดจิตคิดกลัวเกินรับสั่ง หยุดยั้งยืนเซ้นมันไส้
จำจะทำทรมานประจานไว้ ให้สมสาแก่ใจอสุรี
ว่าพลางทางผลักพลิกกลับ เอาผมผูกติดกับมเหสี
แล้วซ้ำเสี่ยงสัจจาวาที ข้าทำนี้จะให้มันได้อาย
อันอาวุธสาตราสารพัด จะเชือดตัดอย่าชาดเหมือนมาดหมาย
ถึงมีผู้รู้มนต์มากมาย จะแก้ไขอย่าได้คลายเคล็ดนคา
แล้วเขียนลักษณ์อักษรเป็นสำคัญ ที่หน้าผากทศกัณฐ์ยักษา
แม้นจะใคร่ได้พ้นทรมาน จงทำตามตำราเราว่าไว้
ให้เมียชกหัวผัวสามที ผมนี้จึงจะหลุดออกได้
แล้วผลักเศียรสองกษัตริย์พลัดไป ฉวยได้ดูกหินดังจินดา

ออกทางช่องสุวรรณบัญชร วานรเผ่นเหาะขึ้นเวหา
แบกหินบดกับศรรพยา ริบมายังสมรภูมิชัย

ไ ๑๔ คำ ไ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงตงบัถพี่ เข้าเฝ้าพระจักรีแล้วกราบไหว้
ถวายศรรพยานั้นทันใด แล้วทูลให้ทราบยุบลแต่ต้นมา

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระศรีภพลบโลกนาถา
เห็นโอสถสมถวิลจินดา จึ่งบัญชาชมคำแหงหนุมาน
หนทางไกลไปแทบทั่วทวีป ยังเร็วรีบกลับมาเหมือนว่าขาน
ได้ทั้งสิ่งของที่ต้องการ ซ้ำประจานอสุราให้สาใจ
เป็นความชอบหลายครั้งทั้งคราวนี้ ผู้ใดไม่มีเปรียบได้
ว่าพลางทางสั่งพิเภกทันใด จงคิดการแก้ไขพระอนุชา

ไ ๖ คำ ไ

๏ บัดนั้น พิเภกรับสั่งใส่เกศา
ประสมโอสถวางกลางศีลา อ่านเวทวิทยาแล้วบดไป

ไ ๒ คำ ไ ตระ

๏ ครั้นเสร็จหยิบยานั้นมาพอก พิษหอกสิ้นสุดหลุดออกได้
บริกรรมซ้ำเป่าดังทันใด บัดใจก็คืนฟื้นสมประดี

ไ ๒ คำ ไ รัว

๏ เมื่อนั้น พระลักษณ์ทรงศรวัสดีรัศมี
จึ่งบังคมก้มกราบพระจักรี ทูลคดีที่ประจญรณรงค์

ทศกัณฐ์มันพุ่งหอกมา หมายจะฆ่าพิเภกให้ผุยผง
ข้ารับรองป้องปัดด้วยศรทรง จึ่งถูกชงฆ์ชีวันแทบบรรลัย
นี่หากพระเชษฐามาด้วย โปรดช่วยน้องรักไม่ตักษัย
พระคุณล้ำลบภพไตร จะได้ลือสนองรองบาทา

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
จึ่งตรัสปฏิญญาตอบคำอนุชา แก้วตาของพี่เพียงชีวัน
ถ้าแม้นเจ้าวายวางกลางสงคราม พี่จะตามน้องยาอาสัญ
ทุกข์สุขสิ่งไรไม่ไกลกัน อย่าควรคิดประหวั่นพรั่นใจ
ว่าพลางทางตั้งให้กลับทัพ ดั่งดับพลนิกายนายไพร่
จุดคบเพลิงส่องกลางไพร โห่สนั่นหวั่นไหวไปพลับพลา

๗ คำ ๗ เชิด

◎ บัดนั้น พวกพลอสุรศักดิ์ยักษา
ได้ยินเสียงขานโห่เบิ่นโกลา ต่างพันตื่นตาตกใจ
ฉุกชุนเก้กังกำลังดิ้ก สำคัญว่าข้าศึกเข้าเมืองได้
พวกชุนบ้อมล้อมวังเวียงชัย ฉวยชุดจุดปืนใหญ่ดิ้งดัง
หญิงชายชาวบ้านร้านช่อง บ้างขนของทลายฝ่าน่าถัง
ผ้าผ่อนพันพุงพะรุงพะรัง เอาเงินทองเที่ยวผั่งแฝงไว้
เหล่าพวกแก่ชราตาบอด ไปไหนไม่รอดนั่งร้องไห้
ตะโกนเรียกกันอึงคะนึงไป คิดว่าเกิดเพลิงไหม้เมืองมาร

บ้างก็แบกที่นอนหมอนฟูก เสี่ยงเอะอะอุ้มลูกจูงหลาน
วิ่งหนีด้นลุกคุกคลาน สับสนอลหม่านทั้งพาราฯ

ไ ๑๐ คำ ไ

ช้า ◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษา
บรรทมเหนือพระแท่นแว่นฟ้า กับมณโฑโสภาลาวัณย์
ค่อยต่างเวทวิทยาพานรินทร์ พอได้ยินเสียงสะเทือนเลื่อนดั่น
สะดุ้งตื่นพันกายกุมภัณฑ์ ผิดประหลาดหวาดหวั่นวิญญา

ไ ๔ คำ ไ

ร่าย ◎ จะลุกจากบรรทมผมผูกตึง ยิ่งดึงยิ่งแน่นแค้นหนักหนา
เข้าผลักนางมณโฑด้วยโกรธา นี่นอนทับผมข้าไว้ว่าไร

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น นางมณโฑรู้สึกนึกสงสัย
เห็นพระภัสดาคร่าผมไป ตกใจนางลากกระชากมา
ฉุดชักชวักไชว่อยู่ในที่ ถ้อยที่ชิงแก้เกศา
จะเย่อแย่งอย่างไรไม่เคลื่อนคลา ต่างว่านี่ทำประการใด

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรหลากจิตคิดสงสัย
ดูเชนยเคยหนุนสูญหายไป บัญชรชัยเปิดอยู่ก็รู้ความ
ชะรอยพวกรามาพานรินทร์ มาลักหินแล้วมิหนำซ้ำหยาบหยาม
ยิ่งเร่าร้อนฤทัยดังไฟลาม มิแต่ความน้อยหน้าประจามิตร

พลางเหลียวมาคว้าหยิบพระขรรค์คม เข้าเชือดผมไม่ขาดประหลาดจิต

ดีร้ายไอ้ไพร่มันมีฤทธิ์ เสกไว้ให้ติดอยู่อย่างนั้น
แม้นจะแก้แต่ตระหลัดเห็นขัดสน จำจะให้ไปนิมนต์พระฤาษี
มาช่วยแก้เกศาในราตรี เห็นทีจะพ้นทรมาน
คิดพลางทางดำรัสตรัสสั่ง เถ้าแก่ใครนั่งอยู่นอกม่าน
ออกไปบอกเสนาอย่าช้าการ นิมนต์พระอาจารย์มาบัดนี้

ไ ๑๐ คำ ไ

๏ บัดนั้น เถ้าแก่รับสั่งใส่เกศ์
ตกใจไม่รู้ว่าร้ายดี ก็รีบไปยังที่ทวารา

ไ ๒ คำ ไ ชุบ

๏ ร้องเรียกออกไปในประตู ใครอยู่เวรบ้างที่ข้างหน้า
รับสั่งให้ไปนิมนต์พระสิทธา เข้ามายังนิเวศน์วังใน

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

๏ บัดนั้น เสนีฟังว่าไม่ช้าได้
เรียกกันอุตลุดจุดคบไฟ รีบไปเชานิมนตกาดา

ไ ๒ คำ ไ เชิด

๏ ถึงกุฏีที่อยู่พระนักสิทธ์ แลดูประตูปิดไว้แน่นหนา
จึงร้องเรียกเข้าไปมิได้ช้า พระสิทธาตื่นอยู่หรืออย่างไร

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระมุนีนอนระงับหลับไหล
แว่วเสียงประสกตื่นตกใจ เออออะไรใครมาเรียกหากู

พอได้ยินเกาะเกาะเคาะฝา หรือจะเป็นผ้าป่าประหลาดอยู่
จึงแกล้งทำกระแอมไอให้รู้ เงี่ยหูรับฟังอยู่ข้างใน

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น เล็นที่เป็นนายใหญ่
ได้ยินเสียงพระฤาษีก็ดีใจ จึงร้องบอกเข้าไปมิได้ช้า
รับสั่งใช้ให้ข้ามานิมนต์ ด้วยมีกิจกังวลหนักหนา
จงเร่งรีบเข้าไปในพารา โปรดเกิดพระศิริชาอย่าช้าที่

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระโคบุตรมหาฤาษี
จึงว่าถ้าแต่แรกรู้กระนั้น กูมิอยากชานชัดร้านไป
ว่าพลางห่มดองครองผ้า เบิดฝาโถหยิบเอาเหล็กไหล
ออกจากศาลาคลาไคล เสนาในนำมาในราตรี

๗ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงวังยั้งหยุดอยู่ข้างหน้า พอเถ้าแก่ออกมาเร่งฤาษี
พระดาบสจดจ้องจรดี เข้าในที่ทศกัณฐ์ทันใด

๗ คำ ๗ เสมอ

◎ เห็นองค์อสุรีกับดีกา นั่งแก้เกศาก็สงสัย
เขม้นมองร้องถามว่าเป็นไร นั่นทำไมอย่างนั้นขันที

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น สองกษัตริย์นมัสการพระฤาษี
จึงบอกแจ้งกิจจาว่าวันนี้ โยมกริ่งขาทัพไปรับรบ

เข้าประจญกันอยู่สักครู่พัก ข้าพุ่งหอกต้องพระลักษณ์ดั่งสลบ
ต่อสิ้นแสงสุริยาเวลาพลบ จึ่งเดิกพวกพลรบมากรุงไกร
ข้านิทราข้าศึกลอบสะกด มันลักลูกหินบดไปเสี่ยได้
แต้วมิหนำซ้ำผูกผมไว้ เจ็บใจเบื่นพ้นพันทวี
จะฉุดชักเชือดตัดไม่ขาดเด็ด มันทำเคล็ดอย่างไรไม่รู้ที่
ต้องให้ไปนิมนต์พระมุนี มาช่วยแก้เกศีที่ผูกพัน

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระโคบุตรแจ้งจริงทุกสิ่งสรรพ์
จึ่งบ่นว่าน่าสงสารทศกัณฐ์ สารพันจะระยำซ้ำร้าย
เมื่อหลับนอนไม่ระวังมั่งเลย แต่เขนยหนุนไว้ยังให้หาย
มันผูกผมพลอยพาสิ้นอายาย ช่างทำขายหน้ากูครูบา
บ่นพลางทางว่ากับสองยักษ์ ให้ก้มเกศีลงตรงหน้า
ถือประคำสำรวมวิญญาณ์ โอมอ่านคาถาทันใด

๑๖ คำ ๑ ตระ

◎ เสกเป่าเท่าไรก็ไม่หลุด ทั้งสองมือยอฉุดก็ไม่ไหว
ฉวยพระขรรค์เข้าเชือดด้วยเดือดใจ มิได้หลุดเลื่อนเคลื่อนคลา

๑๒ คำ ๑ กระบองกัน

◎ พอเห็นรอยจาริกเหมือนหมิ่นลัก ที่หน้าผากทศพักตร์ยักษา
อ่านดูรู้แจ้งกิจจา พระลิทธาดูบอกตกใจ
จึ่งบอกท้าวทศกัณฐ์ทันที เพราะเช่นนี้กูจึ่งแก้ไม่ไหว

มันหยาบหยามสาปสันประสกไว้ จะบอกเองเกรงใจพ้นปัญญา

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์ได้ฟังก็กังขา
จึงชักไช้ไต่ถามพระดิทชา มันหยาบช้าว่าขานประการใด

๗ ๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระอาจารย์จึงแจ้งแถลงไข
มันเขียนเป็นลายมือหนังสือไทย บอกไว้ให้ทำเหมือนตำรา
แม้นจะใคร่ให้ผมเลื่อนหลุด สันสุดสาปสันที่มันว่า
จงให้นางมณโฑโสภา ชกศีรษะอสุราลงสามที
วิบากกรรมทำกระไรได้เล่า กัมหัวให้เขาเถิดยักษ์
จะอับอายกันไปทำไมมี่ อันรูปนั้นสันมนต์จนใจ

๗ ๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์รันทดถอนใจใหญ่
มิรู้ที่คิดอ่านประการใด ให้เร่าร้อนฤทัยดังไฟพิษ
จึงเหลียวมาว่ากับมเหสี ครั้นขัดสนจนจิตร
ทั้งองค์พระโคบุตรก็สุดคิด ผมยังคิดกันอยู่ดูเวทนา
มันสาปสันฉันใดในหนังสือ เจ้าทำเถิดพี่ไม่ถือโทษา
ว่าพลางทางก้มกายา อสุราชวยเชิญเมียพักตร์

๗ ๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น นางมณโฑเทวีมีศักดิ์
จะต้องต่อยเกศาพระยายักษ์ นงลักษณ์คิดขยั้นพรั่นใจ

ทั้งต่อหน้าดาบสอดสู่ เป็นมิรู้ที่จะทำกระไรได้
นางกัมพักตราโศกาลัย สะอึกสะอื้นไห้ไปมา

๗ คำ ๗ โอด

◎ เมื่อนั้น ท้าวทศพักตร์ยักษา
จึ่งว่ากับมณโฑด้วยโกรธา ยังจะมารอรั้งนั่งตะบอย
ดูเถิดเจ้าข้าพระอาจารย์ เมื่อดีฉันยอมให้แต่ไม่ต่อย
มันน่าเดือดเลือดตาจะหยดย้อย ยังครวญคร่ำลำออยเอาอะไร
ประเดี๋ยวนี้ก็จะสว่าง น้อยหรือช่างกิริยาอัชฌาสัย
หรือเห็นมันเหมาะงามก็ตามใจ ทิ้งไว้ดูเล่นอยู่เช่นนั้น

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระอาจารย์จึ่งว่าอย่าจุ้
นี่แน่นางมณโฑเทวี ชกเสียสามทีรู้แล้วไป
ถึงมาตร์แม้นมันจะอัปมงคล จึ่งจะทำน้ำมนต์มารดให้
อยู่ด้วยกันเท่านี้ไม่มีใคร เขาถามใถ่ก็ไม่บอกดอกสักา

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น นวลนางมณโฑเสนหา
มิรู้ที่จะยืนยัดภัสดา พลางเช็ดชลนาแล้วพาที
น้องขอษมาลาโทษ พระองค์จงโปรดเกศี
แล้วค่อยค่อยค่อยศรีษะสามี ผมคลี่คลายเคลื่อนเลื่อนหลุดไป

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระดาบสอดยิ้มมิใคร่ได้
จึ่งว่ากับทศกัณฐ์ทันใด อย่าเสียใจย่อท้อต่อศัตรู
จงคิดการณรงค์สงคราม ให้แก้ความอัปยศอดสู
แม้นขัดขวางอย่างไรไปหากู จะได้ร่ำเรียนรู้สำหรับตัว
นางมณโฑเทวีสีกา ไม่อุตส่าห์ตักเตือนสติผัว
เพราะหลับนอนขี้เซาเมามัว มันผูกหัวไว้เล่นเช่นมะพร้าว
แต่นี้ไปเมื่อหน้าอย่าประมาท จงฟังอาตมาว่ากล่าว
พูดพลางเผยพระแกลแลดูดาว เห็นฟ้าขาวจวนแจ้งแสงตะวัน
จึ่งลาท้าวทศพักตร์ยักษี พระมุนีสำรวมกายผายผัน
ลงจากปราสาทแก้วแพรวพรัน ไปศาลาอารัญด้วยฤทธิ์

ฯ ๑๐ คำ ฯ เชิด

ช้า
๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษี
ให้กลุ้มกลัดขัดใจไพรี มาย่ำยีหยาบคายไม่วายคิด
แต่ผูกผมแล้วมิหนำซ้ำสาปไว้ จำเพาะให้เมียต่อยน่าน้อยจิต
โอ้อกเอ๋ยอัปยศทศทิศ ถอยทั้งกำลังฤทธิ์วิทยา
พลางนึกถึงสุริย์วงศ์พงศ์ประยูร ก็ดับสูญสิ้นชีวังสังขาร์
กอดกรถอนฤทัยไปมา อสุราทุกข์ทนเป็นพ้นนัก

ฯ ๖ คำ ฯ

ร่าย
๏ บัดนั้น นางมณโฑเทวีมีศักดิ์
เห็นองค์ภัสดาพระยายักษ์ ผิวพักตร์หมองคล้ำไม่สำราญ
รำพึงคะนึงนิ่งอิงเขนย ไม่สรงเสวยโภชนากระยาหาร

นางยิ่งเศร้าสร้อยพลอยรำคาญ ช่วยคิดการกลศึกศรึกศรา
ครั้นนางนึกพระมนต์สญชีพได้ อรไทฑูลพลันด้วยหรรษา
ข้าอยู่ในไกรลาสบรรพตา พระอุมารักใคร่ใช้ชิด
ประทานเวทประเสริฐเลิศล้น ชื่อพระมนต์สญชีพกระลากิจ
บังเกิดเป็นน้ำสุรามฤตย์ ใครม้วยมิดชุบขึ้นให้คืนคง
อันหมู่อสูรกายทั้งหลายไซร้ จะรบพุ่งก็ได้ดังประสงค์
ครั้งนี้น้องจะสนองบาทบงสุ์ ขอพระองค์จงสั่งให้เตรียมการ

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรปรีดาเปรมเกษมสานต์
ประโคมนางทางมิ่งพจมาน เจ้ารู้การพระเวทวิเศษศิ
มิเสียแรงโฉมตรูอยู่ไกรลาส เป็นข้าบาทพระอุมามเหสี
ซึ่งจะช่วยตั้งกิจพิธี พี่นึกดังได้ผ่านพิมานแมน
อันโยชาทั้งหลายที่ตายไป จะเป็นชนชิงชัยนับแสน
ครั้งนพจะได้แก้แค้น ทดแทนศึกเสียนบัจจามิต
มนุษย์กับวานรเดียรัจฉาน จะยกไปสังหารให้ดับจิตร
เจ้าจงส่งน้ำสุรามฤตย์ ให้ทันชุบชีวิตพลากร
อันการกิจพิธีของนงคราญ จะคิดอ่านจัดแจงให้พร้อมก่อน
ว่าพลางทางเสด็จบทจร กรายกรออกพระโรงรจนา

ไ ๑๐ คำ ไ *เสมอ*

◎ ฉะองค์ลงนั่งบัลลังก์อาสน์ หมู่อำมาตย์เฝ้าแหนแน่นหนา
จึ่งมีสิงหนาทบัญชา ตรัสสั่งมหาเสนามาร

เร่งปลุกโรงพิธีมีหม้อน้ำ นอกประตูยามค่ำข้างอีสาน
ประดับด้วยธงฉัตรดัดเพดาน เอาม่านสุวรรณวงจงมิดชิด
เราจะให้มณโฑเทวี ออกมาตั้งพิธีทำการกิจ
อันเครื่องพลีกรรมประจำทิศ จงประดิษฐ์ตามตำราอย่าช้าการ

ไ ๖ คำ ไ

◎ บัดนั้น มโหทรรับราชบรรหาร
ก้มเกล้าประณตบทมาลย์ ออกมาสั่งการระดม

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ บัดนั้น หมู่มารนายหมวดตรวจสนม
ต่างวัดวาหน้าที่ขันธ์กรม ตัดเสาเกลากลมไว้มูลมอง

ไ ๒ คำ ไ

ขานี
◎ ปลูกโรงพิธีมีเฉลียง สูงเพียงมุขเด็จสิบเจ็ดห้อง
หลังคาดาดสี่แดงแย่งทอง ติดตายองช่อพ้ายราลี
โชมพัสตรดัดดาดเพดานขาว เดือนดาวเนาวรัตน์จำรัสศรี
ระย้าห้อยพรอยแพร้วแก้วมณี พวงผกามาลีพรายพรรณ
ราชวัตฉัตรทองรองเรือง เบญจรงค์ทรงเครื่องเบ็ญจดหลั่น
กรมวังวงสายม่านสุวรรณ ตั้งบัลลังก์อาสน์ลาดพรมเจียม
เอาหม้อน้ำสำหรับทิพมนต์ ตั้งบนเตียงมณีสี่เหลี่ยม
เครื่องบูชากระยาบวชตรวจเตรียม ตามธรรมเนียมโรงราชพิธี

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

ร่าย เมื่อนั้น นวลนางมณโฑมเหสี
เสด็จจากแท่นรัตน์รูจี จรลีมาสรงวาริน

๗ คำ ๗ เสมอ

ชมดลาด นั่งเหนือเตียงสุวรรมผันชนอง อาบละอองสุหร่ายสายสินธุ์
ชำระรดหมดหมองมลทิน สุคนธารประดิ่นกลิ่นเกสา
ทรงภูษาเนื้อดีสีเศวต เฉียนลายทองเทศฉลุเฉลา
สไบหน้าเจียรบาดตาดเงินเงา ผูกชฎาห่อเกล้าเมาพี
ห้อยห่วงกุณฑาสลังวาดถัก จุณเจิมเฉลิมพักตร์ผ่องศรี
ถือประคำสำรวมอินทรีย์ ดังนางดาบสินีดีดา

๗ คำ ๗

ร่าย ลงจากปราสาทแก้วแพรวพรรณ พร้อมกำนัลขันทีถือหน้า
ท้าวนางนำเสด็จยาตรา สาวสรรค์กัญยาก็ตามไป

๗ คำ ๗ เพลงช้า

สระบุหร่ง ครั้นถึงโรงราชพิธี ขึ้นแท่นมณีศรีใส
จุดธูปเทียนสุวรรณทันใด หยิบข้าวตอกดอกไม้มาโปรยปราย
เคารพนบนิ่วเหนือเกศา คิดคุณพระอุมามั่นหมาย
สมาธิแน่นิ่งไม่ดิ้งกาย สำรวมร่ายพระเวทวิทยา

๘ คำ ๗ สาธุการ

ข้า มาจะกล่าวบทไป ถึงสองอสุรศักดิ์ยักษา
เป็นโอรสทศกัณฐ์เจ้าลงกา พี่ชื่อทศคีรีวัน
นามน้องชื่อทศคิรีธร คชสารมารดรอยู่ไพรสัณฑ์

ทั้งสองกำเนิดเกิดร่วมครรภ์ อัศกรรณเอาไปเป็นลูกรัก

ไ ๔ คำ ไ

ร่าย ◎ อสุรีมีจิตคิดคะนึง ระลึกถึงบิตุรงค์ทรงศักดิ์
จึงคลาไคลไปเฝ้าพระยายักษ์ พร้อมพรักด้วยสนมกรมใน

ไ ๒ คำ ไ *เสมอ*

◎ ครั้นถึงจึงคลานเข้าไปเฝ้า ก้มเกล้าบังคมประนมไหว้
ทูลว่าลูกยาจะลาไป ยังพิชัยดงกาธานี
เยี่ยมเยียนบิตุรงค์ทรงเดช ซึ่งได้เกิดเกศเกศี
ไม่ช้านักลักสามราตรี พระภูมีจงได้เมตตา

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวอัศกรรณยักษา
ได้ฟังลูกสองศรีฉลา จะไปยังดงกากรุงไกร
จึงมีมธุรสพจนารถ อนุญาตโดยดังอัชฌาสัย
แล้วดำรัสตรัสสั่งเสนาใน จงจัดพวกพลไกรให้ลูกยา

ไ ๔ คำ ไ

◎ บัดนั้น อำมาตย์รับสั่งใส่เกศา
มาเกณฑ์พลกุมภัณฑ์ดังบัญชา แล้วผูกม้าประทับไว้ฉับพลัน

ไ ๒ คำ ไ *เจรจา*

◎ เมื่อนั้น สองโอรสฤทธิแรงแข็งขัน
ถวายบังคมลาพากัน จรจรัดมาสรงคงคา

ไ ๒ คำ ไ *เสมอ*

โทน ๏ ให้ไขสหัสนที ขัดสีฉวีวรรณหรรษา
ทรงสุคนธ์ปนทองละลายทา กลิ่นผกาชูชื่นรื่นรวย
สอดใส่สนับเพลาบวร ต่อติดเชิงงอนงามสลวย
ภูษายกกระหนกกลายชายกรวย ฉลององค์ปักด้วยเลื่อมแลพราว
ห้อยหน้าเจียระบาดผาดผุด ปั้นเหน่งสายรายบุษย์น้ำขาว
ทับทรวงแก้วประพาฬสังวาลวาว ทองกรนพเก้าขมพูนุท
สอดใส่ธำมรงค์มงคลเพชร มงกุฎเก็จแก้วทองผ่องผุด
ทั้งสองทรงขัดคทาอาวุธ ถือศรสำหรับยุทธยาตรา

ฯ ๘ คำ ฯ เสมอ

ร่าย ๏ ลงจากปราสาทแก้วแพรวพรรณ ตามกันเยื้องย่างมาข้างหน้า
ให้ทวยหาญขานโห่สามลา ออกจากพาราคลาไคล

ฯ ๒ คำ ฯ กราว

๏ ครั้นถึงลงกาอาณาเขต ก็เข้าในนัคเรศกรุงใหญ่
ทั้งสององค์ลงจากอาชาไนย คลาไคลไปเฝ้าพระบิดา

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

ช้า ๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษา
เห็นโอรสพี่น้องทั้งสองรา เข้ามาอัญชลีก็ดีใจ
จึ่งมีวาจาบัญชาทัก ลูกรักพ่อยอดพิศมัย
แต่เจ้าจากพรากบิดาไป พ่อตั้งใจคิดถึงทุกคืนวัน

ฯ ๔ คำ ฯ

ร่าย ◎ บัดนั้นมัสงครามรามลักษณ์ มาหาญหักนัคเรศเขตขัณฑ์
ได้ชิงชัยประชิดติดพัน โยธาอาสัญเสี่ยมากมาย
สุริย์วงศ์พงศ์เราก็ม้วยหมด อัปยศทั่วโลกทั้งหลาย
บิดาเศร้าเสียใจไม่สบาย จะไปแจ้งสหายก็ลืมไป

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น สองโอรสาอัชฌาสัย
ได้ฟังคั่งแค้นเคืองฤทัย จึ่งบังคมทูลไปด้วยใจภักดิ์
ข้าพ่นอ้งจะขอออกต่อสู้ แก้กู้องกาอาณาจักร
สาอะไรกับสงครามรามลักษณ์ จะหาญหักให้เบื่นภัศม์ชุดดาญ

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรปรีดิเปรมเกษมสานต์
จึ่งมีพจนาบัญชาการ เจ้าจะยกพลมารไปต่อดี
บิดาจะไปด้วยช่วยยงยุทธ ผลาญมนุษย์พี่น้องต่องศรี
บัดนั้นวงมณโฑเทวี ตั้งพิธีน้ำทิพย์แต่วันวาน
เราจะชุบชีพหมู่อสูรยักษ์ ให้เบื่นขันพร้อมพรักเข้าหักหาญ
เห็นข้าศึกจะแพ้พ่ายวายปราณ เสร็จการสงครามแก่รามา
ตัวเจ้าพี่น้องทั้งสองคน คุมพลอัศกรรณเบื่นกองหน้า
ตรัสพลางทางสั่งเสนา เร่งตรวจเตรียมโยธาบัดนี้

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น มโหทรรับสั่งใส่เกศี
กุมเกล้ากราบงามสามที มาเกณฑ์หมู่อสุริเข้ากองทัพ

๒ คำ ๗ *ประถม*

ธานี ๏ พวกอัศกรรณมารชำนาญยุทธ เป็นกองหน้าสิบสมุทรอาวุธสรรพ
กองหลวงกองหลังคั่งคับ กำหนดนับห้าสิบสมุทรตรา
ถือเสโลโล่ดั้งหอกดาบ โตมรกำซาบปืนผา
ถือธนูหน้าไม้ใส่ยา ตรีคทาธงทวนถ้วนทุกคน
ชาวคลังนั่งรายเป็นพวกพวก เอาเสื้อหมวกจ่ายทัพสับสน
หมื่นขุนมุลนายหลายคน สัปทนสักหลาดดาดแดง
ขุนช้างผูกเครื่องคชาธาร พระยาสารสูงง้ำกำแหง
การุณราชควาญท้ายร้ายแรง ถือกระแชงขับเทียมกับเกยลา

ฯ ๘ คำ ฯ เจรจา

ร่าย ๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษา
ชวนองค์โอรสทั้งสองรา ไคลคลามาสรงชลธาร

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

โทน ๏ ประทุมทองโปรยปรายสายสินธุ์ วารินละอองอาบซาบซ่าน
ทรงสุคนธ์ปนทองรองพาน พนักงานพัชนีวีลม
สอดทรงสนับเพลาริ้วระยับ งอนปักปีกแมงทับสลับถม
ทรงภูษายกแย่งเทพนม นางสนมโจงจัดกระหวัดชาย
ตาดทองฉลององค์โอภาส ปั้นเหน่งคาดครุยแครงแสงฉาย
ทับทรวงดวงกุดั่นพรรณราย เฟื่องห้อยสร้อยสายสังวาลวรรณ
ทองกรชมพูนุทภุชงค์ ธำมรงค์นพรัตน์จัดสรร

ทรงมหามงกุฎแก้วแพรวพรรณ ต่างจับศรจรจรัลไปเกยลา

ฯ ๘ คำ ฯ *เสมอ*

ร่าย ◎ ขึ้นทรงคอช้างระวางต้น ให้โอรสเดินพลเป็นกองหน้า
ทัพหลวงเคลื่อนคลาดยาตรา ควาญขับคชาออกจากเกย

ฯ ๒ คำ ฯ *กราว*

โทน ◎ ช้างเอยช้างทรง อำนวยพงศ์แรงร้ายส่ายเสย
คงทนชนศึกฝึกเคย เลิกหน้างาเงยกระหึมมัน
สาวสืบบาทย่างวางทะลวง ยกงวงจ้องจบตระหลบหัน
มีกำลังดังไฟภัทกัลป์ ผูกเครื่องแก้วกุดั่นดาวราย
ห้อยหูพู่จามรีกรอง สวมทองรัดงาตาข่าย
เครื่องสูงสองแถวแพร้วพราย ธงชายปลายปลิวเป็นทิวไป
ทวยหาญโห่สนั่นครั่นครึก ก้องกึกโกลาสุธาไหว
รีบรัดรี้พลสกลไกร ตรงไปสมรภูมิพลัน

ฯ ๘ คำ ฯ *เชิด*

ร่าย ◎ ครั้นถึงจึงสั่งให้ยั้งหยุด ตั้งตามนามครุฑผกผัน
โยธาพลากรกุมภัณฑ์ โห่สนั่นลั่นเลื่อนสะเทือนดิน

ฯ ๒ คำ ฯ *เจรจา ฯ รัว*

ช้า ◎ เมื่อนั้น องค์พระหริวงศ์ทรงศิลป์
เสด็จออกเสนาพานรินทร์ หมู่กระบินทร์หมอบกลาดดาษดา

ฯ ๒ คำ ฯ

ร่าย ◎ ทรงสดับตรับเสี่ยงสำเนียงมาร โห่ร้องก้องสะท้านไปทั้งป่า
จึ่งมีสิงหนาทบัญชา ถามพระยาพิเภกผู้ใจภักดิ์
อันเสี่ยงสันนั่นครั่นครึ่ก จะเบื่นศึกต่างเมืองมาหาญหัก
หรือทัพเจ้าดงกาพระยายักษ์ จงจับยามให้ประจักษ์แจ้งใจ

๑๔ คำ ๆ

◎ บัดนั้น พิเภกบังคมประณมไหว้
พิเคราะห์ดูรู้ตามสังเกตไว้ จึ่งกราบทูลภูวนัยไปพลัน
อันทัพนี้คือองค์เจ้าดงกา กับสองโอรสาแข็งขัน
พี่ชายชื่อทศคีรีวัน น้องนั้นชื่อทศคีรีธร
นางไอยราเบื่นมาตุเรศ อยู่ในพนาเวศสิงขร
หน้าเบื่นคชสารเหมือนมารดร ฤทธิรอนเลื่องชื่อลือชา
อัศกรรณมาขอต่อบิตุรงค์ ไปเลี้ยงไว้สืบวงศ์พงศา
คุมทัพรับเบื่นกองหน้ามา จงทราบเบื้องบาทาพระทรงธรรม์

๑๔ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น องค์พระหิรีรักษ์รังสรรค์
แจ้งว่าทัพท้าวทศกัณฐ์ กับกุมภัณฑ์บุตราเจ้าชานินทร์
จึ่งมีมธุรสสุนทร สั่งสุครีพพานรชิดชิน
เราจะไปชิงชัยด้วยไพริน เร่งเตรียมพลกระบินทร์บัดนี้

๑๔ คำ ๆ

๏ บัดนั้น สุครีพรับสั่งใส่เกศี
ถวายบังคมคัลอัญชลี ออกมาจัดโยธีมิได้ช้า

ฯ ๒ คำ ฯ *ประถม*

ยานี ๏ เกณฑ์พลนี่สิบสมุทรปลาย เข้ากองน้องนารายณ์เป็นทัพหน้า
ใส่เสื้อสักหลาดดาษดา ถือสาตราเข่นเขี้ยวเคี้ยวฟัน
กองรองถือฉมวกพวกลิงถุง ผ้าทิพย์พันพุงดูขบขัน
เสือป่าแมวเซาเป็นเหล่ากัน คาดเขี้ยวหมูตันถือธงรบ
ทัพหลวงล้วนพวกพานรินทร์ ชมพูขีดขินเข้าบรรจบ
สัตพลีบาญชีงบ ตรวจครบห้าสิบสมุทรตรา
ต่างใส่เสื้อแสงแต่งกาย ไพร่นายบันเทิงเริงร่า
มาตุลีเลื่อนรถรัตนา มาเรียงเรียบเทียบท่าภูวนัย

ฯ ๘ คำ ฯ *เจรจา*

ร่าย ๏ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
ชวนองค์อนุชาคลาไคล เสด็จไปสรงสนานสำราญกาย

ฯ ๒ คำ ฯ *เสมอ*

โทน ๏ ไขประทุมวารินกลิ่นเกลี้ยง สถิตเตียงอ่าองค์สรงสุหร่าย
สายสินธุ์ซ่านเซ็นเย็นสบาย ทรงสุคนธ์ละลายกรายกรีดนิ้ว
สนับเพลาพื้นตาดผาดผุด ภูษายกแย่งครุฑยุดนาคหิ้ว
ฉลององค์ติดงอนพระกรคริว ชายแครงแพลงพลิ้วกระหนกชอน
ปั้นเหน่งเพชรแพรวพรายลายกุดั่น สังวาลวรรณเฟื่องห้อยสร้อยอ่อน
ทับทรวงดวงจินดาอาภรณ์ ทองกรแกมแก้วโกมิน

ธำมรงค์เรือนปรุฉลุบ่า ทรงพระชฎามหากฐิน
กรรเจียกจรตรัจเตร็จเพชรนิล แล้วต่างองค์ทรงศิลป์เสด็จมา

ฯ ๔ คำ ฯ *เสมอ*

ร่าย ๏ ออกจากพลับพลากั้นชั้นใน จึ่งสั่งให้พระน้องเป็นกองหน้า
ฝรั่งลิงยิงปืนสัญญา คลายคลี่กรีธาพลากร

ฯ ๒ คำ ฯ *กราวนอก*

โทน ๏ รถเอยรถทรง กำกงแปรกแอกอ่อน
งามระหงธงชายปลายงอน เทียมเทพอัสดรพาชีชัก
มาตุลีขี่ขับแข็งขัน ดุมวงผัดผันดังหันจักร
แห่หน้าวานรองครักษ์ ดาบฝักบั้งทองคล้องตะพาย
พัดโบกจามรทานตะวัน ฉัตรชั้นกรรภิรุมชุมสาย
ทวนธงเป็นทิวปลิวปลาย พลนิกายเงื้อง่าอาวุธ
ลิงเลวโห่ฮึกครึกครื้น ดังเสียงคลื่นยมนามหาสมุทร
สะเทือนท้องธรณินทร์เพียงดินทรุด เร่งรันพลยุทธยาตรา

ฯ ๔ คำ ฯ *เชิด*

ร่าย ๏ ครั้นถึงจึ่งหยุดรถทรง จัตุรงค์ปีกซ้ายปีกขวา
ตั้งที่สี่หนามตามตำรา ทัพหน้าเข้าประชิดติดพัน

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น สองโอรสทศเศียรรังสรรค์
เห็นข้าศึกหยุดยั้งตั้งประจัญ ต่างต้อนพลขันธ์เข้าโจมตี

ฯ ๒ คำ ฯ *เชิด*

◎ บัดนั้น พวกอสุรศักดิ์ยักษ์
ต่างต่างสำแดงแผลงฤทธิ์ เข้าหักโหมโจมตีกระบี่ไพร
พลขนน้าวแผลงแย้งยุทธ ตัวนายแกว่งชุดจุดปืนใหญ่
กองหนุนหมุนวิ่งเข้าชิงชัย โห่ร้องก้องไปทั้งไพรวัน

๑๔ คำ ๑ เชิด

◎ บัดนั้น โยธาวานรแข็งขัน
ต่างเข้ารบรับกับกุมภัณฑ์ จับกันเป็นกลุ่มตะลุมบอน
ได้ที่ตีรันฟันฟาด หัวขาดตัวขาดเป็นท่อนท่อน
พลมารคร้ามมือวานร ที่เหลือตายแตกตะท้อนถอยไป

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น คิริธรคิริวันมันไต่
เห็นรี้พลย่นย่อท้อใจ พิโรธดังยิ่งไฟไหม้ฟ้า
ต่างขับอาชาผ่าโผน กระทืบโกลนเข้าตีกระบี่ป่า
เอาคันศรรอนรันรุกมา โยธาหลบพ้นวันไป

๑๔ คำ ๑

◎ บัดนั้น องคตหนุมานทหารใหญ่
แกว่งอาวุธวิ่งเข้าชิงชัย โดดไล่โยธาทศกัณฐ์
เผ่นโผนโจนทะยานขึ้นเหยียบบ่า แทงกัณฐ์ศัอสุราอาสัญ
องคตกับคิริธรรอนรัน คิริวันโจมจับกับหนุมาน

๑๔ คำ ๑ เชิด

๏ เมื่อนั้น สองโอรสเจ้าลงกากล้าหาญ
กวัดแกว่งแสงศรรอนราญ ประจัญบานบุกรุกคลุกคลี
ต่างตนมีกำลังทั้งพี่น้อง เข้าโจมจับกับสองกระบี่ศรี
หวดซ้ายป่ายขวาราวี ถ้อยทีหนีไล่กันไปมา

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น องคตหนุมานหาญกล้า
เข่นเขี้ยวเรี่ยวแรงแกว่งสาตรา หมายเขม้นเข่นฆ่าขุนมาร
เผ่นโผนโจนจับสัประยุทธ ยงยุทธเหยียบยักษ์หักหาญ
แกว่งพระขรรค์ฟันฟอนรอนราญ ถูกต้องสองมารมรณา

ฯ ๔ คำ ฯ โอด

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษา
เห็นโอรสพี่น้องทั้งสองรา สุดสิ้นชีวาวายชนม์
ครั้นจะเข้ารณรงค์ยงยุทธ ไม่ชนะมนุษย์แต่สักหน
จำต้องหยุดยั้งตั้งพล คอยท่าน้ำทิพยมนต์เยาวมาลย์
คิดพลางทางประกาศกองทัพ ให้มั่นรับผ่อนพักอย่าหักหาญ
สั่งแล้วขับพระยาคชาธาร เข้าหยุดยืนสำราญริมชายไพร

ฯ ๖ คำ ฯ รัว

๏ เมื่อนั้น นางมณโฑเทวีศรีใส
บริกรรมสำรวมจิตใจ อยู่ในโรงราชพิธี
เดชะพระเวทวิทยา ขององค์พระอุมามเหสี
บังเกิดเป็นน้ำทิพยวารี ทุกที่หม้อทองต้องตำรา

จึ่งสั่งเถ้าแก่หลวงแม่เจ้า จงยกเอาหม้อน้ำไปข้างหน้า
สั่งให้มโหทรเสนา ไปถวายผ่านพ้ายอย่าช้าที่

๑๖ คำ ๆ

๏ บัดนั้น เถ้าแก่ประณตบทศรี
จึ่งเชิญหม้อน้ำทิพยวารี มาส่งให้เสนีทันใด

๑๒ คำ ๆ

๏ บัดนั้น มโหทรกับเหล่าบ่าวไพร่
ได้หม้อทิพยธาราคลาไคล รีบไปถองทัพฉับพลัน

๑๒ คำ ๆ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงประณตบทบงสุ์ ทศเศียรสุริย์วงศ์รังสรรค์
ถวายวารีทิพย์แก่ทรงธรรม์ ด้วยใจหฤหรรษ์เปรมปรีดิ์

๑๒ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษ์
ได้ทิพยธาราวารี ยินดีเบิ่นพ้นคณนา
ดับพักตร์ชื่นแช่มแย้มสรวล ขับช้างโดยด่วนตำรวลรา
ออกจากรั่วไม้มิได้ช้า วักวารีทิพย์เทียวประพรม

๑๔ คำ ๆ เจรจา ๑ รัว เชิด

๏ บัดนั้น บีศาจซึ่งตายอยู่สะดม
ต้องทิพยธาราอาคม ก็เบิ่นชื่นดังดมพายุพัด
อสุรกายมารชำนาญยุทธ นับสมุทรโกฏิแสนแน่นอัด
สุริย์วงศ์ทั้งหลายที่ตายพลัด ท้าวลัทธาสูรอสุรา

สหัสสเดชะอินทรชิต แสงอาทิตย์กุมภกรรณยักษา
อสูรมูลพลัมศักดา ทั้งทัพอสุรากุมภัณฑ์
ตรีเมฆสัตลุงพระสหาย อิทธิกายมหากายกำปั่น
วิรุญจำบังมังกรกัณฐ ทศคิรีวันคิรีธร
ล้วนถืออาวุธยุทธนา หอกแก้วคทาธนูศร
ต่างมาดุษฎีชลีกร ตรงหน้ากุญชรช้างทรง

ฯ ๑๐ คำ ฯ เจรจา ฯ เส้นเหล้า

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรชื่นชมสมประสงค์
จึ่งสั่งเหล่าปีศาจญาติวงศ์ เร่งพาพวกจัตุรงค์เข้าโจมตี

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น มารหมู่พหลพลผี
ต่างเข้ายุทธนาราวี เป็นกลุ่มกลุ่มรุมตีกระบี่ไพร

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น วานรไม่พรั่นหวั่นไหว
หมุนเข้าโรมรันประจัญไว้ ช่วยกันชิงชัยทั้งสองทัพ
ต่างตนพิโรธโกรธขึ้ง ยักษ์สิบลิงหนึ่งเข้าโจมจับ
เหลือกำลังที่จะต้านทานรับ วานรแตกยับทั้งทัพชัย

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
เห็นอสูรนับแสนแน่นไป จำได้ว่าวงศ์เจ้าลงกา
จึ่งตรัสถามพิเภกกุมภัณฑ์ อันพวกท้าวทศกัณฐ์ ซึ่งสังขาร์

เหตุไฉนกลับมีชีวิตมา เข้าเข่นฆ่าวานรรอนราญ

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พิเภกรับราชบรรหาร
พิเคราะห์ดูรู้ราวกับส่องญาณ ประณตบทมาลย์แล้วทูลไป
บัดนี้นางมณโฑเทวี ตั้งพิธีน้ำทิพย์ในกรุงใหญ่
ส่งมารดพลสกลไกร จึ่งเป็นขึ้นชิงชัยอเนกนันต์
อันพิธีนี้ในตำรับห้าม ถ้าหญิงสามสามีไม่เดียดฉันท์
เป็นคนแพศยาอาธรรม์ พระเวทนั้นเสื่อมสิ้นเดชา
จงแต่งให้ทหารชาญชิต ไปล้างพิธีทางเสนหา
แม้นเสร็จสมถวิลจินดา ปีศาจอสุราจะสูญไป
ขอพระองค์จงแผลงพลายวาต อันเรืองฤทธิ์โลกธาตุหวาดไหว
เป็นข่ายเพชรเจ็ดชั้นไปกั้นไว้ อย่าให้ปีศาจมารออกราญรอน

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์พระอวตารชาญสมร
ได้ฟังน้องท้าวยี่สิบกร ภูธรแจ้งสิ้นไม่กินใจ
จึ่งขึ้นศรศักดาวราฤทธิ์ สิบทิศสะท้านสะเทือนไหว
เหนี่ยวน้าวเคล่าคล่องว่องไว แผลงไปด้วยกำลังวังชา

ฯ ๔ คำ ฯ เชิดฉิ่ง

๏ ศรพระหริรักษ์รังสรรค์ เป็นข่ายเพชรเจ็ดชั้นแน่นหนา
ล้อมปีศาจญาติวงศ์เจ้าลงกา มิให้ออกยุทธนาราวี

ฯ ๒ คำ ฯ รัว

๏ แล้วมีพระราชบัญชาการ สั่งคำแหงหนุมานชาญชัยศรี
จงแปลงปลอมเจ้าลงกาไปชานี ล้างพิธีมณโฑโสภา
ชมพูพานกระบินทร์นิลนนท์ จงแปลงเบื้นช้างต้นพลยักษา
ต่างจำแลงแปลงกายกายา แล้วยกทัพเข้าลงกาชานี

๗ คำ ๗ ตระ รัว เชิด

๏ ครั้นถึงจึงประทับช้างทรง เสด็จลงเกยแก้วมณีศรี
ยุรยาตรนาดกรจรลี เข้าในโรงพิธีทันใด

๒ คำ ๗ เจรจา ฉุยฉาย

๏ ชีนั่งเคียงเคียงมณโฑโสภา แกล้งกล่าวรสพจนาปราศรัย
อันน้ำทิพย์โฉมยงซึ่งส่งไป พี่รดให้อสุรกายกลายเบื้นมา
พวกบีศาจอาจหาญเข้าราญรอน ผลาญวานรมนุษย์สุดสังขาร์
ยังเหลืออแต่พิเภกอนุชา มันหนีไปในป่าพนาลี
พี่แบ่งให้ไพร่พลอยู่คั่นจับ จึงเลิกทัพกลับคืนมากรุงศรี
หวังจะเล่าแถลงแจ้งคดี กลัวจะตั้งพิธีไปป่วยการ
จะรอรั้งนั่งอยู่ทำไมเล่า ขอเชิญเจ้าคืนปราสาทราชฐาน
แล้วกุมภรโฉมยงนงคราญ หนุมานพาไปยังไพชยนต์

๔ คำ ๗ เข้าม่าน

๏ นั่งเหนือแท่นแก้วแพรวพราย ยังติมกายเหยียดเข่าเกาขน
กลับรู้ตัวกลัวนางจะแหนงกด ประโดมลูบนฤมลด้วยมารยา

๒ คำ ๗

ชาตรี ◎ โฉมเอยโฉมเฉลา คุณเจ้าอยู่กับพี่นี้หนักหนา
ถ้าหาไม่ไหนเลยดงกา จะต้องไปเบ็นข้าบั้จจามิตร
ตั้งแต่นี้ไพร่พ้าประชากร สิ้นทุกข์ร้อนสำราญบานจิต
พี่ค่อยสบายวายคิด จะอยู่เย็นเบ็นนิตย์ในเมืองยักษ์
หาไหนได้อย่างนางเทวี สมเบ็นมิ่งมเหสีมีศักดิ์
พี่ไปทัพกลับมาถ้าเดือยนัก เห็นน้องรักเหนื่อยคลายหายไป

๑๖ คำ ๑

ร่าย ◎ เมื่อนั้น นางมณโฑเทวีศรีใส
สำคัญว่าสามีดีใจ อรไทยภิวันท์จำนรรจา
ตั้งแต่ศึกมาประชิดติดเมืองยักษ์ เสียดูกรักสุริย์วงศ์พงศา
ทุกเช้าค่ำพร่ำกินแต่น้ำตา ยังแต่ชีวาจะบรรลัย
บัดนี้เสร็จการณรงค์สงคราม น้องมีความยินดีจะมีไหน
เหมือนม้วยแล้วกลับเบ็นเย็นจิตใจ จะได้ดับสนองรองบาทา

๑๖ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น หนุมานเกษมสันต์หรรษา
เห็นนางอุ่มหลงไม่สงกา ทำลูบหลังลูบหน้าแล้วว่าไป

๑๒ คำ ๑

โอ้โลม ◎ สาวเอยสาวสวรรค์ ความผูกพันรักพี่จะมีไหน
แม้นไม่ม้วยชีวันบรรลัย พี่ไม่ไกลเจ้าเยาวมาลย์
น้อยหรือสิบสามปีเข้านี้แล้ว พี่ย่องแผ้วปรีดิ์เปรมเกษมสานต์
จะเชยชมโฉมยงนงคราญ ให้สำราญเริงรื่นทุกคืนวัน

ว่าพลางอิงแอบแนบสนิท　　จุมพิตชิดชมภิรมย์ขวัญ
ไม่ขัดข้องสองจิตประจวบกัน　　เกษมสันต์สำราญบานใจ

๗ คำ ๗ โลม

ร่าย บัดนั้น　　ศรีชมพูพานทหารใหญ่
ประกาศสั่งเสนีกระบี่ไพร　　เร่งให้รีบโรงพิธีการ
บ้างย่อแย่งแผงผัดฉัตรธง　　ทลายหลังคาลงทั้งสี่ด้าน
ทุบหม้อน้ำแตกแหลกลาญ　　ยอดหม่านดิ้งดังทั้งวังใน

๙ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น　　คำแหงหนุมานทหารใหญ่
เศร้าจิตรภิรมย์สมสนิทนางทรามวัย　　จึ่งใส่ไคล้กล่าวแกล้งแต่งอุบาย
ไข้พิเภกพวกออกศัญญู　　พี่ยังนึกแค้นอยู่ไม่รู้หาย
แม้นมิได้ห้ำหั่นให้มันตาย　　พี่หลับนอนไม่สบายวุ่นวายใจ
จะยกทัพกลับออกไปค้นหา　　จับเป็นเข่นฆ่าเสียให้ได้
ว่าพลางทางจับศรชัย　　ตรงไปเกยแก้วแพรวพราย

๗ คำ ๗ เสมอ

◎ ขึ้นคอช้างนิมิตฤทธิรณ　　พร้อมพลพานรินทร์สิ้นทั้งหลาย
รีบยกโยธีคลาคลาย　　ผันผายออกจากกรุงลงกา

๗ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงไพรวันอรัญเวศ　　กลับจำแลงแปลงเพศเป็นลิงป่า
พาพลค้นค้นอรัญวา　　ตรงมากองทัพนับไว

๗ คำ ๗ ตระเชิด

◎ ครั้นถึงจึงคลานเข้าไปเฝ้า ก้มเกล้าประนมบังคมให้ว
กราบทูลยุบลแต่ต้นไป ดังได้ล้างกิจพิธี

๒ คำ ๑ เจรจา

◎ เมื่อนั้น องค์พระหริรักษ์เรืองศรี
ชื่นชมสมถวิลยินดี จึงมีพระราชบัญชา
เหวยกระบี่พลพวกเรา จงเย้ยเย้าทศพักตร์ให้หนักหนา
จะอดอัดโมโหโกรธา หรือท่วงทีจะว่าประการใด

๔ คำ ๑

◎ บัดนั้น ดิงเดงเหล่าพหลพลไพร่
กวายบังคมลาพากันไป เยาะเย้ยไยไพเจ้าลงกา

๒ คำ ๑

◎ เย้ย บ้างเกาคางชูตะคอกหลอกหลอน ดูก่อนทศพักตร์ยักษา
วันนรพลโยธา เห็นมากจริงยิ่งกว่าทุกครั้ง
ช่างได้ครูบามาแต่ไหน ประกอบในการกิจพิชัยสงัง
เบื้องไรไม่รบรับจึงยับยั้ง ทำรอรั้งหนักหน่วงง่วงงง
หรือสิ้นทิพยราวาร์ ที่นางดาบสิ์นให้มาส่ง
หลับตาสาละวนรณรงค์ ไม่ระวังว่าผงจะเข้าตา
เมื่อกเกิดพายุวุ่นวาย แต่วอาศรมตื้นทลายกระมังหนา
จึงมิได้ให้เอาน้ำมนต์มา รดศพอสุราพลากร
จงหย่าทัพกลับหลังเข้าวังเวียง ถามไก่ไล่เลียงกันดูก่อน

เราไม่ดวงหดอกยอกย้อน วานรเต้นรำทำเยาะเย้ย

ไ ๑๐ คำ ไ กราวรำ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์ฟังดังทำนิ่งเฉย
เฉลียวใจใยมันมาเกินเลย เยาะเย้ยหยาบหยามเบื้นความใน
หรือมณโฑตั้งพิธีมีเหตุ ผิดสังเกตกอดกรถอนใจใหญ่
จำจะชวนหย่าทัพกลับไป จึ่งจะได้รู้แท้แน่นอน
คิดพลางทางว่าเหวยมนุษย์ เรายกยุทธตามอย่างแต่ปางก่อน
สุริยาสายัณห์ดงรอนรอน พลนิกรจะยากลำบากใจ
เราจะกลับทัพเข้าดงกา ท่านจงไปพลับพลาที่อาศัย
ว่าแล้วเลิกพหลพลไกร คืนเข้าพิชัยดงกา

ไ ๘ คำ ไ เชิด

◎ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
ครั้นทศกัณฐ์กลับไปลับตา จึ่งชวนอนุชายาใจ
ทั้งสององ์ทรงเวชยันต์อินทร์ เหล่ากระบินทร์บังคมประนมไหว้
ให้เลิกทัพกลับพลสกลไกร ตรงไปพลับพลาพนาลี

ไ ๔ คำ ไ เชิด

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษ์
ครั้นเข้าเขตดงกาชานี้ อสุรีบพหลพลมาร
ครั้นถึงจึ่งตรงเข้าในวัง เห็นโรงพิธีพังทั้งสี่ด้าน
สะดุ้งจิตผิดแต่วามิเป็นการ ดลจากศาธารทันที
มิได้หยุดเปลี่ยนเปลื้องเครื่องทรง เสด็จตรงไปปราสาทมเหสี

นั่งแนบวนิดานารี จึงมีบัญชาว่าไป
เป็นโฉนโฉมเฉลาเยาวมาลย์ ด่วนสละละการพิธีใหญ่
เมื่อสงครามครั้งนี้จะมีชัย ด้วยได้บีศาจมารมาราญรอน
ครั้นเคียวขับกลับสิ้นบีศาจพล แต่คอยน้าทิพยมนต์จนออกอ่อน
เออนี่เจ้าเจ็บหลังหรือบังอร จึงรับร้อนรีอโรงพิธีการ

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น นางมณโฑเยาวยอดสงสาร
ได้ฟังบัญชาพระยามาร นงคราญกราบทูลสนองไป
ควรหรือพระองค์ทรงฤทธิ์ มาพาลผิดพาที่เช่นนี้ได้
เมื่อผ่านฟ้าเลิกพลลักลไกร มาบอกว่ามีชัยแก่ไพรี
แล้วยังได้พาช้าพระบาท จันลลิตปรางค์มาศปราสาทศรี
รับสั่งให้พวกพลมนตรี รีอโรงพิธีตะลีตะตาน
แล้วแจ้งกิจจาให้ช้าฟัง ว่าพิเภกนั้นยังไม่สังหาร
หนีเข้าไพรพงดงดาน จึงยกพลมารไปตามตัว
ประหลาดใจจริงหนอไม่พอที เมื่อกำนัดจันทกรูทั่ว
เหมือนจะแกล้งให้น้องหมองมัว น่าน้อยใจตัวเบ็นพ้นไป

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระยามารไม่พะวงสงสัย
สอดส่องเห็นจริงทุกสิ่งไป ก็เสียใจบ่นออดกอดมือ
เอะนางมณโฑนี่โว้เว้ มิหลงเล่ห์กลลิงเสียแล้วหรือ
ในทรวงดวงใจดังไฟฮือ เขาจะลือทั่วโลกโลกา

อัปยศอดสูดูร้าย จะออกปากก็อายชายหน้า
ชะรอยกลหนุมานมันแปลงมา คนอื่นไซร้ไม่กล้าถึงเพียงนี้
คิดแล้วดำรัสตรัสกระซิบ ค่อยงุบงิบแต่กับมเหสี
จะนิ่งแหนงฤทัยไปใยมี อันผีสิริงใจมิได้มา
ข้าศึกมันแกล้งจำแลงกาย เบื่นอุบายไอ้พิเภกยักษา
เยาวมาลย์ไม่พะวงสงกา จึ่งเสี่ยกิจวิทยาของเราไป

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น นางมณโฑเทวีศรีใส
ฟังแถลงแจ้งตระหนักประจักษ์ใจ อรไทเพียงจะสิ้นสมประดี
ทั้งอายทั้งกลัวด้วยชั่วนัก ไม่อาจแลดูพักตร์ท้าวยักษี
กอดบาทภัสดาสามี โศกีแนบนิ่งไม่ติงกาย

ไ ๔ คำ ไ โอด

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรอกสั่นขวัญหาย
ตำคัญคิดว่านางวางวาย ก็ฟูมฟายชลนาโศกาลัย

ไ ๒ คำ ไ โอด

◎ ครั้นค่อยเหือดห่างต่างเทวษ จึ่งชักนเรศใส่ตักด้วยรักใคร่
ดูบทั่วสารพางค์นางทรามวัย เห็นยังไม่ม้วยมอดม้วยดายวาย
เหวยเหวยค่อมเค้าเถ้าแก่ ไปหาหมอมาแก้นางโฉมฉาย
เร่งเอาเครื่องต้นสุคนธะสาย มาชโลมโชมกายกัลยา

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

๏ เมื่อนั้น นางมณโฑเยาวยอดเสนหา
ครั้นฟื้นคืนสมประดีมา ก็โศกาครวญคร่ำร่ำไร

ฯ ๒ คำ ฯ

โอ้ ๏ โอ้อกเอ๋ยแสนชั่วแล้วตัวกู จะอยู่ดูหน้าคนกระไรได้
เขาจะลือชื่อชั่วทั่วทิศไป นี่เนื้อกรรมทำไว้แต่ก่อนกาล
เสียทีที่เป็นชาวไกรลาส มาเสียรู้แก่ชาติเดรัจฉาน
จนเสียตัวชั่วช้าสาธารณ์ ทั้งเสียการพิธีครั้งนี้ไซร้
เสียพระเดชเดชาพระยายักษ์ เสียแรงพระทรงศักดิ์รักใคร่
ขอพระองค์จงเอาพระขรรค์ชัย สังหารให้มอดม้วยมรณา
จะได้สิ้นความอายขายบาท พระพงศ์พรหมธิราชนาถา
ร่ำพลางนางทรงโศกา ชลนาฟูมฟองนองพักตร์

ฯ ๘ คำ ฯ โอด

ร่าย ๏ เมื่อนั้น ทศเศียรสุริย์วงศ์ทรงศักดิ์
โลมลูบปฤษฎางค์นางนงลักษณ์ น้องรักของพี่ผู้ร่วมใจ
จงดับความกำสรดอดกลั้น จะโศกศัลย์คร่ำครวญหาควรไม่
เป็นคราวเคราะห์เพราะกรรมเราทำไว้ พี่มิได้ถือโทษโกรธน้อง
เมื่อโฉมยงคงสัตย์สุจริต มิใช่เจ้าจะคิดเป็นใจสอง
ไม่เคลือบแคลงแหนงนวลยังควรครอง เจ้าอย่าหมองหมางเมิน
สะเทินใจ
อันข้าศึกฮึกหาญให้เคืองแค้น พี่จะคิดทดแทนมันจงได้
ตรัสพลางทางชวนนางทรามวัย เข้าในห้องสิริไสยา

ฯ ๘ คำ ฯ เสมอ

ช้า
๏ ทอดองค์ลงกับที่บรรจฐรณ์ ยอกรก่ายพักตร์ยักษา
ตรึกไตรในการยุทธนา อสุราอาวรณ์ร้อนรน
ชิชะไพรีครั้งนี้หนอ ออกต้านต่อไม่ชนะแต่สักหน
ยังซ้ำเสียเมียเพราะเสียกล อัปยศเป็นพ้นพันทวี
ตัวกูก็เป็นชายลือชื่อ ไม่เกรงมือมนุษย์สองศรี
นิ่งนึกตรึกตราในราตรี จนเคลิ้มหลับกับที่ไสยา

ฯ ๖ คำ ฯ ตระ

ร่าย
๏ ครั้นรุ่งรางส่างแสงสุริยง ประทมตื่นฟื้นองค์ท้าวยักษา
จึ่งสระสรงทรงเครื่องสุคนธา แล้วลีลาออกท้องพระโรงชัย

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ ลดองค์ลงนั่งบัลลังก์อาสน์ พร้อมอำมาตย์นับร้อยน้อยใหญ่
จึ่งตรัสสั่งมหาเสนาใน เร่งตรวจเตรียมพลไกรวัยวุฒิ
ให้เสร็จสรรพทัพหลังทัพหน้า ปีกซ้ายปีกขวาห้าสิบสมุทร
กูจะไปรณรงค์ยงยุทธ ด้วยมนุษย์วานรบัดนี้

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น มโหทรรับสั่งใส่เกศี
ก้มเกล้ากราบงามสามที อสุรีรีบรัดมาจัดทัพ

ฯ ๒ คำ ฯ ประถม

ยานี
๏ กะเกณฑ์กองหนุนกองหน้า ทั้งปีกซ้ายปีกขวาตามตำรับ
กองหลวงกองหลังคั่งคับ เคยรบรับไพรีตีกลางแปลง
ขุนช้างต่างผูกคชสาร หมอควาญขี่ขับเข้มแข็ง

ทหารม้าเกราะทองกองแซง ถือทวนพู่แดงจามรี
ขุนรถเร่งรัดจัดรถศึก เทียมโคโคถึกเลื่อหมื่
พลเท้าถือสาตราวุธ โยธีนับแสนแน่นนัน
ต่างตนแต่งกายทั้งนายไพร่ สวมใส่เสื้อเกราะเหมาะมั่น
แล้วเทียมราชรถแก้วแพรวพรรณ โลทันเตรียมคอยยาตรา

๗ คำ ๗ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษา
เสด็จจากแท่นที่สถล มาสระสรงคงคาสาคร

๗ คำ ๗ เสมอ

โทน ◎ ทรงเครื่องมุรธาภิเษกงาน สุคนธารประดิษฐกลิ่นเกสร
ลอดใต้สนับเพลาเชิงงอน ภูษาอุทุมพรพื้นแดง
เกราะนวมสวมใส่กระดันทรง ฉลององค์ทรงเข้าบิณฑ์ก้านแย่ง
เจียระบาดตาดติดครุยแครง ปั้นเหน่งสายสายแทงประดับพลอย
ตาบทิศทับทรวงดวงกุดั่น สังวาลวรรณประเทืองเพื่องห้อย
ทองกรจำหลักเบื้องรักร้อย ข้ามรงค์ทรงก้อยพลอยทั้งเม็ด
สิบเศียรใส่มงกุฎบุษย์น้ำทอง เวียงรองจรจำรัสตรัจเตร็จ
สะพักศรกรกุมคทาเพชร ครั้นเสร็จเสด็จไปเกยดา

๗ คำ ๗ บาทสกุณี

ร่าย ◎ ขึ้นทรงรถแก้วแววไว พลไกรกราบงามสามท่า
ได้ฤกษ์ยิงปืนสัญญา ทัพหน้าให้เดินดำเนินรอง

๗ คำ ๗ กราว

โทน ๏ รถเอยรถที่นั่ง บุษบกบัลลังก์ลอยระหง
แอกงอนอ่อนสะบัดบรรจง ปักธงสามชายปลายปลิว
เทียมไกรสรราชผาดผยอง ดังจะพารถทองล่องลิ่ว
เครื่องสูงชุมสายรายริ้ว ธงทิวเป็นระเบียบเรียบเรียง
พลม้าสำแดงแผลงฤทธิ์ ทศทิศเลื่อนลั่นสนั่นเสียง
โห่ร้องก้องดังทั้งวังเวียง พิภพเพียงจะพลิกคว่ำทำลาย
ไม้ไล่ยูงยางกลางดง แหลกลู่ล้มลงเป็นกองก่าย
สัตว์สิงห์วิ่งกระจัดพลัดพราย เร่งร้นพลนิกายรีบไป

ฯ ๘ คำ ฯ เชิด

ร่าย ๏ กองหลวงล่วงถึงสนามยุทธ จึ่งให้หยุดโยธีทัพใหญ่
ยับยั้งตั้งมั่นลงไว้ พลไกรโห่ร้องก้องโกลา

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา รัว

ช้า ๏ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
เนาในสุวรรณพลับพลา พรั่งพร้อมท้าวพระยาวานร
ได้ยินเสียงสนั่นครั่นครื้น เพียงพื้นภพไตรไหวกระฉ่อน
จึ่งมีมธุรสสุนทร ดูก่อนพิเภกโหราจารย์
อันเสียงกัมปนาทหวาดไหว ดังลมพายุใหญ่ในไพรสาณฑ์
จะเป็นทัพทศเศียรขุนมาร หรือวงศ์วานอสุราออกมารบ

ฯ ๖ คำ ฯ

ร่าย ๏ บัดนั้น พิเภกรู้โยคเกณฑ์เจนจบ
จับกระดานหารคูณเลขลบ แล้วน้อมนบประนมบังคมทูล

ซึ่งเป็นจอมพลมารณรงค์ คือองค์ท้าวราพณาสูร
มิใช่สุริย์วงศ์พงศ์ประยูร จงทราบบาทมูลพระภูมี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์พระหริรักษ์เรืองศรี
ฟังพิเภกแถลงแจ้งดี จึ่งมีสีหนาทบัญชา
สั่งพระยาสุครีพขุนกระบินทร์ จงเตรียมพลพานรินทร์แกล้วกล้า
เราจะไปต้านต่อฤทธา ด้วยเจ้าลงกาพระยามาร

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ บัดนั้น สุครีพรับราชบรรหาร
อัญชลีแล้วถอยคล้อยคลาน ออกมาหน้าฉานฉับพลัน

ฯ ๒ คำ ฯ ประถม

ยานี ๏ กะเกณฑ์โยธาพานรินทร์ ทั้งชมพูขีดขินแข็งขัน
กองหน้ากองหลังทั้งนั้น เคยโรมรันอสุรีมีชัย
ปีกป้องกองแซงซ้ายขวา ตามตำราตำรับทัพใหญ่
กองหลวงตวงเต็มสมุทรไทย มีธงชัยประจำนำพล
วานรสารวัดสัสดี ทำบัญชีตรวจทัพสับสน
บ้างขัดดาบสะพายแล่งแต่งตน ใส่มงคลขบฟันขันสิ้นที
ทนายปืนดื่นดาษคาดเขนง นุ่งกางเกงทั้งพวกหมวกตุ้มปี่
ให้ประทับรถาพาชี มาตุลีเตรียมคอยยาตรา

ฯ ๘ คำ ฯ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น องค์พระราเมศเชษฐา
จึ่งดำรัสตรัสชวนอนุชา เสด็จมาสระสนานสำราญองค์

๗ คำ ๗ เสมอ

โทน ◎ ไขสุหร่ายวารินกลิ่นเกสร้ย สถิตนั่งเหนือเศียรโสรจสรง
ทรงสุคนธ์ปนสุวรรณบรรจง ต่างองค์ทรงใส่สนับเพลา
ภูษายกแย่งอย่างต่างกัน กรวยเชิงสามชั้นฉุยเฉลา
ฉลององค์เด็ดมลายพรายเพรา ห้อยห่วงหน่วงเนาชายแครง
บั้นเหน่งเพชรพรรณรายสายบานพับเฟื่องห้อยพลอยประดับระยับแสง
ทับทรวงสังวาลเพชรเม็ดแดง ทองกรแก้วแดงกุดั่นดุน
จำมรงค์เรือนเก็จเพชรแพร้ว มงกุฎแก้วใส่ส่วมนวมหนุน
ห้อยอุบะดอกดวงพวงพิกุล สะพักศรวิรุณจักรวาฬ

๔ คำ ๗

ร่าย ◎ สองกษัตริย์ยุรยาตรดาดดา มายังเกยลาหน้าฉาน
จึ่งทรงเวชยันต์มัฆวาน ให้ยกโยธาหาญโห่ร้อง

๗ คำ ๗ กราวนอก

โทน ◎ รถเอยราชรถทรง กำกงแก้วผลึกกึกก้อง
บุษบกบัวหงายลายลำยอง โดกดั้งบัลลังก์ทองรองรับ
เทียมเทพอาชาพาชี เทวราชมาคุ้นขี่ขับ
เกณฑ์แห่แตรสังข์ดังดับ เครื่องสูงแทรกสลับจามร
ฆ้องกลองครื้นครั่นสนั่นเสียง พ่างเพี้ยงพระสุเมรุจะเอนอ่อน
พวกพลโยธาพานร หักถอนพฤกษาเป็นอาวุธ

บ้างเริงร่านหาญฮึกโห่ร้อง สะเทือนท้องพสุธามหาสมุทร
ต่างสำแดงแผลงอิทธิฤทธิรุทร เร่งรัพยุทธยาตรา

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

ร่าย ครั้นถึงที่สมรภูมิชัย พอประทะทัพใหญ่ยักษา
ให้รอรั้งยั้งหยุดโยธา คอยท่าดูท็กุมภัณฑ์

๗ ๒ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรสุริย์วงศ์รังสรรค์
เห็นไพรีกรีฑาแน่นนัน ยังมิทันหยุดยั้งตั้งทัพ
จึงตรัสสั่งทั้งสี่เสนา ให้กองหน้าหักโหมโจมจับ
กองหลวงทะลวงตีให้แตกยับ เร่งขับพลนิกรเข้ารอนราญ

๗ ๔ คำ ๗

๏ บัดนั้น นายทัพรับราชบรรหาร
ตีต้อนอสูรหมู่มาร ให้รอนราญทัพหน้าวานร

๗ ๒ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พวกพหลพลมารชาญสมร
ต่างเข้าจับกุมตะลุมบอน ไม่ย่อหย่อนฤทัยประยุทธยุทธแย้ง
ทนายบี่นยิงบี่นครั่นครั้น บ้างเหนี่ยวน้าวเกาทัณฑ์ขนูแผลง
รบรุกบุกบันฟันแทง เรี่ยวแรงแข็งข้อต่อตี

๗ ๔ คำ ๗

๏ บัดนั้น โยธาวานรไม่ถอยหนี
ชูตะคอกหลอกหลอนอสูรี ได้ที่จู่โจมโถมทะยาน

บ้างโจนขึ้นเหยียบเข่าเหยียบบ่า ฉวยชิงสาตรามาประหาร
ตีต้องอสุรพลไม่ทนทาน บ้างล้มตายวายปราณบ้างแตกไป

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ บัดนั้น สี่เสนามารทหารใหญ่
ห็นยักษีหนีลิงไม่ชิงชัย เร่งพิโรธโกรธใจดังไฟฮือ
ต่างเข้ารบรับจับวานร ตีด้วยคทาธรสำหรับถือ
พวกกระบี่หนีพ่านไม่ทานมือ ยิ่งรื้อไล่กระชิดติดพัน

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น จึ่งกระบินทร์นิลเอกนิลขัน
สุรเสนสุรกานต์ชาญฉกรรจ์ ต่างเข้าโรมรันประจัญรับ
ยักษีตีด้วยคทาธร วานรถาโถมโจมจับ
สี่กระบี่สี่อสูรนายทัพ กลอกลับสัประยุทธยุทธนา
พานรินทร์เรี่ยวแรงแข็งขัน ทะยานขึ้นยืนยันเหยียบบ่า
แกว่งพระขรรค์ฟันสี่อสุรา ล้มชีวาล้มดิ้นกับดินดาล

ฯ ๖ คำ ฯ เชิด โอด

๏ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรศักดาหาญ
เห็นยักษีสี่นายวายปราณ พระยามารกริ้วโกรธโกรธา
ยี่สิบหัตถ์กวัดแกว่งพระแสงทรง โจนลงจากราชรถา
ไล่พิฆาตวานรสะท้อนมา จนถึงหน้ารถพระรามไม่ขามฤทธิ์

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น องค์พระหิรัรักษ์จักรกฤษณ์
แดเห็นทศกัณฐ์กระชั้นชิด ตามคิดติดพลย่นมา
พระพิโรธโกรธกริ้วกระทืบบาท เสด็จลงจากราชรถา
เข้าโจมจับกับองค์เจ้าลงกา หันเหียนเปลี่ยนท่าราวี
บุกบันประจัญบานหาญหัก ชนเหี้ยมยับเข่าทศพักตร์ยักษี
ทั้งสองข้างต่างเรืองฤทธิ์ ต่อต้านทานราญรอน

๑๖ คำ ๑ เชิด

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรห้าวหาญชาญสมร
กริ้วโกรธพิโรธใจดังไฟฟอน ยี่สิบกรเงื้อง่าอาวุธ
กระทืบเท้าถาโถมเข้าโจมจับ ถ้อยทีกลอกกลับสับประยุทธ
ไม่หนียั้งพลังท่าทำนองยุทธ ต้องคันศรทรุดเซไป
พระยามารมืนเมื่อยเหนื่อยเหน็ด ครั่นคร้ามขามเข็ดไม่เข้าใกล้
หยุดยั้งรั้งรอท้อฤทัย จะชิงชัยมนุษย์สุดปัญญา

๑๖ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วเวหา
เห็นสิ้นคิดฤทธิ์รงค์เจ้าลงกา ย่อนระยาออกยืนอยู่กลางแปลง
จึงชิงกันศรกรก่ง ชักลูกธนูทรงนอกจากแล่ง
พาดสายหมายเหนี่ยวเรี่ยวแรง ผาดแผลงไปพลันทันใด

๑๔ คำ ๑ เชิดฉิ่ง

◎ เสี่ยงสนั่นดั่นป่าดังพ้าร้อง กึกก้องกัมปนาทหวาดไหว
ศรถูกทศกัณฐ์ไม่บรรลัย เสี่ยรกรปลิวไปจากอินทรีย์

๒ คำ ๒

◎ เมื่อนั้น พระยามารไม่ม้วยด้วยศรศรี
เสี่ยรกรกลับคิดสนิทดี ด้วยดวงใจไม่มีอยู่กับกาย
กระทืบบาทกราดเกรี้ยวเคี้ยวฟัน กุมภัณฑ์พยาบาทมาดหมาย
จะสังหารผลาญมนุษย์ให้วอดวาย จึงชนสายศิลป์ทรงตำหรับกร

๔ คำ ๒

◎ เมื่อนั้น องค์พระอวตารชาญสมร
เห็นทศกัณฐ์ก่งศิลป์จะราญรอน จึ่งเสี่ยงศรยิงแย้งแผลงพลัน

๒ คำ ๒

◎ ต้องสายศรทรงเจ้าลงกา ก็ขาดด้วยศักดาดังแกล้งบั่น
แล้วศรชัยไปต้องทศกัณฐ์ กายนั้นทะลุปรุโปร่งไป

๒ คำ ๒

◎ เมื่อนั้น ทศเสี่ยรเจ็บหนักเพ่งศักษัย
อุตส่าห์แข็งขืนฝืนฤทัย สำรวมใจโอมอ่านอาคม

๒ คำ ๒ ตระ

◎ ตูบทั่วสารพางค์ร่างกาย แผลหายเป็นปลิดสนิทสนม
คิดเสี่ยดายสายศรร้อนอารมณ์ มหาพรหมประทานแต่ยังเยาว์
ควรหรือมาขาดเสี่ยครั้งนี้ จะต่อตี้ไหนจะชนะเขา
ทั้งโยธีรพลก็บางเบา จำจะกลับคืนเข้านัครา

คิดพลางทางขนรถทรง ให้โบกของหย่าทัพกลับหน้า
เลิกพหลพลไกรไคลคลา คืนเข้าลงกาเวียงชัย

๑๖ คำ ๑ เชิด

๏ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสับสมัย
ครั้นทศกัณฐ์ส่งทัพกลับไป ภูวนัยชวนองค์อนุชา
ขนทรงรถแก้วแพรวพราย พร้อมพลนิกายซ้ายขวา
วานรโห่ร้องก้องโกลา คืนเข้าพลับพลาพนาลี

๑๔ คำ ๑ เชิด

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์รักษ์
มาถึงลงกาธานี อสุรีลงจากรถชัย
ให้รันทดสลดจิตมนต์ตรึง ดังหนึ่งจะดำเนินไปไม่ไหว
แข็งขืนฝืนวิญญาณ์กลาไคล เข้าในไพชยนต์มนทิร์

๑๔ คำ ๑ เสมอ

๏ เมื่อนั้น นวลนางมณโฑมเหสี
มาพยุงจูงกรพระสามี นางอัคคีเข้าประคองข้างซ้าย
พาไปให้สถิตแท่นสุวรรณ นางกำนัลเชิญภูษามาถวาย
ให้เปลี่ยนเปลื้องเครื่องทรงสำหรับกาย แต้วละลายพระสุคนธ์ลูบได้
ถวายนางบ้างอยู่งานพัชนี มเหสีสองค์ทรงนวดให้
บ้างยกพานบูบผามาลัย มาตั้งไว้ข้างองค์เจ้าลงกา

๑๖ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษา
สถิตเหนือแท่นแก้วแวววิ้ว มเหสีซ้ายขวาเคียงประคอง

๗ คำ ๗

ซ้ำ ◎ เอนองค์ลงบรรทมบนที่ อสุรีร้อนรนหม่นหมอง
ดังเพลิงรุมสุมทรวงสักสิบกอง แต่นิ่งตรองการศึกตริกตรา
ออกต่อตีแต่จะแพ้พ่าย ปืมจะวายชีวังสังขาร์
ตั้งแต่เมียตัวต้องหัวมา สาตราอาคมก็เสื่อมไป
จะคิดฉันใดดีกระนี้ จึงจะสู้สงครามพระรามได้
มิตรสหายพงศ์พันธุ์ทั้งนั้นไซร้ กับรรลัยสิ้นแล้วไม่เหลือเลย
จะได้ใครช่วยณรงค์สงคราม ให้สิ้นความวิตกณอกเอ่ย
คะนึงนึกตริกไตรไม่เลบย กอดเขนยม่อยหลับกับไสยา

๘ คำ ๗ กล่อม

ซ้ำ ◎ เมื่อนั้น พระตรีภพลบโลกนาถา
เสด็จออกยังสุวรรณเพลับพลา พร้อมหมู่มาตยาพานรินทร์
เบื้องซ้ายฝ่ายชมพูพระนคร เบื้องขวาพานรชิดชิน
คับคั่งทั้งสองฝ่ายนินทร์ ล้วนเหล่ากระบินทร์บริวาร
พระดำริตริไตรไปมา แล้วมีรสพจนาบรรหาร
ตรัสถามพิเภกโหราจารย์ เมื่อวันวานนี้เรารณรงค์
แต่แผลงศรรอนราญอสุรา จนกายาทะลุปรุปร่ง
เหตุไฉนจึงไม่ปลดปลง พิเภกจงชี้แจงให้แจ้งใจ

๘ คำ ๗

ร่าย
๏ บัดนั้น พิเภกประนมบังคมไหว้
จึ่งทูลว่าทศกัณฐ์ไม่บรรลัย ด้วยดวงใจอยู่นอกกายา
องค์พระโคบุตรฤๅษี ตั้งพิธีถอดจิตยักษา
ใส่กล่องแก้วแล้วประกับศิลา พระสิทธาเก็บไว้ในกุฎี
แต่ก่อนนั้นพระองค์ไม่ทรงถาม จะทูลความก็เหมือนว่าฆ่าพี่
เป็นความสัตย์ปัฏิญาณไว้อย่างนี้ จงทราบใต้ธุลีบทมาลย์

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิล้ำสุริย์ฉาน
ฟังพิเภกทูลแถลงแจ้งเหตุการณ์ จึ่งมีรสพจมานไปทันใด
แต่บรรดาวานรทั้งกองทัพ ใครจะรับอาสาเราได้
ไปยังพระโคบุตรวุฒิไกร ล่อลวงเอาดวงใจอสุรา
แต่ดำรัสตรัสถามถึงสามครั้ง ไม่มีใครรับสั่งอาสา
ทอดพระเนตรดูเหล่าท้าวพระยา ต่างบังคมก้มหน้านิ่งไป

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ บัดนั้น คำแหงหนุมานทหารใหญ่
เห็นบรรดาวานรทั้งนั้นไซร้ ไม่มีใครรับราชบัญชา
จึ่งบังคมทูลพลันทันที ข้านี้จะขออาสา
ไปเอาดวงใจอสุรา ยังพระสิทธาอาจารย์
แต่จะขอองคตผู้น้องนั้น ไปด้วยช่วยกันคิดอ่าน
คงจะได้สำเร็จเสร็จการ กำหนดไว้โดยนานได้เจ็ดวัน

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระหริรักษ์เรืองเดชทุกเขตขัณฑ์
ได้ฟังหนุมานชาญฉกรรจ์ พระทรงธรรม์ยินดีปรีดา
แล้วมีมธุรสพจมาน มิเลี่ยทีเบ็นทหารอาสา
ซึ่งจะขององคอนุชา เบ็นสองรารวมใจไปด้วยกัน
ดีแล้วขุนกระบี่พี่น้อง จะได้ช่วยตริกตรองผ่อนผัน
ให้สมหวังดังจิตที่คิดนั้น อย่าช้าพากันจรลี

๑๖ คำ ๑

๏ บัดนั้น องคหนุมานชาญชัยศรี
รับดั่งบังคมพระจักรี สองกระบี่พี่น้องก็ออกไป
ถึงดับแดบังกยังหยุด วายุบุตรเฉลียวจิตคิดขึ้นได้
จึงว่าแก่องคยศไกร เราจะไปอาสาคราม
จะต้องเข้าคบค้าบัจจามิตร จึงจะได้ดวงจิตยักษ์
จะทูดไว้ให้ทราบแต่เดิมที อย่าให้พระจักรีแคลงฤทัย
ว่าพลางทางกลับมาที่เผ้า ก้มกรานคลานเข้าไปให้ใกล้
ค่อยกระซิบทูลพลันทันใด ข้าจะไปใกลบาทบาทา
เบื้องหน้าถ้าใครมากล่าวโทษ พระองค์จงโปรดเกศา
อย่าเพ่อกินแหนงแคลงวิญญาณ์ กว่าข้าจะมาในเจ็ดวัน
ว่าแล้วประณตบทบงสุ์ ลาองค์พระนารายณ์รังสรรค์
ชวนองคงคน้องยาพากัน ระเห็จหันเหาะลิ่วปลิวไป

๑๒ คำ ๑ เชิด

๏ สองนายหมายมุ่งกรุงลงกา ตรงนินทกาลาเขาใหญ่
แลเห็นหลังคาศาลาลัย อยู่ใต้ร่มไทรใกล้คิรี
จึ่งคล้อยเคลื่อนเลื่อนลงจากเวหา ใครไม่เห็นกายากระบี่ศรี
แล้วพากันบทจรจรลี มายังที่อาศรมพระสิทธา

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

ช้า
๏ เมื่อนั้น พระโคบุตรดาบสพรตกล้า
เชี่ยวชาญการเวทวิทยา เป็นใหญ่กว่าโยคีชีไพร
ตั้งแต่พระอาจารย์ทำการกิจ ถอดจิตเจ้าลงกาออกมาได้
เอาใส่กล่องศิลารักษาไว้ ที่ในอาศรมพระนักธรรม์
อันองค์อสุราพระยามาร ใครสังหารชีวาไม่อาสัญ
ด้วยเดชะพระเวทวิเศษครัน เป็นครูทศกัณฐ์แต่นั้นมา
นับถือลือเลื่องทั้งเมืองมาร เอาลูกหลานมาไว้ให้ศึกษา
ร่ำเรียนเขียน ก ข้ ก กา ศิษย์หาเล่าหนังสืออื้ออึงไป

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย
๏ วันนั้นพระมหาอาจารย์ สาละวนลนลานทำการใหญ่
เรียกหาสานุศิษย์ให้ติดไฟ ถลุงหลอมเหล็กไหลแร่พลวง
เอาปรอททองลงให้กินกัน สีสันดังดาวขาวช่วง
แล้วเก็บไว้ใส่แช่น้ำผึ้งรวง ฉันดีพีพ่วงเกิดกำลัง
คิดจะใคร่ให้เป็นกายสิทธิ์ อิทธิฤทธิ์เหาะได้ดังใจหวัง
อุตส่าห์สุมรุมไฟระไวระวัง ไม่เหนื่อยนั่งอุตลุดในกุฎี

ฯ ๖ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น องคตหนุมานชาญชัยศรี
จึงเข้าไปไหว้กราบพระมุนี สองกระบี่ทำแกล้งแสร้งโศกา

๒ คำ ๒ โอด

๏ เมื่อนั้น องค์พระอาจารย์ฌานกล้า
แลเห็นวานรทั้งสองรา พระสิทธานึกแหนงแคลงใจ
จึงซักไซ้ไต่ถามทันที ประสกลิงเหล่านี้อยู่ที่ไหน
มีเหตุเภทพาลประการใด ทุกข์ร้อนสิ่งไรจึงโศกา

๔ คำ ๒

๏ เมื่อนั้น วายุบุตรวุฒิไกรใจกล้า
ทำสะท้อนถอนใจไปมา ฟูมฟายน้ำตาแล้วพาที
ตัวข้าชื่อว่าหนุมาน เป็นทหารพระรามเรืองศรี
นั่นองคตบุตรพระยาวาลี เป็นลูกพี่ลูกน้องกันสองรา
ตั้งแต่ข้ามาอยู่ด้วยพระราม ทำสงครามฆ่ายักษ์มาหนักหนา
ที่ไหนหนักหักได้ดังบัญชา แต่ตัวข้าผู้เดียวเคียงขับไป
อุตส่าห์ปลาทำคิดถึงเพียงนี้ ความชอบจะมิคิดหาไม่
กลับจะคิดฆ่าฟันให้บรรลัย เจ็บใจข้านักพระสิทธา
ได้ยินข่าวว่าท้าวทศพักตร์ น้ำพระทัยดีนักดีหนา
ตัวข้าพี่น้องสองรา อยากจะใคร่เป็นข้าพระยามาร
ขอพระองค์จงได้โปรดเกล้า ช่วยพาเข้าไปถวายเป็นทหาร
จะมาอยู่สู้โพธิสมภาร รับทำราชการในดงกา

๑๒ คำ ๒ เจรจา

◎ เมื่อนั้น

ยังสงสัยไม่เชื่อวาจา
ซึ่งเอ็งว่าผิดกันกับพระราม
เกลือกจะเป็นสายสนกดใน
แล้วได้ยินข่าวคำอสุรี
ซึ่งจะมาเบียนข้าพระยามาร
ฉวยจะกระไรไปข้างหน้า
มึงอยากเป็นข้าก็เข้าไป
จะกลัวเกรงโพยภัยอะไรมี
รูปจะได้สวดมนต์ภาวนา

พระฤาษีฟังคำที่ว่าว่า
พระสิทธาจึงตอบไปทันใด
จะเชื่อถ้อยฟังความนั้นไม่ได้
นานไปสิจะทำให้รำคาญ
ว่าเองนี้หยาบช้ากล้าหาญ
รูปนี้เห็นพานไม่ไว้ใจ
เจ้าลงกามันจะโกรธโทษได้
มิใช่ไม่รู้จักอสุรา
ไม่พอที่วุ่นวายหานายหน้า
ไม่ต้องภารจะมาพากูไป

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น

อ้อนวอนพระมุนีพรีพโร
ครั้งนี้ร้อนมาพึ่งเย็น
จะภักดีต่อองค์เจ้าลงกา
แต่จะให้ไปโดยลำพังตัว
เหตุว่าข้าพวกไพรี
ถ้าเห็นข้าน่าที่จะหุนหัน
ฉวยโกรธฆ่าฟันก็บรรลัย
แม้นพระองค์พาไปเห็นไม่ตาย
จงได้โปรดเกล้าแต่เท่านั้น

หนุมานฟังคำทำร้องไห้
ขอพระองค์จงได้เมตตา
อย่าสงสัยไม่เบียนเหมือนเช่นว่า
ไปกว่าจะสุดสิ้นชีวี
คิดกลัวทศพักตร์ยักษี
เบียนที่ข้อแค้นเคืองพระทัย
จะทันทูลคิดที่ไหน
จะได้ใครคุ้มครองป้องกัน
พอถวายพระพรผ่อนผัน
อย่าให้ชีวันวายปราณ

มาตรแม้นครั้งนี้มิช่วย ข้าคงม้วยชีวังสังขาร
แล้วเข้ากอดบาทาพระอาจารย์ สองทหารแสร้งทำโศกา

ฯ ๑๒ คำ ฯ โอด

๏ เมื่อนั้น พระดาบสผู้ทรงสิกขา
มิได้รู้กลมารยา เห็นกระบี่โศกาก็ตายใจ
สำคัญมั่นหมายเอาว่าจริง จะรู้เล่ห์ลมลิงก็หาไม่
พระอาจารย์นิ่งนึกตรึกไตร แม้นไม่พาเข้าไปก็ไม่ดี
มันสิจงรักสมัครมา จะอาสาทศพักตร์ยักษี
อันเจ้าลงกาธานี ครั้งนี้สิ้นวงศ์พงศ์พันธุ์
ต้องผจญรณรงค์องค์เดียว ขับเคี่ยวปิ้มม้วยอาสัญ
ไอ้นี่ก็ไม่ชั่วตัวสำคัญ จะได้ช่วยทศกัณฐ์มันชิงชัย
คิดพลางทางว่ากับวานร เอ็งอย่าทุกข์ร้อนร้องไห้
กูจะช่วยพามึงคลาไคล เข้าไปเฝ้าองค์เจ้าลงกา
ว่าแล้วเข้าไปในห้อง พระดาบสห่มดองครองผ้า
ฉวยไม้เท้าก้าวเดินออกมา ปิดประตูศาลาใส่กลอนไว้
แล้วเหลียวหน้ามาชวนสองกระบี่ ออกจากกุฎีที่อาศัย
องคตหนุมานชาญชัย ก็เดินไปตามองค์พระนักพรต

ฯ ๑๔ คำ ฯ เสมอ

๏ เมื่อนั้น วายุบุตรฉุดผ้าพระดาบส
น้องชายช่วยฉวยคร่าราตคต นิมนต์งดอยู่ก่อนอย่าเพ่อไป

๏ เมื่อนั้น พระฤาษีหลากจิตคิดสงสัย
จึงว่าเองยุดคร่ากูว่าไร จะได้ไปเห็นวันทันเวลา
หรือมิ่งยังไม่ไว้ใจตัว เกรงกลัวทศพักตร์ยักษา
กูเองกับองค์เจ้าดงกา มันเป็นศิษย์หามาแต่ไร
ถึงเสนาข้าเผ้าทั้งหลาย โทษทัณฑ์ถึงตายก็ชอบได้
อย่านึกกินแหนงแคลงใจ มิใช่จะต่อตวงมิ่ง
อันซึ่งเองเกรงกลัวว่าตัวร้าย จะไกล่เกลี่ยเลี่ยงหายให้โกรธขึ้ง
กูว่าไรเป็นนั่นอย่าพรั่นพริ่ง จะพามิ่งเข้าไปให้ได้ดี

๑๔ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานชาญชัยศรี
นบนอบตอบคำพระมุนี ใช่ว่าข้านิ่งเชื่อฟัง
จะเข้าไปเผ้าองค์เจ้าดงกา กลัวแต่จะได้หน้าเสียหลัง
ข้าร้อนรนพ้นกำลัง คิดระวังว่ากุฎีไม่มีใคร
ด้วยพิเภกกราบทูลพระรามา ต่อหน้าวานรน้อยใหญ่
ว่าทศกัณฐ์นั้นถอดดวงใจ ฝากให้แก่องค์พระมุนี
มารำลึกนกได้หากตางทาง จริงอย่างนั้นหรือพระฤาษี
จงเล่าแถลงแจ้งคดี ข้านี้นกพะวงสงกา

๑๔ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น พระดาบสผู้ทรงศีลจา
ฟังวานรแถลงแจ้งกิจจา พระศีลาดำรัสตรัสการ

ถึงกูจะคิดบีตงำ ก็มีผู้แนะนำบอกขาน
จะพรางมันไปไยไม่ต้องการ พระอาจารย์จึงตอบวาจา
ดวงใจทศกัณฐ์มันฝากกู จริงอยู่เหมือนคำพิเภกว่า
แต่วตั้งช้ากำชับกำชา เองอย่าพูดจาต่อไป

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น หนุมานยินดีจะมีไหน
ทำเบ็นตระหนกตกใจ เออออะไรกระนี้มิเบ็นการ
พระรามทำศึกแก่ทศกัณฐ์ หมายมั่นจำนงจงผลาญ
ควรหรือพระสิทธาอาจารย์ เอาดวงใจพระยามารมาทิ้งไว้
ฉวยพระรามใช้กระบี่มฤทธิ์ มาตักเอาดวงจิตไปได้
เหมือนแกล้งทศกัณฐ์ให้บรรลัย ข้าจะพึ่งผู้ใดพระมุนี

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น องค์พระโคบุตรฤาษี
ได้ฟังวาจาพาที พระมุนีเห็นจริงทุกสิ่งไป
จึงว่าดูก่อนหนุมาน เอ็งว่าขานนั้นชอบอัชฌาสัย
น้อยหรือซื่อสัตย์สุดใจ สามิภักดิ์รักใคร่ทศกัณฐ์
ว่าแต่จึงองค์พระมุนี พาสองกระบี่ผายผัน
ถือไม้เท้าก้าวเดินมงกัน กลับมายังกุฎี

๗ คำ ๗ *เสมอ*

◎ ครันถึงจึงเข้าในห้อง หยิบกล่องดวงจิตยักษ์
แล้วกลับออกมาพลันทันที จึงบอกกับกระบี่ทั้งสองรา

นี่กล่องดวงใจทศเสียร　　ผนิดบีดแนบเนียนหนักหนา
มันฝากกูไว้แต่ไรมา　　ต้องพิทักษ์รักษาทั้งตาบี

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น　　หนุมานได้ฟังพระฤๅษี
ทำสังสัยใคร่ถามไปมั่นที　　ข้านี่กแหนงแคลงใจ
อันกรุงลงกาพระยามาร　　มีปราสาทราชฐานกว้างใหญ่
ทำไมจึงไม่เก็บไว้　　ขัดขวางอย่างไรพระมุนี

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น　　องค์พระโคบุตรฤๅษี
ยิ้มพลางทางตอบวาที　　กูจะบอกมึงนี้ให้เข้าใจ
อันดวงชีวันสำคัญ　　ทศกัณฐ์มันเก็บไว้ไม่ได้
แม้นดวงจิตติดตัวเข้าเมื่อไร　　จะคืนเข้าเสียในกายา
เมื่อแรกเอาออกจากอินทรีย์　　กูตั้งกิจพิธีเหนื่อยหนักหนา
จึงต้องใส่กล่องหินศิลา　　เอามาให้กูเก็บไว้

๗ ๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น　　หนุมานผู้มีอัชฌาสัย
เห็นกล่องดวงชีวิตติดใจ　　หมายได้สมคะเนด้วยเล่ห์กล
จึงแกล้งว่าข้าถามทั้งนี้　　ด้วยเดิมทีไม่แจ้งเหตุผล
จวนจะบ่ายชายแสงสุริยน　　นิมนต์รับพาข้าเข้าไป

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระดาบสงวยงงไม่สงสัย
ก็นำหน้าวานรคลาไคล ถือไม้เท้าจ้องจรดี

๑๒ คำ ๑ เสมอ

◎ เมื่อนั้น วายุบุตรยุดมือพระฤาษี
เออออไรมาเบื่นเช่นนี้ พูดอยู่เมื่อกลืมไป
จะเอากล่องดวงใจเข้าไปนั้น ใกล้องค์ทศกัณฐ์กระไรได้
ฉวยคืนเข้ากายาหรือว่าไว้ จะรู้ทำกระไรพระนักธรรม์
กว่าจะตั้งการกิจพิธี ถึงเจ็ดปีเจ็ดเดือนน้อยหรือนั่น
แม้นพระรามรบกับทศกัณฐ์ น่าที่ชีวันจะบรรลัย
เสียแรงตู้สามิภักดิ์สมัครมา จะรู้ทพงพาผู้ใดได้
ว่าพลางทางตระหนกตกใจ จะผ่อนผันฉันใดพระอาจารย์

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระโคบุตรหยุดยั้งฟังว่าขาน
พิเคราะห์ดูเห็นจริงยิ่งรำคาญ จะคิดอ่านอย่างไรก็ใช่ที่
ครั้นจะเอาดวงใจไปด้วยเล่า จะคืนเข้ากายาท้าวยักษ์
จะเก็บไว้ในอรัญกุฎี ก็กลัวพวกไพรีจะลักไป
คิดพลางทางว่ากับหนุมาน มิงทัดทานนั้นชอบอัชฌาสัย
กูนอนอ้นจนใจ จะเอากล่องไปไว้ที่ไหนดี

๑๖ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น หนุมานนบนอบคอบฤาษี
อันตัวข้าพี่น้องทั้งสองนี้ ภักดีต่อองค์เจ้าดงกา

หมายจะมาเบียนข้าพระยายักษ์ ด้วยจำนงจงรักหนักหนา
องค์พระมุนีผู้ปรีชา อย่าคิดกังขาราคี
จงตั้งกล่องดวงใจให้องคต ถือท่าพระดาบสอยู่ที่นี่
เมื่อเสร็จสรรพจะกลับเข้ากุฎี จึงเอากล่องชีวันไป
โปรดถวายเสียก่อนแต่ตัวข้า ในเวลาวันนี้ให้ได้
แต่พอเคลื่อนคลายสบายใจ อยู่ในดงกาชานี้
อันซึ่งองคตน้องชาย ไว้ข้าจะถวายกระบี่คู่
คิดอ่านผ่อนผันกันอย่างนี้ พระมุนีจะเห็นเบียนกระไร

๑๐ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น พระมหาดาบสเบียนใหญ่
ผลกรรมทศกัณฐ์จะบรรลัย เผอิญให้เชื่อฟังวานร
จึงตั้งกล่องดวงใจให้องคต เองงดท่ากูอยู่นี่ก่อน
แล้วพาวายุบุตรบทจร เข้าในนครลงกา

๔ คำ ๆ เชิด

◎ บัดนั้น เหล่าพวกอสุรศักดิ์ยักษา
ซึ่งเรือนร้านบ้านริมรัถยา เห็นหนุมานมาก็ตกใจ
บ้างร้องบอกกันพลางต่างวิ่ง ไอ้ลิงพวกมนุษย์เข้ามาได้
ควันทมันมาจุดไฟ ร้ายกาจเหลือใจใช่พอดี
ต่างตระหนกอกสั่นขวัญหาย หญิงชายอลหม่านอึงมี่
ที่จวนตัวกลัวตายเต็มที วิ่งหนีเหนื่อยยบอบหอบหายใจ
ที่บ้านใกล้ได้ยินข่าวฉาว เข็ดคราวครั้งเมื่องลงกาไหม้

ทั้งผัวเมียกตัวว่าจะเกิดไฟ รอหลังคาพาไลลงเบื้นกอง
พวกผู้ดีมีหน้าข้าราชการ บีดประตูใส่ดาลทุกบ้านช่อง
ยักษ์อยู่หอคอยพลอยตื่นกลอง บ้างขนข้าวของร้องอึงไป

๗ ๑๐ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานทหารใหญ่
เดินตามพระสิทธาคลาไคล เห็นชาวเมืองตกใจก็ได้ที
จึงเข้ายืนยุดฉุดไม้เท้า มันจะฉาวขึ้นแล้วพระฤาษี
แต่ข้ามาด้วยพระมุนี อสุรีคนอื่นทั้งเวียงชัย
องคตอยู่ผู้เดียวที่ประตู ยักษ์มารไม่รู้จะล้อมไล่
ฉวยรบราฆ่าฟันกันบรรลัย จะเคืองใจเจ้ากรุงลงกา
อันการภัคตประโยชน์ ก็จะกลับเป็นโทษโทษา
เชิญยับยั้งนั่งอยู่ที่ศาลา ตัวข้าจะไปสั่งองคต
ถ้าพบใครให้แถลงแจ้งกิจ ว่าเป็นศิษย์พระมหาดาบส
ถึงยักษ์มารดาลเดือดจะเจ็ดดงด พระนักพรตจงโปรดปรานี

๗ ๑๐ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น องค์พระโคบุตรฤาษี
จึงตอบวาจาพาที มิ่งว่าทั้งนี้จริง
พลมารเห็นว่าเป็นข้าศึก จะอึกกระทึกกรบพุ่งกันยุ่งยิ่ง
มันชังกันนักยักษ์กับลิง เธอวิ่งไปกำชับแล้วกลับมา

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น วายุบุตรวุฒิไกรใจกล้า
สมถวิถียินดีปรีดา ก็กลับมายังทวารเวียงชัย

๒ คำ ๒ เชิด

๏ ครั้นถึงองค์น้องชาย บอกอุบายชี้แจงแถลงไข
เจ้าจงเอากล่องดวงใจ ซ่อนเสียอย่าให้พระนักพรต
จะนิมิตขึ้นใหม่ให้น้องยา คอยท่าถวายพระดาบส
แล้วไปอยู่เชิงอัญชันบรรพต คอยจำกำหนดสัญญาไว้
แม้นเห็นพิเหาะขึ้นบนเวหา จึ่งเอากล่องศิลานั้นมาให้
ว่าแล้ววายุบุตรวุฒิไกร สำรวมใจนิมิตด้วยฤทธา

๒ ๖ คำ ๒ ตระ

๏ เป็นเหมือนกล่องศิลาพระดาบส ยื่นให้องค์อนิษฐา
แล้วให้วิ่งพระพายผู้บิดา ขออย่าเพ่อพัดมาในเจ็ดวัน
กว่าจะสำเร็จเสร็จราชการ ของพระอัยการังสรรค์
ว่าแล้วก็รีบจรจรัด ตามพระนักธรรม์เข้าไป

๒ ๔ คำ ๒ เสมอ

๏ เมื่อนั้น พระโคบุตรทรงญาณอาจารย์ใหญ่
นำหน้าหนุมานชาญชัย เข้าไปยังพระโรงรูจี

๒ ๒ คำ ๒ เสมอ

ช้า
๏ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษ์
เด็ดจออกหมู่มุขมนตรี สถิตที่แท่นแก้วแพรวพรรณ

คิดถึงสงครามกับรามลักษณ์ พระยายักษ์ยิ่งวิโยคโศกศัลย์
ด้วยสันสุริย์วงศ์พงศ์พันธุ์ ไม่มีใครไปประจญประจามิตร
ทั้งเสนาข้าเฝ้าก็เบาบาง ให้อ้างว้างแลเหลียวเปลี่ยวจิต
ครั้นสุดรู้สุดฤทธ์ ตะลึงคิดอัดอั้นตันอุรา

๑๖ คำ ๑

ร่าย ◎ พอแลเห็นพระสิทธาอาจารย์ พาคำแหงหนุมานมาตรงหน้า
ยืนขยับจับศรศักดา อสุราคิดขยั้นครั่นคร้าม
จึงว่าพามาไยพระมุนี ไอ้ลิงตัวนี้มันหยาบหยาม
ชื่อว่าหนุมานทหารราม ทำความแค้นข้าหนักหนานัก
เมื่อคงพชใหญ่ในอุมงค์ ก็ตามลงไปจนฑาลหาญหัก
ทั้งเผาเมืองลงกาฆ่าพวกยักษ์ แค้นนักโยมไม่ไว้ใจมัน
พระยามารเช่นเขียวเกรียวกราด กระทืบบาทสะเทือนเลื่อนลั่น
โน้มน้าวพระแสงทรงก่งขึ้นพลัน ไว้มันทำไมไอ้วานร

๑๔ คำ ๑ *คุกพาทย์ เชิด เจรจา*

◎ เมื่อนั้น พระฤาษีห้ามว่าช้าช้าก่อน
มันไม่มาหักหาญราญรอน วางศรเสียกูจะพูดจา
แล้วตรงขึ้นไปนั่งบัลลังก์อาสน์ ขัดสมาธิสองขั้นหรรษา
จึงว่าไอ้กระบี่เข้ามา แค่กองทัพพลับพลาประลองราม
จะอยู่ด้วยอสุราสามิภักดิ์ ตัวกูก็ได้ซักไซ้ถาม
มันเล่าบอกออกอรรถชัดความ ว่าพระรามข่มเหงคะเนงร้าย

จะตรงมาแต่ตัวก็ถดถอยอยู่ จึ่งให้กูช่วยพามาถวาย
พระเล่าความแต่ต้นจนปลาย บรรยายถี่ถ้วนทุกประการ

๑๔ คำ ๑ เจรจา

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรศักดากล้าหาญ
ได้ฟังพระดิฉาอาจารย์ พระยามารนิ่งนึกตริกไตร
ธรรมดาข้าศึกมาเบื้องบิดร จะเบาจิตเชื่อฟังยังไม่ได้
ถึงมาตรแม้นเท็จจริงสิ่งใด จำจะไล่เลียงดูให้รู้ความ
คิดพลางทางว่าวายุบุตร ท่านยงยุทธชำนาญชาญสนาม
เที่ยวต่อตีมีชัยในสงคราม เป็นไฉนพระรามจึงไม่รัก
จงแถลงแจ้งเรื่องแต่แรกเริ่ม เหตุผลต้นเดิมให้ประจักษ์
เชาด่าทอข้อไหนที่แค้นนัก จึงหาญหักมาเข้าข้างเรา

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานชาญชัยศรี
จึ่งทำว่าข้าจะทูลพระภูมี ดูที่เสกแสร้งแกล้งนินทา
อันพระรามความดีก็เหลือแสน ทารกรรมทำแค้นก็หนักหนา
ตั้งแต่รณรงค์ในสงกา ข้าอาสารบรับทุกทัพชัย
ราชการไหนหนักเข้าหักนั้น จะบำเหน็จรางวัลก็หาไม่
แต่กวักราดตาดโทษทุกครั้งไป น้อยใจเบื่อพ้นพันทวี
จึ่งตั้งจิตจำนงตรงมา หมายจะพึ่งพระยายักษี
แม้นโปรดเกล้าข้าไว้ในบุรี เห็นวานระจะหนีเนื่องมา

จะเหลือแต่พระลักษณ์กับพระราม เป็นสามทั้งพิเภกยักษา
สงครามก็จะกลับอัปรา ข้าจะได้ดูหน้าสาแก่ใจ

๑๐ คำ

◎ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์ฟังแจ้งแถลงไข
พิเคราะห์ความงามจริงทุกสิ่งไป แต่จะแกล้งซักไซ้ดูท่วงที
จึ่งดำรัสตรัสถามหนุมาน เมื่อครั้งท่านมาหักสวนศรี
เราจับได้ไม่ประหารชีวี ว่าจะเลี้ยงกระบี่ไว้ดูกา
เหตุไฉนไม่อยู่ด้วยกันเล่า ยังช้าเผาขนแล้วหนีหน้า
ท่านไปถึงกองทัพพลับพลา พระรามาให้บันดั่งอันใด

๖ คำ

◎ เมื่อนั้น หนุมานทูลแจ้งแถลงไข
เมื่ออาสามาเผากรุงไกร ข้าตั้งใจจงรักพระรามา
พระองค์จะเลี้ยงไว้จึงไม่อยู่ ด้วยเห็นเธอยังเอ็นดูหนักหนา
เมื่อตัวข้าคืนกลับไปพลับพลา พระรามรางวัดผ้าชุบอาบน้ำ
ไม่มีของสิ่งอื่นแต่ผืนเดียว ทั้งนุ่งทั้งเกียวทุกเช้าค่ำ
อุตส่าห์ทนทรมาทารกรรม อาบเหงื่อต่างน้ำทุกเวลา
หมายจะใคร่ได้เป็นทหารเอก แต่พิเภกคอยคิดริษยา
ยุยงให้ลงอาชญา พระรามาเชื่อฟังทุกครั้งไป
ความผิดนิดหนึ่งก็ไม่มี พาลตีพาลด่าไม่ปราศรัย
สุดแค้นแสนสุดเจ็บใจ สิ้นอาลัยสิ้นรักจึงหักมา

อันณรงค์สงครามคราวนั้น ตัวข้ากระบี่ขออาสา
จับมนุษย์พี่น้องทั้งสองรา มัดมาถวายพระภูวนัย

ไ ๑๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์ได้ยินสิ้นสงสัย
หมายจะได้หนุมานชาญชัย ไว้ต่างใจต่างตาพระยามาร
จึงโอภาปราศรัยกระบี่ศรี เจ้าก็มีศักดากล้าหาญ
ไปลำบากยากจนทรมาน ให้ป่วยการเปล่าเปล่าไม่เข้ายา
ทำสงครามความชอบน้อยหรือนั่น ปูนบำเหน็จรางวัลไม่สมหน้า
ให้แต่ผ้าชุบอาบหยาบช้า ประมาทเล่นเห็นว่าเบื้นดิงไพร
บัดนี้มาสามิภักดิ์รักเรา มิให้เจ้าเคืองขัดอัชฌาสัย
จะเลี้ยงเป็นโอรสยศใกร ให้อยู่ในดงกาชานี่
ว่าพลางทางตรัสปรึกษา กับข้าเฝ้าท้าวพระยายักษ์
จะเลี้ยงหนุมานไว้ในบุรี ผู้ใดเห็นร้ายดีจงว่ามา

ไ ๑๐ คำ ไ เจรจา

◎ บัดนั้น เสนาในใหญ่น้อยถ้วนหน้า
รับสั่งบังคมอสุรา ปรึกษาแล้วทูลขึ้นพร้อมกัน
ซึ่งถ้อยคำกำแหงหนุมาน ว่าขานเห็นจริงทุกสิ่งสรรพ์
ทั้งท่วงทีกิริยาเมื่อมานั้น ก็โศกเศร้าสมกันทุกอย่างไป
อันกระบี่หนีร้อนมาพึ่งเย็น สุจริตคิดเห็นพอเลี้ยงได้
ขอพระองค์ผู้ทรงภพไตร อย่านึกแหนงแคลงใต้บาทบงสุ์

ไ ๖ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์ชื่นชมสมประสงค์
ด้วยสิ้นคิดมิตรสหายเผ่าพงศ์ รณรงค์ผู้เดียวเปลี่ยวใจ
สำคัญว่าวานรนั้นจงรัก จะได้ผลาญรามลักษณ์ให้ดักษัย
จึงว่าแก่หนุมานชาญชัย จงตั้งใจสุจริตต่อบิดา
พ่อจะเลี้ยงรักเจ้าเท่าอินทรชิต ถึงชอบผิดไม่ถือโทษา
ตรัสพลางทางผินพักตร์มา ว่ากับพระสิทธาทันใด
ซึ่งโปรดพาวานรมาทั้งนี้ คุณนั้นพ้นที่จะเปรียบได้
เหมือนโยมม้วยชีวันบรรลัย พระองค์ช่วยชุบให้เป็นมา
อันซึ่งคำแหงหนุมาน จงวางใจไว้ภารธุระข้า
จะเลี้ยงให้เป็นสุขทุกเวลา อุปมาเหมือนบุตรบุญธรรม์
แล้วตรัสเรียกเครื่องชาสุชารส ถวายพระดาบสนิมนต์ฉัน
หยิบพระศรีซอยใส่ในตะบัน ทศกัณฐ์ค่อยประเคนพระสิทธา

ไ ๑๒ คำ ไ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระโคบุตรดาบสพรตกล้า
ขัดสมาธิต่องชั้นฉันน้ำชา พูดจาหัวร่อเร่อเออเอ้อ
กูก็มีปรีชาปัญญายิ่ง แม้นไม่จริงจะพาเข้ามาหรือ
ได้ชักไช้หลายหนแต่ต้นมือ เห็นสัตย์ซื่อทุกสิ่งอย่ากริ่งเกรง
จงเลี้ยงไว้ใช้เถิดทศกัณฐ์ ช่วยจัดแจงแต่งมันให้เหมาะเหม็ง
จะได้เป็นพวกพ้องของเอ็ง ถ้าแม้นทำข่มเหงจะเลี่ยใจ
ค่อยอดเอาเบาสู้อย่าชู่เชิญ ด้วยมันเป็นดิงค่างต่างวิสัย
แล้วว่ากับหนุมานชาญชัย เอ็งอย่าได้เป็นขบถคดโกง

เขาสอนสั่งพังคำจำทุกสิ่ง อย่าบั้นเจ๋อเย่อหยิ่งโบ้งโหยง
อุตส่าห์เข้าเฝ้าที่ท้องพระโรง อย่าโอ่โถงถ่อมตัวเข้ารั้วรั้ง
ค่อยอยู่เถิดรูปจะดาพระยายักษ์ นั่งนักก็เป็นเหน็บเจ็บหลัง
แล้วลงจากสุวรรณบัลลังก์ ไม่หยุดยั้งตั้งใจจรดี

ไ ๑๒ คำ ไ เชิด

◎ เมื่อนั้น องคตยศไกรชัยศรี
อยู่ริมประตูบุรี แลเห็นพระมุนีมาแต่ไกล
ไม่เห็นคำแหงหนุมาน ก็คาดการว่าถวายตัวได้
จึ่งหยิบกล่องชี้งนฤมิตไว้ มาคุกเข่าคอยให้พระศิทธา

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระฤาษีดีใจเบิ่นหนักหนา
รับเอากล่องหินศิลา มิได้พิจารณาด้วยไว้ใจ
จึ่งบอกว่าไอ้กระบี่พิชาย กูถวายทศพักตร์เขารักใคร่
เห็นมันจะออกมาพาเองไป ถวายไว้กับองค์เจ้าลงกา
จงรอรั้งนั่งคอยอยู่ทน ครั้นจะสมปรารถนา
ว่าแล้วถือไม้เท้าก้าวเดินมา ตรงไปศาลาพนาลัย

ไ ๖ คำ ไ เชิด

◎ เมื่อนั้น องคตยินดีจะมีไหน
หยิบเอากล่องดวงจิตที่ซ่อนไว้ ชื่นชมสมในมโนรถ
แล้วระเห็จเหาะขึ้นบนเวหา ใครไม่เห็นกายาปรากฏ

ตรงไปเชาอัญชันบรรพต　　คอยดูกำหนดหนุมาน

ไ ๔ คำ ไ เชิด

◎ เมื่อนั้น　　ท้าวราพณาสูรเกษมสำนัก
จึ่งมีพจนาบัญชาการ　　เสนามารเร่งรัดไปบัดดล
จงเอาฉลององค์ทรงประพาส　　สนับเพลาเจียระบาดเครื่องต้น
ชำมรงค์มงกุฎกุณฑล　　สร้อยสนส้งวาดแวงแก้วมณี
ให้ครบตามตำแหน่งแต่งตั้ง　　อีกทั้งเครื่องอาบพานพระศรี
คนโททองถมยาราชาวดี　　เราจะให้ชุนกระบี่เป็นรางวัล
ปราสาทอินทรชิตเด่าก็เปล่าอยู่　　ให้หนุมานลูกกูไปอยู่นั่น
เสนากรมวังจงตั้งพลัน　　ไปจัดสรรนางในวิไลลักษณ์
ด้วนรุ่นราวสาวน้อยสักร้อยหนึ่ง　　พอเชยชมสมชื่องยศศักดิ์
ไปบำรุงบำเรอเชอพักตร์　　ให้ลูกรักสำราญบานใจ

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ บัดนั้น　　ทั้งสองเสนาอัชฌาสัย
รับสั่งบังคมแล้วคลาไคล　　ออกไปสั่งทุกพนักงาน

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ เลือกสรรภูษาผ้าทรง　　ชำมรงค์มงกุฎมุกดาหาร
ตาบประดับทับทรวงสังวาล　　ครั้นเสร็จใส่ในพานแว่นฟ้า
ต่างคนต่างเชิญเดินประคอง　　มายังท้องพระโรงอันเลขา
ตั้งเรียงเคียงกันเป็นหลั่นมา　　ตรงหน้าหนุมานชาญชัย

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรสุริย์วงศ์เป็นใหญ่
จึงว่าแก่วายุบุตรวุฒิไกร พ่อให้เจ้าพลางเบื่นรางวัด
แม้นเสร็จศึกสงครามรามลักษณ์ ถูกรักจักได้ผ่านไอศวรรย์
วันนี้สุริยาสายัณห์ จงไปอยู่สุวรรณปราสาทชัย
แล้วเสนาจงพาหนุมาน ไปสู่ราชฐานที่อาศัย
สั่งเสร็จเสด็จคลาไคล เข้าในไพชยนต์มนทิร์

๑๖ คำ ๑ เสมอ

◎ นั่งเหนือแท่นรัตน์ชัชวาล กับมณโฑเยาวมาลย์มเหสี
จึงตรัสเล่าแถลงแจ้งคดี วันนี้พี่ย่อยสบายใจ
ด้วยองค์พระฤทธาอาจารย์ พาทหารแกล้วกล้าเข้ามาให้
คือคำแหงหนุมานชาญชัย ว่าขัดใจกันกับพระรามา
แล้วว่านรงอนงอ้อขอฝากตัว เห็นยำเยงเกรงกลัวเราหนักหนา
ทั้งช้าให้คำมั่นสัญญา จะยอมอยู่เบื่นข้าสามิภักดิ์
พักได้ซักไซ้ไล่เลียง เห็นแท้เที่ยงทุกสิ่งจริงประจักษ์
อันกระบี่อานุภาพนัก ให้คิดรักเหมือนหนึ่งโอรส์เรา
จะได้ช่วยรณรงค์สงคราม ลักษณ์รามคงแพ้แน่แล้วเจ้า
ในใจพี่ทุกข์ค่อยบางเบา หรือนงเยาว์ยังเห็นเบื่นอย่างไร

๑๐ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น นางมณโฑเทวีศรีใส
ได้ฟังก็ตระหนกตกใจ อรไททูลทัดภัสดา
อันกระบี่หนุมาน เบื่นทหารพระรามรักหนักหนา

ว่าเจ็บช้ำน้ำใจจึงหนีมา　　พระองค์อย่าเชื่อฟังจงยั้งคิด
เห็นจะเป็นสายสนกลใน　　มิได้มาโดยใจสุจริต
อันจะเลี้ยงศัตรูเหมือนงูพิษ　　จงทรงคิดตรึกไตรดูให้ดี

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　ท่านท้าวทศพักตร์ยักษี
ได้ฟังกัลยาพาที　　อสุรีสรวลสันต์จำนรรจา
เจ้าทัดทานครั้งนี้ก็ดีอยู่　　แต่พี่ตรึกตรองดูเสียหนักหนา
จนหารือข้าเฝ้าท้าวพระยา　　เขาปรึกษาพร้อมเพรียงให้เลี้ยงไว้
อนึ่งพระสิทธาปัญญายิ่ง　　ที่จะแพ้รู้ลิงก็หาไม่
แม้เห็นชั่วเธอจะพาเข้ามาไย　　ทรามวัยอย่าพะวงสงกา
จงรักวายุบุตรสุจริต　　นึกว่าองค์อินทรชิตโอรสา
ตรัสพลางทางชวนกัลยา　　นิทราเหนือแท่นบรรทมใน

ฯ ๘ คำ ฯ ตระ

ช้า
๏ เมื่อนั้น　　คำแหงหนุมานทหารใหญ่
ได้ประทานปรางค์มาศปราสาทชัย　　โภไคยไอศวรรย์ครันครบ
ประกอบด้วยนางจำเรียงเสียงเฉื่อยฉ่ำ　　ขับรำประจำเวรเจนจบ
ครั้นสิ้นแสงสุริยาเวลาพลบ　　ดาวเดือนเลื่อนลบในนภางค์
สถิตนั่งเหนือเตียงตมูกสิงห์　　เอนอิงพิงหมอนนอนไขว่ห้าง
สัพยอกหยอกเหล่าสาวสุรางค์　　เกาคางอย่างประสาวานร
ฉวยฉุดยุดกรนางกำนัล　　มานวดฟั้นข้างละคนบนบรรจ์ฐรณ์

พัดวีพอสบายคลายร้อน จนนอนหลับไปในไสยา

ฯ ๘ คำ ฯ ตระ

ร่าย ๏ ครั้นส่างแสงทินกรวานรตื่น ลุกขึ้นยืนบิดกายทั้งซ้ายขวา
โจนจากแท่นแก้วแววฟ้า ลีลามาสรงคงคาลัย

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

โทน ๏ ทากระแจะจันทน์ปรุงฟุ้งเฟื่องทรงเครื่องพระยามารประทานให้
สนับเพลาเชิงงอนอ่อนละไม นุ่งยกกระหนกในเทพนม
ฉลององค์เลื่อมเหลืองเรืองระยับ ปีกแมงทับติดใจไหมถม
สังวาลวรรณเฟื่องห้อยสร้อยมะยม ตาบประดับดอกกลมถมยาแดง
ทับทรวงดวงกุดั่นจำหลักลาย ปั้นเหน่งเพชรพรรณรายสายทองแล่ง
ห้อยหน้าผ้าทิพย์ชายแครง ทองกรแก้วแดงแสงประเทือง
สอดใส่ธำมรงค์มงกุฎ ประดับบุษราคำน้ำเหลือง
กรรเจียกจรจินดาค่าเมือง ทรงเครื่องอย่างกษัตริย์ขัตติยา

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย ๏ ครั้นเสร็จสรรพจับชายผายผัน ยืนขยับจับแมงวันคันเกศา
พร้อมสุรางค์นางในไคลคลา ขึ้นเฝ้าเจ้าลงกาธานี

ฯ ๒ คำ ฯ พระยาเดิน

๏ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษี
มาจูงกรต้อนรับขุนกระบี่ ขึ้นสู่ที่แท่นสุวรรณบัลลังก์
แล้วมีมธุรสพจนา โอภาปราศรัยด้วยใจหวัง
เจ้าไปอยู่ปราสาทราชวัง ลูกยายังชื่นบานสำราญรมย์

อันอีเหล่าสาวสรรค์กำนัลใน มันมาให้ใช้ชิดสนิทสนม
กระบิดกระบวนชวนใจให้นิยม หรือเชิงชมไม่ประกอบขอบอัชฌา
อนึ่งพ่อขอถามตามตรง เหตุไฉนไยองค์โอรสา
ไม่เคารพนบนอบต่อบิดา เบื่อน่าฉงนสนเท่ห์ใจ

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น หนุมานผันแปรแก้ไข
อันโทษข้าข้อนี้ใช้ร้าย ภูวไนยจงโปรดปรานี
จะขอทูลแจ้งความตามตรง ให้พระองค์ทราบใต้บทศรี
เมื่อข้าอยู่กับพระรามฤทธี ก็มิได้อัญชลีมาหลายวัน
ต่อได้ไหว้พระพายบิตุเรศ จึงให้พระราเมศรังสรรค์
บันดลพระองค์ทรงธรรม์ คุณนั้นมากพ้นคณนา
แม้นพระพายชายพัดมาเมื่อใด ข้าได้อภิวันท์หรรษา
จะบังคมสมเด็จพระบิดา มิให้เคืองบาทาท้าวไท

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์ได้ยินสิ้นสงสัย
มิได้นึกแหนงแคลงใจ หลงใหลด้วยเล่ห์กลมาย
จึงตำรัสตรัสตอบหนุมาน เจ้าว่าชานถูกถ้วนควรทุกสิ่ง
ซึ่งถือได้ดังนี้จริง ด้วยคุณใครไม่ยิ่งกว่าบิดา
ตรัสพลางทางปลอบว่าลูกรัก จะเป็นที่พำนักแก่ยักษา
จงคิดอ่านการศึกตริกตรา เช่นฆ่าอรินทร์ราชไพรี

๑๖ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานชาญชัยศรี
ฟังเจ้าลงกาพาที ขุนกระบี่ทูลตอบให้ชอบใจ
อันรามลักษณ์พี่น้องสองคน ที่จะพ้นมือข้าอย่าสงสัย
บัดนี้ขึ้นมาจะลาไป ชิงชัยให้เห็นฤทธา
จะหักโหมโจมทัพให้ยับย่อย ประหารลิงเล็กน้อยให้สังขาร์
สองมนุษย์นายทัพจะจับมา ถวายพระบิดาดังจงใจ

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์ยินดีจะมีไหน
ตบพระหัตถ์สรวลสันต์สนั่นไป ช่างเหมือนใจพ่อคิดไม่ผิดกัน
จึ่งบัญชาว่าเหวยมโหทร จงเตรียมพลนิกรกวดขัน
ให้เหมือนกับทัพอินทรชิตนั้น ไปหักโหมโรมรันไพรี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น มโหทรรับสั่งใส่เกศี
ถวายบังคมคัลอัญชลี อสุรีก็รีบออกมา

ฯ ๒ คำ ฯ *ประถม*

ยานี ๏ เร่งรัดจัดทัพสับสน เกณฑ์พลอสุรศักดิ์ยักษา
สารวัดนายหมวดตรวจตรา บ้างมาบอกบัญชีหนีตาย
ลางมารพานขี้ขลาดขยาดอยู่ อุตส่าห์สู้กู้เงินมาจ้างบ่าย
บ้างอ้อนวอนเจ้าขุนมุลนาย เพทุบายบอกป่วยปัจจุบัน
ที่ใจกล้ามาคอยเข้ากระบวน เลือกล้วนกำแหงแข็งขัน
จัดได้ตามขนบครบครัน พร้อมกันที่ท้องสนามใน

แล้วเทียมรถามาประทับ ไว้กับเกยมณีศรีใส
คอยท่าวายุบุตรวุฒิไกร จะยกไปจับมนุษย์วานร

ฯ ๘ คำ ฯ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น ฝ่ายองค์พระยามารชาญสมร
ครั้นพรั่งพร้อมพหลพลนิกร จึ่งหยิบศรส่งให้หนุมาน
แล้วว่าเจ้าดวงจิตบิตุเรศ จงเรืองเดชเดชาศักดาหาญ
แม้นมนุษย์วานรมารอนราญ ให้วายปราณพ่ายแพ้แก่ลูกยา

ฯ ๔ คำ ฯ

◎ เมื่อนั้น วายุบุตรวุฒิไกรใจกล้า
ได้พระแสงศรทรงเจ้าลงกา ทำมารยาเป็นที่ดีใจ
ไม่ประณตทศพักตร์ยักษี ออกจากที่พระโรงทองผ่องใส
มาขึ้นรถแก้วแววไว เคลื่อนพหลพลไกรยาตรา

ฯ ๔ คำ ฯ กราว

โทน ◎ รถเอ๋ยรถแก้ว พรายแพร้วระยับจับเวหา
ที่นั่งรองขององค์เจ้าลงกา งอนหน้ารถระหงธงทอง
เทียมด้วยราชสีห์สี่พัน โลทันขับทะยานผันผยอง
เสียงกงก้องป่าดังฟ้าร้อง ฆ้องกลองประโคมโครมครื้น
พลมารขานโห่เป็นโกลี สัตวสิงห์วิ่งหนีแตกตื่น
ทหารแห่แต่ล้วนขนัดปืน นับหมื่นนับแสนแน่นไป
เครื่องสูงชุมสายรายริ้ว ทวนทองธงทิวปลิวไสว

เร่งรถคชสารอาชาไนย รีบรันพลไกรไคลคลา

๗ คำ ๗ เชิด

ร่าย ◎ ครันถึงทัณฑรงค์ยงยุทธ จึ่งให้หยุดพิชัยรถา
ยับยั้งตั้งมั่นโยธา อยู่ริมชายป่าพนาลัย

๒ คำ ๗ เจรจา รัว

ช้า ◎ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
เสด็จเหนือทิพยอาสน์อำไพ ตำราญราชหฤทัยทรงธรรม์

๒ คำ ๗

แขกมอญ ◎ พรั่งพร้อมเสนาพานรินทร์ ทั้งชมพูขีดขินแข็งขัน
ประณตนั่งตั้งคับอันดับกัน อยู่ตรงหน้าสุวรรณพลับพลา
พระทรงคิดตำริตรึตรองการ ถึงองคหนุมานไปอาสา
แต่นับไว้ได้สามวันมา ยังไม่แจ้งกิจจาประการใด

๔ คำ ๗

ร่าย ◎ พอได้ยินสำเนียงเสียงโห่ร้อง ก็กก้องกัมปนาทหวาดไหว
ทั้งผงคลีตระหลบกลบไป ก็รู้แน่พระทัยว่าไพรี
จึ่งมีมธุรสพจนา ถามพระยาพิเภกยักษี
สำเนียงโห่สนั่นมาวันนี้ จะเป็นที่พอสุรีดนใด

๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น พิเภกจับยามตามเพศไสย
รู้แจ้งแต่ร้องทูลแต่เบื้องนัย หวังมิให้ใครแจ้งกิจจา
อันซึ่งเสียงสนั่นมาวันนี้ โยธีนั้นด้วนยักษา

แค่ตัวนายทัพที่ยกมา มิใช่ชาวดงกากรุงไกร
เห็นจะเป็นทหารชาญณรงค์ ใต้เบื้องบาทบงสุ์ก็ว่าได้
ขอพระองค์ทรงชาญชัย จงทราบใต้บาทาฝ่าธุลี

๑๖ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น พระศรีภพลบโลกเรืองศรี
ฟังพิเภกเคลื่อบแฝงแจ้งคดี ภูมินทรกตรึกตรา
ชะรอยว่าวานรลูกพระพาย คิดอุบายต่อลวงยักษา
ไปอยู่กับทศกัณฐ์มันใช้มา พิเภกจึงว่าแต่เบื้องนัย
ดำริพลางทางตั้งพระลักษณ์ น้องรักผู้มีชัยชาญไชย
จงยกพวกพหลพลไกร ออกไปชิงชัยแก่ไพรี
แม้นเห็นว่าข้าศึกมีกำลัง จงรอรังตั้งมั่นไว้ท่าที
อย่าประมาทอาจหาญการราวี จะเสียทีแก่พวกกุมภัณฑ์
พระศรัสพลางทางตั้งสุครีพ จงเร่งรีบจัดพหลพลขันธ์
ให้พระอนุชาลาวัณย์ ออกไปโรมรันไพรี

๑๐ คำ ๆ

◎ บัดนั้น สุครีพรับสั่งใส่เกศี
ถวายบังคมคัลอัญชลี ขุนกระบี่คลานคล้อยถอยออกมา

๒ คำ ๆ *ประถม เจรจา*

ขานี ◎ เร่งรัดจัดถ้วนกระบวนทัพ พร้อมสรรพปีกซ้ายปีกขวา
กองหลังรั้งท้ายโยธา ทัพหน้ากล้าแกล้วไม่กลัวเกรง
ต่างต่างจัดแจงแต่งตน ใส่มงคลเลื่อเกราะเหมาะเหมง

บ้างตะพายย่ามใหญ่ใส่กางเกง　　คาดเชนงเต้าชนวนแบกปืน
พวกเกณฑ์หัดขัดดาบตะพายแล่ง　　ใส่เสื้อแดงสักหลาดดาษดื่น
เดชชัยหลายครั้งยังยืน　　ด้วนขุนหมื่นราชมัลพันทนาย
บ้างถือฆ้องกระแตตีกึกก้อง　　นายกองเที่ยวตรวจทุกหมวดหมาย
แล้วให้เทียมรถแก้วแพร้วพราย　　ประทับท่านองนารายณ์จรลี

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น　　พระลักษณ์ทรงสวัสดิ์รัศมี
ตามองค์พระเชษฐาธิบดี　　มาเข้าที่ชำระสระสรงชล

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

โหน ◎ สั่งให้ไขท่อประทุมทอง　　เบื้นตะองต้องกายดังสายฝน
ตำอางองค์ทรงเครื่องพระสุคนธ์　　ซาบสกนธ์หอมฟุ้งจรุงใจ
ถอดสนับเพลาทรงอลงการ์　　ภูษาผ้าทิพยโกสัย
ฉลององค์เกราะแก้วแวววาว　　สำหรับใส่รณรงค์ยงยุทธ
ห้อยหน้าผ้าทิพย์ชลิบสุวรรณ　　ทับทรวงดวงกุดั่นประดับบุษย์
ทองกรเก้ากูชมพูนุช　　ทรงมงกุฎกรรเจียกแก้วแวววับ
ทับทิมจำมรงค์ทรงเบองซ้าย　　แพร้วพรายเพชรรัตน์พระหัตถ์ขวา
ตะพักแต่งแสงศรอันศักดา　　เสด็จมาเกยสุวรรณทันใด

ไ ๔ คำ ไ บาทสกุณี

ร่าย ◎ จันทรงรถาเวชายันต์　　พลขันธ์กราบก้มบังคมไหว้
โห่สนั่นดั่นฆ้องเอาชัย　　สั่งให้เดินทัพฉับพลัน

ไ ๒ คำ ไ รุกรัน

โทน ◎ รถเอยรถทรง ดุมวงเฉวียนฉวัดผัดผัน
พระที่นั่งบัลลังก์แก้วแพรวพรรณ กระหนกเกรินสามชั้นเป็นหลั่นลด
ช่อพ้าหน้าบันปราลี ด้วนแล้วแก้วมณีล้ำเลิศ
แอกงอนลดวยชวยชด มรกตแกมสลับกับโกเมน
เทียมสินธพที่นั่งทั้งสี่ สารถีวานรกรุมเขน
กึงกลดบดบังสุริเยนทร์ กลองชนะกะเกณฑ์เป็นคู่กัน
เสียงสังข์เสียงแตรแซ่ซ้อง โห่ร้องก้องสะเทือนเลื่อนลั่น
เร่งรัดพลนิกรจรจรัด มาสมรภูมิพลันทันใด

๑๔ คำ ๑ เชิด

ร่าย ◎ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานทหารใหญ่
อยู่บนรถเหลือบแลมาแต่ไกล เห็นทัพชัยพระศรีอนุชา
จึงกล่าวแกล้งแสร้งถามทวยหาญ เหวยเสนามารถ้วนหน้า
อันองค์อินทรชิตอสุรา เมื่อยกมาสู้กับทัพมนุษย์
ยังแกล้วกล้าสามารถอาจหาญ เข้ารบก่อนรอนราญสัประยุทธ
หรือให้แต่พหลพลยุทธ ออกต้านต่อฤทธิรุทร์ด้วยไพรี

๑๖ คำ ๑

◎ บัดนั้น พลมารนบน้าวเหนี่ยวเกศี
อันอินทรชิตออกมาราวี อสุรีรออยู่ไม่จู่โจม
ต้อนแต่เหล่าโยธีที่รัน ให้พร้อมหน้าดากันเข้าหักโหม
ต่อเห็นพวกพลยุทธทรุดโทรม จึงออกรบรุกโรมไพริน
ถึงพระญาติวงศ์ในดงกา ก็ทำมาเหมือนกันอย่างนั้นสิ้น

แต่พวกพลตายกลาดดาษดิน ด้วยกระบินทร์รบรุกบุกบัน

๑๖ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น หนุมานจึ่งว่าเองอย่าพรั่น
เรายอกมาชิงชัยไม่เช่นนั้น มิให้พวกพลกุมภัณฑ์อันตราย
แต่ตัวกูผู้เดียวจะหาญหัก ตีทัพจับพระลักษณ์ไปถวาย
เองยืนอยู่ดูเล่นให้สบาย ไพร่นายไม่ยากลำบากใจ

๑๔ คำ ๑

◎ บัดนั้น พวกพหลพลไกรน้อยใหญ่
ฟังคำขุนกระบี่ก็ดีใจ กราบไหว้ท่วมหัวกลัวฤทธา
ที่ยังสงสัยในกลศึก ก็นึกประหวั่นพรั่นหนักหนา
ต่างคนต่างค่อยถอยออกมา คอยท่าจะดูหนุมาน

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น วายุบุตรวุฒิไกรใจหาญ
โจนจากรถสุวรรณมิทันนาน เข้ารุกรานทัพหน้าวานร
แกล้งกระโชกโบกมือให้วิ่งหนี ทำที่ขู่ตะคอกหลอกหลอน
รบรับจับกุมตะลุมบอน ตีต้อนโยธาพานรินทร์
ใครกีดทางขวางหน้าหนีไม่ทัน ก็โจมจับจะวันด้วยคันศิลป์
หวดข้างโน้นข้างนี้ตีลงดิน ขุนกระบินทร์บุกบั่นประจัญบาน

๑๖ คำ ๑ เชิด

◎ บัดนั้น โยธีรีพลอดหม่าน
ต่างกลัวฤทธิรณหนุมาน ไม่หักหาญต้านต่อรอรบ

ที่ใจกล้าถาโถมเข้าโจมตี ประเดี๋ยวใจไพล่หนีหลีกหลบ
บ้างจวนตัวกลัวนั่งตงนอบนบ วิ่งกระทบกันไปทั้งไพร่นาย
บ้างแล่นโลดโดดโผนขึ้นต้นไม้ ตกใจประหวั่นขวัญหาย
บ้างซุกซอนซ่อนตัวกลัวตาย พลนิกายแตกยับทั้งทัพชัย

๑๖ คำ ๑ เชิด

◎ เมื่อนั้น หนุมานทำโกรธโดดไล่
รบรุกบุกบันกระชั้นไป จนถึงหน้ารถชัยอนุชา
แล้วแกล้งรถรั้งยั้งหยุด วายุบุตรยืนมองบ้องหน้า
เต้นรำทำกิริยา เริงร่าหัวเราะเยาะไยไพ

๑๔ คำ ๑ กราวรำ

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์นึกพะวงสงสัย
ไม่รู้กลหนุมานชาญชัย พระพิโรธโกรธใจดังไฟฮือ
จึงชำเหน้าว่าเหวยหนุมาน ตัวท่านคิดคดขบถหรือ
เสียแรงเป็นทหารมีฝีมือ แล้วก็ถอนำพิพัฒน์สัตยา
ไฉนไปคบค้าบัจจามิตร ทำการทุจริตหนักหนา
ไม่เกรงพระหริรักษจักรา อหังการ์กำเริบฤทธิไกร

๑๖ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น หนุมานกล่าวแกล้งแกล้งไข
นี่แน่พระอนุชาว่าไปไย อย่างไรย่อมรู้อยู่ด้วยกัน
แต่อาบเหงื่อต่างน้ำทำสงคราม ให้พระรามใช้สอยน้อยหรือนั่น
ฆ่ายักษ์ตายยับนับพัน จะรางวัลสิ่งใดก็ไม่มี

เราเจ็บช้าน้ำใจจึงหนีมา
ไปอยู่ด้วยไม่ช้าสามราตรี
เจ้าลงกาใจดีเบื้องที่สุด
เราได้ใส่สร้อยสังวาลบานพับ
พระอนุชาไม่รู้จงดูเอา
ออกมาว่าจะทำสงคราม

เข้าพึ่งพาทศพักตร์ยักษ์
มิทันที่อาสามาดีทัพ
ให้ข้ามรงค์มงกุฎเครื่องประดับ
เป็นแม่ทัพขี่รถดูงดงาม
ตัวเราทรงเครื่องเรืองอร่าม
มิได้ครั่นคร้ามขามใคร

ฯ ๑๐ คำ ฯ

◎ เมื่อนั้น

กรีวโกรธกระทืบบาทตวาดไป
ที่ความชอบทำไว้ใครไม่เห็น
แม้นศึกล่าเร็จเสร็จการ
มาชิงสุกก่อนห้ามหาดีไม่
มิหนำซ้ำข้าวจาบหยาบช้า
ได้ข้ามรงค์มงกุฎทศกัณฐ์
อวดสมบัติวัตถาโอพาริก

พระลักษณ์แค้นขัดอัชฌาสัย
ดูดู่เบื้องได้หนุมาน
ก็นับหน้าว่าเบื้องยอดทหาร
พระเชษฐาจะให้ท่านผ่านพารา
เห็นแก่ใต้ยศศักดิ์ของยักษา
อหังการ์เกินการหาญชีก
ออกขันอาสามารบศึก
ช่างไม่นึกอับอายขายหน้าตา

ฯ ๔ คำ ฯ

◎ เมื่อนั้น

ชีชะพระศรีอนุชา
เหมือนทำนาเทศกาลหว่านข้าว
ใครห่อนชื่นกบนปลายไม้
ผิดชอบครั้งนี้เห็นดีชั่ว

หนุมานกล่าวแก้ตั้งแต่ร้องว่า
ช่างพูดจาผิดระบอบบุราณไป
จะคอยเคร่าดูกโคให้โตใหญ่
เห็นไม่ถูกต้องทำนองความ
ได้แต่งตัวมาโอ่ออกสนาม

จะคอยชมสมบัติของพระราม ถ้าตัวตายแล้วความก็สูญไป
ซึ่งสัญญาว่าไว้ไม่เห็นจริง แกล้งล่อลวงลิงให้หลงใหล
นี่หากว่าสายัณห์ลงไรไร จะเลิกทัพกลับไปยังชานี
หาไม่จะเข้าไล่จับพระลักษณ์ ไปถวายทศพักตร์รักษี
เร่งระมัดระวังองค์ให้จงดี พรุ่งนี้ไม่ละพระอนุชา
ว่าพลางทางเดินกลอยออกไป ขึ้นนั่งบนพิชัยรถา
ให้ไพร่พลโห่ร้องก้องโกลา เลิกทัพกลับหน้าเข้าชานี

ไ ๑๒ คำ ไ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงประทับกับเกยแก้ว อันเพริศแพร้วจำรัสรัศมี
ลงจากรถสุวรรณทันที จรลีขึ้นเฝ้าเข้าลงกา

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษา
ครั้นเห็นขุนกระบี่ก็ปรีดา อสุราตรัสถามไปทันใด
เจ้าออกไปรณรงค์ยงยุทธ ต่อสู้กับมนุษย์เบื้นไฉน
สงครามเสร็จหรือมีชัย เหตุไรจึงมาต่อสายัณห์

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น หนุมานเสแสร้งแกล้งบิดผัน
ทำมารยาว่าแก่ทศกัณฐ์ ข้อนทรงธรรม์ได้เมตตา
จะทูลความตามจริงเหมือนหยิ่งเย่อ พูดเสนอตัวเองจะเอาหน้า
อันเสร็จหรือมีชัยมา อยู่แก่ใจเสนาที่ไปนั้น

ไ ๔ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น ทศพักตร์พงศ์พรหมรังสรรค์
ฟังคำหนุมานชาญฉกรรจ์ จึ่งถามพวกพลขันธ์ไปทันใด
ถูกกูไปสังหารผลาญไพรี ยังชิงชัยได้ที่หรือไฉน
อันท่วงทีความคิดฤทธิไกร กับอินทรชิตชาญชัยกระไรกัน

๑๔ คำ ๑ เจรจา

๏ บัดนั้น บรรดาพวกพหลพลขันธ์
ต่างคนเคารพอภิวันท์ พร้อมกันกราบทูลพระยามาร
อันองค์หนุมานชาญสมร รุ่งเรืองฤทธิรอนห้าวหาญ
ผู้เดียวบุกบันประจัญบาน วานรแตกฉานซ่านเซ็น
พวกพหลพลเราสิ้นทั้งนั้น ชวนกันยืนอยู่คอยดูเล่น
แม้นมิจวนสายัณห์ตะวันเย็น ข้าเห็นเจียนจะจับได้พระลักษณ์
ขุนกระบี่ดีกว่าอินทรชิต การสงครามความคิดก็แหลมหลัก
แต่บรรดาสุริย์วงศ์พงศ์ยักษ์ ไม่ทำศึกฮึกฮักเหมือนหนุมาน

๑๔ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์ตบหัตถ์ฉาดฉาน
ชื่นชมโสมนัสเบิกบาน จึงตรัสกับหนุมานลูกรัก
แม้นเด็ดศึกสมคิดของบิดา จะให้ผ่านดงกาอาณาจักร
เจ้าก็เรืองฤทธากล้าหาญนัก รบพระลักษณ์ครั้งนี้มีชัย
อันเมียอินทรชิตฤทธา ชื่อสุวรรณกันยุมาศรีใส
รูปทรงโสภายาใจ พ่อยกให้เจ้าพลางเป็นรางวัล

ดูกรักล้าเลอยเหน็อยมา จงไปนทราเกษมสันต์
ตั้งเสร็จเสด็จจรจรัด เข้าสู่สุวรรณปราสาทชัย

๗ คำ ๗ เสมอ

◎ เมื่อนั้น วายุบุตรผู้มีอัชฌาสัย
ดงจากพระโรงคัดทันใด เสนาในแห่แหนแน่นมา

๗ คำ ๗ พระยาเดิน

◎ ครั้นถึงปราสาทชัยไพชยนต์ ขึ้นบนแท่นสุวรรณหรรษา
กระดิกเข่าเกาคางใช้หางตา เขม้นมองบ้องหน้าดูนางใน
เห็นสาวสรรค์กำนัลพนักงาน ต่างเชิญเครื่องอานมาตั้งให้
ทำหยอกยุดฉุดฉวยชายสไบ กระซิบถามความในแต่เบาเบา
นางสุวรรณกันยุมานารี เดียวนี้นอรไทอยู่ไหนเล่า
จงไปเชิญโฉมยงนงเยาว์ ให้ขึ้นมาหาเราบัดนี้

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น นางกำนัลประณตบทศรี
คำนับรับสั่งแล้วจรลี มายังที่ห้องสุวรรณกันยุมา

๗ คำ ๗ ชุบ

◎ ครั้นถึงทูลองค์นงคราญ รับสั่งหนุมานให้หา
เชิญเสด็จอรไทไคลคลา ไปเฝ้าพระยาวานร

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น นางสุวรรณกันยุมาดวงสมร
คิดประหวั่นพรั่นใจมิใคร่จร บังอรอับอายขายพักตรา

ครั้นจะขัดขุนกระบี่มิไป ก็เกรงภัยพระยายักษ์หนักหนา
จำเป็นจำใจไคลคลา ลีลามาสร่งคงคาลัย

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

ชมตลาด ◎ ทรงสุคนธารใส่พานรอง ผัดหน้านวลละอองผ่องใส
ทรงภูษาแย่งยกกระหนกใน ห่มสไบริ้วทองรองซับ
สร้อยนวมสวมใส่สังวาลวรรณ ตาบกุดั่นดวงมณีสีสลับ
คาดเข็มขัดเพชรแพรวแวววับ ทองกรแก้วประดับระยับตา
ใส่รัดเกล้าสุวรรณพรรณราย ธำมรงค์เพชรพรายทั้งซ้ายขวา
ครั้นเสร็จยุรยาตรคลาดคลา ลีลามาเฝ้าหนุมาน

ฯ ๖ คำ ฯ เพลงช้า

ร่าย ◎ ครั้นถึงห้องแก้วแพรวพราย ทำหลบเลี่ยงเอียงอายแอบม่าน
แล้วแข็งขืนอารมณ์ก้มกราน เยาวมาลย์สะเทินเมินเมียง

ฯ ๒ คำ ฯ

◎ เมื่อนั้น หนุมานกระแอมไอให้เสียง
เห็นนางโฉมฉายอายเอียง จึ่งกล่าวเกลี้ยงโลมเล้าเอาใจ

ฯ ๒ คำ ฯ

ชาตรี ◎ น้องเอยน้องรัก ผิวพักตร์นวลลอองผ่องใส
เอวองค์ทรงลักษณวิไล พิศไหนสารพันเพียงขวัญตา
ชะรอยเป็นกุศลดลจิต เคยภิรมย์สมสนิทเสนหา
พี่อยู่ถึงกองทัพพลับพลา เป็นพวกพระรามาปัจจามิตร
เพอิญให้เข้ามาสามิภักดิ์ ท้าวรักเป็นบุตรสุจริต

ให้เฝ้าแหนแทนองค์อินทรชิต ทรงฤทธิ์โปรดปรานประทานน้อง
จะถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงเจ้า นงเยาว์อย่าระคางหมางหมอง
ขอเชิญทรามสงวนนวลละออง มานั่งบนแท่นทองกับพี่ชาย

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย ◎ เมื่อนั้น นางสุวรรณกันยุมาโฉมฉาย
ฟังคำขวยเขินสะเทินอาย พลางชม้ายเมียงหมอบตอบไป

ฯ ๒ คำ ฯ

◎ วาเอยวาจา ไพเราะหนักหนาช่างปราศรัย
น้อยหรือนั่นน่าเชื่อเหลือใจ ว่ารักใคร่มีจิตคิดเอ็นดู
จะเรียกให้ไปบนที่ไสยา นึกนึกก็น่าอดสู
น้องนี้เจียมตนเป็นพ้นรู้ ไม่ควรคู่เคียงบุญขุนกระบี่
จะประสงค์จงใจกระไรเล่า กับคนมีลูกเต้าเฝ้าจู้จี้
แม้นจะเลียมโลมเล่นเช่นนี้ สาวศรีพระสนมมีถมไป
ถึงองค์พระยามารประทานข้า ก็จริงอยู่เหมือนว่าหาเถียงไม่
จะขออยู่ใช้เช่นเป็นข้าไท มิใช่จะคิดบิดเบือน

ฯ ๘ คำ ฯ

โอ้โลม ◎ ดวงเอยดวงสมร แสนกระแหน่แง่งอนซ่อนเงื่อน
อย่าพักพูดผันแปรแชเชือน จะหาไหนได้เหมือนหนึ่งนวลน้อง
ถึงทั้งมีลูกเต้ายังเพราพริ้ง ยอดยิ่งหญิงอื่นไม่มีสอง
พระยามารประทานให้เป็นคู่ครอง พอสมจิตคิดปองที่ต้องใจ
เจ้าจะให้ใช้เช่นเป็นทาสี การสิ่งอื่นพี่หามีไม่

พี่จะใช้โฉมงามทรามวัย สำหรับให้องแอบแนบนอน
ว่าพลางทางถงมานั่งชิด มือสะกิดปฤษฎางค์พลางหลอกหลอน
ประคององค์โอบอุ้มกุมกร ขึ้นบนบรรจถรณ์แท่นมณี
นั่งแนบแอบเนื้อนวลนาง เชยปรางปรีดิ์เปรมเกษมศรี
อุยหน่าอะไรเล่าเผ้าหยิกตี ไม่พอที่จะเคืองขุ่นฟุนไฟ

๑๐ คำ

ร่าย บัดเอยบัดสี อะไรนี่น่าชังมั่งหรือไม่
คิดว่าให้หาจะว่าไร ถ้าแจ้งใจอย่างนี้ก็มิมา
วานอย่าเผ้าเย้ายวนชวนชิด จนจิตที่จะอ่อนผ่อนหา
เมื่อสามีพิงม้วยมรณา ยังไม่วายน้ำตาจาบัลย์
จงรอรั้งยังก่อนผ่อนปรน ใช่จะพ้นมือไปเมื่อไรนั่น
จะมาทำด่วนได้ไยอย่างนั้น ยังหวาดหวั่นวิญญาณ์หนักหนานัก
ดูดูเนื้อหนังชั่งเหนียวเหนับ หยิกข่วนก็ไม่เจ็บจนเต็บหัก
นางสะบัดบิดกรทำค้อนควัก นงลักษณ์เมียงเมินสะเทินที

๘ คำ

โอ้โลม โฉมเอยโฉมเฉลา อะไรเล่าเผ้าผลักมือพี่
ธรรมดาวานรแล้วอย่างนั้น ไม่รู้ที่ท่าทางเหมือนอย่างยักษ์
สารพัดผิดกันเช่นนั้นน้อง จึงเคืองข้องหมองใจไม่สมัคร
อันอินทรชิตผัวเก่าที่เจ้ารัก ก็ต้องศรพระลักษณ์บรรลัย
จะร้องไห้ให้เลือดตากระเด็น ใช่จะเย็นคืนมาก็หาไม่
จะทุกข์ถึงภัสดาไปว่าไร จงหักใจเสียบ้างให้บางเบา

มาลองรักกับพี่จะดีกว่า เกลือกว่าจะลืมยักษ์รักลิงเล่า
ว่าพลางอิงแอบแนบเคล้า ยั่วเย้าตามธรรมเนียมเลียมโลม
ประคองนางวางเหนือแท่นบรรทม เชยปรางทางภิรมย์ชมโฉม
อัศจรรย์ลั่นพิลึกครึกโครม กลางโพยมพยับมืดเมฆา
เปรี้ยงเปรี้ยงเสียงสุนีคะนองสาย พิรุณโรยโปรยปรายลงหลายห่า
ชลธีท่วมนองท้องสุธา หมู่มัจฉาแหวกว่ายในสายชล
โกสุมประทุมมาลย์ก็บานแบ่ง ฝักแฝงบังใบอยู่ใต้ต้น
แมลงผึ้งภุมรินบินบน คลึงเคล้าเสาวคนธ์มณฑาทอง
ถ้อยทีปรีดิ์เปรมเกษมสันต์ ผูกพันประดิพัทธไม่ขัดข้อง
รสรักประจักษ์ใจในทำนอง ทั้งสองสมถวิลยินดี

ฯ ๑๖ คำ ฯ โลม

ช้า ◎ เมื่อนั้น นางสุวรรณกันยุมามีศรี
ได้สมัครรักใคร่เป็นไมตรี กับกระบี่วายุบุตรวุฒิไกร
หมอบเมียงชะม้ายชายหางตา ท่วงทีกิริยาอัชฌาสัย
หยิบยกเครื่องอานพานผลไม้ มาตั้งให้พระยาวานร
ขุนกระบินทร์กินพลางทางสัพยอก ฉวยฉุดยุดหยอกแล้วหลอกหลอน
แย้มสรวลชวนองค์บังอร อิงแอบแนบนอนในราตรี

ฯ ๖ คำ ฯ กล่อม ตระ

ร่าย ◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์ทรงสวัสดิ์รัศมี
จึงสั่งนิลนนท์เสนี กับกระบี่สุรกานต์ชาญชิต
ท่านจงไปทูลพระอวตาร ตามซึ่งหนุมานทุจริต

ครั้นเราจะประหารผลาญชีวิต ก็ยังคิดระแวงแคลงใจ
มิได้ทูลมูลเหตุพระเชษฐา จะเข่นฆ่าวายุบุตรหาควรไม่
วันนี้ไม่เด็ดทัพกลับไป จะมั่นไว้ดูกำลังฝั่งท่องที
พรุ่งนี้หนุมานมาราญรอน จะฆ่าให้ม้วยมรณ์ด้วยศรศรี
เร่งเร็วรีบรัดไปบัดนี้ ทูลคดีให้ทราบบทมาลย์

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น ทั้งสองวานรนายทหาร
รับสั่งบังคมก้มกราบกราน ลงลานรีบมาพลับพลาชัย

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงทูลความพระราเมศ ตามเหตุให้แจ้งแถลงไข
พระอนุชาดำรัสตรัสใช้ สั่งให้ข้ามาบังคมทูล
บัดนี้วายุบุตรทุจริต คบคิดด้วยราพณาสูร
เป็นกระบฏต่อเบื้องบาทมูล พลางทูลถี่ถ้วนทุกประการ

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิ์ล้ำสุริย์ฉาน
เข้าพระทัยในกลหนุมาน จะคิดอ่านต่อลวงเจ้าลงกา
พระลักษณ์ไม่รู้ถึงจึ่งชิงโกรธ กล่าวโทษวานรหนักหนา
จำจะไปให้ถึงพระอนุชา พูดจาใกล่เกลี่ยเลี่ยให้ดี
คิดพลางทางสั่งสุครีพ จงเร่งรีบจัดพลกระบี่ศรี
เราจะยกยาตราเวลานี้ ไปดูที่หนุมานชาญชัย

๗ ๖ คำ ๗

๏ บัดนั้น สุครีพรับสั่งบังคมไหว้
จึ่งออกมาจัดทัพฉับไว เตรียมไว้พร้อมกันดังบัญชา

๒ คำ ๒ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระศรีภพลบโลกนาถา
เสด็จจากแท่นแก้วแววฟ้า มาสระสรงคงคาวาริ

๒ คำ ๒ ลงสรง ปี่พาทย์

๏ ฉอดใส่เครื่องประดับสำหรับยุทธ ทรงมงกุฎเพชรรัตน์จำรัสศรี
จับพระแสงศรสิทธิ์ฤทธี จรลีมาทรงราชรถ

๒ คำ ๒ เชิด

๏ พรั่งพร้อมพลนิกายซ้ายขวา ทัพหน้าทัพหลังทั้งหมด
โห่ร้องก้องอรัญบรรพต เร่งทศโยธาคลาไคล

๒ คำ ๒ เชิด

๏ ครั้นถึงกองทัพพระอนุชา โยธาตั้งคับไม่นับได้
จึ่งให้เคลื่อนรถแก้วแววไว เข้าไปเรียบเรียงเคียงกัน

๒ คำ ๒

๏ เมื่อนั้น พระลักษณ์ฤทธิเรืองรังสรรค์
ก้มเกล้าเคารพอภิวันท์ รำพันทูลคดีพระพี่ยา
บัดนี้หนุมานชาญชิต ไปคบคิดเข้าด้วยยักษา
เป็นนายทัพยับพลมารมา ยับยั้งโยธาอยู่ริมเนิน
แต่ตัวมันนั้นเข้ามาคิดอ่อน วานรหื่นแยกแตกตะเพิ่น
แล้วท้าทายถ้อยคำก้ำเกิน สรรเสริญเกียรติยศทศพักตร์

คิดจะฆ่าวายุบุตรให้บรรลัย ยังมิได้ทูลองค์พระทรงศักดิ์
ความแค้นของข้าหนักหนานัก น้องรักจึงไม่กลับไปพลับพลา

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์พระราเมศเชษฐา
จึงดำรัสตรัสห้ามพระอนุชา เจ้าอย่าด่วนเดือดจงเงือดงด
พี่ออกมาว่าจะดูหนุมาน ให้แจ้งการกิริยาปรากฏ
แม้นมันทุจริตคิดคด ไม่ละลดจะล้างให้วางวาย
ว่าพลางทางผินพักตร์มา สั่งบรรดานายทัพทั้งหลาย
ให้สมทบพลไกรทั้งไพร่นาย ยับยั้งตั้งรายอยู่ชายไพร

ฯ ๖ คำ ฯ เจรจา รัว

ช้า
๏ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานทหารใหญ่
เนาในปรางมาศปราสาทชัย กับทรามวัยสุวรรณกันยุมา
ไม่วายคิดคะนึงถึงราชการ กลัวพระอวตารจะคอยหา
จำจะล่อลวงองค์เจ้าลงกา ให้ยักษายกทัพกำกับไป
จะได้เยาะเย้ยหยันมันเล่น ให้เลือดตาแทบกระเด็นจงได้
จึงจะสมน้ำหน้าสาแก่ใจ ที่มันไม่เกรงศักดิ์พระจักรี

ฯ ๖ คำ ฯ

ร่าย
๏ คิดพลางทางมีวาจา สั่งสุวรรณกันยุมาโฉมศรี
พี่จะออกอาสาในครานี้ สังหารไพรีให้ม้วยมรณ์
ว่าแล้วแต่งองค์ทรงเครื่อง รุ่งเรืองจำรัสประภัสสร
พร้อมเหล่าสาวสุรางคนิกร บทจรขึ้นเฝ้าเจ้าลงกา

ฯ ๔ คำ ฯ พระยาเดิน

ช้า ๏ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษา
แลเห็นขุนกระบี่ก็ปรีดา เสด็จมาต้อนรับฉับพลัน

ฯ ๒ คำ ฯ

ร่าย ๏ จูงกรขึ้นนั่งบัลลังก์อาสน์ ตรัสประภาษปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
พ่อดูเจ้าพักตร์ผ่องผิวพรรณ ผิดกับเมื่อวันแรกมา
เป็นกระไรเสนาข้าเฝ้า บุญตัวของเราหนักหนา
ค่อยคลายทุกข์ร้อนนอนเต็มตา เพราะหนุมานมาอยู่ธานี
จะได้ช่วยปราบเข็ญเย็นยุค ให้พาราผาสุกเกษมศรี
อันมนุษย์สองราที่กล้าดี ไหนจะทานฤทธิ์ลูกรัก
วานนี้เจ้าออกรบจนพลบค่ำ ยังบอบช้ำล้าเลื่อยเหนื่อยเหน็ดหนัก
อย่าเพ่อไปทำสงครามด้วยรามลักษณ์ จงผ่อนพักให้สบายคลายใจ

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น หนุมานกล่าวแกล้งแถลงไข
อันสงครามครั้งนี้มีชัย จะหยุดยั้งอยู่ไยให้ช้าที
ข้าตริตรองกริ่งว่าปัจจามิตร ไม่ต่อฤทธิ์รับรบจะหลบหนี
เชิญเสด็จด้วยกันในวันนี้ จะได้ดูฤทธิ์ของลูกรัก
ข้าจะออกอาสาหน้าที่นั่ง ไม่รอรั้งรุกโรมโหมหัก
เข้าตีทัพจับพระรามพระลักษณ์ ถวายองค์ทรงศักดิ์ให้สมนึก

ฯ ๖ คำ ฯ

◎ เมื่อนั้น พระยายักษ์เห็นจริงไม่กริ่งครั่น
ครบพระหัตถ์สรวลสันต์ครั้นครื้นครึก จะตำเร็จเสร็จศึกวันนี้แล้ว
พ่อจะยกทัพใหญ่ออกไปด้วย ไหนหนักจักได้ช่วยลูกแก้ว
คงสมหมายมาดไม่คลาดแคล้ว จะกวาดแผ้วไพรินทร์หมิ่นเรา
แล้วเหลียวมาว่าเหวยมโหทร จงเตรียมพลนิกรเร็วเร็วเข้า
โยธีหนึ่งชายชาญบางเบา เร่งจับเอาตัวมาอย่าพลั้ง
ให้กุมภัณฑ์พันเชือกคนละเส้น จะได้มัดลงเป็นมาเล่นมั่ง
จงจัดเป็นสองทัพอย่าขัดขวาง ให้พร้อมพรั่งไพร่พลสกลไกร

๑๔ คำ ๑ เจรจา

◎ บัดนั้น มโหทรรับสั่งบังคมไหว้
ออกจากพระโรงคัดทันใด รีบไปเร่งรัดจัดโยธา

๑๒ คำ ๑ ประถม

◎ ขานี เกณฑ์หมู่อสุรศักดิ์ยักษ์ เข้ากองจุนกระบี่เป็นทัพหน้า
ใส่เสื้อแดงลักหลาดดาษดา ขัดคาถือปืนยืนยัน
กองหลวงด้วนทหารชำนาญยุทธ ใส่เสื้อเสนากุฎขบขัน
ถือขนุสลับกับเกาทัณฑ์ สายกระสันแล่งลูกผูกสะพาย
พวกเหล่าชาวคลังชาวแสง เอาเสื้อแดงปืนผาออกมาจ่าย
อาวุธสำหรับรบครบไพร่นาย มอบหมายมั่นคงดังบัญชี
แล้วเทียมรถามาประทับ ทั้งรถรองสำหรับกระบี่ศรี
พรั่งพร้อมพวกพหลมนตรี คอยท่าท้าวอสุริยาตรา

๑๔ คำ ๑ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น ท้าวทศพักตร์ยักษา
เสด็จจากแท่นที่ลีลา มาโสรจสรงคงคาอ่าองค์

๗ คำ ๗ เสมอ

โทน ◎ ดูบได้สุคนธาวาริน น้ำดอกไม้เทศประดิษกดิ่นส่ง
ลอดใส่สนับเพลาเพราผจง ภูษาทรงพื้นแดงแย่งยก
ฉลององค์เลื่อมลายพรายแพร้ว เกราะแก้วเกี่ยวกระหวัดรัดอก
ห้อยหน้าผ้าลาดบี่ดพก ชายแครงเครือกระหนกกระหนาบลาย
บั้นเหน่งเพชรไพโรจน์โชติช่วง ทับทรวงสร้อยสังวาลประสานสาย
ตาบประดับทับทิมเพทาย ทองกรจำหลักลายลงยา
จำมรงค์ทรงใส่นิ้วพระหัตถ์ เพชรรัตน์แพร้วพรายทั้งซ้ายขวา
ทรงมงกุฎกรรเจียกแก้วแววฟ้า ถืออาตราสำหรับรบครบกร

๗ คำ ๗

ร่าย ◎ ครั้นเสร็จเสด็จมาหน้าพระลาน กับกำแหงหนุมานชาญสมร
ขึ้นทรงรถสุวรรณอันบวร ยกนิกรกองทัพฉับพลัน

๗ คำ ๗ กราว

โทน ◎ รถเอยราชรถทรง กำกงวงเวียนเหียนหัน
เทียมพระยาราชสีห์สี่พัน โลดทันสารถีขับทะยาน
อภิรุมชุมสายรายรอบนอก ทหารหอกแห่แหนแน่นหน้าฉาน
ฆ้องกลองก้องกึกกังสดาล สังข์แตรแซ่ประสานเสียงพล
ม้าแซงแซ่งขับเผ่นโผน กระทืบโกลนกลอกกลับลับลน
ผงคลีคลุ้มกลุ้มมืดมัวมน เบื้องบนบดแสงสุริเยนทร์

พวกพหลพลมารก็ขานโห่ บ้างรำโล่แกว่งหอกกลอกเขน
เหยียบไม้ไล่ลู่ล้มระเนน เร่งเกณฑ์แห่ให้ไคลคลา

ฯ ๘ คำ ฯ เชิด

ร่าย
๏ เมื่อนั้น ลูกพระพายนายกองทัพหน้า
คิดอุบายหมายล้างเจ้าลงกา ครั้นล่วงมาใกล้ที่รณรงค์
จึงสั่งให้หยุดทัพยับยั้ง คับคั่งอยู่ในไพรระหง
ลงจากรถสุวรรณบรรจง มาเฝ้าองค์อสุราเจ้าธานี
ทำแสแสร้งมารยาว่ากล่าว ทูลท้าวทศพักตร์ยักษี
ขอพระองค์จงหยุดอยู่เพียงนี้ อย่าเพ่อให้ไพรีรู้ความ
ข้าจะกำบังกายหายตน ไปกลางพลข้าศึกไม่นึกขาม
มิให้ต้องรณรงค์สงคราม จะรวบรัดมัดพระรามพระลักษณ์มา
แม้นเห็นว่าข้าเหาะขึ้นเมื่อไร จงเร่งขับพลไกรเข้าไปหา
จะโยนมนุษย์พี่น้องสองรา ให้พระบิดาอย่าปรารมภ์

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรเชื่อจิตสนิทสนม
สรวลพลางตบพระหัตถ์ตรัสชม พ่อเห็นสมเหมือนหมายถ่ายเดียว
ได้ลักษณ์รามสองคนแล้วพ้นทุกข์ ไม่ต้องรุกรบรับขับเคี่ยว
อันไอ้ลิงเล็กน้อยพลอยวิ่งเกรียว สักประเดี๋ยวก็จะป่นเป็นจุณไป
แล้วสั่งเสนามารทหารเอก จงคอยจับพิเภกให้จงได้
อสูรพลพวกเราเหล่านี้ไซร้ จงตั้งใจช่วยกันเถิดวันนี้

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานชาญชัยศรี
ชื่นชมสมถวิลยินดี ทำท่วงทีอาจองตรงออกมา
จึ่งยืนสำรวมกายร่ายมนต์ กำบังตาพวกพลยักษา
แล้วเผ่นโผนโจนขึ้นเมฆา เหาะลอยคอยท่าองคต

๗ คำ ๗ ตระ เชิด

๏ บัดนั้น ถูกพาลีมีศักดาปรากฏ
อยู่ยอดเขาอัญชันบรรพต คอยกำหนดวายุบุตรวุฒิไกร
เห็นคว้าง ๆ กลางเมฆเขม้นหมาย ดูกระบี่ชายก็จำได้
หยิบกล่องดวงชีวันทันใด เหาะไปให้ทันดังสัญญา

๗ คำ ๗ เชิด

๏ ครั้นมาประสบพบกัน ถ้อยทีเกษมสันต์หรรษา
จึ่งยื่นกล่องหินศิลา ให้วายุบุตรวุฒิไกร

๗ ๒ คำ ๗

๏ บัดนั้น ขุนกระบินทร์ยินดีจะมีไหน
จึ่งบอกองคตให้เข้าใจ ดังได้ล่อดวงอสุรา
บัดนี้ชวนมันยกทัพ ออกมายับยั้งอยู่ริมภูผา
โน่นแน่แลดูเถิดน้องยา กองทัพเจ้าดงกากุมภัณฑ์
ข้างนี้กองทัพพระหริวงศ์ ปักธงมังกรแดงแสงฉัน
เรารีบไปเฝ้าองค์พระทรงธรรม์ แล้วพากันเหาะดิ่วปลิวมา

๗ ๖ คำ ๗

◎ ครั้นถึงจึงลงจากอากาศ เข้าไปใกล้ราชรถา
บังคมสมเด็จพระจักรา ทั้งพระอนุชาดาวัณย์
แล้วถวายความใจอสุรี แจ้งคดีที่คิดผ่อนผัน
ต่อดวงตาบสกับทศกัณฐ์ รำพันแต่ต้นไปจนปลาย

๑๔ คำ ๑ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระราเมศวันชมสมหมาย
จึงสรรเสริญพี่น้องสองนาย ช่างอุบายผ่อนผันด้วยปัญญา
เราใช้ไปได้สมอารมณ์นึก เหมือนดังศักทศพักตร์ยักษา
ความชอบนั้นพ้นคณนา ยิ่งกว่าข้าเผ้าเหล่าใด
ครั้นแล้วเหลียวมาว่าพระลักษณ์ น้องรักหลงโกรธกระบี่ศรี
เมื่อเขาไม่เป็นเช่นพาที แก้วพี่จะว่าขานประการใด

๑๖ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์กราบก้มบังคมให้ว้
จนจิตอดเอื้อนอายใจ แล้วทูลสนองไปทันที
น้องนี้เบาจิตคิดไม่ถึง จึงกล่าวโทษโกรธของกระบี่ศรี
โทษข้าผิดพ้นพันทวี ตามแต่ภูมีจะเมตตา
อันเล่ห์กลหนุมานในการศึก ถ้าฉลาดหลักหนักหนา
ทั้งซื่อตรงคงสัตย์สัญญา ควรประทานยศถาวานร

๑๖ คำ ๑

◎ บัดนั้น คำแหงหนุมานชาญสมร
จึงทูลพระจักรกฤษณ์ฤทธิรอน ทินกรเกือบบ่ายชายเย็น ๓๙

ข้าจะถวายยักษามาให้ใกล้ จะชูกล่องดวงใจขึ้นให้เห็น
ให้เดือดดาทศเศียรเจียนกระเด็น เย้ยหยันมันเล่นเวลา
ทั้งเครื่องทรงมงกุฎที่ติดมา จะคืนไปให้พระยายักษ์
เมื่อพระองค์จะสังหารอสุร ข้าจะคอยชี้ช่วา
ทูลพลางทางถวายบังคม ตาบาทบรมนาถา
ถอกล่องดวงใจไคลคลา เหาะขึ้นตามสัญญาทศกัณฐ์

๑๔ คำ ๑ เชิด

๏ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรรังสรรค์
หยุดรถอยู่ในไพรวัน กับกุมภัณฑ์พวกพลโยธา
แหงนชะแง้แลเห็นหนุมาน เหาะทะยานอยู่ในเวหา
คิดว่าได้ลักษณ์รามตามสัญญา อสุราสรวลสันต์สนั่นไป
ยืดบหัตถ์ตบหัตถ์ฉัดฉาน เสียงสะท้านทั้งป่าสุธาไหว
กระทืบรถเร่งพลสกลไกร ดากันเข้าไปไม่ย่อท้อ

๑๖ คำ ๑ รัว

๏ ตะโกนก้องร้องเรียกหนุมาน เบื้องโฉนไปนานหนักหนาหนอ
โยนมนุษย์ลงมาอย่ารั้งรอ จะหักคอมันเคียวเด็ดเดียวนัก

๑๒ คำ ๑ เจรจา

๏ บัดนั้น วายุบุตรวุฒิไกรชัยศรี
เห็นยักษามาใกล้ได้ที จึงเหาะลงตรงที่ท่ามกลาง
กระทืบเท้าคึกคักพยักหน้า ทำเหลือกตาอ้าปากฉากถาง

หลอนหลอกตะคอกชู่เกาคาง　　ยื่นขวางหน้ารถทศกัณฐ์

๗ ๔ คำ ๗

เชย ชูกล่องดวงใจขึ้นให้เห็น　　หัวร่อต่อเล่นแล้วเย้ยหยัน
เหวยเจ้าลงกาใจอาธรรม์　　ครั้งนี้ชีวันจะบรรลัย
นี่กล่องของใครเราได้มา　　อสุราจักมั่งหรือไม่
เขม้นมองบ้องหน้าอยู่ว่าไร　　ไม่แผลงอิทธิฤทธิไกรให้คึกคัก
เสี้ยนแรงมือปากมากเสี้ยนเปล่า　　หัวโตโง่เง่าอัปลักษณ์
น่าอายขายหน้าหนักหนานัก　　ไม่รู้จักกลศึกลึกซึ้ง
แต่เราเบื้นกระบี่ดีกว่า　　ต่อดวงอสุราไม่รู้ถึง
อย่าพักโกรธโกรธาทำหน้าดึง　　สักครู่หนึ่งสิบเศี้ยรจะปลิวไป
แล้วยื่นกล่องร้องถามว่าเอาหรือ　　เห็นแบมือก็ตะคอกหลอกให้
เต้นรำทำดีใจ　　เยาะเย้ยไยไพไปมา

๗ ๑๐ คำ ๗ กราวรำ

ร่าย เมื่อนั้น　　ท้าวราพณาสูรยักษา
เห็นประจักษ์จริงแจ้งแห่งคดี　　ที่ให้พระศิขรักษาไว้
เหตุไฉนไยถึงไปต่อดวง　　เอาดวงชีวาตนมาได้
น่าที่ชีวันจะบรรลัย　　จะคิดอ่านแก้ไขอย่างไรดี
ครั้นจะเข้าชิงช่วงเอาดวงจิต　　ก็ขัดครั้นฤทธิกระบี่ศร
ถ้าแม้นฉวยชิงกันไม่ทันที　　มันจะชิงดวงชีวา
จำจะคิดปลอบโยนโอนอ่อน　　อ้อนวอนขุนกระบี่ดีกว่า
คิดพลางทางมีวาจา　　เจ้าหยาบช้าเหลือล้นหนุมาน

เดียแรงพ่อรักใคร่ให้บั่น
ความรักใคร่ไม่มีที่เปรียบปาน
เจ้าก็รู้อยู่แล้วที่บาปบุญ
มากลับทำอันตรายเมื่อปลายมือ
ถึงเราตายฝ่ายเจ้าก็ไม่ดี
อย่าหัวร่อพ่อเลยหนุมาน

ดาวสรรค์ปราสาทราชฐาน
จนไพร่บ้านพลเมืองเดือดอื้อ
ไม่รำพึงถึงคุณของพ่อหรือ
เหมือนไม่ถือความสัตย์ปัญญาณ
คงเป็นที่นินทาว่าขาน
จงให้ทานดวงจิตของบิดา

ไ ๑๔ คำ ไ เจรจา

◎ บัดนั้น
เหวยท้าวเจ้ากรุงลงกา
ไม่รู้หรือว่าพระอวตาร
ตัวท่านเป็นศัตรูคู่สงคราม
ยังมีหน้ามาลำเลิกเดียดเด่า
ไปลักองค์สีดามาไว้
แม้นยังรักโภไคยไอศูรย์
แล้วรับผิดสารภาพที่หยาบคาย
เราสอนสั่งทั้งนี้นักนา
จงคำนับรับคำที่รำพัน

วายุบุตรจึงตอบยักษา
ช่างพูดจาดังเด็กยังเยาว์ความ
เสียงเราเป็นทหารชาญสนาม
จะเอาความสัตย์ธรรม์ฉันใด
ที่โฉดเขลาชั่วช้าหาว่าไม่
กรุงไกรกุมภัณฑ์จึงอันตราย
เอานางทูนเกศามาถวาย
พระนารายณ์ก็จะโปรดโทษทัณฑ์
พระยายักษ์อย่ารังเกียจเดียดฉันท์
จะได้ดวงชีวันอสุรา

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น
แต่ออกชื่อจะให้ส่งองค์สีดา
จึงว่าไอ้ทรชนหนุมาน

ท้าวทศพักตร์ยักษา
อสุราขัดสนพ้นคิด
หยาบช้าสาธารณ์ทุจริต

มิใช่กูสู้รบแพ้ฤทธิ์ จะได้คิดส่งองค์ดาไป
นี่หากว่าดาบสเธอเคดมเชดา จึ่งดวงเอาชีวากูมาได้
เสียทีเลยมิงไว้ ตั้งใจอุปถัมภ์บำรุง
ให้เครื่องยศต่าง ๆ อย่างกษัตริย์ ด้วนแก้วเก้าเนาวรัตน์เรืองรุ่ง
เขารู้ทั่วทั้งเมืองเฟื่องฟุ้ง ยังกลับมุ่งหมายจิตคิดประทุษ
ถึงกูตายภายหลังให้ถือชื่อ ว่าใจซื่อถือสัตย์บริสุทธิ์
มิงกลับใจไปเข้าข้างมนุษย์ เอาเครื่องทรงมงกุฎของกูมา

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ บัดนั้น หนุมานหัวเราะเยาะยักษา
เสแสร้งแกล้งตอบวาจา อสุราอีกสับปลับกับเรา
อันธำมรงค์มงกุฎเครื่องประดับ ให้แล้วยังกลับมาทวงเล่า
ไม่มีอายอดสู้เดยดูเอา ยังด้านหน้าว่าเขามิซื่อตรง
ซึ่งสมบัติพัสถานของท่านให้ เราก็ไม่มีจิตคิดประสงค์
ว่าพลางทางเปลื้องเครื่องทรง โยนไปให้องค์อสุรา

ไ ๖ คำ ไ รัว

◎ แล้วทำสำทับว่ากล่าว เหวยท้าวทศพักตร์ยักษา
มาตรแม้นไม่ส่งองค์ดา จะขยี้ชีวาเสียเดยวนี้

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรจึงตอบกระบี่ศรี
จะให้ส่งองค์ภัควดี ข้อนี้อย่าได้เจรจา

เราเป็นถึงพงศ์พรหมบรมนาถ ไม่เขลาขลาดกลัวชีวังจะสังขาร์
เสียรู้แล้วจะสู้เสียชีวา มิขอส่งองค์ลักษณาวัณย์
เอ็งจงบอกพี่น้องสองมนุษย์ กูจะคงยงยุทธจนอาสัญ
แค่จวนเย็นสุริยาสายัณห์ จะรบกันต่อรุ่งพรุ่งนี้
ว่าพลางทางผินพักตร์มา ตรัสสั่งเสนายักษ์
ให้เดินทัพกลับพลมนตรี คืนเข้าบุรีลงกา

๗ คำ ๗ เชิด

◎ บัดนั้น วายุบุตรวุฒิไกรใจกล้า
ครั้นยักษ์กรีพลไปพารา จึงกลับมาเฝ้าองค์พระหริรักษ์

๗ คำ ๗ เสมอ

◎ กัมเกล้าเคารพอภิวันท์ รำพันทูลแถลงแจ้งประจักษ์
ข้าเย้หยันหยาบช้าว่าขุนยักษ์ จะให้ส่งองค์อัครชายา
ทศกัณฐ์มันไม่ฟังคำ ว่าจะทำศึกสู้จนสังขาร์
แต่ขอเดินจัตุรงค์ไปลงกา ต่อพรุ่งนี้จึงจะมาราวี

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงสวัสดิรัศมี
ฟังคำขุนกระบินทร์กินตี ภูมีแย้มยิ้มพร้อมพราย
จึงสั่งให้พระน้องเป็นกองหน้า เคลื่อนคลาพลขันธ์ผันผาย
ทัพหลังพรั่งพร้อมทั้งไพร่นาย รีบขยายยกกลับไปพลับพลา

๗ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรยักษา
เดินทางมากลางมรคา อสุราร่ำพึงตะนึงคิด

๗ ๒ คำ ๗

โอ้ร่าย ◎ โอ้ว่าครานี้นะอกเอ๋ย ไม่รู้เท่าถึงเลยแต่ลักหนี
หลงเสียงศัตรูเหมือนงูพิษ ไม่พอที่ชีวิตจะวายปราณ
พระนักสิทธิคิดว่าฉลาดเล่า มิรู้เฉลาโฉดกว่าเดียรัจฉาน
อันไอ้ทรชนหนุมาน มันจัณฑาลทำร้ายมาหลายครั้ง
เผาเมืองแล้วมิหนำซ้ำผูกผม จนสาตราอาคมก็คลายขลัง
ตัวมันกับกูคู่ชิงชัง แต่ลำพังแล้วไม่เสียงไว้เฉียงชัย
เพราะงวยงงหลงเชื่อพระสิทธา ว่ามันสามิภักดิ์จึงรักใคร่
มิรู้ไอ้ลงลวงเอาดวงใจ ไปได้จากอาศรมพระนักพรต
อกเอ๋ยโอ้ว่าครานี้ น่าที่ชีวิตจะปลิดปลด
ยิ่งแสนโศกศัลย์รันทด เร่งรถรีบมายังธานี

๗ ๑๐ คำ ๗ เชิด

ร่าย ◎ ครั้นถึงประทับกับเกยลา แล้วตรัสสั่งเสนายักษ์
จงเตรียมพลพหลโยธี พรุ่งนี้เราจะออกไปชิงชัย

๗ ๒ คำ ๗

◎ สั่งเสร็จเสด็จจากรถทรง ดำรงองค์อสุรีมิใคร่ไหว
อาวุธหลุดจากพระหัตถ์ไป อุตส่าห์ฝืนขึ้นใจจรดี

๗ ๒ คำ ๗ เสมอ

◎ เมื่อนั้น โฉมนางมณโฑมเหสี
ทั้งนวดนางกาดอัคคี สาวสนมนารีกำนัลใน
แลไปเห็นองค์เจ้าลงกา เศียรกรซ้ายขวาหามิไหม่
วิปริตผิดประหลาดหลากใจ ก็รีบไปรับเสด็จด้วยพลัน

๗ คำ ๗

◎ ครั้นถึงจึงเห็นอสุรินทร์ เศียรกรพร้อมสรรพทุกสิ่งสรรพ์
ต่างเข้าพยุงจูงจรจรัล มาสุวรรณปราสาททองห้องใน
ค่อยประคองพระองค์ให้ทรงนั่ง บนบัลลังก์แก้วมณีศรีไสย
ช่วยเปลี่ยนเปลื้องเครื่องประดับฉับไว แล้วคลุมไส้สุคนธาวารี
บ้างนบนอบหมอบกรานอยู่งานพัด นวดพันคันหัตถ์ท้าวยักษี
นางมณโฑโศการักสามี นางอัคคีนาคราชเพี่ยงชาดใจ

๗ ๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ทศเศียรสะท้อนถอนใจใหญ่
ด้วมกอดกัลยาโศกาลัย ชลนัยน์นองเนตรแจ้งเหตุการณ์
พี่เบาจิตผิดแล้วนะแก้วตา ไม่เชื่อฟังวาจาเจ้าว่าขาน
หลงเลี้ยงดึงไพรใจพาล พระอาจารย์พามาคิดว่าดี
มิรู้ไอ้วานรท้าย้อนยอก กลับกลอกแกล้งอุบายหน่ายหนี
มันปดโป้โคบุตรพระมุนี เอาดวงชีวิตของพี่ไป
ทั้งดาบสก็ชั่วตัวก็โฉด มิรู้ที่จะโทษใครได้
ชะรอยว่าเวรกรรมทำไว้ จะอาสัญบรรลัยเสียครั้งนี้
พี่กลับมาหวังว่าจะสั่งน้อง ทั้งสองสุดามารศรี

จะได้เห็นพักตราสามี แต่ราตรีนี้แล้วแก้วกัลยา
พรุ่งนี้พระจะออกไปชิงชัย ที่ไหนจะได้คืนมาเห็นหน้า
คงจะตายวายชีพชนมา พี่ขอลาโฉมยงอยู่จงดี

ไ ๑๒ คำ ไ โอด

ร่าย เมื่อนั้น นวลนางมณโฑมเหสี
ได้ฟังวาจาพระสามี เทวีทรงเข้าร่ำไร

ไ ๒ คำ ไ

โอ้ โอ้ว่าพระทูลกระหม่อมเอ๋ย ไม่ควรเลยทรงศักดิ์จะตักษัย
เพราะเชื่อถ้อยฤาษีชีไพร ไว้ใจคิดว่าเป็นอาจารย์
ไปคบค้าไพรีแล้วมิหนำ แนะนำเป็นนายหน้ามาว่าขาน
พาไอ้ทรชนหนุมาน มาจำนงจงผลาญชีวิต
ช่างโฉดเฉาชั่วช้าสารพัน ให้มันล่อลวงเอาดวงจิต
โอ้ว่าตรานี้จะม้วยมิด สุดคิดสุดแค้นแสนทวี
แม้นพระองค์อาสัญวันใด เมียจะม้วยบรรลัยเป็นผี
มิขออยู่ดูหน้าไพรี จะตายตามภูมีไปเมืองฟ้า
ว่าพลางนางทรงแสนเทวษ ชลเนตรพรั่งพรายทั้งซ้ายขวา
ครวญคร่ำร่ำรักภัสดา ทั้งสองกัลยาโศกาลัย

ไ ๑๐ คำ ไ โอด

ร่าย เมื่อนั้น ทศเศียรเศร้าสร้อยละห้อยไห้
อุตส่าห์ฝืนกลืนกลั้นชลนัยน์ ปลอบสองอรไทเทวี
จะน้อยจิตคิดแค้นไปไยเล่า เป็นเวราของเราแล้วเจ้าพี่

จะจำม้วยด้วยกลไพรี่ ค่อยอยู่จงดีเถิดนะน้อง
ขอฝากเหล่าสาวสรรค์กำนัลนาง ชอบผิดคิดบ้างอย่างหมางหมอง
ตัวพี่มิได้อยู่ครอบครอง จะจำพรากจากน้องทั้งสองรา
จงอดอ่อนผ่อนผันกันให้ดี บุญพี่จะหาไม่ไปภายหน้า
เห็นทีพิเภกอนุชา จะได้ผ่านพาราชานี
เจ้าจงยำเยงเกรงกลัว ฝากตัวเขาเถิดมารศรี
เป็นเคราะห์กรรมทำไว้แต่เทวี พรุ่งนี้พยาจะดาตาย

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น นวลนางมณโฑโฉมฉาย
ได้ฟังดังหนึ่งจะวอดวาย ฟูมฟายชลนาจาบัลย์
โอ้ว่าคราวี้จะมอดม้วย ตายด้วยความวิโยคโศกศัลย์
ควรหรือพระองค์ทรงธรรม์ จะหนีไปเมืองสวรรค์ชั้นฟ้า
น้องได้พึ่งบาทบทเรศ์ ดังฉัตรแก้วกั้นเกศเกศ้า
พระคุณของทรงฤทธิ์เหมือนบิดา กล่อมเกลี้ยงเลี้ยงมาจนวันนี้
อกเอ๋ยดังแม่จะแตกดับ ดังเดือนดับดิ้นแดงรัศมี
เคยรองเบื้องบาทาฝ่าธุลี ครั้งนี้จะพึ่งผู้ใด
พิเภกซึ่งเป็นอนุชา เมื่อยจะแลดูหน้ากระไรได้
จะมีแต่เจ็บช้ำระกำใจ ที่ไหนน้องจะคงชีวา
ว่าพลางนางข้อนทรวงทรง ซบลงกับตักท้าวยักษา
ทั้งนางอัคคีกัลยา ก็โศกาเพี้ยงพินาศขาดใจ

ไ ๑๒ คำ ไ โอด

๏ บัดนั้น　　สาวสนมกำนัลน้อยใหญ่
ต่างฟายน้ำตาโศกาลัย　　ร่ำไรรักองค์เจ้าลงกา

ไ ๒ คำ ไ

โอ้ ๏ โอ้ว่าพระองค์พงศ์พรหเมศ　พระคุณเคยปกเกศเกศา
บำรุงเลี้ยงเที่ยงธรรม์ทุกวันมา　ดังบิตุเรศมารดาไม่อาทร
พระรักใคร่ให้บันเบิ่นนิตย์　ราชกิจผิดพลั้งก็ดั่งสอน
เกษมสุขทุกวันนิรันดร　พระจะจรจากข้าฝ่าธุลี
ยามเสวยเคยเฝ้าทุกเช้าเย็น　จะแรมร้างห่างเห็นบทศร์ี
โอ้นิเวศน์เวียงวังครั้งนี้　จะมีแต่เศร้าโศกกวิโยคเย็น
บรรดาข้าละอองบทมาตย์　จะรำคาญเคืองแค้นแสนเข็ญ
จะโศกาอาลัยอยู่ไม่เว้น　ใครเลยจะเบิ่นที่พึ่งพา
จะจำใจไปเบิ่นข้ามนุษย์　แม้นสิ้นสุดชีวีเสียดีกว่า
ร่ำพลางต่างคนข้อนอุรา　ฟูมฟายน้ำตาโศกาลัย

ไ ๑๐ คำ ไ โอด

ร่าย ๏ บัดนั้น　　มโหทรเสนาผู้ใหญ่
ตรวจเตรียมพหลพลไกร　นายไพร่หนีตัวกลัวตาย
เร่งรัดมัดผูกกันองมี่　จับได้ข้างนี้ข้างโน้นหาย
เที่ยวเกาะกุมวุ่นไปทั้งไพร่นาย　เอาแม่ยายพ่อตามาคุมไว้
บ้างบอกบาญชีหนีเร้น　มีอันเบิ่นป่วยเจ็บจับไข้
ทำโพยโบยตีกันมี่ไป　อุตลุดทั้งในลงกา

ไ ๖ คำ ไ เจรจา

◎ พอรุ่งรางสว่างแจ้งสุริยน ก็เตรียมพลกุมภัณฑ์ไว้พร้อมหน้า
แล้วเทียมรถประทับกับเกยสา คอยท่ารับเสด็จอสุรี

๒ คำ

◎ บัดนั้น ฝ่ายพวกอสุรศักดิ์ยักษ์
ต่างปรับทุกข์กันทันที ครั้นจะยับย่อยพลอยตาย
บ้างว่าข้าเห็นตระหนักแน่ สงสารแต่ถูกเมียจะเป็นหม้าย
ทั้งบ่าวไพร่จะกระจัดพลัดพราย พูดพลางต่างฟายน้ำตา
บ้างบ่นว่าข้าเองอกจะตราก เมื่อจะทำขันหมากกันเดือนหน้า
มาตรแม้นม้วยมุดสุดชีวา เสียแรงหาหอห้างค้างเปล่าไป
ต่างคนอดเข่าเจ่าจุก เป็นทุกข์เป็นร้อนถอนใจใหญ่
บรรดาพวกพหลพลไกร จิตใจไม่เป็นสมประดี

๔ คำ

◎ เมื่อนั้น ท้าวทศพักตร์ยักษ์
แต่โห่กลั่งมณโฑเทวี อสุรีระทดระทวยกาย
ได้ยินเสียงฆ้องยามย่ำรุ่ง เสียวสะดุ้งหวาดหวั่นขวัญหาย
สลดจิตด้วยชีวิตจะวางวาย แสนเสียดายสาวสรรค์กัลยา
จึงตรัสถามมณโฑเทวี แก้วพี่ยุยอดเสนหา
สว่างแสงสุริยันถึงสัญญา ผัวรักจักลาไปชิงชัย
สิ่งใดที่ได้ประมาทเจ้า นงเยาว์จงยกโทษให้
อย่าเป็นเวรเวราข้างหน้าไป ดวงใจค่อยอยู่จงดี

๔ คำ

◎ เมื่อนั้น นวลนางมณโฑมเหสี
กราบกับบาทาพระสามี เทวีโศกศัลย์รำพันวอน

๗ ๒ คำ ๗

โอ้ ◎ โอ้ว่าพระองค์ทรงเดช จงโปรดเกศหยุดยั้งมั่งก่อน
อันดวงใจไปอยู่กับวานร ออกราญรอนก็จะปราชัย
ซึ่งพระรามเคืองแค้นแสนสาหัส อันจะชิงสมบัตินั้นหาไม่
เพราะสีดามาอยู่กรุงไกร เขาจึงได้ตามมาราวี
แม้นพระองค์ส่งนางไปให้เขา พาราเราก็จะสุขเกษมศรี
อสุรศักดิ์ยักษาทั้งชาติ จะได้พึ่งภูมิลับไป
แม้นสิ้นบุญพระองค์ทรงศักดิ์ เมียรักจักพึ่งผู้ใดได้
น่าที่ชั่วนี้จะบรรลัย ร่ำพลางสะอื้นไห้โศกา

๗ ๔ คำ ๗ โอด

ร่าย ◎ เมื่อนั้น ท้าวทศพักตร์ยักษา
ฟังเมียรักร่ำจำนรรจา จะให้ส่งสีดาเทวี
จึงแกล้งตรัสเจ้าโดมโฉมงาม เจ้าว่าด้วยความรักพี่
ครั้นจะส่งนางไปให้ไพรี ก็เป็นที่อัปยศอดอาย
แต่เราประจญรณรงค์ จนสุดสิ้นฌาติวงศ์ทั้งหลาย
ครั้นภัยมาถึงตัวกลัวตาย จะมีแต่ความกระหายนินทา
สุดที่พี่จะของ้อมนุษย์ แม้นม้วยมุดชีวีเสียดีกว่า
ตามกุศลผลกรรมได้ทำมา แก้วตาอย่าทรงโศกี
ปลอบนางพลางระงับดับเทวษ ภูเบนทวงศ์พรหเมศเรืองศรี

ถึงวอดวายไม่เสียดายชีวี พอให้มีเกียรติยศปรากฏไว้
จะออกไปรณรงค์สงคราม ให้ลักษณ์รามพิศวงหลงใหล
แล้วกลืนกลั้นกันแสงแข็งพระทัย สำรวมใจร่ายเวทวิทยา

ไ ๑๒ คำ ไ ตระ

๑ รูปกายกลายจากอสุรี เหมือนโกสีย์เจ้าไตรตริงษา
เสด็จจากแท่นแก้วแววฟ้า มาสระสรงคงคาวารี

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

ไทน ๑ พนักงานไขสุหร่ายดังสายฝน ต้องสกลกายายักษ์
ลูบไล้สุคนธามาลี นางอยู่งานพัชนีรำเพยพัด
ล้อมใส่สนับเพลาเชิงกระหนก ภูษายกพื้นแดงแย่งครุฑอัด
ฉลององค์เกราะสุวรรณกระสันรัด บั้นเหน่งเพชรเตร็จตรัจจำรัสเรือง
ตาบทิศทับทรวงดวงกุดั่น สังวาลวรรณสายสร้อยห้อยเฟื่อง
ทองกรแก้วจินดาค่าเมือง ธำมรงค์เพชรเรืองเรือนสุบรรณ
ทรงมงกุฎแก้วแววจับ กรรเจียกจรแจ่มจับสุริย์ฉัน
แล้วทรงศรจรจากห้องสุวรรณ มเหสีสาวสรรค์ก็ตามไป

ไ ๔ คำ ไ เพลงช้า

ร่าย ๑ ถึงที่เกยแก้วสุริย์กานต์ พระยามารสะท้อนถอนใจใหญ่
ทอดพระเนตรพหลพลไกร เห็นสร้อยเศร้าเหงาไปทั้งไพร่นาย
ท้าวยิ่งโศกศัลย์ผันพระพักตร์ มาดูมิ่งเมียรักแล้วใจหาย
ให้ละห้อยละเหี่ยเสียดาย ระทวยกายมิใคร่จะไคลคลา

ไ ๔ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น นวลนางมณโฑเสน่หา
เข้าล้วมลอดกอดบาทภัสดา โศกาครวญคร่ำร่ำไร

๗ ๒ คำ ๗ โอด

ไอ้๏ โอ้ว่าพระทูลกระหม่อมแก้ว จะทิ้งเมียเสียแล้วหรือไฉน
จงโปรดเกล้าเกศาพาไป ไม่เคยไกลบาทาฝ่าธุลี
ถึงมอดม้วยบรรลัยก็ไม่คิด เอาชีวิตรองบาทบทศรี
แม้นทอดทิ้งเมียไว้ในบุรี ก็จะมีแต่ความทุกข์ร้อน
จงทรงพระขรรค์พิฆาต พิฆาตฆ่าเมียเสียก่อน
พระจึ่งยกโยธาพลากร ไปราญรอนรบพวกไพรี
ทูลพลางทางทรงโศกา กราบบาทพระยายักษ์
ทั้งกำนัลนักสนมไม่สมประดี ต่างตีอุราจาบัลย์

๗ ๔ คำ ๗ โอด

ร่าย๏ เมื่อนั้น ทศเศียรแสนวิโยคโศกศัลย์
แสนสงสารน้ำคำที่รำพัน สุดที่จะกลั้นโศกาลัย
ดดองค์ลงแอบอัครเรศ ชลเนตรแถวถั่งหลั่งไหล
โอ้เจ้าพุ่มพวงดวงใจ จะหาไหนได้เหมือนเทวี
อย่ากันแสงโศกศัลย์รันทด ล่างกำสรดเสียมั่งพี่
จะคิดตามพี่ไปไยมิ ไพรีจะดินินทา
โฉมยงจงอยู่นิเวศน์วัง คอยฟังข่าวพี่ดีกว่า
แม้นม้วยมุดสุดสิ้นชนมา อย่าให้เวทนาในแผ่นภพ

จงชวนเหล่าสุริย์วงศ์พงศ์พันธุ์ ออกไปช่วยกันปลงศพ
พี่จะลามารศรีไปที่รบ พลางซบพักตร์ลงทรงโศกา

ฯ ๑๐ คำ ฯ โอด

๏ ครั้นค่อยคลายวิโยคโศกศัลย์ พอสุริยันร้อนแรงแสงกล้า
สมควรจวนได้เวลา อสุราสละรักหักใจ
จับพระแสงศรทรงองอาจ ให้เคลื่อนราชรถาเข้ามาใกล้
เสด็จขึ้นรถแก้วแววไว ขับพลสกลไกรยาตรา

ฯ ๔ คำ ฯ กราว

โอ้ร่าย ๏ ครั้นออกมานอกทวารวัง เหลียวหลังดูนิเวศน์ของยักษา
เสมอเหมือนเมืองสวรรค์ชั้นฟ้า อสุราเพ่งพิศคิดอาลัย
โอ้เสียดายปรางค์มาศปราสาทศรี ตั้งแต่นี้มิได้มาอาศัย
สงสารเหล่าสาวสรรค์กำนัลใน จะเปลี่ยวเปล่าเศร้าใจจาบัลย์
พระกอดกรถอนสะอื้นยืนตะลึง จนรถามาถึงสวนขวัญ
หอมหวนบุบผาสารพัน ทรงคันธรสรื่นรัญจวน
นึกเสียดายสีดานารี ยังอยู่ที่ตำหนักห้างกลางสวน
พี่ตั้งแต่อดออมถนอมนวล สู้สงวนไว้ถึงสิบสี่ปี
คิดว่าเสร็จสงครามรามลักษณ์ จะตั้งเป็นเอกอัครมเหสี
มาสิ้นวาสนากันเสียวันนี้ อสุรีถอนใจอาลัยลา
แล้วแลดูพลนิกายนายไพร่ ไม่มีใครบันเทิงเริงร่า
ทั้งธงฉัตรสารพัดจะผิดตา ดังศิลาแท่งทาบไม่ปลาบปลิว
อันองค์อสุราพระยามาร ก็บันดาลอิดโรยโหยหิว

ต้นไม้รายทางอยู่เบื้นทิว ดมจะฉิวชายใบก็ไม่มี
พิเคราะห์เห็นเบื้นต่างหลากประหลาด ยิ่งหวั่นหวาดวิญญาณ์ยักษ์
อุตส่าห์ฝืนอารมณ์ข่มประดิ์ รีบเร่งโยธีคลาไคล

ไ ๑๖ คำ ไ เชิด

ร่าย ครั้นถึงทิวรณรงค์ยุงยุทธ จึ่งให้หยุดพลนิกายนายไพร่
ตั้งกองตรวจกันมั่นไว้ มิให้ใครขาดหน้าตา

ไ ๒ คำ ไ รัว

ซ้ำ เมื่อนั้น พระศรีภพลบโลกนาถา
สถิตนั่งยังสุวรรณพลับพลา พร้อมพร้อมท้าวพระยาเสนาใน
พระรำพึงถึงสีดานารี แก้วพี่เพื่อนพิศมัย
วันนี้ทศกัณฐ์จะบรรลัย พี่จะได้ไปรับกลับมา
แต่นั่งคะนึงนึกตรึกตรอง จนสุริย์ฉายสายส่องแสงกล้า
ถึงกำหนดทศกัณฐ์อัญญา จะยกทัพออกมาราวี

ไ ๖ คำ ไ

ร่าย จึงดำรัสตรัสสั่งสุครีพ จงเร่งรีบจัดพลกระบี่ศรี
เราจะยกยาตราเวลานี้ ไปต่อตีกับองค์เจ้าลงกา

ไ ๒ คำ ไ

◎ บัดนั้น สุครีพรับสั่งใส่เกศา
นบนอบประนมบังคมลา ออกมาเร่งรัดจัดพล

ไ ๒ คำ ไ ประถม

ยานี ๏ เกณฑ์หมู่ทหารชาญฉกรรจ์ ล้วนเข้มขันเคยศึกฝึกฝน
กองหน้าวาหุโรมฤทธิรณ เคยประจญกุมภัณฑ์ไม่ครั่นคร้าม
ปีกซ้ายสุรเสนเสนา ปีกขวาสุรกานต์ชาญสนาม
วานรินทร์นิลขันเคยสงคราม เป็นกองหลังตั้งตามกระบวนยุทธ
ทนายปืนแบกปืนดื่นดาษ ใส่เสื้อสักหลาดผาดผุด
บ้างโพกผ้าลงยันต์กันอาวุธ คาดตะกรุดดอกเดียวเขี้ยวหมูตัน
ต่างตนรนราญในการศึก ห้าวฮึกกำแหงแข็งขัน
แล้วเตรียมรถสหัสสนัยน์เวชยันต์ ประทับท่าทรงธรรม์ยาตรา

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย ๏ เมื่อนั้น องค์พระราเมศเชษฐา
จึงดำรัสตรัสชวนอนุชา เสด็จมาโสรจสรงสาคร

ฯ ๒ คำ ฯ *เสมอ*

โทน ๏ สององค์ขัดสีวารีรด น้ำดอกไม้ใสสดเกสร
ทรงสำอางอบอายขจายจร สนับเพลาเชิงงอนอ่อนละมุน
ภูษาแย่งกระหนกยกพื้นตอง ฉลององค์ลายทองสลับปตุ่น
เจียรบาดตาดติดเงินดุน ห้อยหน้าตาชุนชายแครง
ตาบทิศทับทรวงดวงกุดั่น สังวาลวรรณพลอยประดับระยับแสง
คาดเข็มขัดรัดสายลายแทง ทองกรแก้วแดงดวงมณี
ขำมรงค์เรืองระยับประดับเพชร มงกุฎเก็จแก้วจำรัสรัศมี
ต่างทรงศรสิทธิ์ฤทธี จรลีมายังเกยลา

ฯ ๘ คำ ฯ *บาทสกุณี*

ร่าย
◎ ขันทรงเวชยันต์บัลลังก์ พระลักษณ์นั่งหน้าราชรถา
ให้เคลื่อนคลายขยายยกยาตรา โยชาโห่ฉาวกราวเกรียว

ไ ๒ คำ ไ *กราวนอก*

โทน
◎ รถเอยรถทรง กำกงแก้วมณีสีเขียว
แอกงอนอ่อนระหงธงเทียว เทียมสินธพกะเฬียวดำพอง
เครื่องสูงชุมสายรายรัตน์ กรรชิงฉัตรพรายแพรวเบื้นแถวท่อง
เสียงสังข์เสียงแตรแซ่ซ้อง ฆ้องกลองก้องดังกังสดาล
วานรโห่สนั่นครั่นครืน สะเทือนพื้นภพไตรไพรสาณฑ์
ทุกเทพเทวัญชั้นวิมาน เผยบานแกลช่วยอวยพร
บ้างโปรยปรายบุบผาบาริชาติ เกลื่อนกลาดกลางทางหว่างสงฆ
พระเร่งรี่บโยธาพลากร วานรแห่แหนแน่นไป

ไ ๔ คำ ไ *เชิด*

ร่าย
◎ ครั้นถึงทัณฑผลรณรงค์ แลเห็นธงทัพยักษ์ปักไสว
ทั้งโยธาพลสกลไกร นับแสนแน่นในพนาวา
เห็นจอมพลตื่นบนรถทรง เหมือนองค์เจ้าไตรตรึงษา
จึงตรัสถามพิเภกโหรา ใครยกมามิใช่ทศพักตร์

ไ ๔ คำ ไ

◎ บัดนั้น พิเภกพิศดูรู้ประจักษ์
จึงก้มเกล้ากราบทูลพระหริรักษ์ คืออง์ท้าวทศพักตร์อยู่บนรถ
แต่หากแกล้งแปลงกายกลายเพศ เหมือนตรีเนตรออกมาให้ปรากฏ

ด้วยเบื้องวันบรรลัยจะไว้ศ์ จงทราบบทมาลย์พระผ่านฟ้า

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงฟังไม่กังขา
ให้ยับยั้งตั้งพลโยธา คอยท็อสุราจะราญรอน

๗ ๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ท้าวราพณาสูรชาญสมร
เห็นมนุษย์สองรากับวานร ยกมาราญรอนราว์
ให้ครั่นคร้ามขามในฤทัยนัก พระยายักษ์องค์สั่นขวัญหนี่
มานะนิ่กอายโจแก่ไพรี่ ทำเบิ่นที่ฮึกฮักศักดา
จับพระแสงแกล่วกวัดตรัสสั่ง เหวยนายทัพทั้งซ้ายขวา
เร่งขับพหลพลโยธา เข้าไล่เข่นฆ่าไพรี่

๗ ๖ คำ ๗

◎ บัดนั้น มโหทรรับสั่งใส่เกศี่
ให้ยกรองลำคัญขันทันที่ ขับพลอสุรีเข้าชิงชัย

๗ ๒ คำ ๗

◎ บัดนั้น พวกอสูรหมู่มารน้อยใหญ่
ต่างตนขยั้นพรั่นใจ มิใคร่จะรอต่อตี่
ตั้งแต่ท่าว่าดาบเงื้อหอก ทำกระหยับกลับถอยจะวิ่งหนี่
ตัวนายไล่ต้อนโยธี เข้าตีทัพหน้าวานร

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

๏ บัดนั้น พลกระบี่ห้าวหาญชาญสมร
ไม่หลีกหลบรบรุมตะลุมบอน ราญรอนไล่รุกบุกบัน
ขันเหี้ยมบ่าคว้าชิงอาวุธ ประจัญจับสับประยุทธเหี้ยนหัน
โลดไล่กระชิดติดพัน พิฆาตฟาดฟันอสุรา

๑๔ คำ ๑ เชิด

๏ บัดนั้น ฝ่ายหมู่อสุรศักดิ์ยักษา
รับรองป้องกันกายา ระวังตัวกลัวชีวาจะวายปราณ
รบพลางเหลียวพลางเห็นห่างนาย ก็แยกย้ายหนีไปในไพรสาณฑ์
พลกระบี่ไล่บุกรุกราญ หมู่มารแตกพ่ายกระจายไป

๑๔ คำ ๑ เชิด

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรอสุริย์วงศ์เบ็นใหญ่
เห็นไพร่พลแตกยับทั้งทัพชัย พวกลิงไล่ห้ำหั่นฟันฟอน
ยิ่งกริ้วโกรธโดดลงจากรถา อสุรากวัดแกว่งพระแสงศร
เข้าไล่ตีโยธาวานร ด้วยกำลังฤทธิรอนอสุรา
เห็นพวกพลย่นย่อไม่รอรับ ยิ่งตำทับหวดซ้ายป่ายขวา
ไล่รุกบุกบันกระชั้นมา จนถึงหน้ารถทรงองค์พระราม

๑๖ คำ ๑ เชิด

๏ เมื่อนั้น พระนารายณ์อวตารชาญสนาม
เห็นรูปเจ้าลงกาสง่างาม ให้มีความเมตตาปรานี
น้อยหรือทศกัณฐ์วันจะตาย ช่างแปลงกายคล้ายกันกับโกสีย์
งามรับศรรพลันทั้งอินทรีย์ รัศมีสันโสภา

ดังทองคำธรรมชาติผาดผุด เลิศล้ำบุรุษในแหล่งหล้า
พิศวงหลงใหลไปมา มิได้พิฆาตฆ่ากุมภัณฑ์

๑๖ คำ ๑

◎ บัดนั้น วายุบุตรฤทธิแรงแข็งขัน
อยู่ริมรถาเวชายันต์ คอยชิงชัยวันเจ้าลงกา
มองเขม้นเห็นพระอวตาร ไม่แผลงผลาญทศพักตร์ยักษา
จึงทูลพระหริรักษ์จักรา ผ่านพ้นอย่าได้ถึงมงค์
พระอนุชามารบอินทรชิต เจียนจะสิ้นชีวิตด้วยพิศวง
เชิญเสด็จทรงธรรม์ถันศรทรง สังหารองค์ราพณ์ร้ายให้วายปราณ

๑๖ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิ์ล้ำสุริย์ฉาน
ฟังคำกำแหงหนุมาน ทัดทานถูกทำเนียบเปรียบปราย
จึงจับศรศักดาวราฤทธิ์ จงจิตจะพิฆาตมาดหมาย
เขม้นดูรูปนิมิตคิดเลี่ยงตาย มิใคร่จะสิ้นสายศรทรง

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น ทศกัณฐ์เห็นพระรามตะลึงหลง
ได้ที่กระทืบบาทอาจอง ทะยานขึ้นรถทรงยงยุทธ

๑๒ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระตรีภพรับรัสประยุทธ
เงื้อดเงื้อศิลป์ชัยวัยวุฒิ ดิทศเศียรทรุดซวนไป
แล้วลงจากรถาเวชายันต์ เข้าหักโหมโรมรันรุกไล่

ประจัญจับรับรองว่องไว ชิงชัยกระชิดติดพัน

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น ทศเศียรเจียนชีวาจะอาสัญ
แข็งใจรับรองป้องกัน ยืนยันก่งศรจะรอนราญ

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระรามฤทธาศักดาหาญ
จึ่งขึ้นศรวิรุณจักรวาล ยิงแย้งแผลงผลาญเจ้าลงกา

ฯ ๒ คำ ฯ เชิดฉิ่ง เชิดกลอง

๏ ศรศักดิ์ปักอกอสุรินทร์ สุดสิ้นกำลังล้มถลา
หนุมานก็ขยี้ชีวา อสุราอาสัญบรรลัย

ฯ ๒ คำ ฯ โอด

๏ บัดนั้น พิเภกเข้าประคองแล้วร้องไห้
เห็นพี่ยาอาสัญบรรลัย รูปกายกลายไปเป็นอสุรา
ยิ่งระทวยระทดสลดจิต ให้คิดสังเวชพระเชษฐา
ส้วมสอดกอดศพซบพักตรา โศกาสลบไปไม่สมประดี

ฯ ๔ คำ ฯ โอด

๏ เมื่อนั้น พระรามทรงสวัสดิ์รัศมี
เห็นพระยาพิเภกอสุรี ร่ำไรรักพี่สลบไป
เสด็จเข้าไปชิดคิดสงสาร จึ่งสั่งให้ทหารเข้าแก้ไข
เห็นกลับคืนฟื้นกายค่อยคลายใจ ภูวนัยจึ่งมีบัญชา
ดูก่อนพิเภกกุมภัณฑ์ จงดับความโศกศัลย์เสียดีกว่า

พาพวกจตุรงค์ไปลงกา ปลงศพเชษฐาตามชอบใจ
ตรัสพลางทางสั่งเสนี ให้เลิกพลโยธีทัพใหญ่
วานรโห่ร้องก้องพงไพร กลับไปที่ประทับพลับพลา

๗ คำ ๗ เชิด

๏ บัดนั้น ฝ่ายมโหทรมารยักษา
เที่ยวกู่ก้องร้องเรียกโยธา เข้ามาเฝ้าพิเภกพร้อมกัน
ต่างถวายบังคมก้มกราบ หมอบราบเกรงกลัวจนตัวสั่น
บ้างฟูมฟายน้ำตาจาบัลย์ ร้องไห้รักทศกัณฐ์ก้องไป

๗ คำ ๗ โอด

๏ เมื่อนั้น พิเภกผู้มีอัชฌาสัย
ให้นายหมวดตรวจตราพลไกร ทั้งนายไพร่เหลือตายหลายพัน
จึงสั่งให้เชิญศพเจ้าลงกา ขึ้นใส่ราชรถาผายผัน
ออกจากสมรภูมิไพรวัน ริบร้นพลขันธ์เข้ากรุงไกร

๗ คำ ๗ เชิด

๏ ครั้นถึงนครเรศนิเวศน์วัง เข้ายังพระโรงทองผ่องใส
นั่งเหนือแท่นแก้วแววไว เสนาในนอบน้อมพร้อมพรัก
จึงสั่งเปาวนาสูรเสนี จงบอกสองมเหสีมีศักดิ์
อันองค์ทรงยศทศพักตร์ พระยายักษ์สิ้นชีวันบรรลัย
เราจะเชิญโฉมยงองค์สีดา ไปเฝ้าพระจักราเบื้องใหญ่
ให้สองนางพาสนมกรมใน ออกไปตามเสด็จกลับยา
แล้วจัดแจงเกณฑ์แห่แตรสังข์ ให้พร้อมพรั่งไพร่นายทั้งซ้ายขวา

กับทั้งบุษบกแก้วแววฟ้า ตรวจตราเตรียมกันให้ทันการ

ไ ๔ คำ ไ

◎ บัดนั้น เสนาคำนับรับบรรหาร
มาสั่งเวรเกณฑ์ตามพนักงาน จัดการพร้อมไว้มิได้ช้า

ไ ๒ คำ ไ

◎ แล้วเข้ามาที่ประตูหูช้าง สั่งให้เหล่าท้าวนางออกมาหา
จึ่งเล่าแถลงแจ้งกิจจา ตามบัญชาพิเภกอสุรี

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ บัดนั้น ท้าวนางอกสั่นขวัญหนี
ร้องไห้พลางทางรีบจรลี ไปยังที่ปรางค์มาศปราสาทชัย

ไ ๒ คำ ไ ชุบ

◎ เข้าในห้องทองเห็นสองนาง กราบพลางทางสะอึกสะอื้นไห้
แล้วแจ้งความตามคำเสนาใน ทูลองค์อรไทเทวี

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น นวลนางมณโฑโฉมศรี
ทั้งนวลนางกาลอัคคี รู้ว่าสามีมรณา
สองกรขยี้นทรวงกันแสงให้ ดังใครมาตัดเอาเกศา
ระทวยองค์ลงกับที่ไสยา ฟูมฟายชลนาจาบัลย์

ไ ๔ คำ ไ โอด

◎ โอ้ โอ้ว่าพระทูลกระหม่อมแก้ว มาคลาดแคล้วบรรลัยไปสวรรค์
ดังเดือนดับดับแสงสุริยัน นับวันนับเดือนจะเลือนดับ

แต่ก่อนยกโยธาไปราวี ไม่ช้านานบ่านนี้เสด็จกลับ
น้องอยู่หลังตั้งใจจะคอยรับ พระมาดับสูญสิ้นชนมา
แสนสงสารบ่านนี้ภูวนาถ บรรลัยไปอนาถอนาถา
จากแสนสมบัติขัตติยา ข้างข้าบาทบริจาไม่เห็นใจ
เสียแรงเลี้ยงเมียไว้ให้เป็นสุข เมื่อท้าวทุกข์หาได้แทนพระคุณไม่
ร่ำพลางทางทรงโศกาลัย สลบไปไม่เป็นสมประดี

๗ ๔ คำ ๗ โอด

ร่าย
◎ บัดนั้น ท้าวนางอกสั่นขวัญหนี
ต่างคนเข้าประคองสองเทวี โศกีอึงคะนึงไป
ร้องเรียกเหล่าสาวสนมกำนัล ให้อยู่งานนวดฟั้นแก้ไข
บ้างเชิญสุคนธามาลูบไล้ อรไทก่อยพันสมประดี

๗ ๔ คำ ๗ เจรจา รัว

◎ เมื่อนั้น ทั้งสององค์อัคเรศมเหสี
กันแสงทรงโศกาถึงสามี ดังชีวิโตมฉายจะวายปราณ
แล้วแข็งขืนกลืนกลั้นชลนัยน์ นางมิได้แต่งองค์สรงสนาน
ชวนเหล่าสาวสนมนงคราญ ออกมาหน้าพระตานทันที

๗ ๔ คำ ๗ เพลงช้า

◎ เมื่อนั้น จึ่งพระยาพิเภกยักษ์
เห็นสองอัคเรศเทวี กับสนมนารีมาพร้อมกัน
จึ่งให้บุตรนางสุวรรณกันยุมา ขึ้นนั่งหน้าบุษบกเฉิดฉัน
อันวงศาอสุรินทร์สิ้นทั้งนั้น จัดกันเป็นคู่เคียงเรียงมา

ให้สองมเหสีมียศ อยู่ชั้นลดบุษบกทั้งซ้ายขวา
พร้อมพรั่งตั้งกระบวนโยธา เคลื่อนคลาออกจากวังใน

ฯ ๖ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงที่สวนอุทยาน ให้หยุดพวกพลมารน้อยใหญ่
พากันลีลาคลาไคล เข้าไปยังตำหนักนางสีดา

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ ต่างถวายบังคมก้มเกล้า หมอบเฝ้าโฉมยงอยู่ตรงหน้า
จึ่งทูลแถลงแจ้งกิจจา ตัวข้านี้น้องทศกัณฐ์
ชื่อพิเภกโหราเป็นข้าบาท พระนารายณ์ธิราชรังสรรค์
บัดนี้พระองค์ทรงธรรม์ สังหารทศกัณฐ์สิ้นชีวี
ข้าจึ่งมาพาพวกประยูรยักษ์ มาเฝ้าองค์นงลักษณ์มเหสี
ขอเชิญเสด็จจรลี ไปเฝ้าพระจักรีที่พลับพลา

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น นวลนางสีดาเสนหา
รู้ว่าพระยามารมรณา กัลยาสมถวิลยินดี
จึ่งเอื้อนโอษฐ์โอภาปราศรัย ขอบใจพิเภกยักษี
ซื่อตรงจงรักพระจักรี ผู้ใดไม่มีเทียมทัน
เราอยู่ในสวนศรีกับตรีชฎา ก็แสนสุดทรมาเพียงอาสัญ
เช้าค่ำพร่ำแต่ปรับทุกข์กัน ไม่เว้นวันเวลาโศกาลัย
จนถึงสิบสี่ปีไม่มีสุข ตั้งแต่ทุกข์แทบเลือดตาไหล
บัดนี้สิ้นเคราะห์กรรมที่ทำไว้ จะได้ไปเฝ้าพระหริรักษ์

ว่าพลางทางชวนศรีชฎา ดีดาเข้าไปในตำหนัก
ผลัดภูษาชุบสรงทรงสะพัก นงลักษณ์สระสนานสำราญกาย

๑๐ คำ ๑ เสมอ

ชมดลาด ◎ ทรงสุคนธ์ปนทองชมพูนุท นางสุจิตราเอามาถวาย
กรีดพระหัตถ์ผัดพักตร์พรรณราย เบญกายกรายกรานอยู่งานพัด
ภูษาสำหรับทรงบรรจงจับ จัดกลีบกรีดกรายปลายพระหัตถ์
สะอิ้งแก้วกุดั่นกระสันรัด คาดเข็มขัดประจำยามอร่ามตา
ห่มสไบตาดทองรองซับ สร้อยนวมสวมทับพระองค์สา
สังวาดแก้วโกมินจินดา ตาบประดับทับอุรารูจี
ทองกรซ้อนสวมซ้อพระหัตถ์ ประดับเพชรพลอยจำรัสรัศมี
ขำมรงค์ดงยาราชาวดี ทรงศิโรเพชฐ์นพรายพรรณ

๘ คำ ๑

ร่าย ◎ แล้วชวนอสุรีศรีชฎา กัลยาอ่างเยื้องผายผัน
พร้อมฝูงสุรางค์นางกำนัล จรจรัดมายังเกยดา

๒ คำ ๑ เพลงช้า

◎ บัดนั้น พิเภกบังคมก้มเกศา
จึงเชิญภัควดีดีดา ทรงมหาบุษบกพรายพรรณ
บรรดานางอสุรีมียศ อยู่ชั้นลดเรียบเรียงเคียงคั่น
สังข์แตรแห่แหนแน่นนัน ออกจากสวนขวัญทันที

๘ คำ ๑ กลองโยน

◎ เมื่อนั้น นางสำมนักขายักษ์
รู้ว่าวงศ์อสุรี ไปเฝ้าพระจักรีทพลับพลา
ให้นึกกลัวด้วยตัวเป็นต้นเหตุ พระราเมศไม่อินังขังหนักหนา
ครั้นมิไปไม่พ้นพระอาญา เธอจะทาระกรรมทำประจาน
จำจะออกไปเฝ้าด้วยเขามั่ง จะได้ฟังผ่านฟ้าว่าขาน
เผื่อจะหายกริ้วโกรธโปรดปราน เป็นแต่เพียงพนักงานก็สมคิด
ดำริแล้วแต่งองค์ทรงเครื่อง ย่างเยื้องยักไหล่ใส่จริต
เดินดูตัวเองเพ่งพิศ รำพึงคิดถึงพระรามมาตามทาง

๑๔ คำ ๑ เชิด

◎ ครั้นทันท้ายพลกระบวนแห่ ค่อยเฉลียบเคียงเฉียงแลอยู่ห่างห่าง
ก้มก้มเงยเงยเสยผมพลาง ให้กลัวนางสีดานารี
เข้าปนเหล่าสาวสรรค์กำนัลใน จะพูดจากับใครเขาเมินหนี
ยิ่งขวยเขินเดินสะดุดปัถพี อสุรีก้มหน้าคลาไคล

๑๔ คำ ๑ เชิด

◎ บัดนั้น พิเภกผู้มีอัชฌาสัย
เร่งรีบรี้พลสกลไกร เข้ามาใกล้กองทัพพลับพลา
พอพระหริรักษ์จักรี เสด็จออกเสด็จอยู่ข้างหน้า
ให้หยุดทัพยับยั้งโยธา แล้วทูลเชิญสีดานารี

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น นวลนางสีดามารศรี
ครั้นมาถึงพลับพลาพระสาม เทวีนึกตรึกตรา

แม้นจะเข้าเฝ้าแหนเหมือนแต่ก่อน ฉวยภูธรแหนงหน่ายจะอายหน้า
จำจะเฝ้าอยู่เพียงหน้าพลับพลา จะบัญชาโปรดปรานประการใด
คิดแล้วลงจากที่นั่งทรง พร้อมฝูงอนงค์น้อยใหญ่
พิเภกนำเสด็จคลาไคล เข้าไปเฝ้าพระอวตาร

๗ คำ ๗ เสมอ

◎ ครั้นถึงจึงบังคมก้มเกล้า หมอบเฝ้าฝ่านฟ้าตรงหน้าฉาน
คอยสดับตรับรสพจมาน จะถอดโอษฐ์โปรดปรานประการใด

๗ ๒ คำ ๗

ช้า ◎ เมื่อนั้น พระราเมศรัศมีศรีใส
เห็นองค์สดีดายาใจ ภูวนัยสมถวิลยินดี
พระพิศพักตร์อัคเรศรำพึงคิด จะเรียกหามาชิดก็ไม่ที่
ด้วยพลัดพรากจากไปเสียหลายปี ถึงจะดีก็ไม่สิ้นนินทา

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย ◎ จำจะแกล้งแสร้งพูดประภาษพ้อ ให้หายข้อพะวังกังขา
ดำริพลางทางมีพจนา ดูก่อนสีดาดวงใจ
พี่ผู้ทำสงครามข้ามสมุทร สัประยุทธผลาญยักษ์ศักษัย
แสนยากปีมขี้วันจะบรรลัย เพราะจะใคร่พบองค์นงคราญ
เจ้าไปอยู่ลงกาธานี เห็นจะมีความสุขเกษมสานต์
อันองค์เจ้าลงกาพระยามาร โปรดประทานสิ่งใดให้เทวี

๗ ๖ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น นวลนางสุดามาศศรี
ได้ฟังดังต้องสายสุนี มิรู้ที่จะทูลให้เห็นจริง
จึงบังคมก้มพักตร์พจนารถ อันข้าบาทยากเย็นเพราะเบื้นหญิง
จะว่าไปไม่มีที่อ้างอิง ใครจะเล็งเห็นจริงที่ในใจ
เว้นแต่กองเพลิงกาลถ่านอัคนี จะเป็นที่พึ่งพาของข้าได้
ขอพระองค์จงสั่งให้กองไฟ ที่ในหน้าพลับพลาเวลานี้
ข้าจะตั้งความสัตย์อธิษฐาน สาบาลต่อเบื้องบทศรี
แล้วจะตุยเข้าไปในอัคนี ถ้าแม้นชั่วชีวังวายปราณ

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิ์ล้ำสุริย์ฉาน
ได้ฟังโฉมยงนงคราญ เบิกบานชื่นชมสมคิด
จึงว่าพ่อนี้รู้แล้ว ว่าน้องแก้วซื่อสัตย์สุจริต
แต่ตกไปในมือบัจจามิตร ที่ไม่เล็งเห็นจิตจะนินทา
ซึ่งเจ้าจะตุยไฟไว้ยศ ให้ปรากฏก็ตามปรารถนา
พระศรัสพลางทางสั่งเสนา ให้กองเพลิงตรงหน้าพลับพลาชัย

๗ ๖ คำ ๗

๏ บัดนั้น ท้าวพระยาวานรน้อยใหญ่
รับสั่งบังคมภูวนัย ทั้งนายไพร่อลหม่านเบื้นการรุม
บ้างขุดรางไฟใหญ่กว้าง เอาฟืนตองกองวางซ้อนสุม
บ้างหาเชื้อไฟใส่ประชุม ควันคลุ้มกลุ้มกลบในนภา

๗ ๔ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
จึ่งตรัสกับโฉมยงองค์อัคดา ซึ่งแก้วตาจะลุยเพลิงกาล
พี่จะช่วยผาดแผลงแสงศิลป์ ให้เทวามาสิ้นทุกสถาน
ประชุมกันวันนี้ที่พระลาน จะได้เห็นเป็นพยานอรไท
ว่าแล้วลุกลงจากพลับพลา ขุนศรศักดาแผ่นดินไหว
น้าวสายทรงต้นทันใด เสี่ยงสะท้านทั้งไตรโลกา

๖ คำ ๗ เชิดฉิ่ง

ขานี ◎ มาจะกล่าวบทไป ถึงตรีเนตรเจ้าไตรตรึงษา
สถิตนั่งเหนือแท่นแผ่นศิลา เทวานางสวรรค์อัญชลี
พอได้ยินลำเนียงเสียงสนั่น ไหวหวั่นฟากฟ้าราศี
จึงเล็งทิพยเนตรดูรู้คดี ว่าอัคดานารีจะลุยไฟ
พระนารายณ์จึงแผลงแสงศร มาถึงเทพนิกรน้อยใหญ่
จำจะพาเทวาสุราลัย ลงไปเฝ้าพระอวตาร

๖ คำ ๗

ร่าย ◎ คิดแล้วแต่งองค์ทรงเครื่อง อร่ามเรืองพรรณรายฉายฉาน
ชวนฝูงเทเวศร์บริวาร จากวิมานเมืองฟ้าลงมาดิน

๒ คำ ๗ เหาะ

◎ ครั้นถึงที่ประทับพลับพลา ลงสู่พื้นพสุธาทั้งสิ้น
พร้อมพรั่งนั่งแน่นเนินคิรินทร์ องค์พระอินทร์อยู่หน้าสุรารักษ์
วานรในกองทัพพลับพลา เฝ้าฝ่ายเบื้องขวาพระทรงศักดิ์

เบื้องซ้ายฝ่ายพิเภกพวกยักษ์ คอยดูองค์นงลักษณ์จะลุยไฟ

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น นางสีดานารีศรีใส
ครั้นเห็นองค์อินทราสุราลัย อรไทชื่นชมสมคิด
จึงบังคมสมเด็จพระอวตาร เยาวมาลย์ตั้งสัตย์สุจริต
ขอเดชะพระเพลิงเริงฤทธิ์ ย่อมศักดิ์สิทธิ์ไม่ดำเอียงเที่ยงธรรม์
ถ้าแม้นว่าข้านี้กแหนงหน่าย ต่อองค์พระนารายณ์รังสรรค์
ไปรักใคร่ในท้าวทศกัณฐ์ จนชั้นชายอื่นทั้งโลกา
ขอจงเพลิงกาลผลาญชีวิต ให้ม้วยมิดชีวังสังขาร์
แม้นข้าซื่อสัตย์ต่อภัสดา ขออย่าให้มีราคีพาน
เสี่ยงแล้วทูลลาพระสามี จรดีลุกมายังหน้าฉาน
โจงจัดภูษาทรงนงคราญ แล้วลุยไปในถ่านอัคคี

ไ ๑๐ คำ ไ เชิดฉิ่ง

◎ บันดาลเป็นโกสุมประทุมทอง ชื่นรับรองบาทามารศรี
เปลวไฟไม่ต้องนางเทวี จรดีไปบนบุษบัน

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น สหัสนัยน์ไตรตริงษาสวรรค์
สาวสุรางค์นางฟ้าเทวัญ พวกกุมภัณฑ์ท้าวพระยาวานร
เห็นโฉมยงองค์ภัควดี เปลวอัคคีไม่ระคายสายสมร
ต่างถวายบังคมประนมกร อำนวยอวยพรกัลยา

ไ ๕ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น นวลนางสีดาเสน่หา
จงออกจากรางไพมิได้ช้า ไปเฝ้าพระภัสดาสามี

๑๒ คำ ๑ ชุบ

◎ เมื่อนั้น องค์พระหิรรักษ์เรืองศรี
เห็นนางสีดานารี ตุยอัคคีไม่พองเท่ายองใย
พระชื่นชมสมจิตคิดถวิล มิได้มืดมลทินสิ้นสงสัย
มากุมกรกัลยาคดาไคล ขึ้นไปบนสุวรรณพลับพลา

๑๔ คำ ๑ เสมอ

◎ เมื่อนั้น องค์ท้าวเจ้าไตรตรึงษา
เห็นพระจักริกับสีดา ไม่มีความกังขาราคี
จึ่งอำนวยอวยพรพูนสวัสดิ์ ให้กษัตริย์ทั้งสองจำเริญศรี
แล้วอำลาพากันจรลี เหาะไปสู่ที่พิมานชัย

๑๔ คำ ๑ เชิด

◎ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
ครั้นฝูงเทพเทวาลาไป เสด็จในเข้าแหนอยู่แน่นนัน
จึ่งดำรัสตรัสสั่งสุครีพ เราจะรีบกลับคืนไปเชตชัณฑ์
ด้วยแรกจากเมืองมาถึงอารัญ ได้นัดกันกับสองพระน้องยา
บัดนี้ก็จวนถ้วนกำหนด พระพรตจะละห้อยคอยหา
ท่านจงเร่งรัดจัดโยธา จะยกไปในเวลาพรุ่งนี้
แล้วตรัสสั่งพิเภกกุมภัณฑ์ จงจัดสรรเสนายักษ์
ที่ซื่อตรงจงรักภักดี ให้ไปอยู่บูรีลงกา

แต่ตัวท่านนั้นไปกับเราก่อน แล้วจึ่งคืนมานครของยักษา
ตรัสพลางทางชวนนางสีดา เสด็จเข้าพลับพลาในราตรี

ไ ๑๐ คำ ไ เสมอ

◎ นั่งเหนือแท่นรัตน์บัลลังก์ กับบังอรองค์พระมเหสี
หยอกเย้าแย้มสรวลสนุกดี ประโลมนางทางมีพจนา

ไ ๒ คำ ไ

ชาตรี ◎ น้องเอยน้องแก้ว เหมือนม้วยแล้วกลับเป็นมาเห็นหน้า
เมื่อพลัดพรากจากเจ้าที่โคธา พี่โศกาบีมีวันจะบรรลัย
กับพระน้องสองคนเที่ยวดั้นด้น โศกศัลย์เสาะหาในป่าใหญ่
พบพระยาสัตยุจึงแจ้งใจ แล้วก็ได้ชำมรงค์ของนงนุช
จึงตามหามาถึงเมืองขีดขิน ได้โยธาพานรินทร์นับสมุทร
กู้กทัพขับพลรี้บรุด มายังยุทธยักษ์ร้ายวายชีวิต
จึงได้เจ้าเยาวมาลย์มาร่วมห้อง ที่อุ่นข้องค่อยคลายสบายจิต
ว่าพลางอิงแอบแนบชิด จุมพิตพักตร์น้องตระกองกร

ไ ๔ คำ ไ

ร่าย ◎ เมื่อนั้น นวลนางสีดาดวงสมร
ระทวยทับกับอกพระภูธร บังอรวอนว่าพาที
เพราะน้องรักรบให้ไปตามกวาง จึงต้องร้างแรมป่าพนาศรี
ตกไปอยู่ลงกาธานี ทุกทิวาราตรีตรอมใจ
จะผูกคอเสียให้ตายวายปราณ หากคำแหงหนุมานไปช่วยได้
ไม่ม้วยมอดชีวันบรรลัย เพราะพระภูวนัยเมตตา

อันคุณของพระองค์ทรงเดช ดังบิศุเรศเกิดเกล้าเกศา
จะขอลิ้นสนองรองบาทา ไปกว่าชีวันจะบรรลัย

๗ ๔ คำ ๗

โอ้โลม ◎ ดวงเยยดวงสมร พี่จะถือโทษกรณ์ก็หาไม่
หากถึงยุคเข็ญจึงเป็นไป ต้องในที่เราอวตาร
ครั้งนั้นตัวบาปก็ราบแล้ว จะผ่องแผ้วผาสุกทุกสถาน
ทั้งพี่กับโฉมยงนงคราญ จะสำราญเริงรื่นทุกคืนวัน
ว่าพลางทางประโคมดุบดอ้อง ค่อยประคองเคียงชมภิรมย์ขวัญ
ถ้อยที่ประดิพัทธผูกพัน เกษมสันต์สมถวิลยินดี
อัศจรรย์บันดาลเดือนพยับ ชอุ่มอับเวหาทุกราศี
ภุชงค์ดงเล่นโบกขรณี ผุดพ่นชลธีบันเทิงใจ
สองภิรมย์สมสนิทพิศวาส ไม่คลายคลาดเชยชิดพิศมัย
คลึงเคล้าเย้าหยอกกอรไท จนหลับไปในราษราตรี

๗ ๑๐ คำ ๗ *กลอน*

ร่าย ◎ บัดนั้น พระยาสุครีพกระบี่ศรี
ครั้นรุ่งรีบรัดจัดโยธี ตามที่พยุหบาตรยาตรา

๗ ๒ คำ ๗ *ประถม*

อานี ◎ พลชมพูหมู่กระบี่ไพร่นาย ให้เข้ากองน้องนารายณ์เป็นทัพหน้า
ทัพหลวงยิ่งยินนครา เป็นหมู่หมวดตรวจตราพลากร
พิเภกคุมกุมภัณฑ์เป็นทัพหลัง พร้อมพรั่งทวยหาญชาญสมร
บรรดาเหล่าโยธาพานร บ้างแบกคอนผลหมากรากไม้

บ้างห้อเครื่องแต่งกายตะพายย่าม เข้าของหาบหามไปตามได้
แล้วเตรียมบุษบกแก้วแววไว มาเรียงเรียบเทียบไว้กับเกยดา

๗ คำ ๗ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
บรรทมตื่นจากที่สรีไสยา พอเวลาสุริโยอโณทัย
จึงตรัสชวนโฉมยงนงลักษณ์ องค์ภัควดีศรีใส
ทั้งพระลักษณ์อนุชายาใจ เสด็จไปโสรจสรงคงคา

๗ ๔ คำ ๗ เสมอ

โทน ◎ น้ำอบสำอางอาบซาบสกนธ์ ทรงสุคนธ์ปนปรุงกฤษณา
พระทรงภูษิตสวรรค์ชั้นฟ้า นางนุ่งผ้าทิพย์ห้าวมัฆวาน
พระสอดใส่ฉลององค์โอภาส นางห่มคาดพรรณรายฉายฉาน
พระทรงบั้นเหน่งแก้วสุรกานต์ นางคาดเข็มขัดประสานสายทอง
พระใส่ตาบประดับทับทรวงทรง นางสอดสายสะอิ้งองค์โอบขนอง
พระสวมใส่พาหุรัดเรืองรอง นางทรงทองกรแก้วแววไว
พระใส่ธำมรงค์รัตน์ครัจเตร็จ นางทรงเหวนรังแคนเพชรแสงใส
พระทรงมงกุฎแก้วเจ็ดระไน นางใส่ศิโรเพชฐ์นเจษฎา

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย ◎ ครั้นเสร็จเสด็จจรลี มายังเกยมณีที่ข้างหน้า
จึงทรงบุษบกแก้วแววฟ้า กับองค์อัครชายาลาวัณย์
พระลักษณ์ทรงรถทองของมัฆวาน ให้ยกโยธาหาญผายผัน

สังข์แตรแห่แหนแน่นนัน ขับกันข้ามถนนชลธี

ฯ ๒ คำ ฯ กราวนอก เชิด

ช้า
๏ มาจะกล่าวบทไป ถึงบรรลัยกัลป์ยักษี
เป็นโอรสทศเศียรอสุรี นางอัคคีนงคราญมารดา
เรืองเดชเดชาสามารถ ฤทธิรงค์องอาจแกล้วกล้า
เจ้าพิภพภุชงค์องค์อัยกา ขอมาเลี้ยงไว้ในบาดาล
พระยานาคนั้นตั้งพิธี ให้ชุบแช่อินทรีย์ด้วยน้ำว่าน
ถึงเจ็ดเดือนเจ็ดปีทิวาวาร จึ่งเสร็จการสมหวังดังใจ
อันองค์กุมภัณฑ์แต่นั้นมา ใครจับกุมกายาหาอยู่ไม่
ยิ่งอิ่มเอิบกำเริบฤทธิไกร ไม่ย่อท้อต่อใครทั้งโลกา

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย
๏ คิดจะใคร่ไปเฝ้าพระบิตุเรศ ชนนีเกิดเกศเกศา
ทูลลาพระยานาคให้ไคลคลา อสุราสมถวิลยินดี
จึ่งแต่งองค์ทรงเครื่องเรืองรอง ออกจากปราสาททองผ่องศรี
ผาดแผลงสำแดงฤทธี แทรกพื้นปัถพีขึ้นมา

ฯ ๔ คำ ฯ พิราพรอน กราว

๏ ครั้นถึงลงกาอาณาจักร ขุนยักษ์ประหลาดจิตคิดกังขา
เห็นเรือนร้านบ้านริมรัถยา โรยร้างบางตาทุกแห่งไป
สารพัดสงัดเงียบเยียบเย็น ฤๅบ้านเมืองเคืองเข็ญเป็นไฉน
คิดแล้วลีลาคลาไคล ตรงไปตำหนักชนนี

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น นางกาดอัคคีโฉมศรี
เมาในไพชยนต์มนทีร์ แดเห็นองค์อสุรีโอรส
ไปกุมกรถูกยามานั่ง บนสุวรรณบัลลังก์อลงกต
สวมกอดบรรจถัยกัลป์รันทด ทรงกำสรดโศกาอาลัย

๗ คำ ๗ โอด

๏ เมื่อนั้น บรรจถัยกัลป์หลากจิตคิดสงสัย
บังคมพลางทางทูลไปทันใด เหตุไฉนจึ่งทรงโศกา
แล้วถามถึงองค์บิตุเรศ มงกุฎเกศพิภพนาถา
เสด็จอยู่แห่งใดพระมารดา ถูกยาจะไปเฝ้าพระภูมี่

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น นางอัคคีชุ่นช้องหมองศรี
เช็ดชลนานางพลางพาที เทวีเล่าแถลงแจ้งเหตุการณ์

๗ คำ ๗

โอ้ ๏ โอ้ว่าบรรจถัยกัลป์ถูกแก้ว เบื้นกรรมของเราแล้วมาตามผลาญ
ด้วยมนุษย์ถึงไพรใจพาล มารุกรานรณรงค์ถึงลงกา
ฆ่าพระบิตุเรศเจ้าม้วยมุด สิ้นสุดสุริยวงศ์พงศา
เหลือแต่พิเภกผู้เบื้นอาว์ ไปเบื้นข้าเข้าด้วยไพรี
นางเล่าแต่ต้นไปจนปลาย บรรยายให้ฟังถ้วนถี่
ถ้าแม้นถูกยาอยู่ขานี่ น่าที่จะม้วยไปด้วยกัน
บัดนี้มนุษย์ทั้งสองรา พึ่งยกโยชาทัพขันธ์

ไปจากเวียงชัยได้สามวัน รำพันบอกพลางทางโศกา

๗ ๔ คำ ๗ โอด

ร่าย ◎ เมื่อนั้น บรรลัยกัลป์ตกใจเบ็นหนักหนา
ได้ฟังดังจะม้วยมรณา อสุราควญคร่ำร่ำรัก

๗ ๒ คำ ๗

โอ้ ◎ โอ้พระองค์ทรงฤทธิ์บิดุเรศ เรืองเดชปราบได้ทั้งไตรจักร
ควรหรือแพ้สงครามแก่รามลักษณ์ สุริยวงศ์พงศ์ยักษ์ก็ม้วยมิด
เมื่อแรกไพร่มาตีเมือง ไม่รู้ข่าวราวเรื่องลักหนิด
เสียแรงชุบถายาวราฤทธิ์ ก็ตั้งจิตคิดว่าจะยงยุทธ
ถึงกระไรได้รู้แต่เดิมมา จะอาสารบรับสัประยุทธ
มิได้เกรงฤทธามานุษย์ แม้นสิ้นสุดชีวาไม่อาลัย
นี่อกเอ๋ยคิดมาก็น่าแค้น จะทันแทนพระคุณก็หาไม่
รำพลางทางทรงโศกาลัย สะอึกสะอื้นให้ไปมา

๗ ๔ คำ ๗ โอด

ร่าย ◎ ครั้นวายคลายความโศกี้ จึงทูลพระชนนีเล่นหา
ถูกรักจักถวายบังคมลา ตามไปเฝ้นฆ่าบัจจามิตร
อาวุธสิ่งไรของบิตุรงค์ สำหรับทรงถืออยู่เบื้นคู่จิต
จงโปรดให้ไปเบ็นเพื่อนชีวิต จะได้คิดติดตามไพรี

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น นางกาลอัคคีโฉมศรี
ได้ฟังลูกยาพาที เทวีตรัสห้ามปรามไป

อันองค์พระราชบิดร ฤทธิรอนไม่มีที่เปรียบได้
กุมภกรรณอาว์เจ้าก็บรรลัย อินทรชิตฤทธิไกรก็มรณา
ทั้งสุริยวงศ์พงศ์พันธุ์แลสหาย ม้วยมอดวอดวายเสียหนักหนา
ซึ่งจะไปติดตามพระรามา แต่ลูกยาผู้เดียวเปลี่ยวใจ
แม่นี้หวาดหวั่นพรั่นนัก จะโมโหโหมหักเห็นไม่ได้
ฟังคำแม่ว่าอย่าไป ดวงใจจงอยู่ด้วยชนนี

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น บรรลัยกัลป์สิทธิศักดิ์ยักษี
ได้ฟังคั่งแค้นแสนทวี อสุรีฮึดฮัดขัดใจ
มนุษย์มาฆ่ายักษ์เสียสิ้นโคตร จะห้ามมิให้โกรธกระไรได้
สุดแต่เวรกรรมที่ทำไว้ จะตามไปแก้แค้นแทนทด
ถึงมาตรแม้นบรรลัยก็ไม่คิด จะสู้เสียชีวิตปลิดปลด
ลูกจะขอชิงชัยไว้ยศ ให้ปรากฏเกียรติไว้ในธาตรี

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น นางกาลอัคคีโฉมศรี
ได้ฟังวาจาพาที สุดที่จะขืนขัดทัดทาน
จึ่งหยิบเอาพระแสงศรชัย มายื่นให้ลูกยาแล้วว่าขาน
ศรนี้ของบรมพรหมาน โปรดประทานบิตุรงค์ทรงฤทธิ์
ขวัญเข้าเจ้าจงเอาไปถือ สำหรับมือรบสู้เป็นคู่จิต
อันมนุษย์ลิงป่าปัจจามิตร จงแพ้ฤทธิ์ลูกน้อยกลอยใจ

ฯ ๖ คำ ฯ เจรจา

◎ เมื่อนั้น บรรลัยกัลป์ยินดีจะมีไหน
รับคำรับพรทันใด แต้วหยิบศรชัยมาฉับพลัน
ให้เคืองจิตคิดแค้นพระรามา จึ่งอำลาชนนีขมีขมัน
ลงจากปราสาทแก้วแพรวพรรน จะตามไปให้ทันไพรี
ครั้นออกนอกลงกาอาณาเขต ลำแดงเดชสิทธิศักดิ์ยักษ์
เสี่ยงสะเท้อนเลื่อนดั่นปักพี อสุรีรีบไปในอรัญ

๑๖ คำ ๑ เชิด

ซ้ำ ◎ เมื่อนั้น พระหริวงศ์องค์นารายณ์รังสรรค์
ประทับรอนแรมป่าพนาวัน อยู่ยังเหมคีรันบรรพต
เสด็จออกหน้าสุวรรณพลับพลา โยธาพร้อมพรั่งทั้งหมด
เผ้าแหนแน่นนันเบื้นหลั่นลด ต่างประณตประนมบังคมคัล
ทรงสดับลำเนียงเสียงกึกก้อง สะเท้อนท้องพงไพรไหวหวั่น
จึ่งตรัสถามพิเภกกุมภัณฑ์ เสี่ยงสะเท้อนเลื่อนดั่นด้วยอันใด

๑๖ คำ ๑

ร่าย ◎ บัดนั้น พิเภกผู้มีอัชฌาสัย
พิเคราะห์ดูรู้แจ้งประจักษ์ใจ บังคมไหว้แล้วทูลไปทันที
เหตุนี้ด้วยฤกเจ้าลงกา ชื่อว่าบรรลัยกัลป์ยักษ์
ขนมาจากพาราวาสุกรี อสุรีรุ่งเรืองฤทธิไกร
ตัวดื่นดังชโลมโซมน้ำมัน ใครจับกายกุมภัณฑ์หาอยู่ไม่
มันรู้ว่าทศกัณฐ์บรรลัย แค้นใจตามมาจะราวี

๑๖ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงสวัสดิ์รัศมี
ฟังพิเภกแถลงแจ้งคดี จึ่งสั่งศรีหนุมานชาญชัย
ท่านจงไปรอนราญหาญหัก โอรสทศพักตร์ให้ตักษัย
แล้วอวยพรวายุบุตรวุฒิไกร จงมีชัยชนะอสุรี

๗ คำ ๗

๏ บัดนั้น คำแหงหนุมานชาญชัยศรี
คำนับรับพรพระจักรี ขุนกระบี่บังคมก้มกราน
แล้วคลานหลีกข้าเฝ้าเหล่าเสนา ออกไปลับพลับพลาหน้าฉาน
ตำแดงฤทธิไกรชัยชาญ เหาะระเห็จเตร็จทะยานรี่บมา

๗ คำ ๗ เชิด

๏ ครั้นถึงถิ่งทางกลางดง คลาดคล้อยลอยลงจากเวหา
เห็นบึงใหญ่ใกล้ริมมรรคา จึ่งเข้ามายั้นคิดพินิจดู
อย่าเลยจะจำแลงแปลงกาย เบื่นควายคิดตามจมปลักอยู่
ดวงให้บรรลัยกัลป์มันยกดู จนอ่อนหูสิ้นกำลังวังชา
จึ่งจะเข้าสังหารผลาญอสุรินทร์ ให้สุดสิ้นชีวังสังขาร์
คิดพลางทางนิมิตด้วยฤทธา เปลี่ยนแปลงกายาทันใด

๗ ๖ คำ ๗ ตระ

๏ เดชะเวทเพศถึงกลับเบื่นควายลงปลักกายตรากตรึงในบึงใหญ่
กระดิกหูชูจมูกหายใจ มิได้ไหวติงอินทรีย์

๗ ๒ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น บรรลัยกัลป์สิทธิศักดิ์ยักษ์
ตามรอยวานรโยธี ตั้นดงพงพีรีบมา
ถึงหนองน้ำกลางป่าพนาลัย แลไปพอเห็นมหิงสา
ไม่แจ้งว่ารูปนิมิตฤทธา อสุราจึงร้องถามไป
เหวยไอ้ควายป่าพนาดร เห็นมนุษย์วานรมั่งหรือไม่
มันพากันลัดแลงไปแห่งใด จงบอกให้แจ้งประจักษ์อย่ายักเยื้อง

๑๖ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น มหิงสากาสรนอนเคียวเอื้อง
จึงว่าเราทรมานรำคาญเคือง ตกเหมือนองอดหญ้าอยู่ห้าวัน
เอ็นดูด้วยช่วยยกข้าขึ้นก่อน แต่พอให้ทุกข์ร้อนค่อยผ่อนผัน
จึงจะบอกให้ตามพระรามนั้น ไม่เสียที่คำมั่นสัญญาไว้

๑๔ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น บรรลัยกัลป์ไม่พะวงสงสัย
พลางร้องตอบว่าอย่าร้อนใจ จะช่วยให้เองพ้นเวทนา
ว่าพลางเพ็ดผ้าขึ้นพันชงฆ์ เหน็บกระสันมั่นคงทั้งซ้ายขวา
ลงในแปลงปลักทำศักดา เข้ายกมหิงสาด้วยฤทธิ์

๑๔ คำ ๑ เชิด

๏ แต่ปล้ำปลุกคลุกคลีจนอ่อนใจ ก็ไม่ไหวเขยื้อนเคลื่อนจากที่
เหนื่อยเหน็ดเป็นพ้นพันทวี อสุรีนยังรังรา

๑๒ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานมหิงสำ
เห็นยักษ์อ่อนจิตระอิดระอา ออกมาหยุดหย่อนผ่อนหายใจ
จึงแสร้งแกล้งว่าไปทันที แต่ยกเราเท่านี้ก็ไม่ไหว
เสียแรงอสุรีมีฤทธิไกร มาท้อใจทำขยันพรั่นพริ่ง
อย่าทอดทิ้งให้บรรลัยได้เมตตา จงยกข้าลองกำลังอีกครั้งหนึ่ง
ตัวข้าแสนลำบากตรากตรำ จะหมายพึ่งผู้ใดนั้นไม่มี

๖ คำ

◎ เมื่อนั้น บรรลัยกัลป์สิทธิศักดิ์ยักษ์
ได้ฟังความว่าก็ปรานี อสุรีถาโถมทะยานมา
แข็งขันขบฟันมั่นหมาย ยอกายลงยกมหิงสำ
บ่าแบกด้วยกำลังวังชา ก็เชยอนเคลื่อนคลาขึ้นทันที

๔ คำ เชิด รัว

◎ เมื่อนั้น มหิงสาวายุบุตรกระบี่ศร์
ขึ้นยังพ่างพื้นปัถพี ทำกิริยาร่าเริง
เอียงเขาเข้าดับกับแผ่นผา แหงนหน้าชะแง้แลเบิ่ง
ขวิดเพื่องลำพองดองเชิง วิ่งระเห็ดระเหิงไปมา

๔ คำ คุกพาทย์

◎ เมื่อนั้น บรรลัยกัลป์สำรวลสรวลร่า
แล้วว่าเหวยไอ้มหิงส์อย่านิ่งช้า จงแจ้งความตามสัญญากับกูไว้
อันมนุษย์สองรากับวานร ตื้นตัดดงดอนไปทางไหน

มันดูหมิ่นถิ่นแคลนกูแค้นใจ จะตามไปรณรงค์สงคราม

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น กาสรเสแสร้งแกล้งทำห้าม
เราจะช่วยชี้แจงให้แจ้งความ ท่านอย่าคิดติดตามไปต่อยุทธ
พระรามคือนารายณ์แบ่งภาค มาจากวารินกระษิรสมุทร
จะล้างเหล่าประจามิตรคิดประทุษ ให้สิ้นสุดอสุราทารุณ
เราห้ามโดยดีแม้นมิฟัง จะโมโหโอหังหันหุน
ไม่ว่าเล่นเห็นจะป่นเป็นจุณ ช่วยบอกให้เอาบุญดอกขุนมาร

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น บรรลัยกัลป์ฤทธิไกรใจหาญ
จึ่งว่ามึงอย่ามาทัดทาน กลการอะไรไอ้กระบือ
ยกย่องสองมนุษย์สุดใจ กูไม่งวยงงหลงนับถือ
พระนารายณ์นั้นมีสี่มือ น้ำหน้ามึงนี้หรือจะพบพาน
ตัวกูฤทธิรงค์องอาจ ไม่เหมือนไอ้ขี้ขลาดชาติเดียรัจฉาน
อันมนุษย์ลิงป่าสาธารณ์ จะตามไปสังหารให้วอดวาย

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น มหิงสาว่ามึงดึงใจหาย
จะขึ้นไปรบรับกับนารายณ์ อย่าหมายว่าจะรอดชีวี
มึงเหมือนโคถึกมฤคา จะต่อฤทธิ์พระยาราชสีห์
เมื่อมีความเมตตาปรานี จะช่วยว่าให้ดีก็มิเอา
กระนั้นลองมาสู้กับกูก่อน จะราญรอนรับรองด้วยสองเขา

ด้ายักษ์มีชัยชนะเรา　　อ่อเจ้าจึงตามพระรามไป

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น　　บรรลัยกัลป์กริ้วโกรธดังเพลิงไหม้
ผมผาดผาดดวาดร้องก้องไพร　　เหม่ไอ้โว้เว้เฉโก
ทุจริตคิดอกตัญญู　　บุญคุณของกูอยู่อโข
ช่วยยกขึ้นรอดตายไอ้ควายโซ　　กลับโยโสเย่อหยิ่งจะชิงชัย
เป็นไรมิดีแล้วมาดองฤทธิ์　　กูจะผลาญชีวิตให้ตักษัย
ว่าแล้วโดดโผนโจนไป　　เข้ารุกไล่จับมหิงส์เบี่ยงบิดี

๗ คำ ๗ เชิด

๏ เมื่อนั้น　　มหิงสาวายุบุตรไม่ถอยหนี
ยืนยันประจัญหน้าราวี　　หันรีหันขวางอยู่กลางแปลง
ก่งคอย่อท้ายส่ายเขา　　โถมเข้าด้วยศักดากล้าแข็ง
กระชั้นชิดชวิดเสี่ยวเรี่ยวแรง　　เหวี่ยงสะบัดวัดแว้งวุ่นไป

๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น　　บรรลัยกัลป์กริ้วโกรธโดดไล่
โจนจับสัประยุทธว่องไว　　หมายใจประหารราญรอน
มือซ้ายง้างเขามหิงสา　　มือขวาง่าเงื้อชนุศร
หวดซ้ายป่ายขวาตะลุมบอน　　ราญรอนไล่รุกบุกบัน

๔ คำ ๗ เชิด

๏ เมื่อนั้น　　ควายนิมิตฤทธิแรงแข็งขัน
ไม่หลีกหลบรบชิดติดพัน　　เหี้ยนหันเสี่ยวสู้อสุรี

สองเขาขวิดไขว่ไวว่อง กลอกกลับรับรองยักษ์
ทางทำปลกเปลี้ยเสี่ยที่ วิ่งหนีอสุราเข้าป่าไป

๔ คำ ๑ เชิด

◎ เลี้ยวลัดพุ่มไม้ไพรกว้าง ถึงต้นทางที่เนินเขาใหญ่
จึงแปลงกายกลายเพศเป็นดิงไพร ขึ้นอาศัยบนชะง่อนก้อนศิลา

๒ คำ ๑ รัว

◎ เมื่อนั้น บรรลัยกัลป์สิทธิศักดิ์ยักษา
เลี้ยวไล่ควายเถ้าด้วยโกรธา ตื้นตัดลัดป่าพนาดร

๒ คำ ๑ เชิด

◎ ครั้นถึงหว่างเวิ้งเชิงภูผา พอสิ้นรอยบาทาทศกัณฐ์
ผันแปรแลเห็นวานร อยู่ยังชะง่อนเงื้อมศิลา
จึงร้องถามไปพลันทันใด เหวยไอ้ลิงป่าพนาศรี
ไอ้มหิงส์วิ่งวางมาทางนี้ เองอยู่นี่เห็นบ้างหรืออย่างไร

๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น ลิงจำแลงแกล้งย้อนถามไถ่
ขุนยักษ์จักประสงค์สิ่งใด จึงเลี้ยวไล่มหิงส์วิ่งวางมา
น่าจะมีเหตุบ้างสักอย่างหนึ่ง เห็นพิโรธโกรธขึ้งหนักหนา
ท่านจงแถลงแจ้งกิจจา เราจึงจะว่าให้เข้าใจ

๑๖ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น บรรลัยกัลป์บอกแจ้งแถลงไข
ไอ้ควายเถ้าเขากางทิ่กลางไพร มันตกปลักอยู่ในเดนดิก

ภูช่วยยกขึ้นได้จึ่งไต่ถาม ถึงลักษณ์รามลิงป่าข้าศึก
มันกลับพูดทัดทานหาญฮึก โถมสะอึกเสี่ยวสู้เอากูนี้
แค้นนักจักฆ่าให้มอดม้วย ต่อด้วยไอ้มหิงส์ก็วิ่งหนี
จึ่งไล่คิดตามมาจะฆ่าตี ให้สมที่มันเข้าข้างรามลักษณ์

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ลิงจำแลงแกล้งพูดแหลมหลัก
เองนี้เจ้าโมโหโง่เง่านัก ไม่รู้จักคุณกระบือกลับดื้อดึง
อันพระพี่น้องทั้งสองศรี ฤทธิไกรไม่มีใครเทียมถึง
โดยกูคิดเห็นเหมือนเช่นมึง ดังหนึ่งแมงเม่าไปเข้าไฟ
กูเป็นแต่ลิงป่าพนาสัณฑ์ จะสู้กันกับเองก็พอได้
แม้นมึงรักมรณามาชิงชัย อย่าพักไปให้ถึงพระรามา

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น บรรลัยกัลป์สิทธิศักดิ์ยักษา
ยิ่งพิโรธโกรธกระทืบบาทา เหม่ไอ้ลิงป่าสาธารณ์
มึงกลับนับถือกระบือเถ้า พูดเข้ากันตามเดียรัจฉาน
ว่าพลางเผ่นโผนโจนทะยาน ขุนมารโลดไล่วานร

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พานรินทร์ปลิ้นปลอกหลอกหลอน
รบรับจับกุมตะลุมบอน ประจัญบานราญรอนอสุรี

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น บรรลัยกัลป์กริ้วโกรธกระบี่ศร์
ไล่รุกบุกบันโบยตี ถ้อยที่หนีไล่กันไปมา

๗ คำ ๗ เชิด

เมื่อนั้น ดึงเด็กหลอนหลอกกลอกหน้า
แล้วกลับแกล้งแปลงกายกายา เป็นวายุบุตรวุฒิไกร
ชี้หน้าว่าเหวยไอ้กุมภัณฑ์ มึงนี่วันจะดับชัย
ช่างโง่เง่าเฉาโฉดทุกอย่างไป รู้ตัวหรือไม่อสุร์
เราหรือคือคำแหงหนุมาน เป็นทหารพระนารายณ์เรืองศร์
จะห้ำหั่นบั่นเศียรเสียบัดน ให้ชีวาอาสัญบรรลัย

๗ ๖ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น บรรลัยกัลป์ครั้นเห็นดึงใหญ่
โกรธกระทืบบาทาแล้วว่าไป เหวยไอ้พานรินทร์ดูหมิ่นยักษ์
กูคิดว่าดึงไพรจึงไล่ถาม มึงนี่พวกลักษณ์รามพึงรู้จัก
อย่าโยโสโอหังฮึกฮัก กูจะหักคอเคียวเด็ดเดียวนี
ว่าพลางกวัดแกว่งพระแสงศร ประจัญบานราญรอนกระบี่ศร์
เข่นเขี้ยวแข็งข้อต่อตี ถ้อยที่ไล่กระชั้นติดพัน

๗ ๖ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น วาชุบุตรฤทธิแรงแข็งขัน
กลอกกลับรับรองป้องกัน ผัดผันเปลี่ยนท่าราวี
เห็นกุมภัณฑ์หันเหเซทรุด โถมทะยานเหยียบยุดยักษ์

จะฟาดฟัดพลัดมือไปหลายที ขุนกระบี่นิ่งนึกตรึกตรา
อันไอ้นี่มีกำลังยั่งยืน ตัวลื่นเหมือนคำพิเภกว่า
แล้วขุกคิดขึ้นได้ไวปัญญา ลงกวาดคว้าฝุ่นทรายปรายซัด
เป็นละอองต้องกายบรรลัยกัลป์ เข้าโรมรันรบรับจับถนัด
ต่างตนแข็งขันสันทัด หมายประหัตประหารกันให้บรรลัย

ฯ ๘ คำ ฯ เชิด

๏ วายุบุตรยุดไว้ได้ที เหยียบขยี้อสุรินทร์ดิ้นไม่ไหว
ชักตรีเพชรแกว่งแทงลงไป ต้องกุมภัณฑ์บรรลัยด้วยฤทธา

ฯ ๒ คำ ฯ โอด

๏ หนุมานสมถวิลยินดี จึ่งตัดเอาเกศียักษา
พาเหาะลอยลิ่วปลิวฟ้า ตรงมากองทัพฉับพลัน

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งค่อยก้มกราน เข้าเฝ้าพระอวตารรังสรรค์
นบนิ้วประนมบังคมคัล ถวายเศียรบรรลัยกัลป์ทันที

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระรามทรงสวัสดิ์รัศมี
ทอดพระเนตรเห็นเศียรอสุรี ภูมีสำราญหฤทัย
แล้วตรัสเชยชมหนุมาน ยอดทหารไม่มีที่เปรียบได้
ทั้งทรงศักดาปรีชาไว ใช้ไหนไม่เสียราชการ
ตรัสพลางทางดูสุริยง เห็นบ่ายลงลับไม้ไพรสาณฑ์
ดึงชวนนางสีดายุพาพาล มาอ่าองค์สรงสนานสำราญใจ

ต่างองค์ล้อมทรงเครื่องประดับ เรืองระยับจับแสงสุริย์ใส
มาทรงบุษบกแก้วแววไว เคลื่อนพลสกลไกรบทจร

๗ คำ ๗ กลองโยน

ชมดง ◎ เดินทางมาในกลางพนาเวศ ทอดพระเนตรแนวเนินสิงขร
รุกขชาติออกช่อออรชร กลิ่นขจรอาบอบตระหลบมา
ล้วนหยุดพุทธชาดดาดดก ระริมบุษบกทั้งซ้ายขวา
พระทรงเด็ดดอกดวงพวงผกา ประทานให้นางสี่ดาราม้วย
มะม่วงมะปรางตางตาด ดกดาดห้อยย้อยอยู่ใสว
โยธาพากันเก็บถูกไม้ บ้างหักได้ทิ้งกิ่งชิงกัน
อันยักษาวานรพวกพล ต่างคนปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
โห่ร้องก้องป่าพนาวัน ริบร้นพลขันธ์บทจร

๗ คำ ๗ เชิด

ร่าย ◎ ข้ามละหานธารท่าพนาเวศ ขอบเขตคันธมาทน์สิงขร
ถึงด่านชิดชินพระนคร ประทับร้อนอยู่นอกชานินทร์

๗ คำ ๗ เจรจา

๑ เมื่อนั้น นิลพัทผู้รังชิดชิน
รู้ว่าพระองค์ทรงผลาญไพริน เสร็จสิ้นสุริย์วงศ์พงศ์กุมภัณฑ์
เสด็จกลับมาประทับทวยหาญ อยู่ปลายด่านนิลเรศเขตขัณฑ์
จึงชวนเหล่าพานรินทร์สิ้นทั้งนั้น จะพากันไปเฝ้าพระองค์ทาร
จงจัดของถวายให้หลายสิ่ง มะม่วงมะทรางปรางปริงเปรี้ยวหวาน

ทั้งแตงเค้าข้าวของที่ต้องการ จะได้ประทานพหลพลไกร

ไ ๖ คำ ไ

๑ บัดนั้น เสนาวานรน้อยใหญ่
เร่งรัดจัดแจงผลไม้ เลือกได้หลายหลากมากมี
ทั้งทุเรียนฝาหรั่งมังคุด ลูกตะมุดพุทราลำดี
ขนันขนุนครุนเครือเนื้อดี กล้วยตานีกล้วยหักมุกสุกงอม
บ้างผูกพวงมะไฟไข่เน่า มะม่วงแก้วแมวเทราห่ามหอม
รีบรัดจัดใส่ในชะตอม ได้พร้อมเพรียงกันทันเวลา

ไ ๖ คำ ไ

๑ บัดนั้น ถึงเหล่าชาวเมืองถ้วนหน้า
ที่ถูกผัวไปทัพกลับมา ก็จัดหาของจะไปให้บั่น
บ้างได้ตะโกนาหว้าแว่ กล้วยอ้อยน้อยแหน่ขนุนขนัน
ใส่กระบุงแบกหามตามกัน ชมีชมันเข้ายังวังใน

ไ ๔ คำ ไ

๑ เมื่อนั้น นิลพัทยินดีจะมีไหน
จึงชวนชาวพาราคดาไคล บ่าวไพร่แบกหามตามกันมา

ไ ๒ คำ ไ วรเชฐ

๑ ครันถึงจึงตั้งของถวาย เรียงรายตรงราชรถา
นิลพัทคลานหมอบยอบกายา ก้มเกล้าวันทาพระจักรี

ไ ๒ คำ ไ

๑ เมื่อนั้น พระราเมศทรงสวัสดิรัศมี
จึงปราศรัยไต่ถามขุนกระบี่ ท่านรักษาชานี้อยู่นานครัน
อันเส้นาวานรในชิดชิน กับกระบินทร์พหลพลขันธ์
ทั้งพวกพ้องของพระยาสุครีพนั้น อยู่พร้อมมูลกันหรือฉันใด

๗ คำ ๗

๑ บัดนั้น นิลพักตราบก้มบังคมไหว้
ทูลพระอวตารชาญชัย ข้าตั้งใจอยู่รักษาชานี้
เดชะพระเดชปกเกศเกล้า บรรดาเหล่าไพร่พลกระบี่ศรี
มิได้มีโรคาอาดูร อยู่ดีถ้วนหน้าสถาวร

๗ คำ ๗

๑ เมื่อนั้น องค์พระอวตารชาญสมร
จึงตั้งนิลพักตฤทธิรอน จงรักษานครเขาให้ดี
กว่าพระยาสุครีพจะกลับมา จึงคืนไปพารากระบี่ศรี
เราจะยกพหลพลโยธี ริบไปบุรีอยุธยา

๗ คำ ๗

๑ ตรัสพลางทางตั้งสุครีพ ให้เร่งรีบดำเนินเดินทัพหน้า
คลายเคลื่อนรถแก้วแววฟ้า ไปตามทางโคธาวารี

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

๑ ข้ามสโตงคงคาสาคร แรมรอนนอนทางกลางวิถี
เห็นหลังคาอาศรมพระมุนี พระจักรีตรัสสั่งเสนาใน
ให้หยุดทัพยับยั้งโยธา ตั้งที่พลับพลาอาศัย

พวกพลอสุรีกระบี่ไพร บ้างเที่ยวไปริมอาวาสวัดวา

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พวกคณะฤๅษีชีป่า
นั่งประชุมชวนกันฉันน้ำชา อยู่ที่บรรณศาลาลัย
บ้างอวดเพื่อนพนันฉันจุ ถ้าชาดีสี่ครุก็รับได้
บ้างว่าถ้าทุเรียนสักสิบใบ จะฉันให้ไม่เหลือเลยสักพู
ที่บวชเถ้าเก่าชรารักษากิจ สอนลูกศิษย์เกรี้ยวกราดตวาดขู่
บ้างทำเลขลงดินสอเป็นหมอดู เรียนรู้หลายอย่างต่างกัน

ฯ ๖ คำ ฯ เจรจา

๏ พอได้ยินโยธีมี่ก้อง เสียงม้าช้างร้องแซ่สนั่น
จึงออกไปเปิดประตูดูพลัน เห็นกุมภัณฑ์พวกกระบี่รี้พล
สำคัญว่าสัตว์บาปราพณ์ร้าย เคยมาทำวุ่นวายหลายหน
เอะแล้วจะหนีมันมิพ้น ต่างตนตัวสั่นงันงก
ลุกขึ้นขวักไขว่ในกุฎี โดนสะดุดกาน้ำคว่ำหก
บ้างโดนเสาศาลาหน้าฟก วิ่งวกหกล้มซมซาน
บ้างฉวยได้ร่มเกือกเสลือกสลน หอบขนของเครื่องบริขาร
ออกจากกุฎีตะลีตะลาน เรียกอาจารย์อื้ออึงคะนึงไป
โปรดด้วยเจ้าข้าพระดาบส ทีนี้หมดหมอนเสื่อหาเหลือไม่
มันจะล้อมลัดสกัดไว้ จะหลบลี้หนีไปข้างไหนดี

ฯ ๑๐ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระวสิษฐ์สวามิตรฤๅษี
จึ่งซักไซ้ไต่ถามทันที อะไรจึ่งอึงมี่ทั้งวัดวา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น เหล่าพวกโยคีชีป่า
จึ่งบอกว่าพวกกุมภัณฑ์มันมา ทั้งลิงค่างช้างม้ามากมาย
แลดูหูตาน่ากลัว ทั้งเนื้อตัวโตใหญ่ใจหาย
แม้นอยู่ในกุฎีมันตีตาย จะยักย้ายหรือจะอยู่สู้รบ
นิมนต์บอกออกมาอย่าช้าที ข้าพเจ้าเหล่านี้จะหลีกหลบ
อยู่นานนักยักษาจะมาพบ มันจะขบเคี้ยวกินสิ้นชีวา

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ทั้งสองพระอาจารย์ฌานกล้า
จึ่งออกไปจากบรรณศาลา ป้องหน้าแลดูเป็นครู่พัก
เห็นองค์พระรามอวตาร กับสีดาเยาวมาลย์ก็รู้จัก
ซ้ำมองเขม้นเห็นพระลักษณ์ ไปได้ลิงกับยักษ์ที่ไหนมา
คดพลางทางบอกพวกฤๅษี ไม่พอที่ตื่นตายวายบ้า
นี่พระรามพระลักษณ์นางสีดา มิใช่ไหนมาอย่าตกใจ
แล้วกลับเข้าไปนั่งบัลลังก์อาสน์ ขัดสมาธิสองชั้นไม่หวั่นไหว
เหล่าคณะฤๅษีชีไพร เข้าไปนั่งล้อมพร้อมกัน

ฯ ๘ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น องค์พระหริรักษ์รังสรรค์
ครั้นเพลาสายแสงสุริยัน จะเข้าไปอภิวันท์พระสิทธา

จึงชวนพระมเหสีโฉมยง กับองค์พระลักษณ์ชนิษฐา
ตามกันตีดาศยาตรา ตรงมาที่อยู่พระมุนี

๑๔ คำ ๑ เพลง

ช้า ครันถึงจึงนั่งน้อมประณต พระมหาดาบสฤาษี
แล้วปราศรัยไต่ถามไปทันที พระคุณค่อยอยู่ดีหรือฉันใด
ตั้งแต่จากพระอาจารย์นานนักหนา ตูก็หาสู้แก่กระไรไม่
ค่อยชอบฉันมันกลอยอร่อยใจ หรือแรงน้อยถอยไปไม่มีรส
หนึ่งคณะพระมุนีชีป่า อยู่รักษาพรหมจรรย์ด้วยกันหมด
หรือองค์ใดตีกหาถาพรต พระดาบสโปรดเล่าให้เข้าใจ

๑๖ คำ ๑

ร่าย เมื่อนั้น พระอาจารย์จึงแจ้งแถลงไข
อันตัวรูปกับฤาษีชีไพร ไม่มีภัยภาวนารักษาพรต
ซึ่งของฉันมันเผือกไม่เลือกสิ้น เป็นว่าพอใจกินเลี้ยงทั้งหมด
ได้คำรายาดองมธุรส โอสถสำหรับฉันขยันดี
เออจะขอไต่ถามพระราเมศ ไฉนจึงดาเพศจากฤาษี
อันยักษาวานรโยธี ภูมิไปได้ที่ไหนมา

๑๖ คำ ๑

เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
จึงเล่าแถลงแจ้งกิจจา เมื่อไปอยู่โคขาวารี
วันหนึ่งเจ้าลงกาพระยายักษ์ มาลอบลักดาพาหนี
ข้าตามไปได้พลพาดี ก็รบยกโยธีไปลงกา

สังหารผลาญราพณาสูร สิ้นประยูรญาติวงศ์พงศา
จึ่งรับภัควดีสีดา แล้วรีบยกพลมาได้ห้าวัน
กลัวจะเกินกับคำที่กำหนด ฝ่ายพระพรตอนุชาจะอาสัญ
ทั้งรำลึกนึกถึงพระนักธรรม์ จึ่งพากันเข้ามานมัสการ

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระดาบสบ่นว่าน่าสงสาร
ไม่เห็นกลับคืนมาช้านาน คิดว่าหลานบวชบำเพ็งเคร่งครัด
มิรู้ไอ้ทศพักตร์มันลักเมีย จึ่งต้องสึกออกเสียเป็นคระหัสถ์
ทั้งนี้เพราะเคราะห์กรรมจำพรากพลัด ด้วยยักษาอาสัตย์จะมรณา
ซึ่งเสด็จไปปราบราพณ์ร้าย ทศกัณฐ์มันตายสมน้ำหน้า
อันพี่น้องสององค์ทรงศักดา ยักษ์จะมาเท่าไรก็ไม่กลัว
ศรที่รูปชุบให้กับบพิตร เต็มดีมีฤทธิ์มิใช่ชั่ว
ถึงไพรีตีเหล็กหุ้มตัว จะแผลงไปให้หัวขาดกระเด็น
ทีนี้สิ้นสัตว์บาปหยาบช้า รูปดีใจหนักหนาไม่ว่าเล่น
เมื่อกระนั้นพรั่นอยู่ทั้งเช้าเย็น มิได้เป็นอันรักษาอารมณ์
คราวก่อนกากนามันมาแกล้ง เข้ารื้อแย่งเย่อหลังคาอาศรม
รูปพลอยวิ่งงันงกจนหกล้ม เจ็บระบมไม่สบายหลายเวลา
แล้วพูดกันกับคณะพระฤๅษี ตั้งแต่นี้พ้นทุกข์เป็นสุขา
ร้องเรียกศิษย์หยิบยกครกศิลา พูดจาพึมพำตำหมากพลาง
เห็นกระบี่ที่นั่งอยู่ทั้งนั้น ล่ำสันขันจริงลิงหรือค่าง

ไอ้ยักษ์ใหญ่เขี้ยวยาวราวงาช้าง หัวเราะพลางถามไถไปมา

ฯ ๑๖ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระตรีภพลบโลกนาถา
ชี้พระหัตถ์ตรัสบอกพระสิทธา นั่นสุครีพอนุชาพาลี
นี่ชื่อพิเภกกุมภัณฑ์ เป็นน้องท้าวทศกัณฐ์ยักษี
โน่นคำแหงหนุมานชาญฤทธิ์ วานรนั่งข้างนี้ชื่อองคต
พวกโน้นชมพูพานรินทร์ พวกนั้นขีดขินสิ้นทั้งหมด
ตรัสพลางทางมีมธุรส ถามพระดาบสยศไกร
อันขุขัน* พรานไพรเขาไปมา เยี่ยมเยือนพระสิทธาหรือหาไม่
โยมนี้นึกหวังตั้งใจ จะใคร่ประสบพบพาน

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระดาบสหัวร่อร่าแล้วว่าขาน
ได้ยินเขาเล่าลืออยู่ช้านาน ว่าวงศ์วานหลานลูกพาลี
แต่ล้วนทรงศักดากล้าหาญนัก พึ่งรู้จักพักตรากระบี่ศรี
น้อยหรือรูปร่างช่างพ่วงพี สมที่เป็นทหารชาญชัย
ซึ่งพระองค์ทรงถามถึงขุขัน เจ็ดวันเขาเคยมาหาขาดไม่
อันพวกพลบริวารพรานไพร ก็เลื่อมใสโสมนัสศรัทธา
อุตส่าห์เอาข้าวของเผือกมัน มาให้รูปขบฉันหรรษา
นับไว้ได้ครบเจ็ดทิวา เห็นจะมาอารามตามเคย
แล้วเรียกศิษย์คระหัสถ์พัดน้ำร้อน เชิญภูธรทั้งสองลองเสวย

---

* ฉบับเดิมเป็น "พุขัน" ทุกแห่ง

ชาจุหดันฉันหอมเหมือนใบเตย　　อย่าถือเลยเสวยเล่นตามกันดาร

๗ ๑๐ คำ ๗ เจรจา

ช้า ◎ มาจะกล่าวบทไป　　ถึงชุขันพรานไพรใจหาญ
ครอบครองบุรีรัมย์สำราญ　　อยู่ปลายด่านแดนศรีอยุธยา
ภูมิฐานบ้านเรือนเป็นเขื่อนขอบ　　มีรั้วรอบล้อมระนามหนามหนา
อันสาวสาวเหล่ากะเหรี่ยงละว้า　　ก็เลี้ยงเป็นภรรยาข้าไท
มีเกวียนต่างช้างควายหลายร้อย　　สำหรับได้ใช้สอยตามวิสัย
อันพวกบริวารพรานไพร　　เที่ยวปลูกเรือนทำไร่อยู่เรี่ยราย
ต่อเบ่าหลอดลำคัญสัญญา　　จึงได้มาพร้อมกันเหมือนมั่นหมาย
อยู่เย็นเป็นสุขสนุกสบาย　　อันตรายไม่มีบีฑา

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย ◎ คิดถึงพระองค์ผ่านเกล้า　　เจ้านายของเราไปแรมป่า
สามกษัตริย์ตรัสสั่งสัญญา　　สิบสี่วีจะมาชานี
วันนี้จะพากันผันผาย　　เอาสิ่งของไปถวายพระฤาษี
จะได้ไต่ถามดูรู้คดี　　เผื่อพระจักรีจะกลับมา
คิดแล้วลุกลงมาอาบน้ำ　　ที่เคียงคำคั่งอ่างข้างเขหา
หยิบแป้งสารภีขยำทา　　ตามประสาชาวดงส่งกลิ่นฟุ้ง
นุ่งยกพื้นแดงแต่งเต็มที่　　ใส่เสื้อกำมะหยี่ดาดกุ้ง
กระบวนจีบเจียระบาดคาดพุง　　ใส่แหวนก้อยพลอยหุงมีราคา
โพกผ้าเนื้อดีสีชมพู　　เมี่ยน้อยนั่งดูงามหนักหนา

ถือขนูคู่ใจไคลคลา ถงจากเคหาเข้าป่าไป

ไ ๑๐ คำ ไ *กราว*

๑ ครั้นถึงที่สำเหนียกเรียกพล จึงป่ายปีนขึ้นบนต้นไม้ใหญ่
เป็าหลอดสำคัญทันใด เสี่ยงส่นั้นทั้งในพนาวา

ไ ๒ คำ ไ *รัว*

๑ บัดนั้น พวกพลพรานไพรที่ในป่า
ทั้งกะเหรี่ยงริมเขาเหล่าละว้า รู้ว่านายให้หาไม่นอนใจ
ต่างเก็บพักแฟงแตงเต้า ทั้งมันเผือกเอือกเอาไปตามได้
บ้างหยิบเนื้อต่างที่ย่างไว้ น้ำผึ้งใส่ในกระบอกแบกคอน
บ้างได้กล้วยกล้ายหลายเครือ กับเนื้อโคบ่าห้าหกก้อน
บ้างได้หนังเสือเนื้อสุกร รีบร้อนลัดป่าไปหานาย

ไ ๖ คำ ไ *แขกวรเชฐ เจรจา*

๑ เมื่อนั้น ขุขันธ์ชื่นชมสมหมาย
เห็นเข้าของหลากหลากมากมาย จะเอาไปถวายพระสิทธา
จึงสั่งเหล่าบ่าวไพร่ให้แบกหาม พูดตามชาวดงส่งภาษา
แล้วออกจากร่มไม้ไคลคลา ตรงไปศาลาพระอาจารย์

ไ ๔ คำ ไ *เชิด*

๑ ครั้นใกล้ถึงจึงแลเห็นม้าเข้าง ทั้งถึงต่างกลุ้มไปในไพรสาณฑ์
แต่ละตัวโตใหญ่เห็นได้การ พวกพรานหมายจะยิงชิงกัน
บ้างขึ้นหน้าไม้ใส่ยางน่อง ค่องย่างย่องยอบกายหมายมั่น
พอเห็นยักษ์โยธีนั้น ต่างชะงักหยุดยั้งรังรอ

บ้างห้ามว่าอย่ายิงยังไม่ได้ นี่มันมาแต่ไหนหนักหนาหนอ
บ้างพรั่นตัวกลัวยักษ์จะหักคอ ลับล่อเล็งแลอยู่แต่ไกล

ฯ ๖ คำ ฯ เจรจา

๏ ขุขันว่าพวกเขาเหล่านี้ ต่อจะมีเจ้านายหาร้ายไม่
หรือกษัตริย์สุริย์วงศ์องค์ใด ออกมาไหว้ฤๅษีที่ศาลา
เราจะไปไต่ถามพระวสิษฐ์ ให้แจ้งจิตที่พะวังกังขา
จึ่งพาพวกบ่าวไพร่ไคลคลา ตรงมาอาศรมพระนักธรรม์

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

๏ บัดนั้น อสุราวานรพลขันธ์
พวกล้อมวงองครักษ์ราชมัล เห็นพรานป่าพากันมามากมาย
ทั้งยักษ์ลิงวิ่งออกสกัดห้าม บ้างคุกคามร้องว่าง่าเงื้อหวาย
ไอ้ชาวป่าอย่าเข้ามาวุ่นวาย พระนารายณ์เสด็จอยู่ศาลา

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ขุขันกับบ่าวเหล่าพรานป่า
ถุ้งเถียงเสียงดังด้วยโกรธา ทำไมมาห้ามปรามลามลวน
เสด็จอยู่มิอยู่ไม่รู้ได้ ที่นี่มิใช่ฉน่ำฉนวน
ยักออกไปให้หมดอย่ามากวน เราจะด่วนไปหาพระอาจารย์

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พวกลิงยักษ์สับสนอลหม่าน
เข้าสกัดกั้นหน้าว่าไอ้พราน ห้าวหาญน้อยหรือดื้อดึง

ยังไม่ไปให้พ้นหน้าที่นั่ง พลางผลักไหล่ไสหลังโกรธขัง
ล้อยที่ถุงเถียงเสียงอึง ได้ยินเข้าไปถึงที่ศาลา

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระศรีภพดบโลกนาถา
ทอดพระเนตรผันแปรแดดมา เห็นละว้ากะเหรี่ยงเรี่ยงราย
พลางเธอมั่นเห็นชุขันนายพราน พระอวตารชื่นชมสมหมาย
จึงตรัสว่าอย่าห้ามเขาวุ่นวาย ให้เอาของมาถวายพระมุนี

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น ชุขันปรีดิ์เปรมเกษมศรี
รู้ว่าพระหริรักษ์จักรี อยู่ในที่อาศรมศาลา
จึงหลีกยักษ์ผลักดึงวิ่งเข้าไป ด้วยใจสามิภักดิ์หนักหนา
บังคมสมเด็จพระรามา ทั้งสีดาโฉมยงองค์พระลักษณ์
แจ้งทูลว่าข้าไม่มีสุข ตั้งแต่ทุกข์ถึงองค์พระทรงศักดิ์
เสด็จไปแรมป่าข้ำนานนัก ไม่ประจักษ์เหตุผลกลใด
ถึงเจ็ดวันมาหาพระอาจารย์ ถวายของคาวหวานหาเว้นไม่
จนครบสิบสี่บ่อยครั้งใจ ชวนกันเก็บลูกไม้แล้วออกมา
ได้พบตามกษัตริย์บัดนี้ สมถวิลยินดีเป็นหนักหนา
เหมือนพบพานมารดรบิดา จะได้พึ่งบาทาฝ่าธุลี
ทูลพลางทางเรียกพวกพราน อย่าดนดานคดานเข้ามาถึงนี่
เข้าของสิ่งไรของใครมี ถวายพระฤาษีทั้งสองรา

๗ ๑๒ คำ ๗

◎ บัดนั้น เหล่าพวกบริวารพรานป่า
หัวของสองมือต่อเข้ามา พูดส่งภาษากันแซ่ซ้อง
ใครจะว่าอย่างไรไม่รู้จัก ได้แต่พยักย่มย่อง
ช้างยืนเก้กังนั่งหย่องยอง เอาเข้าของกองให้พระสิทธา

๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระฤาษีขบฉันหรรษา
แล้วอวยพรภิญโญโมทนา พูดจากันกับเหล่าชาวไพร

๒ คำ ๑ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
จึงตรัสกับขุขันทันใด ชอบใจจงรักภักดี
เราแรมไพรพลัดพรากไปจากท่าน แสนกันดารเดินป่าพนาศรี
ไปรบราญผลาญหมู่อสุรี ปัมประหนึ่งชีวาจะบรรลัย
ท่านอยู่หลังยังแจ้งกิจจา ในกรุงศรีอยุธยาเบื้องไฉน
พระชนนีกับพระน้องครองกรุงไกร ยังค่อยได้สุขสวัสดิ์หรือขัดเคือง

๑๖ คำ ๑

◎ บัดนั้น ขุขันทูลแถลงแจ้งเรื่อง
ข้าเกณฑ์พวกพรานไพรไปเนืองเนือง สืบข่าวในเมืองอยุธยา
ได้แจ้งความตามองค์พระชนนี กับพระน้องสองศรีโศกหนักหนา
ให้ละห้อยคอยตามกษัตรา ไม่ว่างเว้นเวลาจาบัลย์

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิ์ล้ำพระสุริย์ฉัน
ฟังพรานไพรพร่ำรำพัน ให้โศกศัลย์ดังสารพระมารดา
จึงตรัสกับขุขันทันที อันเรานี้วิตกหนักหนา
เมื่อแต่แรกแรมไพรได้สัญญา สิบสี่ปีจะมาชานี
บัดนี้ถึงคำกำหนดแล้ว พระน้องแก้วทั้งสองจะหมองศรี
ไม่แจ้งข่าวราวเรื่องว่าร้ายดี จะเข้ากองอัคคีให้วายปราณ
จะนิ่งอยู่อย่างนี้ก็มิได้ ด้วยยังไกลนครเรศราชฐาน
ท่านจงนำคำแหงหนุมาน ไปแถลงแจ้งการพระพรต
บอกว่าเรายกทัพกลับมา ถึงอาศรมศาลาพระดาบส
แม้นจะเข้ากองไฟก็ให้งด จงกำหนดว่าเราจะเข้าไป

๗๐ คำ ๗

◎ บัดนั้น สองนายรับสั่งบังคมไหว้
ออกจากศาลาคลาไคล ตรงไปอยุธยาชานี

๒ คำ ๗ เชิด

◎ ข้า มาจะกล่าวบทไป ถึงพระพรตพระสัตรุดเรืองศรี
ครบคำรบครบถ้วนสิบสี่ปี จึงปรึกษาพาทีกันสองรา
อันองค์พระหริวงศ์ทรงเดช ให้เราสองครองนิเวศน์ไว้ท่า
บัดนี้ถึงวันสัญญา ไม่เสด็จกลับมาเหมือนว่าไว้
จะนิ่งอยู่ไยเล่าเจ้าพี่ เราเข้ากองอัคคีให้ม้วยไหม้
รักษาสัตย์เสียชีวันบรรลัย คงจะได้เลื่องชื่อลือนาม
แม้นจะทูลเหตุผลพระชนนี จะโศกีโศกศัลย์รำพันห้าม

จำเบื้นจะคิดบีดความ อย่าให้ทราบถึงสามพระมารดา

๗ คำ ๗

ร่าย ๑ คิดแล้วจัดแจงแต่งองค์ ต่างทรงโขมพัสตร์ภูษา
ประดับเครื่องเรืองรองทั้งสองรา ลีลาออกท้องพระโรงชัย

๗ ๒ คำ ๗ เสมอ

๑ นั่งเหนือแท่นสุวรรณบัลลังก์ เสนีพร้อมพรั่งบังคมให้ว
จึ่งตรัสแก่สุมันตันทันใด เรากรองเมืองมาได้สิบสี่ปี
อันพระองค์ทรงเดชเชษฐา ก็ยังไม่กลับมาบุรีศรี
ตัวเราพี่น้องสองคนนี้ จะสู้สิ้นชีวาวายปราณ
ท่านจงกองไฟให้ใหญ่กว้าง ทีกลางชาลาหน้าฉาน
เราจะเข้าไปในในเพลิงกาล ตามสัตย์ปฏิญาณสัญญาไว้

๗ ๖ คำ ๗

๑ บัดนั้น สุมันตันเสนาอัชฌาสัย
ได้ฟังก็ตระหนกตกใจ บังคมให้วแล้วทูลทัดทาน
พระผ่านฟ้าอย่าด่วนดับสูญ อนุกูลแก่ข้าผู้ว่าขาน
อันองค์สมเด็จพระอวตาร คะเนการเกือบมาไม่ช้านัก
จงบำรุงกรุงไกรไปก่อน ดับร้อนไพร่ฟ้าอาณาจักร
รอรังฟังข่าวพระหริรักษ์ อีกสักสามทิวาราตรี

๗ ๖ คำ ๗

๑ เมื่อนั้น พระพรตทรงสวัสดิรัศม์
ได้ฟังเสนาพาที จึ่งมีบัญชาว่าไป

ซึ่งท่านทานทัดขัดห้าม ด้วยมีความสมัครรักใคร่
แต่เราได้ให้สัตย์สัญญาไว้ จะอยู่ไปไม่พ้นคนนินทา
เหมือนรักใคร่ไอศูรย์สมบัติ ไม่ซื่อสัตย์ต่อองค์พระเชษฐา
ท่านอย่าหน่วงหนักชักช้า จงไปหาพี่นครองมากองไฟ

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น สุมันตันได้ฟังนั่งร้องไห้
มิรู้ที่ทัดทานประการใด ถวายบังคมไหว้แล้วลุกมา

๒ คำ ๗ เสมอ

◎ จึ่งสั่งเหล่าชาวคลังทั้งนั้น ให้จัดแจงจวงจันทน์กฤษณา
ขนไปเรี่ยงวางกลางชาลา บ้างก็หาเชื้อไฟใส่ประชุม

๒ คำ ๗

◎ บัดนั้น ชาวบ้านร้านตลาดกลาดกลุ้ม
เห็นควันไฟในวังมืดคลุ้ม ทั้งแก่เถ้าสาวหนุ่มร้องถามกัน
ครั้นรู้ว่าน้องพระหริวงศ์ จะเข้าไฟให้องค์พระอาสัญ
ต่างตระหนกตกใจจาบัลย์ ทั้งชายหญิงวิ่งพลันมา

๔ คำ ๗ เชิดฉิ่ง

◎ เข้าไปในนิเวศน์วังสถาน เห็นเพลิงกาลร้อนแรงแสงกล้า
ประชาชนหญิงชายฟายน้ำตา ทั้งเสนาอำมาตย์เพี้ยงชาดใจ

๒ คำ ๗ โอด

◎ เมื่อนั้น สองกษัตริย์รัศมีศรีใส
เห็นชีพราหมณ์ไพร่พ้าเสนาใน ร้องไห้ไม่เบื่อสมประดี

จึ่งบัญชาว่ากับคนทั้งหลาย จงคอยอยู่ให้สบายในกรุงศรี
ขอฝากสามสมเด็จพระชนนี กว่าพระพี่จะมาแต่อารัญ
อันเราสองครองสัตย์สุจริต จะตั้งจิตบรรลัยไปสวรรค์
ว่าพลางทางกุมพระกรกัน จรจรัดจะเข้ากองอัคคี

๑๖ คำ ๗ เชิดฉิ่ง

◎ บัดนั้น ขุขันหนุมานชาญชัยศรี
มาถึงอยุธยาธานี จรลีเข้าในทวารา
เห็นผู้คนแซ่ซ้องร้องไห้ คิดพะวงสงสัยเป็นหนักหนา
พอเห็นพระพี่น้องทั้งสองรา จะพากันเข้ากองไฟ
ตกใจไม่ทันได้ถาม กระโดดข้ามข้าเผ้าเข้าไปได้
วายุบุตรยุดองค์พระพรตไว้ พรานไพรยุดพระอนุชา

๑๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ทั้งสองน้องนารายณ์นาถา
เห็นขุขันขุนกระบี่ศักดา รู้จักหน้าสนัดตรัสถามไป
ดูราวานรกับนายพราน มีภารธุระเบ็ญไฉน
จึ่งวิ่งมาคร่ายุดฉุดไว้ มิให้ตัวเราเข้าอัคคี

๑๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น วายุบุตรประณตบทศรี
จึ่งว่าพระหริรักษ์จักรี ให้ข้านี้มาแจ้งกิจจา
เสด็จไปสังหารผลาญพวกยักษ์ ทศพักตร์สิ้นชีวังสังขาร์
บัดนี้เด็กทัพกลับมา ถึงศาลาพระมุนีที่ในไพร

กลัวจะเกินสัญญาข้านัก
จึ่งใช้ข้ามาทูลทัดไว้

สองพระองค์ทรงศักดิ์จะศึกษัย
จงทราบใต้บทมาลย์พระผ่านฟ้า

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น
ชื่นชมสมถวิลจินดา
เราชื่อตรงจงรักพระจักร์
กลัวจะเสียความสัตย์ปัฏิญาณ
เดชะบุญหนักหนาท่านมาทัน
ครั้นรอดคายสบายใจ
ท่านจงหยุดหย่อนผ่อนพัก
ว่าพลางทางชวนพระอนุชา

สองกษัตริย์ทรงฟังไม่กังขา
จึงบัญชาว่ากับหนุมาน
ไม่ยินดีแก่สมบัติพัสถาน
จะเข้ากองเพลิงกาลให้บรรลัย
เหมือนชุบชีวันเราไว้ได้
เราจะไปทูลสารพระมารดา
สำนักอยู่พลางที่ข้างหน้า
เสด็จมาปราสาทพระชนนี

๔ คำ ๗ เสมอ

๏ ครั้นถึงจึงคลานเข้าไปเฝ้า
แล้วทูลว่าข้าน้อยทั้งสองนี้
พอกำแหงหนุมานกับพรานบุ่ม
บัดนี้พระอวตารชาญชัย
ยังประทับยับยั้งโยชา
ถูกจะขอทูลลาฝ่าธุลี

ก้มเกล้าประณตบทศรี
กองอัคคีคิดกันจะบรรลัย
เอากิจจามาแจ้งแถลงไข
ภูวนัยกลับมาชานี
อยู่ศาลาพระวิษณุฤาษี
ออกไปรับพระพี่ทุกลางไพร

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น
ได้ฟังโอรสยศไกร

สามพระชนนีศรีใส
อรไทยินดีปรีดา

จึงตรัสว่าครั้งนี้บุรีเรา จะบรรเทาโศกศัลย์หรรษา
แม่จะไปด้วยกันกับลูกยา รับพระเชษฐามากรุงไกร

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น สองโอรสรับสั่งบังคมไหว้
พากันดีดาดดาไคล ออกไปพระโรงรัตน์ชัชวาล

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

◎ จึงดำรัสตรัสสั่งเสนา จงเตรียมโยธาทวยหาญ
เทียมทั้งรถาอาชาชาญ ให้เร็จการในเวลาราตรี
พรุ่งนี้เช้าเรากับพระมารดา จะไปรับพระเชษฐามากรุงศรี
สั่งเสร็จเสด็จจรลี เข้าสู่ที่วังในมิได้ช้า

ไ ๔ คำ ไ เสมอ

◎ บัดนั้น สุมันต์มันผู้มีศักดา
ออกมาสั่งเวรเกณฑ์โยธา หมายบอกทั้งข้างหน้าข้างใน

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ บัดนั้น หมื่นขุนมุลนายน้อยใหญ่
ต่างคนรีบร้อนไม่นอนใจ พนักงานของใครก็ไครตรา
ขุนรถตระเตรียมเทียมรถทรง สำหรับองค์พระโอรสา
รถที่นั่งทั้งสามพระมารดา รถประเทียบกัลยาคณานาง
ขุนม้าผูกม้าพาชี ขับขี่ดันทัดตะบัดย่าง
ขุนช้างต่างเร่งผูกช้าง เลือกด้วนขันระวางดั้งกัน
ขุนพลจัดด้วนกระบวนแห่ พร้อมแต่ย่ำรุ่งสุริย์ฉัน

มาตั้งกองท้องสนามแน่นนัน เตรียมกันคอยเสด็จยาตรา

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น สามองค์อัคเรศเสนหา
จึงชวนสองพระลูกให้โลดคลา มาโสรจสรงคงคาอ่างค์

๗ คำ ๗ เสมอ

◎ ชมดลาด ทรงสุคนธรสเร้าเอาใจ ลูบไล้พระวิลาสวาดขนง
พระชนนีนุ่งผ้าจีบประจง สไบทรงตาดบักบีกแมงทับ
พระพี่น้องสองค์ทรงภูษิต ฉลองค์ตาดติดเลื่อมสลับ
สามอนงค์ทรงเข็มขัดบานพับ สร้อยนวมสวมทับซับซ้อน
โสรสราชคาดปั้นเหน่งจำหลักลาย ทับทรวงสายห่วงห้อยสร้อยอ่อน
สามพระมาตุรงค์ทรงทองกร แหวนทับทิมทองร่อนเรือนครุฑ
โสรสพาหุรัดตระหวัดวง ธำมรงค์บั้นมราชผาดผุด
อรไทใส่รัดเกล้าชมพูนุท พระลูกทรงมงกุฎแก้วมณี

๗ คำ ๗

◎ ร่าย ครั้นเสร็จเสด็จยุรยาตร ลงจากปรางค์มาศปราสาทศรี
พร้อมสนมกำนัลขันที ออกมาที่เกยลาหน้าพระลาน

๗ คำ ๗ เสมอ

◎ ห้ากษัตริย์สุริย์วงศ์ทรงยศ ต่างขึ้นรถพรรณรายฉายฉาน
พร้อมประเทียบสาวสรรคพนักงาน หนุมานนำหน้าคลาไคล

๗ คำ ๗ เชิด

๏ ครั้นถึงท้ายจงกรมอาศรมบท ให้หยุดรถรั้พลน้อยใหญ่
ต่างดงจากรถาคตาไคล เข้าไปยังบรรณศาลา

๗ ๒ คำ ๗ เสมอ

๏ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
กับทั้งพระลักษณ์นางสีดา เห็นสองอนุชาชนนี
ดีใจไปรับพระมารดร ยอกรประณตบทศรี
พระพี่น้องสองข้างต่างอัญชลี ถ้อยทีถามไถ่กันไปมา

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น สามพระชนนีเสนหา
จึงปราศรัยไต่ถามพระรามา ดูกยาจงเล่าให้เข้าใจ
เจ้ารับสัตย์บิตุรงค์ทรงยศ ไปสร้างพรตจรรยาในป่าใหญ่
เกิดเหตุเภทพาลประการใด จึ่งต้องไปรณรงค์ถึงดงกา

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น องค์พระอวตารนาถา
แถลงเล่ายุบลแต่ต้นมา เมื่อไปอยู่โคธาวารี
วันหนึ่งนั้นท้าวทศพักตร์ มาลอบลักกัลยาพาหนี
ดูกกับอนุชาไปราวี ผลาญพวกอสุรีถึงดงกา
ทศกัณฐ์มันออกมายงยุทธ ก็ม้วยมุดสุดสิ้นดังขาร์
จึงได้องค์เทวีสีดา กลับมาประณตบทมาลย์

๗ ๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ตามพระมารดาจึ่งว่าขาน
เจ้าพลัดพรากพาราไปช้านาน ส่งสารยากแค้นแสนทวี
แล้วตรัสแก่นางสุดายาใจ เดิมแม่จะให้อยู่กรุงศรี
แต่โฉมยงจงรักภักดี ติดตามสามีไปในไพร
พลางชื่นชอบขอบใจเจ้าลักษณ์ ความรักเชษฐาไม่หาได้
อุตส่าห์สู้ลำบากยากใจ ร่วมร้อนนอนไพรไปด้วยกัน
เป็นบุญแล้วแก้วแม่ได้คืนเมือง ปลดเปลื้องความวิโยคโศกศัลย์
ทนจะผาสุกทุกคืนวัน ทั่วนิเวศน์เขตขัณฑ์ชานี

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระพรตพระสัตรุดเรืองศรี
จึ่งทูลพระหริรักษ์จักรี น้องนิกอยองค์พระทรงฤทธ์
ถ้าแม้นไม่เสด็จมาช้าไป จะโจนเข้ากองไฟให้ดับจิต
พอคำแหงหนุมานชาญชิต ไปแจ้งกิจข้านี้ดีใจนัก
ขอเชิญองค์ภูวนัยไคลคลา คืนเข้าพาราอาณาจักร
พระจักได้เป็นที่พึ่งพัก แก่สองน้องรักสืบไป

๑๖ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงภพสบสมัย
จึ่งตรัสแก่พระพรตยศไกร พี่ชอบใจทั้งสองน้องยา
ได้พิทักษ์รักษาบุรี บำรุงสามชนนีนาถา
ไม่มีเหตุเภทภัยสิ่งไรมา ไพร่ฟ้าสุขเกษมเปรมปรีดิ์
ตรัสพลางทางดูทินกร ตะวันบ่ายชายอ่อนแสงสี

จึ่งทูลเชิญทั้งสามชนนี อัญชลีลาองค์พระทรงพรต

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระวสิษฐ์สวามิตรดาบส
เห็นกษัตริย์สุริย์วงศ์ทรงยศ น้อมประณตอำลาจะคลาไคล
จึ่งอวยชัยให้พรพูนสวัสดิ์ เสวยรมย์สมบัติเป็นใหญ่
สามพระชนนีนั้นไซร้ จงให้จำเริญชนมา
อันโฉมยงองค์ภัควดี กับพระจักรีนาถา
อย่าได้รู้นิราศคลาดคลา เหมือนครั้งคราวเดินป่าพนาลี
สารพัดศัตรูหมู่ร้าย ให้แพ้พ่ายดังพรฤๅษี
ปราศจากโรคายายี อยู่ดีมีสุขทุกคืนวัน

ฯ ๘ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น แปดกษัตริย์สุริยวงศ์รังสรรค์
คำนับรับพรพระนักธรรม์ แล้วถวายอภิวันท์อำลา
พรั่งพร้อมกำนัลขันที เสนีตัวนายซ้ายขวา
ต่างองค์ลีลาศยาตรา ตรงมาที่ประทับฉับพลัน

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

๏ ครั้นถึงจึ่งขึ้นรถทรง ให้ยกจตุรงค์ทัพขันธ์
โยธาแห่แหนแน่นนัน สุมันตันนำหน้าเข้าธานี

ฯ ๒ คำ ฯ กลองโยน

๏ บัดนั้น ประชาชนหญิงชายชาวกรุงศรี
แจ้งว่าพระทรงศักดิ์จักรี ภูมีมาถึงกรุงไกร

ต่างคนปรีดิ์เปรมเกษมสันต์ ก็พากันมาคอยบังคมไหว้
ตั้งโตกพานข้าวตอกดอกไม้ อร่ามไปด้วยเครื่องบูชา
บ้างจุดเทียนเงินเทียนทอง ผูกห้อยร้อยกรองพวงบุบผา
ครั้นเห็นเกณฑ์แห่แออัดมา จนถึงรถาพระภูธร
บรรดาเหล่าชาวเมืองก็ชื่นชม ต่างบังคมก้มกราบอยู่สลอน
แซ่ซ้องร้องอำนวยอวยพร ราษฎรสุขเกษมเปรมปรีดิ์

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น พวกพลอสูรศักดิ์ยักษ์
ทั้งพรานป่าวานรโยธี ไม่เคยเข้าบุรีอยุธยา
เหลียวหน้าเหลียวหลังอุตลุด เดินสะดุดผู้คนจนถลา
บ้างเห็นสาวสาวชาวพารา ก็ยักคิ้วหลิ่วตาประสาลิง
จับแมงวันกันขนขู่ตะคอก กระโดดโลดหลอกหยอกผู้หญิง
เห็นส้มสุกลูกไม้ก็ไล่ชิง ยักษ์ลิงยินดีปรีดา

๑๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
ครั้นรถทองประทับกับเกยดา จึงตรัสสั่งเสนาสุมันตัน
อันวานรยักษ์มารกับพรานไพร ให้ตำนักอาศัยในสวนขวัญ
ผลาผลโภชนาสารพัน ส่งให้ทุกวันสามเวลา
สั่งแล้วลงจากรถทรง กับองค์อัครเรศเสนหา
ทั้งสามพระศรีอนุชา ตามพระมารดามาในวัง

๑๖ คำ ๗ *เสมอ*

◎ เข้าประคูหูช้างหว่างคันฉัน ขึ้นมนเทียรท้องพระโรง
สถิตเหนือแท่นสุวรรณบัลลังก์ พร้อมพรั่งพระสนมกรมใน

๗ ๒ คำ ๗

◎ บัดนั้น แสนสาวท้าวนางน้อยใหญ่
ทั้งเถ้าแก่แต่บรรดาอยู่เวียงชัย มิได้ไปรับตามกษัตรา
รู้ว่าเสด็จกลับก็ลับฉัน ต่างคนเข้าเฝ้าจะเอาหน้า
ท้าวนางแต่ละคนพันปัญญา พูดจาจ่อแจ่แซ่ไป

๗ ๔ คำ ๗ เจรจา

ซ้ำ ◎ เมื่อนั้น ตามพระชนนีศรีใส
จึงตรองตริกปริกษากันทันใด จะมอบไอศวรรยาชาติ
ให้องค์พระอวตารผ่านพารา เป็นมงกุฎอยุธยากรุงศรี
แล้วกล่าวรสพจนาวาที ตั้งพระพรตผู้มีปรีชาชาญ
แม่จะเชิญพระราเมศเชษฐา ให้ครอบครองนคราราชฐาน
เจ้าจงให้โหราหาฤกษ์พาร เร่งรัดจัดการเตรียมไว้

๗ ๖ คำ ๗

ร่าย ◎ เมื่อนั้น พระพรตยินดีจะมีไหน
ถวายบังคมลาคลาไคล ออกไปยังพระโรงรจนา

๗ ๒ คำ ๗ เสมอ

◎ สถิตเหนือที่นั่งบัลลังก์อาสน์ พร้อมอำมาตย์เฝ้าฝ่ายซ้ายขวา
พระจึงมีมธุรสพจนา กับพระยาพิเภกผู้ภักดี
สมเด็จพระมาตุรงค์ทรงศักดิ์ จะเชิญพระหริรักษ์เรืองศรี

ให้เสวยสวรรยาธานี จะได้ฤกษ์ยามดีเมื่อวันใด

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น พิเภกรับสั่งบังคมไหว้
พิเคราะห์ความตามตำราเรียงไว้ แล้วลงชับได้ลักษณ์จันทร์
ทั้งชั้นโชคโยคเกณฑ์ก็ดีหมด จึงกราบทูลพระพรตรังสรรค์
อันฤกษ์ราชพิธีนี้ดีนัก ต่อวันจันทร์เจ็ดค่ำต้องตำรา

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระพรตสุริย์วงศ์นาถา
ชื่นชมสมถวิลจินดา จึงบัญชาตรัสสั่งสุมันตัน
จงจัดที่ปราสาทราชฐาน เตรียมการพิธีทุกสิ่งสรรพ์
ทั้งเครื่องราชาภิเษกทรงธรรม์ ให้พร้อมไว้ในวันฤกษ์ดี
แล้วนิมนต์พระวสิษฐ์สวามิตร ทั้งคณะนักสิทธิฤาษี
มาทำมงคลกิจพิธี กับพราหมณ์ชีปุโรหิตโหรา
อันการเล่นเต้นรำปี่พาทย์ม้วย ให้มีสมโภชด้วยทุกภาษา
ครั้นเสร็จสิ้นเสนี่แล้วดีดา เสด็จมาปรางค์มาศปราสาทชัย

๗ คำ ๗ เสมอ

◎ บัดนั้น สุมันตันเสนาผู้ใหญ่
ออกจากพระโรงคัลทันใด ตรงไปศาลาว่าราชการ
ให้เสมียนเขียนหมายรายรับสั่ง บอกทั้งพลเรือนแลทหาร
เครื่องสมโภชรำเต้นเล่นงาน ให้เตรียมการตามตำแหน่งทุกแห่งไป

๗ คำ ๗ เจรจา

๏ บัดนั้น พวกหมื่นขุนมูลนายน้อยใหญ่
ต่างคนรีบร้อนไม่นอนใจ มาจัดการวุ่นไปที่ในวัง

ฯ ๒ คำ ฯ

ยานี ๏ บ้างจัดแจงแต่งมหาปราสาท พรมลาดสุจนีที่นั่ง
ทั้งแท่นรัตน์ภัทรบิฐบัลลังก์ ปูด้วยหนังราชสีห์มีฤทธิ์
บ้างปัดเศวตฉัตรดัดเพดาน ห้อยพวงแก้วประพาฬไพจิตร
กลศสังข์ตั้งถ้วนทั้งแปดทิศ แว่นวิเชียรเทียนติดตามตำรา
บัลลังก์ทองรองพานสุพรรณบัฏ พระสังข์ทักษิณาวัฏเวียนขวา
จัดครบเครื่องกษัตริย์ขัตติยา จึ่งให้ตั้งพลับพลาหน้าโรงช้าง
บ้างปลูกโรงหุ่นละคอนมอญรำ ที่จะมีมวยปล้ำก็ทุบถาง
พวกไม้สูงปักไม้รายริมทาง ต่างต่างเตรียมเสร็จสำเร็จการ

ฯ ๘ คำ ฯ เจรจา

ร่าย ๏ บัดนั้น สุมันตันเสนาปรีชาหาญ
จึ่งสั่งสังฆการีธรรมการ จงรีบไปดงดานประเดี๋ยวนี้
นิมนต์พระสิทธาสวามิตร กับองค์พระวสิษฐ์ฤๅษี
ให้พาพวกคณะโยคี เข้ามาสวดพิธีที่ในวัง

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น สังฆการีคำนับรับคำสั่ง
วิ่งหืดขึ้นคอไม่รอรั้ง ไปยังไพรวันอรัญวา

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

◎ ครั้นถึงที่จึงกรมอาศรมบท หว่างเวิ้งเชิงบรรพตภูผา
สองนายเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ลงนั่งนวดแข้งขาอยู่ช้านาน

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระวสิษฐ์เล่นหมากรุกสนุกสนาน
ตาหูไม่สู้เห็นซมซาน แพ้ดูกศิษย์สองกระดานทะยานใจ
พนันถอนขนตาเส้นห้าเส้น แล้วตั้งขึ้นเล่นแก้มือใหม่
หน้าขุนเบี้ยริมทิมขัดไว้ หยิบแว่นตามาใส่เขม้นมอง
ตามบุญตามกรรมทำให้แตก เอาม้าพันเม็ดแลกกินสอง
น้อยหรือเบี้ยหงายมันร้ายรอง เข้าทำนองต้องกดจนกระมัง
จับเรือรุกฝางแล้วพลางว่า ถอนขนตาห้าเส้นเจ้าเล่นมั่ง
ถึงเทวดามาช่วยก็ไม่พ้น คงจะได้ให้กระทั่งริมกระดาน
หัวร่อพลางทางเรียกน้ำชาฉัน ใส่จุหลันมาดองสักสองบ้าน
ดีแต่ใหม่ไว้เก่าไม่เอาการ หยิบน้ำตาลใส่ลงก่งคอซด
ชะชะอร่อยน้อยหรือนั่น แม้นมีสักสองขันฉันให้หมด
จนแน่นท้องต้องขยายราคคด พระดาบสบ่นอยากมากไป

ไ ๑๒ คำ ไ

◎ บัดนั้น สังฆการีหยุดอยู่สักครู่ใหญ่
ได้ยินเสียงพระอาจารย์สำราญใจ หัวร่อเร่อเออออะไรจะใคร่รู้
จะว่าสอนหนังสือศิษย์ก็ผิดทำนอง เสียงร้องรุกคาดประหลาดอยู่
จึงย่างย่องมองมาเบื้องประตู เข้าไปปูผ้าห่มก้มกราบกราน
เห็นฤาษีสบเพลินเดินหมากรุก นึกสนุกขึ้นมาไม่ว่าขาน

แอบหลังนั่งยิ้มอยู่อยู่ริมกระดาน รับประทานขอทีเถิดเจ้าคุณ
ดีฉันรักชักเรือมาแต้มนี้ ประทับที่ตาวงตรงหน้าขุน
เบี้ยเข้าเคี้ยวเล่นให้เป็นจุณ ชิงฉุดยุดพระคุณขออีกที

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระดาบสดึงดื้อถือผี
ปัดมือไม่ฟังสังฆการี กูเดินดีกว่าอ่อเจ้าเป็นเท่าไร
แต่หนุ่มหนุ่มเมื่อกระนั้นขยันอยู่ อินทร์เดชะพระครูก็สู้ได้
ถึงทั้งแก่งกเงิ่นเดินคลายไป ฝีมือไล่มวยเม็ดเข็ดทุกคน

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ เออนี่มีธุระอะไรนั่น จึ่งพากันมาในไพรสณฑ์
ดูทีกิริยาชอบกล จะนิมนต์ไปฉันแล้วกระมัง

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น สังฆการีแจ้งความตามรับสั่ง
นิมนต์สวดพิธีที่ในวัง สิ้นทั้งคณะพระสิทธา
อันสำรับกับข้าวของฉัน มัสมั่นเข้าบุหรี่หมีนักหนา
ไก่พะแนงแกงต้มยำน้ำยา สังขยาฝอยทองของชอบใจ

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระดาบสฟังเล่าน้ำลายไหล
ของฉันขยันยิ่งทุกสิ่งไป แต่กระจาดมีหรือไม่จะใคร่รู้
อันสุ้งเสียงรูปทุกวันพานขัด เพราะเคร่งครัดมิได้ฉันน้ำมันหม
แต่นิมนต์แล้วก็ต้องไปลองดู พอนั่งอยู่ให้เห็นเป็นประธาน

แล้วสอนศิษย์ฤาษีที่พึงบวช จะไปสวดในปราสาทราชฐาน
เมื่อขบฉันผันผ่อนพอประมาณ จักขายหน้าอาจารย์เจ้าวัดวา

ไ ๖ คำ ไ เจรจา

◎ ว่าพลางต่างเข้าในกุฎี พระมุนีห่มดองครองผ้า
ถือไม้ท้าวก้าวลงจากศาลา พวกฤาษีป่าก็ตามไป

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ ครั้นถึงอยุธยาธานี เข้ามาที่ปราสาททองผ่องใส
สถิตนั่งเหนืออาสน์ที่ลาดไว้ สำรวมใจขัดสมาธิมั่นชัยสัณ
เหล่าขุนนางข้างฝ่ายกรมวัง เข้ามานั่งประเคนพานเภสัช
ธรรมการสังฆการีเข้าวิพัด ต่างคนปรนนิบัติพระสิทธา

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

◎ บัดนั้น เสนีนายซ้ายขวา
เห็นสมควรจวนได้เวลา มาตรวจตรากระบวนแห่แซ่ซ้อง
พนักงานอภิรุมชุมสาย ตั้งตำรวจรายเป็นแถวท่อง
แตรสังข์กังสดาดฆ้องกลอง คับคั่งทั้งท้องสนามใน
มหาดเด็กเชิญพระแสงดาบหอก ใส่เสือครุยถอมพอกดอกไม้ไหว
พนักงานยานุมาศเชิญเข้าไป ประทับไว้ตามเคยที่เกยา

ไ ๖ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
ครั้นจวนใกล้ศุภฤกษ์เวลา เสด็จมาอ่ายงค์สรงสินธู

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

โทน ◎ ไชสุหร่ายปรายโปรยตกต้อง ผินผันหันขนองเข้ารองสู้
ทรงสุคนธ์ปนสุวรรณกัมพู หอมรื่นชื่นชูกลิ่นชะมด
ใส่สนับเพลาทรงอลงการ์ ภูษาเชิงชายลายก้านขด
ฉลององค์อินทร์ธนูสะบัดคด กาดบั้นเหน่งมรกตรจนา
ผ้าทิพย์ชายแครงแล่งระยับ กรองศอซ้อนสลับทับอังสา
ตาบประดับทับทรวงดวงจินดา ทรงมหาสังวาลประพาพรรัตน์
ทองกรแก้วกุดั่นบรรจง ข้ามรงค์ทรงใส่นิ้วพระหัตถ์
มงกุฎแก้วแววไวดอกไม้ทัด กรรเจียกจรจำรัสชัชวาล

๗ ๔ คำ ๗

ขานี ◎ ทรงฉลองพระบาทยาตรา มายังเกยตาหน้าฉาน
เสด็จบังคมก้มกราบกราน เสร็จทรงพระยานุมาศมา
พลพวกเกณฑ์แห่แออัด เบื้นขนัดนับแสนแน่นหนา
มหาดเด็กเชิญพระแส้งสาตรา เดินพลางหว่างตารวาย
พัดโบกจามรทานตะวัน กลดกั้นอภิรุมชุมสาย
ต้นเชือกเลือกถ่วนตัวนาย ล้อมสะพายสายกระบี่ถักทอง
ดั้งเขนเกณฑ์เดินเบื้นคู่คู่ เกาทัณฑ์ธนูเบื้นแถวท่อง
เสียงแซ่แตรสังข์ฆ้องกลอง ตรงไปทางท้องสนามจันทร์

๗ ๔ คำ ๗ *กลองโยน*

ร่าย ◎ ครั้นถึงเกยตาหน้าปราสาท ลงจากยานุมาศผายผัน
พร้อมประยูรสุริย์วงศ์พงศ์พันธุ์ ขึ้นสุวรรณปรางค์รัตน์รูจี

๗ ๒ คำ ๗ *เจรจา*

๏ นั่งเหนือภัทรบิฐบัลลังก์ อันปูด้วยหนังราชสีห์
โหราฉันฆ้องชัยได้ฤกษ์ดี พระมุนีก็สวดขึ้นพร้อมกัน

๗ คำ ๗ เจรจา

๏ บัดนั้น พวกชุนนางต่างคนหฤหรรษ์
พฤฒามาเถ้าเผ่าพราหมณ์พรหมจรรย์ ถวายเครื่องกกุธภัณฑ์พระผ่านฟ้า
ข้างฝ่ายเหล่าชาวแสงสรรพยุทธ ถวายอัษฎาวุธคมกล้า
หมู่มุขทุกตำแหน่งเสนา ถวายรถคชาสารพัน
ขุนคลังทูลถวายสมบัติ แก้วเก้าเนาวรัตน์ทุกสิ่งสรรพ์
ท้าวนางนอบนบอภิวันท์ ถวายนางพระกำนัลสนมใน

๗ ๖ คำ ๗

๏ บัดนั้น พระมหาราชครูผู้ใหญ่
จึงหยิบแว่นเทียนสุวรรณทันใด เอาจุดไฟแล้วส่งให้เสนา

๗ ๒ คำ ๗

สระบุหร่ง ๏ เวียนเอยเวียนเทียน ให้เวียนซ้ายส่งวงไปขวา
นั่งเคียงเรียงรับตำดับมา โหราฉันฆ้องชัยสามที
ประโคมทั้งสังข์แตรแซ่เสียง โห่ร้องก้องสำเนียงอึงมี่
ฝ่ายพวกพิณพาทย์มโหรี ต่างประสานดีดสีมี่ไป

๗ ๔ คำ ๗ มหาชัย

ร่าย ๏ ครั้นครบตำเร็จเจ็ดรอบ ตามระบอบบาลีพิธีไสย
จึงดับเทียนโบกควันทันใด อ่านเวทถวายชัยมงคล

ฝ่ายสามสมเด็จพระมารดร จำเริญพรพูดสวัสดิ์สถาผล
พวกข้าเฝ้าท้าวพระยาสามนต์ ต่างคนบังคมคัลอัญชลี

๗ คำ ๗

◎ ครั้นแล้วลำเร็จเสร็จสรรพ กรมวังยกสำรับเลี้ยงฤาษี
ทั้งของเดิมต่างต่างอย่างดี มาตั้งทันตรงหน้าพระอาจารย์

๗ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระจักรีปรีดาเปรมเกษมสานต์
เสด็จจากแท่นรัตน์ขัดวาด เข้าไปนมัสการพระสิทธา
แล้วยอบองค์ลงยกสิ่งของ ประเคนสองดาบสพรตกล้า
บรรดาพวกข้าเฝ้าท้าวพระยา เข้าประเคนพระสิทธาทั่วไป

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น เหล่าคณะนักธรรม์ฉันได้
กำลังอยากหยิบของที่ต้องใจ หมูไก่แกงต้มยำคำโตโต
บ้างฉันเบ็ดเจ็ดตัวเหลือแต่ปีก ยังซ้ำวุ้นได้อีกเบื้นสองโถ
บ้างฉันไก่พะแนงแกงเทโพ น้ำยาโอ่นเถาแถมทุกองค์
พวกเสนีนั่งอยู่ทั้งนั้น เห็นชบฉันพานจุก็ยุ่งส่ง
คอยประเคนของเดิมเพิ่มลง ต่างองค์ฉันอร่อยเรื่อยบ่อยไป

๗ คำ ๗

◎ ครั้นเสร็จพระสิทธาอาจารย์ จะรอรั้งนั่งนานเห็นไม่ได้
จึ่งถวายพระพรลาคลาไคล กลับไปหิมวาพนาวัน

๗ คำ ๗ เชิด

◎ บัดนั้น พนักงานการสมโภชทุกสิ่งสรรพ์
ลงโรงรำเต้นเล่นประชัน เสียงฆ้องกลองสนั่นทั้งพารา
พวกละครยืนเครื่องเยื้องย่าง ตลกใส่หนังค่างเชียนหน้า
ร้องรำทำท่ากิริยา หยุดเล่นเจรจาอึงไป

๔ คำ ๆ เพลงฉิ่ง

◎ หุ่นเชิดชักยนต์เหมือนคนพ้อน กรายกรกรีดหัตถ์ชัดสองไหล่
คนเจรจาว่าเรื่องให้เข้าใจ ตลกใส่เย้าหยอกหลอกล้อ

๒ คำ ๆ เพลง

◎ พวกงิ้วโรงใหญ่ใส่เสื้อแดง เข้ารบกันฟันแทงแข็งขือ
เล่นกลสันทัดตัดแขนคอ เสียงม้าล่อเดือนสนั่นไป

๒ คำ ๆ เจรจา งั้ว

◎ บัดนั้น ประชาชนอดหม่านไม่นับได้
มาเที่ยวเดินดูงานสำราญใจ สันทั้งเด็กผู้ใหญ่ไพร่ผู้ดี
พวกเจ้าชู้เดินเที่ยวเกี้ยวผู้หญิง เย่อหยิ่งหย่งผมห่มแพรสี
เห็นแม่ม่ายร้ายทานพานมั่งมี เข้าทำที่ทอดสนิทชิดเชื้อ
นางสาวสาวนั่งม้าหน้าโรงละคอน ห่มแพรซ้อนสองชั้นกันเหงื่อ
ที่มิเคยเห็นห่างร้างเรือ เห็นผู้ชายรายเรือทำแย้มยิ้ม
พวกนักเลงกินเหล้าเมามาย ออกเดินส่ายพูดพร่ำทำหยุมหยิม
นางข้าหลวงต่างกรมห่มสีทับทิม เที่ยวยืนริมโรงงานพ่านไป
พวกบัณฑิตบัดซบมับนุ่งม่วง ห่มแพรดวงเดินเยื้องยักไหล่

เที่ยวลอยชายกรายเข้ามาฉนวนใน โขลนไล่เฆี่ยนตีหนีลนลาน

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พวกยักษ์ลิงเหล่าละว้าโยธาหาญ
มาเที่ยวดูเต้นรำสำราญ เข้าเดินปนอลหม่านกับมนุษย์
พวกกะเหรี่ยงละว้าหน้าตาตื่น เห็นอะไรก็ยืนยั้งหยุด
บ้างเห็นหญิงรูปงามตามหยอกยุด บ้างเพลิดเพลินเดินสะดุดร้านรวง
ลางลิงเดินเที่ยวเลี้ยวลัด กลุ้มสกัดกั้นหน้านางข้าหลวง
เห็นเด็กเดินถือมะไฟมาหลายพวง เข้าชิงช่วงใส่ปากไม่อยากอาย
พวกยักษ์รักผู้หญิงเข้ายืนใกล้ เขาตกใจวิ่งล้มผ้าห่มหาย
พวกกุมภัณฑ์พวกลิงกับหญิงชาย เที่ยวเตร่กร่ายเดินดูเป็นหมู่กัน

ฯ ๘ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น องค์พระหริรักษ์รังสรรค์
ครั้นบ่ายชายแสงสุริยัน ทรงธรรม์เสด็จมาพลับพลาชัย

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ นั่งเหนือพระยี่ภู่ปูลาด พร้อมอำมาตย์มาตยาน้อยใหญ่
จึ่งตรัสสั่งราชมัลทันใด จงเรียกให้คู่มวยมาชกกัน

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พวกมวยสามารถคาดหมัดมั่น
คู่แรกแหวกวงเข้ามาพลัน บังคมคัลพระองค์ทรงพิภพ
แล้วลุกขึ้นจดหมัดปัดเท้าขวา ยื่นหน้ากลอกคอล่อหลบ

เขาซ้อมหมัดปัดป้องถองกระทบ รับประจบปากเจ่อคนเออื้อ
เปลี่ยนกันชกฟกนอไม่ท้อถอย ปัดตีนต่อยปะเตะซ้ำคำผึง
เข้ากอดเกี่ยวเกลียวกลมล้มดิ้ง ได้ยกหนึ่งหยุดไว้คู่ใหม่มา

๑๖ คำ ๑ เจรจา แทงวิไสย

◎ กระบี่แขกมลายูคู่กับดั้ง ต่างระวังเอนชายซ้ายขวา
ดวงต่อย่อขยับกายา เห็นพลั้งท่าได้ที่เข้าตีกัน

๑๒ คำ ๑ กลองแขก

◎ เมื่อนั้น องค์พระหริรักษ์รังสรรค์
ชอบพระทัยให้ประทานรางวัล แล้วทรงธรรม์ตรัสสั่งเสนี่
จงเปรียบดิงกับยักษ์เข้าชักคู่ ให้มันปล้ำกันดูเล่นที่นี่
พวกมนุษย์น้อยใหญ่ในบุรี จะได้เห็นฤทธิ์โยธา

๑๔ คำ ๑

◎ บัดนั้น เสนีรับสั่งใส่เกศา
ออกไปริมโรงช้างข้างพลับพลา ร้องเรียกดิงเข้ามากับยักษ์มาร

๑๒ คำ ๑ เจรจา

◎ ได้คู่หมู่กระบี่ราชมัล กับกุมภัณฑ์พวกคำรวจอวดกล้าหาญ
แค่ด้วนต่ำใหญ่ใหญ่เห็นได้การ เสนาพาคลานเข้าไปพลาง

๑๒ คำ ๑

◎ บัดนั้น คู่ปล้ำทำท่าทั้งสองข้าง
วานรหลอกกลอกคอเกาคาง ยักษ์ย่างตามชุมคอยรับ

ดึงกระโดดโดดไล่ไขว่คว้า อสุราเหี้ยนหันประจัญจับ
หลบลอดกอดกดมล้มทับ ทั้งยักษ์ดึงกลั้งกลับไปกลางแปลง

ไ ๔ คำ ไ แทงวิไลย

◎ บัดนั้น พวกคนดูหัวร่อจนคอแห้ง
บ้างเอะอะอื้งอัดวัดแว้ง บ้างพลาดแพลงล้มลุกคลุกคลาน

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

บทละครเรื่องรามเกียรติ์

(ตอนนี้เป็นตอน ๑ ต่างหาก ความไม่ต่อกับที่ตอนต้น)

ข้า ◎ เมื่อนั้น — องค์พระหริรักษ์เรืองศรี
แต่เสวยสวรรยามากว่าปี — เมื่อเหตุจะมีถึงสีดา
เสด็จเหนือแท่นแก้วแพรวพรรณ — ที่ท้องพระโรงคัดข้างหน้า
ตรัสประภาษราชการพารา — ด้วยพระอนุชาเสนาใน
วันนั้นบันดาลให้ดลจิต — พระทรงฤทธิ์คิดจะไปป่าใหญ่
ครั้นจะชวนนางสีดาพาไป — อรไทเทวีก็มีครรภ์

๑๖ คำ

ร่าย ◎ จึ่งตรัสสั่งเสนาสามนต์ — ให้ตรวจเตรียมพหลพลขันธ์
เรากับอนุชาวิลาวัณย์ — จะจรจรัดไปชมพนาวา

๑๒ คำ

◎ บัดนั้น — สุมันตันเสนีมียศถา
รับสั่งบังคมแล้วออกมา — จัดแจงโยธาพลากร

๑๒ คำ *เสมอ*

ยานี ◎ เกณฑ์กระบวนถ้วนตามพยุหบาตร อย่างประพาสหิมวามาแต่ก่อน

พวกทหารสันทัดอัสดร — ฝึกสอนธนูยิงแม่นยำ
กรมช้างขี่ช้างระวางเพรียว — แรงเรี่ยวควาญหมอถือขอคร่ำ

ทหารทวนด้วนใส่เสื้อดำ นั่งประจำตามกระบวนบาญชี
ทนายบั้นพันเสือสักหลาด เอวคาดคันชักพกามะหยี่
ตำรวจเรียงเคียงข้างรถมณี ถ้วนตะพายสายกระบี่บั้งทอง
พรั่งพร้อมโยธาหน้าหลัง เตรียมรถพระที่นั่งทั้งสอง
สารวัดเที่ยวตรวจทุกหมวดกอง คับคั่งทั้งท้องสนามใน

๗ คำ ๗

ร่าย ◎ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงภพสบสมัย
จึงชวนอนุชาคลาไคล เสด็จไปสรงชลบนเตียง

๗ คำ ๗ เสมอ

โทน ◎ พนักงานไขสุหร่ายสายสินธุ์ น้ำดอกไม้เทศประดิษกลิ่นเกลี้ยง
ทรงสุคนธ์ปนปรุงชะมดเชียง นางในหมอบเมียงอยู่งานพัด
ฉลองใส่สนับเพลาเพราผจง ภูษาทรงพันแดงแย่งครุฑอัด
ฉลององค์โหมดสุวรรณกระสันรัด ชายแครงแกว่งกวัดสะบัดปลาย
บั้นเหน่งเพชรไพโรจน์โชติช่วง ทับทรวงสร้อยสังวาลประสานสาย
ทองกรแก้วกุดั่นพรรณราย ข้ามรงค์จำหลักลายลงยา
ทรงมหามงกุฎบุษยรัตน์ กรีดพระหัตถ์ห้อยห่วงพวงบุบผา
ต่างจับศรสิทธิฤทธา เสด็จมาเกยสุวรรณทันใด

๘ คำ ๗ เสมอ

ร่าย ◎ ขึ้นทรงรถแก้วสุริยกานต์ ทวยหาญกราบกั้มบังคมไหว้
ให้คลายคลี่รีพลสกลไกร ตรงไปไพรวันอรัญวา

๗ คำ ๗ กราวนอก เชิด

ชมดง ◎ ครั้นถึงหิมวาพนาเวศ ทอดพระเนตรชมพรรณพฤกษา
ร่มรังบังแสงสุริยา มรคาลึ่นราบดังปราบไว้
รุกขชาติดาดดกดอกดวง เบ็นพวงพวงห้อยย้อยอยู่ไสว
ปรางประยงค์ทรงผลทุกต้นไป ลำไยร่วงหล่นลงบนทราย
พวกทหารโน้มน้าวลำกิ่ง หักพวงช่วงชิงกันถวาย
บ้างพบผึ้งรวงมะม่วงทวาย เก็บได้ให้นายเอาหน้าตา
พระทรงฤทธิ์พิศพรรณมิ่งไม้ แสนลำราญฤทัยมาในป่า
แล้วให้เคลื่อนเลื่อนรถรอมา ตามแนวมรคาพนาลี

๗ คำ ๗ เชิด

ร่าย ◎ เมื่อนั้น นวลนางสี่ตามเหลี่
ครั้นพระทรงศักดิ์จักรี จรลีไปประพาสพนาวา
นางสถิตแท่นแก้วแพรวพรรณ ฝูงกำนัลแวดล้อมพร้อมหน้า
เมื่อจะจากพรากพลัดภัสดา ด้วยเวลาจำเพาะเจาะจง
เผอิญให้อาวรณ์ร้อนฤทัย คิดจะใคร่ไปชำระสระสรง
จึ่งชวนสาวสุรางค์นางอนงค์ ลีลาศลงสู่ท่าชลาลัย

๗ คำ ๗ เพลงช้า

◎ ครั้นถึงฉนวนน้ำตำหนักแพ สายกระแสชลเชี่ยวเลี้ยวไหล
นางทรงผลัดภูษาผ้าสไบ อรไทลงสรงคงคา

๗ คำ ๗ เสมอ

พระทอง ◎ ชำระสระสนานนที กริ่ดพระหัตถ์ขัดสีมังสา
วักวารี่ลูบพักตรา ชุ่มแช่กายาเย็นสบาย

เหล่าพวกสาวสรรค์กำนัลนาง ต่างต่างเล่นน้ำดำว่าย
บ้างตีพยอกหยอกเพื่อนเหมือนชาย ยิ้มพรายชายตาหากัน
ดางนางบ้างชวนกันเล่นไล่ คว้าไขว่เคียวฉัดสกัดกั้น
บ้างเรียยร้องทำนองโอดพัน เกษมสันต์ทุกหน้านารี

ไ ๖ คำ ไ เพลงฉิ่ง

ร่าย
◎ มาจะกล่าวบทไป ถึงนางอดูลยักษ์
สิงสู่อยู่ในนที อสุรีเป็นวงศ์เจ้าลงกา
รู้ว่าตีตายุพาพาล มาสรรค์สานวารินที่ตื้นท่า
มีความโมหันธ์ฉันทา อิจฉาพยาบาทอยู่ในใจ
กูจะให้ตีตานารี พลัดพรากสามีให้จงได้
คิดแล้วตำแหงแผลงฤทธิไกร แหวกคงคาลัยขึ้นมา

ไ ๖ คำ ไ คุกพาทย์ กราวใน

◎ ครันถึงจึงบังกายร่ายเวท จำแลงแปลงเพศจากยักษา
นิมิตเหมือนกำนัลกัลยา ก็ใส่ไคล้ไคลคลาเข้ามาพลัน

ไ ๒ คำ ไ ตระ เพลง

◎ แกล้งทำกิริยาพาที เหมือนหนึ่งทาสีอยู่ที่นั้น
หยอกเอินเดินเคียงนางกำนัล ใครใครไม่ทันสงกา

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น นางตีตาเยาวยอดเสนหา
ครันเสร็จสระสรงคงคา ก็ตีตาเข้ายังวังใน

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

นั่งเหนือพระยี่ภู่ปูลาด ตรัสประภาษพูดจาปราศรัย
เล่าถึงทุกข์ยากลำบากใจ เมื่ออยู่ในลงกาธานี

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ บัดนั้น นางอดูลที่แปลงเป็นทาสี
คอยดูเห็นได้ท่วงที จึ่งทูลเทวีไปทันใด
เมื่อครั้งโฉมยงอยู่ลงกา ได้เห็นอสุราหรือหาไม่
เขาว่าน่ากลัวเป็นพ้นไป รูปร่างอย่างไรนางกัลยา

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น นางสีดาได้ฟังไม่กังขา
งวยงงหลงเชื่อวาจา สำคัญว่าทาสีที่เคยใช้
จึ่งว่าทศกัณฐ์นั้นหรือ ยี่สิบมือสิบหัวตัวโตใหญ่
หูตาน่ากลัวเป็นพ้นไป หยาบคายร้ายใช่พอดี
ว่าพลางหยิบกระดานชนวนมา เขียนรูปพระยายักษี
แล้ววางลงตรงหน้านารี เช่นนี้และรูปอสุรา

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ บัดนั้น สาวสรรค์กำนัลในซ้ายขวา
แทรกเสียดเบียดกันเข้ามา ดูรูปเลขาพระยามาร
ลางนางบ้างว่าน่ากลัว เนื้อตัวหัวหูดูขันจ้าน
แขนแมนมากมายพ้นประมาณ เช่นนี้ขี้คร้านสมาคม
ซื้อรู้สู้องค์พระจักรา มวดม้วยมรณาก็สาสม

ใครไม่ต้องจิตคิดนิยม ทั่วทุกส่วนมกำนัลใน

ไ ๖ คำ ไ เจรจา

๏ บัดนั้น นางอดูลยินดีจะมีไหน
จึ่งแกล้งกลับกลายหายไป เข้าสิงในรูปทรงเจ้าลงกา

ไ ๒ คำ ไ รัว

๏ บัดนั้น ฝูงกำนัลตระหนกตกประหม่า
เห็นนางนั้นหายวับไปกับตา ประหลาดอยู่ดูน่าอัศจรรย์
ต่างนางบ้างว่าผีหลอก พูดไม่ออกความกลัวตัวสั่น
บ้างหลับตาคว้ากอดเพื่อนกัน อกใจไหวหวั่นพรั่นเต็มที
ต่างคนคนถานพานขวัญ ร้องกรีดหวีดหวาดอึงมี่
บรรดาเหล่าสาวสนมไม่สมประดี กลัวผีบีศาจจะขาดใจ

ไ ๖ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น นางสีดาหวาดจิตคิดสงสัย
ชะรอยยักษ์นี่ผีไพร มาลวงให้เข็ยนรูปอสุรา
แล้วกลับกลายหายไปกับนัยน์เนตร จะมีเหตุแม่นมั่นพรั่นหนักหนา
จึ่งตักน้ำในขันนั้นมา กัดยาหยิบรูปมาดูบ้าง
จะลบสักเท่าไรก็ไม่หาย ยิ่งเห็นเส้นสายแจ้งกระจ่าง
พวกเหล่าสาวสรรค์กำนัลนาง ต่างต่างตกใจใช่พอดี

ไ ๖ คำ ไ เจรจา

๏ เมื่อนั้น องค์พระอวตารชาญชัยศรี
เที่ยวประพาสพฤกษานาดี จนบ่ายชายสุริยวงศ์

จึงให้กลับโยธาทวยหาญ ข้ามธารผ่านเนินสิงขร
เร่งรีบขับรถบทจร คืนเข้านครอยุธยา

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

๏ ครั้นถึงเกยแก้วแววไว เสด็จลงจากพิชัยรถา
ถวายบังคมพระบาทยาตรา ดำเนินเข้ายังวังใน

๗ ๒ คำ ๗ เสมอ

๏ เมื่อนั้น นางสีดานิ่งพรั่นหวั่นไหว
จะดับดูบรูปเขี่ยนลักเท่าไร เส้นสายจะหายไปก็ไม่มี
ครั้นรู้ว่าเสด็จกลับมา กัลยาพากระดานชนวนหนี
เอาซ่อนไว้ใต้แท่นพระจักรี แล้วเทวีลีลาเข้าห้องใน

๗ ๔ คำ ๗ เสมอ

๏ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
ครั้นถึงจึงขึ้นปราสาทชัย ภูวนัยเปลี่ยนเปลื้องเครื่องทรง
บีศาจนั้นบันดาลดลจต ให้ทรงฤทธิ์ดื่มเลยเสวยสรง
เสด็จยังแท่นสุวรรณบรรจง เอนองค์ลงกับที่ไสยา

๗ ๔ คำ ๗

๏ บัดนั้น สาวสรรค์กำนัลในซ้ายขวา
ครั้นพระองค์ทรงฤทธินิทรา ก็เข้ามาหมอบกรานอยู่งานพัด
ดางนางนวดพันบันพระองค์ บ้างประจงจับชักหักพระหัตถ์
พวกขับไม้ดีนม่านพานสันทัด ก็ขับกล่อมจอมกษัตริย์ให้นิทรา

๗ ๔ คำ ๗ กล่อม

ข้า ◎ เมื่อนั้น พระศรีภพลบโลกน่าถา
บรรทมเหนือแท่นแก้วแววฟ้า รูปภาพราพณาอยู่ได้นั้น
บีศาจแสร้งแกล้งมายาอาเภท ให้ภูวเรศวิปริตผิดผัน
ดังเรือดไรกัดกายระคายคัน บ่วนปั่นอารมณ์ไม่สมประดี
จะนิ่งนิทราไปก็ไม่หลับ แต่พลิกกลับสับสนอยู่บนที่
ให้ร้อนรนทั้งสกลอินทรีย์ เหมือนถูกต้องกองอัคคีมีพิษ
เจ็บแสบแทบประหนึ่งจะพองพัง แต่ผุดลุกผุดนั่งดังคลุ้มจิต
เหลือบเห็นนางในใช้ชิด พระทรงฤทธิ์ยั้งกริ้วโกรธา

๑๔ คำ ๆ

ร่าย ◎ เหม่เหม่ดูดู่อีกำนัล ชวนกันมานั่งลอยหน้า
แกล้งแต่งจริตกิริยา มาเย้ยเยาะข้าหรือว่าไร
ว่าพลางทางฉวยชักพระขรรค์ จะพิฆาตฟาดฟันให้ศักษัย
กระทืบพระบาทคว้าดไป เลี่ยวไล่สาวสรรค์กัลยา

๑๔ คำ ๆ

สับไทย ◎ อีเอ่ยอีกำนัล แยบคายขยันหนักหนา
ดูดู่แกล้งพา กันมายั่วเย้า
ทาแป้งแต่งตัว หวีหัวจับกระเหม่า
ไม่อดสู่ดูเอา ขื่นเฝ้ากวนใจ
ค้อนควักยักคอ เดียนดอยเล่นได้
แกว่งพระขรรค์ชัย เลี่ยวไล่ฟาดฟัน

๑๖ คำ ๆ

ร้อ ผ่านเอยผ่านพ้า เบิ่นไรมาเคื่องขุ่นหุนหัน
ไม่มีโทษทัณฑ์ ไล่ฟันข้าไย
เถียงพลางทางวิ่ง ไม่นิ่งอยู่ได้
แล่นเลี้ยวหลีกไป ตกใจเต็มที่
บ้างร้องหวาดหวีด หน้าซีดคอผ่
กลัวภัยภูมี หลบลี้หนีไป

ไ ๖ คำ ไ

ร้อ อีเอยอีสาวสรรค์ จะห้ำหั่นฟันเสี่ยให้จงได้
โทษถึงบรรลัย ยังไม่รู้ตัว
เฝ้ามาหัวเราะ เย้ยเยาะยิ้มหัว
เออออะไรไม่กลัว มิ่งยั่วเย้าใคร
พระพิโรธโกรธซ้ง ดังหนึ่งเพลิงไหม้
เงื้อพระแสงแกว่งไกว เลี้ยวไล่กำนัล

ไ ๖ คำ ไ เชิด

ร่าย บัดนั้น สาวสนมนารีไม่มีขวัญ
วิ่งล้มปะทะปะกัน ความกลัวตัวสั่นไม่สมประดี
สาวสรรค์กำนัลนางพนักงาน สับสนอลหม่านอึงมี่
เหล่าพวกนั่งยามตามอัคคี ต่างหนีกระจัดพลัดพราย
หลวงแม่เจ้าเถ้าแก่จ่าโขลน วิ่งโดนกันล้มผ้าห่มหาย
อุตลุดฉุดมือเจ้าขรัวนาย วุ่นวายวิ่งไขว่ไปมา

ไ ๖ คำ ไ เชิด

๏ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
ไล่พวกสาวสรรค์กัลยา ใครไม่อาจรอหน้าหนีไป
พระหยุดนั่งยังเกยแก้วมณี จะให้หายคลายที่หม่นไหม้
ยิ่งร้อนรุ่มกลุ้มกลัดในหทัย ดังเปลวไฟลามฉนวกกลกาย
อุตส่าห์ฝืนชื่นอารมณ์ข่มจิต ยิ่งแค้นคิดดาดเดือดไม่เหือดหาย
กรกุมพระขรรค์แก้วแพร้วพราย พระเนตรหมายมองดูหมู่กำนัล

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น นางสีดาตระหนกอกสั่น
อยู่ในห้องมองเห็นพระทรงธรรม์ คลั่งไคล้ใฝ่ฝันกำนัลใน
นางประหวั่นพรั่นจิตเป็นหนักหนา จะทัดทานภัสดาเห็นไม่ได้
คิดพลางทางสั่งสาวใช้ เร่งไปเชิญพระลักษณ์มาบัดนี้

๔ คำ ๗

๏ บัดนั้น นางกำนัลประณตบทศรี
คำนับรับราชเสาวนีย์ มายังที่ตำหนักพระอนุชา

๒ คำ ๗ ชุบ

๏ ครั้นถึงทูลแถลงแจ้งเหตุ ว่าองค์ภูวเรศเชษฐา
ให้คลุ้มคลั่งดั่งพิกลกิริยา นางสีดาให้เชิญเสด็จไป

๒ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระลักษณ์รัศมีศรีใส
ครั้นแจ้งก็ตระหนกตกใจ จึ่งคลาไคลไปเฝ้านางสีดา

๒ คำ ๗ เสมอ

◎ เมื่อนั้น นวลนางตีตาเสนหา
จึงตรัสบอกแก่องค์อนุชา พระเชษฐานั้นผิดจริตไป
ให้คลั่งเคลิ้มอารมณ์ไม่สมประดี จะเข้าที่ใสยาก็หาไม่
ได้พิฆาตฟาดฟันกำนัดใน ใครใครไม่หาญรอต่อพระพักตร์
ครั้นพี่เห็นก็แต่เจ้า จงไปเฝ้าเต้าโลมพระทรงศักดิ์
ให้เหือดหายคลายที่ละล่ำละลัก จอเชิญพระน้องรักเสด็จไป

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์กราบก้มบังคมให้ว้
รับพระเสาวนีย์พี่สะใภ้ แล้วออกไปเฝ้าองค์พระทรงฤทธิ์

๗ ๒ คำ ๗ เสมอ

◎ เมื่อนั้น องค์พระหริรักษ์จักรกฤษณ์
เหลือบเห็นอนุชาชาญชิต ก็คิดได้สมประดีมา
จึงตรัสว่าวันนี้ใสยาสน์ วิปริตผิดประหลาดหนักหนา
ให้คลั่งคลุ้มรุ่มร้อนในอุรา ประหนึ่งว่าถูกต้องกองอัคคี
น้องรักรีบรันไปค้นดู แคลงอยู่หรืออะไรอยู่ใต้ที่
แต่ก่อนไม่เคยเป็นเช่นนี้ เห็นทีจะมีเหตุเภทพาล

๗ ๑ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์คำนับรับบรรหาร
จึงชวนเหล่าชาวที่พนักงาน รีบร้นดนดานเข้ามา
ดดเดียวเที่ยวทั่วมนเทียรทอง ถือเทียนเวียนมองส่องหา
ขึ้นค้นบนพระแท่นแว่นฟ้า เฉิกฝ้าดาดยภูขนดูพลัน

ไม่เห็นเดชยันต์สำคัญมี่ จึ่งค้นในใต้ที่ชมีชมัน
แดเห็นกระดานชนวนนั้น เขียนรูปทศกัณฐ์ซ่อนไว้
ชะรอยรูปอสุราอาเภท ให้เกิดเหตุฉุกตามเบื่นความใหญ่
ใครหนออาจองทะนงใจ ไม่เกรงภัยสมเด็จพระนารายณ์

๔ คำ ๑ เจรจา

◎ คิดพลางทางหยิบกระดานชนวน เดินด่วนรีบพามาถวาย
แล้วทูลแต่ต้นไปจนปลาย บรรยายให้แจ้งกิจจา

๒ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพนาถา
เห็นรูปทศกัณฐ์เจ้าลงกา ให้เคืองขัดอัชยาพระภูมี่
จึ่งตรัสถามดังกระทู้ชูชัก เหวยอีพวกพนักงานที่
คือใครเขียนรูปอสุรี ไว้ใต้แท่นที่ให้ว่ามา

๔ คำ ๑

◎ บัดนั้น เหล่าพวกงานที่ถวนหน้า
ความกลัวพระราชอาญา ตกประหม่าไม่เบื่นสมประดี่
ครั้นจะทูลแถลงให้แจ้งเหตุ ก็เกรงองค์อัคเรศมเหสี่
แลดูตากันอัญชลี มิรู้ที่จะว่าขานประการใด
ครั้นกระทืบพระบาทตวาดซ้ำ ยิ่งละล่ำละลักหลงใหล
ให้การขัดเพื่อนเบื่อนไป มิได้ออกอรรถตามสัจจา

๖ คำ ๑ เจรจา

◎ เมื่อนั้น
เห็นพระพิโรธโกรธโกรธา
ครั้นจะนิ่งอยู่ฉะนี้เล่า
โทษทัณฑ์นั้นถึงสิ้นชีวิต
แต่วันทั้งปวงจะล่วงว่า
คิดพลางทางเสด็จจากตาไคล
จึ่งถวายบังคมก้มเกศ
ซึ่งเดชารูปอสุรี
เดิมทีมีนางคนหนึ่ง
วอนให้เขียนรูปเจ้าลงกา
ข้าคิดว่ากำนัลไม่ทันรู้
บัดเดี๋ยวกลับกลายหายไป
จะลบล้างเท่าไรก็ไม่หมด
พอจวนเสด็จพระจักรี

โฉมนางสีดาเสนหา
กัลยารำพึงตะนึงคิด
พวกงานที่เขาจะได้ผิด
จะเบื่นเวรตามติดตัวไป
ตินินินทาหาควรไม่
ออกไปเฝ้าองค์พระสามี
ทูลความตามเหตุถ้วนถี่
ข้านี้ละเมิดพระอาญา
มาถามถึงทศพักตร์ยักษา
ต่อหน้านักสนมกรมใน
มันรบจะดูก็เขียนให้
ต่างตระหนกตกใจทุกนารี
ยิ่งปรากฏเป็นรูปยักษี
จึ่งวางไว้ใต้ที่ไสยา

๑๔ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น
ได้ฟังถ้อยคำนางสีดา
ด้วยยักษีนี้บันดาล
กริ้วโกรธกระทืบบาทตวาดไป
เบื่นถึงมเหสีมักดี
ไม่รู้เท่าเจ้ากลมารยา

พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
พระผ่านฟ้าเคืองขุ่นฟุนไฟ
จะถามซักสืบพยานก็หาไม่
ช่างกระไรสุดอย่างนางสีดา
กูอุ่นหลงจงรักหนักหนา
เลิกแล้วมุสาพาที

ดอบเอียนรูปชู้ไว้ชมเล่น　　ครั้นเห็นชัดเอาอีทาส์
สารพัดชั่วช้ากาส์　　เสี่ยทีไปตามเอามิ่งมา
อุตส่าห์ปล้าทำศึกปิ้มตัวตาย　　กลับเป็นแสนร้ายสองหน้า
แม้นรู้ว่ารักอสุรา　　ภูจะรับกลับมาด้วยอันใด
ว่าพลางทางสั่งพระลักษณ์　　อีสีดาชั่วนักไม่เลี้ยงได้
เร่งเร็วอย่าช้าจงพาไป　　ฆ่าเสียแต่ในราตรี
อย่าให้ทราบถึงสามพระมารดา　　แหวะดวงจิตมาให้พี่
จะดูใจอีกาดกินี　　เร่งรัดบัดนี้เอาตัวไป

๗ ๑๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น　　พระลักษณ์กราบก้มบังคมไหว้
มิรู้ที่จะทัดทานประการใด　　จนใจจำรับพระบัญชา
จึงทูลเชิญนงลักษณ์อัคเรศ　　พาไปลับเนตรพระเชษฐา
ทุกข์ร้อนถอนฤทัยโศกศลา　　พระลักษณ์นำหน้าจรลี

๗ ๔ คำ ๗ *ทยอย*

◎ ครั้นออกนอกปราการทวารวัง　　จึ่งบังคมทูลนางโฉมศรี
ซึ่งพระองค์ทรงสั่งให้ฆ่าตี　　เพราะกรรมของเทวีได้ทำมา
น้องรักจักทูลขอโทษ　　เห็นยังทรงโกรธอยู่นักหนา
มิรู้ที่จะทานทัดขัดบัญชา　　ว่าพลางโศกาอาลัย

๗ ๔ คำ ๗ *โอด*

◎ เมื่อนั้น　　องค์ภัควดีศรีใส
จึงตรัสแก่อนุชายาใจ　　ภูวนัยไม่โปรดปรานี

ผิดแต่เขียนรูปทศพักตร์ ใช่จะปลงจงรักยักษี
พี่ทูลความตามเหตุที่เกิดมี พระจักรีไม่ถามเอาความจริง
สั่งให้พิฆาตฟาดฟัน สารพันว่าชั่วไปทุกสิ่ง
ขัดสนพ้นที่จะท้วงติง จะสู้นิ่งตายตามเวรา
อันธรรมดาโลกทั้งหลาย เกิดแล้วย่อมตายถ้วนหน้า
ตรัสพลางทางถามอนุชา เจ้าจะฆ่าฟันพี่ที่แห่งใด

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระลักษณ์เศร้าสร้อยละห้อยให้
กันแสงพลางทางทูลอรไท จะพาไปให้พ้นธานี
ครั้นจะฆ่าพี่นางไว้กลางเมือง ฝูงคนจะลือเลื่องอึงมี่
อดสูไพร่ฟ้าประชาชี ใครไม่รู้ชั่วดีจะนินทา
ทูลพลางทางเช็ดชลเนตร นำองค์อัคเรศเสนหา
รีบเร่งออกจากทวารา ไปตามมรคาพนาลัย

ฯ ๖ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงซึ่งป่ากาลวาต รุกขชาติยางยูงสูงไสว
จึ่งทูลเชิญเทวีพี่สะใภ้ เข้าหยุดยังต้นไม้ใกล้คิรี

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น นางสีดาสร้อยเศร้าหมองศรี
นั่งลงทรงโศกโศกี เทวีตรัสสั่งอนุชา
วันนี้พี่จะลาเจ้าแล้ว น้องแก้วผู้ยอดเสนหา
เคยเป็นเพื่อนทุกข์ยากลำบากมา จะไม่ได้เห็นหน้ากันสืบไป

โทษพี่นี้ผิดแต่นิดหนึ่ง จะควรถึงมรณาก็หาไม่
แม้นชั่วช้าสามานย์ประการใด ก็ย่อมรู้อยู่แก่ใจน้องรัก
ถึงจะม้วยบรรลัยก็ไม่ว่า จะสู้ถือสัจจาให้ประจักษ์
จงฆ่าพี่เสียเถิดนะเจ้าลักษณ์ จะหน่วงหนักชักช้าอยู่ว่าไร

๗ คำ ๗

โอ้ปี่ เมื่อนั้น พระลักษณ์ทรงกันแสงแถดงไข
ทูลสนองเสาวนีย์พี่สะใภ้ น้องมิได้นึกแหนงแคลงวิญญาณ์
ซึ่งพระองค์ครองสัตย์สุจริต ก็แจ้งจิตมาแต่หลังไม่กังขา
ถึงทศพักตร์ลักไปไว้ลงกา ยังรักษาองค์ได้ไม่มลทิน
ย่อมรู้อยู่ทั่วโลกธาตุ ใครใครไม่อาจประมาทหมิ่น
แม้นพิรุธทุจริตราคิน ก็จะสิ้นชนมานเมื่อดุยไฟ
ครั้งนี้เนื่องกรรมมาตามต้าง ไม่พ้องทีพี่นางจะตักษัย
สุดคิดที่จะฆ่าชีวาลัย จนใจน้องนุชสุดปัญญา
ขอเชิญโฉมยงองค์บังอร ซอกซอนสัญจรไปในป่า
ว่าพลางทางทรงโศกา ชลนานองเนตรสังเวชใจ

๑๐ คำ ๗ โอด

ร่าย เมื่อนั้น นางลีลาเศร้าหมองไม่ผ่องใส
เห็นองค์อนุชาอาลัย อรไทปลอบพลางทางโศกี
โอ้อนิจจาเจ้าลักษณ์ ขอบใจน้องนักซึ่งรักพี่
บัญชาใช้ให้ประหารชีวี ควรหรือมาปรานีจะปล่อยไป
พ่อจะไปเฝ้าองค์พระทรงฤทธิ์ เออจะเอาดวงจิตที่ไหนให้

มาทำถ่วงรับสั่งดังนี้ไซร้ โทษภัยจะมีแก่น้องยา
ซึ่งเจ้าเมตตาการุญ บุญคุณอยู่พ้นนักหนา
ไม่ขออยู่สู้ม้วยมรณา เร่งฆ่าเสียเถิดบัดนี้

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์ทรงสวัสดิรัศมี
จึ่งนบนอบตอบสนองเสาวนีย์ น้องจะมาฆ่าพี่เสียกดใด
ประการหนึ่งพระองค์ทรงครรภ์ แก่เดือนคืนวันเดือบใหญ่
เอ็นดูนัดดายาใจ ชายหญิงยังไม่ประจักษ์ตา
มาตรแม้นพระองค์ชีวงคต โอรสก็จะม้วยสังขาร์
เชิญเสด็จไปตามเวรา น้องรักจักตาเข้าชานี
จะทูลแถลงแจ้งความตามจะโปรด ถึงถึงโทษก็จะรับใส่เกศี
จะตายแทนนงลักษณ์ด้วยภักดี น้องนี้ไม่เสียดายชีวา

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น นวลนางดีดาเสนหา
เห็นพระลักษณ์ซื่อตรงคงสัจจา มิได้พิฆาตฆ่าชีวาลัย
จำจะพูดถวงต่อพ้อคัด ให้เคืองขัดฆ่ากูเสียจงได้
คิดพลางทางมีวาจาไป เออไฉนฉะนี้เล่าเจ้าลักษณ์
ตัวท่านดีเบื้องเพชฌฆาต ถือราชอาญาพระทรงศักดิ์
ขืนขัดพจนารถบังอาจนัก เยี่ยงยักแยบคายทำร้ายเรา
เพราะเห็นเบื้องคนนักโทษ ต้นโดษอยู่ในเนื้อมือเจ้า
จึงแกล้งพูดไพเราะเพราะเพรา ยั่วเย้าทอดสนิทมิดเม้น

อันความคิดของเจ้าพอเข้าใจ ด้วยท่าทางกลางไพรใครจะเห็น
จะหน่วงไว้ให้ลำบากยากเย็น ทำเล่นเช่นนี้ดีหรือไร

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์ฟังนางสนองไข
ให้คั่งแค้นแน่นทรวงดวงใจ แล้วคริดริ่กนิ่กในไปมา
ธรรดานารีกับบุรุษ ย่อมเป็นที่วิมุตกังขา
ใครใครไม่แจ้งสัจจา จะดีฉินนินทาว่าร้าย
จำเบื่นจะเช่นฆ่าอรไท ตัดความสงสัยเสียให้หาย
คิดแล้วชักพระขรรค์อันเพริศพราย มุ่งหมายจะพิฆาตฟาดฟัน

ไ ๖ คำ ไ

◎ แล้วคิดเมตตาปรานี ภูมีมิได้ห้ำหั่น
ส่งสารหสานรักที่ในครรภ์ ทรงธรรม์ทรุดองค์ลงโศกี

ไ ๒ คำ ไ โอด

◎ ครั้นค่อยเหือดหายคลายเทวษ จึ่งทูลองค์อัคเรศมเหสี
ขอสมาดาโทษเทวี อย่าให้มีเวราแก่ข้าไป
โฉมยงจงอุตส่าห์ตั้งจิต รักษาสัตย์สุจริตจงได้
แม้นม้วยชีวันบรรลัย จะได้ไปสู่สวรรค์ชั้นฟ้า
ว่าแล้วพระลักษณ์ชักพระขรรค์ ยืนยันกระหยับเข้าเงื้อง่า
เยื้องย่างสามขุมเข้ามา คิดจะฆ่าทรามวัยเสียให้ตาย

ไ ๖ คำ ไ เชิดฉิ่ง โอด

◎ แข็งใจหลับเนตรหวดดง พระขรรค์ทรงหฤดพลัดพระหัตถ์หาย
สำคัญว่าพี่นางวางวาย ทอดกายเคือกซบสลบไป

ไ ๒ คำ ๆ โอด

◎ เมื่อนั้น นางสีดาไม่ม้วยศักษัย
ตื่นเนตรขึ้นเห็นพระขรรค์ชัย เบื่นมาลัยสวมศอกลัยา
เดชะสัตย์ซื่อตรงของนงคราญ กับบุญญาธิการโอรสา
พิฆาตฟาดพื้นไม่มรณา จึ่งผินพักตราแลไป
เห็นพระลักษณ์สลบซบนิ่ง จะไหวติงกายาก็หาไม่
สำคัญจิตคิดว่าบรรลัย ทรามวัยพิไรร่ำโศกา

ไ ๖ คำ ๆ โอด

โอ้ปี ◎ โอ้อนิจจาเจ้าลักษณ์เอ๋ย ไม่ควรเลยมาม้วยดังขาร์
เมื่อไปรณรงค์ในดงกา ต้องเทพสาตราถึงห้าครั้ง
ก็ไม่ม้วยอาสัญบรรลัย พิเภกแก้ได้ดังใจหวัง
ครั้งนี้ม้วยมุดสุดชีวัง อยู่ยังกลางดงพงไพร
ทำไฉนจึ่งพระอนุชา จะรอดชีพชีวาขึ้นมาได้
สุดคิดขัดสนเบื่นพ้นไป อรไทร่ำพลางทางโศกี

ไ ๖ คำ ๆ โอด

ร่าย ◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์ทรงศวัสดิรัศมี
ค่อยฟื้นคืนได้สมประดี เห็นพี่นางนั้นไม่บรรลัย
จึ่งทูลถามไปด้วยใจภักดี ไฉนองค์นงลักษณ์ไม่ศักษัย
พระขรรค์นี้ฤทธิเกรียงไกร ผู้ใดไม่หาญทานทน

แม้นมาตรจะฟาดฟันเหล็กเพชร ก็ขาดเด็ดกระเด็นไปเบื้องบน
เดชะบุญโฉมฉายไม่วายชนม์ น่าฉงนสนเท่ห์หฤทัย
บัดนี้พระธรรค์แก้วแพรวพราย หลุดพลัดหัตถ์หายหาเห็นไม่
อันพวงบุบผามาลัย ที่พระศออรไทได้ไหนมา

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น นวลนางสิดาเสน่หา
จึงแถลงแจ้งความตามกิจจา เมื่อองค์อนุชาฆ่าฟัน
ก็สำคัญมั่นหมายว่าม้วยมิด ที่ตั้งจิตจงใจไปสวรรค์
เดชะความสัตย์อัศจรรย์ จึงฟาดฟันไม่ต้องอินทรีย์
พระธรรค์บันดาลเป็นมาลัย ลอยมาสวมใส่พระศอพี
ว่าพลางทางเปลื้องพวงมาลี ยื่นให้พระศรีอนุชา

๗ ๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระลักษณ์ยินดีเป็นหนักหนา
รับดอกไม้มาจากสิดา มาตากลายเป็นพระธรรค์ชัย
เห็นเป็นมหัศจรรย์ บังคมคัดแล้วทูลแถลงไข
อันความซื่อตรงพระองค์ไซร้ หญิงใดไม่เปรียบเทียบทัน
เป็นสองครั้งทั้งลุยไฟถวาย ก็ไม่วายชีวาอาสัญ
ซึ่งพระเชษฐาให้ฆ่าฟัน พระทรงธรรม์คลั่งคลุ้มกลุ้มใจ
เชิญเสด็จไปตามกรรมก่อน อย่าอาวรณ์ร้อนรนหม่นไหม้
น้องจะตามคืนเข้าเวียงชัย มิให้ทันรุ่งราตรี

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น นางสีดาสร้อยเศร้าหมองศรี
กันแต่งพลางทางกล่าววาที ตัวพี่นี้จะไปตามเวรา
จึงแต่อนุชาจะคลาไคล กลับไปเฝ้าองค์พระเชษฐา
เจ้าจะได้ดวงใจที่ไหนมา ถวายพระผ่านฟ้าเบื้องบาทบงสุ์
พระองค์จะดำริติโทษ กริ้วโกรธเคืองขุ่นหุนหัน
จะให้ดงอาญาฆ่าฟัน จอมขวัญจะคิดอ่านประการใด

ไ ๖ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น พระลักษณ์เศร้าสร้อยละห้อยใจ
โศกาอาดูรทูลไป พระจะปรารมภ์ไยถึงน้องยา
คิดพะวงส่งสารแต่พระพี่ จะจรดองค์เดียวเปลี่ยวหนักหนา
สิงห์สัตว์เดือดห้าจะบีฑา ท่าทางกลางป่าก็กันดาร
จะผินพักตร์ไปพึ่งผู้ใดได้ อาศัยอยู่กินเป็นถิ่นฐาน
จะยากจนทนทุกข์ทรมาน ส่งสารนฤมลเป็นพ้นไป
ว่าพลางทางถวายบังคมลา ชลนาแถวถั่งหลั่งไหล
มิใคร่จะจากมาด้วยอาลัย จำเป็นจำใจจรจรัล
เดินมาสักประเดี๋ยวแล้วเหลียวหลัง เห็นโฉมยงทรงนั่งกันแสงศัลย์
ส่งสารนางพลางกลับมาฉับพลัน ทรงธรรม์ทรุดองค์ลงโศกา

ไ ๑๐ คำ ไ โอด

๏ ครั้นต่างโศกศัลย์กันแสงไห้ พระหัตถ์เช็ดชลนัยน์ทั้งซ้ายขวา
แข็งขืนฝืนอารมณ์บังคมลา เสด็จโดยมรคาพนาลี

ไ ๒ คำ ไ ทยอย

โอ้ร่าย ◎ พระวิโยคโศกเศร้าถึงเยาวมาลย์ สงสารดีดามารศรี

จะเสด็จเดินดงพงพี | เทวีจะอาวรณ์ร้อนรน
ไม่เคยกระตรกกระตรำลำบาก | พลัดพรากชัดเชระเหหน
จะซูบผอมตรอมใจด้วยจำจน | ตรำฝนทนแดดเวทนา
ร่ำพลางทางคิดถึงตัวเล่า | ทุกข์ที่จะไปเฝ้าพระเชษฐา
ด้วยมิได้ดวงจิตนางดีดา | จะเอาอะไรมาเป็นลำคัญ
ครั้งนี้ที่ไหนจะพ้นผิด | สุดคิดสุดที่จะผ่อนผัน
ทุกข์ร้อนถอนใจจาบัลย์ | พระนั่งสงโศกศัลย์โศกา

๗ คำ ๗ โอด

ยานี ◎ มาจะกล่าวบทไป | ถึงองค์สหัสธนัยน์ไตรตริงษา
ทิพยอาสน์เคยอ่อนแต่ก่อนมา | กระด้างดังศิลาประหลาดหนัก
จึงต่องทิพยเนตรสังเกตดู | ในทวีปชมพูรัฐประจักษ์
บัดนี้ดีดากับพระลักษณ์ | ได้ความทุกข์นักทั้งสององค์
จำกูจะไปช่วยแก้ไข | ให้พ้นโพยภัยดังประสงค์
คิดแล้วดำแดงฤทธิรงค์ | เหาะลงมาจากฟากฟ้า

๗ คำ ๗ กลม เชิด

ร่าย ◎ ครั้นถึงพ่างพันบัลพี | นิมิตเหมือนมฤคีที่ในป่า
นอนตายอยู่ชายพนาวา | คอยท่าพระลักษณ์จรดี

๗ คำ ๗ ตระ

◎ เมื่อนั้น | พระลักษณ์ทรงสวัสดิรัศมี
ครั้นค่อยระงับดับโศกี | จึงจรดีมาตามมรคา

เหลียบแลไปเห็นเนื้อทราย นอนอยู่ริมชายพฤกษา
พิศดูก็รู้ว่ามรณา พระอนุชาชื่นชมสมคิด
จึงชักพระขรรค์ออกฟันเนื้อ แล่เถือแล้วล้วงเอาดวงจิต
จะเอาไปถวายพระทรงฤทธิ์ แทนดวงชีวิตนางสีดา
ครั้นเสร็จเสด็จลงไปริมสระ ชำระโลหิตคิดหัตถา
แล้วรีบดำเนินเดินมา คืนเข้าอยุธยาชานี

๔ คำ ๑ เชิด

◎ ครั้นถึงนัคเรศนิเวศน์วัง ก็เยื้องย่างขึ้นยังปราสาทศรี
เข้าไปเฝ้าองค์พระจักรี ถวายดวงชีวิตได้มา

๒ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น องค์พระราเมศเชษฐา
ทอดพระเนตรเห็นหัวใจมฤคา สำคัญว่าดวงจิตนางทรามวัย
พระยิ่งคลั่งคลุ้มกลุ้มกลัด เคืองขัดวิญญาอัชฌาสัย
จึงตรัสแก่พระลักษณ์ไปทันใด เจ้าเห็นเบื้องไฉนอนุชา
แต่หัวใจมันยังวิปริต เหมือนจิตเดียรัจฉานที่กลางป่า
กระนั้นหรือจะไม่รักอสุรา ชั่วช้าสารพัดมิดคน
สาสมน้ำหน้าข่ามันเสีย เลี้ยงไว้เป็นเมียไม่เป็นผล
ว่าพลางทางเสด็จจรดล เข้าในไพชนต์มนเทียรทอง

๔ คำ ๑ เสมอ

โอ้ ◎ เมื่อนั้น นางสีดาเปลี่ยวเปล่าเศร้าหมอง
ให้อาลัยในองค์พระน้อง ฟูมฟองชลนาอาบัย

โอ้ว่าเจ้าลักษณ์น้องรักพี่ ปานฉะนี้จะวิโยคโศกศัลย์
เจ้าจะไปเผ้าองค์พระทรงธรรม์ ที่ไหนนั่นจะพ้นโพยภัย
พระรามจะดูดวงจิตพี่ น่าที่น้องรักจะตักษัย
แม้นเจ้าม้วยชีวันบรรลัย พี่ก็ไม่ขออยู่สู้วายชนม์
ว่าพลางทางทรงโศกา ชลนาหยาดย้อยดังฝอยฝน
กอดเข่าเจ่าจุกทุกข์ทน นฤมลไม่เบ็นสมประดี

๗ คำ ๗ โอด

ร่าย ๏ ครั้นค่อยคลายโศกศัลย์รัญจวน จึ่งตริกไตรใคร่ครวญถ้วนถี่
แม้นกูจะอยู่ในที่นี้ เห็นทีจะม้วยมรณา
จำจะเที่ยวไปให้พบปะ องค์พระฤาษีชีป่า
พอเบ็นที่สำนักพึ่งพา ตามประสายากเย็นเข็ญใจ
คิดพลางย่างเยื้องจรลี ออกจากที่ฉายาพฤกษาใหญ่
ไม่มีมรคาจะคลาไคล อรไททรุดองค์ลงโศกี

๗ คำ ๗ โอด

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวสหัสสนัยน์เรืองศรี
ครั้นพระลักษณ์ลีลาเข้าชานี จึ่งจำแลงอินทรีย์ด้วยศักดา

๗ คำ ๗ ตระ

๏ รูปทรงสุราฤทธิ์บิดเบือน กลายเบ็นกระบือเถื่อนเหมือนหนักหนา
เดินเดาะดัดดันอรัญวา ไปยังนางสีดาด้วยพลัน

๗ คำ ๗ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงทำเป็นถามไถ่ เหตุผลกลใดนางสาวสรรค์
มาอยู่เดียวเปลี่ยวใจในไพรวัน โศกาจาบัลย์ด้วยอันใด
ถิ่นฐานบ้านช่องของเจ้านั้น อยู่ประเทศธานีบุรีไหน
นามวงศ์พงศ์ประยูรอย่างไร จะเที่ยวไปไหนนั่นกลยา

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น นางสีดาได้ฟังมหิงสา
จึงบอกว่าน้องนี้ชื่อสีดา เป็นอัครชายาองค์พระราม
บัดนี้พระองค์ทรงพระโกรธ ให้ลงโทษโรชทัณฑ์ไม่ไถ่ถาม
นางเล่าแถลงแจ้งความ แต่ตามที่จริงทุกสิ่งไป
พี่เอ็นดูด้วยช่วยเมตตา ไม่มีที่พึ่งพาอาศัย
พระฤๅษีมุนีอยู่แห่งไร จงพาไปให้ประสบพบพาน

๗ ๖ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น มหิงสาได้ฟังก็สงสาร
จึงว่าแก่โฉมยงนงคราญ อย่ารำคาญเคืองข้องหมองใจ
จะพาไปให้ประสบพบปะ องค์พระดาบสจงได้
เจ้าเร่งตามมาจะพาไป ประเดี๋ยวใจก็จะถึงกุฎี

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น นวลนางสีดามารศรี
ได้ฟังมหิงสาพาที นางเทวีค่อยสร่างร่างโศกา
จึงเสด็จสีดาคลาไคล เดินไปตามหลังมหิงสา

แสงจันทร์ส่องสว่างที่นางมา กระบือดำนำหน้าจรจรัล

ฯ ๔ คำ ฯ เพลง

๏ ด้วยเดชมัฆวานบันดาลดล ย่อย่นหนทางผายผัน
พอรุ่งรังสีระวีวรรณ ก็ถึงอรัญกุฎี
มหิงสาหายไปกับนัยเนตร ก็สังเกตว่าท้าวโกสีย์
ช่วยนำมรคาด้วยปรานี เทวีชื่นชมสมคิด
จึ่งเสด็จลีลาคลาไคล เข้าไปใกล้อาศรมพระนักสิทธิ์
เห็นใบดาลบานประตูปิดมิด ก็หยุดยั้งนั่งคิดอยู่ในใจ
ไม่ได้ยินกริบเกรียบเงียบสงัด พระอาจารย์จำวัดหรือไปไหน
นางแสร้งแกล้งทำกระแอมไอ หวังจะใคร่ได้พบพระมุนี

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระวัชมฤคฤๅษี
ประหลาดใจใครมาถึงกุฎี พระมุนีเดินออกนอกประตู
ทรุดนั่งลงที่หน้าศาลาลัย หายใจหอบรวนอยู่เป็นครู่
เหลียวซ้ายแลขวาป้องหน้าดู ตาหูซมซานรำคาญใจ

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น นางสีดานารีศรีใส
จึ่งค่อยก้มกรานคลานเข้าไป กราบไหว้วันทาพระอาจารย์

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระมุนีมีพรตห้าวหาญ
นั่งพินิจพิศดูอยู่ช้านาน พระทรงญาณยังแหนงแคลงใจ

จึ่งปราศรัยเสียงสั่นงันงก　　นี่ประสกหรือสีกามาแต่ไหน
ถิ่นฐานบ้านช่องอยู่แห่งใด　　นามกรชื่อไรไปไหนมา

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　นางสีดาอภิวันท์ด้วยหรรษา
จึ่งแถลงแจ้งกิจพระสิทธา　　ข้าชื่อสีดานารี
เป็นบาทบริจาพระราเมศ　　ผ่านนิเวศน์อยุธยากรุงศรี
แรกเริ่มเดิมเหตุจะเกิดมี　　ข้านี้ไปสรงคงคา
ปีศาจแสร้งแปลงมาไม่สงสัย　　สำคัญว่าสาวใช้ของข้า
วอนให้เขียนรูปทรงเจ้าลงกา　　ไม่รู้ว่าปัจจามิตรคิดร้าย
จึ่งวาดรูปทศกัณฐ์ให้มันดู　　สักครู่นางนั้นก็สูญหาย
จะลบรูปลูบล้างลวดลาย　　เส้นสายจะสูญไปก็ไม่มี
พระรามรู้พิโรธโกรธนัก　　แคลงว่าข้ารักยักษี
มิได้ไต่ถามตามคดี　　โดยที่ทศพิธราชธรรม์
ตรัสใช้ให้องค์อนุชา　　พามาฆ่าเสียให้อาสัญ
พระลักษณ์พิฆาตฟาดฟัน　　พระธรรค์นั้นกลายเป็นมาลัย
ก็เห็นสัตย์สุจริตของข้า　　จึ่งขับไล่ให้มาในป่าใหญ่
ได้พบพระทรงญาณหลานดีใจ　　จะขอพึ่งอยู่ใต้บทมาลย์

ฯ ๑๔ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น　　พระฤๅษีมีจิตคิดสงสาร
จึ่งว่าแก่โฉมยงนงคราญ　　นี่หากบุญของหลานไม่บรรลัย
ดูดู่เป็นได้ใจพระราม　　เคลิ้มเขลาเบาความไม่ถามไถ่

นางก็ได้พิศูจน์ตัวดุยไฟ มิได้ม้วยชีวันอันตราย
ครั้งนนางผิดแค่นิดหนึ่ง มาโกรธช้างฆ่าเมียเสียง่ายง่าย
กูพลอยแค้นขัดใจไม่สบาย เหลียวซ้ายแลขวาคว้าหาครก
หยิบเภสัชจัดลงแล้วทรงตำ เพ้อพร่ำพูดมากจนหมากหก
สุ่งเสียงแสบสั่นงันงก ดูประสกรามเป็นได้เช่นนั้น
เสียแรงรู้พระกำหนดกฎหมาย เออโทษทัณฑ์ถึงตายแล้วหรือนี่
จึงตั้งให้เช่นฆ่าราศี เช่นนี้หรือว่าตระการ
ชะรอยเป็นเคราะห์กรรมจำพลัดพราก เอ็งพ้นจากเบญเพศแล้วหรือหลาน

ว่าพลางทางหยิบเอากระดาน มาคูณหารเดือนบีนางสีดา
จึงประจักษ์แจ้งความตามสังเกต จำเพาะต้องเนรเทศออกสู่ป่า
แต่สิ้นเคราะห์ครั้งนแล้วสีกา อยู่ด้วยกันกับตายอย่าทุกข์ร้อน
ว่าพลางทางร่ายพระคาถา บันดาลเป็นภูษาผ้าผ่อน
ทั้งเสื้อสาดสุ่นทันอน อาภรณ์เครื่องประดับฉับไว

ไ ๑๖ คำ ไ ตรี เจรจา

◎ จึงว่าแก่สีดานารี เข้าของเหล่านี้ตายกให้
แล้วจัดแจงอาศรมสาลัย ให้นางอยู่หลังในใกล้กุฎี

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น นวลนางสีดามารศรี
อยู่ด้วยพระมหามุนี มิได้มีโรคันอันตราย
ปฏิบัติวัดถากพระนักสิทธ์ เช้าเย็นเป็นนิจไม่เหนื่อยหน่าย

ครั้นอ่อนสุริย์ฉันตะวันชาย โฉมฉายจับกระเช้าเข้าพงไพร

ฯ ๔ คำ ฯ เพลงช้า

สมิงทอง ๏ เที่ยวเก็บผลพฤกษาริมอาศรม พลางชมดอกดวงพวงไสว
โน้มกิ่งปริงปรางมะเฟืองไฟ เก็บลูกสุกใส่กระเช้าน้อย
ที่มือเอื้อมไม่ถึงพึ่งเหลืองห่าม เอาไม้ง่ามเลี้ยวลอดสอดสอย
นางเด็ดดอกบุบผาระย้าย้อย หวังจะร้อยถวายพระนักธรรม์
แล้วมายังธารท่าชลาลัย ตักทั้งน้ำใช้แลน้ำฉัน
ครั้นสิ้นแสงสุริยาสายัณห์ ก็จรจรัลเข้ามายังกุฎี

ฯ ๖ คำ ฯ เพลงฉิ่ง

ร่าย ๏ ถึงเวลาปรนนิบัติเช้าเพล เอาลูกไม้ประเคนพระฤๅษี
แล้วนั่งโบกปัดพัดวี ภักดีต่อองค์พระทรงญาณ

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระมุนีปรีดิ์เปรมเกษมสานต์
รักษากิจพรตกรรมสำราญ ไม่ต้องหาผลาหารลำบากกาย
ยิ่งเมตตาการุณนางโฉมยง เหมือนเชื้อวงศ์พงศ์พันธุ์สืบสาย
ครั้นอยู่มาสักห้าเดือนปลาย เห็นครรภ์นางโฉมฉายนั้นแก่นัก
จึงว่ากล่าวห้ามปรามนางทรามวัย แต่นี้ไปน้ำท่าเจ้าอย่าตัก
ตาจะหามาเลี้ยงหลานรัก เจ้าจงอยู่พิทักษ์รักษาครรภ์

ฯ ๖ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น นวลนางสีดาสาวสรรค์
อยู่เย็นเป็นสุขทุกข์นิรันดร์ จนครรภ์นั้นถ้วนทศมาตรา

ในเมื่อเวลาราตรีกาล เยาวมาลย์จะประสูติโอรสา
ให้เจ็บปวดรวดร้าวทั้งกายา ประหนึ่งว่าโฉมฉายจะวายปราณ

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระนักธรรม์ครั้นเห็นก็สงสาร
ฉวยโอเสถน้ำมนต์ฉนวน หลงอ่านสุบินดิ้นสมประดี
แล้วจับด้ายสายสิญจน์ขมิ้นขมัน เขียนกระดาษลงยันต์กันผี
ทำมงคลตามกิจพิธี พระมุนีเสกซ้ำระดำระดัก
เขาออกถูกอย่างไรไม่เคยเห็น หัวอกเต้นทึกทึกตึกตัก
แต่เวียนปลอบเยาวมาลย์หลานรัก อย่ากลัวเกล็อกเลื่อกนักจงแข็งใจ
ยิ่งเห็นนางครางร้องพิไรร่ำ หารู้ที่จะทำกระไรไม่
งกเงิ่นเดินมาเดินไป หายใจกระหมอบหอบเต็มที
ลงนั่งนับจับยามตามตา ตามตำราเชื่อถือของฤๅษี
จึงร้องบอกสีดานารี คงจะคลอดวันนี้แล้วสีกา

ไ ๑๐ คำ ไ เจรจา

◎ ยานี มาจะกล่าวบทไป ถึงองค์เจ้าไตรตรึงษา
ทิพยอาสน์กระด้างดังศีลา อินทราสงสัยฤทัยนัก
จึงส่อดส่องทิพเนตรสังเกตดู ในชมพูแผ่นหล้าอาณาจักร
ก็แจ้งว่าสีดานงลักษณ์ จะประสูติลูกรักในดงดาน
จึงชวนเทพนารีทั้งสององค์ ฝูงอนงค์ในทิพย์พิมานสถาน
พร้อมทั้งเทพบุตรบริวาร เหาะทะยานลงจากฟากฟ้า

ไ ๖ คำ ไ โคมเวียน

ร่าย
◎ ครั้นถึงศาลาอาศรม ก็บังคมพระอาจารย์ฌานกล้า
แล้วให้สองค์อัครชายา ช่วยถือครรภ์ดีดานารี

๒ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น นางสุธรรมามเหสี
รับสั่งพระอินทร์ด้วยยินดี เทวีเข้านั่งหนุนปฤษฎางค์
โฉมนางสุจิตราสุนันทา กัดยาเคียงประคองสองข้าง
สุชาดานั่งเบ่าเกศานาง ฝูงอัปสรสุรางค์ต่างแวดล้อม
ครั้นเห็นนางเจ็บจวนบ่วนปั้น ก็ฝันครรภ์ผันแปรให้กลมกล่อม
คอยประโคมแตรสังข์พรั่งพร้อม ทั้งยาภูผ้าอ้อมก็เตรียมไว้

๖ คำ ๆ เจรจา

◎ เมื่อนั้น นางดีดาเจ็บหนักเพียงตักษัย
สุดที่จะแข็งขืนฝืนใจ อรไทไม่เป็นสมประดี
พอดาวเคราะห์เดือนดับอัมพร ทินกรอุทัยไขดี
ได้ฤกษ์เพดานาที เทวีประสูติพระลูกยา

๔ คำ ๆ มโหรี เจรจา

◎ เมื่อนั้น นางสุชาดาเสน่หา
รับองค์พระราชกุมารมา เอาน้ำทิพย์ชำระมาดูบได้
ชำระทั่วอินทรีย์ฉวีวรรณ ผิวพรรณผุดผาดผ่องใส
แล้วนางวางองค์พระดนัย เหนื่อยยี่ภู่ปูให้ไสยา

๔ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น จึ่งองค์เจ้าไตรตริงษา
เทพบุตรแดเทพชิดา ต่างพิศพักตราพระโอรส
ผิวพรรณกรรณเกศเนตรขนง ทรวดทรงงามละม่อมพร้อมหมด
ช่างเหมือนพระบิตุรงค์ทรงยศ จะถือชาปรากฏทั้งแดนดิน
ต่างองค์อำนวยอวยพร ให้เรืองฤทธิรอนด้วยศรศิลป์
จงสังหารผลาญหมู่อสุรินทร์ แล้วพระอินทร์คืนสถานวิมานฟ้า

๑๖ คำ ๑ เชิด

๏ เมื่อนั้น นางสีดาเยาวยอดเสนหา
ครั้นเทเวศร์เหาะกลับไปลับตา กัลยาเปลี่ยวเปล่าเศร้าใจ
จึ่งอุ้มองค์โอรสขึ้นใส่ตัก พิศพักตร์ลักขณาน้ำตาไหล
สลดจิตคิดถึงยากไร้ อรไทโศกาจาบัลย์

๑๔ คำ ๑ โอด

โอ้ ๏ โอ้ว่าลูกรักของแม่เอ๋ย ทรามเชยพ่ออย่ากันแสงศัลย์
คิดว่าม้วยด้วยแม่แต่ในครรภ์ จะไม่เห็นเดือนตะวันแล้วลูกยา
เจ้าเกิดในป่าดงพงไพร ได้ลำบากยากไร้อนาถา
ลูกเอ๋ยเบ็นกำพร้าพระบิดา สุริย์วงศ์พงศ์ผ่าไม่เห็นพักตร์
แม้นเกิดในเวียงชัยไอศูรย์ จะสมบูรณ์พร้อมหมดด้วยยศศักดิ์
นี่มารดายากจนเบ็นพ้นนัก ลูกรักอย่าละห้อยน้อยใจ
จำมรงค์วงเดียวติดมือมา จะทำขวัญลูกยาอย่ารู้ไข้
ถอดแหวนผูกกรกุมารไว้ ทรามวัยพี่ไรร่ำโศกา

๑๔ คำ ๑ โอด

ร่าย ๑ แล้ววางองค์พระโอรสราช ให้ไสยาส์นในอู่ภูษา
นางจึ่งฉุกเดินดำเนินมา ยังพระสิทธาอาจารย์
ก้มเกล้าวันทาแล้วว่าไป โปรดด้วยช่วยระไวระวังหลาน
ข้านี้จะดาไปท่าชาร อาบน้ำไม่นานจะกลับมา

๑๔ คำ ๆ

๑ เมื่อนั้น พระดาบสยิ้มพลางทางว่า
ตาจะนั่งไกวเปลเห่ช้า จงไปสรงคงคาให้สำราญ

๑๒ คำ ๆ

๑ เมื่อนั้น นางสีดาเยาวยอดสงสาร
กราบกับบาทาพระอาจารย์ แล้วนงคราญลีลาคลาไคล

๑๒ คำ ๆ เพลงเร็ว

๑ ครั้นถึงท้องชารที่เชิงเขา เห็นเหล่าวานรน้อยใหญ่
บ้างมีลูกเกาะกายต่ายไม้ เผ่นโผนโจนไล่กันลงดิน
ดูพลางนางว่าแก่วานร เมื่อลูกเองยังอ่อนอยู่ทั้งสิ้น
เอาเกาะหลังเกาะหน้าหากิน แต่ตนนี้กับอบหยบกาย
ดูเห็นเบื้นน่าสังเวช ผิดเพศสิงห์สัตว์ทั้งหลาย
เองช่างเฉาโฉดโหดร้าย จะพาลูกมาตายเสียดังนี้

๑๖ คำ ๆ

๑ บัดนั้น ถึงไพรได้ฟังนางโฉมศรี
จึงร้องไปพลันทันที อันลูกเต้าเรานี้อยู่กับตัว
ดีกว่าทิ้งไว้ภายหลัง ถึงจะต้องระกำยังชั่ว

สารพัดศัตรูไม่สู้กลัว แม้นตัวไม่ตายก็ไม่ทิ้ง
เราเห็นว่าเจ้าอีกเฉาโฉด กลับมาคิดโทษเขาทุกสิ่ง
นี่หรือฉลาดประมาทดิง เอาลูกอ่อนนอนนิ่งไว้กุฏี
พระคาบสหลับตาภาวนาอยู่ ไหนจะดูลูกชายนางโฉมศรี
แม้นเสือสางกลางป่ามายี่ น่าที่จะกัดกินสิ้นชีวิต

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น นางสีดาเฉลียวเปลี่ยวเปล่าจิต
หยุดยั้งพังลิงนิ่งคิด น่าอดสูดูติดประมาทนัก
คำบุราณท่านย่อมว่าอยู่ มีผู้หักห้วงให้หน่วงหนัก
สะดุ้งจิตคิดถึงพระลูกรัก นงลักษณ์รีบกลับมาฉับพลัน

๔ คำ ๗ เสมอ

◎ ครั้นถึงศาลาที่อาศัย จึงอุ้มลูกสายใจแล้วรับขวัญ
ดื่มแถลงแจ้งองค์พระนักธรรม์ ก็ผายผันไปท่าชลาลัย

๒ คำ ๗ เสมอ

◎ ครั้นถึงท้องธารที่เชิงผา ให้ร่ำพฤกษาโศกใหญ่
อุ้มองค์ลูกน้อยลอยใจ ลงไปสระสรงคงคา
นั่งเหนือแผ่นพื้นวิราบ แล้วจักน้ำอาบโอรสา
ขัดสีฉวีวรรณกัลยา ชุ่มแช่คงคาวารี

๔ คำ ๗ ลงสรง

◎ เมื่อนั้น พระอัชมฤคฤาษี
ปลงอารมณ์ชมฌานโลกีย์ อินทรีย์ไม่ไหวติงนิ่งเชา

ลืมระวังหลานน้อยกลอยใจ ครั้นคิดได้แลดูเห็นอู่เปล่า
เอ๋เอออะไรมาใจเบา ลูกเต้าเขาหายตายแล้วกู
พระมุนีตีอกตกตะลึง นั่งอึ้งรำพึงคิดผิดอยู่
หรือยักขินีผีเสื้อศัตรู มันลอบจู่มาจับพระกุมาร
หรือเสือสางกลางป่าพนาวัน มันคาบคั้นไปกินเป็นอาหาร
ลุกขึ้นเที่ยวค้นลนลาน ไม่พบพานร่องรอยน่าน้อยใจ
กลับมานั่งกอดเข่าเจ่าจุก เป็นทุกข์กลัวสีดาจะว่าได้
เสียแรงเขาออกปากฝากไว้ กูเป็นผู้ใหญ่ช่างชั่วนัก
แม้นนางมาไม่เห็นพระลูกน้อย จะเศร้าสร้อยโศกาเพียงอกหัก
พ้นที่จะห้ามด้วยความรัก เห็นนงลักษณ์จะม้วยมอดวอดวาย
อย่าเลยจะตั้งพิธีการ เขียนรูปกุมารที่สูญหาย
ชุบขึ้นไว้แทนพระลูกชาย อย่าให้ทันโฉมฉายมากุฎี
คิดแล้ววาดรูปกุมารา กับหนังพระยาราชสีห์
พิศดูเหมือนสิ้นทั้งอินทรีย์ แล้วกองกูณฑ์อัคคีขึ้นทันใด

ฯ ๑๖ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น นางสีดาเยาวยอดพิศมัย
ขึ้นจากธารท่าชลาลัย อุ้มลูกคลาไคลไปกุฎี

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ ครั้นถึงอาศรมศาลา กัลยาเห็นองค์พระฤๅษี
ออกมานั่งมองกองอัคคี เทวีจึงเข้าไปกราบกราน

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระดาบสสาวนอดหม่าน
ตั้งกิจพิธีตะลีตะลาน เหลือบเห็นนงคราญขุ้มดูกมา
หัวร่อพลางทางว่าไปทันใด เออออะไรมาเล่นกันต่อหน้า
เมื่อลูกใส่อู่ไว้ในศาลา มอบหมายให้ตานี้ช่วยดู
จะกลับมาพาไปก็ไม่บอก ให้เที่ยวค้นจนออกอ่อนหู
นึกว่ามอดม้วยด้วยศัตรู จะนั่งอยู่ก็คิดสังเวชใจ
จึงต้องกองกุณฑ์พิธี จะชุบลูกเทวีขึ้นไว้ใหม่
เมื่อลูกยังอยู่แล้วก็แล้วไป สิ้นชีวาจะได้ภาวนา
น้อยหรือน่าหัวร่อไม่พอที่ ให้ตั้งกิจพิธีเล่นหนักหนา
ว่าพลางทางหยิบเอาหนังมา จะลบรูปเดชาไม่รอรั้ง

๗๐ คำ ๗

๏ บัดนั้น นางสีดาห้ามไว้ด้วยใจหวัง
ขอพระองค์จงได้ยับยั้ง อย่าลบรูปที่หนังเลยอาจารย์
ไหนไหนได้เชื่อนประดักประเดิด ชุบขึ้นไว้เถิดเป็นเพื่อนหลาน
คนเดียวเปลี่ยวใจในดงดาน พระทรงญาณได้เย็นดูนั้ดดา

๗๕ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระฤๅษีเห็นชอบจึงตอบว่า
แม้นจะรับเลี้ยงกุมารา จะชุบให้กัลยาอย่าปรารมภ์
ว่าพลางทางโหมอัคคีพลัน แล้วเสาะพอภิวันท์พระสยม
ม้วนหนังขึ้นถือมือประนม โอมอ่านอาคมอันเชี่ยวชาญ
เอารูปเหวี่ยงวางลงตรงกลางไฟ ก็หวั่นไหวไปทั่วทิศาสานต์

บริกรรมซ้ำเบ่าอัคคีกาต บังเกิดเป็นกุมารด้วยฤทธา

๑๖ คำ ๑ ตระ

๏ แล้วร่ายเวทสำหรับกับกองกุณฑ์ พระพิรุณเซ็นซ่านฉานฉ่ะ

จึ่งเข้าอุ้มองค์กุมารา ส่งให้ดีดาด้วยพลัน

จงถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงดู โฉมตรูอย่ารังเกียจเดียดฉันท์

นึกว่าบุตรกำเนิดเกิดในครรภ์ จะได้เป็นเพื่อนกันกับดูกยา

๑๔ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น นางดีดาแสนโสมนัสา

ก่อยประคองสองราชกุมารา พิศพักตร์ดักขณาละกลกัน

ดูน้องงามสันทัดอินทรีย์ ดูพี่พร้อมพริ้งทุกสิ่งสรรพ์

เสนหาดังดวงชีวัน รับขวัญโฉมฉูบพระฉูกยา

แล้วนางก้มเกล้ากราบกราน พระอาจารย์จงโปรดเกศา

ได้ดังกิจพิธีเป็นฤกษ์พา จงให้นามนัดดาทั้งสองนั้น

๑๖ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น พระวัชมฤคฤาษี

พิเคราะห์ในลักขณาชะคาบี ให้ต้องที่อายุศ์มบริวาร

ซึ่งบุตรเทวัญพี่น้อง นานไปจะได้ครองราชฐาน

จะให้นามตามวงศ์อวตาร ด้วยบุญญาธิการนั้นมากมาย

ให้พี่ชื่อพระมงกุฎไตรภพ น้องชื่อพระลบดื่อสาย

ปราศจากภยันต์อันตราย จะเรืองฤทธิ์เดชชายในโลกา

๑๖ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น นวลนางสีดาเสน่หา
ก้มเกล้าเคารพพระสิทธา ยินดีปรีดาในอารมณ์
แล้วชวนองค์โอรสทั้งสอง อุ้มประคองเข้ามายังอาศรม
ค่อยวางลูกจอมขวัญให้บรรทม นางเชยชมกุมารสำราญใจ
ลูกรักของแม่ไม่หลับนอน จะขยะอ้อนวอนเที่ยวไปข้างไหน
นิ่งเถิดแก้วตาอย่าร่ำไร แม่จะกล่อมเจ้าให้ใสยา

๑๖ คำ ๑

พัดชา ◎ เจ้านอนเถิดเกิดทั้งพี่น้อง จะร่ำร้องไปไยหนักหนา
พ่ออย่ากันแสงโศกา จงนิ่งนิทรานะสายใจ
อย่าเผ้าเร้ารบมารดา ตื่นนอนพ่ออย่ารู้ร้องไห้
ขวัญเข้าเจ้าแม่ผู้เพื่อนไร้ ต้องนอนในป่าดงพงพี
แม่จะเก็บผลไม้ให้เสวย ทรามเชยของแม่ทั้งสองศรี
โพยภัยไข้เจ็บอย่ารู้มี เทวีโดมดูบพระลูกยา

๑๖ คำ ๑ กล่อม

ร่าย ◎ ครั้นพี่น้องสององค์หลับไหล ทรามวัยนั่งพิทักษ์รักษา
โบกบัดพัดวี่ไปมา ด้วยเมตตาลูกน้อยกลอยใจ
ครั้นกุมารดื่นขึ้นค่อยประคอง มิให้ลูกทั้งสองร้องไห้
อุ้มมาโสรจสรงคงคาลัย ดูบได้ขนงเนตรเกศกรรณ
แล้วอุ้มขึ้นจากอ่างวางบนตัก เชยชมลูกรักแล้วรับขวัญ
จึงหยิบผลามาบ้อนป้น บำรุงเลี้ยงเทียงธรรม์ทุกวันมา

๑๖ คำ ๑ เชิรจา

๏ เมื่อนั้น ทั้งสองพระกุมารโอรสา
ครั้นค่อยจำเริญวัยใหญ่มา พูดจาฉอเลาะเราะราย
วอนชนนีเสวยนม เชยชมทุกเมื่อไม่เบื่อหน่าย
พระมงกุฎนั่งแนบแอบกาย หยิบหมากป้อนถวายแล้วขอชาน
พระลบรบวอนจะนอนตัก ซบพักตร์บังคมประสมประสาน
แล้ววิ่งวางไปหาพระอาจารย์ สองกุมารถาโถมเข้ากอดคอ
นั่งตักคนละข้างแล้วต่างว่า ตารักข้ามากกว่าหนาตาหนอ
รบให้พระนักธรรม์ปั้นวัวล้อ หลานขอคนละตัวเถิดขรัวตา
กอดจูบลูบคลำทำเปาะเหลาะ พูดออเซาะสรวลสันต์หรรษา
เออนี่อะไรอัยกา ตัวดำเหมือนคุลาน่าชัง
ผมเผ้าเหาเล็นเหม็นสาบ ช่างไม่อาบน้ำท่าเสียมั่ง
หนวดขาวยาวยุ่งรุงรัง น่าชังฉวยฉุดหลุดติดมือ
แล้วทำบ่วงคนละอันควั่นปลายไม้ ตาไปคล้องนกแก้วด้วยกันหรือ
หยอกเย้าเจ้าตาคร่ายื้อ อึงอื้ออุตลุดในกุฎี

ฯ ๑๔ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระวัชมฤคฤๅษี
รักใคร่หลานขวัญพันทวี พระมุนีมิให้เคืองใจ
นั่งเหลาว่าวกุลาน้อยน้อย กะจ้อยร่อยน่ารักชักด้วยไหม
ตัดว่าวปักเป้าปิดกระดาษไทย ผูกปลายไม้ให้หลานล่อกัน
แล้วแกะดินตีนท่าหน้าวัด มาปั้นเป็นรูปสัตว์ทุกสิ่งสรรพ์

ส่งให้สองนัดดาดาวัณย์ ตัวนั้นงามเหมาะเหมาะสันท์

ไ ๖ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระกุมารพี่น้องสองศรี
ได้ของเล่นหลายหลากมากมี ยินดีปรีดาในอารมณ์
แล้วลาลาบสมาวิ่งเล่น เพลาเย็นแดดบ่ายชายอาศรม
แล่นไปหลังกุฏีที่จงกรม พ่างพันธุ์รุ่มโรยทราย
เอาวัวต้อลากเล่นที่สนวัด จนรูปสัตว์ล้มคะมำคว่ำหงาย
ครั้นลมพัดเรื่อย ๆ เฉื่อยชาย ก็ชักว่าวสาวสายป่านมา
พระดนรบชวนเล่นไล่ ซ่อนซุ่มพุ่มไม้แล้วไปหา
สำรวลสรวลสันต์กันสองรา ตามประสาทารกสำราญใจ

ไ ๔ คำ ไ เพลงฉิ่ง

◎ คิดคะนึงถึงองค์พระอาจารย์ จะเที่ยวเล่นอยู่นานก็หาไม่
ต่างองค์ทรงเก็บดอกไม้ เข้าไปถวายพระสิทธา

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระมุนีมีญาณฌานกล้า
เห็นพี่น้องสองราชนัดดา ชันษาได้เจ็ดปีปลาย
จำจะให้เรียนรู้วิชาการ ตามวงศ์อวตารสืบสาย
คิดพลางทางว่ากับหลานชาย จะวิ่งเต้นเล่นสบายอยู่ทำไม
วันพฤหัสวันนี้ดีนักหนา อัยกาจะสอนหนังสือให้
เจ้าจงพากเพียรเขียนอ่านไป ตั้งใจอุตส่าห์อย่าเกียจคร้าน
เมื่อไรหลานอ่านหนังสือออกก่อน จึงจะสอนวิชาชาติทหาร

ว่าพลางทางหยิบเอากระดาน เขียนนอโมให้หลานเล่าไป

ฯ ๘ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น สองกุมารกราบก้มบังคมไหว้
ร่ำเรียนเขียนอ่านว่องไว ไม่ทันไรรู้สิ้นสารพัด
สวดหนังสืออื้ออึงทั้งพี่น้อง สุ้งเสียงเคล่าคล่องไม่ข้องขัด
อ่านโคลงพากย์ฉันท์สันทัด อุส่าห์หัดเช้าเย็นไม่เว้นวัน

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระมุนีมีจิตหฤหรรษ์
เห็นพระพี่น้องทั้งสองนั้น อ่านหนังสือโคลงฉันท์ได้ชำนาญ
จึงสั่งสอนตามสังเกตเวทมนต์ อุปเท่ห์เล่ห์กลให้แก่หลาน
ทั้งคาถาอาคมอันเชี่ยวชาญ เขียนใบลานให้เล่าทั้งเช้าเย็น
ขัดสมาธิเอออือถือไม้เรียว ขู่ตวาดกราดเกรี้ยวเคี่ยวเข็ญ
ไม่ให้หลบลี้หนีเร้น สั่งสอนมิได้เว้นสักเวลา

ฯ ๖ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ทั้งสองพระกุมารโอรสา
ตั้งใจพากเพียรเรียนวิชา ปัญญาเคล่าคล่องว่องไว
รู้จบไตรเพทเวทมนต์ อุปเท่ห์เล่ห์กลก็จำได้
อุตส่าห์สาธยายทุกวันไป หวังจะให้แม่นยำชำนาญ

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระฤๅษีปรีดิ์เปรมเกษมสานต์
ยิ้มแย้มแจ่มใสสำราญ ด้วยหลานมีปรีชาปัญญาไว

สารพัดศัพท์ต่างต่าง ไม่อำพรางพร่ำสั่งสอนให้
ครั้นเห็นหลานเล่าเรียนได้เจนใจ จึ่งหยิบไม้ไผ่ป่ามาทั้งมัด
เอามีดเกลาเหลาศรสองอัน กับลูกนั้นห้าเล่มพอยิงหัด
แล้วแนะทางชนูให้รู้ชัด เจ้ายิงให้ต้นทัดทั้งพี่น้อง
ว่าพลางทางหยิบชนูให้ กับหลานน้อยกลอยใจทั้งสอง
อัยกาจะพาไปยิงกลอง แล้วย่างย่องนำหน้าออกมาพลัน

๔ คำ ๆ เสมอ

◎ ครั้นถึงทุ่งกรมร่มไทร ลงนั่งหอบหายใจตัวสั่น
จึ่งให้ต้องนัดดาถวัณย์ ยืนยันยิงชนูให้รู้ที

๒ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น พระกุมารพี่น้องสองศรี
ต่างองค์ชันศิลป์ด้วยยินดี น้าวหน่วงท่วงทีดังนารายณ์
พระอาจารย์ผลุดลุกขึ้นกุกกัก เอาไม้เท้าไปปักถลึงให้หมาย
ทั้งสององค์ทรงศรเยื้องกราย พาดสายหมายมุ่งแล้วแผลงไป

๔ คำ ๆ เชิดฉิ่ง

◎ ศรทรงตรงถูกไม้เท้าปัก เห็นประจักษ์ทักแท้ไม่สงสัย
พระกุมารสรวลสันต์สำราญใจ แล้วยิงซ้ำไปให้ชำนาญ

๒ คำ ๆ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระมุนีนั่งชมฝีมือหลาน
มิเสียแรงร่ำเรียนวิชาการ จนสิ้นพุงอาจารย์ไม่ช้าพลัน

ตาจะตั้งกองกูณฑ์กระดากิจ ชุบศรเรืองฤทธิ์ให้หฤทัยขวัญ
ว่าพลางทางฉุกขนงกงัน กลับมายังอรัญกุฎี

๗ คำ ๗ *เสมอ*

◎ นั่งเหนือแผ่นศิลาริมอาศรม สังเกตดูฤกษ์ดมปีถวี
จึ่งตั้งการทำกิจพิธี กองกูณฑ์อัคนีขึ้นด้วยพลัน
แล้วยืนสำรวมกายร่ายเวท ตามลัทธิพรหเมศรังสรรค์
บันดาลเป็นเทพเทวัญ ชูศรสองอันขึ้นกลางไฟ

๗ คำ ๗ *ตระ*

◎ พระดาบสชื่นชมภิรมยา สมดังจินดาอัชฌาสัย
หยิบศรสองคันมาทันใด เทพไทหายวับไปกับตา
จึ่งส่งศรให้องค์พระมงกุฎ กับพระลบแสนสุดเสน่หา
เอาไว้เป็นคู่หัตถ์พระนัดดา จงเรืองเดชเดชาในชาตรี
สารพัดศัตรูหมู่ร้าย ให้แพ้พ่ายฤทธิรอนด้วยศรศรี
ปราบเข็ญเย็นทั่วธรณี อย่ารู้มีอันตรายทั้งสองรา

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระกุมารอภิวันท์ด้วยหรรษา
คำนับรับคำพระดิทยา ยินดีปรีดาเบิกบานไป
ต่างอวดศรศรีกันพี่น้อง ถ้อยทีมีมย่องผ่องใส
แล้วลาอาจารย์ชาญชัย วิ่งไปเฝ้าองค์พระมารดา

๗ คำ ๗ *เสมอ*

๏ บังคมทูลแถลงแจ้งคดี พระฤๅษีชุบศรให้ข้า
เป็นอาวุธสำหรับกายา น่ารักหนักหนาพระชนนี

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น นางสีดาปรีดิ์เปรมเกษมศรี
รับขวัญลูกยาแล้วพาที พระมุนีมีคุณเป็นพ้นไป
เมตตาสารพัดจะสอนสั่ง อีกทั้งธนูศิลป์ก็ชุบให้
ลูกยาจะปรากฏยศไกร ทั่วไปทุกประเทศธานี
เหมือนองค์ทรงฤทธิ์บิดร รุ่งเรืองฤทธิรอนด้วยศรศรี
สังหารผลาญหมู่อสุรี มอดม้วยชีวีทั้งลงกา

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์พระมงกุฎเชษฐา
ทั้งองค์พระลบอนุชา สำคัญว่าร่วมชนกชนนี
ต่างชะอ้อนนอนตักด้วยรักใคร่ แล้วทูลความถามไปทั้งสองศรี
พระมารดาจงแถลงแจ้งคดี เดิมทีนั้นเป็นประการใด
ซึ่งว่าบิตุรงค์ลูกรัก เป็นปิ่นปักนัคเรศบุรีไหน
นามวงศ์พงศ์ประยูรอย่างไร สงสัยเป็นพ้นพันทวี
เหตุไฉนไยองค์พระมารดา มาอยู่ด้วยอัยกาฤๅษี
ไม่เนาในนัคราธานี ลูกนี้ฉงนสนเท่ห์นัก

ฯ ๘ คำ ฯ

◎ เมื่อนั้น นางศิดานาริมิศักดิ์
ได้ฟังทั้งสองดูกรัก นงลักษณ์สะท้อนถอนใจ

๗ ๒ คำ ๗ โอด

โอ้ชาคุณพ่อ◎ จะออกปากแถลงแจ้งเหตุ ชลเนตรแถวถั่งหลั่งไหล
ล้วมสอดกอดองค์โอรสไว้ ทรามวัยพิไรร่ำรำพัน
อันองค์สมเด็จพระบิตุเรศ ทรงนามราเมศรังสรรค์
หน่อท้าวทศรถทรงธรรม์ ครอบครองเขตขัณฑ์อยุธยา
มีพระอนุชาสามองค์ ด้วนทรงฤทธิไกรแกล้วกล้า
เดิมแม่อยู่เมืองมิถิลา แรกรุ่นชันษาสิบห้าปี
บิดาเจ้าไปยกศิลป์ชัย จึ่งได้แม่มาเป็นมเหสี
มาอยู่อยุธยาธานี ไม่ถึงกึ่งปีหนาดูกยา
นางไกยเกศีนั้นขอสัตย์ จึ่งกำจัดบิดรไปเดินป่า
แม่กับพระลักษณ์อนุชา อุตส่าห์ตามเสด็จด้วยภักดิ์
อสุรีมีนามทศพักตร์ มาลอบลักมารดาพาหนี
ไปอยู่กรุงลงกาธานี แม้นทุกข์ทนเป็นพ้นไป
องค์พระบิดากับอาจารย์เจ้า คุมเหล่าวานรน้อยใหญ่
ไปสังหารทศกัณฐ์บรรลัย จึ่งได้มารดามานคร
ก็อยู่เย็นเป็นสุขเกษมสันต์ จนแม้นมิครรภ์อ่อนอ่อน
วันหนึ่งจึ่งองค์พระภูธร บทจรไปประพาสพนาลี
แม่ไปสรงวารินที่ดินท่า บีศาจแสร้งแปลงมาเป็นทาสี
มันเผ้าวอนว่าพาที ให้แม้นเขียนรูปเจ้าลงกา

บิดุเรศพิโรธโกรธหนัก ก็ดงแม่ว่ารักษ์กษา
ตรัสใช้ให้องค์อนุชา พามาพิฆาตฟาดฟัน
เดชะความสัตย์สุจริต ชีวิตมารดาไม่อาสัญ
จึงได้มาพึ่งพักพระนักธรรม์ นางรำพันให้พังแค่หลังมา

ไ ๒๒ คำ ไ

ร่าย ◎ เมื่อนั้น ทั้งสองพระกุมารโอรสา
ได้ฟังชนนีมีวาจา เล่ามาแต่ต้นจนปลาย
คิดถึงบิดาก็อาลัย เปลี่ยวเปล่าเศร้าใจฤทัยหาย
ส่งสารมารดาอยู่เดียวดาย ฟูมฟายชลนาโศกาลัย

ไ ๔ คำ ไ โอด

◎ เมื่อนั้น องค์ภัควดีศรีใส
จึงปลอบบุตรน้อยกลอยใจ อย่าครวญคร่ำร่ำไรถึงบิดา
ท่านเคืองขัดตัดขาดเสียแล้วพ่อ แม่นี้ไม่ขอเห็นหน้า
เจ้าอย่าหมายใจไปพึ่งพา เราอยู่ตามประสายากไร้

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น ทั้งสองกุมาราอัชฌาสัย
เห็นชนนีละห้อยน้อยใจ ห้ามมิให้โศกศัลย์ถึงบิดา
อุตส่าห์ปลอบกลั้นกลืนกันแสง เสแสร้งสรวลสันต์หรรษา
ชักชวนพูดเล่นเจรจา กับมารดาผ่าสุกเหมือนทุกวัน
แล้วบังคมก้มกราบลงบนตัก ถูกรักจักลาไปไพรสัณฑ์

เที่ยวประพาสพฤกษาในอารัญ สุริยาสายัณห์จะกลับมา

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น นวลนางสีดาเสนหา
ลูบหลังสั่งสองพระลูกยา กำชับกำชาด้วยปรานี
เจ้าจะไปเล่นป่าอย่าประมาท หมู่สัตว์จัตุบาทเสือสีห์
ย่อมหยาบคายร้ายแรงราวี ระวังองค์จงดีนะลูกยา

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระพี่น้องสององค์ก็หรรษา
กราบบาทชนนีชุลีลา มาสระสรงคงคาสาคร
ทรงภูษาผ้าทิพย์บรรจง ต่างองค์ทรงถือธนูศร
ออกจากอาศรมสถานพระมารดร บทจรเข้าในไพรพนม

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

ชมดง
๏ สององค์ลดเลี้ยวเที่ยวประพาส รุกขชาติดาดดื่นรื่นร่ม
สายหยุดย้อยระย้าน่าชม เด็ดมาแซมผมให้น้องขาย
ปริงปรางลางต้นผลดก ตามประสาทารกก็ปีนป่าย
เก็บได้ใส่ห่อผ้าสะพาย จะเอาไปถวายพระมารดา
เห็นลิ้นจี่มีผลพวงห้อย หยุดสอยเสวยพลางกลางป่า
ร้อยลิ้นละมุดพุทรา หล่นกลาดดาษดาอยู่บนดิน
ต่างวิ่งชิงกันเก็บเสวย แล้วล่วงเลยเดินไปในไพรสินธุ์
ครั้นถึงธารท่าวาริน ก็อาบกินเย็นฉ่ำสำราญ

ฯ ๘ คำ ฯ เพลงฉิ่ง

ร่าย ๏ แลเห็นพฤกษาพระยารัง สูงใหญ่ใบบังสุริย์ฉาน
โตกว่าต้นไม้ในดงดาน สองกุมารยืนแลอยู่แต่ไกล
พระมงกุฎจึ่งว่าแก่พระลบ เรามาพบพฤกษาสูงใหญ่
พี่คิดว่าจะลองศิลป์ชัย ให้เห็นฤทธิไกรดังใจจง
แม้นศรเรานี้มีศักดา พฤกษาก็จะแหลกเป็นผุยผง
ว่าพลางทางขึ้นศรทรง พาดสายหมายตรงแล้วแผลงไป

ฯ ๖ คำ ฯ เชิดฉิ่ง กราวรำ เจรจา

๏ ศรถูกพระยารังดังสนั่น หักสะบั้นกลางต้นไม่ทนได้
ด้วยกำลังฤทธิรอนศรชัย หวั่นไหวไปทั่วทั้งธาตรี
สองกุมารชื่นชมโสมนัส ตบหัตถ์สรวลสันต์เกษมศรี
แล้วพากันดั้นดงพงพี มายังที่อาศรมศาลา

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

ช้า ๏ มาจะกล่าวบทไป ถึงพระรามเรืองฤทธิ์ทุกทิศา
เสด็จออกว่าขานการพารา พร้อมพระอนุชาเสนาใน
ได้ยินเสียงวิปริตผิดประหลาด กึกก้องกัมปนาทหวาดไหว
สุธาธารสะท้านสะเทือนไป ดังกรุงไกรจะเอียงคว่ำทำลาย
ประชาชนพลเมืองทั้งนั้น ต่างตระหนกอกสั่นขวัญหาย
ไม่ประจักษ์เหตุผลต้นปลาย พระนารายณ์ฉงนสนเท่ห์ใจ

ฯ ๖ คำ ฯ

ร่าย ◎ จึงดำรัสตรัสถามโหราจารย์ จะเกิดเหตุเภทพาลเบื้นไฉน
เสี่ยงสนั่นบันดาลดังนี้ไซร้ ดีร้ายอย่างไรจะใคร่รู้

๗ ๒ คำ ๗

◎ บัดนั้น ปุโรหิตโหรเฒ่าเผ้าอยู่
ทั้งพราหมณ์พฤฒามาตย์ราชครู ที่รู้เค้าต์ก็มูทูลไป
ซึ่งเกิดการอัศจรรย์ดังบัญชา จะมีในตำราก็หาไม่
แต่จดหมายเหตุสังเกตไว้ เมื่อภูวนัยกับตามอนุชา
ดองศีดป์ถวายพระบิตุราช ก็ไหวหวาดทั่วทศทิศา
ครั้นเห็นจะมีผู้ศักดา ดำแดงเดชาเชี่ยวชาญ
ขอให้แต่งราชสารศรี ผูกพาชี่เดี่ยงทายอธิษฐาน
ปล่อยพระยาม้าต้นอุปการ แล้วแต่งทัพทหารตามไป
ใครนับถือซื่อตรงต่อเบื้องบาท พระนารายณ์ธิราชเบื้นใหญ่
ให้เดชพบูชาด้วยมาลัย โดยใจจงรักภักดี
ใครทะนงองอาจอหังการ์ เห็นอาชาแล้วจับขับขี่
ผู้นั้นโทษถึงสิ้นชีวี ให้โยธีจับมัดเอาตัวมา

๗ ๑๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพนาถา
จึงดำรัสตรัสแก่โหรา ท่านว่านี้ชอบเราชอบใจ
แม้นจะละมันไว้ให้เหิมฮึก จะเกิดศึกเสี้ยนหนามสงครามใหญ่
จำจะต้องปรามปราบให้ราบไว้ อย่าให้ทะนงจิตทำฤทธา
แล้วมีบัญชาประกาศิต สั่งพระพรตเรืองฤทธิ์ขนิษฐา

อีกองค์พระสัตรุดอนุชา ทั้งพระยาวายุบุตรวุฒิไกร
ให้จัดแจงปล่อยม้าอุปการ ตามคำโหราจารย์จงได้
น้องรักเร่งยกทัพชัย ตามไปจับบัจจามิตรมา
ว่าพลางอำนวยอวยพร จงรุ่งเรืองฤทธิรอนแกล้วกล้า
อันศัตรูผู้ต่อหังการ์ ให้ย่อยยับอัปราด้วยฤทธิ์

๑๐ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระพรตพระสัตรุดเรืองศรี
คำนับรับพรภูมี ชื่นชมยินดีเบื้นพ้นไป
ต่างองค์ถวายอภิวาท พระเชษฐาธิราชเบื้นใหญ่
แล้วชวนวายุบุตรวุฒิไกร ออกไปจัดสรรดังบัญชา

๔ คำ ๑ เจรจา

◎ จึ่งให้ผูกม้าต้นอุปการ เครื่องอานพู่ดาวดวงเวหา
อาถัพณ์เชิญราชสารา มาแขวนคอพระยาพาชี

๒ คำ ๑

◎ บัดนั้น ปุโรหิตโหราบดีศรี
ราชครูหมู่มุขมนตรี พราหมณ์ชีมาประชุมพร้อมกัน

๒ คำ ๑

ข้า ◎ จึ่งอ่านคำอธิษฐานเสี่ยงทาย ว่าองค์พระนารายณ์รังสรรค์
ซึ่งทรงทศพิธราชธรรม์ หมายมั่นจะบำรุงโลกา
เดชะอธิษฐานทุกสิ่ง เบื้นความสัตย์จริงของข้า
ขอจงองค์เทพเทวา ช่วยชักนำอาชาคลาไคล

ผู้ใดที่ทะนงองอาจ ทำให้โลกธาตุหวาดไหว
ถึงจะอยู่ถิ่นฐานบ้านเมืองใด ขอให้มโนมัยไปพบพาน

ไ ๖ คำ ไ

ร่าย ◎ ครั้นเลี่ยงแล้วลั่นฆ้องสามที ปล่อยพระยาพาชีห้าวหาญ
ออกจากที่ประชุมโหราจารย์ เดินผ่านไปตามมรคา

ไ ๒ คำ ไ

◎ บัดนั้น หญิงชายชาวเมืองถ้วนหน้า
รู้ว่าพระทรงศักดิ์จักรา ให้เลี่ยงทายมิ่งม้าอุปการ
ต่างหาธูปเทียนดอกไม้ ออกไปบูชาทุกหน้าบ้าน
บ้างปูผ้าห่มกั้มกราบกราน ตามตลาดยี่สารทุกแห่งไป
บ้างว่าเดชะพระนารายณ์ ขอจงจับคนร้ายมาได้
ให้สิ้นเสี้ยนศัตรูหมู่ภัย เย็นใจไพร่ฟ้าประชาชน
บรรดาเหล่าชาวเมืองมาดับดั้ง บ้างยืนนั่งแลหลามตามถนน
ต่างอำนวยอวยพรภูวดล ดูพระยาม้าต้นจนลับตา

ไ ๔ คำ ไ

◎ บัดนั้น มิ่งม้าอุปการหาญกล้า
ทักษิณสามรอบพารา แล้วตรงมากาดวาดพนาลี

ไ ๒ คำ ไ *พระยาเดิน*

◎ เมื่อนั้น พระพรตพระลักษมีรุดเรืองศรี
ครั้นเสร็จปล่อยมิ่งม้าพาชี ภูมีมาสรงคงคาลัย

แต่งองค์ทรงใส่เครื่องประดับ สำหรับรณรงค์ศึกใหญ่
จับศรศักดาคทาไกล มาทรงพิชัยราชรถ
ให้ตำแหงหนุมานเบื้นถองหน้า ดำเนินนำโยธามาหมด
เคลื่อนทัพถององค์พระทรงยศ เดินสะกดรอยม้าอาชาไป

ไ ๖ คำ ไ *กราวนอก เชิด*

◎ ครั้นถึงชายป่ากาลวาศ ให้หยุดราชรถทองผ่องใส
จึงตั้งศรีหนุมานชาญชัย จงตามรอยม้าไปให้ทันท่วงที
เราจะพักพหลพลขันธ์ ตั้งมั่นคอยท่าอยู่ที่นี่
แม้นประสบพบพวกไพรี จงกลับมาแจ้งคดีด้วยพลัน

ไ ๔ คำ ไ

◎ บัดนั้น หนุมานฤทธิแรงแข็งขัน
รับสั่งถองพระองค์ทรงธรรม์ ก็ผายผันมาตามพาชี

ไ ๒ คำ ไ *เชิด*

◎ ดัดแดงแฝงพุ่มพฤกษา มิให้เห็นกายากระบี่ศรี
สะกดรอยคอยดูท่วงที หวังจะจับคนชีอาชา

ไ ๒ คำ ไ

◎ ข้า มาจะกล่าวบทไป ถึงถององค์ทรงยศโอรสา
อยู่ด้วยพระอาจารย์กับมารดา ในอาศรมศาลาพนาลี
ร่ำเรียนวิชาการชำนาญนัก เรืองฤทธิ์ศักดิ์ศักดิ์ด้วยศรศรี
ชันษาอายุได้แปดปี ชนนีพิศวาสจะขาดใจ

เคยไปเที่ยวประพาสพนาวัน เก็บพรรณพฤกษาในป่าใหญ่
เมื่อวันจะมีเหตุเภทภัย เผอิญให้อาวรณ์วิญญาณ์

ฯ ๖ คำ ฯ

ร่าย ๏ จึ่งบังคมทูลชนนี ลูกนี้จะลาไปเล่นป่า
พอบ่ายบังควรเวลา จะกลับมาให้ถึงกุฎี

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น โฉมนางสีดามารศรี
รับขวัญลูกยาแล้วพาที วันนี้แม่ประหลาดหลากใจ
ผิดสังเกตเนตรขวาก็กระเหม่น จะเคยเป็นเช่นนี้ก็หาไม่
ลูกรักจักลาไปเล่นไพร แม่ไม่ให้ไปแล้ววันนี้
จงเล่นอยู่แต่หน้าอาศรม ริมที่จงกรมพระฤๅษี
สนุกกว่าป่าดงพงพี สัตว์ร้ายราวีไม่บีฑา

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น สององค์ทรงยศโอรสา
ชนนีมิให้ไคลคลา ก็โศกาอาดูรทูลไป
ลูกจะใคร่เที่ยวเล่นเช่นวานนี้ ลองศิลป์พระมุนีที่ให้ใหม่
ยิงรังดังลั่นสนั่นไพร ไม้ไล่ล้มหักด้วยศักดา
แม้นได้ไปเล่นเหมือนเช่นนั้น จะชวนกันยิงอีกให้หนักหนา
ว่าพลางกลิ้งเกลือกเสือกไปมา โศกาอื้ออึงคะนึงไป

ฯ ๖ คำ ฯ โอด

๏ เมื่อนั้น พระมุนีหนวกหูไม่อยู่ได้
ลุกขึ้นเดินลงกงันมาทันใด เออออะไรก็กาว่าหลานกู
ไม่เมตตาตามใจลูกน้อย ให้ฤาษีพลอยรำคาญหู
พูดจาเพ้อพำพร่ำพรู หลงใหลไปชู่พระกุมาร

๔ คำ ๗ เจรจา

๏ เมื่อนั้น นางสีดานิ่กพะวงสงสาร
มิรู้ที่จะขืนขัดทัดทาน เห็นกุมารครวญคร่ำร่ำไร
จำเบี่ยงบ่ายพจนารถ อนุญาตโดยดังอัชฌาสัย
ลูกรักจักลาไปเล่นไพร ก็ตามใจแต่อย่าอยู่ช้านัก
อัศจรรย์วันนี้วิปริต แม่คิดวิตกเพี่ยงอกหัก
ดูบหลังสั่งสองพระลูกรัก อย่าช้านักมากุฏีแต่วันนี้

๖ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น สองกุมารชื่นชมหฤหรรษ์
ยินดีที่จะได้ไปอรัญ สำรวลสรวลสันต์ทั้งน้าตา
แล้วอำลาอาจารย์กับมารดร ยอกรบังคมก้มเกศา
ต่างองค์ทรงศรศักดา ออกจากศาลาลดาไคล

๔ คำ ๗ เชิด

๏ เดินโดยมรคาพนาลี มาถึงที่กาลวาตป่าใหญ่
ดดเดียวเที่ยวชมมิ่งไม้ แสนสำราญฤทัยเบิ่นพ้นนัก

๒ คำ ๗

◎ พระมงกุฎเหลือบแลแปรผัน เห็นม้านั้นยืนอยู่ไม่รู้จัก
ชี้พระหัตถ์ตรัสบอกพระน้องรัก ประหลาดนักสัตว์นี้มันชื่อไร
แต่ก่อนเก่าเรามาเที่ยวเล่น จะเคยพบเคยเห็นก็หาไม่
ผิดกับสัตว์ป่าพนาลัย ชะรอยเขาเลี้ยงไว้ในบ้านเมือง
รูปร่างน่ารักเป็นหนักหนา กิริยาอาการก็พานเชื่อง
ถ้วนแก้วเก้าเนาวรัตน์รุ่งเรือง ผูกเครื่องประดับมากับกาย
อย่าเลยเราช่วยกันเลี้ยวไล่ จับตัวให้ได้ดังใจหมาย
วันนี้เล่นให้สบาย ตะวันบ่ายลักหน่อยจึงปล่อยมัน
แล้วทิ้งเถาวัลย์มาทันใด ถือต้นปตายไว้ให้มั่น
ชักชิงพานหน้าม้านั้น เลยวัดสักกันกันไปมา

๑๐ คำ ๒ เชิด

◎ ครั้นจับม้าได้ก็ยินดี ถ้อยทีสรวลสันต์หรรษา
เห็นกล่องแก้วมรกตรจนา ผูกคอม้ามาเป็นสำคัญ
ประหลาดใจอะไรจะมีอยู่ จึงแก้ออกดูชมชมัน
เห็นสารจาริกแผ่นสุวรรณ ก็ทรงอ่านสารนั้นทันใด

๔ คำ ๒ เจรจา

ช้า ◎ ในสาราว่านารายณ์แบ่งภาค มาจากเกษียรสมุทรใหญ่
ทรงนามราเมศเรืองชัย สถิตในกรุงศรีอยุธยา
ได้ยินสำเนียงเสียงสนั่น ไหวหวั่นทั่วทศทิศา
หลากใจไม่แจ้งกิจจา จึงปล่อยม้าที่นั่งมาครั้งนั้น
ถ้าผู้ใดไม่กระบถทษร้าย ต่อพระนารายณ์เรืองศรี

จงแต่งเครื่องบูชาพาชี ภักดีต่อองค์พระทรงธรรม์
แม้นใครจับขับขี่ร่วมอาสน์ พระนารายณ์ราชรังสรรค์
จะให้ลงอาญาฆ่าฟัน ผู้นั้นโทษถึงมรณา

๗ คำ ๗

ร่าย ◎ พระมงกุฎทรงอ่านสารจบ จึงว่าแก่พระลบขนิษฐา
ตัวนี้เจ้าของแล้วน้องยา เขาเรียกมันว่าม้าอาชาไนย
อันสาราว่าใครจับขับขี่ จะสังหารชีวิตให้ตักษัย
กระบฏทดโท่ไม่เข้าใจ จับได้ก็จะขี่ให้สำราญ

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระลบอนุชาจึงว่าขาน
ในสาราว่าพระอวตาร แล้วก็ผ่านกรุงศรีอยุธยา
หรือจะเป็นเช่นชนนีบอก พระรามคนนี้ดอกกระมังหนา
น้องนี่กพะวงสงกา แล้วจะเป็นบิดาดอกกระมัง

๗ ๔ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระมงกุฎว่าไปดังใจหวัง
วานอย่าออกชื่อพ่อไม่ขอฟัง ท่านชิงชังมารดาให้ฆ่าตี
ถึงจะเป็นบิดาก็ทำไม เมื่อเราไม่รู้จักมักคี่
ม้าตาของใครก็ตามที คงจะขี่ให้ได้แล้วไม่ฟัง
อนุชาช่วยยุดฉุดให้มั่น อย่าให้มันถอยหน้าถอยหลัง
แล้วเหยียบโกลนโผนเผ่นด้วยกำลัง ขึ้นนั่งบนอานอาชา

๗ ๖ คำ ๗ เชิดฉิ่ง เพลง

◎ ชักม้าดดเดี้ยวเที่ยวเล่น ขับขี่ไม่เบื่นเต้นสามขา
พระดบรบจะขี่ด้วยพี่ยา วิ่งตามมิ่งม้าอาชาไป

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ เมื่อนั้น คำแหงหนุมานทหารใหญ่
ตะกดรอยค่อยตามมโนมัย แลไปเห็นสองพระกุมาร
คนหนึ่งขี่ม้าคนหนึ่งตาม งามงามทรวดทรงส่งสัณฐาน
เหมือนดะม้ายคล้ายองค์พระอวตาร หนุมานนิ่งนึกตริกใคร
หรือกุมารทั้งสองนี่ดองฤทธิ์ ทำให้ทศทิศหวาดไหว
แล้วขึ้นขี่มงม้าอาชานัย มิได้ยำเยงเกรงอาญา
อย่าเลยจะจับไปถวาย องค์พระนารายณ์นาถา
คิดพลางเผ่นโผนโจนมา จับสองกุมาราด้วยฤทธิรอน

ไ ๔ คำ ไ เชิด

◎ เมื่อนั้น พระมงกุฎบ้องกันด้วยคันศร
ตีต้องกายาวานร ล้มกับดินดอนด้วยศักดา

ไ ๒ คำ ไ โอด

◎ พระมงกุฎจึงว่าแก่น้องรัก ไอ้ดินนี่อัประลักษณ์นักหนา
มันจัณฑาลทำเราไม่เข้ายา ตายสมน้ำหน้าสาแก่ใจ
แต่พี่แคลงวิญญาณ์ด้วยวานร ได้ผ้าผ่อนเครื่องประดับมาแต่ไหน
หรือจะเป็นดังบ้านเขาเลี้ยงไว้ ใช้ให้ตามมากับพาชี
ถึงเจ้าของรู้ไปจะโกรธา ตามมาชิงชัยก็ไม่หนี

แล้วตรัสชวนน้องรักผู้ภักดี ผลัดกันควบขี่เที่ยวไป

ไ ๖ คำ ไ

◎ บัดนั้น หนุมานค่อยคืนฟื้นตัวได้
ยังมึนเมื่อยเหนื่อยหอบหายใจ นั่งดัดหลังไหล่แล้วตรึกตรา
ศรกุมารคันนี้มฤทธิ์ ดีกูแทบชีวิตสังขาร์
ถึงต้องศรอินทรชิตฤทธา ไม่ชอกช้ากายาเหมือนอย่างนี้
จำจะแกล้งนิมิตบิดเบือน ให้เหมือนดังบำพนาศรี
เข้าเล่นด้วยช่วยจูงพาชี ถ้าได้ทีก็จะจับฉับไว
ครั้นเห็นสมอารมณ์หมาย ด้วยแยบคายไม่พะวงสงสัย
คิดแล้วยืนยันขันทันใด ตำรวมใจจำแลงแปลงตน

ไ ๔ คำ ไ *ตระ*

◎ รูปกายกลายกลับเป็นดังน้อย กระจ้อยร่อยหงอยเหงาเกาขน
รีบตามรอยม้าในอารญ บ่าแบกพวงผลไม้มา

ไ ๒ คำ ไ *เชิด*

◎ พลางชะแง้แลดูพระกุมาร เห็นขี่ม้ากล้าหาญนักหนา
คิดขยาดหวาดหวั่นวิญญาณ์ ชูผลพฤกษามาแต่ไกล
แล้วแกล้งกล่าววาจาพาที ข้านี้มีจิตคิดรักใคร่
เห็นพระองค์ทรงขับอาชานัย ควบมาควบไปในดงดาน
มิ่งม้าตัวนี้น่าขี่เล่น ดูเห็นเป็นสุขสนุกสนาน
พลางยื่นผลาผลดลดาน เชิญเสวยหวานหวานตำราญใจ

ไ ๖ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น พระพี่น้องสองอค์ไม่สงสัย
ยืมพลางทางว่าไข้ดิงไพร ขอบใจเองนักที่ภักดี
เอาลูกไม้มาให้ประดักประเดิด เองเอาไว้กินเถิดกระบี่ศรี
แล้วตรัสเล่าแถลงแจ้งคดี ไข้ดิงใหญ่เมื่อจะจับกู
มันกล้าดีดีด้วยคันศร เดียวนี้ยังนอนดิงอยู่
เองนี้พูดจาน่าเอ็นดู เทียวดิ่งเล่นกับกูก็เป็นไร

๑๖ คำ ๑

๏ บัดนั้น หนุมานผู้มีอัชฌาสัย
แกล้งทำเป็นที่ดีใจ เสแสร้งใส่ไคล้เจรจา
อันไข้ดิงใหญ่ใจพาล เป็นดิงบ้านมิใช่ดิงป่า
มันร้ายกาจรังแกแต่ไรมา ตายสมน้ำหน้าข้าดีใจ
ว่าพลางทางทำเป็นเกรงกลัว ค่อยย่องยอบตัวเข้ามาใกล้
เห็นสองอค์เพลิดเพลินเมินไป คิดเข้มันหมายใจเห็นได้การ
ทำท่าทางจะโถมโจมจับ แต่ขยับแล้วขยาดไม่อาจหาญ
ครั้นได้ที่เผ่นโผนโจนทะยาน จับสองกุมารด้วยฤทธิ์

๑๔ คำ ๑ เชิด

๏ เมื่อนั้น พระมงกุฎไม่ท้อถอยหนี
รบรับวานรเอาศรดี ถูกกระบี่ล้มลงสลบไป

๑๒ คำ ๑ โอด

๏ เห็นดิงเด็กต้องศรนอนกลิ้ง กลับเป็นดิงเมื่อกโตก็จำได้
พระลบยืนอยู่ดินเอาศิลป์ชัย หวดซ้ำร่ำไปไม่ปรานี

พระมงกุฎจึงว่ากับน้องแก้ว ไอ้ดงนี้ตายแล้วเมื่อตะกี้
ยังรีบทำมารยามาราวี ช่วยกันทุบตีเสียให้ตาย

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระลบฉลาดเลี่ยงเบี่ยงบ่าย
ชะรอยไอ้ดงนี้จะมีนาย ใช้มาทำร้ายเราสองรา
อย่าเพ่อฆ่ามันให้บรรลัย มัดไปให้นายชายหน้า
เห็นทีก็จะบอกกันออกมา จึ่งค่อยฆ่าให้ม้วยเสียด้วยกัน

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระมงกุฎเห็นจริงทุกสิ่งสรรพ์
จึงดงจากอาชาฉับพลัน ทั้งเอาเถาวัลย์มามัดได
ช่วยกันผูกรัดมัดไพล่หลัง ชิงชังฉุดคร่าไม่ปราศรัย
แล้วตักหน้าวานรด้วยยางไม้ เบื่นอักษรสาปไปดังใจจง
แม้นผู้อื่นหมื่นแสนจะแก้มัด ถึงเชือดตัดอย่าให้ขาดโดยประสงค์
ถ้าเจ้าของดงนั้นมั่นคง แต่ลูบดงให้หลุดดังจินดา
ครั้นสาปสัมเร็จสรรพฉับไว ตีซ้ำร่ำไปแล้วร้องว่า
นายมุดมิ่งมีไปบอกมา ต้านต่อฤทธิกันกับกู

๗ ๔ คำ ๗

๏ บัดนั้น หนุมานอัปยศอดสู
ต้องมัดอกแอ่นไม่แหงนดู อุตส่าห์สู้แข็งใจไคลคลา

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

๏ เข้าในป่าชัฏลัดหลีกหลบ กลัวจะพบผู้คนขายหน้า
เดินพลางทางสะบัดเถาลัดดา ด้วยฤทธาวายุบุตรวุฒิไกร
เชือกเขากระจิริดนิดหนึ่ง ดันดึงไม่ขาดหวาดไหว
สุดรู้สุดฤทธิ์คิดจนใจ ก็รีบไปยังองค์พระอนุชา

ฯ ๔ คำ ฯ เตียว

๏ ครั้นถึงที่กองทัพยับยั้งอยู่ ให้อดสูผู้คนเป็นหนักหนา
จึ่งเข้าไปเฝ้าสองพระน้องยา ลุกล้มก้มหน้าลงโศกี

ฯ ๒ คำ ฯ โอด

๏ เมื่อนั้น สองกษัตริย์ทัศนากระบี่ศรี
หลากจิตอัศจรรย์พันทวี จึ่งมีพจนาบัญชาไป
ดูก่อนหนุมานชาญชิต ผู้เรืองฤทธิ์ยิ่งยอดทหารใหญ่
เคยรบราญอสุรีมีชัย โกฏิแสนแน่นไปไม่ต้านทาน
เหตุไฉนไยนั่นครั้งนี้ เหมือนไม่มีฤทธาศักดาหาญ
ให้ใครเอาเชือกเขาเท่าสายพาน ผูกรัดมัดท่านประจานมา
จะดันดึงทิ้งเสียก็จะขาด น่าอดสูประหลาดนักหนา
เสียแรงที่เลื่องชื่อลือชา ทำให้ขายบาทาพระนารายณ์

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ บัดนั้น หนุมานทูลแถลงแจ้งถวาย
ครั้งนี้น่าอัปยศอดอาย ไม่ควรขายเบื้องบาทบทมาลย์
เดิมทีตามม้าคลาไคล ดั้นดัดลัดไพรพฤกษาสาร
ประเดี๋ยวใจไปประสบพบพาน สองกุมารขี่ม้าพาชี

ข้าถาโถมโจมจับด้วยศักดา เพื่อนตีข้าสดบตลงกับที่
ครั้นค่อยฟื้นคืนได้สมประดี จึ่งแปลงเป็นกระบี่พนาดร
ชวนเล่นเห็นสนิทแล้วจะจับ แต่กระหยับก็รันด้วยคันศร
เป็นสองกรุ้งดังชีวีจะม้วยมรณ์ ต้นสดบซบซอนอยู่กลางไพร
สองกุมารช่วยกันเข้าผูกมัด ริ้งรัดแขนข้าไม่ปราศรัย
แล้วพูดจาท้าถึงภูวนัย ให้ตามไปต้านต่อฤทธา

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น สองกษัตริย์ขัดเคืองเป็นหนักหนา
หลากใจใครหนออหังการ์ มัดหนุมานมาดังนี้
จึงเสด็จลงจากรถสุวรรณ์ เข้าช่วยกันแก้มัดกระบี่ศรี
ไม่เลื่อนหลุดจากแขนแน่นเต็มที่ พระภูมีกริ้วโกรธพิโรธใจ
จึงทรงเชือดฉะด้วยพระขรรค์ เถาวัลย์จะขาดก็หาไม่
แล้วพินิจพิศดูทันใด เห็นอักษรสาปไว้ที่หน้านั้น
ต่างองค์ประจักษ์แจ้งไม่แคลงจิต สุดที่จะคิดผ่อนผัน
จึงตรัสบอกหนุมานชาญฉกรรจ์ เขาแช่งสาปสันเราจนใจ
ต่อพระภูชพงศ์องค์นารายณ์ เป็นเจ้านายท่านแท้จึงแก้ได้
เร่งเร็วอย่าช้าจงคลาไคล กลับไปเฝ้าองค์พระทรงฤทธิ์

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ บัดนั้น หนุมานเศร้าสร้อยละห้อยจิต
อัปยศอดสูสุดคิด ดังชีวิตจะม้วยมรณา
อนิจจาคราวกรรม สุดรู้ซ้ำร้ายขายหน้า

จะเหาะไปก็อายแก่เทวดา จะเดินทางพระสุชาก็อายคน
ครั้นนิ่งอยู่อย่างนี้ก็มิได้ จำจะไปทูลแถลงแจ้งเหตุผล
แล้วลาสองกษัตริย์บัดดล ลำเลิงฤทธิรณรีบมา

๗ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงอยุธยาธานี เห็นภูมีออกขุนนางอยู่ข้างหน้า
จึงคุกเข่าเข้าไปมิได้ช้า นั่งก้มพักตราโศกาลัย

๗ คำ ๗ โอด

◎ เมื่อนั้น พระองค์ทรงผ่านภพสมัย
เห็นคำแหงหนุมานชาญชัย ต้องผูกรัดมัดไพล่หลังมา
พระเลื่องฉัตรัสถามทันที ว่าเหวยขุนกระบี่แกล้วกล้า
เราใช้ให้ไปกับอาชา ต้องมัดกลับมาด้วยอันใด

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น หนุมานทูลสนองแล้วร้องไห้
แจ้งความตามจริงทุกสิ่งไป โดยได้รบสู้กับกุมาร
อันพี่น้องสองศรีนนมฤทธิ์ สุดคิดที่จะรอต่อต้าน
ตั้งแต่ข้ามาทำราชการ เป็นทหารอาสาฝ่าธุลี
จะรณรงค์สงครามครั้งไร ก็มิได้ขายเบื้องบทศรี
มาแพ้ฤทธิผิดพลั้งครั้งนี้ ภูมีจงทรงพระเมตตา

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระศรีภพลบโลกนาถา
กริ้วโกรธดังไฟไหม้ฟ้า จึงมีพจนาบัญชาการ

ดูดู่ไอ้ดูกกระจิริด ทะนงจิตฮึกฮักหักหาญ
ไม่เกรงกูผู้องค์อวตาร ผูกมัดหนุมานประจานมา
จึ่งพินิจพิศดูวานร เห็นอักษรสาปไว้ที่แสกหน้า
คิดพะวงสงสัยวิญญาณ์ จึ่งเรียกมาอ่านดูด้วยพลัน
ก็แจ้งว่าคำสาปหยาบคาย พระนารายณ์เคืองขุ่นหุนหัน
เอาพระหัตถ์ลูบลงตรงเกาวัลย์ ที่ผูกพันก็เคลื่อนเลื่อนหลุดไป

๗ คำ ๗ รัว

◎ จึ่งดำรัสตรัสสั่งหนุมาน ตัวท่านจงกลับไปทัพใหญ่
บอกสองน้องรักร่วมฤทัย เร่งให้ไปจับกุมารมา

๗ ๒ คำ ๗

◎ บัดนั้น วายุบุตรวุฒิไกรใจกล้า
นบน้อมประนมบังคมลา รีบมายังกองทัพฉับไว

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงจึ่งประณตบทบงสุ์ สองกษัตริย์สุริย์วงศ์เบื้นใหญ่
ทูลแถลงแจ้งความทั้งปวงไป โดยนัยรับสั่งมาดังนี้

๗ ๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ทั้งสองน้องนารายณ์เรืองศรี
ได้ฟังขุนกระบินทร์ก็ยินดี จึ่งให้กรีธาทัพฉับไว
คำแหงหนุมานเบื้นกองหน้า ดำเนินนำโยธาเข้าป่าใหญ่
เดินโดยมรคาพนาลัย เร่งให้ขับรถบทจร

๏ เมื่อนั้น พระมงกุฎกุมารชาญสมร
อยู่บนหลังม้าวานร นำนิกรกองทัพกลับมา
จึ่งชี้หัตถ์ตรัสบอกพระน้องชาย สองคนโน่นนายกระมังหนา
รี้พลเกลื่อนกลาดดาษดา เห็นจะมาหักหาญราญรอน
เราจะลองต่อสู้ดูเล่น จะได้เห็นฤทธาศักดาศร
ทำไมกับโยธาพลากร จะม้วยมรณ์หมดสิ้นด้วยศิลป์ชัย
อันนายกองสองราที่มานั้น จะรบกันดูเล่นเป็นไฉน
ว่าแล้วลงจากมโนมัย มิได้คร้ามครั่นหวั่นวิญญาณ์

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น สองกษัตริย์สุริย์วงศ์นาถา
ทอดพระเนตรเห็นสองกุมารา นรลักษณ์พักตราน่าเอ็นดู
รูปร่างช่างเหมือนพระนารายณ์ งามละม้ายคล้ายกันทั้งคู่
สุริย์วงศ์พงศ์ไหนจะใคร่รู้ มาเที่ยวอยู่ในอรัญบรรพต
หรือหน่อเนื้อเชื้อกษัตริย์ขัติยา มาร่ำเรียนวิชาพระดาบส
คิดพลางทางสั่งให้เลื่อนรถ ขึ้นไปหน้าทศโยธี
จึ่งมีสิงหนาทบรรหาร ดูก่อนกุมารทั้งสองศรี
อันนามวงศ์พงศาแลธานี อยู่ที่แว่นแคว้นแดนใด
อหังการ์มาขี่พาชีชาติ ร่วมอาสน์พระนารายณ์เป็นใหญ่
แล้วมัดหนุมานประจานไป มิได้เกรงองค์พระทรงฤทธิ์
บัดนี้เรายกโยธาทัพ จะมาจับตัวผู้ที่ทำผิด

สังหารผลาญเสียให้ม้วยมิด ดูกนิดเท่านั้นไม่คณนา

ไ ๑๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น ทั้งสองกุมารหาญกล้า
ยิ้มพลางทางมีวาจา ทำไมมาล่วงถามนามวงศ์เรา
พี่น้องของท่านไม่มีหรือ บอกชื่อเราบ้างเป็นไรเล่า
อย่าเจรจาจู่ดูเบา พงศ์เผ่าย่อมมีอยู่เหมือนกัน
ถึงเราเป็นลูกเด็กเด็กน้อย ก็ไม่ถอยหนีง่ายอย่าหมายมั่น
ดูถูกลูกผู้ชายเช่นนั้น ราวกันกับข้าไม่มีมือ
อันอาชามาเทียวอยู่พงพี ทำไมจับชื่อไม่ได้หรือ
ธรรมดาม้าต้นย่อมปรนปรือ ผูกถือเลี้ยงไว้ในชาติ
ถ้าไปจับม้าท่านถึงบ้านเมือง จะหันหุนขุนเคืองก็ควรที่
นี่ปล่อยเปล่าเจ้าของก็ไม่มี เราจึงชักณฐีศัวอัศดร
อันไอ้ดิงชาวบ่าวท่าน ถึงสองครั้งจันฑาดเราก่อน
ไม่หลาบจำจึงทำโทษกรณ์ มัดมือวานรปล่อยไป
แต่ไม่สังหารผลาญชีวี เท่านี้บุญตัวเบื้องไหนไหน
จะว่าเราผิดนั้นด้วยอันใด คือใครก่อเหตุเภทพาล

ไ ๑๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น ทั้งสองกษัตราก็ล้าหาญ
ได้ฟังถ้อยคำสองกุมาร พูดจาว่าขานคึกคัก
เห็นจะเป็นหน่อเนื้อเชื้อวงศ์ เผ่าพงศ์กษัตริย์สูงศักดิ์
ทั้งจริตกิริยาก็น่ารัก ประหลาดนักหรือลูกนางสีดา

นึ่งคิดผิดไปมิใช่หลาน
นึกฉงนสนเท่ห์ในวิญญาณ์
เราใคร่ถามนามวงศ์จะไคร่แจ้ง
พูดจาอวดตัวไม่กลัวใคร
อักษรผูกม้ามาไม่เห็นหรือ
ครั้นวานรตามมากลับฆ่าตี
ไม่กลัวเกรงอาญาพระราเมศ
สังหารมารม้วยบรรลัย
ตัวเบื้องถูกเด็กเด็กอมมือ
เหมือนแมงเม่าเข้ากองเพลิงพิษ

นางก็ม้วยชนมานนานหนักหนา
จึงบัญชาตอบสองกุมารไป
กลับแกล้งย้อนยอกหาบอกไม่
อาจองทะนงใจใช่พอดี
ยังขืนดื้อเข้าจับขับขี่
ทำลัดหรือประการใด
อันเรื่องเดชฟากฟ้าสุชาไหว
อานุภาพปราบได้ทุกทิศ
ควรหรืออาจองทะนงจิต
จะม้วยมิดไม่ทันพริบตา

ไ ๑๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น
น้อยหรือนั่นสรรเสริญศักดา
เออออะไรนารายณ์อวตาร
ช่างไม่อดสูเลยดูเอา
แม้นมีศักดาอานุภาพ
มาจัณฑาลทำเราไม่เข้ายา
เราอยู่แต่พี่น้องสองคน
จะรบราฆ่าฟันกันก็ตาม
ถึงเด็กกับใหญ่ทำไมกัน
ดุจดังอัคคีมีพิษ

สองกุมารยิ่มย่องแล้วร้องว่า
ว่าฤทธายิ่งยวดอวดเรา
ปล่อยม้ามาพาดเอาผิดเขา
เบื้นพงศ์เผ่าจักรพรรดิ์กษัตรา
ทำไมมิไปปราบยักษา
ใครเขาเบื้นข้าของพระราม
ท่านยกรี้พลมาเหลือหลาม
ไม่หวาดหวั่นครั้นคร้ามขามฤทธิ์
สุดแต่เข้มแข็งขันศักดิ์ฤทธิ์
แต่นิดหนึ่งก็ให้ม้วยมิดกัน

ใต่ถามวานรดูก่อนหรือ เห็นฤทธิ์ผีมือออย่างไรนั่น
กลัวเกลือกจะเป็นเหมือนเช่นนั้น จะพากันย่อยยับอัปรา

ไ ๑๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น ทั้งสองน้องนารายณ์นาถา
ได้ฟังคั่งแค้นวิญญาณ์ โกรธาทระทึบบาทตวาดไป
ดูดู่ดูกเด็กกะจิริด ไม่คิดเจียมตัวกลัวผู้ใหญ่
โอหังบังอาจประมาทใจ ดีแต่วจะได้เห็นกัน
ว่าพลางทางมีบัญชา ตรัสสั่งโยธาทัพขันธ์
เร่งให้หักโหมโรมรัน จับสองกุมารนั้นมาบัดนี้

ไ ๖ คำ ไ

◎ บัดนั้น เสนานายทหารชาญชัยศรี
คำนับรับสั่งพระภูมี ก็ขับพลโยธีเข้าไป
ปีกซ้ายปีกขวาหน้าหลัง พร้อมพรั่งโห่ฮึกนั่นหวั่นไหว
ต่างต่างวางวิ่งเข้าชิงชัย หมายใจจะจับสองกุมาร

ไ ๕ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระพี่น้องสองรากล้าหาญ
หึกหดบรบรันประจัญบาน ไม่ย่อท้อต่อต้านราญรอน
เข้าโจมจับสัประยุทธเหยียบบ่า พระหัศถ์ขวาง่าเงื้อชนูศร
รบรับจับกุมตะลุมบอน พลนิกรแตกพ่ายกระจายไป

ไ ๔ คำ ไ เชิด

◎ เมื่อนั้น องกษัตริย์ขัดเคืองอัชฌาสัย
เห็นรี้พลย่นย่อท้อใจ มิได้ต่อสู้กับกุมาร
พระพรตพิโรธโกรธนัก ฉวยชักศรทรงแผลงผลาญ
เหนี่ยวสายหมายสังหารทันนาน เสียงสะท้านสะเทือนพสุธา

๒ คำ ๑ เชิดฉิ่ง

◎ ศรชัยกลายกลับฉับพลัน เป็นข่ายเพชรเจ็ดชั้นแน่นหนา
โอบอ้อมล้อมสองกุมารา ด้วยฤทธาอานุภาพศรชัย

๒ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระมงกุฎไม่พรั่นหวั่นไหว
จึงขนศรแผลงพลันทันใด เสียงสนั่นทั้งในแดนดง

๒ คำ ๑ เชิดฉิ่ง

◎ ศรชัยไปทำลายข่ายเพชร ก็วินาศขาดเด็ดเป็นผุยผง
แล้วไปต้ององอนรถพระพรตทรง คันธงหักพับลงฉับไว

๒ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น สององค์ทรงโกรธดังเพลิงไหม้
ลงจากรถสุวรรณทันใด เข้าชิงชัยกุมารต้านต่อยุทธ
พระพรตกวัดแกว่งพระแสงทรง โจมจับกับองค์พระมงกุฎ
พระลบทรงศรสิทธิฤทธิรุตม์ จับกับพระสังครุดวุฒิไกร
กลอกกลับสับประยุทธย้ายท่า ขนเหยียบบ่ากุมารไม่ทานได้
ผันผัดปัดป้องว่องไว ถ้อยที่หนีไล่ไปมา

๖ คำ ๑ เชิด

๏ เมื่อนั้น สองกุมารชาญชัยใจกล้า
รับรองป้องกันกายา สาตราไม่ต้องพ้องพาน
ทั้งสองข้างต่างเข้าชิงชัย ต่างไม่รู้ว่าเป็นอาว์หลาน
ถ้อยทีโรมรันประจัญบาน หลีกหลบรบราญกันกลางแปลง
พระมงกุฎสามารถอาจอง ชักลูกศรทรงออกจากแล่ง
พาดสายหมายเหนี่ยวด้วยเรี่ยวแรง ผาดแผลงไปพลันทันใด

ฯ ๖ คำ ฯ เชิดฉิ่ง

๏ ด้วยเป็นพงศ์พันธุ์จึ่งบันดาล ศรชัยไม่สังหารให้ตักษัย
กระทบถูกสองกษัตริย์บัดใจ ล้มลงสลบไปไม่สมประดี

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พวกพลอลหม่านอึงมี่
ต่างตระหนกตกใจเต็มที วิ่งหนีกระจัดพลัดพราย
แล่นล้มประทะปะกัน หน้าซีดตัวสั่นขวัญหาย
อกใจทึกทึกนึกกลัวตาย ไพร่นายแตกยับทั้งทัพชัย

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น คำแหงหนุมานทหารใหญ่
เห็นศรต้องสองกษัตริย์สลบไป พลไกรวิ่งพ่านพงพี
ชิชะลูกเล็กกะจิริด ศักดิ์สิทธิ์ฤทธิรอนด้วยศรศรี
แต่กูหักหาญต้านต่อตี ทั้งสองทีพ่ายแพ้แก่กุมาร
ครั้งนี้ถึงบรรลัยจะไว้ยศ ให้ปรากฏว่าชายชาติทหาร

คิดแล้วเผ่นโผนโจนทะยาน เข้าจับสองกุมารราญรบ

๒ คำ ๒ เชิด

◎ เมื่อนั้น พระพี่น้องสององค์ไม่หลีกหลบ
ช่วยกันทันทีตีกระทบ พระลบเหยียบเข่าขุนกระบินทร์
พระมงกุฎทะยานเหยียบบ่า พระหัตถ์ชวางำเงื้อขนุศิลป์
ตีต้องกายาวานรินทร์ ล้มดิ้นหรบหรบสลบไป

๔ คำ ๒ โอด

◎ เมื่อนั้น สองกษัตริย์ค่อยดำรงพระองค์ได้
ยังเจ็บปวดปั่นชีวันจะบรรลัย จึงแข็งใจร่ายเวทวิทยา
ถูบทั่วพระกายหายเป็นปลิด ถ้อยทีมีจิตหรรษา
จึงยืนชนเหลือบแลไปมา เห็นโยธาต้นแขกเข้าพงพี
แล้วทอดทัศนาเห็นวานร ล้มสลบซบซอนอยู่กับที่
ชีชะถูกเด็กเด็กน้อยนั้น มันมีฤทธิรณเบื่นพ้นไป
จำจะแก้แค้นแทนทด ให้ปรากฏยศเกียรติไว้จงได้
คิดแล้วพระพรหมยศไกร จึงจับศิลป์ชัยขึ้นเยี่ยงทาย
ขอให้ศรแสงแผดงผลาญ ให้ต้องสองกุมารดังใจหมาย
ให้วายุบุตรดื่นฟื้นกาย เยี่ยงแล้วดั่นสายแผลงไป

๑๐ คำ ๒ เชิดฉิ่ง

◎ บังเกิดเป็นวายุพัดพาน หนุมานกลับคืนฟื้นตัวได้
ศรกระทบพระมงกุฎวุฒิไกร ชวนไปไม่ยั้งยืนยัน
วายบุตรได้ทีตะลีตะลาน กอดกุมารคนใหญ่ไว้ได้มั่น

คว้าคนหนึ่งด้วยฉวยไม่ทัน
ได้แต่พี่ชายไว้คนเดียว
จึงกู่ก้องร้องเรียกโยธา
หนุมานเปรมปรีดิ์ใจ
สองกษัตริย์ตรัสสั่งไปพลัน
แล้วสั่งให้พวกพลเที่ยวค้นหา
จับตัวให้ได้ในเดี๋ยวนั้น

พัดวันเวียนระไวไปมา
น้องหนึ่งตกเดียวเข้าในป่า
ที่แตกตื่นคืนมาพร้อมกัน
พลไกรโห่ร้องก้องสนั่น
จงผูกพันธนาอย่าปรานี
กุมาราเพื่อนกันที่มันหนี
อย่าให้ไพร่รอดไป

๗ คำ ๗

◎ บัดนั้น
เข้าค้นทุกสุมทุมพุ่มไม้

โยธาทั้งหลายนายไพร่
รกเรี้ยวที่ไหนก็ไม่เว้น

๗ ๒ คำ ๗ เจรจา

◎ เทวัญบังตาโยธาหาญ
พอเวลาสายัณห์ตะวันเย็น
มิตมนพันที่จะเที่ยวหา
จึงกลับมาเฝ้าองค์พระทรงฤทธิ์
ข้าค้นค้นคว้าหาจบ
ไพร่พลนิกรออกอ่อนใจ

ค้นคว้าหากุมารไม่พบเห็น
เผอิญเป็นหมอกมัวไปทั่วทิศ
โยธาทุกคนก็จนจิต
ทูลแถลงแจ้งกิจทั้งปวงไป
จะพานพบกุมารก็หาไม่
จงทราบใต้บาทาฝ่าธุลี

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น
เคืองขัดอัศจรรย์พันทวี
จะค้นต่อไปจนได้ตัว

ทั้งสองน้องนารายณ์เรืองศรี
ดูดู่มันหนีไปแห่งใด
ก็มิดมัวจวนเย็นหาเห็นไม่

จึ่งให้เลิกโยธาคลาไคล กลับไปอยุธยาธานี

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งหยุดจัตุรงค์ เสด็จจากรถทรงทั้งสองศรี
ยุรยาตรนาดกรจรลี มายังที่พระโรงคัลทันใด

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ ก้มเกล้าเคารพอภิวาท พระเชษฐาธิราชเป็นใหญ่
แล้วทูลว่าข้ายกพลไป ได้ชิงชัยรบสู้กับกุมาร
อันเด็กน้อยพี่น้องทั้งสองนั้น ฤทธิแรงแข็งขันห้าวหาญ
รณรงค์โรมรันประจัญบาน ต้านทานรบรับไม่อัปรา
ตัวข้าทั้งสองก็ต้องศิลป์ แทบจะสิ้นชีวังสังขาร์
เดชะพระเดชเดชา ชีวาจึ่งไม่บรรลัยลาญ
ข้าหักโหมโจมจับได้แต่พี่ น้องหนีเข้าในไพรสาณฑ์
ให้ค้นคว้าหาจบไม่พบพาน จงทราบบทมาลย์พระผ่านฟ้า

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระตรีภพลบโลกนาถา
แจ้งว่าจับได้กุมารา ยิ่งโกรธาพยาบาทชิงชัง
มิทันได้ดำริตริตรอง ด้วยกรรมของกุมารแต่หนหลัง
จะถามไถ่ให้การขี้คร้านฟัง จึ่งตรัสสั่งมหาเสนาใน
ไอ้เด็กน้อยองอาจประมาทหมิ่น จะเป็นเสี้ยนแผ่นดินไม่ไว้ได้
จงจองจำพันธนาพาไป ตระเวนให้รู้รอบพารา

แล้วเอาชันขาหยั่งไว้กลางหน อย่าให้คนดูอย่างไปข้างหน้า
ต่อครบคำรบสามทิวา จึ่งค่อยฆ่าชีวันให้บรรลัย

๑๔ คำ ๑

๏ บัดนั้น จึ่งมหาเสนาผู้ใหญ่
รับรสพจนาแล้วคลาไคล ออกไปสั่งกันดังบัญชา

๑๒ คำ ๑ เจรจา

๏ บัดนั้น องครักษ์จักรนารายณ์ซ้ายขวา
จองจำทำโทษกุมารา แล้วพาตัวเที่ยวตระเวนไป
ข้างหน้านั้นมีคนตีฆ้อง มาตามท้องถนนหนทางใหญ่
สอนให้พระกุมารชาญชัย ร้องไปตามโทษที่ถึงตาย

๑๔ คำ ๑ เจรจา

๏ บัดนั้น ประชาชนพลเมืองทั้งหลาย
ชาวตลาดยี่สารร้านราย หญิงชายไพร่ผู้ดีมียศ
รู้ข่าวเขาตระเวนกุมารมา โทษที่ฆ่าม้าเบื้นกระบฏ
ต่างคนบ่นเดือดไม่เงื้อดงด จะดูหน้าคนคดประทุษร้าย
ทั้งชายหญิงวิ่งมาเห็นกุมาร ต้องจองจำประจานก็ใจหาย
ดูกเด็กกระจิริดคิดเลี่ยตาย จะวอดวายชีวาน่าปรานี
บ้างว่าข้าเห็นประหลาดอยู่ พิศดูรูปทรงสง่าศรี
ช่างเหมือนพระหริรักษ์จักรี กุมารนี้หรือถูกนางสีดา
บ้างว่าอายุยังเยาว์นัก ไม่รู้จักหนักเบาเบื้นชาวป่า
กำลังเด่นเห็นแต่จะฆ่าม้า ไม่ควรที่จะฆ่าให้วายปราณ

บรรดาประชาชนชาวเวียงชัย เผอิญให้เศร้าจิตคิดสงสาร
มีส้มสุกลูกไม้จะให้ทาน ก็กลัวพวกนครบาลสุดใจ
ทำมองเมียงเคี่ยงคอยค่อยเดิน เห็นผู้คุมเขาเมินแล้วยื่นให้
ชายหญิงวิ่งตามออกหลามไป ด้วยรักใคร่เอ็นดูพระกุมาร

ไ ๑๔ คำ ไ เจรจา

๏ บัดนั้น เหล่าพวกเพชฌฆาตอาจหาญ
เที่ยวตระเวนเวียนรอบขอบปราการ ครั้นถึงที่สถานตะแลงแกง
จึงเอากุมารขึ้นชาหยั่ง ประจานไว้ที่กลางทางสามแพร่ง
พวกถือดาบองครักษ์ผักแดง ระวังอยู่ตามตำแหน่งทุกหมวดกอง

ไ ๔ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น โอ้ พระมงกุฎกันแสงเศร้าหมอง
อยู่บนชาหยั่งนั่งห่อองยอง เขาจำจองลำบากตรากตรำ
แต่โศกาอาดูรพูนเทวษ ชลเนตรหลั่งไหลพิไรร่ำ
อกเอ๋ยโอ้ว่าเวรากรรม จึงมาต้องจองจำเวทนา
โอ้สงสารปานนั้นพระแม่เจ้า จะเปลี่ยวเปล่าเศร้าศร้อยละห้อยหา
เวลาเย็นไม่เห็นดูกยา จะโศกาครวญคร่ำร่ำไร
นิจจาเอ๋ยเคยอยู่สามคน ตามประสายากจนในป่าใหญ่
ยามกินกินแต่ผลไม้ แม่ดูกอาศัยพระสิทธา
โอ้ว่าอนิจจาพระอาจารย์ ไม่เห็นหลานปานนี้จะคอยท่า
ได้สอนสั่งทั้งสองนัดดา มิให้เคืองวิญญาณ์อนาทร
ยังไม่ทันที่จะแทนพระคุณ ซึ่งการุญรักร่ำพร่ำสอน

ครั้งนั้นชีวิตจะม้วยมรณ์ พระอาจารย์มารดรไม่เห็นใจ
เมื่อลูกตามาแม่ก็ได้ห้าม ไม่ฟังความจึ่งเกิดเหตุใหญ่
ถึงลูกม้วยชีวาไม่อาลัย แต่อย่าให้เจ้าดับมรณา
จะได้อยู่เป็นเพื่อนพระแม่เจ้า แต่พอคลายโศกเศร้ากันแสงหา
ร่ำพลางทางซบพักตรา ฟูมฟายชลนาโศกาลัย

๑๖ คำ ๑ โอด

ร่าย ◎ เมื่อนั้น พระลบหลบซุ่มอยู่พุ่มไผ่
เงี่ยบเสี่ยงผู้คนพลไกร ทัพใหญ่ยกกลับไปลับตา
ก็ออกจากดงดอนที่ซ่อนเร้น แลหาไม่เห็นพระเชษฐา
ได้แต่ศรศรีของพี่ยา ก็ร้องไห้วิ่งมายังกุฎี

๑๔ คำ ๑ เชิด

◎ ครั้นถึงอาศรมสถานมารดร ยิ่งโศกเศร้าเร่าร้อนหมองศรี
วิ่งเข้ากอดบาทชนนี โศกก็ถั้งเกลื่อกไปมา

๑๒ คำ ๑ โอด

◎ เมื่อนั้น นางสีดาตกใจเบื่นหนักหนา
ปลอบพลางทางถามลูกยา เจ้ากันแสงโศกาด้วยอันใด
หรือวิวาทหุบคีกันพี่น้อง บอกแม่เถิดอย่าร้องร่ำไห้
มาแต่คนเดียวแม่หลากใจ พี่ยาอยู่ไหนไม่เห็นมา

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระลบนบน้อมเหนือเกศา
ยิ่งสะอื้นอาดูรทูลมารดา ลูกพากันไปเล่นพนาลี

พบม้าตัวหนึ่งนั้นปล่อยอยู่ ไม่รู้ว่ากระไรก็จับขี่
มีวานรเผือกผู้พ่วงพี เข้าจับลูกลูกตีถึงสองครั้ง
แล้วมัดศอกสักหน้าปล่อยไป บัดเดี๋ยวใจนำทัพมาดับดั่ง
ลูกชวนกันตู่ตูกำลัง กับตัวนายทัพทั้งสองรา
เขาเรืองฤทธิรอนด้วยศรศรี ต่อตีต้านทานกันหนักหนา
บัดนั้นเขาจับได้พี่ยา ไม่ทราบว่าเป็นตายร้ายดี

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น โฉมนางสีดามารศรี
ได้ฟังดังจะสิ้นชีวี ก็โศกีครวญคร่ำร่ำไร

๗ ๒ คำ ๗ โอด

◎ โอ้ว่าลูกรักผู้เพื่อนยาก เป็นวิบากมาวิบัติซัดให้
เล่นอยู่ดีดีก็มีภัย มาจากไปเปล่าเปล่าเจียวเจ้ากรรม
สงสารด้วยเจ้ายังเยาว์อยู่ ใครจะช่วยค้ำชูอุปถัมภ์
ปานนี้จะอดอยากตรากตรำ เขาจะทำโทษทัณฑ์ฉันใด
เห็นจะให้ห้ำหั่นฟันฆ่า ไหนจะรอดชีวามาได้
นิจาเอ่ยลูกน้อยกลอยใจ ไม่เคยไกลมารดาสักราตรี
ได้เห็นกันสองราประสายาก ถ้าแม้นแม่ตายจากจะฝากผี
ควรหรือมาเป็นเช่นนี้ ชีวีแม่จะวายตายตาม
เดิมห้ามมิให้เจ้าไปบ่า พร่ำว่าหลายครั้งไม่ฟังห้าม
เห็นทีดีร้ายนี่พระราม จะแจ้งความว่าแม่ยังไม่ตาย
จึงแกล้งคิดอ่านพาดผิด เพราะจิตพยาบาทมาดหมาย

นางครวญคร่ำร่ำรักลูกชาย　　ทอดกายเกลือกกลิ้งนิ่งไป

ไ ๑๒ คำ ไ โอด

ร่าย ◎ เมื่อนั้น　　พระลบอกสั่นหวั่นไหว
คิดว่าแม่ม้วยชีวันบรรลัย　　ก็ร้องไห้ไปบอกพระมุนี

ไ ๒ คำ ไ เชิด

◎ ผู้เป็นเจ้าอาจารย์ช่วยหลานด้วย　พระมารดาข้าม้วยเป็นผี
บอกพลางสะอื้นโศกี　　ฉุดมือฤาษีมาไปพลัน

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น　　พระดาบสตกใจไม่มีขวัญ
ฉวยไม้เท้าก้าวผิดอัฒจันทร์　　เหยียบยันไม่สนัดพลัดตกดิ่ง
ร้องเรียกหลานน้อยให้คอยท่า　　ช่วยพยุงจูงคาไปหน่อยหนึ่ง
ดุกขินเดินงันงกตกตะลึง　　มาถึงกุฎีนางสีดา

ไ ๔ คำ ไ เชิด

◎ เห็นบังอรซอนซบสลบนิ่ง　　เอะอะร้ายตายจริงกระมังหนา
เอารากไม้มาฝนบนศีรษา　　แล้วส่งให้หลานทาขาตะไกร
พระลบเข้านวดพั้นคั้นขยำ　　ร้องเรียกหลายคำหาขานไม่
พระมุนีตระหนกตกใจ　　หลงใหลเพ้อพำพร่ำพรู
ฉวยเอาโอใหญ่ใส่น้ำ　　ปากบ่นบริกรรมอยู่เบื้นครู่
แล้วพรมประปฤษฎางค์นางโฉมตรู　ก็ค่อยรู้สึกสมประดีกาย

ไ ๖ คำ ไ เจรจา

◎ พระฤาษีดีใจหัวร่อร่า ดมจับสีกากูแก้หาย
เออทำไมมิเล่าเจ้าลูกชาย ไปเที่ยวเล่นสบายอยู่แห่งไร

๒ คำ ๒

◎ เมื่อนั้น นางสีดากันแสงแถดงไข
ลูกข้ากองทัพเขาจับไป สาเหตุสิ่งไรก็ไม่มี
นางเล่าแต่ต้นจนปลาย บรรยายคลายความถ้วนถี่
ช่วยดูเคราะห์หลานชายร้ายหรือดี เดียวนี้เป็นกระไรอยู่กา
ถ้าลูกข้าตายจะตายด้วย ไม่ขออยู่สู้ม้วยสังขาร์
ว่าพลางทางทรงโศกา ดังจะสิ้นชีวาวายปราณ

๒ ๖ คำ ๒ โอด

◎ เมื่อนั้น พระฤาษีเศร้าจิตคิดถึงหลาน
ตกใจเต็มที่ตะลึงตะลาน ฉวยกระดานดินสอมาทันใด
จึงลงเลขขับไล่ไปมา ไม่เห็นหนทางแว่นตาใส่
คูณหารตามตำรับฉับไว เภทภัยทั้งปวงก็ล่วงรู้

๒ ๔ คำ ๒ เจรจา

◎ จึงว่าพระมงกุฎบุตรสีกา ชันษาถึงฆาตหายาตอยู่
เขาจองจำทำประจานหลานกู ออกอ่อนหูแต่เห็นไม่เป็นไร
โชคประหัสห่วงปลอดไม่มอดม้วย จะมีผู้ชูช่วยแก้ไข
โยมอย่าอาวรณ์ร้อนใจ คงจะกลับมาในสามวัน

๒ ๔ คำ ๒ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระสบค่อยคลายหายโศกศัลย์
จึ่งกราบกรานมารดาด้วยพลัน ลูกรักขออัญชลีลา
จะติดตามเข้าไปในเมือง พึ่งเรื่องราวเหตุพระเชษฐา
แม้นประสบพบพานพี่ยา แล้วจะพากันกลับมาฉับไว

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น นางสีดาเศร้าหมองไม่ผ่องใส
ได้ฟังลูกยาจะคลาไคล ทรามวัยหวาดหวั่นพันทวี
ด้วมสอดกอดกุมารไว้บนตัก ขอบใจเจ้านักที่รักพี่
จะไปตามเชษฐาถึงธานี แม้นนักประหวั่นพรั่นนัก
จะเข้าไปในบ้านเมืองเขา แต่ด้วนพวกเหล่าปรปักษ์
เจ้าอย่าดูถูกนะลูกรัก ศัตรูรู้จักมิเบื่นการ
แม้นเขาซ้ำจับไปได้ด้วย แม่จะม้วยชีวังสังขาร
จงหยุดยั้งฟังคำทัดทาน อยู่เพื่อนอาจารย์กับมารดา
ลูกใหญ่ก็กำจัดพลัดพราก จะซ้ำจากลูกน้อยเสน่หา
ว่าพลางทางซบพักตรา โศกากอดลูกร่ำไร

๗ ๑๐ คำ ๗ โอด

๏ เมื่อนั้น พระตาบส์บ่นออดทอดใจใหญ่
เห็นนางสีดาโศกาลัย สงสารทรามวัยสุดปัญญา
พระฤาษีเศร้าสร้อยพลอยสะอื้น แข็งขืนอารมณ์แล้วร้องว่า
อย่าทัดทานหลานกูนะสีดา ให้ไปฟังข่าวมาจะได้รู้
ใครจะอาจทำไมนั้นไม่มี ไปเถิดตามที่ดีกว่าอยู่

หรือโยมยังไม่ไว้ใจกู มิเชื่อปู่จะประกันสัญญา

ไ ๖ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น นางตื่นตาได้ฟังไม่กังขา
ค่อยระงับดับความโศกา จึ่งสนองวาจาพระอาจารย์
ทั้งนี้สุดแต่ผู้เป็นเจ้า โปรดเกล้าโยมด้วยช่วยคิดอ่าน
ข้ามิได้แข็งขัดขัดทาน ขอแต่หลานสองคนให้พ้นภัย
แล้วโอบอุ้มโอรสกำสรดสั้ง ดูบหลังดูบหน้าน้ำตาไหล
ลูกน้อยของแม่ผู้ร่วมใจ เจ้าไปอย่าประมาทอาจอง
เร่งระมัดระวังกายา ฟังคำแม่ว่าอย่าดื้อหลง
สอนพลางนางถอดชำมรงค์ ยื่นให้องค์พระลบลูกชาย
แหวนนี้มีฤทธิ์สิทธิศักดิ์ อุตส่าห์รักษาไปอย่าให้หาย
ถึงคราวโทษทัณฑ์ไม่อันตราย คงจะคลายเคลื่อนพ้นพันธนา
ขวัญเข้าของแม่คิดแก้ไข เอาแหวนนี้ไปให้แก่เชษฐา
ก็จะไม่ม้วยมอดรอดชีวา กลับคงคืนมาเห็นหน้ากัน
ถึงมาตรบิ๋จามิตรจะคิดแค้น ตามมาหมื่นแสนก็ไม่พรั่น
แคล้วคลาดปราศจากภยันต์ นางรำพันอวยชัยให้พร

ไ ๑๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระลบรับคำที่ราชอน
แล้วลาอาจารย์กับมารดร ยอกรอภิวันท์อัญชลี
มือขวาคว้าศรสำหรับองค์ บ่าแบกศรทรงของพี่

ออกจากที่อยู่พระมุนี่ โศกีดำเนินเดินมา

ไ ๔ คำ ไ เชิด

๏ ครั้นถึงที่รบริมทางใหญ่ ตามรอยพลไกรไปในป่า
เทพไทไพรพฤกษ์นึกเมตตา ช่วยย่นย่อมรคาคดาไคล
เดินดัดดัดเดี๋ยวประเดี๋ยวหนึ่ง ก็มาถึงอยุธยากรุงใหญ่
จึงหยุดอยู่แทบทวารเวียงชัย แล้วตริกไตรไปพลันด้วยบุญญา
ครั้นจะตรงเข้าไปในเมือง สืบสาวราวเรื่องพระเชษฐา
กลัวเกณฑ์ออกกองทัพที่กลับมา รู้จักพักตราจะเสียที
ถ้าเขาซ้ำจับกูไปด้วย จะพากันมอดม้วยไม่พอที่
จำจะหยุดอยู่นอกชานี่ พึ่งคดีให้แท้แน่นอน
คิดแล้วดงนั่งหยุดพัก ที่สำนักไม้ไทรใบอ่อน
คอยระวังฟังข่าวชาวนคร จะผายผันสัญจรจำนรรจา

ไ ๑๐ คำ ไ

๏ บัดนั้น หญิงชายชาวเมืองถ้วนหน้า
เดินเหินเข้าออกไปมา ตามทางทวาราชานี่
ต่างพูดกันว่าน่าสงสาร เจ้ากุมารที่จับม้าขี่
รับสั่งให้ฆ่าเสียพรุ่งนี้ ไม่พอที่จะตายวายชนม์
บ้างก็ว่าข้าจะไปดู ไม่รู้ตำแหน่งแห่งหน
บ้างพาที่ชี้บอกตำบล พูดพลางต่างคนเดินไป

ไ ๖ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระลบได้แจ้งหาแคลงไม่
คิดถึงพี่ยิ่งอาลัย ก็ร้องไห้กลิ้งเกลือกเสือกโศกา

๗ ๒ คำ ๗ โอด

ขานี้ ◎ มาจะกล่าวบทไป ถึงท้าวสหัสนัยน์ไครตริ่งษา
ร้อนอาสน์ประหลาดใจจินดา จึ่งแลดงมาเมืองมนุษย์
เห็นพระหริวงศ์องค์อวตาร ทำโทษทรมานพระมงกุฎ
แม้นภูมิช่วยจะม้วยมุด น่าสงสารสุดแสนทวี

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย ◎ คิดแล้วมีพระบัญชา แก่นางรัมภาอัปสรศรี
เล่าเหตุให้ฟังสั่งคดี บัดนี้พระรามฤทธิไกร
ให้จองจำทำโทษพระมงกุฎ จะรู้ว่าเป็นบุตรก็หาไม่
น้องยามาอยู่นอกเวียงชัย กลัวเขาเข้าไปไม่ถึงกัน
เจ้าจงเอ็นดูกับกุมาร ลงไปช่วยคิดอ่านผ่อนผัน
แก้ไขให้พ้นจากโทษทัณฑ์ จะได้รู้จักกันกับบิดร

๗ ๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น นางรัมภาวดีศรีสมร
ก้มเกล้าดุษฎีชลีกร รับสุนทรเทวราชบัญชา
จึ่งเหาะเหินเดินโดยอากาศ จากวิมานมาศภูผา
ผันผยองล่องดิ่วปลิวฟ้า ตรงไปอยุธยาธานี

๗ ๔ คำ ๗ เชิดฉิ่ง

๏ ครั้นถึงจึ่งนิมิตบิดเบือน ให้เหมือนหญิงสาวชาวกรุงศรี
เดินกระเดียดกละออมชลธี จรลีลงมายังท่าน้ำ

ฯ ๒ คำ ฯ รัว เพลง

๏ ถึงประตูดูไปเห็นพระลบ กันแสงซบพักตราครวญคร่ำ
จึ่งเข้าไปใกล้แกล้งกล่าวคำ นี่ใครทำไมเจ้าจึ่งโศกี

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระลบฟังวาจาผินหน้าหนี
ร้อนตัวกลัวแกล้งพาที ข้านี้อยู่บ้านนอกขอกนา
ได้ยินข่าวเขาลืออื้ออึง ว่ากุมารคนหนึ่งแกล้วกล้า
ขี่ม้าพระที่นั่งอหังการ์ บัดนี้ได้ตัวมาจึ่งมาดู
เขาจำไว้ในเมืองมิได้เห็น รูปร่างนั้นจะเป็นอย่างไรอยู่
จะเข้าไปก็กลัวหลงประตู แค้นใจไม่ได้ดูจึ่งโศกา

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น นางรัมภายิ้มพลางทางว่า
อันนักโทษที่จับได้มา หน้าตาก็ละม้ายกับเจ้านี้
จะไปดูทำไมมิใช่การ แม้นว่ากุมารนั้นหลบหนี
เขาจะจับเจ้าไปฆ่าราตี ไม่พอที่ชีวันจะบรรลัย
จงเร่งกลับไปเสียดีกว่า เมตตาเจ้าดอกจะบอกให้
เรานี้จะมาตักน้ำไป ให้ทานเด็กที่ได้เวทนา

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระลบฟังนางทางว่า
ซึ่งพี่ห้ามปรามความเมตตา เอ็นดูน้องนักหนาข้าขอบคุณ
แต่ได้มาถึงนี่ยินดีด้วย มีแต่แรงก็จะช่วยอุดหนุน
ช่วยตักน้ำมาให้พอได้บุญ แม้นการุญแล้วจงส่งหม้อมา

๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น นางเทพอัปสรเสนหา
จึงส่งกระออมให้มิได้ช้า โมทนาด้วยเจ้าจงรีบไป

๒ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระลบผู้มีอัชฌาสัย
ถวยกระออมใส่บ่าแล้วคลาไคล ลงไปยังท่าชลธาร

๒ คำ ๗ เสมอ

๏ จึงตักน้ำแล้วถอดอำมรงค์ ใส่ลงในกระออมแล้วอธิษฐาน
ถ้าบุญของพี่ข้าจงบันดาล แต่พอสรงชลธารที่ตักไป
อำมรงค์ซึ่งใส่ไว้ในนี้ จงสวมนิ้วตัวนี้จงได้
อันเครื่องจำจองจำนองภัย ขอจงให้หลุดเลื่อนเคลื่อนคลา
ใครใครอย่าได้เห็นองค์ ให้เผอิญเดินตรงมาพบข้า
ครั้นเสร็จอธิษฐานมิทันช้า ยกกระออมขึ้นบ่าแบกไป

๖ คำ ๗ เชิด

๏ ครั้นถึงต้นไทรใกล้ประตู เห็นนางคอยอยู่ไม่ไปไหน
ส่งหม้อน้ำนั้นให้ทันใด จะเอาไปให้ทานก็ตามที

๒ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น นางเทพรัมภามารศรี
รับกระออมวารินด้วยยินดี กระเดียดเดินเร็วรี่เข้าพาราฯ

๒ คำ ๑ เพลง

๏ ครั้นถึงที่ประจานกุมารไว้ เห็นนายไพร่พร้อมพรั่งนั่งรักษา
ทำหอบเคี่ยงเมี่ยงชม้ายชายตา หันหลังหันหน้าอยู่ช้านาน
แล้วมีวาจาว่าวอน ด้วยคำสุนทรอ่อนหวาน
นี่แน่ดูก่อนนครบาล อันนักโทษที่ท่านตรากจำ
ต้องแสงแดดกล้าร้อนรน อยู่บนขาหยั่งแทบยังค่ำ
หิวโหยกระหายหอบบอบช้ำ จะขอให้ท่านน้ำพอชื่นใจ
พี่จงเมตตาการุญ ส่วนบุญนั้นน้องจะแบ่งให้
เอ็นดูเด็กร้อนรนเป็นพ้นไป จำไว้ดำบากตรากตรึงฯ

๔ คำ ๑

๏ บัดนั้น พัศดีได้ฟังทำดังปิ้ง
บรรดาเหล่าบ่าวไพร่หัวร่ออึง แลตะลึงดูนางต่างพอใจ
บ้างกล่าวแกล้งเย้าหยอกหลอกล้อ ใครหนอแปลกหน้ามาแต่ไหน
เป็นพี่น้องของเด็กนี้หรือไร จึงตักน้ำมาให้ช่างไม่กลัวฯ
จะทำคุณแก่คนโทษถึงตาย กฎหมายห้ามอยู่ย่อมรู้ทั่ว
ถึงจะแบ่งบุญให้ไม่ปล่อยตัว ดูกผัวมีหรือไม่ให้การมาฯ

๖ คำ ๑ เจรจา

๏ เมื่อนั้น นางรัมภาทำสะเทินเมินหน้า
ตอบคำนครบาลด้วยมารยา อะไรนี่พูดจาน่าชังฯ

อย่าพักหลอกลวงล้อต่อเลียม อย่างธรรมเนียมน้องก็รู้อยู่มั่ง
ข้ามิใช่บ้านนอกคอกชาววัง ถูกผัวก็ยังไม่เคยมี
ตั้งใจมาให้ทานพอเป็นบุญ ใช่จะคุ้นเคยรู้จักมักคี่
ผิดชอบอะไรเล่าแต่เท่านี้ จะทำบุญแต่ละทีก็มีมาร
ส่วนคนอื่นเขาให้ได้กลุ้มกลุ้ม เหตุไฉนผู้คุมไม่ว่าขาน
แกล้งจำเพาะเจาะจงจัณฑาล เกิดชีวีร้านแล้วข้าจะลาไป

๘ คำ ๗

๏ บัดนั้น พัศดียินแห้งแถลงไข
ว่าหยอกลอกเจ้าอย่าถือใจ จะด่วนไปไหนนั่นกัลยา
ข้าขืนขัดศรัทธาเมื่อไรมี ให้ทานเถิดตามที่พี่ไม่ว่า
แล้วทำเป็นแยบคายชายตา เหลียวซ้ายแลขวาคว้าหมอนอิง
แล้วเรียกบ่าวหยิบชุดมาจุดกล้อง ทำทำนองเบ้อเย้อเย่อหยิ่ง
พูดพลางทางเล่นทางจริง ต่างคนต่างชิงกันเกี้ยวพาน

๗ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น นางรัมภายิ้มพลางทางว่าขาน
ไฮ้อะไรนี่น่ารำคาญ อย่าพักพูดเกี้ยวพานไม่พอใจ
ว่าพลางทางสะบัดเมินหน้า ทำกิริยาแสนงอนค้อนให้
แล้วหลีกคนที่นั่งระวังระไว เดินเข้าไปใกล้พระกุมาร
ครั้นถึงจึงกระซิบพาที พินิจคิดดังสาร
ตั้งใจตักน้ำมาให้ทาน หวังมิให้กุมารม้วยมุด
เจ้าจงรับวารินกินอาบ อานุภาพน้ำนั้นเป็นที่สุด

ซึ่งพันธนาจำจองพระน้องนุช จะดุ่ยหลุดจากกายกระจายไป

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระมงกุฎค่อยคลายหม่นไหม้
รับกระออมน้ำนั้นมาทันใด แล้วกินอาบซาบไปทั้งกายา

๗ ๒ คำ ๗ รัว

◎ ชำมรงค์องค์พระชนนี ก็ลอดสวมนิ้วชี้เบื้องขวา
ด้วยเดชะแหวนวิเชียรจินดา บังตาใครใครไม่เห็นองค์

๗ ๒ คำ ๗ รัว

◎ โซ่ตรวนขาดกระจายทำลายหลุด พระมงกุฎชื่นชมสมประสงค์
จึงพินิจพิศดูชำมรงค์ ก็รู้ว่าขององค์พระมารดา
ชะรอยว่าพระแม่รู้ความ ให้เจ้าลบมาตามกระมังหนา
นางนี้น่าจะพบพระน้องยา จะเอาแหวนใส่มาในหม้อน้ำ
คิดพลางทางว่ากับนารี ครั้นพิมาช่วยอุปถัมภ์
จึงได้พันลำบากยากตรำ พระคุณล้ำล้นฟ้าชาตรี

๗ ๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น นางเทพรัมภามารศรี
จึงค่อยกระซิบพาที ข้านี้จะพาคลาไคล
ว่าพลางนางนำกุมารา ใครจะเห็นกายาก็หาไม่
ด้วยเดชะนางฟ้าสุราลัย ริบไปพ้นพวกนครบาล

๗ ๔ คำ ๗ เพลง

◎ ครั้นถึงทวาราชานี้ จึงมีวาจาว่าขาน
จงออกไปทางประตูเกิดกุมาร แล้วสาวสวรรค์บันดาลหายไป

๒ คำ ๑ รัว

◎ เมื่อนั้น พระมงกุฎยินดีจะมีไหน
รู้ว่านางฟ้าสุราลัย มาแก้ไขให้พ้นพันธนา
จึงรีบเดินออกนอกประตู แล้วเหลือบแลดูทั้งซ้ายขวา
เห็นองค์พระลบอนุชา ต่างองค์กอดกันมาหากัน
พระมงกุฎกอดน้องร้องไห้ ครวญคร่ำร่ำไรโศกศัลย์
เล่าความตามต้องโทษทัณฑ์ รำพันกันแสงโศกาลัย

๑ คำ ๑ โอด

◎ เมื่อนั้น พระลบซบพักตร์สะอื้นไห้
ทูลแถลงแจ้งความทั้งปวงไป โดยในเหตุผลแต่ต้นมา
บัดนี้พระอาจารย์กับมารดร ทุกข์ร้อนละห้อยคอยหา
จะหยุดอยู่ทำไมให้ช้า มาจะพากันกลับไปกรุงฯ
เกลือกพวกบัจจามิตรมาติดตาม จะเกิดสงครามไม่พอที่
จงรีบไปให้พ้นไพรี แล้วส่งศรศรีให้พี่ยา

๑ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระมงกุฎกุมารหาญกล้า
คิดพลางทางตอบอนุชา เจ้าว่านั้นก็ชอบท่วงที
แต่ยังนึกน้อยจิตเจ็บช้ำ แค้นด้วยเขาทำโทษพี่
ครั้นจะรีบไปเฝ้าชนนี เห็นทีเขาจะยกตามไป ๕๐

จะคอยอยู่ริมทางกลางดงดาน รบราญต่อสู้ดูใหม่
ว่าพลางทางพากันคลาไคล ตรงไปกาลวาลพนาวา

ไ ๖ คำ ไ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงหยุดสำนักนั่ง ที่ร่มรังริมทางกลางป่า
พยาบาทมาดหมายโกรธา คิดแค้นคอยท่าจะชิงชัย

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ บัดนั้น ฝ่ายผู้คุมทั้งหลายนายไพร่
ครั้นนักโทษกับนางนั้นหายไป ต่างตระหนกตกใจวุ่นวาย
บอกกันทุกคนดนตาน วิ่งอึงอลหม่านกุมารหาย
พวกบ่าวบ้างโกรธโทษนาย ปล่อยหญิงคนร้ายเข้ามา
บ้างค้นทุกถิ่นฐานบ้านช่อง ได้ฤนดุนด่องเที่ยวมองหา
ที่รกเรี้ยวเที่ยวพิจารณา ในอาวาส์วัดวาก็เที่ยวค้น
โรงช้างโรงม้าโรงรถ หาหมดเที่ยวทั่วทุกแห่งหน
บ้างถามไถ่ไพร่พ้าประชาชน เสดือกสดนอดหม่านทั้งกรุงไกร

ไ ๔ คำ ไ เจรจา

◎ นอกเมืองในเมืองก็หาจบ จะพบกุมารารักหาไม่
ต่างปรับทุกข์กันพรั่นใจ ครั้นที่ไหนจะพ้นตาย
จำจะไปกราบเรียนท่านเสนี ตามที่ช่วยทูลขยับขยาย
เดชะบุญจะรอดไม่วอดวาย ว่าแล้วบ่าวนายก็รีบมา

ไ ๔ คำ ไ เชิด

◎ ครั้นถึงที่อยู่สุมันตัน พร้อมกันกราบลงตรงหน้า
แถลงเล่าเนื้อความตามสัจจา โปรดด้วยช่วยชีวาข้าไว้

๑๒ คำ ๑ เจรจา

◎ บัดนั้น สุมันตันเสนาผู้ใหญ่
ครั้นแจ้งก็ตระหนกตกใจ จึ่งรีบไปยังท้องพระโรงรา

๑๒ คำ ๑ เสมอ

◎ ถึงถวายบังคมเคารพ ทูลพระองค์ทรงพิภพราชฐาน
อันนักโทษที่ให้ไปประจาน นครบาลระวังนั่งกอง
มีหญิงหนึ่งถือน้ำมาให้ แล้วพากันหายไปทั้งสอง
เห็นแต่โซ่ตรวนที่จำจอง หลุดกองอยู่กับพื้นพสุธา
พวกผู้คุมทั้งหลายนายไพร่ แยกไปทุกตำบลค้นหา
ไม่ประสบพบพานกุมารา จงทราบใต้บาทาฝ่าธุลี

๑๖ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น องค์พระหริรักษ์เรืองศรี
ได้ฟังเสนาทูลคดี ภูมีกริ้วกราดดาดาลไป
ดูดู๋ไอ้เพชฌฆาตราชมัด ปล่อยคนสำคัญกูเสียได้
เมื่อมันทำละเลยให้เคยใจ มุดนายเล่าก็ไม่กำชับ
แต่ละคนไม่ชั่วเจ้าตัวเอก โหยกเหยกนักหนาน่าเฆี่ยนขับ
เร่งเร็วรีบรัดจัดกองทัพ กูจะตามไปจับตัวมา
เห็นทีมันจะไม่ไปไหนอื่น ดีร้ายจะคืนออกไปป่า

ไอ้ดูกเด็กเด็กน้อยอหังการ์ ไว้ช้ามันจะกำเริบใจ

๗ ๔ คำ ๗

◎ บัดนั้น เสน็ดัวสั่นหวั่นไหว
รับสั่งบังคมภูวนัย ออกไปจัดพลดนตาน

๗ ๒ คำ ๗ เสมอ

ขานี ◎ ให้ผูกคชาม้ารถ เตรียมโยธาทศทวยหาญ
เลือกล้วนแข็งขันประจัญบาน เคยณรงค์รบราญชำนาญยุทธ
บ้างสอดใส่เสื้อแดงแต่งตน โพกประเจียดมงคลคาดตะกรุด
ถือปืนนกสับคาบชุด เครื่องสาตราวุธของทวน
สารวัดจัดทัพสับสน เบ็นการร้อนรีบรันโดยด่วน
นายไพร่พร้อมพรั่งดั้งกระบวน พอจวนเสด็จยาตรา

๗ ๖ คำ ๗

ร่าย ◎ เมื่อนั้น องค์พระราเมศเชษฐา
จึงตรัสชวนสามพระอนุชา ดีดามาสรงคงคาดัย

๗ ๒ คำ ๗ เสมอ

โทน ◎ ไชยหัสชาราดังห่าฝน ต้องสกนธ์ช่านเซ็นเย็นใส
ทรงสุคนธรสเร้าเอาใจ สอดใส่สนับเพลาเพราผจง
ภูษายกแย่งตายอย่าง โจงกระหวัดไว้วางหางหงส์
ตาดโหมดม่วงตองฉดององค์ เกราะนวมสวมทรงสำหรับยุทธ์
บั้นเหน่งเพชรพรรณรายสายกระสัน เจียรบาดคาดมั่นไม่เดื่อนหลุด
ทองกรเก้าคู่ชมพูนุท ทรงมหามงกุฎแก้วมณี

ใส่ธำมรงค์รัตน์ตรัจเตร็จ ทับทิมเทศมรกตสลี
ต่างจับศรสิทธิฤทธิ์ จรลีมายังเกยชัย

๑ คำ ๑ เสมอ

ร่าย ◎ สองค์ทรงรถพระที่นั่ง ออกจากวังโห่สนั่นหวั่นไหว
ให้เร่งโยธาคลาไคล พลไกรเบียดเสียดเยียดยัด

๒ คำ ๑ กราวนอก

โทน ◎ รถเอยรถทรง งอนระหงธงชัยไหวสะบัด
สารถีขับสันทัด เทียมอัศวราชเรืองแรง
สี่รถชักรีบไปตามกัน ดุมหันผันผัดกวัดแกว่ง
มยุรฉัตรพัดโบกใบแพลง กลดกลิ้งบังแสงพระอาทิตย์
ทหารแห่ซ้ายขวาหน้าหลัง คับคั่งคักคักอักนิษฐ์
ผงคลีบดบังมืดมิด ชอุ่มมัวทั่วทิศทุกตำบล
เสียงช้างม้าร้องก้องกึก เสียงโห่อึกกระหึกทั้งไพรสณฑ์
ไม้ไล่แหลกลู่ด้วยผู้คน รีบร้นเร่งรถจรลี

๑ คำ ๑ เชิด

◎ เมื่อนั้น พระกุมารพี่น้องทั้งสองศรี
หยุดอยู่ริมทางกลางพงพี แลเห็นโยธีรพล
พระมงกุฎจึงว่าแก่พระลบ เราจะรบแก้มืออีกสักหน
ตัวนายครึ่งนึงสี่คน พวกพลนับแสนแน่นนัน
เราเป็นหน่อเนื้อเชื้อชาย ถึงมากมายเท่าไรก็ไม่พรั่น

ว่าพลางทางออกไปยืนยัน กางกั้นมรคาพนาลัย

ฯ ๖ คำ ฯ เจรจา

๏ บัดนั้น โยธีทั้งหลายนายไพร่
เห็นกุมารยืนขวางทางไว้ บ้างจำได้ร้องบอกกันออกอึง
ด้วยเป็นวงศ์พงศ์เผ่าอวตาร ใครไม่หาญต้านต่อสักคนหนึ่ง
ความกลัวจริงจริงวิ่งฮึ่งฮึ่ง อื้ออึงสับสนลนลาน

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระพรตเห็นพลอลหม่าน
เหลือบเหลียวแลไปในดงดาน เห็นกุมารพี่น้องสองรา
จึ่งทูลพระหริรักษ์จักรี อันเด็กน้อยนั้นหนีมาถึงป่า
ได้ประสบพบกันกับน้องยา ออกขวางหน้าพหลพลไกร

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระตรีภพลบโลกเป็นใหญ่
เห็นกุมารอาจองทะนงใจ ภูวนัยกริ้วโกรธโกรธา
จึ่งมีสิงหนาทประกาศสั่ง โยธีทั้งทัพหนุนทัพหน้า
เร่งหักโหมโจมจับกุมารา สังหารชีวาให้วอดวาย

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ บัดนั้น โยธีรี้พลทั้งหลาย
ความกลัวอาญาพระนารายณ์ ไพร่นายต่างวิ่งเข้าชิงชัย
พรั่งพร้อมล้อมหน้าล้อมหลัง กองทัพคับคั่งทั้งป่าใหญ่

ให้ร้องก้องดงพงไพร พลไกรเข้ากลุ้มรุมรบ

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระมงกุฎวุฒิไกรไม่หลีกหลบ
ชิงชัยช่วยกันกับพระลบ ตีตลบรบรับจับกุม
โยธีพลอดหม่าน โถมทะยานเข้าจับเบื่นกลุ่มกลุ่ม
สองกุมารเงื้อศรกรกุม ตีตะลุมบอนบุกคลุกคลี
โจนจับสัประยุทธเหยียบบ่า แกล้วกล้าองอาจดังราชสีห์
หักโหมโรมรันราวี โยธีหนีหายกระจายไป

๗ ๖ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
เห็นพวกพลแตกยับทั้งทัพชัย พระกริ้วโกรธดังไฟไหม้ฟ้า
ตื่องค์ลงจากรถที่นั่ง ด้วยกำลังแค้นขัดสนหัตถา
เข้าโจมจับกับสองกุมารา เงื้อง่าศรทรงยงยุทธ
พระรามพระลักษณ์ฤทธิรงค์ รุมจับกับองค์พระมงกุฎ
พระลบฤทธิไกรไวยวุฒิ กับพระพรตพระสัตรุดยุทธนา

๗ ๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น สองกุมารชาญชัยใจกล้า
หลีกหลบรบรับไม่อับปรา ด้วยเทวาคุ้มครองป้องกัน
ขืนจับดอยคอยที่จะพิฆาต ไม่พลั้งพลาดผลัดเปลี่ยนเหียนหัน
กลอกกลับสัประยุทธเหยียบยัน ไล่กระชั้นติดพันกันไปมา

๗ ๔ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น ศึกษัตริย์ขัดเคืองเบื่นหนักหนา
เห็นฤทธิ์พี่น้องทั้งสองรา แกล้วกล้าสามารถมากมาย
องค์พระหริวงศ์ทรงศักดิ์ ฉวยชักพรหมาสตร์พาดสาย
น้าวศิลป์ฤทธิเรืองเยืองกราย มุ่งหมายแผลงผลาญกุมารา

๑๔ คำ ๑ เชิดฉิ่ง

◎ ศรทรงองค์พระอวตาร ไม่ดังหารพานองค์โอรสา
กลายเบื่นเอมโอชโภชนา ดอยมาตกลงตรงกุมาร

๑๒ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระพี่น้องสองราจึ่งว่าขาน
น้อยหรือแกล้งแผลงศรรอนราญ เบื่นข้าวของคาวหวานใส่พานมา
สารพัดจัดแจงแต่งตั้ง ให้เรากินมื้อกำลังกระมังหนา
น่ากลัวฤทธิรณพ้นปัญญา กุมาราเย้ยหยันขันจริงเจียว

๑๔ คำ ๑ เจรจา

◎ แล้วองค์พระมงกุฎก็ยุดศร ยอกรขึ้นท้าวน้าวเหนี่ยว
พาดสายหมายดูพริบตาเดียว บัดเดี๋ยวก็ดั้นไปทันใด

๑๒ คำ ๑ เชิดฉิ่ง

◎ ศรทรงวงเวียนเฉวียนฉวัด ทักษิณศึกษัตริย์เบื่นใหญ่
แล้วกลายเบื่นพวงบุบผามาลัย ข้าวตอกดอกไม้บูชา

๑๒ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
เห็นกุมารผาดแผลงแสงศรมา เบื่นพุ่มพวงบุบผามาลัย

รณรงค์แต่ก่อนบอห่อนเห็น หรือจะเป็นเชื้อวงศ์น่าสงสัย
ยิ่งคิดยิ่งแหนงแคลงใจ จำจะไต่ถามดูแต่โดยดี
คิดพลางทางมีบัญชาการ ดูก่อนกุมารทั้งสองศรี
เรายงยุทธนาราวี ถ้อยทีศรศิลป์ไม่กินกัน
จงเป็นมิตรไมตรีกันดีกว่า กุมาราอย่ารังเกียจเดียดฉันท์
เราขอถามนามวงศ์พงศ์พันธุ์ ผู้ใดนั้นเป็นบิดามารดร
ชนุศิลป์ศักดาวิชาการ ใครเป็นอาจารย์สั่งสอน
จึ่งชำนิชำนาญราญรอน อย่าย่อยอกย้อนบอกเราให้เข้าใจ

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระมงกุฎฟังความที่ถามไถ่
จึงปรึกษาน้องรักเห็นกระไร จะด่วนบอกเขาไปเบื้นใจเบา
จำจะพูดขึ้นขึงดึงไว้ก่อน กลับย้อนซักไซ้ไต่ถามเขา
ให้บอกนามกรมาก่อนเรา จึงจะไม่โง่เง่ารู้เท่าทัน
ว่าพลางทางร้องตอบไป ข้าก็ไม่รังเกียจเดียดฉันท์
ซึ่งไต่ถามนามวงศ์พงศ์พันธุ์ จะบอกกันก็ได้เบื้นไรมิ
แต่ข้างผู้ใหญ่จำแจ้งก่อน ถ้าท่านบอกนามกรเราสองศรี
ข้าจึงจะแถลงแจ้งคดี ถ้อยทีจะรู้จักตระหนักนาม

ไ ๘ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระตรีภพลบโลกทั้งสาม
ฟังกุมารตอบถ้อยทำนองความ ฉลาดด่วงท้วงถามชอบพระทัย
มาตรว่าแม้นมิบอกออกอรรถ จะต่อนัดต่อแนงหาแจ้งไม่

จำจะบอกนามตามจริงไป แล้วภูวนัยจึงบัญชา
เราหรือคือองค์อวตาร มาดังหารผลาญหมู่ยักษา
ทรงนามราเมศกษัตรา ผ่านกรุงอยุธยาธานี
มีพระอนุชาทั้งสาม คนนั้นนามพระลักษณ์เรืองศรี
นั่นชื่อพระพรตฤทธิ์ คนนี้ชื่อพระสัตรุดวุฒิไกร
เราก็บอกออกนามตามจริง ทำไมนิ่งอยู่หาบอกเราบ้างไม่
ทั้งสองเจ้าเผ่าพงศ์ผู้ใด จงแจ้งไปโดยอรรถสัจจา

๑๐ คำ

◎ เมื่อนั้น สองพระองค์ทรงยศโอรสา
ได้ยินออกนามพระรามา สมคำมารดาที่บอกไว้
ก็ประจักษ์แจ้งจิตว่าบิดุรงค์ มิได้นึกพะวงสงสัย
แต่ยังคั่งแค้นขัดใจ ด้วยจับไปทารกรรมจำจอง
ครั้งก่อนก็ให้ฆ่ามารดาเสีย ไม่รักเมียเหมือนคนทั้งผอง
พระมงกุฎดำริตริตรอง แล้วว่าแก่พระน้องร่วมฤทัย
จำจะบอกให้เบื้นแยบแอบแฝง เราจะแจ้งจริงจังยังไม่ได้
นิ่งคิดอิดเออนเยื่อนตอบไป จะบอกให้เหมือนกันดังสัญญา
ตัวข้าชื่อมงกุฎไตรภพ น้องนี้ชื่อเจ้าลบเสนหา
องค์พระชนนีชื่อสีดา ญาติวงศ์พงศ์นั้นไม่มี
อันพระบิดาของข้าไซร้ นามกรชื่อไรไม่รู้ที่
น้ำพระทัยใจคอใช่พอดี ได้ผ่านศรีอยุธยาถาวร
ซึ่งศิลปศาสตร์สารพัด พระวัชมฤคผีกสอน

อยู่ในกาลวาตดงดอน ทุกข์ร้อนยากเย็นเข็ญใจ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระราเมศฟังคำซ้ำสงสัย
นิ่งนึกรำพึงคะนึงไป คิดเฉลียวพระทัยถึงสีดา
หรือองค์อัคเรศโฉมฉาย ไม่วอดวายชีวังกระมังหนา
คิดพลางทางผินพระพักตร์มา ถามองค์อนุชาชาญชัย
ไฉนหนอเจ้าลักษณ์น้องรักพี่ กุมาราว่าดังนี้น่าสงสัย
อันสีดาทุจริตคิดนอกใจ พี่สั่งให้ไปฆ่าเสียช้านาน
เจ้าแหวะดวงหทัยมาให้พี่ ว่าเทวีสุดสิ้นสังขาร
เหตุไฉนพี่น้องสองกุมาร จึงว่าองค์นงคราญเป็นมารดา
พี่คิดฉงนสนเท่ห์นัก หรือน้องรักมิได้พิฆาตฆ่า
เจ้าจงแจ้งอรรถแต่สัจจา ให้เชษฐาสิ้นแหนงแคลงฤทัย

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระลักษณ์กราบก้มบังคมไหว้
ทั้งกลัวพระจักรีทั้งดีใจ จึ่งทูลไปตามจริงทุกสิ่งอัน
เมื่อรับสั่งภูวนัยใช้ข้า ให้ห้ำหั่นกัลยาให้อาสัญ
ครั้นถึงป่ากาลวาตข้าฟาดฟัน พระขรรค์นั้นกลายเป็นมาลัย
เห็นความสัตย์ซื่อตรงต่อทรงเดช จึ่งปล่อยองค์อัคเรศไปป่าใหญ่
ข้าแหวะดวงจิตกวางที่กลางไพร มาแทนดวงหทัยเทวี
ซึ่งข้าทูลเท็จไว้แต่ก่อน พระภูธรจงโปรดเกศี
ตามแต่ผ่านฟ้าจะปรานี โทษข้าควรที่ม้วยชีวา

ทูลพลางทางแลไปดูหลาน ทั้งสงสารทั้งแสนเสนหา
ยิ่งคิดถึงพระพี่สีดา ชลนาคลอเนตรสังเวชใจ

ฯ ๑๐ คำ โอด ฯ

๏ เมื่อนั้น พระราเมศได้ยินสิ้นสงสัย
วางศรเสียพลันทันใด เข้าใกล้กุมาราแล้วพาที
ซึ่งเจ้าเป็นโอรสนางสีดา พ่อผ่านอยุธยากรุงศรี
มิใช่อื่นเลยเจ้าคือเรานี้ เป็นภัสดาสามีนางสีดา
แต่คราวครั้งโฉมยงทรงครรภ์ ก็พลัดพรากจากกันนานนักหนา
ไม่รู้เลยว่าเจ้าเป็นลูกยา อนิจจาพึ่งแจ้งประจักษ์ใจ
มาหาพ่อขออุ้มสักหน่อยหนึ่ง อย่าโกรธขึ้งเคืองขัดอัชฌาสัย
จะรับเจ้าเข้านิเวศน์เวียงชัย จะอยู่ไยในป่าพนาลี

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น สองกุมารเมียงเมินเดินหนี
ยิ้มพลางทางตอบพระภูมี อย่าพาทีลวงล่อพอเข้าใจ
เมื่อกี้เข้ากลุ้มรุมกันจับ จนหลีกหลบรบรับไม่ใคร่ไหว
แล้วจะมาเสแสร้งแกล้งใส่ไคล้ ปราศรัยผูกพันว่าลูกรัก
จะว่าเป็นบิดานั้นอย่าเลย ใครเขาไม่เคยรู้จัก
ข้าเข็ดอาญาหนักหนานัก อย่ามาชวนชักไม่รักไป

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระรามความแสนพิศมัย
ตามปลอบลูกน้อยกลอยใจ เมื่อแรกชิงชัยไม่ทันรู้

คิดว่าข้าศึกยิ่กหาญ อหังการมาต้านต่อสู้
เดียวนี้มิใช่ศัตรู เจ้าผู้ดวงจิตของบิดา
ซึ่งจับไปดงโทษโรชทัณฑ์ จะทำขวัญดูกรักให้หนักหนา
ใช่จะแสร้งเสกสรรจำนรรจา สองราอย่าแหนงแคลงใจ
อันนางดีดานารี เดียวนี้อยู่ตำบลหนไหน
เย็นดูเถิดช่วยพาบิดาไป ให้พบองค์อรไทนางเทวี

๔ คำ ๆ

◎ เมื่อนั้น พระกุมารพี่น้องทั้งสองศรี
ได้ฟังวาจาพาที เดินหนึ่งแล้วตอบคำไป
อย่าพักพูดแยบแอบอ้าง ว่าบ้างก็จะขัดอัชฌาสัย
ผัวเมียดูกเต้าไม่เข้าใจ เราไม่รู้เห็นอย่าเจรจา
พระองค์จงคืนเข้าบุรี ข้านี้จะไปในป่า
ว่าพลางทางชวนอนุชา สองราเดินตรงเข้าดงดอน

๖ คำ ๆ เชิด

◎ เมื่อนั้น องค์พระอวตารชาญสมร
แลดับดูกยายิ่งอาวรณ์ ในวิญญาณ์เร่าร้อนถอนฤทัย
สุดที่จะกลั้นกันแสงเทวษ ชลเนตรแถวถั่งหลั่งไหล
จึงชวนอนุชาเสนาใน รีบติดตามไปมิได้ช้า

๔ คำ ๆ เชิด

◎ เมื่อนั้น สองกุมารฉัดแดงแฝงพฤกษา
เดินพลางทางเหลียวดูบิดา เห็นตามมาก็รีบจรล

สี่กษัตริย์ตรัสเรียกก็ไม่หยุด ฉวยฉุดพระลบแล่นหนี
ครั้นมาถึงแว่นแคว้นแดนกุฎี แลดูพระมุนีแต่ไกล
เห็นมายืนถือกราดกวาดวัด ก็วิ่งเข้ากอดรัดด้วยรักใคร่
แล้วบอกว่าผู้คนเป็นพ้นไป เขาตามไล่หลานมาพระอาจารย์

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระมุนีส้วมสอดกอดหลาน
จูบข้างโน้นข้างนี้ตะลีตะลาน มาได้ไม่วายปราณแล้วหลานกู
พลางว่าไหนใครตามมา อย่าตกใจเลยตาจะต่อสู้
แล้วแกว่งกราดต่างกระบองป้องหน้าดู ถึงทั้งแก่ก็กูไม่เกรงใคร

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย
เสด็จตามโอรสยศไกร แลไปเห็นองค์พระสิทธา
จึ่งผินพักตร์ดำรัสตรัสสั่ง ให้หยุดยั้งพลนิกายซ้ายขวา
พระหริวงศ์กับองค์พระอนุชา ยาตราไปหาพระอาจารย์

ฯ ๔ คำ ฯ *เสมอ*

๏ เมื่อนั้น พระนักสิทธิ์แค้นแทนหลาน
ไม่ทันดูหูตาซมซาน เดือดดาลตัวสั่นงันงก
เจ้าเหล่านี้ข่มเหงไม่เกรงใคร หลานกูไปทำไมกับประสก
มันเที่ยวเล่นตามประสาทารก ไล่ระเหินระหกมาว่าไร

ฯ ๔ คำ ฯ

◎ เมื่อนั้น องค์พระนารายณ์เป็นใหญ่
เห็นพระอาจารย์จุ่นง่านไป ภูวนัยจึงแจ้งคดี
อย่าเพ่อโกรธข้องอ้อ แปลกโยมไปหรือพระฤาษี
ข้าชื่อว่าพระรามจักร์ เป็นสามีสีดาทรามวัย
แต่พลัดพรากเยาวมาลย์นานช้า พึ่งพบภูกยาที่บ่าใหญ่
แจ้งว่าพระดาบสเลี่ยงไว้ ก็คิดใจจึงคิดตามมา

๑๖ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระมุนีร้องอ้อหัวร่อร่า
พลางก้มมองบ้องดูพักตรา อนิจจาพระรามไม่ทันรู้
เข้าดูบหลังดูบหน้าแล้วพาไป ถึงศาลาลัยลงนั่งอยู่
ขัดสมาธิเอนอิงพิงประตู เป็นครูเหนื่อยบอบหอบหายใจ
แล้วบอกหลานรักทั้งสองศร์ อันชนนีสีกษัตริย์เป็นใหญ่
องค์นบิดาเจ้าจงจำไว้ สามกษัตริย์ถัดไปนั้นเป็นอา

๑๖ คำ ๑ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระทรงภพลบโลกนาถา
พินิจพิศดูกุมารา นรลักษณ์พักตราละกลกัน
แล้วเคารพนบนอบพาที ถามพระมุนีชมีชมัน
อันกุมารพี่น้องทั้งสองนั้น เป็นบุตรนางด้วยกันหรือฉันใด

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระมุนีชแจงแถลงไข
คนนี้ชื่อมงกุฎวุฒิไกร เป็นบุตรนางอรไทในครรภ์

นั่นชื่อเจ้าดบกุมารา รูปทรงโสภาคมสัน
ราชุบให้เป็นบุตรบุญธรรม์ นางรักใคร่เหมือนกันกับลูกยา
ทั้งสองกุมารก็ชอบชิด เหมือนพี่น้องสนิทเสนหา
ซึ่งพระรามตามสองกุมาร มีธุระกิจจาจะว่าไร

๑๖ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระทรงสังข์ฟังแจ้งแถลงไข
จึงเคารพนบนอบตอบไป ชื่นชอบชอบใจพระอาจารย์
ซึ่งมีจิตปรานีนางดีดา เมตตาชุบเลี้ยงไปจนหฐาน
พระคุณล้ำดินฟ้าบาดาล ควรเป็นประธานในชาตรี
นางพำนักพักพึ่งผู้เป็นเจ้า จึงตามมากราบเท้าพระฤาษี
จงโปรดด้วยช่วยว่าแก่เทวี โยมนี้จะมารับกลับไป

๑๖ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระมุนีกล่าวแถลงไข
จะรู้ว่าขานประการใด ตามแต่น้ำใจพระจักรี
เป็นธุระประสกกับดีกา เธอจะมาให้ร้อนถึงฤาษี
ใช่กิจผิดวิสัยจะพาที จู่จู่ร้านรำคาญใจ

๑๔ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระอวตารกรานกล้ำประนมไหว้
อ้อนวอนพระมุนีพิริไร ผู้เป็นเจ้าจงได้ปรานี
ช่วยเล้าโลมโฉมฉายให้หายโกรธ ว่าโยมมาอุกะโทษจนถึงนี่

นางจะตัดอาลัยไมตรี หรือเทวีจะคิดบ้างอย่างไร

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระอาจารย์สงสารเลยไม่ได้
หัวเราะพลางทางตอบคำไป รูปนี้ไม่ชำนาญการพูดจา
แต่อ้อนวอนหลายหนจนใจอยู่ จะไปบอกลองดูเหมือนอย่างว่า
แล้วชวนพระกุมารทั้งสองรา ไปกุฎีศีดาทันที

๗ ๔ คำ ๗ เสมอ

◎ ครั้นถึงเข้าห้องในดังใจจง แล้วนั่งลงตรงหน้ามารศรี
พระมงกุฎกอดบาทพระชนนี โศกีครวญคร่ำร่ำไร

๗ ๒ คำ ๗ โอด

◎ เมื่อนั้น นางศีดายินดีจะมีไหน
ประคองกอดลูกน้อยกลอยใจ ดูบได้รับขวัญจำนรรจา
เจ้าพลัดพรากจากไปหลายวัน แม่สำคัญว่าจะไม่เห็นหน้า
เป็นบุญไม่มอดม้วยชีวา เจ้ากลับมาแม่นี้ดีใจ
เมื่อกองทัพจับเจ้าไปได้นั้น เขาทำโทษโรธทัณฑ์เป็นไฉน
แม่นี้วิตกเป็นพ้นไป ด้วยเจ้าไม่เคยทุกข์ทรมาน
น้อยหรือเนื้อตัวมัวมอม ซูบผอมผิดทรงน่าสงสาร
ว่าพลางโฉมยงนงคราญ ลูบกอดกุมารเข้าโศกา

๗ ๔ คำ ๗ โอด

◎ เมื่อนั้น พระมงกุฎบังคมก้มเกศา
ทูลแถลงแจ้งความกับมารดา ตั้งแต่ต้นจนมาถึงไพรวัน

ฝ่ายข้างพระรามตามมาพบ ได้สู้รบยุทธแย้งแข็งขัน
ประหลาดด้วยศรศิลป์ไม่กินกัน จึ่งถามวงศ์พงศ์พันธุ์ พูดจา
ต่างคนต่างบอกออกความ พระรามว่าข้าเป็นโอรสา
ลูกแคลงใจไม่เชื่อว่าบิดา จึ่งชวนน้องกลับมายังกุฎี
บัดนี้สี่กษัตริย์ทรงศักดิ์ ก็ติดตามลูกรักมาถึงนี่
บอกพลางเหลียวดูพระมุนี เห็นทำทีถลึงขึงตา

ฯ ๘ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระฤๅษีเถียงพลางทางว่า
มันไม่เป็นเช่นนั้นดอกสีกา อันพระรามตามมาจะง้องอน
ครั้นจะตามมาเองก็เกรงใจ จึ่งใช้ให้ตามาว่าก่อน
เธอจะรับกลับคืนไปนคร จะเคืองขัดตัดรอนเป็นอย่างไร
เขาวิงวอนว่าต่อหน้าหลาน ข้าก็คิดสงสารเสียไม่ได้
ซึ่งจะดีกันหรือฉันใด ก็ตามแต่น้ำใจของเทวี

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น นางสีดานบนอบตอบฤๅษี
อันความแค้นของข้าครานี้ สักแสนปีก็ไม่หายวายคิด
เธอว่าหลานชั่วช้าให้ฆ่าฟัน แต่กระนั้นที่ทำไม่หนำจิต
มาจับลูกไปสังหารผลาญชีวิต พระนักสิทธิ์ย่อมทราบสารพัน
นิมนต์กลับไปถามพระรามา จะรับข้าคืนไปไยนั่น
สิโกรธาว่ารักทศกัณฐ์ จึ่งให้มาฆ่าฟันเสียกลางไพร
จะรับไปไว้เป็นมเหสี ไม่อายชาวบุรีหรือไฉน

พระองค์จงช่วยซักไซ้ เธอจะว่าอย่างไรก็ให้รู้

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระฤๅษีพลอยตอบว่าชอบอยู่
ให้ฆ่าเมียเสียได้ไม่เอ็นดู ถึงใจกูก็แค้นเหมือนกัน
จะออกไปไซ้ซักให้หนักหนา ดูดู๋จะว่าอย่างไรนั่น
ว่าพลางทางหยิบไม้เท้าพลัน ลุกขึ้นงกงันทันใด

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

๏ ครั้นถึงจึ่งตั้งกระทู้ถาม ดูก่อนพระรามเป็นใหญ่
เดิมแคลงสีดาว่านอกใจ จึ่งให้เข่นฆ่าราตี
แล้วมิหนำซ้ำจับพระกุมาร ไปจองจำทำประจานในกรุงศรี
ว่าเขาคนชั่วช้ากาลี จะมาดีด้วยกันฉันใด
นางสั่งให้ถามซักให้นักหนา เออประสกจะว่าเป็นไฉน
เมื่อเจ้าทำต่างต่างทุกอย่างไป เราพลอยน้อยใจด้วยเทวี

ฯ ๖ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระอวตารนบนอบตอบฤๅษี
อย่าเพ่อโกรธโปรดเถิดพระมุนี โยมนี้จะเล่าให้เข้าใจ
อันองค์ภัควดีสีดา ข้ารักดังดวงตาก็ว่าได้
เมื่อสั่งให้ฆ่าฟันนั้นไซร้ พราะคลั่งคลุ้มกลุ้มไปในวิญญาณ์
ก็ย่อมรู้อยู่แก่ใจของเทวี ไม่ควรที่จะถือโทษา
ซึ่งจองจำทำโทษกุมารา ก็เพราะว่าไม่รู้จักกัน
ผู้เป็นเจ้าช่วยจำคำของโยม ไปเล้าโลมบังอรให้ผ่อนผัน

ซึ่งข้าคิดผิดพลั้งแต่หลังนั้น ก็มาขอโทษทัณฑ์กัลยา
แต่นั้นไปจนตายวายชีวิต ถึงพลั้งผิดก็มิเอาโทษา
แม้นทรามวัยไม่เชื่อวาจา พระสิทธาจงให้สัตย์ปฏิญาณ

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น ฤาษีหัวเราะร่าแล้วว่าขาน
เออออะไรเปล่าเปล่าไม่เข้าการ จะให้สบถสาบานสนุกใจ
รูปยังไม่ไว้ใจประสก จะให้ไปตกนรกหมกไหม้
แต่บวชมากว่าร้อยปีไป จะเคยสบถแทนใครยังไม่มี
ฉวยจะกระไรไปข้างหน้า เขาจะได้นินทาว่าฤาษี
เป็นแต่ช่วยพูดจาพาที เพียงนี้พอจะรับคำนิมนต์
จะกลับไปกุฎีนางดี วอนว่านงลักษณ์อีกสักหน
ว่าประสกให้ทานบาตคาดบน เห็นต่อจะชอบกลดอกกระมัง
ว่าพลางทางลุกขึ้นนั่งหน้า แข้งขาเมื่อยขัดยืนดัดหลัง
จ้องไม้เท้าก้าวเดินเก้กัง มายังกุฎีนางดี

ไ ๑๐ คำ ไ เสมอ

◎ ครั้นถึงจึงตรงเข้าห้องใน ลงนั่งหอบหายใจอยู่ตรงหน้า
แล้วว่าเหนื่อยเต็มทีแล้วดีกา ต้องกลับไปกลับมาน่าระคาญ
เมื่อตะกรูปไปไต่ถาม พระรามเขาว่าน่าสงสาร
สารภาพรับผิดทุกประการ ที่หักหาญทำโทษนางนงเยาว์
ด้วยคลั่งคลุ้มกลุ้มใจไม่ทันคิด ซึ่งพลั้งผิดครั้งนี้เพราะผีเข้า
มิได้รู้สึกตัวมัวเมา ต่อจะจริงของเขาแล้วเทวี

เธอวอนว่าถ้าดีด้วยกันใหม่ จะทำทานบนให้นางโฉมศรี
อันถ้อยคำว่ากล่าวคราวนี้ เห็นจะดีจริงแล้วเยาวมาลย์
รูปคิดว่าถ้ากระไรก็ผ่อนผัน กลับดีด้วยกันเสียเถิดหลาน
ตาจะได้จำศีลบำเพ็ญฌาน ป่วยการสวดมนต์ภาวนา

๗ ๑๐ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น นวลนางดีดาเสน่หา
จึงว่าเออออะไรอยู่กา ชื่นจะว่าไปได้ช่างไม่คิด
เมื่อคราวเคืองพระองค์ให้ลงโทษ ครั้นหายโกรธแล้วจะกลับมารับผิด
นี่หากว่าไม่ตายวายชีวิต พระทรงฤทธิ์จึงกลับมาคืนดี
ถ้าแม้นข้าอาสัญบรรลัย ป่านนี้จะไปอยู่เมืองผี
อันใจหลานคัดขาดชาตินี้ ไม่ขอเห็นกรุงศรีอยุธยา
พระองค์จงกลับไปชี้แจง ให้แจ้งเหมือนคำของข้าว่า
ซึ่งจะรับกลับคืนไปพารา มิรู้ที่จะดูหน้าชาวชาน
ถึงลำบากยากเย็นเข็ญใจ ก็จะสู้อยู่ในพนาศรี
เชิญพระหริรักษ์จักรี ไปครอบครองบุรีให้สำราญ

๗ ๑๐ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระฤาษีมิรู้ที่คิดอ่าน
จึงว่าจริงอยู่เจ้าเยาวมาลย์ เขาทำโทษกับหลานก็เหลือใจ
แต่พลางผิดนิดหนึ่งก็ฆ่าฟัน จะไปอยู่ด้วยกันกระไรได้
เออถูกรู้เห็นด้วยเมื่อไร ประเดี๋ยวเมียใช้ไปผัวใช้มา
รูปจะช่วยว่ากล่าวเสียคราวนี้ แล้วไปกุฎีเสียดีกว่า

ว่าพลางทางออกจากศาลา งกเงิ่นเดินมาทันที

๗ ๖ คำ ๗ เสมอ

◎ ครั้นถึงจึ่งนั่งลงบอกความ ดูก่อนพระรามเรืองศรี
นางตีตาเขาว่าไม่ดีดี จะสู้ม้วยชีวีอยู่กลางไพร
ความแค้นเขาว่ามาให้ฟัง แต่รูปดีเสียมั่งจำไม่ได้
ครั้นจะช่วยว่าขานประการใด ก็กลัวเขาชัดใจไม่ต้องการ
อันรูปนี้ชัดสนจนจิต มิรู้ที่จะคิดว่าขาน
ตามแต่องค์พระอวตาร จะคิดอ่านผ่อนผันฉันใด

๗ ๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระราเมศฟังแจ้งแถลงไข
ยิ่งแสนรัดทดสดใจ พระทอดถอนฤทัยไปมา
แล้วว่าพระอาจารย์จงโปรดก่อน ซึ่งนางตัดรอนด้วยแค้นข้า
พระองค์จงช่วยไปพูดจา ว่าโยมแสนโศกาอาดูร
แม้นมิได้พบองค์นงเยาว์ จะคืนเข้าพาราก็หาไม่
ถึงนางมิดีด้วยก็ตามใจ แต่ขอให้พบพูดสักสองคำ

๗ ๖ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระฤๅษีได้ฟังนั่งบ่นพร่ำ
เมียแล้วผัวเล่าเจ้ากรรม ยังคำกะตาน่าชัดใจ
จะช่วยไปว่ากล่าวอีกคราวหนึ่ง ที่หลังถึงวอนว่าหาไปไม่
แล้วผุดลุกลุกลี้ขึ้นทันใด หายใจหอบรวนด่วนเดินมา

๗ ๔ คำ ๗ เสมอ

๏ ถึงกุฏีที่อยู่นางโฉมยง นั่งดงใกล้นางพลางว่า
รูปไปบอกพระรามตามวาจา เธอโศกาอ้อยอิ่งวิ่งวอน
ถึงเจ้ามิดีด้วยก็ตามใจ แต่ขอให้พบปากสักหน่อยก่อน
หาไม่ก็ไม่ไปพระนคร บังอรจะคิดอ่านประการใด

๑๖ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น นางสีดานารีศรีใส
นิ่งนึกรำพึงตะนึงใน จะขืนขัดตัดไปก็ไม่ดี
จำจะให้ไปเชิญเสด็จมา พระจะว่าอย่างไรให้รู้ที
คิดพลางทางตอบพระมุนี อันใจของหญิงนั้นสิ้นอาลัย
แต่เธอเฝ้าเร้ารบพระอาจารย์ น่ารำคาญหารู้ที่คิดไม่
จะให้เธอเข้ามาว่ากระไร ก็ตามแต่น้ำใจพระนักธรรม์

๑๖ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น พระฤๅษีเห็นที่จะผ่อนผัน
ตบมือหัวร่ององัน เออกระนั้นเบื่นไรชอบใจกู
ที่นั้นสิ้นธุระปะปัง จะได้ไปเอนหลังเสียสักครู่
ฉวยไม้เท้าก้าวออกนอกประตู มายังที่อยู่พระอวตาร

๑๔ คำ ๆ เสมอ

๏ ครั้นถึงจึงแถลงแจ้งคดี สมคะเนคราวนี้แล้วหนาน
รูปช่วยอวนว่าอยู่ช้านาน ประเดี๋ยวนี้เยาวมาลย์ให้เข้าไป
เร็วเร็วพระรามตามรูปมา จะพาไปศาลาที่อาศัย

ว่าพลางทางนำภูวนัย ตรงไปที่อยู่นางเทวี

๗ ๔ คำ ๗ เสมอ

๏ ครั้นถึงหยุดยั้งบังประตู กระทั่งไอให้รู้ถึงโฉมศรี
แล้วเหลียวมาว่ากับพระจักรี ตามที่เถิดประสกจะพูดจา
ว่าพลางทางร้องเรียกหลาน สองกุมารก็วิ่งออกมาหา
ชวนว่ามาไปกับอัยกา แล้วตรงมากุฏีที่สำนัก

๗ ๔ คำ ๗ เสมอ

๏ เมื่อนั้น พระรามสุริย์วงศ์ทรงศักดิ์
เข้าไปใกล้องค์นงลักษณ์ เห็นนางเมินพักตร์ไม่พาที
นึกสะเทินพระทัยด้วยได้ผิด ไม่ทันคิดให้ฆ่ามารศรี
จำจะต้องงอนง้อขอดี จึ่งพาทีโฉมเจ้าเอาใจ

๗ ๔ คำ ๗

๏ ชาตรี โฉมเอยโฉมเฉลา ยุพเยาว์ยอดฟ้าจะหาไหน
อย่าเพ่อเคืองขัดตัดอาลัย ที่จริงใจจะเล่าให้เจ้าฟัง
พี่รักนางพ่างเพี้ยงชีวา เป็นเพราะเหตุเวราแต่หนหลัง
เผอิญให้หุนหันไม่ทันยั้ง มิใช่จะชิงชังโฉมตรู
อันโทษพันผิดเป็นพันนัก น้องรักขัดแค้นก็ควรอยู่
ได้ผิดพลั้งครั้งเดียวจงเอ็นดู จะรับเจ้าเข้าไปสู่พารา
ทนจนตายวายชีวิต ไม่ทำให้เคืองจิตชนิษฐา
ถ้อยคำคำมั่นที่สัญญา เจ้าอย่ากินแหนงแคลงใจ

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย เมื่อนั้น นางสีดาเคืองแค้นค้อนให้

จึงสนองบัญชาว่าไป ภูวนัยอย่าพักมาพาที

เห็นแต่ว่ารักข้าหนักหนา จึงด่าว่าสาพัดน่าบัดสี

พาโลโกรธาให้ฆ่าตี หากว่าชีวิตไม่มอดม้วย

เคยวันเบื่นอย่างไรได้คิด มารับผิดพาทีทำดีด้วย

ต่อถวิลให้หลงงงงวย ช่างไม่ชวยเขินจิตคิดละอาย

ซึ่งจะรับกลับคืนไปบุรี มลทินยังมีอยู่ไม่หาย

ด้วยข้าเบื่นคนโทษโหดร้าย เครื่องจะชายบาทาภูวนัย

พระก็เบื่นปิ่นกษัตริย์ทรงเดช ใช่จะไร้อัครเรศพิศมัย

จะหานางอื่นชมมีถมไป จะรับเข้าไปไยเมื่อไม่ดี

ไ ๑๐ คำ ไ

โอ้โลม น้องเอยน้องรัก อนิจจาไม่ประจักษ์ในใจพี่

ความสัตย์ทุกสิ่งจริงกระนั้น ไม่ควรที่จะสลัดตัดเยื่อใย

ถึงจะมีเมียใหม่ไม่เหมือนเจ้า ตายแล้วเกิดเล่าไม่หาได้

เคยร่วมสุขร่วมทุกข์ร่วมใจ ร่วมลำบากยากไร้ด้วยกันมา

จงคิดถึงความดีของพี่บ้าง พอจะกลบลบล้างโทษา

ได้ผิดแล้วแล้วไปบ้างเถิดรา ขอเชิญแก้วแววตาไปธานี

ถ้าแม้นมิเบื่นใจไปด้วยกัน เจ้าจงเอาพระธรรมันพันพี

ให้สิ้นบุญสิ้นกรรมกันวันนี้ ก็จะลามารศรีบรรลัยไป

ไ ๘ คำ ไ

ร่าย ◎ ทรงเธอทรงฤทธิ์ ชะช่างฉลาดคิดแก้ไข
น้อยหรือนั่นน่าเชื่อเหลือใจ ที่ไหนใครจะรู้เท่าทัน
คิดคิดขึ้นมาแล้วน่าสรวล จะสำรวลก็จะว่าเย้ยหยัน
เมื่อแต่แรกโกรธาให้ฆ่าฟัน จะว่าเพื่อนยากกันก็ไม่มี
สารพัดตรัสว่าข้าชั่ว เขาก็รู้อยู่ทั่วกรุงศรี
แล้วจะมางอนง้อขอดี ยังไม่หายคลายที่เจ็บใจ
มิหนำซ้ำท้าให้ฆ่าฟัน เห็นว่าทำทรงธรรม์นั้นไม่ได้
ถึงจะโกรธจะแค้นสักเท่าไร ก็ต้องนิ่งอยู่กับใจจำจน
ชาตินี้มีกรรมได้ทำมา วาสนาอาภัพไม่เบ็นผล
ผ่านพ้นอย่าได้เบ็นกังวล เสียดายใยกับคนเช่นนั้น
สิ้นบุญกันแล้วก็แล้วไป จะก้มหน้าอยู่ในพนาศรี
สู้ตายวายวางชีวี ไม่ขอคืนธานีอยุธยา
เชิญเสด็จภูวนัยไปเถิด ให้เปรมปรีดิ์ประเสริฐเบ็นสุขา
แต่โปรดด้วยช่วยทูลพระมารดา ว่าข้าถวายบังคมไป

ไ ๑๔ คำ ไ

ไอ้โลม ◎ น้อยเอยน้อยหรือ ยังจะถือโกรธซึ่งไปถึงไหน
พี่วิงวอนว่าเจ้าสักเท่าไร ควรหรือฮาไทไม่เชื่อฟัง
ต่อจะสิ้นรักใคร่อาลัยแล้ว น้องแก้วจึ่งไม่คิดคืนหลัง
ถึงเจ้าจะมิเข้าไปเวียงวัง ขอแต่โอรสทั้งสองรา
จะได้เชยชมพลางพอล่างโศก ซึ่งวิโยคเยาวยอดเสน่หา

เมื่อยามทุกข์ทุกคิดถึงกัลยา ได้เห็นหน้าดูกน้อยจะค่อยคลาย

๗ ๖ คำ ๗

ร่าย ๑ ทรงเอยทรงศักดิ์ พระอย่าพักกล่าวเกลี้ยงเบี่ยงบ่าย
ดูกรักของข้าข้าเสี่ยตาย จะถวายพระองค์อย่าสงกา
ด้วยพระโกรธาพยาบาท หมายมาดเชฆ์มั่นจะเข่นฆ่า
เอาไปทำโทษทัณฑ์พันธนา คิดคิดแล้วน่าน้อยใจ
ดูกเด็กเด็กนิดหนึ่งเท่านี้ จะมีความปรานีก็หาไม่
นี่เดชะบุญไม่บรรลัย แม่ดูกจึงได้เห็นหน้ากัน
ยังมีหน่าซ้ำติดตามมา หมายจะจับฆ่าให้อาสัญ
เมื่อเห็นอยู่ทุกสิ่งจริงอย่างนั้น จะรู้แห่งให้บันฉันใด

๗ ๔ คำ ๗

๑ เมื่อนั้น พระอวตารตอบคำแก้ไข
โฉมเฉลาเจ้าว่าฉะนี้ไย อันดูกแล้วหรือใครจะไม่รัก
ซึ่งจับไปจองจำทำโทษกรณ์ ด้วยแต่ก่อนนั้นมิได้รู้จัก
สำคัญว่าข้าศึกฮึกฮัก จึงได้หักหาญโหมโรมรัน
ทีนี้รู้จักแจ้งไม่แคลงใจ จะขอรับเข้าไปยังเชตขัณฑ์
พอได้เผ้าอัยกีทรงธรรม์ สามวันจะมาส่งยังกุฎี
จะให้หรือมิให้อย่างไรเล่า นิจจาเจ้าผินผันหน้าหนี
พระเผ้าอ้อนวอนนางไม่พาที ก็โศกีร่ำไรไปมา

๗ ๔ คำ ๗ โอด

๏ แล้วสะท้อนถอนจิตคิดคะนึง นางสีดาดื้อดึงหนักหนา
จะงอนง้อเท่าไรไม่นำพา กัลยาตัดรอนรำพัน
จำจะไปว่ากล่าวพระมุนี ตามที่ให้ช่วยพูดผ่อนผัน
คิดพลางย่างเยื้องจรจรัล ไปยังบรรณศาลาพระอาจารย์

ฯ ๔ คำ ฯ *เสมอ*

๏ ลดองค์ลงนั่งน้อมประณต สะอื้นร่ำกำสรดสงสาร
แล้วแถลงแจ้งความทุกประการ ซึ่งเยาวมาลย์เคืองขัดตัดรอน
จนแต่ขอโอรสก็ไม่ให้ สุดใจสุดที่จะผันผ่อน
ผู้เป็นเจ้าโปรดด้วยช่วยว่าวอน ให้บังอรอ่อนใจคืนดี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระวัชมฤคฤๅษี
เห็นพระรามโศกศัลย์พันทวี ให้มีน้ำจิตคิดเมตตา
จึงว่าอย่าร้องไห้อายเขา ไว้ธุระเราจะช่วยว่า
แล้วผุดลุกขึ้นเดินออกมา ร้องเรียกนางสีดาด้วยพลัน

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น นางสีดาได้ยินก็ผายผัน
มาถึงอาศรมพระนักธรรม์ ก็ถวายอภิวันท์ทันที

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระสิทธาว่าแก่นางโฉมศรี
เอออะไรผัวเมียคู่นี้ เฝ้ากวนกูจู้จี้รำคาญใจ
จนป่วยการสวดมนต์ภาวนา จะจำวัดจำวาก็ไม่ได้

หลานเอ๋ยอันจะขึงตึงไป ก็เหมือนทำกรรมให้แก่กูนี้
ข้างนั้นเล่าเขาก็รับผิดหมด จะขอแต่โอรสไปกรุงศรี
ให้ไปบ้างมาบ้างเถิดตามที แต่เพียงนี้เป็นไรเล่าเจ้าสีดา

ฯ ๖ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น นางสีดาได้ฟังฤๅษีว่า
ค่อยคลายที่แค้นขัดภัสดา ให้นึกเวทนาอาลัย
จึ่งนบนอบตอบคำพระอาจารย์ พระคุณว่าแล้วหลานไม่ขัดได้
แล้วเรียกสองโอรสยศไกร มาอภิวาทไหว้พระบิดร

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น สองราชกุมารชาญสมร
ต่างองค์ดุษฎีชลีกร กราบบาทบิดรด้วยพลัน
แล้วทุกข์ที่จะจากพระมารดา สองราร่ำไรโศกศัลย์
นวลนางสีดาก็จาบัลย์ กอดลูกรักนั้นโศกาลัย

ฯ ๔ คำ ฯ โอด

๏ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงภพสบสมัย
จึ่งตรัสเรียกลูกน้อยกลอยใจ มานั่งใกล้แล้วกล่าววาที
อย่าร้องไห้ไปเลยลูกรัก ดวงจักษุพ่อทั้งสองศรี
จะพาเจ้าไปเฝ้าอัยกี แม้นคิดถึงชนนีจึ่งกลับมา
ว่าแล้วอำลาพระดาบส นบนิ้วประณตเหนือเกศา
ตัวข้าจะคืนไปพารา ขอฝากนางสีดาดวงใจ
แล้วผินพักตรามาดูน้อง พระทรงศักดิ์เศร้าหมองหม่นไหม้

ตรัสดั่งวานิดาด้วยอาลัย ดวงใจค่อยอยู่จงดี
ว่าพลางย่างเยื้องยุรยาตร พาโอรสราชทั้งสองศรี
ออกจากที่อยู่พระมุนี มายังที่ประชุมโยชา

ไ ๑๐ คำ ไ *ทยอย*

◎ ขึ้นบนบัลลังก์ที่นั่งรถ กับองค์ทรงยศโอรสา
ให้เดินทัพกลับคืนไคลคลา ไปยังอยุชยากรุงไกร

ไ ๒ คำ ไ *เชิด*

◎ ครั้นถึงเกยดาหน้าปราสาท จึ่งหยุดราชรถทองผ่องใส
ตรัสดั่งสุมันตันทันใด เร่งให้เตรียมการพิธี
เราจะสมโภชพระลูกรัก ให้ปรากฏยศศักดิ์ทั้งสองศรี
เครื่องเล่นสารพันบรรดามี พร้อมกันทันเวลา
แล้วตรัสเรียกโอรสยศยง เสด็จลงจากราชรถา
พร้อมสามสมเด็จอนุชา ไปเฝ้าพระมารดาทันใด

ไ ๖ คำ ไ *เสมอ*

◎ ครั้นถึงจึ่งถวายอัญชลี องค์พระชนนีเป็นใหญ่
แล้วเรียกสองโอรสยศไกร เข้าไปใกล้องค์พระจักรา

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น สามพระชนนีเสนหา
เห็นพระรามกับสามอนุชา พาสองกุมารมาอัญชลี
คิดสงสัยไม่รู้ว่าเป็นหลาน จึ่งถามพระอวตารเรืองศรี
เจ้ายกพวกจตุรงค์ไปพงพี พบไพรีหรือไม่จะใคร่รู้

กุมารนี้ถูกใครที่ไหนเล่า มานั่งเรียงเคียงเจ้าอยู่ทั้งคู่
น้อยน้อยโสภาน่าเอ็นดู นี่อยู่แห่งใดเจ้าได้มา

ไ ๖ คำ ไ

๑ เมื่อนั้น พระรามบังคมก้มเกศา
จึงทูลว่าโอรสของลูกยา ซึ่งเกิดกับนางสีดานารี
แล้วแถลงแจ้งความแต่ต้นไป จนได้พบองค์มเหสี
ลูกจ้องอนวอนว่าพาที จะรับมาชานี้ก็มิมา
จึงขอแต่โอรสทั้งสององค์ นางโฉมยงจำใจให้ข้า
คนนี้บุตรในครรภ์กัลยา ชื่อว่ามงกุฎวุฒิไกร
นั่นน้องชื่อลบกุมาร พระสิทธาอาจารย์ชุบให้
นวลนางสีดายาใจ รักใคร่เหมือนกันไม่ฉันทา
ซึ่งลูกเพามาถวายอัญชลี พอสามพระชนนีได้เห็นหน้า
ทูลพลางทางคิดถึงสีดา พระผ่านฟ้าสะท้อนถอนใจ

ไ ๑๐ คำ ไ

๑ เมื่อนั้น พระชนนีได้แจ้งแถลงไข
จึงเรียกสองนัดดายาใจ ขึ้นไปบนแท่นรัตนา
ต่างองค์สวมสอดกอดหลาน ทั้งสงสารทั้งแสนเสนหา
รับขวัญพลางทางเชยพักตรา แล้วมิวาจาว่าไป
พ่อดวงใจนัยนาของย่าเอ๋ย กรรมสิ่งใดเลยมาซัดให้
พระบิดาของเจ้าเบาใจ ให้ลอบไปฆ่าพันกัลยา
แล้วปกปิดกิดคิดศัพท์ลับลี้ ความนี้ไม่รู้ถึงหูย่า

ได้ประจักษ์แจ้งการต่อนานมา สำคัญว่าโฉมฉายวายชนม์
นิจจาเอ่ยสังสารมารดาเจ้า จะเปลี่ยวเปล่าเศร้าใจในไพรสณฑ์
หดานรักจงแถลงแจ้งยุบล นางลำบากยากจนประการใด

ไ ๑๐ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น สองกุมารทูลพลางทางร่ำไห้
มารดาข้าลำบากยากไร้ อาศัยอยู่ศาลาพระอาจารย์
เที่ยวเสาะสอยพฤกษาผลาผล มาเลี้ยงกันตามจนในไพรสาณฑ์
ไม่มีสุขทุกข์ทนทรมาน มิหนำซ้ำหดานก็จากมา
ปานนี้สมเด็จพระมารดร จะทุกข์ร้อนเศร้าสร้อยละห้อยหา
ทูลพลางทางก้มพักตรา คิดถึงมารดาโศกาลัย

ไ ๖ คำ ไ โอด

◎ เมื่อนั้น พระอัยก็พังแจ้งแถลงไข
คิดถึงเทวีศรีสะใภ้ ต้องลำบากยากไร้ทรมา
ต่างองค์ส่งสารแสนเทวษ ชลเนตรพรั่งพรายทั้งซ้ายขวา
พระรามกับสามอนุชา ก็ทรงโศกาอาลัย

ไ ๔ คำ ไ โอด

◎ เมื่อนั้น พระนารายณ์คลายความโศกศัลย์
ครั้นบ่ายชายแสงสุริยัน บังคมคัลดาองค์พระชนนี
จึงกุมกรทั้งสองโอรสา เสด็จมาปรางค์มาศปราสาทศรี
ทั้งสามอนุชาชิบดี ต่างองค์อัญชลีลามา

ไ ๔ คำ ไ เสมอ

◎ บัดนั้น สุมันตันเสนีมีย์ศถา
เตรียมการทำขวัญดังบัญชา ในมหาโรงราชพิธี
บ้างยกเศวตฉัตรรัตเพดาน แต่งตั้งเครื่องอานพานบายศรี
ทั้งโหราพฤฒามาตย์พราหมณ์ชี เตรียมท่าพระจักรีพร้อมกัน

๗ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระอัยกีปรีดาเปรมเกษมสันต์
กับเหล่าสาวสนมกำนัล ช่วยกันแต่งองค์พระกุมาร

๗ ๒ คำ ๗

ชมดลาด ◎ ขัดสีมดทินวารินรด น้ำดอกไม้ใสสดสรงสนาน
ถูบไล้เครื่องต้นสุคนธาร นางอยู่งานรำเพยพัชนี
พระอัยกีเข้าผัดพักตร์ให้ นวลละอองอำไพผ่องศรี
กันกวดกระหมวดมุ่นเมาลี ใส่เกี้ยวแก้วมณีเนาวรัตน์
ให้ส่องทรงสนับเพลาเพราพราย เชิงงอนงามลายปลายสะบัด
ทรงภูษาพื้นขาวโขมพัสตร พื้นเขียงช่วยจีบจัดโจงประจง
สร้อยนวมตาบประดับบานพับเพชร สังวาลแววแก้วเก็จก่องก่ง
ทองกรเกาะรอบรูปภุชงค์ ข้ามรงค์เพชรเรืองรูจี

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย ◎ ครั้นเสร็จทรงเครื่องเรืองรอง จึงพาพระพี่น้องส่องศรี
มายังพระหิรัรักษ์จักรี คอยเสด็จภูมีจะยาตรา

๗ ๒ คำ ๗ เพลงเร็ว

๑ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
ครั้นจวนศุภฤกษ์เวลา จึงพาสองโอรสยศไกร
ทั้งสามสมเด็จพระมารดา สุริย์วงศ์พงศ์น้อยใหญ่
ตามกันลีลาคลาไคล ออกไปโรงพิธีนั้นนั้น

๗ ๔ คำ ๗ เสมอ

๑ ให้สองกุมารนั่งบัลลังก์รัตน์ ภายใต้เศวตฉัตรเฉิดฉัน
พระวงศาเธอทั้งนั้น ถวายบังคมคัลพระจักรี

๗ ๒ คำ ๗

๑ สระบุโหร่ง ได้เวลาได้ฤกษ์ พระโหราให้เบิกบายศรี
สังข์แตรแซ่สนั่นขันทันที แล้วตีฆ้องชัยมิได้ช้า
สุมันตันนั้นเข้าไปจุดเทียน ให้เวียนซ้ายส่งวงไปขวา
ต่างคำนับรับกันเป็นหลั่นมา รอบมหาโรงราชพิธี
เสียงโห่ลั่นดั่นก้อง พิณพาทย์ระนาดฆ้องอึงมี่
ฝ่ายพวกขับไม้มโหรี ก็บรรสานดีดสีนั้นนั้น

๗ ๖ คำ ๗ มโหรี

ร่าย ๑ ครั้นเวียนเทียนเสร็จเจ็ดรอบ ตามระบอบชอบโชคทำขวัญ
ปุโรหิตดับเทียนแล้วโบกควัน จุณจันท์เจิมพักตร์กุมารา
แล้วสมเด็จพระอัยกี กับองค์พระจักรีนาถา
จึงพาสองกุมารให้ไคลคลา ไปพลับพลาสุวรรณทันใด

๗ ๔ คำ ๗ เสมอ

◎ ฝ่ายพวกโขนละครอนมอญรำ มวยปล้ำกลางแปลงแทงวิสัย
หกคะเมนมงครุ่มกลุ้มไป เล่นหน้าพลับพลาชัยประกวดกัน

๗ ๒ คำ ๗ เจรจา

◎ เมื่อนั้น องค์พระหริรักษ์รังสรรค์
ครั้นงานมหรสพครบสามวัน ก็เสร็จซึ่งทำขวัญพระโอรส
ฝ่ายพระวงศ์พงศ์ก็คลาไคล ต่างไปราชวังทั้งหมด
องค์พระหริวงศ์ทรงยศ ชวนโอรสเข้าสู่ปราสาทชัย

๗ ๔ คำ ๗ เสมอ

◎ สถิตเหนือแท่นแก้วแพรวพรรณ พระทรงธรรม์ละท้อนถอนใจใหญ่
เสี่ยงประโคมยามค่ำย่ำฆ้องชัย ภูวนัยเข้าที่ไสยา

๗ ๒ คำ ๗

ข้าหวน ◎ เอนองค์ลงเหนือแท่นทอง กรตระกองกอดองค์โอรสา
พระบรรทมนิ่งนิกตริกตรา ไม่พอที่สั่งมาจำไกล
อกเอ๋ยทำไฉนจะได้น้อง มาร่วมห้องเชยชิดพิศมัย
จนจะรับกลับคืนเข้าเวียงชัย ทรามวัยก็ดัดดัดรอน
นี่เนื่องเวรกรรมมาจำจาก พลัดพรากโฉมฉายสายสมร
จะเวียนไปวนง้อขอโทษกรณ์ ที่ไหนบังอรจะคืนดี
จำจะคิดอุบายว่ายชนม์ ให้ร้อนรนรีบเข้ามาเผาผี
แต่ตริกใดไปมาในราตรี ภูมี่ไม่สนิทนิทรา

๗ ๔ คำ ๗

ร่าย

◎ ครั้นรุ่งรางล่างแสงสุริยง ไม่แต่งองค์ทรงผลัดภูษา
จึ่งตรัสสั่งกำนัลกัลยา ไปเชิญสามอนุชามาข้างใน

๗ ๒ คำ ๗

◎ บัดนั้น นางกำนัลรับสั่งบังคมไหว้
ลงจากปราสาทแก้วแววไว ต่างไปเฝ้าพระอนุชา

๗ ๒ คำ ๗ ชุบ

◎ ครั้นถึงจึ่งบังคมก้มกราน แล้วว่าพระองค์ทรงให้หา
เชิญเสด็จขึ้นไปอย่าได้ช้า ยังที่ไสยาภูวนัย

๗ ๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ทั้งสามกษัตริย์อัชฌาสัย
ต่างองค์ทรงเครื่องอำไพ แล้วคลาไคลไปเฝ้าพระจักรี

๗ ๒ คำ ๗ เพลงช้า

◎ ครั้นถึงปราสาทแก้วแพรวพราย เจ้าขรัวนายนำเข้าไปในที่
ต่างถวายบังคมคัลอัญชลี คอยที่ทรงธรรม์จะบัญชา

๗ ๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น องค์พระราเมศเชษฐา
ให้พี่เลี้ยงพาสองกุมารา ไปเล่นที่ชาลาปราสาทชัย
แล้วเรียกสามอนุชาเข้ามาชิด พระทรงฤทธิ์เล่าแจ้งแถลงไข
พี่จะลวงสิ้นอายุไข ว่าบรรลัยล่วงชีพชนมาน
โฉมยงคงจะเข้ามาชานี้ เห็นที่จะสมจิตที่คิดอ่าน
จงเร่งทำพระเมรุเกณฑ์การ ตามบุราณกษัตราพิราลัย

เจ้าแจ้งความแต่ตามพระชนนี นอกกว่านั้นอย่าให้มีใครสงสัย
ที่คิดอ่านรู้เห็นเป็นใจ อย่าให้ใครพูดจาพาที

๑ ๔ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น สามพระอนุชาเรืองศรี
คำนับรับสั่งพระจักรี แล้วออกมายังที่พระโรงชัย

๑ ๒ คำ ๑ เสมอ

๏ จึงตรัสสั่งสุมันตันเสนา อำมาตย์มาตยาน้อยใหญ่
บัดนั้นพระองค์ทรงชัย ภูวนัยเสด็จสวรรคต
จงเร่งทำพระเมรุเกณฑ์การ ทั่วทุกพนักงานทั้งหมด
ทั้งกลางวันกลางคืนอย่าเงื่องงด กำหนดให้แล้วแต่สามวัน

๑ ๔ คำ ๑ เจรจา

๏ บัดนั้น สุมันตันตกใจไหวหวั่น
ทั้งเสนาข้าเฝ้าเหล่านั้น พากันตระหนกตกใจ
ต่างคนแซ่งซึงตะลึงนิ่ง ที่สำคัญว่าจริงก็ร้องไห้
ที่รู้เชิงฉลาดคาดความไว้ ก็เข้าใจไม่แจ้งให้แพร่งพราย
แล้วบังคมทั้งสามกษัตรา ออกมาเร่งรัดบัตรหมาย
ทุกกรมระดมเกณฑ์วุ่นวาย ตัวนายนั่งบังคับให้จับการ
บ้างวัดวาหน้าที่เอาเชือกชัก ทำกรุยปักเป็นสำคัญบั่นด้าน
ทั้งโรงเต่นเต้นรำประจำงาน ทุกหมู่หมวดตรวจการวุ่นไป

๑ ๔ คำ ๑ เจรจา

◎ บัดนั้น เสนาข้าเผ้าน้อยใหญ่
เร่งระดมสมนอกสมใน บ้างถากไม้บ้างตั้งร่างร้าน
บ้างคิดตัวไม้ใส่เครื่องบน เสี่ยงคนโห่สนั่นขันกว้าน
เร็วรวดประกวดกันทำการ เสี่ยงสิ่วเสี่ยงขวานเบิ่นโกดา

๔ คำ ๑ เจรจา

◎ บัดนั้น สุมันตันเสนีมีย์ศถา
ครั้นพระเมรุเสร็จสรรพประดับประดา จึ่งจัดที่ข้างหน้าข้างใน
แล้วเชิญโกศกุดั่นอันเรืองรอง ตั้งบนเบญจาทองผ่องใส
เสร็จแล้วเสนาก็คลาไคล เข้าไปเผ้าพระอนุชา

๔ คำ ๑ เสมอ เจรจา

◎ เมื่อนั้น สามพระองค์วงศ์นารายณ์นาถา
พากันดีดาศยาตรา ไปเผ้าพระเชษฐาธิบดี

๒ คำ ๑ เสมอ

◎ ครั้นถึงบังคมกัมกราน ทูลพระอวตารเรืองศรี
ทำพระเมรุเกณฑ์กันทั้งนี้ บัดนี้แล้วเสร็จสำเร็จการ

๒ คำ ๑

◎ เมื่อนั้น พระรามปรีดิ์เปรมเกษมสานต์
จึ่งสั่งเจ้าขรัวนายมิทันนาน จงจัดนางพนักงานกำนัลใน
ให้นุ่งขาวห่มขาวแต่งโกนหัว แต่งตัวเป็นนางร้องไห้
พระญาติวงศ์พงศ์พันธุ์ทั้งนั้นไซร้ ให้ออกไปที่เมรุรจนา

๔ คำ ๑ เจรจา ปี่กลองโกนหัว

๏ ดั่งเศร้าสระสรงทรงเครื่อง รุ่งเรืองระยับจับเวหา
ศรัสชวนทั้งสามอนุชา เสด็จมาเมรุสุวรรณทันใด

๗ คำ ๗ เพลงช้า

๏ ครั้นถึงจึงชนบนบัลลังก์ อันกำบังม่านทองสองไข
ศรัสเรียกหนุมานชาญชัย เข้ามาใกล้แล้วกระซิบพาที
ท่านจงไปต่อถวงนางสีดา ว่าแต่วันเรามาจากโฉมศรี
ไม่มีสุขทุกข์โศกแสนทวี บัดนี้สู่สวรรคาลัย
เวลาบ่ายจะถวายพระเพลิงปลง พร้อมพระวงศ์พงศ์พันธุ์น้อยใหญ่
พระชนนีให้เชิญอรไท เข้าไปให้ทันเวลา
แล้วสองโอรสยศยิ่ง ต่างองค์เศร้าสร้อยละห้อยหา
ท่านจงคิดอ่านด้วยมารยา พูดจาอย่าให้แหนงแคลงใจ

๗ คำ ๗

๏ บัดนั้น หนุมานผู้มีชัยฉมาลัย
รับสั่งบังคมลาคลาไคล เหาะไปกลางวาตพนาวา

๗ คำ ๗ เชิด

๏ พอแลเห็นศาลาอาศรม ลูกลมลงจากเวหา
ทำหงอยเหงาเศร้าโศกโศกา เดินเข็ดขลนามากุฏี

๗ คำ ๗ เสมอ

๏ ครั้นถึงซอนซบอภิวาท แทบบาทสีดามารศรี
แสร้งสะอื้นก้มหน้าไม่พาที ชุนกระบี่เกลือกกลิ้งนิ่งไป

๗ คำ ๗ โอด

๏ เมื่อนั้น นางดีดาหดากจิตคิดสงสัย
เห็นหนุมานมาโศกากัย ตกใจเบื้นพ้นพันทวี
จึงตรัสถามไปมิได้ช้า ดูก่อนพระยากระบี่ศรี
เหตุผลกลใดดังนี้ ร้ายดีไม่แถลงแจ้งกิจจา

๔ คำ ๗

๏ บัดนั้น หนุมานบังคมกัมเกศา
สะอื้นพลางทางทำมารยา ฟูมฟายน้ำตาพาที
อันองค์พระอวตารผ่านเกล้า ตั้งแต่วันคืนเข้าไปกรุงศรี
ทุกเช้าค่ำกำสรดถึงเทวี ภูมีไม่ออกพระโรงชัย
บรรทมอยู่แต่ในที่ไสยา จะสรงเสวยโภชนาก็หาไม่
จนพระองค์ซูบผอมตรอมฤทัย บัดนี้ภูวนัยทิวงคต
สมโภชพระศพเสร็จเจ็ดวัน ศุริย์วงศ์พงศ์พันธุ์พร้อมหมด
จะถวายเพลิงปลงพระทรงยศ กำหนดในเวลาวันนี้
ทั้งสามสมเด็จพระมารดา ใช้ข้ามาทูลบทศรี
ขอเชิญโฉมยงจงจรลี ไปดูเปลวอัคคีพระจักรา

๑๐ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น นวลนางดีดาเสนหา
ไม่แจ้งใจในกลมารยา สำคัญว่าภูวนัยบรรลัยดาญ
ตกพระทัยไหวหวั่นขวัญหาย โฉมฉายกำสรดสงสาร
ให้อาลัยในพระอวตาร เยาวมาลย์ร่ำไรไปมา

๔ คำ ๗ โอด

โอ้ ◎ โอ้อนิจจาพระราเมศ ดังฉัตรแก้วกั้นเกศเกศา
ควรหรือมามัวยมรณา ด้วยความโศกโศกาอาเพศ
จะน้อยจิตคิดโกรธโทษใคร เพราะพระทัยเฉียวฉุนหุนหัน
น้องผิดนิดหนึ่งเท่านั้น ให้ฆ่าฟันทำได้เมื่อไม่คิด
จึ่งกำจัดพลัดพรากจากจร พระตามมาว่าวอนรับผิด
โอ้พระหริวงศ์ทรงฤทธิ์ อุตส่าห์ตามคิดด้วยเมตตา
คิดถึงความรักก็เหือดแห้น คิดถึงความแค้นก็หนักหนา
ร่ำพลางทางทรงโศกา ดังว่าชีวันจะบรรลัย

๑๔ คำ ๑ โอด

ร่าย ◎ นางระงับดับความโศกเศร้า จำเบื้นจะเข้าไปกรุงใหญ่
ถวายพระเพลิงภูวนัย ทั้งจะได้พบองค์พระโอรส
คิดแล้วเสด็จไคลคลา มายังศาลาพระดาบส
ก้มเกล้าอภิวันท์รันทด พลางกำสรดโศกาพาที
ล่าเถลงแจ้งความพระอาจารย์ ตามคำหนุมานถวิลถึ
ตัวข้าจะลาพระมุนี ไปดูเปลวอัคคีพระนารายณ์

๑๖ คำ ๑ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระฤาษีฟังแจ้งก็ใจหาย
มิได้รู้แยบยลกลอุบาย คิดว่าพระรามตายวายปราณ
ก็ตีอกผางผางพลางว่า ไม่พอที่อนิจจาน่าสงสาร
ควรหรือมามอดม้วยชนมาน จะทำให้ถูกหลานกูกำพร้า
วานชื่นนี้ยังมาหาถึงวัด อยู่หลัดหลัดกลับสังขาร์

เบื้นเหตุทั้งนี้เพราะสีดา เราว่าให้ดีแล้วมิเอา
จงระงับดับความโศกศัลย์ รีบไปให้ทันเวลาเผา
กูจะใคร่ไปด้วยนงเยาว์ แต่ไม่มีใครเฝ้ากุฎี

๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น สีดาลางค์พระฤาษี
โศกาพลางนางรีบจรลี ออกจากกุฎีทันใด

๒ คำ ๗ เสมอ

◎ บัดนั้น หนุมานบังคมประนมไหว้
จึ่งทูลว่าถ้าเสด็จเดินไป เมื่อไรจะถึงพารา
ลำบากยากที่จะดำเนิน ขอเชิญขึ้นเหนือฝ่ามือข้า
จะเหาะด้วยกำลังฤทธา พริบตาก็จะถึงกรุงไกร
ว่าแล้วลำแสงศักดาเดช เท่าท้าวพรหเมศสูงใหญ่
ช้อนโฉมสีดาทรามวัย เหาะไปอยุธยาธานี

๖ คำ ๗ เชิด

◎ ครั้นถึงบริเวณพระเมรุทอง เสียงฆ้องกลองมหรสพพึงมี
เชิญองค์สีดานารี ลงสู่ที่ฉนวนนั้นชั้นใน

๒ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น นางสีดาเศร้าสร้อยละห้อยไห้
กลืนกลั้นชลนาคลาไคล เข้าในพระเมรุจนา

๒ คำ ๗ เพลง

◎ เมื่อนั้น ฝ่ายพระญาติวงศ์พงศา
ทั้งเหล่าสาวสรรค์กัลยา เห็นนางสีดาก็อาลัย
พิศดูรูปทรงนงลักษณ์ ซูบผอมผิวพักตร์หม่นไหม้
ต่างองค์สังสารทรามวัย ก็ควญคร่ำร่ำไรไปมา

๗ ๔ คำ ๗ โอด

◎ เมื่อนั้น นวลนางสีดาเสน่หา
เห็นเขาเศร้าโศกโศกา ลำคัญว่าร่ำรักพระจักรี
นางยิ่งอาดูรพูนเทวษ ชลนานองเนตรนางโฉมศรี
สะอึกสะอื้นฝืนใจจรดี เข้ามาที่ม่านกั้นพรรณราย
จึ่งนั่งลงตรงพระโกศแก้ว บังคมแล้วจุดธูปเทียนถวาย
ขอษมาลาโทษพระนารายณ์ โฉมฉายควญคร่ำร่ำไร

๗ ๖ คำ ๗ โอด

โอ้ชาญณรงค์ ◎ โอ้พระหริวงศ์ทรงภพ เฉิดฉบโฉมประหาไหน
พระคุณล้ำดินฟ้าสุราลัย เคยได้ปักเกศล้ำเมียมา
สิ่งใดมิให้ระคายเคือง จนจากเมืองไปดำเนินเดินป่า
เมื่อทศพักตร์ลักน้องไปลงกา ก็หมายว่าไม่พบภูวนัย
พระผู้ทำสงครามตามคิด ล้างเหล่าบัจจามิตรม้วยไหม้
พาน้องมาครองเวียงชัย เสวยสุขอยู่ในสวรรยา
เพราะอีบีศาจชาติทรลักษณ์ ให้เขียนรูปทศพักตร์ยักษา
จึ่งพลัดพรากจากเบื้องบาทา พระตามไปวอนว่าโดยดี
เป็นเหตุทั้งนี้เพราะตัวน้อง มิได้กลับมารองบทศรี

พระจึ่งแสนโศกศัลย์พันทวี จนภูมีผู้สวรรคาลัย
เกิดมาชาตินี้ไม่มีสุข ตั้งแต่ทุกข์ทนหม่นไหม้
จะอยู่ไยให้ช้าระกำใจ จะตายตามภูวนัยไปเมืองฟ้า
ร่ำพลางนางทรงแสนเทวษ ชลนัยน์นองเนตรทั้งซ้ายขวา
ซบพักตร์ลงทรงโศกา ปิ่มว่าจะสิ้นสมประดี

๗ ๑๔ คำ ๗ โอด

ร่าย เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงสวัสดิ์รัศมี
แฝงม่านทองมองดูเทวี เห็นโศกีครวญคร่ำร่ำไร
พระพลอยสร้อยเศร้าด้วยเยาวมาลย์ ส่งสารถ้อยคำที่ร่ำไห้
ยิ่งคิดแสนเสนหาอาลัย เผยม่านทองส่องไขออกไปพลัน

๗ ๔ คำ ๗

เมื่อนั้น นวลนางจันดาสาวสรรค์
เหลือบแลเห็นองค์พระทรงธรรม์ ตกใจไหวหวั่นพันทวี
ให้คิดแค้นแน่นในฤทัยนัก นงลักษณ์ลุกขึ้นเดินดำเนินหนี
แล้วร้องว่าไปพลันทันที เป็นไฉนฉะนี้ภูวนัย
แกล้งทำมารยาพิรากต ว่าด้วยตายวายชนม์ก็เป็นได้
ไม่อายแก่เทวาสุราลัย จะเลื่องลือไปทั้งชาตรี
น้อยหรือนั่นไพร่ฟ้าประชาชน ฝูงคนกับดั่งทั้งกรุงศรี
ทำการอย่องถึงเพียงนี้ เห็นดีแล้วหรือพระจักรา

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น พระรามความแสนเสนหา
ติดตามทรามวัยไคลคลา พลางมิ่วาจาว่าวอน

ไ ๒ คำ ไ

ชาตรี ◎ เจ้าเอยเจ้าพี่ ทั้งนี้เพราะรักดวงสมร
เมื่อตามไปงอนง้อขอโทษกรณ์ บังอรก็สลัดตัดไมตรี
พี่จึงคิดอ่านเบื้นมารยา หวังว่าจะได้พบกับโฉมศรี
ขอเชิญองค์นงลักษณ์ภักดิ์นี้ อยู่ครอบครองบุรีกับพี่ยา
เจ้าจงเคลื่อนคลายหายโกรธ ยกโทษข้าเถิดชนิษฐา
ซึ่งได้ผิดพลั้งแต่หลังมา สาวสวรรค์ขวัญตาอย่าถือใจ
แต่ก่อนผลกรรมนำสนอง จึ่งได้ความเคืองข้องหมองไหม้
บัดนี้สิ้นเวรกรรมที่ทำไว้ เบื้นกุศลส่งให้เราแล้ว
ตั้งแต่จะสบายวายทุกข์ บริบูรณ์พูนสุขผ่องแผ้ว
จะได้นิราศคลาศแคล้ว น้องแก้วจะกินใจไปไยมี่

ไ ๑๐ คำ ไ

ร่าย ◎ เมื่อนั้น นวลนางสีดามารศรี
ได้ฟังบัญชาพาที คำเนินเดินหนี่แล้วตอบไป
ซึ่งพระองค์ดำรัสตรัสมา จะเชื่อฟังวาจานั้นหาไม่
สารพัดรู้อยู่ภูวนัย พระวาจากับใจไม่เหมือนกัน
อันตัวข้านี้อย่าบ่วยปอง ไม่ควรคู่อยู่ครองไอสวรรย์
เมื่อบุญน้อยแล้วก็แล้วกัน เท่านั้นเถิดขอบังคมลา
ว่าพลางนางเดินเมินเมียง หลบเลี่ยงเลี้ยวซ้ายย้ายขวา

หลีกออกนอกพระเมรุรจนา หนึ่พระภัสดาสามี

๗ ๘ คำ ๗ เชิด

◎ เมื่อนั้น องค์พระหริรักษ์เรืองศรี
เห็นนางอรไทไม่ไยดี จึงวิ่งหนีกลับไปไพรวัน
พระเร่งรัญจวนบ่วนจิต ทรงฤทธิ์เดียวดัดสกัดกั้น
คว้าไขว่ไล่กระชิดติดพัน จนอ่อนใจไม่ทันเทวี
จึงตรัสเรียกสามพระอนุชา ทั้งพระยาวายุบุตรกระบี่ศรี
จงช่วยกันสกัดไว้บัดนี้ อย่าให้เทวีหนีไป

๗ ๖ คำ ๗

สับไท ◎ ว่าเอยว่าแล้ว พระจักรแก้วเดียวดัดสกัดไล่
โอ้เจ้าดวงใจ หนีไยกัลยา

๗ ๒ คำ ๗

ร้อง ◎ เจ้าเอยเจ้าพี่ มารศรีผู้ยอดเสนหา
หยุดก่อนแก้วตา อย่าเพ่อจรจัด
แม้นไม่ปรานี พี่จะอาสัญ
ว่าพลางทรงธรรม์ กางกั้นกัลยา

๗ ๔ คำ ๗

ร้อง ◎ พระเอยพระทรงฤทธิ์ ถึงชีวิตจะม้วยสังขาร์
ไม่ฟังบัญชา ผ่านฟ้าลับไป
ความอายพ้นรู้ หยุดอยู่ไม่ได้

ว่าพลางทางไป ให้ไกลภูมี

ฯ ๔ คำ ฯ

รื้อ ๏ ดวงเอยเจ้าดวงสมร ฟังคำพี่ก่อนนางโฉมศรี
ความรักเทวี ดังดวงชีวัน
ว่าพลางภูวนัย ไล่นางสาวสวรรค์
กระชิดติดพัน เวียนระวันไปมา

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

ร่าย ๏ เมื่อนั้น สามพระอนุชาเสนหา
ทั้งพระยาวายุบุตรผู้ศักดา เห็นว่าไม่ทันเทวี
ต่างเข้าช่วยกันกั้นกาง สกัดนางสีดามารศรี
ยืนขวางข้างโน้นข้างนี้ มิให้นางเทวีหนีไป

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์ภัควดีศรีใส
เห็นสามกษัตริย์สกัดไว้ ยิ่งคิดแค้นฤทัยเทวี
วิ่งพลางนางนึกอธิษฐาน นมัสการเทวาทุกราศี
เดชะสัจจาของข้านี้ พระธรณีช่วยส่งลงไป
ยังพิภพนาคาบาดาล ให้พ้นพระอวตารจงได้
พอสิ้นคำรำพันทันใด แผ่นดินแยกแทรกไปยังบาดาล

ฯ ๖ คำ ฯ รัว

๏ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิ์ล้ำสุริย์ฉาน
เลี้ยวไล่ไม่ทันเยาวมาลย์ นงคราญหายไปในสุธา

ยิ่งโศกศัลย์รันทดสลดจิต สุดที่จะตามคิดชนิษฐา
พอสิ้นแสงสุริยนสนธยา เสด็จมาปราสาทแก้วแพรวพรรณ

๗ คำ ๗ เสมอ

โอ้ช้า เอนองค์ลงเหนือบรรจถรณ์ อาวรณ์วิโยคโศกศัลย์
คิดถึงมเหสีร่วมชีวัน พระทรงธรรม์ครวญคร่ำร่ำไร
โอ้อนิจจาสิ้นดาเอ๋ย ไม่หายแค้นเคืองเลยจะทำไฉน
เสียแรงเป็นเพื่อนยากยากไร้ แรมร้อนนอนไพรด้วยกันมา
เมื่อไปอยู่ดงกาฬสิ้น สิบสี่ปีก็ได้มาเห็นหน้า
แล้วจากอกตกไปพนาวา จนถูกยาอายุถึงแปดปี
ก็ยังได้ไปพบเยาวมาลย์ ที่สถานอาศรมพระฤาษี
เจ้าแทรกพันพสุธาไปคราวนี้ สุดที่พี่จะติดตามไป
พระยิ่งคิดอาดูรพูนเทวษ ชลเนตรแถวถั่งหลั่งไหล
กันแสงทรงโศกาอาลัย อยู่ในแท่นรัตน์รูจี

๗ ๑๐ คำ ๗ โอด ตระ

ร่าย เมื่อนั้น นวลนางสิดาสาศรี
หนึ่งพระหริรักษ์จักรี แทรกพันปัถพีดงไป
ถึงพิภพพาราบาดาล เห็นภูมิฐานบ้านเมืองกว้างใหญ่
เสด็จโดยรัถยาคลาไคล เข้าไปแทบท้องพระโรงชาร

๗ ๔ คำ ๗ เพลง

ช้า เมื่อนั้น ท้าวอุรุณนาคาศักดาหาญ
เวลาเย็นออกมาเล่นหน้าพระลาน พรั่งพร้อมบริวารวาสุกรี

พอแลเห็นโฉมยงนงลักษณ์ รู้จักว่าสีดามารศรี
จึ่งชวนนางรัตนาเทวี จรลีมารับฉับไว

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

ร่าย
๏ เชิญนางขึ้นนั่งบัลลังก์อาสน์ แล้วถวายอภิวาทบังคมไหว้
จึ่งทูลถามไปพลันทันใด เสด็จลงมาไยเยาวมาลย์

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น นางสีดาเยาวยอดสงสาร
จึ่งตอบวาจาเจ้าบาดาล เราหนีพระอวตารชาญชัย
แล้วเล่าความแต่ต้นจนปลาย โฉมฉายชี้แจงแถลงไข
ซึ่งลงมาบาดาลนี้ไซร้ จะอาศัยท่านอยู่ในบุรี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ท้าววิรุณนาคราชเรืองศรี
ทั้งนางรัตนาเทวี อัญชลีแล้วทูลไปทันใด
ซึ่งพระองค์ดำรัสตรัสมา จะอยู่ยังพาราต่ำใต้
ขอสนองรองบาทอรไท สิ่งใดมิให้อนาทร
ว่าแล้วพระยานาคา เชิญองค์สีดาดวงสมร
พร้อมเหล่าสาวสุรางคนิกร บทจรเข้ายังวังใน

ฯ ๖ คำ ฯ เพลง

๏ ครั้นถึงจึ่งให้โฉมตรู ขึ้นอยู่ปราสาททองผ่องใส
จัดแสนศฤงคารโภคัย สาวสรรค์กำนัลในนารี
ทั้งเครื่องต้นเครื่องทรงต่างต่าง ถวายนางสีดามารศรี ๕๓

แล้วองค์พระยานาคี กลับไปยังที่ไสยา

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

ช้า ๏ เมื่อนั้น นวลนางสีดาเสนหา
เนาในปราสาทแก้วแววฟ้า ครั้นยามย่ำสนธยาราตรี
ฝ่ายนางกำนัลพนักงาน ก็บรรสานสังคีตดีดสี
เสนาะเสียงพิณพาทย์มโหรี นางขับข้างที่แท่นบรรทม
บ้างถวายเครื่องอานอยู่งานพัด ปฏิบัติใช้ชิดสนิทสนม
แสนสำราญเริงรื่นชื่นชม เป็นบรมสุขทุกนาที

ฯ ๖ คำ ฯ กล่อม

ช้าตรวญ ๏ เมื่อนั้น องค์พระหริรักษ์เรืองศรี
ตั้งแต่นางสีดานารี แทรกพื้นปัถพีหนีไป
พระเนาในแท่นสุวรรณบรรจฐรณ์ ยอกรก่ายพักตร์โหยไห้
คิดแสนเศร้าสร้อยน้อยฤทัย ช่างกระไรกระนี้นางสีดา
ถึงจะเคืองแค้นพี่ว่ามีผิด ก็จะคิดถึงสองโอรสา
นี่สลัดตัดได้ไม่เมตตา เห็นสุดสิ้นเสนหาอาลัย
โอ้สงสารปานนี้โฉมตรู จะไปอยู่แห่งหนตำบลไหน
ถึงจะคิดติดตามทรามวัย ก็เห็นไม่คืนมาธานี
เสียแรงพี่ดับเข็ญเย็นยุค หวังได้ร่วมสุขเกษมศรี
ควรหรือเป็นต่างต่างไปอย่างนี้ ให้มีแต่ช้ำระกำใจ
พระยิ่งโศกศัลย์รัญจวนจิต สุดคิดปิ้มเลือดตาไหล

ร่ำพลางทางทรงโศกาลัย อยู่ในแท่นรัตน์ชัชวาล

ไ ๑๒ คำ ไ โอด

ขานี ◎ มาจะกล่าวบทไป ถึงพระจอมไกรลาส์ราชฐาน
เส็ดเหนือแท่นแก้วสุรย์กานต์ อยู่ท่ามกลางบริวารเทวา
คิดถึงพระนารายณ์วายุภูต ไปด้างเหล่าประยูรยักษา
เป็นใฉนไม่แจ้งกิจจา เจ้าโลกาจึ่งเล็งทิพย์ญาณ
เห็นพระหริรักษ์จักร์ โศกีกำสรดส่งสาร
เหตุด้วยศึ่ดายุพาพาล นางไปอยู่บาดาลแดนไตร
จำจะช่วยดับร้อนผ่อนผัน ให้สองศึ่รีดีกันจงได้
ฤาษีเทวาสุราลัย จะได้พึงภูวนัยทั้งชาตรี

ไ ๔ คำ ไ

ร่าย ◎ คิดพลางทางมีบัญชา ให้ประชุมเทวาทุกราศี่
จะว่ากล่าวศึ่ดานารี กับพระจักร์ให้ดีกัน
แล้วดำรัสตรัสสั่งจิตตุบท จงนำรถพรรณรายผายผัน
ไปรับพระหริวงศ์ทรงธรรม์ ขึ้นมาเมืองสวรรค์ชั้นฟ้า
จิตตุราชนำราชรถทรง ไปรับองค์ศึ่ดาเสนหา
นางไปอยู่พิภพนาคา ให้เร่งรีบขึ้นมาบัดนี้

ไ ๖ คำ ไ

◎ บัดนั้น ทั้งสองเทวราชเรืองศรี
รับสั่งบังคมพระศุดี มาจัดแจงตามมีบัญชาการ

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

๏ ครั้นเสร็จจึ่งนำรถทรง ต่างองค์เคลื่อนคลาจากสถาน
ตำแดงฤทธิไกรชัยชาญ เหาะทะยานแยกกันไปทันที

๗ ๒ คำ ๗ *พระยาเดิน*

๏ จึตตุราชนำราชรถมา ถึงพาราบาดาลกรุงศรี
ยุรยาตรไปหาท้าวนาคี ยังที่ท้องพระโรงเรืองชัย

๗ ๒ คำ ๗ *เสมอ*

๏ ขันนั่งร่วมแท่นแก้วแพรวพรรณ เทวัญจึงแจ้งแถลงไข
บัดนั้นพระอิศราบัญชาใช้ มาเชิญองค์อรไทนางสีดา
ให้นงเยาว์ไปเฝ้าเบื้องบาท ยังไคลไกรลาสภูผา
จงนำเราเข้าไปอย่าได้ช้า จะได้แจ้งกิจจาแก่ทรามวัย

๗ ๔ คำ ๗ *เจรจา*

๏ เมื่อนั้น ท้าวอินทรุณนาคราชอัชฌาสัย
จึงนำเทวาคลาไคล เข้าไปเฝ้าองค์นางเทวี

๗ ๒ คำ ๗ *เสมอ*

๏ ครั้นถึงจึงถวายอภิวาท จึตตุราชกราบทูลนางโฉมศรี
บัดนี้รับสั่งพระศุลี ให้ข้านำรถมณีลงมา
เชิญองค์อรไทขึ้นไปเฝ้า พระเบื้นเจ้าไกรลาสภูผา
ให้ประชุมเทวัญทุกชั้นฟ้า กัลยาจงแจ้งอย่าแคลงใจ

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น องค์ภัควดีศรีใส
ได้ฟังนั่งนึกตะหนิงใน อรไทคิดพะวงสงกา

แม้นชุระดิ่งไรไม่มี ที่ไหนพระศุลีจะให้หา
เห็นจะให้ไปดีด้วยภัสดา จึ่งดงมารับเราเพราะเท่านั้น
จำจะไปให้ถึงที่เฝ้า พระเป็นเจ้าเทวาทุกราศี
คิดแล้วกัลยาจึงพาที กับพระยานาคีชาญชัย
พระสยมภูวญาณผ่านเกล้า ให้หาเราท่านเห็นเป็นไฉน
จะมีกิจกังวลกลใด จำจะไปเฝ้าดูให้รู้การ

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น ท้าวอิรุณนาคากล้าหาญ
ทูลสนองโฉมยงนงคราญ ข้าเห็นการชุระจะมี
จึงให้มาหาองค์อรไท เชิญเสด็จขึ้นไปเฉลิมโฉมศรี
อันสาวสรรค์กัลยานาคี กับข้านี้จะไปส่งนงคราญ

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น นางสีดาปรีดาเปรมเกษมสำราญ
เสด็จจากแท่นรัตน์ชัชวาล แสนสาวสุรางค์ตามมา

๗ ๒ คำ ๗ *เสมอ*

◎ ครั้นถึงเกยสุวรรณบรรจง ขึ้นทรงพิชัยรถา
อันองค์จิตตุราชเทวา นั่งหน้ารถทรงอลงกรณ์
ฝ่ายท้าวอิรุณนาคี กับพระมเหสีดวงสมร
ถือพาเหล่าสุรางค์นางนิกร ตามเสด็จบังอรขึ้นมา

๗ ๔ คำ ๗ *เชิด*

◎ บัดนั้น จิตดุบทชิ่งนำรถา
ครั้นถึงกรุงศรีอยุธยา ก็เข้าไปในพาราชานี
จึงพารถทรงดงประทับ ไว้กับเกยแก้วมณีศรี
เห็นพระหริรักษ์จักรี เสด็จออกยังที่พระโรงชัย
พร้อมพรั่งทั้งสามอนุชา อำมาตย์มาตยาน้อยใหญ่
จิตดุบทเทวาก็ตลาไกล เข้าในพระโรงรัตน์รูจี

ไ ๖ คำ ไ เสมอ

◎ ครั้นถึงจึงถวายอภิวาท พระนารายณ์ธิราชเรืองศรี
ทูลแถลงแจ้งความตามคดี โดยพระศุลีให้หาไป

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงภพสดับสมัย
ได้ฟังประจักษ์แจ้งไม่แคลงใจ ภูวนัยยินดีปรีดา
พระจะใคร่ไปพบเยาวมาลย์ ที่สถานไกรลาสภูผา
จึงชวนทั้งสามอนุชา เสด็จมาสระสรงคงคาลัย

ไ ๔ คำ ไ เสมอ

โทน ◎ ต่างองค์ชำระสระสนาน สุคนธารปนทองผ่องใส
หอมหวนอวลอบตระหลบไป ลอยใส่สนับเพลาเชิงงอน
ภูษายกลายอย่างต่างสีกัน น้ำเงินคองท้องพันม่วงอ่อน
ต่างใส่ฉลององค์อลงกรณ์ อินทร์ธนูงามงอนสะบัดปลาย
ชายไหวสุวรรณกุณฑลควง ทับทรวงสังวาลประสานสาย
ทองกรเนาวรัตน์จำรัสราย ข้ามรงค์เพชรพรายพราวตา

ต่างทรงมงกุฎชฎาแก้ว กรรเจียกจรเพริดแพร้วทั้งซ้ายขวา
กรกุมศรศิขีฤทธา เสด็จมายังเกยรัตน์รูจี

ไ ๔ คำ ไ เสมอ

ร่าย ◎ พระรามสุริย์วงศ์ขึ้นทรงรถ จิตศุบทเทวาเป็นสารถี
ตามพระอนุชาชิบดี ต่างทรงรถมณีพรายพรรณ
อันเหล่าท้าวพระยาวานร ที่รุ่งเรืองฤทธิรอนแรงขัน
ตามเสด็จพระองค์ทรงธรรม์ เทวัญก็พากันคลาไคล

ไ ๔ คำ ไ เชิด

◎ ครั้นถึงเนินไศลไกรลาส สถานที่เทวราชเป็นใหญ่
พอรถทรงองค์ศิดาทรามวัย มาถึงที่เนินไศลพร้อมกัน

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น นวลนางศิดาสาวสวรรค์
ครั้นหยุดรถแก้วแพรวพรรณ จึงเผยม่านสุวรรณออกทันที
เห็นพระหริวงศ์ทรงฤทธิ์ นางคิดแค้นนักผินพักตร์หนี
ฝ่ายพวกพระยานาคี ก็ถวายอัญชลีพระรามา

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระจักรรัตน์แก้วแววเวหา
เห็นองค์ภัควดีศิดา จึงบัญชาพาทีด้วยดีใจ
นิจจาเจ้าพุ่มพวงดวงจิต ยังจะคิดโกรธข้องไปถึงไหน
เจ้าโลกาหาพึ่งกับทรามวัย แก้วตามาไปให้พร้อมกัน

ว่าแล้วลงจากรถมณี คอยที่โฉมฉายจะผายผัน
ฝ่ายองค์สีดาลาวัณย์ ลงจากบัลลังก์รถบทจร

ฯ ๖ คำ ฯ เพลง

๏ ครั้นถึงจึ่งตรงเข้าไปเฝ้า พระปิ่นเกล้าไกรลาสสิงขร
ต่างองค์ดุษฎีชลีกร คอยสุนทรเทวราชบัญชา

ฯ ๒ คำ ฯ

เอกบท
๏ เมื่อนั้น พระสยมภูวนาถนาถา
เห็นพระจักรีกับสีดา ผ่านฟ้าสมถวิลยินดี
จึ่งยิ้มเยื้อนเอื้อนโอษฐ์ปราศรัย ดูหม่นไหม้มัวหมองทั้งสองศรี
นี่แน่นางสีดานารี กับสามีโกรธกันด้วยอันใด

ฯ ๔ คำ ฯ

ร่าย
๏ เมื่อนั้น นางสีดาทูลแจ้งแถลงไข
เดิมเมื่อทศพักตร์ลักไป อยู่ในลงกาธานี
พระรามตามไปรณรงค์ สังหารโคตรวงศ์ยักษี
เสร็จศึกสิ้นราชไพรี จึ่งได้ข้านี้คืนมา
เป็นหญิงกริ่งเกรงจะสงสัย ก็ลุยไฟให้สิ้นที่กังขา
จึ่งได้ไปอยู่อยุธยา จนข้าน้อยนี้มีครรภ์
วันหนึ่งนั้นมีปีศาจ บังอาจแปลงเป็นนางสาวสรรค์
วานให้วาดรูปทศกัณฐ์ พอเขียนแล้วนางนั้นก็หายไป
พระรามโกรธขึ้งหึงรูปยักษ์ ว่าข้ากับทศพักตร์ยังรักใคร่
ให้พระลักษณ์อนุชาพาไป ฆ่าเสียแต่ในราตรี

เดชะความสัตย์มาช่วย หาไม่จะม้วยเป็นผี
ซึ่งข้อเจ็บแค้นแสนทวี เป็นเหตุที่จะทูลพระบาทา

ไ ๑๒ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น พระสยมบรมนาถา
ได้ฟังคดีนางสีดา กล่าวโทษพระรามถึงฆ่าพ้น
ชมพลางทางมีบัญชาถาม ดูก่อนพระรามรังสรรค์
สีดาเขากล่าวโทษทัณฑ์ จริงเหมือนอย่างนั้นหรือฉันใด

ไ ๔ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระรามทูลผันแปรแก้ไข
อันนางสีดายาใจ ข้ารักใคร่ดังดวงชีวี
สู้ทำสงครามตามคิด เอาชีวิตไปแลกนางโฉมศรี
แต่ทำศึกอยู่สิบปี ดังหนึ่งชีวีจะวายชนม์
ทั้งพี่ทั้งน้องต้องสาตรา ยิ่งมิว่าจะวอดวายหลายหน
ถ้านกแหนงแคลงในฤทธิ์ จะสู้ทนทำสงครามตามไป
ถึงเมื่อดุยไฟก็ได้ห้าม นางกลัวความว่าเขาจะสงสัย
ขอพิสูจน์ให้ยศปรากฏไว้ จริงหรือไม่อย่างนั้นนางสีดา
ที่ข้อซึ่งว่าหึงรูปยักษ์ ให้พระลักษณ์ลงโทษโทษา
ความนี้สุดแต่จะเมตตา ด้วยว่าคลั่งคลุ้มกลุ้มฤทัย
เห็นรูปปัจจามิตรคิดหุนหัน ให้ฆ่าพ้นโฉมยงเพราะหลงใหล
เป็นความสัตย์ความจริงทุกสิ่งไป จงทราบใต้เบื้องบาทบทมาลย์

ไ ๑๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น พระศุลีมีราชบรรหาร
อันถ้อยคำสีดายุพาพาด กับพระอวตารให้การมา
ครั้นพินิจพิเคราะห์ดูพูมความ ข้างพระรามนั้นผิดอยู่หนักหนา
ซึ่งข้อฆ่าพันกัลยา ควรที่สีดาจะน้อยใจ
แต่เธอคลั่งคลุ้มกลุ้มจิต จะยกโทษถึงอุกฤษฎ์ยังไม่ได้
แล้วก็แสนเสนหาอาลัย มิใช่จะนึกแหนงแกล้งฆ่าฟัน
ทั้งนเพราะเคราะห์กรรมจำเบื่น จึงเกิดเข็ญเคืองขุ่นหุนหัน
ทั้งสองเจ้าเรารักเสมอกัน จะผ่อนผันเกลี่ยไกล่เลี่ยให้ดี
พระรามผิดทุกสิ่งก็จริงอยู่ สีดาเอ่ยเอ็นดูอย่าจู้จี้
จะมาทำอางขนางอยู่อย่างนี้ เราขอโทษเลี่ยที่เกิดสีดา

๑๐ คำ

◎ เมื่อนั้น นวลนางสีดาเสนหา
จึงทูลว่าซึ่งพระองค์ตรัสมา ด้วยทรงพระเมตตาปรานี
ที่เจ็บใจมิใช่แต่เท่านั้น จะรำพันให้ทราบบทศรี
เมื่อให้สังหารผลาญชีวี ข้านี้ไม่ม้วยมอดรอดไป
เดชะบุญพอพบพระลักษมา เธอจัดแจงศาลาให้อาศัย
จึงได้คลอดบุตรสุดสายใจ จนจำเริญวัยได้เจ็ดปี
พระรามให้ไปจับตัวกุมาร มาจองจำทำประจานในกรุงศรี
แล้วจะเข่นฆ่าราคี หากหนีมาได้จึงไม่ตาย
ที่ทำแค้นเบื่นแสนสุดคิด ยังเจ็บจิตข้าอยู่ไม่รู้หาย

จะทูลให้สิ้นเรื่องก็เครื่องอาย หยาบคายสุดแค้นแสนทวี

ไ ๑๐ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น พระรามทรงสวัสดิรักษ์
จึงตอบไปพลันทันที ไม่พอที่จะกล่าวโทษทัณฑ์
เมื่อกุมารทั้งสองดองศิลป์ แผ่นดินสะเทือนเลื่อนลั่น
คิดว่าพวกยักษ์มารชาญฉกรรจ์ จึงให้ยกพลขันธ์ไปจับมา
พี่จองจำทำโทษเพราะไม่แจ้ง ใช่จะแกล้งฆ่าองค์โอรสา
ต่อถามไถ่ได้รู้ว่าถูกยา ก็ตามไปวอนว่าถึงกุฎี
พี่ได้งอนง้อขอโทษเจ้า จริงหรือไม่เล่านางโฉมศรี
ต่อหน้าอนุชาทั้งสามนี้ พระมุนีขอความแก่ทรามวัย
ข้อนั้นสิเร็จกันแล้ว ข้างน้องแก้วก็สิ้นสงสัย
จึงได้ถูกยาพาไป อยู่ในอยุธยาธานี
ควรหรือรอยกโทษทัณฑ์ มารำพันเติมต่อไม่พอที
เป็นความสัตย์ทุกสิ่งจริงอย่างนี้ ขอพระศุลีจงเมตตา

ไ ๑๒ คำ ไ

๏ เมื่อนั้น พระสยมภูวนาถนาถา
ฟังความพระรามกับสีดา นิ่งนึกตรึกตราแล้วตรัสไป
เหตุด้วยไม่ดำริตริตรอง ทั้งสองจึงได้ขัดอัชฌาสัย
จะพลอยให้เทวาสุราลัย ร้อนใจไปทั่วชาตรี
คิดเห็นเป็นน่ารำคาญ สังสารเศร้าหมองทั้งสองศรี
ซึ่งเราให้หามาทั้งนี้ หวังจะใคร่ให้ดีเสียด้วยกัน

จะได้ช่วยดับเข็ญให้เย็นยุค เสวยสุขอยู่ในไอศวรรย์
สิ้นเคราะห์เสียเถิดแต่เท่านั้น จงอดอ่อนผ่อนผันกันสองรา
แล้วดำรัสตรัสความถามเทเวศร์ อมเรศทุกองค์จงปรึกษา
ที่ข้อความพระรามกับสีดา เทวาจะเห็นเป็นอย่างไร

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ฝ่ายฝูงอินทร์พรหมบังคมไหว้
ปรึกษาพร้อมกันทันใด จึ่งกราบทูลไปทันที
พระรามก็นารายณ์สุริย์วงศ์ สีดาก็องค์พระลักษมี
อวตารไปผลาญไพรี เป็นที่พักพึ่งทั้งโลกา
ซึ่งจะมาเคืองขัดตัดรอน นานไปจะร้อนทุกแหล่งหล้า
สุรารักษ์นักสิทธิ์วิทยา เบื้องหน้าจะได้พึ่งผู้ใด
ควรให้สองกษัตริย์ผ่อนผัน คืนดีด้วยกันจึ่งจะได้
อันเหล่าเทวาสุราลัย เห็นพร้อมยอมใจกันอย่างนี้

ฯ ๘ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระปิ่นภพลบโลกทั้งสี่
ได้ฟังเทวาพาที จึ่งมีพระราชบัญชา
บัดนี้ฝูงเทพเทวัญ พร้อมกันตริตรึกปรึกษา
ให้สองศรีดีกันอย่าฉันทา ถึงตัวข้าก็เห็นด้วยเช่นนั้น
ฝ่ายข้างสีดายุพาพาล จงคิดอ่านอดอ่อนผ่อนผัน
ไม่ควรจะเริศร้างหมางกัน ทั้งลูกเต้าเจ้านั้นยังรุงรัง
เราว่าไว้ให้ดีโดยเห็น พระรามอย่าเป็นเช่นหนหลัง

ชอบผิดจงระงับยับยั้ง อดกลั้นกันมั่งจึงจะดี

๗ ๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงสังวัดรัศมี
ชื่นชมสมถวิลยินดี ก้มกราบพระศุลีแล้วทูลไป
ซึ่งบัญชาปรานีให้ดีกัน พระคุณนั้นหามิได้เปรียบไม่
อันนางสีดายาใจ ข้ารักใคร่ดังดวงชีวา
ที่นิ่มให้เยาวมาลย์ รำคาญขัดเคืองไปเบื้องหน้า
เป็นถ้อยคำมั่นที่สัญญา ต่อหน้าสุราลักษ์มัฆวาน

๗ ๖ คำ ๗ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระศุลีมีราชบรรหาร
ดูก่อนสีดายุพาพาด พระองค์การก็ได้ให้ทานบน
เจ้าจงเคลื่อนคลายหายโกรธ ยกโทษผัวรักไว้ศักหน
เหมือนเห็นแก่เทวดาทั้งสากล จะได้พ้นทุกข์ร้อนรำคาญใจ
ได้พรากพลัดภัสดามาช้านาน จะแต่งการอุภิเษกเสียใหม่
ให้นักสิทธิ์เทวาสุราลัย รู้ทั่วทั้งไตรโลกา
ว่าพลางทางสั่งจิตคุราช จงไปเที่ยวประกาศทุกทิศา
บอกคนธรรพ์นักสิทธ์วิทยา ว่าเราให้หามาบัดนี้

๗ ๔ คำ ๗

๏ บัดนั้น จิตคุราชรับสั่งใส่เกศี
ถวายบังคมคัลอัญชลี สำแดงอิทธิฤทธิ์เหาะไป

๗ ๒ คำ๗ กลม

๏ เที่ยวร้องป่าวเหล่าพวกพระดาบส ทุกไพรวันบรรพตที่อาศัย
วิชาธรคนธรรพ์ทั้งนั้นไซร้ ก็บอกให้แจ้งความตามคดี

๗ ๒ คำ ๗ เจรจา

๏ บัดนั้น เหล่าพวกคณะพระฤๅษี
แจ้งว่านางดีดานารี จะคืนดีด้วยองค์พระทรงธรรม์
ต่างคนตบมือหัวเราะร่า แต้วห่มดองครองผ้าขมีขมัน
ถือไม้เท้าพัดขนนกงกัน รีบไปให้ทันเวลา

๗ ๔ คำ ๗

๏ บัดนั้น วิชาธรคนธรรพ์ถ้วนหน้า
จัดแจงแต่งองค์ยอดงาร์ ต่างมาที่อยู่พระศุดี

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงถวายบังคม พระสยมภูวนาถเรืองศรี
อันพวกคณะพระมุนี ก็นั่งอยู่ตามที่อันดับกัน

๗ ๒ คำ ๗ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระอิศวรบรมรังสรรค์
เห็นนักสิทธ์วิทยาคนธรรพ์ มาพร้อมทั้งเทวัญจันทร์
จึงกล่าวรสพจนาถสุนทร ดูก่อนท่านท้าวโกสีย์
จงเร่งแต่งการกิจพิธี ในที่วิมานแก้วแพรวพรรณ

๗ ๔ คำ ๗

◎ เมื่อนั้น สหัสสนัยน์ไตรตรึงษาสวรรค์
รับสั่งเจ้าโลกาพาเทวัญ มาช่วยกันรื้อรัดจัดการ

ไ ๒ คำ ไ

ร่าย ◎ ตั้งแท่นที่นั่งบัลลังก์รัตน์ ปักมหาเศวตฉัตรฉายฉาน
โชมพัสตรดัดดาดเพดาน ห้อยพวงแก้วประพาพพรรณราย
กดศังข์ตั้งเรียงเคียงคั่น ม่านสุวรรณวงรูดวิสูตรสาย
เบื้องขวาบายศรีแก้วแพรวพราย เบื้องซ้ายบายศรีทองรองเรือง
ขันสุวรรณถายจำหลักปักแน่น พฤกะแนนนั้นใส่ใบเหลือง
น้ำทิพย์ลบต่องพระเต้าเพื่อง ครบเครื่องอภิเษกกษัตรา

ไ ๖ คำ ไ เจรจา

ยานี ◎ เมื่อนั้น พระสยมภูวนาถนาถา
จึงให้พระจักรีกับสี่ดา ไปสรงทิพย์คงคาวารี

ไ ๒ คำ ไ

◎ เมื่อนั้น องค์พระหริรักษ์เรืองศรี
ทั้งโฉมยงองค์อัครเทวี จรลีไปสรงคงคา
มัฆวานเชิญพานภูษาทรง ถวายพระหริวงศ์นาถา
บรรดาเหล่าสาวสุรางค์นางพ้า ถวายเครื่องทรงสี่ดายาใจ

ไ ๔ คำ ไ

ชมตลาด ◎ สองกษัตริย์สรงสนานสำราญกาย น้ำสุหร่ายซ่านเซ็นเย็นใส
ทรงสุคนธ์ปนทองฉูบได้ น้ำดอกไม้กลิ่นตระหลบบรบองค์
พระสอดใส่สนับเพลาเชิงกระหนก ภูษายกไว้วางหางหงส์

นางนุ่งผ้าจักกลีบจีบประจง　　สไบทรงรัดทองรองซับ
พระสอดใส่ฉลององค์โอภาส　　เจียระบาดดาดปักเดือมสลับ
อัครราชกาดเข็มขัดบานพับ　　สร้อยนวมสวมทับซับซ้อน
พระทรงบั้นเหน่งแก้วแพรวพราย　　ทับทรวงสายห่วงห้อยสร้อยอ่อน
นางโฉมยงทรงสอดทองพระกร　　แหวนทับทิมทองร่อนเรือนครุฑ
พระสวมใส่พาหุรัดกระหวัดวง　　ขัมรงค์ปัทมราชผาดผุด
อรไทใส่รัดเกล้าชมพูนุท　　พระหริวงศ์ทรงมงกุฎแก้วมณี

ไ ๑๐ คำ ไ

ร่าย　◎ ครั้นเสร็จสี่ดาศยาดรา　　กับนวลนางสี่ดามารศรี
พร้อมฝูงเทวัญจันทรี　　มาเฝ้าเจ้าศรีโลกา

ไ ๒ คำ ไ เสมอ

◎ เมื่อนั้น　　พระอิศวรเกษมสันต์หรรษา
จึงพาพระจักรีกับสี่ดา　　เสด็จมาวิมานแก้วแพรวพรรณ

ไ ๒ คำ ไ เพลงช้า

◎ ให้กษัตริย์สองพระองค์ทรงนั่ง　　บนบัลลังก์พรรณรายฉายฉัน
เหล่าพวกคณะพระนักธรรม์　　ก็สวดชื่นพร้อมกันทันใด

ไ ๒ คำ ไ เจรจา

◎ เมื่อนั้น　　อำมรินทร์ยินดีจะมีไหน
จึงจุดเทียนแว่นแก้วแววไว　　ส่งให้บรมพรหมา

ไ ๒ คำ ไ

สระบุไหร่ ◎ เวียนเอยเวียนเทียน ให้เวียนแต่ซ้ายไปขวา
ฝูงเทพเทวัญจันทรา กับนางฟ้ารับส่งเบื้นวงไป
เหล่าพวกดุริยางคดนตรี ก็องมื่นนันหวั่นไหว
เสียงประโคมโห่ร้องก้องภพไตร ที่ในไกรลาส์ศรี

๔ คำ ๗ มหาชัย

ร่าย ◎ ครั้นเจ็ดรอบชอบโชคให้โบกควัน กระแจะจันท์จุณเจิมเฉิดมศรี
ต่างอำนวยพวยพรสวัสดิ์ แก่พระจักริ์กับสีดา

๒ คำ ๗

พระทอง ◎ เมื่อนั้น ฝ่ายฝูงเทพไทถ้วนหน้า
ทั้งนางอัปสรสวรรค์กัลยา ยินดีปรีดาเบิ่นสุดคิด
จึ่งชวนกันจับระบำรำกวาย เยื้องกรายงามงอนอ่อนจริต
รำเริงเคียงเข้าไปใกล้ชิด ทอดสนิทติดพันกัลยา
แล้วต่างวงเวียนเปลี่ยนซ้าย ร่ายต่างวงเวียนเปลี่ยนขวา
เดียวดอยดอดเคล้าเข้ามา กั้นกางขวางหน้านางไว้
หลีกเลี่ยวเกี่ยวพันหันเหียน แทรกเปลี่ยนไปมาคว้าไขว่
เหน็บแนมแกมกลปนไป เลี่ยวไล่สัพยอกหยอกนาง
ซ้อนจังหวะประเท้าเคล่าคล่อง เดียวดอดสอดคล้องไปตามหว่าง
วงเวียนเหียนหันกั้นกาง ทำที่ให้ห่างกัลยา
ฉวยฉุดนุชนางข้างซ้าย แล้วย้ายยุดนางข้างขวา
ตลบหลังลดเดียวดงมา เทวัญกัลยาคำราญใจ

๑๒ คำ ๗

เบ้าหลุด ◎ เมื่อนั้น นางเทพอัปสรศรีใส
รำต่อเทวาสุราลัย ท่วงทีหนึ่งไล่พอได้กัน
เทพบุตรฉุดฉวยชายสไบ นางผลักกรอ้อนให้แล้วผินผัน
หลีกหลบลดเลี้ยวเกี่ยวพัน เกี่ยวกันด้วยกลมารยา
ครั้นเทเวศร์วงเวียนเปลี่ยนซ้าย สาวสวรรค์ผันย้ายข้างขวา
ยิ้มพรายชายชำเลืองดูเทวา ครั้นสบตาม่อยเมียงเอียงอาย
แล้วทวนทบตลบหลีกเลี่ยง เคล้าคลอรอเรียงเมียงม่าย
หันเหียนเปลี่ยนแทรกมาข้างซ้าย แล้วย้ายมาขวาทำท่าทาง
ครั้นเทพเทวัญกระชั้นไล่ นางชม้อยถอยไปเลี่ยให้ห่าง
เวียนระวันหันวงอยู่ตรงกลาง ฝูงนางนารีก็ปรีดา

๑๐ คำ

สระบุไหร่ ◎ เมื่อนั้น ฝ่ายฝูงเทพไทถวนหน้า
รำเรียงเคียงคั่นกัดยา เลี้ยวไล่ไขว่คว้าเป็นแยบคาย
เทพบุตรหยุดยืนจับระบำ นางพ้าพ้อนรำทำถวาย
ทอดกรอ่อนระทวยกรีดกราย แล้วคืนวงเยื้องกรายเป็นโคมเวียน
ฉวยฉุดยุดกรอัปสรสวรรค์ นางสะบัดบิดผันหันเหียน
เหน็บแนมแกมกดแนบเนียน หลีกลัดผลัดเปลี่ยนไปมา
แล้วตลบทบทำเป็นถ่องแถว ครั้นแล้วรำเคล้าเข้าหา
ร่ายเรียงเคียงคมประสมตา กั้นกางขวางหน้านางไว้
ลัพยอกหยอกเย้าแย้มสรวล นางผลักพลิกหยิกข่วนค้อนให้

ถอยหลังรั้งรอล่อไป　　เทพไทสุขเกษมเปรมปรีดิ์

ฯ ๑๐ คำ ฯ

ปะวะหลิ่ม ◎ เมื่อนั้น　　นางเทพธิดามารศรี
กรายกรอ่อนระทวยทั้งอินทรีย์　　ดังกินรีรำฟ้อนร่อนรา
แล้วตีวงลดเลี้ยวเกี้ยวกล　　ประสานแทรกสับสนซ้ายขวา
เลี้ยวลัดกระหวัดเวียนมา　　เกษมสุขทุกหน้าสุราลัย
เทวัญกระชั้นชิดฉุดกร　　นางอายเอียงเมียงค้อนแล้วผลักไส
หลีกลัดปัดป้องว่องไว　　ชักสไบเบี่ยงบิดบีดบัง
ทำทอดกรงอนงามกิริยา　　เทวาประดิพัทธ์ประหวัดหวัง
หันตลบเลี้ยวล่อรอรั้ง　　เมียงชม้อยคอยระวังท่วงที
ครั้นเทพเทวัญกั้นกาง　　ฝูงนางสาวสวรรค์ก็ผันหนี
สัพยอกหยอกหยิกซิกซี้　　ถ้อยทีรื่นเริงบันเทิงใจ

ฯ ๑๐ คำ ฯ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น　　พระศุลีตรีภพเป็นใหญ่
ครั้นอภิเษกเสร็จพลันทันใด　　จึ่งตรัสไปแก่สองกษัตรา
เจ้าจงคงคืนพระนคร　　ให้ถาวรเป็นสุขไปเบื้องหน้า
จะเป็นที่พำนักพึ่งพา　　แก่สุริย์วงศ์พงศาสืบไป

ฯ ๔ คำ ฯ

◎ เมื่อนั้น　　สองกษัตราอัชฌาสัย
คำนับรับพรทันใด　　ด้วยใจยินดีปรีดา
จึ่งกราบทูลไปดังใจจง　　ซึ่งพระองค์โปรดเกล้าเกศา

ทั้งนี้เพราะทรงพระเมตตา พระคุณล้ำเลิศพ้นสุราลัย
แด่ชาวอนุชาทั้งสามองค์ ประณตบทบงสุ์บังคมไหว้
ดาพระอิศราคลาไคล เทพไทแห่ห้อมล้อมมา

๑๖ คำ ๑ เสมอ

◎ พระหริวงศ์องค์สี่ดาดาวัณย์ จึ่งร่วมบัลลังก์ราชรถา
ทั้งสามสมเด็จอนุชา ทรงมหาราชรถบทจร
อันเหล่าฝูงเทพเทวัญ แหแหนแน่นนันมาสดอน
พรั่งพร้อมท้าวพระยาวานร กลับไปนครอยุธยา

๑๔ คำ ๑ เชิด

บ่อเกิดรามเกียรติ์

ของ

สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทร

มหาวชิราวุธ

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบรมรูป
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖

คำนำของกรมศิลปากร

เรื่องบ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์ ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖ ที่ได้พิมพ์อยู่ในเล่มนี้ เป็นหนังสือที่ให้ความรู้เป็นอันมากแก่นักศึกษาวรรณคดีพากย์สังสกฤต ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในวรรณคดีของเรา ที่นักศึกษาวรรณคดีได้รับความรู้ต่าง ๆ ออกไปกว้างขวาง ก็อด้วยอำนาจพระบรมราชาธิบายเรื่องบ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์นี้นับว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันล้นพ้น ซึ่งผู้ใฝ่ใจในเรื่องหนังสือชั้นวรรณคดีจะลืมเสียมิได้เลย พระราชนิพนธ์บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์ ได้เคยพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ มาถึงบัดนี้จึงเป็นหนังสือหาฉบับได้ยาก ด้วยเป็นเวลาล่วงมาร่วม ๖๗ ปีแล้ว ได้มีนักศึกษาวรรณคดีมาปรารภอยู่บ่อย ๆ ว่าทำไมกรมศิลปากร จึงไม่ขอพระบรมราชานุญาตเพื่อจัดพิมพ์หนังสือเรื่องนี้ขึ้นใหม่ให้แพร่หลาย สำหรับนักศึกษาจะได้ใช้เป็นคู่มือ

บรรดาเรื่องวรรณคดีของเรา รามเกียรติ์เป็นหนังสือเรื่องหนึ่งซึ่งรู้จักกันแพร่หลาย บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์มาจากคัมภีร์รามายณะภาษาสังสกฤต มีเรื่องเป็นมาอย่างไรแจ้งอยู่ในพระราช

นิพนธ์นั้นแล้ว คัมภีร์รามายณะถ้าว่าในหมู่ประชาชนชาวฮินดู ก็เป็นหนังสือสำคัญในลัทธิศาสนา และเป็นเรื่องจับใจของเขา เหตุที่พวกชาวฮินดูนิยมนับถือคัมภีร์รามายณะ มีหลายประการ เป็นต้นว่า

(๑) "คัมภีร์รามายณะมีคุณวิเศษต่าง ๆ ใครได้ฟังแล้วก็ล้างบาปได้ และปรารถนาสิ่งใดก็จะได้สมปรารถนา จะเจริญอายุวรรณ สุข พล และเมื่อตะโกนนี้ไปแล้ว ก็จะได้ไปสู่พรหมโลกมีกำหนดว่า รามายณะนี้ ให้ใช้พิธีสวดศราทธพรต เพื่อล้างบาปผู้ตาย ผู้ใดอ่านแม้แต่โศลกเดียว ถ้าไม่มีลูกก็จะได้ลูก ถ้าไม่มีทรัพย์ก็จะได้ทรัพย์ และพ้นบาปกรรมบรรดาที่ได้ทำมาแล้วทุก ๆ วัน ผู้ได้อ่านนั้นจะมีอายุยืนเป็นที่นับถือในโลกนี้และโลกหน้าตลอดถึงลูกหลาน ผู้ใดอ่านในเวลาเช้าก็ดีเย็นก็ดี จะหาความเหน็ดเหนื่อยมิได้" (พระราชนิพนธ์บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์)

(๒) ประชาชนพวกฮินดู นับถือพระรามซึ่งเป็นนายกหรือนายโรงของเรื่องเพียงว่าเป็นวีรบุรุษและเป็นมหากษัตริย์ครองอโยธยาเท่านั้นหามิได้ ยังยกย่องว่าคือพระองค์พระวิษณุนารายณ์เป็นเจ้าอวตารลงมาปราบอธรรม ได้แก่พวกรากษส มีท้าวราพณาสูร

เป็นหัวหน้า เพื่อถนอมโลกไว้ให้บังเกิดความร่มเย็นเป็นสันติสุข แก่ทวยเทพและมนุษยนิกร พระรามจึงเป็นผู้มีอุปการคุณใหญ่หลวง และเป็นสหายของผู้ได้ทุกข์ แม้ผู้ตายไปแล้ว ตามประเพณีลัทธิแห่งพวกฮินดู มักนำศพไปเผาเสียที่ริมฝั่งแม่น้ำ ถ้าเป็นฝั่งแม่คงคายิ่งประสิทธินัก ผู้ตามศพต้องต้องพร่ำบ่นว่า "ราม ราม สัตยราม" หรือ "นาม ราม สัตย์ ไหน!" (พระนามแห่งพระรามเท่านั้นที่แท้จริง!) ตลอดทางที่นำศพไป เพื่อผู้ตายจะได้รับส่วนบุญไปสู่สุคติ (เทียบคติที่พระภิกษุพร่ำบ่นพระอภิธรรมนำศพ) ทั้งนี้เพราะเชื่ออย่างแน่นแฟ้นว่า พระรามเมื่อทรงพระชนม์อยู่ สามารถช่วยผู้ตายไปแล้วให้พ้นทุคติได้ ทั้งมีเมตตากรุณา ปกปักรักษาไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ให้ได้รับความร่มเย็นตลอดไปด้วย ชาวบ้านร้านตลาด จะนับสิ่งของขายให้แก่ผู้ซื้อ เวลานับ ก็จะนับว่า หนึ่ง ราม สองราม สามราม ฯลฯ เรื่อยไป เพียงกล่าวรามได้สี่ครั้ง ก็พอจะทำให้เกิดความซาบซึ้งขึ้นในใจผู้ออกชื่อพระนามให้ สบายใจคือว่าพ้นบาป ผู้หญิงเมื่อได้ยินฟ้าผ่าฟ้าร้อง ตกใจก็จะร้องอุทานว่า "สีตาราม" (เทียบ "คุณพระช่วย" ของเรา) ในที่สุดยังกล่าวยืนยันกันว่า พระรามได้พาชาวอโยธยาทั้งหมดไปสู่สวรรค์ชั้นพรหมโลกทั้งเป็น

๓ พรรณาถึงจริยาวัตรแห่งพระราม เป็นแบบฉบับความดี ความงามเลิศทุกประการ อันสาธุชนควรถือเป็นเยี่ยงอย่าง เพราะมีความประพฤติในฐานะที่อวตารมาเป็นมนุษย์ หาตำหนิด่างพร้อยมิได้เลย เป็นโอรสที่ซื่อสัตย์กตัญญูกตเวทีในพระราชบิดา มีเมตตาปรานีในญาติพี่น้องชอบด้วยทำนองคลองธรรม เป็นสามีที่ซื่อตรงปลงความรักใคร่ภริยาจริง ๆ ทั้งสมเป็นกษัตริย์ชาตินักรบที่แกล้วกล้าสามารถแท้

ส่วนสีดานั้นเล่า เป็นตัวอย่างกุลสตรีที่บริบูรณ์ด้วยลักษณะกัลยาณี ซื่อตรงมั่นคงเฉพาะพระสามี กิริยาวาจาแช่มช้อยอดทนต่อความลำบากตรากตรำ ส่วนผู้อื่นที่ไม่เลื่องชื่อในเรื่องราว เช่น พระลักษมณ์ พระภรต พระศัตรุฆน์ก็เป็นภาดาที่เคารพรักภักดีในพระรามตามกุลจรรยา พิภีษณ์ (พิเภก) ยั่งยืนอยู่ในธรรมาธิปไตย สู้สละญาติวงศ์เสียได้ เพื่อเห็นแก่ธรรมเป็นที่ตั้ง

เพราะฉะนั้น ถ้าพูดตามความคิดเห็นแห่งพวกฮินดูทั่วไป รามายณะเป็นเรื่องที่มีเสน่ห์แรง เป็นที่นิยมนับถือแห่งประชาชนอินเดียมาตราบเท่าทุกวันนี้ จนมีการแสดงเรื่องพระรามเป็นงาน

เทศกาลประจำปีในภาคเหนือของอินเดีย จับแต่ทศกัณฐ์ลักสีดา จนทศกัณฐ์ล้มเรียกว่า รามลีลา ตกในเดือนตุลาคม ซึ่งกำหนดเป็นอภิลักขิตสมัยที่ทศกัณฐ์ล้ม พิธีนี้การสร้างรูปทศกัณฐ์แล้วนำไปเผา ในอินเดียภาคใต้มีการแสดงเรื่องพระรามเหมือนกัน เรียกว่า กถักกะพิ และวันพระรามประสูติ ซึ่งตกอยู่ในราวเดือนเมษายน ก็มีพิธีสมโภชด้วยเรียกว่า รามนวมี

เมื่อคัมภีร์รามายณะเป็นเรื่องที่นิยมชมชื่นของชาวอินเดีย ดังนั้นจึงได้มีหนังสือวรรณคดีพากย์สังสกฤตที่เนื่องจากเรื่องรามายณะขึ้นมากมาย เช่น

ราโมปาขยาน เป็นเรื่องเกร็ดว่าด้วยเรื่องพระราม มีอยู่ในวันบรรพแห่งคัมภีร์มหาภารต

เรื่องพระรามในคัมภีร์ปุราณ เช่น วิษณุปุราณ อัคนีปุราณ ปัทมปุราณ สกันทปุราณ พรหมาณฑปุราณ กรุฑปุราณ พรหมไววรรตปุราณ อัธยาตมรามายณะ โยควาสิษฐรามายณะ และอัทภุตรามายณะ เป็นต้น

หนังสือเหล่านี้ บางเรื่องมีข้อความแตกต่างกัน แต่ความสำคัญอยู่ที่นำเอาหลักลัทธิศาสนาและข้อธรรมะ ธรรม อย่างสูง มารวม

กล่าวไว้มาก นี้คงเป็นอีกเหตุหนึ่งที่ทำให้เป็นที่นิยมกัน

ยังมีรามายณะอีกพวกหนึ่ง ซึ่งกวีชักเอาไปประพันธ์เป็นกาพย์สำหรับเล่นละครเล่นหนัง เพื่อเจริญศรัทธาของผู้ฟังผู้ดูในลัทธิศาสนาของเขา เช่น

เรื่องมหาวีรจริต และอุตตรรามจริต ของกวีภวภูติ หนุมานนาฏกะ หรือมหานาฏกะ ของกวีทาโมทรมิศร อนรรฆราฆวะ หรือ มุรารินาฏกะ ของกวีมุทรารินิศร พาลรามายณะ ของกวีราชเศขร ประสันนราฆวะ ของกวีชัยเทพ ชานกิปริณัย ของกวีรามภัทรพักษิต ทูตางคทหรือเรื่ององคทต่อสาร (ใช้สำหรับเล่นหนัง) อภิเศกนาฏกะ ประติมานาฏกะ แลอนุมัตตราฆวะ ของภาสกวี อัทภุตทรรปณ ของกวีมหาเทพรามวิชัย และรามจริตของยุวราช อภิรามมณี ของกวีสุนทรมิศร หงส์สันเทศ ของกวีเวทานตเทศิก กุนทมาลา ของกวีทิญนาค ชานกิหรณ ของกวีกุมารทาส

ที่แต่งเป็นร้อยแก้วปนกาพย์ เป็นอย่างร่ายยาวปนฉันท์เรียกว่า กาพย์จัมปูก็มี เช่น รามายณจัมปู ของท้าววิทรรภราช รามจันทรจัมปู ของกวีจันทร และรามายณจัมปูของภาสกี

เรื่องเหล่านี้ ด้วนแต่งในภาษาสังสกฤต ส่วนที่แต่งเป็นภาษาถิ่นในอินเดียก็มีอยู่มาก ที่ขึ้นชื่อลือนามคือรามายณะภาษา

ฮินดีฉบับของกวีตุลสิทาส ได้มีพระบรมราชาธิบายไว้ในพระราชนิพนธ์บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์นั้นแล้ว นอกนี้ยังมีเรื่องทศรถชาดกในภาษาบาลี เรื่องรามายณะในภาษาอรรธมาคธี ของพวกนับถือลัทธิศาสนาชินะ ในแคว้นองคราษฎร์ (เบงคอล) ก็มีรามายณะภาษาเบงคาลีอยู่มากฉบับ เช่นฉบับของกวีเกียรติวาส จันทราวดี กวีหญิง กวีจันทร กวีระฆุนันทน์โคสวามิ กวีศัษฐฐีวร กวีคงคาทาส เป็นต้น รามายณะภาษากาศมิรีแห่งแคว้นกัศมีรมีอยู่ฉบับหนึ่งชื่อรามาวตารจริตขนงกวีทิวาณประกาศภัฏฏ มีเรื่องคล้ายกับรามเกียรติ์อยู่หลายตอน ทางภาคใต้ของอินเดียซึ่งเป็นที่อยู่ของชนชาติฑราวิท ก็มีคัมภีร์รามายณะในภาษาต่าง ๆ ของภาคนั้นอยู่มากฉบับ

โดยเหตุที่ชาวอินเดียได้พากันมาเผยแผ่อารยธรรม มีลัทธิศาสนาเป็นต้น ยังแผ่นดินที่อยู่ถัดอินเดียออกมาทางตะวันออก มีประเทศต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีนและประเทศอินโดเนเซีย มีชวามลายู เป็นต้น เรื่องรามายณะและเรื่องที่เนื่องมาจากรามายณะดั่งกล่าวมาข้างต้น ก็มาปรากฏอยู่แพร่หลายในดินแดนแถบนี้ ลางประเทศในชวา มลายู ก็มีเรื่องรามายณะอยู่หลายฉบับ ล้วนมีข้อความแตกต่างกันทั้งนั้น ในประเทศพม่าและประเทศกัมพูชา

ก็มี ที่กลายเป็นชาดกไปก็มี เช่น พระรามชาดก แม้ประเทศญวน ก็มีเรื่องรามายณะเหมือนกัน แต่รูปร่างหน้าตาเรื่องรามายณะของญวนกลายจากฉบับเดิมไปไกล

เรื่องต่าง ๆ ที่เนื่องมาจากคัมภีร์รามายณะของประเทศที่อยู่ถัดอินเดียมาทางตะวันออก มีพลความของเรื่องตรงกับรามายณะฉบับเดิมน้อยเต็มที่ และทั้งในระหว่างกันเอง ก็เป็นต่าง ๆ กัน เพราะฉะนั้นหนังสือเหล่านี้ และรวมทั้งรามเกียรติ์ของเราด้วยจึงมีคุณค่าในทางศึกษาประวัติศาสตร์ และโบราณคดีให้เห็นการติดต่อ และแนวทางเดินของอารยธรรมหรือวัฒนธรรมของอินเดีย ครั้งโบราณได้ผ่านเข้ามาอย่างไร ได้อีกทางหนึ่ง

กรมศิลปากร

๓ มกราคม ๒๔๙๐

พระราชนิพนธ์คำนำ

ในงานทำบุญพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ณ วันที่ ๑๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๕๖ ข้าพเจ้าได้จัดการให้พิมพ์หนังสือรามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ และมีความปรารภอย่างไรมีข้อความแจ้งอยู่ในคำนำที่หน้าหนังสือนั้นแล้ว

ข้าพเจ้ามาคำนึงดูถึงเรื่องรามเกียรติ์ อันเป็นเรื่องราวสำคัญที่ชาวไทยเรารู้จักกันดีอย่างซึมซาบก็จริงอยู่ แต่มีน้อยตัวนักที่จะทราบว่ามีมูลมาจากไหน ข้าพเจ้าเองก็ได้เคยรู้สึกเช่นนี้มาแล้วแต่ก่อน ๆ จึงได้ตั้งใจเที่ยวค้นคว้าหาความรู้ในเรื่องนี้ ตั้งความพยายามมาแล้วหลายปีกว่าจะหาหนังสือได้เท่าที่พอใจ และต่อมาก็ค่อย ๆ อ่านไปดูไปตามแต่จะมีเวลาว่าง มาจนบัดนี้รู้สึกว่าได้ความรู้พอที่จะขยายให้พวกนักเลงหนังสือด้วยกันฟังบ้างแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้แต่งข้อความเหล่านี้ รวบรวมพิมพ์เป็นหนังสือขึ้น เรียกว่า "บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์" สำหรับแจกไปพร้อมกับหนังสือพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ ซึ่งข้าพเจ้าได้ให้จัดการพิมพ์ขึ้นใหม่ หวังใจว่าผู้ที่ได้รับไปจะได้ใช้เป็นประโยชน์ในทางเปรียบเทียบและสอบทานกับข้อความที่มีอยู่ ไม่เฉพาะแต่ในรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ทั้งจะใช้อ่านเทียบกับฉบับพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ ซึ่งมีพิมพ์แพร่หลายอยู่แล้วนั้นด้วย

จริงอยู่หนังสือ "บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์" นี้ คงจะเป็นของสนุกสำหรับนักเลงหนังสือและโบราณคดีนั้นแลเป็นอาทิ แต่ข้าพเจ้าหวังว่าถึงแม้ผู้อ่านทั่ว ๆ ไปก็จะอ่านสนุกได้บ้าง และหวังว่าจะเป็นทางบำรุงความรู้บ้าง ไม่มากก็น้อย ซึ่งถ้าเป็นไปได้ดังนั้นแล้วข้าพเจ้าก็จะยินดีหาน้อยไม่

อ่างศิลา วันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๕๖

บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์

ประวัติพระราม

พระรามเป็นโอรสที่ ๓ แห่งท้าวทศรถ กษัตริย์สุริยวงศ์ผู้ครองนครศรีอโยธยา แคว้นโกศล พราหมณ์นิยมว่าพระรามเป็นพระนารายณ์อวตารปางที่ ๗ และได้กำเนิดในไตรดายุค คือยุคที่ ๒ แห่งโลกนี้ พระมารดาพระรามมีนามว่านางเกาศัลยา (ซึ่งในรามเกียรติ์ของเราเรียกว่า "เกาสุริยา") มีอนุชา ๓ องค์ คือ พระภรต โอรสนางไกเกยี (ซึ่งในรามเกียรติ์ของเราเรียกว่า "ไกยเกษี") (พระลักษมณ์และพระศัตรุฆน์โอรสนางสุมิตรา(ซึ่งในรามเกียรติ์ของเราเรียกว่า "สมุทร") พระรามได้มเหสีคือนางสีดาเป็นบุตรีท้าวศีรธวัช ซึ่งมักเรียกว่าท้าวชนก ผู้เป็นกษัตริย์สุริยวงศ์ครองนครมิถิลา แคว้นวิเทห พระรามมีพระโอรส ๒ องค์ คือ พระกุศกับพระลพ พระรามได้ไปปราบท้าวราพณาสูรผู้ครองนครลงกาแล้วกลับมาทรงราชย์ในพระนครศรีอโยธยา ครั้นเมื่อพระรามจะสิ้นพระชนม์ ได้แบ่งแคว้นโกศลเป็น ๒ ภาค ให้พระกุศโอรสใหญ่ครองโกศล ตั้งนครหลวงชื่อกุศะสถลีหรือกุศาวดี พระลพครองอุตตรโกศล ตั้งนครหลวงชื่อศราวัสตี (สาวัตถี) หรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่าลพปุระ

ส่วนเรื่องราวของพระราม ที่ไทยเราได้มารวบรวมประพันธ์ขึ้นเป็นบทกลอนนั้น มีมูลที่มาจากมัธยมประเทศ ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

รามายณะฉบับสังสกฤต

หนังสือที่นับว่าเป็นคัมภีร์สำคัญ อันแสดงด้วยกิจการของพระรามนั้นปรากฏว่า "รามายณะ" ซึ่งปราชญ์นิยมกันว่าเป็นหนังสือกาพย์เก่าที่สุดในภาษาสังสกฤต ผู้รจนาเป็นพรหมฤษีผู้มีนามว่า วาลมีกิ (ซึ่งในรามเกียรติ์ของเราเรียกเพี้ยนไปว่า "วัลมีกี")

ในหนังสือรามายณะเองนั้น ไม่มีข้อความอันใดที่จะแสดงให้ปรากฏว่าแต่งขึ้นเมื่อใดแน่ แต่พวกปราชญ์ยุโรปผู้เอาใจใส่ศอบสวนพิจารณาในโบราณคดีและวรรณคดี สันนิษฐานว่าเรื่องราวจะได้ผูกขึ้นประมาณ ๒๔๐๐ ปีเศษล่วงมาแล้ว หรือราวต้นพุทธกาลของเรานั้นเอง แต่ต้องเข้าใจว่าเมื่อจับรวบรวมขึ้นเป็นรูปนั้น ได้เป็นเรื่องโบราณอยู่แล้วและจะได้แสดงกันเป็นคำนานต่อ ๆ กันมาแล้วหลายชั่วคนก่อนพุทธกาล ถึงแม้เมื่อได้รจนาเป็นกาพย์ขึ้นแล้วก็ยังคงท่องจำขึ้นใจและสวดกันต่อ ๆ มา อีก ๑๐๐ หรือ ๒๐๐ ปี จึงได้ลงเป็นตายลักษณอักษร และใช้เป็นคัมภีร์สำคัญในลัทธิไสยศาสตร์สืบมา หนังสือนี้มีเป็นหลายนิกาย แต่ที่นับว่าสำคัญมีอยู่ ๒ นิกาย คือ อุตรนิกาย ๑ องคนิกาย (คือฉบับเบงคอล) ๑

อุตตรนิกายเป็นหนังสือเก่ากว่า และมีข้อความที่เจือปนน้อยกว่าของคนิกาย

หนังสือรามายณนั้น นักปราชญ์กล่าวว่าไม่ใช่ผีปากเดียวก็อมีผู้แต่งไว้แต่เรื่องพระรามแท้ ๆ ก่อน แล้วจึงมีผู้อื่นแต่งข้อความอื่น ๆ แซกลงไปเป็นแห่ง ๆ

ตามรูปหนังสือที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ แบ่งเป็น ๖ กัณฑ์ กับมีเป็นกัณฑ์แถมอยู่ข้างท้ายอีกกัณฑ์ ๑ ข้อความในหนังสือนั้นกล่าวโดยสังเขปตามฉบับอุตตรนิกาย ดังต่อไปนี้

ที่ ๑—พาลกัณฑ์—แปลว่า "กัณฑ์เด็ก" ("พาล" คือ *เด็กผู้มีอายุระหว่าง ๑ กับ ๑๖ ปี*) เริ่มต้นมีเป็นเทือกยารัมภกถาว่าพระวาลมีกีมุนีอาราธนาพระนารทมหาฤษีให้แสดงเรื่องรามายณให้ฟัง ซึ่งมีสรุปความตามที่จะได้เล่าต่อไปโดยพิศดาร คล้าย ๆ พระราชพงศาวดารย่อของเรา เมื่อพระนารทเล่าเรื่องรามายณแล้ว และกลับไปสวรรค์แล้ว จึงกล่าวต่อไปถึงการที่พระวาลมีกีแต่งรามายณ อธิบายว่าที่ใช้ฉันท์โศลกนั้นเพราะลงไปที่ฝั่งน้ำคงคาใกล้แม่พระคงคา พะเอินพบนกกาเรียนคู่ ๑ ซึ่งมีพรานได้ยิงตัวผู้ตายลงแล้ว นางนกร้องโอดครวญ พระวาลมีกีมีความสังเวชจึงแสดงความสังเวชนั้นออกมาเป็นวาจา แล้วจึงนึกว่าถ้อยคำที่ได้กล่าวออกมานั้นดูก็เป็นคณฉันท์ใหม่แปลกกว่าฉันท์อื่น ๆ ซึ่งอาจจะใช้สำ-

หรับขับร้องได้ และโดยเหตุนี้ฉันท์นี้ได้บังเกิดขึ้นเพื่อความเศร้าใจ (โศก) จึงให้นามว่า "**โศ์ลก**" พระภรัทวาชผู้เป็นศิษย์พระวาลมีกินั้นก็เห็นชอบด้วย พระวาลมีกกลับขึ้นมาถึงอาศรม พระพรหมาผู้เป็นปรพราหมณ์และอาทิกะวี (คือกะวีที่ ๑) จึงลงมาตรัสสั่งให้พระวาลมีกรจนาเรื่องรามายณขึ้น โดยใช้ฉันท์โศ์ลกนั้น แล้วพระวาลมีกีก็เข้าฌานสมาธิเห็นเรื่องพระรามายณแต่ต้นจนปลาย (*เล่าเรื่องย่อซ้ำอีกในที่นี้*) ครั้นเมื่อเธอรจนาลงกาแล้ว พระวาลมีกีจึงได้รจนาพระรามายณแต่ต้นจนจบ รวมเป็นฉันท์ ๒๔๐๐๐ โศ์ลก (*คณโศ์ลกนี้เหมือนฉันท์อนุษฎุภมี ๔ บาท บาทละ ๘ พยางค์ หรือเขียนเป็น ๒ บาทบาทละ ๑๖ พยางค์ก็ได้ ส่วนครุลหุเป็นอย่างนี้ ๐๐๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐-๐๐ พยางค์ที่ ๖ ที่ ๗ มักเป็นครุ แต่ถ้าจะใช้เป็นลหุก็ได้ และถ้าจะเปลี่ยนเป็นลหุต้องเป็นไปด้วยกัน*) ฉันท์เหล่านั้น จัดเข้าเป็นวรรคได้ ๕๐๐ วรรครวมเป็นกัณฑ์ได้ ๖ กัณฑ์ กับมีกัณฑ์แถมอีกกัณฑ์ ๑ เมื่อพระวาลมีกรจนาสำเร็จแล้ว นึกอยู่ว่าจะได้ใครเป็นผู้สวดแสดงให้ปรากฏแก่โลก ขณะนั้นพระอินพระกุมารทั้ง ๒ อันมีนามว่าพระกุศและพระลพ แต่งองค์เป็นฤๅษีพราหมณ์มาหา พระวาลมีกีจึงสอนให้กุมารทั้ง ๒ นั้นท่องรามายณจนจำได้ และสวดเข้าทำนองได้โดยถูกต้อง เข้าเสียงกับดนตรีได้ดีแล้ว จึงให้กุมารทั้งสองไปเที่ยวสวดในที่ชุมนุมพราหมณ์ทุก ๆ แห่งไป จนเข้าไปถึงกรุงศรีอโยธยา จึงได้ไปสวดถวายพระรามทรงฟังเป็นที่สุด

[ตั้งแต่ต้นมาจนถึงตอนนี้ ผู้ชำนาญในวรรณคดีเห็นว่าจะเป็นของใหม่ ซึ่งแต่งเพิ่มเติมขึ้น ส่วนฉบับเดิมน่าจะเริ่มเมื่อจับเรื่องราวกล่าวด้วยพระรามที่เดียว คือวรรคที่ ๓ ถึงที่ ๔ เป็นของเดิมใหม่ ของเก่าคงเริ่มที่วรรคซึ่งเป็นที่ ๕ บัดนี้]

๗ จับเรื่องพระรามายณ เริ่มว่า ยังมีพระมหานครอัน ๑ ซึ่งเรียกว่าอโยธยา ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำสรยุ ในแคว้นโกศล *[ในที่นี้ข้าพเจ้าขอกล่าวไว้หน่อยว่า ในรามเกียรติ์ฉบับไทยเราใช้เรียกนามนครศรีอโยธยานี้ว่า "ทวาราวดี" ซึ่งเกิดจากความเข้าใจผิดว่าเป็นเมืองเดียวกัน แท้จริงทวาราวดีเป็นนครหลวงของท้าวบรมจักรกฤษณ์ และอยู่ในแคว้นคุชชระราษฎร์เป็นคนละเมืองกับอโยธยา]* พระนครนี้บริบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติแสนศฤงคาร พระมนูไววัสวัต ผู้เป็นโอรสพระสุริยาทิตย์ ได้สร้าง ขึ้นไว้เป็น ที่สถิตย์แห่งกษัตร์สุริยวงศ์ มีท้าวอิกษวากุ ผู้เป็นปฐมราชาในสุริยวงศ์ เป็นอาทิ พระนครนี้กว้าง ๑๐ โยชน์ ยาว ๑๒ โยชน์ เป็นที่สถิตย์แห่งท้าวทศรถ และกษัตร์มหารถนับด้วยพัน *(มหารถคือนักรบที่สามารถต่อสู้ศัตรูได้หมื่นคน)* ท้าวทศรถเองเป็นกษัตร์อติรถ *(สู้มหารถได้หมื่น ๑)* มีอำมาตย์มนตรีผู้ปรีชาฉลาดรอบรู้ในสรรพกิจน้อยใหญ่ ทั้งมีมหาฤษีและชนทั้ง ๔ ตระกูล *[ในรามเกียรติ์เราว่า "ชนสี่ทวีป" ซึ่งเป็นความเข้าใจผิดโดยแท้]*

แต่มีข้อบกพร่องสำคัญอัน ๑ คือท้าวทศรถหามีโอรสเพื่อสืบสันตติวงศ์ไม่ ท้าวทศรถคิดจะใคร่ทำพิธีอัศวเมธ (*บูชายัญด้วยม้า*) เพื่อขอลูก จึงตรัสให้เชิญพระวสิษฐ์มุนี (*ผู้เป็นปุโรหิต*) พระรามเทพมุนี (*ผู้ช่วยปุโรหิต*) กับพระสุยัญมุนี พระชาวลีมุนี พระกาศยปมุนี และฤษีชีพราหมณ์อื่น ๆ มาทรงหารือเห็นชอบพร้อมกันแล้ว จึงให้เตรียมการพิธีอัศวเมธที่ฝั่งเหนือแห่งแม่น้ำสรยู

[ขอให้ผู้อ่านสังเกตว่า เรื่องรามายณมิได้เริ่มหิรัณย์ม้วนแผ่นดิน และมิได้แสดงสุริยพงษ์ อสูรพงษ์ และวานรพงษ์ในต้นเรื่องนี้เลย ขึ้นก็จับเรื่องตั้งพิธีขอลูก ซึ่งเราเรียกว่ากวนข้าวทิพย์นั่นทีเดียว ส่วนเรื่องหิรัณย์ม้วนแผ่นดินนั้น เป็นปาง ๑ ต่างหากของพระนารายน์ ไม่เกี่ยวแก่พระราม ส่วนข้อความแสดงกำเนิดต่าง ๆ นั้น โดยมากอยู่ในอุตรกณ์ซึ่งเป็นกณ์แถม และที่ซอกแซกอยู่ในกณ์ที่ ๑ นิดหน่อย ของเดิมมักเป็นเรื่องที่ฤษีเล่าให้ใคร ๆ ฟัง แต่รามเกียรติ์ของเราจับมาแต่เป็นบทครบ จึงต้องเอามาลำดับไว้ในบันดับ เพื่อให้ลำดับตรงตามสมัยแห่งเรื่องราวที่ได้เป็นไป ข้าพเจ้าต้องแซกคำชี้แจงไว้ยืดยาวเช่นนี้ เพื่อจะบอกกล่าวให้ผู้อ่านรู้ตัวไว้ว่า ถ้าแม้นพบข้อความอัน ๑ อันใดซึ่งอยู่ไม่ตรงทีกับในหนังสือรามเกียรติ์ฉบับไทยเราแล้ว อย่าฉงนและอย่าได้นึกประหลาดใจเลย เพราะหนังสือรามายณสังสกฤตนั้น เขามิได้แต่งไว้สำหรับเล่นละครเลย เขาแต่งไว้ให้สวดคล้ายมหาชาติของเรา เมื่อไทยเราเอามาแต่ง

ตั้งใจแต่งเปนบทละคร จึงต้องจัดลำดับความเสี่ยใหม่ให้เหมาะแก่การเล่นละคร คือในการเล่นละครจะให้ใครมานั่งเล่าเรื่องอะไรอยู่นาน ๆ คนดูก็จะเบื่อ เมื่อมีเรื่องราวอะไรก็รำให้ดูไปดีกว่า เมื่อเราจะต้องรำเช่นนั้นแล้ว ก็จะต้องจัดลำดับเอาเข้าให้ถูกสมัยอยู่เอง เช่นต่างว่าจะเล่นเรื่องพระรามยกศร เมื่อถึงตอนจะยกศร จึ่งค่อยย้อนกลับไปเล่นเรื่องกำเหนิดของศรนั้นฉนี้ก็คงจะทำให้คนดูฉงนบ้างนี้ เพราะฉนั้น ถ้าหากว่าจะเล่นเรื่องกำเหนิดของศร ก็ต้องเล่นเสียก่อน แล้วจึงจับบทถึงพระรามไปยกศรนั้นไป ดังนี้คนดูจึงจะไม่ฉงน]

ฝ่ายสุมันตระเสนีนายสารถี (*ซึ่งในรามเกียรติ์ของเราเขียนว่า* "สุมันตัน") ได้ทราบข่าวทรงพระปรารภจะทำพิธีอัศวเมธ จึ่งทูลท้าวทศรถถึงเรื่องพระฤษยะศฤงค์ (*หรือเรียกตามภาษามคธว่า* "อิสิสิงค์") บุตรพระพิภาณฑกมุนี หลานพระกัศยปมุนี พระฤษยะ–ศฤงค์นี้กำเหนิดในป่า และเติบใหญ่ขึ้นในป่า ไม่เคยพบมนุษย์เลย พระมุนีองค์นั้นเข้าฌานบำเพ็ญตะบะเปนนิตย์ จนในเขตร์นองคราษฎร์นั้นแห้งแล้ง ท้าวโลมบาทผู้ครองนองคราษฎร์ (*ซึ่งของเราเรียกว่า* "ท้าวโรมพัต" *เหลวจริงๆ*) จึ่งเสด็จออกไปยังป่าที่อาไศรยแห่งพระฤษยะศฤงค์ให้จัดแต่งพลับพลาอันวิจิตร เปนที่สถิตย์แห่งนางศานตาผู้เปนราชธิดา (*ซึ่งของเราเรียกว่านางอรุณวดี*) แล้วจัดให้นางนครโสเภณีไปล่อพระฤษีมายังพลับพลา ท้าวโลมบาทก็ต้อนรับโดยเคารพและยกนางศานตาให้เปนชายา แล้วเชิญเข้าไปในวัง

ฝนที่แล้งก็ตกมาก สมความปรารถนาแห่งท้าวโสมบาท [*เรื่องนี้ในรามเกียรติ์ของเราก็มี แต่เราเรียกฤษีหน้าเนื้อนั้นว่า "กะลัยโกฏิ" ส่วนพระอิสิสิงค์เราเกณฑ์ให้เป็นพ่อ ที่แท้ฤษยะสฤงค์หรืออิสิสิงค์นั้นเองคือท่านมุนีหน้าเนื้อเอง*] ครั้นเมื่อเล่าจบเรื่องแล้ว สุมันตระจึงทูลต่อไปถึงคำทำนายของพระสนัตกุมาร พรหมบุตร ซึ่งกล่าวไว้ว่าเมื่อใดท้าวทศรถปรารถนาจะทำพิธีอัศวเมธเพื่อขอลูก จะเชิญพระฤษยะสฤงค์ไปช่วยทำพิธีก็จะสมปรารถนา ท้าวทศรถได้ทรงฟังดังนั้นก็ดีพระทัย จึงเสด็จไปหาท้าวโสมบาท ขออนุญาตให้พระฤษยะสฤงค์ไปช่วยทำพิธีขอลูก ท้าวโสมบาทก็ยินดีอนุญาตตามพระสหายปรารถนา ท้าวทศรถจึงเชิญพระฤษยะสฤงค์กับนางศานตาไปยังกรุงศรีอโยธยา

ต่อไปจึงกล่าวถึงการพิธีอัศวเมธของท้าวทศรถ ซึ่งมีกษัตริย์นครใกล้เคียงมาช่วยเป็นอันมาก มีอาทิคือท้าวชนกสุริยวงศ์ผู้ครองนครมิถิลา แคว้นวิเทห ๑ พระเจ้านครพาราณสี แคว้นกาสี ๑ ท้าวอัศวบดีผู้ครองเกกัยชนบท ๑ ท้าวโสมบาทผู้ครององคราษฎร์ ๑ พระเจ้ามคธราษฎร์ ๑ ทั้งพญาผู้ครองชนบทในบุรพเทศ สินธุเทศ โสวีรเทศ สุราษฎร์ และทักษิณเทศ พระวสิษฐและพระฤษยะสฤงค์ช่วยกันดูแลการพิธี ปล่อยม้าอุปการไปในที่ต่าง ๆ จนบรรจบครบรอบปี ๑ ม้ากลับมาแล้วจึงฆ่าบูชายัญ และมีพลีกรรมใหญ่ ในที่สุดพระฤษยะสฤงค์จึงตั้งพิธีพลีกรรมอัญเชิญบรรดาเทวดา คนธรรพ ฤทธาวิชาธรมายังที่สโมสรประชุม และพระฤษยะสฤงค์ประกาศขอ

ถูกให้ท้าวทศรถ บรรดาเทวดาและฤทธาวิชาธรจึงพร้อมกันทูลพระพรหมว่า ถึงสมัยกาลอันควรแล้วที่จะทรงสังหารทศกรรฐ์ผู้มีความกำเริบเที่ยวรบกวนฤษีชีพราหมณ์มากนัก พระพรหมตรัสตอบว่า พระองค์ได้ประทานพรแก่ทศกรรฐ์ว่า ไม่ให้ตายด้วยมือคนธรรพ หรือยักษ์ หรือรากษสแต่ทศกรรฐ์ดูถูกมนุษย์จึงมิได้ขอไว้ให้รอดจากมือมนุษ ขณะนั้นพระอินทรนารายน์เล็งมายังที่ชุมนุมพระพรหมาจึงอัญเชิญให้อวตารเป็นมนุษย์เพื่อสังหารทศกรรฐ์ ขอให้ทรงกำเหนิดเป็นโอรสท้าวทศรถ พระนารายน์ก็ทรงยอมรับคำเชิญจึงมีมนุษคน ๑ มีกายดำรูปร่างต่ำต้น แต่งตัวแดงหน้าแดง ตัวเต็มไปด้วยขนคล้ายราชสีห์ มีเคราและผมอันงามแต่งเครื่องทิพยอาภรณ์พร้อม ถือโถทองฝาเงินบรรจุทิพยปายาส ผุดขึ้นมาจากกองไฟกลางมณฑลพิธี แล้วบอกว่าเป็นทูตพระประชาบดี นำปายาสสำคัญนี้มาเพื่อให้พระมเหษีเสวย คงจะได้โอรสสมปรารถนา ท้าวทศรถรับโถปายาสขึ้นจบเหนือพระเศียร ฯ เทวทูตก็อันตรธานไป ท้าวทศรถจึงเข้าสู่วังในแบ่งปายาสเป็น ๔ ส่วน ประทานให้นางเกาศัลยากับนางไกเกยีองค์ละส่วน แก่นางสุมิตราได้ ๒ ส่วน ต่างก็ทรงครรภ์สมปรารถนา ฯ

[ในตอนนี้ในรามเกียรติ์ของเรามีเรื่องเล่าว่า นางกากนาสูรมาโฉบเอาปายาสไปได้กึ่งก้อน ไปให้นางมณโฑกิน จึงเกิดนางสีดา แต่ในฉบับสังสกฤตไม่มีเลย การที่มีเรื่องเพิ่มขึ้นเช่นนี้

จะได้มาจากแห่งใดข้าพเจ้ายังไม่มีเวลาค้นสอบสวนดู แต่บางทีจะได้จากพวกหนังสือปุราณฉบับใดฉบับ ๑ ก็เป็นได้]

ฝ่ายทวยเทพทราบว่าพระนารายน์จะเสด็จอวตารลงไป มนุษโลกก็ยินดีทั่วกัน นัดกันแบ่งภาคของตน ๆ ไปให้กำเหนิดเป็นบริวารพระพรหมาตรัสว่าพระองค์ เองได้ สร้าง ชมพูพาน ผู้ เป็น ราชา แห่ง หมี แล้ว คือได้ห้าว ชมพูพานก็ออกจากพระโอษฐ์ [*ตามเรื่องรามเกียรติ์ของเราว่า พระอิศวรสร้างชมพูพานจากพระเมโท แต่แท้จริงผู้ที่มีกำเหนิดเช่นนี้คือท้าวฤกษราช ซึ่งเป็นพ่อเลี้ยงพาลีและสุครีพ ดังมีข้อความปรากฏอยู่ในอุตตรกัณฑ์ พระเป็นเจ้าผู้สร้างทั้งชมพูพาน และท้าวฤกษราชคือพระพรหมา ซึ่งข้างเราน่าจะมาเข้าใจผิดไปว่าพระอิศวร เพราะพระพรหมานั้น มีนามเรียกว่า "ปรเมษฏ์" อันมีสำเนียงคล้าย "ปรเมศวร์" ซึ่งเป็นนามเรียกพระอิศวร*] พระพรหมาตรัสให้เทวดาอื่น ๆ แบ่งภาคสร้างวานรเป็นบริวารพระรามาวตารบ้าง เทวดาก็ทำตามพระบัญชา คือพระอินทร์สร้างพาลี พระอาทิตย์สร้างสุครีพ พระพายสร้างหนุมาน (*สามตัวนี้ตรงกัน*) พระวิศวกรรมสร้างนล (*ซึ่งเราเรียก "นิลพัทธ์" และว่าเป็นลูกพระกาฬ*) พระเพลิงสร้างนิล (*ซึ่งเราเรียก "นิลนนท์"*) นอกนั้นก็มีกล่าวแต่ว่าพระพฤหัสบดีสร้างตาระ (*ของเราว่าสร้าง "มาลุนทเกสร"*) ท้าวกุเวร (*หรือพระไพศพณ์*) สร้างคันธมาทน์ (*ซึ่งข้าพเจ้ายังจับไม่ได้ว่าเราเรียกอะไร*) พระพิรุณสร้างสุเษน

(*ซึ่งตามสำเนียงน่าจะเป็น "สุรเสน" แต่ของเราว่าสุรเสนพระพุธสร้าง*) พระปรรชัญสร้างสรรพะ พระอัศวินเทวดาแฝดสร้างเมนทะกับทวิวิท (*สามตัวหลังนี้ ยังเทียบไม่ถูก*)

"ครั้นถึงวันที่ ๑๒ ปุนราสุนักษัตร์ พระอาทิตย์สถิตย์ราษีเมษ พระจันทร์อยู่มังกร พระเสาร์อยู่ตุล พระพฤหัสบดีอยู่กรกฎ พระศุกร์อยู่มีน และเมื่อพระพฤหัสบดีขึ้นสู่ราษีกรกฎพร้อมด้วยพระจันทร์" นางเกาศัลยาประสูตรพระราม นางไกเกยีประสูตรพระภรต ในยามบุษยานักษัตร์ พระอาทิตย์อยู่ราษีมีน นางสุมิตราประสูตรพระลักษมณ์กับพระศัตรุฆน์ เมื่อพระอาทิตย์อยู่ราษีกรกฎอัศเลษานักษัตร์

[*นามพระกุมารทั้ง ๔ นี้ ของเราเขียนถูกแต่พระรามองค์เดียว นอกนั้นคลาดเคลื่อนหมด คือพระภรตเขียนว่า "พรต" พระลักษมณ์เขียนว่า "ลักษณ์" พระศัตรุฆน์เขียนว่า "สัตรุด" ที่เขียนคลาดเคลื่อนไปเช่นนี้ ข้าพเจ้าจะขอเดาว่า พระภรตนั้นคงได้ยินพราหมณ์เขาเรียกว่า "ภะรต" ก็เขียนว่า "ภรต" ดังนี้ถูกแล้ว แต่ภายหลังคงมาอ่านกันผิดเป็น "ภ์รต" อย่าง "คะรุฑ" อ่านเป็น "ค์รุฑ" ไปฉนั้น ครั้นเมื่ออ่านผิดเป็น "ภ์รต" ไปแล้วเช่นนั้น นักเลงหนังสือชั้นหลังเห็นว่า "ภรต" แปลไม่ออก จึงแก้เป็น "พรต" ให้แปลออก พระลักษมณ์นั้นคลาดเคลื่อนไปนิดเดียวแต่ตกตัว "ม" ไม่รู้จะน่าติเตียนปานใด ส่วนพระศัตรุฆน์ที่กลายเป็น สัตรุดไปนั้น ในชั้นแรกคงผิดเพียงเขียน "ฆ"*

เป็น "ค" ไป ภายหลัง "น" การันต์เสียแล้วไม่อ่านก็ตกหายไป คงเหลือแต่ "สัตรุค" ต่อมาผู้คัดสพร่าวเขียน "ค" เป็น "ด" ไปอีกชั้น ๑ จึงเลอะเทอะมาก ชื่อในรามเกียรติ์เขียนคลาดเคลื่อนไปเพราะไทยเราอ่านตัวอักษรสำเนียงใกล้ๆ กันฉนี้มาก แล้วเหลวที่ผู้คัดอีกชั้น ๑ ซึ่งไม่เข้าใจคำแปลเสียแล้ว เขียนพุ่งไปตามใจหรือตามที่ตัวได้ยินผิด ข้าพเจ้าอธิบายไว้ยืดยาวในที่นี้พอให้แลเห็นตัวอย่าง และไหนๆ ได้อธิบายไว้แล้วขออนุญาตอธิบายเลยไปอีกถึงนามพญายักษ์ตน ๑ ซึ่งเป็นตัวสำคัญคือที่เราเรียกว่า "พิเภก" แท้จริงของเขาชื่อ "พิเภษณ" แต่เรามาการันต์ 'ณ' เสียแล้ว คงออกสำเนียงแต่ว่า "พิเภด" ดังนี้ก่อน ส่วนที่เลยกลายเป็น "พิเภก" ไปนั้น ก็ลงเค้าที่เรียกข้างเผือกว่า "พระสะเหวก" นั่นเอง]

อยู่มาเมื่อพระรามมีพระชนม์ได้ ๑๖ ปี พระวิศวามิตรมุนี (ซึ่งเรียกในรามเกียรติ์ของเราว่า "สวามิตร์") ได้เข้าไปเฝ้าท้าวทศรถร้องทุกข์ว่าไม่เป็นอันบำเพ็ญพรต เพราะมีพวกรากษสมารังแก มีมารีจ (ซึ่งเราเรียกว่า "มาริด") และสุพาหุ (ซึ่งเราเขียนว่า "สวาห") เป็นผู้นำมา ขอพระรามไปช่วยปราบอสูรด้วย ท้าวทศรถไม่เต็มใจให้พระรามไป แต่เลี่ยงอ้อนวอนมิได้ จึงต้องยอมให้พระรามกับพระลักษมณ์ไปกับพระวิศวามิตร์

พอออกไปถึงป่า พระวิศวามิตร์ชี้ให้พระรามดูเมืองร้าง ๒ แห่ง อธิบายว่าเดิมก็เป็นที่มั่งคั่ง แต่นางยักษ์ชื่อตารกา (คือ

นางกากกาสูรของเรา) ได้กินชาวเมืองเสียหมด แล้วจึงเล่าเรื่องที่นางตารกาประพฤติชั่วต่าง ๆ ให้พระรามฟัง ใจความว่า นางเป็นลูกยักษ์ชื่อสุเกตุ เป็นมเหษีพญายักษ์ชื่อ สุนทาสูร มีลูกชื่อมาริจ กับ สุพาหุ เมื่อท้าวสุนทาสูรตายแล้ว นางตารกากับมาริจไปรบกวนพระอคัสตยมุนี พระมุนีสาบนางให้เป็นกาเพราะชอบกินเนื้อคน และสาบมาริจให้เป็นรากษส (*ซึ่งเป็นอสูรชั้นเลวกว่ายักษ์*) ในที่สุดพระวิศวามิตร์จึงยุพระรามให้สังหารนางตารกา พระรามก็ไปสังหารตายในกลางป่า พระวิศวามิตร์มีความยินดี จึงให้อาวุธสำคัญต่าง ๆ เป็นบำเหน็จ และสอนมนตร์ต่าง ๆ สำหรับใช้ในงานสงคราม

ครั้นใกล้จะถึงอาศรม พระรามจึงถามว่า ที่นั้นเดิมใครอยู่พระวิศวามิตร์ว่า เดิมเป็นที่สถิตย์แห่งพระนารายน์วามนาวตารผู้ชำนะท้าวพลีได้ด้วยอย่างสามขุม จึงเป็นที่ควรสถิตย์พระนารายน์รามาวตาร

เมื่อไปอยู่ได้ไม่ช้า มาริจกับสุพาหุก็ยกทัพไปเพื่อแก้แค้นแทนมารดา พระรามแผลงศรมานะวาสตร์ไปต้องมาริจกระเด็นไปร้อยโยชน์ ตกกลางมหาสมุทรลบไป แล้วแผลงศรอาคเณยาสตร์ (*อัคนิวาต?*) ไปฆ่าสุพาหุ และแผลงศรพายะพาสตร์ (*ประลัยวาต?*) ไปสังหารไพร่พลรากษส

ต่อมามีข่าวว่า ท้าวชนกผู้ครองนครมิถิลาจะมีงานใหญ่ พระวิศวามิตร์จึงชวนให้พระรามและพระลักษมณ์ไปเพื่อดูรัตนธนู

ซึ่งทวยเทพได้ให้แด่ท้าวเทวราช (*ผู้ครองมิถิลาในอดีตกาลก่อนท้าวชนก*) ธนูนี้ไม่มีใครก่งได้ พระรามเต็มใจจะไปด้วยแล้ว พระวิศวามิตร์ก็พาพระรามและพระลักษมณ์ออกเดินจากอาศรมไป

ในระหว่างที่เดินทางไปนั้น เมื่อถึงตำบลสำคัญ พระรามก็ถามพระวิศวามิตร์ และพระมุนีก็เล่าเรื่องให้ฟัง เรื่องที่แสดงโดยมากเป็นเรื่องเนื่องด้วยสกุลวงศ์ของคนสำคัญต่าง ๆ ซึ่งแท้จริงไม่เกี่ยวแก่การดำเนินเรื่องรามายณ เพราะฉะนั้นในที่นี้จะกล่าวถึงเพียงหัวข้อก็เป็นการเพียงพอแล้ว

[ก] **กุศิกวงศ์** (*เล่าเมื่อถึงฝั่งน้ำโสณ*)

๑. กำเนิดพระกุศพรหมบุตร

๒. พระกุศมีเหษีชื่อนางไวทรรภี มีโอรสชื่อกุศามพะ ๑ กุศนาภ ๑ อสุรตรัช ๑ วสุ ๑

๓. พระกุศามพะสร้างนครโกศัมพี พระกุศนาภสร้างนครหลวงแคว้นมโหทัย (*ซึ่งภายหลังได้นามว่า "กานยกุพช์"*) พระอสุรตรัชสร้างนครธรรมารัณย์ พระวสุสร้างนครคิริพรช หรืออีกนัย ๑ เรียกว่า วสุมดี (*ในมหาภารต*)

๔. เล่าเรื่องชิดาทั้งร้อยแห่งพระกุศนาภ ซึ่งพระพายพบแล้วเป็นที่พอใจจะชักชวนเสพเมถุน นางไม่ยอม พระพายสาปให้กลายเป็นนางค่อม ("*กันยากุพชา*") นครหลวงของพระกุศนาภจึงเลยได้นามว่า "กานยกุพช์" (*อังกฤษเรียกว่า* "Kanauj")

นางทั้งร้อยนั้นในที่สุดพระบิดายกให้ท้าวพรหมทัตราชาผู้ครองนครกามบีดย์ ท้าวพรหมทัตเป็นมานัสบุตร (*เกิดแต่มโน*) แห่งพระจุลีพรหมฤษี จึงเป็นผู้มีคุณธรรมมาก พอรับนางทั้งร้อยไปแล้ว แตะต้องตัวนางนั้น ๆ ก็กลับมีรูปโฉมดีดังเก่า

๕. กำเนิดพระคาถี ถูกพระกุศนาภราชฤษี

๖. กำเนิดพระวิศวามิตร์ ถูกพระคาถี และนางสัตยวดีธิดาพระคาถี ซึ่งได้พระฤๅษีเป็นภัศดา เมื่อภัศดาถึงมรณภาพนางตามไปสวรรค์กลายเป็นแม่น้ำ

[ข] **เรื่องพระคงคามหานทีและพระอุมา** (*เล่าเมื่อถึงฝั่งพระคงคา*)

๑. กำเนิดแม่พระคงคา คือเป็นธิดาพระหิมพานกับนางเมนาและพระอุมาก็เป็นธิดาพระหิมพานและนางเมนานี้เหมือนกัน

๒. ทวยเทพขอพระคงคา เพื่อบำรุงโลก ฝ่ายพระอุมานั้นพระหิมพานยกให้เป็นมเหษีพระอิศวร

๓. กำเนิดพระขันทกุมาร อีกนัย ๑ เรียกว่า พระกรรติเกยะ (*พระนางกฤติกาทั้ง ๖ เป็นแม่นม*) ซึ่งเป็นเทพเสนาบดีปราบท้าวตรีปุระ (*ที่เราเรียกว่า "ตรีบุรัม"*)

[ค] **เรื่องท้าวสัครราชและกำเนิดพระสาคร** (*เล่าต่อจากเรื่องก่อนนี้*)

๑. ท้าวสัครราชเป็นกษัตริย์สุริยวงศ์ ครองนครศรีอโยธยา (*ก่อนพระรามขึ้นไปหลายชั่วคน*) มีมเหษีชื่อเกศินี นางชาววิทรรภ

นาง ๑ อีกนาง ๑ ชื่อนางสุมดี ลูกพระอริษฎเนมี และภคินีพญาครุฑ แต่ไม่มีโอรส ท้าวสัครจึ่งไปบำเพ็ญตะบะอยู่ในสำนักพระภฤคุมุนีประชาบดี พระภฤคุมีความเมตตาจึ่งให้พรว่า ให้มเหษีองค์ ๑ มีโอรสองค์เดียว แต่กุมารนั้นให้เปนผู้ดำรงวงศกูล ส่วนอีกองค์ ๑ นั้นจะให้มีโอรสหกหมื่น แล้วแต่นางใดจะเลือกอย่างใด นางเกศินีเลือกมีโอรสองค์เดียว แต่ให้เป็นผู้ได้ดำรงวงศกูล นางสุมดีขอมีโอรสหกหมื่นองค์

๒. กำเหนิดโอรสแลนัดดาท้าวสัคร คือนางเกศินีมีโอรสองค์ ๑ ชื่ออสะมัญชะ นางสุมดีทรงครรภ์จนครบกำหนดแล้วประสูตรเปนน้ำเต้า ซึ่งเก็บไว้หน่อยหนึ่งจึ่งแตกออก และมีกุมารออกจากนั้นหกหมื่น ซึ่งต้องใส่ผอบแช่น้ำมันเนยไว้จนโต ฝ่ายพระอสะมัญชะนั้น ประพฤติเกะกะ พระบิดาต้องเนรเทศจากพระนคร แต่ก่อนที่จะถูกเนรเทศนั้น พระอสะมัญชะได้มีโอรสองค์ ๑ แล้วชื่อพระอังศุมาน ซึ่งตั้งอยู่ในศีลในธรรม พระไอยกาจึ่งตั้งเปนเยาวราช

๓. พิธีอัศวเมธของท้าวสัคร — ท้าวสัครตั้งพิธีอัศวเมธที่หว่างเขาหิมพานและเขาวินธัย พระอินทรจำแลงเปนรากษสมาลักม้าสำคัญไป ท้าวสัครจึ่งใช้ให้โอรสหกหมื่นไปเที่ยวค้นหาม้าคืนมาให้จงได้ กุมารหกหมื่นก็เที่ยวหาม้า ขุดพื้นแผ่นดินไปกว่าหกหมื่นโยชน์ และลึกลงไปทุกที เทวดาและสัตว์ทั้งหลายพากันกลัว ไป

ทูลพ้องพระพรหมา พระพรหมาตรัสให้ไปเฝ้าพระนารายน์ทูลวอนให้ช่วย ฝ่ายกุมารหกหมื่นค้นหาม้าไม่พบ กลับไปทูลพระบิดา ๆ ก็สั่งให้ไปหาให้จงได้ กุมารหกหมื่นก็ขุดดินไปอีก ในที่สุดจึงไปพบพระนารายน์ ซึ่งอวตารเปนพระกบิล กับแลเห็นม้าอยู่ใกล้ ๆ กุมารหกหมื่นก็ถือเครื่องมือตรงเข้าไปจะประหาร แต่พระกบิลแผดอิทธิฤทธิ์เปนไฟไหม้กุมารตายหมดทั้งหกหมื่น ท้าวสัครเห็นโอรสหายไปนาน จึงใช้ให้พระองศุมานไปตามอา จนพบองคารของอากองอยู่ จะหาน้ำรดก็ไม่มี จึงเที่ยวไป จนพบพญาครุฑ พญาครุฑปลอบพระองศุมานและอธิบายว่าอาทั้งหกหมื่นนั้น ได้ตายด้วยฤทธิ์พระกบิล จะรดด้วยน้ำสามัญไม่ควร ควรใช้น้ำพระคงคาจึงจะล้างบาปหมดได้ไปสู่สวรรค์ พระองศุมานจึงนำม้ากลับไปถวายท้าวสัคร และทูลความตามที่พญาสุบรรณได้กล่าวมา แต่ท้าวสัครไม่แลเห็นทางที่จะให้น้ำพระคงคามาถึงองคารแห่งโอรสทั้งหกหมื่นนั้นได้ (*ในเวลานั้นพระคงคามีอยู่แต่ในสวรรค์ยังมิได้ลงมาสู่โลกมนุษ*)

๕. การเชิญพระคงคาลงมาจากสวรรค์ — เมื่อท้าวสัครส่งม้ากลับไปแล้ว ท้าวองศุมานขึ้นทรงราชย์ จนพระทิลีปผู้เปนโอรสเจริญวัยพอควรแล้ว ท้าวองศุมานจึงเวนราชสมบัติให้ท้าวทิลีปครองต่อไป ท้าวองศุมานออกทรงผนวชบำเพ็ญตะบะเพื่อเชิญพระคงคาลงมาจากสวรรค์ แต่ก็ไม่สำเร็จจนสิ้นพระชนม์ ท้าวทิลีปจึงเวนราชสมบัติให้ท้าวภคีรถผู้เปนโอรสอีกต่อ ๑ แล้วไปทรงผนวช

บำเพ็ญเชิญต่อไปจนสิ้นพระชนม์ ท้าวภคีรถไม่มีโอรส จึงมอบพระนครให้อำมาตย์มนตรีรักษาไว้ แล้วไปบำเพ็ญเชิญพระคงคาต่อไป จนพระพรหมาทรงพระเมตตาจึงเสด็จลงมาตรัสว่า จะขอพรอย่างไรจะประทานให้ทุกอย่าง ท้าวภคีรถราชฤษีจึงทูลขอให้พระคงคาลงมาล้างอังคารพระสาครกุมารทั้งหกหมื่น และขอโอรสด้วย พระพรหมาก็โปรดประทานพรตามปรารถนา แต่ตรัสเตือนว่า ต้องทูลวานพระอิศวรช่วยรับพระคงคาไว้เมื่อจะลงมาจากสวรรค์ เพราะถ้ามิฉนั้นโลกจะพินาศล่มจมหมด

๖. พระคงคาลงมายังมนุษโลก -- เมื่อพระพรหมาตรัสเช่นนั้นแล้วท้าวภคีรถก็บำเพ็ญตะบะต่อไปอีก จนพระอิศวรโปรด จึงรับว่าจะช่วยรับพระคงคาไว้ ครั้นถึงเวลาที่แม่พระคงคาลงจากสวรรค์ พระอิศวรก็รับไว้ด้วยพระเกศา (*จึงทรงนามว่า "คงคาธร"*) พระคงคาเข้าไปไหลวนอยู่ในระหว่างพระเกศา จนท้าวภคีรถไปทูลขอให้ปล่อย พระอิศวรจึงปล่อยพระคงคาให้ไหลไปทางสระวินทุ พระคงคาแยกออกเป็น ๗ สาขา ไหลไปทางบุรพทิศ ๓ สาขา กับแม่น้ำสุจักษุ ๑ แม่น้ำสีตา ๑ กับพระสินธุ ๑ รวม ๓ ไหลไปทางปรัศจิมทิศ ส่วนสายกลาง (*คือที่เรียกว่าลำพระคงคามหานทีนั้น*) ไหลตามรอยรถที่นั่งท้าวภคีรถไป เมื่อผ่านไปแห่งใดฤษีชีพราหมณ์และประชาชนก็พากันยินดี ได้อาบน้ำพระคงคาแล้ว ก็ชำระบาปได้สิ้น ทั้งเทวดาซึ่งได้มีบาปต้องจุติลงมาอยู่

ในมนุษโลกนั้น เมื่อได้อาบน้ำพระคงคาแล้วก็ได้กลับคืนสู่สวรรค์ ท้าวภคีรถก็นำพระคงคาไหลไปจนผ่านที่มณฑลพิธีของพระยาชนหุดาบส ท่วมมณฑลพิธีนั้น พระดาบสขัดใจจึงอ้าปากกลืนพระคงคาเข้าไปไว้ จนเทวดาต้องช่วยกันอ้อนวอน พระดาบสจึงยอมให้ไหลออกมาทางหู แต่นั้นมาพระคงคาจึงได้นามว่าชาหนวี คือสมมติว่าเป็นบุตรีพระยาชนหุ แล้วพระคงคาก็ไหลตามรถท้าวภคีรถต่อไป จนไปถึงที่ซึ่งอังคารพระสาครกุมารกองอยู่ พอน้ำพระคงคาถึงอังคารนั้นแล้ว บรรดาพระสาครกุมารทั้งหกหมื่นก็ได้ไปสู่สวรรค์ ต่อนั้นมาพระคงคาจึงได้นามว่าภาคีรถี (“*เกิดแต่ภคีรถ*”) เพราะท้าวภคีรถเป็นผู้เชิญลงมา และหลุมใหญ่ซึ่งโอรสท้าวสัครขุดนั้น เมื่อน้ำพระคงคาได้ไหลลงไปเต็มแล้ว ก็ได้นามว่าสาคร (*เกิดแต่สัคร*”) แต่นั้นมา

[*เรื่องท้าวสัครและกำเนิดแห่งสาครนี้ ที่ข้าพเจ้าเล่ายืดยาวหน่อย เพราะเห็นเป็นเรื่องที่เนื่องด้วยอิกษวากุวงศ์ คือวงศ์พระรามและเมื่อถึงตอนจองถนนพิเภษณ์ก็กล่าวว่า พระสาครควรจะช่วยให้พระรามเสด็จถึงลงกาได้โดยสดวก เพราะบุรุษของพระรามได้มีบุญคุณแก่พระสาคร เหมือนเป็นผู้ให้กำเนิดฉนั้น ส่วนในรามเกียรติ์ฉบับไทยไม่มีเรื่องนี้เลย น่าจะเป็นเพราะไม่เห็นเกี่ยวกับเรื่องของพระรามโดยตรง ทั้งไม่มีท่าทางจะเล่นลครได้ด้วย จึงงดเสียไม่ลงไว้*]

[ม] **เรื่องกวนน้ำอมฤต** (*เล่าเมื่อไปถึงเมืองวิศาลา*)

๑. เทวดาและอสูรอยากจะไคร่อยู่คง พ้นจากความตาย จึงชวนกันกวนเกษียรสมุทรทำน้ำอมฤต เอาเขามนทรคีรีเป็นไม้กวน เอาพญาวาสุกรีเป็นเชือก พญาวาสุกรีพ่นพิษเป็นไฟพากันได้ความเดือดร้อน พระนารายน์เชิญให้พระอิศวรเสวยพิษเพื่อดับความเดือดร้อน พระอิศวรก็เสวยพิษเข้าไป (*พระคอจึงเป็นสีนิลเพราะพิษไหม้*)

๒. เทวดาและอสูรชักเขามนทรคีรีหมุนกวนไปอีก จนเขาทลุดลงไปได้โดก พระนารายน์จึงอวตารเป็นเต่าไป รองรับเขามนทรคีรีไว้มิให้ทลุดเลยไปได้อีก การกวนจึงกระทำต่อไปได้สดวก (*นารายน์ปางนี้คือปางที่ ๒ ใน ๑๐ ปางเรียกตามสังสกฤตว่า "กูรมาวตาร" แต่ข้างไทยเราเรียก "กัจฉปาวตาร"*)

๓. มีสิ่งซึ่งได้มาจากเกษียรสมุทรนั้น ดังต่อไปนี้

(๑) ธันวันตะรี ประถมแพทย์ ผู้ชำนาญในอายุรเวท (*วิชารักษาโรค*)

(๒) อัปสรหกสิบโกฏิ ซึ่งเทวดาและอสูรไม่รับทั้งสองฝ่าย จึงกลายเป็นของกลาง เป็นนางที่ไม่มีสามี แต่เป็นผู้บำเรอทั่วไป

(๓) นางวารุณี หรืออีกนัย ๑ เรียกว่านางสุรา (*คือเหล้า*)

(๔) อุจไฉศรพ ม้าแก้ว ซึ่งเป็นพาหนะพระอินทร์

(๕) แก้วเกาษฎุภ

(๖) อมฤต

๔. เทวดากับอสูรทำสงครามกัน ชิงน้ำอมฤต (*นี่เป็นเทวาสุรสงครามครั้งแรก*) พระนารายน์ฉวยน้ำอมฤตไปเสี้ยพ้นจากมือเกษียรสมุทแล้ว พวกอสูรมิได้มีโอกาสกินน้ำอมฤต ก็ตายในที่รบเป็นอันมาก เทวดาจึ่งได้เป็นใหญ่ในสวรรค์

[ง] **กำเหนิดพระมารุต** (*เล่าต่อเรื่องกวนอมฤต*)

นางทิติผู้เป็นมารดาพวกแทตย์ คืออสูรที่แพ้เทวดา วิงวอนพระกัศยปเทพบิดรขอลูกชายใหม่ เพื่อให้แก้แค้นแทนพวกแทตย์ พระเทพบิดรว่านางต้องบำเพ็ญตะบะพันปีจึ่งจะให้ลูกดังปรารถนา นางทิติก็เข้าไปสู่ตำบลกุศปลพ ตั้งความพยายามในทางตะบะอย่างเคร่ง พระอินทร์ไปอยู่ปฏิบัตินางอย่างดีที่สุดจนนางตายใจ รักเหมือนลูกตัวเอง (*ที่จริงพระอินทร์นั้นเป็นลูกนางอทิติ ผู้เป็นภคินีของนางทิติ และเป็นมเหษีขวาของพระกัศยปเทพบิดร นางทิติเป็นมเหษีซ้าย*) นางทิติจึ่งกล่าวแก่พระอินทร์ว่า ลูกที่ตั้งใจไว้จะให้เป็นศัตรูของพระอินทร์นั้นเมื่อคลอดมาแล้วจะให้เป็นมิตรอย่างสนิท แต่พระอินทร์ก็ยังไม่ไว้ใจ จึ่งมองหาโอกาศอยู่ จนเห็นนางนอนหันหัวผิดทิศ (*คือเอาหัวนอนเป็นปลายตีน*) พระอินทร์จึ่งเข้าครรภนางทิติเอาวัชระตัดลูกในท้องเป็น ๗ ภาค นางทิติตื่นขึ้นรู้สึกว่าคนผิดไปแล้ว จึ่งเลยมอบลูกทั้ง ๗ นั้นให้เป็นบริวารพระอินทร์ ขอให้ได้เป็นผู้รักษามารุต (ลม) ทั้ง ๗ ลูกนางทิติทั้ง ๗ นั้นจึ่งมีนามปรากฏ

ว่ามารุดแต่นั้นมา แบ่งน่าที่กันคือ ให้ไปพัดในพรหมโลก ๑ ในเทวโลก ๑ ให้เปนทิพยวายุ (*คืออากาศ*) ๑ อีก ๔ องค์ให้เปนลมตวันออก ตวันตก เหนือ และใต้

[จ] ตำนานนครวิศาลา (*อุชชยินี*) และพงศาวดารกษัตร์นครนั้น

ที่ซึ่งนางทิศามาบำเพ็ญตะบะอยู่นั้น คือที่ตั้งนครวิศาลา ผู้สร้างนครนี้ คือท้าววิศาล เปนโอรสท้าวอิกษวากุประถมกษัตร์สุริวงศ์ (*บรรพบุรุษของพระรามเอง*) กับนางอลัมพุษากษัตร์ดิบสกุลลงมาจากท้าววิศาลนั้น มีนามปรากฏเปนลำดับ (*เริ่มแต่ตัวท้าววิศาลเอง*) ดังต่อไปนี้:— ๑. วิศาล ๒. เหมจันทร์ ๓. สุจันทร์ ๔. ธูมราศว ๕. สัญชัย ๖. สหเทพ ๗. กุศาศว ๘. โสมทัต ๙. สุมติ

เมื่อเล่าตำนานจบแล้ว พระวิศวามิตรก็พาสองกุมารเข้าไปในนครวิศาลา (*อยู่ในเขตร์อุชชยินีใหม่เดี๋ยวนี้*) ท้าวสุมติต้อนรับโดยดี พักอยู่ในนครนั้นคืน ๑ แล้วจึงออกเดินต่อไปสู่นครมิถิลา

ก่อนที่จะถึงนครมิถิลานั้น ได้ไปพบอาศรมเปลี่ยวอยู่กลางป่า ซึ่งพระวิศวามิตรจึงเล่าว่า เดิมเปนที่สถิตพระโคตมพรหมฤษี พระโคตมสถิตย์ ณ ที่นี้กับนางอหลยาผู้เปนชายา เปนที่ผาสุก จนอยู่มาวัน ๑ พระอินทร์แปลงเปนพระโคตมเข้าไปทำชู้ด้วยนาง พระโคตมโกรธ จึงสาบพระอินทร์ให้ถึงค์หฤต และสาบนางอหลยาว่าให้อยู่ในอาศรมนี้ กินแต่ลม และบำเพ็ญตะบะล้างบาปไป จน

กว่าจะได้พบพระราม ได้ต้อนรับพระรามแล้ว จึ่งจะหมดบาป ฝ่ายพระอินทร์ไปหาพระเพลิงและทวยเทพ เล่าให้ฟังว่า ตามที่ทวยเทพได้ใช้ให้ไปทำลายพิธีพระโคตมนั้น ได้ไปทำลายแล้ว แต่ถูกสาบจนดิ้นรนหลุดหายไปฉะนี้ พระอัคนีจึ่งไปหาพระบิดรทั้งหลาย (*คือพ่อของมนุษหรือที่เรียกว่า "ปุพ์พเปต"*) ขอให้ช่วยถอนดิ้นรนแกะผู้ (*ซึ่งชนมักถวายเป็นปุพพเปตพลีนั้น*) มาคิดให้พระอินทร์แทนของเดิม พระบิดรทั้งหลายก็ทำตามพระเพลิงขอ แต่นั้นมา จึ่งบัญญัติว่าถ้าจะทำปุพพเปตพลีให้ใช้แกะตอน ฝ่ายพระรามเมื่อได้ทราบเรื่องฉะนี้ ก็เข้าไปหานางอหลยาในอาศรม นางก็ต้อนรับด้วยยินดี ล้างพระบาทพระรามแล้ว ก็ได้พ้นคำสาบพระโคตมก็มาให้พรแก่พระราม แล้วรับนางอหลยาไปเป็นชายาตามเดิม

โเรื่องนี้ในรามเกียรติ์ของเราก็มี แต่นามแห่งนางอหลยานั้นเรียกว่า "กาลอัจนา" เพราะอะไรก็ไม่ปรากฏ และข้อความในเรื่องก็คลาดเคลื่อน คือเล่าว่านางนั้นมีลูกกับพระอินทร์คือพาลี และมีลูกกับพระอาทิตย์ คือสุครีพ แท้จริงพาลีและสุครีพมิใช่ลูกนางคนนี้เป็นลูกท้าวฤกษราชในขณะเมื่อกลายเป็นสตรี ดังมีอยู่ในอุตตรกัณฑ์ ภาคที่แสดงด้วยวานรพงษ์ซึ่งข้าพเจ้าได้เก็บความมาลงไว้ในที่นี้ด้วยแล้ว เมื่ออ่านต่อไปคงพบ ส่วนเรื่องกินลมนั้นของเราไปจับยัดให้นางสวาหา ซึ่งเป็นลูกนางกาลอัจนาอีกชั้น ๑ ว่ามารดาสาบให้ไปยืนต้นเดียวเหมือนกินลม แต่ในรามายณไม่

ได้กล่าวเช่นนั้นเลย กำเหนิดหนุมานมีเรื่องราวพิศดารอยู่ในอุตตรกัณฑ์ ภาควานรพงษ์ ซึ่งถ้าผู้อ่าน ๆ อ่านต่อไปคงพบ]

พระวิศวามิตรพาพระรามและพระลักษมณ์ตรงไปยังที่ ซึ่งตั้งมณฑปพิธีของท้าวชนก ท้าวชนกต้อนรับพระพรหมฤษีและสองกุมารด้วยความยินดี ถามข่าวคราว พระวิศวามิตรก็เล่าเหตุการณ์ให้ท้าวชนกฟัง จนถึงเรื่องที่พระรามได้ไปช่วยนางอหัลยาให้พ้นสาปนั้นเป็นที่สุด

ฝ่ายพระศตานนทมุนี ผู้เป็นปุโรหิตของท้าวชนก (*และซึ่งในรามเกียรติ์ของเราเรียกเขาไปว่า "พระสุธรรมันตัน"*) เป็นลูกพระโคตมพรหมฤษีกับนางอหัลยา เมื่อได้ทราบข่าวว่ามารดาได้พ้นจากสาปแล้วเช่นนั้น ก็มีความยินดียิ่งนัก สรรเสริญพระรามและสรรเสริญพระวิศวามิตรผู้ที่ได้พาพระรามไปให้ได้โปรดมารดาพ้นสาปไปได้ แล้วจึงเล่าถึงเรื่องพระวิศวามิตรให้พระรามฟังต่อไป เป็นเรื่องพิศดารยืดยาว กล่าวด้วยการที่พระวิศวามิตรซึ่งเดิมมีกำเหนิดเป็นกษัตร์นั้น ได้บำเพ็ญบารมีอย่างไร จนในที่สุดจึงได้เป็นพรหมฤษีอันเป็นพราหมณ์ชั้นสูงสุด เรื่องนี้ในรามเกียรติ์ของเราไม่มีเลยเพราะคงจะเห็นว่าไม่เกี่ยวแก่เรื่องของพระราม ซึ่งแท้จริงก็เป็นเช่นนั้น ที่จริงก็เป็นเรื่องที่เอามาแซกลงไป เหมือนเอามาฝากรักษาไว้เพื่อมิให้สูญเท่านั้น เพราะฉนั้นในที่นี้ก็ไม่จำจะต้องกล่าวถึงต่อไปให้ยืดยาว จะเป็นแต่ยกหัวข้อมาลงไว้เพื่อประโยชน์

แห่งนักเลงหนังสือ ผู้ที่จะต้องการค้นหาเรื่องโบราณบ้างดังต่อไปนี้

๑. **แสดงวงศ์พระวิศวามิตร** (*เหมือนที่พระวิศวามิตรเล่ามาเองแล้ว*)

๒. **แสดงสาเหตุที่ท้าววิศวามิตรวิวาทกับพระวสิษฐพรหมฤษี**

ยังมีโคสำคัญชื่อสวลา เป็นโคสรรพัดนึก ท้าววิศวามิตรขอโคนั้นพระวสิษฐไม่ให้ จะให้ทรัพย์สินแลกเท่าใด พระวสิษฐก็ไม่ยอมรับ พระราชาก็เข้าแย่งเอาโคสวลาไป โคนั้นร้องให้พระวสิษฐช่วย พระวสิษฐว่าท้าววิศวามิตรเป็นมหาราชมีรี้พลมากจะสู้อย่างไรได้ โคตอบว่าฤทธิ์พราหมณ์มากกว่าฤทธิ์กษัตร์ให้ดองกันดู พระวสิษฐก็นึกเอาไพร่พลจากโค จึงได้ต่อสู้กับพลของพระราชา เมื่อร่อยหรอลงเมื่อใด โคก็จัดให้มีเติมมาอีกเสมอ จนในที่สุดพวกกษัตร์แพ้

๓. **ท้าววิศวามิตรจะเอาชนะพระวสิษฐ** มอบราชสมบัติให้โอรสองค์ ๑ รักษาไว้ แล้วออกไปบำเพ็ญตะบะบูชาพระอิศวรจนได้เทพศาตราวุธแล้ว ก็ไปยังอาศรมพระวสิษฐ แผดศรเป็นไฟไปเผา พวกพราหมณ์สานุศิษย์พากันแตกตื่นหนีไปหมด พระวสิษฐโกรธจึงเข้าต่อสู้กับท้าววิศวามิตรด้วยไม้เท้าพรหมทัณฑ์ บรรดาเทพศาตราวุธของท้าววิศวามิตรจะสู้พรหมทัณฑ์นั้นหาได้ไม่ ท้าววิศวามิตรสิ้นศาตราวุธแล้วก็จำต้องหนีไป

๔. ท้าววิศวามิตรตั้งความพยายามจะเปนพราหมณ์บ้าง ออกไปสู่ป่าพร้อมด้วยพระมเหษี ผนวชเปนโยคีและโยคินี บำเพ็ญพรตต่อไป จนพระพรหมาลงมายกให้เปนราชฤษี แต่พระวิศวามิตรยังหาพอใจไม่ เพราะอยากจะเปนพรหมฤษี จึงบำเพ็ญบารมีต่อไป

๕. เรื่องท้าวตรีศังกุ ท้าวตรีศังกุสุริยวงศ์ ครองนครอโยธยามีความปรารถนาจะได้ขึ้นสวรรค์ทั้งเปนอานพระวสิษฐทำพิธีให้ พระวสิษฐไม่ยอม ท้าวตรีศังกุจึงไปหาลูกพระวสิษฐร้อยคนซึ่งบำเพ็ญพรตอยู่ในป่า ขอให้พราหมณ์วาสิษฐีทั้งร้อยนั้นช่วยทำพิธี พราหมณ์ก็ไม่ยอมอีก ท้าวตรีศังกุโกรธใช้วาจาหยาบ พราหมณ์จึงสาปท้าวตรีศังกุให้เปนจัณฑาลบรรดาอำมาตย์มนตรีก็พากันหนีหมด ท้าวตรีศังกุจึงไปหาท้าววิศวามิตรราชฤษี พระวิศวามิตรก็ไปทำพิธีให้ สั่งบริษัทบริวารให้ประกาศเชิญพราหมณ์ทั้งหมด ถ้าใครกล่าววาจาเปนอัปยศคำดิฉันท์อย่างใดให้นำความมาบอก พราหมณ์พากันกลัวพระวิศวามิตรราชฤษี จึงรีบมายังพิธี เว้นแต่พราหมณ์ชื่อมโหทัยและวาสิษฐีพราหมณ์ทั้งร้อยซึ่งกล่าวว่าจะไปในงานของราชาผู้เปนจัณฑาล และมีกษัตริย์เปนผู้ทำพิธีอย่างไรได้ พระวิศวามิตรจึงสาปว่า ให้ลูกพระวสิษฐทั้งร้อยนั้น ตายไปโดยฉับพลัน แล้วให้เกิดเปนชนชาติมุษฎิกอันดามกนุ่งผ้าบังสุกุลกินเนื้อหมา และให้เปนเช่นนั้นต่อไปอีก ๗๐๐ ชาติ ส่วนพราหมณ์มโหทัยนั้นสาปให้เปนนิษาท (เงาะป่า) มีใจ

ดุร้าย กินเนื้อมนุษย์เปนภักษาหารต่อไปอีกช้านาน ฝ่ายมหาฤษีและพราหมณ์อื่น ๆ เมื่อได้ฟังคำแช่งก็พากันเกรงกลัวอำนาจพระวิศวามิตร จึ่งจำใจยอมเข้าพิธีด้วย แต่ถึงแม้จะบำเพ็ญทำพลีกรรมไปเท่าใด เทวดาก็ไม่ยอมมาสู่มณฑลพิธี พระวิศวามิตรจะเอาชนะ จึ่งร่ายมนต์ยกตัวท้าวตรีศังกุขึ้นไปสู่สวรรค์ทั้งเปน แต่พระอินทร์และเทวดาทั้งปวงเมื่อเห็นท้าวตรีศังกุลอยขึ้นมา จึ่งร้องว่า "ดูกรตรีศังกุ ท่านจงกลับไป ท่านหาควรจะขึ้นสวรรค์ไม่ ท่านได้ถูกปุโรหิตาจารย์ของท่านเองแช่งแล้ว เพราะฉนั้นจงตกลงไปพื้นดินเถิด" ท้าวตรีศังกุก็ตกลงมาจากฟากฟ้า ร้องให้พระวิศวามิตรช่วย พระวิศวามิตรก็ร้องสั่งว่า "จงอย่าตกลงมาอีกเลย" ท้าวตรีศังกุก็ลอยค้างอยู่กลางหาว แล้วพระวิศวามิตรจึ่งสร้างดาวสัปตฤกษ์ (*คือดาว ๗ ดวงซึ่งเขาเรียกกันว่าดาวจรเข้*) ที่ทิศทักษิณและสร้างดาวอื่น ๆ ขึ้นอีกเปนจำนวนมาก และมิหนำซ้ำประกาศว่าจะสร้างพระอินทร์ขึ้นใหม่อีกองค์ ๑ พอเริ่มสร้างเทวดาใหม่ขึ้นบ้าง บรรดาเทวดาสิทธา และอสูร จึ่งพากันร้องวิงวอนพระวิศวามิตรอย่าให้สร้างต่อไป แต่พระวิศวามิตรจะเอาสัญญาให้เทวดายอมรับท้าวตรีศังกุขึ้นสวรรค์ และขอให้ดาวที่สร้างใหม่ทั้งหมดคงอยู่ต่อไป เทวดาก็ยอมตามคำพระวิศวามิตรในส่วนดาว แต่ส่วนท้าวตรีศังกุนั้นยอมให้คงอยู่กลางหาวในท่ามกลางดาวที่สร้างใหม่เท่านั้น เพราะเปนจัณฑาลจะรับขึ้นสวรรค์มิได้

๖. พระวิศวามิตรไปบุษกร เมื่อเสร็จกิจเรื่องท้าวศรีสังกุแล้ว พระวิศวามิตรกับสานุศิษย์ย้ายไปอยู่ตำบลบุษกร บำเพ็ญบารมีต่อไป

๗. เรื่องท้าวอัมพรีษและพราหมณ์ศุนหเศป ระหว่างเวลาที่พระวิศวามิตรอยู่ที่บุษกรนั้น มีเหตุการณ์สำคัญขึ้นอัน ๑ คือ ท้าวอัมพรีษสุริยวงศ์ผู้ครองนครศรีอโยธยา ทำพิธีบูชายัญใหญ่ พระอินทร์ได้แอบลักเอาสัตว์บูชายัญไปเสีย ปุโรหิตจึงทูลท้าวอัมพรีษว่า ต้องหามนุษย์มาบูชายัญแทนเพื่อล้างบาป ท้าวอัมพรีษก็รีบไปป่า พบพราหมณ์ชื่อ ฤจิก กับบุตรภรรยาอดอาหารอยู่ ท้าวอัมพรีษจึงขอซื้อบุตรพราหมณ์ฤจิกคน ๑ ฤจิกนั้นมีบุตรอยู่ ๓ คน แต่ฤจิกไม่ยอมให้ลูกหัวปี นางพราหมณีไม่ยอมให้ลูกสุดท้อง ศุนหเศป ผู้เป็นคนกลางจึงยอมไปกับท้าวอัมพรีษเพื่อช่วยคุณบิดามารดา ครั้นเดินทางผ่านไปทางบุษกร ศุนหเศปก็เข้าไปหาพระวิศวามิตรผู้เป็นมาตุลของตน (*เป็นพี่ของมารดา*) ขอให้พระวิศวามิตรช่วยให้ท้าวอัมพรีษได้สมประสงค์ด้วย แต่ส่วนศุนหเศปเองก็ขอให้ได้มีอายุยืนยาว ขอเอาบารมีราชฤษีเป็นที่พึ่ง พระวิศวามิตรก็สอนว่า ให้ยอมไปให้เขาผูกเข้าหลักยูปะบูชายัญโดยดี และเมื่อผูกแล้วให้สวดสรรเสริญเทวดาขอเอาเป็นที่พึ่งเถิด ศุนหเศปก็ทำตามพระวิศวามิตรแนะนำ จึงได้สมปรารถนาทุกประการ ทั้งพิธีกรรมของท้าวอัมพรีษก็เป็นอันสำเร็จไปโดยเรียบร้อย (*เรื่อง*

ศุนหเศปนั้น มีมาในหนังสือไอตเรยะพราหมณะซึ่งเปนอรรถกะถาสำหรับกับพระคัมภีร์ฤคเวท แต่เรื่องเล่าไว้ผิดกันกับในนี้ คือเล่าว่าท้าวหริศจันทรมหาราช ผู้ครองนครอโยธยาไม่มีโอรสจึงไปขอลูกจากพระวรุณ พระวรุณก็ให้ลูก แต่ว่าเมื่อเกิดมาแล้วต้องให้นำไปบูชายัญถวาย ท้าวหริศจันทรรับรองแล้ว ก็มีโอรสชื่อโรหิตกุมาร หรืออีกนัย ๑ เรียกว่าโลหิตาศว ท้าวหริศจันทร์ก็ผัดเพี้ยนไป ไม่นำโอรสไปบูชายัญ จนในที่สุดหมดทางที่จะผัดแล้ว จึงบอกให้พระโรหิตกุมารรู้ตัว พระโรหิตก็หนีเข้าไปสู่ป่า พระวรุณเทวราชก็บรรดาลให้ท้าวหริศจันทรประชวรเปนมาน พระโรหิตกุมารท่องเที่ยวไปในป่าหลายปี แล้วไปพบพราหมณ์ชื่ออชีครรฏเสายวัสมีลูก ๓ คน ซื้อลูกคนกลางชื่อศุนหเศปได้แล้ว พระโรหิตก็พาพราหมณไปให้บูชายัญแทนพระองค์ เมื่อจะเอาเข้าหลักไม่มีใครยอมมัดอชีครรฏเปนผู้โลภจึงรับอาสามัดบุตรตนเอง และมีหน้าซ้ำรับจะฆ่าบุตรตนเองอีก แต่ศุนหเศปสรรเสริญพระวรุณและเทวดาอื่น ๆ จนพระวรุณโปรดแก้มัดให้ พระวิศวามิตรซึ่งเปนเจ้าหน้าที่ผู้ ๑ ในพิธีนั้น ก็เลยรับเอาศุนหเศปเปนลูก และให้นามว่าเทวราช เพราะเทวราชได้ยกให้)

๔. **พระวิศวามิตรได้เปนมุนี** พระวิศวามิตรบำเพ็ญตะบะอยู่ช้านาน พระพรหมาโปรดยกให้เปนมุนี แต่พระวิศวามิตรก็ยังไม่

๙. **เรื่องพระวิศวามิตรกับนางเมนะกา** เทวดามีความร้อนจึงใช้นางเทพอัปสรชื่อเมนะกาลงมาทำลายพิธี พระมุนีอยู่กับนางเมนะกาช้านาน จึงรู้สึกความบกพร่องในความพยายามของตน จึงลานางเมนะกาโดยดี แล้วออกจากตำบลบุษกรไปยังเขาหิมพาน เพื่อหาความสงบต่อไป [*ในรามายณมีเรื่องเพียงเท่านี้ แต่ในมหาภารตมีเล่าต่อว่า นางเมนะกาคลอดบุตรีทิ้งไว้ในป่า พระฤษีชื่อกัณวะมาเก็บกุมารีไปเลี้ยงไว้ ให้นามว่าศกุนตลา ส่วนเรื่องราวของนางศกุนตลา ข้าพเจ้าได้แปลและผูกเป็นบทละครไทยขึ้นไว้ต่างหากแล้ว*]

๑๐. **พระวิศวามิตรได้เป็นมหาฤษี** เมื่อจากนางเมนะกาไปแล้ว พระวิศวามิตรทั้งประพฤติพรหมจรรย์อย่างเคร่ง เพื่อข่มกามคุณารมณ์บำเพ็ญอยู่นานแล้ว พระพรหมาจึงตรัสยกขึ้นให้เป็นมหาฤษี แต่พระวิศวามิตรยังคงพยายามต่อไปอีก เพราะมุ่งจะเป็นพรหมฤษี

๑๑. **เรื่องพระวิศวามิตรกับนางรัมภา** ในการที่จะเป็นพรหมฤษีได้นั้นจำเป็นต้องข่มจิตรให้สงบจริง ปราศจากยินดียินร้าย พระอินทร์และเทวดาอยากจะทำลายพิธี จึงใช้ให้นางรัมภาลงไปล่อพระมุนีให้เกิดความกำหนัดอีก ในชั้นต้นพระวิศวามิตรก็ออกจะพอใจในตัวนางแต่นึกขึ้นได้ถึงครั้งนางเมนะกาก็เคือง จึงสาปนางรัมภาให้เป็นศิลาอยู่หมื่นปี (*เรื่องนี้เองกระมังที่ข้างเราเอา*

ปะปนกับเรื่องพระโคดมสาบชายที่มีชู้กับพระอินทร์ เพราะในรามเกียรติ์ของเรากล่าวว่า พระโคดมสาบนางกาลอัจนาผู้เป็นชายานั้นให้เป็นศิลา และนางกาลอัจนาสาบสวาหบุตร์ให้ไปยืนดินเดียวเหนี่ยวกินลมอีกต่อ ๑)

๑๒. พระวิศวามิตรได้เป็นพรหมฤษีสมปรารถนา เมื่อสาบนางรัมภาแล้ว พระวิศวามิตรแปรสถานจากอุตตรเทศไปสู่บุรพเทศ ตั้งความเพียรบำเพ็ญตะบะต่อไปอีก จนในที่สุดทวยเทพเร่าร้อนเหือดหน จึงพากันไปทูลพระพรหมา พระพรหมาก็เสด็จลงมายกมหาฤษีวิศวามิตรขึ้นเป็นพรหมฤษี และตรัสใกล่เกลี่ยให้พระพรหมฤษีวสิษฐผู้เป็นบุตรของพระองค์เองนั้นรับรองพระวิศวามิตร พระวสิษฐก็รับรองด้วยยินดี ยอมออกนามพระวิศวามิตรมุนีว่า "พรหมฤษีวิศวามิตร" ฝ่ายพระพรหมฤษีวิศวามิตรเมื่อได้สมปรารถนาแล้วเช่นนั้น ก็กระทำการเคารพแด่พระพรหมฤษีวสิษฐผู้มีอายุมากกว่า จึงปรองดองกันแต่นั้นมา

ครั้นเมื่อพระสุตานนทมุนีแสดงตำนานพระวิศวามิตรจบลง บรรดากษัตริย์ก็พากันโสมนัส นมัสการพระพรหมฤษีวิศวามิตรโดยเคารพอย่างสูงสุด

ครั้นรุ่งขึ้นพระวิศวามิตรจึงทูลท้าวชนกว่า ขอให้พระรามและพระลักษมณ์ได้เห็นรัตนธนู ท้าวชนกจึงเล่าเรื่องรัตนธนูและเรื่องกำเนิดนางสีดา ดังต่อไปนี้

ตำนานรัตนธนูและกำเหนิดนางสีดา

๑. ธนูนั้นเปนของพระอิศวร เทวดาได้นำมาให้ไว้แด่ท้าวเทวราชสุริยวงศ์ ผู้เปนมหาราชครองนครมิถิลา

๒. ครั้ง ๑ เมื่อพระทักษมุนีทำพลีกรรม เว้นเสียไม่เชิญพระอิศวรไปในงานนั้น พระอิศวรไปทำลายพิธี ยิงพระทักษะและกำหราบเทวดาด้วยธนูนั้น แล้วต่อมาพระอิศวรจึ่งได้ประทานธนูแก่ทวยเทพ ๆ นำมาฝากไว้แก่บรรพบุรุษของท้าวชนก

๓. ท้าวชนกไถนา ได้นางจากทางไถ จึ่งให้นามว่าสีดา และท้าวชนกก็รับนางมาเลี้ยงไว้อย่างบุตรี่ และโดยเหตุที่นางมีกำเหนิดผิดกับนางสามัญ ท้าวชนกจึ่งกำหนดไว้ว่า ผู้ใดจะได้นางไปเปนมเหษีจะต้องก่งรัตนธนูได้ก่อน

๔. พญาร้อยเอ็ดพระนครต่างมาขอนางสีดา แต่ไม่มีใครก่งศรได้ แม้แต่จะยกธนูนั้นขึ้นก็ไม่ไหวเลี่ยแล้ว ท้าวชนกจึ่งไม่ยอมยกนางสีดาให้ กษัตรีทั้งหลายก็ชวนกันล้อมนครมิถิลาไว้ได้ปี ๑ จนท้าวชนกขัดกำลังรี้พล จึ่งขอพลใหม่จากเทวดา ๆ ก็จัดมาให้ถ้วนจัตุรงคเสนา ท้าวชนกจึ่งรบกษัตรีที่ล้อมนครพ่ายแพ้ไปได้

เมื่อเล่าเรื่องเสร็จแล้ว ท้าวชนกจึ่งให้ไปเชิญรัตนธนูออกมา พระรามก็ยกธนูนั้นขึ้นได้โดยง่าย และครั้นเมื่อก่งธนูจะขึ้นสาย ธนูนั้นก็หักบันทึดรงกลาง ท้าวชนกก็ยินดี แสดงความเต็มพระทัยจะยกนางสีดาให้เปนมเหษีพระราม แล้วจึ่งส่งทูตไปเชิญท้าวทศรถ

มาจากนครศรีอโยธยา เพื่อมาพร้อมกันในงานอภิเษกพระรามกับนางสีดา

ท้าวทศรถได้ทรงทราบข่าวก็ยินดี เสด็จจากนครอโยธยาไปยังมิถิลา พร้อมด้วยพระวสิษฐ พระวามเทพ พระชาวาลี พระกาศยป พระมรรกัณไฑย และพระกาตยายน ท้าวชนกจัดการต้อนรับสมพระเกียรติยศ แล้วท้าวชนกจึงสั่งให้ไปเชิญท้าวกุศธวัชผู้ครองนครสังกาศยาและท้าวอิกษวากุ ผู้เป็นปฐมกษัตริย์สุริยวงศ์ทรงราชย์ในนครศรีอโยธยา ทั้งเป็นบรรพบุรุษของท้าวชนกเองด้วย แต่ซึ่งได้สละราชสมบัติออกไปผนวชเป็นราชฤาษีอยู่นั้น ให้เสด็จมาเป็นพยานในการอาวาหมงคลครั้งนี้ด้วย

เมื่อพร้อมพระญาติวงศ์แล้ว พระพรหมฤษีวสิษฐจึงแสดงพงศาวดารของพระราม ลำดับสกุลดังต่อไปนี้

ก. พระปรพรหม

ข. พระพรหมา (*คือท้าวธาดา*)

ค. พระมริจมุนี (*พรหมานัสบุตรและประชาบดี*)

ฆ. พระกัศยปมุนี (*เป็นเทพบิดรและประชาบดี*)

ง. พระวิวัสวัต (*คือพระสุริยเทวราช*)

จ. พระมนูไววัสวัต อีกนัยหนึ่ง ๑ เรียกว่าพระประชาบดี (*เหล่านี้เป็นพรหมหรือเทวดา เว้นแต่พระมนูเป็นมนุษคน*

ที่ ๑ และเป็นราชฤษี ต่อนั้นลงไปเป็นกษัตริย์สุริยวงศ์ ดำรงนคร ศรีอโยธยา)

๑. อิกษวากุ
๒. กุกษิ
๓. วิกุกษิ
๔. วาน
๕. อนรัณย์
๖. ปฤถุ
๗. ตริศังกุ
๘. ธุนทุมาร
๙. ยุวนาศว
๑๐. มนธาตุ
๑๑. สุสนธิ
๑๒. ธรุวสนธิ
๑๓. ประเสนชิต (*น้องธรุวสนธิ*)
๑๔. ภรต (*ลูกธรุวสนธิ*)
๑๕. อสิต
๑๖. สัคร
๑๗. อสมัญชะ
๑๘. อังศุมาน
๑๙. ทิลีป
๒๐. ภคีรถ
๒๑. กกุฎสถะ
๒๒. รฆุ
๒๓. ประพฤท
๒๔. ศังขนะ
๒๕. สุทรรศน์
๒๖. อัคนิวรรณ
๒๗. ศีฆรค
๒๘. มรุ
๒๙. ประศุศรุก
๓๐. อัมพรีษ
๓๑. นหุษ
๓๒. ยยาตี
๓๓. นาภาค
๓๔. อัช (*อัชบาล*)
๓๕. ทศรถ
๓๖. รามจันทร

เมื่อพระวสิษฐแสดงพงษาวดารของพระรามแล้ว ท้าวชนก จึงแสดงพงษาวดารตำดับสกุลของพระองค์เองบ้าง ดังต่อไปนี้

๑. นิมิ (ลูกท้าวอิกษวากุ)	๑๒. มรุ
๒. มิถิ หรือ ชนก	๑๓. ประดินชก (*หรือ ประติพันธก*)
๓. อุทาวสุ	๑๔. กฤตรถ
๔. นันทิวรรธน์	๑๕. เทวมีรหะ (*หรือกฤต*)
๕. สุเกตุ	๑๖. วิพุธ
๖. เทวราต	๑๗. มหีธรก (*หรือมหาธฤติ*)
๗. พฤหัทรถ	๑๘. กฤติราต
๘. มหาวีร	๑๙. มหาโรม
๙. สุธฤติ	๒๐. สุวรรณโรม
๑๐. ธฤษฏเกตุ	๒๑. หรัศวโรม
๑๑. หริยาศว	๒๒. ศีรธวัช

ท้าวศีรธวัชนั้น คือพระบิดานางสีดา ซึ่งเรียกอยู่โดยมากว่า "ท้าวชนก" บ้าง "วิเทหราช" บ้าง "มิถิลราช" บ้าง (*นางสีดา จึงได้นามว่า "ชานะกี," "ไวเทหี" และ "ไมถิลี"*) ส่วน "ชนก" นั้นเป็นนามราชาครองมิถิลามาตั้งแต่ท้าวชนกลูกท้าวนิมิ (*อย่างเราเรียกกษัตร์ศุโขไทยว่า "พระร่วง" ทุกองค์ฉนั้น*) และท้าวศีรธวัชอธิบายด้วยว่าท้าวกุศธวัชผู้ครองนครดังกาศยานั้น คือ

อนุชาของพระองค์เอง ร่วมพระบิดากัน ที่ไปเป็นราชาครองนครสังกาศยานั้น เพราะท้าวสุธันวะเจ้านครสังกาศยาได้ยกทัพมาติดนครมิถิลา เพื่อจะชิงเอารัตนธนู แต่ท้าวสุธันวะตายในสงครามรบ ท้าวชนกจึงอภิเษกพระกุศธวัช ผู้เป็นอนุชาให้เป็นราชาครองนครสังกาศยาสืบมา.

ครั้นแต่งตำรับสกุลเสร็จแล้ว ท้าวชนกจึงตรัสประกาศยกนางสีดาให้แก่พระราม และยกนางอุรมิลาผู้เป็นธิดาอีกองค์ ๑ ให้แก่พระลักษมณ์ แล้วพระวสิษฐและวิศวามิตรก็เลยขอธิดา ๒ องค์ของท้าวกุศธวัชให้แก่พระภรตและพระศัตรุฆน์ คือนางมานทวีให้แก่พระภรตและนางศรุตเกียรติ (*หรือ "เกียรติสุดา"*) ให้พระศัตรุฆน์ ท้าวศีรีธวัชผู้เป็นกุลเชษฐาอนุญาต และสั่งให้เตรียมงานอภิเษก ๗ กษัตร์

พะเอินสมัยนั้นพระยุธาชิต ผู้เป็นโอรสท้าวอัศวบดีเกกัยราช และเป็นน้องนางไกเกยี มาเยี่ยมท้าวทศรถและพระภรตที่อโยธยา ท้าวทศรถจึงเลยชวนพระยุธาชิตไปมิถิลาด้วย จึงเป็นอันพรั่งพร้อมญาติทั่วกันในเวลาทำงานอภิเษก

ครั้นได้ฤกษ์ดี ก็มีงานอภิเษกพระรามกับนางสีดา พระลักษมณ์กับนางอุรมิลา พระภรตกับนางมานทวี และพระศัตรุฆน์กับนางศรุตเกียรติ รวมทั้งสี่คู่นพร้อมกัน [*ในรามเกียรติ์ของเรามีแต่แต่งพระรามกับนางสีดาคู่เดียวเท่านั้น*]

เมื่อเสร็จงานแล้ว พระวิศวามิตรมุนีกลับไปยังอาศรมที่สำนักณ อุตตรเทศ ฝ่ายท้าวทศรถ เมื่อถึงเวลาอันควร ก็ลาท้าวชนกยกจากมิถิลา พร้อมด้วยโอรสทั้ง ๔ และชายา กลับคืนสู่นครอโยธยา

ครั้นมาถึงกลางทาง จึงพบพราหมณ์ผู้ดุร้ายและมีกำลังฤทธิ์มาก อันมีนามปรากฏว่าปรศุราม หรือรามปรศุ [*แปลนามว่า "รามขวาน" เพราะมักถือขวานเป็นอาวุธ เรามาเรียกคลาดเคลื่อนไปว่า "รามสูร" เพราะหลงไปว่าเป็นยักษ์ ซึ่งมีเหตุควรหลงอยู่บ้าง ดังจะได้อธิบายต่อไป*] รามปรศุผู้นี้เป็นพราหมณ์สกุลภฤคุ ถูกพระชมทัคนี (จึงมักเรียกว่า "ชามัทอัคนี") มีศรและขวานเป็นอาวุธ พระวสิษฐแลเห็นรามปรศุก็มีความหวาดหวั่น จึงปรับทุกข์กันในพวกพราหมณ์ว่า รามปรศุจะยังไม่หายโกรธเรื่องที่พระบิดาถูกฆ่าตายอีกฤๅ แต่รามปรศุก็ได้ฆ่ากษัตร์จนหมดโลกเพื่อแก้แค้นแทนพระบิดาครั้ง ๑ แล้ว คงจะไม่โกรธเรื่องเดิมอีกกระมัง

[ในที่นี้ข้าพเจ้าขออธิบายนอกเรื่องหน่อย เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องปรศุรามดีขึ้นอีกเล็กน้อย ปรศุรามนั้นในหนังสือพวกปุราณะยกย่องเป็นพระนารายน์อวตาร นับเป็นปางที่ ๖ ใน ๑๐ ปาง คือก่อนพระรามาวตารปาง ๑ ความประสงค์พระนารายน์ที่อวตารเป็นปรศุรามนั้น เพื่อจะปราบพวกชาติกษัตร์ ซึ่งพากันรังแกพราหมณ์มาก มีเรื่องพิศดารยืดยาวมาก รวมใจความว่าพระนารายน์ได้

อวตารลงมาเป็นโอรสพระชมทัคนี กับนางเรณุกา แต่เยาว์มาก เป็นผู้ที่ดุร้าย ครั้ง ๑ เมื่อพระบิดามีความโกรธนางเรณุกา หาว่านางได้มีความรู้สึกนึกยินดีในรูปแห่งชายอื่น จึงสั่งให้โอรสคน ๑ ฆ่านางเสีย โอรสอื่น ๆ ไม่มีใครยอม แต่ปรศุรามยอมตัดศีรษะมารดา พระชมทัคนีชอบใจจึงบอกให้ขอพรตามปรารถนา ปรศุรามก็ขอพร ๓ ประการคือ ที่ ๑ ขอให้แม่กลับฟื้นมาโดยปราศจากมลทินทั้งปวง ที่ ๒ ขอให้คนมีชัยในเมื่อจะต่อสู้กับผู้ใดตัวต่อตัว ที่ ๓ ขอให้คนมีอายุยืนยาว บิดาก็ประสาทพรให้ ส่วนสาเหตุที่จะเป็นอริกับชาติกษัตริย์นั้น คือ ท้าวอรชุนกรรตวีรยะเป็นมหาราชครองนครมหิษมดี ไหหัยชนบท ผู้มีแขนถึงพัน ๑ และมีเดชานุภาพมาก อาจชำนะได้แม้นทศกรรฐ (*ดังมีเรื่องปรากฏอยู่ในอุตตรกัณฑ์แห่งรามายณ*) วัน ๑ ท้าวอรชุนได้ไปยังอาศรมพระชมทัคนี พระมุนีไม่อยู่ แต่นางเรณุกาก็ต้อนรับอย่างแข็งแรง แต่เมื่อท้าวอรชุนไปจากอาศรมนั้น ได้ลูงเอาลูกโคสำคัญของพระชมทัคนีไปเสียด้วย ปรศุรามทราบความก็โกรธจึงตามไปรบกับท้าวอรชุน ฆ่าท้าวอรชุนตาย (*ในรามเกียรติ์ของเราก็มีเรื่อง "รามสูร" กับพระอรชุนรบกัน แต่สาเหตุดูไม่มีอะไรนอกจากวิวาทกันอย่างนักเลงโตเท่านั้น*) ฝ่ายโอรสท้าวอรชุนเมื่อมีโอกาศก็ไปฆ่าพระชมทัคนีบ้างเพื่อแก้แค้น ปรศุรามก็โกรธ เลยสาบาลตัวเป็นศัตรูแห่งชาติกษัตริย์ทั่วไป ได้สังหารกษัตริย์หมดโลกถึง ๒๑ ครั้ง จึงหาย

แค้น เอาโดกไปยกให้เปนทักษิณาแด่พระกัศยปมุนี แล้วก็ไปอยู่ในเขามเหนทรบรรพต เรื่องนี้ได้มีอยู่ในรามายณ ข้าพเจ้าจึงต้องแซกลงไว้เช่นนั้น อนึ่งการที่ข้างเราพากันเข้าใจผิดไปว่าปรศุราม เปนยักษ์นั้น เปนเพราะปรศุรามมีฉายาเรียกว่า "**นยักษ**" เปนภาษาสังสกฤตแปลว่า "ต่ำ" หรือ "ต้อย" เพราะความปฏิบัติไม่เสมอภูมิธรรมอันควรแก่พราหมณ์ มีโทโสร้ายเหลืออดกลั้น และใจคอเหี้ยมโหดเปนต้น ฉายา "นยักษ" นี้เอง พังไม่ถูกนัก อาจเข้าใจผิดเปน "ยักษ" ไปได้ ทั้งความประพฤติและนิไสยของรามปรศุนั้น หรือก็ชวนให้เห็นเปนยักษ์ไปจริง ๆ ด้วย]

ฝ่ายปรศุราม พอเข้ามาใกล้ขบวนท้าวทศรถ ก็ร้องตะโกนเรียกพระราม บอกว่าได้ยินกิตติศัพท์เล่าลือถึงความเก่งต่าง ๆ ของพระราม และเรื่องก่งธนูจนหักนั้นด้วย จึงนำธนูมาอีกคัน ๑ ซึ่งท้าให้พระรามก่งและชักศร ธนูนั้นเปนของพระวิษณุ (*คือปิดาของปรศุราม*) เมื่อพระรามก่งศรนั้นได้แล้ว ก็จะได้ลองฝีมือกันตัวต่อตัวต่อไป ท้าวทศรถจึงต่อว่าปรศุรามว่า ปรศุรามมีกำเหนิดในชาติพราหมณ์ และได้ถือบาตรต่อหน้าพระอินทรแล้วว่าจะงดการใช้ศาตราวุธ และจะตั้งหน้าบำเพ็ญพรตต่อไปตามวิไสยพราหมณ์ เหตุไฉนจึงมากล่าววาจาท้าทายเช่นนั้น ปรศุรามไม่ตอบท้าวทศรถ หันไปพูดกับพระรามว่า มีศรสำคัญอยู่ ๒ เล่มอันเปนฝีมือพระวิศวกรรม เล่ม ๑ ทวยเทพได้ถวายพระอิศวรเพื่อปราบท้าวตรีปุระ

(*คือที่เราเรียกว่า "ท้าวตริบุรัม"*) เล่มนั้นคือที่พระรามทำหักแล้ว อีกเล่ม ๑ ทวยเทพได้ถวายพระนารายน์ เปนธนูอันมีฤทธิ์เท่ากับรุทรธนูที่หักแล้ว และเล่าต่อไปว่า ครั้ง ๑ ทวยเทพปรารถนาจะใคร่รู้ว่าพระอิศวรกับพระนารายน์องค์ใดจะมีกำลังฤทธิ์มากกว่ากัน จึงไปทูลถามพระพรหมา พระพรหมาก็แต่ร้องยุยงให้พระเปนเจ้าทั้ง ๒ นั้นวิวาทกันจนเกิดต่อสู้กันเปนการใหญ่ พระนารายน์ร้องตวาดไปที่เดียวธนูของพระอิศวรก็อ่อนป้อแป้ไป ทวยเทพจึงพร้อมกันวินิจฉัยว่าพระนารายน์เก่งกว่าพระอิศวร และทูลไกล่เกลี่ยให้พระเปนเจ้าทั้ง ๒ ดีกัน พระอิศวรมีความน้อยพระไทยว่าแพ้ฤทธิ์พระนารายน์ จึงประทานธนูของพระองค์นั้นแด่ราชฤษีเทวราตแห่งวิเทหนคร ส่วนพระนารายน์นั้นประทานธนูของพระองค์ แด่พรหมฤษีจิกถูกพระภฤคุมุนี พระจิกมุนีได้ให้ธนูนั้นแก่พระชมทัคนีมุนี แด่พระชมทัคนีนั้นพอใจในทางบำเพ็ญพรตมากกว่า จึงมิได้ใช้ธนูเลย จนเมื่อพระมุนีนั้นถึงมรณภาพด้วยมือท้าวอรชุนแล้ว ธนูจึงตกเปนของปรศุราม [*ในรามเกียรติ์ของเรา "รามสูร" ให้การว่า ศรนั้นพระยมภูวญาณประทานองค์ท้าวเมฆยักษ์ ผู้เปนไอยกาธิบดี ข้านี้จึงได้สืบมา ดังนั้น ผิดกันกับในฉบับสังสกฤต*] แล้วจึงกล่าวต่อไปว่าตนได้ไปบำเพ็ญพรตอยู่ที่เขามเหนทร จนได้ยินข่าวว่าพระรามได้ก่งธนูของพระอิศวรจนหักไปแล้ว จึงรีบมาเพื่อจะท้าให้ก่งธนูของพระนารายน์บ้าง

ฝ่ายพระรามมิได้มีความหวาดหวั่นเลย รับขนุสำคัญจาก ปรศุรามมาได้แล้วก็ก่งแล้วขึ้นศรได้โดยง่าย แล้วจึงตรัสแก่ปรศุราม ว่า ปรศุรามเปนพราหมณ์ ควรได้รับความเคารพ ครั้นว่าจะยิงเสีย ก็ไม่ควร เพราะฉนั้นให้ปรศุรามเลือกเอาอย่าง ๑ คือจะให้ยิงทำลาย ทางสวรรค์ของปรศุราม หรือจะให้ทำลายภูมิทั้งปวงบรรดาที่ปรศุราม ได้บรรลุถึงแล้ว ฝ่ายปรศุรามรู้สึกตนว่าแพ้ฤทธิ์พระราม แม้แต่ จะกระดิกตัวก็ไม่ไหวแล้ว จึงทูลตอบพระรามว่า เมื่อตนได้ยกโลก ให้เปนทักษิณาแด่พระกัศยปนั้น พระกัศยปได้เอาสัญญาว่าปรศุราม จะไม่อยู่ในโลกต่อไป แต่นั้นมาก็ยังมิได้เคยนอนในโลกนี้แม้แต่คืน เดียว เพราะฉนั้นขออย่าให้พระรามทำลายทางสวรรค์เลย ขอให้ทรง ทำลายภูมิที่ตนได้บรรลุถึงแล้วทั้งหมดนั้นเถิด และปรศุรามมาแลเห็น ชัดแล้วว่าพระรามมิใช่ผู้อื่นไกล คือองค์พระศรีภูวนารถเอง ซึ่งเปน ผู้ชำนะทั่วไปหาผู้ใดจะต้านทานเดชานุภาพมิได้เลย เพราะฉนั้นใน การที่ตนได้พ่ายแพ้มิได้มีความโทมนัศเลย พระรามได้ทรงฟังดังนั้น ก็ทรงแผลงศร ไปทำลายบรรดาภูมิฌานที่ปรศุรามได้บรรลุถึงแล้ว ปรศุรามก็ทูลลากลับไปยังมเหนทรคีรี ส่วนขนุสำคัญนั้น พระนารายน์ จึงฝากพระวรุณ (*คือพระ "พิรุณ"*) ให้รักษาไว้ แล้วก็ทูลให้พระ บิดาเสด็จดำเนินขบวนต่อไปสู่พระนคร

[ในที่นี้ขอให้ผู้อ่านสังเกตว่า เรื่องปรศุรามกับพระรามวิวาท

กันนั้น ในรามเกียรติ์ของเรานี้ แต่รูปผิดกับในฉบับสังสกฤต เพราะเข้าใจผิดเสียในชั้นต้นแล้วว่า "รามสูร" เปนยักษ์ จึงแต่งให้มาเกะกะแตะรบพุ่งอย่างยักษ์ทั้งนั้น ครั้นเมื่อแพ้พระรามแล้ว ก็กล่าวว่ารามสูรทูลขอชีวิตรไว้ และพระรามยกประทานให้ ไม่มีกล่าวถึงทำลายภูมิของรามสูรเลย ในข้อนี้ขออธิบายว่าที่พระรามให้เลือกนั้น คือจะให้ทำลาย **โลกุตตรมรรค** หรือจะให้ทำลาย **ผล** เท่าที่ปรศุรามได้บรรลุถึงมาแล้ว ปรศุรามเลือกเอาให้ทำลาย **ผล** เพราะว่าถึงทำลายแล้วก็มีหนทางที่จะหาได้ต่อไปโดยความพยายามภายน่า แต่ถ้าทำลายมรรคเสียแล้ว ก็จะเปนอันตัดทางที่ปรศุรามจะได้ถึงโลกุตรและพรหมภูมิ คือนฤพานนั้นต่อไปได้ ผู้แต่งรามเกียรติ์ของเรามิได้เข้าใจหัวข้อสำคัญอันนี้ เพราะหลงไปว่า "รามสูร" เปนยักษ์ จึงแต่งให้พระรามลงโทษในทางโลกีย์ แท้จริงปรศุรามเปนพราหมณ์ไม่มีความอาไลยในทางโลกีย์ พะวงในทางโลกุตรมากกว่า จึงต้องลงโทษให้กระทบทางโลกุตร]

ครั้นเมื่อเข้าถึงพระนครศรีอโยธยา ชาวเมืองก็ต้อนรับกษัตริ์ทั้ง ๑๐ องค์ (*คือ ท้าวทศรถ พระยุธาชิต และโอรสท้าวทศรถทั้ง ๔ กับชายาแห่งโอรสทั้ง ๔ นั้น*) ด้วยความชื่นชมยินดี และพระมเหษีแห่งท้าวทศรถทั้ง ๓ องค์ (*ซึ่งในรามเกียรติ์ของเราว่าไปมิได้ลาด้วย แต่ในฉบับสังสกฤตว่าไม่ได้ไป*) ก็รับรองชายาแห่งโอรสทั้ง ๔ อย่างดียิ่ง เมื่อสิ้นงานสมโภชแล้ว ท้าวทศรถจึงอนุญาตให้พระภรตไป

เยี่ยมพระเจ้าตาที่เกกัย และให้พระศัตรุฆน์ไปด้วย

[*พาลกัณฑ์ข้าพเจ้ากล่าวมายืดยาวฉนี้ เพราะเป็นกัณฑ์ที่รวบรวมข้อความเบ็ดเตล็ดไว้มาก ถ้าจะลัดข้าม ๆ ไปก็เกรงจะเสียความรู้ไป แต่ในกัณฑ์ต่อ ๆ ไปนี้จะย่อความได้สั้นลงมาก เพราะเป็นเรื่องของพระรามคนเดียวติดต่อกันไป*]

ที่ ๒-อโยธยากัณฑ์ จับแต่ท้าวทศรถปรารภจะให้อภิเษกพระรามเป็นยุพราช ฝ่ายนางค่อมชื่อมนถรา [*ซึ่งของเราเรียกว่า "กุจจี" แต่แท้จริง "กุจจี" มาจากคำ "กุพฺชี" ซึ่งแปลว่า "นางค่อม" เท่านั้น ไม่ใช่ชื่อ*] ได้ทราบจึงไปบอกนางไกเกยีและกล่าวยุยงต่าง ๆ นางไกเกยีจึงขอให้พระภรตได้เป็นยุพราช และให้เนรเทศพระรามไปอยู่ป่ามีกำหนด ๑๔ ปี ท้าวทศรถได้ดั้นวาจาแล้วก็ต้องยอมตาม พระรามจึงออกจากนครพร้อมด้วยนางสีดาและพระลักษมณ์ ตุมันตรไปส่งถึงฝั่งพระคงคา คุหะผู้เป็นอธิบดีในหมู่นิษาท (*ซึ่งเราเรียกว่าขุขัน*) เป็นผู้จัดเรือให้ข้ามลำคงคา พระราม นางสีดา และพระลักษมณ์ไปอาไศรยอยู่ในสำนักพระภรัทวาชมุนีในตำบลประยาค ที่ตรงลำน้ำพระคงคากับยมุนาบรรจบกัน อยู่ที่นั่น ๑ แล้วไปต่อไปจนถึงเขาจิตรกูฏ จึงไปอาไศรยอยู่ในสำนักแห่งพระมหาฤษีวาลมีกิ ฝ่ายท้าวทศรถเสียพระไทยอาไลยพระรามจนสิ้นพระชนม์ ฝ่ายพระภรตซึ่งท้าวอัศวบดีผู้เป็นตาได้ขอไปอยู่ที่เมืองเกกัยนั้น เมื่อทราบข่าวว่าพระรามจะได้อภิเษกเป็นยุพราชก็มีความยินดี จึงทูลลาท้าวอัศวบดีกลับมา

กรุงศรีอโยธยา พร้อมด้วยพระศัตรุฆน์ซึ่งได้ไปเมืองเกกัยด้วยนั้น ครั้นมาถึงกรุงศรีอโยธยา ทราบว่าพระราชบิดาสิ้นพระชนม์ และพระเชษฐาถูกเนรเทศแล้วก็มีความโทมนัสเศร้าโศก และมีความแค้นนางไกเกยียิ่งนักถึงแก่จะฆ่าเสีย แต่พระศัตรุฆน์ห้ามไว้ พระภรต พร้อมด้วยพระวสิษฐมุนีผู้เปนปุโรหิตและพระวามเทพมุนี จึงจัดการถวายพระเพลิงพระศพท้าวทศรถตามประเพณี [*ในรามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ มีข้อความกล่าวไว้ว่า ทั้งนางไกเกษีและพระภรตถูกห้ามมิให้ถวายพระเพลิง แต่การห้ามเช่นนี้ในฉบับเดิมไม่มี ตรงกันข้าม กล่าวชัดว่าพระภรตเปนผู้จัดการถวายพระเพลิง เพราะฉนั้นต้องเข้าใจว่า การห้ามถวายพระเพลิงเปนของที่มาเติมขึ้นเองในฉบับไทย*] เมื่อเสร็จการถวายพระเพลิงแล้ว บรรดาราชตระกูลได้เข้าหอพราหมณ์ ๑๐ วัน วันที่ ๑๒ ภายหลังวันถวายพระเพลิงแล้ว พระภรตจึงจัดทำพิธีศราทธพรตตามประเพณี (*อย่างทำบุญ ๗ วันของเรา*) ต่อนั้นไปอีก ๒ วัน พระภรตออกประทับกลางสภาอำมาตย์มนตรี จึงพร้อมกันอัญเชิญเสด็จพระภรตขึ้นทรงราชย์ พระภรตไม่ยอมรับราชสมบัติตรัสว่า จะออกไปเชิญเสด็จพระรามเข้ามาทรงราชย์ เสนาพฤฒามาตย์ก็เห็นชอบด้วย จึงสั่งทำถนนจากกรุงศรีอโยธยาเตรียมไว้เปนทางเสด็จ ครั้นถึงวันดีพระภรตก็ยกกระบวนพหุหยาตราออกจากพระนคร พร้อมด้วยพระศัตรุฆน์ และนางเกาศัลยา นางสุมิตรา และนางไกเกยี ยกกระบวนไปจนจวนถึงเขาจิตร

กูฏ พระภรตสั่งให้หยุดกระบวน แล้วเที่ยวหาพระรามจนพบ ก็เข้าไปเฝ้าเล่าความให้ทราบทุกประการ พระรามนางสีดาและพระลักษมณ์ก็มีความเศร้าโศกยิ่งนัก แต่ครั้นพระภรตอัญเชิญพระรามให้กลับเข้าไปทรงราชย์ พระรามหายอมไม่ แม้พระมารดาทั้งสามช่วยกันวิงวอนก็ไม่ยอม เพราะมีความปรารถนาจะรักษาสัตยวาที่แห่งพระราชบิดาไว้ พระภรตจึงขอประทานรองพระบาทไปแทนพระองค์ เชิญรองพระบาทอันทูลเหนือพระเศียร แล้วยกพยุหยาตรากลับไปกรุงอโยธยา เชิญพระมารดาทั้งสามเข้าไปในวัง แล้วจึงออกไปตั้งอยู่ตำบลนนทิคาม ชายแดนโกศล ยกรองพระบาทอันประดิษฐานบนภัทรบิฐภายใต้เศวตรฉัตร พระภรตเองเป็นอุปราชดำเร็จราชการแทนรองพระบาทนั้น และพระภรตพระศัตรุฆน์ทั้งสององค์ ก็ต่างถือเพศเป็นโยคี ฝ่ายพระรามทราบว่าพญาชรน้องท้าวราพณาสูรมาตั้งนครอยู่ริมชนสถาน และตั้งหน้ารบกวนฤษีพราหมณ์ในเขตรชนสถานนั้น จึงคิดจะไปตั้งอยู่เพื่อป้องกันพวกฤษีต่อไป ถาพระอาตมีก็ออกจากจิตรกูฏเดินทางต่อไปในป่าแวะนมัสการพระอัตริมุนี และนางอนะสูยาผู้เป็นชายา แล้วพระราม นางสีดา กับพระลักษมณ์ก็เข้าไปสู่ป่าทัณฑก คือชนสถานนั้นแล

ที่ ๓—อรัณยะกัณฑ์ จับแต่สามกษัตริย์เข้าสู่ป่าทัณฑกพบอสุรดุร้ายคน ๑ ชื่อวิราธ (*ในรามเกียรติ์ของเราภลายเป็น "พิราพ" ไป*) รบกันเป็นสามารถ แต่วิราธนั้นได้รับพรพระพรหมาว่าไม่ให้

ตายด้วยคมอาวุธ พระรามรบกับวิราธจนเหยียบไว้ได้แล้ว จึงให้พระลักษมณ์ขุดหลุมเพื่อฝังทั้งเป็น ฝ่ายวิราธเมื่อจะตายรู้ว่าพระรามคือพระนารายน์อวตาร จึงเล่าเรื่องที่ตนถูกสาป คือเดิมเป็นคนธรรพ ซึ่งได้ประพฤติผิดในกาม ไปถอบลักสมัคสังวาศด้วยนางรัมภาผู้เป็นบริจาของท้าวเวศรวัณ ท้าวเวศรวัณสาปให้เป็นรากษสอยู่จนกว่าพระนารายน์จะอวตารมากำเหนิดเป็นลูกท้าวทศรถ มาฆ่าตายแล้วจึงให้วิราธพ้นคำสาป วิราธจึงยินดีที่จะพ้นทุกข์ได้ไปสวรรค์ ชี้ทางให้พระรามดำเนินต่อไป แล้วพระรามกับพระลักษมณ์จึงฝังวิราธ วิราธก็ได้ตายด้วยมือพระรามสมปรารถนา เป็นอันได้กลับไปสวรรค์ สามกษัตริ์จึงเดินต่อไป จนถึงสำนักพระมหาฤษีสรภังค์พบพระอินทรกำลังมาอัญเชิญพระสรภังค์ไปสู่สวรรค์ สามกษัตริ์เข้าไปนมัสการพระสรภังค์ พระมุนีมีความยินดี ชี้ทางให้เดินต่อไปแล้ว พระมหามุนีเองจึงเข้ากองไฟเผาตัว และวิญญาณไปสู่พรหมโลก พวกสานุศิษย์พระสรภังค์ขอให้พระรามช่วยคุ้มเกรงรักษา พระรามรับคำแล้วก็ดำเนินต่อไป พร้อมด้วยนางสีดาและพระลักษมณ์กับพวกพราหมณ์ จนถึงที่สำนักพระมหาฤษีสุคีกษณ์ (*ในรามเกียรติ์เรียกว่าสุทัศน์*) พักอยู่ที่นั่น ๑ แล้วเข้าป่าต่อไป ท่องเที่ยวอยู่ในป่าทัณฑกนั้นถึงสิบปี ไปอาไศรยอยู่ในสำนักมหาฤษีและเทพฤษีต่าง ๆ ในที่สุดจึงกลับมายังสำนักพระสุคีกษณ์ ถามถึงที่สำนักแห่งพระมหาฤษีอคัสตย์ (*ในรามเกียรติ์ของเราเรียกว่า "อังคต"*)

พระสุคีกษณ์กษัตริย์ทางให้ สามกษัตริย์จึงพากันไปหาพระอคัสตย์ พระมหามุนีก็ต้อนรับโดยยินดี แล้วจึงให้พระแสงสำคัญแด่พระราม คือ ธนูของพระนารายน์ ๑ ศรชื่อพรหมทัต หรือพรหมาสตร์ ๑ แร่งศร ซึ่งไม่มีเวลาพร่อง เปนของพระอินทรให้ไว้ ๑ พระขรรค์ด้ามทองผักกุดั่น ๑ พระรามรับของเหล่านี้ไว้แล้ว ก็ขอให้พระมุนีชี้ที่ซึ่งจะพอสร้างอาศรมพักอยู่ได้ พระอคัสตย์ก็บอกให้ว่า ในระยะห่างจากอาศรมไปอีก ๒ โยชน์ มีที่ดีแห่ง ๑ เรียกว่าปัญจาวดี อยู่ริมฝั่งโคทาวารี สามกษัตริย์ก็พากันไปตั้งอาศรมอยู่ที่ปัญจาวดีนั้น เปนที่ผาสุกสำราญ จนวัน ๑ พะเอินนางรากษสีมีนามว่าศูรปนขา (*ซึ่งในรามเกียรติ์ภาษาไทยเรียกว่า "สำมะนักขา"*) ผู้เปนธนิษฐภคินีของทศกรรฐ ได้ไปพบสามกษัตริย์ลงสรงอยู่ในโคทาวารี นางรากษสีมีความรักใคร่ในพระราม ตามไปจนถึงอาศรม จำแลงตัวให้งาม แล้วเข้าไปเกี้ยวพระราม พระรามไม่ยินยอมรักใคร่ นางศูรปนขาขัดใจก็เข้าตบนางสีดาสลบไป พระรามจึงใช้ให้พระลักษมณ์ลงโทษนางยักษ์ พระลักษมณ์เอาพระขรรค์ตัดจมูกและหูขาดแล้วขับไป นางศูรปนขาก็ร้องไห้ไปพ้องพญาขรพี่ชาย ผู้ครองนครในชนสถาน พญาขรก็ยกทัพไปจับพระราม พร้อมด้วยพญาทูษณ์ และตรีเศียรเสนาบดี (*ตรีเศียรไม่ใช่น้องพญาขร เปนแต่ขุนนางเท่านั้น*) พญาขรพญาทูษณ์ และตรีเศียรต้องศรตาย นางศูรปนขาจึงข้ามไปยังลงกา ไปพ้องทศกรรฐ และแกล้งพูดจายกย่องนางสีดาต่าง ๆ

จนทศกรรฐอยากได้นาง จึงออกไปหาพญามารีจถูกนางตารกา ซึ่งไปบวชเป็นโยคีอยู่ในป่า ขอให้ช่วยคิดอุบายลักนางสีดา มารีจก็กล่าวทัดทานไว้ เพราะตัวเองเคยรู้ฤทธิ์พระรามแต่เมื่อยกไปตีที่สำนักพระวิศวามิตรนั้นแล้ว แต่ทศกรรฐไม่ฟัง มารีจจึงจำใจไปกับทศกรรฐถึงปัญจวาฏีแล้ว จึงแปลงตัวเป็นกวางไปลวงเอาพระรามไปพ้น และเมื่อถูกศรก็ทำเสียงลวงจนนางสีดาบังคับให้พระลักษมณ์ตามไปอีก ทศกรรฐได้ทีจึงแปลงตัวเป็นฤษีเข้าไปเกี้ยวนางสีดา ครั้นนางไม่ยินยอมก็อุ้มเอาไปด้วยกำลัง ขึ้นรถเหาะไป นางสีดาก็ร่ำพิไรถึงพระรามจนเมื่อผ่านไปที่น่าถ้ำที่อยู่ของพญาชดายุ (*ในฉบับไทยเรียก "สดายุ"*) ปักษิราช ชดายุก็ออกมาขวางทางไว้ รบกับทศกรรฐ ชดายุปักษิราชแพ้ ตกลงยังพื้นดิน ทศกรรฐก็อุ้มนางสีดาต่อไป เมื่อผ่านไปในป่า ริมสระบัวปา นางสีดาเห็นวานรอยู่ ๕ ตน นางจึงเปลื้องสะใบแลอาภรณ์ ทิ้งลงไปฝากวานรให้นำถวายพระราม ด้วย ทศกรรฐก็พานางไปจนถึงกรุงลงกา พาเข้าไปในวัง ชวนให้ดูปราสาทราชฐานนางก็ไม่ยอมดูทั้งสิ้น ทศกรรฐจึงสั่งนางรากษสีให้พาตัวนางสีดาไปไว้ยังสวนอโศก [*คือสวนต้นไม้ที่เรามาเรียกกันว่าต้น "โศก" แต่ที่แท้ชื่ออโศกจึงจะถูก*] และให้ต่างคนต่างใช้อุบายทำให้นางสีดายินยอมพร้อมใจเป็นชายาทศกรรฐให้จงได้ ฝ่ายพระรามเมื่อฆ่ามารีจแล้วเดินกลับจะไปอาศรม พบพระลักษมณ์กลางทางก็ตกพระไทย ทั้งสองกษัตริย์รีบกลับไปอาศรม สีดาก็หาย

ไปเสียแล้ว เที่ยวค้นหาเท่าใดก็ไม่พบ จึงออกเดินจากอาศรมไปจน พบชดายุปักษิราช ชดายุบอกข่าวนางสีดาแล้วก็ตาย พระรามเผาศพชดายุแล้วเดินต่อไป พบนางรากษสีตน ๑ ชื่อขโยมุขี (*ในรามเกียรติ์ของเราเรียกว่า "ยักขมูขี"*) นางขโยมุขีตรงเข้ากอดพระลักษมณ์ไว้ พระลักษมณ์พันด้วยพระขรรค์ ตัดจมูก หู และถันขาดไปแล้ว นางรากษสีก็หนีไป สองกษัตร์ดำเนินต่อไปอีก พบขลูรตน ๑ มีแต่ครึ่งตัว หน้าอยู่ที่ท้องและมีแขนยาว ชื่อกพนธ์ (*ในรามเกียรติ์ของเราเรียกว่า "กุมพล"*) กพนธ์เล่าว่าตนเปนทานพ ซึ่งได้รับพรพระพรหมาให้มีอายุยืน จึงมีความกำเริบไปรบพระอินทร พระอินทรเอาวัชรตีขาหักทั้ง ๒ ข้าง และตีศีรษะย่นลงไปในตัว แต่ด้วยอำนาจพรพระพรหมาจึงไม่ตาย พระอินทรสาบว่าให้มีแขนยาวเพื่อกวาดสัตว์เข้าปากกินไป จนกว่าจะได้พบพระรามจึงจะพ้นทุกข์ พระรามและอนุชาก็จัดการเผากพนธ์ กพนธ์ก็ได้คืนรูปงดงามดังเก่า จึงชี้ทางให้สองกษัตร์ไปหาพญาสุครีพ ซึ่งได้ถูกพญาพาลีเนรเทศออกมาอยู่เขามลัยทเลสาบปัมปา และแนะนำว่าให้วานพญาสุครีพช่วยค้นหานางสีดาต่อไป สองกษัตร์ก็ดำเนินไปตามทางที่กพนธ์ได้ชี้ให้ กลางทางพบนางโยคินีชื่อนางสวรี นางโยคินีชี้ทางให้ต่อไป สองกษัตร์ก็ดำเนินเลียบฝั่งแม่น้ำปัมปามุ่งตรงไปยังเขาฤษยมุก [*อยู่ในทักษิณเทศ คือแคว้นที่อังกฤษเรียกว่า* "The Deccan"]

ที่ ๔-กิษกินธากัณฑ์ เรียกตามนามนครกิษกินธ์ (*ซึ่งใน*

รามเกียรติ์ของเราเรียกว่า "ขีดขินธ์") จับแต่สองกษัตร์ไปถึงเขาฤษยมุกใกล้เขามลัยที่อยู่พญาสุครีพ ฝ่ายสุครีพเห็นสองกษัตร์สำคัญว่าพญาพาลีใช้ไปฆ่าตน จึ่งเรียกหนุมานและพวกบริวารเตรียมอยู่พร้อมกันเพื่อต่อสู้ แล้วสุครีพจึ่งใช้ให้หนุมานไปเฝ้าพระรามถามเหตุการณ์ดูก่อน หนุมานเปนทูตไปแสดงไมตรีต่อพระรามทั้งสองฝ่ายเล่าเรื่องราวสู่กันฟัง แล้วหนุมานก็พูดลาไปรับสุครีพที่เขามลัย สุครีพไปเฝ้าที่เขาฤษยมุก พระรามกับสุครีพก็กระทำสัตย์สัญญาต่อหน้าไฟ เปนสัมพันธมิตรต่อกันจะช่วยกันและกันให้สมปรารถนา คือพระรามรับจะสังหารพญาพาลี และสุครีพรับจะค้นหานางสีดาและช่วยสังหารทศกรรฐ เมื่อทำสัญญากันเสร็จแล้วสุครีพจึ่งเล่าเรื่องที่ตนถูกเนรเทศ ใจความว่าคืนหนึ่ง อสูรชื่อมายาวี ถูกทุนทุพี (*ซึ่งเราเรียก "ทรพี"*) ได้มาร้องท้าทายพญาพาลี พญาพาลีนอนหลับอยู่ก็ตื่นขึ้น ถูกออกไปรบ สุครีพตามออกไป มายาวีเห็นมาด้วยกันสองตน มีความกลัว จึ่งหนีไปอยู่ในถ้ำ พาลีสั่งสุครีพให้คอยอยู่ที่ปากถ้ำ แล้วก็ตามมายาวีเข้าไป สุครีพคอยอยู่ถึงปี ๑ จนเห็นเลือดไหลออกมาจากปากถ้ำ และได้ยินแต่เสียงอสูร ไม่ได้ยินเสียงพาลี ก็สำคัญว่าพาลีตายแล้ว จึ่งเอาศิลาปิดปากถ้ำเสียแล้วกลับไปเมืองกิษกินธ์ พวกเสนาพฤฒามาตย์ก็อัญเชิญสุครีพขึ้นทรงราชย์แทนพาลีต่อไป แต่ไม่ช้าพาลีก็กลับไปยังกิษกินธ์ หาว่าสุครีพกับอำมาตย์คบคิดกันเปนขบถ จึ่งฆ่าพวกอำมาตย์เสีย ส่วน

สุครีพนั้นพาลีให้รับราชบาทว์แดะเนรเทศจากกิษกินธ์ นางรูมาผู้เปนมเหษีสุครีพพาลีก็เอาไปเปนมเหษีเสียเอง พระรามได้ฟังเรื่องก็พดอยแค้น จึงรับว่าจะฆ่าพาลี เพื่อดงโทษในการที่บังอาจผิดเมีย สุครีพทูลว่าพาลีนั้นมีฤทธิ์มาก แล้วจึงเล่าเรื่องอสูรทุนทุพี (“ทรพี”) ซึ่งมีรูปเปนควาย อิ่มเอิบกำเริบฤทธิ์เพราะมีกำลังมาก จึงไปท้าพระสมุทให้รบกัน พระสมุทบอกให้ไปท้าพระหิมพานคิรีราช พระหิมพานบอกให้ไปท้าพญาพาลี ทุนทุพีก็ไปท้าพญาพาลี พญาพาลีก็ออกไปสู้กับทุนทุพี หักคอทุนทุพีได้แล้ว จึงยกทรากศพขึ้นขว้างไปพะเอินตกลงในป่าอันเปนที่จงกรมของพระมตังคมุนี พระมหามุนีจึงแช่งให้ว่าถ้าแม้พาลีหรือผู้ใดที่รับใช้พาลีเข้ามาในเขตรป่านั้นขอให้กลายเปนหินไปทันที [*เรื่องพาลีปราบมายาวีกับปราบทุนทุพีนี้ ของเราจับรวมกันเข้าเปนเรื่องเดียวกัน เห็นจะเปนเรื่องราวคล้าย ๆ กัน มีไปท้าทายน่าปราสาทเหมือนกัน จึงเก็บไปปนกันเสีย*] สุครีพเล่าเรื่องทุนทุพีแล้ว จึงขอให้พระรามดองกำลังให้ปรากฏ พระรามก็จับโครงกระดูกทุนทุพีซึ่งยังกองอยู่ในป่ามตังควัน (*คือริมเขาฤษยมุกนั้นเอง*) ขึ้นโยนไปสิบโยชน์ สุครีพก็ชมเชย แต่ยังขอให้แสดงอีกคือมีต้นรังอยู่ ๗ ต้น ซึ่งพาลีเคยแผลงศรทลุได้ ขอให้พระรามลองดูบ้าง พระรามแผลงศรทลุต้นรังนั้นได้ ๗ ต้น แล้วยังทลุเขาฤษยมุกไปอีกต่อ ๑ สุครีพก็ยินดีชมเชยยิ่งนัก จึงเชิญไปสังหาร

พาลีในวันนั้น พระรามรับคำแล้วก็ไปสังหารพาลี [*ข้อความตรงกับในฉบับไทยทุกประการ ตลอดจนคำสอนน้องและทูลขอโทษพระรามมีผิดกันอยู่แต่ข้อที่นางดารานั้นไม่ใช่มเหษีสุครีพซึ่งพาลีแย่งไปนางดาราเป็นลูกวานรชื่อสุเษนและเป็นแม่องคทจริง ๆ ด้วย*] เมื่อพาลีตายแล้ว พระรามจึงให้จัดการราชาภิเษกสุครีพเป็นราชาครองเมืองกิษกินธ์ และสุครีพก็ตั้งให้องคทเป็นยุพราชสืบไป ฝ่ายพระรามและพระลักษมณ์จึงไปพักอยู่ในถ้ำที่เขาปรัศรวัน ซึ่งเป็นยอด ๑ ในเทือกเขามลัยหรือมาลยวัน และเวลานั้นพระเอินถึงฤดูฝน ไม่เป็นเวลาควรจะยกทัพ พระรามจึงมิได้เตือนสุครีพในข้อที่จะให้เที่ยวตามนางสีดาหรือรบทศกรรฐ จนสิ้นฤดูฝนแล้ว สุครีพมัวเมาหลงใหลในกามคุณารมณ์และความสมบูรณ หนุมานจึงเข้าไปเตือน สุครีพก็สั่งให้หนุมานจัดสั่งเกณฑ์พล ฝ่ายพระรามคอย ๆ เห็นสุครีพเงียบหายไปจึงใช้พระลักษมณ์เข้าไปเตือน พระลักษมณ์เข้าไปพูดจาว่ากล่าวอย่างแรง ๆ จนนางดารา ซึ่งบัดนี้ได้เป็นมเหษีสุครีพด้วยแล้วนั้น ต้องช่วยแก้ไขไกล่เกลี่ย พระลักษมณ์กับสุครีพก็พากันออกไปเฝ้าพระราม แล้วสุครีพก็เรียกบรรดาวานรมาชุมนุมพร้อมกัน รวมพลได้หลายโกฏิ สุครีพจึงจัดแบ่งปันน่าที่ให้แยกย้ายกันไป ให้วานรชื่อวินตคุมพลไปค้นทางทิศบูรพา ใช้ให้องคทคุมพลไปค้นทางทิศทักษิณ ในกองทัพทักษิณนี้จัดพญาวานรและหัวน่าไปคือ หนุมาน ชมพูพาน นีละ (*คือที่เรา*

เรียก "นิลนนท์") สุโหตร สะรารี สะระคุณมะคัย คะวากษยะ คะวัย สุเษน พฤษภ เมนทะ ทวิวิท คันธมาทน์ อุดกามุข และอนังคะ [ใน ๑๓ ตนนี้ ที่พอเดาเทียบได้อย่างใกล้แต่ "สุเษน" คือ "สุรเสน" นอกนั้นถ้าจะเทียบจะต้องตรวจดูกำเหนิด ซึ่งในเวลานี้ข้าพเจ้ายังไม่มีเวลาจะทำได้ ชื่อวานรในรามเกียรติ์ของเรากับในฉบับสังสกฤตช่างผิดกันไกลจริง ๆ จนเหลือที่จะเดาไปได้] ใช้ให้สุเษนผู้เปนพ่อนางดาราคุมพลไปค้นทางทิศประจิม [ในกองทัพขององคทก็มีชื่อสุเษนอยู่ว่าไปด้วย บางทีผู้แต่งจะเผลอไปก็เปนได้ หรือมิฉนั้นก็จะเปนคนละตัวแต่ชื่อพ้องกัน] ใช้ให้สัตพล (ของเราเรียก "สัตพลี") คุมพลไปค้นทางทิศอุดร แล้วจับกล่าวต่อไปถึงกองทัพทักษิณ ซึ่งองคทคุมไปกับหนุมานและตาระ [ตาระนี้พึงจะมากล่าวถึง เดิมก็ไม่มีทีจะรู้สึกว่าเอาชื่อสุเษนไปใส่ไว้ผิด จึงเปลี่ยนเปนตาระ] เที่ยวค้นตามเทือกเขาวินธัย พบอสูรตน ๑ (คือบักหลั่นของเรา) ซึ่งองคทชกเอาราก็เดือดตาย แล้วเดินต่อไปเข้าป่าสัปตบรรณ เข้าถ้ำทุกถ้ำ จนไปถึงตำบลชื่อพฤกษวิวิตเปนส่วนของทานพอยู่ในหว่างเขา เปนที่เข้าถึงยาก มีสวนอันงดงาม มีปราสาทราชฐาน พบนางคน ๑ จึงถาม ได้ความว่าอสูรชื่อมัย (ของเราเรียก "มายัน") ได้นฤมิตรขึ้นไว้เปนสถานที่อยู่ ภายหลังมัยได้บังอาจรักกับนางเทพอัปสรชื่อเหมา (ของเราเรียก "บุษมาลี") พระอินทร์กริ้วสั่งหารมยาสูรเสีย พระพรหมาจึงประทานรมณียสถานนี้แก่นางเหมา ตัว

นางผู้เล่าเรื่องนั้นเองชื่อสยัมประภา [*ซึ่งในรามเกียรติ์ของเราไม่มีตัว และเรื่องราว "บุษมาลี" เล่าให้หนุมานเอง*] นางนั้นเป็นผู้เฝ้าสถานที่นั้น ถามถึงกิจการของหนุมาน หนุมานก็เล่าความให้นางฟัง นางตอบว่าผู้ใดที่ได้เข้าไปถึงในเมืองมายานั้นแล้ว ยากที่จะกลับออกไปได้ (*อย่างเมืองลับแลที่เล่ากัน*) แต่นางเต็มใจช่วยนำพวกวานรออกจากที่นั้นได้ ไปถึงฝั่งมหาสมุท แต่ก็มิรู้ที่จะไปแห่งใดต่อไป เวลาที่กำหนดก็จวนครบอยู่แล้ว พระเอินพญานกสัมปาตี (*ที่เรามาเรียกว่า "สัมพาที"*) พี่ชายพญาชดายุได้โผล่ออกมาจากถ้ำ บอกข่าวนางสีดาแต่ชั้นทางลงกาให้ องคตจึงถามพวกวานรว่าใครจะรับอาสาไปลงกา ต่างคนก็ต่างรับอาสาแสดงอิทธิฤทธิ์ของตนในที่สุดจึงตกลงเป็นหนุมานไป หนุมานก็ขึ้นสู่ยอดเขามเหนทร์ครั้นำแดงอิทธิฤทธิ์ถีบทยานจากยอดเขา เหาะข้ามมหาสมุทไป

ที่ ๕ – สุนทรกัณฑ์ จับตั้งแต่หนุมานเหาะข้ามมหาสมุท พระสมุทมีความปรารถนาจะช่วยหนุมาน จึงบอกให้ภูเขาไมนากะซึ่งอยู่กลางทเลนั้น ผุดขึ้นมาเพื่อให้เป็นที่หนุมานหยุดพักร้อน แต่หนุมานบอกว่าจะรั้งรอมิได้ต้องตรงไป ฝ่ายเทวดาพร้อมด้วยคนธรรพ สิทธาและวิทยาธร ปรารถนาจะลองฤทธิ์หนุมาน จึงสั่งให้นางสุรสาผู้เป็นมารดาแห่งนาคทั้งหลาย จำแลงตัวเป็นนางยักษิณีตัวใหญ่กายสูงถึงฟ้าขวางทางหนุมานไว้ พอหนุมานมาถึง นางก็

ร้องห้ามมิให้ไป และร้องท้าให้หนุมานเข้าปาก หนุมานผัดว่าให้เสร็จกิจเสียก่อนจึงจะกลับมาให้กิน นางก็ไม่ฟัง อ้าปากกว้างจะกลืนหนุมาน นางอ้าปากกว้างเท่าใดหนุมานก็ทำตัวให้โตขึ้นจนดับทุกครั้ง จนปากนางนั้นอ้ากว้างถึง ๑๐๐๐ โยชน์เป็นที่สุด คราวนั้นหนุมานทำตัวเป็นเมฆก้อนเล็กเท่านิ้วหัวแม่มือลอยเข้าไปในปากนางสุรสาและกลับออกมาอีกโดยนางไม่รู้สึกตัว แล้วก็กล่าวแก่นางสุรสาว่า ได้เข้าปากตามปรารถนาแล้วขอทางไปเถิด นางสุรสาก็กล่าวชมเชยความฉลาดของหนุมาน แล้วอนุญาตทางให้ไป [*เรื่องพบกับนางสุรสานี้ของเราไม่มี*] ต่อจากนั้นไปจึงไปพบนางผู้เสือสมุทชื่อสิงหิกา ผู้มีฤทธิ์ยึดเงาใครได้แล้วก็ยึดตัวได้ นางยึดเงาหนุมานไว้ได้ หนุมานจึงเข้าปากนางแล้วเข้าไปแหวะท้องออกมาได้ จึงเหาะต่อไปจนถึงเกาะลงกา รวมเป็นระยะข้ามมหาสมุทนั้น ๑๐๐ โยชน์ แล้วจึงไปลงที่ใกล้นครลงกา [*เรื่องเหาะข้ามลงกาและไปลองฤทธิ์กับพระนารทนั้นไม่มีในฉบับสังสกฤต แต่ที่จะเข้าใจว่านึกขึ้นเองนั้น ก็เห็นจะไม่ได้ คงจะต้องไปได้มาจากแหล่งอื่น ดังจะได้อธิบายต่อไปในตอนข้างท้ายนี้*] ครั้นเวลาค่ำหนุมานจึงนฤมิตรตัวให้เล็กเท่าแมวแล้วลอดเข้าไปในลงกาพบนางลงกา (*คือเสื้อเมืองซึ่งเราเรียกว่า "อากาศตไลย"*) รบกันจนนางลงกาแพ้แล้วหนุมานก็เที่ยวค้นนางดีดาทั่วไปในลงกา เข้าไปจนในวังและปราสาทราชฐานที่อยู่ของทศกรรฐและขุนยักษ์ต่าง ๆ ค้นทั่วไปทุก

แห่งหน จนในที่สุดได้ไปถึงสวนอโศกจึงเห็นนางสีดา แต่งตัวนุ่งห่มคากรอง ไม่มีอาภรณอย่างใดประดับประดา มีนางรากษสีเปนผู้คุมอยู่ ขณะที่หนุมานซ่อนอยู่ในกิ่งอโศก ทศกรรฐลงไปหานางสีดาพูดจาเกี้ยวพาต นางก็ไม่ยินยอม ทศกรรฐจำใจต้องกลับไปวัง พวกนางยักษ์ผู้คุมก็พากันด่าว่านางสีดาด้วยถ้อยคำหยาบช้าต่าง ๆ นางสีดาทนไม่ได้คิดจะผูกคอตาย หนุมานเห็นถึงเวลาอันควรจึงกล่าวพระนามพระรามขึ้นและพรรณาข้อความทุกประการ นางสีดาได้ยินก็ดีใจ หนุมานลงจากต้นไม้มาถวายบังคม เล่าความโดยละเอียดแล้วถวายแหวนของพระราม นางสีดาก็ยินดีรับแหวนไว้ แต่ครั้นเมื่อหนุมานจะขอรับไปส่งพระราม นางสีดาไม่ยอม โดยแสดงว่าไม่เป็นการสมควรที่จะให้ผู้ชายแตะต้องตัวอีก นางสั่งข้อความให้หนุมานนำกลับไปทูลพระราม และฝากศิราภรณอัน ๑ ไปถวายเพื่อเปนพยานด้วย หนุมานทูลลานางสีดาแล้ว ก็นึกแค้นเคืองทศกรรฐจึงแกล้งหักสวนเสียบ้างบ้าง ชาวสวนนำความไปแจ้งแก่ประหัสต์ผู้เปนเสนาบดี ประหัสต์ใช้ชมพูมาลีถูกชายไปจับหนุมาน ก็กลับไปถูกฆ่าตาย ประหัสต์จึงสั่งเสนาห้าคนไปล้อมหนุมานไว้ แล้วนำความไปทูลทศกรรฐ ทศกรรฐใช้ให้โอรสชื่ออักษกุมารไปจับ [*ในรามเกียรติ์ของเราเรียกว่า "สหัสกุมาร" แล้วเลยกลายเปนมีจำนวนพันตนไปด้วยซ้ำ*] อักษกุมารก็ไปตาย

อีก ทศกรรฐ์จึงให้อินทรชิตออกไปจับ อินทรชิตแผลงศรนาคบาศไปมัดหนุมานได้ นำตัวไปถวายทศกรรฐ ทศกรรฐซักถามหนุมาน ๆ ก็พูดจาว่ากล่าวให้ส่งนางสีดาคืนไปยังพระราม ทศกรรฐโกรธจึงสั่งให้เอาหนุมานไปฆ่าเสีย แต่พิเภษณ์ ซึ่งเป็นผู้รู้จักประเพณีอันดียิ่ง ได้กล่าวทัดทานไว้ โดยชี้แจงว่าหนุมานเป็นทูตมา ถ้าฆ่าจะเสียราชประเพณี ทศกรรฐจึงตกลงให้เอาไฟจุดเผาหางหนุมาน *[ส่วนการลงโทษอย่างอื่น ๆ เช่นให้ช้างแทง หรือใส่ครกตำ ไม่มี บางทีพราหมณ์ผู้นำเรื่องมาเล่าในเมืองเราจะเอาข้อความจากหนังสืออื่น ๆ มาเพิ่มเติม เพื่อให้หนุมานเก่งยิ่งขึ้น ดังจะได้อธิบายต่อไปโดยละเอียดข้างหน้า]* หนุมานเมื่อไฟติดหางแล้วก็เผาเมืองลงกาเสียสิ้น แล้วจึงไปดับไฟที่หางนั้นในมหาสมุทร *(ไม่ใช่ในปากอย่างเรื่องของเรา)* และเหาะกลับไปหาองคทและวานรซึ่งคอยอยู่เชิงเขามเหนทร เล่าความให้ฟังแล้วพากันกลับไปเฝ้าพระรามที่เขาปรัศรวัน หนุมานนำศิราภรณถวายพระราม และเล่าความละเอียดทุกประการ

ที่ ๖. ยุทธกัณฑ์ เป็นกัณฑ์ยาวกว่ากัณฑ์อื่น ๆ จับแต่พระรามชมเชยหนุมาน *[ไม่มีประทานผู้ชุบสรงอย่างในเรื่องรามเกียรติ์ของไทยเรา เรื่องประทานผ้าชุบสรงก็เห็นจะเก็บมาจากแห่งอื่นอีก]* แล้วพระรามก็สั่งให้ยกทัพลงไปตั้งที่เขาสุวรรณบรรพต ครั้นหัสกัณฑ์ยุทธ อุตตรผาลคุณี รุ่งขึ้นพระจันทร์เสวยกับหัสตา ให้คลาขบวนทัพ

ให้นีละลูกพระเพลิง (*คือ "นิลนนท์"*) เปนทัพนำ ให้คชะ ๑ คะวัย ๑ คะวากษ์ ๑ เปนทัพน่า ฤษภเปนปีกขวา คันธะ ๑ คันธมาทน์ ๑ เปนปีกซ้าย องค์พระรามทรงหนุมานเปนพาหนคุมทัพหลวง ให้พระลักษมณ์ทรงองคทตามเสด็จไปในทัพหลวงกับตัวพญาสุครีพ และให้ชมพูพานผู้เปนฤกษราช (*คือจอมหมี*) ๑ สุเษน ๑ เวคทรรศี ๑ เปนทัพหลัง พอใกล้ฤกษ์ออกเดินทัพ นีละพฤษภ และกุมุทก็ออกเดินทางล่วงน่าถางทางให้ทัพหลวงดำเนินจนถึงฝั่งมหาสมุท จึ่งให้หยุดตั้งค่ายพักแรมอยู่ ณ เชิงเขามเหนทรคีรี (*ที่ของเราเรียกว่า "เหมติรัน"*)

กล่าวถึงทศกรรฐ เมื่อหนุมานเผาเมืองแล้ว ก็ปฤกษาบรรดาเสนามาตย์ว่าจะควรคิดการอย่างไรกันต่อไป พวกท้าวพระยาอสูรก็ต่างคนต่างอวดดีกันต่าง ๆ นา ๆ มีแต่พิเภษณ์อุปราชผู้เดียว ที่ยืนยันอยู่ว่าทศกรรฐควรส่งนางสีดาคืนให้พระรามจึ่งจะถูกทำนองคลองธรรม ในวันแรกนั้นทศกรรฐมิได้ตอบว่ากระไร เปนแต่ลุกกลับเข้าไปข้างใน ครั้นรุ่งขึ้นพิเภษณ์ขอเข้าไปเฝ้าข้างในทูลทศกรรฐว่าได้เห็นลางร้ายต่าง ๆ มากนัก มีทางที่จะแก้ไขได้แต่ส่งสีดาคืนเท่านั้น ทศกรรฐก็ออกไปท้องพระโรงเรียกชุมนุมอสุรสภาอีก สั่งประหัสต์เสนาบดีให้จัดพลขึ้นประจำน่าที่พร้อมแล้วก็ถามความเห็นผู้ที่มาอยู่ในสภานั้นอีก กุมภกรรณ ["*หูหม้อ*" *คือหูโตเท่าหม้อไม่ใช่ "คอหม้อ"*] อินทรชิต และท้าวพญาก็

ต่างรับอาสาจะรบทุกคน พิเภษณ์ผู้เดียวขัดขืนยืนยันให้ส่งสีดาคืนทศกรรฐก่อน ถูกขนเตะพิเภษณ์ตกเตียง พิเภษณ์ถูกขนโต้เถียงตะบอง แต่นกขนโต้ว่าทศกรรฐเปนราชาและพี่ของตน จึงกราบตะบองลงแล้วชี้หน้าว่าไปตรง ๆ ว่า ถ้าขืนดื้อไปเช่นนี้จะถึงที่ตาย ทศกรรฐก็ขับพิเภษณ์จากนครนั้น [*ในเรื่องของเขาพิเภษณ์ไม่ได้ขัดขลาดอย่างของเราเลย เพราะเปนชาติพรหมพงษ์เหมือนกัน เปนกษัตร์เหมือนกัน*] พิเภษณ์ออกได้จากท้องพระโรง ก็เหาะตรงข้ามมหาสมุทไป พร้อมด้วยเสนา ๔ คน ชื่อยนต ๑ อนต ๑ สัมปาติ ๑ ประมติ ๑ [*ตอนขับพิเภษณ์นี้ ในฉบับสังสกฤตผิดกับของเราอีกที่มีเสนาไปด้วย ไม่ได้ไปคนเดียว อีกประการ ๑ ในเรื่องไม่มีกล่าวถึงไปลาลูกเมีย แต่ในบทละครก็ต้องเติมเข้าไปอยู่เองเพื่อให้น่าสงสาร ส่วนชื่อนางเมียและบุตร์ของพิเภษณ์นั้นของเราไม่ตรงกับของเขาเลย คือ นางมเหษีเราเรียกว่า "ตรีชดา" ที่ถูกควรเปน "สรมา" นางธิดานั้นค้นพบในพจนานุกรมโมเนีย์วิลเลียมส์ว่าชื่อ "นันทา" ข้างเราจะไปได้ "เบญกาย" มาอย่างไรก็หาทราบไม่*] ฝ่ายสุครีพเห็นพิเภษณ์มาก็ซักไซ้ถามจนได้ความแล้วจึงไปทูลพระราม พระรามตรัสหาฤๅเหล่าวานร ต่างคนก็ไม่เห็นด้วยในการที่จะรับพิเภษณ์ไว้ แต่หนุมานเห็นควรให้รับไว้ พระรามทรงเห็นชอบด้วย จึงเสด็จลงไปรับพิเภษณ์ถึงที่ริมฝั่งมหาสมุท ตรัสปราไสยด้วยไมตรี แล้วสมมตพิเภษณ์เปนราชาอสุราธิบดี

แล้วสุครีพกับหนุมานจึงถามพิเภษณ์ว่า ทำอย่างไรจึงจะยกทัพข้ามมหาสมุทไปถึงลงกาได้ พิเภษณ์ว่าถ้าพระรามครัสขอทางดำเนินแก่พระสมุท พระสมุทคงจะยอมตามพระประสงค์ เพราะเหตุว่าพระเจ้าสัครราชผู้เปนชนกองค์ ๑ แห่งพระรามได้บันดาลให้ทเลมีชื่น [*ทเลจึงได้นามว่า "สาคร" เพราะมีกำเหนิดแต่ท้าวสัคร ดังได้เล่าไว้ในพาลกัณฑ์ข้างต้นแล้ว*] สุครีพกับหนุมานนำความไปทูล พระรามก็เห็นชอบด้วย จึงเสด็จไปยังฝั่งสาคร เพื่อตั้งพิธีพลีกรรมขอทางดำเนินข้ามไปลงกา

ฝ่ายสรรพูตผู้คอยเหตุ เห็นพลวานรยกมาถึงฝั่งทเล ก็รีบนำความไปแจ้งแก่ทศกรรฐ ทศกรรฐจึงใช้เสนาชื่อศุกะไปหาสุครีพเพื่อสื่อสารว่ากล่าวโดยดีให้สุครีพยกทัพกลับไปเสียยังกิษกินธ์ ศุกะก็จำแลงกายเปนนกเหยี่ยวบินไปหาสุครีพและสื่อสารตามคำสั่ง สุครีพไม่ยอมฟัง แลพวกวานรก็พากันโกรธ จับศุกะได้ทุบตีและถอนขนปีกหาง ศุกะมีความเจ็บก็ร้องให้พระรามช่วย พระรามครัสห้ามพวกวานรมิให้ทำร้ายอีกต่อไป แต่ให้คุมตัวไว้จนกว่าจะได้ข้ามไปถึงแดนลงกา

แล้วพระรามก็เข้าพิธีต่อไปอีกสามเวลา ไม่เห็นพระสมุทชื่นมาหรือตอบประการใด พระรามก็กริ้ว จึงจับศรพรหมาสตร์ชื่นพาดสายจะแผลงไปเพื่อผลาญทเลให้แห้ง พระสมุทมีความกลัวก็ชื่นมาเฝ้า พร้อมด้วยแม่พระคงคา พระสินธุ และบริวารอื่น ๆ

พระสมุททูลขอโทษ พระรามก็โปรดประทานโทษให้ พระสมุทจึงทูลว่า ที่จะแหวกทางเป็นถนนให้พลเดินไปนั้นไม่ได้ เพราะผิดธรรมดาโลก แต่ถ้าพระรามจะโปรดให้ทหารจองถนนข้ามทเลไปพระสมุทจะรับช่วยห้ามปรามคลื่นและห้ามลัดว่ายน้ำมิให้รบกวนทหารในขณะที่จองถนน ส่วนผู้ที่จะเป็นนายช่างอำนวยการจองถนนได้นั้น พระสมุทว่ามีอยู่ในกองทัพหลวงแล้ว คือพญาวานรชื่อนล ลูกพระวิศวกรรมเทพศิลปี (*วานรตัวนี้ในรามเกียรติ์ฉบับไทยเรียกว่า "นิลพัทธ์" และกล่าวว่าเป็นลูกพระกาฬ*) พระสมุททูลความอันนี้แล้ว ก็ทูลลากลับลงไปยังที่อยู่ พระรามจึงทรัสสั่งใช้ให้พญานลเป็นผู้อำนวยการจองถนน พญานลก็เป็นนายงานจัดการจองถนนข้ามทเลกว้าง ๑๐ โยชน์ ยาว ๑๐๐ โยชน์ แล้วเสร็จใน ๕ วัน พระรามจึงทรัสสั่งให้กรีธาทัพข้ามไป พญาพิเภษณ์กับเสนายักษ์ทั้ง ๕ เป็นผู้นำทัพพระรามทรงหนุมาน พระลักษมณ์ทรงองคต ครั้นถึงฟากลงกาแล้วก็พักพลอยู่ ณ ที่อันบริบูรณ์ด้วยมูลผลาหารและน้ำใสจืดสนิท

[*ผู้อ่านคงจะสังเกตเห็นได้ว่า ในตอนจองถนนนี้ ขาดเรื่องราวสำคัญ อันมีในรามเกียรติ์ของเรา และเป็นตอนที่โขนชอบเล่นนั้น ถึง ๓ เรื่อง กล่าวคือ ๑. เรื่องเบญกายจำแลงเป็นสีดาลอยมา ซึ่งเรียกตามภาษาโขนว่า "ชุดนางลอย" ๒. เรื่องหนุมานกับนิลพัทธ์วิวาทกัน ๓. เรื่องหนุมานกับนางสุวรรณมัจฉา เรื่องทั้ง ๓ นี้ไม่มีมาในรามายณฉบับสังสกฤต แต่เหตุใดจึงมามีอยู่ใน*

หนังสือรามเกียรติ์ฉบับไทยนั้น ข้าพเจ้าจะได้อธิบายต่อไปข้างหน้าในที่นี้จะขอดำเนินเรื่องตามที่มีมาในรามายณฉบับสังสกฤตต่อไป]

ครั้นเมื่อข้ามมหาสมุทรไปได้เรียบร้อยแล้ว พระรามก็ตรัสสั่งสุครีพให้เตรียมการยกไปประชิดกรุงลงกา ฝ่ายศุกะที่จับไว้ได้แต่ก่อนของถนนนั้นตรัสสั่งให้ปล่อยตัวกลับไปลงกา ศุกะก็เข้าไปเฝ้าทศกรรฐ์เล่าความให้ฟังทุกประการ และแสดงความนิยมนับถือยำเกรงอิทธิฤทธิ์พระราม พระลักษมณ์ และวานรยิ่งนัก ทศกรรฐ์จึงใช้ให้ศุกะแลสารณไปดูเหตุการณมาอีก ศุกะและสารณก็จำแลงกายเปนวานรเข้าไปปลอมอยู่ในกองทัพวานรเพื่อสืบข่าว พิเภษณ์เห็นเข้า รู้ว่าเปนยักษ์ปลอมพลจึงจับตัวไปถวายพระราม ศุกะและสารณมีความเกรงกลัวยิ่งนัก ก็ถวายบังคมพระรามขอประทานโทษพระรามทรงพระสรวลและตรัสว่า ถ้าเมื่อได้ดูทั่วแล้วก็ให้รีบกลับไป แต่ถ้ายังดูไม่ทั่วก็ให้พิเภษณ์พาดูให้ทั่ว แล้วก็ตรัสสั่งให้ปล่อยตัวกลับไปลงกา ศุกะและสารณทั้ง ๒ ก็ยิ่งมีความนิยมยินดีในพระบารมีของพระรามมากขึ้น นำความไปเล่าให้เจ้านครลงกาฟังทุกประการ

[*ศุกะและสารณ ๒ ตนนี้ ของเรารวมเปนตัวเดียว เรียกว่า "สุกะสาร" และที่มาเปน ๒ ครั้ง ก็จับเอามารวมเปนครั้งเดียว คือ "สุกะสาร" นั้นจำแลงเปนเหยี่ยวบินมาก่อน จนถึงที่แล้วจึงจำแลงเปนลิงเข้าไปปลอมพล*]

ฝ่ายศุกะและสารณเข้าไปถึงลงกา เล่าความตามที่ได้เห็น

ตลอดแล้ว และกล่าวสรรเสริญพระรามกับพวกวานรเป็นอันมาก ทศกรรฐก็ขึ้นไปบนบ้อมดูพลวานร ให้ตองเสนาชี้ให้ดูทั่วแล้ว ทศกรรฐยังไม่พอใจ สั่งมโหทรให้จัดส่งคนสอดแนมออกไปสืบข่าวอีก พวกสืบข่าว มีเสนาชื่อสรรทูตเป็นหัวน่า ก็รีบไปยังที่พักพลวานรที่เชิงเขาสุเวล (*ซึ่งอยู่ตรงน่าเมืองลงกา และสูงเทียมเขาตรีกูฏอันเป็นที่ตั้งเมืองลงกาเอง*) สรรทูตและพวกสืบข่าวนี้ก็ถูกพิเภษณ์จับได้อีก พวกวานรพากันทุบตีบ้างตาย แต่พระรามตรัสสั่งให้ปล่อยกลับไปอีก สรรทูตก็ไปเล่าเหมือนศุกะและสารณอีก ทศกรรฐจึงคิดกลอุบาย สั่งเสนาผู้ ๑ ชื่อวิทยุชชิวหา ผู้ฉลาดในเชิงมายาให้นฤมิตรหัวพระรามขึ้นหัว ๑ ซึ่งทศกรรฐนำไปให้นางสีดาเพื่อจะดูว่าพระรามตายแล้ว ในชั้นต้นนางสีดาก็เชื่อ แต่นางรากษสีคน ๑ ชื่อตรีชดา เป็นผู้ที่ใจดี มีความสงสารนางสีดา จึงเล่าความจริงให้นางฟัง นางสีดาจึงค่อยคลายความเศร้าโศก

ฝ่ายทศกรรฐกลับเข้าไปยังท้องพระโรง นั่งในท่ามกลางที่ชุมนุม จึงถามความเห็นท้าวพระยา ท้าวมาลียวันผู้เป็นตาของทศกรรฐจึงกล่าวตักเตือนทศกรรฐ กล่าวด้วยราชประเพณีและราชธรรมจริยา แล้วจึงแสดงว่าได้แลเห็นลางต่าง ๆ หลายอย่างมาปรากฏในลงกา เห็นว่าเป็นลางร้าย ชี้ให้เห็นว่าทศกรรฐได้ประพฤติผิดทางธรรมเพราะผิดเมีย ท้าวมาลียวันเห็นควรให้รีบส่งนางสีดากลับคืนไปให้พระราม การที่จะคิดมานะทำสงครามไปนั้น

หาประโยชน์มิได้ เพราะพระรามคือพระนารายน์อวตาร แต่ทศกรรฐกำลังตกอยู่ในความหลง จึ่งอวดดีทนงตนต่าง ๆ กลับหาว่าท้าวมาลียวันอิจฉาความเก่งของหลาน จึ่งได้พูดจาคัดค้านเช่นนั้น ท้าวมาลียวันมิได้ตอบประการใด ลุกออกจากสภากลับไปที่อยู่ของตน [*ตอนนี้กระมังที่ในรามเกียรติ์ของเราเอามาขยายยืดยาวออก เรียกว่า "ตอนท้าวมาลีวราชว่าความ" แต่ท้าวมาลีวราชนั้น ในรามเกียรติ์ของเรามาว่าความต่อเมื่อรบกันมากแล้ว นี่ว่าแต่ก่อนน่าจะรบ ผิดกันอยู่*] ฝ่ายทศกรรฐเมื่อท้าวมาลียวันไปแล้ว จึ่งจัดแบ่งปันน่าที่รักษานคร ให้ประหัสต์รักษาด้านบุรพา มหาปรรศว (*"ข้างใหญ่" ของเราเรียก เปาวนาสูร"*) กับมโหทรรักษาด้านทักษิณ อินทรชิตรักษาด้านประจิม ทศกรรฐเอง กับศุกะและสารณรักษาด้านอุดร วิรูปักษ์คุมพลกลางเมือง [*วิรูปักษ์ในรามเกียรติ์ของเราว่าเปนพญาอสูรต่างเมืองมาช่วยรบต่อเมื่อให้ไปเชิญเห็นจะเปนการเข้าใจผิด*]

พิเภษณ์ใช้ให้สี่เสนาลอบเข้าไปสอดแนมในลงกา ได้ความแล้วว่าตั้งแบ่งทัพรับอย่างไร พระรามจึ่งจัดแบ่งทัพเข้าล้อมและตีนครลงกา ให้นีละตีด้านบูรพา องคทตีด้านทักษิณ หนุมานตีด้านประจิม ทัพหลวงจะตีด้านอุดร ให้พระลักษมณ์ตามเสด็จในทัพหลวง ส่วนทัพหนุนให้อยู่ในบังคับบัญชาพญาสุครีพ พญาชมพูพานและพญาพิเภษณ์ และตรัสสั่งไว้ด้วยว่า เพื่อจะให้จำกันได้ง่าย

ให้บรรดาวานรคงรูปเป็นวานรอยู่ อย่าให้จำแลงกายเหมือนมนุษ หรือยักษ์

รุ่งขึ้นพระรามอยากจะใคร่ทอดพระเนตรเมืองลงกา จึงเสด็จขึ้นไปบนยอดเขาสุเวล ทอดพระเนตรข้ามไปถึงนครลงกาซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขาตรีกูฏ จึงเห็นทศกรรฐนั่งอยู่บนบ้อม มีฉัตรกั้นและจามรโบกบัด สุครีพแลเห็นก็มีความโกรธ จึงโดดขึ้นจากยอดเขาสุเวลเหาะไปยังลงกา ร้องว่าทศกรรฐ ๆ ก็ว่าตอบ สุครีพจึงเข้าหักฉัตรและฉวยมงกุฎจากหัวทศกรรฐ แล้วรบกันเป็นสามารถตัวต่อตัว ในที่สุดทศกรรฐจะร่ายมนต์ผูกสุครีพ ๆ ก็เหาะขึ้นไปเสียบนอากาศ ทศกรรฐเหนื่อยตามไปไม่ได้ สุครีพก็เหาะกลับไปยังเขาสุเวล พระรามต่อว่าสุครีพว่า เป็นเจ้าบ้านผ่านเมืองไม่ควรจะผลุนผลันไปโดยตำพังเช่นนั้น แล้วก็เสด็จลงจากยอดเขา สั่งให้ยกพลเข้าประชิดลงกาตามที่ได้กำหนดไว้

แต่พระรามทรงรำลึกได้ถึงราชประเพณี ว่าแต่ก่อนที่จะเข้าโจมตีควรส่งทูตไปสื่อสารเจรจาว่ากล่าวโดยดีก่อน จึงตรัสใช้ให้องคทไปสื่อสาร องคทก็ไปสื่อสาร แต่ทศกรรฐไม่ฟัง สั่งให้เสนาสี่คนจับองคทไปฆ่าเสีย องคทก็ยอมให้สี่เสนาจับจนมั่นแล้ว จึงเหาะขึ้นไปบนยอดปราสาท ทั้งสี่เสนาให้ตกลงมา แล้วหักยอดปราสาทตีพวกยักษ์ แล้วก็เหาะกลับไปเฝ้าพระราม

ตอนหักฉัตรกับสื่อสารนี้ ในรามเกียรติ์ของเรากลับกัน คือสื่อสารก่อนแล้วจึงหักฉัตร ชรอยจะเป็นความหลงลืมของผู้เล่าเรื่อง

[*อนึ่งในที่นี้ควรสังเกตว่า ในรามเกียรติ์ของไทยเรามีกล่าวเรื่องไมราพณ์ลักพระราม และหนุมานไปตามกลับมาได้ ในรามายเณฉบับสังสกฤตไม่มีเรื่องไมราพณ์เลย เราไปได้เรื่องมาจากที่อื่นดังจะได้แสดงต่อไปข้างน่า*]

ต่อนี้ไปก็กล่าวด้วยการยุทธ์ ซึ่งได้กระทำต่อกันเปนหลายคราวจะกล่าวให้พิศดารก็ยืดยาวนัก จึงจะกล่าวแต่พอเปนสังเขปดังต่อไปนี้

(๑) ทัพวานรเข้าประชิตลงกา ทัพยักษ์ออกสู้ ยักษ์แพ้ถอยเข้าเมือง

(๒) ศึกอินทรชิตครั้งที่ ๑ แผลงศรนาคบาศ มัดพระรามและพระลักษมณ์กับวานรบ้าง พิเภษณ์ให้วานรตัวนายรักษาพระรามไว้ ตัวเองไปเที่ยวค้นพลวานรที่กระจัดกระจายกลับมา [*ไม่ขัดขลาดและไม่ถูกอินทรชิตเยี่ยนอย่างในรามเกียรติ์ของเรา*] ทศกรรฐให้นางศรีสดาพานางสีดาไปดูพระรามพระลักษมณ์ นางสีดาสำคัญว่าพระรามตายจริง แต่นางศรีสดาปลอบนางสีดาโดยชี้แจงว่า ถ้าหญิงที่ผัวตายแล้วขึ้นบุษบก ๆ ไม่ลอย นี่บุษบกยังลอยจึงไม่เปนไร ฝ่ายพิเภษณ์ค้นพลวานรกลับมาแล้ว ก็ปฤกษากันว่าจะควรคิดอย่างไร พญาสุเษนผู้เปนใหญ่ในหมู่วานรจึงบอกขึ้นถึงโอสถที่จะแก้ได้ คือวิศัลยาซึ่งอยู่ที่เกษียรสมุท ณ เขาชื่อจันทรคีรีและโทณคีรี ให้ใช้หนุมานไปเอาโอสถนั้น [*ผู้ที่มีความรู้ และ*

แนะนำเช่นนั้นของเรายกให้เป็นน่าที่พญาวานรข้อชามพูวราช แต่ชามพูวราชนั้นก็เป็นนามของชมพูพานนั้นเอง เพราะฉนั้นเห็นได้ว่าผิดตัว] ขณนั้น พญาครุฑบินมาที่สนามรบ นาคที่มัดสองกษัตร์อยู่ก็หนีไป ยาก็ไม่ต้องไปเอา

(๓) เสนายักษ์ชื่อธูมรากษะ (*หรือธูมรเกตุ*) ยกออกไปรบ หนุมานฆ่าตาย

(๔) เสนายักษ์ชื่อวัชรทนต์ยกออกไป องคตฆ่าตาย

(๕) เสนายักษ์ชื่ออกัมปัน (*ซึ่งเราเรียก "อสุรกัมปั่น"*) ยกออกไปรบ หนุมานฆ่าตาย

(๖) พญาประหัสต์ ยักษ์เสนาบดี ยกออกไปรบ เปนศึกใหญ่อัน ๑ แต่ในที่สุดนิละฆ่าพญาประหัสต์ตาย

(๗) ศึกทศกรรฐ ครั้งที่ ๑ ทศกรรฐรบกับพญาวานรก่อน แล้วรบกับพระลักษมณ์ ทศกรรฐพุ่งหอกกบิดพัศดุถูกพระลักษมณ์ แล้วเข้าอุ้มพระลักษมณ์ แต่อุ้มไม่ไหว หนุมานเข้าชกน่าอกสลบไป และหนุมานก็อุ้มพระลักษมณ์ไปเฝ้าพระราม ๆ ก็ถอนหอกนั้นออกได้แล้วพระรามก็ขึ้นทรงหนุมานเข้ารบกับทศกรรฐ แผลงศรถูกกรทศกรรฐแหลกไป แล้วแผลงถูกมงกุฎละเอียดไปกับหัว ทศกรรฐหนีกลับเข้าลงกา

(๘) ศึกกุมภกรรณ ซึ่งในเวลานั้นนอนหลับอยู่ ต้องไป

ปลุกกันเปนการใหญ่ แล้วจึงยกไป เปนศึกใหญ่อีก รบกับพญาวานรทั้งตัว จนถึงรบกับสุครีพ รบกันไปจนสุครีพถูกทุ่มด้วยยอดเขาล้มลงสลบไป กุมภกรรณจึงจับเอาตัวสุครีพหนีบรักแร้ไปลงกา ฝ่ายหนุมานเห็นว่าถ้าจะไปช่วยสุครีพ ๆ ก็จะหาว่าดูถูก จึงเปนแต่ควบคุมพลที่กระจัดกระจายเข้าไว้ ฝ่ายสุครีพฟื้นขึ้นรู้สึกตัวว่าถูกจับไปแล้ว ก็แกล้งทำนิ่งเสีย จนกุมภกรรณเผลอจึงกัดจมูกและหูกุมภกรรณขาด และฉีกข้างด้วยเล็บคม กุมภกรรณเจ็บก็โยนสุครีพลงกับดินหมายจะเหยียบให้ตาย แต่สุครีพหลุดไปได้ เหาะกลับไปยังกองทัพ กุมภกรรณโกรธแล่นออกไปรบอีก หน้ามืดจับกินเสียทั้งลิงและยักษ์ พระลักษมณ์ออกมารับรบกันเปนสามารถแต่กุมภกรรณว่าไม่อยากรบกับเด็ก จะรบแต่กับพระราม พระรามแผลงศรตัดแขนกุมภกรรณ แล้วตัดขาแล้วแผลงศรอุดปากไม่ให้ด่าได้อีก ในที่สุดจึงแผลงศรไปตัดหัวขาดกระเด็นไปตกในมหาสมุท

[เรื่องกุมภกรรณทดน้ำ และตั้งพิธีโมกขศักดิ์ไม่มีในฉบับสังสกฤตทั้ง ๒ อย่าง ไทยเราน่าจะไปได้มาจากแห่งอื่น ดังจะได้อธิบายต่อไปข้างน่า]

(๙) ทัพสี่รถ คือตรีเศียร ๑ เทวานตก ๑ นรานตก ๑ อติกาย ๑ เปนฉกทศกรรฐทั้ง ๕ ตน *[ตรีเศียรนั้นละคนกับที่ไปกับพญาขรและอติกายนั้น คือที่ในรามเกียรติ์ของเราเรียกว่า "อิทธิกาย" หรือ "มหากาย"]* มโหทรและมหาปรรศวะไปด้วย เจ้าสี่

รถล้มในสนามรบหมด มโหทรและมหาปรรศวะหนีกลับเข้าเมือง

(๑๐) ศึกอินทรชิตครั้งที่ ๒ ตั้งพิธีชุบศรพรหมาสตร์แล้วจึงยกไปรบ พลต่อพลรบกันเป็นสามารถ แล้วอินทรชิตจึงแผลงศรพรหมาสตร์ไปถูกทั้งพระราม พระลักษมณ์ [*ผิดกับของเราถึง ๒ ประการ คือประการที่ ๑ อินทรชิตไม่ได้แปลงเป็นพระอินทร์และพลไม่ได้แปลงเป็นเทวดา ประการที่ ๒ พระรามถูกศรด้วยเรื่องแปลงเป็นพระอินทร์เข้าใจว่า จะเติมสำหรับยกย่องความเก่งของหนุมานที่หักคอช้างเอราวัณ คงจะเป็นข้อความมาจากแห่งอื่น ดังจะได้อธิบายต่อไป*] ชมพูพานแนะนำให้หนุมานไปเอาโอสถที่เขาสรรพยากล่าวคือมฤตสัญชีวนี ๑ วิศัลยกรณี (*ซึ่งเราเรียกว่า "สังกรณี"* ๑ สุวรรณกรณี ๑ สันธยานี ๑ หนุมานไปถึงเขาสรรพยาแล้ว หาต้นยาเหล่านั้นไม่พบ เพราะต้นยาซ่อนเสีย หนุมานก็ชอบเอาเขาสรรพยามาทั้งลูก มาถือไว้เหนือลม กลิ่นยามาถึงพวกที่ต้องศร ก็พากันฟื้นขึ้นหมด แล้วหนุมานจึงนำเขากลับไปไว้ยังที่เดิม

(๑๑) พวกวานรเผาเมืองลงกา เพื่อแก้แค้น ทศกรรฐดับไฟ

(๑๒) ทัพกุมภะ และนิกุมภะ ถูกกุมภกรรณ กับมีเสนาผู้ใหญ่ไปด้วย ๕ คน ชื่อยูปากษ์ ๑ โสณิตากษ์ ๑ ประชงฆ์ ๑ อกัมปัน ๑ (*คนละตัวกับที่ออกรบแล้ว*) เป็นศึกใหญ่ คล้ายครั้งทัพสี่รถ สี่เสนาตายก่อน แล้วสุริยพ่ากุมภะ และหนุมานฆ่านิ

กุมภะ

(๑๓) ทัพมังกรกรรณ ถูกพญาชร [*ในฉบับสังสกฤต เขาเรียกชื่อว่า "มังกรากษะ" แปลว่า "ตามังกร" แต่ชรอยข้างไทยเราจะเห็นชื่อเสียงไม่เพราะ จึงเปลี่ยนเรียกเสียว่า "มังกรกรรณ" คือหูมังกร*] เปนศึกใหญ่ พระรามออกรบเอง แผลงศรถูกพญามังกรกรรณตาย

[*ส่วนทัพแสงอาทิตย์ไม่มี ไม่ทราบว่าข้างไทยเราจะไปได้มาจากไหน*]

(๑๔) ศึกอินทรชิต ครั้งที่ ๓ อินทรชิตตั้งพิธีอัคนิโหตร ได้รถสวรรค์และอาวุธพระพรหม ทั้งทำให้หายตัวได้ด้วย อินทรชิตก็ขึ้นรถขับดอยออกไปจากดงกา แฝงเมฆอยู่แล้วยิงศรอาคเณยาสตร์ (*คือศรที่ได้ในพิธีอัคนิโหตรนั้น*) ต้องวานรล้มไปเปนอันมาก พระรามพระลักษมณ์ก็ต้องศรนั้น แต่ไม่เจ็บมากพระลักษมณ์จะแผลงพรหมาสตร์ไปล้างยักษ์ให้หมดโลก แต่พระรามห้ามไว้และตรัสว่า พระรามเองจะแผลงศรไปผลาญเฉภาะตัวอินทรชิต ฝ่ายอินทรชิตได้ฟังดังนั้นก็กลับเข้าดงกา

(๑๕) ศึกอินทรชิต ครั้งที่ ๔ อินทรชิตนฤมิตรรูปมายาเหมือนนางสีดาแล้วนำออกไปฆ่าให้วานรเห็น วานรโกรธเข้ารบอินทรชิตต่อสู้อยู่หน่อยหนึ่ง แล้วพวกวานรอิดหนาระอาใจ ด้วยสำคัญว่านางสีดาตายแล้ว จึงพากันกลับไป

(๑๖) อินทรชิตถอยจากสนามรบ ไปตั้งพิธีนิกุมภิลา (ซึ่งเราเรียกกันว่า "กุมภนิยา") บูชายัญด้วยเลือด เพื่อจะทำตนให้เป็นกายสิทธิ์

(๑๗) วานรนำความไปทูลพระรามว่า เห็นอินทรชิตฆ่านางสีดา แต่พิเภษณ์ทูลว่าเป็นกลอุบายของอินทรชิตเท่านั้น อินทรชิตได้ไปยังทุ่งกุมภิลาแล้ว เพื่อทำพิธีชุบตัวให้อยู่คงและให้หายตัวได้โดยสนิท จนแม้เทวดาก็ไม่อาจแลเห็นได้ แต่ถ้าศัตรูทำลายพิธีเสียได้ก่อนที่สำเร็จ อินทรชิตจะตาย เพราะมีพรหมสิทธิชัดอยู่ฉนั้น พระรามจึงตรัสใช้พระลักษมณ์ไปทำลายพิธีนิกุมภิลา ให้พิเภษณ์ไปด้วยเพื่อเป็นที่ปฤกษา

(๑๘) พระลักษมณ์กับพิเภษณ์ยกไปช่วยกันทำลายพิธีนิกุมภิลาของอินทรชิต พิเภษณ์เป็นผู้ไปนำทางไว้มิให้อินทรชิตเข้าถึงต้นนิโครธ ซึ่งเป็นสูนย์กลางแห่งมหานิกุมภิลาเวที (ซึ่งถ้าอินทรชิตถึงได้แล้วนับว่าพิธีสำเร็จ) อากับหนุมานรบกันก่อน แต่พระลักษมณ์ห้ามพิเภษณ์มิให้รบต่อไป เพราะการที่อาจะฆ่าหนุมานไม่เป็นการสมควรพระลักษมณ์จึงเข้าต่อสู้เอง พลวานรกับพลยักษ์ก็ต่อสู้กันเป็นสามารถ จนอากาศมืดไปด้วยลูกศรแลศาตราวุธที่ศาตชัด อินทรชิตรบจนรถหัก จึงเดียงเข้าไปในนครลงกา หารถเปลี่ยนใหม่ได้อีกคัน ๑ จึงกลับออกมารบอีก อินทรชิตกับพระลักษมณ์ต่างแผลงศรแข่งฤทธิ์กัน คืออินทรชิตแผลงยามะศร (คือศรพระยม)

พระลักษมณ์ก็แผลงโกเวรศร (*ศรของท้าวกุเวร*) ไปสู้กระทบกันเป็นไฟลุกลามทั่วไป พระลักษมณ์จึงแผลงวารุณศรเป็นน้ำไปดับไฟและไหลไปท่วมยักษ์ อินทรชิตแผลงโรทรศรเป็นลมพัดน้ำไปหมด แล้วอินทรชิตจึงแผลงอาคเณยาสตร์ ซึ่งพระลักษมณ์สู้ด้วยศรสุริยาสตร์อินทรชิตแผลงอสุรศรเป็นศาตราวุธต่าง ๆ พระลักษมณ์ก็สู้ด้วยศรมเหศวราสตร์ ในที่สุดนั้นพระลักษมณ์จึงแผลงศรเอนทราสตร์ไปตัดหัวอินทรชิตล้มลงตาย ทศกรรฐได้ทราบข่าวว่าถูกตายก็คลั่ง จะไปฆ่านางสีดา เพราะหาว่าเป็นต้นเหตุ แต่มหาปรรศวะห้ามไว้จึงได้สีดาไว้ทำร้ายนางสีดา

[*เมื่อถึงตอนนี้ ตามรามเกียรติ์ของเรากล่าวว่าให้ไปเชิญมลผลัม และท้าวสหัสเดชะมาด้วย แต่ในฉบับสังสกฤตไม่ได้กล่าวถึงท้าวสหัสเดชะเลย จึงเข้าใจว่า คงจะเป็นเรื่องที่ได้มาจากแห่งอื่นอีก*]

(๑๙) ศึกทศกรรฐ ครั้งที่ ๒ ยกออกไปพร้อมด้วยมโหทร มหาปรรศวะและวิรูปักษ์ วิรูปักษ์ถูกสุครีพฆ่าตายก่อน แล้วสุครีพฆ่ามโหทรอีกคน ๑ และมหาปรรศวะถูกองคทฆ่าตาย แล้วพระรามกับพระลักษมณ์จึงรบกับทศกรรฐ ต่างแผลงศรต่อสู้กัน คล้าย ๆ อินทรชิตกับพระลักษมณ์ ทศกรรฐจับหอกหมายพุ่งไปฆ่าพิเภษณ์ แต่พระลักษมณ์เข้ากันไว้จึงถูกหอกแทน แล้วฝ่ายทศกรรฐก็หนีเข้าถ้ำ พระรามถอนเสี้ยนได้ แต่พระลักษมณ์สลบไปไม่ฟื้น พญา

สุเษนจึงทูลพระรามให้ใช้หนุมานไปยังเขามโหทัย ไปเก็บยาสำคัญ ชื่อวิศัลยกรณี ๑ สาวรรณกรณี ๑ สัญชีวกรณี ๑ สันธยาณี ๑ หนุมานก็ไปชลอมาทั้งเขาเช่นครั้งก่อนอีก พระลักษมณ์และบรรดาไพร่พลที่ต้องสาตราวุธ เมื่อได้กลิ่นยาก็ฟื้นขึ้นหมด

(๒๐) ศึกทศกรรฐ ครั้งที่ ๓ ทศกรรฐยกออกมาอีก แผลงศรแข่งกับพระรามคล้าย ๆ คราวก่อนอีก พระอินทร์เห็นว่าพระรามต้องรบอยู่กับพื้นดิน แต่ทศกรรฐขี่รถ ดูเปนการไม่สมควร จึงใช้ให้พระมาตุลีนำรถลงมาถวายให้พระรามใช้ในการสงคราม [*ในรามเกียรติ์ของเรา พระอินทรถวายรถแต่เมื่อจองถนนเสร็จแล้ว*] ทศกรรฐถูกศรและอาวุธต่าง ๆ มากจนสลบไป นายสารถีเห็นดังนั้น ก็ขับรถไปเสียจากสนามรบ แต่ทศกรรฐฟื้นขึ้นก็ให้นายสารถีขับรถกลับไปสู่สนามรบอีก

(๒๑) กล่าวถึงพระอคัสตยมุนี มีความปรารถนาจะให้พระรามสังหารทศกรรฐได้ จึงเหาะมาเฝ้าพระราม มาบอกมนตร์อาทิตยหฤทัยให้เพื่อเล่าบ่นในเมื่อจะสังหารทศกรรฐ [*ที่ว่าพระรามได้ดวงใจทศกรรฐนั้น คือได้มนตร์อาทิตยหฤทัยนี้เองกระมัง คงไม่ใช่ได้ดวงใจจริงที่ถอดใส่กล่องฝากฤษี เรื่องหนุมานไปหลอกเอาดวงใจจากพระโคบุตรนั้น ก็น่าจะเปนเรื่องซึ่งตอนมาจากหนังสืออื่นอีกเรื่อง ๑ ซึ่งเปนเรื่องของหนุมาน ดังข้าพเจ้าจะได้อธิบายต่อไปข้างน่า*]

(๒๒) ทศกรรฐยกกลับเข้ามารบอีก แผลงศรสู้กันอีก พระรามแผลงศรไปตัดหัวทศกรรฐขาด แต่พอหัวนั้นตกถึงดิน ก็มีหัวเกิดขึ้นมาใหม่แทน เป็นดังนี้ทุกครั้ง พระรามก็เปลี่ยนไปยิงที่อื่นแต่ทศกรรฐก็ไม่ตาย รบกันอยู่เช่นนี้ถึง ๗ วัน ๗ คืน ในที่สุด พระมาตุลีทูลเตือนให้พระรามแผลงศรพรหมาสตร์ ศรถูกอกทศกรรฐแตกแยะเป็นสองภาค ขาดใจตาย

ต่อนี้ไปก็กล่าวถึงนางมณโฑทรี และนางสนมอื่น ๆ ออกมาครวญ แล้วพิเภษณ์กับท้าวมาลียวันจึงจัดการฌาปนกิจปลงศพทศกรรฐตามประเพณี แล้วพระรามจึงตรัสสั่งให้จัดการราชาภิเษกพิเภษณ์ให้เป็นราชาครองนครลงกา ให้พระลักษมณ์เข้าไปรดน้ำอภิเษก (*เพราะพระรามเองไม่เสด็จเข้าไปในเมือง*) ราชาพิเภษณ์รับอภิเษกแล้วออกไปเฝ้าถวายบังคม และถวายเครื่องสักการะแด่พระราม

พระรามจึงตรัสใช้หนุมานให้เข้าไปเฝ้านางสีดาเพื่อแถลงเหตุการณ์งานสงคราม แล้วจึงตรัสให้พิเภษณ์ไปเชิญนางสีดาออกมายังพลับพลา แต่พระรามไม่ยอมรับนางสีดา จึงต้องจัดการลุยไฟเพื่อแสดงความบริสุทธิ์ บรรดาเทวดาก็มาเป็นพยานพร้อมกัน ครั้นนางสีดาเข้ากองไฟ พระเพลิงก็ชูนางไว้มิให้เป็นอันตราย และพระอิศวร พระพรหม และท้าวทศรถซึ่งเป็นเทวดาแล้วนั้น จึงอำนวยพร แด่พระรามขอพรพระอินทร ให้บรรดาวานรที่ตายในสงคราม

รบกลับฟนชน พระอินทรก็ประสาทให้

ครั้นถึงเวลาอันควร พระรามจะเสด็จกลับกรุงศรีอโยธยา พิเภษณ์จึงนำบุษบกมาถวายให้ทรง พระรามก็ชวนทรงบุษบกพร้อมด้วยนางสีดา และพิเภษณ์ สุครีพ กับบริวารก็ตามเสด็จในบุษบกนั้นด้วยพอได้ฤกษ์บุษบกอันเทียมหงส์ก็ลอยไปในอากาศ แวะที่เมืองกิษกินธ์ รับมเหษสุครีพและชายาพญาวานรอื่น ๆ แล้วลอยต่อไปจนถึงวันคำรบ ๕ ก็ถึงอาศรมพระภรัทวาชมุนี หยุดพักที่นั้น แล้วพระรามจึงตรัสให้หนุมานถ่วงน่าไปนครศรีอโยธยา ให้แจ้งบอกข่าวแก่พญาคุหะผู้เปนอธิบดีแห่งพวกนิษาทณเมืองศฤงคเวร แล้วจึงให้ไปยังนนทิคามที่สถิตย์พระภรต หนุมานก็ไปเฝ้าพระภรตทูลข่าวพระภรตและพระศัตรุฆน์ก็มีความโสมนัศ ตรัสสั่งให้เตรียมถนนหนทาง และเตรียมชบวนแห่ นางเกาศัลยา นางสุมิตรา และนางไกเกยีก็ออกมาต้อนรับพระรามถึงนนทิคาม แล้วพระรามก็เสด็จเข้าสู่กรุงศรีอโยธยา สั่งให้จัดการราชาภิเษกตามราชประเพณี พระวสิษฐมุนีเปนปุโรหิตสวมมงกุฎถวาย และถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ แล้วพระรามก็ประทานบำเหน็จรางวัลแก่ผู้มีความชอบตามสมควร

เมื่อเสร็จพิธีแล้ว ราชาสุครีพกับพญาวานรทั้งปวงทูลลากลับไปยังนครกิษกินธ์ และราชาพิเภษณ์ทูลลากลับไปนครลงกา ฝ่ายพระลักษมณ์นั้น พระรามจะโปรดให้เปนมหาอุปราช แต่พระ

ลักษมณ์ไม่ยอมรับ จึงโปรดตั้งให้พระภรตเป็นมหาอุปราช

ต่อนั้นไปพระรามก็ทรงกระทำพิธีสำคัญต่าง ๆ สำหรับมหากษัตริย์ มีอาทิคือพิธีโปณฑริกา พิธีอัศวเมธและพิธีวาชเปย พระรามทรงราชย์อยู่ตั้งหมื่นปี ได้ทำพิธีอัศวเมธถึง ๑๐ ครั้ง [*การทำพิธีอัศวเมธเป็นของสำคัญจึงต้องอวด ใครยิ่งได้ทำมากครั้งก็ยิ่งดี เช่นท้าวศักระทำพิธีอัศวเมธถึง ๑๐๐ ครั้ง จึงได้เป็นใหญ่ในหมู่เทวดา เป็นจอมสวรรค์*]

ในขณะที่พระรามทรงราชย์อยู่นั้น บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุขทั่วไป ราชตระกูลก็รุ่งเรือง พระรามเองก็บริบูรณ์ด้วยโภคสมบัติ ทั้งโรคภัยไข้เจ็บไม่มี โจรผู้ร้ายมิได้เบียดเบียนพไพร่บ้านพลเมือง อาณาประชาชนตั้งอยู่ในศีลในธรรม พระรามพระชันษายืน มีโอรสตั้งพัน

ในที่สุดแห่งยุทธกัณฑ์นั้น จึงมีคำแสดงคุณแห่งคัมภีร์รามายณว่า มีคุณวิเศษต่าง ๆ ใครได้ฟังแล้วก็ล้างบาปได้ และปรารถนาสิ่งใดก็จะได้สมปรารถนา จะเจริญในอายุ วรรณ สุข พล และเมื่อตะโกนั้นไปแล้วก็จะได้ไปสู่พรหมโลก

อุตตรกัณฑ์ (คือ "กัณฑ์แถม")–ตามข้อความในท้ายยุทธกัณฑ์นั้นก็แลเห็นได้ว่า ความมุ่งหมายของผู้แต่งเรื่องรามายณเดิมก็ให้จบเพียงยุทธกัณฑ์เท่านั้นเอง แต่เรื่องราวเล่าต่อ ๆ กันมาก็คงจะเกิดมีคนอยากรู้ซอกซอนต่าง ๆ เช่นถามว่า กำเนิดทศกรรฐนั้นเป็นอย่างไร [*เพราะในตัวรามายณเดิม คือตั้งแต่กัณฑ์ที่ ๑ ถึงที่ ๖*

นั้น มิได้มีข้อความละเอียดกล่าวด้วยกำเหนิดทศกรรฐ] พราหมณ์ที่เปนคณาจารย์คงจะต้องเล่า จึงเกิดมีอรรถกะถาเรื่องกำเหนิดทศกรรฐขึ้น ดังนี้เปนต้น ต่อ ๆ มาอรรถกะถาเหล่านี้มีมากขึ้นทุกที จนในที่สุดจึงมีผู้เก็บรวบรวมเข้าไว้แห่งเดียวกัน และให้ชื่อว่าอุตตรกัณฑ์แห่งรามายณ เพราะฉนั้นเรื่องราวของกัณฑ์นี้จึงไม่ติดต่อกัน เห็นได้ว่าจับเอาเรื่องหลาย ๆ เรื่องมาร้อยกันเข้า หัวต่อเชื่อมไม่สนิท และดูมิได้พยายามที่จะให้สนิทด้วยซ้ำ เรื่องราวในอุตตรกัณฑ์นี้ เมื่อไทยเราจะแต่งรามเกียรติ์ ได้เก็บเอาเรื่องราวที่กล่าวด้วยกำเหนิดของผู้มีชื่อต่าง ๆ ไปลงไว้ในต้นเรื่อง คงเอาแต่เรื่องเนรเทศนางสีดาและกำเหนิดพระกุศ (“*พระมงกุฎ*”) และพระลพ กับเรื่องศึกพระภรตและพระศัตรุฆน์ไว้ในตอนท้าย เมื่อพิจารณาดูเห็นอยู่ว่า อุตตรกัณฑ์นี้มีข้อความอันนับว่าเปนมูลรากแห่งรามเกียรติ์ของเราอยู่มาก จึงควรสังเกตหัวข้อไว้บ้าง ข้าพเจ้าได้เก็บหัวข้อเหล่านั้นมา จัดแบ่งเอาเองเปนภาค ๆ ตามเนื้อความของเรื่อง ดังต่อไปนี้

ภาคที่ ๑—แสดงด้วยอสุรพงษ์

(๑) กำเหนิดพระวิศระรพพรหมมุนี หรืออีกนัย ๑ เรียกว่าพระเปาลัสตยะ [*ในรามเกียรติ์ของเราเรียกว่า “ท้าวลัสเตียน” ข้าพเจ้าเดาว่าพราหมณ์เล่าเรื่องคงเรียกว่า “เปาลัสตยัม” ผู้จดคงจดเอามาแต่ “ลัสตยัม” แล้วคัดผิดกลายเปน “ลัสตยัน” ไปอีกที ๑ เมื่อลงมาถึงนี่แล้วก็ไม่อัศจรรย์อันใดในการที่จะเปน “ลัสเตียน” ต่อไป เพราะคำว่า “พยัญชนะ” ไทยเราก็อ่าน “เพียน*

ชนะ" อยู่แล้ว] ต้นเหตุคือ ในกฤดายุคพระปุลัสตย์ซึ่งมักเรียกว่า ประชาบัติย (*ลูกพระประชาบดี*) และเป็นประชาบดีเองด้วยนั้น ได้ไปบำเพ็ญพรตอยู่ในอารามแห่งพระราชฤษีตรีณวินทุที่เชิงเขาพระสุเมรุ มีพวกบุตรีแห่งฤษีผู้เป็นบริวารพระตรีณวินทุบ้าง นางอัปสรบ้าง มักพอใจไปเที่ยวอยู่ในที่นั้น พระประชาบัติยได้รับความรำคาญเนือง ๆ จึงประกาศแช่งว่า ต่อไปถ้าหญิงใดมาใกล้พระมุนีจนเห็นตัวขอให้มีครรภ์ขึ้นมาเอง นางทั้งหลายก็พากันกลัว ไม่ไปเล่นในที่ริมอาศรมนั้นอีก แต่นางอิฑาวิฑาผู้เป็นธิดาพระตรีณวินทุไม่รู้คำแช่งอันนี้ จึงไปในที่ห้ามนั้นก็เกิดมีครรภ์ พระตรีณวินทุจึงเลยนำตัวไปยกให้เป็นชายาพระปุลัสตย์ ต่อมาจึงมีบุตรซึ่งได้นามว่าวิศรพ หรือเรียกตามชาติว่า "เปาลัสตยะ" (*คือ "เกิดแต่ปุลัสตยะ"*) แลพระเปาลัสตยะนั้น ก็เป็นฤษีและมุนีเหมือนบิดา

(๒) กำเนิดท้าวกุเวร หรือเวศรวัณ ซึ่งเป็นโอรสพระมหาฤษีวิศรพเปาลัสตยะ มารดาชื่อนางเทพวรรณี บุตรีพระภรัทวาชมุนี ท้าวกุเวรก็บำเพ็ญฌานและตะบะอย่างบิดา จนพระพรหมาโปรดปรานอนุญาตให้ขอพรตามปรารถนา ท้าวกุเวรขอให้ได้เป็นผู้ยกบาดมนุษและสัตว์ พระพรหมจึงให้เป็นโลกบาลทิศอุดรและให้เป็นธเนศวร (*คือเป็นใหญ่ในทรัพย์*) กับประทานบุษบกแล้วท้าวเวศรวัณจึงขอที่อยู่แก่บิดา พระเปาลัสตยะก็บอกให้ไปอยู่เมืองลงกา อันเป็นเมืองงดงาม พระวิศวกรรมนฤมิตรไว้แล้ว ณ ยอดเขาตรีกูฏ เป็นที่อยู่เดิมแห่งพวกรากษส แต่รากษสได้ทิ้งเมืองนั้นไปเพราะกลัว

พระนารายน์ ท้าวกุเวรจึงไปครองนครลงกาเปนที่พึ่งเปนอธิบดีแห่งพวกอสูรสืบไป และท้าวกุเวรก็ได้นมบุษบกมาเยี่ยมบิดามารดามิได้ขาด

[*ท้าวกุเวรนั้น ในรามเกียรติ์ฉบับไทยเรียกว่า "ท้าวกุเปรัน" ที่ผิดเช่นนี้คงจะเปนเพราะจดนามลงไปตามเสียงพราหมณ์ คือ พราหมณ์แถบคงเรียกว่า "กุเพรัม" ตัว "พ" ออกสำเนียงคล้าย "บ" ของเรา คนจดคงจดว่า "กุเบรัม" ภายหลังหางตัว "บ" ยาวไปก็กลายเปน "ป" และตัว "ม" ที่สกดก็เลือนเปน "น" ไป*]

(๓) กำเนิดรากษสและยักษ์ และกำเนิดท้าวเตหิผู้เปนรากษสราชกับพระประเหตินั้น เกิดจากน้ำซึ่งพระพรหมประชาบดีสร้างขึ้นแรก พระประเหตินอกผนวชถือพรหมจรรย์ ท้าวเหติได้นางภยานน้องพระกาตเปนชายา

(๔) กำเนิดท้าววิทยุทเกศ โอรสท้าวเหติ ท้าววิทยุทเกศได้มเหษี คือนางศาตะกัณฏกะตา ธิดาพระสุริยาทิตย์กับนางสนชยา

(๕) กำเนิดท้าวสุเกศ โอรสท้าววิทยุทเกศ นางศาตะกัณฏกะตา เมื่อครรภแก่ไปคลอดบุตรทิ้งไว้ที่เชิงเขามนทรคีรี (*ริมเขาพระสุเมรุ*) พระอิศวรพบเข้ามีความสงสารจึงให้กุมารนั้นเติบใหญ่ขึ้นทันที สุเกศก็เที่ยวไปในไตรภพ ได้นางเทพวดีธูกท้าวคามนีคนธรรพราชเปนมเหษี

(๖) กำเนิดท้าวมาลิยวัน (*"ท้าวมาลีวราช"*) ท้าว

สุมาลี (*"ท้าวสหมลิวัน"*) และท้าวมาลี ถูกท้าวสุเกศกับนางเทพวดี พญาอสูรทั้งสามนั้นบำเพ็ญตะบะจนพระพรหมโปรดประทานพร ให้มีไชยชำนะให้อยู่คง ให้มีบุญ และให้สามัคคีรักใคร่กัน พอได้พรแล้วเที่ยวกวนโลก

(๗) แถลงเรื่องสร้างปนานครลงกา ซึ่งท้าวมาลียวัน ท้าวสุมาลีและท้าวมาลีบังคับให้พระวิศวกรรมสร้างให้ พญาอสูรทั้งสามก็ไปอยู่ลงกา

(๘) กำเนิดพญาอสูรต่าง ๆ ซึ่งในชั้นหลังมามีชื่อเสียงได้เป็นเสนาบดีและแม่ทัพของทศกรรฐในศึกลงกา แสดงให้ปรากฏว่าบรรดายักษ์เหล่านั้นไม่ใช่สามัญชน เป็นเชื้อราชันยะกุล (ตระกูลเจ้า) แห่งพวกรากษสทั้งนั้น พวกพญายักษ์เหล่านี้กำเนิดเป็นสามสกุล คือ

[ก] สกุลท้าวมาลียวัน เกิดแต่นางสุนทรี ชิดานางนมรทา คันธรรพี คือ ๑. วัชรมุษฏี ๒. วิรูปักษ์ ๓. ทุรมุข ๔. สุปตัฆนะ ๕. ยัญญะโกป ๖. มัตตะ หรือมโหทร ๗. อุมมัตตะ หรือมหาปรรศวะ (*ที่เราเรียก "เปาวนาสูร"*) กับมีชิดาชื่อ อนลา

[ข] สกุลท้าวสุมาลี เกิดแต่นางเกตุมดี ชิดานางนรมทา คันธรรพี คือ ๑. ประหัสต์ ๒. อกัมปัน ๓. วิกัต ๔. กาฬกามุข ๕. ธุมรากษะ หรือธุมรเกตุ ๖. ทัณฑะ ๗. สุปรรศวะ ๘. สัณหราทิ ๙. ประฆัส ๑๐. ภาสกรณ ๑๑. รากะ ๑๒. บัษโปตกตา กับมีชิดาชื่อไกกะสี (*คือแม่ทศกรรฐ ซึ่งในรามเกียรติ์ของเราเรียกว่า "รัชฎา"*)

[๓] สกุลท้าวมาลี เกิดแต่ชิดานางนรมทาอีกนาง ๑ (*นามไม่ปรากฏ*) คือ ๑. อนล ๒. อนิล ๒. สัมปาติ (*ทั้ง ๓ ตนนี้ กับประมติอีกตน ๑ เป็นเสนาของพิเภษณ์*)

(๙) แถลงเรื่องพระนารายน์ปราบอสูรเมืองลงกา คือท้าวมาลียวัน ท้าวสุมาลี และท้าวมาลี กับญาติวงษ์และบริวาร ท้าวมาลีถูกศรพระนารายน์ตายในที่รบ ท้าวมาลียวันกับท้าวสุมาลีหนีเข้าลงกาแต่ก็ยังไม่พ้นภัย จึ่งต้องหนีต่อไปอีก ไปซ่อนอยู่ในบาดาล

(๑๐) กำเหนิดทศกรรฐ กุมภกรรณ นางศูรปนขา และพิเภษณ์ เรื่องราวมีว่า ท้าวสุมาลีขึ้นมาจากบาดาล เห็นท้าวกุเวรขี่บุษบกไปหาพระเปาตัสตยะผู้เป็นบิดา รู้สึกคิดอยากจะให้ได้มีความเป็นใหญ่เช่นนั้นบ้าง และอยากให้พวกญาติและบริวารได้เป็นผั้งเป็นฝ่าอย่างเดิม จึ่งยุนางไกกะสีผู้เป็นธิดาให้ไปเป็นชายาพระวิศระพ นางก็ทำตามบิดาสั่ง จึ่งเกิดทศกรรฐและน้องอีกสามตน นางไกกะสีตั้งยุยงลูกให้อิจฉาท้าวกุเวร

(๑๐) ทศกรรฐ กุมภกรรณ และพิเภษณ์ ตั้งความเพียรบำเพ็ญตะบะอยู่หลายพันปี พระพรหมาโปรดปรานจึ่งเสด็จลงมาตรัสให้ขอพรจะประสาทให้ ทศกรรฐขอพรให้เป็นอมฤตย์ (*ไม่ตาย*) แต่พระพรหมาไม่โปรดประทานให้ ทศกรรฐจึ่งขอพรว่าอย่าให้ตายด้วยอำนาจนกหรือนาค หรือยักษ์ แทตย์ ทานพ และเทวดา ส่วนมนุษไม่กลัวเลย อีกประการ ๑ พระพรหมา

ประทานพรว่าให้ทศกรรฐจำแลงกายได้ตามใจทุกอย่าง ฝ่ายพิเภษณ์ขอพรว่าขอให้มีจิตรเที่ยงอยู่ในทางธรรม แม้ในเวลาที่ตกอยู่ในที่อันมีภัยแก่ตนก็ให้มั่นคงอยู่ และขอให้รอบรู้ในพระเวทโดยไม่ต้องศึกษา พระพรหมได้ทรงฟังก็ชอบพระไทย จึงประทานพรให้พิเภษณ์เป็นอมฤตย์ด้วย ครั้นเมื่อถึงเวลากุมภกรรณจะขอพรบ้าง พวกทวยเทพพากันมีความวิตก เพราะกุมภกรรณเป็นผู้มีกำลังและฤทธิ์มาก ทั้งใจพาลสันดานหยาบเป็นที่สุด เป็นผู้กินจุ พากันเกรงว่าถ้าได้พรไปแล้วจะกำเริบเที่ยวกินใคร ๆ หมดทั้งไตรภพ ทวยเทพจึงทูลทัดทานพระพรหมาขออย่าให้ประทานพร พระพรหมาก็นิ่งอยู่ ครั้นจะไม่ประทานก็จะกระไร ๆ อยู่ ฝ่ายพระสุรัสวดีผู้เป็นมเหษีพระพรหมา (*ไม่ใช่มเหษีพระอิศวรอย่างที่มักเข้าใจกันผิดอยู่*) และเป็นเทวีชิบดีแห่งวาจาจึงเข้าสิงกุมภกรรณ พูดขอพรแทนกุมภกรรณว่า ขอให้นอนหลับได้พักละหลาย ๆ ปี

[*ในที่นี้มีข้อควรสังเกตเป็นข้อสำคัญอยู่คือ พญายักษ์ทั้ง ๓ นั้นได้พรจากพระพรหม ไม่ใช่พระอิศวรอย่างที่ข้างเราเข้าใจกัน*]

(๑๒) ท้าวสุมาลีผู้เป็นตา ยุยงทศกรรฐให้ชิงเมืองลงกาและสมบัติของท้าวกุเวร ทศกรรฐแต่งทูตไปพูดจาจะเอาเมือง ท้าวกุเวรไปฟ้องพระบิดา ๆ ก็บอกว่าได้ว่ากล่าวแล้ว ทศกรรฐก็ไม่เชื่อฟัง ถ้ากุเวรไม่ยอมก็จะต้องรบกับน้อง ดูไม่เป็นการสมควร พระบิดาจึงแนะนำให้ทิ้งลงกา ไปสร้างเมืองอยู่ใหม่ที่เชิงเขาไกลาศ

ริมฝั่งน้ำมณฑากินี ท้าวกุเวรมีความเคารพต่อพระบิดา จึงอพยพจากนครลงกา ไปสร้างนครอยู่ใหม่ชื่อออลกา ฝ่ายทศกรรฐก็เข้าไปอยู่ ณ ลงกา

(๑๓) ทศกรรฐยกนางศูรปนขาให้พญาทานพชื่อวิทยุชิวหา ผู้เปนราชาครองกาลกาชนบท ทศกรรฐเองก็ได้มเหษี คือนางมณโฑทรี [*นามแห่งนางนั้นมาถึงเรากลายเปน "มณโฑเทวี" เพราะหลงแปลศัพท์ "มณโท" ว่ามาจาก "มัณฑุกะ" คือกบ แท้จริง "มณโฑทรี" มาจาก "มัณฑะ" ว่า "ประดับ" และ "อุทรี" ว่า "ผู้มีท้อง" รวมความว่า "มีท้องอันประดับแล้ว"*] เปนธิดาพญาแทตย์ชื่อมัย กับนางอับศรชื่อเหมาวดี ทศกรรฐกับนางมณโฑทรีมีโอรสชื่อ เมฆนาท ซึ่งภายหลังได้นามว่าอินทรชิต ส่วนอนุชาทั้ง ๒ ทศกรรฐก็จัดให้ตกแต่ง คือกุมภกรรณกับนางวัชรชวาลา หลานท้าวอิโรจนาสูร (*ซึ่งเปนพ่อท้าวหิรัณยกศิปุที่พระนรสิงหาวตารได้สังหาร*) และพิเภษณ์กับนางสรมา ธิดาท้าวไศลูษคนธรรพราช

(๑๔) แถลงเรื่องทศกรรฐได้บุษบกของท้าวกุเวร.— เมื่อกุมภกรรณได้ไปอยู่ลงกาได้สักหน่อยก็รู้สึกหาวนอน ทศกรรฐจึงให้นายช่างสร้างวังและปราสาทให้ กุมภกรรณเสร็จแล้วกุมภกรรณก็เข้าไปนอนหลับอยู่หลายพันปี ทศกรรฐเองก็เที่ยวรบกวนเทพฤษียักษ์และคนธรรพ หักสวนนันทน์อุทยานบ่นปี้ และเที่ยวเกะกะต่าง ๆ ท้าวกุเวรรำคาญจึงใช้ทูตไปว่ากล่าวโดยฐานเปนพี่น้องกัน

แต่ทศกรรฐกลับไปประหารชีวิตทูตของท้าวกุเวรเสีย แล้วให้ตั้งพิธีสวัสดายนแล้วจึงยกทัพรากษสไปยังเมืองท้าวกุเวร รากษส (*บริวารทศกรรฐ*) กับยักษ์ (*บริวารท้าวกุเวร*) รบกันเป็นสามารถ ท้าวกุเวรถูกน้องคิดมิดลง บริวารก็พากันอุ้มหนีไปสู่นันทน์อุทยาน ทศกรรฐก็แย่งเอาบุษบกได้

(๑๕) แถลงเหตุที่ทศกรรฐได้นามว่าราพณ์ คือเมื่อได้บุษบกแล้ว ทศกรรฐขี่ไปเที่ยวเขาไกลาศ อยู่ดี ๆ บุษบกก็หยุดแล้วพระนนทีศวร ซึ่งกล่าวว่าคือภาค ๑ แห่งพระอิศวรเอง จึงร้องบอกทศกรรฐว่า เวลานี้พระศังกรมหาเทพทรงพระดำราญอยู่บนยอดเขาอย่าคิดไปต่อไปเลย ทศกรรฐก็โกรธ โดดลงจากบุษบกจะรบกับพระนนทีศวร ครั้นเดินเข้าไปใกล้ก็เห็นพระนนทีศวรมีรูปร่างหน้าตาคล้ายวานร ทศกรรฐก็หัวเราะเยาะ พระนนทีศวรจึงทำนายว่าในเบื้องหน้าวานรจะเป็นผู้นำความพินาศฉิบหายมาสู่ทศกรรฐและญาติวงษ์บริษัทบริวาร ทศกรรฐกำลังมัวเมาในอำนาจ จึงตรงเข้าถอนเขาไกลาศเพื่อจะให้พระอิศวรตกลัว แต่พระอิศวรกดเขาไว้ด้วยนิ้วพระบาทนิ้วเดียว มือและแขนทศกรรฐก็ถูกทับแน่นอยู่ใต้เขากระดิกอีกไม่ได้ทั้งมีความเจ็บปวดยิ่งนัก พวกมนตรีก็พากันทูลทศกรรฐให้ทูลขอโทษพระอิศวร ทศกรรฐจึงสวดมนตร์และถ่อมสรรเสริญพระอิศวรอยู่หลายพันปี ในที่สุดพระอิศวรจึงทรงพระเมตตาปล่อยให้หลุดจากเขาได้ และโดยเหตุที่เมื่อถูกเขาทับ

ทศกรรฐได้ร้องด้วยเสียงอันดัง ทำให้เปนที่น่าสยดสยอง จึ่งให้นามว่าราพณ์ (*สังสกฤต "ราวณ" แปลว่า "ร้อง"*)

ภาคที่ ๒ — ทศกรรฐเยี่ยมพิภพ

แสดงเรื่องเกะกะของทศกรรฐ พบนางงามที่ไหนก็มักข่มขืม สังวาศ ไม่ว่าเปนลูกใครเมียใคร และไปถึงไหนก็เที่ยวท้าเขารบที่นั่น จนบอกยอมแพ้หรือบ่นปี้ไปแล้ว จึ่งจะไปต่อไป แต่ไม่ใช่ว่าจะปลอดโปร่งไปทั้งนั้น ที่ถูกแช่งให้อย่างร้าย ๆ ก็มี ที่จวน ๆ แพ้หรือแพ้ทีเดียวก็มี จะเก็บมากล่าวแต่หัวข้อดังต่อไปนี้

(๑) จะข่มขืนนางเวทวดี บุตรีพระกุศะธวัชมุนี ซึ่งถวายตัวแก่พระนารายน์แล้ว พอทศกรรฐแตะต้องตัวนางก็โกรธ จึ่งทำนายไว้ว่าชาตินี้นางจะไปเกิดเพื่อผลาญทศกรรฐ แล้วนางก็เข้ากองไฟตาย นางนี้ภายหลังมากำเหนิดเปนนางสีดา

(๒) ไปทำลายพิธีท้าวมรุตตะราชาครองอุศีรวิค ท้าวมรุตตะยอมแพ้

(๓) รบกับท้าวอนะรัณย์สุริยวงศ์ ผู้ครองนครอโยธยา ท้าวอนะรัณย์แพ้ แต่ทำนายไว้ว่า พระรามจะมาเกิดในสกุลอิกษวากุ (*คือสกุลของท้าวอนะรัณย์นั้นเอง*) ซึ่งเปนผู้สังหารทศกรรฐ

(๔) พระนารทยุยงให้ไปรบพระยมในบาดาล พระยมกำลังจะพุ่งหอกมหากาล แต่พระพรหมาลงมาขอไว้ พระยมจึ่งไม่พุ่ง

หอก และอันตรธานหายไปเสียจากที่สนามรบ ทศกรรฐก็สำคัญว่าพระยมยอมแพ้ จึงกลับจากบาดาล [*เรื่องนี้ในรามเกียรติ์ของเราเล่าไปโดยเข้าใจผิด ว่าไปรบกับพวกยักษ์ที่อยู่บาดาล และพระยมก็เรียกว่า "ท้าวมหายมยักษ์" ด้วยซ้ำไป*]

(๕) ไปตีเมืองโภควดีในนาคโลก ชำนะพญาวาสุกรีนาคราช

(๖) ไปรบกับพวกอสูรชื่อนิวัตกะวัจ เทวดามาไกล่เกลี่ยให้เปนไมตรีกัน

(๗) ไปตีนครอัศมะแห่งกาลกัยชนบท ฆ่าท้าววิทยุชชิวหาผัวนางศูดปนขาตาย [*ในรามเกียรติ์ของเราเล่าว่า ท้าวชิวหารับใช้เฝ้าเมืองลงกาอยู่ ได้แลบลิ้นบังลงกาไว้ ทศกรรฐเอาจักรขว้างลิ้นขาดจึงตาย ไม่ตรงกับฉบับสังสกฤตนี้*]

(๘) ทศกรรฐเข้านิเวศน์พระวรุณ รบกับบริวารพระวรุณ และท้าพระวรุณรบ แต่พระวรุณได้ไปเฝ้าพระพรหมาเสียก่อนนั้น ยังไม่กลับ ทศกรรฐจึงยกทัพต่อไป

(๙) ไปถึงไพฑูรย์ปราสาท พบมหาบุรุษตัวแดง เบื้องที่น่ากลัวยิ่งนัก เดยเข้าไปภายในจึงพบท้าวพลี คือพญาทานพ ซึ่งขอพรพระพรหมาได้เปนใหญ่ในไตรภพ แล้วพระนารายน์อวตารเปนวามน คือคนค่อม ไปชำนะด้วยย่างสามขุม ท้าวพลีจึงต้องมาอยู่ในภูมิต่ำที่สุดนี้ เรื่องนี้ท้าวพลีเล่าให้ทศกรรฐฟัง และห้ามทศกรรฐอย่าให้เหิมหาญคิดสู้พระมหาบุรุษ ทศกรรฐกำเริบไม่ฟัง

ออกมาจะสู้กับพระมหาบุรุษแต่พระมหาบุรุษว่ายังไม่ถึงกาลจึงอันตรธานหายไป

(๑๐) รบกับท้าวมนธาตุราช ผู้ครองนครศรีอโยธยา ไม่แพ้ชนะกัน ทำไมครับ

(๑๑) ทศกรรฐขึ้นไปถึงโลกพระจันทร์ จะยิงพระจันทร์ พระพรหมห้ามไว้ และบอกมนต์สหัสนาม ซึ่งถ้าแม้ว่ามีมรณภัยมาใกล้จวนถึงแล้ว ท่องกมนต์นี้ได้ก็จะรอดตายไปได้ครั้ง ๑ [*นี่เองน่าจะเป็นมูลแห่งข้อความที่กล่าวว่า ทศกรรฐถอดดวงใจใส่กล่องไว้ คือจดมนต์สหัสนามบรรจุกล่องไว้นั่นเอง และถ้าผู้ใดลอบลักเอากล่องนั้นไปได้แล้ว ทศกรรฐก็คงจำมนต์ไม่ได้ เป็นอันต้องตาย แต่นี่เป็นความสันนิษฐานของข้าพเจ้าเอง ไม่ใช่มีข้อความปรากฏในหนังสือรามายณะเช่นนั้น ข้าพเจ้าไม่มีเวลาตรวจค้นหนังสืออื่น ถ้าได้ค้นยังมีกว่าน่าจะพบคำอธิบายเช่นนี้ ซึ่งดูค่อยน่าเชื่อมากกว่าที่จะถอดดวงใจจริง ๆ ไปใส่กล่องฝากฤษีไว้ แต่ถ้าจะเอากล่องใส่มนต์ไปฝากฤษีดูก็ควรอยู่*]

(๑๒) ทศกรรฐไปพบพระมหาชมพูนุท (*ภาค ๑ แห่งพระนารายน์*) นั่งอยู่กลางเกาะในปรัศจิมสมุท ทศกรรฐไปท้ารบ พระมหาชมพูนุทหัวเราะเยาะแล้วเอามือผลักทศกรรฐเบา ๆ ทศกรรฐล้มลงสลบไป พระมหาชมพูนุทจึงลงไปในปล่องใต้พื้นดิน ทศกรรฐพอฟื้นคืนขึ้นก็ตามลงไปในถ้ำนั้นผู้เดียว เพราะยักษ์อื่น ๆ ไม่มีใครกล้าไป ทศกรรฐไปพบบุรุษรูปร่างเหมือนพระมหาชมพูนุทนั้น อีกหลายโกฏิ

ด้วนร้องรำทำเพลงบำเรอพระมหาชมพูนุท ซึ่งบรรทมอยู่บนแท่นพระลักษมีอยู่งานพัดอยู่ ทศกรรฐก็มีความกำหนัดยื่นมือจะไปจับพระลักษมี ทันใดนั้นพระชมพูนุทมหาปุรุโษดมก็ทรงพระสรวลขึ้น ทศกรรฐตกใจด้มลงสลบไป พระมหาบุรุษศรัสให้ฟื้นขึ้น แล้วตรัสว่าวันนี้ยังไม่ถึงที่ตายให้ไปเสียก่อน ทศกรรฐก็นมัสการแล้วทูลลาออกจากถ้ำ (*พระมหาชมพูนุทนี้ตัวเดียวกับพระกะบิลที่ผลาญสาครกุมารหกหมื่นนั้นเอง*)

(๑๓) ทศกรรฐกลับลงกา พานางที่ไปเที่ยวแย่งมาได้จากที่ต่าง ๆ ไปด้วย นางทั้งหมดพากันแช่งว่า ผลกรรมที่ได้ทำการผิดเมียเขามามากแล้ว ขอให้พินาศฉิบหายเพราะเหตุนี้นเอง

(๑๔) นางศูรปนขาด่อว่าทศกรรฐในการที่ฆ่าผัว ทศกรรฐจึงใกล่เกลี่ยให้นางไปอาไศรยอยู่กับพญาขรผู้เปนพี่ (*ซึ่งเปนน้องทศกรรฐ แต่คนละแม่*) แล้วทศกรรฐก็ตั้งให้พญาขรเปนเจ้าผู้ครองราชย์หมื่นสี่พัน ให้ไปตั้งรักษาชนสถาน ให้พญาทูษณ์ไปเปนอุปราชและเสนาบดี

ภาคที่ ๓ — การสงครามและความประพฤติพาลของทศกรรฐ

(๑) ทศกรรฐไปพบเมฆนาทอยู่ที่ตำบลกุมภิลา ใกล้นครลงกา พระศุกรผู้เปนอาจารย์เมฆนาทชี้แจงว่า เมฆนาทได้รับผลแห่งการทำพิธีหลายชนิดแล้ว คือพิธีอัคนิษโฏม (*บูชาเพลิงและพลีด้วยน้ำโสม มีกำหนดงาน ๕ วัน มักทำในฤดูวสันต์*) พิธีอัศวเมธ

(*ยูชายัญด้วยม้า*) พิธีพาหุสุพรรณกะ (*บูชายัญด้วยทอง*) พิธีราช
สูยะ (*ซึ่งพญาร้อยเอ็ดต้องมาช่วย*) พิธีโคเมธ (*บูชายัญด้วยโค*)
และพิธีไพษณพ (*บูชาพระพิษณุเป็นเจ้า*) ในขณะที่ทศกรรฐไป
พบนั้น เมฆนาทกำลังทำพิธีมาเหศวร (*บูชาพระอิศวร* เพื่อขอ
พรพระอิศวร ผลแห่งพิธีต่าง ๆ นั้นคือเมฆนาทได้มีฤทธิ์ทางมายาเช่น
หายตัวล่องหน และทำให้มืดได้ตามปรารถนา ทั้งได้แร่งศรซึ่งไม่รู้
จักหมด และชนูสำคัญอัน ๑ ทศกรรฐกล่าวติดูถูกว่าไม่ควรจะบูชา
พระอินทรและเทวดาอื่นซึ่งเป็นศัตรูกับพ่อ แล้วก็พากลับเข้าเมือง

(๒) พิเภษณ์บอกข่าวว่า ในระหว่างเวลาที่ทศกรรฐมัวไป
เที่ยวเยี่ยมพิภพเพลิดเพลิน เมฆนาทมัวพะวงในพิธีต่าง ๆ และ
พิเภษณ์เองจำศีลอยู่นั้น พญามธุจอมอสูรได้มาลักเอานางกุมภีนษ์
ไป นางนี้เป็นลูกนางอนดาผู้เป็นธิดาท้าวมาลียวัน ทศกรรฐโกรธ
จึงยกทัพไปรบท้าวมธุ ให้เมฆนาทเป็นทัพหน้า ทศกรรฐเป็นทัพ
หลวง กุมภกรรณเป็นทัพหลัง ฝ่ายพิเภษณ์อยู่รักษานคร ครั้น
ไปถึงนครมธุวัน นางกุมภีนษ์ออกมาห้ามทัพ ทศกรรฐกับมธุราช
จึงตกลงทำไมตรีกัน แล้วทศกรรฐยกทัพจากมธุวัน เลยไปเที่ยว
ที่เขาไกลาศ

(๓) ขณะที่ไปอยู่ ณ ที่ใกล้สวนของท้าวกุเวร ทศกรรฐพบ
นางอับศรชื่อรัมภา ผู้เป็นบริจาของพระนลกุวรลูกท้าวกุเวร ทศ-
กรรฐมีความกำหนัดก็ขืนสมพาศด้วยนาง นางไปฟ้องพระนลกุวร
ซึ่งในขณะนั้นบำเพ็ญพรตอยู่ พระนลกุวรก็กรวดน้ำแช่งทศกรรฐ

ว่า ต่อไปอย่าให้ทศกรรฐ์ขึ้นใจสัตรีที่ไม่สมัครสังวาสได้เป็นอันขาด ถ้าขึ้นใจสัตรีเมื่อใดขอให้สมองแยกเป็นเจ็ดภาค ทศกรรฐ์ได้ฟังคำแช่งก็มีความยินดียิ่งนัก ไม่กล้าขึ้นใจสัตรีอีกต่อไป [*การที่ทศกรรฐ์ไม่กล้าขึ้นใจนางสีดาก็เพราะกลัวคำแช่งอันนี้เอง*]

(๔) อินทราสุรสงคราม— ทศกรรฐ์รบกับพระอินทร ท้าวสุมาลีผู้เป็นตาของทศกรรฐ์ตายในสนามรบ เมฆนาทคิดแก้แค้น จึงเข้ารบกับพระไชยันต์โอรสพระอินทร แต่เห็นว่าสู้กันตรง ๆ ไม่แพ้ เมฆนาทจึงร่ายมนตร์ให้มืด ทัพเทวดาก็ระส่ำระสาย ฝ่ายท้าวปุโลมาสูรผู้เป็นตาของพระไชยันต์เห็นโอกาสดี จึงเข้าอุ้มพระไชยันต์ไปซ่อนไว้ใต้มหาสมุท พระอินทรสำคัญว่าพระไชยันต์ตายในที่รบ จึงยกออกไปรบเอง เมฆนาทเห็นบิดาจะสู้ไม่ได้ จึงร่ายมนตร์ให้มืดอีก แล้วเข้าอุ้มพระอินทรไปดงกา เทวดาก็แพ้พากันหนีไปเฝ้าเล่าความให้พระพรหมา พระพรหมาจึงลงไปดงกาประทานนามเมฆนาทว่าอินทรชิต แล้วขอให้ปล่อยพระอินทร อินทรชิตขอประทานพรถ่ายตัวพระอินทร แต่พระพรหมาไม่โปรดประทานให้ อินทรชิตจึงขอใหม่ว่า เมื่อใดบูชาเพลิงขอให้มีรถผุดขึ้นมา และถ้าตัวอินทรชิตยังคงอยู่บนรถนั้นตราบใด ขออย่าให้ใครฆ่าตายได้ และอีกประการ ๑ ถ้าต้องต่อสู้ศัตรูก่อนที่ทำพิธีบูชาเพลิงสำเร็จ จึงให้ศัตรูฆ่าตาย พระพรหมาก็โปรดประทานให้ [*เพราะเหตุฉะนี้เมื่อพระลักษมณ์จะสังหารอินทรชิต พิเภษณ์จึงแนะนำว่าต้องรีบ*

ไปทำลายพิธีนิกุมภิลาเสียก่อนที่สำเร็จ และต้องยิงรถให้หักก่อนจึงค่อยยิงตัวอินทรชิต]

(๕) มีเรื่องแทรก กล่าวย้อนหลังถึงเรื่องพระอินทร์ได้ประพฤติผิดในกาม ทำชู้กับนางอหัลยา ซึ่งพระพรหมาสร้างขึ้นให้เป็นชายาพระมหาฤษีโคตม พระโคตมแช่งพระอินทร์ว่าให้พ่ายแพ้แก่ศัตรู (*จึงแพ้ทศกรรฐ*) และต่อไปถ้าผู้ใดประพฤติผิดทางกามมิจฉาจารอีกในโลก ให้พระอินทร์ต้องรับบาปถึงหนึ่งทุกคราวไป ทั้งผู้ใดได้เป็นใหญ่ในหมู่เทวดาก็อย่าให้เป็นผู้ยั่งยืนได้ ส่วนนางอหัลยานั้นพระมหาฤษีก็สาปว่า ต่อไปบรรดามนุษย์ในโลกให้ได้รับส่วนแบ่งความงามแห่งนาง (*ซึ่งแต่ก่อนนั้นมีอยู่ในตัวนางผู้เดียว*) และกล่าวไว้ว่า เมื่อใดได้พบพระนารายน์รามาวตารแล้ว จึงให้พ้นโทษพระมุนีจะรับมาบำรุงเลี้ยงเป็นชายาตามเดิม นางก็เข้าป่าไปบำเพ็ญตบะด้างบาปจนได้พบพระราม (*เรื่องนี้ในพาลกัณฑ์ก็มีเล่าไว้แล้ว*)

(๖) ทศกรรฐวิวาทกับท้าวอรชุนราชา ผู้ครองนครมหิษมดี ให้หยิชนบท [*นี้คืออรชุนที่รบกับปรศุราม*] เมื่อทศกรรฐไปถึงเมืองมหิษมดีนั้น ท้าวอรชุนไปประพาสป่าริมฝั่งน้ำเนรพุท ทศกรรฐตามไปแขวะถึงที่นั้น รบกันเป็นสามารถ แต่ท้าวอรชุนมีฤทธิ์มากกว่า มีแขนถึงพันแขน (*จึงได้นามว่า "สหัสพาหุ"*) ทศกรรฐแพ้ ท้าวอรชุนจับได้ มัดเอาไปเมืองมหิษมดี พระปุลัสตยะมุนีทราบข่าวจากเทวดา จึงลงไปเมืองมหิษมดี ขอให้ท้าวอรชุนปล่อยทศกรรฐ

ท้าวอรชุนจึงยอมปล่อย และทำสัญญาเป็นไมตรีกัน

(๗) ทศกรรฐวิวาทกับพาลี—ทศกรรฐไปกินกิษ เที่ยวท้าพาลีรบ แต่ทราบว่าพาลีไปทำพิธีสันธยาอยู่ที่ทักษิณสมุท ทศกรรฐตามไปแขวะ พาลีแกล้งทำนิ่งเสีย จนทศกรรฐเข้าไปใกล้จึงคว้าตัวได้ เอาหนีบรักแร้เหาะไปเที่ยวประจารรอบโลก แล้วจึงพาไปกินกิษ ทศกรรฐยอมแพ้โดยดีแล้วก็ทำไมตรีต่อหน้าไฟ [*ไม่ใช่แปลงเป็นปูไปยุ่มย่ามในงานลงสรงองคทอย่างในเรื่องรามเกียรติ์ของเรา เรื่องทศกรรฐแปลงเป็นปูก็คือเรื่องนางมณโฑเลยเป็นเมีย พาลี และเป็นแม่องคทก็คือ น่าจะได้มาจากหนังสืออื่น ไม่ใช่จากรามายณ บางทีจะได้จากหนังสือ "ปุราณะ" เรื่องใดเรื่อง ๑ ก็เป็นได้ ข้าพเจ้าเชื่อว่าถ้ามีเวลาคงจะค้นพบเรื่องนั้น และเรื่องอื่น ๆ ที่มีอยู่ในรามเกียรติ์ของเรา แต่ที่ไม่มีอยู่ในรามายณฉบับสังสกฤต เรื่องราวของตัวสำคัญๆ ในเรื่องรามเกียรติ์มักไปมีเป็นท่อนเล็กท่อนน้อยแซก ๆ อยู่ในเรื่องอื่น ๆ นอกจากรามายณ เพราะฉนั้นยากที่จะเก็บให้หมดได้*]

ภาค ๔ – แสดงวานรพงษ์

(๑) กำเนิดประวัติหนุมาน—เป็นบุตรนางอัญชนามเหษีท้าวเกศรีกบีราช ผู้ครอบครองสำนักอยู่ที่เชิงเขาพระสุเมรุ แต่พ่อจริงของหนุมานคือพระพาย นางอัญชนาครรภแก่แล้ว ไปคลอดบุตรทิ้งไว้ในป่า ทารกนั้นหิว เห็นพระอาทิตย์คิดว่าผลไม้ก็เหาะ

ขึ้นไปจะหยิบกิน พระพายก็ช่วยส่งและช่วยพัดระบายไว้มิให้ร้อน พะเอินวันนั้นพระราหูก็กำลังพยายามจะจับพระอาทิตย์ พอหนุมานเหาะขึ้นไปถึงรถพระอาทิตย์ พระราหูก็ปล่อยพระอาทิตย์แล้วไปพ้องพระอินทร พระอินทรก็ทรงช้างเอราวัณออกไปดูเหตุการณ พระราหูนำหน้าไป ฝ่ายหนุมานเห็นพระราหูก็ผละจากพระอาทิตย์โดยไปจะจับพระราหู พระราหูกลัวจึงหนีไปแอบหลังพระอินทร หนุมานเห็นช้างเอราวัณสำคัญว่าเป็นผลไม้ใหญ่จึงตรงเข้าไปจะจับกิน พระอินทรจึงตีหนุมานด้วยวัชระตกลงยังพื้นดินคางหักจึงได้นามว่าหนุมาน [*เรื่องหนุมานหักคอช้างเอราวัณในชุดพรหมาสตร บางทีจะมาจากนี่เองก็ได้แห่ง ๑*] ฝ่ายพระพายมีความเคือง จึงอุ้มหนุมานเข้าไปในถ้ำ และพระพายเองก็อยู่เสียในนั้น ไม่พัดไปมา บรรดาเทวดา มนุษและสัตว์ทั้งปวงก็พากันเดือดร้อนทั่วไป จนพระพรหมาต้องไปวิงวอนพระพายจึงยอมออกจากถ้ำ

(๒) กำเนิดท้าวฤกษราช — พระพรหมาทรงบำเพ็ญโยคปฏิบัติน้ำพระเนตรไหล พระพรหมาเช็ดน้ำพระเนตรสลัดลงพื้นดินก็เกิดเป็นวานรขึ้นตน ๑ ชื่อฤกษราช [*คำว่า "ฤกษ" ภาษาสังสกฤต แปลว่า "หมี" และหมีกับลิงในเรื่องรามายณนั้นดูปน ๆ กันอยู่ เช่นชมพูพานเป็นต้น เรียกว่าฤกษราช คือ "จอมหมี" บ้าง วานรราช คือ "จอมลิง" บ้าง*]

(๓) กำเนิดพาลีและสุครีพ — ท้าวฤกษราชเที่ยวไปในป่า

หิมพานพบสระ ๆ ๑ จะลงไปกินน้ำ แลเห็นเงาตนเอง สำคัญว่าวานรอีกตัวหนึ่ง ๑ จึงโดดลงไปจะจับ พอขึ้นจากน้ำก็กลายเปนสัตรีมีรูปร่างงดงาม พระอินทรกับพระอาทิตย์ผ่านไปเห็นนางนั้นก็มีความรัก จึงลงมาสมพาศด้วยนาง นางก็มีบุตรด้วยพระอินทรคน ๑ ชื่อพาลี เพราะเกิดแต่ผม (*สังสกฤต* "วลี" = *ผม*) แลมีบุตรด้วยพระอาทิตย์คน ๑ ชื่อสุครีพ เพราะเกิดแต่คอ (*สังสกฤต* "ศฺรีว" = *คอ*) พระอินทรให้สังวาดแต่พาลี พระอาทิตย์ไปนำหนุมานมาให้เปนข้าสุครีพ ฝ่ายฤกษราชนั้นรุ่งขึ้นก็กลับเพศเปนชายอย่างเดิม แล้วก็พาบุตรทั้ง ๒ ไปเฝ้าพระพรหมา (*กำเหนิดเช่นนี้จึงเรียกว่าพาลีและสุครีพเปนลูกท้าวฤกษราช ซึ่งนับว่าเปนทั้งพ่อทั้งแม่*)

(๔) *สร้างนครกิษกินธ์* — พระพรหมาให้พระวิศวกรรมไปสร้างนครกิษกินธ์ อันเปนนครมั่งคั่งบริบูรณ์ทุกประการ พรั่งพร้อมด้วยชนทั้ง ๔ พรรณ แล้วพระพรหมาจึงอภิเษกท้าวฤกษราชให้เปนราชาครองวานรทั้งปวง สถิตย์นครกิษกินธ์นั้น พาลีแลสุครีพก็ไปอยู่กับบิดา

ข้อความที่แสดงด้วยวานรพงษ์นี้ ผิดกันกับที่มีในหนังสือรามเกียรติ์ของเราทั้งในส่วนกำเหนิดแห่งหนุมานแลพาลีกับสุครีพส่วนเรื่องกำเหนิดหนุมานนั้น ของเรามีพิศดารมากจริง แลชื่อนางผู้เปนมารดาก็ผิดกัน แต่ส่วนใจความของเรื่องไม่ผิดกันปานใด เรื่อง

ราวของหนุมานมีอยู่มากมายในที่อื่น ๆ นอกจากในรามายณ ดังข้าพเจ้าจะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า ส่วนเรื่องกำเนิดพาลีกับสุครีพนั้น ข้าพเจ้าส่งไสยว่าจะเอาเรื่องพระอินทรทำชู้กับนางอหลยาผู้เป็นชายาพระโคตม (*ซึ่งได้กล่าวถึงแล้วข้างต้นนั้น*) มาปนเข้าด้วยชั้น ๑ ส่วนที่กุมารดงน้ำแล้วเลยกลายเป็นดิงไปนั้น ดูคล้ายเรื่องท้าวฤกษราชดงสระกลายเป็นนางนั้นเอง ส่วนเรื่องสร้างนครกิษกินธ์ ของเราว่าสร้างให้พาลีนั้น เห็นจะเล่าหลงไปเป็นแน่

ภาคที่ ๕ – แสดงสาเหตุที่บรรดาลให้หศกรรฐลักสีดา

ภาคนี้ออกจะกะพร่องกะแพร่งเต็มที แต่เห็นได้ว่าเก็บเอาข้อความเบ็ดเตล็ดสรรเสริญพระนารายน์มาร้อย ๆ กันเข้าไว้กระนั้นเอง ไม่เป็นเรื่องเป็นราวที่สนุกสนานอะไร พอยอซ้ำ ๆ ซาก ๆ ไปเท่านั้น ใจความคงมีอยู่นิดเดียวแต่เพียงว่า ใคร ๆ ก็นับถือพระนารายน์ทั้งนั้น ทศกรรฐผู้เดียวอวดดีไม่นับถือ จึ่งบังอาจลักนางสีดาไป เพราะจะต้องตายด้วยมือพระรามเท่านั้น

ภาคที่ ๖ – ว่าด้วยการส่งกษัตร์ที่มาช่วยงานกลับเมือง

ภาคนี้ก็ไม่มีเรื่องอะไร นอกจากกล่าวถึงการส่งกษัตร์ที่ได้มาช่วยงานราชาภิเษกพระรามนั้น กลับไปบ้านเมือง ข้อความก็กล่าวแต่ถึงตัวกษัตร์และบริวารนั้นแลเป็นพื้น กษัตร์ที่ส่งเป็นลำดับคือ

๑ ท้าวชนก ราชาครองนครมิถิลา (*ผู้เป็นพระบิดานางสีดา*)

๒ ท้าวยุชาชิต ราชาครองเกกัย (*น้องนางไกเกยี*)

๓ ท้าวประตรรทน ราชาครองนครพาราณสี แคว้นกาศี (*เปนมิตร*) ทั้งสามนี้เปนสำคัญในหมู่ราชามนุษ

๔ สุครีพ และพวกวานร

๕ พิเภษณ์ และพวกอสูร

อนึ่งบุษบกซึ่งได้ทรงมาจากลงกานั้น เมื่อมาถึงอโยธยาแล้วบุษบกก็ลอยกลับไปหาท้าวกุเวรผู้เปนเจ้าของเดิม ท้าวกุเวรให้กลับมาเปนราชยานของพระรามอย่างเดิม แต่พระรามโปรดอนุญาตว่า เมื่อใดจะทรงจึงให้มารับเสด็จ

ภาคที่ ๗ – เนรเทศนางสีดา

เรื่องเนรเทศนางสีดา ตามที่เล่าไว้ในฉบับดั้งเดิมนั้น ดูเปนเรื่องที่น่าสงสารมาก ตามเรื่องในรามเกียรติ์ข้างไทยเราว่านางอดูย์ยีศาจเข้าสิง จึงทำให้พระรามคลั่งหึงวุ่นไป แต่เขาแสดงว่าวัน ๑ พระรามตรัสให้หาพวกอำมาตย์มนตรีเข้าไปเฝ้า ตรัสราชการต่าง ๆ แล้วจึงตรัสถามว่า ชาวนครได้โจทย์กันถึงพระองค์อย่างไรบ้าง เผื่อมีข้อใดที่เขาพากันติเตียนก็จะได้แก้ไขกันต่อไป อำมาตย์ผู้ ๑ ชื่อวัทรจึงกราบทูลว่า ชาวนครชวนกันสรรเสริญพระบารมีพระรามในการที่ได้ทรงจองถนนข้ามทะเลไปได้ และปราบอสูรได้ ฆ่าทศกรรฐผู้ผิดแล้ว แต่ส่วนนางสีดานั้น ทำไมพระองค์ไม่ทรงรังเกียจบ้าง กลับพามากรุงด้วย ทศกรรฐได้นางสีดาไปไว้

เปนนาน แต่พระรามก็ไม่ทรงรังเกียจ เพราะฉนั้นต่อไปถึงแม้เมียใครจะประพฤติชั่วอย่างไรก็ไม่ต้องรังเกียจกัน เพราะพระราชาทรงทำเปนตัวอย่างอยู่เช่นนั้นแล้ว พระรามได้ทรงฟังคำอำมาตย์ทูลเช่นนั้นก็เลี่ยพระไทย จึงตรัสให้หาพระลักษมณ์ พระภรต และพระศัตรุฆน์ เมื่อมาพร้อมกันแล้วก็ตรัสเล่าข้อความให้ฟัง และตรัสอธิบายว่าเพื่อรักษาพระเกียรติยศ ถึงแม้ว่าพระชนมชีพก็ยอมสละได้ แล้วจึงตรัสสั่งพระลักษมณ์ว่า พะเอินนางสีดาก็ได้ทูลไว้แล้วว่าอยากจะไปเที่ยวมัสการตามสำนักพระมุนีต่าง ๆ ให้พระลักษมณ์พานางสีดาไปเสียนอกเขตรโกศล ให้นำไปฝากไว้ในสำนักพระวาลมีกมุนี อันสถิตย์ ณ ริมฝั่งน้ำคงคา [*ในรามเกียรติ์ของเราสั่งให้เอาไปฆ่า*] พระลักษมณ์ก็จำใจทำตามพระโองการเชิญนางสีดาขึ้นทรงรถ ให้สุมันตร์ขับออกจากพระนครไปจนถึงฝั่งพระคงคา เชิญลงเรือข้ามลำพระคงคาไปแล้ว พระลักษมณ์จึงเล่าความจริงให้นางสีดาฟังทุกประการ แล้วก็ลงเรือข้ามกลับมาปล่อยนางสีดาไว้ นางก็เดินไปจนพบสานุศิษย์พระวาลมีกิ จึงพากันนำตัวนางไปถวายพระมหาฤษี เธอก็ต้อนรับโดยดี เพราะรู้ได้โดยญาณว่านางหามลทินมิได้ พระมุนีมอบให้นางโยคินีทั้งหลายเปนผู้ปฏิบัติทนุถนอมต่อไป

ศราวันท่านผู้แต่งคงจะนึกขึ้นว่า บางทีจะมีผู้ติเตียนพระรามได้ในการเนรเทศนางสีดาเช่นนี้ จึงต้องมีเรื่องแถมไว้สำหรับ

แก้แทน คือกล่าวว่าพระลักษมณ์บ่นกับสุมันตร์ว่าไม่ควรเลยที่จะเนรเทศนางสีดา สุมันตร์จึงอธิบายว่า ที่เนรเทศนั้น เพราะมีคำแช่งไว้ และเล่าเรื่องต่อไปว่า ครั้ง ๑ ท้าวทศรถเสด็จไปเยี่ยมพระวสิษฐที่อาศรม พบพระทุรวาสอยู่ที่นั่น จึงถามว่าพระทุรวาสว่าพระราชวงศ์ของพระองค์จะดำรงอยู่ได้นานเพียงใด พระรามและโอรสอื่น ๆ ของพระองค์จะมีชนมายุยืนนานเพียงใด สกุลของพระรามจะยืนยงไปเพียงใด และพระราชวงศ์จะถึงที่สุดลงอย่างไร พระทุรวาสจึงทูลว่าเมื่อครั้งเทวาสุรสงคราม พวกอสูรพ่ายแพ้หนีไปพึ่งชายาพระมหาฤษีภฤคุ พระนารายน์ทรงพระพิโรธจึงตัดเศียรนางด้วยจักร พระภฤคุจึงกล่าวคำสาบว่า พระนารายน์จะต้องไปกำเนิดในมนุษโลก และในกำเนิดนั้นจะต้องพรากจากมเหษี และพระทุรวาสได้ทูลทำนายเหตุการณ์ต่าง ๆ ไว้อีก ซึ่งได้เป็นไปแล้วดังคำทำนายทุกประการ ฝ่ายพระลักษมณ์ได้ฟังคำสุมันตร์เล่าความหลังเช่นนั้นแล้ว ก็มีความพอพระไทย

ภาคที่ ๙ – ตำนานเบ็ดเตล็ด

คำนานเหล่านี้ เห็นได้ว่าเก็บเอามาลงไว้ในอุตตรกัณฑ์นี้เพื่อฝากไว้แท้ ๆ ไม่เกี่ยวแก่เรื่องราวหรือประวัติของพระรามเลย และเพื่อจะให้กล่าวได้ว่าเนื่องด้วยพระราม จึงต้องเกณฑ์ให้พระรามเล่าเพื่อสอนพระลักษมณ์ อดีตนิทานเหล่านี้เป็นเรื่องสำหรับแสดงธรรมทาหรณ์ก็มี สำหรับเล่ากำเนิดของผู้มีชื่อเสียงสำคัญ

ก็มี แต่ในที่นี้ไม่จำเป็นจะต้องเก็บมาเล่าแม้โดยย่อ จะขอจดไว้เป็นแต่สารบานเรื่องดังต่อไปนี้

๑. เรื่องท้าวนฤคถูกสาปเป็นเหี้ย เพราะพราหมณ์ไปเฝ้าปล่อยให้ตาย

๒. เรื่องท้าวนิมิกับพระวสิษฐวิวาทกัน ต่างคนต่างสาปกัน ให้ตัวหายเหลือแต่มโน

๓. เรื่องกำเนิดใหม่แห่งพระวสิษฐ และเรื่องนางอุรวศีกับท้าวปุรุรพถูกพระพุธ ซึ่งเป็นปฐมกษัตริย์จันทรวงศ์ครองประดิษฐานนคร

๔. เรื่องกำเนิดท้าวมิถิ ซึ่งเป็นต้นวงศ์กษัตริย์ชนกแห่งวิเทหท้าวชนกที่ ๑ นั้น เกิดจากพระกายแห่งท้าวนิมิ ซึ่งถูกวนในพิธีจนเกิดเป็นทารก เพราะฉนั้นไม่มีแม่

๕. เรื่องท้าวยยาติจันทรวงศ์ ถูกท้าวหุษจันทรวงศ์ ซึ่งถูกสาปให้แก่โดยทันที

๖. เรื่องท้าวปุรุรับความแก่ของพระบิดาแทน จึงได้เป็นรัชทายาท เป็นปฐมกษัตริย์ต้นสกุลโปรพจันทรวงศ์ ดำรงนครประดิษฐาน และเรื่องพระยทุซึ่งท้าวยยาติผู้เป็นบิดาสาปว่าให้มีถูกเถวทราม (*พระยทุนี้คือต้นสกุลยาทพ คือสกุลพระกฤษณะ*)

ภาคที่ ๙— แสดงพระคุณธรรมแห่งพระราม

คือแสดงให้ปรากฏว่า พระรามเอาพระทัยใส่ในความทุกข์สุขแห่งข้าแผ่นดินทั่วไปปานใด จนแม้สัตว์ดิรัจฉานที่อาไศรยโพธิสมภารอยู่ก็ให้ได้รับความยุติธรรม จึงยกอุทาหรณ ๒ เรื่อง คือ (๑) เรื่องสุนักขฉุกพราหมณ์รังแก (๒) เรื่องแร้งแย่งรังนกเค้าแมว พระรามกับมนตรีวินิจฉัยโดยเป็นธรรมทั้ง ๒ เรื่อง

ภาคที่ ๑๐—ศึกพระศัตรุฆน์ (และนางสีดาประสูตร์พระกุสพระลพ)

อยู่มาวัน ๑ มีพระฤษี ๒ คน ชื่อภรรควะและจยาวัน ซึ่งครองตำนักอยู่ริมฝั่งยมนา ได้เข้ามาเฝ้าพระรามทูลร้องทุกข์ว่ามีอสูรคน ๑ ชื่อลพณ์ เปนราชาครองนครมธุวัน แควันศูรเสน [*ในรามเกียรติ์ของเราว่าพญายักษ์ที่พระศัตรุฆน์ไปปราบนั้น ชื่อท้าว "จักรวรรติ" ซึ่งผิด เพราะ "จักรวรรติ" ไม่ใช่นามบุคคลเปนตำแหน่งต่างหาก ส่วนชื่อนครนั้น เรียกเขาไปว่า "มลิวัน"*] อสูรนั้นใจพาล เที่ยวรบกวนฤษีชีพราหมณ์ได้รับความเดือดร้อนทั่วไป ฤษีขอบารมีเปนที่พึ่ง พระรามตรัสถามถึงเรื่องราวของลพณาสูรนั้นต่อไป คือมีฤทธิอย่างไร มีศาตราวุธสำคัญอย่างไรบ้าง ฤษีจึงเล่าว่าเดิมที่ในกฤดายุค ยังมีแทศย์คน ๑ ชื่อมธุ เปนดุกโตศาสูร เปนที่ตั้งอยู่ในศีลในธรรม จึงเปนที่โปรดปรานแห่งพระอิศวร ได้ประทานหอกสำคัญ (*อีกนัย ๑ ว่าตรี*) และถ้าแม้ไม่รบกวนเทวดาและฤษีชีพราหมณ์ตราบใด ตราบนั้นหอกสำคัญจึงจะเปนของท้าวมธุ ถ้าไม่ปฏิบัติเมื่อใด เมื่อนั้นหอกจะสูญ ในเวลา

สงครามถ้าพุ่งหอกนั้นไปถูกใคร ก็จะกลายเปนไฟไหม้คนนั้น ท้าวมธุจึงทูลขอพรต่อไปว่า ขอให้หอกนี้ได้เปนสมบัติของลูกหลานสืบไป แต่พระอิศวรตอบว่า ข้อนั้นจะเปนไปไม่ได้ แต่จะโปรดให้แต่เพียงว่า จะยกหอกนั้นให้บุตรคนใดคน ๑ ก็ได้ และผู้ที่ถือหอกนั้นอยู่ในมือจะอยู่คง ใครฆ่าไม่ตายได้ ท้าวมธุทูลลาพระอิศวรแล้วก็ไปสร้างนคร (*คือเมืองมธุวัน*) เปนที่อยู่ ได้มเหษีคือนางกุมภินษ์บุตรีวิศวะสุกับนางอนลา (*นางอนลาเปนบุตรีท้าวมาลียวัน เรื่องที่ท้าวมธุไปลักพานางกุมภินษ์จากลงกา และทศกรรฐตามมาจะรบ แต่นางกุมภินษ์ห้ามทัพนั้น ได้เล่ามาก่อนแล้ว*) ท้าวมธุกับนางกุมภินษ์นั้น มีโอรสชื่อลพณ์ เปนผู้ที่ดุร้ายใจเหี้ยมโหดมาแต่เล็ก ท้าวมธุเลี้ยงใจที่ว่ากล่าวไม่ฟัง จึงเวนราชสมบัติให้แก่ลพณาสูร และให้หอกสำคัญไว้ด้วย แล้วตัวเองก็ลงไปอยู่ ณ วารุณโลก ฝ่ายท้าวลพณ์รู้ว่าตนมีอาวุธสำคัญอยู่กับมือ จึงเที่ยวเกะกะรบกวนโลกทั่วไป

พระรามได้ทรงทราบเช่นนั้น จึงตรัสถามพระอนุชาทั้ง ๓ ว่าจะควรใช้ใครไปสังหารลพณาสูร พระศัตรุฆน์ทูลว่า พระภรตก็ได้รักษาพระนครในระหว่างที่พระรามเสด็จไม่อยู่ มีความเหน็ดเหนื่อยมากแล้ว เพราะฉะนั้นพระศัตรุฆน์ขอรับอาสาไปปราบอสูรเอง พระรามก็โปรดอนุญาต และโปรดอภิเษกล่วงหน้าให้เปนราชาราชาครองมธุ เมื่อเสร็จปราบลพณาสูร

ครั้นถึงวันฤกษ์งามยามดี พระศัตรุฆน์ก็ทูลลาออกจากนคร

อโยธยาไปจนถึงที่อาศรมพระพรหมฤษีวาลมีกิ จึงเข้าไปอาไศรย อยู่ด้วย ๑

ในที่นี้มีแซกเรื่องท้าวโสทาส ซึ่งภายหลังได้นามว่าท้าวกัลมาษบาท (“พญาด่างดำ”) เรื่องนี้พระวาลมีกิเล่าให้พระศัตรุฆน์ฟัง ใจความว่า ท้าวโสทาสสุริยวงศ์ได้ออกไปทรงยิงสัตว์เล่นในป่า พบรากษส ๒ คน ซึ่งได้กินสัตว์ในป่าเสี้ยงหมดแล้ว ท้าวโสทาสกริ้วจึงยิงรากษสตายคน ๑ อีกคน ๑ ร้องว่าจะแก้แค้นแทนสหาย แล้วก็หนีไป ต่อมาวัน ๑ ท้าวโสทาสได้มีพิธีโหตรกรรมใหญ่ พระวสิษฐมุนีผู้เปนปุโรหิตมีกิจไปนอกมณฑปพิธีครู่ ๑ รากษสเห็นได้ทีจึงจำแลงตนเหมือนพระวสิษฐเข้าไปกล่าวแก่ท้าวโสทาส ให้จัดหามังษาหารมาให้ฉัน ท้าวโสทาสก็สั่งพ่อครัวให้จัดแต่งมังษาหารอันควรฉันมาถวายพระมุนี แต่รากษสร้ายนั้นไปจำแลงเปนพ่อครัวอีก แล้วแต่งเนื้อมนุษมาให้พระวสิษฐฉัน พระมุนีรู้สึกตัวก็โกรธจึงแช่งท้าวโสทาสขอให้อยากกินแต่เนื้อมนุษอย่างเดียว ท้าวโสทาสก็เคืองจึงวักน้ำขึ้นจะกรวดแช่งพระมุนีบ้าง แต่พระมเหษีห้ามไว้ ท้าวโสทาสก็หลั่งน้ำอันเต็มไปด้วยความแช่งนั้น ลงไปที่พระบาทพระองค์เอง น้ำนั้นทำให้พระบาทไหม้ด่างไป จึงได้ฉายาว่า “กัลมาษบาท” แต่นั้นมา ฝ่ายพระวสิษฐครั้นทราบว่าท้าวกัลมาษบาทไม่ได้แกล้งจัดเนื้อมนุษให้ฉัน จึงกำหนดเขตรคำแช่งนั้นเพียง ๑๒ ปี พอครบกำหนดแล้วท้าวกัลมาษบาทก็กลับคืนดีอย่างเดิม เปนอันจบเรื่องเพียงนี้

จับเรื่องพระศัตรุฆน์ต่อไปว่า ในคืนวันที่อาไศรยอยู่ในอาศรมพระวาลมีกินั้น พะเอินเปนวันฤกษ์งามยามดี นางตีดาคลอดโอรสแฝด พระมุนีให้ชื่อว่าพระกุศ ๑ พระลพ ๑ (*พระกุศนั้น ที่เราเรียกว่า "พระมงกุฎ" ที่จะเห็น "กุศ" เปล่าลุ่นไปหรือ อย่างไรจึงเติม "มง" และแก้ตัว "ศ" เปนตัว "ฎ" สกดที่แท้ "กุศ" นั้นเปนมงคลนามอยู่แล้ว เพราะแปลว่ายอดหญ้าคาที่ใช้ในพิธีพลีกรรมทั้งปวง ที่แก้ "กุศ" เปน "มงกุฎ" ไปนั้น จะเปนด้วยไม่รู้คำแปลเดิมกระมัง ส่วนคนธรรมดาเมื่อกล่าวถึงลูกพระรามมักเรียกว่า "บุตร์ลพ" ที่พระกุศเปน "บุตร์" ไปอย่างไรนั้น น่าจะเดาเปน ๒ สถาน สถาน ๑ จะเปนเพราะหูเชื่อนไปได้ยินพราหมณ์เรียก ๆ อยู่ว่า "กุศลพ" พังไม่ถนัดจึงได้ยินเปน "บุศลพ" ไป หรืออีกสถาน ๑ จะเปนเพราะนักรู้มากในทางหนังสือแปล "กุศ" ไม่ออก จึงแก้เปน "บุศย์" หรือ "บุษป์" ให้แปลได้ว่าดอกไม้ แล้วต่อลงไปถึงชั้นคนคัด เลยแก้เปน "บุตร์" ไปอีก ต่อ ๑ และคงนึกแปลในใจของตัวว่า เปนลูกพระรามนี่เล่าก็ชื่อพระบุตร์นั่นสิ ถูกแล้ว" ตกลงพระกุศเคราะห์ร้ายถูกแก้ชื่อเสียเป็นปี้ส่วนพระลพเคราะห์ดี เพราะชื่อเรียกง่าย จึงไม่ถูกแก้ไข)

รุ่งขึ้นพระศัตรุฆน์จึงดำเนินต่อไปทางประจิมทิศ จนถึงสำนักพระภรรคาวะจยาวันมุนี พระศัตรุฆน์ถามพระจยาวันว่า มีผู้ใดได้เคย

ตายเพราะหอกสำคัญของทศพณาสูรนั้นแล้วบ้าง พระมุนีจึงเล่าเรื่องท้าวมนชาตุราชสุริยวงศ์ มีใจความว่า ท้าวมนชาตุถูกท้าวยุวนาศวเป็นกษัตริย์กุลอิกษวากุ ครองนครศรีอโยธยา ท้าวมนชาตุราชนั้นทรงเดชานุภาพมาก ปราบได้ทั่วพิภพ จึงคิดกำเริบจะใคร่เป็นใหญ่ในเทวโลก แต่พระอินทรเยาะเย้ยว่า นับประสาแต่คนเก่งในมนุษโลกก็ยังปราบไม่หมด จะมาคิดเป็นใหญ่ในเทวโลกอย่างไร ท้าวมันชาตุถามหาผู้ที่ยังไม่ยอมอ่อนน้อมต่อพระองค์ ก็ได้ความว่าคือท้าวทศพณาสูร ท้าวมันชาตุราชจึงสั่งให้ทูตไปท้าทศพณาสูร ๆ ก็จับทูตกินเสียท้าวมนชาตุจึงยกทัพไปรบ ทศพณาสูรพ่นหอกมาเป็นไฟไหม้ท้าวมนชาตุราชและไพร่พลตายหมด เมื่อเล่าเรื่องจบแล้ว พระจยาวันมุนีจึงแนะนำว่า ควรพระศัตรุฆน์จะรีบไปสังหารทศพณาสูรโดยใช้อุบายอย่าให้จับหอกสำคัญได้

พอรุ่งเช้าท้าวทศพณาสูรออกจากเมืองไปหาอาหารกิน พระศัตรุฆน์ก็ถือศรไปยืนคอยอยู่ที่ประตูเมืองมธุวัน ครั้นเวลาเที่ยงทศพณาสูรแบกสัตว์หลายพันกลับมา พบพระศัตรุฆน์ยืนอยู่ก็ด่าว่าให้ต่าง ๆ พระศัตรุฆน์ก็ท้าทศพณาสูรให้ต่อสู้ตัวต่อตัว ท้าวทศพณ์ขอผัดว่าจะไปหยิบอาวุธ พระศัตรุฆน์ไม่ยอม ตกลงรบกัน ในที่สุดพระศัตรุฆน์แผลงศรไปสังหารท้าวทศพณาสูรตาย พระเพลิงและพระอินทรกับทวยเทพก็ยินดีสรรเสริญพระศัตรุฆน์ และพระอินทร

บอกว่าจะให้พรพระศัตรุฆน์ พระศัตรุฆน์จึงขอให้สร้างนครหลวงขึ้นใหม่ให้เป็นที่ควรแก่มนุษจะอยู่ เทวดาก็สร้างให้ตามปรารถนา ให้นามเปลี่ยนว่ามถุรา พระศัตรุฆน์จึงยกทัพเข้าไปอยู่ในนครมถุรา แล้วจัดการปกครองอาณาเขตรต่อไป

ครั้นอยู่ไปได้ถึง ๑๒ ปี พระศัตรุฆน์มีความรำภึกถึงพระเชษฐาธิราช จึงไปเฝ้า ณ พระนครศรีอโยชยา อยู่ที่นั้น ๗ ราตรี แล้วพระรามก็ตรัสให้พระศัตรุฆน์กลับคืนไปครองนครมถุราอย่างเดิม

[เรื่องศึกพระศัตรุฆน์นี้ ในรามเกียรติ์ของเรามีวิจิตรพิศดารพิลึกมาก วิธีแต่งตั้งรูปขึ้นเหมือนศึกพระราม เอาพระภรตเป็นพระราม พระศัตรุฆน์เป็นพระลักษมณ์ และเอานิลพัทธ์เป็นหนุมานและสาเหตุก็ว่าเกิดรบกันยุ่งขึ้นในลงกา เพราะไพนาสูรเป็นขบถต่อพิเภษณ์ จึงไปเชิญท้าวจักรวรรดิให้ไปจับพิเภษณ์ใส่คุก เรื่องขบถในลงกานี้ในฉบับสังสกฤตไม่มีเลย ฝ่ายเราจะไปได้เรื่องมาจากไหนก็ยังสาวไม่ถึง]

ภาคที่ ๑๑— พระรามลงโทษศูทร์ผู้กำเริบทำเทียมพราหมณ์ และเรื่องอื่น ๆ

แสดงว่าพระรามเอาพระไทยใส่ในความสุข และความเจริญของชาติพราหมณ์อย่างไร มีเรื่องราวดังต่อไปนี้

วัน ๑ มีพราหมณ์ผู้ ๑ มาปริเทวะอยู่ที่น่าประตูวัง ได้ความว่าพราหมณ์นั้นมีความเศร้าโศก เพราะลูกชายซึ่งอายุยังมิทันถึง

๑๕ ปีได้ตายเสียแล้ว และชัดว่าเปนเพราะพระรามทำบาป หรือมีผู้ทำบาปในอาณาเขตรแดนพระรามไม่กำหราบ พระรามได้ทรงฟังดังนั้น จึงให้นิมนต์พระฤษีสำคัญมา คือพระวสิษฐ ๑ พระวามเทพ ๑ พระมรรกัณไฑย ๑ พระโมคคัลลานะ ๑ พระกาศยป ๑ พระกาตยายน ๑ พระชาวาลี ๑ พระโคตม ๑ พระนารท ๑ พระรามตรัสปฤกษาว่าจะควรทำอย่างไร พระนารทจึงแสดงสาเหตุที่กุมารนั้นได้ตายไปก่อนสมัยกาลอันควร ใจความก็คือว่า มีศูทร์ผู้ ๑ ได้มีความกำเริบจะทำเทียมพราหมณ์ คือตั้งบำเพ็ญตะบะบ้าง ลูกพราหมณ์จึงตาย เพราะฉนั้นให้พระรามค้นหาตัวศูทร์นั้น และแก้ไขความชั่วร้ายที่ได้บังเกิดขึ้น

พระรามได้ทรงฟังดังนั้น ก็ตรัสสั่งให้เอาศพกุมารลูกพราหมณ์แช่น้ำมันหอมไว้แล้วก็รำภึกถึงบุษบก พอบุษบกมาแล้ว พระรามก็ขึ้นทรงลอยไปเที่ยวหาตัวศูทร์ผู้ทำเทียมพราหมณ์ ไปพบอยู่ที่เขาไศพลคีรี กำลังบำเพ็ญตะบะอยู่ พระรามตรัสถาม ก็สารภาพว่าตนเปนชาติศูทร์จริง ชื่อสัมพุก พระรามก็ชักพระขรรค์ออกตัดศีรษะตายอยู่ ณ ที่นั้น ทวยเทพพากันสรรเสริญ พระรามก็ขอพระอินทรว่า ขอให้ลูกพราหมณ์ฟื้นขึ้น พระอินทรก็ประสาทพรให้ตามปรารถนา

[*เรื่องนี้อันที่จริงไม่เกี่ยวแก่เรื่องรามายณเลย เห็นได้ว่าพราหมณ์คนใดคน ๑ ได้แต่งเติมแซกเข้าไป เพราะแค้นว่ามีคน*

ที่ไม่ใช่พราหมณ์แย่งทำพิธี ข้อความที่แต่งใส่ปากพระนารทนั้น เต็มไปด้วยความอิจฉา ข้าพเจ้ามิได้เก็บมาลงในที่นี้ เพราะไม่สนุกอะไรและในรามเกียรติ์ของเราก็ไม่มี]

ต่อนี้ไปกล่าวถึงพระรามไปในมัสการพระอคัสตยะมุนี พระมุนีแสดงความพอใจ ในการที่พระรามได้ฆ่าศูทร์ผู้ทำเทียมพราหมณ์แล้วพระอคัสตยะจึงให้อาภรณ์อัน ๑ แก่พระรามเปนรางวัล พระรามไม่รับโดยกล่าวว่า พราหมณ์เท่านั้นเปนผู้ควรได้ทักษิณา กษัตร์ไม่ควรรับ แต่พระฤษีอธิบายเหตุผลพอแล้ว ก็เปนอันยอมรับ

คราวนี้ผู้แต่งยังมีเรื่องเบ็ดเตล็ดอยู่อีก ซึ่งไม่รู้จะไปลงไว้แห่งใด จึงเอาแซกลงไปที่ตรงนี้ และเชื่อมหัวต่อเข้าพอสมควร เรื่องมีอยู่ ๒ เรื่องคือ.—

(๑) เรื่องท้าวเศวตกินเนื้อตัวเอง— พระรามถามว่าอาภรณ์ที่พระมุนีให้นั้น ได้มาแต่ไหน พระมุนีเล่าว่า ในไตรดายุค พระมุนีได้ไปบำเพ็ญพรตอยู่ในป่าใหญ่แห่ง ๑ ยาวตั้ง ๑๐๐ โยชน์ แต่หามนุษและสัตว์มิได้เลย วัน ๑ พระฤษีไปถึงสระใหญ่ในกลางป่า มีกุฏิอยู่ริมสระ พระอคัสตย์เข้าไปอาไศรยอยู่ในอาศรมนั้นคืน ๑ พอรุ่งขึ้นจะไปสรงในสระ พบศพลอยอยู่และอีกครู่ ๑ เห็นเทพบุตรขี่รถลงมายังขอบสระ ดากศพนั้นมากินเนื้อจนอิ่มแล้วก็ลงอาบน้ำชำระกาย พระมุนีจึงถามเทพบุตรว่าเหตุใดจึงประพฤติเช่นนั้น เทพบุตรตอบว่าตนชื่อเศวต เปนลูกท้าวสุเทพราชาครอง

นครวิทรรภ เมื่อท้าวสุเทพสิ้นพระชนม์แล้ว ท้าวเศวตขึ้นทรงราชย์ มีโหรทำนายว่าพระชัณษาถึงฆาต จึงมอบราชสมบัติให้แด่พระอนุชา แล้วออกไปผนวชในป่า อยู่กุฏิที่ริมสระนั้นเองจนสิ้นพระชนม์ไปสู่เทวโลก แม้แต่ไปเทวโลกแล้วก็ยังไม่พ้นความหิว จึงไปทูลถามพระพรหมา ๆ ตรัสว่าทั้งนี้เป็นเพราะท้าวเศวตมัวแต่บำเพ็ญทางทรมานร่างกาย มิได้บำเพ็ญทานบารมีจึงไม่อิ่มทรัพย์เหมือนเทพบุตรอื่น ๆ แล้วพระพรหมาตรัสว่า พระเศวตเทพบุตรจะต้องกินเนื้อตนเองต่อไป จนกว่าจะได้พบพระพรหมฤษีอคัสตย์จึงจะพ้นทุกข์ พอเล่าเรื่องของตนแล้ว พระเศวตเทพบุตรก็เปลื้องอาภรณ์ให้เป็นทักษิณาแด่พระอคัสตย์ พอพระมุนีรับทักษิณานั้น พระเศวตเทพบุตรก็สิ้นกรรม ได้ไปเทวโลกโดยผาสุก ณ บัดนี้พระอคัสตย์เองจึงขอให้พระรามรับทักษิณาจากมือตนบ้างเพื่อตัวพระมุนีเองจะได้ไม่ต้องทนทุกข์อย่างท้าวเศวต [*เรื่องนี้สำหรับแสดงโทษแห่งการไม่ให้ทาน*]

(๒) ตำนานท้าวทัณฑราชและป่าทัณฑก— พระรามถามว่าป่าใหญ่ที่พระมุนีได้กล่าวถึงแล้วในเรื่องท้าวเศวตนั้น เหตุใดจึงหามนุษย์และสัตว์อยู่ในนั้นมิได้ พระมุนีจึงเล่าเรื่องว่า ในกฤตายุค พระมนูประชาบดี มีโอรสทรงนามว่าอิกษวากุ พระมนูมอบให้ท้าวอิกษวากุเป็นนฤบดี แล้วก็ขึ้นไปยังพรหมโลก ท้าวอิกษวากุมีความเพียรมาก ทำพิธีพลีกรรมต่าง ๆ จนได้โอรสร้อยองค์ องค์สุดท้ายมีสติปัญญาอ่อน และไม่เคารพนับถือพี่ พระมนูจึงต้องลงโทษ และให้นามว่าทัณฑกุมาร ครั้นถึงเวลาจะแบ่งเขตรแดน

ให้โอรส ท้าวอิกษวากุจึงยกพื้นแผ่นดินระหว่างเขาวินธยกับเขาไศพดให้พระทัณฑกุมารครอง ท้าวทัณฑราชก็สร้างนครเป็นที่สำนักชื่อนครมธุมนต์ และตั้งพระศุกรเทพมุนีเป็นปุโรหิตเป็นที่สำราญสืบมา จนอยู่มาวัน ๑ ในฤดูวสันต์ เดือนเจตรมาศ ท้าวทัณฑราชไปยังอาศรมพระศุกร ได้พบนางอรชาผู้เป็นธิดามีความรักใคร่ เข้าเกี้ยวพาดเท่าใดนางก็ไม่ปลงใจ ท้าวทัณฑราชก็ขืนใจนางจนสมปรารถนา พระศุกรมีความโกรธยิ่งนัก จึงบันดาลให้เป็นฝุ่นตกลงมาจากฟากฟ้าถมบรรดามนุษและสัตว์ ในอาณาเขตรของท้าวทัณฑราชนั้นหมดภายใน ๗ วัน แต่นั้นมาก็กลายเป็นป่า ได้นามปรากฏว่าป่าทัณฑก (จากนามท้าวทัณฑะ) และอีกนัย ๑ เรียกว่าชนะสถาน เพราะเป็นที่โยคีได้เคยไปบำเพ็ญพรตอยู่ และป่านี้เองคือป่าที่พระรามได้เดินผ่านไปเมื่อถูกเนรเทศ [*เรื่องนี้คล้ายเรื่องราวที่มีอยู่ในหนังสือใบเบิ้ล ซึ่งกล่าวว่าพระเป็นเจ้ากริ้วชาวเมืองโสดมและเมืองโคโมราห์ ว่าประพฤติลามกต่าง ๆ ในทางกาม จึงบรรดาลให้ฝนตกเป็นไฟและกำมะถัน ทำลายเมืองทั้ง ๒ นั้นทั้งชาวเมืองหมด คิด ๆ ไปก็น่าจะสันนิษฐานว่า เรื่องทั้ง ๒ นี้จะมาจากมูลอันเดียวกัน*]

พระรามได้ฟังเทศนาของพระอคัสตย์แล้ว รุ่งขึ้นก็ลาพระมุนีขึ้นบุษบกลอยกลับสู่พระนครศรีอโยธยา

ภาคที่ ๑๒ พิธีอัศวเมธของพระราม และรับสีดาคืนนคร

ครั้นเมื่อพระรามกลับจากสำนักพระอคัสตย์มุนีแล้ว จึงมี

ความปรารถนาจะใคร่ทำพิธีราชสูยะ (*คือพลีกรรมซึ่งพระราชากระทำเพื่อประกาศความเป็นใหญ่ของพระองค์ เพราะพญารัอยเอ็ดต้องมาช่วย*) จึ่งปฤกษาพระภรตและพระลักษมณ์ แต่พระภรตไม่เห็นด้วย อธิบายว่าเวลานี้นั้นใคร ๆ ก็อ่อนน้อมอยู่แล้ว ไม่ควรจะหาเหตุให้เกิดขัดใจกัน พระรามก็ทรงเห็นชอบด้วย พระลักษมณ์จึ่งทูลให้ทำพิธีอัศวเมธ (*บูชายัญด้วยม้า ซึ่งข้างเราเรียกกันว่า "พิธีปล่อยม้าอุปการ"*) อันเปนพิธีสำคัญสำหรับล้างบาป แม้พระอินทรซึ่งได้กระทำร้ายพราหมณ์อันเปนบาปอย่างใหญ่ ก็ล้างบาปได้ด้วยพิธีอัศวเมธ และเพื่อแสดงคุณแห่งพิธีอัศวเมธ พระลักษมณ์กับพระรามต่างเล่านิทานองค์ละเรื่องดังต่อไปนี้

(๑) เรื่องพระอินทรกับพฤตาสูร (*พระลักษมณ์เปนผู้เล่า*):—

ยังมีพญายักษ์คน ๑ นามว่าพฤตาสูร เปนผู้ได้บำเพ็ญตะบะช้านาน จนได้เปนใหญ่ครองพิภพทั่วไป บรรดาชนและสัตว์ในโลกได้รับความร่มเย็น แต่ท้าวพฤตาสูรนั้นยังไม่พอใจ อยากจะใคร่บำเพ็ญบารมีต่อไปอีก จึ่งมอบราชสมบัติให้โอรสครองต่อไปแล้วออกไปบำเพ็ญพรตอยู่ในป่า พระอินทรมีความวิตกว่าท้าวพฤตาสูรจะได้เปนใหญ่เหนือเทวดาต่อไป จึ่งไปเฝ้าพระนารายน์ ขอให้ทรงสังหารพฤตาสูร แต่พระนารายน์ตรัสว่า พฤตาสูรเปนผู้ที่ได้บูชาพระองค์แล้วจะทรงสังหารมิได้ แต่ยอมแบ่งกำลังของพระองค์ให้พระอินทรไป พระอินทรก็ไปฆ่าท้าวพฤตาสูรตายด้วยวัชระ แล้ว

พระอินทรจึงรู้ตัวว่า การที่ฆ่าพฤฒาสูรคายนั้น เปนบาปใหญ่เหมือนฆ่าพราหมณ์ เพราะพฤฒาสูรได้ผนวชเปนโยคีอยู่ พระอินทรจึงออกไปนอกเขาจักรวาฬ และเมื่อพระอินทรทิ้งโลกไปฉนั้น ทั่วพิภพก็เดือดร้อน เพราะฝนก็ไม่ตก น้ำก็ไม่ไหว ทวยเทพจึงพากันไปทูลร้องทุกข์ต่อพระนารายน์ ๆ ตรัสว่าให้พระอินทรทำพิธีอัศวเมธยัญ พระองค์ก็จะล้างบาปได้ เทวดาก็พากันไปยังที่พระอินทรอยู่ ณ นอกเขาจักรวาฬจัดตั้งพิธีอัศวเมธขึ้น ครั้นเสร็จพิธีบาปก็ออกมาจากพระอินทรและนางปาปา (*คือตัวบาป*) จึงถามมุนีและทวยเทพที่ชุมนุมอยู่นั้นว่าจะให้ไปไหนต่อไป ทวยเทพตอบว่าให้แบ่งภาคเปน ๔ นางปาปาจึงตอบว่าจะทำตามเทวดาปรารถนา ภาคที่ ๑ จะสิงอยู่ในลำน้ำเมื่อฤดูฝนและทำให้น้ำท่วม ภาคที่ ๒ จะสิงอยู่ในแผ่นดินเปนที่ดินเค็ม ภาคที่ ๓ จะเข้าสิงในหญิงสาวมีกำหนด ๓ คืนทุก ๆ เดือน เพื่อบุรุษจะได้นอนกับนางไม่ได้" (*แปลความว่ามีฤดู*) และภาคที่ ๔ จะเข้าสิงบุคคลที่ฆ่าพราหมณ์อันหาผิดมิได้ ว่าแล้วนางปาปาก็หายไป พระอินทรก็ได้กลับไปเปนใหญ่ในดาวดึงษ์อย่างเดิม

(๒) เรื่องท้าวอิดราชและนางอิดา *พระรามเปนผู้เล่า* :—

ในนครพลหิกา (*แควันพลห*) มีพญามหากษัตร์องค์ ๑ ทรงนามว่าท้าวอิดราช เปนโอรสพระกรรทมประชาบดีพรหมบุตร เปนผู้ที่ทรงคุณธรรมอันประเสริฐ ครอบครองประชาชนด้วยเมตตา ประหนึ่งเปนบุตรของพระองค์ ทรงเดชานุภาพปราบได้ทั่วไป อยู่มา

วัน ๑ ในฤดูวสันต์ ท้าวอิดราชได้เสด็จไปไล่เนื้อเล่นในป่า จนไปถึงตำบลซึ่งเป็นที่กำเนิดแห่งพระขันทกุมาร ในเวลานั้นพระอิศวรกำลังทรงสำราญอยู่ที่ในระโหฐาน ณ เชิงเขาไกรลาศ และได้ทรงจำแลงเป็นสัตรีเพื่อล้อพระอุมาเล่น และบรรดาสัตว์และต้นไม้ก็กลายเป็นเพศหญิงไปหมด ท้าวอิดราชกับบริวารเดินล่วงที่ระโหฐานนั้นเข้าไป ก็กลายเป็นสัตรีไปหมด ท้าวอิดราชตกพระไทยจึงไปเฝ้าพระอิศวรทูลขออภัยขอให้ได้กลับเป็นชายอย่างเดิม พระอิศวรก็ไม่โปรดประทานพร แต่พระอุมาตรัสว่าจะยอมประทานพรกึ่ง ๑ ท้าวอิดราชจึงทูลขอว่า ในเดือน ๑ ขอให้เป็นสัตรีอันมีรูปหานางใดเสมอเหมือนมิได้ แล้วให้เป็นบุรุษอีกเดือน ๑ สลับกันไป พระอุมาก็โปรดประทานพรตามปรารถนา และตรัสด้วยว่าเมื่อใดกลับเพศเป็นชายให้ลืมเหตุการณ์ทั้งปวงที่ได้เป็นไปในเวลาเป็นสัตรี และเมื่อกลายเป็นสัตรีก็ให้ลืมเวลาที่เป็นบุรุษ แต่นั้นมาราชานั้นก็เป็นบุรุษชื่อท้าวอิดราชเดือน ๑ และกลายเป็นนางอิลาเดือน ๑ สลับกันอยู่ฉนั้น

ในเดือนต้น ระหว่างที่เป็นสัตรีอยู่นั้น นางอิลากับบริวารซึ่งเป็นบุรุษกลายเป็นสัตรีไปหมดนั้น พากันเที่ยวเล่นในป่าตามวิไสยสัตรีวัน ๑ นางอิลาพบพระพุธ ซึ่งกำลังบำเพ็ญพรตสมาธิอยู่ในสระอัน ๑ นางอิลากับบริวารพากันวักน้ำจอมแจ่ม พระพุธลืมเนตรขึ้นเห็นนางอิลาก็มีความรัก จึงขึ้นมาจากสระชวนนางไปยังอาศรม ได้เดียงดูว่าเป็นลูกเต้าเหล่าใคร แต่ตัวนางอิลาก็บอกไม่

ถูก เพราะตามพรพระอุมา นางลืมเรื่องราวของตนในส่วนที่เปนบุรุษนั้นหมด และนางบริวารก็บอกไม่ถูกเหมือนกัน พระพุธจึงเล็งดูด้วยญาณทราบเหตุทุกประการแล้ว จึงตรัสแก่นางบริวารว่า "เจ้าทั้งหลายจงเปนกินนรีและอาไศรยอยู่ในเขานี้เถิด กูจะหามูลผลาหารให้กินมิให้อดอยาก และกูจะหากิมบุรุษให้เปนสามีเจ้าทั้งหลาย" [*"กิมบุรุษ" หรือ "กินนร" มาจากมูลอันเดียวกัน คือ "กี" แปลว่า "อะไร" เพราะฉนั้นคำว่า "กิมบุรุษ" ก็แปลว่า "ชายอะไร" และ "กินนร" แปลว่า "คนอะไร" ถ้าเปนอิถีลิงค์ก็เรียกว่า "กินนรี"*]

ครั้นเมื่อพระพุธได้เห็นพวกกินนรีไปพ้นแล้ว จึงตรัสชวนนางอิลาให้อยู่ด้วยกับพระองค์ เปนชายาสืบไป จนครบกำหนดเดือน ๑ นางอิลาก็กลายรูปเปนท้าวอิลราชไป ท้าวอิลราชถามพระพุธว่า บริวารหายไปไหนหมด พระพุธก็ตอบว่าได้บังเกิดเหตุร้าย มีสิลาทลายลงมาทับพวกบริวารของท้าวอิลราชตายเสียหมดแล้ว แต่ส่วนตัวท้าวอิลราชรอดตาย เพราะได้เข้าอาไศรยอยู่ในอาศรมของพระพุธ [*ตามพรของพระอุมา ท้าวอิลราชเมื่อกลายรูปเปนบุรุษอย่างเดิมแล้ว ก็ลืมบรรดาเหตุการณ์ที่ได้เปนไปในขณะเมื่อเปนสัตรี เพราะฉนั้นก็จำไม่ได้ว่าทั้งตัวเองและบริวารได้กลายเปนสัตรีไป ส่วนท้าวอิลราชเองนั้นมีเวลากลับคืนรูปเปนบุรุษได้แต่บริวารมิได้รับพรเช่นนั้น จึงยังคงเปนสัตรีอยู่ตลอดเวลาพระพุธไม่อยากให้ท้าวอิลราชมีความโทมนัศ จึงต้องกล่าว*

หลอกว่าบริวารตายเสียหมดแล้ว] ฝ่ายท้าวอิดราชครั้นได้ยินว่าบริวารตายหมดแล้ว ก็มีความเศร้าโศก และทูลพระพุทธว่า จะยกราชสมบัติให้โอรสครองต่อไป แล้วและเข้าสู่ป่าเป็นโยคี พระพุทธก็ชวนไว้ให้อยู่ด้วยกัน ท้าวอิดราชจึงตกลงอยู่ที่อาศรมพระพุทธบำเพ็ญพรหมภาวนาอยู่ตลอดเดือน ๑ แล้วก็กลับเพศเป็นสัตรี และปฏิบัติพระพุทธผู้เป็นสามีไปอีกเดือน ๑ กลับไปกลับมาเช่นนี้ต่อไปจนถ้วนนพมาศนางอิลาก็ประสูตร์กุมารองค์ ๑ ซึ่งพระพุทธให้นามว่าพระปุรูรพ

ครั้นเมื่อท้าวอิดราชได้กลับคืนรูปเป็นบุรุษอีกแล้ว พระพุทธจึงดำริถึงประโยชน์แห่งท้าวอิดราช เชิญพระมหาฤษีผู้มีชื่อมาหลายคน เพื่อปฤกษากันคิดหาทางที่จะแก้ไขให้ท้าวอิดราชได้คงเป็นบุรุษอยู่ตลอดเวลา ขณะที่ชุมนุมกันอยู่นั้น พระมหามุนีกรรทมพรหมบุตร ผู้เป็นพระบิดาแห่งท้าวอิดราช ได้มายังอาศรมพระพุทธพร้อมด้วยพระมุนีอื่น ๆ อีก พระกรรทมทราบเรื่องราวแล้วก็กล่าวว่า มีทางแก้ได้แต่โดยอาไศรยอานุภาพพระอิศวรเท่านั้น ควรให้ทำพิธีอัศวเมธบูชาพระอิศวร จึงตกลงกันตั้งพิธีอัศวเมธ พระอิศวรพอพระไทยก็เสด็จลงมาประทานพรให้ท้าวอิดราช ได้เป็นบุรุษอยู่ต่อไป ไม่ต้องกลับเป็นสัตรีอีก

ฝ่ายท้าวอิดราชกลับเข้าสู่นครพลหิกา อภิเษกพระสสพินทุให้ทรงราชย์ในนครนั้น แล้วก็ไปสร้างนครใหม่ เรียกว่าประดิษฐานให้เป็นที่สถิตย์พระปุรูรพโอรสพระพุทธนั้นสืบไป [*ท้าวปุรูรพนี้เป็นปฐมชนกแห่งกษัตร์จันทรวงศ์ ซึ่งครองนครประดิษฐานและ*

หัสดินลึบมา และมีเรื่องราวกล่าวถึงในมหาภารต กับเป็นตัว "พระเอก" ในเรื่องลคร สังสกฤตของกาลิทาสรัตนกะวี ชื่อเรื่อง "วิกร์โมร์วส์")

ครั้นเมื่อพระลักษมณ์ และพระรามเล่าเรื่องแสดงคุณแห่งพิธีอัศเมธจบแล้ว พระรามก็ตรัสให้เตรียมการพิธีอัศเมธ ให้นิมนต์พระวสิษฐ ๑ พระวามเทพ ๑ พระชวาลี ๑ พระกาศยป ๑ มาเป็นผู้ทำพิธี กับให้ส่งทูตไปเชิญราชาสุครีพกับราชาพิเภษณ์มาช่วยงานด้วย กับให้บอกกล่าวไปยังกษัตร์ครองนครใกล้เคียงให้ทราบ และให้ประกาศเชิญฤษีพ่อพราหมณ์ที่อยู่ในชนบทใกล้เคียง ทั้งให้ประกาศหานักรำและนักร้องมาด้วย ส่วนมณฑพิธีนั้นให้ตั้งริมฝั่งน้ำโคมะดีในป่าในมิษวัน กับทั้งให้ตั้งตั้งพิธีศานติกร (*ขอความสงบราบคาบ*) ทั่วราชอาณาจักรพร้อมกันด้วย เหล่านี้เป็นน่าที่พระลักษมณ์ ส่วนพระภรตนั้นตรัสมอบให้เป็นน่าที่จัดหาของเครื่องใช้ในพิธีกรรม มีพืชน์พรรณต่าง ๆ เกลือ น้ำมัน เนย และทองเงินสำหรับใช้เป็นทักษิณา ให้จัดหาพ่อค้าตั้งตลาดร้านรวงตามทางที่จะไปยังที่ทำพิธีกับให้พระภรตเป็นผู้นำบรรดาผู้ที่จะไปในงานนั้นไปยังที่ตั้งพิธีก่อน กับให้เป็นผู้เชิญรูปนางสีดาซึ่งหล่อด้วยทองไปเตรียมไว้สำหรับเข้าพิธีกับพระรามด้วย [*ตามลัทธิไสย-ศาสตร์ผู้ที่เป็น "ยัชมาน" คือเจ้าของพิธีหรือผู้เป็นตัวการทำยัญกรรม ต้องมี "ปัตนี" คือ "แม่เรือน" ไปเข้าพิธีด้วย แต่*

พระรามได้เนรเทศนางสีดาไปเสียแล้ว จึงต้องใช้รูปนางสีดาเป็น "บัตนี" แทนตัวนาง] ฝ่ายสุครีพและพิเภษณ์เมื่อมาถึงแล้วก็ได้รับแบ่งน่าที่ คือสุครีพกับพวกวานรเป็นผู้ปฏิบัติพราหมณ์ (คฤหัสถ์) พิเภษณ์กับพวกยักษ์เป็นผู้ปฏิบัติฤษี (บรรพชิต)

ครั้นถึงวันฤกษ์งามยามดี พระรามก็ปล่อยม้าสำคัญอันมีสีดำและมีขวัญเป็นมงคล (คือ "ม้าอุปการ") ให้พระลักษมณ์คุมโยธาทัพกำกับไป แล้วองค์พระรามก็เสด็จไปยังที่ทำพิธี

[ในที่นี้ขอแซกคำอธิบายว่า ม้าที่จะบูชายัญในพิธีอัศวเมธนั้นมักปล่อยให้ไปในประเทศต่าง ๆ และมักมีกษัตริย์ที่เป็นพระญาติสนิทของพระราชาผู้ปล่อยม้านั้น ยกพลกำกับม้าไปด้วย เมื่อม้าไปถึงแคว้นใด ถ้าผู้ปกครองแคว้นนั้นปรารถนาจะแสดงความไมตรีหรืออ่อนน้อม ก็จัดการต้อนรับม้านั้นอย่างดี และจัดกระบวนแห่ไปส่งจนพ้นเขตแดน แต่ถ้าผู้ปกครองแคว้นใดไม่ต้อนรับม้าตามสมควร ผู้กำกับม้าไปนั้นก็ต้องรบ เมื่อประเพณีมีอยู่เช่นนี้ จึงเห็นได้ว่ากษัตริย์ผู้ที่จะทำพิธีอัศวเมธได้ จะต้องเป็นผู้ที่มีเดชานุภาพเป็นที่ยำเกรงแห่งกษัตริย์ในประเทศใกล้เคียง เพราะการที่ปล่อยม้าไปก็เท่ากับไปทดลองความไมตรีแห่งนานาประเทศ แต่พิธีอัศวเมธค่อยทุเลากว่าพิธีราชสูยะ เพราะการทำพิธีราชสูยะนั้นเพื่อแสดงตนเป็นราชาธิราช และกษัตริย์เมืองใกล้เคียงต้องมาช่วยงานเพื่อแสดงความอ่อนน้อม ถ้าใครไม่มาก็หาว่าแขงเมือง ต้องยก

ทัพไปทำสงครามปราบปรามเป็นการใหญ่ เพราะฉนั้นเมื่อพระราม คิดจะทำพิธีราชสูยะพระภรตจึงทูลขอให้งดไว้ และพระรามก็ตกลง ทำแต่พิธีอัศวเมธซึ่งนับว่าค่อยยังชั่ว เพราะไม่ต้องบังคับให้เพื่อน บ้านมาอ่อนน้อม เป็นแต่เพียงให้แสดงไมตรีจิตร โดยต้อนรับม้า อุปการโดยดีเท่านั้น ม้านั้นมักปล่อยไปมีกำหนด ๑ ปี ในระหว่าง นั้นมีพิธีพลีกรรมประจำวันทุกวัน และฤษีชีพราหมณ์ใครมาก็ได้ รับภัตตาหารและทักษิณาตามควรแก่คุณานุรูปทั่วกัน จนเมื่อครบ ขวบปีแล้ว ผู้กำกับม้ากลับคืนมาจึงฆ่าม้านั้นบูชายัญ เป็น เสร็จกิจพิธีอัศวเมธ]

ฝ่ายพระวาลมีกิมุนีได้ทราบข่าวพิธีอัศวเมธของพระราม ก็มาสู่ที่ตั้งพิธีพร้อมด้วยสานุศิษย์ และพระกุศกับพระลพก็มาด้วย พระมุนีสั่งพระกุศและพระลพให้ไปสวดรามายณ ให้พวกที่มาในงานนั้น ฟัง แต่ห้ามมิให้รับทรัพย์สินอันใดเป็นรางวัล พระกุมารทั้ง ๒ ก็เข้าไปยังที่ชุมนุม และสวดรามายณ จนพระรามได้ยินจึงตรัส ให้หาไปร้องน่าที่นั่ง พระรามได้ทรงฟังแล้วก็เข้าพระไทยว่าพระ กุมารทั้ง ๒ นั้น มิใช่ผู้อื่นคือพระโอรสของพระองค์เองซึ่งเกิดแต่ นางสีดา จึงตรัสใช้ราชบุรุษไปหาพระวาลมีกิมุนีและบอกว่า ถ้า แม้นนางสีดาหาบาปมิได้และเป็นผู้บริสุทธิ์จริง ก็ขอให้นางมาแสดง ความบริสุทธิ์ให้ประจักษ์ในท่ามกลางชุมนุมกษัตร์ และพราหมณ์ที่มา ในงานพิธี พระวาลมีกิก็รับว่าจะพานางสีดามาตามที่พระรามทรง พระประสงค์

รุ่งขึ้นพระวาตมีกีพานางสีดาเข้าไปยังที่ชุมนุมตามที่นัดกันไว้ และพระมุนีนั้นแสดงความเชื่อถือแน่นอนในความบริสุทธิ์ของนางสีดา แต่พระรามก็ยังยืนยันขอให้นางแสดงความบริสุทธิ์เพื่อให้ปรากฏชัดแก่ผู้ที่มาชุมนุมอยู่ นางสีดาจึงกล่าวคำปฏิญาณว่า นางยังมิได้เคยเฉลยที่จะนึกถึงผู้ใดนอกจากพระราม ด้วยอำนาจความสัตย์อันนั้น ขอให้แม่พระวสุนธรารับนางไปเถิด ทันใดนั้นก็มีบัลลังก์ผุดขึ้นมาจากใต้แผ่นดิน นางเทวีวสุนธราก็รับนางสีดาขึ้นนั่งบนบัลลังก์ และบัลลังก์นั้นก็จมลงไปในแผ่นดิน แลเห็นเปนอัศจรรย์ยิ่งนัก ต่างคนก็ต่างพากันสรรเสริญนางสีดา ฝ่ายพระรามนั้นทรงเศร้าโศกถึงนางสีดายิ่งนักแต่นั้นมาก็มิได้มีมเหษีอีกเลย ดังพระ ไทยมุง อยู่แต่ในทาง ปกครอง ไพร่ฟ้า ข้าแผ่นดินก็ อยู่เย็น เปนศุขทั่วกัน

[*เรื่องพระรามพบกับพระกุศพระลพนั้น ตามฉบับอุตตรนิกายมีอยู่อย่างที่ได้เล่ามาข้างบนนั้น แต่ฉบับของคนิกายมีข้อความเหมือนในท้ายรามเกียรติ์ของเรา คือเมื่อปล่อยม้าอุปการไปพระศัตรุฆน์เปนผู้กำกับม้าไป พระกุศพระลพจับม้านั้น พระศัตรุฆน์จะจับตัว พระกุศก็กลับต่อสู้และทำร้ายพระศัตรุฆน์เจ็บไป พระลักษมณ์ออกไปก็ไปแพ้หลานอีก พระภรตกับหนุมานออกไปก็แพ้อีก ในที่สุดพระรามเสด็จออกไปเอง แต่ศิลป์ศรไม่กินกัน จึ่งรู้ว่าเปนพ่อลูกกัน ต่อนั้นไปก็กล่าวว่าพระวาลมีกีจัดการไกล่เกลี่ยให้*

พระรามกับนางสีดาดังกัน พากันกลับเข้าไปอยู่ในกรุงอโยธยาโดยผาสุก ซึ่งเพี้ยนไปอีก ไม่มีกล่าวถึงนางสีดาแซกแผ่นดินเลย ส่วนเรื่องพระรามเข้าโกษฐไม่พบแห่งใดเลย]

ภาค ๑๓ – ศึกพระภรต และจัดตั้งเมืองให้หลานหลวง

อยู่มาวัน ๑ ท้าวยุธาชิต (*ลูกท้าวอัศวปติ*) ผู้ครองนครเกกัยให้พระครรคยะมุนี ผู้เปนลูกพระอังคีรสมุนีปุโรหิตแห่งท้าวยุธาชิต มาเฝ้าพระรามเพื่อทูลว่า ในปัญจนัทยเทศมีคนธรรพร้ายกาจอยู่พวก ๑ ซึ่งมีจำนวนตั้งสามโกฏิ ได้มารบกวนแคว้นเกกัยอยู่เนืองๆ จึงขอพระบารมีพระรามเปนที่พึ่ง ช่วยทรงปราบคนธรรพเหล่านั้น พระรามจึงตรัสใช้ให้พระภรตยกทัพไป พร้อมด้วยพระลักษ์และพระบุษกรผู้เปนโอรสพระภรต และตรัสสั่งว่าเมื่อรบชนะแล้ว ให้แบ่งเมืองให้พระลักษ์กับพระบุษกรครององค์ละกึ่ง

พระภรตกับโอรสทั้ง ๒ ก็ยกไป สมทบกับทัพท้าวยุธาชิตแล้วไปปราบคนธรรพสำเร็จ พระภรตจึงจัดแจงแบ่งปัญจนัทยเทศ (*คือที่อังกฤษเรียกว่า* "The Punjaub") เปน ๒ ภาค สร้างนครหลวงชื่อลักษะศิลา (*ลักกะสิลา*) เปนที่สถิตย์พระลักษ์ และสร้างนครหลวงชื่อบุษกรวดีเปนที่สถิตย์พระบุษกร พระภรตอยู่ดูแลวางการปกครองอยู่ ๕ ปี แล้วจึงกลับไปกรุงศรีอโยธยา

พระรามจึงทรงปรารภถึงพระองคทและพระจันทรเกตุ ผู้เปน

โอรสพระลักษมณ์ อยากจะใคร่จัดหานครให้ครองบ้าง พระภรต ทูลว่าประเทศกะรุบทเปนทำเลดี ควรสร้างนครให้พระองคที่นั้น และส่วนพระจันทรเกตุนั้น เห็นควรให้ไปสร้างนครอยู่ในมลัยเทศ [*คือที่อังกฤษเรียกว่า* "Malabar"] พระรามทรงเห็นชอบด้วยแล้ว พระภรตก็ไปปราบคนป่าในประเทศกะรุบทจนราบคาบแล้ว ก็สร้างนครอางคที่ให้เปนที่สถิตย์พระองคท และสร้างนครจันทรกานต์ให้เปนที่สถิตย์พระจันทรเกตุ พระรามจึงอภิเษกพระหลานทั้ง ๒ องค์ แล้วให้พระลักษมณ์พาพระองคทไปยังนครอางคที่ ที่อยู่ริมเขาหิมพาน และพระภรตพาพระจันทรเกตุไปยังนครจันทรกานต์ในมลัยเทศ พระภรตและพระลักษมณ์อยู่ช่วยดูแลการปกครอง ๑ ปี แล้วก็กลับคืนไปยังพระนครศรีอโยธยา

[*เรื่องรบคนธรรพในรามเกียรติ์ของเรานี้ แต่อุปาทานยึดอยู่มั่นว่า บรรดามนุษเปนต้องรบยักษ์ เพราะฉนั้นจึงเรียกพญาคนธรรพว่า "ท้าวคนธรรพยักษา" และมีคลาดเคลื่อนอีก คือกล่าวว่าใช้ให้พระมงกุฎกับพระลพยกทัพไปรบ และพระภรตพระศัตรุฆน์กำกับไป ที่ผิดเช่นนี้แปลว่าไม่รู้จักลูกพระภรตทั้ง ๒ องค์ รู้แต่ว่าใช้กุมารไปรบก็เกณฑ์ให้เปนพระกุศและพระลพ ทั้งศึกนั้นเมื่อเสร็จแล้วพระมงกุฎรับท้าว "ไกยเกษ" เข้าเมืองแล้วก็เสร็จ ไม่มีเรื่องสร้างเมืองใหม่เลยส่วนเรื่องที่สร้างเมืองให้ ลูกพระลักษมณ์ไม่มี*]

ภาคที่ ๑๔ – เนรเทศพระลักษมณ์ และพระลักษมณ์ไปสวรรค์

ครั้นอยู่มาอีกนาน พระกาลแปลงเป็นฤษีมาเฝ้าพระราม ทูลพระรามว่าถึงเวลาอันควรแล้วที่พระองค์จะละโลกไปสู่สวรรค์ ขอเชิญให้เสด็จกลับขึ้นไปเป็นใหญ่เหนือเทวดาตามเดิม พระรามก็ทรงรับเชิญ

อนึ่งเมื่อพระกาลมานั้น ได้ทูลพระรามขอเฝ้าในที่ระโหฐาน พระรามจึงได้ตรัสสั่งพระลักษมณ์ไว้ให้เฝ้าประตู และห้ามเป็นอันขาดมิให้ผู้ใดเข้าไปเฝ้าในขณะเมื่อกำลังตรัสกับพระกาลยังไม่เสร็จแต่พอเป็นในระหว่างเวลาที่ตรัสอยู่กับพระกาลนั้น พระฤษีทุรวาสได้มาถึงที่ปราสาท จะขอเฝ้าพระรามให้จงได้ ถ้าไม่ให้เฝ้าจะแช่งทั้งพระรามและพระญาติวงษ์ ตลอดทั้งอำมาตย์มนตรีและประชาชน พระลักษมณ์เห็นว่ายอมตายแต่ผู้เดียวดีกว่า จึงเข้าไปเฝ้าทูลว่าพระมุนีมา พระรามก็เสด็จออกมาต้อนรับ และจัดภัตตาหารให้ฉันเป็นที่อิ่มหนำสำราญ ครั้นเมื่อพระฤษีทุรวาสไปแล้ว พระลักษมณ์เห็นพระรามไม่ทรงสบาย ก็เข้าใจว่าจะเป็นเพราะทรงรำฦกถึงพระดำรัสของพระองค์ ซึ่งจะเอาโทษผู้ที่บังอาจเข้าไปเฝ้าในขณะที่พระกาลยังเฝ้าอยู่ และคงจะไม่ทรงสบายเพราะพระลักษมณ์ได้เป็นผู้ละเมิดพระราชอาญาเช่นนั้น พระลักษมณ์จึงทูลว่า ขอให้พระรามทรงประหารชีวิตรเสียตามที่ตรัสไว้เถิด เพราะควรจะทรงดำรงสัตยวาทไว้ดีกว่าแต่พระรามมีความอิดอัดพระไทย เพราะความเสน่หาในพระอนุชา จึงตรัสให้ไปนิมนต์พระวสิษฐและฤษีอื่น ๆ มาปฤกษา พระวสิษฐก็

ทูลว่าได้ฉันพระวาจาแล้วจะคืนคำมิได้ พระรามจึงตรัสว่า พี่ตัดน้อง แดะเนรเทศไปก็เท่ากับฆ่า เพราะฉนั้นให้พระลักษมณ์ไปเสียเถิด

พระลักษมณ์ถูกเนรเทศแล้ว ก็ตรงออกไปยังฝั่งน้ำสรยุ บำเพ็ญอนาปานุสติ กลั้นลมหายใจ จนร้อนถึงพระอินทร จึงลงมารับพระลักษมณ์ขึ้นไปสู่สวรรค์

[เรื่องนี้ไม่มีในรามเกียรติ์ของเรา]

ภาคที่ ๑๕ — พระรามและบริวารขึ้นสวรรค์

เมื่อเนรเทศพระลักษมณ์ไปแล้ว พระรามก็ปรารภว่า จะอภิเษกพระภรตให้ทรงราชย์ในกรุงศรีอโยธยา แล้วก็จะเสด็จสวรรคต แต่พระภรตไม่ยอมทรงราชย์ จะขอตามเสด็จไป และทูลว่าให้ทรงแบ่งพระนครเปน ๒ ภาค ให้พระกุศครองโกศล ให้พระลพครองอุตรโกศล และขอให้ตรัสใช้ทูตไปบอกพระศัตรุฆน์ให้ทราบข่าวด้วย ฝ่ายมุขมนตรีและประชาชนชาวพระนคร ได้ทราบข่าวว่าพระรามเตรียมพระองค์จะเสด็จสวรรคต ก็พากันมากราบทูลวิงวอนขอตามเสด็จไป พระรามก็ทรงอนุญาต

จึงทรงจัดตั้งพิธีอภิเษกพระกุศให้ครองแคว้นโกศล สร้างนครหลวงใหม่ให้นามว่ากุศาวดีที่กรีมเขาวินธัย (*ส่วนกรุงศรีอโยธยานั้นทิ้งร้าง*) อภิเษกพระลพให้ครองแคว้นอุตรโกศล สร้างนครหลวงใหม่ให้นามว่า ศราวัสตีคือสาวัตถี จัดแบ่งรี้พลและทวยราษฎร์ไปอยู่ตามสมควร แล้วก็ตรัสใช้ทูตให้ไปเฝ้าพระศัตรุฆน์ที่นครมถุรา

ฝ่ายพระศัตรุฆน์เมื่อได้แจ้งเหตุ จึงจัดอภิเษกพระสุวาหุราช-กุมารองค์ใหญ่ของพระองค์ให้ดำรงนครมถุรา และอภิเษกพระศัตรุฆาฏิราชกุมารองค์น้อยให้ครองนครวิทิศ แล้วพระศัตรุฆน์ก็เสด็จไปเฝ้าพระรามที่กรุงศรีอโยธยา

ฝ่ายราชาสุครีพได้ทราบข่าว ก็อภิเษกองคทให้ดำรงนครกิษ-กินธ์ แล้วไปเฝ้าพระรามพร้อมด้วยท้าวพญาวานร พร้อมกันขอตามเสด็จ พระรามก็โปรดอนุญาต ราชาพิเภษณ์ได้ทราบข่าวก็ไปเฝ้าเหมือนกัน แต่พระรามตรัสว่าให้อยู่ครองทวีปลงกาสืบไป และประทานพรว่า ถ้าตราบใดยังไม่สิ้นสูรย์จันทร์และบัถพี และเรื่องรามายณยังคงอยู่ ก็ให้ลงกาคงอยู่ตราบนั้น ฝ่ายหนุมานพระรามตรัสว่า ให้มีชีวิตรอยู่ชั่วกัลปาวสาน และถ้าตราบใดยังมีผู้เล่าเรื่องรามายณอยู่ ก็ขอให้หนุมานมีความสุขตราบนั้น ส่วนพญาชมพูพานกับไมนทะ ทวิวิท และพญาวานรอีก ๕ ตน พระรามตรัสสั่งให้มีชีวิตรไปจนกว่าจะสิ้นกลียุค

เสร็จสั่งการแล้ว พระรามก็ให้ตั้งขบวนพยุหยาตราดำเนินออกไปยังฝั่งน้ำสรยุ ตั้งการพลีกรรมตาโดก แล้วพระรามก็เตรียมการจะตาโดก พระภรต พระศัตรุฆน์และบรรดามนุษ วานร และยักษ์ ก็เตรียมตามเสด็จไป พระพรหมามหาบิดรก็เสด็จลงมารับพระราม พระรามจึงเสด็จลงสู่น้ำสรยุพร้อมด้วย พระภรตและพระศัตรุฆน์ทั้งสามองค์ก็เข้ารวมเป็นพระวิษณุเป็นเจ้าองค์เดียว ฝ่ายวานรก็

กลับรูปเข้ารวมในเทวดาที่ได้ให้กำเนิดนั้นทั่วกัน

[ตอนท้ายนี้ ผิดกับที่มีอยู่ในรามเกียรติ์ของเรา ซึ่งในตอนจบว่าพระรามกับนางสีดาได้ อยู่เย็นเป็นศุขใน นครศรีอโยธยาสืบไป ที่มีข้อความอยู่เช่นนี้ ไม่ใช่ตกแต่งขึ้นเองตามใจ ที่จริงมีมูลที่มา ดังจะได้อธิบายต่อไปข้างน่า]

วรรคที่สุดแห่งอุตตรกัณฑ์ มีแสดงคุณวิเศษแห่งหนังสือรามายณ คล้ายวรรคที่สุดแห่งยุทธกัณฑ์ มีกำหนดว่ารามายณนี้ ให้ใช้สวดในพิธีศราทธพรต เพื่อล้างบาปของผู้ตาย ส่วนคุณที่มีแก่มนุษย์นั้น บรรยายไว้อย่างพิศดาร คือ "อ่านแม้แต่โศลกเดียว ผู้ที่ไม่มีลูกก็จะได้ลูก ผู้ที่ไม่มีทรัพย์ก็จะได้ทรัพย์ และพ้นบาปกรรมบรรดาที่ได้ทำมาแล้วทุก ๆ วัน" มีกำหนดว่า ผู้ที่สวดรามายณนี้ ควรได้รับเสื้อผ้า โค และทองเป็นทักษิณา กับมีแสดงผลที่ผู้อ่านรามายณจะได้รับ คือประการ ๑ "จะบันดาลให้มีอายุยืน เป็นที่นับถือในโลกนี้และโลกน่า ตลอดถึงลูกหลาน" อีกประการ ๑ ว่า ผู้ใดอ่านในเวลาเช้าก็ดี กลางวันก็ดี เย็นก็ดี จะหาความเหน็จเหนื่อยมิได้"

ในที่สุดจึงไปมีข้อความแถมไว้ว่า กรุงศรีอโยธยานั้น เป็นเมืองร้างอยู่ช้านาน จนเมื่อรัชสมัยแห่งท้าวฤษภ จึงได้มีคนไปอยู่ใหม่

อุตตรกัณฑ์นี้ ที่จริงไม่ใช่กัณฑ์ยาว แต่มีข้อความเป็นเรื่องราวเบ็ดเตล็ดอยู่มาก จึงย่อให้สั้นลงไม่ได้

รามายณฉบับฮินดี

นอกจากรามายณฉบับสังสกฤตนั้น ยังมีฉบับฮินดี คือแต่งเปนภาษาที่ใช้พูดกันอยู่ในเบ็งคอลทุกวันนี้ ผู้แต่งเปนมุนีชื่อตุลสีทาสซึ่งเรียกว่า "พระวาลมีกีแห่งกลียุค" เพราะเปนผู้ที่ได้แต่งรามายณของพระวาลมีกีนั่นขึ้นใหม่ เพื่อให้ผู้ที่ไม่รู้ภาษาสังสกฤตได้มีโอกาศรับผลส่วนกุศลอันพึงมีแต่ผู้ที่อ่านหรือฟังเรื่องรามายณนั้นบ้าง หนังสือรามายณฉบับฮินดีนี้ มีผู้อ่านแพร่หลายมากในอินเดีย และข้าพเจ้าเห็นว่าควรพิจารณาดูว่า เราจะได้เรื่องมาจากหนังสือฉบับฮินดีนี้เพียงใด

แต่ก่อนที่จะแสดงวิจารณในเรื่องหนังสือนั้น ควรแสดงประวัติแห่งตุลสีทาสมุนี ผู้ทรจนาหนังสือนั้น ดังต่อไปนี้

ตุลสีทาสเปนพราหมณ์เมืองกานยกุพช์ แต่มีเกิดไม่ปรากฏ ได้ความแต่ว่าได้ลงมือแต่งหนังสือรามายณที่นครอโยธยา เมื่อมาตะสังวัตได้ ๑๖๓๑ ปี (*พุทธศักราช ๒๑๑๔*) เปนโยคี โดยมากได้อยู่ที่พาราณสีแต่ได้เคยไปอยู่ที่นครอโยธยาบ้าง ที่เขาจิตรกูฏ (*สำนักเดิมของพระวาลมีกี*) บ้าง ที่อัลลาหบาด (*คือตำบลประยาค ที่น้ำคงคากับยมนาต่อกัน*) บ้าง และที่ตำบลพฤนทาพนบ้าง และตายเมื่อสังวัต ๑๖๘๐ (*พุทธศักราช ๒๑๖๗*) เรื่องราวที่เล่าถึงพราหมณ์ผู้นี้มีวิจิตรพิศดารมาก แต่ที่นับว่าเปนเรื่องราวอันดีที่สุดมีอยู่ในหนังสือชื่อ "ภักตะมาลา" เปนหนังสือฉันท์ภาษาฮินดี กล่าวด้วยมุนีผู้เปน

หัวน่าไพษณพนิกาย แต่งเมื่อพระพุทธศาสนายุกาลล่วงแล้วประมาณ ๒๐๐๐ ปีเศษ เรื่องราวที่กล่าวมาในภักตะมาลานั้นมีใจความว่า ตุลสีทาสนั้น ภรรยาได้ตักเตือกให้รำภึกถึงพระรามให้มากขึ้นกว่าที่รำภึกอยู่แล้ว ตุลสีทาส จึ่งเอาเพศเปนโยคีเที่ยวจาริกไปไปพักอยู่ที่พาราณสีก่อน แล้วจึ่งไปยังเขาจิตรกูฏได้พบกับหนุมาน ฟังเรื่องรามายณและได้วิชาทางปาฏิหาริย์ต่าง ๆ จากหนุมาน กิตติศัพท์ภาไปถึงพระเจ้าชาห์ยะฮาน (*วงศ์โมคุล*) ซึ่งทรงราชย์อยู่ณนครฑิลลี ("Delhi") จึ่งตรัสให้หาตุลสีทาสไปและตรัสว่า ถ้าพระรามาวตารนั้นดีจริง ก็ให้ตุลสีทาสเชิญมาให้ทอดพระเนตร (*พระเจ้าชาห์ยะฮานเปนอิสลาม จึ่งไม่เปนที่พอพระไทยในการที่ตุลสีทาสตั้งตนเปนคณาจารย์สั่งสอนไสยศาสตร์*) ครั้นตุลสีทาสไม่ยอมเชิญพระรามมาให้ทอดพระเนตร พระเจ้าชาห์ยะฮานก็ตรัสให้เอาตัวไปจำคุกไว้ แต่ประชาราษฎรใกล้เคียงพากันถวายฎีกาขอให้ปล่อยตุลสีทาส เพราะมีลิงหลายหมื่นหลายพันได้เข้ามาจากป่าทำลายบ้านเรือนเรือกสวนปั่นปี้ (*นัยว่า ๆ หนุมานใช้ลิงเหล่านั้นมา*) พระเจ้าชาห์ยะฮานก็ต้องตรัสให้ปล่อยตุลสีทาสจากคุก และตรัสว่าขอให้ช่วยแนะนำด้วยว่าจะควรทรงประพฤติอย่างไรต่อไปเพื่อให้บรรเทาความเดือดร้อน ตุลสีทาสทูลว่า นครฑิลลีเก่านั้นเปนที่สถิตย์เดิมของพระรามาวตารอยู่ ไม่ควรจะประทับอยู่ที่นั้นต่อไป พระเจ้าชาห์ยะฮานก็ทรงเชื่อ จึ่งไปสร้างนครขึ้นใหม่เรียกว่าชาห์ยะฮานะบาด

ส่วนคุลสีทาสเองนั้น ไปอยู่ ณ เมืองพฤนทาพน (*แควันกาศี*) เมืองนั้นเปนที่สำนักพราหมณ์ไพษณพผู้นับถือพระกฤษณาวตาร แต่คุลสีทาสคงยืนยันเดือมใสในพระรามาวตารมากกว่าอยู่จนตราบเท่าวันตาย

ส่วนหนังสือรามายณของคุลสีทาสนั้น เนื้อเรื่องก็เปนอย่างเดียวกันกับในฉบับสังสกฤตนั้นเอง แต่ข้อความมีผิด ๆ กันอยู่หลายแห่ง ทั้งเรื่องราวเกล็ดต่าง ๆ ที่แซกอยู่นั้นก็ผิดกันอยู่มากหลายเรื่อง และถึงแม้ใน ส่วนเรื่องราว ที่กล่าวถึง พระรามเองก็ มีผิดกัน อยู่ไม่น้อย ตอนใดที่ในฉบับสังสกฤตกล่าวไว้แต่สั้น ๆ คุลสีทาส ขยายออกให้ยาวตอนที่ยาว ๆ ย่อลงให้สั้น และเรื่องราวกลับหน้าเปนหลังบ้างก็มี กับเท่าที่ข้าพเจ้าได้อ่านแล้วรู้สึกว่า หนังสือของคุลสีทาสดูผิดใผ่ไปในทางสอนลัทธิไสยศาสตร์ และแสดงปาฏิหาริยของพระรามและเทวดาอื่น ๆ มากกว่าเล่าเรื่อง เพราะฉนั้นบางตอนเล่าเรื่องไปเรื่อย ๆ ดี ๆ พอถึงที่เหมาะก็แซกคำสั่งสอนหรือ อธิบายลัทธิเสีย ยืดยาวจนเรื่องชงักอยู่ได้นาน ๆ หนังสือของคุลสีทาสนั้น แบ่งเปน ๗ กัณฑ์ เรียกชื่อกัณฑ์เหมือนในฉบับสังสกฤต และในส่วนแบ่งตอนแห่งเรื่องก็คล้าย ๆ กัน แต่ในฉบับฮินดีนี้ พาลกัณฑ์เปนกัณฑ์ยาวที่สุด กินน่ากระดาษเกือบ ๑ ใน ๓ แห่งหนังสือทั้งหมด และในอุตตรกัณฑ์ของคุลสีทาสมีแต่เรื่องตำนานกากะภุสุนทิ และแสดงลัทธิไสยศาสตร์ยืดยาว ที่จริงข้อที่ทำให้รู้สึกรำคาญในเมื่ออ่านรามายณ

ฉบับฮินดีนั้นมีอยู่มาก คือรู้สึกว่าผู้แต่งเป็นนักบวชมากกว่าจินตกวี และบางตอนเรื่องราวเต็มห้วนเหมือนประมาณ จนถ้าไม่ได้รู้เรื่องรามายณะอยู่ก่อนแล้วก็แทบจะเข้าใจเรื่องไม่ได้เลย

ส่วนวิธีแต่งนั้น เริ่มทุกกัณฑ์ด้วยคำขอพรเป็นภาษาสังสกฤต แล้วจึงดำเนินความเป็นภาษาฮินดีสืบไป แต่งเป็นกาพย์บ้างฉันท์บ้าง

ถ้าจะเทียบฉบับของตุลสิทาสนี้กับฉบับสังสกฤตให้ละเอียดละออก็เปลืองเวลามากไปเปล่า ๆ เพราะอย่างไร ๆ ฉบับสังสกฤตก็เป็นครูอยู่นั่นเอง เพราะฉะนั้น ณ ที่นี้ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงแต่เฉพาะข้อความหรือนิทานเกร็ด ซึ่งข้าพเจ้าสันนิษฐานว่าจะได้ตกเข้ามาถึงไทยเรา และมีอยู่ในรามเกียรติ์หรือในแห่งอื่นบ้าง กับเปรียบเทียบข้อความในฉบับฮินดีกับของไทยเราบ้าง

ในพาลกัณฑ์

๑. กล่าวเรื่องกำเนิดทศกรรฐและพี่น้อง ซึ่งในฉบับสังสกฤตอยู่ในอุตตรกัณฑ์ เพราะฉะนั้นในข้อนี้นับว่าคล้ายรามเกียรติ์ของเราประการ ๑ แต่นอกนั้นก็แปลกกันไปอีก คือในที่นี้กล่าวว่า ทศกรรฐกับกุมภกรรณเท่านั้นเป็นพี่น้องท้องเดียวกัน พิเภษณ์อีกท้อง ๑ ขรกับศูรปนขาอีกท้อง ๑ ข้อนี้ของเรากล่าวตรงกับสังสกฤต คือของเราว่าทศกรรฐ กุมภกรรณ พิเภษณ์และศูรปนขาท้องเดียวกันแต่ขรเป็นลูกเมียน้อย

๒. มีเรื่องทศกรรฐเยี่ยมพิภพ แต่กล่าวย่อ ๆ เพราะฉนั้น ของเราคงได้จากฉบับสังสกฤต หรือหนังสืออื่น

๓. เรื่องยกศรตามที่มีอยู่ในนี้ เหมือนในรามเกียรติ์ของเรา คือพญาร้อยเอ็ดไปชุมนุมพร้อมกัน และพยายามยกศร แต่เมื่อยกไม่ไหวแล้ว พระรามจึงยก ผิดกับในฉบับสังสกฤต ซึ่งกล่าวว่า พญาร้อยเอ็ดต่างคนต่างไปลองยกศรคนละคราว ไม่ใช่ไปพร้อมกัน

๔. เรื่องปรศุรามลองกำลังกับพระราม ผิดกันกับในฉบับสังสกฤต ในฉบับนี้ว่าปรศุรามมาที่นครมิถิลาที่เดียว ไม่ใช่ไปพบกับพระรามกลางทางเมื่อขากลับ เพราะฉนั้นเห็นได้ว่ารามเกียรติ์ของเราตามฉบับสังสกฤต

๕. การอภิเษกพระรามกับนางสีดา กล่าวว่ากระทำการหลังการวิวาทกับปรศุราม ต่อเมื่อปรศุรามพ่ายแพ้ไปแล้ว ท้าวชนกจึงได้แต่งทูตไปเชิญท้าวทศรถ ซึ่งผิดกับฉบับสังสกฤตและของไทยเราอีก

ในอโยธยากัณฑ์

มีเรื่องแปลกแซกอยู่เรื่อง ๑ คือมีกล่าวว่า ท้าวชนกทราบข่าวท้าวทศรถสิ้นพระชนม์ และพระรามถูกเนรเทศแล้ว ได้ออกไปหาพระรามในป่า และช่วยพระพรตว่ากล่าววิงวอนพระรามให้กลับเข้าสู่นคร แต่พระรามก็ไม่ยอม

นอกจากเรื่องนี้ ซึ่งไม่มีทั้งในฉบับสังสกฤตและไทย ก็ไม่มีข้อความอันใดอีกที่นับว่าแปลก หรือผิดเพี้ยนไปมากจากฉบับสังสกฤต

ในอารัณยะกัณฑ์และกิษกินธากัณฑ์

ไม่มีข้อความอันใดที่แปลกไปจากฉบับสังสกฤต หรือฉบับไทย เป็นแต่ข้อความบางแห่งย่อลงเท่านั้น ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วก็เห็นปรากฏว่า ข้อความในรามเกียรติ์ของเราตอนนี้ มิได้หยิบมาจากฉบับฮินดี

ในสุนทรกัณฑ์

มีข้อความแปลกอยู่ซึ่งควรสังเกตคือ

๑. หนุมานเข้าไปในลงกา เที่ยวดูในปราสาทและสำนักท้าวพญายักษ์ต่าง ๆ พบศาลพระนารายน์อัน ๑ พบพิเภษณ์บูชาอยู่ในที่นั้น และเมื่อนมัสการออกนามพระราม หนุมานจึงแสดงตนให้ปรากฏแล้วถามพิเภษณ์ว่านางสีดาอยู่ที่ไหน พิเภษณ์จึงบอกให้ว่านางสีดาอยู่ที่สวนอโศก ข้อความอันนี้ผิดกับในฉบับสังสกฤตและฉบับไทยทั้ง ๒ ฉบับ เพราะฉบับสังสกฤตว่าหนุมานเที่ยวค้นไปจนพบเอง รามเกียรติ์ของเราว่าหนุมานออกไปถามพระนารท

๒. หนุมานหักสวนและเผาลงกาแล้ว จึงกลับไปเฝ้านางสีดาอีก และรับศิราภรณไปสำหรับถวายพระราม แต่ทั้งในฉบับสังสกฤตและฉบับไทยกล่าวตรงกันว่า หนุมานเฝ้านางสีดา

ถวายแหวนแล้ว และหักส่วนแล้ว ก็เดยกลับจากลงกาที่เดียว ไม่ได้ไปเฝ้านางสีดาอีก ส่วนของที่นางสีดาฝากไปถวายพระรามนั้นในฉบับสังสกฤตกับฉบับฮินดีกล่าวตรงกันว่าเปนศิราภรณ แต่ของเราว่าเปนสะใบ ซึ่งคลาดเคลื่อนไป เห็นจะเปนการเข้าใจผิดแน่ ส่วนบำเหน็จที่หนุมานได้รับจากพระรามนั้น ก็ไม่ใช่ผ้าชุบสรงอย่างในรามเกียรติ์ของเรา เปนแต่ได้ประทานพรเท่านั้น

๓. ในฉบับสังสกฤต สุนทรกัณฑ์จบเพียงหนุมานกลับมาเฝ้าพระราม แต่ในฉบับฮินดีมีเรื่องพิเภษณ์ถูกขับ และเรื่องศุกะมาดูพลอยู่ด้วย กับมีข้อความเล่าต่อไปอีกจนถึงพระรามจะแผลงศรผลาญพระสมุท ๆ ขึ้นมาเฝ้าทูลเรื่องจองถนนแล้ว จึงจบสุนทรกัณฑ์ แต่นอกจากนี้ข้อความเหมือนในฉบับสังสกฤต

ในยุทธกัณฑ์ (*ซึ่งในฉบับฮินดีนี้เรียกว่า* **ลงกากัณฑ์**) มีข้อควรสังเกตอยู่บ้างดังต่อไปนี้

๑. เริ่มกัณฑ์นี้ด้วยจองถนน และผู้อำนวยการคือนล (*นิลพันธ์*) กับนิล (*นิลนนท์*) ผิดกับในฉบับสังสกฤต ซึ่งกล่าวว่านลผู้เดียวเปนผู้อำนวยการ ส่วนในรามเกียรติ์ของเรากลับคลาดเคลื่อนไปใหญ่ เพราะนิลพัทย์มิได้เปนผู้อำนวยการเลย กับเรื่องนางฉอยและนางมัจฉาในฉบับฮินดีก็ไม่มี

๒. เรื่องหักฉัตรในฉบับฮินดีนี้แปลกมาก เพราะสุครีพมิได้ไปหักฉัตรเลย กลายเป็นพระรามแผลงศรไปทำลายฉัตรเอง

๓. เรื่ององคทสื่อสาร มีเนื้อเรื่องเป็นอย่างเดียวกับในฉบับสังสกฤต แต่ในฉบับฮินดีขยายความยาวออกไป มีพูดจาโต้ตอบกันมากหน่อย และเรื่องทศกรรฐบำเพ็ญตะบะจนได้พรพระพรหมา ซึ่งในฉบับสังสกฤตเล่าไว้ในอุตตรกัณฑ์ ในฉบับนี้เอาใส่ปากทศกรรฐให้พูดออดองคท

๔. การรบกล่าวถึงย่อ ๆ โดยมาก นอกจากเมื่อทศกรรฐออกรบเองจึงจะกล่าวความพิศดารขึ้นหน่อย และมีข้อความที่คล้าย ๆ กับในรามเกียรติ์ของเราอยู่ ๒ เรื่อง คือ (ก) เรื่องทศกรรฐเข้าพิธีปลุกตัวให้อยู่คง ซึ่งข้างเราเรียกว่าพิธีอุมงค์ แต่ในฉบับฮินดีว่าตั้งพิธีในวัง เพราะฉนั้นเรื่องหนุมานเอาน้ำล้างตีนเบญกายไปรดเบิดปากอุมงค์ก็ไม่มี แต่ส่วนการทำลายพิธีสำเร็จได้ด้วยการฉุดเมียทศกรรฐไปหยอกให้ดูต่อหน้าจนอดโทโสไม่ได้ เหมือนในรามเกียรติ์ของเรา (ข) ทศกรรฐฤทธิตรรูปยักษ์ขึ้นด้วยมายาเป็นอันมาก และใช้ให้ไปรบเหมือนเรื่องพรมน้ำทิพย์ของเรา แต่ไม่กล่าวถึงนางมณโฑหุงน้ำทิพย์ เป็นแต่ทศกรรฐฤทธิตรขึ้นเอง

๕. ยุทธกัณฑ์ในฉบับสังสกฤตไปจบ ต่อเมื่อพระรามได้กลับเข้าถึงกรุงศรีอโยธยาและราชาภิเษกแล้ว แต่ในฉบับฮินดีจบเพียงเดินทางกลับไปพบพญาคุหะเท่านั้น

อุตตรกัณฑ์

แปลกกับฉบับสังสกฤตมาก เพราะเริ่มแต่พระรามกลับเข้าถึงกรุงและมีการสมโภชแล้ว บำเหน็จรางวัลท้าวพญาวานร และอนุญาตให้กลับไปบ้านเมือง แล้วก็เป็นอันจบเรื่องพระรามเท่านั้น ไม่มีเรื่องขับสีดาหรืออัศวเมธเลย ตั้งแต่นั้นไปจนจบกัณฑ์เป็นแสดงลัทธิไสยศาสตร์ตามความนิยมของตุลสีทาสเองทั้งสิ้น

เมื่อได้พิจารณาดูหนังสือรามายณ ฉบับฮินดีนี้ตลอดแล้ว ข้าพเจ้าลงความเห็นได้ว่า รามเกียรติ์ของเราเห็นจะใช้ฉบับสังสกฤตเป็นหลัก ส่วนฉบับฮินดีนี้ถ้าหากจะได้ใช้บ้างก็เห็นจะเป็นแต่สำหรับเทียบเคียงบางตอนเท่านั้น ซึ่งอาจจะเป็นได้อยู่ ถ้าจะว่าไปอันที่จริงเรื่องราวอะไร ๆ ที่ตุลสีทาสนำมาแซกลงไว้ในหนังสือของตน โดยมากก็เก็บมาจากหนังสือปุราณะต่าง ๆ (*ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปข้างหน้า*) แต่ข้าพเจ้ามีข้อที่หวั่น ๆ อยู่หน่อย ๑ คือพราหมณ์ที่นำเรื่องรามายณมาเล่าให้ไทยเราฟังนั้น แกจะรู้ภาษาสังสกฤตเพียงใดก็ทราบไม่ได้ ถ้าแกรู้ดีอยู่แกก็คงจะไม่ใช้ฉบับฮินดี เพราะผู้ที่รู้ภาษาสังสกฤตแล้วเรื่องอะไรจะใช้ฉบับฮินดี ซึ่งแม้ผู้แต่งเองก็มิได้ทนงว่าดีกว่าฉบับสังสกฤต แต่ถ้าภาษาสังสกฤตของแกไม่ดีจะดี แกก็คงพยายามเล่าเรื่องไปตามที่จำได้ และตอนใดแกจำไม่ได้ถนัดแกก็คงพลิกฉบับฮินดีจะเป็นด้วยข้อนี้ได้หรือไม่จึงมีข้อความใน ฉบับไทยเหมือน ฉบับฮินดีอยู่บ้าง

ปุราณะ

ยังมีหนังสืออยู่อีกจำพวก ๑ ซึ่งอาจจะได้เป็นบ่อเกิดแห่งเรื่องราวบางตอนในรามเกียรติ์ของเรา กล่าวคือหนังสือจำพวกที่เรียกว่า "**ปุราณะ**" นั้นว่า ๆ เป็นหนังสือเก่า และมักจะอ้างว่าเป็นคัมภีร์รวบรวมข้อความซึ่งพระเป็นเจ้าองค์ใดองค์ ๑ ได้ตรัสแสดงแด่มหาฤษีคนใดคน ๑ แล้วและได้แสดงกันลงมาเป็นต่อ ๆ นามว่า "**ปุราณะ**" นั้น ทำให้คนมักเข้าใจไปว่าเป็นหนังสือเก่าจริง ๆ จัง ๆ ทีแท้นั้นโดยมากเป็นหนังสือที่แต่งขึ้นภายหลัง จำพวกหนังสือที่เรียกว่า "**อิติหาส**" (*ตำนาน*) อย่างเช่นรามายณะหรือมหาภารตเป็นต้น หนังสือพวกอิติหาสนั้น มักแสดงตำนานแห่งวีรบุรุษ คือกษัตริย์นักรบสำคัญอย่างที่ได้เป็นไปจริง ๆ แต่ต่อมายิ่งเล่ากันไปเรื่องก็ยิ่งวิจิตรพิศดารขึ้นทุกที จนวีรบุรุษนั้นมีผู้นิยมนับถือกันมาก ๆ ขึ้น ก็เลยกลายเป็นเผ่าพงษ์เทวดาไป และบางคนก็เลยกลายเป็นพระเป็นเจ้าอวตารอย่างเช่นพระรามาวตาร หรือยกยอเลยกันขึ้นไปอีกขั้น ๑ จนถึงว่าเป็นตัวพระเป็นเจ้าเอง อย่างเช่นพระกฤษณะดังนี้เป็นที่สุด เมื่อถึงที่สุดยอดฉนี้แล้วจึงบังเกิดเป็นหนังสือจำพวกปุราณะขึ้น สำหรับแสดงเรื่องวีรบุรุษผู้ที่ยกย่องเชิดชูขึ้นจนเป็นตัวพระเป็นเจ้าเองนั้นต่อไป ในหนังสือปุราณะนั้น นอกจากแสดงพงษาวดารแห่งวีรบุรุษดังกล่าวมาแล้ว มักเป็นที่รวบรวมลัทธิคำสั่งสอนแห่งไสยศาสตร์ และมีข้อที่ควรเชื่อถือได้ว่าพราหมณาจารย์ได้

แต่งขึ้นสำหรับแข่งกับคัมภีร์ข้างฝ่ายพระพุทธศาสนา ที่ต้องแต่งตำหรับขึ้นใหม่เช่นนั้น เพราะคัมภีร์พระเวทนั้นแต่งเปนภาษาสังสกฤตโบราณ ซึ่งแม้ในหมู่พราหมณ์เองก็อ่านได้น้อยลงทุกที จึงมีผู้ศึกษาได้น้อยลงทุกที จนเมื่อบังเกิดมีพระพุทธศาสนาขึ้นนั้น ความรู้ในหมู่พราหมณ์ทรามเต็มทีอยู่แล้ว ส่วนข้างพระพุทธศาสนามีผู้เลื่อมใสมากขึ้น พระคณาจารย์ได้รจนาหนังสือแสดงพระบรมพุทโธวาทเปนภาษาสังสกฤตอย่างง่าย ๆ บ้าง เปนภาษามคธบ้าง ซึ่งเปนภาษาที่คนในสมัยนั้นเข้าใจกันอยู่มาก ๆ ชนก็พากันศึกษาพระพุทธศาสนามากขึ้นทุกที จนพวกพราหมณาจารย์รู้สึกตัวว่า ถ้าไม่คิดอ่านเดินตามสมัยบ้าง ไสยศาสตร์จะเสื่อมสูญแพ้พระพุทธศาสนา จึงได้พยายามแต่งหนังสือขึ้นบ้างเปนภาษาสังสกฤตใหม่ หรือเปนภาษาใดภาษา ๑ ซึ่งใช้กันอยู่โดยมากแพร่หลาย หนังสือปุราณะก็ได้เกิดขึ้นในยุคนั้นเอง

โดยมากพราหมณ์ขั้นหลัง ๆ ที่อ้างถึงพระไตรเพท หรือพระจตุรเพทก็ตาม พูดไปกระนั้นเอง แท้จริงมีน้อยคนที่ได้อ่านพระเวทตลอด ถ้าหากจะได้รู้บ้างก็เปนแต่บางตอน เช่นมนตร์ต่าง ๆ ซึ่งใช้ในการพิธีบางอย่างเท่านั้น ส่วนลัทธิแห่งไสยศาสตร์ที่สอน ๆ กันต่อมาในชั้นหลัง ๆ นั้น ใช้พวกหนังสือปุราณะเปนหลักทั้งนั้น หนังสือปุราณะนี้เองเปนตัวตำหรับสำคัญของพราหมณ์ที่ได้นำไสยศาสตร์เข้ามายังกรุงสยาม กับข้าพเจ้าเห็นว่าน่าจะได้เปนบ่อเกิด

แห่งเรื่องราวในรามเกียรติ์ของเราบ้าง และเป็นบ่อเกิดแห่งเรื่องราวอื่นอีกบ้าง มีเรื่องพระอนิรุทธ์ (*ซึ่งเราเรียกว่า "อุณรุท์" นั้น*) เป็นต้น ข้าพเจ้าจึงขอกล่าวด้วยหนังสือเหล่านี้อีกต่อไปบ้างพอเป็นสังเขป ดังต่อไปนี้

อมรสิงหรัตนกะวี ซึ่งเป็นคน ๑ ในนวรัตนกะวีที่อยู่ในราชสำนักพระเจ้าวิกรมาทิตย์มหาราช นครอุชชยินี ได้กล่าวไว้ในหนังสืออมรโกษว่า หนังสือปุราณะที่จะนับว่าดี ควรจะบริบูรณด้วยเบญจลักษณ คือ

(๑) แสดงด้วยการสร้างโลก

(๒) แสดงด้วยการล้างโลก และสฐาปนาขึ้นใหม่

(๓) แสดงเทพวงศ์และประชาบดีวงศ์

(๔) แสดงตำนานพระมนู และมันวันตระ (*มนูยุค*) ทั้งในอดีตและอนาคต

(๕) แสดงพงษาวดารกษัตริย์สุริยวงศ์และจันทรวงศ์

หนังสือปุราณะที่มีอยู่บัดนี้ ไม่มีเลยที่ต้องด้วยปัญจลักษณะบริบูรณ บางคัมภีร์ก็มีลักษณใกล้เคียง แต่บางคัมภีร์ก็ห่างมาก หนังสือวิษณุปุราณะเป็นอย่างที่ใกล้ที่สุด ส่วนข้อความที่แสดงไว้ในปุราณะต่าง ๆ นั้น โดยมากก็ปลูกความเคารพในเทวดาหลาย ๆ องค์ แต่ก็มักจะมีเอียงไปข้างองค์ใดองค์ ๑ ซึ่งยกย่องว่าเป็นใหญ่กว่าเทวดาทั้งหลาย แล้วแต่ผู้แต่งจะอยู่ในนิกายใด เช่นพราหมณ์

ไพษณพนิกายก็ยกย่องพระวิษณุเปนเจ้า ว่าเปนใหญ่กว่าเทวดาทั้งปวง พราหมณ์ไศพนิกายก็ยกย่องพระอิศวรเปนเจ้าเดิศดอยเช่นนั้น แต่ทั่วไปทั้งใจจะไกล่เกลี่ยว่า พระอิศวรกับนารายน์เสมอกัน หรือเปนองค์เดียวกันก็ม่ ส่วนพระพรหมนั้นไม่มีผู้ใดนับถือโดยเฉภาะพระองค์อย่างพระอิศวรหรือพระนารายน์ เพราะฉนั้นโดยมากมักได้รับได้รับบูชาพร้อม ๆ กับพระอิศวรหรือพระนารายน์ ในบัดยุบัดนี้ทั้งประเทศอินเดียมีเทวสถานสำหรับพระพรหมโดยเฉภาะเพียงแห่งเดียวแต่ที่ตำบลบุษกร ในแคว้นกัศมีระ (*อังกฤษ* "Kashmir" *หรือ* "Cashmere") ทั้งเทวรูปพระพรหมก็ไม่ใคร่พบเลย ในอินเดียเองถ้ามีงานอะไรที่จะต้องให้วิงพระเปนเจ้าทั้งสามพร้อมกัน ก็มักปั้นรูปพระพรหมขึ้นด้วยดินพอใช้ชั่วคราวเท่านั้น เพราะเหตุฉนี้ ในหนังสือปุราณะแม้ที่นับว่ากล่าวด้วยพระพรหมก็กล่าวถึงแต่ในส่วนที่เปนผู้สร้างโลกเท่านั้น ไม่ใช่สำหรับสรรเสริญยกย่องให้เดิศดอยอย่างพระอิศวรหรือพระนารายน์ และความที่จะกดพระพรหมนั้นถึงแก่เกณฑ์ให้พระพรหมเล่าเองว่าพระองค์เกิดในดอกบัว ซึ่งยุดขึ้นมาจากพระนาภีพระนารายน์ และเกณฑ์ให้พระพรหมเปนผู้แสดงข้อความอันเปนปาฏิหารของพระนารายน์นั้นก็มาก

หนังสือปุราณะทั้งหมดแต่งเปนกาพย์ และมักตั้งรูปเปนปุจฉาวิสัชนา คัมภีร์ปุราณะมี ๑๘ กับอีกอุปปุราณะอีก ๑๘ ปุราณะจัดลงเปน ๓ นิกาย ๆ ละ ๖ ดังต่อไปนี้

ราชัสยนิกาย แสดงด้วยสมัยกาลเมื่อโลกยังมืด (“รัชส” *หรือ* “รัชนิ” *แปลว่า* “มืด”) สมมติว่าเป็นเรื่องราวกล่าวด้วย พระพรหม แต่แท้จริงเมื่อพิจารณาดูแล้วก็เห็นได้ว่า พระพรหมได้มีนามในหนังสือเหล่านี้แต่โดยเป็นผู้เล่าเรื่องอย่าง ๑ กับในตอนสร้างโลก ซึ่งเป็นตอนเริ่มแห่งหนังสือชนิดนี้ มีกล่าวถึงพระพรหมผู้สร้างพอเป็นตั้งเชิปเท่านั้น หนังสือในราชัสยนิกายนี้ มี ๒ คัมภีร์ ดังต่อไปนี้

๑. พรหมปุราณะหรืออีกนัย ๑ เรียกว่าอาทิปุราณะ (*เพราะเป็นคัมภีร์ที่ ๑*) “*พระพรหมาแสดงให้พระมะรีจิมุนี*” และมีชื่อเรียกอีกด้วยว่าเสารยะปุราณะ เพราะมีข้อแสดงด้วยการบูชาพระสุริยาทิตย์ มีเรื่องสร้างโลก และกล่าวด้วยมันวันตะระกับมีพงษาวดารสุริยวงศ์และจันทรวงศ์โดยย่อลงมาจนถึงพระกฤษณ ต่อนั้นจึงมีแสดงไตรภูมิวินิจฉัยโดยย่อ แล้วจึงกล่าวแสดงคุณวิเศษแห่งโอฑระปุระ (*ซึ่งเรียกตามภาษาฮินดีว่า* “โอริสสะ” *และอังกฤษเขียนว่า* “Orissa”) ซึ่งมีเทวสถานและอาราม เป็นที่บูชาพระสุริยาทิตย์ พระอิศวร และพระชคันนาถ (*คือพระกฤษณนารายน์ ซึ่งอังกฤษเรียก* “Juggernaut”) เป็นอันแสดงให้ปรากฏว่าความปรารถนาแห่งพราหมปุราณะภาคนี้ ก็คือจะเพาะความนิยมนับถือในพระชคันนาถนั่นเอง ต่อภาคนี้ลงไปมีตำนานพระกฤษณ ซึ่งมีข้อความเหมือนที่มีอยู่ในวิษณุปุราณะทุกประการ ในภาคสุดท้ายมี

อธิบายวิธีโยคปฏิบัติ โดยเอาพระพิษณุเป็นกรรมัษฐาน ผู้ชำนาญในวรรณคดีว่า หนังสือนี้จะได้แต่งขึ้นเมื่อราวศตวรรษ (คือขวบ ๑๐๐ ปี) ที่ ๑๙ หรือที่ ๒๐ แห่งพุทธกาล

๒. พรหมาณฑปุราณะ คือเรื่อง "ไข่แห่งพระพรหมา" แต่งด้วยกัลปต่าง ๆ ในบัดยุบันนี้หาฉบับที่บริบูรณ์ไม่ได้เสียแล้ว มีอยู่แต่เป็นตอน ๆ มีอยู่ตอน ๑ เรียกว่า "อาธยาตมะรามายณ" (*ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปข้างหน้า*)

๓. พรหมไววรรตปุราณะ "ซึ่งพระมนูสาวรรณีแสดงแด่พระนารทเทพฤษี" เป็นหนังสือแสดงเรื่องพระกฤษณและนางราธา เป็นอาทิ สันนิษฐานกันว่าเป็นหนังสือชั้นหลัง ๆ

๔. มารกัณเฑยะปุราณะ "เริ่มด้วยเรื่องนกซึ่งรู้จักผิดและชอบ พระมารกัณเฑยะมุนีได้แสดงไว้โดยพิศดาร ตามคำวิสัชนาแห่งพระมหาฤษีเจ้าทั้งหลาย ซึ่งตอบปุจฉาแห่งพระมุนี" เริ่มต้นพระมารกัณไฑยเป็นผู้แสดงนิทาน แล้วจึงมีเป็นเรื่องนิทานต่าง ๆ ซึ่งสมมติว่านกผู้รอบรู้ในพระเวทได้วิสัชนาตอบปุจฉาแห่งพระฤษีไชมินี นักรู้ในวรรณคดีสันนิษฐานว่า แต่งเมื่อราวในศตวรรษที่ ๑๒ หรือที่ ๑๓ แห่งพระพุทธกาล [*ปุราณะนี้คือตันฉบับแห่ง "ปัญจปรกรณัม" ภาษาไทย ซึ่งได้ตีพิมพ์แล้วแต่ครั้งพระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณทรงพิมพ์หนังสือหลวง*]

๕. ภวิษยะปุราณะ นัยว่า ๆ เปนตำหรับโหราศาสตร์ แสดงด้วยการบูชาเทวดาต่าง ๆ มีพระอิศวรเปนอาทิ

๖. วามนปุราณะ "ซึ่งเปนคำอนุศาสน์แห่งท้าวจตุรภักตรพรหมาทรงแสดงด้วยกรรมทั้งสาม อันเปนไปโดยเดชะพระบารมีแห่งพระศรีวิกรม (*นารายน์*)" คือเล่าเรื่องพระนารายน์ปางวามนาวตาร (*เปนคนค่อม*) ชำนะอสูรชื่อพลีด้วยย่างสามขุม หนังสือนี้อยู่ในจำพวกที่บำเพ็ญจะเปนกลางไม่สู้ลำเอียงนัก แสดงความเคารพในพระนารายน์และพระอิศวรปาน ๆ กัน เปนหนังสือซึ่งมีอายุไม่เกินกว่า ๕๐๐ ปีขึ้นไป พระวามนาวตารนี้เอง ที่เรียกในหนังสือนารายน์สิบปางของเราว่า "พระทวิชาวตาร" และท้าวพลีนั้นของเราเรียกว่า "ท้าวตาวันตาสูร" เรื่องราวของเราหรามกว่าของเขาเปนอันมาก เพราะของเขาว่าท้าวพลีนั้นบำเพ็ญตะบะจนพระพรหมาโปรด จึงได้ประทานไตรภูมิเปนแดน ท้าวพลีก็ตั้งใจครอบครองโดยธรรม แต่เทวดาพากันเดือดร้อนในการที่ต้องเปนข้าอสูร จึงไปทูลวอนให้พระนารายน์ช่วย พระนารายน์จึงอวตารมากำเหนิดเปนลูกพระกัศยปมุนีกับนางอทิติ มีรูปร่างเปนคนเตี้ยค่อม จึงเรียกว่า "วามน" ครั้ง ๓ ท้าวพลีตั้งกิจพิธีบวงสรวงใหญ่ ให้ทักษิณาแด่พราหมณ์ทั่วไป พระวามนาวตารก็ไปยังสถานพิธี ขอทักษิณาบ้าง ท้าวพลีตรัสอนุญาตว่า ขออะไรจะให้ทั้งสิ้น พระวามนขอแผ่นดินสามย่าง ท้าวพลีก็ยินดียกให้ พระวามนย่างขุมที่ ๑ ที่เทวโลก

ย่างที่ ๒ บนมนุษโลก ย่างที่ ๓ เตรียมจะทรงวางลงที่บาดาล แต่ทรงรำภึกว่าถ้าทำเช่นนั้นท้าวพลีก็จะไม่มีที่อาไศรยอีกต่อไป และทรงพระเมตตาอยู่ว่าเป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในสัตยธรรม จึงทรงวางพระบาทลงบนหัวท้าวพลีนับเอาเปนย่างที่ ๓ ท้าวพลีก็ถวายตัวเปนข้าชั่วกัลปาวสาน (*เพราะตามวาจาของตนได้กล่าวไว้ว่า ย่างลงตรงใดจะยกถวายตรงนั้น เมื่อย่างลงบนหัวก็ต้องถวายหัว*) พระนารายน์จึงโปรดอนุญาตให้ท้าวพลีไปอยู่บาดาลสืบไป เรื่องราวของเขามีใจความดังนี้ ซึ่งเทียบกับของเราเข้าแล้วก็จะเห็นได้ว่า ของเรารามเต็มที่ ได้มาแต่เค้าเรื่อง ก็มาผูกขึ้นเองโดยใช้ภูมิปัญญาอันต่ำกว่าเขามาก จึงได้มากล่าวว่าพญาอสูรนั้นขอแต่ป่าไว้สำหรับเปนที่จับสัตว์กินเท่านั้น และที่เสียทีพระนารายน์อวตารก็เพราะหลงรักรูปร่างว่าสวยงามเท่านั้น ทั้งพระนารายน์เองที่ย่างสามขุมก็เพียงแต่ให้หมดเขตรป่า ๆ เดียวเท่านั้น จึงเห็นได้ว่าผู้แต่งเรื่องของเรานับว่าเปนคนที่ต่ำรอบตัว ต่ำทั้งในภูมิปัญญา ต่ำทั้งในภูมิธรรม (*เพราะถ้าไม่ต่ำก็คงจะไม่นึกให้ยักษ์หลงรักรูปโฉมแห่งพระ "ทวิชาวตาร ซึ่งเปนผู้ชายแท้ ๆ ไม่ใช่ผู้หญิงริงเรืออะไรเลย*) และต่ำทั้งในภูมิความคิด ซึ่งแคบอย่างน่าอายที่สุด

สาตวิกนิกาย — แสดงด้วยสมัยเมื่อโลกมีความสัตย์เปนแต่งสว่าง เปนเรื่องราวอันกล่าวด้วยพระวิษณุเปนเจ้าโดยมาก มีอยู่ ๖ คัมภีร์ ดังต่อไปนี้

๑. วิษณุปุราณะ "ซึ่งพระปะราศรมุนีเปนผู้แสดง จำเดิมแต่เหตุการณ์อันได้เปนไปแล้วในวราหกัลป" หนังสือนี้นับว่าเปนเอกในพวกปุราณะได้ เพราะพร้อมด้วยเบญจลักษณะซึ่งได้กล่าวมาแล้วมีเปนตำนานแซกอยู่ในนั้นเปนอันมาก นับว่าเปนตำหรับตำคัญอัน ๑ และเรื่องราวที่เราได้ ๆ มาน่าจะได้จากเล่มนี้เองมากกว่าเล่มอื่น ถ้าจะกล่าวถึงข้อความที่มีอยู่ในคัมภีร์นี้แม้แต่โดยย่อ ก็จะกินน่ากระดาษมากอยู่ ทั้งจะเปนเรื่องที่พบอยู่แห่งอื่นแล้วด้วย เช่นในอุตตรกัณฑ์แห่งรามายณะเปนต้น เพราะฉนั้นต้องของดไว้ไม่กล่าวถึงให้พิศดารไปอีก แต่ควรกล่าวไว้นิดหนึ่งว่า นอกจากเรื่องพระรามและทศกรรฐ์ ยังมีเรื่องอื่น ๆ อีกเปนอันมาก เรื่องพระกฤษณาวตารโดยมากที่เล่า ๆ กันอยู่นั้น ได้มาจากหนังสือวิษณุปุราณะ และเรื่องพระอนิรุทธ (*อุณรุทธ*) ก็ออกจากที่นี่เองเหมือนกัน เพราะฉนั้นข้าพเจ้ายังนึกเสียดายอยู่ว่า ไม่มีน่ากระดาษพอที่จะกล่าวถึงหนังสือนี้อีกให้พิศดารยิ่งกว่านี้ ทั้งข้าพเจ้าก็ยังมิได้มีเวลาอ่านหนังสือวิษณุปุราณะนี้เองด้วยซ้ำ แต่เมื่อข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในที่นี้แล้วว่าวิษณุปุราณะเปนบ่อเกิดแห่งเรื่องตคร และนิทานที่เล่า ๆ กันอยู่ในเมืองเรา ข้าพเจ้าหวังใจว่าจะมีนักเลงหนังสือหาเวลาตรวจหนังสือนี้ต่อไป น่าจะได้ความรู้เปนอันมาก

๒. นารทียะปุราณะ ซึ่งสมมติว่าพระนารทมุนีเปนผู้แสดงเปนหนังสือซึ่งสอนลัทธิภักดีต่อพระนารายน์เปนพื้น นักปราชญ์ที่ได้

พิจารณาดูตลอดแล้ว เห็นว่าจะไม่ใช่หนังสือเก่าปานใด คือจะมีอายุราวศัตวรรษที่ ๒๒ หรือที่ ๒๓ แห่งพุทธกาล (*คือราว ๓๐๐ หรือ ๒๐๐ ปีล่วงแล้วเท่านั้น*) เพราะฉบับ ๑ มีกล่าวถึง "พวกฆ่าโค" และ "ดูถูกพระเปนเจ้า" ซึ่งแปลว่าพวกอิสลาม เพราะฉนั้นจึงสันนิษฐานว่า แต่งขึ้น เมื่ออินเดีย ตก อยู่ในความ ปกครอง ของ พวกโมคุลแล้ว

๓. ภาควัตปุราณะ เปนตำหรับที่พวกพราหมณ์ไพษณพนิกายนับถือกันมาก เพราะเต็มไปด้วยตำนานที่แสดงเรื่องแห่งพระนารายน์และยอพระเกียรติพระเปนเจ้าองค์นั้น กัณฑ์ที่ ๑๐ แห่งหนังสือนี้เปนกัณฑ์ที่มีคนอ่านมาก เพราะมีตำนานพระกฤษณอยู่อย่างพิศดาร และได้มีคำแปลจากภาษาสังสกฤตเปนภาษาสำหรับพื้นเมืองต่าง ๆ ในมัธยมประเทศนั้นทุกเมือง ปราชญ์อังกฤษชื่อโคลบรุก ยอมรับรองตามความเห็นแห่งพวกนักปราชญ์อินเดียเองว่า ผู้แต่งปุราณะนี้คือ อาจารย์ชื่อโวปเทพ ซึ่งอยู่ ณ ราชสำนักท้าวเหมาทริราชาครองนครเทวคีรี ราว ๖๐๐ หรือ ๗๐๐ ปีล่วงมานี้

๔. ครุฑปุราณะ สมมตว่าพระนารายน์ได้ทรงแสดง เปนตำนานกำเนิดแห่งพระยาครุฑ ผู้เปนลูกนางเวนะตา (*จึงมีนามเรียกว่า "ไวน์ตย" ซึ่งไทยเรามาเขียนกันว่า "เวนไตรย"*) หนังสือนี้ไม่พบต้นฉบับเสียแล้ว

๕. ปัทมะปุราณะ "ซึ่งแสดงด้วยเหตุการณในสมัยเมื่อโลก

นั้นเปนดอกบัว" (คือ "*ปัทมะ*" ซึ่งไทยเรามาเขียนว่า "*ประทุม*") หนังสือนั้นแบ่งเปน ๕ กัณฑ์ คือ (๑) สัฤษฏิขัณฑ์ กล่าวด้วยการสร้างโลก (๒) ภูมิขัณฑ์ กล่าวด้วยเมืองมนุษ (๓) สวรรคขัณฑ์ กล่าวด้วยสวรรค์ (๔) ปาตาลขัณฑ์ กล่าวด้วยบาดาล (๕) อุตตรขัณฑ์ เปนกัณฑ์แถม กับยังมีกัณฑ์ที่ ๖ อีกกัณฑ์ ๑ เรียกว่า "กริยาโยคสาร" แสดงวิธีโยคปฏิบัติ ส่วนอายุแห่งหนังสือนี้นักปราชญ์สันนิษฐานว่าจะได้แต่งในศตวรรษที่ ๑๘ แห่งพุทธกาลเปนอย่างสูง ส่วนความในหนังสือนั้น คือแสดงด้วยไตรภูมิวินิจฉัยกับเพาะความศรัทธาในพระนารายน์เปนอาทิ

๒. วราหะปุราณะ สมมตว่าพระนารายน์ได้ทรงแสดง และว่าเปนตำนานเรื่องพระวราหาวตาร (*นารายน์ปางที่ ๑*) แต่หนังสือที่มีนามเช่นนี้ในปัตยุบันนี้ มิได้ต้องลักษณะที่กล่าวมาแล้วนั้นเลย จึงเข้าใจกันว่า ฉบับเดิมเห็นจะสูญเสียแล้ว

ตามัสยนิกาย — แสดงด้วยสมัยกาลเมื่อโลกยังขุ่น [*คือเปน "ตม" นั่นเอง คำว่า "ตม" นี้ ข้าพเจ้าเองก็มิได้เคยนึกว่าเปนภาษาอื่นนอกจากไทยแท้ จนได้มาจับพิจารณาเรื่องปุราณะดู พบคำ "ตามัสย์" แปลว่า "เนื่องด้วยความขุ่น" ฉนี้ จึงพลิกไปดูในพจนานุกรมของโมเนียร์วิลเลียมส์ ได้ความว่า "ตม" แปลว่า "ขุ่น" จึงรู้สึกว่า "ตม" เปนภาษาสังสกฤต*] หนังสือในนิกายนี้ว่าเปนเรื่องราวแสดงด้วยพระอิศวรเปนพื้น มีอยู่ ๒ คัมภีร์ ดังต่อไปนี้

๑. มัตสยะปุราณะ สมมติว่าพระนารายน์มัตสยาวตารได้แสดงให้แก่พระมนูสัตยพรต มีเรื่องสร้างโลกและไตรภูมิ กับมีตำนานต่าง ๆ มาก บางตอนก็เห็นได้ว่าเก็บเรื่องมาจากวิษณุและปัทมะปุราณะ และมหาภารต จัดเข้าในจำพวกไศพยะนิกาย (*นับถือพระอิศวร*) แต่ไม่สู้จะลำเอียงนัก

เรื่องพระมัตสยาวตารนี้ เดิมมีมาในหนังสือศตบถพราหมณะ ซึ่งเป็นตำหรับของพราหมณ์พวกหนึ่ง เป็นพราหมณะสำหรับกับพระยชุรเวทและเป็นอวตารของพระพรหม ซึ่งในที่นั้นเรียกว่า 'นารายน' แต่ต่อมาถึงชั้นหนังสือปุราณะ พระวิษณุมากลายเป็นผู้ครอบครองนามว่า "นารายน" นั้นเสียแล้ว มัตสยาวตารก็เลยกลายเป็นของพระวิษณุไปด้วย และโดยเหตุนี้นับว่าเป็นเรื่องสำคัญอัน ๑ ซึ่งเนื่องด้วยเรื่องสร้างโลกและสร้างปนาขึ้นใหม่กับตำนานพระมนู เรื่องมัตสยาวตารนี้จึงมีอยู่ในปุราณะแทบทุกคัมภีร์ ถึงแม้ว่าจะผิดแผกแปลกกันบ้างในส่วนสำนวนและโวหารก็ดี แต่ใจความลงลงกันหมด คือ เมื่อสิ้นมนูยุคที่ ๖ แล้ว และเริ่มมันวันตะระที่ ๗ คือยุคของพระมนูไววัสวัต พระมนูได้ช้อนปลาเล็กได้ตัว ๑ ซึ่งนำไปเลี้ยงไว้แต่หาภาชนะอะไรใส่พอไม่ได้เลย ยิ่งหาภาชนะโตขึ้นปลาก็โตขึ้นตาม จนปล่อยสระก็คับสระ ปล่อยแม่น้ำก็คับแม่น้ำ ปล่อยมหาสมุทก็เต็มมหาสมุท พระมนูรู้ว่าเป็นพระเป็นเจ้าก็นมัสการตามสมควร พระมัตสยาวตารจึงสอนให้พระมนูต่อเรือลำใหญ่ ต้อนสัตว์ลงไปอย่างละคู่ และเก็บพืชพรรณต่าง ๆ อย่างละเล็กน้อยไป

ในเรือนั้น ครั้นอยู่มาไม่ช้าก็มีฝนแสนห่าตกท่วมโลก พระมนูลงเรืออยู่แล้ว จึงไม่เป็นอันตราย และพระมนูได้โยงเรือนั้นกับเขาพระมหามัศยะ พระมหามัศยะก็ตากเรือแล่นไป และกล่าวอนุศาสน์พระมนูในกิจการต่าง ๆ จนเมื่อฝนหายและน้ำลดแล้ว พระมนูจึงขนจากเรือ และพระมนูนี้เรียกว่าประชาบดี เพราะเป็นมหาชนกแห่งชนทั้งปวงบรรดาที่มีอยู่ในโลกนี้ และโดยเหตุที่ขนได้กำเนิดมาแต่พระมนูจึงได้นามว่ามนุษ

[เรื่องนี้สังเกตดูไม่ผิดกันเลยกับเรื่องโนอาห์ ในคัมภีร์ไบเบิล คือ ในเรื่องนั้นพระเป็นเจ้าก็ตรัสสั่งโนอาห์ให้ต่อเรือใหญ่ขึ้นลำ ๑ และได้ต้อนสัตว์ลงไปในเรือนั้นอย่างละคู่ ครั้นอยู่มาไม่ช้าก็มีฝนแสนห่าตกท่วมโลก มีผู้รอดพ้นจากน้ำท่วมได้แต่โนอาห์กับครอบครัวและสัตว์ที่อยู่ในเรือนั้นเท่านั้น ครั้นเมื่อน้ำลดแล้วโนอาห์ก็ได้เป็นผู้ให้กำเนิดแก่มนุษย์สืบไป บรรดามนุษที่มีอยู่ในโลกณบัดนี้ ก็กล่าวว่าเป็นเชื้อสายแห่งโนอาห์ทั้งนั้น เรื่องราวเหมือนกันไม่มีผิดฉนี้ และมีหน้าซ้ำนาม "โนอาห์" กับ "มนู" นั้นก็ใกล้กันมากอยู่ จึงน่าสันนิษฐานว่าจะเป็นเรื่องเดียวกันดอกกระมัง]

ส่วนเรื่องพระมัศยาวตาร ที่มีอยู่ในหนังสือนารายน์สิบปางฉบับไทยนั้น ได้ความว่าได้มาจากภาควัตปุราณะ คือมีเรื่องยักษ์ลักพระเวทลงไปไว้เสียใต้ทเล และพระนารายน์อวตารเป็นปลาลงไปฆ่ายักษ์และเอาพระเวทคืน แต่ของเราขาดของสำคัญในตัวเรื่องไปอย่าง ๑ คือไม่ได้กล่าวถึงพระมนูเลยแม้แต่แห่งเดียวในเรื่องนั้น ซึ่ง

ถ้าจะเปรียบให้สำใจต้องเปรียบว่า เหมือนแต่งเรื่องกาเว้นท้าว พรหมทัตหรือพญาครุฑเสียไม่กล่าวถึง เรื่องกาก็นั่นจะเป็นอย่างไรบ้าง

๒. กูรมะปุราณะ สมมติว่าพระนารายน์กูรมาวตาร (*เป็นเต่า*) ได้แสดงแก่พระอินทรทยุมน์และเทพฤษี หนังสือนี้ถ้าจะดูแต่ชื่อก็จะเห็นควรจัดไว้ในสาตตวิกนิกาย และเป็นเรื่องพระนารายน์แต่แท้จริงเมื่อพิจารณาดูแล้ว จึงจะเห็นได้ ว่าเป็นการถูกต้องแล้ว ที่จัดไว้ในตามัสยะนิกายนี้ เพราะข้อความมีอธิบายด้วยลัทธิบูชาพระอิศวรและพระทุรคา (*อุมาในปางดุ*) มากกว่าอย่างอื่น

๓. ลิงคะปุราณะ "ซึ่งพระมหาเทพ (*อิศวร*) อันสิงอยู่ในอักนิลิงค์ได้แสดงด้วยกุศล ทรัพย์ สุข และนฤพาน" เป็นตำหรับพิธีบูชาพระอิศวรเป็นพื้น แต่มีตำนานพระศิวะลิงค์อยู่ด้วย

๔. ศิวะปุราณะ เป็นหนังสือกล่าวด้วยพระอิศวรและการบูชาพระศิวะลิงค์ ในปุราณะนี้ มีข้อความกล่าวไว้แห่ง ๑ ว่าพระอิศวรได้ตรัสว่า "กูนี้ย่อมอยู่ทั่วไป แต่โดยมากกูมีรูป ๑๒ อย่าง และอยู่ ๑๒ แห่ง" นี้กล่าวถึงพระศิวะลิงค์สำคัญทั้ง ๑๒ มีนามดังต่อไปนี้

(๑) **โสมนาถ** อยู่ที่เมืองโสมนาถปัตตนะ แคว้นคุชชราษฎร์ (*อังกฤษเรียก* "Guzerat") สุดด่านมหมุดแห่งฮินดูสถานได้ทำลายเสียแล้ว

(๒) **มัลลิคารชุน** ฤๅ **ศรีไศล** อยู่บนเขาศรีไศลริมฝั่งน้ำกฤษณา

(๓) **มหากาล** ฤๅ **มหากาเลศ์วร** อยู่ที่นครอุชชยินี เมื่อพระเจ้าอัลตัมชาห์ตีเมืองนี้ได้ พุทธศักราช ๑๗๗๕ พระราชาองค์นั้น (*ซึ่งเปนอิสลาม*) ได้ให้ชักพระมหากาเลศ์วรลิงค์นี้ไปยังนครฑิลลี และสั่งให้ทุบเสียละเอียดหมด

(๔) โองการ เห็นจะอยู่ที่ตำบลโองการมานธาต ริมฝั่งน้ำนรมทา

(๕) **อมเรศ์วร** ว่าอยู่ที่นครอุชชยินี

(๖) **ไวท์ยนาถ** (*แพทยะนาถ*) อยู่ที่ตำบล เทวะคฤห (*อังกฤษเรียกว่า* "Deogarh") ในมณฑลของคราษฎร์ (*เบ็งคอล*)

(๗) **ราเมศ** ฤๅ **ราเมศ์วร** อยู่ณเกาะราเมศวร (*อังกฤษเรียกว่า* "Ramisseram") ซึ่งอยู่ในทเลระหว่างอินเดียกับเกาะลังกา สมมตว่าพระรามได้สร้างไว้เมื่อครั้งจองถนน พระศิวะลิงค์นี้จึงได้นามว่า "ราเมศวร" คือ "เปนใหญ่เหนือราม" [*ขอเชิญท่านผู้อ่านสังเกตหน่อยว่า "ราเมศวร" นั้น ไม่ใช่นามพระรามหรือพระนารายน์ อย่างเช่นที่ชาวเราเข้าใจกันมา แต่เปนนามแห่งพระศิวะลิงค์ และพระศิวะลิงค์นั้นก็เปนเครื่องหมายแทนพระองค์พระอิศวร เพราะฉนั้นแปลว่า "ราเมศวร" เปนนามพระอิศวรอย่างเดียวกันกับ "อมเรศวร" หรือ "มหากาล" หรือ "โองการ" นั้นเอง*]

(๘) **ภีมศังกร** ว่าอยู่ในทากินีชนบท แต่แท้จริงน่าจะเป็นอันที่เรียกว่า ภีเมศวร ในแคว้นราชมเหนทรี (*อังกฤษเรียกว่า* "Rajamundry")

(๙) **วิศเวศวร** อยู่นครพาราณสี อีกนัย ๑ เรียกว่า **โฆษติรลิงค**

(๑๐) **ตรยัมพก** ฤๅ **ตรยาก์ษ** อยู่ริมฝั่งน้ำโคมะตี

(๑๑) **เคาตเมศวร** คือเป็นที่เคารพของพระฤษีโคตม

(๑๒) **เกทาเรศ** ฤๅ **เกทารนาถ** อยู่ที่เขาหิมาลัยเป็นก้อนศิลาไม่ได้ตกแต่งอย่าง ๑ อย่างใด

นอกนี้ยังมีออกชื่ออยู่อีก ๒ อัน คือ **นาคนาถ** ซึ่งเข้าใจกันว่าอันเดียวกับไวทยนาถ และ **วาเมศวร** ซึ่งเข้าใจกันว่าอันเดียวกับเคาตเมศวร

๕. สกันทะปุราณะ สมมติว่าพระขันทกุมาร (*สังสกฤต*= "*สกันท*") เป็นผู้แต่ง แต่หนังสือนี้หามีอยู่บริบูรณ์ไม่ คงมีอยู่แต่เป็นท่อน ๆ เช่นหนังสือฉบับ ๑ ซึ่งมีชื่อเสียงแพร่หลายมากในอินเดีย คือหนังสือ **กาศีขัณฑ์** (*ซึ่งกล่าวว่าเป็นกัณฑ์หนึ่งแห่งสกันทปุราณะ*) กล่าวถึงเทวสถานสำหรับพระอิศวรภายในฤๅที่อยู่ใกล้เคียงนครพาราณสีกับมีคำอธิบายด้วยวิธีบูชาพระมเหศวรและนิทานอุทาหรณแสดงผลานิสงส์แห่งการบูชา พระเป็นเจ้าองค์นั้นกับ

แต่งตำนานนครพาราณสีบางเรื่องก็เป็นนิทานดี บางเรื่องก็เหลวไหล

๖. อัคนิปุราณะ สมมติว่าพระอัคนีได้แต่งถวายพระวสิษฐพรหมมุนี มีข้อความเบ็ดเตล็ด ซึ่งไปเที่ยวเก็บ ๆ มาจากหนังสือเก่าอื่น ๆ

ยังมีอีกคัมภีร์ ๑ ชื่อวายุปุราณะ ซึ่งสมมติว่าพระพายเป็นผู้แต่ง แต่ปุราณะนี้ ว่าข้อความตรงกันกับที่มีอยู่ในศิวะปุราณะ เพราะฉะนั้นในบาญชีปุราณะแห่งคามัสยะนิกายนี้ ถ้ามีศิวะปุราณะอยู่แล้วก็ไม่กล่าวถึงวายุปุราณะ และถ้ามีวายุปุราณะอยู่แล้วก็ไม่กล่าวถึงศิวะปุราณะ

ส่วนหนังสือจำพวกที่เรียกว่า "อุปะปุราณะ นั้น มี ๑๘ คัมภีร์ แต่โดยมากหาต้นฉบับไม่ใคร่ได้ เพราะไม่ใคร่มีผู้ใดอ่าน โดยเหตุที่ข้อความมักจะซ้ำ ๆ กับที่มีอยู่แล้วในปุราณะนั้นเอง

หนังสือปุราณะเหล่านี้ ถ้าได้มีเวลาตรวจดูบางเล่มให้ละเอียดหน่อย ก็น่าจะได้ความรู้ในส่วนทางที่มาแห่งเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งมีในหนังสือของไทยเราเป็นอันมาก แต่ข้าพเจ้ายังมิได้มีเวลาจะอ่านเลยจึงอธิบายด้วยเรื่องหนังสือจำพวกนี้ได้แต่เพียงเท่านี้

หนังสือเบ็ดเตล็ดเรื่องพระราม

นอกจากที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังมีหนังสือเบ็ดเตล็ด อันกล่าว

ด้วยเรื่องพระรามอีกหลายฉบับ แต่ที่ควรยกมากล่าวถึงในที่นี้มีอยู่ ๕ ฉบับ ดังต่อไปนี้

๑. "**ราโมปาขยาณ**" คือ "เรื่องพระราม" เป็นตอน ๑ ในอนุบรรพแห่งหนังสือมหาภารต มีเรื่องพระรามโดยย่อ

๒. "**อาธยาตฺรามายณ**" สมมติว่าพระวยาสมุนี (*ผู้นิพนธ์หนังสือมหาภารต*) เป็นผู้นิพนธ์ แต่นักเลงวรรณคดีมักกล่าวกันว่าเป็นตอน ๑ แห่งพรหมาณฑะปุราณะ ซึ่งแปลว่าเป็นของใหม่กว่ามหาภารตเป็นอันมาก หนังสือนี้เล่าเรื่องพระรามอย่างที่มีข้อความอยู่ในรามายณนั่นเอง แต่สรรเสริญพระรามเป็นพระเจ้า "ผู้ถนอม (*"หริ"*) มากกว่าเป็นมนุษย์ หนังสือนี้แบ่งเป็น ๗ กัณฑ์ อันมีนามเหมือนในรามายณ แต่สั้น ๆ กว่าเป็นอันมาก อาธยาตมรามายณนี้ไม่เป็นหนังสือสำคัญพอที่จะต้องพิจารณาให้ยืดยาวต่อไป

๓. "**มหาวีรจาริต**" ผู้แต่งชื่อภวภูติ เป็นผู้มีชื่อเสียงในทางแต่งนครสังสกฤต ที่เรียกว่า "นาฏก" กวีผู้นี้มีฉายาว่าศรีกัณฐ เป็นพราหมณ์ซึ่งเกิดในที่ใดไม่ปรากฏชัด แต่สำนักที่อยู่นั้นคือนครอุชชยินี และสมัยคือราวในศตวรรษที่ ๑๔ แห่งพุทธกาล

หนังสือมหาวีรจาริตนี้ เป็นหนังสือบทละครชนิดนาฏกะแท้ คือมีแบ่งเป็นชุด ๆ และตั้งรูปคดีอย่าง ๆ ตามครูพูด แต่เป็นฉันท์ทั้งหมดนอกจากในตอนที่ตลกเล่นเป็นชุดแซกจึงเป็นร้อยแก้ว เรื่อง

ละครนี้ ข้าพเจ้าได้เคยอ่านฉบับที่อาจารย์ยอน บีคก์ฟอด (John Pickford) แปลเปนภาษาอังกฤษ รู้สึกว่าถ้าจะเล่นละครอย่างที่แต่งไว้นั้น เห็นจะสนุกน้อยเต็มที เพราะตามแบบละครสังสกฤต กิจการใด ๆ ที่นับว่ารุนแรงต้องไม่มาทำให้คนดูเห็น เพราะฉนั้นการรบกันคนดูเปนไม่ได้เห็นเปนอันขาด เช่น ในตอนพระรามรบกับทศกรรฐ ก็มีแต่ออกมาพูดโต้ตอบกันไปมา จนถึงเวลาจะรบก็พากันเข้าโรงไป แล้วก็มีฤษีหรือเทวดาออกมาพูดเปนทำนองโจทย์กันว่าเขารบกันอย่างนั้น ๆ "พระรามจับศรแผลงทศกรรฐแล้ว นั่นแน่ดูสิ อ้ายยักษ์ใจร้ายมันไม่ยำเกรงพระนารายน์อวตาร มันบังอาจจับศรของมันจะต่อสู้กับพระองค์บ้าง" และนาน ๆ ก็มีเสียงเอะอะในโรงบ้าง ดังนี้ ดูไม่น่าสนุกเลย

เรื่องละครนั้น จับแต่พาลกัณฑ์ตลอดไปจนจบยุทธกัณฑ์แต่สั้นกว่ารามายณมาก เลือกเอาแต่เปนตอน ๆ เท่านั้น ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าข้างไทยเราจะไม่ได้หยิบอะไรมาจากละครเรื่องนี้เลย

๔. "อุตตรรามจาริต" เปนเรื่องละครสังสกฤตอย่างเดียวกับมหาวีรจาริต และภวภูติเปนผู้นิพนธ์เหมือนกัน เรื่องละครนี้ได้เอาอุตตรกัณฑ์แห่งรามายณเปนหลัก เรื่องละครนี้กล่าวด้วยเรื่องพระรามหึงและคลั่ง เนรเทศนางสีดา และนางสีดาประสูตรพระกุศกับพระลพ ต่อนี้ไปพระรามรู้สึกพระองค์ว่าได้ประพฤติไม่เปนยุติธรรมต่อนางสีดา จึงออกไปตาม พบกันที่อาศรมพระวาลมีกี ดีกันแล้วพากันกลับเข้าคืนกรุงศรีอโยธยา อยู่ด้วยกันโดยผาสุก

เรื่องราวของหนุมาณ

นอกจากหนังสือต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีหนังสืออีก ฉบับ ๑ ซึ่งอาจจะได้เป็นบ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์ของเราบางตอนได้ หนังสือนั้นชื่อ "หนุมานนาฏก" แปลว่า "ละครเรื่องหนุมาน" เป็นละครสังสกฤตชนิดที่เรียกว่า "นาฏกะ"

ตามตำนานแห่งเรื่องนี้ มีข้อความว่า หนุมานเองได้เป็นผู้แต่งเรื่องของตน และได้จารึกไว้ที่น่าผา พระวาลมีกิมุนีผู้นิพนธ์รามายณ ได้เห็นหนังสือนี้แล้ว มีความวิตกว่าจะเป็นหนังสือที่แข่งกับรามายณ ของตน จึงไปต่อว่าหนุมาน ๆ ก็บอกพระฤษีว่าให้เอาแผ่นศิลาที่จารึกเรื่องนั้นโยนทเลเสีย พระวาลมีกีก็ได้เอาศิลาไปโยนทเลจริง และศิลานั้นได้จมอยู่ในทเลหลายร้อยปี จนอยู่มาครั้ง ๑ มีผู้ใดไปพบแผ่นศิลาเหล่านั้น ได้นำไปถวายท้าวโภชเทพผู้ครองนครธาราซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์บัณฑิตย์ มีจินตกะวีอยู่ในราชสำนักหลายคน และซึ่งสันนิษฐานว่าเมื่อพุทธศักราชราว ๑๖๒๕ แผ่นศิลาจารึกเรื่องหนุมานที่มีผู้นำไปถวายนั้นไม่ได้ครบ เรื่องราวขาดอยู่เป็นตอน ๆ ท้าวโภชเทพจึงทรงใช้ให้จินตกะวีชื่อทาโมทรมิศระ เป็นผู้จัดการตกแต่งเรื่องขึ้นใหม่ และให้เพิ่มเติมข้อความขึ้นแทนที่สูญหายไป ทาโมทรมิศระจึงแต่งขึ้นใหม่เป็นรูปละครชนิดนาฏกะ อย่างที่เป็นอยู่ ณ กาลบัดนี้

อาจารย์วิลสันนักปราชญ์อังกฤษได้กล่าวไว้ว่า "ข้อที่น่าจะเป็นได้คือ น่าจะได้มีเรื่องละครโบราณเป็นท่อนเล็กท่อนน้อย ซึ่ง

เขาได้จับร้อยกรองเชื่อมกันเข้าโดยอาการที่กล่าวมาแล้วนั้น ความคิดบางอันก็เป็นทางลักษณะกะวี และโวหารก็แสดงเป็นทางตรงและกล้า สำนวนโดยมากสนิทสนมดี แต่ส่วนหนังสือเองนั้น ถ้าจะว่าไปก็ต้องว่าเป็นเรื่องไม่สู้จะติดต่อกันนัก และไม่เป็นอย่างดีที่สุดทั้งหัวต่อระหว่างท่อน ๆ ก็เชื่อมกันไม่สนิท จนแลเห็นได้ถนัดตามความสันนิษฐานของท่านอาจารย์ผู้นั้นว่า เป็นหนังสือแต่งขึ้นราวในศตวรรษที่ ๑๖ หรือที่ ๑๗ แห่งพุทธกาล

หนังสือนี้ ข้าพเจ้ามีความเสียใจที่ยังมิได้อ่าน ทราบว่าได้เคยมีผู้พิมพ์ขึ้นแล้วในอินเดีย ที่ข้าพเจ้าว่าเสียใจนั้น เพราะมีเรื่องราวในรามเกียรติ์บางตอนที่เกี่ยวด้วยกิจการของหนุมาน ซึ่งดูเป็นตอนสำคัญ ๆ อยู่ แต่ซึ่งข้าพเจ้ามิได้พบเลยในรามายณ เรื่องราวเหล่านี้เป็นตอนใหญ่ ๆ ในรามเกียรติ์ฉบับไทย และพะเอินมักเป็นตอนที่โขนดครชอบเล่นด้วย จึงเป็นตอนที่ต้องนับว่าสำคัญอยู่บ้าง เพราะฉะนั้นขอให้ผู้อ่านสังเกตเรื่องและข้อความตอนที่ข้าพเจ้ายังค้นไม่พบ ดังข้าพเจ้าจดมาไว้ข้างล่างนี้ และเรียกตามชื่อชุดที่โขนเล่นและที่รู้จักกันอยู่ซึมซาบแล้วนั้น ดังต่อไปนี้

(๑) **ชุดลวายแหวน** ขาดตอนที่หนุมานไปลองฤทธิ์กับพระนารท

(๒) **ชุดนางลอย** หายไปทั้งชุด

(๓) **ชุดจองถนน** ขาดตอนหนุมานรบกับนิลพัทธ์ และเรื่องหนุมานกับนางสุวรรณมัจฉา

(๔) **ชุดโมกขศักดิ์** คือที่เล่าเรื่องหนุมานกับองคตจำแลงเปนกากับหมาเน่าไปทำลายพิธีของกุมภกรรณนั้น หายไปทั้งชุด

(๕) **ชุดพรหมาสตร์** ตอนที่กล่าวถึงอินทรชิตแปลงเปนพระอินทร และหนุมานหักคอช้างเอราวัณนั้น ขาดไป

(๖) **ชุดสามทัพ** คือศึกสหัสเดชะกับมูลผลัม หายไปทั้งชุด

(๗) **ชุดหุงน้ำทิพย์** หายไปทั้งชุด

(๘) **ชุดถวายลิง** คือตั้งแต่หนุมานกับองคตไปหลอกพระฤษีโคบุตร และพระฤษีพาหนุมานไปถวายตัวแก่ทศกรรฐ จนหนุมานได้ก่อองค์วงใจกลับมานั้น หายไปทั้งชุด

ในชุดทั้ง ๘ นี้ หนุมานเปนตัวการตัวการอยู่ เพราะฉนั้นบางทีจะอยู่ในหนังสือหนุมานนาฏกะนั้นก็เปนได้ ข้าพเจ้าจึงว่าเสียใจที่ยังมิได้อ่านหนังสือนั้น

เรื่องไมราพณ์

ยังมีตอนสำคัญอยู่อีกตอน ๑ ซึ่งไม่พบในรามายณ คือเรื่อง **ไมราพณ์** (*ซึ่งเราเขียนผิดว่า "ไมยราพ" หรือ "ไวยราพ"*) ข้าพเจ้าได้พบในพจนานุกรมโมเนียร์วิลเลี่ยมส์กล่าวว่า มีหนังสือ

อยู่ฉบับ ๑ ชื่อ **"ไมราวณจารีต"** เรื่องไมราพณ์ที่มีมาในรามเกียรติ์คงได้มาจากนี่เอง แต่หนังสือนั้นหน้าตาจะเป็นอย่างไรก็เหลือรู้

สรุปความเห็นในเรื่องบ่อเกิด

ข้าพเจ้าได้เก็บนามบรรดาหนังสือซึ่งมีข้อความเนื่องด้วยพระรามและตัวสำคัญอื่น ๆ มารวมไว้ในที่นี้ ให้เป็นเหมือนอย่างสารบาญสำหรับที่สำหรับที่นักเลงหนังสือจะได้ใช้ในการที่จะตรวจค้น และพิจารณาต่อไปเพื่อให้รู้ได้โดยแน่ชัดและละเอียดลออ ว่าเรื่องราวที่มีอยู่ในรามเกียรติ์ของเรานั้นมาจากแห่งใดบ้าง

ส่วนตัวข้าพเจ้าเองสันนิษฐานว่า บ่อเกิดสำคัญแห่งเรื่องรามเกียรติ์ของเราน่าจะมีอยู่ ๓ บ่อ กล่าวคือ:—

(๑) **รามายณฉบับสังสกฤต** และน่าจะได้ใช้ฉบับของคนิกายเพราะข้าพเจ้าเข้าใจว่าพราหมณ์ที่มาเมืองเราจะได้มาจากแคว้นองคราษฎร์ (*เบ็งคอล*) ทั้งมีข้อความที่พอจะอ้างเป็นพยานในข้อนี้ได้อย่าง ๑ คือเรื่องพระกุศกับพระลพจับม้าอุปการชื่อ และพระรามออกไปจับกุมารทั้ง ๒ นี้ มีอยู่ในฉบับของคนิกาย แต่ในฉบับอุดตรนิกาย (*ซึ่งเป็นฉบับที่ข้าพเจ้ามีอยู่นั้น*) ไม่มีเรื่องนี้

(๒) **วิษณุปุราณะ** น่าจะเป็นบ่อเกิดแห่งข้อความเบ็ดเตล็ด

ต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในรามเกียรติ์ของเราเป็นอันมาก แต่โดยมากคงจะเป็นข้อความในตอนต้น ๆ คือตอนกำเนิดต่าง ๆ และตอนทศกรรฐเยี่ยมพิภพเป็นต้น ข้อความเบ็ดเตล็ดอย่างเช่นข้อที่ว่าครั้ง ๑ ทศกรรฐได้บังคับให้เทวดามารับใช้ตนเป็นต้น ได้ความว่ามาจากวิษณุปุราณะ

(๓) **หนุมานนาฏกะ** น่าจะได้เป็นบ่อเกิดแห่งบรรดาข้อความที่กล่าวด้วยความเก่งต่าง ๆ ของหนุมาน หนังสือหนุมานนาฏกะเป็นหนังสือที่ชาวอินเดียชอบกันมาก เพราะฉะนั้นถึงแม้ว่าพราหมณ์จะมิได้นำเข้ามาถึงเมืองไทยเราด้วย ก็น่าจะจำเอาเนื้อเรื่องมา และบางทีจะจำมาได้เป็นท่อนใหญ่ ๆ ก็เป็นได้

เรื่องพระรามาวตารนั้น ต้องเข้าใจว่าพระรามเขาเห็นเป็นเรื่องสำคัญ ไม่ผิดอะไรกับความรู้สึกของชาวเราในส่วนพระเวสสันดร เพราะฉะนั้นพราหมณ์ทุกคนที่เข้ามายังเมืองเราคงจะจำเรื่องพระรามมาได้อย่างแม่นยำฝังอยู่ในใจ และคงจะเล่าได้โดยพิศดาร และละเอียดลออเท่ากับเรา ๆ เล่าเรื่องพระเวสสันดรฉะนั้น ส่วนหนังสือที่เป็นต้นตำรับนั้น บางทีก็อาจจะมีมาแต่รามายณฉบับสังสกฤตกับวิษณุปุราณะเท่านั้นก็ได้ แต่เมื่อเล่าเรื่องพระรามาวตารให้ไทยเราฟังนั้นพราหมณ์คงเล่าไปตามที่จำได้ชินใจ และถ้าจะถามว่าตอนใดออกจากหนังสือเล่มใด ก็น่าจะให้การไม่ถูกด้วยซ้ำ

รามเกียรติ์ฉบับไทย

ส่วนหนังสือรามเกียรติ์ฉบับไทย คือที่มาแต่งเปนบทกลอนภาษาไทยได้คันถันมาแล้ว คงพบอยู่ ๓ ฉบับเท่านั้น กล่าวคือ

๑. **ฉบับพระนิพนธ์เจ้ากรุงธนบุรี** ซึ่งมีกล่าวถึงในพระราชวิจารณแห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องความทรงจำของกรมหลวงนริศรเทวัน้นแล้ว ตามที่รู้กันอยู่นั้นว่าเจ้ากรุงธนบุรี ทรงพระนิพนธ์ขึ้นใหม่ให้ดกรหลวงเล่นประชันกับดครของเจ้านครและเข้าใจกันว่าเปนของแปลกอยู่บ้างในสมัยนั้น

๒. **ฉบับพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑** ซึ่งเปนฉบับที่คนเรารู้จักกันดียิ่งกว่าฉบับอื่น เพราะได้พิมพ์แพร่หลายยิ่งกว่าฉบับอื่น พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ นี้ สังเกตได้ว่าพระราชประสงค์คือจะรวบรวมเรื่องรามเกียรติ์ไว้ให้ได้หมด มากกว่าที่จะให้ใช้สำหรับเล่นดคร

๓. **ฉบับพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒** ที่พิมพ์ใหม่ต่อไปนี้เมื่อใคร ๆ ได้อ่านแล้ว ก็จะสังเกตเห็นได้ว่า พระราชประสงค์ทรงแต่งขึ้นสำหรับให้ดครหลวงเล่นโดยแท้ จึงทรงเลือกเปนตอน ๆ ตามที่จะใช้เปนบทดครได้

ส่วนหนังสือรามเกียรติ์ครั้งกรุงเก่าไม่พบเลยสักฉบับเดียว เพราะฉนั้นต้องสันนิษฐานว่า รามเกียรติ์ที่แต่งเปนบทกลอนพึ่งจะมามีพระนิพนธ์เจ้ากรุงธนบุรีนั้นเปนฉบับแรก

ละครดึกดำบรรพ์

คนไทยชั้นใหม่ ๆ เมื่อกล่าวถึง "ละครดึกดำบรรพ์" มักเข้าใจกันไปว่ากล่าวถึงละครของเจ้าพระยาเทเวศร์รวงษ์วิวัฒน์ ซึ่งได้เรียกนามตามละครเก่า เพราะฉนั้นขออธิบายว่า "ละครดึกดำบรรพ์" ที่ข้าพเจ้าจะได้กล่าวถึงต่อไปนี้ คือเรียกกันว่า "โขน"

ละครดึกดำบรรพ์นั้น มักกล่าวถึงเปนครั้งแรกในพระราชพงษาวดารในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ซึ่งมักกล่าวว่า "พระองค์ท่านกระทำเบญจาเพศ ให้เล่นดึกดำบรรพ์" ละครดึกดำบรรพ์ครั้งนั้น จะเล่นอย่างไรก็รู้แน่ไม่ได้ แต่สันนิษฐานดูจากข้อที่ไม่มีบทกลอนอยู่เลยนั้น ก็ต้องเดาว่าคงจะเล่นอย่างโขนโรงนอก ในงานมหรศพหลวงอย่างที่เคยมีในงานพระเมรุหรืองานฉลองวัดเปนต้น คือที่เรียกตามปากตลาดว่า โขนนั่งราว ไม่มีร้องไม่มีแต่พากย์กับเจรจา ถ้าแม้นเปนเช่นนี้แล้วก็จะพอเข้าใจได้ว่า เหตุใดจึงไม่มีบทรามเกี้ยวดึกครั้งกรุงเก่าเลย เพราะถ้าเล่นอย่างโขนโรงนอกแล้ว บทก็ไม่เปนกลอนอยู่เอง และถ้าหากจะมีต้องเขียนต้องจดไว้บ้างก็จะมีแต่คำพากย์เท่านั้น ส่วนคำเจรจาคงไม่มีจดไว้ และไม่มีความจำเปนอันใดที่จะจด เพราะคนเจรจาทุกคนคงจะต้องเปนผู้ที่รู้เรื่องรามเกียรติ์ซึมซาบอยู่ในใจแล้ว และเมื่อถึงตอนที่จะเจรจาให้ตัวใดก็

ว่าไปตามใจของตนเอง สุดแต่ไม่ให้ผิดเพี้ยนจากเรื่องไปก็แล้วกัน ข้าพเจ้ายังมีความเห็นต่อออกไปอีกว่า แต่เดิมตัวโขนน่าจะเจรจาเองด้วยซ้ำ คนเจรจาน่าจะมีแต่น่าที่พากย์เท่านั้น ไม่ใช่พูดแทนตัวโขนอย่างที่ใช้อยู่เดี๋ยวนี้ ที่ข้าพเจ้ามีความเห็นเช่นนี้ เพราะคิดเปรียบกับลครชาติอื่น ๆ เช่นงิ้วเปนต้น โขนของเราก็น่าจะเปนอย่างงิ้วนั้นเอง คือในชั้นต้นคงไม่ได้ใส่หน้าหรือหัวโขน คงใช้ผัดและเขยนหน้า หรือบางทีตัวยักษ์และลิงจะได้ใส่หน้ากากคล้าย ๆ หน้าพรานโนราซึ่งยังใช้อยู่จนถึงทุกวันนี้ ต่อมาภายหลังเมื่อวิชาทำหน้าโขนเจริญขึ้น จนคิดทำเปนหน้าสวมหัวอย่างที่ใช้อยู่อย่างทุกวันนี้ขึ้นแล้ว ตัวโขนรู้สึกความลำบากในการที่จะเจรจาเอง จึงต้องจัดให้มีคนเจรจาขึ้นต่างหากสำหรับพูดแทนทีเดียว ส่วนเรื่องรามเกียรติ์ที่จะได้เล่นเปนอย่างลครร้องเปนครั้งแรก ก็คงจะเปนในรัชสมัยแห่งเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อเล่นประชันกับลครผู้หญิงของเจ้านครนั่นเอง

ข้อความตามที่ข้าพเจ้าแสดงมาแล้วในเรื่องมูลแห่งรามเกียรติ์นี้เปนข้อความที่ยืดยาว แต่ข้าพเจ้ามีเวลาสำหรับตรวจสอบอน้อยสักหน่อย เพราะฉะนั้นถ้ามีข้อความพลาดพลั้งไปอย่างใดบ้าง ก็ขออภัยเสียเถิด ความตั้งใจของข้าพเจ้าก็มีอยู่แต่ว่าจะแนะหัวข้อ หรือตั้งโครงไว้ สำหรับผู้ที่พอใจในทาง หนังสือ จะได้ พิจารณา

ไปอีกเท่านั้น และถ้าแม้นข้อความที่ข้าพเจ้าได้เขียนมาแล้วนี้เปน องช่วยบำรุงความรู้ในทางหนังสือไทยขึ้นบ้าง แม้แต่เล็กน้อยปานใด พเจ้าก็จะรู้สึกพอใจ และจะรู้สึกว่าการที่ข้าพเจ้าได้พยายามมาแล้ว ไม่เปนอันเปลืองเวลาโดยเปล่าประโยชน์

ราม. วชิราวุธ ปร

อ่างศิลา วันที่ ๒๓ มิถุนายน พระพุทธศักราช ๒๔๕๖

พิมพ์จำหน่ายโดย

ศิลปาบรรณาคาร

ตึกเลขที่ ๗๙ เชิงสะพานช้างโรงสี ถนนอัษฎางค์
ตรงข้าม หลังกระทรวงกลาโหม อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร

ราคา ๔๐ บาทถ้วน

หนังสือดี ๑๔ เล่ม

ซึ่งศิลปาบรรณาคารได้รับอนุญาตจากกรมศิลปากร

ให้จัดพิมพ์จำหน่าย คือ:—

๑. ศกุนตลา มัทนะพาธา ท้าวแสนปม ประมวลสุภาษิต พระราชนิพนธ์ สมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ๔ เรื่องรวมพิมพ์ในเล่มเดียว ปกแข็งเดินทอง ราคาเล่มละ ๓๐ บาท

๒. ราชาธิราช ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่มเดียวจบ ๓๐ บาท

๓. บทละครนอกรวม ๖ เรื่อง พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ราคา ๓๐ บาท

๔. บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และบ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์สมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ราคา ๔๐ บาท

๕. พระนลคำหลวง พระราชนิพนธ์สมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ราคาเล่มละ ๒๕ บาท

๖. เรื่องพระร่วงเที่ยวเมืองพระร่วง คำอ่านและคำแปลจารึกสุโขทัย, สุภาษิตพระร่วง ไตรภูมิพระร่วง ราคาเล่มละ ๓๐ บาท

๗. โคลงปานไปฝรั่งเศส เล่มเดียวจบ ๒๕ บาท

๘. ปัญญาสชาดก เป็นต้นเรื่องจักร์ ๆ วงศ์ ๆ นิทานพื้นเมืองของเก่าเดิม ๒๘ ภาค รวมพิมพ์เป็น ๒ เล่มจบบริบูรณ์ ชุดละ ๑๐๐ บาท

๙. มิลินทปัญหา ฉบับพิสดาร ราคา ๔๐ บาท

๑๐. ปัญหาพระยามิลินทร์ ฉบับเรียงความ ราคา ๑๘ บาท

๑๑. มูลบทบรรพกิจ มี ๖ เรื่องรวมเล่มเดียว ของพระยาศรีสุนทรโวหาร จบละ ๒๐ บาท

๑๒. นำเที่ยวเมืองสุโขทัย โดย ตรี อมาตยกุล ๘ บาท

๑๓. นารายน์ สิบปาง ลิลิตสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิรา พระมงกุฎเกล้าฯ เจ้าแผ่นดินสยาม ราคา ๓๐ บาท

๑๔. พงศาวดารโยนก ของพระยาประชากิจกรจักร (แช่ม บุนนาค) ราคา ๓๐ บาท

โปรดติดต่อที่โทร. 27537